712

THE

PATON LIBRARY

OF

CHURCH HISTORY

AT

MANSFIELD COLLEGE,

OXFORD.

S. H. Nonnen.
Bremae
c. 36. gr.

1.60 h. R. Paton

Obſervationes circa materiam et tractatum Cl. Ram-
bachii de ſenſus myſtici criteriis edidit M. Ericus Simon
Henricus a Seelen in Diſſertatione ſub Praeſidio Jo
Christiani Burgmanni habita, de eo quod in indagando
ſenſu myſtico nimium eſt. Roſtoch 1742. 4to.
In indagando ſenſu myſtico modum exceſſiſſe Exegetam caeteroquin
felicissimum Rambachium, probare ſtudet a Seelen. Dl. cit: §4 fin p7.

IO. FRANCISCI BVDDEI,
THEOL. D. ET P. P.

ECCLESIA APOSTOLICA,
SIVE
DE STATV ECCLESIAE CHRISTIANAE SVB APOSTOLIS
COMMENTATIO HISTORICO-DOGMATICA;

QVAE ET INTRODVCTIONIS LOCO
IN EPISTOLAS PAVLI
CETERORVMQVE
APOSTOLORVM
ESSE QVEAT.

IENAE,
SVMTIBVS VIDVAE MEYERIANAE
M DCC XXIX.

Digitized by the Internet Archive
in 2026 with funding from
Graduate Theological Union

https://archive.org/details/ecclesiaapostoli00budd

PERILLVSTRI AC EXCELLENTISSIMO DOMINO,

DOMINO

IOANNI FRIDERICO,

LIB. BARONI BACHOFFIO AB ECHT,

DYNASTAE IN DOBITSCH, SCHLETWEIN, HARTMANSDORF ET ZSCEPPERITZ,

ORDINIS REGII PRVSSICI GENEROSORVM EQVITI,
SERENISSIMI DVCIS SAXO-GOTHANI A CONSILIIS INTIMIS,
AC SACRI, QVOD GOTHAE EST, TRIBVNALIS PRAESIDI,
SVPREMO COLLEGII TVTELARIS DIRECTORI,
VT ET
PRAEFECTVRARVM TENNEBERGENSIS ET WALTERSHVSANAE SVPREMO CAPITANEO,
NEC NON
CVRIAE PROVINCIALIS IENENSIS ADSESSORI,

DOMINO SVO OMNI OBSERVANTIA COLENDO,

COMMENTATIONEM HANCCE HISTORICO-DOGMATICAM

SACRAM ESSE IVBET

IOAN. FRANCISCVS BVDDEVS.

PERILLVSTRIS ET EXCELLENTISSIME DOMINE,

CVm plurima eaque maxima TVI erga me fauoris exſtent documenta; animum gratum tantorumque in me collocatorum beneficiorum haud immemorem, publica quadam ſignificatione teſtari, mearum duxi eſſe partium. Non tamen exiſtimo, aliquid inde decoris aut ornamenti TIBI accedere poſſe; ſiquidem quam feliciter cum ſumma generis dignitate praeſtantisſimas ingenii dotes coniunxeris, quanta fide, quanta dexteritate negotia a ſerenisſimo prin-

principe TIBI concredita admini-ſtres, nemini, niſi qui eorum omnium, quae apud nos ge-runtur, rudis eſt, ignotum eſſe poteſt. Quo ipſo vt magnam nominis gloriam laudemque apud eos, qui iuſta lance cuncta ponde-rant, conſequutus es; ita omnium etiam recte ſentientium ea TIBI conciliaſti ſtudia, vt pro TVA ſalute nuncupare vota, precesque ad Deum immortalem fundere non deſinant. Quos inter quod meum iampridem profeſſus ſim nomen, licet TE, PERILLVSTRIS & EXCELLENTISSIME DOMINE, minime lateat; palam tamen qua-licumque hocce ingenii & indu-ſtriae monumento declarare volui, vt qua ſim erga TE obſeruantia, quamue mihi TVA, TVORVMQVE omnium, incolumitas curae cor-dique ſit, eo magis & TIBI & aliis

 quo-

quoque conſtaret. Ad ipſam vero hancce commentationem quod attinet, quam PERILLVSTRI nomini TVO ſacram dicatamque eſſe volui, licet ea vnice ad illorum, qui ſacrarum litterarum ſe conſecrarunt ſtudio, commoda promouenda ſit comparata; argumentum tamen ſi ſpectes, non indignam prorſus iudicabis, quam oculis TVIS ſubiicerem. Veram enim & genuinam eccleſiae apoſtolicae cognitam perſpectamque habere indolem, omnium illorum, qui nomen chriſtianum profitentur, maximopere intereſt. Ea enim doctrinae non tantum, ſed & vitae exemplum longe pulcherrimum nobis praebet, ad quod qui numquam non reſpiciunt, idque omni labore ac ſtudio agunt, vt ad iſtud quam proxime accedant, illi demum rebus ſuis quam rectisſime optimeque

conſu-

conſulere, iure meritoque cenſentur. Cum ea vero ſi & noſtram eccleſiam comparamus, quid in hac aut laudandum, aut deſiderandum, quid optandum, quid deplorandum ſit, facile perſpiciemus, ſi quousque iſtam veteris eccleſiae exprimere imaginem hodie nobis conceſſum ſit, rite & accurate perpendamus. Talia vero cum & haud raro in ſacro tribunali, in quo ſumma cum laude praeſidis vicem ſuſtines, agitari ſoleant; non iniucundum forte TIBI erit, apoſtolicae eccleſiae, quam ſummatim delineaui, intueri faciem. Atque haec cum ita ſe habeant; ſpem haud, vt puto, vanam mente inde concipio, fore vt hocce animum meum erga TE teſtandi, voluntatemque declarandi, ſtudium non tantum aequi bonique conſulas; ſed ipſam quo-

que iſtam commentationem ea, qua me ipſum ſoles, humanitate excipias. Id vero ingens iterum interpretabor beneficium, Deumque, vt TE ſaluum incolumemque omnique felicitatis genere auctum, rebus mortalium quam diutisſime intereſſe iubeat, ſupplex ſemper venerabor. Vale, PERILLVSTRIS & EXCELLENTISIME DOMINE, & quod facis, porro faue,

PERILLVSTRIS ET EXCELLENTISSIMI NOMINIS TVI

cultori obſeruantisſimo

IO. FRANCISCO BVDDEO.

LECTORI BENEVOLO S.

NOtitiam eccleſiae apoſtolicae theologiae cultoribus non modo vtilem, ſed plane neceſſariam eſſe, nemo, niſi qui ad eam recte conſiderandam numquam animum adiunxit ſuum, diffitebitur. Nec enim vlla ſanctioris doctrinae pars eſt, quae non & praeſidium in ea inueniat, & lucem in rebus quamplurimis accipiat ſingularem. Si dogmata tractanda, ſimulque contra hoſtes veritatis defendenda ſunt; argumenta pariter ac methodum eccleſia haecce ſuppeditabit apoſtolica. Doctrinae namque, qua perſonuit, quamue ex ipſis apoſtolorum epiſtolis, quas ſancti ſpiritus adflatu perculſi litteris conſignarunt, haurire licet, tanta eſt copia atque vbertas, vt ea tum ad mentem diuino lumine perfundendam, tum ad errores hominum, qui a recto diſceſſerunt tramite, confutandos, nihil aptius, nihilque praeſtantius aut excogitari aut optari queat. Diuinum quoque,

quo viri iſti ſanctisſimi pro doctrinae puritate conſeruanda flagrarunt, zelum prudentia & animi moderatione ita temperarunt, vt exemplum longe pulcherrimum iis reliquerint, qui contra veritatis coeleſtis hoſtes in aciem prodire, ſuarum ducunt eſſe partium, quod imitentur, & ad quod ſe componant. De vitae porro ſanctae ſtudio cum non minus, quam de intellectu ad veritatis cognitionem erudiendo iidem ſolliciti fuerint; non alibi, qui ad morum, quos chriſtianos homines confectari decet, diſciplinam excolendam ſe conferunt, ampliorem inuenient campum, ex quo plures & vberiores colligant fructus, quam in iſto hominum coetu, qui id vnice ſibi datum crediderunt, vt ſuum erga ſeruatorem optimum, quacumque poſſent ratione, teſtarentur amorem. Cumprimis autem in ipſis apoſtolorum, quae in ſacro codice exſtant, epiſtolis (in quibus, quantus doctrinae theſaurus lateat, neminem fugit) explicandis, illi demum recte verſabuntur, quibus eccleſiae iſtius temporis vera & genuina facies cognita fuerit & perſpecta. Immo hanc qui non habuerit exploratam, parum tamen proficiet, ſi vel maxime linguarum notitia imbutus, reliquisque ſubſidiis, quae ad

ſcriptu-

ſcripturae ſacrae interpretationem requiri ſolent, quaeue neutiquam contemnenda ſunt, inſtructus fuerit. Et de ipſa quid dicam iurisprudentia eccleſiaſtica? Genuinos namque eius fontes in eccleſia apoſtolica quaerendos eſſe, adeo manifeſtum eſt, vt praeſtantisſimi etiam doctisſimique ex iureconſultorum ordine hoc agnouerint, palamque profeſſi ſint viri. Nec enim ſolemnius quidquam, quam vt, cum de eccleſiaſticarum quarumdam rerum iure diuino primaque origine diſceptatur, ad apoſtolicam prouocetur eccleſiam; quod num recte, an ſecus fiat, illi iudicabunt, qui veram eius imaginem ex antiquitatis monumentis fide dignis didicerunt. Idque non ſine ratione a me adfirmari, vel ex iis, quae de hierarchia eccleſiae apoſtolicae tradidi, intelligere licebit.

Atque haec cum ita ſe habeant, operae me feciſſe pretium exiſtimo, quod ſummatim, quae de eccleſia apoſtolica maxime ſcitu digna ſunt, in hacce commentatione complexus ſim. Licet enim non deſint, qui hinc inde quaedam ex iis, quae mihi pertractanda ſumſi, attigerint capita; ea tamen, qua id feci, quemquam hoc praeſtitiſſe ratione mihi non conſtat. Primo namque

namque de methodo, qua apoſtoli veritatem chriſtianae religionis, tum contra ethnicos, tum contra Iudaeos demonſtrarunt, verba mihi facienda cenſui; idque eum in modum, vt praecipuas easque longe pulcherrimas illorum, quas Lucas, diuinus ſcriptor, litteris conſignatas ad nos transmiſit orationes, in quibus hoc ex inſtituto egerunt, luce quadam perfunderem. Condiſcere hinc licebit, apoſtolos eadem iam methodo contra ethnicos pariter, ac Iudaeos vſos, qua recentiori aetate ad veritatem religionis chriſtianae contra eiusdem generis homines profanos demonſtrandam viri longe doctisſimi vſi ſunt. Vnde &, quaenam ad nos hinc redundent commoda, perſpicere licet. Adſerenda namque & nobis chriſtianae religionis eſt veritas, non tantum contra Iudaeos, qui incredulitatem velut hereditario quodam a maioribus ſuis acceperunt iure; ſed & contra eos, qui in ethnicorum ſucceſſerunt locum, quamuis inter chriſtianos nati ſint & educati, immo ipſis ethnicis longe ſunt deteriores; atheos puto, & ab his non adeo longo diſtantes interuallo, qui, dum in naturali lumine omnia, quae ad ſalutem ſufficiant, inuenire ſibi videntur, ad reuelationem diuinam,

eaque,

eaque, quae per illam nobis innoteſcunt, impugnanda & labefactanda omnes ingenii conferunt vires. Atque iſtorum hominum vt mira noſtra aetate & audacia eſt & impudentia; ita quotidie noui quid excogitant, quo impietati ſuae, toties profligatae, robur aliquod, aut, ſi mauis, ſpeciem concilient. Hinc & exſtiterunt, qui nobis perſuadere conati ſunt, veteres Iudaeos nullum vmquam exſpectaſſe Meſſiam, ſeu mundi redemtorem; ſed ſententiam iſtam de Meſſia quodam, Chriſti demum atque apoſtolorum tempore enatam, non aliunde, quam ex Iudaeorum, iugum Romanorum aegre ferentium, deriuandam eſſe opinione. Qua quidem ratione argumentum iſtud, quod a vaticiniis veteris teſtamenti pro veritate chriſtianae religionis deſumitur, ſe vnico velut proſternere poſſe ictu, opinantur. Sed quam vana, quam lubrica, quamue inania iſta commenta ſint, paucis oſtendere mearum arbitratus ſum eſſe partium. Idem vero auctor, dum contra alium eiusdem generis, aut potius contra ſe ipſum, vt maiorem excitaret ſtrepitum, pluresque lectores adliceret, dimicare videtur; nouo quodam ſtrategemate, ſententiam quamdam impugnando confirmare voluit. Siue enim

dicas,

dicas, vaticinia veteris teſtamenti de Chriſto litteraliter non eſſe accipienda, immo nullum prorſus, quod ita accipi queat, exſtare; ſed tantum per accommodationem quamdam ad eum transferri; ita quidem, vt ſcriptoribus illis aliquid tribuatur, de quo numquam cogitarunt; ſiue, Iudaeos, qui ante Chriſtum natum vixerunt, nullum vmquam exſpectaſſe Meſſiam, contendas, res eodem redit. Iſta autem vt craſſa nimis & prorſus inepta eſt aliis imponendi ratio; ita non poterant non eiusmodi homines vanitatem mentis ſtoliditatemque prodere luculentius. Interim iſta per allegoricam myſticamque ſcripturae interpretationem religionis chriſtianae veritatem labefactandi methodus ita placuit THOMAE WOOLSTONO, vt eam quoque ſequendam ſibi imitandamque eſſe exiſtimauerit. Ad miracula enim ſeruatoris noſtri optimi, quae certisſimum firmisſimumque chriſtianae religionis fundamentum praebent, euertenda promtiorem nullam breuioremque inuenire viam potuit, quam ſi diceret, quaecumque de iis euangeliſtae memoriae prodiderunt, typice & allegorice eſſe intelligenda. Rationem ſi quaeras, ἄτοπα & ἀδύνατα longe maxima inde conſequutura, audacter pro-

pronuntiat, ſi litteraliter intelligantur. WOOLSTONI ſcilicet, aliorumque eiusdem generis hominum iudicio, qui abſurdisſima quaeuis atheorum placita facillime admittunt, in iis autem, quae rationi prorſus conuenientia ſunt, ſi ad exiſtentiam Numinis, aut chriſtianae religionis veritatem demonſtrandam faciunt, nihil niſi *ἄτοπα* & *ἀδύνατα* conſpicere ſibi videntur. Non reiici equidem allegoricam iſtam myſticamque ſcripturae interpretationem poſſe exiſtimat, patribus quippe veteriſque eccleſiae doctoribus probatam; plane ac ſi litteralem ſenſum locum ſtatim habere neget, qui allegoricam myſticamque interpretationem adhibet. Hac autem ſi quis ita vtatur, vt illum tollat aut euertat, eum eiusmodi quid facere, quod nemo mortalium probare queat, apud omnes, qui recte de eiusmodi rebus iudicare didicerunt, in confeſſo eſt. Condocere tamen iſtud WOOLSTONI, eorumque, quos hac in re praeeuntes ſibi habuit, exemplum omnes poteſt, quam caute & circumſpecte in allegorica typicaque ſcripturae explicatione incedendum ſit.

Expoſita itaque iſta methodo, qua apoſtoli in veritate chriſtianae religionis contra ethnicos pariter ac Iudaeos demonſtranda

vſi

vſi ſunt, res ipſa poſtulauit, vt de controuerſiis, quae illis cum conuerſis quibusdam ex Iudaeis, praeſertim pſeudapoſtolis, interceſſerunt, agerem. Alibi equidem iam de illis me verba feciſſe memini; repetenda tamen, ſed acceſſionibus quibusdam aucta, quae ibidem dixi, fuerunt, vt tractationis ordo ſeriesque ſibi conſtaret. Ingentem namque iſta certamina in eccleſia apoſtolica dedere ſtrepitum; maximique inſuper erant momenti. De vera enim ratione conſequendi iuſtitiam, quae Deo placeat, aeternamque adeo ſalutem, diſceptabatur. In hac vero qui a recto aberrabant tramite quaeſtione, non poterant non & ſibi & aliis peſſime proſpicere. Nec tamen ſine ſapientiſſima Numinis directione factum arbitror, vt Paulo apoſtolo occaſio hac ratione praeberetur, tanto ſtudio tantaque diligentia iſtud de iuſtificatione per ſolam fidem argumentum pertractandi; prout eum in epiſtolis quibusdam illud feciſſe, non ſine admiratione legimus. Ita enim grauisſimis, qui in eccleſia exorituri erant, erroribus prouida benigniſſimi Numinis cura obuiam ire voluit. Nec vllum temere ſacrae doctrinae caput magis ſaepiusque infernalis genii, hoſtiumque veritatis,

aut

aut apertis inſultibus, aut callidis machinationibus, quam hoc ipſum, expoſitum fuit. Eo magis itaque noſtra refert, vt probe teneamus, quae ſuper eo in eccleſia apoſtolica diſputata ſunt, eaque vt diligenter explicemus, immo inculcemus; praeſertim cum ipſis rurſus Pauli epiſtolis lux inde egregia adfundi queat. Per pſeudapoſtolos autem non quosuis, qui eccleſiam apoſtolicam turbarunt, haereticos, vt viris quibusdam doctis viſum fuit; ſed eos, qui ex conuerſis Iudaeis necesſitatem obſeruandi legem Moſaicam obtrudere aliis quauis ratione adnitebantur, idque vt obtinerent, omnem mouebant lapidem, intelligendos eſſe, luculenter me euiciſſe, exiſtimo.

Eadem autem haecce de legis Moſaicae obſeruatione quaeſtio cum in concilio iſto Hieroſolymitano, a Luca in apoſtolorum actis deſcripto, agitata fuerit; huius paullo pleniorem copioſioremque enarrationem pro noſtri inſtituti ratione prorſus neceſſariam fuiſſe, nemo non perſpicit. Nihil itaque eorum, quae ad accuratiorem eius notitiam faciunt, praetermiſi, ſingulaque fere diuini ſcriptoris, quibus memoriam eius conſeruauit, atque ad nos transmiſit, explicaui verba. Atque ita prorſus cenſeo,

concilii iſtius notitiam clauem veluti eſſe ad eccleſiae apoſtolicae ſtatum recte intro-ſpiciendum, multaque in epiſtolis Pauli apo-ſtoli ſine ea intelligi non poſſe loca. Plu-rimae vero ſimul, dum, quae de eo ob-ſeruatu digna ſunt, ediſſerui, ſe obtulere quaeſtiones, de quibus inter viros doctos diſputari ſolet, quasue praetermittere nefas duxi, cum non omnino nullum momen-tum trahant; num quis praeſidis in eo functus ſit munere? & ſi quis functus eſt, num Petrus is fuerit, an Iacobus? quis Ia-cobus hicce fuerit? an epiſcopus fuerit Hie-roſolymitanus? num ſententiam definiti-uam protulerit? quis ſenſus quaeſtionis fue-rit ibi agitatae? num de lege caerimoniali tantum, an & morali fuerit diſceptatum? deciſionis quis fuerit ſenſus? quae ratio? & quae reliquae ſunt eiusdem generis, de quibus varia, cognitu, vt puto, haud inutilia in medium proferendi ſuppeditata mihi fuit occaſio.

Non tantum autem cum pſeudapoſtolis, legis Moſaicae obſeruationem omnibus ob-trudere adnitentibus, apoſtolis pugnandum fuit; ſed & cum aliis haereticis, quorum iam tum velut examina quaedam eccleſiam inundarunt. Atque hi vel hoc nomine

locum

locum quemdam in hacce commentatione noſtra ſibi vindicarunt, quod non tantum certamina, quae apoſtolis, aliisque eccleſiae doctoribus, cum hisce hominibus ſubeunda fuerunt, quaeue hiſtoriae eccleſiaſticae ſaeculi primi praecipuam fere partem conſtituunt, inde cognoſcantur; ſed plurima etiam epiſtolarum Pauli aliorumque apoſtolorum loca, in quibus aut mentio illorum iniicitur, aut ad dogmata reſpicitur, mirifice inde illuſtrari queant. Quo plures autem inter viros doctos in haereſibus iſtis euoluendis explicandisque ſtudium ſuum operamque collocarunt; eo impeditiorem difficilioremque, quae hic ingredienda eſt, reddiderunt viam. Mirum enim in modum hic a ſe inuicem disſentiunt, & in diuerſas trahuntur partes, vno hos aut illos recte inter haereticos referri negante, alio adfirmante; alio rurſus dogmata quaedam haereticis iſtis recte tribui abnuente, quod adfirmatur rurſus ab alio; aliis ad alia prolabentibus. Cum ergo, quae hic ſe offerunt difficultates, adeo non ſublatae, vt potius ſint auctae; eo magis & hic ingenii conſultum duxi periclitari vires, viamque quaerere, quae forte paullo pro-

pius ad veritatem nos perduceret. Fieri autem id aliter non potuit, quam vt interdum a ſententia virorum doctrina & ingenio praeſtantiſſimorum diſcederem; quod tamen cum ea, qua decet, fecerim modeſtia, a nemine hoc mihi, arbitror, vitio verti poſſe. Paullo ſeuerius mihi agendum putaui cum SAMVELE CRELLIO; qui cum Artemonitarum ſectae reſtaurator videri velit, ARTEMONII nomen adſumſit, & in libro, quem *initium euangelii ſancti Ioannis apoſtoli ex antiquitate eccleſiaſtica reſtitutum, indidemque noua ratione illuſtratum*, inſcripſit, id ſummo conatu egit, & quidquid ingenii & eruditionis, cuius laudem illi non prorſus denego, habet, eo contulit, vt veram ſeruatoris noſtri optimi impugnaret diuinitatem. Tanta autem id fecit impudentia, vt apertisſima quaeuis manifeſtiſſimaque peruertere, & in alium detorquere ſenſum non dubitauerit; ex quo hoc demum conſequi potuit, vt in toto hocce, eoque haud exiguae molis libro, nihil fere aliud, quam παράδοξα, ſimul vero talia, quae ab omni veritatis ſpecie ſunt remotiſſima, inuenias. Id equidem quod illi praecipue conſtitutum fuit, vt orbi perſuaderet, in euangelii

Ioannis

Ioannis initio pro: *& Deus erat verbum*, legendum eſſe: *& Dei erat verbum*, quantumuis nullum codicem, quo iſtam lectionem comprobet, aut proferat, aut proferre queat, peculiari profligaui commentatione. In hacce autem de haereſibus aeui apoſtolici tractatione non ſemel ſe nobis obtulit, aut occaſionem cum eo congrediendi praebuit, cum de Nicolaitis, de Cerinthianis, de Ebionitis, & Nazaraeis talia tradat, quae non vno nomine reprehenſionem promerentur; omnia autem eo tendunt, vt lucem in tenebras, veritatem in errorem conuertat. Atque de Cerinthianis quidem quando diſputat, Ioannem initium euangelii ſui iis oppoſuiſſe, fatetur, ſed ea ratione, vt, cum illi, Ieſum eſſe nudum hominem, Ioſephi & Mariae filium, quocum ſubſtantia quaedam ſpiritualis, quam Chriſtum vocabant, ad certum tempus ſe coniunxerit, contenderent; ſanctiſſimum contra euangelii ſcriptorem id egiſſe, adſerat, vt nudum prorſus merumque hominem fuiſſe, doceret, adeoque ne id quidem, quod Cerinthiani putabant, ſubſtantiam quamdam praeſtantiorem, cum humana ſeruatoris natura coniunctam fuiſſe, admitteret. Qua in re licet iam FAV-

STVM SOCINVM, cuius in explicatione primi capitis euangelii Ioannis veſtigia ARTEMONIVS accurate premit, aliosque ſibi praeeuntes habuerit; clarisſimis tamen euidentisſimisque euangeliſtae verbis tam aperte iſta repugnant, vt animum ad quid-uis peruertendum temerario auſu obfir-maſſe oporteat, qui hanc, quam cum SOCINO illi tribuit ARTEMONIVS, men-tem ſententiamque eius fuiſſe, ſibi aut aliis perſuadere velit. Eiusdem generis & illud eſt, quod conuerſos ex Iudaeis chriſtianos, ex quorum numero Nazaraei & Ebionaei fuerint, puritatem doctrinae in eccleſia apoſtolica, praeſertim in capite de Deo & Chriſto, dum Chriſtum, mundi ſeruato-rem, verum eſſe negarunt Deum, ac pro nudo habuerunt homine, conſeruaſſe; iſtam autem doctrinae puritatem conuerſos ex gentilibus, dum ex philoſophia Plato-nica λόγον, ceu ſubſtantiam quamdam ſpi-ritalem, introduxerint, & cum Ieſu ho-mine coniunxerint, quod prae reliquis de-inceps IVSTINVS martyr fecerit, corru-piſſe; atque hinc errorem illum, qui ſe-quenti aetate Arianiſmus dictus ſit, ex quo tandem homouſianiſmus fuerit prognatus, exortum adſerit. Quibus in commentis

num

num ſtudium omnia peruertendi, an fingendi effrena libido magis miranda ſit, dubium eſt atque incertum. Falſiſſima autem eſſe, aeque ac reliqua omnia eiusdem generis, ab ARTEMONIO in medium adlata, luculenter, ni fallor, a me oſtenſum eſt atque demonſtratum. Poſſuntque ea ſpeciminis loco eſſe, cuiusmodi & cetera ſint in eodem opere, ad impugnandam ſeruatoris noſtri diuinitatem infeliciter excogitata; quorum maximus adhuc ſupereſt numerus; quaeue diſcutere adhuc atque refellere, cum nunc non licuerit, eo quod ab hocce inſtituto id alienum eſſet, alio id facere tempore, ſi vires vitamque Deus conceſſerit, eſt animus; quamquam & non dubitem, quin alii viri docti, & veritatis amantes ad monſtra iſta profliganda conficiendaque ſtudium ſuum operamque ſint collaturi.

Ea, de quibus hucusque diximus, ad doctrinam eccleſiae apoſtolicae ſpectant, de qua & praecipua quadam ratione nos ſollicitos eſſe oportuit. Nec tamen etiam praetermittendum fuit regimen eccleſiaſticum; praeſertim cum de eo non minus, quam de ipſa doctrina, aut de ratione perueniendi ad ſalutem aeternam, diſceptari ſoleat. Nec

mirum illud videri poteſt, cum qui certam quamdam regiminis eccleſiaſtici rationem ex eccleſia apoſtolica deriuant, eamque defendunt, non minus pro ſua dignitate, honore, imperio, commodis aliis, quam pro illa, dimicare ſoleant. Romanae eccleſiae addictorum exemplo hoc abunde patet. Cauſſae enim, cur in eccleſia rempublicam quamdam, atque imperium, inuenire ſibi videantur, cur eidem formam monarchicam, certe talem, in qua monarchiae praecipuae potioresue partes ſint, illi tribuant, cur pro diuina epiſcoporum, prout a presbyteris diſtinguuntur, origine, cur pro primatu Petri tanta animorum contentione pugnent, vt diſſentientes nullo modo ferre queant, tam facile perſpiciuntur, vt eas indicare aut exponere, plane ſuperuacaneum foret. Neque haec tantum me induxit ratio, vt hierarchiam eccleſiae apoſtolicae, veram eam quidem ac genuinam, ad ſacrarum litterarum ductum omnium exponere oculis, operae duxerim eſſe pretium; ſed & quod pulchrum pariter ac conducibile ſit, & ad varia ſcripturae ſacrae loca intelligenda plurimum faciat, quaenam in primo iſto naſcentis eccleſiae exordio munera, quaenam chariſmata fuerint, quodnam aut

apoſto-

apoſtolorum, aut presbyterorum, ac epiſcoporum, aut diaconorum fuerit officium, ceteraque eodem ſpectantia, cognitu prorſus neceſſaria, perſpectum atque exploratum habere.

Denique & de vita moribusque chriſtianorum in eccleſia apoſtolica, itemque de ritibus quibusdam, eo tempore vſitatis, aliquid adiicere, & ita commentationi huic imponere finem, mearum duxi eſſe partium. Studium illud vitae ſanctae, quod in iſtius aetatis hominibus, qui nomen chriſtianum profeſſi ſunt, certe plerisque, deprehendimus, ſingulare, prorſusque eximium fuit. Idque quo diligentius conſideramus, eo longius ab iſto, quod nobis reliquerunt, virtutis & ſanctitatis exemplo nos abeſſe, intelligemus; eo vero etiam magis, vt iſtud imitemur, & ad eamdem iterum adſpiremus laudem, nos excitare atque impellere debet.. Nec tamen vitii omnis atque naeui expers fuit eccleſia apoſtolica, vt itidem a me eſt demonſtratum. Quod vt probe ponderarent, ſecumque expenderent, optandum eſſet, qui eiusmodi humanae imbecillitatis ac imperfectionis documentis nimis facile offenduntur, & hinc ſtatim de coetu, cui addicti fuerunt, deſe-

rendo, ſacrisue ſeorſim inſtituendis cogitationes ſuſcipiunt. In ritibus autem ecclefiae apoſtolicae, vt nihil, quod a ſimplicitate iſtius aeui alienum, aut grauitate chriſtiana indignum, nihil, quod cum vanitate quadam aut oſtentatione coniunctum fuit, deprehendimus; ita non ſequentium ſaeculorum, ſed tantum eos, qui tempore apoſtolorum vſitati fuerunt, me attigiſſe, lectorem ſemper meminiſſe velim. Falluntur enim maximopere, qui omnia ea, quae ſequens aetas inuexit, ſtatim ad tempora apoſtolorum referunt. Praeterea ſolius ſcripturae ſacrae ductum me ſequutum, probe obſeruandum, reiectis merito ſpuriis omnibus minusque genuinis antiquitatis monumentis. His enim ſi locum concedere voluiſſem, longe plures adhuc potuiſſem commemorare, ſed ſimul fabulas & figmenta, aut ſomnia inania omnibus obtruſiſſem. Iſtas vero qui rite ponderauerit rationes, haud difficulter cognoſcet, me plura dicere nec potuiſſe, nec debuiſſe; ſed de iis, qui cognitu prae reliquis digni & neceſſarii fuerunt, tantum dixiſſe, quantum inſtituti mei poſtulauit ratio.

Quantumuis autem notitia eccleſiae apoſtolicae per totum theologiae campum

vſum

vſum ſuum longe lateque, vt antea iam monui, diffundat; nobis tamen id praecipue conſtitutum fuit, vt inde lux quaedam ſcripturae ſacrae, Pauli praeſertim, ceterorumque apoſtolorum epiſtolis, adfunderetur. De methodo apoſtolica demonſtrandi veritatem chriſtianae religionis, tum contra ethnicos, tum contra Iudaeos, dum loquuti ſumus, non tantum orationes quasdam apoſtolorum, a Luca litteris conſignatas; ſed & verba Pauli *Rom. I. 20.* aliaque explicauimus. Controuerſias cum conuerſis ex Iudaeis dum commemorauimus, quae Paulus de idolothytorum eſu *Rom. XIV. 1. ſeq. I. Corinth. VIII. 1. ſeqq.* alibique differit, illuſtrauimus: quae omnia maiorem adhuc lucem accipient, ſi addantur, quae de decreto concilii Hieroſolymitani diſputauimus. Cumque ſingularis illa, quam conuerſi ex Iudaeis ſibi tribuebant, ἐξοχὴ diſſenſionibus quibusdam in eccleſia apoſtolica occaſionem praebuiſſet; praeter alia loca, *cap. IX. X. & XI.* epiſtolae ad Romanos attigimus, doctrinaeque apoſtolicae in iis oſtendimus nexum. Pſeudapoſtolorum non potuimus facere mentionem, quin ſimul ex *Rom. XVI. 17. II. Corinth. XI. v. 13. 14. Philipp. III. 2.* eorumdem exhiberemus

remus characteres. In controuerſiis cum pſeudapoſtolis, vt & in concilio Hieroſolymitano caput cauſſae redibat ad doctrinam de iuſtificatione hominis peccatoris coram Deo; quam dum paullo copioſius enarrauimus, non potuimus non talia tradere, quae epiſtolis Pauli ad Romanos, & ad Galatas, vbi ex inſtituto hac de re agit, rectius intelligendis inſeruiunt. Iacobi autem de fide, ſine bonis operibus mortua, effata dum doctrinae Pauli de iuſtificatione per ſolam fidem non repugnare oſtendimus, integrum *cap. II.* epiſtolae Iacobi enarrandi impoſitam nobis vidimus neceſſitatem. Ex iis, quae de Hymenaeo & Phileto, Alexandro, Hermogene, Phygello, Dema & Diotrephe diſſeruimus, lucem accipient loca *I. Tim. I. 20. II. Tim. I. 15. II. 17. 18. IV. 10. 14. Ioan. epiſt. III. 9. 10.* praeſertim quae Paulus *I. Corinth. XV. 12. ſeqq.* contra eos diſputat, qui reſurrectionem mortuorum negarunt; ex quorum quippe numero Hymenaeus quoque atque Philetus fuerunt. Simoniana haereſis occaſionem nobis dedit, effata Pauli *I. Tim. VI. 20. Coloſſ. II. 8. 18. Iacob. I. v. 13. 14.* luce quadam perfundendi, vt Nicolaitarum ea Ioannis in apocalypſi, in quibus iſtorum hominum fit mentio, vt &

alia

alia quaedam. De Cerinthiana haereſi dum verba feci, non tantum initium euangelii Ioannis a prauis aliorum interpretationibus vindicaui, ſed & eumdem quoque apoſtolum in epiſtolis ſuis, vbi eos perſtringit, qui Ieſum eſſe Chriſtum negabant, itidem ad Cerinthianos reſpicere demonſtraui. Cumprimis vero epiſtolam ad Coloſſenſes haereticis iſtis ex inſtituto oppoſitam docui, & hinc partem capitis primi, vt & integrum fere caput ſecundum luce haud vulgari perfundi poſſe oſtendi. Ioanni autem in prima ſua epiſtola cum Docetis praecipue rem fuiſſe, etſi interdum & Cerinthianos perſtringat, probaui; & hinc intelligi poſſe, euici, quid ſibi velit, quando illos refellit, qui *Ieſum Chriſtum in carne veniſſe*, negabant. Gnoſtici autem mihi viam aperuerunt, non tantum iterum verba Pauli περὶ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως *I. Tim. VI. 20.* attingendi; ſed & quid idem apoſtolus per γενεαλογίας ἀπεράντους *I. Tim. I. 3. 4.* intelligat, inquirendi; non minus vero & paullo diligentius inueſtigandi, quinam pſeudo-didaſcali illi fuerint, quorum Iudas & Petrus apoſtoli in epiſtolis ſuis mentionem fecerunt. De hierarchia eccleſiae apoſtolicae tractationem

nem inſtituens, vt loca, in quibus ea generatim deſcribitur *I. Corinth. XII. 28. ſeqq. Epheſ. IV. 11. Rom. XII. 4. ſeqq.* explicarem, res ipſa poſtulauit, dumque & de prophetis, qui eo tempore exſtiterunt, aliquid commemoraui, de prophetia ſimul dicendum, &, quae Paulus de ea *I. Corinth. XIV. ſeqq.* tradit, enarranda fuerunt. Primatum iſtum, quem Romanae eccleſiae addicti Petro tribuunt, dum impugnaui, eiusdem a Paulo praetermittere non potui reprehenſionem, eaque adeo in medium adferenda fuerunt, quae de verbis Pauli *Gal. II. 11. ſeqq.* diſputari ſolent. Eccleſiam apoſtolicam naeuorum non prorſus immunem fuiſſe, vel ſchismata in ea exorta docent. Haec inter cum haud vltimum ſit Corinthiacum iſtud *I. Cor. I. ỳ. 10. ſeqq.*, quae de cauſſa eius atque origine viri docti tradiderunt, referre atque expendere, ab inſtituto noſtro minime alienum eſſe putaui. De excommunicatione, quam vocant, vel ideo aliquid dicendum fuit, quod diſciplinae, in eccleſia apoſtolica receptae, haud vltimam conſtituerit partem, vnde & praeter alia, quae Paulus *I. Corinth. V. 2. ſeqq.* huc ſpectantia diſſerit, illuſtrandi enata fuit occaſio. Sic & eiusdem apoſtoli verba *I. Corinth. XIV. 28. ſeqq.* expli-

explicanda fuerunt, cum de ratione concionandi in eccleſia apoſtolica agerem; & cum de canticis ſacris, eo tempore receptis, verba facerem, diſcrimen inter hymnos, odas, & cantica, vt loca *Epheſ. V. 19. Coloſſ. III. 16.* eo rectius intelligerentur, paucis indicandum fuit. Baptiſmi ritus delibans, quaeſtionem ſatis vexatam, de baptiſmo ſuper mortuos *I. Corinth. XV. 29.* praeterire non potui; quemadmodum & agapas, quae ſacrae euchariſtiae addi ſolebant, commemorans, teſtimonia Pauli *I. Corinth. XI. v. 20. ſeqq.* & Iudae *verſ. 12.* in quibus earum veſtigia occurrunt, quibus & nonnulli, quamquam perperam, illud Petri *II. epiſt. II. verſ. 13.* addunt, proferenda fuerunt; vt ſimul, quae in iis obſcuriora videri poterant, breuiter explicarentur. De vnctionibus denique veterum chriſtianorum ſermonem inſtituens, Iacobum *epiſt. cap. V. verſ. 14.* id neutiquam ſibi velle, quod Romanae eccleſiae addicti illi tribuunt, oſtendendum fuit. Sed mitto reliqua; ſiquidem haud pauca adhuc adferre poſſem: cum haec ſufficiant, vt omnes inde cognoſcant, quid mihi in hacce commentatione praecipua quadam conſtitutum fuerit ratione.

Deum

Deum praepotentem atque benignisſimum ſupplex potius veneror, vt ex hocce quoque, quantumuis exiguo, labore fructus vberrimos, commodaque quamplurima in eccleſiam noſtram, ſacrarum cumprimis litterarum cultores redundare iubeat.

Scribebam Ienae die XX. April, M DCC XXIX.

Q. D. B. V.

ECCLESIA APOSTOLICA
SIVE
DE
STATV ECCLESIAE CHRISTIANAE SVB APOSTOLIS
COMMENTATIO HISTORICO-DOGMATICA.

Q. D. B. V.

CAPVT PRIMVM
DE
METHODO APOSTOLICA DEMONSTRANDI VERITATEM CHRISTIANAE RELIGIONIS CONTRA ETHNICOS.

Σύνοψις.

In ſtatu eccleſiae apoſtolicae conſiderando, doctrinae praecipue, prout contra varios aduerſarios propugnata fuit, habenda eſt ratio, §. I.

Inter controuerſias autem eo tempore agitatas primum locum tenent, quae apoſtolis cum ethnicis atque Iudaeis interceſſerunt, §. II.

Miſera ethnicorum conditio, argumenta, quibus erroris conuinci poterant, ac methodum ſimul, veritatem religionis chriſtianae demonſtrandi, ſuppeditabat, §. III.

Methodus ipſa exponitur, & illuſtratur, §. IV.

Ethnicorum philoſophis quo pacto apoſtoli obuiam eundum eſſe docuerint, §. V.

§. I.

CVm ſtatus eccleſiae chriſtianae non vna ratione conſiderari queat;* doctrinae tamen praecipue primoque loco habenda eſt ratio, prout ea a variis aduerſariis impugnata, ſed ab apoſtolis euidenter propoſita atque confirmata propugnataque fuit.

* Non tantum enim doctrina, prout illibata fuit conſeruata, & contra varios aduerſariorum ac diſſentientium inſultus defenſa, hic in cenſum venit; ſed regimen quoque eccleſiaſticum, itemque ritus varii, ac diſciplina eccleſiaſtica, vita denique ac mores, ceu fructus fidei. In ſtatu inſuper ſingularum eccleſiarum, loci, imperii ciuilis, aliarumque circumſtantiarum, habenda eſt ratio: vt ex dicendis patebit.

§. II.

Vt vero aduerſariorum, quibuscum apoſtolis, & eorum ſociis pugnandum erat, non vnum fuit genus: ita diuerſae quoque eo tempore in eccleſia chriſtiana agitatae ſunt controuerſiae;* quas inter primum locum tenent, quae apoſtolis cum gentilibus atque Iudaeis nondum conuerſis intercesſerunt. Contra vtrosque enim chriſtianae religionis demonſtranda fuit veritas. **

* Sunt, qui controuerſias, tempore apoſtolorum agitatas, ita digerunt, vt adſerant, primariam diſputationem fuiſſe, Ieſum Nazarenum eſſe Chriſtum, & fidem in Chriſtum eſſe vnicum ſalutis aeternae conſequendae medium; cui cum ſe oppoſuerint quatuor hominum genera, I) ethnici nondum conuerſi, II) Iudaei itidem nondum conuerſi, III) Iudaei nonnulli, doctrinam euangelii iam amplexi, IV) quidam alii nomine chriſtiani, ſed chriſtianismum commaculantes & in contemtum adducentes: quadruplicem hinc eo tempore ortam controuerſiam, *primam* cum ethnicis: an felicitas aliqua aeterna poſt hanc vitam ſperanda ſit? & ſi ſperanda ſit, vtrum per paganismum, an per chriſtianismum obtinenda? vid. *actor. XIV. 15. Epheſ. II. 1. ſeq. 1. Theſſ. I. 9. 10. ſecundam* cum Iudaeis nondum conuerſis: vtrum iuſtitia ac ſalus aeterna ex obſeruatione iudaismi, an vero ex obſeruatione chriſtianismi ſperanda? prius ſtatuiſſe Iudaeos, poſterius apoſtolos; *act. II. III. IV. &c. Rom. I. III. IV. tertiam,* vtrum ad conſequendam ſalutem aeternam iudaismus cum chriſtianiſmo coniungendus ſit; an vero ſolus chriſtianismus obſeruandus, omiſſo iudaismo? prius nonnullos Iudaeos, iam conuerſos; poſterius Paulum, & qui cum eo ſentiebant, adfirmaſſe; hinc autem

alias tres controuerſias emerſiſſe, earumque *primam* fuiſſe, vtrum gentes ad conſortium euangelii admittendae ſint, nec ne? vbi initio quidem apoſtoli negantem propugnauerint, vt pateat exemplo Petri, qui ad Cornelium mittendus, caeleſti quadam viſione prius erudiendus fuerit, quam gentilibus concionaretur, *actor. X. 9. ſeq.* quemadmodum &, qui per Iudaeam & Samariam diſperſi erant, non niſi Iudaeis primum adnuntiaſſe euangelium dicantur; putaſſe enim, promiſſionem de Chriſto, ſolum ad poſteros Abrahami pertinere; hinc & aliam ortam quaeſtionem de legitimis Abrahami filiis, *Rom. II. IV. IX. &c. Gal. III. IV. alteram* (ſcilicet ſpecialem controuerſiam) ortam ex ſententia illorum, qui adfirmauerint: *gentes omnino ad fidei conſortium eſſe admittendas*, quippe qui partim exiſtimauerint, hac demum conditione gentes eſſe admittendas, ſi legem Moſis obſeruarent, partim vero ſimpliciter recipiendas arbitrati ſint: priorem ſententiam defendiſſe tum Iudaeos illos, qui Antiochiae magnas turbas dederunt, nec antea compeſci potuerunt, quam controuerſia haec in ſynodo apoſtolorum eſſet definita; tum pſeudapoſtolos illos, de quibus Paulus *Gal. I. V. VI.* conqueritur; poſteriorem vero partem Paulum tenuiſſe & Barnabam, & cum iis totam ſynodum Hieroſolymitanam, de

qua

qua *act. XV.* *tertiam ſpecialem* controuerſiam hanc fuiſſe: *an ſaltem Iudaei, vtpote quibus lex data eſſet, iudaismum cum chriſtianismo coniungere deberent nec ne?* prius adfirmaſſe multos Iudaeos iam conuerſos, quibus etiam Iacobus aliquamdiu adſtipulatus fuiſſe videatur, *actor. XXI. 18. 22. ſeq.* negaſſe vero Paulum; qui etſi voluntati Iacobi morem geſſerit, ipſam tamen legem ad ſalutem obtinendam non requiri, paſſim docere, & licet, vitandi offendiculi cauſſa, quaedam aliquando Iudaeis *gratificatus* ſit, vt *1. Cor. IX.* nullam tamen legis obſeruandae neceſſitatem vel Iudaeis vel gentibus impoſuiſſe, quin potius docuiſſe, legem Moſaicam eo conſilio diuinitus retentam, vt typis ſuis & vmbris futuram euangelii gratiam praefiguraret, hominesque paedagogi inſtar in officio contineret &c. *poſtremam* controuerſiam apoſtolis intercesſiſſe cum aliis quibusdam haereticis, qui tametſi chriſtianam religionem profiterentur, quosdam tamen errores cum fundamento chriſtianismi pugnantes tenuerint; quales illi fuerint, qui in eccleſia Corinthiaca reſurrectionem mortuorum negabant, docentes, reſurrectionem iam eſſe factam *1. Cor. XV.* itemque & illi, qui fidem bonis operibus vacuam iactabant, & peccatis ſecure indulgebant, *Iac. II. &c.* Ita IOAN. MICHAEL DILHERRVS in

farragine rituum ſacrorum & ſaecularium, quae recuſa proſtat in *opuſculorum*, *quae ad hiſtoriam* & *philologiam ſacram ſpectant, faſciculo octauo lib. III. cap. XXIV. p. 311. ſeq.* qui tamen iſta ex CONRADI VORSTII *commentariis in epiſtolas Pauli* deſumſiſſe videtur, quippe ex quibus eadem refert IO. ALB. FABRICIVS in *delectu argumentorum & ſyllabo ſcriptorum, qui veritatem religionis chriſtianae aduerſus atheos &c. lucubrationibus ſuis adſeruerunt, cap. II. pag. 36. ſeq.* Atque haec quidem cum generatim lucem quamdam controuerſiis, tempore apoſtolorum in eccleſia chriſtiana agitatis, adfundant: operae tamen pretium fuerit, ſpeciatim ac paullo copioſius iſta ediſſerere; quod dum facturi ſumus, ordini iſti inſiſtemus, vt primo quidem de controuerſiis cum gentilibus & Iudaeis nondum conuerſis, tum cum Iudaeis conuerſis, tandem cum haereticis, verba faciamus.

** Idque apoſtoli argumentis praeſtiterunt ſolidiſſimis efficaciſſimisque, in iis praeſertim orationibus, in quibus ex inſtituto aut contra Iudaeos, aut contra gentiles diſputarunt; quas litteris conſignatas, Lucas in actis apoſtolorum ad nos transmiſit. Atque, ex hisce praecipue methodum demonſtrandi veritatem religionis chriſtianae, oſtendere animus eſt. In omnibus equidem ſcripturae ſacrae libris occur-

occurrunt, quae chriſtianae religionis veritati euincendae inſeruiunt; quod prae reliquis egregie omnium oculis expoſuit PETRVS ALLIXIVS in *conſiderationibus ſuper libros ſcripturae ſacrae ad demonſtrandam veritatem chriſtianae religionis*, gallice ſcriptis, ſed ab ANDREA CHRISTIANO ESCHENBACHIO in linguam germanicam translatis, editis Norimbergae anno MDCCII. 8. Cumprimis autem in quatuor iſtis euangeliis de vita rebusque geſtis Chriſti ſeruatoris, vt & apoſtolorum actis, magna argumentorum pro veritate religionis chriſtianae effloreſcit copia: quamuis pauci ſint, qui in iſtorum explicatione huc cogitationes ſuas dirigant. Idque etiam HENRICVS LVDOLPHVS BENTHEMIVS obſeruauit, qui tamen hoc nomine maxime commendat IOANNEM IACOBVM GRYNAEVM eiusque *ſanctorum euangeliſtarum demonſtrationes, quae clariſſime oſtendunt, dominum Ieſum eſſe Chriſtum, & credentes vitam habere per nomen eius*, Baſileae MDLXXXVIII. 4. editas, itemque SALOMONIS VAN TIL *explicationem euangelii Matthaei*, lingua belgica ſcriptam & in germanicam translatam, eodemque ſpectantem, & ad acta apoſtolorum ſpeciatim quod attinet, PHILIPPI A LIMBORCH in eadem *commentarium*. Hisce alios adhuc, qui ad eumdem collineant ſcopum, addit IOAN. AL-

BERTVS FABRICIVS in *delectu argumentorum & ſyllabo ſcriptorum &c. cap. II. §. III. p. 35.* Nec praetermittendum hic cenſeo IACOBVM ABBADIE, vtpote qui in libro *de veritate & certitudine religionis chriſtianae, part. III. cap. VI. ſeq. pag. 224. ſeq.* ſummatim, ſed diligenter ſimul, quae in quatuor euangeliſtarum libris, & actis apoſtolorum occurrunt, ad veritatem religionis chriſtianae demonſtrandam facientia, indicauit. Nobis in iſtum nunc ingredi campum conſtitutum non eſt; nec propoſiti noſtri hoc permittit aut requirit ratio; ſed iis tantum, quos antea ſignificauimus, limitibus tractationem noſtram circumſcribemus; vt pateat, qua methodo apoſtoli in conuincendis tum gentilibus, tum Iudaeis, vſi ſint.

§. III.

Et ad gentiles quidem quod attinet, ipſa illa, qua circumſepti erant, ſumma miſeria, argumenta apoſtolis ſuppeditabat, quibus erroris conuinci poterant, & ad methodum adeo, veritatem religionis chriſtianae demonſtrandi, ducebat. Vt enim idololatria foediſſimaque, quae longe lateque regnabat, ſuperſtitio coecitatis & ignorantiae erat certiſſimum documentum:* ita, quam nihil ſani aut recti in volun-

luntate ac propenſionibus eſſet, ex turpiſſimis ac nefandis criminibus atque peccatis, quae omnia inundauerant, intelligi poterat. **

* Non opus eſt, vt multis hoc comprobemus teſtimoniis: cum res longe ſit notiſſima. Ipſemet apoſtolus coecitatem iſtam atque ſtultitiam gentilium tam eleganter delineauit, vt nemo id facere poſſit elegantius. *Quoniam*, inquit, *cognito Deo, non ei dignam Deo gloriam gratiamque tribuerunt; ſed ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς ἀυτῶν, vani facti ſunt in ratiociniis ſuis, caligauitque eorum inſipiens animus; ſapientes ſe profeſſi ſtultos ſe praeſtiterunt, & immortalis Dei gloriam ad imagines ſimiles hominis mortalis & volucrum & quadrupedum, & ſerpentium tranſtulerunt, Rom. I. 21. ſeq.* Atque rem ita ſe habuiſſe, prout apoſtolus teſtatur, ex ipſis ſcriptoribus ethnicis, ſi opus eſſet, demonſtrari poſſet. Confirmant idem veteris eccleſiae doctores, qui iſtam ſtultitiam ethnicis exprobrando, eos itidem hac ratione ad veritatem religionis chriſtianae agnoſcendam adducere voluerunt, ſpeciatim MINVTIVS FELIX in *Octauio*, IVLIVS FIRMICVS MATERNVS, de *errore profanarum religionum*, ARNOBIVS, in *libris ſeptem aduerſus gentes*, LACTANTIVS in *libris duobus prioribus diuinarum inſtitutionum*,

tionum, CYPRIANVS *de idolorum vanitate*, aliique. Addendi ex recentioribus, qui de idololatria veterum gentilium ſcripſerunt, quos inter eminent GERARDVS IOANNES VOSSIVS, in opere de *theologia gentili*, *ſeu de origine & progreſſu idololatriae libris nouem*, & EDVARDVS BARO HERBERTVS DE CHERBVRY, in libro *de religione gentilium errorumque apud eos cauſſis*. Romanorum, ad quos Paulus verba antea adlata ſcripſit non meliorem, quam aliorum gentilium, hac in re prius quam chriſtianorum ſacris imbuerentur, fuiſſe conditionem, ex antiquitatum romanarum ſcriptoribus, IO. ROSINO, HENRICO KIPPINGIO, aliisque, itemque ex illis, qui ex inſtituto de diis Romanorum ſcripſerunt, quos BVRCARDVS GOTTHELF STRVVIVS in *antiquitatum Romanarum ſyntagmate*, & quidem in *bibliotheca antiquitatum*, eidem praemiſſa, *part. ſpec. p. 46. ſeq.* diligenter recenſet, abunde intelligitur. Atque iuuat omnino ſpeciatim gentilismum eccleſiarum, ad quas Paulus apoſtolus epiſtolas ſuas ſcripſit, cognitum atque perſpectum habere: cum inde interdum locis quibusdam iſtarum epiſtolarum lux haud contemnenda adfundi queat. Probe hoc intellexit SALOMON VAN TIL, qui in *commentario in quatuor Pauli epiſtolas*, *nempe priorem ad Corinthios*, *Epheſios*, *Philippenſes & Coloſ-*

ſenſes,

ſenſes, & quidem in *iſagoge*, ſingulis iſtis epiſtolis praemiſſa, ſtatum gentilismi, atque idololatriam, quae in iſtis vrbibus obtinuerat, diligenter ac erudite deſcribit.

** Mores turpiſſimi & nefanda ethnicorum crimina itidem longe notiora ſunt, quam vt multis a nobis exponi debeant verbis. Cumque poëtae deos ipſos vitiis grauiſſimis atque ſceleribus commaculatos ſiſtant: quid mirum, ſi homines prauis ſuis atque impuris cupiditatibus nec finem nec modum ſtatuerunt? Atque ad corruptiſſimos iſtos omniumque ſordium plenos gentilium mores paſſim in epiſtolis ſuis reſpicit Paulus apoſtolus; vt cum de Epheſiis ſcribit: *vos quidem mortui fuiſtis delictis ac peccatis, in quibus aliquando verſati eſtis &c. Eph. II. 1. 2.* Hoc namque ſignificat, delicta illorum grauiſſima atque peccata ſatis indicaſſe, nullam in iis fuiſſe vitam ſpiritualem, ſeu vt deinceps *cap. II. 18.* loquitur, *eos fuiſſe abalienatos a vita Dei.* Quam quidem miſeram Epheſiorum conditionem ante eorum conuerſionem dum porro deſcribit, facta ignorantiae & animi torporis, qui in illis fuerit, mentione, ita pergit: *qui obducto callo ſe ipſos addixerunt libidini ad omnem obſcoenitatem auide perpetrandam, cap. IV. 19.* Graece vltima verba ita ſe habent εἰς ἐϱγασίαν ἀκαθαϱσίας πάσης ἐν πλεονεξίᾳ, *ad aſſiduam operatio-*

rationem omnis impuritatis in auaritia. Vbi recte nonnulli monent voce πλεονεξία *inſatiabilem cupidinem* denotari: & licet ſaepiſſime ad auaritiam, ſiue immoderatum opum deſiderium, referatur; ſubinde tamen generalem retinere ſignificationem, & pro ratione argumenti, de quo ſermo eſt, accipi debere. Corruptiſſimos vero omnino Epheſiorum gentilium fuiſſe mores, profanorum etiam ſcriptorum teſtimoniis comprobari poteſt, vt PHILOSTRATI *de vita Apollonii Tyanenſis, lib. IV. cap. II. p. m. 141.* edit. GOTTFRIDI OLEARII; & ATHENAEI *dipnoſophiſt. lib. XII. p. 525.* De Corinthiis itidem luculentum eiusdem apoſtoli exſtat teſtimonium. Cum enim dixiſſet: *ne errate; nec impudici, nec deaſtricolae, nec adulteri, nec molles, nec cinoedi, nec fures, nec auari, nec conuiciatores, nec rapaces diuinum regnum conſequentur,* addit: *& tales quidem nonnulli eratis, 1. Cor. VI. 9. 10. 11.* Nec quidquam hic dixiſſe apoſtolum, quod a vero abhorreat, vel ex iis, quae de corruptis Corinthiorum moribus, vitiisque grauiſſimis AELIANVS *hiſt. var. lib. I. cap. XIX.* & *lib. III. cap. XV.* tradit, condoceri poteſt.

Sed longe adhuc luculentius & velut ex inſtituto, gentilium vitia, & ſumme corruptam, quae apud eos fuit, viuendi rationem, idem apoſtolus de Romanis verba faciens, exhi-

exhibet, & omnium oculis ſubiicit. *Hanc ob rem*, inquit, *permiſit eos Deus in turpes libidines, vt eorum feminae mutauerint vſum naturalem in non naturalem. Similiterque mares, omiſſo feminae vſu naturali, exardeſcunt mutua libidine, mares cum maribus obſcoena perpetrantes, atque ita dignam errore ſuo mercedem in ſe accipientes; ac, quemadmodum Dei cognitione non probe vſi ſunt, ita permiſit eos Deus in improbam mentem, ita vt nefaria faciant, pleni omnis iniuſtitiae, ſtupri, peruerſitatis, auaritiae, malitiae; referti inuidia, caede, iurgio, fraudulentia, nequitia; ſuſurrones, maledici, Dei oſores, contumelioſi, ſuperbi, arrogantes, malorum inuentores, contumaces erga parentes, inſipientes, inſociabiles, inhumani, perfidioſi, immiſericordes, qui cum id eſſe diuinum ius cognoſcant, vt qui talia faciant morte digni ſint, non ſolum ea faciunt, ſed etiam facientibus adſentiuntur, Rom. I. 26. ſeq.* Atque iſta non tantum generatim de gentilium, ſed ſpeciatim de Romanorum moribus vitaeque ratione, rectiſſime ac prorſus ex rei veritate dicta eſſe, ipſimet Romanorum ſcriptorum praeſtantiſſimi, SALLVSTIVS, PLINIVS, & CORNELIVS TACITVS nos minime dubitare ſinunt. Miſſis reliquis vnicum ſolum hac de re audire iuuabit SENECAM, quippe qui de ſui temporis moribus ita loquitur: *Omnia*

Omnia ſceleribus ac vitiis plena ſunt ; plus committitur, quam poſſit coercitione ſanari. Certatur ingenti quodam nequitiae certamine. Maior quotidie peccandi cupiditas, minor verecundia eſt. Expulſo melioris aequiorisque reſpectu, quacumque viſum eſt, libido ſe impingit ; nec furtiua iam ſcelera ſunt ; praeter oculos eunt, adeoque in publicum miſſa nequitia eſt, & in omnium pectoribus eualuit, vt innocentia non rara, ſed nulla ſit ; lib. II. de ira cap. VIII. p. m. 51. Summatim rem omnem alter ille SENECA, ſiue poëta tragicus, complectitur :

- - - - Saeculo premimur graui
Quo ſcelera regnant, ſaeuit impietas furens ;

Octau. act. II. v. 431. Immo poſſet & ſpeciatim oſtendi, nullum ab apoſtolo nominari ſcelus, nullumue vitium, cuius non Roma exemplum dederit, niſi id poſt HVGONEM GROTIVM ad *h. l.* iam praeſtitiſſet CORNELIVS ADAMI, in *exercitat. de malis Romanorum ante praedicationem euangelii moribus*, quae inter *exercitationes* eius *exegeticas* Groeningae anno MDCCXII. editas, *quarta* eſt, *p. 501. ſeq.*

§. IV.

Hoc ergo ſibi agendum eſſe merito exiſtimabant apoſtoli, vt ex ipſo rationis

nis lumine ethnicorum idololatriam refellerent, vnicumque eſſe Deum, rerum omnium conditorem, probarent; * tum vt oſtenderent, quam neceſſarium ſit, vitam moresque mutare, & per veram reſipiſcentiam aliam mentem induere; ** tandem vero fidem in Chriſtum hominum redemtorem, ceu vnicam rationem, gratiam Numinis atque ſalutem conſequendi, proponerent. ***

* Egiſſe hoc apoſtolos, ſpeciatim Paulum, vt ex lumine rationis ethnicos conuincerent, vnum tantum Deum eſſe, eumdemque rerum omnium conditorem, vel ex *Rom. I. 20.* condiſcimus. Oſtenſurus namque, quo pacto τὸ γνωςὸν τῦ Θεῦ gentilibus manifeſtum ſit; *inuiſibilia ipſius*, inquit, *a creatione mundi, rebus factis, animaduerſa conſpiciuntur, eius tum aeterna potentia, tum diuinitas.* Id nimirum, quod de Deo manifeſtum ſit, vt alibi quoque iam obſeruauimus, τὰ ἀόρατα ἀυτῦ, *inuiſibilia eius*, vocat. Cum enim Deus ſit ſpiritus, omnisque adeo materiae expers: corporis quidem oculis nihil eorum, quibus ſumma eius perfectio abſoluitur, conſpici poteſt. Inter omnes autem perfectiones ſpeciatim *potentiam* eius, qua ſolo nutu cuncta, quae vult, efficere poteſt, & *aeternitatem*, quae potentiae eius tribui non poſſet,

niſi ipſi eſſentiae quoque conueniret, commemorat: cum hiſce characteribus a rebus omnibus, cumprimis a gentilium idolis, vel maxime diſtinguatur. Iunctim vero reliqua omnia voce θειότης complectitur. Haec itaque cum ſint ἀόρατα, corporisque oculis conſpici nequeant: νοούμενα καθορᾶται, *mente perſpiciuntur*, non minus profecto certe & euidenter, quam ſi quis corporis oculis ea intueretur, & quidem ἀπὸ κτίσεως κόσμου, *a conditu mundi*, hoc eſt, vt nonnulli volunt, ſtatim ab eo tempore, quo mundus & in eo homines fuerunt: quamquam alii, & quidem rectius, hoc de argumento, ſeu medio cognitionis, capiant, cum & alias non adeo inſolens ſit, vt ἀπὸ idem ſit ac, *ex* vt *Matth. VII. 16.* vt adeo ſenſus ſit, *ex creatione mundi*, hoc eſt, vt ipſemet apoſtolus ſtatim explicat, τοῖς ποιήμασι, *ex operibus* ſcilicet *creationis*, ſeu rerum creatarum diligenti & accurata conſideratione, τὰ ἀόρατα Dei oculis mentis cognoſci atque intelligi poſſe. Et hac quidem ratione cum euidentiſſime ex rationis lumine pateat, non tantum Deum, ſed vnum Deum, eumdemque omnipotentem, & aeternum, inuiſibilem porro & rerum omnium conditorem eſſe: omnis gentilium ſuperſtitio & idololatria vnico veluti ictu proſternitur. Recteque adeo ſubiungit apoſtolus, cum ethnici iſta facile ex lumine rationis cognoſcere potuerint;

tuerint; nec tamen iſto rationis lumine ita, vt decebat, vſi ſint, vt vnico huic atque vero Deo dignam Deo gloriam gratiamque tribuerent; quin potius *vani facti ſint in cogitationibus ſeu ratiociniis ſuis*, adeo vt tenebrae grauiſſimae mentem illorum occuparent: eousque tandem ſtultitiae eos progreſſos, *vt immortalis Dei gloriam ad imagines ſimiles hominis mortalis & volucrum & quadrupedum & ſerpentium transferrent*, *Rom. I. 21. ſeq.*

Eadem methodo gentiles idololatras erroris conuincendi Paulus etiam vtitur in egregia illa ad Lyſtrenſes oratione *actor. XIV. 15. ſeq.* Cum enim homines iſti id agerent, vt Paulum atque Barnabam ob ingens aliquod miraculum, ab illo editum, diuinis honoribus adficerent; Paulus vt furorem illorum atque inſaniam coërceret atque reprimeret, *viri*, inquit, *cur iſta facitis? nos quoque ſumus homines, iisdem, quibus vos, adfectionibus obnoxii, qui vobis denuntiamus, vt a vanis iſtis ad Deum vos immortalem conuertatis, qui & coelum fecit & terram, & mare, & quaecumque ſunt in eis.* Vbi quidem cum apoſtolus dicit: καὶ ἡμεῖς ὁμοιοπαθεῖς ἐσμεν ὑμῖν ἄνθρωποι, recte THEODORVS BEZA pariter ac SEBASTIANVS CASTALIO hoc ita exprimunt, *nos quoque ſumus homines iisdem, quibus vos, adfectionibus obnoxii;* ſci-

licet iis omnibus, quae homines quotidie patiuntur, quae imbecillitatis eorum ſunt documenta, vt fames, ſitis, frigus, aeſtus, morbus, calamitates variae, & denique mors ipſa. Eleganter hoc pacto gentilibus ſtultitiam eorum exprobrat, qui praeter alias res creatas etiam homines pro diis colebant, qui tamen eiusmodi adfectionibus & imbecillitatibus ſint obnoxii, quae luculentiſſime teſtentur, eos non tantum deorum numero eximendos eſſe, ſed inſanire illos prorſus, qui eiusmodi deos ſibi fingant. Dum apoſtolus porro dicit *εὐαγγελιζόμενοι ὑμᾶς*: obſeruandum, hic equidem partem tantum doctrinae euangelicae indicari; ſimul tamen apoſtolum hac voce ea omnia innuere, quae gentilibus ad ſalutem ſcitu erant neceſſaria, inter quae eminet fides in Chriſtum hominum ſeruatorem, vt ex aliis locis patet. Vanitatem autem idololatriae gentilium ſignificat, dum dicit, vt *ἀπὸ τούτων τῶν ματαίων*, *a vanis iſtis ad Deum vos immortalem conuertatis.* Nimirum, dum idola *vana* vocat, Ebraeos imitatus eſt, apud quos itidem אלילים *Zach. XI. 17.* הבלים *1. Reg. XVI. 13.* כזבים *Amos. II. 4.* audiunt. Verum contra Deum apoſtolus ita deſcribit, vt non tantum *τὸν Θεὸν τὸν ζῶντα*, *Deum viuentem* adpellitet; ſed eum etiam coelum, & terram, & mare, & omnia quae in iis ſunt, condidiſſe, addat. Atque

talem

talem cum verum Deum eſſe oportere, ipſa ratio dictitet: intelligere inde Lyſtrenſes poterant, ea, quae pro diis colebant, nihil minus eſſe, quam verum Deum, adeoque & erroris pariter ac ſtultitiae conuinci. Pergit apoſtolus: *qui ſuperioribus ſaeculis gentes omnes ſuo more viuere* (πορέυεσθαι ταῖς ὁδοῖς ἀυτῶν) *permiſit.* Quod comparate intelligendum. Non enim gentium curam ſimpliciter abiecit Deus; licet potiori prae illis loco eſſent Iudaei, *pſal. CXLVII. 12.* Dumque apoſtolus dicit: ταῖς ὁδοῖς ἀυτῶν, *viis ſuis*; condiſcere inde licet, quando homines lumine a Deo conceſſo non recte vtuntur, ſtatim eos *vias ſuas*, hoc eſt tales, quae ad praecipitia ducunt, eligere. Idque gentilium exemplo patet. Ceterum, licet Deus non eo modo ſe manifeſtarit gentibus, quo Iudaeis: non tamen ita iis ſe ſubtrahere voluit, vt nulla prouidentiae diuinae haberent argumenta. Idque docet apoſtolus, quando ſubiungit: καί τοιγε ὀυκ ἀμάρτυρον ἑαυτὸν ἀφῆκεν, *non reliquit ſe non teſtatum.* Tota namque natura rerum eius ſapientiae, bonitati, ac potentiae teſtimonium ſemper perhibuit. Quam prouidentiam multi etiam ex ethnicis agnouere: etſi ea tamquam paedagogia ad inquirendum verum Deum, vſi non ſint. Ea vero ratione Deus prouidentiam ſuam ethnicis manifeſtauit, vt cumprimis beni-

nignitatem ſuam illis veluti palpandam exhiberet. Hinc dicitur : *ἀγαθοποιῶν beneficiendo.* Vt enim Deus in regno gratiae ſe praecipue ſecundum amorem ſuum reuelauit, *1. Ioan. IV. 8.* ita & in regno naturae eadem ratione ſe patefecit. Hinc bonitas propria velut nota, & nomen Dei : vt pluribus IVSTVS LIPSIVS comprobat *phyſiolog. Stoic. lib. I. diſſertat. X. p. 21.* Inter omnia vero argumenta, ex quibus diuina prouidentia innoteſcit, palpabile veluti maxime eſt, quod a pluuia aliisque cauſſis, a quibus terrae fertilitas pendet, deſumitur. Vnde & eodem apoſtolus vtitur : *de caelo nobis pluuias frugiferaque dando tempora* Pari ratione CICERO de ſententia philoſophorum, qui *deorum mente atque ratione omnem mundum adminiſtrari, & regi* cenſent, *neque vero id ſolum, ſed etiam ab iisdem vitae hominum conſuli & prouideri,* quosue *magnos & nobiles* vocat, pronuntiat : *nam & fruges, & reliqua, quae terra pariat, & tempeſtates, ac temporum varietates, caelique mutationes, quibus omnia, quae terra gignat, maturata pubescant, a diis immortalibus tribui generi humano putant ; de natura deorum lib. I. cap. II. p. m. 1205.* Nec contemnenda illorum obſeruatio, qui, Paulum haec ineptae gentilium plerorumque perſuaſioni, qui beneficia iſta a liberalitate idolorum ſuorum, cultuque iis praeſtito, repetere

petere ſolebant, oppoſuiſſe, cenſent; conf. IO. SPENCERVS *de legib. Ebraeorum ritualibus &c. lib. I. cap. III. p. 47.* add. IO. CHRISTOPH. WOLFIVS in *curis philolog.* ad *h. l. p. 1211.* Quo pacto ex hacce Pauli oratione, de qua hucusque verba fecimus, *θεογνωσία* naturalis deriuari queat, oſtendit ABR. CALOVIVS in *bibliis illuſtratis ad h. l.*

** Cum ſeruator ipſe omnibus hominibus adnuntiari ab apoſtolis voluerit *μετάνοιαν καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν*, *poenitentiam* ſiue *mentis mutationem, vitaeque ſimul correctionem, & remiſſionem peccatorum*, ſcilicet per fidem in Chriſtum Ieſum, *Luc. XXIV. 47.* nullum eſt dubium, quin apoſtoli idem quam diligentiſſime obſeruauerint, quoties illis cum gentilibus adhuc conuertendis res erat. Idque ſubinde Paulus apoſtolus indicat, quando iam conuerſis priſtinam vitae rationem in memoriam reuocat, & quantopere praeſens ab ea differat, ſignificat. Quod & ex locis antea adlatis *1. Cor. VI. 10. 11. Eph. II. ſeq.* aliisque patet. Quo grauiora autem & apertiora gentilium erant crimina: eo facilius conuinci poterant, ſe irae diuinae obnoxios eſſe; praeſertim, cum legem diuinam, quae aliam vitae rationem poſtulabat, negare non auderent, ipſis quippe cordibus ſuis inſcriptam, *Rom. II. 15.* Hinc ex ipſo quoque rationis lumine cognoſcebant *τὸ δικαίωμα τοῦ θεοῦ*, *ius Dei, vt, qui talia faciant,*

ant, *morte digni ſint*, *Rom. I. 32.* Maximum praeterea pondus apoſtoli ſuis ad reſipiſcentiam vitaeque correctionem adhortationibus adiiciebant commemoratione extremi iudicii, *Rom. II. 16. act. X. 42. cap. XVII. 31.* Quod cum iuſtitiae diuinae prorſus ſit conueniens: non poterant ethnici hoc in dubium vocare.

*** Praecipuum hoc erat doctrinae euangelicae caput, Ieſum Nazarenum eum eſſe, qui homines Deo reconciliauerit, *II. Cor. V. 19.* nullamque adeo hominibus aliam ad ſalutem patere viam, quam per fidem in illum, *Rom. III. 25. 28. act. IV. 12.* Parumque profuiſſet, homines per legis, iraeque diuinae, demonſtrationem ad peccatorum agnitionem perduxiſſe, niſi rationem ſimul, gratiam Numinis, peccatorumque remiſſionem impetrandi, oſtendiſſent. Quemadmodum itaque apoſtoli vbique, ita & cum inter ethnicos verſabantur, *Ieſum* adnuntiabant, *qui a mortuis reſurrexiſſet*: quod & ſpeciatim Athenis eos feciſſe ex *act. XVII. 18.* conſtat. Nonnullis enim Paulum peregrinorum deorum nuntiatorem viſum, ibi dicitur; quod τὸν Ἰησοῦν, καὶ τὴν ἀνάστασιν, hoc eſt, Ἰησοῦν ἀνεστηκότα, *Ieſum qui a mortuis reſurrexerat*, illis adnuntiaſſet. Forte autem Lucas, ſummam concionis Paulinae referens, data opera ita loquutus eſt: cum reſurrectionis mortuorum facta mentione maxime offenſi ſint Athenienſium animi. Quidquid

eius

eius ſit; dum Ieſum adnuntiabant, qui a mortuis reſurrexerat; remouebant, quidquid apud ethnicos ex cruce Chriſti oriri poterat ſcandali, ſimulque docebant, Ieſum huncce Nazarenum a Deo ideo miſſum, vt homines Deo reconciliaret, iisque viam ſalutis oſtenderet. Copioſius iſta luculentiusque exponit Petrus apoſtolus, in ſermone, quem in domo Cornelii centurionis habuit, *act. X. 34. ſeq.* Enim vero centurio iſte, etſi gentilis origine, proſelytus tamen Iudaeorum fuit, vir inſuper pius, Deoque gratus, vtpote cuius *preces & eleemoſynae adſcendiſſe in memoriam in conſpectu Dei* dicuntur, *v. 4.* hinc vt ea, quae reliquis gentilibus nondum conuerſis, de relinquendo idolorum cultu, deque reſipiſcentia vitaeque emendatione, proponenda erant, ad illum dicerentur, neceſſe non erat. De eo ſolum erudiendus erat, Ieſum Nazarenum illum eſſe, per quem homines peccatorum conſequi remiſſionem queant; quod & praecipuum iſtud doctrinae euangelicae, qua gentiles imbuendi erant, & de qua hic loquimur, caput eſt. Idque egregie prorſus Petrus praeſtitit. Cum enim libere & ingenue profeſſus eſſet, Deum perſonarum rationem non habere, quin potius ex omnibus gentibus, qui eum metuat & iuſtitiam exerceat, illi acceptum eſſe: ſtatim de Chriſto loqui incipit, per quem Deus *pacem nuntiauerit,* (εὐαγγελιζόμενος εἰρήνην)

ea ſcilicet ratione, vt pacem ſimul efficeret non tantum hominum aut diſcipulorum inter ſe, ſed cumprimis hominum cum Deo *Luc. II. 14.* Hinc cum reliqua, quae de Chriſto, eiusque miraculis, morte, reſurrectione, illis ſcitu neceſſaria erant, expoſuiſſet: tandem concludit: *huic vates omnes teſtimonium dant, eum eſſe, per cuius nomen peccatorum veniam conſequantur, quicumque in eum credunt.*

Ceterum quae de methodo apoſtolica, veritatem religionis chriſtianae contra ethnicos probandi, diximus, praeſtantiſſima illa Pauli oratione ad Athenienſes, *act. XVII. 22. ſeq.* egregie illuſtrari poſſunt; quippe in qua iunctim & plene ea conſpicere licet, de quibus ſeparatim huc vsque verba fecimus. Operae hinc pretium fuerit, de ea nonnulla obſeruare. In Areopago itaque conſtitutus apoſtolus, *viri Athenienſes*, inquit, *video vos omnino paullo ſuperſtitioſiores.* Vbi quidem nonnulli voce δεισιδαιμονεστέρους Paulum beneuolentiam Athenienſium captare voluiſſe, exiſtimant, eo quod vocabulum hocce apud ſcriptores graecos μέσον ſit, & non tantum in vitio, ſed & interdum in laude ponatur. Rectius autem repugnant alii, eo quod vox haecce etiam apud profanos ſcriptores plerumque in malam partem accipiatur: qua ratione & hic accipiendam eſſe, tum ex comparatiuo gradu, tum ex additis vocibus κατὰ

πάν-

πάντα, colligi queat. Dubito etiam, an iſta captatio beneuolentiae cum indole Pauli apoſtoli ſatis conueniat. Occaſionem autem, ad veri Dei cognitionem Athenienſes perducendi, ſumit ab ara, cui inſcriptum fuerit ἀγνώςῳ Θεῷ, *ignoto Deo. Cum enim*, inquit, *praeteriens veſtra ſpectarem numina, inueni etiam aram, in qua inſcriptum erat: ignoto Deo.* Animus neutiquam eſt, ea omnia conuectare, quae viri docti de *ara* iſta *ignoti Dei* commentati ſunt. Nimis hoc longum, immo integri libri opus eſſet. Legi prae reliquis meretur IO. ANDREAE BOSII noſtri elegans *diſſertatio de ara ignoti Dei*, quae inter reliqua eius *opuscula*, cura & ſtudio IO. GEORG. WALCHII recuſa, exſtat *p. 516. ſeq.* Reliquos, quos idem argumentum occupauit, laudat IO. ALBERT. FABRICIVS, in *bibliographia antiquaria cap. IX. §. XVIII. p. 296.* quibus alios adhuc addit IO. CHRISTOPHORVS WOLFIVS, in *curis philologicis &c. ad h. l. p. 1261.* An ex antiquis quibusdam monumentis veterumque ſcriptorum teſtimoniis probari queat, fuiſſe Athenis aram τῷ ἀγνώςῳ Θεῷ inſcriptam, diſputari inter viros doctos ſolet, multaque hanc in rem erudite in medium adfert GOTTFRIDVS OLEARIVS, in *diſput. de geſtis Pauli in vrbe Athenienſi* §. *XIX.* Certe aras, quae Θεοῖς ἀγνώςοις ſacrae fuerunt, & quarum

rum apud auctores quosdam veteres occurrit mentio, huc parum aut nihil omnino facere, manifeſtum eſt. Ara namque plurium deorum ignotorum inſtituto apoſtoli, ad vnius, & quidem veri Dei agnitionem Athenienſes perducere volentis, minus erat accommodata: nec credibile, apoſtolum numerum multitudinis, numero vnitatis permutaſſe; quod & ſine ſummo periculo facere non potuiſſet. Apud LVCIANVM tamen *Philopatr. tom. II. operum, p. m. 769. & 780.* loca quaedam exſtant, ex quibus colligi poteſt, eiusmodi aram cum inſcriptione: *ignoto Deo*, omnino Athenis fuiſſe. Verba LVCIANI recitaui in *hiſtor. eccleſ. veter. teſtam. tom. II. period. II. ſect. IV.* ad *ſ. XXXIV. p. 730.* Quidquid eius ſit; ſi vel maxime nullus ſcriptorum eiusmodi arae mentionem faceret: Lucae tamen teſtimonium maioris apud nos merito eſt auctoritatis, quam vt vel leuiſſimum ea de re ſupereſſe queat dubium. Vndenam autem illa ignoti Dei adpellatio ad Athenienſes peruaſerit? non aeque liquet. Varias itaque huius rei rationes excogitauerunt viri docti, quas apud HERM. WITSIVM legere licet in *meletematibus Leid. de geſtis Pauli ſect. VI. §. IV. p. 85.* Ipſe autem iſte vir doctus ab illorum haud procul diſcedit opinione, qui, a Iudaeis ad Graecos confuſam aliquam atque obſcuram Dei Iſraëlis notitiam perueniſſe, exiſtimant,

ſtimant, quem, quamuis incognitum, tanti tamen fecerint, vt cognitis ſibi numinibus adſociauerint. Vero ſimilem inde hanc ſententiam fieri putat, quod Deus, qui in caligine ſibi ſedem fixerit, vocetur אל מסתתר *Deus, qui ſe abſcondit*, *Eſ. XLV. 15.* & Iudaei eo tempore τετραγράμματον Dei nomen religioſo condiderint ſilentio; cuius generis & alia adfert. At in aliam ſententiam GOTTFRIDVS OLEARIVS ingreditur, per τὸν ἄγνωστον θεὸν Iſidem deſignari, exiſtimans, cuius ſtatuae, quae apud Saitas proſtabat, teſte PLVTARCHO, inſcriptum fuerit: ἐγώ εἰμι πᾶν τὸ γεγονὸς, καὶ ὂν, καὶ ἐσόμενον, *ego ſum omne, quod fuit, quod eſt & futurum eſt, peplumque meum nemo vmquam mortalium retexit; diſſertat. cit.* §. *XIX. ſeq.* Quod quamuis erudite ediſſerat: paullo longius tamen petitum videtur. Mihi illorum maxime probari ſententiam, qui inſcriptionis iſtius originem ab aris ἀνωνύμοις, ſeu inſcriptione carentibus, & iuſſu Epimenidis Athenis conſtitutis, repetunt, iam olim profeſſus ſum. Memorat iſtas aras, & occaſionem, eas iuſſu Epimenidis conſtituendi, indicat DIOGENES LAERTIVS *lib. I. ſect. CIX. p. m. 71.* Nimirum cum arae iſtae inſcriptione fuerint deſtitutae; perinde fere hoc erat, ac ſi θεῷ ἀγνώστῳ fuerint conſecratae; fierique potuit, vt deinceps quibusdam τῷ θεῷ ἀγνώστῳ, aliis autem θεοῖς ἀγνώστοις, ad ipſam rem

rem exprimendam inſcriberetur. Ita HENRICVS HAMMONDVS ad *actor. XVII. 23.* cuius ſententiam calculo meo comprobaui, in *hiſtor. eccleſ. vet. teſtam. l. c. p. 731.*

Ne autem Athenienſes in iudiciis ſuis de hocce ἀγνώςῳ Θεῷ aberrarent: oſtendit apoſtolus, eum ſe operibus ſuis illis iam manifeſtaſſe; cum ille ſit, *qui mundum, & quae in eo ſunt, omnia fecerit.* Quo ipſo illis ſimul rationem monſtrat, ἐκ τȣ̃ γνωςȣ̃ τὸν ἄγνωςον inueſtigandi. Immo vt eo luculentius maximum diſcrimen, quod inter verum Deum, rerumque omnium conditorem, & idola, ſeu falſos gentium deos, intercedit, intelligerent: addit, eum, *cum ſit caeli terraeque dominus, non in manu factis templis habitare, nec hominum manibus coli, quaſi vllius egenum; cum ipſe omnibus vitam, ſtatum, omnia denique conferat.* Veri namque Dei hic eſt character certiſſimus, quod ſit caeli terraeque dominus, hinc & vbique praeſens, hinc in templis manu factis non habitet. De idolo enim quodam eiusmodi quid dici nequit. Nec morari hic quemquam debet, quod Deus in gente Iſraëlitica primo tabernaculum, deinde templum ſibi exſtrui voluerit. Hoc enim cum Θεοκρατίας, quae in gente hac obtinebat, fuerit argumentum: nihil inde, quod omnipraeſentiae diuinae obſtet, colligi poteſt. Nec vtique vt cum IO. MARSHAMO & IO.

SPEN-

SPENCERO, ad imitationem Aegyptiorum, aut aliarum gentium, hoc factum eſſe, dicamus, neceſſe eſt. Cum dicitur, verum Deum *manibus hominum non coli:* recte quidem nonnulli obſeruant, vocem θεραπεύειν hic per *miniſtrare* potius, quam *colere* vertendam; cumque *miniſtrare* propriae vtilitatis ſit; ſenſum hunc eſſe, Deo neutiquam miniſtrari vt inde vtilitatem aut commodum aliquod percipiat; cum ipſe potius omnia det omnibus: nullum tamen eſt dubium, quin apoſtolus ſimul ad cultum, qui Deo *per templa erecta, & in templis* exhibetur, reſpiciat. Licet enim Deus Iſraelitis cultum eiusmodi praeſcripſerit: in eo tamen praecipue Numinis cultus non conſiſtit: quippe qui mente ſincera potius peragitur, quae ſi abſit, cultus externus Deo adeo non placet, vt eum maximopere deteſtetur: *Eſ. I. 11. ſeq.* Nullius autem rei Deum indigere, recte inde probat apoſtolus, quod *omnibus*, hominibus ſcilicet & animantibus brutis, det ζωὴν καὶ πνοὴν *vitam & halitum*, ſeu reſpirationem, vel πνοὴν ζωῆς vt ex *Gen. II. 7.* ad *h. l.* colligit HVGO GROTIVS, καὶ τὰ πάντα & *omnia:* ita enim, non autem κατὰ πάντα, vt nonnulli volunt, legendum eſſe, recte contendit IO. CHRISTOPH. WOLFIVS in *curis philolog. &c.* ad *h. l. p. 1264.*

Quemadmodum autem hucusque verum Deum

Deum intuitu huius vniuerſi apoſtolus deſcripſerat: ita &, qualis ſpeciatim intuitu hominum ſit, porro docet: vt argumentis hiſce luculentiſſimis eo magis Athenienſes conuinceret, & ad veri Dei agnitionem perduceret. Itaque ἐποίησέ τε inquit, ἐξ ἑνὸς αἵματος πᾶν ἔθνος hoc eſt, ex ſemine vnius Adami, vt eo quoque modo omnes homines naturali quodam vinculo inter ſe colligaret. Vocem αἷμα, *ſanguis*, tum apud Ebraeos, vt & ſeptuaginta interpretes, tum apud profanos ſcriptores, ſemen denotare, viris doctis obſeruatum eſt. Videtur autem apoſtolus ſimul ineptas philoſophorum de origine hominum perſtringere voluiſſe ſententias. Atque fatendum, nulla fere in re turpius ſe traduxiſſe philoſophos iſtos, quam cum de hominum origine commenta ſua expromſerunt. Quod & mirum non eſt; cum ratio nihil hic cui innitatur inueniat, ſolaque ſcriptura ſacra ita ea de re nos erudiat, vt nihil aptius, nihil rectius dici poſſe, quilibet, vel ipſa ratione iudice, intelligere queat. Copioſe philoſophorum gentilium de origine hominum placita retuli, & quidquid, rationis ductum ſequuti, de ea pronunciarunt, ineptum eſſe, demonſtraui, in *hiſtor. eccleſ. vet. teſt. tom. I. per. I. ſect. I.* ad §. *VIII. p. 75. ſeq.* Sunt qui exiſtimant, Paulum hocce argumento Athenienſium faſtum & gloriationem retundere voluiſſe, vtpote qui αὐτό-

τόχθονας & χθονίους, terrigenas, ſiue ex ipſa illa, quam incolebant, terra procreatos & enutritos, ſe iactitauerint; quam in rem multa erudite collegit CORNELIVS ADAMI, in *obſeruationibus theologico-philologicis cap. IV.* §. *LXVIII. p. 305.* Creationi hominum apoſtolus merito iungit prouidentiam diuinam, quippe quae ſpeciali quadam ratione circa eos ſeſe exſerit. Hinc ὁρίσας, inquit, προτεταγμένους καιρὸς καὶ τὰς ὁροθεσίας τῆς κατοικίας αὐτῶν. Nimirum inter illuſtria diuinae prouidentiae documenta merito referuntur limites, quos ſingulis populis, qua *temporum periodum*, qua *locorum interualla*, Deus ipſe conſtituit. Vtrumque hic indicatur. Quamquam quod ad *temporum periodum* attinet, non minus de ſingulis hominibus, quam integris populis, intelligi poteſt. Namque & ſingulis hominibus certum vitae terminum, neutiquam autem talem, qui nulla ratione a Deo ipſo mutari queat, conſtitutum conſtat, *Iob. XIV. 5.* notaque ſatis ſunt, quae theologi de eo paſſim diſputare ſolent. De integris quoque populis longe hoc eſt certiſſimum, variaeque imperiorum & rerum publicarum mutationes conuerſionesque id teſtantur. Ad has enim licet cauſſae morales atque ciuiles plurimum conferant: ſublimiores tamen quaſdam atque arcanas, quae tandem ad prouidentiam diuinam redeunt, hic neutiquam excludendas, peritiſ-

ſimi rerum ciuilium magiſtri fatentur. De *locis* quoque nullum prorſus eſt dubium: cum regionum, quae a certis gentibus incoluntur, ſitus, qua commercia, qua eruditionis & religionis propagationem, qua imperiorum denique mutationem, diuinae prouidentiae euidentiſſimum argumentum praebeat. De iſtis omnibus cum Epicurei longe aliter ſentiant: illorum erroribus, ſeu impietati potius, hiſce verbis ſe opponere apoſtolum voluiſſe, nonnulli exiſtimant. Copioſius hoc ediſſerit, quem antea laudauimus, CORNELIVS ADAMI *l. c.* §. *LXIX. p. 307.*

Cur autem Deus per opera iſta & creationis & prouidentiae ita ſe gentilibus manifeſtauerit, Paulus porro indicat, dum ait: *vt dominum quaererent* εἰ ἄραγε ψηλαφήσειαν αὐτὸν καὶ εὕροιεν, *ſi forte eum contrectarent & inuenirent.* Verbo ψηλαφάω *palpo* vtitur apoſtolus, quod alias de coecis adhiberi ſolet, qui manibus palpant, quae oculis intueri nequeunt; hinc per translationem idem eſt, ac *ſentire* vel *adprehenſione mentis adſequi*, praeſertim vbi veritas eſt manifeſta & obuia, vt veluti palpari poſſit manibus; quod egregie prorſus in gentiles quadrat; conf. ABR. CALOVIVS ad *h. l.* Alii autem, verbum ψηλαφᾷν, de eo inueſtigationis genere dici, putant, quo muſici in fidi-

fidibus oberrando per ſonorum interualla concentum quaerunt; conf. IO. CHRISTOPHORVS WOLFIVS in *curis philologicis &c.* ad *h. l. p. 1266.* Atque poterant gentiles veluti palpando Deum inuenire, eo quod non procul ab vnoquoque noſtrum eſt remotus: *καί τοιγε ȣ̓ μακρὰν ἀπὸ ἑνὸς ἑκάςȣ ἡμῶν ὑπάρχοντα.* Quae quidem verba non de facilitate, notitiam Dei ex rerum creatarum conſideratione hauriendi, vt ſenſus ſit, ad acquirendam notitiam Dei non opus eſſe moleſto itinere, nec multis ac perplexis ambagibus, cum homo facillime eam in ſe ipſo inuenire poſſit, ſed de ipſa eſſentiae diuinae intuitu rerum creatarum praeſentia, ſeu ſubſtantiali *ἀδιαςασία*, accipienda eſſe, recte probat CORNELIVS ADAMI *l. c.* §. *LXXII. p. 315.* Atque haec etiam comprobatur ſententia ex ratione, quam ipſe apoſtolus ſubiicit: *ἐν ἀυτῷ γὰρ ζῶμεν, καὶ κινȣ́μεθα καί ἐσμεν, in illo enim viuimus, mouemur, & ſumus.* Quibus verbis nonnulli ſignificari exiſtimant, quod a Deo vitam, & motum, & exſiſtentiam habeamus: ſiquidem *in ipſo* per ebraismum idem ſit ac *per ipſum, ipſius beneficio.* Ita HVGO GROTIVS ad *h. l.* At non opus eſſe, vt vſitatam praepoſitionis *ἐν* ſignificationem relinquamus, monent alii; cum non tantum origo indicetur, ſeu quod omnia iſta a Deo habeamus, ſed intima Numinis ſimul prae-

ſentia, &, vt nonnulli loqui amant περιχώρησις diuina, ſeu quod *in ipſo* quoque viuamus, moueamur (per eius concurſum) & exſiſtamus. Quod etiam omnino nexus cum praecedentibus requirit. THOMAE HOBBESII & BENEDICTI DE SPINOZA, quorum ille, Deum eſſe corporeum atque extenſum, quia entia corporea & extenſa in eo ſint & moueantur, hic autem, Deum rerum omnium cauſſam immanentem, non vero tranſeuntem, vt loqui ſolent, eſſe, ex hiſce Pauli verbis probare voluit, commenta praeter alios profligauit SALOMO DEYLINGIVS, *obſeruationum ſacrar. part. II. obſeruat. XL. p. 365. ſeq.* De SPINOZA ipſemet etiam dixi in *inſtitutionibus theologiae dogmaticae, tom. I. lib. II. cap. II.* ad §. *VII. p. 463.*

Confirmaturus teſtimonio, quod vim quamdam atque pondus apud Athenienſes haberet, quae dixerat, apoſtolus addit: ὡς καί τινες τῶν καθ' ὑμᾶς ποιητῶν εἰρήκασι. τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν, *vt quidam etiam veſtratium poëtarum dixerunt: nos genus illius ſumus.* Quibus verbis apoſtolum ad ARATVM, eiusque *phoenomena,* in quorum initio verſus hicce exſtat, reſpexiſſe, magno fere conſenſu, veteres pariter ac recentiores exiſtimant. Idque nonnullis eo vero ſimilius videtur, quia ARATVS ille Tarſenſis fuit, vt Aſclepiades Myrleanus voluit, vel ſaltem Cilix, nempe Solenſis,

lenſis, vt maluit Callimachus Cyrenenſis, teſte GERHARDO IOANNE VOSSIO *de artium & ſcientiarum natura & conſtitut. lib. III.* ſiue *de matheſi cap. XXXIII. §. XIX. tom. III. operum p. 113.* add. IOAN. PETRVS LOTICHIVS, *biblioth. poët. part. I. p. 39.* Cum vero Paulus in multitudinis numero dicat: ὡς καί τινες &c. eum non ad ſolum ARATVM, ſed etiam ad CLEANTHEM, qui & Athenis vixerit, & in cuius hymno ad Iouem diſerte legatur: ἐκ σȣ̃ γὰρ γένος ἐσμέν, *omnes namque tua propago ſumus*, reſpicere, contendit IO. ALBERTVS FABRICIVS, *biblioth. graecae lib. III. cap. XV. pag. 397.* cui etiam ſuffragantur IACOBVS ELSNERVS, in *obſeruationibus ſacris in noui foederis libros* ad *act. XVII. 28. p. 451.* & IO. CHRISTOPHORVS WOLFIVS, in *curis philologicis &c.* ad *h. l. p. 1267.* Similia autem & apud alios ſcriptores veteres dicta occurrere, alii obſeruant: ſpeciatim eiusdem fere ſenſus ſententiam ex *carminibus aureis*, quae PYTHAGORAE tribuuntur, adfert ERASMVS SCHMIDIVS ad *h. l.* Ad ſenſum iſtorum verborum: τȣ̃ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν, quod attinet, cum ea ex mente Stoicorum aliorumque accipi queant, ac ſi homo, qua mentem ſpectatus, eiusdem cum Deo ſit eſſentiae, quo pacto mentem ſiue animam eſſentiae di-

uinae particulam vocant, & naturalem quamdam inter Deum & homines, hinc & inter homines ipſos, cognationem ſtatuunt: hoc tamen ſibi voluiſſe apoſtolum, aut hanc eum calculo ſuo adprobaſſe ſententiam, nemo ſanae mentis adſeret. Quare etiamſi poëtae ipſi verba iſta ita intellexerint, ſpeciatim CLEANTHES, quem Stoicum fuiſſe, conſtat: dubitari tamen non licet, quin apoſtolus illa in ſaniorem ſenſum traxerit, indicans iisdem, homines eſſe *genus Dei*, quoniam per creationem ab eo originem ducunt, eoque intuitu filii eius vocari poſſunt, quemadmodum filius per generationem ex patris genere eſſe dicitur.

Atque hinc porro apoſtolus colligit, ac euidenter oſtendit, quam inepte agant, qui imagines atque ſimulacra, manibus hominum facta, ceu deos colunt, diuinisque honoribus adficiunt. *Quodſi genus*, inquit, *ſumus Dei, non debemus exiſtimare, auro, aut argento, aut lapidi, arte & induſtria humana caelato*, τὸ θεῖον εἶναι ὅμοιον. Ratiocinatio apoſtoli huc redit: cum itaque Dei genus ſimus, hoc eſt, a Deo creati conditique; & vero mentem ceu ſubſtantiam ſpiritualem in nobis deprehendamus: fas vtique non eſt, vt, Deum materiale quid eſſe, credamus; cum creatorem praeſtantioris naturae oporteat eſſe, quam rem creatam. Mentem ergo ſi a Deo accepimus: Deum mente

te noſtra multo eſſe praeſtantiorem, quis negauerit? Iam ſi ipſa mente noſtra longe praeſtantior eſt Deus: abſonum vtique eſt, ſimulacra, manibus hominum facta, ceu deos colere. Materiam enim ſi ſpectes, vt aurum, argentum, marmor, aut omnino lapides vel lignum; eam ipſo homine longe deteriorem eſſe, quis negauerit? In opere ipſo conſpicitur *τέχνη καὶ ἐνθύμησις ἀνθρώπου*; ergo & hoc pacto ſimulacrum homine multo eſt inferius; vtpote a quo formam accepit. Iſtudque non ſine ratione Athenienſibus Paulus propoſuit. Tametſi enim philoſophi, ſpeciatim Epicurei pariter ac Stoici, ſimulacrorum cultum reiecerint, immo irriſerint: Athenienſes tamen ad inſaniam vsque eidem erant dediti; id quod copioſe & erudite ediſſerit CORNELIVS ADAMI in *obſeruationibus theologico-philologicis*, *cap. IV. §. LXXVI. p. 322. ſeq.*

Ita ergo cum apoſtolus Athenienſes erroris & ſtultitiae ob turpiſſimam illorum idololatriam conuiciſſet: grauiſſimam ſubiungit ad reſipiſcentiam adhortationem: *Igitur praetermiſſis, ignorantiae temporibus, Deus nunc omnibus vbique hominibus denuntiat, vt reſipiſcant, ſeu mentem moresque mutent.* Verbum ὑπεριδὼν, quo Lucas vtitur, a nonnullis vertitur, *diſſimulans conniuendo*; alii vero *deſpicere & contemnere cum indigna-*

tione interpretantur, cum ſubinde LXX. interpretes eodem ita vtantur; vt adeo ſenſus ſit, temporibus ignorantiae Deum iratum fuiſſe, & non ſine indignatione quadam ea deſpexiſſe; nunc vero gratiam ſuam denuo omnibus commonſtrare, dum omnes homines ſerio ad reſipiſcentiam inuitet. Prior tamen vocis ſignificatio, eaque ſatis frequens, mihi praeferenda eſſe videtur, eaque vim quamdam ſingularem atque pondus, vt exiſtimo, orationi apoſtoli addit. Ita enim mens eius haec erit: temporibus equidem ignorantiae Deum magna longanimitate erga gentiles vſum; nunc vero, cum lux clariſſima per euangelii adnuntiationem omnibus adfulgeat, nulli prorſus excuſationi locum fore, quin potius ſerio Deum omnibus praecipere, vt ad mentem meliorem redeant. Addenda, quae de hocce loco commentatur SEB. SCHMIDIVS, in *collegio biblico poſteriori loco XIV. dict. II. p. 267. ſeq.* Neue miſeri mortales exiſtimarent, impune ſe hocce mandatum diuinum negligere poſſe: extremum aliquod imminere iudicium, apoſtolus addit, in quo omnes vitae ſuae transactae atque actionum rationem reddere debeant. Argumento enim hoc, ad commouendos animos longe efficaciſſimo, & ita, vt ſupra quoque obſeruauimus, comparato, vt nec ethnici hoc negare auderent,

ſubin-

ſubinde vti apoſtoli ſolebant. Dum dicit: διότι ἔςησεν ἡμέραν, decreto quodam diuino diem huncce conſtitutum, ſignificat, de quo tamen numquam non homines certiores fecit, etiam ſtatim poſt lapſum, cum Enoch ſeptimus ab Adamo iam hac de re loquutus ſit, vt ex *epiſt. Iudae v. 14. 15.* conſtat. Nec praetermittendum, quod dicit, Deum iudicaturum orbem ἐν δικαιοσύνῃ. Licet enim ita hoc capi queat, quod ſuis cuique factis digna, iuſta veluti proportione obſeruata, ſit ſoluturus, *Rom. II. 6.* rectius tamen alii iuſtitiam Dei vindicatiuam, eamque ſummam, ſeu rigoroſiſſimam, intelligunt, quam experturi ſint, qui gratiam a Deo ſibi oblatam repudiarunt. Iudicem quoque illis oſtendit, vt eo minus de re ipſa dubitarent, dum addit: ἐν ἀνδρὶ ᾧ ὥρισε, *per virum, per quem decreuit*, eum ſcilicet virum innuens, quem Deus hominum omnium redemtorem eſſe voluit, ſimul tamen regem conſtituit, *poteſtatemque etiam dedit, iudicium exercendi*, *Ioan. V. 27.* Subiungit: πίςιν παρασχὼν πᾶσιν, ἀναςήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν. Quae vt recte intelligamus verba, obſeruare iuuabit, cum πίςις plerumque facultatem credendi, ſeu *fidem*, vt theologi loqui ſolent, *qua creditur*, denotet; παρέχειν autem *dare*, ſeu *exhibere*; plurimi iique doctiſ-

ſimi viri, id ſibi velle apoſtolum, exiſtimant, Deum fidem omnibus offerre, ſeu exhibere, hoc eſt, in omnibus, qui mediis gratiae rite vtuntur, nec ſpiritui ſancto reſiſtunt, producere, ſeu efficere velle. Addunt nonnulli, poſt verbum παρασχὼν repetendum: δι' αὐτὸν, *exhibens per hunc* (ſcilicet virum, per quem decreuit) *fidem*. Nec tamen deſunt, qui hic per fidem *doctrinam fidei*, ſeu ipſum verbum diuinum, intelligunt, per quod Deus fidem, ſeu facultatem credendi in omnibus, qui non reſiſtunt, producere velit. Cum autem παρέχειν πίστιν Graecis idem ſit, *ac confirmare*, *probare*, *fidem facere*: alii verborum Pauli huncce eſſe ſenſum contendunt: Deum ſtatuiſſe diem, in quo orbem iudicaturus ſit iuſtitia, per virum, per quem decreuit, *cuius rei argumentum fide dignum praebuerit*, *ſeu quantum in ſe ſit*, *fidem fecerit confirmaueritque omnibus hominibus*, dum eum (virum hunc) *a mortuis reſuſcitarit*. Ita GEORGIVS RAPHELIVS in *adnotationibus in nou. teſt. ex Polybio*, *p. 360. ſeq.* cui & ſuffragatur IO. CHRISTOPH. WOLFIVS in *curis philolog. &c.* ad *h. l. p. 1269.* Et diffitendum non eſt, aptiſſime ita ſermonem apoſtoli cohaerere, rationemque manifeſtam eſſe, cur reſurrectionis Chriſti a mortuis hic mentionem faciat. Videtur equidem hoc pacto locus

locus hicce illis non admodum prodeſſe, qui ex eo probare ſolent, Deum omnibus hominibus fidem largiri velle, modo illi ſpiritui ſancto non reſiſtant. Praeterquam vero, quod alia loca & argumenta non deſint, ex quibus idem euinci poteſt; hactenus etiam ex iſto id fluit, quod Deus eum in finem fidem de iudicio extremo omnibus fecerit per reſurrectionem Chriſti a mortuis, vt omnes ad Deum conuerterentur, & ita ſententiam contra impios in extremo iudicio pronuntiandam euitarent. At quo iure Deus hoc ab omnibus poſtularet, niſi omnibus fidem largiri vellet? Poſtulare autem hoc Deum ab omnibus hominibus, ſeu velle, & quidem ſerio velle, vt reſipiſcant, & ita ſalutem conſequantur, etſi alibi quoque ſcriptura ſacra teſtetur: neſcio tamen, an vllibi luculentius, quam in hocce loco; ſiquidem apoſtolus non tantum ἀνθρώποις πᾶσι *omnibus hominibus*; ſed & πανταχοῦ *vbique* Deum denuntiare, ait, vt reſipiſcant. Quo ipſo ſimul quidquid contra gratiam Dei vniuerſalem diſputari ſolet, veluti vnico ictu proſternit.

Iam cum de ſenſu verborum apoſtoli nullum amplius ſupereſſe dubium queat: ſummatim methodum, qua in conuincendis Athenienſibus, & ſimul probanda veritate chriſtianae religionis, vſus eſt, exhibebimus. Incipit

cipit a principiis, ſeu communibus notionibus, quas Athenienſes in dubium vocare non poterant, certe quae ex ipſo rationis lumine euidenter conſtant: Deum eſſe; Deum feciſſe mundum, & omnia quae in eo ſunt; Deum illum caeli & terrae dominum eſſe; Deum immenſum non circumſcribi templis manu factis; Deum nullius rei indigum, cultu illo, qui manibus hominum peragitur, opus non habere; Deum dare omnibus vitam & halitum, & omnia; Deum vniuerſi generis humani auctorem eſſe; Deum vniuerſam terram habitationem conceſſiſſe hominibus; Deum ſingulis hominibus, pariter ac vniuerſis populis ſtata definiuiſſe tempora; Deum terminos habitationis conſtituiſſe; non abeſſe Deum ab vnoquoque noſtrum; in Deo nos viuere, moueri & eſſe. Atque haec ita ediſſeruit, vt Athenienſes conuinceret, eos turpiſſimae idololatriae reos eſſe, & ſimul ad veri Dei, qui rerum omnium eſt creator, agnitionem eos perduceret; quam primam eſſe methodi apoſtolicae partem ſupra obſeruauimus. Nec intermiſit ad veram reſipiſcentiam mentisque correctionem eos ſerio adhortari, vt ex antea dictis patet. Τανῦν παραγγέλλει, inquit, *denuntiat*, ſcilicet Deus, praecipit, mandat, *omnibus hominibus vbique, vt reſipiſcant*, addita grauiſſima maximique ponderis ratione, quod Deus diem conſtituerit,

in

in quo orbem iudicaturus ſit in iuſtitia. Enimuero non tantum ad idololatriam Athenienſium hisce verbis eum reſpicere, ſed ad reliqua etiam vitia, moresque, quos longe corruptiſſimos fuiſſe conſtat, nemo temere dubitauerit. Nec ſuperſtitio vtique obſtat, quo minus prauis ſuis cupiditatibus frena laxarent. Quin potius cum maximis grauiſſimisque ſceleribus ſuperſtitionem conſiſtere poſſe, experientia docet, & hiſtoricorum monumenta teſtantur. Inde vero vt alteram methodi apoſtolicae partem perſpicere licet ; ita & tertiam ſeu fidem in Chriſtum ſeruatorem, ceu vnicam rationem, gratiam Numinis, atque aeternam ſalutem conſequendi, hic facile deprehendere licet. Dum enim Chriſtum, ceu orbis vniuerſi iudicem, a Deo conſtitutum commemorat : quis dubitet, quin eumdem etiam vt hominum redemtorem deſcripſerit ? licet diſerte hoc Lucas non indicet. Sunt inſuper haecce ita inter ſe connexa, vt diuelli ac ſeparari nequeant ; praeſertim cum etiam reſurrectionis Chriſti a mortuis faciat mentionem. Hac enim licet confirmari queat, quod de extremo iudicio apoſtolus dixerat ; praecipue tamen eo ſpectat, vt intelligamus, Chriſtum eum eſſe, qui omnia hominum expiarit peccata, ſeu eum, *qui traditus eſt propter delicta noſtra & propter iuſtitiam noſtram reſurrexit*, *Rom. IV. 25.* Nec vllum

eſt

eſt dubium, quin copioſius iſta Paulus ediſſeruerit, ſi non in Areopago, certe in ſermonibus, quos antea in foro quotidie habuerat. Idque vel inde colligere licet, quod peregrinorum deorum nuntiator quibusdam viſus ſit, eo quod τὸν Ἰησȣ̃ν καὶ τὴν ἀνάςασιν, hoc eſt, Ἰησȣ̃ν τὸν ἀνεςηκότα *Ieſum, qui a mortuis reſurrexerit*, eis nuntiaſſet. Quemadmodum autem in reſurrectione Chriſti ſumma totius doctrinae de redemtione per eum facta, adeoque & de ſalute aeterna per fidem in illum conſequenda, continetur: ita, ſi quaeras, qua demum ratione eam ethnicis apoſtoli probauerint; ſciendum, omnia ad ipſum hic apoſtolorum rediiſſe teſtimonium. Id vero ita comparatum erat, vt nec Iudaei nec ethnici hoc in dubium vocare poſſent. Cumque in probanda religionis chriſtianae veritate, praecipuum fere locum teneat: dicenda de eo plura fuiſſent, niſi noua, in capite ſequenti ſe nobis offerret occaſio. Namque & in Iudaeis pariter ac ethnicis conuincendis, & veritate chriſtianae religionis contra vtrosque demonſtranda, vel maxime in cenſum venit, & tantum non vtramque facit paginam.

§. V.

Philoſophis, praecipuis inter ethnicos chriſtianae religionis hoſtibus, ita obuiam ibant apoſtoli, vt oſtenderent,

derent,

derent, omnem illorum ſapientiam, ſi cum ſermone de cruce Chriſti comparetur, meram eſſe ſtultitiam. *

* Philoſophos non tantum praecipuos religionis chriſtianae fuiſſe hoſtes, ſed & plurima ei adtuliſſe obſtacula, notum eſt; pluribusque comprobari documentis poſſet; ſed id nunc non agimus. Rationem tantum, qua apoſtoli erga illos ſe geſſerint, ſi quando occaſio ita tulit, aut quo pacto illis obuiam eundum eſſe docuerint, paucis indicabimus. Mirabitur forte aliquis, ſi Simonis magi hic mentionem faciam. Facere tamen me poſſe, puto, prout fuit philoſophus, philoſophiam etiam ſuam ab ethnicis accepit, etſi ceteroquin Samariae vixerit, & Samaritanae religioni, ſaltem priusquam nouam ipſemet cuderet, fuerit addictus. Sane magus fuit, magiamque exercuit, μαγέυων, *actor. VIII. 9.* ſed hoc non obſtat, quo minus fuerit philoſophus. Praeſtantiſſimos enim olim philoſophos artes magicas didiciſſe, eo quod magiam, etiam eam, quae daemonum opera vti docet, neutiquam illicitam eſſe, crederent, immo inter ſapientiae partes referrent, conſtat, & alibi a me eſt euictum. Pro philoſopho autem ſe venditaſſe Simonem, ſeu inſignem ſapientiae & virtutis ſibi vindicaſſe laudem, indicat Lucas de eo ſcribens: λέγων εἶναί τινα ἑαυτὸν μέγαν, *ſe quemdam magnum*

gnum eſſe dicens; hoc eſt, ſe inſignem quemdam virum, cui ob ſapientiam & virtutem magna veneratio debeatur, ferens. Atque magnam quoque hac ratione apud Samaritanos obtinuit auctoritatem, adeo vt omnium oculos in ſe conuerſos haberet, & non tantum tenuioris fortunae & conditionis hominibus, ſed in maxima etiam dignitate conſtitutis, admirationi eſſet: vtpote: qui dicebant: *οὗτός ἐςιν ἡ δύναμις τȣ̃ Θεȣ̃ ἡ μεγάλη*, *hic eſt virtus Dei magna*, hoc eſt, vir diuina inſtructus poteſtate. IRENAEVS equidem, aliique veteris eccleſiae doctores haud pauci referunt, Simonem ſe pro deo aut numine quodam venditaſſe. Sed id ex verbis Lucae non colligas, nec credibile, eo tempore illum hoc feciſſe, cum ab eodem actorum apoſtolicorum ſcriptore Simon inter eos qui crediderunt & baptizati ſunt, reponatur. Fieri tamen potuit, vt poſtea ad illum ſtultitiae gradum progrederetur. Interim SAMVEL BASNAGIVS iſtam IRENAEI aliorumque patrum traditionem inter commenta refert, in *exercitationibus hiſtorico-critic. de rebus ſacris &c. exerc. I. p. 105.* repugnante tamen & renitente THOMA ITTIGIO in *ſelectis capitibus hiſtor. eccleſ. ſaeculi I. cap. V. §. X. p. 263.* Quidquid eius ſit, Simonem non ſine ratione inter philoſophos referri, inde quoque liquet, quod errores eius

prae-

praecipui, quos poſtea diſſeminauit, haud dubie ex philoſophia, & quidem gentium orientalium, fluxerint: qua de re in ſequentibus plura dicemus. Ceterum licet Simon iſte initio religioni chriſtianae adeo non aduerſatus fuerit, vt potius nomen ſuum inter eos, qui in Chriſtum crediderunt, profeſſus ſit; detecta tamen a Petro apoſtolo auaritia atque ſumma hypocriſi, luculentiſſime patuit, hypocriticam eius vanamque ſapientiam cum vera illa atque ſincera, quae ex ſermone de cruce Chriſti vnice fluit, comparatam, nihil aliud fuiſſe, quam meram ſtultitiam.

Illuſtrari idem egregie poteſt exemplo Barieſu iſtius, qui itidem magus, & eiusdem haud dubie commatis ac Simon fuit. Gente equidem Iudaeum fuiſſe, Lucas memorat, *act. XIII. 6.* genuinam tamen ethnici philoſophi in eo conſpicere licet imaginem, prorſusque ad noſtrum inſtitutum quadrant, quae de eo narrantur. Cum enim Sergius Paulus proconſul ex ore Pauli atque Barnabae verbum euangelii audire cuperet: obſtabat Elymas iſte ſiue magus, omnique cura id agebat, vt proconſulem a fide auerteret. Id enim religionis chriſtianae hoſtes, & qui inter hos eminent, philoſophi, ſibi datum credebant. Cumque Sergius Paulus ethnicus fuerit; quin Barieſu iſte, rationibus ex philoſophia ethnica petitis, id efficere voluerit,

vix eſt quod dubitemus. Paulus autem cum iſtud animaduerteret: ſancto repletus ſpiritu illum intuitus dixit: o! *omni fraude & ſcelere referte, diaboli fili, totius iuſtitiae hoſtis, non deſines rectas domini vias peruertere?* Ita characteres iſtorum hominum adcurate exprimit. Proprium namque illis eſt, *vias domini* διαςρέφειν *peruertere*, ſeu ex transuerſo aliquid obiicere, quo minus illi qui eas ingredi cupiunt, in iis pergere, aut iter peragere queant; cuiusmodi corrupta hominum ratio facile ſuppeditat. Addit apoſtolus: *ſcito nunc, te domini manu peti, caecumque aliquamdiu fore, ita vt ſolem non videas.* Quae cum vix effatus erat; tanta magum hunc *inuaſit caligo tenebrarum, vt circumiens quaereret, qui ſe manu duceret.* Significare nimirum hac ratione Deus voluit, per lumen euangelii, quod ex ſermone de cruce Chriſti oritur, id effici, vt philoſophi ac ſapientes huius mundi caeci fiant, hoc eſt, vt caecitas illorum atque ſtultitia innoteſcat & manifeſtetur.

Idque eſt, quod ex inſtituto apoſtolus docet, immo diligenter inculcat *I. Cor. I. 18. ſeq. Eſt enim*, inquit, ὁ λόγος ὁ τοῦ σαυροῦ *crucis oratio*, ſiue ſermo de cruce, *perituris* μωρία *ſtultitia*; ad philoſophos forte iſtos Athenienſes reſpiciens, de quibus *act. XVII. 32.* dicitur: οἱ μὲν ἐχλεύαζον, vt ſolet fieri ſtultis

ac

ac mente captis, vt SALOMO VAN TIL ad *I. Cor. I. 18. p. 18.* obſeruat; *ſeruandis autem nobis diuina potentia*, vtpote qui vim eius ac efficaciam diuinam in illuminandis, conuertendis, & ad veram hinc fidem & ſalutem perducendis hominibus ſentimus, ac cognoſcimus. *Scriptum eſt enim*, ita pergit apoſtolus, *perdam ſapientum ſapientiam & prudentum prudentiam abolebo*; hoc eſt, efficiam, vt philoſophorum omniumque huius mundi ſapientum ſapientia cum ſermone de cruce comparata, non amplius ſit nec ſapientia nec prudentia, ſed mera ſtultitia; *vbi ſapiens? vbi litteratus? vbi huius ſaeculi conquiſitor?* quibus verbis nonnulli, Paulum ad doctorum, qui apud Ebraeos fuerunt, genera reſpicere, putant, vt σοφὸς idem ſit qui חכם, γραμματεὺς idem qui סופר, συζητητὴς idem qui דרשן, adduntque, primum in doctrina, alterum in legis ſcriptura, tertium in explicationibus myſticis & kabbaliſticis fuiſſe occupatum. Ne quis autem exiſtimet, eum de ſolis gentis ebraeae ſapientibus loqui, ſtatim ſubiungit: *οὐχὶ ἐμώρανεν ὁ Θεὸς τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου τούτου; nonne infatuauit Deus ſapientiam huius mundi?* Vbi vt per *ſapientiam huius mundi*, ſapientiam ſeu philoſophiam Graecorum intelligit; ita de ea dicit: *ἐμώρανε, infatuauit*, hoc eſt, ſtultam declarauit, effecitque, vt cum ſermone de cruce, quippe

 qui

qui tantum homines vere ſapientes reddit, comparata non poſſit non ſtulta videri. Rationem ſi quaeras, cur ſapientia huius mundi in ſtultitiam degenerarit ; iuſto hoc Dei iudicio factum, apoſtolus adſerit, quoniam philoſophi & ſapientes huius mundi ſapientia ſua & lumine rationis ad verum Deum cognoſcendum, ita vt decebat, vſi non ſint. *Poſtquam enim*, inquit, *mundus* ἐν τῇ σοφίᾳ τῦ ϑεῦ *in ſapientia Dei*, hoc eſt, cognitione Dei, quae ex rerum oritur natura, vt recte ad *h. l.* HVGO GROTIVS explicat, *non cognoſcit per ſapientiam Deum*, hoc eſt, ſapientia, tamquam paedagogia ad Deum ex lumine reuelationis cognoſcendum vſus non eſt, quo ipſo ſapientia philoſophorum degenerauit in ſtultitiam, *viſum eſt Deo*, *per praedicationis ſtultitiam*, vti quidem philoſophis & ſapientibus huius mundi videtur, *ſeruare credentes.* Atque haec cum ita ſeſe habeant : non aliam ſupereſſe viam tum Iudaeis, tum gentilibus horumque philoſophis obuiam eundi, apoſtolus iudicat, quam per verbum crucis. Iudaeos quidem *ſigna quaerere*, hoc eſt, datis ſignis non adquieſcere, ſed noua ſemper poſtulare, ſuamque hoc ipſo demonſtrare pertinaciam, Graecos *ſapientiam*, huius ſcilicet mundi, quae illorum placitis, ingenio, adfectibus conueniat ; ſed vtrisque ſe opponere χρισὸν ἐσαυρωμένον *Chriſtum crucifixum*, *Iudaeis* quidem

offen-

offenſionem, *Graecis* autem *ſtultitiam*, dum ad lucem clariſſimam caecutire, quam aperire oculos & admittere veritatem, malebant; Iudaeis contra pariter ac Graecis *vocatis*, hoc eſt, vocationem diuinam acceptantibus, *Dei potentiam Deique ſapientiam.* Iſta autem Dei ſapientia, ex ſermone de cruce Chriſti orta, vt longiſſime diſtat a ſapientia humana: ita mirum non eſt, quod philoſophis & ſapientibus huius mundi μωρία ſiue ſtultitia videatur; id tamen ſimul efficiat, vt iſtorum hominum magis reueletur & manifeſtetur & caecitas & ſtultitia. Rem enim omnem adcurate ponderantibus, ſi modo mens praeiudicatis non impediatur opinionibus, manifeſtum erit, ſummam Numinis in iſta per crucem Chriſti ad ſalutem via elucere ſapientiam: cumque ſapientia huius mundi id adeo efficere nequeat, vt plurima contra adferat impedimenta, immo haud raro ſapientiae diuinae aduerſetur; iure meritoque mera reputatur ſtultitia, ſi cum ſermone de cruce Chriſti comparetur. Rectiſſimeque adeo Paulus dicere potuit, τὸ μωρὸν τȣ̃ Θεȣ̃ *ſtultum Dei*, ſeu quod opinione & iudicio ſapientum huius mundi tale eſt, *ſapientius eſt quam homines*, omnisque humana ſapientia, quantumuis ſplendida videatur, *& quod Dei imbecillum eſt*, iudicio itidem atque opinione hominum, *id fortius eſt*, *quam homines*, ac omnis illorum fortitudo &

 poten-

potentia. Atque haec eſt methodus illa apoſtolica, agendi cum philoſophis ſapientibusque huius mundi. Quam ſi & ſequentium ſaeculorum doctores ſequuti fuiſſent ; rectius forte eccleſiae conſuluiſſent rebus. Poſtquam autem ea relicta ſapientiam humanam cum diuina coniungere, & philoſophorum placita cum religionis chriſtianae ſcitis commiſcere adgreſſi ſunt : non potuerunt non plurima inde oriri incommoda, quae vt enarremus, huius loci non eſt.

CAPVT SECVNDVM

DE

METHODO APOSTOLICA DEMONSTRANDI VERITATEM CHRISTIANAE RELIGIONIS CONTRA IVDAEOS.

Σύνοψις.

Iudaei in quibusdam principiis & fundamentis cum apoſtolis conſentiebant : varia tamen apud eos ſe offerebant obſtacula, §. *I.*

Quaenam ea fuerint, & quod inde enata ſit methodus demonſtrandi veritatem religionis chriſtianae, §. *II.*

Hinc itaque, Ieſum Nazarenum eſſe Meſſiam, tum ex vaticiniis

ciniis prophetarum in eo impletis, tum ex eiusdem miraculis, euicerunt, §. III.

Obſtaculo, quod ex morte ignominioſa Chriſti oriri poterat, praecipue per doctrinam de eius reſurrectione obuiam iuerunt, eiusque ſe teſtes Iudaeis comprobauerunt, §. IV.

Cum omnia ad gratiam Dei ac remiſſionem peccatorum per fidem in Chriſtum impetratam ſpectent: nouum ſimul inde apoſtolis, veritatem chriſtianae religionis probandi, enatum eſt argumentum, quo & ita vſi ſunt, vt Iudaeos ad reſipiſcentiam ac vitae emendationem, adhortarentur, §. V.

§. I.

ETſi Iudaei quaedam dogmata habebant, in quibus cum apoſtolis conſentiebant, quaeue adeo fundamenti inſtar eſſe poterant, in chriſtianae religionis veritate demonſtranda: * grauiſſima tamen etiam apud eos ſe offerebant obſtacula, quae veritatis cognitionem impedire poterant atque ſufflaminare.

* Huiusmodi erat, quod credebant, vnum eſſe verum Deum, eumdemque caeli & terrae rerumque omnium creatorem; eum quoque ſolum, reiectis quibusuis idolis, eſſe co-

lendum; ſcripta quoque Moſis & prophetarum a Deo ipſo eſſe profecta, inque iis contineri, quae ad voluntatem eius cognoſcendam, & aeternam conſequendam ſalutem, ſint neceſſaria. Cumprimis & in eo vtrique, tum Iudaei tum apoſtoli, conſentiebant, Deum redemtorem quemdam, ſeu liberatorem regemque, qui ex ſemine Dauidis naſciturus eſſet, quemue ipſimet *Meſſiam*, ſeu *vnctum* adpellitabant, promiſiſſe, quemue hactenus Iudaei omnes auide exſpectabant, apoſtoli autem, iam aduentaſſe, profitebantur. De eo itaque, an Deus eiusmodi Meſſiam promiſiſſet, ac miſſurus eſſet, nulla inter Iudaeos ac apoſtolos erat controuerſia: lubentiſſime hoc fatebantur Iudaei; apoſtoli tamquam conceſſum adſumebant; hoc ſolum probaturi, huncce, quem illi exſpectabant, Meſſiam, non alium eſſe, quam Ieſum Nazarenum. Et ſane, quod Deus Meſſiam quemdam, ſeu redemtorem, miſſurus eſſet, eo minus Iudaei dubitare poterant, quo plura luculentioraque hac de re exſtabant in veteri teſtamento vaticinia, quae in vnum collecta exhibet PETRVS DANIEL HVETIVS, *demonſtrat. euangel. propoſ. VII. p. m. 486. ſeq.* Nec dubitaſſe eos, quin potius auide Meſſiam exſpectaſſe, non tantum ex noui teſtamenti locis quam plurimis, ſed & ex paraphraſium antiquiſſimarum chaldaicarum, ſiue *targumim*, auctoribus, IONATHA-

NE

NE ac ONKELOSO, quippe qui ſaepiſſime Meſſiae mentionem faciunt, longe eſt euidentiſſimum. Nec ſine ratione nonnulli obſeruant, ſpem iſtam atque exſpectationem Meſſiae, tempore Ieſu Chriſti, ſpecialiori quadam ratione in animis Iudaeorum ſeſe exſeruiſſe. Legenda, quae hac de re commentatur PETRVS ALLIXIVS in *conſiderationibus rationabilibus ſuper libros ſcripturae ſacrae ad demonſtrandam veritatem chriſtianae religionis*, *part. II. lib. II. cap. II. p. 261. ſeq.* editionis germanicae.

Atque haec ita in aprico poſita ſunt, vt nec iurati chriſtianae religionis hoſtes id prorſus abnuere audeant; quamuis inter eos non deſint, qui nobis perſuadere adnituntur, opinionem iſtam de Meſſia quodam, tempore Chriſti & apoſtolorum circiter apud Iudaeos enatam, nec tamen vniuerſe ab omnibus receptam, multo minus a vaticiniis Moſis & prophetarum, quippe quae prorſus non admittunt, ſed tantum ab imaginatione Iudaeorum quorumdam, iugum Romanorum aegre ferentium, deriuandam eſſe. Cumque negare nequeant, apud antiquiſſimos paraphraſtas chaldaeos, IONATHANEM atque ONKELOSVM, ſaepiſſime Meſſiae mentionem fieri: primo quidem regerunt, ex quorumdam criticorum ſententia paraphraſtas hoſce longe eſſe recentiores, quam vulgo alii exiſtiment; deinde

 audacter

audacter adſerunt, plurimis in locis eos eſſe interpolatos, idque FL. IOSEPHI euincere teſtimonio adnituntur, vtpote qui adfirmet, Iudaeos, qui in errore vulgari de Meſſia quodam ex illorum gente orituro fuerint, opinionem ſuam non alio ſuperſtruere fundamento, quam ambiguo quodam oraculo, quod in ſacris illorum libris contineatur. Huc fere redeunt, quae hac de re diſſerit auctor *ſyſtematis ſuper ſenſu litterali vaticiniorum examinati, intuitu concertationis agitatae occaſione libri non ita pridem editi ſub titulo : diſcurſus ſuper fundamento & rationibus religionis chriſtianae*, Londini anno MDCCXXVI. duobus tomis 12. editi ; cuius ſummam refert ARMANDVS DE LA CHAPELLE, *biblioth. angloiſe tom. XV. part. I. artic. II. p. 103. ſeq.*

Quo maligniorem autem auctor iſte hiſce prodit animum: eo infirmiora ineptioraque ſunt, quae pro ſua ſententia adfert, quaeue non aliter, niſi ſummae impudentiae clipeo, tueri poteſt. Opinionem iſtam de Meſſia non demum Chriſti tempore natam, vel inde diſcimus, quod cum magi ab oriente Hieroſolymam veniſſent, quaerentes, vbinam eſſet Iudaeorum natus rex, vtpote cuius ſtellam in oriente vidiſſent, tumque Herodes conuocatis ſummis ſacerdotibus & ſcribis populi ab iis ſciſcitaretur, vbi Chriſtus naſciturus eſſet ?

hi

hi ſtatim & ſine haeſitatione reſpondent: Bethlehemi Iudaeae, ad Michae ſimul vaticinium prouocantes; *Matth. II. 2. ſeq.* Ita ergo dum & Herodes, & ſummi ſacerdotes, ac ſcribae populi hac in re ſe gerunt: palam indicant ac profitentur, ſe Meſſiam quemdam ſeu regem a Deo promiſſum exſpectare; immo nullum hac in re ſibi ſupereſſe dubium, quin potius certam hanc exploratamque animo ſuo ſedere ſententiam aperte ſignificant; non aliunde vtique, quam ex luculentiſſimis prophetarum vaticiniis ortam. Quid vero ad haec auctor iſte? Duo, ait, iſta priora euangelii Matthaei capita ab ipſo Matthaeo profecta non eſſe; hiſtoriam magorum tot abſurdis laborare, vt omnem fidem ſuperet, & quae reliqua ſunt eiusdem generis. Sed iſtas ineptias qui refutandas ſibi ſumeret; & ingenio & tempore ſuo valde abuteretur. Vt autem opinio iſta de Meſſia neutiquam tempore Chriſti demum nata, ſed dudum antea in gente Iſraëlitica floruit: ita non aliunde, quam ex vaticiniis Moſis & prophetarum, originem traxit aut trahere potuit. Si enim vel maxime deinceps ex ea quidam ſpem animo conceperunt, fore, vt a iugo Romanorum liberarentur: inde tamen oriri haec opinio non potuit; vtpote quae iam antea recepta fuit, quam Iudaei iugum Romanorum ſubire cogerentur. Ad aetatem paraphraſtarum chaldaeorum antiquiſ-

ſimo-

ſimorum IONATHANIS & ONKELOSI quod attinet; doctiſſimi quique in eo conſentiunt, illum ante Chriſtum natum vixiſſe ſuamque concinnaſſe paraphraſin; hunc autem ſeruatori noſtro fuiſſe *σύγχρονον*; ſiquidem Gamalielis, qui Pauli apoſtoli praeceptor fuit, morti interfuiſſe, eique iuſta feciſſe, perhibetur. Conferenda, quae hac de re dixi in *iſagoge hiſtorico-theolog. lib. II. cap. VIII.* ad §. *V. p. 1509.* Dum vero interpolatas iſtas paraphraſes adſerit: ſuam iterum in fingendo impudentiam prodit. Nec enim hoc dixiſſe ſatis, ſed probandum etiam erat: praeſertim cum fere *ἀδύνατον* ſit, vt tot in locis paraphraſes iſtae interpolarentur.

Mirum vero, quod ad FL. IOSEPHVM auctor prouocare audet; vtpote qui nihil minus dicit, quam quod illi tribuit; ex cuius etiam verbis nihil minus ſequitur, quam quod inde elicit. Verba IOSEPHI haec ſunt: *Ταῦτα τὶς ἐννοῶν εὑρήσει, τὸν μὲν Θεὸν ἀνθρώπων κηδόμενον, καὶ παντοίως προσημαίνοντα τῷ σφετέρῳ γένει τὰ σωτήρια· τὲς δ' ὑπ' ἀνοίας καὶ κακῶν αὐθαιρέτων ἀπολλυμένες· ὅπε γε Ἰεδαῖοι καὶ τὸ ἱερὸν κατὰ τὴν καθαίρεσιν τῆς Ἀντωνίας τετράγωνον ἐποιήσαντο, ἀναγεγραμμένον ἐν τοῖς λογίοις ἔχοντες, ἁλώσεσθαι τὴν πόλιν καὶ τὸν ναὸν, ἐπειδὰν τὸ ἱερὸν γένηται τετράγωνον. τὸ δὲ ἐπᾶραν αὐτὲς μάλιςα πρὸς τὸν πόλεμον*

μον

μον, ἣν χρησμὸς ἀμφίβολος ὁμοίως ἐν τοῖς ἱεροῖς εὑρημένος γράμμασιν, ὡς κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον, ἀπὸ τῆς χώρας τὶς αὐτῶν ἄρξει τῆς οἰκουμένης· τοῦτο οἱ μὲν ὡς οἰκεῖον ἐξέλαβον, καὶ πολλοὶ τῶν σοφῶν ἐπλανήθησαν περὶ τὴν κρίσιν· ἐδήλου δ' ἄρα περὶ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ τὸ λόγιον ἡγεμονίαν, ἀποδειχθέντας ἐπὶ Ἰουδαίας αὐτοκράτορος. *Haec ſi quis reputet, profecto inueniet, Deo quidem curae eſſe homines, modisque omnibus eum praemonſtrare, quae ſint eorum generi ſalutaria, ipſos vero ſua dementia malisque voluntariis interire. Siquidem Iudaei etiam poſt Antoniam dirutam templum quadratum fecerunt, cum in oraculis ſcriptum haberent, tunc fore, vt capiatur vrbs & templum, vbi templum formam quadratam acceperit. Sed quod maxime ad bellum eos excitauerat, vaticinium erat ambiguum in ſacris libris repertum, illis circiter temporibus quemdam ex ipſorum finibus profectum orbis terrarum imperio potiturum. Id enim illi equidem quaſi ſibi proprium acceperunt, multique ſapientes eius interpretatione decepti ſunt; ſignificabat nempe oraculum Veſpaſiani principatum, qui in Iudaea declaratus eſt imperator; de bello iudaico lib. VI. cap. V. p. 390.* editionis SIGEBERTI HAVERCAMPI. Nimirum duo hic IOSEPHVS commemorat oracula, ſeu vaticinia, ac ſi totidem verbis in ſcriptura ſacra exſtent: quod cum longe ſit falſiſſimum

mum; peſſima eum hac in re verſatum fide, nemo non perſpicit. Simul tamen patet, operam eos oleumque perdere, qui operoſe inquirunt, quodnam vltimum illud oraculum ſeu vaticinium ſit, ad quod IOSEPHVS reſpiciat. Mala porro eius inde elucet fides, quod ambiguitatis, quam vltimo oraculo tribuit, ipſemet auctor ſit. Verbis enim iſtis ἀπὸ τῆς χώρας τις αὐτῶν ἄρξει τῆς οἰκουμένης, magna, vt recte PETRVS DANIEL HVETIVS obſeruat, ineſt ambiguitas. *Nec enim*, ita vir ille doctiſſimus pergit, *facile intelligas, vtrum dictio* αὐτῶν *dictioni* χώρας, *an dictioni* τὶς *adiungenda ſit; ſiue, vtrum ſic verba conſtruenda ſint:* τὶς ἀπὸ τῆς χώρας αὐτῶν ἄρξει τῆς οἰκουμένης, *an ita:* τὶς αὐτῶν ἀπὸ τῆς χώρας ἄρξει τῆς οἰκουμένης. *Nempe ſic Romanis blandiri illaeſa gentis ſuae dignitate volebat. Nam ſi vocem* αὐτῶν *adnexuiſſet voci* χώρας, *Veſpaſiano id adſcribi poterat, qui ex regione Iudaeorum egreſſus, totius orbis dominus prodiit; ſin vocem eamdem* αὐτῶν *coniunxiſſet voci* τὶς, *Meſſiae a Iudaeis exſpectato conuenire haec poterant, quae futurum ſpondebant, vt ex Iudaeorum regione aliquis ipſorum, Iudaeorum nempe, orbem recturus exſiſteret, quae ad Meſſiam vnice ſpectant &c. demonſtrat. euangel. prop. VII. ſ. XXXII. p. 591.* Sed & reliqua IOSEPHI verba aperte ſatis docent, vnice illi conſtitutum fuiſſe, omni fide, omni ſinceritate inſuper

per habita, blandiri Veſpaſiano, eiusque captare gratiam. Ita ergo cum hic ſe geſſerit IOSEPHVS: quis exiſtimet, fidem illi adhibendam, ſi vel maxime id dixiſſet, quod auctor illi tribuit? quamquam & ipſe auctor alibi diſerte ſatis profiteatur, quod nullam IOSEPHO fidem adhibeat: quemadmodum & nulla prorſus veteris teſtamenti oracula ſeu vaticinia de Chriſto admittit; cuiusmodi tamen illud eſt, ad quod prouocare IOSEPHVS videri voluit. Interim nec illud IOSEPHVS dixit, quod eum dixiſſe auctor ille perhibet, opinionem ſcilicet quorumdam de Meſſia non alio fundamento, quam ambiguo quodam oraculo, quod in libris Iudaeorum exſtet, niti. Hoc ſolum dixit, Iudaeos maxime ad bellum excitatos vaticinio quodam ambiguo, in libris illorum ſacris reperto; quod tamen ipſe, prout hoc refert, finxit, & eiusmodi verbis concepit, vt ad Veſpaſianum trahi poſſet. Hoc ipſo autem neutiquam negat, iam antea opinionem de Meſſia in gente iudaica floruiſſe, eamque ex aliis prophetarum vaticiniis ortam eſſe; quamquam &, ſi negaſſet, eius hac in re nullius eſſet ponderis auctoritas. Monenda haec fuerunt: cum ad veritatem religionis chriſtianae demonſtrandam plurimum referat, Iudaeos magno conſenſu tempore Chriſti, & dudum antea, Meſſiam exſpectaſſe, eamque ſpem ex prophetarum oraculis hauſiſſe. Quod

&

& inde luculentiſſime conſtat, quod numquam inter Iudaeos ac apoſtolos diſputatum fuerit, an Meſſias aliquis exſpectandus ſit? ſed tantum de eo, an Ieſus Nazarenus Meſſias ille ſit, quem patribus Iudaeorum Deus promiſerat.

§. II.

Longe namque alium ſibi fingebant Meſſiam, quam eſſe debebat, quamue eum fore ex prophetarum, ſi voluiſſent, diſcere potuiſſent teſtimoniis. * Non minus vero & de ratione, gratiam Numinis, aeternamque conſequendi ſalutem, grauiſſimos fouebant errores; ** iisque pariter ac moribus corruptiſſimis, *** emendatione quadam ac vitae correctione ſibi opus eſſe, teſtabantur. Qua quidem ratione non poterant non & ipſi methodum quamdam, veritatem religionis chriſtianae demonſtrandi, apoſtolis ſuppeditare.

* Cum triplex futurum eſſet Meſſiae officium: in eo Iudaei iam tempore Chriſti aberrabant, quod, omiſſo fere ſacerdotali, quod tamen praecipuum erat, tantum de regio, aut etiam de prophetico cogitarent. Certe eos tempore Chriſti crediſiſſe, Meſſiam prophetam fore ex *Ioan. VI. 14.* recte colligitur. Ibi enim de ſeruatore noſtro ita pronuntiant: *hic reuera*

reuera propheta ille eſt, qui in mundum venire debet, conſ. & *1. Maccab. XIV. 41.* Praecipue tamen eum vt regem ſibi ſiſtebant, & quidem talem, qui ampliſſimum aliquod in hocce mundo erecturus eſſet regnum, ſimulque Iudaeos a iugo Romanorum, aliarumque gentium vexationibus, liberaturus. Qua in re vt turpiſſime errarunt, cum ex *Ierem. XXIII. 6.* aliisque ſcripturae locis facile intelligere potuiſſent, regnum Meſſiae non fore *huius mundi*, quod & ſeruator noſter diſerte profeſſus eſt, *Ioan. XVIII. 36.* ita iſte error fons & ſcaturigo fuit reliquorum fere omnium; tam alte autem multorum animis infixus, vt ipſimet apoſtoli ab eo difficulter admodum liberari potuerint. Immo, cum poſt reſurrectionem Chriſti eum interrogant: *domine, an hac tempeſtate Iſraelis regnum inſtauraturus es? act. I. 6.* non deſunt, qui, eos adhuc de regno quodam mundano loquutos, exiſtimant. Legenda, quae hac de re commentatur IO. CHRISTOPH. WOLFIVS, in *curis philologicis &c.* ad *h. l. p. 1005.* addenda ELIAE VEIELII *diſſertatio*, eidem viro doctiſſimo laudata, *de errore apoſtolorum & diſcipulorum Chriſti circa regnum Meſſiae mundanum*, quam praeſide IO. CONRADO DANHAVERO eruditorum examini expoſuit, in cuius etiam *diſputationibus theologicis* exſtat *pag. 1213. ſeq.*

** Error hicce ex priori fere fluxit, certe arctiſſimo vinculo cum eo coniunctus fuit. Poſtquam enim doctrina Moſis ac prophetarum de officio Meſſiae ſacerdotali, adeoque Numinis gratia ac peccatorum remiſſione per eius mortem impetranda, ſimulque vero & genuino legum caerimonialium totiusque cultus Leuitici ſcopo & vſu, oblitterata fuit: fieri aliter non poterat, quam vt in legis obſeruantia ſpem omnem vitae ac ſalutis ponerent. Cumque error errorem, vt cuneus cuneum, trudere ſoleat: mox verum etiam legis ſenſum amiſerunt, eam ex traditione ac mente maiorum de actibus externis interpretantes; *Matth. V. 20. ſeq.* Ita enim eos ſentire oportebat, qui ex legis obſeruantia ſibi ſalutem aeternam pollicebantur. Hoc enim qui facere potuiſſent, niſi exiſtimaſſent, ſe legem adcurate ſeruare atque implere poſſe. Id vero, ſi lex de actibus internis, ſeu omnibus hominum cogitationibus, propenſionibus, adfectibus, cupiditatibus intelligatur, *ἀδύνατον* eſſe, cum ipſa illis dictitaret conſcientia, & experientia doceret: nihil aliud ſupererat, quam vt in actibus externis ſubſiſterent, tandemque, legem hoc ſolum poſtulare, ſibi aliisque perſuadere conarentur. Hac de re autem cum *capite ſequenti* copioſius, & ex inſtituto, dicturi ſimus; nunc nihil addimus.

*** Cor-

*** Corruptiſſimos tempore Chriſti & apoſtolorum, Iudaeorum fuiſſe mores, vel Phariſaeorum comprobari poteſt exemplo. Hi enim licet magnam ſanctitatis pietatisque prae ſe ferrent ſpeciem : toti tamen vitiis ſcatebant; vti ex grauiſſima ſeruatoris oratione, qua hypocriſin illorum ex inſtituto delineauit, patet *Matth. XXIII. 5. ſeq.* Nec grauiorum peccatorum eos immunes fuiſſe, ex *Ioan. VIII. 7.* facile colligere licet. Tales autem cum magiſtri & doctores fuerint, qui aliis viam virtutis monſtrare atque exemplum praeire debebant : quid de reliquis cenſendum ſit, nemini obſcurum eſſe poteſt. Interim Paulum apoſtolum adhuc, magno ſermonis pondere, *Rom. II. 17. ſeq.* teſtimonium hac de re ferentem, audire iuuabit. *En tu Iudaeus nominaris*, quod ipſum nomen iam, vtpote veri Dei cultorem ſignificans, illis ἐξοχὴν quamdam conciliare videbatur; & *in lege acquieſcis*, multum praeſidii in eo ponis, quod habes legem a Deo datam, *ac de Deo gloriaris*, quod ſcilicet vnum verumque Deum colas; & *eius voluntatem cognoſcis*, & *praeſtabilia* (διαφέροντα) *adprobas*, *inſtructus lege*, dum ſecundum legem quid mundum, quidue immundum, quid licitum, quidue illicitum ſit, adcurate diſcernis; *tibique perſuades*, *te coecorum eſſe ducem*, ita ſpeciatim doctores ac magiſtros populi adloquitur, *lumen eorum qui ſunt in tenebris*, *im-*

prudentum praeceptorem, imperitorum magiſtrum, qui veram legis cognitionem prae te feras. Ergo qui alterum doces, te ipſum non doces? qui praedicas non eſſe furandum, furaris? ad quae quidem apoſtoli verba haec notat HVGO GROTIVS: *Furari & vetus & frequens inter Ebraeos, pſal. L. 18. prou. XXIX. 24. Cum haec ſcriberet Paulus, recens erat memoria Aſinaei & Aſylaei in Babylonia Iudaeorum, ad quos ingens multitudo confluxerat, qui omnes non niſi ex rapto viuebant; Ioſephus antiq. XVIII. 12. Non multo poſt ſacerdotalium familiarum principes fraudatis minoribus ſacerdotibus decimas ſibi totas abſtulere; Ioſephus XX. 6. & exorti ſicarii rapinis vbique graſſantes; Ioſephus XX, 7. Ioſephus quoque dicto loco, κλοπὰς καὶ ἁρπαγὰς Iudaeis exprobrat;* pergit apoſtolus: *qui adulterandum negas, adulteras;* ad quae verba iterum GROTIVS: *Et hoc vitium non minus frequens ab antiquo, vt adparet, dicto iam pſalmi loco; Ierem. V. 8. Malach. III. 5. Talmudici libri oſtendunt, plurimos rabbinos huic & affinibus vitiis alligatos fuiſſe, Akibam, Meierum, Chaninam, Eleazarum; hi fructus fuere fiduciae in ſolis caerimoniis collocatae. Ioſephus inter crimina, quae popularibus ſuis dicto loco exprobrat, ponit & μοιχείας;* tandem ſubiungit apoſtolus: *qui deaſtros deteſtaris, ſacrilegium committis? qui in lege glo-*

gloriaris, contra legem committendo Deum dedecoras? per vos enim male audit Dei nomen apud exteras nationes, quemadmodum ſcriptum eſt. Haec ſufficiant, vt inde, quales eo tempore Iudaeorum fuerint mores, intelligamus.

§. III.

Hoc ergo cum ſibi agendum eſſe apoſtoli intelligerent, vt euincerent, Ieſum Nazarenum Meſſiam illum, quem Iudaei exſpectabant, eſſe: ad eum omnino promiſſiones patribus factas & vaticinia prophetarum ſpectare, atque in eo impleta eſſe, oſtendebant, * ſimulque ad ſtupenda iſta, vimque diuinam prodentia, prouocabant miracula, quibus ſeſe verum Meſſiam eſſe, ſeruator noſter optimus luculentiſſime demonſtrauerat. **

* In prima ſtatim, quam pro veritate chriſtianae religionis habuit, oratione Petrus apoſtolus ſubinde ad prophetarum vaticinia prouocauit, ea iſto tempore impleta eſſe demonſtrans; *actor. II. 16.* Cum apoſtoli ſpiritu ſancto repleti diuerſis linguis loquerentur, omnesque miraculi magnitudine obſtupeſcerent; nonnulli autem deridentes, eos vini eſſe plenos, dicerent: Petrus, vt hos erroris conuinceret, id quod factum eſſet, iam pridem a Ioële

vate praedictum docuit, *act. II. 16. ſeq.* De morte hinc & reſurrectione Chriſti eum verba feciſſet: ſtatim Dauidis vaticinio idem comprobauit, *verſ. 25. ſeq.* Sed & cum adſeruiſſet, Chriſtum in ſtatu exaltationis conſtitutum, per ſpiritus ſancti effuſionem teſtatum, ſe id omne, quod pater ei promiſerat, conſequutum: iterum vaticinio ad ſtatum iſtum exaltationis ſpectante, ex *pſ. CX. 1.* hoc confirmat. Concludit tandem apoſtolus orationem iſtam hunc in modum: *Quare hoc certo cognoſcat omnis Iſraelis poſteritas, dominum & Chriſtum factum a Deo eſſe hunc ipſum Ieſum, quem vos in crucem egiſtis.* Quibus verbis id, quod caput cauſſae, quodue praecipue contra Iudaeos demonſtrandum erat, indicat, Ieſum ſcilicet, quem ipſi in crucem egerant, eſſe Chriſtum atque dominum. Dum autem apoſtolus dicit, Ieſum a Deo factum eſſe dominum & Chriſtum: non de perſona Chriſti loquitur, ſed de officio, quod nomine Meſſiae ſiue Chriſti exprimitur: quod cum ſeruator ex pacto cum patre acceperit; rectiſſime dici poterat, eum a Deo, ſcilicet patre, factum eſſe Chriſtum: & prout hoc officium regnum iſtud inuoluit, quod pater filio vt Meſſiae ſiue Chriſto, promiſit; recte quoque addit, eum factum eſſe dominum, orbis videlicet vniuerſi, cumprimis eccleſiae. Speciatim tamen hic ad ſtatum exaltationis reſpicitur, quippe quo mani-

manifeſtatum eſt omnibusque innotuit, Ieſum eſſe Chriſtum atque dominum: cuius etiam effectus effuſio iſta ſpiritus ſancti fuit, de qua paullo ante loquutus fuerat Petrus.

Pari ratione & in altera oratione, itidem ad veritatem religionis chriſtianae demonſtrandam comparata, *act. III. 12. ſeq.* idem apoſtolus prophetarum de Chriſto ſeruatore noſtro vaticinia vel maxime vrget. De iis enim, quae a Iudaeis paſſus eſt, deque morte eius ac reſurrectione, cum loquutus eſſet; ita pergit: *Et nunc fratres, ſcio, vos per imprudentiam feciſſe, vt etiam veſtros magiſtratus; ſed Deus quae* πάντων τῶν προφητῶν ἀυτȣ̃, *omnium vatum ſuorum ore praenuntiauerat, paſſurum eſſe Chriſtum, hoc modo impleuit, v. 18.* Nimirum ſi vel maxime de iis, quae Chriſtus paſſus eſt, non omnes prophetae loquuti ſint: omnes tamen de rebus ad eum ſpectantibus loquuti ſunt; quas inter illa, quae paſſus eſt, haud dubie primum praecipuumque locum tenent. Idem apoſtolus, quibusdam interiectis, ita pergit: *Moſes enim maioribus ita dixit: prophetam vobis ſuſcitabit dominus Deus veſter ex fratribus veſtris ſicut me, ei obedietis ſecundum omnia, quae vobis dixerit; ac quisquis hominum prophetae illi non obediuerit, is ex populi numero tolletur, itemque omnes prophetae a Samuele & deinceps, quotquot loquuti ſunt* (ſeu futura praedixerunt)

runt) *& haec praenuntiarunt tempora.* Rectiſſime in hiſce verbis Petrus eximium illud Moſis vaticinium de propheta ſibi ſimili, a Deo aliquando excitando, Iudaeis proponit. Cum enim eo tempore crediderint, Meſſiam prophetam fore, vt antea iam obſeruauimus: vix eſt dubium, quin omnes etiam exiſtimauerint, Moſen de Meſſia loqui. Iam cum ſeruator noſter maximis & innumeris miraculis ſe Moſe maiorem prophetam eſſe demonſtrauerat; cumque Iudaei idem ex miraculo, quod Petrus in nomine Ieſu Chriſti Nazareni patrauerat, quodue orationi iſti Petri occaſionem praebuit, intelligere poterant; euidentiſſime luculentiſſimeque inde patebat, Ieſum Nazarenum Meſſiam illum eſſe, patribus promiſſum, quem exſpectabant Iudaei. Sequenti equidem aetate Iudaei eo vsque impudentiae progreſſi ſunt, vt, oraculum hocce Moſis de Meſſia intelligendum eſſe, negarent; hinc nonnulli ad Ieremiam, alii ad Ioſuam, illud retulerunt, alii autem generatim de prophetis, ſubinde a Deo excitandis, ſeu integro prophetarum choro interpretati ſunt; vel ipſo iſto diſſenſu cauſſae ſuae imbecillitatem prodentes. Mirumque omnino, exſtitiſſe etiam inter chriſtianos, qui eiusmodi ineptias calculo ſuo adprobarent. Enimuero quemadmodum nullus propheta veteris teſtamenti nominari poteſt, qui Moſi fuerit ſimilis: ita non

de

de multis, ſed vno propheta ſermonem eſſe, verba apertiſſima נביא כמוני *prophetam ſicut me*, ſatis teſtantur. Sed cauſſam hancce ſatis egerunt alii. Conferendi prae reliquis PETRVS DANIEL HVETIVS, *demonſtrat. euangel. prop. VII.* §. *X. p. 501.* & SAL. DEYLINGIVS, *obſeru. ſacrar. part. II. obſeru. XVI. p. 175. ſeq.* addenda, quae de eodem hocce oraculo. dixi in *hiſt. eccleſ. vet. teſt. tom. I. per. II. ſect. I.* ad §. *XXXI. p. 663. ſeq.* Ceterum licet verba κατὰ πάντα ὅσα ἂν λαλήσῃ πρὸς ὑμᾶς *Deut. XVIII. 15.* in textu ebraeo non exſtent: ea tamen, more apud Ebraeos vſitato Petrus addere potuit; praeſertim cum hoc ex iis, quae *v. 18. & 19.* exſtant ſua ſponte fluat. De eodem enim propheta Deus ibi dicit: *& ponam verba mea in ore eius, & loquetur ad eos, quaecumque praecepero illi; & ſi quis non obediuerit verbis meis, quae loquetur in nomine meo, ego repoſcam ab ipſo.* Enim vero, ſi propheta ille loquuturus erat, quaecumque Deus ipſe illi praeceperat: Iſraelitarum vtique, immo omnium hominum, erat, eidem obedire κατὰ πάντα, *ſecundum omnia* quae loquuturus eſſet. Sic &, dum vltima verba, *ego repoſcam ab ipſo* אנכי אדרש מעמו Petrus exprimit ἐξολοθρευθήσεται ἐκ τῦ λαῦ *funditus delebitur ex populo*: nihil aliud agit, quam vt, quae Moſes generatim dixit, fore, vt Deus poe-

nam ab eiusmodi homine repetat, determinate magis, ac ſpeciatim de poena excidii, interpretetur; cuius ſaepiſſime in libris Moſaicis occurrit mentio, & quam hic quoque cumprimis ſignificare voluiſſe Moſen, non eſt quod dubitemus. Eo minus autem Iudaei, ad quos Petrus loquebatur, hoc ei vitio vertere poterant, quod & ipſis in more poſitum erat, hoc modo ſcripturae ſacrae citare oracula, quod ex ſcriptis talmudicis oſtendi poteſt, vti obſeruat GVIL. SVRENHVSIVS in βίβλῳ καταλλαγῆς *in quo ſecundum veterum theologorum ebraeorum formulas allegandi, & modos interpretandi conciliantur loca ex veteri in nouo teſtamento allegata; lib. III. p. 70. & 71. & lib. V. p. 399.* Atque haec cum in aprico poſita ſint: nullam prorſus rationem GVIL. WHISTONVS habuit, vt ex hiſce Petri verbis colligeret, codicem ebraeum hoc in loco corruptum eſſe; in *conatibus textum ebraeum reſtituendi, p. 304.* merito ideo vapulans IO. CHRISTOPH. WOLFIO, in *curis philolog. &c.* ad *h. l. p. 1063.* Commemorato illuſtri illo Moſis oraculo Petrus ad conſenſum Samuelis ceterorumque prophetarum omnium, qui ex eo tempore futura praedixerunt, prouocat; vtpote qui iſta tempora, & quae in iis a Ieſu Nazareno geſta ſunt, praenuntiauerint. Quodſi HENRICVM HAMMONDVM audire velimus, prophetarum ordo hic a Sa-

a Samuele inchoatur, eo, quod prophetarum collegia primus inſtituit, non autem, quod nulli ante eum, poſt Moſen, fuerint prophetae; de quibus adeo prophetarum collegiis nonnulla ad *h. l.* in medium profert. Sed recte IO. CLERICVS obſeruat, rationibus certis vix probari poſſe, Samuelem primum omnium collegia prophetarum inſtituiſſe: etſi id quidem negari nequeat, eum primum omnium in prophetarum choro, praeeuntem reliquis, deſcribi *I. Sam. XIX. 20.* Vero ſimilius itaque, in prophetarum choro primum hic poſt Moſen commemorari Samuelem, quod reliquis in iſto temporis interuallo illuſtrior fuerit, longeque celebrior.

Poſſet ex aliis adhuc locis, vt *act. X. 43.* praeſertim ex egregia Pauli apoſtoli oratione, quam Antiochiae in Piſidia habuit, *actor. XIII. 16. ſeq.* probari, nihil ſollemnius fuiſſe apoſtolis, quam vt ex vaticiniis euentu comprobatis, veritatem chriſtianae religionis demonſtrarent; poſſet etiam oſtendi, eamdem methodum obſeruaſſe euangeliſtas, ideoque in rebus momentum aliquod trahentibus, numquam fere non veteris teſtamenti vaticinia attuliſſe: ſed cum nemini hac in re dubium ſupereſſe queat; opus non eſt, his diutius immorari. Id ſolum moneo, cum argumentum hocce, a vaticiniis prophetarum deſumtum, maximi ſit ponderis, immo omni exceptione maius: recte omnino fecerunt

runt recentiores, qui de veritate religionis chriſtianae commentati ſunt, ſcriptores, dum apoſtolorum hac in re preſſerunt veſtigia, eodemque non ſine inſigni fructu vſi ſunt; vt HVGO GROTIVS, *de veritate religionis chriſtianae lib. I. §. XVII. p. m. 333. ſeq.* PETRVS DANIEL HVETIVS, *demonſtrat. euang. prop. IX. p. m. 595. ſeq.* HOVTTEVILLAEVS, *dans la religion chretienne prouvée par les faits, lib. II. cap. I. ſeq. p. 117. ſeq.* aliique. Cumprimis HVETIVS diligenter & ſummo ſtudio omnia veteris teſtamenti vaticinia, quacumque ratione ad Chriſtum ſpectantia, collegit, iisque ſtatim noui teſtamenti dicta, illis reſpondentia, adiecit; conf. & IO. ALB. FABRICIVS, in *delectu argumentor. & ſyllabo ſcriptor. cap. XXXI. §. II. p. 568. ſeq.* Quidquid Iudaei hic excipere poſſunt, eo redit, vaticinia iſta veteris teſtamenti aut non agere de Meſſia, aut, ſi de eo agant, non quadrare in Ieſum Nazarenum; quorſum ea cumprimis ſpectant, quae de maieſtate, gloria, regno Meſſiae agunt. Verum ſicut, quod ad poſteriora haecce attinet, carnalis ille de Meſſia, eiusque regno conceptus, qui tam alte illorum pectoribus infixus haeret, vnice obſtat, quo minus veritatem perſpicere queant: ita in prioribus cauſſae vt plurimum imbecillitatem ſatis produnt, dum alium, de quo rectius oracula iſta explicentur, quam Ieſum noſtrum Nazarenum, indicare nequeunt: quod ab iis, qui ex inſtituto

to contra Iudaeos ſcripſerunt, luculentiſſime eſt demonſtratum. Obiicere etiam ſolent, quaedam de temporibus Meſſiae praedicta eſſe, quae non conſpiciantur impleta: quae diluit HVGO GROTIVS, *l. c.* §. *XVIII. p. 337.* addenda, quae a IO. CHRISTOPHORO KOECHERO ad *hunc locum* obſeruantur, *p. 466. ſeq.* Atheorum ſi hic obuiam ire obiectionibus velimus, duo euincenda ſunt; alterum, dari omnino vaticinia, ſeu rerum futurarum & quidem contingentium, praedictiones; quod quidem collatio vaticiniorum cum euentibus, in iis, quae ad Chriſtum ſpectant, tam euidenter docet, vt alio argumento opus non ſit; alterum, praedictiones iſtas a nulla facultate hominis naturali, nulloue ſpiritu creato proficiſci poſſe, ſed ſoli Deo tribuendas eſſe; quod itidem tam manifeſtum eſt, vt nemo, niſi atheus, hoc eſt, homo ad abſurdiſſima quaeuis ineptiſſimaque admittenda paratus, hoc in dubium vocare queat. Sed iſta omnia copioſiſſime ediſſerui in *theſibus de atheismo &c. cap. VII.* ad §. *IV. p. 590. ſeqq.* Ad obiectionem de oraculis gentilium reſpondet HOVTEVILLAEVS *l. c. lib. III. p. 358. ſeq.*

** Ita rurſus Petrus apoſtolus in prima illa pro veritate religionis chriſtianae oratione: *Iſraelitae, audite haec dicta: Ieſum Nazarenum, virum vobis a Deo demonſtratum portentis, miraculis, prodigiis, quae per eum Deus*

in

in medio veſtrorum fecit, vt ipſi quoque ſcitis; hunc vos definito Dei conſilio & prouidentia traditum, ſceleſtis manibus comprehendiſtis &c. act. II. 22. 23. Vocat ſeruatorem noſtrum virum inter Iudaeos ἀποδεδειγμένον δυνάμεσι, καὶ τέρασι καὶ σημείοις, *adprobatum*, vt THEOD. BEZA vertit, vel vt alii, ſpeciatim IO. FRID. HOMBERGK ZV VACH, in *parergis ſacris* ad *h. l. p. 176.* rectius: *demonſtratum*, ea ratione, vt certiſſime inde conuinci potuerint, eum Meſſiam illum eſſe, patribus promiſſum, *portentis*, *miraculis*, *prodigiis*, quibus verbis, vnam eamdemque rem ſignificantibus, varietas & multitudo miraculorum a Chriſto editorum indicari videtur. Poſſet tamen & hoc inter ea quodammodo diſcrimen conſtitui, vt δυνάμεις reſpiciant ad ſummam illam & infinitam potentiam, ex qua miracula iſta proficiſcuntur, τέρατα autem id cumprimis ſignificent, quod in mente hominum contingit, cum ob rem inuſitatam velut obſtupeſcunt, & admiratione quadam percelluntur; σημεῖα denique indicent, miracula iſta rerum ſublimiorum eſſe ſigna & documenta. Solent vero tres iſtae voces & alias coniungi, vt *Ebr. II. 4. II. Cor. XII. 12.* Dum addit, *quae per eum Deus fecit*; hoc ita intelligendum, quod ipſemet quoque ſeruator propria ſua virtute miracula iſta ediderit: ſiquidem, quod ipſe quoque verus Deus ſit, alias apo-

apoſtoli diſerte ſatis docuerunt. Deus itaque per eum illa fecit, vt & ipſe ſimul ea faceret: quemadmodum & per eum mundus creatus eſt, *Io. I. 3.* vt tamen ipſe ſimul vna cum patre & ſpiritu ſancto mundum crearet. Eratque hoc argumentum ita comparatum, vt eodem Iudaei planiſſime pleniſſimeque conuinci poſſent. Miracula eiusmodi a ſeruatore noſtro edita eſſe, negare non poterant. Omnibus enim hoc ſatis notum erat ; omnes adhuc eorum, quae aut ipſimet viderant, aut ab innumeris teſtibus audiuerant, probe recordabantur. Hinc Petrus dicit : *ἐν μέσῳ ὑμῶν in medio veſtrum*, hoc eſt, in totius populi iudaici conſpectu ; & iterum *καθὼς καὶ αὐτοὶ οἴδατε quemadmodum & ipſi quoque ſcitis*, ipſos itaque Iudaeos, ceu teſtes omni exceptione maiores ſiſtens. Iam, ſi iſtud admittebant, miracula eiusmodi a ſeruatore noſtro edita eſſe : non poterant negare, eum prophetam a Deo miſſum, & quidem ob magnitudinem ac multitudinem miraculorum ipſo Moſe maiorem, hoc eſt, ipſum Meſſiam eſſe. Vnde enim illis conſtabat, Moſen a Deo miſſum eſſe, niſi ex miraculis ab eo editis ? Fatendum itaque illis erat, ex miraculis cognoſci poſſe, aliquem a Deo eſſe miſſum, aut ipſa Moſis vocatio diuina in dubium vocanda erat, quod tamen cuiquam Iudaeorum eo tempore in mentem venire potuiſſe, nemo ſibi perſuaſerit.

Eodem argumento vſus eſt Petrus in egre-

gia

gia iſta ad Cornelium, & eos, qui apud illum congregati erant, oratione, *actor. X. 34. ſeq.* Cum enim proſelytus eſſet Cornelius, & quidem vir pius Deumque timens: hoc vnicum illi deerat, vt cognoſceret, Ieſum Meſſiam illum eſſe, Iudaeorum maioribus promiſſum: quem in finem & Petrus a Deo ad illum miſſus erat. Atque hoc erat caput illud cauſſae, de quo apoſtoli cum Iudaeis diſputabant. Dum ergo Petrus in eo eſt, vt hoc probet; *vos ſcitis*, inquit, *quae res acciderit per totam Iudaeam, ducto a Galilaea initio, poſt praedicatum a Ioanne baptiſmum; Ieſum dico a Nazaretha, vt eum Deus ſacro ſpiritu ac poteſtate vnxerit, qui vltro citroque commeans benefaciebat, & omnes a diabolo oppreſſos ſanabat, quippe cui Deus adeſſet.* Rem nimirum narraturus, quae ita omnibus nota erat, vt nemo de ea dubitare poſſet, ὑμεῖς ὄιδατε, inquit, *vos ſcitis.* Loca hinc & tempus, quo tot miranda praeſtiterat Ieſus, cum deſignaſſet: eum *a Deo vnctum eſſe* dicit πνεύματι ἁγίῳ καὶ δυνάμει *ſpiritu ſancto ac poteſtate*, aut potius *potentia*, ſiue *virtute*, hoc eſt, vt nonnulli per ἓν διὰ δυοῖν hoc explicant, *ſpiritu potentiſſimo*: quamuis nihil etiam obſtet, quo minus diſtincte iſta capiantur. Ad vnctionem quod attinet; ea quidem ceteroquin de donorum ſpiritualium in humanam Chriſti naturam collatione intelligitur; de qua & *pſalm. XLV. 8.* alibique ſermo eſt. Alii tamen,

men, ipſam diuinitatis in humana Chriſti natura inhabitationem per vnctionem hic indicari, contendunt; vtpote per quam & ſacerdos noſter, & propheta, & rex factus ſit. Ita SAL. GLASSIVS noſter, in *philolog. ſacra p. m. 1358.* Et negandum vtique non eſt, vnionem perſonalem in Chriſto, ſecundum quam in humana eius natura habitat πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς *Colloſſ. II. 9.* triplicis iſtius, quo functus eſt, muneris fundamentum eſſe: quemadmodum & illud conſtat, per eamdem perſonalem vnionem humanam naturam potentia, miracula quaeuis edendi, gauiſam fuiſſe. Non tamen video, quid obſtet, quo minus, vt alias, ita hic quoque, illa vnctio intelligatur, qua humana Chriſti natura, in ſe ſpectata, per donorum ſpiritualium collationem, ad triplex officium iſtud praeparata velut ac diſpoſita, ſeu apta facta eſt. Quorſum & potentiam ſeu facultatem patrandi miracula referendam eſſe, eo minus dubitari poteſt, quod eamdem Deus Moſi quoque, aliisque prophetis interdum conceſſerit. Vnde conſequitur, Chriſtum etiam vt hominem ſpectatum, tum per vnionem perſonalem, tum per vnctionem ſeu donorum ſpiritualium in naturam humanam collationem, eminentiſſimo modo factam, potentia gauiſum fuiſſe, miracula edendi. Copioſe ad *h. l.* de vnctione Chriſti differit

F HEN-

HENRICVS HAMMONDVS; quae tamen examen aliquod promerentur. Non ſine ratione autem Petrus de miraculis Chriſti verba faciens dicit: *ἐυεϱγετῶν beneſaciens.* Inter ea enim, quae miraculis Chriſti propria veluti ac peculiaria fuerunt, haud immerito & hoc refertur, quod benefica fuerint atque ſalutaria hominibus, ſi vnum alterumue exceperis. Recte hoc obſeruat HERMANNVS WITSIVS, in *diſſert. I. de miraculis Chriſti*, quae in *meletem.* eius *Leidenſib.* exſtat, §. *IX.* & *X.* *p. 338.* Pergit Petrus: & *ſanans πάντας τοὺς καταδυναςευομένȣς ὑπὸ τȣ̃ διαβόλȣ omnes oppreſſos a diabolo.* Ideo nimirum tot homines a diabolo corporaliter obſeſſos liberauit, vt intelligeretur, eum genus hominum per diabolum eiusque aſtutiam & ſeductionem oppreſſum, liberaturum, vt adeo futurus eſſet עשה משפט לעשוקים *faciens iudicium oppreſſis, pſalm. CXLVI. 7.* vt egregie ad *h. l.* obſeruat HVGO GROTIVS. Addit denique Petrus: *ὅτι ὁ Θεὸς ἦν μετ' ἀυτȣ̃, quia Deus erat cum illo,* non *amoris ſolum adfectu*, vt non aeque bene ad *h. l.* HVGO GROTIVS, ſed *vnione hypoſtatica*, quae vnctionis illius, qua Chriſtus ſpiritu ſancto, non ad menſuram, ſecundum humanam naturam, vnctus eſt, cauſſa eſt, & fundamentum, vt CALOVIVS ad *h. l.* docet.

Quemad-

Quemadmodum autem Chriſtus non tantum plura & maiora, quam reliqui prophetae omnes, edidit miracula; ſed ſuam etiam in eo prae iis ἐξοχὴν demonſtrauit, quod apoſtolis facultatem, miracula edendi, conceſſit: ita inde vel maxime elucet, eum prophetis omnibus maiorem, verumque adeo Meſſiam eſſe. Quod cum omni exceptione maius argumentum ſit: neutiquam illud praetermiſerunt apoſtoli. Cum Petrus hominem ab vtero matris claudum ſanitati reſtituiſſet; & hinc occaſio pro veritate religionis chriſtianae verba faciendi illi enata eſſet: commemorata morte & reſurrectione Chriſti, fidei in Chriſtum omnia tribuit, innuens adeo, a Chriſto ſe hancce poteſtatem accepiſſe, inde vt intelligerent omnes, eum verum eſſe Meſſiam. *In fide*, inquit, *nominis eius*, *hunc*, *quem videtis*, *&* *noſtis*, *corroborauit nomen eius*, hoc eſt, Chriſtus ipſe, cum nomen Dei interdum pro Deo ipſo poni ſoleat, aut ſi mauis, gratia, vel potentia eius, vt ſenſus ſit, corroboratum hunc hominem a Chriſto ipſo per fidem in illum, ſeu nomen eius, *& fides per illum dedit ei τὴν ὁλοκληρίαν ταύτην*, *integram hanc ſanitatem ſeu incolumitatem*, *in veſtro omnium conſpectu.* Cumque Petrus & Ioannes ob hocce miraculum coram ſynedrio ſiſterentur; Petrus ſpiritu ſancto repletus praeſentes ita adloquitur: *Hoc vobis & cuncto*

Iſraelitarum populo notum eſto, hunc per nomen Ieſu Chriſti Nazareni, quem vos crucifixiſtis, quem Deus excitauit ex mortuis, per hoc inquam, hunc adſtare in veſtro conſpectu ſanum. Nemo hinc non colligere poterat, Petrum hanc poteſtatem a Chriſto accepiſſe, cum in eius nomine claudum iſtum ſanitati reſtituiſſet. Vnde ſponte ſua conſequebatur, prophetis omnibus maiorem, ipſumque Meſſiam eſſe, qui talem aliis concedere poſſet poteſtatem. Quanti autem ponderis miraculum iſtud, cuius gloria vnice in Chriſtum redundabat, fuerit, inde perſpicimus, quod ipſimet concilii iſtius adſeſſores profiteantur: *Quid faciemus his hominibus? Nam conſpicuum ab eis prodigium eſſe factum, omnibus Hieroſolymae incolis manifeſtius eſt, quam vt infitiari poſſimus; act. IV. 16.* Immo quantum ponderis eiusmodi miracula ad probandam chriſtianae religionis veritatem habeant; ipſimet probe intelligebant apoſtoli. Hinc cum iis nihil magis curae cordique eſſet, quam chriſtiani nominis propagatio; Deum precati ſunt, *vt manum ſuam extenderet ad ſanationem, prodigia & oſtenta facienda per nomen ſancti ſui filii Ieſu; act. IV. 30.* Quas quidem preces Deo gratas fuiſſe, vel ex *act. V. 15.* intelligere licet.

Atque haec cum ita ſe habeant; iure meritoque, qui recentiori aetate chriſtianae religi-

ligionis veritatem defendendam ſuſceperunt, etiam hoc in capite methodum apoſtolicam ſequuti ſunt, praeſidiumque cauſſae ſuae haud vltimum in maximis illis, atque ſtupendis, quae tam breui temporis ſpatio, quo munere ſuo inter mortales functus eſt, Chriſtus edidit, miraculis poſuerunt; quemadmodum HVG. GROTIVM, *de veritate chriſtianae religionis lib. II.* §. *IV. p. m. 128. ſeq.* PETRVM DANIELEM HVETIVM, *demonſtrat. euangel. prop. IX. cap. XXXIX. p. 746. ſeq.* HOVTTEVILLAEVM, *dans la religion chretienne prouvée par les faits lib. I. cap. V. ſeq. p. 20. ſeq.* aliosque feciſſe, conſtat. Diligenter quoque & adcurate in hocce argumento verſatus eſt IACOBVS ABBADIE *de veritate chriſtianae religionis, tom. II. part. III. cap. II. ſeq. p. 152. ſeq.* editionis germanicae, qui & *cap. VI. p. 205. ſeq.* ex miraculis iunctim conſideratis, euidentiſſimam pro chriſtianae religionis veritate demonſtrationem format. Lectu porro digniſſimae ſunt HERMANNI WITSII *diſſertationes tres de miraculis Ieſu*, quae in *meletematibus* eius *Leidenſibus* exſtant, *p. 330. ſeq.* & in quarum prima *miracula Ieſu ita exponuntur, vt ex iis probetur euangelii veritas*; in ſecunda, *eorum veritas contra Iudaeorum & gentilium exceptiones vindicatur*; ſpeciatim autem auctor ibi contra OROBIVM diſputat; in tertia *argumen-*

tum pro adſtruenda euangelii veritate inde petitum, aduerſus gentilium & Iudaeorum obiectiones vindicatur. Nec praetermittenda hic eſt SAMVELIS WERENFELSII *diſſertatio de veritate miraculorum in ſacra ſcriptura*; quae vna cum *ſolutione quaeſtionis, num miracula certa ſint veritatis ſigna*, exſtat in eiusdem *diſſertationum theologicarum ſylloge p. 139. ſeq.* Reliquos ſcriptores de miraculis Chriſti, laudat IOAN. ALB. FABRICIVS in *delectu argumentorum & ſyllabo ſcriptor. &c. cap. XLIII. p. 693. ſeq.* Eſtque omnino argumentum hocce ita comparatum, vt quidquid illi opponitur, facili negotio dilui queat: quod & abunde ab auctoribus iam commemoratis factum eſt. Enim vero, ſi cum Iudaeis nobis diſputatio intercedat; eo praecipue res redit, an Chriſtus eiusmodi miracula ediderit? Id autem vt adeo negare non poterant Iudaei, qui tempore apoſtolorum viuebant, vt apoſtoli ipſos veluti teſtes eius rei ſiſterent, vt antea obſeruauimus: ita quod ad ſequentia tempora attinet, fieri nullo modo potuit, vt chriſtiana religio tam longe lateque propagaretur, niſi illi, qui primis poſt Chriſtum natum ſaeculis vixerunt, quos inter plurimos iudicio praeditos, & litterarum non rudes fuiſſe, conſtat, & ad religionis chriſtianae conſeruationem & propagationem plurimum contulerunt, diligenti inquiſitione inſtituta deprehen-

hendiſſent, famam illam de miraculis Chriſti firmis ſincerisque ſubnixam fuiſſe teſtibus. Vnde & omnino factum, vt iurati chriſtiani nominis hoſtes, CELSVS atque IVLIANVS, miracula a Chriſto edita, negare auſi non ſint: vt recte obſeruat HVGO GROTIVS, *l. c. p. 129.* addenda, quae hac de re iam dixi in *diſſertat. de veritate chriſtianae religionis, philoſophorum gentilium obtrectationibus confirmata,* §. *V.* & *XIV.* in *ſyntagmate primo diſſert. theolog. p. 473.* & *518.* Qui autem hic ad artes magicas ſe recipiunt, aut alia quadam, quae diuina non ſit, potentia ac virtute miracula edi poſſe, ſibi aliisque perſuadere adnituntur; neſcire mihi videntur, aut certe id prae ſe ferre, quid ſit miraculum. Ex inſtituto iam illorum ſententiam profligaui in *theſibus de atheismo &c. cap. III.* §. *V. p. 289. ſeq.* Iam ſi ex diuina virtute ac potentia miracula illa Chriſti profluxerunt: non poteſt non inde ſequi, eum prophetam fuiſſe a Deo miſſum; immo ſi magnitudinem ac multitudinem miraculorum ſpectes, illum prophetam, quem Deus Iudaeorum maioribus promiſit, hoc eſt, Meſſiam. Et hoc quidem ad veritatem chriſtianae religionis contra Iudaeos demonſtrandam ſufficit. Ad atheos quod attinet; illi, & miracula facta eſſe, & fieri poſſe, negant. Sed cum inuictis argumentis probari queat, ea facta eſſe: quis dubitet, ea fieri

 poſſe?

poſſe ? quamquam &, qui Deum eſſe credit eumque, vti par eſt, infinita potentia praeditum : dubitare nequit, quod ordinem naturae mutare adeoque miracula edere queat. Sed haec iam copioſe ſatis exſequutus ſum in *theſibus de atheiſmo cap. VII. §. V. p. 605. ſeq.* vbi & SPINOZAE nugas ex inſtituto profligaui. HOVTTEVILLAEVS equidem itidem contra SPINOZAM diſputat *l. c. lib. I. cap. V. p. 24.* ſed ita, vt frigidam illi ſuffundere videatur ; dum concedit, per miracula ordinem naturae non tolli aut immutari, ſed potius ea ſecundum ipſum naturae ordinem, quamuis non cognitum ſatis & perſpectum, fieri. Hoc enim perinde eſt, ac ſi dixiſſet, reuera nulla dari miracula ; vti iam a me obſeruatum in *iſagoge hiſtorico - theologica lib. II. cap. VII.* ad §. *X. p. 1387.*

§. IV.

Hiſce autem quo minus adſenſum praeberent argumentis, cum nihil magis obſtaret, quam quod ſeruator noſter cruci adfixus & ignominioſa morte, vt illis videbatur, e medio ſublatus eſſet : * apoſtoli contra id omni animi contentione agebant, vt eum ex mortuis reſurrexiſſe, vitaeque reſtitutum eſſe condocerent ; ** tales ſe eius rei teſtes eſſe profitentes, quibus nemo, niſi omnium

um iniquiſſimus, & qui manifeſtiſſima quaeuis apertiſſimaque reiicere paratus eſſet, fidem denegare poſſet. ***

* Nullo enim modo hoc conueniebat cum iſta, quam de Meſſia, ceu rege quodam huius mundi, externum aliquod, idque ampliſſimum regnum condituro, animo conceperant, opinione; de qua ad §. *II.* dictum. Hinc & Paulus apoſtolus, *Chriſtum ſe praedicare crucifixum*, ait, *Iudaeis offenſionem*, *Graecis vero ſtultitiam*, *I. Cor. I. 23.* Quantumuis itaque tot miracula a Chriſto edita eos adducere potuiſſent, vt honorifice & praeclare de eo ſentirent: ſola tamen iſta de eodem mortuo & cruci adfixo cogitatio haec omnia labefactare, euertere, atque ex animis eorum euellere, apta erat. Huic ergo vt occurrerent obſtaculo, illudue vt remouerent, laborandum quouis modo apoſtolis erat; quod & ea, qua par erat, illos praeſtitiſſe fide, ſequentia docebunt.

** Non deerant equidem apoſtolis & aliae rationes, quibus obſtaculo huic occurrere poterant; quibus etiam ſubinde vſi ſunt. Inter eas illa eminet, quod ſeruator optimus acerba illa paſſus, tandemque omnino cruci adfixus ac mortuus ſit; vt expiatis hoc pacto hominum peccatis, ſaluti eorum conſuleret. Quae cum iſtius rei cauſſa ſit; non ſine grauiſſima ratione haec contigiſſe, immo Deum ipſum hoc ita voluiſſe, ac ſapienter direxiſſe, patet: cum

alias omnibus ſine vlla ſpe ſalutis miſere pereundum fuiſſet. Idque ſibi volunt apoſtoli, quando non ſine conſilio, voluntate, praeſcientia Dei hoc factum eſſe docent, immo ſerio inculcant. In prima iſta pro chriſtianae religionis veritate, oratione apologetica iterum Petrus: *Hunc* (Ieſum Nazarenum) *vos definito Dei conſilio & prouidentia traditum, comprehendiſtis & ſceleſtis manibus ad palum adligatum ſuſtuliſtis; act. II. 23.* Non tantum βȣλὴν ſiue *conſilium* Dei, hic memorat, ſed addit ὡϱισμένην *definitum*, aeque ac *Luc. XXII. 22.* dicitur: ὁ μὲν υἱὸς τȣ̃ ἀνθϱώπȣ ποϱεύεται κατὰ τὸ ὡϱισμένον, vt eo magis intelligeretur, nihil omnino in toto hoc negotio ſine voluntate Numinis & ſingulari directione contigiſſe. Conſilio ſiue τῇ βȣλῇ Petrus iungit πϱόγνωσιν ſiue *praeſcientiam*: cum nullum conſilium ſiue decretum ſine praeſcientia eſſe ſoleat, immo praeſcientia, ceu actus intellectus ſemper praecedat, ſequatur autem conſilium ceu actus voluntatis. Videtur autem eo magis indicare voluiſſe, nihil hic contigiſſe, quod non adcurate velut cognitum ac perſpectum Deo fuerit, & velut deliberatione quadam ac inquiſitione inſtituta, (ſi more humano de Deo loqui licet) ceu prorſus neceſſarium ad hominum ſalutem deprehenderit, & ita demum decreuerit. Sunt equidem, qui per πϱόγνωσιν ipſum decretum diui-

diuinum intelligunt, vt poſt THEOD. BEZAM ac HVGONEM GROTIVM, IACOBVS ELSNERVS in *obſeruationibus ſacris* ad *h. l. p. 370.* Verum recte hoc reiicitur ab aliis: cum nulla hic nos cogat neceſſitas, vt a recepta ac vſitata vocis πρόγνωσις ſignificatione diſcedamus, & nullum quoque hoc pacto diſcrimen foret inter βȣλὴν & πρόγνωσιν; quod tamen eo magis admittendum; quod credibile non ſit, Petrum ſine ratione duas voces adhibuiſſe, cum ad ſolum decretum exprimendum vna ſuffeciſſet. Conſilio autem huic tribuit ἔκδοσιν, dum dicit ἔκδοτον λαβόντες *traditum accipientes.* Ἔκδοτον namque idem eſt, quod alibi per παραδοθέντα exprimitur, *Matth. XVII. 22. XX. 19.* Atque hoc ſi obſeruetur; haud obſcure intelligimus, quod Petrus ipſe illis obuiam eat, qui hic ſibi aliquid deprehendiſſe videntur, ex quo concludant, Deum eſſe cauſſam auctoremque peccatorum. Conſilium namque Dei, vt diximus, ad ἔκδοσιν refert, quae pro nobis facta eſt, *Rom. IV. 25.* actum autem ipſum crucifixionis, διὰ χειρῶν ἀνόμων factum, non Deo ſed illis adſcribit, qui negotio huic manus admouerunt iniquas. Diſtinguendum itaque inter crucifixionem, ceteroſque eiuſdem generis actus, ab ipſis iſtis hominibus profectos, iisque ſolis merito imputandos, & inter βȣλὴν ſeu conſilium Dei, & hinc ortam ſapientiſſimam iſtorum actuum directionem, eo vnice

vnice comparatam, vt humani generis ſaluti conſuleretur; conferenda quae ABR. CALOVIVS ad *h. l.* obſeruauit. Iam ſi Iudaei hoc probe ponderaſſent, a ſapientiſſimo Numinis conſilio iſta omnia profecta: ſtatim perſpicere potuiſſent, ea non obſtare, quo minus Ieſus Nazarenus verus patribus promiſſus ſit Meſſias.

Eiusdem porro generis & illud eſt, quod in altera oratione apologetica idem apoſtolus profitetur, *Deum, quae omnium prophetarum ore praenuntiauerat, paſſurum eſſe Chriſtum, ea hoc modo impleuiſſe, actor. III. 18.* Si enim ore omnium prophetarum ea praenuntiauit: cognita quoque illi ac perſpecta fuiſſe, neceſſe eſt: hoc autem ſi ita ſeſe habet; quin & ea permittere, & ad certum finem dirigere decreuerit, dubitari nequit; quem vero alium, quam qui bonitati eius ac ſapientiae reſpondebat, hoc eſt, omnium hominum ſalutem? Nec mirum, Iudaeis iſta inculcaſſe apoſtolos: cum & ipſimet longe eſſent certisſimi, ſapientiſſimo Dei conſilio contigiſſe, vt ſeruator noſter cruciatus acerbiſſimos mortemque ignominioſam prorſus ſubiret; id quod & in ſuis ad Deum precibus diſerte profitentur: *Coierunt profecto aduerſus ſanctum tuum puerum Ieſum, quem vnxiſti, Herodes & Pontius Pilatus, cum gentibus & populis Iſraeliticis, facturi quaecumque tua manu conſilioque facienda deſtinaſti;*

act.

act. IV. 27. 28. Vbi ſi quaeras, quid per *manum* intelligatur; HENRICVS quidem HAMMONDVS ad *h. l.* loquutionem hanc ex ritu iaciendi ſortes in duos hircos *Leuit. XVI. 5. ſeq.* explicare ſatagit. Cum enim iſta hircorum caerimonia typus fuerit mortis Chriſti: hanc loquutionem ἡ χεὶρ σου ſe referre putat ad illam ſublationem manus, in qua erat *ſors domini*, adeoque ſignificari, totum hoc negotium a Deo gubernatum fuiſſe, qui decreuerat, vt Chriſtus mortem ſubiret, eodem plane modo, ac ſub lege hircus Deo offerebatur pro peccatis populi. Quod paullo longius petitum eſſe, nemo dubitauerit. Rectius alii obſeruant, per *manum* potentiam, per *conſilium* autem prouidentiam, ſeu ſapientiam diuinam, ſignificari, qua gubernantur omnia. Hoc ergo ſibi volunt apoſtoli, per Dei potentiam ac ſapientiam, antea ſtatutum fuiſſe, non impedire, quod praeuidebat per illos, Herodem ſcilicet, Pontium Pilatum atque Iudaeos futurum, niſi ſcilicet potentia ſua atque ſapientia obſtaret. Itaque & γενέσθαι perinde fuerit, ac ὀυ κωλύειν ἵνα μὴ γένοιτο *non impedire ne fieret*, vt IO. CLERICVS ad *hunc locum* monet. Dum autem ἡ χεὶρ *manus*, ſiue *potentia*, iungitur τῇ βουλῇ, *conſilio*: indicatur, Deo non defuiſſe potentiam, qua hoc, ſi voluiſſet, potuiſſet impedire; ſed ſapientiam ſuaſiſſe, vt hoc permitteret: cum hominum non

aliter

aliter conſuli potuiſſet ſaluti. Certe nudam indicari permiſſionem, inde quoque conſtat, quia non dicitur: quae προώριϛε manus & conſilium tuum, *vt facerent*; ſed γενέσθαι, *vt fierent*; vt adeo manus & conſilium Dei referatur ad actum ſcilicet paſſionis & crucifixionis, non ad homines, qui in hocce negotio variis ſe obſtrinxerunt ſceleribus. Quod cum ita ſeſe habeat, cumque Deus ſolum ad id, quod ab hominibus male agebatur, permittendo, limites certos eorum actionibus praefigendo, cuncta ad hominum ſalutem dirigendo, concurriſſe ſignificetur: concludi hinc nulla ratione poteſt, Pontium Pilatum, Herodem, ceterosque, abſoluto quodam Numinis decreto, vt ita, nec aliter hac in re ſe gererent, inductos fuiſſe, verbumque προωρίζειν de abſoluto quodam reprobationis decreto intelligendum eſſe. Quin potius nihil aliud & hic apoſtoli ſibi volunt, quam quod Iudaeis inculcare ſolebant, omnia haec Numinis voluntate ad hominum ſalutem ita geſta eſſe; nullamque adeo rationem eſſe, cur morte ac cruce Chriſti offenderentur.

Quod licet etiam ad omne iis eximendum dubium ſufficeret: addebant tamen apoſtoli aliud, idque luculentius adhuc, argumentum, ad eumdem finem comparatum, in quo & praecipuum cauſſae praeſidium collocabant, reſurrectionem Chriſti a mortuis. Hanc enim

qui

qui admittebant, non poterant amplius morte eius ac cruciatibus offendi, immo illis ſtatim totum myſterium redemtionis humani generis recludebatur, adeoque nulla ratione dubitare poterant, Ieſum Nazarenum Meſſiam illum eſſe patribus promiſſum. Mirum itaque non eſt, apoſtolos ſummam veluti doctrinae ſuae, quoties tam contra Iudaeos, quam contra gentiles, chriſtianae religionis cauſſa agenda erat, in eo conſtituiſſe, quod ſeruator noſter a mortuis reſurrexiſſet; cum ex hocce capite reliqua omnia fluant. Liceat hic nobis iterum ad primam iſtam Petri apoſtoli orationem apologeticam prouocare. Cum enim verba iſta antea iam explicata: *hunc vos definito Dei conſilio & prouidentia traditum, comprehendiſtis, & ſceleſtis manibus ad palum adligatum ſuſtuliſtis*, pronuntiaſſet, addit: *quem Deus leti doloribus ſolutis, reuocauit in vitam; quatenus fieri non poterat, vt a morte teneretur.* Verba equidem iſta λύσας τὰς ὠδῖνας τȣ̃ θανάτȣ *ſoluens dolores mortis*, ampliſſimum diſputandi, ingeniique periclitandi vires, campum viris doctis aperiunt: ſiquidem num *per dolores mortis* illi, quos Chriſtus ante mortem expertus eſt, ſeu qui cum morte ipſa coniuncti fuerunt, an vero mors ipſa, an omnino dolores quidam poſt mortem, intelligendi ſint, inter ſe non conſentiunt; vt alia, quae hic in controuerſiam veniunt, taceam. Sed cum diligenter,

genter, quae de hocce loco dicta ſunt, aut dici poſſunt, collegerit SALOMO DEYLINGIVS, *obſeruation. ſacrar. part. III. obſeruat. XXXVII. p. 267. ſeq.* hic nihil de eodem addo: ſed id ſolum moneo, maxime mihi probari illorum, quae & viri iſtius doctiſſimi eſt, ſententiam, qui Lucam, reſpiciendo ad *pſ. XVIII. 5.* vbi חבלי מות *vincula mortis* commemorantur, per ὠδῖνας τȣ̃ θανάτȣ itidem nihil aliud quam *funes*, ſiue *vincula mortis* intellexiſſe exiſtimant; ſiquidem Chriſtus dolores in morte non ſenſit, vt adeo hac loquendi ratione ipſe ſtatus mortis ſignificetur; add. HENRICVS HAMMONDVS ad *h. l.* Loquitur autem ita Petrus, vt eo luculentius reſurrectionem Chriſti a mortuis exprimat; quam & non eodem loco habendam, quo forte & alius quidam homo reſuſcitari potuit, ſed in ipſo Chriſto vim diuinam, ſecundum quam & ipſemet reſurrexiſſe, propria ſcilicet virtute, dicitur, arguere, indicat, dum ſubiicit, *fieri non potuiſſe, vt a morte teneretur*; quod & vlterius teſtimonio Dauidis *pſ. XVI. 8. ſeq.* comprobat.

Pari ratione in altera iſta oratione apologetica idem apoſtolus, *vitae vero auctorem*, inquit, *occidiſtis; quem Deus excitauit ex mortuis, cuius nos teſtes ſumus, act. III. 15.* Rurſus in oratione illa, quam ad Cornelium, & eos, qui apud illum congregati erant, habuit:

buit: *Et nos teſtes ſumus omnium, quae cum in reliquo Iudaeorum agro, tum Hieroſolymae fecit: quem illi in ligno ſuſpenſum interfecerunt; hunc Deus tertio die ſuſcitauit, & vt manifeſtus fieret, effecit; act. X. 39. 40.* Sic & Paulus apoſtolus, ad Iudaeos Antiochenos, in illorum ſynagoga verba faciens, cum mortem & ſepulturam ſeruatoris commemoraſſet, *Deus vero*, inquit, *eum a mortuis excitauit; qui compluribus diebus eis ſe oſtendit, qui vna cum eo ex Galilaea Hieroſolymam adſcenderant, qui quidem ſunt eius teſtes ad populum, act. XIII. 30. 31.* Immo hanc veluti ſummam fuiſſe doctrinae apoſtolicae, in qua praecipuum momentum conſiſteret, Lucas diſerte innuit, quando dicit: *magnaque vi dabant apoſtoli teſtimonium reſurrectionis domini Ieſu; act. IV. 33. ſeq.* Vbi ſiue μεγάλην iſtam δύναμιν cum nonnullis ad miracula referas, quibus doctrinam ſuam confirmarunt, ſiue cum aliis ad ſpiritum & efficaciam dicendi, & argumentorum robur; perinde nobis eſt: cum cuncta eo ſpectauerint, vt omne de reſurrectione Chriſti dubium Iudaeis eximeretur, omnesque de ea quam euidentiſſime conuincerentur. Atque hinc vt haud difficulter intelligitur, quantum in demonſtranda chriſtianae religionis veritate momentum trahat doctrina de reſurrectione Chriſti: ita nec recentiores, qui eamdem verita-

tis cauſſam egerunt, illam praetermiſerunt; quin potius vt ab impiorum hominum calumniis & cauillationibus eamdem vindicarent, omnem nauarunt operam. Sed cum res omnis eo tandem redeat, an iſta ſeruatoris reſurrectio teſtimoniis fide dignis & omni exceptione maioribus nitatur: hoc ipſum illud eſt, de quo prius nobis adhuc dicendum eſt, quam de eiusmodi ſcriptoribus aliquid commemoremus.

*** Dum magna animi confidentia apoſtoli ſaepiſſime ſe reſurrectionis Chriſti teſtes eſſe profitentur: ſatis indicant, ſe & certiſſimos hac de re fuiſſe, & ab omni fallacia, aut intentione alios fallendi quam longiſſime remotos. Hinc Petrus cum teſtimonio Dauidis comprobaſſet, Meſſiam a mortuis reſuſcitandum eſſe; ſtatim ſubiicit: *hunc Ieſum ſuſcitauit Deus, cuius nos omnes ſumus teſtes; act. II. 32.* *Nos omnes*, inquit, *ſumus teſtes*, vt indicet, non vnius ſolum, aut alterius, ſed plurium teſtimonio veritatem reſurrectionis Chriſti niti, eorum ſcilicet omnium, qui Chriſtum poſt eius reſurrectionem viderunt, & cum eo colloquuti ſunt, adeoque de ea, ceu re plane ſibi comperta & explorata, teſtari poterant. Repetit illud Petrus in altera illa oratione apologetica, cui ſanatio hominis ab vtero claudi occaſionem praebuit: *Vitae vero auctorem occidiſtis; quem Deus excitauit ex mortuis,*

tuis, ὃ ἡμεῖς μάρτυρές ἐσμεν, *cuius nos teſtes ſumus ; act. III. 15.* Cumque ob idem hocce miraculum Petrus atque Ioannes coram ſynedrio ſiſterentur, adſeſſoresque iſtius ſynedrii illis edicerent, ne amplius in nomine Ieſu docerent ; inter alia reſponderunt : *nos quae vidimus, & audiuimus, ea non eloqui non poſſumus ; act. IV. 20.* Illi, qui non tantum quae audiuit, ſed & quae vidit, teſtatur, non temere denegandam fidem, ipſa ratio omnes condocet. Recte addunt, ὀ δυνάμεθα *non poſſumus*, id eſt non licet, non fas eſt nobis, ea aut negare aut diſſimulare, quae audiuimus & vidimus. Si enim, qui homini teſtimonium veri denegat, peccat : quanto magis, qui Deo? praeſertim cum eum in finem apoſtoli de reſurrectione Chriſti certiores facti erant, vt eam aliis quoque manifeſtarent ; conferenda, quae HVGO GROTIVS ad *h. l.* obſeruauit. Atque huc etiam ſpectant verba, quae antea ex *act. IV. 33.* recitauimus : *magnaque vi dabant apoſtoli teſtimonium reſurrectionis domini Ieſu. Magna* enim illa *vis*, ſiue μεγάλη δύναμις, eo comparata erat, vt pondus ipſi illorum teſtimonio de reſurrectione Chriſti conciliaretur, vtque eo minus Iudaei illud reiicere aut in dubium vocare auderent.

Cumprimis obſeruatu digna ſunt verba Petri in oratione, quam in aedibus Cornelii habuit ;

buit: *Et nos teſtes ſumus omnium, quae cum in reliquo Iudaeorum agro, tum Hieroſolymae fecit; quem illi in ligno ſuſpenſum interfecerunt; hunc Deus tertio die ſuſcitauit, & vt manifeſtus fieret, effecit; non omni vulgo, ſed nobis deſignatis diuinitus teſtibus, qui quidem cum eo comedimus & bibimus, poſtquam a mortuis ſurrexit; actor. X. 39. 40. 41.* Hic non tantum apoſtolus ſolita animi confidentia profitetur, apoſtolos teſtes eſſe eorum omnium, quae Chriſtus in tota Iudaea, ſpeciatim Hieroſolymae fecit, adeoque & omnium miraculorum ab eo editorum; ſed cum mortis quoque ac reſurrectionis eius mentionem feciſſet, dicit: καὶ ἔδωκεν αὐτὸν ἐμφανῆ γενέσθαι, *fecit eum cognoſci,* viſu, tactu, auditu, *I. Ioan. I. 1.* quod & voce ἐφανέρωσε indicatur, *Ioan. XXI. 1.* Addit: οὐ παντὶ τῷ λαῷ, ἀλλὰ μάρτυσι τοῖς προκεχειροτονημένοις ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἡμῖν, *non omni populo, ſed nobis teſtibus a Deo electis* ſeu deſtinatis. Quibus verbis dubio, quod BENEDICTVS DE SPINOZA, aliique impietatis magiſtri hodie mouere ſolent, obuiam ire voluiſſe videtur. Quaerere namque ſolent, cur Chriſtus ſummis ſacerdotibus, Phariſaeis, aliisque inimicis ſuis poſt reſurrectionem non adparuerit; vt qui hac ratione ſtatim erroris conuinci & ad veritatis agnitionem perduci potuiſſent. Scilicet, ſi Deo viſum fuiſſet, SPI-

NOZAE,

NOZAE, & aliorum eiusmodi hominum ineptiſſimorum conſiliis vti. Indigniſſimi erant iſti ſeruatoris noſtri inimici, quibus beneficium hocce Deus conferret. Quis ergo miretur, Deum illis hoc non contuliſſe? At potuiſſent forte, inquis, hac ratione conuinci erroris, & ad fidem Chriſto adhibendam perduci. Forte & non poterant conuinci. Qui enim tanta erant mentis caecitate, & cordis duritie, vt tam multa, tamque inſignia ſpernerent miracula, ad adparitionem quoque Chriſti vt imaginationis ludibrium, aut ſenſuum quamdam fallaciam, reiiciendam, animum obfirmare poterant. Sed iam ſatis hac de re dictum in proluſione quadam academica, quae *veritas reſurrectionis Chriſti, contra impias quorumdam, ſpeciatim Benedicti de Spinoza, obiectiones adſerta*, inſcripta exſtat in *meditationibus ſacris, ſyntagmati primo diſſertationum theologicarum*, eiusque editioni primae additis *p. 47. ſeq.* Et ſane ſapientiae diuinae prorſus erat conueniens, viros perſpectae integritatis, tamquam teſtes fide dignos futuros, προχειροτονεῖν *deſtinare* ſeu iam antequam hoc fieret *eligere*, eosque per frequentes Chriſti adparitiones ita de eius reſurrectione certos reddere, vt illorum omni exceptione maius eſſet teſtimonium. Atque tales vtique erant apoſtoli. De illorum ſinceritate & candore vita illorum

innocentiſſima, moresque inculpati teſtantur. Eos porro de re ſibi prorſus perſpecta teſtimonium ferre, tam ſaepe tantaque animi conſtantia profitebantur, vt ſine iniquitate illorum in dubium vocare non liceret fidem. Confirmatque id iterum Petrus, quando dicit: *qui quidem cum eo comedimus ac bibimus, poſtquam a mortuis ſurrexit.* Falli ergo non potuerunt. Vt fallerent, ſinceritas eorum non permittebat: praeſertim cum nullum ad eos inde rediiſſet commodum; veritatis contra iſtius profeſſio incommoda plurima & calamitates iis attraheret. Sed plura vt addamus, neceſſe non eſt.

Reſurrectionem Chriſti, quae apoſtolorum iſtis teſtimoniis nititur, in demonſtranda chriſtianae religionis veritate, maximum momentum trahere, idque etiam recentiores, qui idem argumentum tractarunt, agnoſcere auctores, iam antea monuimus. Iuuabit nunc illud paucis ediſſerere. Recte HVGO GROTIVS: *Miraculis a Chriſto editis par argumentum praebet Chriſti ipſius poſt crucem, mortem, ſepulturam, admirabilis ad vitam reditus. Id enim non modo vt verum, ſed vt praecipuum ſuae fidei fundamentum, adſerunt omnium locorum & temporum chriſtiani; quod fieri non potuit, niſi qui primi chriſtianam fidem docuerunt, certo auditoribus ſuis perſuaſerint, rem ita geſtam. Certo autem perſuadere hoc non potuerunt*

tuerunt hominibus aliquo iudicio praeditis, niſi adfirmarent, ſemetipſos oculatos rei teſtes eſſe, ſine qua adfirmatione nemo mediocriter ſanus illis habuiſſet fidem, praeſertim iis temporibus, cum illis credere maximis malis & periculis conſtaret. Copioſius deinde hoc exponit, atque oſtendit, apoſtolos eiusmodi fuiſſe teſtes, qui fidem apud omnes ſanae mentis homines promeruerint; *de verit. chriſt. rel. lib. II. §. VI. p. 133.* ad obiectionem, quod reſurrectio videatur impoſſibilis, reſpondet §. *VII. p. 138.* addenda, quae in editione IO. CHRISTOPHORI KOECHERI ad *h. l.* adnotantur *p. 178. ſeq.* Cumque hocce de reſurrectione Chriſti argumentum vel maxime & quam diligentiſſime a ſcriptoribus de veritate chriſtianae religionis tractari debeat: PHILIPPVM MORNAEVM non ſine ratione hoc nomine notat HOVTTEVILLAEVS abbas, quod iſtud in ſuo *de veritate chriſtianae religionis* libro leuiter admodum attigerit, in *diſcurſu hiſtorico* & *critico*, operi, *de religione chriſtiana demonſtrata per facta* praemiſſo, *p. 150.* Ipſe contra hac de re ita pronuntiat: *Omnia in vno hocce capite* (de reſurrectione Chriſti) *comprehenduntur. Hoc ſi verum eſt, reliqua omnia vera ſunt; ſin falſum, religio quoque chriſtiana falſa erit, nec alio loco quam continuae quaedam fabulae, indigna hominum fide, haberi poterit. Nihil certius, quam quod*

 Pau-

Paulus apoſtolus dixit: Si Chriſtus non reſurrexit, vana eſt noſtra fides, I. Cor. XV. 14. Ex inſtituto deinde probat, Chriſtum reſurrexiſſe, prout prophetae de Meſſia praedixerunt; *lib. II. cap. IX. p. 498. ſeq.* Idem praeſtitit PETRVS DANIEL HVETIVS, qui cumprimis in aduerſariorum argumentis refellendis diligentem operam collocauit, *demonſtrat. euangel. prop. IX. cap. CXLII. p. 937. ſeq.* Nec praetermittere decet, quae IACOBVS ABBADIE adcurate de reſurrectione Chriſti diſſerit, *de veritate & certitudine religionis chriſtianae tom. II. part. III. cap. III. p. 170. ſeq.* vbi & in *notis*, germanicae verſioni additis, nonnulla ex egregia *diſſertatione* ſeu *diſcurſu*, quem HVMPHREDVS DITTON *de reſurrectione Chriſti* anglice ſcripſit, quae veluti ſummam quamdam eius exhibent, adferuntur. Reliquos, qui de veritate reſurrectionis Chriſti commentati ſunt, laudat IO. ALBERTVS FABRICIVS in *delectu argumentor. & ſyllabo ſcriptor. &c. cap. XLIX. pag. 701. ſeq.*

§. V.

Quemadmodum tandem omnia eo ſpectabant, vt miſeri mortales rationem, iuſtitiam, quae Deo placet, per fidem in Chriſtum, aeternamque ſalutem conſequen-

ſequendi, condocerentur: ita nouum inde idque validiſſimum, ad chriſtianae religionis veritatem demonſtrandam, exſurgebat argumentum,* ſimulque vt ordo ſalutis ſibi conſtaret, occaſio, Iudaeos ad reſipiſcentiam veramque vitae ac morum emendationem adhortandi, ſuppeditabatur. **

* Vt nemo temere dubitauerit, doctrinam omnem apoſtolicam eo comparatam fuiſſe, vt mortalibus viam, gratiam Numinis, ſeu iuſtitiam, quae Deo placet, per fidem in Chriſtum conſequendi, oſtenderet: ita non omnibus forte, quo pacto inde argumentum, ad chriſtianae religionis veritatem demonſtrandam exſurgat, perſpectum erit. Res tamen dubio caret. Apud Iudaeos enim pariter ac gentiles poſitum erat extra controuerſiam, eam religionem veram eſſe, quae veram & genuinam, Deo placendi, eiusque fauorem, cumprimis peccatorum remiſſionem, conſequendi, monſtraret viam. Atque hoc ipſa quoque omnes condocet ratio. Iam vero nec gentiles nec Iudaei in ſua, prout eo tempore comparata erat, eiusmodi quid inuenire poterant. Apud vtrosque enim cuncta tandem ad opera legis redibant, ſeu legis diuinae impletionem: vt in ſequentibus, ſuo loco luculenter oſtendemus. Sed quam parum in ſuis poſitum eſſet viribus, legi diuinae, ita, vt decet, obſequi, cum

vnumquemque ſua ipſius conſcientia, & experientia condoceret; cum porro infinitus peccatorum etiam grauiſſimorum omnibus ſeſe offerret numerus: non poterant non tandem in eam ingredi ſententiam, pereundum omnibus miſere eſſe, niſi alia quaedam ratio, iram Numinis placandi, eiusque gratiam aeternamque adeo ſalutem conſequendi, daretur. Hanc vero monſtrabant apoſtoli, & ita monſtrabant, vt nihil aptius, nihil aut iuſtitiae, aut bonitati, aut ſapientiae diuinae conuenientius excogitari poſſe, omnibus, ſi modo rite animum aduertere vellent, pateret. Id ergo cum religio chriſtiana contineret, quod nulla alia religio ſuppeditabat, aut ſuppeditare poterat; omnium autem conſenſu ad veram religionem id requirebatur: chriſtianam talem eſſe, non poterat non inde conſequi. Atque haec cum ita ſeſe habeant; cauſſam perſpicere licet, cur etiam in hocce capite inculcando apoſtoli omnem diligentiam collocauerint. Hinc numquam fere non de remiſſione peccatorum per nomen Ieſu Chriſti obtinenda loquuntur. Quam etiam doctrinae illorum ſummam ipſe Chriſtus eſſe voluerat; *Luc. XXIV. 47.*

Luculenta cumprimis atque obſeruatu digna ſunt Petri apoſtoli verba: *Huic* (de Ieſu Nazareno loquitur) *prophetae omnes teſtimonium dant, eum eſſe, per cuius nomen peccatorum veniam conſequantur, quicumque in eum credunt;*

dunt; act. X. 43. Enim vero licet prophetae, qui de Chriſto loquuntur, nonnulli quidem ſpeciatim, quae ad perſonam, alii, quae ad officium eius, aut hanc vel illam officii partem, pertinent, attingant: huc tamen omnia tandem, tamquam ad vltimum ſcopum, tendunt, Ieſum, vtpote verum iſtum Meſſiam, eum eſſe, qui peccata hominum expiare debeat, & per cuius adeo nomen peccatorum veniam conſequantur, quicumque in eum credunt. Non minus quoque euidentia, dignaque quae paullo adcuratius expendantur, ſunt iſta Pauli apoſtoli verba: *Quamobrem hoc vobis notum eſto, viri fratres, vobis per hunc* (Ieſum) *peccatorum veniam nuntiari, & ab omnibus, a quibus per Moſis legem ſolui nequiuiſtis, per hunc quicumque credat, ſolui, act. XIII. 38. 39.* In iis enim ſumma totius doctrinae euangelicae, quae eſt remiſſio peccatorum, ſeu iuſtificatio hominis peccatoris coram Deo per fidem in Chriſtum, eleganter exponitur. *Notum igitur*, inquit, *vobis eſto*, γνωϛὸν ἔν ἔϛω ὑμῖν, indicans, ſe aliquid, quod maxime ſcitu ſit neceſſarium, dicturum. Poteſtque adeo hoc etiam de re antea cognita, minimeque obſcura intelligi, quae tamen digna ſit, vt ad eam, ceu maxime neceſſariam, diligenter attendatur. Neutiquam igitur hinc colligi poteſt, ac ſi iuſtificatio per fidem in Chriſtum in veteri teſtamento prorſus ignota fuerit:

fuerit: quamuis negandum non ſit, eam per traditiones magiſtrorum apud Iudaeos valde obſcuratam, paucisque adeo eo tempore, prout decebat, perſpectam fuiſſe. Quia itaque haec doctrina ab apoſtolis reſtauranda, ſimulque oſtendendum erat, obiectum fidei nunc ſpeciatim eſſe Ieſum Nazarenum: ἐμφατικοτέρως omnino Paulus dicere poterat, γνωςὸν ἔςω ὑμῖν. Obſeruandum vero, verba haec a nonnullis ita diſtingui, vt voce δικαιωθῆναι ſenſus claudatur, & vocibus ἐν τούτῳ nouum comma inchoetur. Ita poſt ſyrum, vulgatumque interpretem, beatus LVTHERVS noſter in verſione germanica. Sed adcuratiores codices & editiones, verba ἐν τούτῳ, & quae ſequuntur, cum antecedentibus coniungunt, vt ſenſus ſit: *Et ab omnibus* (peccatis) *a quibus non potuiſtis in lege Moſis iuſtificari, in hoc* (ſcilicet Chriſto) *omnis credens iuſtificatur.* Duo itaque apoſtolus in hiſce verbis nobis ante oculos ponit momenta; alterum, quod per & propter Ieſum Nazarenum ipſis remiſſio peccatorum adnuntietur, alterum quod ἀπὸ πάντων *ab omnibus*, ὧν, id eſt, ἀφ᾽ ὧν, *a quibus* in lege Moſaica, ſeu per legem Moſaicam non potuerint iuſtificari, ſiue abſolui, *in hoc*, Chriſto Ieſu, vel per ea, quae ipſe fecit, ſeu paſſus eſt, omnis qui in eum credit, *iuſtificetur*, ſeu remiſſionem iſtorum peccatorum impetret. Atque poſterius cumprimis ad Iudaeos ſpectabat, qui

in

in lege Moſaica ſe veram rationem iuſtificationis, ſeu quo pacto gratiam Dei & remiſſionem peccatorum conſequi poſſent, inuenturos, putabant. Enimuero leges illae Moſaicae vel morales erant, vel caerimoniales, vel forenſes. Forenſes ſeu ciuiles hic in cenſum non veniunt. Morales ita comparatae erant, vt nemo dicere potuiſſet, ſe eas vmquam ſecundum verum earum ſenſum, aut minimam illarum partem, ſeruaſſe. In caerimonialibus veram equidem rationem, gratiam Numinis conſequendi, inuenire potuiſſent: cum autem genuinum iſtarum legum ſenſum & ſcopum amiſerant, atque in externa illarum obſeruantia omnem Numinis cultum collocabant, dum interim vitiis ſuis ſtrenue indulgebant; iram potius Numinis hoc pacto in ſe prouocabant, tantum abeſt, vt gratiam eius atque fauorem conſequerentur. Quare rectiſſime Paulus adſerebat, eos per legem Moſaicam a peccatis ſuis non potuiſſe iuſtificari. Dumque hoc vnice fidei in Chriſtum, vt par erat, tribuit; ἐξοχὴν religionis chriſtianae prae iudaica, immo illius veritatem & huius falſitatem, egregie demonſtrat. Legenda, quae de eodem hocce Pauli effato diligenter diſſerit SEBASTIANVS SCHMIDIVS, in *collegio biblico poſter. loc. XI. p. 207. ſeq.*

** Salutis ordo in eo conſiſtit, vt homines primo ad peccatorum veram agnitionem

tionem, & tum demum ad fidem in Chriſtum perducantur. Atque huncce ordinem ſeruator ipſe praeſcripſit, dum in ſuo nomine omnibus adnuntiari iuſſit *μετάνοιαν καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν*, *poenitentiam & remiſſionem peccatorum*, *Luc. XXIV.* 47. Eoque magis, vt intuitu Iudaeorum quoque hic ordo ab apoſtolis obſeruaretur, neceſſarium erat, quod eo tempore deprauata maxime & longe corruptiſſima apud eos regnaret vitae ratio; vti ſupra ad §. *II.* huius capitis demonſtrauimus. Idque & diligenter feciſſe apoſtolos, vel ex iis, quae primam illam Petri orationem conſequuta ſunt, condiſcimus *act. II.* 37. 38. Illa enim cum vehementer multorum animi commoti eſſent, Petrumque ac ceteros apoſtolos ita fuiſſent adloquuti: *quid agemus fratres?* reſpondit Petrus: *μετανοήσατε*, *reſipiſcite*, ſiue *poenitentiam agite*. Vbi tamen manifeſtum, quod voce *μετανοίας* non peccatorum ſolum deteſtatio, ſed fides etiam ſimul in Chriſtum denotetur: quod & alias inſolens non eſt. Sequitur enim: *& baptizetur vnusquisque veſtrum in Ieſu Chriſti nomine ad peccatorum remiſſionem.* Adulti enim tum demum baptizabantur, quando in Chriſtum credebant. Sed plura hac de re addere neceſſe non eſt.

CAPVT

CAPVT TERTIVM
DE
CONTROVERSIIS QVAE APOSTOLIS, CVMPRIMIS PAVLO, CVM CONVERSIS QVIBVSDAM EX IVDAEIS, SPECIATIM PSEVD-APOSTOLIS, INTERCESSERVNT.

Σύνοψις.

Conuerſi quidam ex Iudaeis, ſpeciatim pſeud-apoſtoli, falſis dogmatibus eccleſiam turbarunt: iis Paulus apoſtolus cumprimis ſe oppoſuit; §. *I.*

Controuerſiae iſtae cum praecipue ad doctrinam de iuſtificatione ſpectarent; Paulus hanc ſolide pertractauit, vt falſis ſimul tum Iudaeorum, tum ethnicorum hypotheſibus, obuiam iret; §. *II.*

Ex ſcopo Pauli apoſtoli in hiſce controuerſiis cognoſcere licet, quid per opera legis, per fidem, per iuſtificationem, intelligat; §. *III.*

Apoſtolorum iam aetate erant, qui fidem a ſanctitatis ſtudio ſeiungebant, ſimulque doctrina Pauli de iuſtificatione per fidem abutebantur: quibus tum alii, tum ſpeciatim Iacobus, obuiam iuit; ſed vt Paulo neutiquam contradiceret; §. *IV.*

§. I.

§. I.

Inter eos, qui chriſtianum nomen profeſſi, errores quosdam fouebant, aut falſa omnino ſpargebant dogmata, primo ſe nobis offerunt loco conuerſi quidam ex Iudaeis, * ex quorum numero etiam erant pſeud-apoſtoli; qui cum mirifice eccleſiam turbarent, Pauloque cumprimis multum negotii faceſſerent; hic neceſſitatem, ſtrenue iis obuiam eundi, eorumque errores refellendi, artes ſimul ac fallacias detegendi, ſibi impoſitam vidit; quod & paſſim in epiſtolis ſuis praeſtitit. **

* Qui ex Iudaeis fidem chriſtianam amplectebantur, difficulter admodum induci poterant, vt praeiudicatam firmiterque animis ſuis infixam, de gentis ſuae praerogatiua, & neceſſitate legis Moſaicae, exuerent opinionem. Hinc erant, qui omnino dubitabant, vtrum gentes ad conſortium euangelii admittendae ſint, nec ne? Atque ipſos initio hic haeſitaſſe apoſtolos, exemplo Petri patet, qui caeleſti demum viſione rectiora condocendus erat; *act. X. 34. ſeq.* Sed & qui per Iudaeam & Samariam diſperſi erant, non niſi Iudaeis primum adnuntiaſſe euangelium dicuntur. Putabant enim, promiſſionem de Chriſto ſolum ad poſteros Abrahami pertinere. Qui, gentes omni-

omnino ad conſortium fidei admittendas eſſe, adfirmabant, in duas iterum ſcindebantur partes; nonnullis tum demum admittendas exiſtimantibus, ſi reciperent legem Moſaicam; aliis, ne id quidem ab iis poſtulandum, contendentibus. Priorem ſententiam defendebant Iudaei illi, qui magnis Antiochiae excitatis turbis concilio Hieroſolymitano occaſionem dederunt; *act. XV. 1. 2.* Sunt, qui, PHILASTRIVM, *de haereſibus cap. XXXVI.* & EPIPHANIVM, *haereſi XXVIII.* ſequuti, Cerinthum iſtorum hominum ducem & anteſignanum fuiſſe, exiſtimant. Et negandum vtique non eſt, haereſiarcham iſtum itidem neceſſitatem legis Moſaicae vrſiſſe; cum autem & alios, eosque longe grauiſſimos, errores habuerit, quibus Iudaeos iſtos, quibuscum apoſtolis in concilio Hieroſolymitano, ſpeciatim & ea aetate Paulo ac Barnabae, res erat, imbutos fuiſſe, non adparet; hos ex illius grege fuiſſe, vero ſimile non eſt. Sed de Cerintho hocce ſuo loco plura. In ipſo quoque concilio iſto Hieroſolymitano adfuiſſe nonnullos, & quidem, qui ex Phariſaeorum numero Chriſto nomen dederant, qui pro eadem ſententia pugnarunt, diſerte Lucas memorat, *act. XV. 5.* Vnde ſimul originem iſtius erroris intelligere licet.

Quantumuis autem in concilio iſto Hieroſolymitano illorum ſententia, qui a gentilibus ad ſacra chriſtianorum accedentibus, Mo-

ſaicae legis obſeruantiam neutiquam exigendam eſſe ſtatuebant, quae & Pauli ac Barnabae fuit, comprobata, ſancitumque eſſet, *abſtinendum ſolum illis eſſe ab idolorum victimis & ſanguine, & ſuffocato, & ſcortatione, act. XV. 28. 29.* non omnes tamen in iſto decreto acquieuiſſe, aut morem ei geſſiſſe, euentus docuit. Ne quid enim de pſeudapoſtolis dicam, de quibus deinceps ex inſtituto: exſtitiſſe inter conuerſos ex ethnicis, qui nihilo ſecius idolothytis veſcerentur, ex *Rom. XIV. 1. ſeq.* & *I. Cor. VIII. 1. ſeq.* luculenter condiſcimus. Hac re autem non tantum vehementer offendebantur conuerſi ex Iudaeis, qui, ſine crimine id fieri non poſſe, exiſtimabant, ſed illi ipſi in aliis quoque rebus, decreti, in concilio Hieroſolymitano facti, parum memores, non tantum ipſimet legem Moſaicam obſeruabant, ſed conuerſos quoque ex ethnicis id non facientes damnabant. Cum autem id ex conſcientiae quadam infirmitate facerent; tolerandos iſtos, leniterque tractandos, nec quidquam temere admittendum, quo offendi poſſent, qua erat prudentia, & ſumma ergo quosuis charitate, recte iudicabat apoſtolus. Huc ſpectant, quae *Rom. XIV. 1. ſeq.* hac de re diſſerit. *Si quis autem*, inquit, *imbecilla fide eſt*, hoc eſt, nondum capere poteſt, caerimonias, praeſertim legem cibariam, eſſe abolitam, quod nonnullis, qui ex Iudaeis con-

conuerſi erant, contingebat, *huic nulla cum animi dubitatione opitulamini. Alius omnibus veſci fas eſſe credit*, vt conuerſi ex ethnicis, forte & nonnulli ex Iudaeis, qui ſatis cognoſcebant, legem caerimonialem abolitam eſſe, *alius infirmus veſcitur oleribus. Qui veſcitur, non veſcentem ne contemnito*, quod nonnulli ex conuerſis ethnicis haud dubie faciebant, infirmos iſtos ex Iudaeis ſuperſtitionis cuiusdam arguentes, aut omnino ignorantiae, *item qui non veſcitur, veſcentem ne damnato*, tamquam hominem impurum, profanum, legis diuinae contemtorem, *cum ei Deus ſubuenerit &c.* Sic & fuiſſe inter conuerſos ex Iudaeis, qui dierum diſcrimen, lege Moſaica conſtitutum, adhuc obſeruarent, tum ex *Gal. IV. 10.* conſtat, tum ſequentia eiusdem apoſtoli verba nos dubitare non ſinunt: *alius diem diemque diſcernit*, vt conuerſi quidam ex Iudaeis, *alius dies omnes eodem loco habet*, vt conuerſi ex ethnicis; *ſuam quisque ſententiam exploratam habeat*, vt nihil contra conſcientiam, praeſertim ſi dubiam habeat, agat. *Qui dierum rationem habet, domino habet*, exiſtimans ſe hoc facere ex praecepto diuino, *item qui dierum rationem non habet, domino non habet*, exiſtimans ſe nulla lege diuina ad hoc eſſe obſtrictum. Et ſic porro: *qui veſcitur, domino veſcitur, agit enim Deo gratias; item qui non veſcitur, domino non*

veſcitur, & agit Deo gratias &c. Diſcrimen equidem ciborum pariter ac dierum lege caerimoniali praeſcriptum eo tempore non amplius obſeruandum erat, vt diſerte ipſemet apoſtolus docet: *Nemo vos damnet ob cibum, aut potionem, aut feſtorum diſcrimen, aut nouilunia, aut ſabbatha, quae ſunt futurorum vmbrae, quorum corpus Chriſtus eſt, Coloſſ. II. 16. 17.* Cum tamen qui iſtud adhuc obſeruabant diſcrimen, illud ex mentis quadam & conſcientiae imbecillitate facerent, vt antea iam diximus; id vnice ſummoque ſtudio agit apoſtolus, vt mutuam diſſentientibus hac in re tolerantiam ſuadeat, charitatemque, ceu optimam in eiusmodi rebus regulam, omnibus commendet. Cibi enim, diesque in ſe ſpectati, ſublata lege caerimoniali, nec boni nec mali erant; tales autem fieri poterant, ſi quis in diſcrimine circa eos obſeruando, aut conſcientiae ductum ſequebatur, aut contra eumdem agebat. Hactenus itaque ſua cuique relinquenda erat libertas: ſimul tamen charitati locus concedendus, ne quis aliquid committeret, quo alter offenderetur. Atque huc reliqua ſpectant, quae apoſtolus *Rom. XIV. 7. ſeq.* vsque ad *finem capitis* grauiter diſſerit. Dum autem inter alia *verſ. 17.* dicit: *nam regnum Dei non eſt cibus & potio, ſed iuſtitia, & pax, & gaudium in ſpiritu ſancto:* non ſine ratione IOANNES BRAVNIVS monet, ibi per *regnum*

gnum Dei intelligi eccleſiam ſub nouo teſtamento, oppoſitam eccleſiae veteris teſtamenti. *Tunc eſca & potus*, inquit, *erant obſeruanda. Non quodlibet animal erat comedendum; multa enim ex caeleſtibus, i. e. auibus, ex terreſtribus, & aquatilibus, habebantur immunda, adeoque vetita fuerunt. Immo quemlibet panem non poterant comedere quouis tempore. Peccaſſent grauiſſime, ſi fermentatum comediſſent in templo, aut hebdomade paſchali quouis loco alibi. Ita nec quemlibet fructum arborum &c. ſelect. ſacr. libr. I. cap. II. §. LIII. p. 47.* Poſſent etiam hac ratione, quae Paulus *I. Cor. VIII. 1. ſeq.* docet, illuſtrari; ſed diutius his immorari non licet.

Id potius obſeruandum, opinionem quoque iſtam, de ſingulari gentis ebraeae prae reliquis gentibus ἐξοχῇ & praerogatiua multorum ex Iudaeis conuerſis animis ita inſediſſe, vt difficulter admodum ab ea dimoueri potuerint. Vnde ſubinde apoſtolus acriter contra eam pugnat, vt *Rom. II. 25. ſeq. Rom. III. 9. ſeq.* item *23. & 29. XI. 32. Gal. III. 22.* alibique. Atque videntur etiam nonnulli ex conuerſis ethnicis aegre tuliſſe, quod Iudaei conuerſi iſtam ſibi adhuc vindicarent ἐξοχὴν; cumque ſimul animaduerterent, pleroſque ex Iudaeis doctrinam euangelii repudiare, cum longe plures ex ethnicis eamdem admitterent; in eam ingreſſi ſunt ſententiam, reiectam

prorſus & derelictam a Deo eſſe gentem iudaicam, ethnicos contra in illorum locum adſumtos: occaſionemque hinc ſe iterum Iudaeis praeferendi arripuerunt. Eaque haud dubie contentione permotus apoſtolus totum hocce argumentum copioſe & accurate pertractauit *Rom. IX. X. & XI.* Pleroſque Iudaeorum oblata ſibi a Deo benigniſſimo beneficia proterue repudiare, & hinc ſponte in perniciem ſuam ruere, adeo non diſſimulat, vt magno eam ob rem ſe perfundi dolore profiteatur, *cap. IX. 2. 3.* Magnopere etiam eos falli, dum in gentis ſuae externis praerogatiuis praeſidium omne collocent, ſeque Abrahami ac Iacobi patriarcharum progeniem iactitent, innuit *v. 7. 8.* nec etiam hic ad eiusmodi praerogatiuas aut vlla operum merita, ſed omnia ad ſolam Numinis redire gratiam *v. 12. ſeqq.* hinc & Deum neutiquam ſolos Iudaeos, ſed & ethnicos vocaſſe *v. 24.* quamuis ideo non omnes prorſus Iudaeos reiecerit *v. 27. ſeqq.* Ad incredulos iſtos Iudaeos iterum ſe conuertit *cap. X. 1. 2.* eosque fruſtra iuſtitiam, quae Deo placet, in lege quaerere, docet; quippe quae vnice in euangelio, de fide in Chriſtum nos erudiente, inueniatur *v. 3. ſeqq.* nullamque prorſus ἐξοχὴν hic locum inuenire *v. 12.* Deum equidem omnes per euangelii adnuntiationem vocare, ſed non omnes, praeſertim Iudaeos, vocationi huic obedire *v. 16. ſeqq.* Ne autem conuerſi

uerſi ex ethnicis eam ob rem Iudaeos prorſus contemnerent, aut exiſtimarent, nullam prorſus iis relictam ſpem ſalutis; rectiora eos condocet *cap. XI.* Eſſe namque omnino nonnullos ex Iudaeis, qui doctrinam euangelii admiſerint, idque vnice gratiae diuinae, non autem vllis meritis operum, eſſe imputandum *v. 4. ſeqq.* oſtendit. Ex illorum autem, qui euangelium reiecerunt, ruina, ſpem ſalutis exortam ethnicis *v. 11.* quod hi grato equidem agnoſcere animo, non autem ideo contemnere Iudaeos, aut ſupra eos ſe efferre, debeant, *v. 17. ſeqq.* praeſertim cum inſignis adhuc, maximeque memorabilis Iudaeorum ſperanda ſit conuerſio *v. 25. ſeqq.*

** Cum pſeudapoſtoli erroribus grauiſſimis pertinaciam arteſque fallendi adderent, omnique ſtudio id agerent, vt alios in ſuas pertraherent partes, hinc & eccleſiam mirifice turbarent: aliter cum iis, quam cum reliquis, qui ex animi quadam infirmitate errabant, agendum eſſe, Paulus rectiſſime cenſebat. Sed quinam hocce pſeudapoſtolorum nomine veniant, non vna omnium eſt ſententia. Quidam limites huius vocis eousque extendunt, vt tantum non omnes haereticos, qui eccleſiam apoſtolicam turbarunt, & nomen dignitatemque apoſtolorum inuolarunt, ea comprehendant. Hinc non vnum alterumue, ſed plurimos, ſiue ſectarios, ſiue haereticos, hoc

nomen indicaſſe, contendunt. Vt enim *pſeudo-Chriſti*, *pſeudo-prophetae*, & id genus aliae adpellationes, non hunc aut illum eccleſiae turbatorem, ſed integras illorum cohortes notant: ita quin hac ipſa ratione globum aliquem integramque cateruam hominum pſeudeuangelicorum indigitarit apoſtolus, nullum eſſe putant dubium. Proinde & Simonem magum, & Cerinthum, & Ebionitas, omnesque eos, qui ſic turbabant eccleſiam apoſtolicam, vt vel publicis apoſtolorum ſcriptis confutari debuerint, vel coacta etiam ſynodo, a toto ſeniorum ordine compeſci; denique reliquos omnes haereticos, quos ſcriptura nominatim exprimit, Phygellum, Hermogenem, Hymenaeum, Philetum, pſeudapoſtolorum venire nomine, adſerunt. Ita quidem IOANNES GEORGIVS NEVMANNVS, theologus quondam academiae Wittebergenſis percelebris, in *diſſertatione de pſeudapoſtolis veteri ac recentiori eccleſiae infenſis ſect. I. §. IX. ſeq.* Verum licet non negauerim, ſi vocis ſignificationem ex origine & etymologia aeſtimes, eam eousque extendi poſſe; dubito tamen merito, an cum vſu conueniat, ex iis ſcripturae ſacrae locis, in quibus diſerte pſeudapoſtolorum iniicitur mentio, diiudicando. Praeferenda itaque mihi illorum ex noſtratibus ſententia videtur, qui hocce nomine illos deſignari contendunt, qui ex iudaiſmo conuerſi ad chriſtianiſmum, legum

legum Moſaicarum, cum primis circumciſionis, erant tenaciſſimi, quas etiam pari neceſſitatis nexu cum fide in Chriſtum iungendas docebant; eaque ſimul ratione Iudaeorum nondum conuerſorum captabant fauorem, variasque, quae ab iis chriſtianis imminebant, cuitare calamitates, adnitebantur; vt vero in animos auditorum ſuorum eo facilius penetrarent, ſummorum apoſtolorum, Petri cumprimis & Iacobi, qui pro columnis eccleſiae reputabantur, auctoritatem obtendebant, Paulum contra, quod actorum Chriſti *αὐτόπτης καὶ αὐτήκοος* non fuiſſet, contemtui habebant, eiusque famae & exiſtimationi, qua poterant ratione, detrahebant. Ita pſeudapoſtolos, praeter alios, HIERONYMVS KROMAYERVS deſcribit, *comment. in epiſt. ad Galat. cap. IV. v. 17. p. 313.* conf. & ad *cap. I. v. 6. ſeqq. p. 49.*

Vtque, tales omnino pſeudapoſtolos fuiſſe, pateat: loca praecipua, in quibus mentio illorum iniicitur, recitabimus. Cum Paulus *Rom. XVI. 17.* dicit: *cohortor autem vos, fratres, vt ab eis, qui ſeditiones & offenſiones contra eam, quam accepiſtis, doctrinam, excitant, caueatis, eosque declinetis; nam eiusmodi homines, non domino Ieſu Chriſto, ſed ſuo ventri ſeruiunt, & blanda ſpecioſaque oratione fallunt animos non malitioſorum:* reſpicere eum ad pſeudapoſtolos, dubio caret; cum eadem fere ratione de iisdem loquatur,

Phil. III. 19. Atque ſane iſti ſeditiones & offenſiones contra eam, quam Romani acceperant, doctrinam, excitabant; dum necesſitatem legis Moſaicae, ſpeciatim circumciſionem, omnibus obtrudebant. Dumque legis a Deo ipſo per Moſen latae, defenſores videri volebant: non deerant argumenta ſpecioſa, blandaque verba, quibus incautis fucum facerent. Dum eorumdem pſeudapoſtolorum Paulus *II. Cor. XI.* praeſertim *v. 13.* & *14.* mentionem facit, ita de illis loquitur: *Sunt enim iſtiusmodi falſi apoſtoli fallaces operarii, qui in Chriſti apoſtolos transformantur. Nec mirum, cum ipſe ſatanas transformetur in lucis angelum. Itaque non magnum eſt, ſi eius quoque miniſtri ſic transfigurantur, vt iuſtitiae miniſtri eſſe videantur, quos quidem dignus eorum factis manet exitus.* Vocat eos ἐϱγάτας δολίȣς, *fallaces operarios;* quemadmodum *Phil. III. 2.* eosdem ἐϱγάτας κακȣ̀ς *malos operarios* adpellitat, ob legalis ac euangelicae iuſtitiae commixtionem, quae non poteſt non maximum ſecum trahere periculum, perniciemque adferre omnibus. Cetera ad hypocriſin illorum fallaciasque ſpectant; quemadmodum in praecedentibus de illorum obtrectationibus conqueſtus fuerat. Cuncta reſpondent imagini iſtorum hominum, quam antea exhibuimus. Praecipue hoc egiſſe pſeudapoſtolos, vt neceſſitatem legis Moſaicae, ſpeciatim circumciſionis, omnibus obtruderent,

derent, epiſtola ad Galatas nos luculentiſſime condocet. Ab iſtis enim cum in transuorſum acti eſſent Galatae; Paulus autem in rectam eos reuocare viam vellet: ex inſtituto in iſta epiſtola contra eos diſputat, legisque Moſaicae ad ſalutem conſequendam neceſſitatem impugnat. Immo de circumciſione diſerte pronuntiat: *En! ego Paulus vobis dico, ſi circumcidamini, Chriſtus vobis nihil proderit, cap. V. 2.* Speciatim autem pſeudapoſtolos illos deſignat, dum, quosdam eſſe, ait, qui *Galatas turbent & euangelium Chriſti peruertere velint, cap. I. 7.* addendo ſcilicet eidem neceſſitatem, ſeruandi legem Moſaicam. Et iterum: *ambiunt vos* (ζηλῦσιν ὑμᾶς) *non recte; nam excludere nos volunt, vt ſe ambiatis, cap. IV. 17.* Id namque agebant, vt animos chriſtianorum a Paulo auerterent, omnesque ad ſe pertraherent. Grauiſſimam denique in eos pronuntiat ſententiam: *verum qui vos turbat, dabit poenas* (βαςάσει τὸ κρῖμα *portabit iudicium*) *quisquis eſt, cap. V. 10.*

Cumprimis vero characteres iſtorum hominum expendere adhuc iuuabit, quibus Paulus eos deſcribit *Phil. III. 2. Videte*, inquit, *canes, videte malos operarios, videte conciſionem. Canes* eos vocat, ob ſaeuam mordacitatem, & acrem nocendi inſectandique audaciam. Cur eos *malos operarios* adpellitet, iam antea dictum. Dum autem κατα-

τομὴν

τομὴν, *conciſionem* vocat; ad περιτομὴν *circumciſionem* reſpicit, innuitque, eos *circumciſionem* vrgendo, *concidere* atque lacerare veram euangelii doctrinam, ſimulque piorum hominum animos, qui iſto illorum inſtituto mirum in modum turbentur. Deinde idem apoſtolus pſeudapoſtolos iſtos etiam *hoſtes crucis Chriſti* vocat, *quorum exitus*, inquit, *eſt exitium*, *qui & ventrem pro Deo habent*, *& gloriam ſibi in ſua turpitudine collocant*, *qui terreſtria ſapiunt*; *v. 18. 19.* Vbi quidem THEODORETVS, ad *h. l.* eos ideo *hoſtes crucis Chriſti* adpellitari, exiſtimat, quoniam docuerint, *quod ſine legali vitae inſtitutione non poſſet quisquam ſalutem conſequi.* Alii autem ad haereticos iſtos hic reſpici putant, qui, Chriſtum vere cruci adfixum fuiſſe, negarunt, quorum IRENAEVS, EPIPHANIVS, aliique mentionem faciunt; conf. CAES. BARONIVS in *annal. ad annum Chriſti LX. num. IV.* Verum etſi omnino iam in veteri eccleſia exſtiterint, qui Chriſtum vere cruci adfixum negarent; de quibus & alibi erit dicendi locus; eos tamen hic per *hoſtes crucis Chriſti* a Paulo ſignificari, ſine fundamento adſeritur. Loquitur namque de iis, qui *ventrem pro Deo habebant*, hoc eſt, qui huius vitae commoda vnice ſectabantur, ideoque & vexationes & calamitates, quibus veri chriſtiani premebantur, ſtudioſe euitabant, eamque ob cauſ-

cauſſam eos *hoſtes crucis Chriſti* vocat. Id vero apprime in pſeudapoſtolos, prout antea eos deſcripſimus, quadrare, res ipſa docet.

Atque haec cum in aprico poſita ſint; manifeſtum eſt, pſeudapoſtolos omnino errorem quemdam in doctrina, eumque longe grauiſſimum, de neceſſaria legis Moſaicae obſeruantia, fouiſſe, fallique adeo eos, qui hoc negare auſi ſunt. Hos inter & THEODORVS BEZA referendus, qui, *pſeudapoſtoli vocantur*, inquit, *non vt ego quidem opinor, quod falſam aliquam doctrinam ſparſerint, (quod tamen facturi erant) ſed quod miniſterium ſuum non ſincere obirent, ac praeſertim in hoc facto nihil aliud, quam ſimulate ſe gererent, cum eos vreret aliena gloria, quam tamen minime captabat apoſtolus*; in *not.* ad *II. Cor. XI. 13.* Rurſus tamen & illi falluntur, qui, praeter iſtum, quem indicauimus, & alios errores a pſeudapoſtolis diſſeminatos, contendunt. Ex ſcripturae ſacrae enim iſtis, quae attulimus, locis hoc colligi nequit. Vnde & ſponte ſua conſequitur, a Simonianis, Cerinthianis, aliisque eiusdem generis haereticis diuerſos fuiſſe pſeudapoſtolos, nec vlla ratione cum iis confundendos. Sequitur etiam, longeque eſt euidentiſſimum, diuerſos fuiſſe pſeudapoſtolos a pſeudo-prophetis illis, ſeu pſeudodidaſcalis, quorum Petrus mentionem fecit. *II. ep. II.*

ep. II. 1. ſeqq. item *Iudas ep. 4. ſeq. 16. 18.* De hiſce enim ex vtriusque apoſtoli teſtimonio conſtat, quod impune habuerint omne exercitium voluptatum carnalium, ſcortationes, adulteria, inceſtus, & ſi quae alia impuritatum nomina dentur; deinde & quod, magiſtratibus gentilibus obedientiam praeſtandam eſſe, negauerint. Quo nomine & cum Bileamo comparantur *II. Petr. II. 15.* & *Iud. v. 11.* Nimirum quemadmodum Bileam auctor fuit Moabitis, vt Iſraelitas ad commercium prohibitarum libidinum, & per libidines ad idololatriam pellicerent, & hac ratione grauiſſima in eos deriuarent diuini Numinis iudicia: ſic falſi hi doctores, patrandarum libidinum carnalium licentiam facientes credentibus, ad auaritiam ſuam, exemplo Bileami, ſatiandam, pariter in eccleſiam iram Dei, & quae hanc ſequi ſolent, caſtigationes ſeueras, prouocarunt. Tantum ergo abeſt, vt neceſſitatem legis ad ſalutem vrſerint, quod pſeudapoſtoli faciebant, vt potius, omni lege repudiata, obſcoeniſſimis cupiditatibus frena laxauerint. Longe itaque probabilius, ex turpiſſimo Gnoſticorum grege fuiſſe iſtos pſeudodidascalos, de quibus Petrus atque Iudas loquuntur. Hinc & in ſequentibus plura de iis dicendi ſeſe nobis offeret occaſio. Legiſſe interim iuuabit, quae copioſe de iis diſſerit CAMPEGIVS VITRINGA *obſeruation. ſacrar. lib. IV. cap. IX.* §. *XXI. ſeqq.*

ſeqq. p. 963. ſeqq. Ceterum tametſi pſeudapoſtoli tum a reliquis aeui apoſtolici haereticis, tum ſpeciatim a pſeudodidaſcalis Petri & Iudae diuerſi fuerint: negandum tamen non eſt, de quibusdam veterum haereticorum talia tradi, quae ab illorum non procul abeſſe videntur characteribus. Omnium vero adcuratiſſime, ni falllor, illorum imaginem referunt Nazaraei. Horum enim praecipue in eo conſiſtebat error, quod, iudaicae legis obſeruantiam ad ſalutem plane neceſſariam eſſe, adfirmauerint: quod EPIPHANII, AVGVSTINI, aliorumque confirmare teſtimoniis poſſem, niſi in ſequentibus de illis ex inſtituto verba facere, animus eſſet. De Cerinthianis equidem itidem talia traduntur, ex quibus colligas, haud procul eos a pſeudapoſtolorum diſciplina abfuiſſe, quod ſcilicet neceſſitatem legis Moſaicae ſtatuerint, plurimaque inſtituta Moſaica retinuerint: verum cum alia quoque iidem dogmata fouerint, quae pſeudapoſtolis cum reliquis etiam, qui circa obſeruantiam legis Moſaicae a Paulo ceterisque apoſtolis diſſentiebant, tribui nequeunt, e. g. quod Chriſti diuinitatem in dubium vocarint; recte illos a pſeudapoſtolis, aliisque Moſaicae legis defenſoribus, diſtingui, manifeſtum eſt. Eamdemque ob cauſſam illorum ſententiam, qui, Cerinthum illorum, qui Antiochiae turbas iſtas, quae concilio Hieroſolymitano dederunt occa-

ſionem,

ſionem, excitarunt, ducem & anteſignanum fuiſſe, adſerunt, parum mihi probabilem videri, ſupra iam monui.

§. II.

Controuerſiae iſtae cum conuerſis Iudaeis, ſpeciatim pſeudapoſtolis, cum praecipue ad doctrinam de iuſtificatione hominis coram Deo, adeoque genuina ratione, aeternam ſalutem conſequendi, ſpectarent, hinc & maximi momenti eſſent: Paulus apoſtolus merito id ſibi datum credidit, vt hocce argumentum perſpicue & ſolide pertractaret, cumprimis vt falſis ac erroneis hypotheſibus tum Iudaeorum, tum ethnicorum, ad labefactandam veritatem hic conſpirantibus, accurate obuiam iret. *

* Paulum apoſtolum tum alibi, tum maxime in epiſtola ad *Romanos*, & *Galatas* id egiſſe, vt doctrinam de iuſtificatione hominis peccatoris coram Deo, a corruptelis pſeudapoſtolorum vindicatam, luculenter proponeret, nemini temere ignotum eſſe poteſt. Idque in *epiſtola ad Galatas* ideo eum egiſſe, quod Galatae a pſeudapoſtolis in tranſuorſum acti eſſent, ex hac ipſa conſtat, & antea iam obſeruauimus. Fuiſſe in eccleſia Romana eiusmodi homi-

homines, qui ſimile quid tentarent, ex *Rom. XVI. 17.* recte colligitur; de quo loco itidem antea diximus. Sunt, qui idem ex *Phil. I. 15. 16.* colligunt. Nonnullos enim a vinculis ſuis occaſionem ſumſiſſe, ait, Chriſtum praedicandi, ὀυχ᾽ ἁγνῶς *non caſte* ſeu *non ſincere, ſed vt adflictionem adderent vinculis eius.* Vnde id quidem intelligitur, fuiſſe Romae homines, qui ſe chriſtianos profiterentur, nec tamen Paulo bene cuperent; an iidem fuerint, quos ceteroquin ceu pſeudapoſtolos deſcribit, non definio. Quidquid eius ſit; epiſtolam ad Romanos praecipue pſeudapoſtolorum erroribus fuiſſe oppoſitam, cum in ea id cumprimis agat apoſtolus, vt opera legis a iuſtificatione hominis peccatoris coram Deo remoueat, nemo, qui eam vmquam ita, vt decet, legerit, dubitare poterit. Hoc ipſum autem ſacrae doctrinae caput omni tempore haereticorum, prauorumque hominum inſultibus vel maxime expoſitum fuit. De Phariſaeis, aliisque, qui iam in veteri teſtamento ſuos illi adſperſerunt errores, nunc nihil dicam. In nouo praeter pſeudapoſtolos etiam Cerinthianos, Ebionitas, aliosque diuinitatis Chriſti hoſtes, puritatem eius labefactaſſe, recte monet beatus MARTINVS CHEMNITIVS noſter, in *loco de iuſtificatione cap. I. p. 217. ſeqq.* Certe omnes illi, qui diuinitatem Chriſti in dubium vocant, non poſſunt non ſatisfactionem quo-

que & iuſtificationem per fidem ſolam negare, ſeque adeo ad opera legis recipere; quod vel Socinianorum exemplo patet. Grauiſſimas itaque apoſtolo fuiſſe cauſſas, vt tam diligenter hoc argumentum pertractaret, omnes fateri neceſſe eſt.

Vt autem eo rectius intelligatur, quod diximus, eum falſis ac erroneis hypotheſibus tum Iudaeorum, tum ethnicorum, ad labefactandam veritatem hic conſpirantibus, obuiam iuiſſe; obſeruare iuuabit, conuerſos tum ex Iudaeis tum ex ethnicis, grauiſſimos de iuſtificatione hominis peccatoris coram Deo, ſeu quod perinde eſt, de ratione gratiam Numinis, remiſſionem peccatorum, aeternamque ſalutem conſequendi, fouiſſe errores. Et ad Iudaeos quidem quod attinet, licet, quae ratio ſit iuſtificationis, ſeu Numinis gratiam obtinendi, ex veteri teſtamento facile intelligere potuiſſent; praeſertim ſi ad indolem foederis gratiae eiusque oeconomiam Sinaiticam, ſacrificia cumprimis, aliasque caerimonias, quibus Chriſtus cum ſuis beneficiis adumbratus eſt, attendere voluiſſent: magnam tamen illorum hac in re fuiſſe caecitatem & ignorantiam, mirum non eſt; cum a Phariſaeis, ſcribis, aliisque pſeudodoctoribus mirum in modum haec doctrina apud eos corrupta ac deprauata eſſet. Paullo accuratius ſi cuncta conſideres; has illorum fuiſſe hypotheſes, facile deprehendes: Deum foedere

dere Sinaitico ab iis poſtulaſſe perfectam & exactam obſeruantiam omnium ſuorum praeceptorum; hanc obſeruantiam etiam vt *opus* quoddam, vti loqui ſolent, *operatum* ſpectatum, vnicam eſſe viam, ſine vllo reſpectu ad aliud quid, iuſtitiam, quae Deo placeat, aeternamque vitam conſequendi; hominem natura non ita eſſe deprauatum, vt ad hanc conditionem implendam ineptus ſit, quin illum, ſi ad ſeipſum attendat, & diligentem operam adhibeat, poſſe hac ratione pertingere ad promiſſionem vitae. Porro, vt hoc eo facilius ſibi aliisque perſuaderent, ſcrupulosque, qui ſuboriri poterant, remouerent; ad conditionem foederis Sinaitici implendam ſatis eſſe, putabant, ſi a vitiis grauioribus ſibi cauerent, adeoque, relicto vero & ſpirituali legis ſenſu, ad externa prolabebantur. Caerimonialia inprimis ſtatuta, quae Iſraelitis a Deo prae gentibus ſpeciatim demandata erant, accurate obſeruabant, neque non traditiones maiorum, quibus legem Moſaicam circumſcripſerant; precibus, eleemoſynis, ieiuniis vim magnam Numen placandi tribuebant, atque tum in hiſce omnibus, tum maxime in ἐξοχῇ illa, qua a reliquis gentibus diſtinguebantur, quod ab Abrahamo prognati eſſent, eiusque rei certiſſimum ſymbolum circumciſionem haberent, ſpem omnem ſalutis atque fiduciam collocabant. Summatim ita Iudaeorum hypotheſes complectitur CAMPE-

GIVS VITRINGA, *ſacrar. obſeruation. lib. IV. cap. XI. §. XV. & XVI. p. 998. ſeqq.*

Vera itaque & genuina ratio, gratiam Numinis ac remiſſionem peccatorum per fidem in Meſſiam impetrandi, cum illis ignota eſſet: fieri aliter non poterat, quam vt ad opera legis prolaberentur; qui & hodie adhuc omnium Iudaeorum capitalis error eſt. Poenitentiam equidem laudant, cum de ratione admiſſorum criminum veniam conſequendi rogantur. At nihil aliud hoc nomine, quam eiusmodi mentis mutationem, intelligunt, qua aliquis peccatis grauioribus nuntium mittit, vitaeque in poſterum conſectari innocentiam, iuſtitiamque, ſecum conſtituit. Id quod de actibus externis ſolum intelligendum; cum verum & ſpiritualem legis ſenſum non capiant; vti antea iam obſeruatum. Huic poenitentiae, in qua nullus fidei in Meſſiam locus, ipſam vim, expiandi hominum peccata, tribuunt: perinde ac ex noſtris hominibus multi ipſi actui confeſſionis eiusmodi vim ineſſe, ridiculo errore ſibi perſuadent. Poenitentiae ſubinde & eleemoſynam, itemque preces, praeſertim ſi in ſynagogis & coetibus ſuis fiant, & cum peccatorum confeſſione, ex ſingulari cordis adfectu, ſeu dolore ob ea admiſſa, profecta, fuerint coniunctae, porro mutationem nominis, vt & operis, & alia eiusmodi addere ſolent; at ea ratione, vt his omnibus vim ſingularem, placan-

di

di Numen & peccata expiandi, ineſſe credant; caecitatem ſuam ac inſignem hoc ipſo prodentes ignorantiam, ac nihil minus, quam veram rationem, gratiam Numinis ac peccatorum remiſſionem conſequendi, ſibi cognitam perſpectamque eſſe, demonſtrantes. Mirum itaque non eſt, quod ea, quae in lege Moſis exſtant, rectioraque & ſaniora illos condocere poſſent, in ſenſum peruerſum rapiant, & ita ad lucem caecutiant clariſſimam. Quae iam olim de *lotionibus*, *luſtrationibus*, *purificationibus*, a Moſe quidem praeceptis, ſed per maiorum traditiones auctis, eorum fuerit ſententia, ex hiſtoria euangelica conſtat. Cum enim eas ceu ſymbola ac imagines purificationis ſpiritualis conſiderare debuiſſent: ipſis illis lotionum actibus ſe aliquid, quod Deo gratum eſſet, praeſtare, putabant; quantumuis animus omni ſordium & impuritatum genere coinquinatus eſſet; conf. *Matth. XXIII. 25. 26.* Idem de ſacrificiis obſeruandum. Ex iis enim cum omnium luculentiſſime veram rationem, Numinis fauorem per ſanguinem Meſſiae impetrandi, condiſcere potuiſſent: turpiſſimo errore, illa in ſe ſpectata vim expiandi peccata, habere, ſibi perſuadebant; aut quae illorum, qui prae reliquis ſapere volebant, erat ſententia, eo comparata eſſe, vt homines aut obedientiam, aut amorem, ac reuerentiam erga Deum hoc pacto teſtarentur, & hinc intuitu

iſtius aut obedientiae, aut amoris ac reuerentiae, Deum ſibi propitium redderent. Copioſius haec omnia ediſſerit, & alia adhuc eiusdem generis addit HERMANNVS WITSIVS, in *exercitat. de theol. Iudaeorum*, *circa iuſtificationem*; *miſcellaneor. ſacror. tom. II. exercitat. XXI.* §. *III. ſeq. p. 700. ſeq.* Quae de fide Iudaeorum magiſtri docent, etſi prima fronte ad ſententiam chriſtianorum accedere videntur; maximopere tamen ab ea diſſentire, idem oſtendit *l. c.* §. *XIX. ſeqq.*

Hiſce Iudaeorum erroribus, qui etiam conuerſis ex hac gente aliquid negotii faceſſebant, cumprimis autem doctrinae euangelicae de iuſtificatione per ſolam fidem in Chriſtum, a pſeudapoſtolis tam vehementer impugnatae, obſtabant, duplici ratione obuiam ire apoſtolus poterat, vti iam alibi etiam obſeruauimus; primo quidem, vt oſtenderet, eos naturam atque ſcopum foederis Sinaitici non recte intelligere; quippe qui neutiquam fuerit, vt legis impletione iuſtitiam conſequerentur, ſed vt virium ſuarum edocti imbecillitatem, ad Chriſtum redemtorem, tot figuris ac typis in lege Moſaica adumbratum, confugerent; deinde vt demonſtraret, neminem Iudaeorum eſſe, qui per exactam legis, praeſertim recte intellectae, obſeruantiam, conditionem foederis Sinaitici, prout ipſimet eam interpretabantur, impleuerit. Vtrumque equidem paſſim in epiſtolis

ſuis,

ſuis, vbi hac de re agit, inculcat; ſed tamen in *epiſtola ad Romanos*, vbi ex inſtituto hac de re diſputat, poſteriori praecipue via, ceu breuiori, planiorique, & omnium captui accommodata, ingreditur. Docet equidem, *ex lege oriri agnitionem peccati, Rom. III. 20. eam operari iram, cap. IV. 15. peccatum abundantius reddere, cap. V. 20. peccatum & concupiſcentiam excitare, cap. VII. 7. 8. 9. 10. finem eius eſſe Chriſtum ad iuſtitiam cuiuis credenti, cap. X. 4.* de modo tamen iuſtificationis, qui vi illius foederis olim obtinuit, & obtinere potuit, in hacce quidem epiſtola nihil exſerte tradit. Poſterior itaque via cum non ſine ratione apoſtolo placuiſſet; id praecipue *cap. II.* iſtius *epiſtolae v. 17.* vsque ad *verſ. 20. capitis III.* agit, vt oſtendat, omnes omnino homines, Iudaeos aeque ac gentiles, eſſe transgreſſores legis, nec quemquam ex illis eſſe, qui conditionem foederis Sinaitici, quam in legis obſeruatione ponebant, impleuerit: vnde ſequebatur, aut omnes homines hac ratione damnatum iri, aut aliam admittendam eſſe iuſtificationis rationem. Non itaque id ſibi expediendum ſumit, an & quousque Deus exactam omnibusque numeris abſolutam obedientiam ab Iſraelitis ceu conditionem foederis poſtulauerit: ſatis ipſi eſt, ſententiam Iudaeorum ex propria illorum hypotheſi confutare, atque tum ex praxi & inſtituto vitae ipſo-

rum legis doctorum, tum luculentis ſcripturae teſtimoniis comprobare, omnes omnino Iudaeos, quotquot illorum ſint, nemine excepto, eſſe transgreſſores legis; adeoque *ὑποδίκους τῷ Θεῷ*. Dum vero ita contra ſententiam Iudaeorum de iuſtificatione per opera diſputat; capitalem ſimul illorum deſtruit errorem, ac ſi externa legis obſeruantia foederi Sinaitico ſatisfiat, quin potius, *τὸν νόμον πνευματικὸν* eſſe, adeoque aliud quid requirere, diſerte inculcat, *Rom. VII. 14.* Qua in re praeeuntem ſibi habuit ipſum ſeruatorem noſtrum, qui itidem iſtum Phariſaeorum errorem, ceu fontem omnis mali, redarguit *Matth. V. 20. ſeqq.* Lucem hactenus dictis adfundet CAMPEGIVS VITRINGA, *ſacrar. obſeruation. lib. IV. cap. XI. §. XVIII. ſeqq. p. 1000. ſeqq.*

Atque hinc reliqua etiam, in quibus ſe aliquid inuenire Iudaei putabant, quo Deum placarent, ſibique propitium redderent, ſponte ſua corruunt. Potuiſſent equidem in eam ingredi ſententiam, ſingulares illas, quibus prae reliquis orbis gentibus gaudebant, praerogatiuas, quod ſcilicet ſemen eſſent Abrahami, quod circumciſionem in ſignum foederis cum Abrahamo a Deo initi, adeoque & gratiae diuinae accepiſſent, quod Deus iis promiſiſſet, ſe ipſorum Deum, & illos populum ſuum fore, & quae reliqua erant eiusdem generis, non omnino nihil

nihil ad gratiam Numinis illis conciliandam, ipſamque adeo iuſtificationem, conferre. Verum haec omnia vnico veluti ictu proſternit apoſtolus, quando oſtendit, omnes iſtas praerogatiuas, quantumuis illuſtres & eximias, nihil prorſus ad iuſtificationem iis prodeſſe ſine perfecta obſeruantia legis Moſaicae *Rom. II. 25.* Immo vlterius progreditur, atque docet, non circumciſionem, vt multi ſibi perſuadebant, ſed ipſam legem Dei, praecipuam gentis iudaicae eſſe ἐξοχὴν; eam tamen nemini mortalium prodeſſe, niſi exacte illam obſeruet. Tantum autem abeſſe, vt Iudaei illud fecerint; vt potius lex omnes peccati conuincat, & eos maxime, qui neglecta iuſtitia, quae ex euangelio eſt, illam, quae ex operibus legis perperam ſperatur, conſectaturi eſſent. Ediſſerit hoc apoſtolus *Rom. III. 1.* ad *21.* tandemque concludit: *ex operibus legis nullam iuſtificari carnem coram Deo.* Recte haec & alia eiusdem generis iterum monet CAMPEGIVS VITRINGA, qui &, quid ad exceptionem Iudaeorum *de ſacrificiis*, praeſertim *pro peccato*, & *pro reatu*, ſecundum ipſas illorum hypotheſes, reſponderi potuerit, oſtendit, *obſeruation. ſacrar. lib. IV. cap. XI. §. XXV. ſeqq. p. 1003. ſeqq.* In ritibus, caerimoniis, precibus, ieiuniis, eleemoſynis, perperam Iudaeos rationem, Numinis iram placandi, quaeſiuiſſe, cum per ſe pateat; vt apoſtolus hoc oſtenderet,

neceſſe non erat. Iſta enim omnia eos iuuare non poterant, qui fatebantur, certe fateri neceſſe habebant, cuncta redire ad impletionem legis. Quam parum ritus ac caerimoniae in ſe ſpectatae hic valeant, nemo non intelligit. Preces vtique Deo placent; ſed tum demum, quando ex corde puro, & vera in Deum fiducia, proficiſcuntur; quod vel ex *Eſ. I. 15.* condiſcere poterant. Eiusmodi autem quid ab homine, qui veram rationem, Deum ſibi propitium reddendi, ignorat, quis exſpectet? Eleemoſynae, & reliqua opera, quae ad legis diuinae praeſcriptum peraguntur, ſi rite ſe habeant, poenitentiam equidem ſeriam fuiſſe, teſtantur; ſed Deo placere nequeunt, niſi ab eo, qui per veram in Chriſtum fidem Deo conciliatus eſt, proficiſcantur. Quare nihil aliud ſupererat, quam vt eam, quae per fidem in Chriſtum hominibus obtingit, iuſtificationem admitterent Iudaei, aut faterentur, nullam ſibi ſupereſſe ſpem ſalutis.

Quod autem diximus, apoſtolum ethnicorum ſimul erroribus, praeiudicatisque opinionibus, obuiam ire voluiſſe, haud difficulter probari poteſt. Pauciſſimi quidem inter eos de ratione, perueniendi ad aeternam ſalutem, hinc & de peccatis, aut eorum expiatione, erant ſolliciti; etiamſi ipſum rationis lumen omnes euidenter condocere poterat, & eſſe

Deum

Deum, & certam agendorum ac omittendorum normam eum mortalibus praeſcripſiſſe, ſummam paeterea eius eſſe iuſtitiam, vt nemini impune leges eius violare liceat. Hoc ergo qui agnoſcebant, quiue, poſt hanc vitam praemia bonorum, & malorum dari poenas, credebant; non aliam ex lumine rationis conſequendi praemia, poenasque euitandi, inuenire viam poterant, quam vt vitae innocentiam integritatemque conſectarentur; quae tamen externis, immo haud raro iis, quae erga alios praeſtamus, ſolum abſoluebatur, officiis. Verum enim legis, etſi omnium cordibus inſcriptae, plerique non magis, quam Iudaei, Phariſaeorum erroribus excaecati, perſpectum habebant ſenſum. Atque id quidem de illis, qui reliquis ſapientiores erant, intelligendum. Quod ſi peccatis Numen offenſum eſſet; placabile illud eſſe, plurimi inter eos exiſtimabant; quod multis ſcriptorum ethnicorum teſtimoniis comprobari poſſet; niſi alii iamdudum illud praeſtitiſſent. Nec mirum; cum ex ſumma Dei hoc quodammodo colligere poſſent bonitate. At de modo, iratum Deum placandi, peccataque expiandi, cum nihil omnino ratio nos condoceat: non poterant non in diuerſas abire ſententias. Non multum equidem a ſcopo aberrare videbantur, qui, poenitentia ad placandam Dei iram opus eſſe, adfirmabant, ſecundum illud PERIANDRI *ἁμαρτῶν μεταβουλεύου*, *vbi*

vbi peccaueris, mali te poeniteat; cuiusmodi plura EDVARDVS HERBERTVS DE CHERBVRY collegit, *de religione gentilium cap. XV. p. 266. ſeqq.* Sed cum omnis iſta ethnicorum poenitentia tantum in dolore quodam, ob admiſſa peccata grauiora, conſiſteret: dubitare merito poterant, an iſtud, vt Deum ſibi propitium redderent, ſufficeret. Idem & de precibus cenſendum, quibus nonnulli, praeſertim Platonici philoſophi, tantum tribuebant, vt, per eas homines ad amicitiam & ſimilitudinem Dei peruenire poſſe, exiſtimarent. Sed parum perpendebant, preces hominum, niſi de gratia Dei propitioque fauore, quem, qui peccatorum ſordibus polluti ſunt, fruſtra ſibi pollicentur, certi ſint, illi placere non poſſe. Alii itaque ad ritus, caerimonias, luſtrationes, ſe receperunt, quarum varii erant modi diligenter expoſiti a IOAN. LOMEIERO in *Epimenide, ſeu de veterum gentil. luſtrationibus cap. XVII. p. 223. ſeq.* Eminent autem inter omnes luſtrationes illae, quae ſanguinis fiebant effuſione; quorſum ſacrificia ſpectant. Quibus quantum tribuerint, vel vnico IAMBLICHI comprobare iuuabit teſtimonio. Τὸ *δὲ μέγιστον*, inquit, *τὸ δραστήριον τῶν θυσιῶν, καὶ διατί μάλιστα τοσαῦτα ἐπιτελεῖ, ὡς μήτε λοιμῶν παῦλαν, μήτε λιμοῦ, ἢ ἀφορίας χωρὶς αὐτῶν γίγνεσθαι· μήτε ὄμβρων αἰτήσεις, μήτε τὰ τιμιώτερα τούτων, ὅσα εἰς ψυχῆς*

ψυχῆς κάθαρσιν, ἢ τελέωσιν, ἢ τὴν ἀπὸ τῆς γενέσεως ἀπαλλαγὴν συμβάλλεται. *Quod autem praecipuum eſt in ſacrificiis, efficacitatem dico, & quare tantas vtilitates nobis conficiunt, vt ſine eis non liberemur a peſte, a fame, a penuria, nec impetremus imbres opportunos, nec ea quae his omnibus praeponderant, ea intelligo, quae ad animae purificationem, aut perfectionem, & ad eius e generationis ſordibus emancipationem conferunt; de myſteriis ſect. V. p. 121.* Nec vllum prorſus eſt dubium, quin ſacrificiorum vſus a patriarchis ad omnes illorum poſteros, hinc & gentiles, fuerit propagatus; adeoque prima illorum origo a diuina inſtitutione ſit repetenda. Certe ratio, quidquid etiam dicant Socini adſeclae, & qui his frigidam ſuffundunt, nihil comminiſci poteſt, quo probabile fiat, pecudum mactatione, carnium combuſtione, ſanguinis effuſione, delectari Deum. Vnde & mirum non eſt, nonnullos gentilium philoſophorum huncce, per ſacrificia colendi Deum, modum, ceu eo prorſus indignum, improbaſſe. Licet autem ſacrificia iſta ethnicis ad Numinis fauorem gratiamque conſequendam parum prodeſſent; eo quod veram illorum rationem ignorarent: vniuerſalem tamen velut quamdam humani generis in illis deprehendere licet confeſſionem, ad auertendam offenſi Numinis iram idoneum aliquod ſacrificium requi-

requiri, quod hominum, peccatorum ſordibus pollutorum, loco Deo offeratur. Quo pacto, in magnis praeſertim calamitatibus, gentiles ad humana tandem ſacrificia progreſſi ſint, ita quidem, vt, cum primo ex hoſtibus aut infima plebe ea deligerentur, tandem quod habebant omnium cariſſimum, dilectiſſima ſua pignora Deo deuouerent, & *fructum vteri ſui pro peccato animae ſuae, & primogenitum ſuum, pro transgreſſione ſua* darent, *Mich. VI. 7.* quo pacto porro interdum quaeſiti ſint, qui ſua ſponte pro aliis ſubire mortem parati eſſent, quod haud raro ciues honoratiores, conſules, principes, reges, qui ſe pro ſalute publica deuouerunt, feciſſe conſtat, & quae reliqua fuerunt eiusdem generis, commemorare poſſem; niſi hoc iam alibi obſeruatum eſſet. Legendi autem, qui cuncta copioſius ediſſerunt, IO. LOMEIERVS, in *Epimenide ſiue de veterum gentilium luſtrationibus, cap. XXII. p. 265. ſeqq.* ROBERTVS SCHARROCKIVS, *de officiis ſecundum ius naturae cap. XVI. p. 634. ſeqq.* cum primis autem HERMANNVS WITSIVS, in *exercit. de theologia gentilium in negotio iuſtificationis*, quae in *miſcellaneorum* eius *ſacrorum tom. II.* eſt *XX. p. 668. ſeqq.* qui & alia quaedam, quae huius loci ſunt, addit.

Ea autem, quae de variis luſtrationum modis, quibus iram Dei placari poſſe ethnici exiſti-

exiſtimarunt, diximus, maximam partem de hominibus plebeiis, hoc eſt, qui non erant philoſophi, intelligenda ſunt. Philoſophorum enim hac de re aliam, etſi non vnam eamdemque, fuiſſe ſententiam, facile coniicere licet. De illis enim, qui athei erant, aut, quod fere perinde eſt, prouidentiam diuinam negabant, vt aliquid dicamus, neceſſe non eſt. Tametſi enim cultum deorum prae ſe ferrent: hoc tamen ad atheiſmi tantum euitandam eos feciſſe ſuſpicionem, notum eſt. Quis ergo, eos de modo quodam, Deum placandi ſibique reddendi propitium, ſollicitos fuiſſe, credat? Alii autem, qui ab iſta impietate remoti erant, faſtu quodam, plus quam philoſophico, ſapientis eſſe, vel poenitere, vel placare Numen, negabant: ſiquidem eum integrum vitae mentisque purum cum diis ex pari viuere deceat. Alii parcius iſta; iubebant tamen omni opera niti, ne quis, quod a ſapientia, iuſtitia, pietate, ceterisque virtutibus alienum eſſet, committeret, neue, qui naturae leges migrauerant, expiationi per ſacrificia impetrandae, confiderent, inculcabant: quod ſi quis autem peccaſſet; ſimplici conuerſione ad vitae puritatem deos propitios reddi, adfirmabant. Nonnulli tamen, praeſertim Platonici, precum magnam vim eſſe ſtatuebant, vt iam antea obſeruauimus. Plerique autem in eo conſentiebant, caerimoniis, ritibus, luſtrationibus, parum aut

nihil

nihil effici ; ad minimum, nimium iſtorum rituum adparatum, & in ſacrificiis crudelitatem, nonnulli damnabant. Pluribus quae de philoſophis diximus confirmat ROBERTVS SCHARROCKIVS *l. c. cap. XVI. p. 644. ſeqq.* Summatim igitur ſi totam gentilium in hocce capite conſideremus theologiam ; cuncta ad ineptam quamdam ſuperſtitionem, quae in ritibus, luſtrationibus, ipſisque ſacrificiis, prout ab illis offerebantur, conſpiciebatur, aut virtutis honeſtatisque ſtudium, quae ſapientum erat ſententia, adeoque opera legis, redibant, quibus ſe Numinis poſſe fauorem conſequi, exiſtimabant. Illi enim, qui de fauore Numinis ſibi conciliando prorſus non erant ſolliciti, hic in cenſum non veniunt. Vnde & illud patet, licet in aliis capitibus, theologia gentilium toto, quod aiunt, caelo a theologia Iudaeorum diſcreparet : in eo tamen vtramque conſpirare errore, iuſtificationem praecipue per opera legis quaerendam, & ſi quis peccaſſet, per poenitentiam, preces, caerimonias ſacras, ritus, ſacrificia, & quae reliqua erant eiusdem generis, iratum iterum placari poſſe Numen.

Nec difficile admodum erat apoſtolo, hosce quoque errores, quorum reliquiae animis conuerſorum ex gentilibus inhaerere poterant, confutare & penitus deſtruere. Praecipue quidem in *epiſtola ad Romanos* id rurſus agit, vt ſententiam illorum, qui inter ethnicos reliquis ſapientiores erant, &, per virtutis ſtudium homines

homines Deo placere poſſe, contendebant, refellat. Concedit equidem, omnino virtutis ſtudium ab omnibus hominibus requiri; cum lex diuina, quae hoc exigit, omnium cordibus ſit inſcripta, *Rom. II. 15.* Sed cum ethnici perperam virtutis ſtudium iactitarent, nec ea facerent, quae lex fieri ab omnibus iubet: fruſtra quoque eos ex operibus iuſtitiam, quae Deo ſe probaret, ſperare, concludit. Quam vana autem ſit iſta ethnicorum de virtutis ac ſapientiae ſtudio gloriatio, *capite primo* eiusdem *ad Romanos* epiſtolae luculenter demonſtrat, & ex iis quoque, quae de corruptis ac deprauatis ethnicorum moribus ſupra ex inſtituto diſſeruimus, liquet. Merito autem apoſtolus ibi fundamenti loco ponit, ſine veri Dei cognitione & cultu nullum eſſe poſſe verae virtutis ſtudium. Cum ergo verum Deum, quem ex operibus creationis cognoſcere poterant, ethnici non ita, vt decebat, coluiſſent, nec eo, quo dignus erat, honore proſequuti eſſent: factum omnino eſſe, vt in ſummam ſtultitiam, turpiſſimamque prolaberentur idololatriam. In improbam itaque mentem, permittente, ex iudicio iuſtiſſimo, Deo, ruentes, nihil tam turpe, tamque foedum & abominandum erat, quod non committerent. Neue quis philoſophos, aut qui reliquis ſapientiores videri volebant, eximendos exiſtimet; addit apoſtolus: *qui cum id eſſe diuinum ius* (τὸ

δικαίωμα τȣ̃ Θεȣ̃) *agnoſcant, vt qui talia faciant, morte digni ſint; non ſolum ea faciunt, ſed etiam facientibus adſentiuntur; Rom. I. 32.* Nihil hic dixiſſe apoſtolum, quod non cum veritate conſentiat, facile, ſi opus eſſet, probari poſſet. Pleroſque enim philoſophorum, etiam praeſtantiſſimorum, vitiis turpiſſimis, aeque ac homines plebeios, coopertos fuiſſe, hiſtoriarum monumenta teſtantur. Eorum autem, qui apud ethnicos in ritibus, ſeu caerimoniis ſacris, lotionibus, luſtrationibus ſacrificiis, ſpem omnem collocabant, tam manifeſtus error erat, vt nulla adeſſet ratio, cur eumdem operoſe apoſtolus refutaret. Breuiter tamen eumdem, ſed neruoſe perſtringit, quando Romanos ita adloquitur: *Cohortor vos, fratres, per Dei miſericordiam, vt praeſtetis corpora veſtra hoſtiam viuentem, ſacram, acceptam Deo,* τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν, *qui veſter ſit cultus rationalis, cap. XII. 1.* Non neceſſe eſt, vt hic diſputemus, quid Paulus per λογικὴν λατρείαν intelligat; cum res ipſa doceat, eum ad ſacrificia reſpicere. Haec autem prout eo tempore tum a Iudaeis, tum ab ethnicis offerebantur, ita comparata erant, vt cultum Numinis plane ἄλογον, immo rectae rationi plane repugnantem, continerent. Quid enim alienum magis a recta ratione cogitari poteſt, quam ſi quis ſibi perſuadeat, Deum iuſtiſſimum,

mum, ſanctiſſimum, benigniſſimum delectari mactatione, combuſtioneque pecudum, ſanguinisque effuſione, & hoc pacto propitium reddi hominibus impuriſſimis, omnique criminum genere commaculatis, quos inſuper de mente emendanda corrigendaque nulla vmquam ſerio ſubiit cogitatio? Hoc qui ſibi perſuaſerit, Deum quemdam omni ſapientia, iuſtitia, bonitate, immo omni ratione, deſtitutum, & nihil minus, quam Deum, ſibi fingat, neceſſe eſt. Et tamen eiusmodi quid admittere debebant, qui, per talia ſacrificia Deum placari poſſe, ſibi perſuadebant, aut etiam fateri, cultum eiusmodi Numinis ineptum prorſus ſtolidumque, & Deo indignum eſſe. Talisque adeo cum ille erat, qui in ſacrificiis eo tempore deprehendebatur: recte apoſtolus illi opponebat ſerium illud ac indefeſſum ſanctitatis puraeque mentis ſtudium, illudque Romanis ſuis, immo omnibus chriſtianis, ceu λογικὴν λατρείαν, cultum, quem ipſa recta ratio non adprobare non poſſet, commendabat. De ſacrificiis autem quod dictum; id non minus de ritibus, caerimoniis, luſtrationibusque eſt intelligendum. In hiſce enim nihil omnino eſſe, quo Deus placari poſſit, non tantum recta ratio aperte docet; ſed haud pauci etiam philoſophorum intelligebant, ac aperte profitebantur; vt iam antea obſeruauimus. Immo haud pauci erant inter ethnicos, qui ipſa il-

lorum ſacra, horumque ſingulas partes, irridebant, omniumque exponebant ludibrio, aut talia de iis tradebant, quae quam parum illis tribuerent, teſtabantur luculenter: quod exemplis quam plurimis, diligenter collectis, comprobauit IOANNES SARTORIVS in *ſchediasmate litterario, de hypocriſi gentilium circa cultum deorum*, Lipſiae anno MDCCXIII. edito. Qui quidem licet ſubinde mentem profanam & impiam prodiderint, parumque, quid probandum aut improbandum ſit, penſi habuerint: ineptam tamen, quae vbique fere in ſacris gentilium elucebat, ſuperſtitionem cultumque cum recta ratione pugnantem, ſaepe, vt vix aliter ſeſe gerere poſſent, effeciſſe, negandum non eſt.

§. III.

Hoc itaque, quod Paulo apoſtolo in hiſce controuerſiis conſtitutum fuit, qui conſiderauerit; haud difficulter, quid tum per *opera legis*,* tum per *fidem*,** tum denique per *iuſtificationem* *** intelligat, perſpiciet. Quae omnia rite accurateque cognita habere, ad mentem eius genuinamque ſententiam inueſtigandam plurimum refert.

* Cum Paulo apoſtolo hic praecipue cum pſeudapoſtolis, & aliis quibusdam conuerſis Iudaeis, qui praeiudicatam de neceſſitate legis Moſai-

Moſaicae opinionem nondum exuere poterant, res ſit: eum ſapientisſimo conſilio id agere, vt cuncta ex ipſis fontibus deducat, capitalemque iudaismi & ethnicismi errorem, per legis impletionem homines iuſtitiam, qua Deo placeant, conſequi poſſe, euertat penitus deſtruatque, antea iam euictum eſt. Hoc autem qui probe obſeruauerit; ſtatim quoque, quid per *opera legis* intelligat, cognoſcet, nec minus, quid *fidei*, & *iuſtificationis* vocibus ſibi velit, perſpiciet. Nimirum cum Iudaei, per legis impletionem vitam aeternam ſe conſequi poſſe, putabant: neutiquam de ſola lege caerimoniali hoc intelligebant, ſed & de morali, immo de hac praecipue. Luculentiſſime hoc patet ex *Matth. XIX. 16. ſeqq.* Cum enim iuueni quaerenti, quid ſibi faciendum eſſet, vt aeternam vitam adipiſceretur, ſeruator reſponderet, praecepta, ſcilicet Dei, illi ſeruanda eſſe; & hic porro interrogaret, quaenam? ſeruator autem ſummam decalogi, ſeu legem moralem, indicaret: iuuenis ille adeo non dubitabat, hanc illam legem eſſe, quam ſeruare mortales deberent, qui Deo placere vellent, vt potius, cum eam ſe ſeruaſſe ſibi perſuadederet, ſcire tantum vellet, an adhuc aliud quid ſibi agendum reſtaret? De ethnicis autem cum ſermo eſt; aliam, quam vniuerſalem iſtam, quam omnium cordibus inſcriptam eſſe apoſtolus ipſe teſtatur, legem intelligi non poſſe, tam

euidens eſt, vt nemo ea de re dubitet, aut dubitare queat. Cum vero etiam apoſtolus Iudaeos & ethnicos coniungat; & hos non magis quam illos ex lege iuſtitiam, quae Deo placeat, conſequi poſſe contendat: legem vtique quae vtrisque communis ſit, hoc eſt, vniuerſalem illam, quae & moralis dici ſolet, eum intelligere, neceſſe eſt. Diſcrimen equidem aliquod inter Iudaeos & ethnicos intuitu legis conſtituit, quando *Rom. II. 12.* dicit: *quicumque ἀνόμως, absque lege, peccarunt, absque lege peribunt, & quicumque ἐν νόμῳ in lege peccarunt, per legem iudicabuntur*: verum hoc in eo ſolum conſiſtit, quod illi habuerint legem ſcriptam, hi autem eamdem equidem legem, ſed prout omnium hominum cordibus eſt inſita *ibid. v. 15.* Praeterea, quod neutiquam ſolam legem caerimonialem intelligat, inde quoque liquet, quod de illa lege loquatur, ex qua eſt *agnitio peccati*, *Rom. III. 20.* & quae *totum mundum Deo obnoxium eſſe*, conuincit, *ibid. v. 19.* quae profecto alia, quam vniuerſalis illa, ſeu moralis, eſſe nequit. Atque hinc, quaenam ſint *opera legis*, de quibus apoſtolus verba facit, & quae tanto ſtudio a iuſtificatione hominis peccatoris coram Deo remouet, longe eſt euidentiſſimum; ſcilicet neutiquam opera ſolum legis caerimonialis, ſed generatim omnia opera legis, tum caerimonialis, tum moralis, quaecumque demum

demum ea ſint, aut quocumque nomine veniant. Tam hoc manifeſtum eſt, vt cum olim nonnulli ex Romanae eccleſiae addictis hac exceptione vſi ſint, Paulum *Rom. III. 28.* alibique, opera ſolum legis caerimonialis a iuſtificatione excludere: recentiores tamen, quam parum illi inſit roboris, animaduertentes, aliam hinc ſe expediendi ingreſſi ſint viam, quod & ABRAHAMO CALOVIO obſeruatum, in *bibliis illuſtratis* ad *Rom. III. 28.*

Alii nimirum ex eodem grege, vt cauſſae ſuae nihiloſecius conſulant, Paulum ea a iuſtificatione remouere opera contendunt, quae conuerſionem & fidem antecedunt. Quorum tamen ex quaeſtionis ſtatu, & ſcopo, quem apoſtolus ſibi conſtitutum habuit, itidem facile refellitur ſententia. Licet enim Iudaeorum pariter ac gentilium de iuſtificatione per opera reiiciat atque impugnet errorem: praecipue tamen illi res erat non tantum cum pſeudapoſtolis, ſed cum aliis quibusdam conuerſis Iudaeis, qui veri equidem chriſtiani erant, errorem tamen de neceſſitate legis Moſaicae ad ſalutem nondum prorſus exuere poterant. Atque horum etiamſi fide vera praeditorum (quam ex imbecillitate quadam errantibus, praeſertim cum ſpes eſſet, eos meliora admiſſuros, denegare non licet) cum non minus, quam pſeudapoſtolorum immo Iudaeorum & gentilium, opera a iuſtificatione remoueat: nemo non

intelligit, Paulum neutiquam tantum de hominum nondum conuerſorum, veraque adeo deſtitutorum fide, operibus loqui. Accedit, quod apoſtolus *Rom. III. 27. ſeqq.* non ſolum quaeuis opera remoueat; ſed &, quod ibi de excluſa gloriatione dicit, Abrahami deinceps, in medio curſu bonorum operum conſtituti, exemplo comprobet, *cap. IV. 1. ſeqq.* vtpote de quo, etſi inſtructo operibus per gratiam factis, diſerte negat, eum *ex operibus habuiſſe, quod gloriaretur apud Deum.* Idque rectiſſime. Cum enim *homines in Chriſtum* credentes in *ſolo Deo gloriari* debeant, *Eſ. XLV. 25. Ierem. IX. 24. I. Cor. I. 31. II. Cor. X. 17.* vt omnis gloriatio ex operibus, etiam apud eos, qui iam conuerſi ſunt, plane ceſſet, neceſſe eſt. Nec praetermittendum, quod opera iſta, de quibus apoſtolus loquitur, ſubinde *opera legis* ab eodem adpellitentur. At vero lex norma eſt non tantum operum, quae humanis viribus originem debent, ſeu a nondum conuerſis profectorum, ſed quorumuis omnium internorum & externorum, ante conuerſionem aut poſt eam editorum. De Abrahami, quo Paulus vſus eſt, exemplo, ex quo probari poteſt, eum de operibus quoque poſt conuerſionem peractis loqui, lectu digna ſunt, quae HERMANNVS WITSIVS obſeruat in *exercitat. de mente Pauli in negotio iuſtificationis*, quae in *miſcellaneorum*

neorum eius *ſacror. tom. II. XXIII.* eſt §. *XII. p. 740. ſeqq.*

Priusquam autem hinc diſcedamus, commemorandus adhuc ex remonſtrantium ſchola nobis eſt PHILIPPVS A LIMBORCH; qui dum quaerit, quid per *opera legis* intelligatur, recte quidem obſeruat, ex controuerſiis, quae tempore apoſtolorum fuerint agitatae, omnium optime hoc poſſe diiudicari; nec tamen ea, qua decet, ſe ad illas attendiſſe ratione, ſatis demonſtrat. Per *opera* namque *legis* aut opera caerimonialia intelligenda putat, quae iam abrogata ſint, nihilque amplius coram Deo valeant, ſecundum illud apoſtoli: *circumciſio nihil eſt, & praeputium nihil eſt, ſed obſeruatio mandatorum Dei I. Cor. VII. 19.* aut modum obediendi, qualis in lege exactus fuerit, id eſt, perfectam & nullo peccato interruptam obedientiam, ſecundum illud: *maledictus omnis, qui non permanſerit in omnibus, quae ſcripta ſunt in libro legis, vt faciat ea; Gal. III. 10. qualisque*, inquit, *in omnibus religionibus, vtpote remiſſione peccatorum deſtitutis, exigebatur; cuique merces applicatur ex debito, non ex gratia; theol. chriſt. lib. VI. cap. IV. §. XXXVI. p. m. 706.* Verum, ſolas leges caerimoniales hic intelligendas non eſſe, quando apoſtolus opera legis a iuſtificatione remouet, ex iis, quae huc vsque diſputauimus,

 abun-

abunde liquet. Ipſeque hoc animaduertiſſe videtur vir doctus, dum ſtatim aliam de operibus legis ſententiam ſubiungit: *vel intelligendus eſt modus obediendi, qualis in lege exigebatur &c.* Adeo parum ſibi conſtat. Neque per alteram illam ſententiam rectius ſibi proſpicit; vt ex ipſo controuerſiae, qualis eo tempore erat, ſtatu patet. Spectabat controuerſia iſta, prout ab apoſtolo tractabatur, vt antea docuimus, ad Iudaeos pariter ac gentiles. Quae enim in conuerſis ex vtrisque adhuc ſupererant praeiudicatae opiniones, ex principiis, quibus antea imbuti fuerant, originem trahebant. Iudaei itaque dum in operibus legis iuſtitiam quaerebant; impletionem legis ſecundum verum eius ac ſpiritualem ſenſum, ſeu obedientiam, quam lex, in ſummo rigore accepta, requirit, perfectiſſimam, eo minus intellexerunt, aut intelligere potuerunt, quo luculentius vel ex *Matth. V. 20. ſeqq.* conſtat, capitalem hunc illorum fuiſſe errorem, quo ſibi perſuadebant, actus externos ad legis impletionem ſufficere, quem & ipſe apoſtolus ſubinde perſtringit, νόμον eſſe πνευματικὸν, inculcans, *Rom. VII. 14.* Ipſimet ergo Iudaei, cum ſummam illam exactiſſimamque legis impletionem non intelligerent; non poterat aut debebat eam a iuſtificatione remouere apoſtolus. Nemo enim inter Iudaeos erat, qui ſibi perſuaderet, ſe hoc pacto ſeruare legem diuinam poſſe;

aut

aut ſi hoc ſibi perſuaſiſſet, inſignem ſuam prodidiſſet ſtultitiam. Quod ſi autem aliquis exſiſteret, qui reuera eiusmodi quid praeſtare poſſet; is omnino per opera legis iuſtitiam, quae Deo probatur, conſequi poſſet; tantum abeſt, vt ea hinc apoſtolus remouere debuiſſet. Idque ipſemet teſtatur, dum, quod legi ἀδύνατον ſit, vitam atque ſalutem largiri hominibus, id inde eſſe docet, quod *per carnem infirma facta ſit*, ſeu, quod homo ob carnis infirmitatem eam implere nequeat. *Rom. VIII, 3.* Hactenus tamen exactiſſimam illam legis impletionem recte vrgere apoſtolus poterat, vt inde concluderet, neminem ex operibus legis iuſtificari; cum nemo mortalium eam ſecundum verum eius ſenſum implere poſſit; impletio autem quoad actus externos ad hoc non ſufficiat. De Iudaeis autem quod diximus, multo magis de ethnicis eſt intelligendum; vtpote quibus exactiſſima legis impletio plane ignota erat. Virtutis, quod commendabant, ſtudium, externis maximam partem abſoluebatur actibus, quos inter multi erant, qui inter peccata potius, quam recte facta referri merebantur. Quae philoſophi de adfectibus compeſcendis, aut, ſi Stoicos audias, tollendis omnino ac eradicandis, prauisque cupiditatibus ſuperandis praecipiebant, plerumque ipſis illorum, qui tam ſplendide de eiusmodi rebus verba faciebant, refutabantur moribus; tandemque omnia in meram abibant

hypo-

hypocriſin. Atque haec cum ita ſeſe habeant; dubitari nequit, quin quaeſtio, quam apoſtolus tractat, eo redierit, an legis impletio, quousque eam in hominis viribus poſitam putabant, ad iuſtitiam, quae Deo placeret, conſequendam ſufficeret? Atque haec quidem, vt cognoſcamus, quid apoſtolus per *opera legis* intelligat, ſufficere poſſunt. Plura autem adhuc de iisdem dabit CAMPEGIVS VITRINGA *ſacrar. obſeruation. lib. IV. cap. X. §. XVI. p. 984. ſeqq.*

** Quid apoſtolus per *fidem*, quam operibus legis opponit, intelligat, ex iis, quae huc vsque diſputauimus, nemini obſcurum eſſe poterit. Enim vero, quo pacto plurimi tum Iudaeorum, tum gentilium, cum animaduerterent, ſe in virtutum ſtudio aut legis impletione fruſtra ſalutem quaerere, nec Deum iratum hac ratione placare poſſe, ad varia expiationum genera delapſi ſint, ſupra indicauimus. Et hactenus quidem non errabant, quod exiſtimarent, legis impletione ſe ſalutem conſequi non poſſe; quippe quod apoſtolus confirmauit; ſed nec in eo errarunt, quod peccatorum quamdam expiationem quaererent; quamuis verum & genuinum eius modum ignorarent, nec ſola ratione duce inuenire poſſent. Hoc ergo ſolum ſupererat, vt Paulus ſacrificium illud oſtenderet, quo mortalium omnium expiata ſunt peccata, & per quod adeo iterum ad gratiam atque fauorem Numinis iis aditus

patet.

patet. Cuius tamen non aliter, quam per fidem, nos compotes fieri poſſe, beneficii, longe eſt manifeſtiſſimum. Quaecumque enim Chriſtus μεσίτης ille vnicus inter Deum & homines noſtri loco aut fecit, aut paſſus eſt; quae longe maxima ſunt, dum & pro nobis mortuus eſt, & ſe ipſum ἀντίλυτρον pro omnibus dedit, *I. Tim. II. 6.* non aliter noſtra fieri aut reputari poſſunt, quam per fidem, ſeu fiducialem adplicationem. Hinc & fides iuſtificans nihil aliud eſt, quam ſatisfactionis & obedientiae Chriſti adprehenſio, qua quis eamdem ſibi vindicat, & ad ſe adplicat. Certe niſi hanc fidei tribuamus notionem; intelligi nequit, quid apoſtolus ſibi velit, quando *Rom. III. 25.* dicit, Chriſtum a *Deo propoſitum eſſe ἱλαστήριον per fidem in ſanguine eius collocandam.* Nullus aut ineptus hic ſenſus eſſet, niſi per fidem fiduciam, aut fiducialem meriti Chriſti adplicationem intelligas. Talis autem fides vt notitiam atque adſenſum ſimul inuoluit; ita & ſine vera cordis contritione eſſe nequit; quae vt ex peccatorum agnitione, ſecundum verum & ſpiritualem legis ſenſum *Rom. VII. 14.* oritur; ita non poteſt non ſtudium ſerium, voluntati Numinis obſequendi, & peccata quaeuis ſedulo euitandi, ceu fructum iſtius fidei certiſſimum progignere. Atque haec eſt illa fides, cui ſoli in iuſtificatione hominis peccatoris locum concedit

dit apoſtolus, omnibus legis operibus, quocumque nomine veniant, prorſus excluſis atque remotis. Idque parum penſi habent viri iſti docti, qui talem fidei notionem fingunt, atque apoſtolo tribuunt, quae ſi admittatur, non poſſunt non opera quoque legis in iuſtificatione locum inuenire; quem tamen apoſtolus illis diſerte denegat.

Inter hoſce praeter alios etiam eſt GVIL. CAVE, qui in *antiquitatibus apoſtolicis* & quidem in *vita Pauli, cap. IX. p. 445. ſeqq.* vbi de praecipuis controuerſiis tempore Pauli in eccleſia agitatis verba facit, ita hac de re diſſerit, vt animaduerſionem quamdam promereatur. Dum enim rem omnem a prima origine, controuerſia ſcilicet illa, de neceſſitate legis Moſaicae, in eccleſia Antiochena orta, & a concilio Hieroſolymitano deciſa repetit: ſtatum quaeſtionis hunc fuiſſe contendit: *vtrum circumciſio & obſeruantia legis Moſaicae, an vero ſolus chriſtianiſmus, hoc eſt, vera fides in Chriſtum & vita ſancta, ad ſalutem ſit neceſſaria?* Deciſionem vero iſtius controuerſiae a concilio Hieroſolymitano factam ita proponit: *fidem in Chriſtum & vitam ſanctam in ſe ſolum & ſine circumciſione & obſeruantia legis Moſaicae, ad conſequendam ſalutem ſufficere, niſi quod ad certum tempus quae apoſtoli de idolothytis & reliquis rebus adiaphoris decreuerant, obſeruanda ſint.* Hic vero vir ille doctus & ſtatum

ſtatum controuerſiae, & apoſtolicam eius deciſionem longe aliter refert exhibetque, quam exhibere debebat. Enimuero licet vera in Chriſtum fides vitae ſanctae ſtudium, ceu fructum, qui numquam non inde ſequitur, ſemper ſecum vehat; in quaeſtione tamen de iuſtifica tione, ſeu ratione gratiam Numinis aeternamque ſalutem conſequendi, ſola fides in Chriſtum in cenſum venit. Cumque obſeruantia legis Moſaicae vitae ſanctae ſtudium iam includat; non poterat hoc illi opponi ; ſtatusque adeo controuerſiae hic erat, vtrum circumciſio, legisque Moſaicae obſeruantia, ipſumque adeo vitae ſanctae ſtudium ſecundum legem Moſaicam, ad ſalutem neceſſario requiratur, an vero ſola in Chriſtum fides ſufficiat ? Et huc etiam deciſionem controuerſiae iſtius apoſtolicam ſpectaſſe, verba haecce Petri apoſtoli nos dubitare nulla ratione ſinunt : *ſed nos per domini noſtri Ieſu Chriſti gratiam* (quae non niſi in eum credentibus obtingit) *ſeruari credimus, quemadmodum & illi* (patres veteris teſtamenti, qui per fidem in Meſſiam ſeruati ſunt) *actor. XV. 11.* Nimirum vt gratiae domini noſtri Ieſu Chriſti, omniumque eius beneficiorum tantum per fidem participes reddimur : ita nulla opera legis, nullum vitae ſanctae ſtudium, hic in cenſum venire poſſunt, licet haec ſua ſponte ex fide fluant. Quod idem vir doctiſſimus adſerit, Paulum in locis, vbi de iuſtificatione

agit,

agit, ad controuerſiam iſtam in concilio Hieroſolymitano agitatam & deciſam reſpicere, hactenus quidem verum eſt; modo, vt decet, capiatur. Non defuiſſe, qui poſt concilium illud Hieroſolymitanum neceſſitatem legis Moſaicae vrgerent, praeſertim autem pſeudapoſtolos hoc egiſſe, antea iam docuimus. Hiſce autem Paulus ita obuiam iuit, vt idem prorſus doceret, quod Petrus in concilio Hieroſolymitano pronuntiauerat, nos *per domini noſtri Ieſu Chriſti gratiam*, adeoque per ſolam fidem, non autem per opera legis, iuſtificari atque ſaluari. Per legem Moſaicam, cuius opera Paulus a iuſtificatione remouet, non tantum legem caerimonialem, & forenſem, ſed & moralem intelligi, recte quidem docet, ſed perperam addit, *moralem ſolum in quantum partem foederis Moſaici cum populo Iſraelitico initi conſtituit.* Id enim vero eo ſpectat, vt ſignificet, legem moralem in ſe ſpectatam, ſeu vniuerſalem, eamque omnium hominum cordibus inſcriptam, & quae ad eius normam eduntur opera, a iuſtificatione non eſſe remouenda. Hinc & porro addit, cum euangelium legi ab apoſtolo opponitur, non poſſe ab euangelio opera legis moralis, in ſe ſpectatae, excludi, quippe quae in eo longe clarius & plenius exhibeantur, quam in lege Moſaica. At vero vt euangelium, ſi proprie vox iſta capiatur, nullas prorſus leges continet, nec circa eas occupatur; vtpote quod tantum

tantum Chriſtum hominum redemtorem, remiſſionemque peccatorum, omnibus, qui in illum credunt, adnuntiat: ita apoſtolum, quando opera legis a iuſtificatione hominis remouet, neutiquam tantum legem moralem, prout ad foedus Moſaicum pertinet, ſed in ſe quoque & abſolute ſpectatam, intelligere, vel inde conſtat, quod non ſolum contra Iudaeos, ſed & contra ethnicos, vt ſupra docuimus, diſputat, & vtrorumque opera a iuſtificatione excludit. Lex autem, quam ethnici habebant, non alia erat, quam moralis in ſe ſpectata, hoc eſt vniuerſalis illa atque naturalis, omnium hominum cordibus inſcripta. Nec obſtat nobis, quod apoſtolus *Rom. III. 27.* dicit: *Vbi eſt ergo gloriatio? Excluſa eſt. Qua lege? operum? Non; ſed fidei lege.* Si enim vel maxime ibi per *legem fidei* euangelium intelligas: nihil tamen aliud tum ſignificabit, quam doctrinam de fide in Chriſtum; neutiquam autem, quod euangelium leges quasdam proprie dictas contineat, inde colligere poteris. Sed vt ad id, de quo nunc praecipue ſolliciti ſumus, accedamus; *fidei* notionem explicaturus duplici ratione hanc vocem vſurpari idem vir doctiſſimus obſeruat, primo quidem, vt generatim euangelium, ſeu euangelicam illam rationem, iuſtitiam, quae Deo placeat, atque ſalutem conſequendi, quam Chriſtus introduxerit, prout ea circumciſioni & legum caerimonialium obſeruantiae, in qua Iudaei ſpem

ſalutis collocauerint, opponitur, ſignificet; deinde vt ſpeciatim adſenſum illum denotet, quem homo doctrinae euangelicae praebet, prout ille ſimul verum obſequium erga leges euangelii operatur; qua quidem ratione fides non hanc aut illam virtutem, ſed totam noui foederis conditionem ſignificet, omniaque, quae ſecundum illud foedus a nobis requiruntur, officia complectatur. Atque vltimam hancce, vtpote quae hic in cenſum veniat, pluribus confirmare adnititur, ſignificationem. Vt de priori primum aliquid dicamus; ſolet equidem fides pro doctrina fidei accipi: quo ſenſu forte dici poſſet, per *fidem* euangelium ſignificari. At dum auctor per euangelium totam noui teſtamenti oeconomiam, non excluſa lege, vtpote quae in illa, ex ipſius mente, locum inuenit, prout ea circumciſioni, & caerimoniarum iudaicarum obſeruantiae opponitur, intelligit, & hoc ſenſu *fidem* etiam euangelium adpellitat; vtriusque vocis veram ac genuinam notionem peruertit, & nullo, vt puto, exemplo, quod in ſcriptura ſacra ita accipiatur, probare poteſt. Sed & ad poſteriorem quod attinet, veram illam, quae in iuſtificatione hominis peccatoris in cenſum venit, fidem in ſolo adſenſu, excluſa fiducia (quod auctor innuere videtur,) conſiſtere, ita vt hoc ſenſu totam noui foederis conditionem denotet, & omnia, quae nouum hocce foedus requirit, officia complectatur;

tur ; & perperam dicitur, & ex iis, quae antea de vera in hoc negotio fidei notione tradidimus, haud difficulter refutari poteſt. Extra omnem equidem dubitationem hanc ſuam poni ſententiam, putat, per haecce Pauli verba : *In Chriſto Ieſu neque circumciſio quidquam valet, neque praeputium, ſed fides per charitatem operans, Gal. V. 6.* Recteque dicit, Paulum hiſce verbis adſerere, nec circumciſionem, nec praeputium, ad iuſtificationem aliquid conferre. Quid itaque aliquid ad eam confert ? *fides per charitatem operans.* Non dicit apoſtolus : *fides & charitas*, ſed *fides per charitatem operans*, hoc eſt, per charitatem ſe oſtendens, atque demonſtrans ; adeo vt ſoli fidei cuncta hic tribuat ; charitatem autem tantum tamquam fructum & effectum fidei commemoret. At explicat, inquit auctor, alibi apoſtolus, quid ſibi velit, dum dicit : *In Chriſto Ieſu neque circumciſio quidquam valet, neque praeputium, ſed noua creatura, Gal. VI. 15.* Enim vero & hic apoſtolus veram fidem ab effectu deſcribit : quoniam homines per fidem noua creatura fiunt : nec tamen ideo nouae creaturae locum in iuſtificatione concedit ; quippe quem alibi ſoli fidei aperte ſatis vindicat. Nec magis nobis obſtat, quod idem gentium doctor *I. Cor. VII. 19.* pronuntiat : *circumciſio nihil eſt, & praeputium nihil eſt, ſed praeceptorum Dei conſeruatio.* Praeterquam

quam enim, quod hic de iuſtificatione hominis peccatoris coram Deo ex inſtituto non loquitur; eam praeceptorum Dei conſeruationem intelligit, quae ex fide fluit, adeoque veram equidem fidem indicat, ad iuſtificationem autem hominis nihil confert; quippe quod ſoli fidei relinquitur. De Abrahamo cum Paulus dicit: *de Dei promiſſo non dubitauit diffidentia, ſed fide valuit, Deoque gloriam tribuit; Rom. IV. 20.* fidei equidem, qua hicce pater omnium credentium praeditus fuit, praeſtantiam & magnitudinem commendat; cumque porro *Ebr. XI. 8.* adſerit; *fide vocatus Abrahamus obediuit, in locum proficiſcendo, quem hereditate obtenturus erat, & profectus eſt, neſciens, quo vaderet;* eum fidem ſuam obedientia erga mandatum diuinum demonſtraſſe, ſignificat: ſed quid inde? Nonne fidem ab obedientia diſtinguit? Sane fides ſine obedientia eſſe nequit; ſed inde non ſequitur, fidem & obedientiam eſſe vnum idemque. At haec ipſa fides Abrahamo imputata eſt in iuſtititiam, *Rom. IV. 3. ſeqq.* Recte: fides, quam obedientia ſua demonſtrauit, non ipſa obedientia, illi imputata eſt. Sed plura addere neceſſe non eſt. Ex dictis vero cum facile etiam dilui queant, quae eumdem fere in modum contra noſtram ſententiam diſputat PHILIPPVS A LIMBORCH, *theolog. chriſt. lib. VI. cap. IV. §. XXXVII. ſeqq. p. 695. ſeqq.*

ſeq. alibique, nec iſtis immorabimur. Quaedam etiam huc ſpectantia iam dixi in *inſtitutionibus theol. dogmat. tom. I. lib. IV. cap. III.* ad §. *XI. p. 1193.*

*** Quid per *iuſtificationem* Paulus intelligat, iis itidem, qui ad controuerſias, quae illi cum pſeudapoſtolis aliisque interceſſerunt, itemque ad ſcopum, quem in hac tractatione ſibi conſtitutum habuit, rite attendunt, obſcurum eſſe nequit. Quaeſtio erat de modo rationeque, gratiam Numinis ac peccatorum remiſſionem, adeoque aeternam ſalutem, conſequendi; num ſcilicet legis Moſaicae obſeruantia requireretur, an fides in Chriſtum ſufficeret? Petrus in concilio Hieroſolymitano luculenter hoc voce σωθῆναι exprimit: *ſed per gratiam domini Ieſu Chriſti credimus* σωθῆναι *ſaluari, ſicut & illi*, ſcilicet patres veteris teſtamenti, *act. XV. 11.* Salus autem cum nemini mortalium ſine gratia Numinis & remiſſione peccatorum obtingere queat: vtramque hic ſimul intelligendam eſſe, nemo non perſpicit. Vnde & euidentiſſime patet, vocem iuſtificationis in hacce quaeſtione non aliter, quam in ſignificatione forenſi, accipi poſſe. Qua de re & eo minus dubitandum, quod verbum ebraeum הצדיק cui graecum δικαιῦν & δικαιῦσθαι, reſpondet, numquam non in codice ſacro ita vſurpatur, vt forenſem ſignificationem admittat; vti iam abunde demon-

ſtratum eſt ab aliis. Et ipſe quoque GEORGIVS BVLLVS, etſi ceteroquin in aliis, ad hocce doctrinae caput ſpectantibus, errorum Romanae eccleſiae propriorum patrocinium ſuſcipiat; fatetur tamen, a Paulo hanc vocem in forenſi ſignificatione adhiberi, quamquam, eam *non perpetuam prorſus, ſed maxime obuiam ac familiarem* eſſe, exiſtimet; in *harmonia apoſtolica, ſeu binis diſſertationibus, quarum in priore doctrina D. Iacobi de iuſtificatione ex operibus explanatur ac defenditur, in poſteriori conſenſus D. Pauli cum Iacobo liquido demonſtratur; diſſert. I. cap. I. p. 2. ſeqq.* Quam eius ſententiam dum IOAN. ERNESTVS GRABIVS in *adnotatis* ad *l. c. p. 5.* defendit; loca quaedam ſcripturae, in quibus forenſis iſta verbi huius ſignificatio locum non inueniat, producit. Quod ſi vel maxime concedatur: firmo nihiloſecius talo nititur noſtra ſententia, Paulum hac voce in forenſi ſignificatione vſum. Hoc enim vt obtineamus, ſufficit, vſitatam frequentiſſimamque hanc vocis iſtius eſſe ſignificationem; licet vel maxime in vno alteroue loco aliter accipiatur. Interim ne hoc quidem concedendum: cum ne vnico quidem exemplo, aliam, quam forenſem, hoc verbum habere ſignificationem, probari; ad ea autem, quibus nonnulli, ſpeciatim GRABIVS, hoc probare cupiunt, facile reſponderi queat, & a me ipſo quoque iam reſponſum

ſponſum ſit, in *inſtitutionib. theol. dogm. tom. I. lib. IV. cap. IV.* ad §. *II. p. 1304. ſeq.* Addenda, quae erudite pro forenſi vocis *δικαιȣ̃ν* ſignificatione diſputat SALOMO DEYLINGIVS, *obſeruat. ſacrar. part. III. adpend. diſſert. III. p. 457. ſeqq.*

Miſſis itaque iſtis, verba tantum apoſtoli : *quare ex operibus legis non iuſtificabitur omnis caro coram illo, Rom. III. 20.* paucis conſiderabimus; vt forenſem vocis iſtius inde euincamus ſignificationem. Dubium vero non eſt, quin Paulus iisdem reſpiciat ad *pſalm. CXLIII. 2.* Eadem namque ibi leguntur verba כי לא יצדק לפניך *quia non iuſta erit (vel iuſtificabitur) coram te vlla caro.* Interpretes LXX eodem fere modo, quo Paulus, vertunt : *ὅτι ȣ̓ δικαιωθήσεται ἐνώπιόν σȣ πᾶς ζῶν.* Verbum *δικαιȣ̃σθαι* igitur apud Paulum tantumdem valet, ac in pſalmo laudato צדק ſcilicet teſtimonium innocentiae a iudice accipere, ſeu immunem criminis atque peccati, cuius quis accuſatus fuerat, pronuntiari. Patet hoc ex nexu verborum iſtorum cum praecedentibus ; *ne venias* במשפט *in iudicium cum ſeruo tuo*, hoc eſt, ne voces me vt iuſtus iudex ad reddendam factorum meorum rationem in iudicium ; *nam non iuſta erit coram te omnis caro*, hoc eſt, nullus homo purus ſceleris atque innocens eſt, vt ſua iuſtitia & innocentia fretus coram

tuo comparere tribunali debeat, aut ſperare queat, ſe iuſtitiae & innocentiae inde relaturum teſtimonium. Rectiſſime itaque LXX interpretes pariter ac Paulus verbum יצדק verterunt per *δικαιωθήσεται iuſtificabitur.* Perinde autem etiam eſt, ſi reddatur: *iuſtus eſt;* cum de eo hoc ſit intelligendum, qui a iudice iuſtus & innocens ſit declaratus. Immo obſeruatum viris doctis eſt, iuſtum eſſe (צדק) vſitata ſcripturae ſacrae notione, idem eſſe, ac *cauſſam obtinere in iudicio, cauſſa vincere, & ſuperiorem eſſe,* adeoque & *innocentem ac iuſtum declarari, talemque agnoſci.* Sic *pſalm. LI. 6.* dicitur: למען תצדק *vt iuſtus ſis, quando loqueris, purus ſis, quando iudicas;* quod Paulus *Rom. III. 4.* ita exprimit: *ὅπως ἂν δικαιωθῇς ἐν τοῖς λόγοις σου, καὶ νικήσῃς ἐν τῷ κρίνεσθαί σε, vt iuſtificeris in verbis tuis, & vincas,* ſeu ſuperior diſcedas, *quando iudicaris,* vel vt SEB. CASTALIO vertit: *vt cauſſam obtineas.* Sed forenſis vocabuli iſtius ſignificatio inde quoque patet, quod additur: *ἐνώπιον αὐτοῦ coram illo.* Hiſce enim vocibus relatio hominis ad Deum, ceu iudicem, indicatur. Aliudque omnino eſt, vt recte nonnulli monent, *iuſtum eſſe,* aliud, *iuſtum eſſe coram Deo.* Poſterior haecce loquendi ratio perfectam & conſummatam iuſtitiam ſignificat, qua homo coram iudicio diuino conſtitutus plane innocens, omnis vitii & pec-

& peccati expers, immo talis, qui legem diuinam exactiſſime impleuit, declaratur. Quod eiusmodi eſt, vt forenſem vocis huius ſignificationem nemo non deprehendat. Poſſem vlterius oſtendere, Paulum eamdem ſignificationem forenſem vocibus δικαιῦν & δικαιῦσθαι per totam epiſtolam ad Romanos tribuere: ſed cum omnibus hoc facile obſeruare liceat; hoc ſolum addo, eumdem apoſtolum iuſtificationem exponere per *imputationem ad iuſtitiam*, vel potius voces δικαιῦν & λογίζειν εἰς δικαιοσύνην eodem plane ſenſu & ſignificatione vſurpare; vti vel ex *cap. IV. 2. 3.* liquet. Per *imputationem autem ad iuſtitiam* actum quemdam forenſem ſignificari, nemo dubitare poteſt. Deus autem homini ad iuſtitiam aliquid imputare dicitur, dum, intuitu facti cuiusdam, aut proprii, aut alieni, quod tamen iure quodam tamquam proprium ſibi vindicare poteſt, eum iuſtum aut innocentem eſſe, pronuntiat, adeoque, propter iſtud factum eum ſibi placere, declarat atque teſtatur. Quo ſenſu & de Abrahamo, ad quem Paulus *l. c.* reſpicit, *geneſ. XV. 6.* dicitur: *& credidit Abraham* ויחשבה לו צדקה *& imputauit hoc ei iuſtitiam*, hoc eſt, Abrahamum eam ob rem iuſtum eſſe, declarauit, pro iuſto habuit, eum ſibi placere teſtatus eſt. Conferenda &, quae copioſius hac de re diſſerit CAMPEGIVS VI-

 TRIN-

TRINGA, *ſacrar. obſeruat. lib. IV. cap. X. §. V. ſeqq. p. 978. ſeqq.* Quae HVGO GROTIVS commentus eſt, vt diſcrimen inter *iuſtificationem per fidem & imputationem fidei ad iuſtitiam* oſtenderet, refutat ABRAHAMVS CALOVIVS, ad *Grotii prolegomena in ep. ad Rom. p. 10. 11.* Addenda porro quae pro forenſi ſignificatione vocis *iuſtificatio* diſputat IO. HVLSEMANNVS, in *harmonia apoſtolica Pauli & Iacobi*; quae addita eſt eius *tractatui de auxiliis gratiae §. CIII. ſeqq. p. 426. ſeqq.*

§. IV.

Quemadmodum iam apoſtolorum tempore exſiſtebant, qui, vt eo ſecurius cupiditatibus ſuis indulgere poſſent, a fide bona opera ſeu ſtudium ſanctitatis ſeparabant, illam in nuda quadam parumque efficaci cognitione, collocantes; * nonnulli quoque ex iſto grege haud dubie doctrina Pauli apoſtoli de iuſtificatione per ſolam fidem impetranda, perperam intellecta, turpiter abuterentur: ** ita mirum non eſt, & huic errori apoſtolos ſtrenue ſe oppoſuiſſe. *** Quod dum & Iacobus in epiſtola ſua fecit: tantum abeſt, vt Paulo contradicat, vt potius cum eo pulcherrime conſentiat. *

* Exſti-

* Exſtitiſſe tempore apoſtolorum, qui cupiditatibus impuris quibusuis frena laxarent, fidemque adeo iactitarent, ſine vitae ſanctae ſtudio, vel ex *II. epiſtola Petri cap. II. 10.* & *epiſt. Iudae v. 4. ſeqq.* conſtat. De Simonianis, aliisque eius aetatis haereticis, eiusmodi quid veteres memoriae prodiderunt. Vero quoque admodum ſimile, iſtos homines, ſi non omnes, certe nonnullos, iam tum ſingulari γνώσεως ſiue ſcientiae ſpecie, errores ſuos atque vitia texiſſe: vnde & Gnoſticorum nomen, ſi in ſenſu generaliori accipiatur, iis tribui poteſt. Sed de hiſce omnibus *cap. V.* copioſius & ex inſtituto agemus.

** Quantumuis Paulus apoſtolus omni cura & diligentia id egerit, vt illorum, qui, a vera fide vitae ſanctae ſtudium abeſſe poſſe, ſibi perſuadebant, errori occurreret; rationibusque & verbis grauiſſimis neceſſitatem bonorum operum, & officiorum omnium, quae chriſtianos decent, & quibus fidem ſuam demonſtrant, inculcauerit, *Rom. VI. 4. ſeqq. VIII. 1. 4. ſeq. XII. 1. ſeqq. Epheſ. II. 10. Tit. II. 14.* immo *ſine ſanctimonia neminem dominum viſurum*, diſerte profeſſus ſit; *Ebr. XII. 14.* quod tamen hodie fieri proh! dolor videmus, vt nihiloſecius haud pauci ſaluberrima iſta apoſtoli huius de iuſtificatione per ſolam fidem doctrina ad ſecuritatem carnalem abutantur, & fidem quamdam ſine vitae ſanctae

ſtudio

ſtudio ſibi fingant, id & olim fieri potuiſſe, & factum eſſe, non eſt quod dubitemus. Ipſemet haud obſcure quibusdam in locis ſubinnuit apoſtolus, iam tum exſtitiſſe, qui iſtam de iuſtificatione per fidem doctrinam ita interpretarentur, ac ſi, qui de vita pura ſanctaque parum ſolliciti ſunt, praeſidium aliquod in ea inuenirent, dum e. g. a quibusdam per meram calumniam hoc ſibi tribui (καθὼς βλασφημούμεθα) conqueritur, ac ſi diceret, *faciamus mala vt eueniant bona*, *Rom. III. 8.* Videtur etiam, quid alii ex doctrina eius deriuauerint, certe deriuare potuerint, indicare, dum, *quid ergo*, inquit, *dicemus? manebimus in peccato, quo plus ſit gratiae? nequaquam; Rom. VI. 1.* ad quod tamen ſolidiſſime ibi reſpondet. Atque haec recte quoque obſeruat GVILIELMVS CAVE in *antiquitatib. apoſtolic.* in *vita Pauli cap. IX. §. XVI. p. 476.*

Sunt qui & Petrum apoſtolum hoc innuere putant, quod iam ea aetate nonnulli doctrina Pauli de iuſtificatione abuſi ſint, quando, in epiſtolis Pauli δυσνόητά τινα eſſe, ait, ἃ οἱ ἀμαθεῖς καὶ ἀστήρικτοι στρεβλοῦσι, *II. ep. III. 16.* Haecce enim verba ad doctrinam de iuſtificatione referenda eſſe, exiſtimant; quos inter & HVGO GROTIVS eſt ad *h. l.* Verum, quo iure doctrina de iuſtificatione inter δυσνόητα referenda ſit, praeſertim prout a Paulo proponitur, me non perſpicere, lubens fateor.

Nihil

Nihil ea planius, nihil ſimplicius. Ea autem quod nonnulli abuſi ſint, aut illam in ſenſum malum detorſerint; id vnice peruerſitati iſtorum hominum tribuendum. Nec GVILIEL. CAVEO ſuffragari poſſum, contendenti, Iacobi apoſtoli de hocce argumento propoſitiones longe clariores eſſe, quam Pauli, adeo, vt ſi non ſatis hi apoſtoli inter ſe conuenire videantur, Paulus ex Iacobo ſit explicandus; *l. c. p. 476.* Hoc namque illis ſolum ita videbitur, qui etiam in rebus clariſſimis euidentiſſimisque, quod obſcurum aut impeditum ſit, ſe inuenire, ſibi perſuadent. Ad verba autem Petri quod attinet; non ſine ratione alii, probabilius eſſe, cenſent, ea ad *epiſtolam* Pauli *ad Ebraeos* ſpectare: qua de re legenda quae erudite FRIDERICVS SPANHEMIVS diſputat, *de auctore epiſt. ad Ebraeos cap. V. tom. II. oper. p. 175. ſeqq.* conf. & IO. HVLSEMANNVS in *harmonia apoſtolica Pauli & Iacobi* §. *CI. p. 424. ſeqq.* Quicquid eius ſit; Pauli auctoritatem quosdam ex iſtis hominibus, qui fidem quamdam ſine vitae ſanctae ſtudio comminiſcebantur, eamque ad ſalutem ſufficere, putabant, errori ſuo obtendiſſe (quamquam maximam ſimul huic apoſtolo facerent iniuriam) vix dubitabit, qui paullo accuratius, quae Iacobus in epiſtola ſua contra illos diſputat, penſitauerit.

*** Ipſum Paulum huic ſe oppoſuiſſe errori, iam antea obſeruauimus: nec dubium, quin

quin omni oblata occaſione ſtrenue hoc fecerit. Ad reliquos apoſtolos quod attinet, Iacobum, Petrum atque Iudam in epiſtolis ſuis itidem hoc agere, nemini obſcurum eſſe poteſt. Idem iam obſeruatum AVGVSTINO, cuius licet iam alibi a me recitata ſint verba, facere tamen nequeo, quin ea hic repetam; cum egregiam rei huic lucem adfundant. *Quam ob rem*, inquit, *iam illud videamus, quod excutiendum eſt a cordibus religioſis, ne mala ſecuritate ſalutem ſuam perdant, ſi, ad eam obtinendam ſufficere ſolam fidem, putauerint, bene autem viuere, & bonis operibus viam Dei tenere, neglexerint. Nam etiam temporibus apoſtolorum, non intellectis quibusdam ſubobſcuris ſententiis apoſtoli Pauli, hoc eum quidam arbitrati ſunt dicere, faciamus mala, vt eueniant bona, quia dixerat: lex ſubintrauit, vt abundaret delictum, vbi autem abundauit delictum, ſuperabundauit gratia &c. Quoniam ergo haec opinio tunc fuerat exorta, aliae apoſtolicae epiſtolae Petri, Ioannis, Iacobi, Iudae, contra eam maxime dirigunt intentionem, vt vehementer adſtruant, fidem ſine operibus non prodeſſe; ſicut etiam ipſe Paulus non quamlibet fidem, qua in Deum creditur, ſed eam ſalubrem planeque euangelicam definiuit, cuius opera ex dilectione procedant; & fides, inquit, quae dilectionem operatur.* Hinc cum idem Hipponenſium praeſul docuiſſet, quo pacto Petrus in poſteriori ſua epiſtola error

rori iſti ſe opponat ; de Iacobo ita pergit: *Iacobus autem tam vehementer infeſtus eſt eis, qui ſapiunt, fidem ſine operibus valere ad ſalutem, vt illos etiam daemonibus comparet, dicens : tu credis, quoniam vnus Deus; bene facis, & daemones credunt, & contremiſcunt;* libro *de fide & operibus cap. XIV. tom. VI. operum p. 130.* Quibus verbis non id ſibi vult AVGVSTINVS, ac ſi praeter fidem opera ad iuſtificationem ſint neceſſaria, aut ac ſi error illorum, quos Iacobus, Petrus ac Ioannes refutarunt, in eo conſtitiſſet, quod ſolam fidem intuitu hominis ſufficere ad iuſtificationem crediderint, vt Romanae eccleſiae addicti, aliique ſibi perſuadent ; ſed illud potius : fidem, quae opera non progignit, non eſſe veram fidem, ſecus ac iſti exiſtimabant, contra quos apoſtoli antea memorati, ſpeciatim Iacobus, diſputant. Diſerte enim dicit, Petrum, Ioannem, Iacobum, Iudam vehementer adſtruxiſſe, *fidem ſine operibus non prodeſſe,* id eſt fidem, quae operibus deſtituitur, non eſſe veram fidem, cum,vt ſtatim addit: *ea ſalubris & euangelica ſit, cuius opera ex dilectione procedunt.* Sed hoc iam tum alibi, tum & in *inſtitutionib. theol. dogmat. tom. I. lib. IV. cap. IV.* ad §. *IX. p. 1331.* obſeruatum eſt. Perperam pontificios huncce AVGVSTINI locum nobis obiicere, ex inſtituto quoque oſtendit IOANNES HVLSEMANNVS, de *harmonia apoſtolica Pauli & Iacobi* §.*XCIX.ſeqq.p.422.ſeqq.*

Cete-

Ceterum, num iidem prorſus fuerint, contra quos Iacobus & Petrus, ceterique apoſtoli diſputant, nunc non definio. In eo conſenſiſſe videntur, vitae ſanctae ſtudium a vera fide abeſſe poſſe, talemque adeo fidem, bonorum operum vacuam, quam Iacobus *mortuam* vocat, eo quod vitam ſuam bonis operibus non demonſtrat, ad ſalutem ſufficere. Simonianis epiſtolam Iacobi, ſaltem quoad caput de bonis operibus, ceu fructibus a fide non ſeparandis, oppoſitam fuiſſe, exiſtimat HVGO GROTIVS, ſed ita, vt Romanenſibus ſuffragetur, contendentibus, Simonis magi eam fuiſſe haereſin, *quod homo fide ſola iuſtificetur*, quam hic a Iacobo profligari nonnulli ex illis fingunt. Sed falluntur maximopere, aut alios fallere cupiunt; cum nec IRENAEVS, nec EPIPHANIVS, nec EVSEBIVS, nec vllus alius fide dignus auctor, iſtam Simonis haereſin fuiſſe, adſerat, quam illi tribuunt. In eo potius omnes conſentiunt, Simonianos fidem quamdam ſine operibus finxiſſe, ſaltem in omnia laſciuiae & flagitiorum genera deuolutos eſſe; de fide autem & gratia quod dixit, non de fide in Chriſtum aut de gratia Chriſti, ſed de fide in ſe & Helenam ſuam, & vtriusque gratia intellexit. Dicemus hac de re pluribus ſuo loco; interim conferre iuuabit THOMAM ITTIGIVM *de haereſiarchis aeui apoſtolici &c. ſect. I. cap. II.*

§. XV.

§. XV. p. 36. Et huic errori Iacobus apoſtolus ſe opponit, negans ac pernegans, hanc veram fidem eſſe, quae bonorum operum ſit ſterilis; add. ABR. CALOVIVS, tum ad *prolegomena Grotii*, tum ad *Iac. cap. II. 14.* Cum vero antea iam obſeruatum ſit, ſi non omnes, qui iſto errore imbuti erant, certe quosdam, ſingularem quamdam γνῶσιν ſeu ſcientiam ſibi vindicaſſe: re ipſa non diſſentiunt, qui, Iacobo praecipue cum Gnoſticis rem fuiſſe, arbitrantur. Et hactenus admitti poteſt, quod HENRICVS HAMMONDVS in *praemonitione in epiſtolam Iacobi p. 350.* ſcribit: *perſpicuum eſt huius epiſtolae conſilium, quae eo ſpectat, vt confirmarentur fideles contra tentationes Gnoſticorum;* quamuis ceteroquin vir ille doctus intempeſtiue ſatis vbique Gnoſticos ſuos ingerat.

* Cum Iacobus *ep. II. 24.* diſerte adſerat: *videtis igitur, quod ex operibus iuſtificetur homo, & non ex fide tantum;* Paulum autem docuiſſe conſtet, *fide iuſtificari hominem absque legis operibus, Rom. III. 28.* quod perinde eſt, ac ſi dixiſſet, ſola fide iuſtificari hominem: pugna quaedam inter vtrumque intercedere videtur; quam vt tollant, &, apoſtolos hoſce amice inter ſe conſpirare, oſtendant, non vnam viri docti ingreſſi ſunt viam. Qui, Iacobum epiſtolae huius eſſe auctorem, negant, diuinamque adeo eius in dubium vocant auctoritatem, nodum huncce non ſol-

M uunt,

nunt, ſed ſecant. Conferenda, quae hac de re diſſerit IACOBVS GVSSETIVS, *de viua, deque mortua fide, praelect. II. & III. p. 28. ſeqq.* Qui Romanae eccleſiae addicti ſunt, etſi doctrinae ſuae de iuſtificatione per opera ingens in hacce Iacobi epiſtola ſibi inueniſſe videantur praeſidium : de ratione tamen, Paulum cum Iacobo conciliandi, inter ſe non conueniunt. Nonnulli, hominem per fidem *iuſtum*, ſed per bonorum operum continuationem *iuſtiorem* fieri, docent ; quorſum & illorum inter *iuſtificationem primam* & *ſecundam* comparata eſt diſtinctio : alii, Paulum loqui, putant, de operibus, quae fidem antecedunt, & ex ſola legis cognitione proficiſcuntur ; Iacobum autem de operibus, quae fidem conſequuntur, & ex ea pullulant, & ab eadem diriguntur : alii alia ratione hinc ſe expedire adnituntur. Sed quam parum iſti hiſce, aliisque eiusdem generis diſtinctionibus ad rei ſummam proficiant ; immo quam parum veram & genuinam tum Pauli, tum Iacobi mentem adſequantur, a me iam oſtenſum in *inſtitutionib. theolog. dogmatic. tom. I. lib. IV. cap. IV.* ad §. *IX. p. 1329.* PHILIPPI A LIMBORCH & GEORGII BVLLI de vtriusque apoſtoli conciliatione ſententiam ibidem paucis ſub examen reuocaui. Nec vllis hic opus eſt ambagibus. Paulus docet, hominem iuſtificari fide ſine operibus. Iacobus,

bus, fidem, quae ſe operibus non demonſtret, non eſſe veram fidem, ſed mortuam, hoc eſt nullam. Nulla hic contradictio, pugna nulla. Namque & hoc Paulus adſerit, fidem, quae operibus deſtituitur, non eſſe veram fidem; & Iacobus, dum docet, hanc demum veram fidem eſſe, quae per opera ſe viuam & efficacem demonſtrat, non ideo negat, ſola fide hominem iuſtificari. Non enim de iuſtificatione, ſed de vera notione fidei diſputat; & quidem contra eiusmodi homines, qui fidem in nuda cognitione conſtituebant, ſeu fidem ſibi fingebant ſine vitae ſanctae ſtudio: quod Simonianos Gnoſticosque feciſſe, antea docuimus.

Hoc vt eo luculentius conſtet; ſcopum Iacobi, doctrinaeque eius nexum, paullo accuratius conſideraſſe, iuuabit. Docuerat *cap. II. 1. ſeqq.* veram fidem cum προσωποληψία conſiſtere non poſſe. Hinc a ſpecialioribus ad generaliora progrediens *verſ. 14. quid iuuat*, inquit, *fratres*, *ſi quis fidem ſe habere dicat*, *nec tamen habeat opera?* hoc eſt, quid eiusmodi fides operibus deſtituta, quamue cum προσωποληψία conſiſtere poſſe ſibi perſuadent *v. 1.* illis proderit? *Num fides* (hoc eſt, talis fides, ſcilicet hypocritica, ſeu operibus deſtituta, quam cum προσωποληψία conſiſtere poſſe ſibi perſuadent) *ipſum ſeruare poteſt?* id eſt talis fides eum nullo

 modo

modo ſeruare poteſt. Idque porro *v. 15. 16. 17.* ſimilitudine quadam illuſtrat, cuius hicce ſenſus eſt: fidem, quae iactatur ſine demonſtratione bonorum operum, tam eſſe nullam, quam verba data pauperibus ſine collatione eleemoſynarum. Dumque *v. 17.* dicit: *ſic & fides, niſi opera habeat, eſt mortua* καϑ᾽ ἑαυτὴν, idem eſt, ac ſi dixiſſet, eam plane nullam eſſe, nec fidei nomine dignam. Pergit: *Itaque dicet aliquis: tu fidem habes, ego opera habeo: oſtende mihi tuam fidem ſine tuis operibus: ego tibi ex meis operibus fidem meam oſtendam.* Fruſtra nimirum aliquem fidem ſine operibus pro vera fide venditare innuit; cum ille, qui operibus fidem ſuam demonſtrat, certus inde ſit, ſe habere veram fidem; quod cum ille, qui fidem operum vacuam iactat, facere nequeat, adeoque nihil habeat, quo fidem ſuam demonſtret: ſequitur inde, eius fidem non eſſe veram. Neue quis exciperet, vtramque fidem veram eſſe poſſe, tum eam, quae operibus deſtituitur, tum illam, quae opera ceu fructus inſeparabiles ſecum coniuncta habet: exemplo diabolorum oſtendit, illam fidem, quae operibus deſtituitur, ſalutem non adferre, adeoque veram non eſſe. *Tu Deum*, inquit, *vnum eſſe credis. Recte facis; & diaboli credunt.* Num autem talis fides illis prodeſt? Num ideo ſaluantur? immo φρίσσουσι, contremiſcunt, horrore ineuitabilis ſupplicii. Idem dein-

deinceps comprobat exemplo Abrahami, *verſ. 21. ſeqq.* Cum enim negari nequeat, eam fidem, qua Abrahamus, pater omnium credentium, iuſtificatus eſt, veram fidem eſſe: intelligi hinc poſſe, contendit, eam demum fidem veram eſſe, quae talis eſt, qualis fuit fides Abrahami, hoc eſt, quae operibus bonis vim ſuam demonſtrat. Θέλεις δὲ γνῶναι, inquit, ὦ ἄνϑρωπε κενὲ, *vis autem cognoſcere, homo vane*, obiurgans ac reprehendens haece formula illos, qui vana fictae fidei ſpecie ſe aliosque decipiebant, *quod fides ſine operibus mortua ſit*, hoc eſt, quod cognitio illa, quam tu fidem vocas, nihil minus, quam vera fides ſit, *mortua* quippe, adeoque non tantum bonis operibus, ceu fructibus, ſed ipſo quoque principio, ex quo bona opera, ceu fructus, prouenire ſolent, deſtituta; *Abrahamus parens ille noſter, nonne operibus iuſtificatus eſt, offerendo in ara filium ſuum Iſaacum?* Nimirum, quemadmodum antea exemplo daemonum oſtenderat, quaenam fides vera non ſit: ita nunc exemplo Abrahami demonſtrat, quaenam vera fides ſit. Vtrumque autem eo ſpectat, vt doceret, coram hominibus etiam manifeſtum fieri debere, quaenam fides vera & integra ſit, & quaenam non ſit. Antea namque dixerat; δεῖξόν μοι *oſtende, demonſtra mihi fidem tuam ex operibus*, hoc eſt, ea ratione, vt ego aliique perſpicere queamus,

 fidem

fidem tuam veram eſſe, daemonumque ſimul exemplo euicerat, fidem veram & genuinam absque operibus non poſſe oſtendi, ſcilicet coram hominibus. De ſua autem, ſeu vera fide, dixerat: δείξω σοι *oſtendam tibi*, hoc eſt faciam, vt tu aliique homines cognoſcere queatis, me vera fide praeditum eſſe. Hoc igitur dum exemplo Abrahami illuſtrat atque confirmat: longe manifeſtiſſimum eſt, per *iuſtificationem* nihil aliud hic intelligi poſſe, quam iuſtificationis in foro diuino factae coram hominibus demonſtrationem; vt adeo ſenſus ſit: *Abrahamus parens ille noſter, nonne operibus iuſtificatus eſt*, hoc eſt, nonne operibus oſtendendo, fidem ſuam veram eſſe ac genuinam, ſimul coram hominibus, ſe iuſtificatum eſſe, demonſtrauit? *offerendo in ara filium ſuum Iſaacum.* Atque hoc cum doctrinae Pauli de iuſtificatione per ſolam fidem nullo modo aduerſetur: veram rationem, vtrumque apoſtolum inter ſe conciliandi, hinc condiſcere licet. Atque hoc ex iis, quae porro ſequuntur, vlterius confirmari poteſt. Pergit enim Iacobus: *vides, quomodo fides cooperata eſt operibus eius*, in illa ſcilicet filii vnici oblatione, cuius mentionem fecerat. Obſequium enim iſtud, quod Abrahamus hac ratione demonſtrauit, ex fide iſta viua profluxit, & ſine illa ſi fuiſſet, nec obſequium ſuum per illuſtre illud ac memorabile opus demonſtraſſet aut demonſtrare potuiſ-

ſet.

ſet. Ex opere itaque iſto, ſeu oblatione vnici filii, & obſequium, & ipſa fides, obſequii iſtius genetrix, cognoſcebatur; vt adeo ſenſus ſit, *vides, quomodo fides obſequio Abrahami cooperari* (dum obſequium Abrahami ex fide fluxit) *agnita eſt in operibus iſtis*, quibus ſcilicet obſequium ſuum erga Deum, adeoque & fidem demonſtrauit. Pergit: *& ex operibus fides conſummata eſt.* Quomodo conſummata eſt ex operibus? Num ratione ſui & perfectionis eſſentialis? Abſit. Cum enim dudum antea Abrahamus per fidem iuſtificatus eſſet, quam filium ſuum Deo offerret: ſequeretur, eum per fidem imperfectam iuſtificatum eſſe. Nihil ergo aliud ſupereſt, quam vt dicamus, fidem conſummatam eſſe ex operibus, intuitu aliorum, quibus fides Abrahami hac ratione innotuit, & manifeſtata fuit. Hinc additur: *& impleta eſt ſcriptura dicens: credidit Abraham Deo, & reputatum eſt illi ad iuſtitiam; verſ. 23. Impleri* alias *ſcriptura* dicitur, cum vaticinium aliquod per euentum comprobatur; eiusque adeo veritas omnibus innoteſcit, certe innoteſcere poteſt. Pari ratione & hic de Abrahamo ſcriptura impleta dicitur, dum fides eius atque iuſtificatio aliis quoque per illuſtre hoc obſequii ſpecimen innotuit. *Et amicus*, ita pergit, *Dei adpellatus eſt.* Abrahamus equidem iam diu ante amicus Dei fuit, quam filium ſuum ei offerret. Non ergo de iſto tempore, quod hic dicitur, intel-

ligendum eſt, quo primum gratiam Dei conſequutus, & ad amicitiam cum eo admiſſus eſt; ſed potius de eo, quo inſigni publicoque ſpecimine amicus Dei demonſtratus, agnitus & manifeſtatus eſt. Idque etiam voce κληθῆναι indicatur; cum ea ſignificetur, iam antea Abrahamum fuiſſe amicum Dei, ſed acceſſiſſe nunc aliquid, quo omnibus, quod talis eſſet, innotuerit. Conferre cum hiſce & diligenter expendere iuuabit, quae *geneſ. XXII. 16. 17. 18.* dicuntur. Addenda, quae de iuſtificatione Abrahami copioſe & accurate diſputat HENRICVS HOEPFNERVS, *de iuſtif. hominis peccat. coram Deo diſputat. XII. cap. I. p. 1062. ſeqq.* Ceterum, quae huc vsque de pſeudapoſtolis, deque controuerſiis, quae Paulo cum iis, aliisque de obſeruantia legis Moſaicae, deque iuſtificatione hominis peccatoris coram Deo interceſſerunt, vt & Pauli & Iacobi conciliatione, diſſeruimus, maximam partem iam attigimus in *diſſertat. de ſtatu eccleſiarum apoſtolicarum, earum praecipue, ad quas Paulus epiſtolas ſuas ſcripſit,* quae in *altero diſſertationum theologicarum ſyntagmate,* ſeu *miſcellaneorum ſacrorum part. II. p. 215. ſeqq.* recuſa proſtat; repetenda autem, quamuis non ſine acceſſionibus quibusdam, fuerunt, vt tractationis noſtrae ratio atque ſeries ſibi conſtaret.

CAPVT

CAPVT QVARTVM
DE
APOSTOLICA RATIONE
CONTROVERSIAS THEOLOGICAS DECIDENDI
SIVE
CONCILIO HIEROSOLYMITANO.

Σύνοψις.

Apoſtolicam rationem, decidendi controuerſias theologicas, concilium Hieroſolymitanum nos condocet: ſumma dicendorum capita indicantur; §. I.

Concilii iſtius occaſio, controuerſia ſcilicet de obſeruantia legis Moſaicae; §. II.

Modus procedendi in eodem obſeruatus; §. III.

Deciſio iſtius controuerſiae per epiſtolam ſynodicam, & legatos eccleſiae Antiochenae ſignificata; §. IV.

Quae iſtam controuerſiae deciſionem conſequuta ſint; §. V.

§. I.

Rationem decidendi controuerſias circa religionem exortas apoſtolis probatam, concilium iſtud Hieroſolymitanum,

num, a Luca deſcriptum, nos condocere poteſt, * cuius & occaſionem, & modum procedendi in eo obſeruatum, & deciſionem controuerſiae eo tempore agitatae, quaeue eam conſequuta ſunt, conſiderare, non abs re fuerit.

* Conciliorum, ſi, qui in illis congregati ſunt, rite ſe gerant, idque vnice agant, vt prauis adfectibus procul faceſſere iuſſis, cuncta ad ſcripturae ſacrae normam exigant, examinentue, tum ad alia eccleſiae commoda promouenda, tum maxime ad controuerſias in ea exortas dirimendas componendasue, inſignem prorſus vſum eſſe, nemo, qui omnia recte ponderauerit, in dubium vocare poteſt. Idque exemplo concilii Hieroſolymitani comprobari poteſt, a Luca *actor. XV. 1. ſeqq.* deſcripti, in quo apoſtoli litem iſtam, de obſeruantia legis Moſaicae, eo tempore exortam compoſuerunt. A quo quidem concilio etiam originem conciliorum repetere ſolent: repugnante tamen & in aliam concedente ſententiam viro illuſtri IVSTO HENNINGIO BOEHMERO, vtpote qui in mutua potius veterum chriſtianorum confoederatione originem conciliorum quaerit. Idem porro vir doctiſſimus, conuentum huncce apoſtolorum cum presbyteris, & reliquis eccleſiae Hieroſolymitanae membris, concilium fuiſſe, negat: ſiquidem illi, inter quos Antiochiae controuerſia iſta

exorta

exorta erat, in ſententiam eccleſiae Hieroſolymitanae compromiſerint: ex *compromiſſo* itaque in illa eccleſia de hac quaeſtione actum decretumque cum aliis eccleſiis, non per modum *imperii*, ſed *doctrinae*, communicatum fuiſſe; in *diſſertat. iuris eccleſiaſtici antiqui diſſert. III. p. 218. ſeqq.* item in *emendationibus & additamentis ad Ioannis Schilteri inſtitut. iuris canonici lib. I. tit. IV. p. 19.* vt & in *originibus praecipuar. materiar. iuris eccleſiaſt. cap. IV. p. 303. ſeqq.* Praeterquam vero, quod nulla compromiſſi cuiusdam inter partes Antiochiae diſceptantes in eccleſiae Hieroſolymitanae ſententiam, *act. XV. 2.* fiat mentio: ipſa ratio eos condocere poterat, dubia, quae forte circa doctrinam aut ritus oriuntur, non rectius tolli poſſe, quam ſi viri pii, rerumque iſtarum intelligentes, iunctis viribus conſiliisque, inter preces ad Deum fuſas, cuncta rite ponderent, diſcutiantue. Nec obſtat nobis, quod decretum concilii Hieroſolymitani cum aliis eccleſiis non per modum *imperii*, ſed per modum *doctrinae*, communicatum ſit; cum neutiquam conciliis per modum imperii agendi poteſtatem tribuam. Concilii tamen huius Hieroſolymitani, ob deciſionem θεόπνευστον, praeſentiamque apoſtolorum, maiorem, quam aliorum conciliorum, fuiſſe auctoritatem, forte non temere quis negauerit. Sed addenda, quae copioſius iam hac de re

dixi

dixi in *inſtitutionibus theolog. dogmat. tom. II. lib. V. cap. III.* ad §. *XVIII. p. 1666. ſeqq.*

Quaeri autem hic ſolet, an concilium hocce, de quo hic loquimur, primum omnium ſit, itemque, an praeter iſtud alia adhuc ab apoſtolis ſint celebrata? Ad priorem quaeſtionem quod attinet; illos nunc non morabor, qui in conuentu Mariae, Eliſabethae, & Zachariae *Luc. I. 39 ſeqq.* ſibi concilium aliquod inuenire videntur; ſed CAESAREM BARONIVM ſolum commemorabo, qui, primum noui teſtamenti concilium *Matth. XVI. 14. ſeqq. Marc. VIII. 27. ſeqq* & *Luc. IX. 19. ſeqq.* deſcribi, exiſtimat, in quo duo etiam facta ſint decreta, alterum auctore Petro, ſuper orthodoxa fide, alterum auctore Chriſto, ſuper fundamento eccleſiae, nimirum Petro huiusque monarchia, in *annalib.* ad *annum Chriſti XXXIII. num. XVI.* & ad *an. LVIII. num. CXIX.* Satis quidem lepide. Nec alius ibi concilium aliquod inueniſſet, quam BARONIVS. Sed exploſit iſta commenta refutauitque ISAACVS CASAVBONVS, *exercitat. XV. num. IX. ſeqq.* Neſcio quoque, an BARONIVS alios hac in re ex eadem, cui addictus fuit, eccleſia ſibi ſuffragantes habeat: cum plurimi contra in eo conſentiant, ante hocce, de quo nunc verba facimus, iam duo alia Hieroſolymae ab apoſtolis celebrata fuiſſe concilia; alterum, cum Matthias apoſtolus in locum Iudae proditoris ſurro-

ſurrogaretur, alterum, cum ſeptem diaconi conſtituerentur. Praeter alios in ea quoque ſententia verſatur IOANNES CABASSVTIVS, in *notitia eccleſiaſt. hiſtor. concilior. &c. ſec. I. p. 16. ſeqq.* Verum cum ſecundum receptum loquendi morem per concilia eiusmodi congregationes, quae ad lites in eccleſia ortas dirimendas, controuerſiasque componendas, corruptam porro vitae morumque rationem emendandam, diſciplinam denique eccleſiaſticam aut conſeruandam, aut reſtaurandam, inſtituuntur, intelligi ſoleant: non quemlibet conuentum, in quo eccleſiaſtica negotia tractantur, hocce nomen promereri, manifeſtum eſt. Praeter haecce, quae commemorauimus, concilia, nonnulli adhuc aliud quoddam ab apoſtolis Hieroſolymis celebratum comminiſcuntur. Priusquam enim in varias orbis partes diſpergerentur; conueniſſe eos, aiunt, atque ſymbolum illud, quod hodie apoſtolicum adhuc vocatur, condidiſſe, vt inſtar teſſerae eſſet, qua dignoſci poſſent, qui apoſtolicam doctrinam, eamque genuinam, eſſent amplexuri, immo & canones, qui vulgo apoſtolici vocantur, in eodem concilio confectos fuiſſe. Ita CAESAR BARONIVS, in *annalib. ad annum Chriſti XLIV. num. XIV. ſeqq.* quem & alii ſequuntur. Praeterquam vero, quod de tempore, quo apoſtoli per orbem vniuerſum diſperſi ſint, quoue adeo & hocce concilium ſit celebratum, ipſimet, qui hancce tuentur ſententiam, inter ſe non conueniunt: haecce

narra-

narratio nullo idoneo fideque digno comprobari poteſt teſtimonio ; vt iure meritoque inter fabulas & inania referatur commenta. Nec vero ſimile, ſi apoſtoli in conuentu quodam aut concilio ſymbolum iſtud, quod apoſtolicum vocatur, ceu ſummam quamdam, ſimulque teſſeram doctrinae ſuae, condidiſſent, Lucam rem tanti momenti ſilentio praetermiſſurum fuiſſe. Cum vero etiam hodie rationibus euidentiſſimis euictum ſit, tum ſymbolum iſtud, tum canones illos, qui itidem apoſtolici vocantur, perperam apoſtolis tribui; quod & prudentiores, cordatioresque inter ipſos Romanae eccleſiae addictos agnoſcunt : quidquid de concilio iſto apoſtolorum Hieroſolymitano dicitur, ſponte ſua corruit. Conferenda, quae tum de ſymbolo ſic dicto apoſtolico, tum de canonibus apoſtolorum, copioſe ſatis dixi in *iſagoge hiſtorico - theologica &c. lib. II. cap. II.* ad §. *II. p. 441. ſeqq.* & *cap. V.* ad §. *III. p. 742. ſeqq.* Conficitur igitur ex iis, quae hucusque diſſeruimus, concilium iſtud Hieroſolymitanum, de quo hic nobis ſermo eſt, non tantum primum, ſed & vnicum concilium eſſe, quod tempore apoſtolorum celebratum fuit. Mirari tamen aliquis poſſet, cur non alia fuerint congregata : cum praeter illam, de obſeruantia legis Moſaicae, aliae quoque exortae ſint controuerſiae, & haeretici quidam errores quos-

dam

dam non minoris vtique momenti, quam illorum fuit, qui neceſſitatem obſeruandi legem Moſaicam propugnarunt, diſſeminauerint, iisque turbauerint eccleſiam. Cuius rei cauſſam ſi quis in apoſtolorum diſperſione quaerat; illi forte aliquis reſpondebit, potuiſſe tamen ſub directione apoſtoli cuiusdam e. g. Ioannis, concilium aliquod presbyterorum, aliorumque piorum hominum congregari, vt grauiſſimis iſtorum hominum erroribus obuiam iretur. Aliae itaque cum fuiſſe rationes videantur, cur id factum non ſit: non magnopere, meo quidem iudicio, errabit, qui dixerit, tam apertos ac manifeſtos iſtorum haereticorum, Simonis ſcilicet, aliorumque eiusdem generis hominum, fuiſſe errores, vt examine quodam ac inquiſitione, verane an falſa eorum eſſent dogmata, quorſum concilia praecipue ſunt comparata, opus non fuerit, ſed ſtatim ad reprehenſionem illorum ſeriamque adhortationem, vt ab iis omnes ſibi cauerent, apoſtoli aliique doctores potuerint progredi. Controuerſiae autem iſtius de obſeruantia legis Moſaicae, certe cum primum ea excitaretur, longe aliam fuiſſe rationem, nec omnes tam facile, quid hac in re ſtatuendum eſſet, perſpicere potuiſſe, nemo non intelligit.

Supereſt, vt de tempore concilii iſtius Hieroſolymitani, de quo verba facturi ſumus, aliquid addamus: de quo diuerſae exſtant virorum doctorum ſententiae, quas exhibent SAMVEL SCHELGVIGIVS

GVIGIVS, in *exercitat. theologica de concilio Hieroſolymitano cap. II. §. V. ſeqq.* itemque SAMVEL BASNAGIVS, in *annalib. politico-eccleſiaſt. ad annum Chriſti L. §. XXI. p. 601.* Difficile quoque foret, certi aliquid hac de re definire, niſi ipſemet Paulus apoſtolus indicium, ex quo vtcumque concilii iſtius tempus inueſtigari poteſt, ſuppeditaſſet, dum *Gal. II. 1. ſe poſt quatuordecim annos iterum cum Barnaba Hieroſolymam adſcendiſſe*, commemorat. In eo enim, ſi non omnes, certe plerique conſentiunt, hoc de itinere iſto, quo ad concilium Hieroſolymitanum profectus eſt, intelligendum eſſe. *Epiphanium, Hieronymum, ac denique omnes eccleſiaſticos tractatores, absque vlla controuerſia, hoc pro conſtanti habuiſſe*, auctor eſt CAESAR BARONIVS, in *annalib. ad an. Chriſti LI. num. VI.* Veroſimile quoque admodum hoc eſſe, nemo temere negauerit. Sed quaeri iterum ſolet, a quonam quatuordecim iſti anni numerandi ſint termino? Dixerat antea *cap. I. 18.* idem apoſtolus, ſe poſt tres a conuerſione annos primum Hieroſolymam ad reliquos apoſtolos veniſſe: vnde nonnulli colligunt, cum fine trium iſtorum annorum initium quatuordecim illorum connectendum eſſe. Verum apoſtolum *cap. II. 1.* neutiquam ad connexionem chronologicam reſpicere, ita vt vox ἔπειτα, ad tres iſtos annos in capite praecedenti memoratos,

moratos, referri debeat, recte oſtendit IOAN. PEARSONIVS, in *annalibus Paulinis p. 9.* Veroſimilior itaque illorum eſt ſententia, qui, apoſtolum & tres iſtos annos *cap. I. 18.* & quatuordecim a conuerſione ſua numeraſſe, contendunt. Per conuerſionem vtique iſtam, quacum & vocatio ad munus apoſtolicum coniuncta erat, tam inſignis tamque memorabilis rerum Pauli contigerat mutatio, vt eum deinceps in rebus ad ſe ſpectantibus hanc ſemper ſequutum fuiſſe epocham, dubitari nequeat. Ad tempus autem conuerſionis iſtius quod attinet, cum eorum mihi maxime probabilis videatur ſententia, qui eam ad annum Chriſti XXXV. referunt: ſequetur, concilium hocce Hieroſolymitanum celebratum fuiſſe anno Chriſti XLIX. Quam ſententiam etiam praeter IOAN. PEARSONIVM *l. c.* aliosque, calculo ſuo comprobat SAMVEL SCHELGVIGIVS *loc. citat. cap. II.* §. *III. ſeqq.* SAMVEL BASNAGIVS, dum, anno quinquageſimo poſt Chriſtum natum ſynodum hancce Hieroſolymis coactam, contendit, non longe admodum a ſententia noſtra abit *l. c.* Quatuordecim iſtos annos, quorum *Gal. II. 1.* fit mentio, a tempore conuerſionis Paulinae computandos eſſe, FRIDERICVS quoque SPANHEMIVS docet, ita tamen, vt annus a conuerſione apoſtoli decimus quartus inchoatus non impletus fuerit, *pro vſu phraſeos, velut* διὰ τριῶν ἡμε-

ϱῶν, *tertia die, apud Matthaeum, de tempore reſurrectionis*. Recte vero idem LVDOVICVM CAPPELLVM atque HVGONEM GROTIVM reprehendit, quod pro δεκατεσσάρων ſubſtituant τεσσάρων, idque *ſobriae critices modum excedere*, pronuntiat, in *diſſertat. de conuerſionis Paulinae epocha fixa in epiſtola ad Galatas, deque Pauli hiſtoria & nomine*, §. *XX. operum tom. II. p. 322.*

§. II.

Occaſionem concilio huic praebuit controuerſia de obſeruantia legis Moſaicae in eccleſia Antiochena orta. * De ea enim cum acriter diſputaretur; Paulus atque Barnabas, & alii quidam Hieroſolymam miſſi ſunt, vt quaeſtionis iſtius deciſionem ab apoſtolis & presbyteris peterent. **

* Lucas hac de re ita loquitur: *Quidam autem ex Iudaea degreſſi, docebant fratres, niſi Moſaico ritu circumciderentur, non poſſe ſaluos fieri.* Quinam iſti fuerint, qui ex Iudaea Antiochiam ſe contulerint, ibidemque eiusmodi quid docuerint, ſcriptor ſacer non indicat. IOANNES equidem SELDENVS obſeruat, in codicibus quibusdam manu ſcriptis poſt verba: *& quidam deſcendentes ex Iudaea*, addi: τῶν πεπιςευκότων ἀπὸ τῆς αἱρέσεως τῶν Φαρισαίων, *eorum, qui crediderunt,*

runt, *ex ſecta Phariſaeorum* ; *de iure naturae & gentium iuxta diſciplinam Ebraeorum lib. VII. cap. XII. p. 886.* Verum cum plerique , iique praeſtantiſſimi codices, verba iſta omittant : dubitari nequit, quin aliquis ea ex *verſ. 5.* margini codicis ſui inſcripſerit : vnde deinceps fieri potuit, vt in vno alteroue codice in ipſum textum reciperentur. Interim tamen vero admodum ſimile, ex Phariſaeorum ſchola homines iſtos, qui eccleſiam Antiochenam turbarunt, prodiiſſe; quippe quos legis Moſaicae rituumque & caerimoniarum , fuiſſe obſeruantiſſimos , notum eſt. Idemque ex *v. 5.* colligi poteſt; qua de re tamen deinceps plura dicemus. Sunt, qui putant, eosdem illos fuiſſe, quos Paulus pſeudapoſtolorum nomine in epiſtolis ſuis indicat, quosue copioſe ſatis *capite praecedenti* deſcripſimus. Verum cum pſeudapoſtolorum longe maior proteruia fuerit in contemnendo Paulo, longeque maior in defendendo errore ſuo de neceſſaria legis Moſaicae obſeruantia , pertinacia, quam illorum fuiſſe videtur, qui Antiochiae turbas iſtas excitarunt : nondum mihi perſuadere poſſum, hoſce eosdem pſeudapoſtolos fuiſſe. Quin potius, a vero non abhorrere, exiſtimo, nonnullos, ſpreto concilii iſtius decreto, ad errorem ſuum defendendum animum obfirmaſſe, cumque Pauli maxime ſibi obſtare viderent auctoritatem, hanc vt extenua-

rent, ac imminuerent, omnem mouiſſe lapidem, & ita pſeudapoſtolos illos exſtitiſſe. Eſſe etiam, qui praeeuntibus EPIPHANIO ac PHILASTRIO exiſtiment, ducem & anteſignanum illorum, qui Antiochiae turbas illas excitarunt, fuiſſe Cerinthum, notiſſimi nominis haereticum illum, ſupra iam obſeruauimus. Et negari nequit, CAES. BARONIVM, NATALEM ALEXANDRVM, IACOBVM VSSERIVM, aliosque viros eruditos, eidem adſtipulari ſententiae. Cur autem ea mihi diſplicuerit, antea itidem paucis indicaui. Diſplicet vero etiam SAMVELI BASNAGIO, qui copioſe, variisque rationibus, eamdem impugnat, in *annalib. politico-eccleſiaſticis* ad *annum Chriſti L.* §. *XIX.* *p.* *599.* Recteque vir ille doctiſſimus ſilentium Lucae vrget: cum nulla fuerit ratio, cur nomini eius parcere debuerit; ſiquidem Paulus alios eiusdem generis eccleſiae perturbatores, Alexandrum, Hymenaeum, Philetum, ſuis adpellare nominibus non dubitauerit. Addit porro, ſeditioſis iſtis, circumciſionis neceſſitatem vrgentibus, alio duce opus non fuiſſe, quam vehementiſſimo eo adfectu, quo in Moſis caerimonias impellebantur. *Hic fons*, inquit, *hoc principium fuit iurgii, in quod coniecta eſt eccleſia: deſcenderunt quidam ex Iudaea, quos non turbo aliquis, ſed inflammauit ad vnum praepoſterus circumciſionis amor.* Mitto reliqua, quibus

cou-

contra diſſentientes pugnat, argumenta. Quod vero idem vir doctiſſimus contendit, temporum quoque obſtare rationes, quo minus a Cerintho turbae iſtae excitari potuerint, accuratiorem promeretur diſcuſſionem; quam *capiti ſequenti*, vbi de haereticis aeui apoſtolici ex inſtituto dicemus, reſeruamus. Ceterum, cum *ex Iudaea deſcendiſſe* dicuntur, qui Antiochenam eccleſiam turbarunt: dubitari nequit, quin ex membris fuerint eccleſiae Hieroſolymitanae, cuius, vtpote reliquarum eccleſiarum velut matris, cum magna eſſet auctoritas; ſibi etiam prae reliquis aliquid iſtos homines arrogaſſe, a vero non abhorret. Cumque Hieroſolymae ſedes & veluti centrum cultus Moſaici, ipſumque templum eſſet: plurimos in eccleſia iſta rituum Moſaicorum tenaciſſimos fuiſſe, mirum non eſt. Num vero tum demum Antiochiam venerint, cum lites iſtae orirentur, an iam antea ibi commorati fuerint, ex voce κατελθόντες, qua Lucas vtitur, definire non licet. Veroſimile admodum, cum fama de gentilium per Paulum & Barnabam conuerſione, quam vterque eccleſiae Antiochenae, non ſine multorum, vt credere par eſt, gaudio, adnuntiauerat, *act. XIV. 27.* Hieroſolymam veniſſet; ſimulque qui ibi erant chriſtiani accepiſſent, gentiles iſtos ſine circumciſione in eccleſiae communionem receptos: nonnullos zelo inconſulto legis Moſaicae flagrantes eum in finem Antiochiam

 aduo-

aduolaſſe, vt neceſſitatem obſeruandi legem Moſaicam demonſtrarent.

Ipſam iſtorum hominum ſententiam, ſeu dogma, Lucas hiſce exprimit verbis: *niſi circumcidamini* τῷ ἔθει Μωϋσέως *ritu* vel *more Moſaico, non poteſtis ſaluari.* Vbi, cum dubium oriatur, quo iure circumciſionem a lege Moſaica deriuent, dum dicunt, *more Moſaico;* cum tamen, eamdem non a Moſe, ſed ab Abrahamo originem trahere, notum ſit: videtur illud tolli poſſe per lectionem, quam IOANNES SELDENVS *de iure nat. & gent. iuxta diſciplinam Ebraeor. lib. VII. cap. XII. p. 886.* profert: ἐὰν μὴ περιτέμνησθε καὶ τῷ ἔθει Μωϋσέως περιπατῆτε, *ſi non circumcidamini & Moſis inſtituto ambulaueritis.* Verum quemadmodum plerique & praeſtantiores codices receptae lectioni fauent: ita & nulla nos, vt ab ea diſcedamus, cogit neceſſitas. Licet enim Abrahamus primum circumciſionem a Deo acceperit; primus etiam, vt mandato diuino morem gereret, circumciſus ſit: Moſes tamen eamdem ſpecialiori quadam ratione & legislatoria auctoritate populo Iſraëlitico iniunxit; vt hoc adeo intuitu recte pro more ſeu ritu Moſaico reputetur. Ad rem ipſam quod attinet; turbatores iſtos pacis eccleſiaſticae non tantum de circumciſione, ſed & ſimul de lege Moſaica loqui, ſeu dum circumciſionis mentionem fecerunt, legis ſimul Moſai-

Moſaicae cauſſam agere voluiſſe, manifeſtum, poſitumque eſt extra controuerſiam. Idque ex *verſ. 5.* recte etiam colligitur, vbi coniunguntur περιτέμνειν, παραγγέλλειν τε τηρεῖν τὸν νόμον, *circumcidere & praecipere, ſeruare legem.* Num de ſola lege caerimoniali, an vero ſimul de morali hoc intelligendum ſit? id vero eſt, de quo diſputari ſolet. Prius Romanae eccleſiae addictis, immo omnibus illis placet, qui operibus legis locum quemdam in iuſtificatione hominis peccatoris coram Deo concedunt. Immo ex noſtratibus etiam IOANNES GEBHARDVS in eo totus eſt, vt euincat, non de morali, ſed caerimoniali lege diſputatum fuiſſe, in *quaeſtionibus de concilio apoſtolorum,* quae exſtant in IOANNIS FECHTII *ſchediasmatibus ſacris p. 978. ſeqq.* Nos equidem libenter fatemur, immo vltro largimur, directe & per ſe quaeſtionem fuiſſe de lege caerimoniali, eiusque parte haud vltima, ſcilicet circumciſione: in fundamentum tamen iſtius erroris ſiue πρῶτον ψεῦδος ſi inquiras; non aliud illud fuiſſe deprehendes, quam opinionem de obſeruantia legis generatim ſpectatae ad iuſtificationem, adeoque ſalutem conſequendam, prorſus neceſſaria, ſeu quod perinde eſt, per opera legis hominem iuſtificari, ſeu gratiam & fauorem Numinis conſequi. Idque 1.) inde patet, quod haud dubie ex ſecta Phariſaeorum fuerint, qui huncce errorem defenderunt; vt iam antea

 obſer-

obſeruatum; id quod & ex *verſ. 5.* colligi poteſt. Phariſaeorum autem iſtam fuiſſe ſententiam, quod homo per opera legis, & quidem moralis, ſeu quod perinde eſt, per praeceptorum diuinorum obſeruantiam, iuſtificetur vel ex *Matth. V. 20. ſeqq.* patet; II.) quoniam cum circumciſione obſeruatio totius legis Moſaicae, adeoque non tantum caerimonialis, ſed & moralis, coniuncta fuit, vt diſerte Paulus docet: *hoc confirmo omni homini, qui circumciditur, eum debere toti parere legi, Galat. V. 3.* Quae verba cur de ſola lege caerimoniali intelligere debeamus, nulla adferri poteſt ratio. Luculentius adhuc idem apoſtolus hocce docet, quando, *nam ita demum,* inquit, *prodeſt circumciſio, ſi legi pareas; ſin contra legem committas, tua circumciſio in praeputium abiit, Rom. II. 25.* De lege enim morali haec intelligenda eſſe, ea quae praecedunt, neminem dubitare ſinunt. Cum ergo circumciſionis neceſſitas a iuſtificatione, rationeque conſequendi ſalutem, remouetur: non poteſt non ſimul obſeruatio totius legis Moſaicae inde remoueri; III.) quia Petrus illorum, qui neceſſitatem obſeruandi legem Moſaicam vrgebant, errorem refellens, generatim de lege Moſaica, non autem de caerimoniali tantum loquitur, dum legem iſtam *iugum* vocat, *quod neque maiores noſtri,* inquit, *neque nos ferre potuimus v. 10.* Neque, ſi dicendum

dum quod res eſt, ſola lex caerimonialis iugum ἀβάϛακτον vocari poterat; cum praeſtationes, quas exigebat, quantumuis cum onere quodam atque moleſtia coniunctae, vires tamen hominum neutiquam ſuperarent; moralis autem legis ea ſit conditio, vt a nemine mortalium ſeruari ſecundum verum ac genuinum eius ſenſum queat, meritoque adeo iugum ἀβάϛακτον vocetur; IV) quia, dum idem apoſtolus pergit: *ſed nos per domini noſtri Ieſu Chriſti gratiam ſeruari credimus, quemadmodum & illi*, cuncta gratiae domini noſtri Ieſu Chriſti ita tribuit, vt omnia, cuiuscumque legis, tum moralis, tum caerimonialis, opera remoueat. Si enim operi legis cuiusdam in iuſtificatione locus concedatur; non poteſt amplius gratiae tribui: quod & rectiſſime Paulus obſeruat, omnesque condocet: *quod ſi ex gratia, ergo non ex operibus, alioqui gratia non iam eſſet gratia*; *Rom. XI. 6.* Atque iſta Petri ſententia V.) ab ipſo concilio haud obſcure adprobata fuit, dum ab eo decretum eſt, conuerſis ex gentilibus *nihil amplius oneris imponendum eſſe*, ſed hoc tantum ab iis exigendum (quod charitas pariter atque prudentia poſtulabant) *vt abſtinerent ab idolothytis, & ſanguine, & ſuffocato, & ſcortatione.* Cur enim, quaeſo, nihil amplius oneris illis imponendum cenſent? Haud dubie non aliam ob cauſſam, quam quod gratia domini noſtri Ieſu Chriſti, vt Petrus docuerat,

ad ſalutem ſufficeret. Accedit denique VI.) quod eadem haecce controuerſia, de qua in concilio Hieroſolymitano diſceptatum fuit, non obſtante concilii iſtius decreto, deinceps a quibusdam, praeſertim pſeudapoſtolis, fuit continuata. Hiſce autem dum Paulus apoſtolus, tum alibi, tum maxime in epiſtola ad Romanos, obuiam iuit; ita eos refutauit, vt omnia non tantum caerimonialis ſed moralis quoque legis opera a iuſtificatione hominis peccatoris coram Deo excluderet: vt ſupra copioſe ſatis demonſtratum eſt. Qua quidem ratione luculenter ſimul oſtendit, fundamentum & πρῶτον ψεῦδος opinionis, de neceſſaria legis Moſaicae obſeruantia, ſemper fuiſſe phariſaicam illam de iuſtificatione per opera legis perſuaſionem; cui adeo Petrum ceterosque apoſtolos in concilio Hieroſolymitano, dum legis Moſaicae ad ſalutem neceſſitatem reiecerunt, ſimul occurriſſe, certe rectiſſime hoc inde concludi, nemo, qui cuncta rite ponderauerit, dubitare poterit.

** Quae Antiochiae geſta ſint, Lucas iterum ita exprimit: γενομένης ȣ̓ν ϛάσεως καὶ συζητήσεως ȣ̓κ ὀλίγης τῷ Παύλῳ καὶ τῷ Βαρνάβᾳ πρὸς αὐτȣ́ς. Vbi quidem voces τῷ Παύλῳ καὶ τῷ Βαρνάβᾳ ad συζήτησιν referendas eſſe, non ad ϛάσιν recte ad *h. l.* monet HVGO GROTIVS. Senſus namque eſt, Paulo & Barnabae impoſitam fuiſſe neceſſitatem, cum iis, qui dixerant, niſi Moſaico ritu circum-

circumcidamini, non poteſtis ſaluari, diſputandi: idque dum fiebat; ortam eſſe στάσιν ſiue ſeditionem, nonnullis cum Paulo & Barnaba, aliis cum iis, qui ſecus ſentiebant, facientibus. Vnde, quod Paulo ac Barnabae στάσις ſiue *ſeditio* tribui nequeat, liquet. Haec ergo dum agebantur; ἔταξαν *ſtatuerunt, Paulo & Barnabae & aliis quibusdam ex ſuis adſcendendum eſſe Hieroſolymam &c.* Quinam autem iſti fuerint, qui ita ſtatuerint, non indicatur. THEODORVS BEZA, in codice quodam, quo vſus eſt, antiquiſſimo, haecce addita fuiſſe verba, obſeruat: ἔλεγε γὰρ ὁ Παῦλος, οὕτως μένειν, καθὼς ἐπίστευσαν, διϊσχυριζόμενος. ὁι δὲ ἐληλυθότες ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ παρήγγειλαν αὐτοῖς τῷ Παύλῳ καὶ Βαρνάβα καί τισιν ἄλλοις, ἀναβαίνειν πρὸς τοὺς ἀποστόλους καὶ πρεσβυτέρους εἰς Ἱερουσαλὴμ, ὅπως κριθῶσιν ὑπ᾽ αὐτῶν περὶ τοῦ ζητήματος τούτου· *Paulus adfirmans dicebat, vt ſic manerent, ſicut crediderant;* (hoc eſt, vt qui circumciſi non erant, non circumciderentur) *qui vero ex Hieroſolymis venerant, denuntiabant illis, Paulo & Barnabae, & aliis quibusdam, vt adſcenderent ad apoſtolos & ſeniores Hieroſolymam, iudicium ſubituri coram illis de hac quaeſtione;* conf. & IOANNES MILLIVS ad *h. l.* Huic ergo additamento ſi fides adhibenda: aduerſarii Pauli & Barnabae fuerunt, qui conſilium hoc ſuppeditarunt,

vt

vt controuerſiae deciſio ab apoſtolis & ſenioribus eccleſiae Hieroſolymitanae exſpectaretur. Quemadmodum autem apud omnes in confeſſo eſt, illud a Luca ipſo profectum non eſſe: ita &, ad eiusmodi quid nobis perſuadendum, nulla eius eſt auctoritas. Longe probabilius, ab illis, qui diſputatione eorum, qui neceſſitatem legis Moſaicae vrgebant, cum Paulo & Barnaba, turbati, dubii erant, quamnam amplecti deberent partem, conſilium hocce ſuppeditatum fuiſſe, & cum optimum eſſet, non poterat non, ſi non omnibus, certe plerisque, probari.

Quibus itaque hocce conſilium placuit, illi ſtatuerunt, vt Paulus & Barnabas *καί τινες ἄλλοι ἐξ αὐτῶν & quidam alii ex illis*, Hieroſolymam adſcenderent. Quinam illi fuerint, qui cum Paulo & Barnaba Hieroſolymam ſe contulerint, non indicatur. Vero ſimile autem admodum, fuiſſe ex eorum numero, qui Paulo ac Barnabae ſe oppoſuerunt. Ipſa enim aequitatis ratio poſtulare videbatur, vt ex vtraque parte adeſſent, qui, quae ad cauſſae ſuae defenſionem facere videbantur, proponerent. Miſſi autem ſunt *ad apoſtolos & presbyteros.* Non ergo ad ſolum Petrum miſſi ſunt, quod monarchiae papalis defenſores vellent, nec ad ſolos apoſtolos, ſed & ad presbyteros. Quinam presbyterorum nomine veniant, vt ediſſeramus, huius loci non eſt. Erit hac de re in ſequentibus dicendi occaſio. Nunc illud

monere

monere ſufficiat, ex hiſce verbis palam eſſe, eos, a quibus Paulus & Barnabas cum reliquis miſſi ſunt, exiſtimaſſe, presbyterorum non minus quam apoſtolorum eſſe, de quaeſtione illa, quae legationi huic occaſionem praebuerat, ferre ſententiam. Atque tuliſſe etiam, quae in concilio hocce geſta ſunt, abunde docent. Quemadmodum autem cauſſa miſſionis iſtius erat, vt apoſtolorum presbyterorumque de quaeſtione exorta mentem ſententiamque intelligerent, ſeu controuerſiae ab illis acciperent deciſionem: ita vt Paulus ipſemet hancce legationem cum Barnaba ſuſciperet, quin ob cauſſas ab eo factum ſit grauiſſimas, dubitare non licet. Ipſemet quidem nulla alterius hominis indigebat informatione; vtpote qui longe certiſſimus erat, veritati prorſus conſentanea eſſe, quae docebat, adeo vt fidenter dicere poſſet: *ſi etiam nos aut angelus ex caelo aliud euangelium vobis adnuntiauerit, quam nos adnuntiauimus, anathema ſit; Gal. I. 8.* Sed vt pacem & tranquillitatem eccleſiae Antiochenae redderet; vt eos, qui a recta via aberrauerant, in eam reduceret; vt diſſentientes eo facilius compeſceret; vt impedimenta, quae in gentilium conuerſione, niſi lis iſta componeretur, oriri poterant, remoueret; paucis, ſola charitate & eccleſiae commoda promouendi ſtudio, iter hocce in ſe ſuſcepit. Non enim ignorabat, quantum ad haec omnia apoſtolorum & presbytero-

terorum, qui Hieroſolymis erant, valeret auctoritas. Interim non negandum, acceſſiſſe reuelationem diuinam, qua apoſtolus de voluntate Numinis certior fiebat; id quod ipſe diſerte indicat *Gal. II. 2.* Iter itaque ingreſſi Paulus, & Barnabas cum reliquis, & προπεμφθέντες ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας, hoc eſt, aliquousque a quibusdam honoris cauſſa deducti; (hanc enim vocis iſtius genuinam eſſe ſignificationem, IOACHIMO CAMERARIO, ERASMO SCHMIDIO, ac HVGONI GROTIO ad *h. l.* obſeruatum eſt) Phoenicen & Samariam obibant, gentiliumque dum exponebant conuerſionem, fratres omnes ingenti adficiebant laetitia.

Cum Hieroſolymam perueniſſent, *accepti ſunt ab eccleſia & apoſtolis & ſenioribus, & quae ſecum Deus feciſſet, retulerunt, act. XV. 4.* Referenda huc eſſe, quae Paulus narrat *Gal. II. 9. 10.* nonnulli exiſtimant; conf. HERM. WITSIVS, *meletemat. Leid.* in *vita Pauli ſect. IV.* §. *II. p. 57.* Nec deerant ſibi, qui Paulo & Barnabae ſe opponebant. *Exſtiterunt autem quidam*, inquit Lucas, *ex eorum, qui crediderant, Phariſaeorum ſecta, qui eos circumcidendos dicerent &c. verſ. 5.* Nimirum veroſimile admodum eſt, aduerſarios iſtos Pauli, qui Hieroſolyma Antiochiam deſcenderant, & rurſus Hieroſolymam reuerſi erant, ibi illos, qui eiusdem ſecum erant ſententiae,

aut

aut omnino a quibus miſſi erant, excitaſſe, vt fortiter Paulo ſe opponerent. Nec ſine omni ratione hinc colligitur, vtrosque ex ſecta fuiſſe Phariſaeorum, qui tamen Chriſto nomen dederant. Sunt quidem viri docti, qui verba haecce, quae recitauimus, non Lucae eſſe, nouum hiſtoriae interuallum inchoantis, ſed Pauli ac Barnabae, ſermonem ſuum continuantium, exiſtimant, quibus THEODORVS BEZA exemplum praeiuit, qui & ideo in verſione ſua verbum *aiebant* adiecit, vt oſtenderet, tranſitionem eſſe ab obliqua oratione ad rectam. Quod ſi admittatur; eo minus dubitandum eſſet, qui Antiochiae turbas illas excitarunt, ex ſecta Phariſaeorum fuiſſe. Verum repugnant alii; eo quod ellipſis verbi *aiebant* inſolentior ſit, nec exemplis, a THEOD. BEZA adductis, vtpote ad rem non facientibus, confirmari queat; praeterea cum tota oratio antecedens recta ſit; ab ea ob particulam aduerſatiuam δὲ tranſitum ad obliquam admitti non poſſe; accedere denique, aiunt, quod *v. 6.* συνήχθησαν δὲ, dicatur, vt ſignificetur, ſollemnem & velut publicam apoſtolorum & presbyterorum tum demum inſtitutam fuiſſe congregationem, cum ea, quae *verſ. 5.* narrantur, in conuentu quodam tumultuario hominum, qui ſponte ſua confluxerant, contigerint. Conferendi hanc in rem DANIEL HEINSIVS, *ſacrar. exercitation. lib. V. cap. IX. p. 299.*

p. 299. ERASMVS SCHMIDIVS, in *annotat.* ad *h. l.* IO. CHRISTOPH. WOLFIVS in *curis philolog. & crit.* ad *h. l. p. 1215.*

§. III.

Apoſtolis itaque pariter ac presbyteris congregatis, * cum quaeſtio haecce vltro citroque agitata eſſet : ** Petrus tandem ſententiam dixit ; *** quem ſequutus eſt Iacobus, qui controuerſiae deciſionem propoſuit, quam totum concilium calculo ſuo comprobauit. *

Non apoſtolos tantum, ſed & presbyteros congregatos fuiſſe, Lucas diſerte dicit, *verſ. 6.* Immo totam eccleſiam, certe inſignem eius partem, adfuiſſe, ex *verſ. 12.* colligere licet. Presbyteros eum in finem adfuiſſe, vt aeque atque apoſtoli ſententiam dicerent, verba Lucae nos condocent: *congregati ſunt apoſtoli & presbyteri* ἰδεῖν περὶ τȣ̃ λόγȣ τȣ́τȣ *diſpiciendae huius rei gratia.* Presbyterorum itaque non minus, quam apoſtolorum fuit, hac de re diſpicere, hoc eſt, eam ſub examen reuocare, & de ea ſententiam dicere. Nec obſtat, quod Petri tantum atque Iacobi, vt & Pauli & Barnabae ſermones a diuino ſcriptore commemorentur. Inde enim quod reliqui, qui concilio

concilio interfuerunt, plane nihil dixerint, aut ſuam quoque de propoſita quaeſtione non aperuerint ſententiam, colligi nequit. Erronea porro planeque falſa Romanae eccleſiae addicti, dum, presbyteros in hoc concilio ſententiam ſuam dixiſſe, negant, nituntur opinione, ac ſi iam eo tempore diſcrimen aliquod inter epiſcopos & presbyteros intercesſerit. Secus enim ſe rem habuiſſe, notum eſt, & ex iis etiam, quae ſuo loco hac de re diſputabimus, patebit. Prorſus autem lepidi ſunt, qui, ex eodem grege nonnullos epiſcopos in *futuros vſus* ab apoſtolis ordinatos fuiſſe, vt ad nouas eccleſias gentium mitterentur, qui apud Lucam presbyterorum nomine veniant, comminiſcuntur. Ita namque epiſcoporum, quos *titulares*, itemque *annulares*, *ambulatorios*, *commendatitios* vocant, apoſtolicam inueniſſe originem ſibi videntur. Quod quidem tam friuolum eſt, vt nulla refutatione indigeat. Interim obſeruatu dignum, quod ipſe MELCHIOR CANVS de hiſce epiſcopis ita pronuntiat: *epiſcopi, quos annulares noſtri vocant, ſine cauſſa aliquando in ſynodum ſunt admiſſi. Sed nihil mirum. Nam & ſine cauſſa in eccleſia ſunt; de locis theologicis lib. V. cap. II. p. 143.* Num presbyteri, qui concilio Hieroſolymitano interfuerunt, fuerint laici, an clerici? diſputat SAMVEL BASNAGIVS, recteque diſcrimen illud, quod nonnulli inter presbyteros conſtituunt,

tuunt, explodit; in *annalib. politico-eccleſiaſticis* ad *annum L.* §. *XXIV. p. 602.* Enim vero cum, vt antea monuimus, & ſuo loco copioſius probabitur, eo tempore inter presbyteros & epiſcopos nullum interceſſerit diſcrimen, ſed omnes presbyteri fuerint epiſcopi, & viciſſim: diſtinctio illa inter presbyteros *laicos & clericos* locum inuenire nequit.

Ad apoſtolos quod attinet, qui concilio huic interfuerunt, num de omnibus hoc intelligendum ſit? quaeri ſolet. Adfirmatur hoc equidem in *conſtitutionib. apoſtolic. lib. VI. cap. XII. p. 343.* cui nonnulli & pſeudo-ABDIAM iungunt, in *actis apoſtolorum* ſiue *hiſtoria certaminis apoſtolici lib. VI.* §. *I.* in IO. ALB. FABRICII *codice apocrypho noui teſtamenti p. 594.* Vt autem pſeudo-ABDIAS ille de alio quodam apoſtolorum conuentu ibi loquitur: ita nec eius, nec *conſtitutionum*, vt vocantur *apoſtolicarum*, ea eſt auctoritas, vt fidem eis denegare non liceat. Et denegare quoque ex ipſis eccleſiae Romanae addictis nonnulli non dubitant, quos inter ipſe CAESAR BARONIVS cardinalis eſt, in *annalib.* ad *annum Chriſti LI. num. IX.* diſſentientibus tamen ex eadem eccleſia aliis, & ab iis, quae in *conſtitutionibus* illis *apoſtolicis* traduntur, ne illarum labefactare fidem videantur, diſcedere religioni ſibi ducentibus. Nos iſta non mouent; cumque apud Lucam ne mini-

minimum quidem indicium adpareat, ex quo colligi queat, omnes apoſtolos adfuiſſe; iure meritoque, longe incertiſſimum eſſe, exiſtimamus, quidquid hac de re dicitur. Praeter Paulum adfuiſſe Petrum & Iacobum, Lucas diſerte teſtatur. Tribus hiſce Ioannem adhuc addit BARONIVS *l. c.* quem & alii ſequuntur; conſentientibus & ex noſtratibus haud paucis. Dubium tamen admodum hoc videtur SAMVELI BASNAGIO, eo quod nulla eius in hocce concilio fiat mentio. *Cur enim*, inquit, *illud Ioannis* (nomen) *obliuioni datum? Nonne id ſilentii innuit, tum temporis abſuiſſe Hieroſolymis? Num eius ſententia non aeque Lucae in annales referri debuit, ac illa & Petri & Iacobi?* in *annalib. politico-eccleſiaſtic.* ad *annum L.* §. *XX. p. 600.* Verum cum ſupra iam obſeruatum ſit, quae Paulus *Gal. II. 9. 10.* narrat, ad concilium hocce Hieroſolymitanum ſpectare: Ioannem quoque in concilio iſto adfuiſſe, dubitari prorſus nequit. Diſerte enim eius ibi ſit mentio. Lucas autem, quod Petri equidem & Iacobi, non autem Ioannis, ſententiam commemorauerit, varias ob cauſſas fieri potuit; vt inde, eum non adfuiſſe, colligi nequeat.

** Hoc eſt, quod Lucas dicit: πολλῆς δὲ συζητήσεως γενομένης, *multa diſputatione facta*, vel vt SEB. CASTALIO vertit: *magna contentione exorta.* Hoc aliter intelligi

nequit, quam nonnullos ſententiam de neceſſaria legis Moſaicae obſeruantia acriter propugnaſſe, quibus non minus fortiter alii contradixerint. Idque cum de presbyteris intelligendum ſit : confirmatur inde, quod antea iam obſeruauimus, hoſce quoque facultate, ſententiam ſeu ſuffragium in concilio ferendi, gaudere. Recte quoque hinc colligitur, diſſentientibus quoque in concilio libertatem loquendi, ſententiamque ſuam proponendi, immo defendendi, concedendam eſſe. Legenda, quae hac de re diſſerit SAM. SCHELGVIGIVS in *exercitat. de concilio Hieroſolymit. cap. XIII.* §. *I. II.*

*** Atque inde qui Romano pontifici primatum quemdam in eccleſiam vniuerſam tribuunt, colligunt, Petrum in hocce concilio praeſidis munere functum eſſe. Ita ROBERTVS BELLARMINVS; qui cum primum ad HIERONYMVM prouocaſſet, *& ibidem* inquit, Petrum ſcilicet praeſidis munere functum, *ex eo colligitur, quod Petrus primus ſurgit, primus loquitur, primus quaeſtionem definit, & omnes, vt Hieronymus dixit, ſententiam eius ſequuntur; lib. I. de conciliis & eccleſia, cap. XIX. p.m. 84.* Cardinalem huncce & alii ex eadem eccleſia magno numero ſequuntur. Immo nonnulli eousque progrediuntur, vt adſerant, potuiſſe Petrum, ſi voluiſſet, ſolum, ſine vllo concilio, quaeſtionem obortam decidere ; ſecus autem

quod

quod hic ſe geſſerit, id ſingulari eius modeſtiae tribuendum. IOANNES CABASSVTIVS, praeeunte, vt videri vult, CHRYSOSTOMO, prudentiam, & ſummam in Petro admiratur animi moderationem, quod, cum ſummus eſſet pontifex, Chriſtique per orbem vniuerſum vicarius, & diuini ſpiritus luce plenius illuſtratus; nihil tamen per ſeipſum, aut iure propriae auctoritatis, *quamuis ſacro-ſanctae atque ſibi prae cunctis aliis diuinitus collatae poteſtatis, decernere voluerit, tametſi id per ſe agere vel ſolus potuiſſet, ſed eccleſiae ſuffragia per ſynodorum iſtas conuocationes requiſiuerit*; in *notitia eccleſiaſtica hiſtoriarum, conciliorum &c. ſaec. I. p. 18.* Sed longe aliter ſentit IOANNES LAVNOIVS. Dum enim concilii huius Hieroſolymitani exemplo neceſſitatem conciliorum probat; ſimul euincit, ſoli Petro, adeoque & pontifici Romano, poteſtatem, controuerſias de doctrina ſacra exortas decidendi, perperam tribui; *epiſtolar. part. III. epiſt. IV. p. 193. ſeqq.* Idem dum & *part. IV. epiſt. III. p. 284. ſeqq.* condocet; de concilio hocce Hieroſolymitano verba faciens, *ecce tibi*, inquit, *primum eccleſiae concilium, in quo de rebus ad chriſtianorum mores ſpectantibus decernitur, ſed non a ſolo Petro, ſed & ab eo & reliquis apoſtolis & ſenioribus: conuenerunt apoſtoli & ſeniores videre de verbo hoc. Et poſtquam viderunt de verbo hoc, id eſt, quae-*

ſtionem eo, quo par erat, modo agitarunt inter ſe, quod viſum fuerat, communi omnium nomine ſic exprimitur: tunc placuit apoſtolis & ſenioribus cum omni eccleſia. Deinde *pari ratione fratribus, qui ſunt Antiochiae, Syriae & Ciliciae, ſcribitur; apoſtoli & ſeniores fratres his, qui ſunt Antiochiae, Syriae & Ciliciae fratribus ex gentibus ſalutem. Tum demum in literis, quas tulere, qui miſſi ſunt Antiochiam, communi adhuc omnium nomine decretum exaratur: viſum eſt ſpiritui ſancto & nobis.* Recte autem tum addit: *At vero concilium iſtud rerum ab eccleſia definiendarum normam & regulam eſſe, quis negaret? Quis niſi accepta a Chriſto poteſtate concilio huic, conciliorum normae & regulae derogare ſe poſſe, ſibi ſumeret?* Idem etiam vir doctus & ingenuus, concilium hocce a Petro conuocatum, diſerte negat. *At vero*, inquit, *quae relata ſunt omnia cum diligenter lego ac relego ac circumſpicio, Simonem Petrum in ſynodo primum loquutum eſſe inuenio, ſynodum conuocaſſe non inuenio. Nec vllus vmquam inuenit. Beatus Lucas quod notatu ſibi viſum eſt neceſſarium, memoriae prodidit, ratus & perſonam, quae ſynodum conuocat, & ſynodi conuocationem, quae actionem importat, extrinſecus eſſe aliquid & foris, nec in rei per ſynodum definiendae aut definitae natura inhaerere; part. VI. ep. I. p. 484. & 485.* Atque eadem

quoque

quoque ratione, quod Lucas de Petro nihil aliud dicat, quam quod primus loquutus ſit, probare licet, eum praeſidis munere in hocce concilio functum non eſſe.

Sunt equidem viri docti, etiam ex iis, qui Romanae eccleſiae ſacra non ſequuntur, qui concedunt, Petrum concilii iſtius Hieroſolymitani fuiſſe praeſidem: etſi ſimul contendunt, nihil inde pro primatu, quem Romani epiſcopi ſibi vindicant, colligi poſſe. Ita namque ISAACVS CASAVBONVS cenſet, *exercitat. XVI. contra Baronium num. CLI. p. 670.* itemque SAMVEL BASNAGIVS, in *annalib. politico-eccleſiaſt.* ad *annum L. §. XX. p. 600.* Et hic quidem hoc praecipue vrget, quod illis temporibus id moris fuerit, vt primae ſuffragii ferendi partes praeſidis eſſent: id quod exemplo Berytenſis conuentus, a quo filii Herodis, Alexander & Ariſtobulus, damnati ſunt, apud FL. IOSEPHVM *antiquit. iud. lib. XVI. cap. XVII.* comprobat. Addit, quod primus in concilio Petrus prius ſententiam dixerit ſuam, quam ab vllo rogaretur: quae praeſidis fuerint partes. Verum ex vno iſto, quod vir ille doctiſſimus ex IOSEPHO attulit, exemplo, nondum, mea quidem opinione, probari poteſt, eo tempore id moris fuiſſe. Nec etiam certum, apoſtolos ac presbyteros morem eo tempore receptum ſequi voluiſſe. Si ad praeſidem concilii nihil aliud requiratur, quam vt primus ſententiam dicat;

dicat; res dubio caret: ſin aliud quid adhuc requiritur; ex eo, quod Petrus primus ſententiam dixit, adeoque prius quam ab aliis rogaretur, eum concilii fuiſſe praeſidem, colligi nequit. Certe Lucas nihil aliud de Petro refert, vt recte IO. LAVNOIO obſeruatum, quam quod primus ſententiam dixerit. Cumque nihil aliud quoque in hoc concilio actum ſit, quam vt poſt Petrum Iacobus ſententiam diceret; cum Paulus & Barnabas narraſſent, quae Deus inter gentiles effeciſſet; Iacobi autem ſententia omnium conſenſu adprobaretur: non video, quid Petrus ceu praeſes concilii egerit, aut agere debuerit. Praeterea non Petrus, vt perperam ROBERTVS BELLARMINVS, *loco* antea *citato*, cenſet, ſed Iacobus quaeſtionem definiuit. Licet enim in eo, quod caput cauſſae erat, Petri ſententiam confirmarit: ſpeciatim tamen, quid conuerſis e gentilibus agendum eſſet, ne Iudaei ſine praegnanti ratione offenderentur, addidit; cui eius ſententiae omnes etiam vnanimi conſenſu ſubſcripſerunt. Vnde & ex ipſis Romanae eccleſiae addictis ALPHONSVS TOSTATVS, omnibus aliis, qui in hoc concilio adfuerunt, ipſoque Petro, maiorem fuiſſe, & definitiuam protuliſſe ſententiam, agnoſcit. Digna ſunt verba eius, quae hic legantur: *Iacobus Alphei, mortuo Chriſto, factus eſt de praecipuis; non quidem ſimpliciter, ſed in quantum*

tum factus eſt epiſcopus Ieruſalem, & quia manebant omnes apoſtoli in regione illa, erant quodammodo ſubditi ei. Vnde non ſolum erat vnus de praecipuis, qui videbantur eſſe columnae; ſed erat maior omnibus, & maior Petro, non quidem in quantum apoſtolus, ſed in quantum epiſcopus Ieruſalem. Vnde in concilio Hieroſolymitano, quod fecerant apoſtoli & tota eccleſia, non protulit Petrus definitiuam eccleſiae, ſed Iacobus ſolus loquutus eſt definitiue, velut totius eccleſiae organum, & quolibet de aſſiſtentibus maior; in cap. XVII. Matth. qu. XIII. tom. X. oper. part. II. p. 347. Quae eius verba etiam SAMVEL SCHELGVIGIVS recitat, *exercitat. de concilio Hieroſolymitano cap. XI. §. IV.* Quod ſi itaque praeſes aliquis concilii iſtius ſtatuendus: Iacobum potius eum fuiſſe, quam Petrum, vt concludamus, par eſt.

Iam ad ipſum ſermonem Petri, quo ſententiam ſuam expoſuit, quod attinet; is eo tendit, vt doceat, iugum legis Moſaicae ceruicibus eorum, qui ad Chriſtum conuertuntur, imponendum non eſſe; ſiquidem non alia ratio ſit, ſalutem conſequendi, quam per gratiam domini noſtri Ieſu Chriſti. Cumque illi exemplo Cornelii centurionis conſtaret, omnes ſine diſcrimine homines, gentiles pariter ac Iudaeos, qui in Chriſtum credunt, Deo gratos eſſe: ab eo ſermonem iſtum ſuum torditur. Ἄνδρες ἀδελφοὶ, inquit, ὑμεῖς ἐπί-

ϛασθε ὅτι ἀφ᾽ ἡμερῶν ἀρχαίων ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν ἐξελέξατο διὰ τȣ̃ ϛόματός μȣ ἀκȣ̃σαι τὰ ἔθνη τὸν λόγον τȣ̃ εὐαγγελίȣ, καὶ πιϛεῦσαι. Dum ἀφ᾽ ἡμερῶν ἀρχαίων dicit: quid iſta loquendi ratione ſibi velit, & quodnam electionis tempus indicet, viri docti inter ſe non conueniunt. Suntque omnino, qui hoc de aeterno electionis decreto, quo Petrus ad euangelium hominibus adnuntiandum deſtinatus ſit, accipiunt: qui tamen omnium longiſſime mihi a ſcopo aberrare videntur. Eum enim de miſſione ſua ad Cornelium loqui, res ipſa apertiſſime docet. Cumque hic de factis ſermo ſit: aeternum electionis decretum in cenſum venire nequit; praeſertim cum Petrus dicat: ὑμεῖς ἐπίϛασθε, *vos ſcitis.* Hiſce enim verbis indicat, ſe de re omnibus nota, ſeu cuius omnes recordari poterant, loqui, qualis erat miſſio ad Cornelium. Nec obſtat, quod Petrus dicat, ἀφ᾽ ἡμερῶν ἀρχαίων. Haſce enim voces etiam ſignificare poſſe, *ante aliquot annos*, recte HVGO GROTIVS obſeruat ad *h. l.* DAVID quoque BLONDELLVS pluribus oſtendit, voces iſtas graecas & latinas ἀρχαῖα, παλαιὰ, *priſca*, *antiqua*, *vetuſta*, itemque quae *longo tempore* duraſſe dicuntur, ea interdum denotare, *quae intra pauciſſimorum annorum ſpatium contigerunt*, in *pſeudo-Iſidoro &c.* ad *Anacleti epiſt. II. p. 134.* conf. & PAVLVS COLOMESIVS in *obſeruatio-*

uationib. ſacris p. 89. aut ex edit. IO. ALBERTI FABRICII *p. 623.* Dum Petrus porro dicit: ὁ θεὸς ἐν ἡμῖν ἐξελέξατο, DANIEL quidem HEINSIVS exiſtimat, ſenſum eſſe: *Deus elegit nos; exercitat. ſacrar. lib. I. cap. IX. p. 299.* Verum cum ita haecce verba cum ſequentibus, *per os meum audire*, non ſatis apte cohaereant; rectius omnino ſentiunt, qui ea reddunt: *Deus elegit* (me) *inter nos, ſeu ex nobis.* Quam interpretationem etiam calculo ſuo adprobat IO. CHRISTOPHORVS WOLFIVS in *curis philolog. & crit.* ad *h. l. p. 1216.* Rem ipſam ſi conſideremus; dubium equidem hic ſuboriri poterat, quo ſenſu Petrus dicat, ſe a Deo electum, vt gentiles doctrinam euangelii ex ore eius perciperent; cum tamen Paulus *Gal. II. 7.* adſerat: *ſibi creditum eſſe praeputii euangelium, Petro autem circumciſionis.* Verum quemadmodum Paulus non ſolis gentilibus, ſed & interdum Iudaeis, euangelium adnuntiauit: ita &, quod de Petro dixit, aliter intelligi nequit, quam quod cura circumciſionis, ſeu Iudaeorum, praecipua quadam ratione illi a Deo concredita fuerit. Inde autem non ſequitur, quod numquam aut nulla prorſus ratione, gentilibus euangelium adnuntiare debuerit. A Deo autem ſe miſſum ad gentiles, ait Petrus, vt non tantum doctrinam euangelii ex ore ſuo audirent, ſed & vt *crederent*: cum verbi diuini haecce

vis

vis ſit & efficacia, vt fidem in hominibus producat, niſi ipſimet obſtaculum ponant.

Neue, qui concilio huic intererant, dubitare poſſent, Cornelium, & qui cum eo erant, reuera credidiſſe; Deum ipſum καρδιογνώϛην luculento hoc confirmaſſe teſtimonio, ait, dum illis *ſpiritum ſanctum*, *aeque ac nobis*, inquit, *dedit*. Vbi quin per ſpiritum ſanctum dona ſpiritus ſancti ſingularia & extraordinaria intelligenda ſint, nullum plane eſt dubium. Ea vero cum etiam cum donis, vt vocari ſolent, ſanctificantibus, coniuncta fuerint: rectiſſime inde concludit Petrus, eos, in quos Deus dona iſta contulit, vera fide praeditos fuiſſe. Sponte ſua hinc conſequitur, nullum amplius, ſi rationem conſequendi aeternam ſalutem ſpectes, inter Iudaeos & ethnicos intercedere diſcrimen: cum eadem vtrisque ad illam via pateat. *Nec vllum*, inquit, *inter nos & eos diſcrimen fecit; cum eorum animos fide purgaſſet*. Nimirum cum dicit, Deum nullum inter Iudaeos & gentiles feciſſe diſcrimen: confirmat, quod in domo Cornelii profeſſus fuerat: *Reipſa comperio, non habere perſonarum rationem Deum. Quin apud omnes nationes, qui eum metuit, & iuſtitiam exercet, is ei acceptus eſt; act. X. 34. 35.* Rationem autem ſi quaeras, qua omnes tum Iudaei, tum gentiles, Deo placere queant: *fidem* hanc eſſe, indicat, *qua corda eorum purgentur*. Iudaei namque, ob legis obſer-

obſeruantiam ſe ſolos puros eſſe, exiſtimabant. Petrus contra hic docet, diſcrimen hoc nunc ceſſare; cum vera cordis puritas a fide proueniat. Hoc nimirum erat, quod a Deo ipſo edoctus erat per viſionem iſtam, quam Lucas memorat, *act. X. 11. ſeqq.* In linteo enim, quod caelitus delapſum illi oſtendebatur, munda pariter ac immunda animalia continebantur. Cumque vocem audiret: *age, Petre, macta, & veſcere*; isque reſponderet: *minime, domine; nihil enim vmquam impurum aut immundum comedi:* iterum illi dictum: *quae Deus purgauit, tu ne pollue.* Significare Deus hac imagine voluit, eccleſiam non tantum ex mundis animalibus, qualia ſibi videbantur eſſe Iudaei, ſed & ex immundis, hoc eſt gentilibus, ex opinione Iudaeorum talibus, colligendam eſſe; ſed tum demum, ſi reſipuiſſent, & illorum corda per fidem in Chriſtum purgata eſſent. Purificatio autem iſta in eo conſiſtit, quod non tantum illis, qui fide vera meritum Chriſti adprehendunt, peccata remittuntur, *I. Ioan. I. 7.* adeoque puri & mundi ſtatuuntur coram facie diuina, *Ephcſ. V. 27.* ſed quod viribus etiam gratiae inſtructi prauis cupiditatibus reſiſtunt, neue iis polluantur, omnem nauant operam; *I. Ioan. III. 9.*

Ita ergo cum Petrus demonſtraſſet, gentiles aeque ac Iudaeos per fidem in Chriſtum Deo gratos eſſe: ad caput cauſſae accedit, atque, iugum

iugum legis ceruicibus eorum neutiquam imponendum eſſe, pronuntiat. *Quid tentatis Deum*, inquit, *diſcipulorum ceruicibus iugum imponendo*, *quod neque maiores noſtri*, *neque nos ferre potuimus ?* Verba : τί πειράζετε τὸν Θεὸν, HVGO GROTIVS ad *h. l.* ita explicat : *cur Deum offenditis ?* Sed tentant etiam Deum, qui conantur aliquid facere, vel aliis imponere, quod longe ſupra ipſorum vires eſt , nec a Deo eſt mandatum ; qualis erat illa iugi legalis impoſitio, vt recte ABRAHAMVS CALOVIVS monet ad *h. l.* Per *iugum* autem legem, & quidem non caerimonialem ſolum, ſed & moralem intelligi, ex iis, quae ſupra de ſtatu quaeſtionis ſeu controuerſiae, in concilio hocce agitatae, fuſe diſputauimus, manifeſtum eſt. Loquitur vtique de eiusmodi iugo, quod nemo vmquam mortalium portare potuerit. Nec enim dicit, quod difficulter iugum hoc portari potuerit, vt nonnulli, ſpeciatim & PHILIPPVS A LIMBORCH in *commentario* ad *h. l.* verba haec, at perperam , interpretantur ; ὄυτε οἱ πατέρες ἡμῶν, inquit, ὄυτε ἡμεῖς ἰσχύσαμεν βαστάσαι *neque patres noſtri*, *neque nos potuimus* (illud) *portare*; quod perinde eſt, ac ſi dixiſſet, nulla ratione ab vllo mortalium illud portari poſſe. Iam vero lex caerimonialis ob multas ac oneroſas, quas ſecum coniunctas habuit, praeſtationes iugum equidem vocari poteſt, immo & eius-

& eiusmodi iugum, quod non ſine omni incommodo ac difficultate portari potuerit. Nulla prorſus ratione illud iugum portari potuiſſe, ſeu neminem vmquam exſtitiſſe, qui exacte legem caerimonialem obſeruauerit, dici nequit. At de lege morali hoc eſt veriſſimum, & quidem propter *carnis imbecillitatem*, vt Paulus loquitur *Rom. VIII. 3.* Dumque Petrus, nec a patribus hocce iugum portari potuiſſe, ait; haud dubie Abrahamum, Moſen, Dauidem, viros ſanctitate praeſtantiſſimos ſimul intelligit: quorum nemo cum omnis vitii expers fuerit; ſequitur, de tali illum lege loqui, quae non difficulter, ſed plane non, ſcilicet vt decet, ab vllo mortalium ſeruari poteſt, hoc eſt, lege morali. Praeterea ſi iugum aliqua ratione, quamuis difficulter, portari poſſet; non potuiſſet Petrus rationem, conſequendi ſalutem, vnice tribuere gratiae Chriſti, quod tamen eum feciſſe, conſtat. Accedit vero etiam, quod, dum legis iugum difficulter portatur, plane non portatur. Quod enim difficulter portatur, cum reluctantia quadam ac taedio portatur, immo cum quadam animi auerſione, ac oneris deteſtatione: cum contra Deo nulla legis obſeruantia, niſi ſpontanea, & ex ſincero amore profecta, placere queat; ſiquidem haec ſumma legis eſt, vt *Deum toto corde, toto animo, tota mente diligamus, Matth. XXII. 37.* Quae omnia ſatis euincunt, Petrum de tali lege, quae plane non

ſeruari

ſeruari queat, loqui; quae alia, quam moralis, eſſe nequit.

Atque ita cum Petrus, quaenam vera ratio, ſalutem conſequendi, non ſit, oſtendiſſet: quaenam contra vera ſit, ſtatim ſubiungit: ἀλλὰ διὰ τῆς χάριτος κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, *ſed per gratiam domini noſtri Ieſu Chriſti ſeruari nos, credimus, quemadmodum & illi.* Quibus verbis modum, ſalutem conſequendi, priori, ſeu obſeruantiae legis Moſaicae, plane oppoſitum, indicari, particula ἀλλὰ nos dubitare non ſinit. Dumque cuncta gratiae ſeruatoris tribuit; eum operibus legis nullum in iuſtificatione hominis peccatoris relinquere locum, manifeſtum eſt. Per *gratiam* autem Ieſu Chriſti, eum gratiam illam, quae in Chriſto, ſeu per Chriſtum, omnibus, vera fide meritum eius adprehendentibus, offertur, vt per eam remiſſionem peccatorum, hinc & ſalutem aeternam conſequantur, non autem *gratiam, quae nobis a Chriſto datur*, ſeu dona gratiae, vt Romanae eccleſiae addicti ſibi perſuadent, intelligere, vel inde patet, quod gratia hic opponatur legi, adeoque & iuſtificationi per opera, itaque non poſſit non amorem Dei propitiumque erga miſeros mortales fauorem ſignificare: cum *gratia* contra illa *infuſa*, quam romanenſes comminiſcuntur, ſeu dona gratiae, ad legem referenda ſint, tantum abeſt, vt ei opponi queant. Sed lucem hic dabunt, quae

iam

iam ſupra de iuſtificatione diſputauimus, praeſertim cum mentem ſententiamque Pauli apoſtoli de ea ediſſereremus. Addit autem Petrus: καθ' ὃν τρόπον κἀκεῖνοι, *quemadmodum & illi.* Quibus quidem verbis eum ad gentes *verſ.* 7. memoratas reſpicere, qui ex Socini ſchola prodierunt, ſtatuunt; ne in veteri teſtamento eamdem conſequendi ſalutem rationem, quae in nouo eſt, obtinuiſſe, fateri cogantur. Hiſce etiam praeter alios ſuffragatur PHILIPPVS A LIMBORCH in *commentario* ad *h. l.* At per κἀκείνους rectius patres veteris teſtamenti intelligi, vel inde liquet, quod relatiuum pronomen ſemper ad ſubſtantiuum proxime antecedens ſeſe referat; niſi cauſſae longe grauiſſimae aliud quid ſuadeant; quales in hocce loco non inueniuntur. Qua quidem ratione etiam facile ad ea, quae in contrarium adferuntur, reſponderi poteſt. Praeterea vox πατέρες, & pronomen ἐκεῖνοι, non tantum numero, ſed etiam genere, conueniunt; cum contra vox ἔθνη *v.* 7. & pronomen ἐκεῖνοι genere differant. Regerunt equidem, qui ſecus ſentiunt, interdum in ſacris litteris, vocem ἔθνη cum pronomine maſculino conſtrui, vt *Matth. XXVIII.* 19. 20. *actor. XXVI.* 17. quod & non abnuimus; tum vero id accidit, cum aliud nomen ſubſtantiuum eiusdem generis non adeſt, ad quod pronomen iſtud referri queat. Oppoſitionis

tionis porro, quae hic conſpicitur, ratio, idem euidenter euincit. Dixerat Petrus; *neque nos neque patres iugum legis portare* adeoque hac ratione ſalutem conſequi *potuimus*; *v. 10.* huic adſerto, quo obſeruantiam legis Moſaicae a ratione conſequendi ſalutem remouet, dum veram rationem perueniendi ad ſalutem, ſeu gratiam Ieſu Chriſti opponit; non poteſt non hicce inde reſultare ſenſus: quemadmodum neque nos, neque patres, per obſeruantiam legis Moſaicae ſalutem conſequi potuimus; ita per gratiam Ieſu Chriſti & nos eam conſequimur, & patres conſequuti ſunt. Denique ex ſcopo apoſtoli, hanc eius mentem fuiſſe, colligere licet. Exemplo enim patrum probare voluit, quaenam vera ratio ſit, conſequendi ſalutem. Quemadmodum ergo dixerat patres per obſeruantiam legis non fuiſſe ſaluatos; ita non poterat non inde conſequi, eos ſeruatos per gratiam Chriſti; idque omnino dicere voluit Petrus, immo, voce *κἀκεῖνοι* ſe referendo ad patres, aperte ſatis dixit.

* Cum Petrus loquendi finem feciſſet; vniuerſa ſiluit multitudo, & Barnabam Paulumque audiebant narrantes, quae Deus oſtenta & miracula apud exteras nationes per ipſos deſignaſſet, *act. XV. 12.* Cumque & illi conticuiſſent: Iacobus verba facere, ſententiamque dicere coepit. Quis vero ille Iacobus fuerit diſceptari inter viros doctos ſolet. Scriptura ſacra duorum apoſtolorum, qui Iacobi nomine

gaui

gauiſi fuerint, mentionem facit. Alter erat filius ille Zebedaei, frater Ioannis, qui &, quod prior tum ad munus apoſtolicum vocatus ſit, tum martyrium ſubierit, *maior* adpellatus eſt, quemue iam antea Herodes capite truncauerat, quam concilium hocce congregaretur; *act. XII. 2.* Alter filius erat Alphaei, frater Ioſephi, Iudae & Simonis, *Matth. XIII. 55.* Duobus hiſce apoſtolis tertium quemdam Iacobum nonnulli addunt, eum quidem non apoſtolum, ſed epiſcopum Hieroſolymitanum, qui & *frater domini* adpellitatus fuerit. Ita quidem auctor *conſtitutionum*, vt vocantur, *apoſtolicarum, lib. VI. cap. XII. p. 344.* editionis IOAN. BAPTISTAE COTELERII; cui & auctorem *recognitionum*, HEGESIPPVM, pſeudo-ABDIAM, aliosque addit DAVID BLONDELLVS, qui tamen ipſe rem hancce in medio relinquere videtur, dum, *at*, inquit, *ſiue ex apoſtolorum choro, ſiue extra chorum fuerit, cum Hieroſolymitanam eccleſiam rexiſſe ſtatuant veteres, a quo epiſcopale munus acceperit, inquiramus*, in *pſeudo-Iſidoro &c.* ad *Clementis epiſt. I. p. 30.* Enim vero, ſi ex apoſtolorum choro Iacobus hicce fuit; non potuit a Iacobo Alphaei diuerſus eſſe. Interim eidem ſententiae, epiſcopum Hieroſolymitanum, diuerſum fuiſſe a Iacobo Alphaei, adſtipulari videtur HIERONYMVS, in *catalago ſcriptor. eccleſiaſticorum cap. II. p. m. 24.* de Iacobo, qui

ſrater domini dictus eſt, ex HEGESIPPO ita loquens: *Suſcepit eccleſiam Hieroſolymitanam poſt apoſtolos frater domini Iacobus, cognomento Iuſtus.* Verum erraſſe hic HIERONYMVM, & verba HEGESIPPI apud EVSEBIVM, *hiſt. eccleſ. lib. II. cap. XXIII.* non recte aut intellexiſſe, aut expreſſiſſe, monet IO. ALB. FABRICIVS. Non enim HEGESIPPVS dicit, Iacobum ſuſcepiſſe eccleſiam Hieroſolymitanam, μετὰ τȣ̀ς ἀποϛόλȣς, quemadmodum & SOPHRONIVS verba HIERONYMI reddidit, hoc eſt, *poſt apoſtolos*, ſed μετὰ τῶν ἀποϛόλων, *vna cum apoſtolis.* Interim vir idem eruditiſſimus obſeruat, ex hocce HIERONYMI loco, vt & pſeudo-CLEMENTE, viros doctos collegiſſe, tertium quemdam Iacobum, eumdemque ab apoſtolis diuerſum, fratrem domini dictum, atque Hieroſolymorum fuiſſe epiſcopum; in *notis ad Abdiae hiſtor. apoſtolic.* & quidem ad *lib. VI. ʃ. V. p. 598.* Fauent autem ſententiae huic, quae duobus apoſtolis Iacobi nomine gaudentibus tertium addit, HENRICVS VALESIVS, ad *Euſeb. hiſt. eccleſ. lib. I. cap. XII. p. 20.* M. ANTONIVS DE DOMINIS, de *republ. eccleſ. lib. II. cap. II. theſi XXI. ſeqq.* LVCAS OSIANDER, *hiſt. eccleſ. ſaec. I. lib. II. cap. XXXIII.* FRANCISCVS COMBEFISIVS, in *notis ad Hippolyt. de duodecim apoſtolis tom. II. auctar. noui biblioth. patr. p. 840. ſeqq.* aliique lau-

laudati THOMAE ITTIGIO, in *ſelectis capitib. hiſtor. eccleſiaſt. ſaec. primi, cap. VII. ſect. V.* §. *XVII. & XVIII. p. 459.* Et VALESIVS quidem, vt hoc ὡς ἐν παρόδῳ moneam, exiſtimat, praeſidium aliquod opinioni huic conciliari poſſe ex *I. Cor. XV.* 7. vbi apoſtolus, eos recenſens, quibus Chriſtus poſt reſurrectionem adparuerat, poſtquam duodecim apoſtolos nominauit, & quingentos alios; deinde addit: *poſtea viſus eſt Iacobo & reliquis apoſtolis. Iacobum ergo,* inquit, *Paulus diſtinxit a duodecim apoſtolis.* Verum fallitur vir doctiſſimus. Non enim Paulus Iacobum ab apoſtolis diſtinxit, ſed duas, easque diuerſas, Chriſti adparitiones commemorat, quarum altera ſoli Iacobo, altera omnibus apoſtolis, obtigerit. Id quod verba graeca: ἔπειτα ὤφθη Ἰακώβῳ, εἶτα τοῖς ἀποςόλοις πᾶσιν, clare ſatis indicant. Pro altera ſententia, quae Iacobum fratrem domini apoſtolorum numero adiungit, adeoque eumdem illum Iacobum Alphaei fuiſſe, ſtatuit, ex veteris eccleſiae doctoribus pugnant CLEMENS Alexandrinus, HEGESIPPVS, DIONYSIVS pſeudo-areopagita, HIERONYMVS, CHRYSOSTOMVS, aliique, ad quos prouocat DAVID BLONDELLVS, *loco iam citato.* Ex recentioribus eidem adſtipulantur IO. PEARSONIVS, in *lectionib. in acta apoſtolor. lect. IV.* §. *IV. p. 58.* DIONYSIVS PETAVIVS, *lib. I. de hierarch.*

cap. VII. SAMVEL BASNAGIVS, in *exercitationib. hiſtorico - criticis aduerſus Baronium &c.* ad *an. XLIV. num. XXXVI. p. 506.* aliique. Nec immerito; cum Paulus Iacobum Alphaei diſerte fratrem domini vocet, *Gal. II. 9.* Quod enim non de alio, quam apoſtolo illo, ſiue Alphaei filio, loquatur, palam eſt, quoniam eum reliquis duobus apoſtolis Petro & Ioanni adiungit, immo eum cum illis inter columnas eccleſiae refert. Quod vtique de alio, quam apoſtolo quodam, intelligi nequit. Cumque ea, quae apoſtolus ibi commemorat, ad tempus illud, quo concilium iſtud Hieroſolymitanum congregatum fuit, referenda ſint: dubitari prorſus nequit, quin Iacobus Alphaei filius idem ille ſit, qui, teſte Luca, in concilio iſto poſt Petrum ſententiam dixit. Vehementerque adeo errant, qui, Lucam de tertio iſto Iacobo, epiſcopo Hieroſolymitano, ſed non apoſtolo, loqui, exiſtimant. Nec vero etiam ſimile, epiſcopi cuiusdam, qui non eſſet apoſtolus, tantam in iſto concilio fuiſſe auctoritatem, quanta Iacobo iſti tribuitur.

Interim facile conceſſerim, hunc ipſum Iacobum Alphaei filium, epiſcopum quoque fuiſſe Hieroſolymitanum; cum magno conſenſu veteres tradant, eo tempore Iacobum quemdam, vt epiſcopum eccleſiae Hieroſolymitanae praefuiſſe; quod & IOANNI PEARSONIO

SONIO obſeruatum *l. c.* Nonnulli equidem, eodem hocce argumento, quod Iacobus aliquis eo tempore epiſcopus Hieroſolymitanus fuiſſe dicatur, inducti, eum a Iacobo apoſtolo diſtinguendum eſſe, cenſuerunt; eo quod munus apoſtoli, ceu doctoris vniuerſalis, cum munere epiſcopi, vni cuidam eccleſiae praefecti, conſiſtere nequeat. Idque praeter alios & IOANNEM CONRADVM DANHAVERVM permouit, vt praeter duos iſtos apoſtolos, Iacobi nomine gaudentes, tertium adhuc, ſiue epiſcopum Hieroſolymitanum, ſtatueret, in *Chriſteide act. I. theatr. I. phaenom. III. p. 113.* At nihil obſtare, quo minus apoſtolus certa quadam ratione loci iſtius, in quo per aliquod temporis ſpatium munere ſuo apoſtolico functus eſt, epiſcopus dicatur, aliis iam obſeruatum eſt. *Cum autem apoſtoli*, inquit beatus THOMAS ITTIGIVS, *non certae alicuius vrbis epiſcopi, ſed totius orbis doctores fuerint; colligi inde poteſt, quod Iacobus Hieroſolymitanae eccleſiae epiſcopus proprie non fuerit, quidquid veteres nonnulli de eius ordinatione ad hunc epiſcopatum tradiderint, etſi certo modo Hieroſolymitanae eccleſiae epiſcopus fuerit, quatenus nimirum per tempus bene longum in vrbe Hieroſolymitana apoſtolico ſuo munere functus eſt; qua ratione & reliqui apoſtoli omnium illarum regionum & vrbium, quas doctrina ſua illuſtrarunt, epiſcopi*

 fuerunt.

fuerunt. Vnde Iunius, ita pergit, *diſtinguit inter vocem epiſcopi vel abſolute & communiter, vel relate & ſingulariter acceptam. Apoſtolos abſolute & communiter epiſcopos fuiſſe, dicit, quia citra reſpectum certi alicuius loci vocati ſunt; non relate & ſingulariter; etſi propter ordinem & commoditatem eccleſiarum quisque in hoc vel illo terrarum tractu, & quaſi ſorte ad tempus ſiue longius ſiue breuius munus ſuum apoſtolicum adminiſtrauerit, &c.* in *ſelectis capitibus hiſtor. eccleſ. ſaec. I. cap. VII. ſect. V.* §. *XVIII. p. 451.*

Ceterum de Iacobo hocce minori, Alphaei filio, multa prorſus ſingularia, immo parum credibilia nobis narrat HEGESIPPVS, apud EVSEBIVM *hiſt. eccleſ. lib. II. cap. XXIII. p. 63. ſeqq.* Quae cum IOSEPHVS IVSTVS SCALIGER ceu fabulas & commenta reieciſſet, in *animaduerſionibus ad chronicon Euſebii p. 191.* cenſores haud paucos nactus eſt, qui HEGESIPPI agere cauſſam ſuarum duxerunt eſſe partium, quos inter praeter HENRICVM VALESIVM, ad *Euſebii hiſt. eccleſ. lib. II. cap. XXIII. p. m. 39.* eminent DIONYSIVS PETAVIVS, ad *Epiphanii haereſin LXXVIII. p. 332.* & PETRVS HALLOIX, in *illuſtrium eccleſiae orientalis ſcriptorum &c. vitis & documentis tom. II.* ad *cap. III. vitae Hegeſippi p. 721.* quorum veſtigia

ſtigia premit, rem prorſus confectam exiſtimans THEODORICVS RVINARTVS, in *actis primorum martyrum ſinceris & ſelectis*, & quidem in *admonitione ad martyrium ſancti Iacobi*, vt & in *notis p. 3.* & *4.* SCALIGERI contra ſententiam tuendam in ſe ſuſcepit IOANNES CLERICVS; qui equidem fatetur, quibusdam SCALIGERI dubiis a viris illis doctis ſatisfactum; ad pleraque tamen nihil ſolidi reſponſum, aut reſponderi poſſe, *bibliotheque choiſie tom. XXVI. part. I. artic. VI. p. 199. ſeqq.* Atque ita ſe rem habere, fatebitur, qui cuncta paullo accuratius conſiderauerit. Ipſemet quoque PETAVIVS nonnulla in hac Iacobi hiſtoria vel ab HEGESIPPO tradita, vel ab aliis inſerta, quae parum probabilia videantur, haud abnuit: licet ideo totam hancce hiſtoriam inter fabulas referre nolit. HALLOIXIVS quoque, quaedam *explicatu difficilia* in hac hiſtoria occurrere concedit; ea autem ita interpretari adnititur, vt veritatis quamdam iis conciliet ſpeciem. Verum quantumuis viri docti omnes ingenii vires intendant: numquam tamen omnes, quae hic ſe offerunt, ſuperabunt difficultates; conf. THOMAS ITTIGIVS, in *ſelectis capitib. hiſtor. eccleſ. ſaeculi I. cap. VII. ſect. V. §. XV. p. 447.* IO. ALB. FABRICIVS, in *notis* ad *Abdiae hiſtor. apoſt. lib. VI. §. III. p. 597.* &

IO. CHRISTOPHORVS WOLFIVS, in *curis philolog. & crit.* ad *act. XV. 13. p. 1217.* qui & ANTONII ARNALDI de eadem narratione *diſſertationem poſthumam*, cum TILLEMONTII *animaduerſionib. poſthumis*, Pariſiis anno MDCCI. 4. editam, laudant.

Sed, miſſis hiſce, orationem potius Iacobi paucis conſideremus. *Viri fratres*, inquit, *narrauit Simeon*, *quo pacto primum Deus curauerit adſciſcendum ex gentibus externis populum ſuo nomine.* Quis ille Simeon ſit, cuius Iacobus hic mentionem facit, quaerere, ſuperuacaneum foret: niſi diuerſae doctorum virorum hanc nobis impoſuiſſent neceſſitatem ſententiae. Sunt enim, qui, ſenem illum, a Luca *cap. II. 25. ſeqq.* memoratum, hic indicari, exiſtimant. Ita praeter THEOPHYLACTVM, ad *act. XV. 14.* etiam alii quidam apud CHRYSOSTOMVM, in *act. XV. homil. XXXIII. p. 675.* qui ipſemet nec adfirmare hoc nec abnuere audet. Simeonem, cognomine Cananaeum, ſeu Zeloten, Iacobi fratrem germanum, hic intelligi, exiſtimat IO. CHRISTOPHORVS WOLFIVS, in *curis philolog.* ad *h. l. p. 1218.* Cum vero Lucas Simeonis iſtius Cananaei ne verbo quidem meminerit; nec aliunde conſtet, eum concilio huic interfuiſſe: neſcio, quae virum eruditiſſimum, vt in hancce ſententiam ingrederetur, induxerit

ratio.

ratio. Non alium, quam Simonem Petrum, hic a Iacobo innui, omnia ſuadent. Non tantum enim is paullo antea ſententiam dixerat; ſed & de gentilium conuerſione loquutus fuerat; de qua quod docuerat, Iacobus confirmat, atque a prophetis idem iam ſignificatum, monet. Atque hac ratione illorum etiam opinio, qui Simeonem iſtum ſenem, qui Chriſtum infantulum vlnis ſuis excepit, intelligunt, ſponte ſua corruit. Etiamſi enim & ille de gentium vocatione loquutus ſit: cum tamen ne vero ſimile quidem ſit, eum adhuc in viuis fuiſſe, cum concilium hoc congregaretur; fruſtra & ſine vlla ratione huc aduocatur. Eum autem, qui, modo loquendi Ebraeis recepto, Simeon vocatur, cum Graecorum more Simonem dici conſtet: nodum in ſcirpo quaerunt, qui hic diſcrimen aliquod ſibi inuenire videntur, inde vt concludant, non de Simone Petro, ſed alio quodam Simeone, Iacobum loquutum eſſe. Conferenda, quae hac de re SAMVEL SCHELGVIGIVS obſeruat in *exercitation. de concilio Hieroſolymitano cap. XXI. §. I.*

Simeonem itaque huncce, ſcilicet Petrum, *narraſſe* dicit Iacobus, καθὼς πρῶτον ὁ Θεὸς ἐπεσκέψατο &c. Haud dubie expoſuit paullo copioſius, quo pacto a Deo ad Cornelium miſſus ſit, & quae tum porro contigerint. Lucas ea repetere ſuperuacaneum duxit, cum de

de illis ſupra iam ex inſtituto verba feciſſet. In *conſtitutionibus*, quae vocantur, *apoſtolicis* Petrus ea omnia fuſe enarrans introducitur, *lib. VI. cap. XIII.* Ad rem ipſam quod attinet, Petrum narraſſe, dicit, καθὼς πρῶτον, *quemadmodum ante*, ſcilicet quam controuerſia Antiochena concilio Hieroſolymitano occaſionem praeberet (ita enim vox πρῶτον accipi poteſt : quod ſi vero ita accipiatur, vt idem ac *primum* ſignificet : ſenſus erit, Cornelium primum fuiſſe, qui poſt reſurrectionem Chriſti ex ethnicis fidem chriſtianam amplexus ſit) ἐπεσκέψατο λαβεῖν *viſitauit accipere* h. e. ad ſumendum viſitauit, ſeu ſumſit *ex gentibus populum &c.* Viſitatio nimirum Dei, licet in veteri teſtamento ſaepius irae diuinae ſignificationem habeat : in nouo tamen teſtamento ſemper gratiam eius ac benignum fauorem denotat, *Luc. I. 68.* & *78. VII. 16.* alibique. Haec itaque, de qua Iacobus loquitur, viſitatio in eo conſiſtebat, quod per conuerſionem Cornelii, & eorum, qui apud illum erant, *ſibi ſumſerit populum e gentibus*, ἐπὶ τῷ ὀνόματι ἀυτȣ̃, hoc eſt, *ad* vel *propter nomen eius.* Particulae enim ἐπὶ hanc eſſe vim, vt interdum cauſſam finalem denotet, notum eſt. Quod ergo iam fieri coeperat in Cornelio, & iis, qui cum eo erant, vt gentes quoque ad Chriſtum conuerterentur: id omnino fieri debere, teſtimoniis prophetarum comprobat:

probat: καὶ τούτῳ, inquit, συμφωνοῦσιν οἱ λόγοι τῶν προφητῶν. Per λόγους clara & euidentia prophetarum teſtimonia intelligit, quibus diſerte gentium conuerſionem tempore Meſſiae exſpectandam indicarunt. Licet autem vnicum tantum deinceps teſtimonium ex Amoſo adferat, eo quod plura adducere neceſſe non eſſet, veriſſimum tamen eſt, quod plura adhuc prophetarum hac de re vaticinia exſtent. Idque tantum Iacobus hic adſerit, non autem quod omnia, aut plura adferre velit.

Amoſi autem illud ad quod prouocat, ita ſe habet: *poſtea reuertar, collapſum Dauidis tabernaculum reficiam, eiusque diruta inſtaurabo & erigam; vt hominum reliqui, & omnes a me denominatae gentes dominum exquirant, inquit horum omnium auctor.* Verbum ἀναστρέψω, *reuertar* in textu ebraeo non exſtat. Haud inſolens autem eſſe, vt ad iteratam actionem indicandam in ſcriptura ſacra, verbum *reuerti* cum alia actione iungatur, iam dudum viris doctis obſeruatum eſt. Senſum itaque vaticinii hunc eſſe Iacobus innuit, quod Deus, quae olim exſtruxerat, at Iudaeorum culpa concidiſſent, iterum ex ſingulari gratia eſſet reſtauraturus. Quid per *tabernaculum Dauidis* intelligatur, non equidem conſentiunt inter ſe viri docti. Iudaei dum aut templum Hieroſolymitanum poſt captiuitatem Babylonicam reſtau-

reſtauratum, aut omnino aurea illa, quae cum Meſſia ſuo, quem adhuc exſpectant, ſibi promittunt, ſaecula intelligunt, nihil aliud agunt, quam vt mentis imbecillitatem prodant. Cum enim Amos de eiusmodi reſtitutione loquatur, quae ſemper deinceps, ſineque fine duratura ſit, vt ex *cap. IX. 15.* patet, de templo Hieroſolymitano hoc intelligi nequit, quippe quod a Romanis deuaſtatum funditusque deletum eſt. Qui vero Meſſiam, qui iam dudum venit, adhuc exſpectant, vanis ac inanibus ſe ipſos miſere decipiunt ſomniis. Reliquis aut recitandis aut diiudicandis non immorabimur ſententiis, cum longe ſit manifeſtiſſimum, per *tabernaculum Dauidis*, ſtilo prophetico, nihil aliud, quam regnum Meſſiae, ſeu eccleſiam Chriſti, qui in veteri teſtamento haud raro Dauidis nomine venit, ſignificari. Nec deſunt rationes, cur cum tabernaculo quodam comparari queat, quo nomine interdum in ſcriptura ſacra, vt *pſalm. XV. 1.* deſignatur. Hocce itaque tabernaculum Dauidis ſeu regnum Meſſiae, cum in veteri teſtamento per varias, quas ſubiit calamitates, cumprimis autem per verae ſanaeque doctrinae corruptionem, collapſum adeo eſſet, vt ruinam fere minitaretur, a Chriſto iterum reficiendum, atque diruta eius inſtauranda, propheta praedicit; quod & factum, cum in nouo teſtamento, non tantum ex Iudaeis, ſed &, vt maior tabernaculi huius amplitudo illu-

ſtrior-

ſtriorque ſplendor eſſet, ex gentilibus, colligeretur.

Iam quod ſequitur: *ὅπως ἂν ἐκζητήσωσιν οἱ κατάλοιποι τῶν ἀνθρώπων τὸν κύριον, καὶ πάντα τὰ ἔθνη ἐφ᾽ οὓς ἐπικέκληται τὸ ὄνομά μου ἐπ᾽ αὐτοὺς· λέγει κύριος ὁ ποιῶν ταῦτα πάντα,* adeo cum textu ebraeo Amoſi non conuenit, vt diſſentiat quam maxime. In eo enim legitur למען יירשו את שארית אדום וכל הגוים אשר נקרא שמי עליהם נאום יהוה עשה זאת *vt poſſideant reliquias Edomi* (aut: *vt haereditatem conſequantur cum reliquiis Edomi*) *& omnes gentes, ſuper quas vocatum eſt nomen meum: dicit Iehoua, faciens hoc.* Graeca Iacobi verba, quae Lucas retulit, conueniunt cum verſione LXX interpretum, qui, ſi nonnullis credimus, pro יירשו *poſſidebunt,* legerunt יידרשו *quaerent*, & pro אדום *Edom*, אדם *hominem*, ſiue *homines.* Nec deſunt, qui hinc omnino colligunt, textum ebraeum, malignitate Iudaeorum corruptum eſſe, vt PAVLVS PEZRONIVS, in *antiquitate temporum defenſa cap. V. p. 295. ſeqq.* quem vt alias, ita hic quoque ſequitur GVIL. WHISTONVS, in *conatu reſtituendi contextum ebraeum p. 326.* Verum vt huc nos recipiamus neceſſe non eſt, multo minus Iudaeorum probanda impietas, aut ſi mauis, ſtultitia, qui, Lucam non optima

ma in verbis hiſce recitandis vſum fide, adſerere non dubitant, non cogitantes, id ne ſpeciem quidem veri habere, cum manifeſtum ſit, ſcriptorem huncce ſacrum verbis LXX interpretum loquutum eſſe. De ipſo Iacobo apoſtolo hoc non dixerim, cum eum Hieroſolymis, vbi concilium hocce celebratum fuit, praeſentibus haud dubie maximam partem Iudaeis Hieroſolymitanis, ſed ad Chriſtum conuerſis, graeca lingua vſum, non admodum ſit vero ſimile. Licet autem alii aliud quid, vt hinc ſe expediant, excogitauerint: mihi tamen hoc ſufficere videtur, quod Lucas non ſine cauſſis grauiſſimis verſionem iſtam LXX interpretum, vt alias quoque a ſcriptoribus ſacris noui teſtamenti factum, ſequutus ſit. Quod & eo rectius facere potuit, quod, tametſi verſio haec, ſi verba quaedam ſpectes, a textu ebraeo diſcedat; qua ſenſum tamen eidem reſpondeat. De tabernaculo nimirum Dauidis loquitur propheta, ſeu de vera Chriſti eccleſia ex Iudaeis collecta, eique *reliquias Edomi & omnes gentes in poſſeſſionem haereditariam* pollicetur. Id vero cum de externa quadam atque ciuili ſubiectione nullo modo intelligi queat; nihil aliud ſupereſt, quam vt de ſpirituali accipiatur. Quod & inde manifeſtum eſt, quod de iis gentilibus ſermo ſit, *ſuper quos vocatum ſeu nuncupatum eſt nomen domini*, hoc eſt, qui ad veri Dei agnitionem peruenerunt. De his ergo dicit, quod

eos

eos traditurus ſit eccleſiae iudaicae, vt eos veluti hereditario iure poſſideat, hoc eſt, vt cum ea in vnam ſemperque duraturam eccleſiam coniungantur; vnde intuitu eccleſiae iudaicae poſſeſſio quaedam ſpiritualis oritur. Ita enim intelligendum, quod prophetae de hereditate gentium, Iudaeis, ſeu eccleſiae iudaicae, a Deo promiſſa, dicunt, luculenter oſtendit CAMPEGIVS VITRINGA, *obſeruation. ſacrar. lib. V. cap. V. p. 45. ſeqq.* vbi ex inſtituto de *beneficio hereditatis gentium a Iudaeis occupandarum & poſſidendarum tempore Meſſiae*, agit, ſpeciatim autem de hocce, de quo nobis ſermo eſt, loco *§. XI. p. 62. ſeqq.* verba facit. Senſus itaque verborum Amoſi cum huc tandem redeat, futurum, vt tabernaculum Dauidis tempore Meſſiae reſtauretur, ita quidem, vt eccleſiae iudaicae etiam gentes adiungendae ſint: reuera hoc, ſi non tam verba, quam rem ipſam ſpectes, idem eſt, quod LXX interpretes ſequutus Lucas dixit. Sunt tamen, qui & qua ipſa verba conſenſum inter textum ebraeum & verſionem graecam oſtendere voluerunt; vt ex iis conſtat, quae IO. CHRISTOPHORVS WOLFIVS, in *curis philologicis &c.* ad *h. l. p. 1219.* obſeruauit. Conferenda, quae ad locum Amoſi breuiter, ſed erudite, diſſerit BRANDANVS HENRICVS GEBHARDI, in *Amoſo enucleato p. 176. ſeqq.* qui & contra PEZRONIVM antea memoratum de hocce

loco diſputat in *vindiciis ebraei textus aduerſus Pezronium p. 182.* quemadmodum WHISTONVM refutauit IOAN. GOTTLOB CARPZOVIVS, in *critica ſacra part. III. cap. II. p. 889. ſeqq.*

Addit vero Iacobus: γνωςὰ ἀπ' αἰῶνός ἐςι τῷ Θεῷ πάντα τὰ ἔργα ἀυτȣ· *nota ſunt ab omni aeternitate Deo omnia eius opera*; ſimulque hiſce verbis inſigne argumento ſuo addit pondus. Significare enim voluit, etſi vocatio gentium eo tempore multis res mira & noua videretur: non tamen eam ita videri Deo; quippe cui opera ſua ab omni aeternitate ſint cognita. Hinc pergit: *Quare ego iudico*, μὴ παρενοχλεῖν *non eſſe moleſtia adficiendos eos, qui ex gentibus exteris ad Deum ſe conuertunt.* Dum dicit: διὸ ἐγὼ κρίνω, *quare ego iudico*; oſtendit, ſe non minoris eſſe auctoritatis, quam Petrum. Immo indicium haud obſcurum, quod ſententiam definitiuam protulerit, hinc capere licet. Verbum παρενοχλεῖν ab ὄχλος, aeque ac Latinorum *turbare* a *turba* deriuatum, ſignificat *diſcordiam, diſſenſionem, tumultum excitare*, quo pacto & ἐνοχλεῖν vſurpatur *Ebr. XII. 15.* Planeque in eos quadrat, qui, neceſſitatem obſeruandi legem Moſaicam defendendo, pacem & tranquillitatem eccleſiae turbabant. Suntque, qui obſeruatu dignum putant, non Petrum aut Paulum, qui, quod praeputiatas gentes hactenus in eccleſiam admiſiſſent,

miſiſſent, ſuſpecti eſſe poterant, ſed ipſum Iacobum duriori hacce voce vſum; cui, quantum conſtat, cum gentilibus nullum huc vsque commercium interceſſerat. Vt tamen omnia etiam, quae Iudaeorum pariter ac gentilium, qui fidem chriſtianam amplectebantur, coniunctionem impedire poterant, remoueret: concludit, ſcribendum eis, qui ex gentilibus nomen chriſtianum profeſſi erant, vt *a contaminationibus idolorum, & fornicatione, & ſuffocato & ſanguine abſtinerent.* Quae eius ſententia cum a toto concilio adprobata ſit: deinceps in rationem eius inquiremus. Nunc id ſolum obſeruamus, videri prima fronte poſſe, ac ſi pugna quaedam inter ſententiam Petri, nullum iugum legale imponendum eſſe gentibus, cenſentis, & orationem Iacobi, aliquod iugum illis imponendum, pronuntiantis, intercederet. Verum pugna haec euaneſcet, ſi obſeruemus, Petri mentem eſſe, nullum iugum legale imponendum gentibus eſſe, tamquam neceſſarium ad iuſtificationem ſeu ſalutem conſequendam; at Iacobi, ad charitatem erga fratres infirmos demonſtrandam, neceſſarium eſſe, vt conuerſi ex gentibus ab iis ſe abſtinerent, quibus conuerſi ex Iudaeis maxime offendi poterant. Licet itaque ſententia Iacobi cum Petri ſententia non pugnaret: non tamen prorſus eadem, ſed diuerſa quodammodo erat; cum ea adderet, quae ad Iudaeorum ac gentilium coniunctionem pro-

mouendam maxime neceſſaria erant. Vndę ſimul patet, Iacobum recte exiſtimaſſe, non minus ſibi, quam Petro, ius eſſe, ſententiam ſuam libere proferendi; immo, cum litem omnem hac ratione compoſuerit, eiusque ſententia a concilio adprobata ſit; potiores eius, quam Petri, hic fuiſſe partes, patet: vti ſupra quoque iam obſeruauimus.

Tandem ſubiungit Iacobus: *Moſes enim iam inde a priſcis ſaeculis per vrbes, qui ſe praedicent, habet, dum per ſynagogas omnibus ſabbathis recitatur.* Quibus verbis eum adſerti praecedentis rationem reddere voluiſſe, particula γὰρ neminem dubitare ſinit. Nec tamen de ipſo horum verborum cum antecedentibus nexu omnes idem ſentiunt. Mihi res minime obſcura eſſe videtur. Cum enim Iacobus hactenus Petri adprobaſſet ſententiam, iugum legale conuerſis ex gentilibus non eſſe imponendum; interim tamen quaedam, quae ex lege charitatis ab iis obſeruanda eſſent, retinuiſſet: ſententiae ſuae hanc reddit rationem, quod Moſes plurimos adhuc habeat adſeclas, ſeu quod plurimi ſint legis Moſaicae zelotae; qui lucrifieri, & ad Chriſtum eo facilius perduci poſſint, ſi gentiles ab iis ſe abſtineant, quibus Iudaei quam maxime offendantur. Nimirum etſi ſententia eius eo cumprimis ſpectaret, vt conuerſi ex Iudaeis cum conuerſis ex gentilibus eo facilius coniungerentur: ſimul tamen,

men, per iſtorum impedimentorum remotionem conuerſio Iudaeorum, qui nomen chriſtianum nondum profeſſi erant, promoueri poterat. Ad rem ipſam, de qua Iacobus loquitur, quod attinet; manifeſtum eſt, eum ad legis Moſaicae in ſynagogis lectionem reſpicere; iſtumque ſimul antiquiſſimum eſſe morem, ſubinnuit. Quod & cum dubio careat; de prima tamen inſtituti huius origine viri docti inter ſe non conſentiunt. Sunt enim, qui eam a tempore a Moſe proximo, ſeu eo, quo Iſraelitae rerum ſuarum ſedes in Cananaea fixerunt, repetunt, vt BONAVENTVRA CORNELIVS BERTRAMVS, *de republ. Ebraeor. cap. XV.* IOAN. LIGHTFOOTVS, in *harmonia quatuor euangeliſtarum part. III. tom. I. operum p. 473.* EDVARDVS STILLINGFLEETVS, *origin. ſacrar. lib. II. cap. IV. §. III.* MELCHIOR LEIDECKERVS, *de republica Ebraeorum tom. I. lib. VIII. cap. V. p. 527.* vbi & alios eidem ſententiae adſtipulantes laudat, itemque IOAN. MARCKIVS in *diſſert. de Moſe in ſynagoga lecto*, Lugduni Batauorum anno MDCCXVIII. edita, & in *ſylloge diſſertationum* eius Roterodami anno MDCCXXI. 4. recuſa. Alii contra, vt ſynagogarum, ita & conſuetudinis, legem Moſaicam in iis legendi, originem ad captiuitatem Babylonicam, aut omnino reditum populi iudaici ex iſta captiuitate, referunt, vt CAROLVS SIGONIVS, *de republ. Ebraeor. lib. II. cap. VIII.* & CAMPEGIVS VITRIN-

GA, *de ſynagoga veteri lib. I. part. II. cap. I. p. 272.* Id nimirum certum, ante captiuitatem Babylonicam nullam prorſus ſynagogarum, aut conſuetudinis, legem Moſaicam in conuentibus quibusdam legendi, fieri mentionem, immo nullum exſtare veſtigium, ex quo hoc colligi queat. Sacerdotum equidem & Leuitarum officium erat, erudire Iſraelitas in iis, quae ad religionem cultumque Numinis ſpectabant; eaque ratione conſeruari vera religio poterat, ac propagari. At fieri hoc poterat, etiamſi nullae eſſent ſynagogae. Exemplum lectae coram populo legis Moſaicae occurrit *Nehem. VIII. 1. ſeqq.* Quod licet tum praeter ordinem factum ſit: colligi tamen inde poteſt, in conuentibus ordinariis eumdem aut obſeruatum, aut introductum morem eſſe. Cum vero & ex *Ezech. VIII. 1. XIV. 1. XXXIII. 31. ſeqq.* perſpicere liceat, Iudaeos in captiuitate Babylonica conſtitutos apud prophetas ad ſermones eorum audiendos conueniſſe: vero ſimile admodum, hoſce conuentus deinde aliis, in quibus lex Moſaica legebatur, ipſisque adeo ſynagogis, originem dediſſe. Conferenda, quae hac de re dixi in *hiſtoria eccleſiaſtica vet. teſt. tom. I. per. II. ſect. II.* ad §. *XIV. p. 935.* & *tom. II. per. II. ſect. VI.* ad §. *X. p. 976.*

§. IV.

Viſum nimirum apoſtolis & ſenioribus vna cum tota eccleſia fuit, cum Paulo

Paulo & Barnaba Iudam, cognomine Barſabam, atque Silam, ad Antiochenos mittere, qui litteras concilii nomine ſcriptas, ad eos perferrent, * in quibus ſuam expoſuerant ſententiam, quae huc redibat, a conuerſis ex gentilibus nihil aliud exigendum, quam vt abſtinerent ab idolorum victimis, & ſanguine, & ſuffocato, & ſcortatione. **

* Quod diximus, apoſtolis & ſenioribus, ſiue presbyteris, vna cum tota eccleſia, ita viſum fuiſſe, vt hac ratione litem iſtam finirent, diſerte Lucas teſtatur *act. XV.* 22. Recteque adeo inde concluditur, decretum non a ſolo Petro, nec ab apoſtolis tantum, ſed & a presbyteris, immo tota eccleſia, hoc eſt, laicis, qui in concilio iſto adfuerunt, conditum fuiſſe. Quae Romanae eccleſiae addicti hic comminiſcuntur, vt primatui, quem Petro tribuunt, conſulant, aut ſaltem laicis ius, in conciliis dicendi ſententiam, denegent, refellit SAMVEL SCHELGVIGIVS; qui & illorum merito profligat ſtultitiam, qui *Mariam matrem domini, magiſtram magiſtrorum, ab apoſtolis & conuentu toto conſultam, ſynodicum hoc decretum confeciſſe*, tradiderunt; in *exercitat. de concilio Hieroſolymit. cap. XXIX.* §. *I.* HENRICVS DODWELLVS hic itidem more ſuo ſingularia conſectatur. *Ita intelligimus*, inquit, *quis vſus fuerit laicorum in concilio Hieroſo-*

lymitano, cui ipſi praeſidebant apoſtoli. Diſputationem illam vniuerſam geſſiſſe legimus ſolos cum presbyteris apoſtolos, & tamen decretum communi omnium nomine, non apoſtolorum modo atque presbyterorum, ſed eccleſiae vniuerſae act. XV. 22. ſeu fratrum nomine conceptum eſt, v. 23. Dum ſcilicet humano conſilio res eſſet agitanda, ſoli agebant, quibus agendi incumbebat officium. Non rogabantur laici ſententiam, ſed ne loquebantur quidem, pro ſenſu ſuo humano, quod faciebant eccleſiae rectores. Tum autem duntaxat loquebantur, cum non ipſi loquerentur, ſed per illos loqueretur dominus. Ita factum, vt cum nihil dixiſſent in contrarium, decretum eorum etiam nomine conſignaretur, id eſt, cum nulla illis facta fuiſſet reuelatio in contrarium; de iure laicorum ſacerdotali cap. III. §. XXV. p. 263. Cuncta nimirum eo redeunt, laicorum in rebus eccleſiaſticis nullas fuiſſe partes, niſi forte dono prophetico gauiſi fuerint. Hinc & decretum hocce ideo ſolum illorum quoque nomine conſignatum fuiſſe, quod nihil dixiſſent in contrarium. Id autem vix, ac ne vix quidem, nobis perſuadebit DODWELLVS: cum verba clariſſima: *viſum eſt apoſtolis & presbyteris, & toti eccleſiae*, ſecus ſe rem habuiſſe, aperte doceant. Si enim laici nullum ius habuiſſent, ſententiam ſuam proferendi: dici non potuiſſet, non minus illis, quam apoſtolis ac presbyteris, ita viſum

ſum fuiſſe. Taceo,quod non minus *fratrum* ſeu *laicorum*, quam *apoſtolorum* ac *presbyterorum*, nomine litterae ad Antiochenos ſcriptae ſint.

Iam vt ad reliqua pergamus, viſum apoſtolis & ſenioribus, cum tota eccleſia, Lucas ait, *delectos ex ſe viros Antiochiam cum Paulo & Barnaba mittere, Iudam cognomine Barſabam & Silam, viros fratrum primarios.* Cum dicit, ἐκλεξαμένους ἄνδρας πέμψαι, vox ἐκλεξάμενοι in paſſiua ſignificatione accipitur, vt ERASMO SCHMIDIO, ad *h. l.* aliisque, recte obſeruatum: vt adeo nulla ſoloeciſmi cuiusdam hic occurrat ſpecies. Iudas ille cognomine Barſabas frater Ioſephi Barſabae eſſe cenſetur, cuius *act. I. 23.* mentio iniicitur: quemadmodum Silam eumdem eſſe, qui *II. Cor. I. 19.* Siluanus vocatur, nonnulli exiſtimant. Quidquid eius ſit; Silam huncce deinceps a Paulo loco Barnabae adſumtum, qui in itineribus ab eo ſuſceptis illum comitaretur, ex *act. XV. 40.* condiſcimus. Vocantur autem Iudas ille Barnabas & Silas ἄνδρες ἡγούμενοι ἐν τοῖς ἀδελφοῖς, *viri fratrum primarii*; vnde, magnae eos inter ſuos fuiſſe auctoritatis, conſtat. Immo deinceps *verſ. 32.* dicitur, quod *prophetae* fuerint; hoc eſt, ſingulari charismate inſtructi, ſcripturam ſacram interpretandi. Ita enim & alias vox προφητεία accipitur, & nullam video rationem, cur & hic aliter accipi debeat. Hinc & dubitari nequit,

quin & doctorum munere in eccleſia Hieroſolymitana functi ſint; quod & Lucas haud dubie voce ἡγȣ́μενοι indicare voluit; quemadmodum & beatus LVTHERVS eam ita interpretatus eſt. Atque hanc ſignificationem etiam vox iſta habet, cum *Ebr. XIII. 7. & 17.* dicitur: *mementote* ἡγȣμένων ὑμῶν, *eorum qui praeſunt vobis*, ſeu potius *doctorum veſtrorum*: cum ſtatim addatur: *qui loquuti ſunt vobis verbum Dei*; & iterum: *parete* ἡγȣμένοις ὑμῶν *doctoribus veſtris*, *& obſequimini*, *nam ii pro animis veſtris vigilant &c.* Exiſtimare itaque licet, doctores ſimulque & presbyteros fuiſſe Iudam atque Silam, neutiquam autem epiſcopos, prout a presbyteris diſtinguuntur; quippe quales tempore apoſtolorum non fuerunt. Eiusmodi quid tamen commentus eſt HENRICVS HAMMONDVS, qui & verba Lucae, *verſ. 22.* ita παραφράζει: *cum res eſſet definita*, *omnibus ſententiae epiſcopi Hieroſolymitani adſentientibus*: *Iacobus*, *Petrus*, *Ioannes*, *& epiſcopi Iudaeae*, *conſentiente vniuerſa eccleſia*, *cenſuerunt*, *eligendos aliquot epiſcopos Iudaeae*, *qui concilio adfuerant*, *vt Antiochiam cum Paulo & Barnaba irent*; *& electi quidem ſunt Iudas & Silas variarum eccleſiarum epiſcopi.* Multa hic vir ille doctus ſcriptori ſacro adfingit, quae illi in mentem veniſſe, ne vnico quidem verbo probari poteſt. Electi quidem ſunt Iudas & Silas, vt Antiochiam

chiam mitterentur: ſed vbi exſtat, cenſuiſſe apoſtolos cum vniuerſa eccleſia, eligendos *aliquot epiſcopos Iudaeae*, qui concilio adfuerant? vbi *epiſcopi* illi *Iudaeae* inueniuntur, qui ita cum apoſtolis cenſuerunt? vbi exſtat Iudam ac Silam electos eſſe, vt *variarum eccleſiarum eſſent epiſcopi?*

** Non tantum apoſtoli vna cum presbyteris & tota eccleſia Iudam & Silam cum Paulo & Barnaba ad Antiochenos miſerunt; ſed & ne vllus de ſententia concilii dubitationi locus relinqueretur, litteras illis tradiderunt, nomine totius concilii ſcriptas. Hoc Lucas indicat: γράψαντες διὰ χειρὸς ἀυτῶν τάδε Nimirum τὸ γράψαντες referendum ad praecedens verbum πέμψαι, vt nexus & ordo ſermonis ſibi conſtet. Dum διὰ χειρὸς ἀυτῶν *per manus illorum*, ſcripſiſſe dicuntur; ſenſus eſt, quod illorum miniſterio in litteris ad Antiochenos perferendis vſi ſint. Quod nonnulli ex Romanae eccleſiae addictis hinc euincere adnituntur, olim eccleſiaſticos viros non niſi eccleſiaſticis tabellariis vſos; vehementer hierarchiam papalem, aetate apoſtolorum ignotam, redolet. Scripta eſt praeterea haec epiſtola nomine non tantum apoſtolorum, ſed presbyterorum quoque, atque fratrum. Quod indicio eſt, non penes epiſcopos ſolum, multo minus penes ſolum Petrum, ſed & penes omnes fratres, ius decernendi in hocce con-

cilio

cilio fuiſſe. Sed hac de re iam antea diſputauimus.

Nunc id potius conſiderandum, ſcriptam eſſe hanc epiſtolam ad conuerſos ex gentibus, *qui erant Antiochiae, & in Syria & Cilicia.* Hoc enim diſerte Lucas docet. Hic GVILIELMVS BEVEREGIVS aliquid ſibi inueniſſe viſus eſt, quod non temere alicui in mentem veniret. Metropolitanorum enim & primatuum eccleſiaſticorum ſe hic deprehendiſſe originem, exiſtimat. Hinc, cum verba haecce Lucae recitaſſet, *miſſa eſt igitur*, inquit, *haec epiſtola ad duas imperii Romani prouincias, ad Syriam ſcilicet & Ciliciam, prioris etiam metropoli, Antiochia, priori in loco nominata. Quare Paulus & Barnabas aliique cum epiſtola a ſynodo dimiſſi, Antiochiam venerunt, ibique eam tradiderunt, cap. XV. 30. Vnde liquet, Antiochiam, Syriae metropolin a tota iſta apoſtolorum ſynodo caeteris prouinciae iſtius vrbibus praelatam fuiſſe, vsque adeo vt epiſtola haec ad totam prouinciam ſcripta, illuc directe mitteretur, ibique primo legeretur. In aliis vero tam Syriae, quam Ciliciae vrbibus a D. Paulo haud exiguo poſt tempore tradita videtur; cum ille vna cum Sila iſtas prouincias peragrabat, confirmans eccleſias in iis conſtitutas, vt vltimo eiusdem capitis verſiculo legimus. Vnde apoſtolos in fide propaganda, non tantum ad prouincias, verum etiam ad metropolim cuiusque prouinciae peculiarem* re-

reſpectum habuiſſe, *indubium redditur* ; in *codice canonum eccleſiae primitiuae vindicato & illuſtrato lib. II. cap. V. p. 232.* Verum iſta omnibus non perſuadebit. Antiochiam enim quod Iudas & Silas cum litteris ſynodi miſſi ſunt, non ideo factum, quod vrbs haec Syriae eſſet metropolis ; ſed quod in ea controuerſia de legis Moſaicae obſeruantia orta, & magnis animorum motibus agitata, immo quod Paulus & Barnabas ab Antiochenſibus Hieroſolymam ad apoſtolorum & eccleſiae Hieroſolymitanae ſententiam exquirendam , miſſi eſſent. Cumque haud dubie in reliquis Syriae vrbibus, vt & in Cilicia eſſent , quos eadem res ſollicitos tenebat, quiue informatione opus habebant ; ad eos ſimul litterae iſtae ſcriptae ſunt. Solebant equidem apoſtoli, ſpeciatim Paulus, ad vrbes maiores ſe conferre , cum ob multorum hominum ex regionibus circumiacentibus , aut aliis etiam orbis partibus, in iis confluxum, doctrina euangelii hoc pacto breui temporis ſpatio quam latiſſime ſe diffundere poſſet; verum eos, hinc ſi diſcedas, peculiarem non tantum ad prouincias , ſed etiam ad metropolim cuiusque prouinciae , reſpectum habuiſſe, nullo idoneo probari poteſt argumento.

Primo autem apoſtoli, cum reliquis, quorum nomine litterae iſtae ſcriptae ſunt , occaſionem decreti a ſe conditi exponunt : *Audiuimus* ὅτι τινὲς ἐξ ἡμῶν ἐξελθόντες, *vt quidam*

dam a nobis profecti vos ſermonibus turbauerint, labefactantes veſtros animos, dicendo, circumcidendos eſſe, legique parendum; cum id nos eis non mandauerimus. Quinam iſti fuerint, ſupra iam ad §. *II.* diſputauimus; confirmaturque, quod ibidem obſeruauimus, eos fuiſſe ex membris eccleſiae Hieroſolymitanae, haud dubie ex illorum numero, qui ante conuerſionem ſectae Phariſaeorum fuerant addicti. Diſerte autem cum apoſtoli non tantum dogma iſtorum hominum de neceſſaria legis Moſaicae obſeruantia improbent, ſed etiam, ſe eiusmodi quid eis non mandaſſe, profiteantur: videtur inde colligi poſſe, turbatores illos auctoritate apoſtolorum, aut totius eccleſiae Hieroſolymitanae, ad decipiendos incautos callide abuſos fuiſſe. Pergunt autem, & quo pacto ſibi viſum ſit, referunt, electos viros ad eos mittere vna cum Barnaba & Paulo, quos τȣς ἀγαπητȣς *dilectos ſuos* vocant, & ad eorum commendationem addunt: *qui homines ſuam vitam expoſuerunt pro domini noſtri Ieſu Chriſti nomine.* Quibus verbis ad ea reſpiciunt, quae Paulo & Barnabae in euangelii propagatione contigerant aduerſa, Antiochiae in Piſidia, Iconii, alibique, quae ex ore Pauli ac Barnabae acceperant. Iudam porro & Silam a ſe miſſos, aiunt, vt ipſi eadem verbis referrent.

Tum vero decretum ipſum ſequitur, quod ita ſe habet: *viſum eſt enim ſpiritui ſancto*

&

& nobis, nihil amplius vobis oneris imponere, quam haec neceſſaria, abſtinendum ab idolorum victimis, & ſanguine, & ſuffocato, & ſcortatione, a quibus ſi vos continebitis, recte facietis: valete. Cum dicitur: *viſum eſt* τῷ ἁγίῳ πνεύματι καὶ ἡμῖν, *ſpiritui ſancto & nobis*: HVGO quidem GROTIVS, ſpiritum ſanctum apoſtolis per ἓν διὰ δυοῖν adiungi, exiſtimat, vt ſenſus ſit: *nobis per ſpiritum ſanctum*; ad *h. l.* Alii autem, diſtincte haec intelligenda, contendunt, vt cauſſa huius decreti tum principalis, tum inſtrumentalis indicetur. Aliam adhuc rationem, cur non ſine grauiſſima cauſſa ita ſcripſerint apoſtoli, adfert HERMANNVS WITSIVS. *Duo enim*, inquit, *praetendebantur a iudaizantibus; ſententia ſpiritus ſancti veteribus oraculis expreſſa, & auctoritas apoſtolorum, qui Hieroſolymis erant. Vtrumque hic negatur. Aliter viſum ſpiritui ſancto, ducenti nos in verum antiquorum oraculorum ſenſum; aliter & nobis, quibus religio eſt contraire ſpiritui &c.* in *meletem. Leidenſ.* & quidem *de vita Pauli ſect. IV. §. XI. p. 63.* vbi vir ille doctus contra illos rectiſſime diſputat, qui in hacce concilii Hieroſolymitani hiſtoria ſibi aliquid inueniſſe viſi ſunt, quod cum apoſtolorum in docendo infallibilitate conſiſtere nequeat. Viſum itaque ſpiritui ſancto & ſibi, dicunt apoſtoli, ceterique, quorum nomine ſcripta erat epiſtola illa,

illa, μηδὲν πλέον ἐπιτίθεσθαι ὑμῖν βάρος πλὴν τῶν ἐπάναγκες τȣτων. Quae vt recte intelligantur verba ; praetermittendum non eſt, quod nonnulli obſeruant, verſionem vulgatam vt & germanicam beati LVTHERI particulae πλὴν exceptiuam ſignificationem adſcribere, quaſi non ab omni onere legali liberi eſſent conuerſi ex gentilibus ; ſed aliquid adhuc excipiendum eſſet, quod ceruices illorum premere deberet. Quod cum ſententiae Petri, nullum prorſus iugum conuerſis ex gentilibus imponendum pronuntiantis, eo quod vnica ratio ſit ſalutem conſequendi per gratiam domini noſtri Ieſu Chriſti, e diametro repugnet: recte iidem monent, conſultius eſſe, particulae πλὴν ſenſum aduerſatiuum tribuere hunc in modum : *viſum eſt, nullum amplius onus imponere, ſed tantum haec neceſſaria.* Nec inſolens, vt particula haecce ita capiatur. Ad voces τῶν ἐπάναγκες τȣτων quod attinet ; ſenſus eſt : *quae omnino opus eſt fieri*, vt recte ad *h. l.* obſeruat HVGO GROTIVS, qui & addit, eſſe ἐπάναγκες *vocem pure graecam, dicique apud Demoſthenem & Plutarchum de iis rebus, quas lege fieri oportet.* Sine ratione itaque CLAVDIVS SALMASIVS vocem hancce in iſta conſtructione ceu minus graecam reiecit, atque omnino τῶν ἐπ' ἀνάγκης τȣτων legendum cenſuit, *de foenore trapezit. p. 440.* Id quod & aliis iam obſeruatum eſt.

Sunt,

Sunt, qui contendunt, τὸ ἐπάναγκες idem eſſe, ac *ſumme neceſſarium.* Ita ALEXANDER MORVS: *Non eos quidem legi Moſaicae vel in totum, vel ex parte mancipat; ſed interea quod ſolum* ἐπάναγκες, *id eſt ſumme neceſſarium, omnem iis idololatriae participatum, & ſcortationem pariter interdicit, ne libertas in licentiam exeat;* in *notis* ad *h. l. p. m. 348.* Verum non aliter hoc admitti poteſt, quam vt cauſſa neceſſitatis non tam ex rebus ipſis, quam ex lege charitatis & prudentiae, repetatur. Ad res ipſas enim, ſeu ea, quae in hocce decreto prohibita ſunt, quod attinet: ea non vnius generis eſſe, nec vno eodemque habenda loco, per ſe patet. Ad eccleſiae autem per ethnicorum & Iudaeorum, qui chriſtianorum ſacra amplectebantur, commoda promouenda, hoc prorſus ſeu ſumme erat neceſſarium. Sed luculentius haec ex iis, quae dicentur, patebunt.

Nunc generatim prius in veram decreti huius rationem inquiremus, quam ſingula prohibitionis conſideremus capita. Nec enim de ea viri docti inter ſe conſentiunt. Sunt enim, qui ex praeceptis iſtis, quae vocantur, Noachidicis eam repetendam cenſent, quorum velut ſumma quaedam in decreto hocce concilii Hieroſolymitani exhibeatur. In hanc ingreſſus eſt ſententiam WILHELMVS SCHICKARDVS, *de iure regio Ebraeorum cap. V. p. 129.* quam

& ſuam fecit HENRICVS HAMMONDVS, in *paraphraſi & notis* ad *h. l.* Cumprimis in ea ornanda ingenii vires explicauit, omnemque collocauit induſtriam PETRVS IVRIEV, *dans l' hiſtoire critique des dogmes & des cultes bons & mauvais &c. part. I. cap. VII. p. 48. ſeqq.* Eo facilius autem vt illam aliis quoque perſuadeat; docet, initio plerosque gentilium, qui ad fidem chriſtianam acceſſerunt, fuiſſe ex numero proſelytorum portae. Tantam autem eiusmodi hominum multitudinem ſe chriſtianis adiungere cum viderent, qui ex ſecta Phariſaica erant, magnoque pro lege Moſaica flagrabant zelo: inuidia & liuore inductos, contendiſſe, gentilibus non aliter ad regnum Meſſiae, ipſamque ſalutem aeternam, patere aditum, quam ſi non tantum praecepta Noachidica obſeruarent, ſed cum circumciſione totam legem Moſaicam reciperent. Hiſce fortiter ſe oppoſuiſſe Paulum apoſtolum, atque adſeruiſſe, ſufficere hiſce proſelytis ad ſalutem, ſi cum fide in Chriſtum praeceptorum Noachidicorum obſeruantiam coniungerent. Atque huc etiam decretum iſtud concilii Hieroſolymitani fuiſſe comparatum, cuius ea fuerit ſententia, non aliud quid a conuerſis e gentilibus poſtulandum, quam vt praecepta Noachidica obſeruarent. Hinc omnes ingenii vires intendit, vt in decreto iſto praecepta Noachidica inueniat. Primi *de fugienda idololatria*, & ſecun-

ſecundi *de benedictione nominis diuini*, ſeu de nomine diuino non profanando, veſtigium in verbis de abſtinentia a victimis idolorum, ſe deprehendiſſe exiſtimat; tertii *de homicidio non committendo*, in abſtinentia a ſanguine, ſcilicet effundendo, vt ipſe quidem hoc interpretatur; ſeptimi *de membro animalis viuentis*, in abſtinentia a ſuffocato; quarti *de reuelatione turpitudinum*, in abſtinentia a ſcortatione. Cum autem duo adhuc ſuperſint praecepta Noachidica, *de furto* ſcilicet *ac rapina*, itemque *de iudiciis* ſeu *regimine forenſi ac obedientia ciuili*: obſeruat, in quibusdam codicibus graecis noui teſtamenti decreto apoſtolico haecce addita fuiſſe verba: *καὶ ὅσα ἂν μὴ θέλετε ἑαυτοῖς γίνεσθαι, ἑτέροις μὴ ποιεῖν, & quae non vultis vobis fieri, ea aliis non faciatis.* Quem in finem ad IRENAEVM ac CYPRIANVM prouocat, qui decretum iſtud apoſtolicum cum hocce additamento referant. Quod ſi tamen iſtud alicui diſpliceat: rationem facile reddi poſſe, cur duo iſta praecepta in decreto apoſtolico ſint omiſſa. Cum enim furta ac rapinae legibus quoque humanis prohibitae ac ſeueriſſime eo tempore punitae fuerint: neceſſe non fuiſſe, chriſtianis iniungere, vt ab iis ſe abſtinerent; quemadmodum & ſuperuacaneum fuiſſet, de iudiciis aliquid addere; quippe quae ea aetate in omnibus rebus publicis conſtituta fuerint. Atque per hancce de prae-

ceptis Noachidicis in decreto iſto apoſtolico repetitis hypotheſin, difficultates, quae hic ſe offerant, facili negotio ſuperari poſſe, vir ille doctus exiſtimat. Rationem namque ita reddi poſſe, cur in iſto decreto abſtinentia a ſuffocato iniuncta ſit; ſed rationem quoque patere, cur abſtinentia a ſcortatione coniungatur cum abſtinentia a ſuffocato: cum tamen ſcortatio iure naturali prohibita ſit, quod de eſu ſuffocati nulla ratione dici queat.

Verum ad haecce omnia haud pauca reponi poſſunt; quorum praecipua dumtaxat delibabimus. Controuerſiam de proſelytis portae fuiſſe, num aditus illis ad regnum Meſſiae ipſamque ſalutem concedi poſſet, ſi cum fide in Chriſtum praeceptorum Noachidicorum obſeruantiam coniungerent? an vero, vt legem Moſaicam cum circumciſione reciperent, ab iis exigendum eſſet? fruſtra & ſine vlla ratione dicitur. Huius enim rei nec in narratione Lucae, nec alibi, aut vola aut veſtigium exſtat. Quam miſere & infeliciter vir doctus ſe torqueat, vt veſtigia praeceptorum Noachidicorum in decreto iſto apoſtolico inueniat, res ipſa docet: vt adeo hoc oſtendere neceſſe non ſit. Quis ſibi perſuaderet, in abſtinentia a victimis idolorum contineri legem de idololatria pariter ac profanatione nominis diuini euitanda; niſi auctor hoc dixiſſet. Num vero

prae-

praeceptum de idololatria, itemque de profanatione nominis diuini, tanti momenti non erat, vt potius diſerte atque aperte prohiberentur, quam velut per ambages, & ponendo aliud quid, ex quo hoc colligi poſſet? Num vero etiam erat neceſſe, admonere hac ratione chriſtianos, vt idololatriam fugerent? neue nomen diuinum profanarent? Abſtinentiam a ſanguine, in decreto apoſtolico, non de eſu ſanguinis, ſed de eius effuſione, ſeu homicidio intelligendam eſſe, ne vllam quidem ſpeciem veri habet. Neſcio quam de primis illis, qui e gentilibus conuerſi fuerant, chriſtianis, animo infixam vir doctus habuerit imaginem. Tales enim ſibi finxiſſe videtur, qui profanationem nominis diuini, immo ipſa homicidia, furta, atque rapinas, inter res licitas retulerint: quod tamen nec ſaniores inter ipſos ethnicos faciebant. Admonendi enim ex eius ſententia erant, vt ab hiſce omnibus ſe abſtinerent. Abſtinentiae ab eſu ſanguinis & ſuffocati veſtigium itidem fruſtra in praeceptis Noachidicis quaerit; cum ibi non de ſanguine aut ſuffocato, ſed de membro ab animali viuo diſcerpto, ſermo ſit, vt IOAN. SELDENVS oſtendit, *de iure nat. & gent. iuxta diſciplin. Ebr. lib. VII. cap. I. p. 828.* & *cap. XII. p. 889.* Quod autem ad legem iſtam attinet, quam Deus Noacho eiusque poſteris dedit, ne carnem animalis cum ſanguine ſuo comederent,

gen. IX. 4. an cum ea, qua Iſraelitis ſanguinis eſum interdixit *Leuit. III. 17.* alibique, vna eademque ſit, diſputari equidem inter viros doctos ſolet. Adfirmant enim hoc TERTVLLIANVS, de *monogam. cap. V.* & de *ieiuniis cap. IV.* THEODORETVS, in *geneſ. tom. I. oper. p. 44.* SVLPITIVS SEVERVS, *hiſt. ſacr. lib. I. cap. IV.* aliique tum veterum, tum recentiorum. Verum rectius diſſentiunt alii: cum verborum, quae *gen. IX. 4.* exſtant: *verumtamen carnem cum anima ſua*, hoc eſt, *ſanguine ſuo*, hicce ſenſus ſit, carnem crudam, quae adhuc ſanguine ſuo animatur, adeoque ſemiuiua eſt, non eſſe comedendam. Non itaque carnem ſolam, nec ſanguinem ſolum Deus prohibet, ſed *carnem in* vel *cum ſanguine ſuo.* Ita enim ab omni crudelitate abſtrahendi erant homines, quae ante diluuium ad ſummum faſtigium proceſſiſſe videtur. At cum Deus Iſraelitis ſanguinis eſum interdicit, ita loquitur: *ſanguinem non comedetis*; idque non ſemel, ſed ſemper, quoties lex iſta repetitur; *Leuit. III. 17. VII. 26. 27. XVII. 10. 12. 14.* alibique. Quod documento eſt luculentiſſimo, legem illam, quae Iſraelitis eſum ſanguinis prohibet, plane diuerſam eſſe ab ea, quae eſum carnis cum ſanguine interdicit Noachidis. Simul vero inde manifeſtum eſt, in abſtinentia illa ab eſu ſanguinis & ſuffocati, quam decretum apoſtolicum conuerſis e gentilibus commen-

mendat, nullum prorſus praecepti cuiusdam Noachidici exſtare veſtigium. Addenda, quae iam hac de re dixi in *hiſtor. eccleſ. vet. teſtam. tom. I. per. I. ſect. II.* ad §. *V. p. 198.* Quod ad additamentum illud attinet, decreto apoſtolico adnexum, quo IVRIEVS probare voluit, praecepti Noachidici de *furto & rapina*, itemque *de iudiciis*, in eo factam mentionem; negari equidem nequit, apud IRENAEVM ac CYPRIANVM, *locis* ab eo *citatis*, eiusmodi quid occurrere, quibus & THEOPHILVM Antiochenum addere potuiſſet *lib. II. ad Autolycum* §. *XLIX. p. 227.* & *228.* ſi modo is ad decretum hocce apoſtolicum reſpicit. Nec deſunt, qui omnino, additamentum hocce genuinum eſſe, exiſtimant, vt IOAN. SELDENVS, *de iure nat. & gent. iuxta diſciplin. Ebraeor. lib. VII. cap. XII. p. 883. ſeqq.* & *de anno ciuili vet. Ebraeor. p. 101.* IO. HENR. HEIDEGGERVS, *de libertate chriſtianor. a lege cibaria veterum &c. cap. XII. p. 206.* vbi *non temere mantiſſam hanc reſpui debere* cenſet, aliique. Verum quicumque omnia paullo accuratius conſiderauerit; facile videbit, additamentum hocce non tamquam partem decreti apoſtolici a patribus iſtis adferri, ſed adiectum initio a quodam fuiſſe, qui eo oſtendere voluerit, eo minus conuerſis e gentilibus aliquid obiici poſſe, quod non tantum ea obſeruent, quae in decreto iſto apoſtolico continentur, ſed & ſecundum

regulam iſtam Chriſti ſeruatoris, *quae non vultis vobismet fieri, ea aliis ne faciatis*, a laedendis quocumque modo aliis, aut iniuria adficiendis, alieni ſint. Conferendus IO. MILLIVS, ad *h. l.* itemque in *prolegomenis* §. *CCCCXLI.* item *DCXLI.* alibique. Cumque illud quidam codici ſuo adſcripſiſſet: fieri potuit, vt in aliis quibusdam codicibus in textum reciperetur, (cuiusmodi codice forte & IRENAEVS vſus eſt, vtpote qui ipſi decreto apoſtolico hoc additamentum tribuere videtur) quantumuis cum verbis ſequentibus parum cohaereret. THEODORVM BEZAM teſtari, duos ſe vidiſſe codices, in quibus verba iſta exſtent, IVRIEVS *l. c.* obſeruat. Mitto nunc reliqua, quae contra eam ſententiam, quae fundamentum decreti apoſtolici in praeceptis Noachidicis quaerit, moneri poſſent; quam ex inſtituto quoque iam impugnarunt IO. SELDENVS, *de iure nat. & gent. iuxta diſcipl. Ebraeor. lib. VII. cap. XII. p. 883. ſeqq.* IOAN. SPENCERVS, in peculiari *diſſertatione*, quae operi eius *de legibus Ebraeor. ritual.* inſerta eſt, *cap. II. p. 702. ſeqq.* & SALOMO DEYLINGIVS, *obſeruation. ſacrar. part. II. obſeruat. XXXIX. p. 360.* vbi ſpeciatim contra PETRVM IVRIEVM diſputat. Nonnulla quoque huc ſpectantia obſeruaui in *hiſt. eccleſ. vet. teſtam. l. c. p. 198. 199.*

Atque

Atque IOANNES quidem SPENCERVS non tantum eam, quam hucusque commemorauimus, ſententiam, refellit; ſed aliam quoque proponit, per quam omnes, quae hic occurrunt, facile tolli queant difficultates. Primariam namque decreti apoſtolici rationem hanc eſſe, contendit, quod haec omnia, (quae in decreto iſto continentur) locum praecipuum in gentium ritibus & inſtitutis obtinerent, & gentilismi vel idololatriae *cauſſae*, *comites*, & *ſigna*, faeculis apoſtolicis eſſent & haberentur. *Vnde neceſſe erat*, ita pergit, *vt gentes ad Chriſtum conuerſae ab iſtis inprimis abſtinerent, vt conſtaret, ſe idololatriae, communi gentium errori, nuntium remiſiſſe; nec quid obſtare, quo minus Iudaei conſultiores amicitiae dextram illis porrigerent, & in eamdem cum iis eccleſiam, & ſocietatem coaleſcerent.* Fuſe hinc & copioſe probat, idolothyta, non minus quam fornicationem, vt & ſanguinis ac ſuffocati eſum, fuiſſe *cauſſas*, *comites*, & *ſigna* idololatriae. Rationi huic primariae, ſecundariam, eamque triplicem, ſubiungit; quarum prima fuerit a parte Iudaeorum, ne quid iis offendiculo eſſet in gentilium conuerſorum moribus, iisque de gentilibus aut euangelio ſequius exiſtimandi cauſſam daret; altera, a parte gentilium conuerſorum, ne, ſi moribus cum ethniciſmo coniunctis aliquatenus indulgerent, eorum illecebris ad ethnicismum iterum amplectendum inducerentur;

tertia, a parte non plene cònuerſorum, ne ſi gentiles in fide chriſtiana confirmati ritus illos vſurparent, qui tunc temporis idololatriae *indicia vehementia* credebantur, fratribus illis infirmis ſcandalum darent, & ethnicos in erroribus ſuis non parum confirmarent, *l. c. cap. III. p. 713. ſeqq.*

Ingenioſe haec eſſe excogitata, & erudite ab auctore explicata & confirmata, nemo diffitebitur. Hinc & mirum non eſt, quod tum aliis, tum & SALOMONI DEYLINGIO haecce ſe probauerit ſententia, *obſeruation. ſacrar. part. II. obſeruat. XXXIX. p. 364.* Nec vtique contemnenda eſt; quamuis nondum inducere animum queam, vt ab illorum opinione diſcedam, qui exiſtimant, non aliam ob cauſſam, quae in decreto iſto apoſtolico continentur, conuerſis e gentilibus interdicta eſſe, quam quod conuerſi ex Iudaeis his maxime rebus offenderentur. Planior enim ea mihi ſimpliciorque eſſe videtur, quam reliquae: hinc & eam mihi placere, iam olim profeſſus ſum, in *hiſt. eccleſ. vet. teſtam. tom. I. per. I. ſect. II.* ad §. *V. p. 199.* Nimirum charitas pariter ac prudentia poſtulabat, immo intuitu eccleſiae, de cuius commodis agebatur, plane neceſſarium erat, vt conuerſi e gentilibus in gratiam infirmorum ab idolothyto, ſanguine & ſuffocato, ad minimum tamdiu ſe abſtinerent, donec apertius conſtaret, leges caerimonia-

moniales abrogatas eſſe. Quod vero his ſcortationem etiam iungunt; non ideo factum, ac ſi ea lege naturali prohibita non eſſet, ſed quod apud gentiles error iſte, eam illicitam non eſſe, admodum inualuerat; quod pluribus confirmari poſſet, niſi ſuperuacaneum foret, in re non dubia teſtimoniis vti non neceſſariis. Atque hanc genuinam decreti iſtius apoſtolici eſſe rationem, ex verbis Iacobi apoſtoli, quibus ſententiam ſuam, quae vniuerſo concilio placuit, comprobauit: *Moſes enim iam inde a priſcis ſaeculis per vrbes qui ſe praedicent, habet, dum per ſynagogas omnibus ſabbathis recitatur*, haud obſcure intelligitur. Iis enim, vt ſupra quoque iam obſeruauimus, ſignificare voluit, etiamſi nullum iugum legale conuerſis e gentilibus ſit imponendum; charitatem tamen & prudentiam poſtulare, vt iis rebus ſe abſtineant, quibus Iudaei, etiam non conuerſi, maxime offendi poterant, eo quod Moſes adhuc plurimos habeat adſeclas, ſeu plurimi ſint legis Moſaicae zelotae, qui eo facilius ad Chriſtum perduci poſſint, ſi conuerſi ex gentilibus ab hiſce ſeſe abſtinerent. Nec eſt, quod obuertas, apoſtolos nullum plane iugum conuerſis ex ethnicis imponi voluiſſe. Id namque, quod ex charitatis & prudentiae lege faciebant, iugi cuiusdam legalis neutiquam habebat rationem. Neque id ab iis fieri debebat, vt hac ratione iuſtitiam, quae Deo placet, aut ſalutem conſequeren-

querentur, ſed vt eccleſiae commodis conſuleretur. Fruſtra quoque dicitur, nullam adparere rationem, cur ex tanta legum Moſaicarum multitudine modo tria iſta obſeruanda conuerſis ex gentilibus praeſcribantur. Rationem enim iam attulimus, quod haecce capita ita comparata fuerint, vt iis Iudaei maxime offenderentur. Nec maioris momenti eſt, quod alii obiiciunt, ſi apoſtoli haec de iure Moſaico deſumſiſſent, & in gratiam Iudaeorum chriſtianis praecepiſſent; eos aduerſariis ſuis, neceſſitatem legis Moſaicae ad conſequendam ſalutem vrgentibus, quodammodo ceſſiſſe videri poſſe; nec enim infirmiores Iudaeos hanc litem mouiſſe, ſed eos, qui legis Moſaicae obſeruantiam aliis obtrudere conabantur, quod deinceps pſeudapoſtoli fecerunt, vt adeo apoſtolos vel in re minima illis cedere voluiſſe, veroſimile non ſit. Verum apoſtolos dum vtique infirmiorum habuerunt rationem; violentis iſtis legis Moſaicae defenſoribus ac eccleſiae turbatoribus aliquid concedere voluiſſe, dici nequit. Immo plane nihil conceſſerunt. Non enim, vt iam antea dictum, per modum iugi legalis, & quidem ad ſalutem aeternam conſequendam, aliquid conuerſis ex ethnicis impoſuerunt; ſed conſtituerunt ſolum, quod charitatis & prudentiae ratio ad eccleſiae commoda promouenda requirebat. Hoc autem longe aliud quid eſſe, quam quod turbatores iſti eccleſiae,& deinceps

inceps pſeudapoſtoli poſtulabant, nemo non videt.

Sed hiſce diu ſatis immorati ſumus. Ad ſingula potius decreti apoſtolici capita conſideranda nos conuertimus. Horum primum erat *ἀπέχεσθαι εἰδωλοθύτων*, ſeu *abſtinentia ab iis, quae idolis immolata ſunt*; quibus verbis explicatur, quod Iacobus *verſ. 20.* dixerat, *ἀπέχεσθαι ἀπὸ τῶν ἀλισγημάτων τῶν εἰδώλων*, *vt abſtineant a pollutionibus idolorum.* Sunt autem *εἰδωλόθυτα* certum ciborum genus, idolis, ſuperſtitione gentilium oblatum: quibus cum eo tempore veſcendi frequens eſſet occaſio; conſultum merito ducebant apoſtoli, admonere eos, qui ex gentilibus ad chriſtianorum ſacra acceſſerant, vt iis abſtinerent. Quamuis enim idolis immolatorum eſus in ſe ſpectatus illicitus non eſſet: tamen cum Iudaei illum vehementer abominarentur; charitatis pariter ac prudentiae erat, ab eo ſe abſtinere, ne aut infirmi offenderentur, aut nondum conuerſi ab amplectendis chriſtianorum ſacris deterrerentur. Vt vero cuncta eo rectius intelligantur; non ſine ratione nonnulli obſeruant, *τῶν εἰδωλοθύτων* varia fuiſſe genera. Primum enim gentiles interdum animalia, quae in cibos ſuos mactarunt, idolo cuidam nuncupare ſolebant. Deinde & ſollemne apud eos erat, mactato animali, partem aliquam numini offerre; reliquas autem

partes

partes aut ſacerdotibus, aut offerentibus in cibum relinquere. Hinc & contingebat interdum, vt quaedam ex hiſce in macello venderentur; quod & Paulus apoſtolus indicat *I. Cor. X. 25.* Tales porro cibi vel inuitatis ad conuiuia in domibus adponebantur, vel in delubris, re diuina facta, comedebantur. Hinc ſi quaeſtio inſtituatur, quaenam εἰδωλόθυτα in decreto apoſtolico intelligantur; non deſunt, qui putant, illa tantum, quae in delubris comedi moris erat, prohiberi. Idque inde patere, quod idolothyta iſta etiam ἀλισγήματα τῶν εἰδώλων *pollutiones idolorum*, adpellitentur, quibus ii, qui edunt, inquinentur, quod de reliquis τῶν εἰδωλοθύτων generibus intelligi nequeat; tum & quod Paulus apoſtolus εἰδωλόθυτα inter cibos, qui in ſe ſpectati liciti ſint, referat, quod niſi de aliis quibusdam, quam de quibus in decreto iſto apoſtolico ſermo eſt, intelligatur, poſſe inde colligi, apoſtolum hunc a decreto concilii iſtius diſſentire; quod tamen eo minus vero ſimile, quod ipſemet concilio iſti interfuit.

Quemadmodum autem lubens conceſſero, eos, qui ad conuiuia, quae in ipſis idolorum delubris inſtituebantur, accedebant, & ibi idolothytis veſcebantur, ſcandalum grauiſſimum dediſſe: ita de hiſce tantum apoſtolos in decreto ſuo loquutos eſſe, vt credam, nondum

animum

animum meum inducere poſſum. Nec obſtat, quod εἰδωλόθυτα etiam ἀλισγήματα εἰδώλων vocentur. Nullum enim prorſus eſt dubium, quin Iudaei crediderint, per quaeuis genera εἰδωλοθύτων hominem pollui & contaminari. Neque Paulus quidquam docuit, quod decreto apoſtolico repugnaret, ſi hoc vel maxime de quolibet τῶν εἰδωλοθύτων genere capiatur. Quod vt eo rectius intelligatur; repetendum, quod ſupra iam ad *cap. III.* §. *I.* obſeruauimus, non omnes decreto huic apoſtolico morem geſſiſſe. Vtque adeo turbatores illi eccleſiae, qui neceſſitatem legis Moſaicae vrgebant, ex quibus deinceps pſeudapoſtoli prodierunt, illud parum curaſſe palam eſt: ita inter conuerſos etiam ex ethnicis erant, qui, eodem ſe in omnibus neutiquam obligari, exiſtimabant. Certe exſtitiſſe inter eos, qui, idolothytis veſci, religioni ſibi non ducerent, ex *Rom. XIV. 1. ſeqq.* & *I. Cor. VIII. 4. & 7.* abunde conſtat. Erga hos autem Paulus ita ſe geſſit, vt, eum a decreto apoſtolico diſceſſiſſe, dici nequeat. Idolothyta enim, ſi in ſe ſpectentur, iis veſci neutiquam nefas eſſe, diſerte pronuntiat. Idque eam ob rationem, quod idolum nulla prorſus diuinitate gaudeat; adeoque perinde ſe habeat, ac ſi prorſus in mundo non eſſet. *Ergo*, inquit, *de eſu immolatorum idolis ſcimus, nullum eſſe in mundo idolum, nullumque alium eſſe Deum, excepto*

vno.

vno. Et iterum de idolo immolatis, ſed quorum partes quaedam, vt antea diximus, iterum vendi ſolebant, *quidquid*, inquit, *in macello venale eſt*, *veſcimini*, *nihil ſciſcitantes propter conſcientiam. Nam domini & terra eſt, & omnia terreſtria ; I. Cor. X. 25. 26.* Neque aliter ſentiebant, qui decretum illud concilii Hieroſolymitani condiderunt. Non aliam enim ob cauſſam idolothyta prohibuerunt, quam ne eorum eſu Iudaei offenderentur. Iis ergo in ſe ſpectatis veſci haud illicitum eſſe, credebant. Interim & Paulus, aeque ac reliqui apoſtoli, charitatis ac prudentiae hic habere voluit rationem. Iis enim tantum idolothytorum eſum concedebat, qui intelligebant, eum non illicitum eſſe; infirmos contra, ſeu in errore verſantes, rectius agere, pronuntiabat, ſi ab iis ſe abſtinerent ; ne quid contra conſcientiam agerent. Immo & eos, qui ſciebant, eſum illorum illicitum non eſſe, abſtinere ab iis voluit ; ſi forte infirmiores eo offendi poſſent. Idque copioſe ac diligenter inculcat *I. Cor. VIII. 7. ſeqq.* Cumprimis autem acriter ibi eos reprehendit, qui conuiuiis, quae in delubris inſtituebantur, intereſſe, ibique idolothytis veſci, non dubitabant. *Si quis* inquit, *viderit te*, *cui nota res eſt*, *in idolorum menſa accumbentem*, *nonne cum ſua illa opinionis infirmitate impelletur ad veſcendum idolorum victimis ? verſ. 10.* Hinc ſubiungit

rationes

rationes grauiſſimas, cur eiusmodi quid fieri non debeat: non vtique, ac ſi hoc ſolum idolothyti genus in decreto apoſtolico prohibitum eſſet; ſed quod illi, qui in delubris conuiuiis eiusmodi idololatricis intererant, ſcandalum longe maximum aliis praeberent. Ne quid tamen diffitear, dubitari adhuc poſſet, an apoſtolus ibi de eiusmodi conuiuiis loquatur, cum εἰδωλεῖον non tantum *delubrum*, aut *templum idolorum*, ſed & *conuiuium idololatrarum ex idolothytis*, denotare queat, vt SALOMO VAN TILL, in *annotationib.* ad *h. l.* obſeruat, qui & addit, *durum eſſe, chriſtianos concipere in idolorum adytis accumbentes.* Durum eſt, fateor: fieri tamen potuit, vt nonnulli eousque progrederentur, videturque huc etiam reſpicere Paulus *I. Cor. X. 14. ſeqq.* Quo pacto autem Corinthii ſe gerere deberent, ſi ad conuiuia, quae non in delubris, ſed aliis aedibus, inſtituebantur, inuitarentur, eos condocet *l. c. verſ. 27. ſeqq.* *Quidquid*, inquit, *vobis apponetur*, *veſcimini*, *nihil ſciſcitantes propter conſcientiam.* Nimirum nihil illos ſciſcitari aut inquirere voluit, *propter conſcientiam*, hoc eſt, ne ſine cauſſa & neceſſitate conſcientiae ſcrupulus iniiceretur: ſiquidem nemine quaerente, aut indicante, hoc idolothytum eſſe, cibus iſte ſine aliorum offenſione capi queat. *Si quis vero* (ita pergit) *vobis dixerit*, *hoc idolis immolatum eſt*, (hoc a nemine alio dici poterat, quam

ab eo, qui idolothyto veſci nefas ducebat, adeoque pro fratre infirmo reputandus erat) *ne veſcimini propter eum, qui indicauit, propterque conſcientiam*, ſcilicet eius, qui hoc dixit, ſeu, idolothytum eſſe, indicauit, vt conſcientiae eius conſulatis, neue vllam ei praebeatis offenſionem. Id enim vtique charitas poſtulabat. Atque hinc abunde intelligitur, Paulum hac in re eidem ſemper inſtitiſſe fundamento, cui & decretum iſtud apoſtolicum innitebatur: idolothytis veſci licitum equidem eſſe, ſemper tamen diſpiciendum, quid charitas, quidue prudentia poſtulet; ne quid committeretur, quo alii offendi poſſent. Confirmari id etiam ex *Rom. XIV. 1. ſeqq.* poſſet: ſed de iſto loco iam ſupra ad *cap. III. §. I.* copioſe ſatis egimus.

Alterum decreti apoſtolici caput erat *abſtinentia a ſanguine*. Hoc nonnulli non de ſanguinis eſu, ſed eius effuſione, ſeu homicidio, accipiunt. Praeter alios, ab aliis laudatos, PETRVM IVRIEVM ita ſentire, ſupra iam obſeruauimus. Sanguinis nimirum eſum voce πνικτῦ ſimul prohiberi, exiſtimat: nec vero ſimile eſſe, vnam eamdemque rem bis in decreto, tam paucis conſtante verbis, prohibitam; quod tamen dicendum foret, ſi abſtinentiam a ſanguinis eſu intelligere velimus. Sed diſcrimen omnino inter ſanguinem, qui primum ex animali

mali elicitur, & tum comeditur, & qui in animali, quando ſuffocatur, remanet, intercedere, manifeſtum eſt. Nimirum *ſolebant Graeci & aliae gentes*, vt recte ad *h. l.* obſeruat HVGO GROTIVS, *vt ex Athenaeo duobus in locis diſcimus, in deliciis habere τὰ πνικτὰ, id eſt, carnes in quibus exacta diligentia adſeruatus erat ſanguis, vt ita cum eo ſanguine, intus retento, coquerentur, quod & ipſum erat contra legem de ſanguine non edendo.* Quis vero etiam credat, neſciuiſſe conuerſos ex gentilibus, quod ratio omnes homines docet, homicidia eſſe illicita, vt hoc demum per decretum iſtud apoſtolicum condocendi fuerint? Sed hoc iam antea monuimus. Qui in eo conſentiunt, ſanguinis eſum conuerſis ex gentilibus hic interdictum: de ratione tamen huius prohibitionis inter ſe non conueniunt. IOANNES SPENCERVS inde rationem arceſſit, quod antiquis temporibus & chriſtiani & pagani fere exiſtimauerint, daemonas ſanguine veſci, eique ceu gratiſſimo pabulo inhiare: id quod veterum teſtimoniis comprobat, *diſſertat.* ſupra *citat. cap. III. ſect. I. p.* 717. Qua in re iam praeeuntem ſibi habuit ORIGENEM: *τὰ δὲ πνικτὰ, τοῦ αἵματος μὴ ἐκκριθέντος, (ὅπερ φασὶν εἶναι τροφὴν δαιμόνων, τρεφομένων ταῖς ἀπ' αὐτοῦ ἀναθυμιάσεσιν) ἀπαγορεύει ὁ λόγος, ἵνα μὴ τραφῶμεν τροφῇ δαιμόνων· τάχα τινῶν τοιούτων πνευμάτων συντραφησωμένων*

νων ἡμῖν, ἐὰν μεταλαμβάνωμεν τῶν πνικτῶν. ἐκ δὲ τῶν εἰρημένων περὶ τῶν πνικτῶν σαφὲς εἶναι δύναται τὸ περὶ τῆς ἀποχῆς τοῦ αἵματος. *Suffocatis autem nobis interdicitur, quia ſanguis ex eis non eſt excretus (cuius exhalatione paſci aiunt daemonas) ne veſcamur cibo daemonum & ne forte ſimul nobiscum edant daemones, ſi ſuffocatum edamus. Quod autem de ſuffocato dictum eſt, ſatis indicat, cur abſtineatur a ſanguine; lib. VIII. contra Celſum p. 396. 397.* Inter ethnicos vtique fuiſſe, qui eiusmodi quid de daemonibus ſibi perſuaderent, eos ſanguine veſci, vel ex LVCIANI teſtimonio conſtat, in *Icaromenippo tom. II. oper. p. m. 207.* Sed apoſtolos, aut decreti apoſtolici conditores, hoc credidiſſe, eamque ab cauſſam voluiſſe, vt conuerſi e gentilibus ab eſu ſanguinis abſtinerent, non tantum ſine ratione dicitur, ſed ne ſpeciem quidem veri habet. Quod ſi ORIGENES illud gentilium commentum calculo ſuo adprobauit; inde & apoſtolis iſtud in mentem veniſſe, non ſequitur. Sunt rurſus, qui eſum ſanguinis prohibitum cenſent, vt conuerſi ex gentilibus omnem exuere crudelitatem, & homicidia euitare condocerentur: quemadmodum alii aliud quid excogitarunt. Sed nullis hic opus erat ambagibus. Cum enim ſatis conſtet, quantopere Iudaei ab eſu ſanguinis abhorreant, quem & Deus ipſe ſeueriſſime illis interdixit: dandum omnino hoc illorum infirmitati

mitati erat, vt ethnici quoque, qui ſacra chriſtianorum amplecti volebant, ab eo ſe abſtinerent. Quae cum ſponte ſe offerat ratio; quid aliunde aliquam arceſſere, neceſſe eſt?

Sequitur tertium decreti apoſtolici caput, *abſtinentia a ſuffocato.* Sunt equidem viri docti, qui, vocem πνικτȣ̃ ſuppoſititiam eſſe, arbitrantur, eo, quod ea apud IRENAEVM, TERTVLLIANVM, CYPRIANVM, HIERONYMVM, AMBROSIVM, AVGVSTINVM, aliosque veteris eccleſiae doctores, decretum hocce apoſtolicum commemorantes, non reperiatur. Ita STEPHANVS CVRCELLAEVS, in *diatrib. de eſu ſanguinis cap. XI.* Nec, vt alios taceam, alienus ab hac ſententia eſſe videtur ALEXANDER MORVS; qui & *ab iis additam videri hanc vocem*, exiſtimat, *qui ſeptem hic praecepta Noae quaerebant, vt conſtaret numerus;* in *notis ad actor. XV. 20. p. m. 348.* Immo ipſe IOAN. MILLIVS, vocem hancce ipſius Lucae eſſe, negat. *Certe medium*, inquit, (καὶ τȣ̃ πνικτȣ̃) *ipſius Lucae non eſt, ſed chriſtianorum veterum, qui cum in hac epiſtola ſynodica omnem ſanguinis eſum ſibi interdictum vidiſſent, eo vsque decretum extendebant, vt etiam a morticinis eo ipſo ſibi abſtinendum fuiſſe, cenſuerint; ne quo modo ſcilicet ſanguine contaminarentur, vel inter viſcera ſepulto, vt loquitur Tertullianus. Ex hac ec-*

cleſiae praxi adſcripſit quiſpiam, haud dubito, ſcholion τοῦ πνικτȣ̃, ad marginem codicis; quo oſtenderetur, in praecepto de abſtinentia a ſanguine includi etiam abſtinentiam a morticino, adeoque quolibet ſuffocato. Hoc autem ceu partem textus genuinam transſtulerunt ſcribae in corpus epiſtolae huius ſynodicae, iam ante tempora Clementis Alexandrini; in *prolegomenis ad nouum teſtamentum graec. num. CCCCXLI. p. m. 45.* Idemque in iisdem *prolegomenis* alibi quoque repetit. Verum longe rectiora vir iſte doctiſſimus docuit in *notis* ad *act. XV. 20.* Obſeruat ibi, omnes codices graecos, quos ipſe quidem viderit, excepto vno Cantabrigienſi, verſiones omnes, etiam vulgatam latinam, ORIGENEM praeterea (*loco ſupra citato*) patresque & tractatores graecos vniuerſim, vocem hanc retinere, *vt proinde*, inquit, *minime ſollicitandam arbitrer.* Cumque tot codicum & verſionum, patrum quoque graecorum conſenſus, rem extra dubium ponat: accedit tamen etiam veterum chriſtianorum a ſuffocatis abſtinendi conſuetudo, de qua deinceps dicemus, & nos dubitare non ſinit, quin diſerte eſus ſuffocati in decreto iſto apoſtolico prohibitus fuerit. Vt vero nonnulli vocem πνικτȣ̃ in decreto apoſtolico omitterent; inde factum videtur, quod, τὸ πνικτὸν iam voce ſanguinis comprehendi, exiſtimauerint. Verum etſi, qui ſuffocato veſcitur,

etiam

etiam ſanguine veſcatur: diſcrimen tamen inter ſanguinem, qui ex corpore animalis elicitur, & qui in venis animalis occiſi retinetur, intercedere, antea iam docuimus. Interim ex eo, quod, qui ſuffocato veſcitur, etiam veſcatur ſanguine, recte ratio huius prohibitionis deriuatur. Cum enim Iudaei eam ipſam ob cauſſam a ſuffocato quoque abhorrerent, quod illis ſanguis interdictus eſſet: charitas poſtulabat, vt conuerſi ex gentilibus a ſuffocato pariter, ac ſanguine, abſtinerent.

Supereſt vltimum decreti apoſtolici caput, ſeu *abſtinentia a ſcortatione*. Id quidem in epiſtola ſynodica *verſ. 29.* vltimo loco ponitur: cum tamen Iacobus *verſ. 20.* illud ſecundo loco, ſtatim ſcilicet poſt abſtinentiam ab idolothytis, commemoraſſet. Non ſine ratione huncce obſeruatum ordinem, exiſtimat ALEXANDER MORVS, quem hac de re audire iuuabit. *At omittere non debeo*, inquit, *quod Iacobus in ſententia ſua dixerat*, τῦ ἀπέχεσθαι ἀπὸ τῶν ἀλισγημάτων τῶν εἰδώλων, καὶ τῆς πορνείας, καὶ τῦ πνικτῦ, καὶ τῦ αἵματος, *poſt idolothyta ſtatim collocans* τὴν πορνείαν, *quod, opinor, fecerat, vt idololatriae cum fornicatione (quas ſorores Tertullianus vocat, ſcriptura paſſim coniungit) neceſſitudinem tangeret; id alio poſitum eſſe ordine in epiſtola ſynodica ſic:* ἀπέχεσθαι εἰδωλοθύτων καὶ πνικτῦ καὶ αἵματος, (*nam*

hic ſemel tantum interpungendum reor) καὶ πορνείας, *ne quatuor eſſe viderentur, quae tantum duo ſunt capita. Vnum enim caput faciunt idolothyta cum ſuffocato & ſanguine, pertinentibus eodem; alterum* πορνεία. *Si cui autem prior illa verborum collocatio magis placebit, & in epiſtola poſitum fuiſſe contendet eodem, quo Iacobus dixerat, ordine: non repugno, & magnopere difficultas leuabitur:* πλὴν τῶν ἐπάναγκες τούτων, ἀπέχεσθαι εἰδωλοθύτων καὶ πορνείας, *quae duo neceſſitatem habent;* καὶ πνικτοῦ καὶ αἵματος ἐξ ὧν διατηροῦντες ἑαυτοὺς εὖ πράξετε, *hoc eſt, a quibus abſtinendo, quamquam res non ſit eiusdem neceſſitatis, benefeceritis;* in *notis* ad *act. XV. 20. p. m. 348.* Verum quantumuis haec ingenioſe ſint excogitata, vt reliqua fere iſtius auctoris: infirmo tamen nituntur talo. In ordine enim, quo capita iſta decreti apoſtolici collocata ſunt, rationem quamdam ſpecialem quaerendam non eſſe, vel inde liquet, quod aliter in ſententia Iacobi, aliter in epiſtola ſynodica, ponuntur. Praeterea eſum idolothytorum aliter hic conſiderandum, quam eſum ſanguinis & ſuffocati, vt adeo intuitu prohibitionis cum ſcortatione eodem habendus ſit loco; hinc & abſtinentia ab eſu ſanguinis & ſuffocati minus ſit neceſſaria, quam illa ab idolothytis, idonea ratione probatum non eſt, nec probari poteſt. Sed & in epiſtola ſynodica, ſigna diſtinctionis inter εἰδωλόθυ-

λόθυτων, πνικτὸν & αἷμα, pro lubitu tollere, vt duo inde decreti apoſtolici reſultent capita, eiusmodi eſt, quod ſine cauſſis grauiſſimis, quas nemo temere hic videbit, fieri non debet.

Ad ipſam vocem πορνείας vt nunc accedamus; de eius, quam hic obtineat, ſignificatione viri docti mirum in modum inter ſe diſſentiunt. Sunt enim, qui, a propria vocis ſignificatione diſcedentes, *idololatriam*, ſcilicet ſubtiliorem, aut aliud quid, intelligunt; alii *ſacrificia meretricia*, alii *cibum meretricium*, alii *actum profeſſionis meretriciae*, ea ſignificari, contendunt. Sunt rurſus, qui ſcortationis vocem ita hic reſtringunt, vt *polygamiam*, & *diuortia alioqui illicita*, excipiant; vtpote quae adhuc ad tempus aliquod toleranda eſſe, apoſtoli cenſuerint. Sunt, qui aliud quid comminiſcuntur. Recenſent diuerſas haſce ſententias IO. SPENCERVS, in *diſſert. in act. XV. 20. cap. I. ſect. II. p. 697.* SALOMO DEYLINGIVS, *obſeruation. ſacrar. part. II. obſeruat. XXXIX. p. 358. ſeqq.* IOAN. CHRISTOPH. WOLFIVS, in *curis philolog. &c.* ad *h. l. p. 1222.* Sed ambages atque anfractus ſine cauſſa ſibi hic viri docti diſponunt, ex quibus deinde non ſine labore eluctentur. Nec enim video, quae nos cogat neceſſitas, vt a recepta ac vſitata vocis πορνεία ſignificatione diſcedamus; qua generatim quemuis illicitum concubitum, ſeu coniunctio-

nem lege diuina prohibitam, denotat. Sic pro coniunctione caelibis cum innupta ſumitur, *Gal. V. 19. Eph. V. 3. Coloſſ. III. 5.* pro adulterio *Matth. V. 32.* pro inceſtu, *I. Cor. V. 1.* Et cum iſta quoque ſignificatione prorſus conuenit ratio iſta prohibitionis, quam ſupra indicauimus. Quantumuis enim ethnici ex ipſo rationis lumine, omnia iſta impuritatis genera lege diuina prohibita eſſe, cognoſcere poterant: ob conſuetudinem tamen talia perpetrandi cognitio iſta ita oblitterata erat,vt *tota impudicitia* apud eos *vrbanitas vocaretur*, quemadmodum MINVTIVS FELIX loquitur in *Octauio, cap. XXVIII. p. m. 295.* IOANNES equidem SPENCERVS in eo totus eſt, vt euincat, ſcortationem inter idololatriae cauſſas, comites, & ſigna, referendam eſſe, indeque rationem prohibitionis arceſſit; *diſſert. cit. cap. III. ſect. I. p. 713. ſeqq.* Sed noſtram hoc ipſo confirmat ſententiam. Cum enim ſcortatio velut partem ſacrorum apud ethnicos conſtitueret; quid mirum, eam neutiquam pro illicita reputatam, adeoque longe fuiſſe frequentiſſimam? Idque ipſemet agnoſcit, dum, *fornicatio*, inquit, *tam frequens erat inter idololatras, eorumque moribus ac myſteriis tam arcte iungebatur, quod, ethniciſmo vigente, totus pene mundus in magnum quoddam lupanar abiiſſe videbatur. Vſus ille late propagatus in cauſſa fuit, quod apoſtolus in epiſtolis pene*

omni-

omnibus adhortationes ad vitandam fornicationem ingerat; loc. cit. cap. IV. p. 744. Non ergo aliud quid requirebatur, quam frequentia iſta ſcortationis, & falſa perſuaſio, eam licitam eſſe, vt apoſtoli conſultum ducerent, admonere conuerſos ex gentilibus, vt ab ea abſtinerent.

Ex iis, quae hucusque de decreto iſto concilii Hieroſolymitani commentati ſumus, haud difficulter diiudicare licet quaeſtionem, de qua non ſemel inter viros doctos diſputatum fuit, an eodem hodie adhuc, ad abſtinentiam a ſanguine & ſuffocato quod attinet, ſtandum ſit? De idolothytis enim nulla eſt controuerſia; cum ſacrificia gentilium ceſſauerint, ſaltem iis in locis, vbi chriſtiani rerum potiuntur; quemadmodum &, ſcortationem lege diuina prohibitam eſſe, hodie inter omnes ſatis conſtat. Veteres quidem chriſtianos, nec ſanguinem, nec ſuffocatum, comediſſe, adeoque & quoad vtrumque hocce caput decretum iſtud apoſtolicum religioſe obſeruaſſe, notum eſt. *Nobis homicidium nec videre fas eſt*, inquit MINVTIVS FELIX, *nec audire, tantumque ab humano ſanguine cauemus, vt nec edulium pecorum in cibis ſanguinem nouerimus*; in *Octauio cap. XXX. p. m. 318.* Pari ratione TERTVLLIANVS: *Erubeſcat error veſter chriſtianis, qui ne animalium quidem ſanguinem in epulis eſculentis habemus; qui propterea*

ea quoque ſuffocatis, & morticinis abſtinemus, ne quo ſanguine contaminemur, vel intra viſcera ſepulto; in *apologetico cap. IX. p. m. 10.* CLEMENS Alexandrinus: ὐδὲ γὰρ θίγειν αἷμα τοῖς ἀνθρώποις θέμις, οἷς τὸ σῶμα ὐδὲν ἀλλ' ἢ σάρξ ἐστιν αἵματι γεωργυμένη· μετέσχηκε τῦ λόγυ τὸ αἷμα τὸ ἀνθρώπινον, καὶ τῆς χάριτος κοινωνεῖ τῷ πνεύματι· *Neque enim hominibus fas eſt, tangere ſanguinem, quibus corpus nihil eſt aliud, quam caro exculta ſanguine. Logi particeps fuit humanus ſanguis, & gratiae per ſpiritum habet communionem; paedag. lib. III. cap. III. p. 267.* edit. IO. POTTERI. Sed & BIBLIAS, quae martyrium pro fide in Chriſtum ſubiit, apud EVSEBIVM, πῶς ἂν, inquit, παιδία φάγοιεν οἱ τοιῦτοι, οἷς μηδὲ ἀλόγων ζώων αἷμα φαγεῖν ἐξόν· *qui fieri poſſet, vt infantes comederent* (chriſtiani) *quibus ne ſanguinem quidem animantium deguſtare licet; hiſtor. eccleſ. lib. V. cap. I. p. m. 159.* In *canonibus* etiam, vt vocantur, *apoſtolorum* ſancitur, ſi quis ex ordine clericorum *carnem in ſanguine animae eius, aut captum a beſtia, aut ſuffocatum* (θνησιμαῖον) *manducauerit* eum *deponendum eſſe*; addita ratione: τῦτο γὰρ καὶ ὁ νόμος ἀπεῖπεν, *id enim lex quoque interdixit*; laicum, ſi idem fecerit, eum *a communione excludendum eſſe; can. LV.* aut ſecundum alios *LXIII. p. 450.* edit. IO.

BAPTI-

BAPTISTAE COTELLERI. Plura adhuc, quibus idem euinci queat, ſuppeditabit GEVERHARDVS ELMENHORSTIVS, in *notis ad Minutium Felicem cap. XXX. p. 319. ſeqq.* Hactenus autem non recte mentem apoſtolorum, ſeu concilii Hieroſolymitani, intellexiſſe videntur veteres illi chriſtiani; quod tum adhuc abſtinendum a ſanguine & ſuffocato cenſuerint, cum nulla amplius adeſſet cauſſa, metuendi, vt Iudaei offenderentur, aut inde illorum conuerſioni impedimentum aliquod poneretur. Idque cum deinceps alii animaduerterent: rectius mentem ſententiamque apoſtolorum capientes, chriſtianis fas eſſe, cenſuerunt, ſua hac in re vti libertate. Hos inter & magnus ille Hipponenſium praeſul AVGVSTINVS eſt, quem audire, pretium fuerit operae. *Hoc nunc diſcutere,* inquit, *longum eſt, & non neceſſarium,* (an ſcilicet per abſtinentiam a ſanguine effuſio ſanguinis humani, ſeu homicidicum, intelligendum ſit) *quia & ſi hoc tunc apoſtoli praeceperunt, vt ab animalium ſanguine abſtinerent chriſtiani, ne praefocatis carnibus veſcerentur; elegiſſe mihi videntur pro tempore rem facilem, & neutiquam obſeruantibus oneroſam, in qua cum Iſraelitis etiam gentes, propter angularem illum lapidem, duos in ſe condentem, aliquid communiter obſeruarent; ſimul & admonerentur, in ipſa arca Noae, quando Deus hoc iuſſit, eccleſiam omnium gentium fuiſſe figura-*

tam

tam, cuius facti prophetia iam gentibus ad fidem accedentibus incipiebat impleri. Tranſacto vero illo tempore, quo illi duo parietes, vnus ex circumciſione, alter ex praeputio venientes, quamuis in angulari lapide concordarent; tamen ſuis quibusdam proprietatibus diſtinctius eminebant, ac vbi eccleſia gentium talis effecta eſt, vt in ea nullus Iſraelita carnalis appareat, quis iam hoc chriſtianus obſeruat, vt turdos vel minutiores auiculas non attingat, niſi quarum ſanguis effuſus eſt, aut leporem non edat, ſi manu a ceruice percuſſus, nullo cruento vulnere occiſus eſt? Et qui forte pauci adhuc tangere iſta formidant, a ceteris irridentur &c. lib. XXXII. contra Fauſtum cap. XIII. tom. VIII. operum p. 324. Dum AVGVSTINVS, *quis iam hoc chriſtianus obſeruat,* inquit: patet inde, plurimos iam eo tempore exſtitiſſe, qui ſanguine & ſuffocato veſci, religioni ſibi non ducerent. Quod tamen haud dubie de africana, aut omnino occidentali eccleſia, intelligendum. Orientalis enim, ſiue graeca, ſicut in aliis a latina diſceſſit; ita non ſolum olim, ſed & adhuc hodie, ſanguinem & ſuffocatum auerſatur. Hinc & THEODORVS BALSAMON, dum canonem iſtum apoſtolicum, antea memoratum, explicat, *σημείωσαι οὖν*, inquit, *τὸν κανόνα διὰ τοὺς Λατίνους τὰ πνικτὰ ἀδιαφόρως ἐσθίοντας, nota ergo canonem propter Latinos, qui ſuffo-*

ſuffocata indiſcriminatim comedunt ; in *pandectis canonum eccleſiae graecae* GVIL. BEVEREGII *p. 41.* Semperque in eccleſia graeca exſtitiſſe, qui hanc ſententiam contra Latinos defenderent, nos dubitare non ſinit LEO ALLATIVS, *de eccleſiae occidentalis & orientalis perpetua conſenſione, lib. III. cap. XIV. §. IV. p. 1166. ſeqq.* qui ſimul & hocce exemplo comprobat, longe rectius opus eius, de *perpetua eccleſiae occidentalis & orientalis diſſenſione*, inſcribi potuiſſe. Fuerunt autem etiam ex eccleſiae reformatae doctoribus, qui in eamdem ingrederentur ſententiam, hodie adhuc nefas eſſe, ſanguine & ſuffocato veſci, vt DANIEL ANGELOCRATOR, in *epitome conciliorum & academiarum ſcholarumque p. 3.* CLAVDIVS SALMASIVS, *de foenore trapezitico lib. II. p. 438.* CHRISTIANVS BECMANNVS, in *exercitationib. theolog. exercitat. XXVI.* quibus ex remonſtrantium coetu acceſſerunt HVGO GROTIVS, ad *act. XV. 20.* & STEPHANVS CVRCELLAEVS, in *diatriba de eſu ſanguinis inter chriſtianos* anno MDCLIX. edita, & deinceps *operibus* eius inſerta. Quemadmodum autem quae HVGO GROTIVS hac de re dixerat ſub examen reuocauit IO. GEORGIVS DORSCHEVS, in *diſcuſſione explicationis Hugonis Grotii circa locum act. XV. 20. de ſanguine & ſuffocato*, quam e manuſcripto excerpſit & edidit

dit filius eius IO. GEORGIVS DORSCHEVS Roſtochii anno MDCLXV. 4. ita STEPHANO CVRCELLAEO praecipue IOAN. HENRICVS HEIDEGGERVS librum oppoſuit, inſcriptum: *libertas chriſtianorum a lege cibaria veterum de ſanguine & ſuffocato, demonſtrata & ab inſtantiis Stephani Curcellaei defenſa*, euulgatumque Amſtelodami anno MDCLXII. 8. & cum *comment.* eius de *concilio Hieroſolymitano* Tiguri anno MDCLXXVIII. 4. recuſum. Nec praetermittendus hic eſt Arianae factionis reſtaurator CHRISTOPHORVS SANDIVS, vtpote qui itidem, neceſſitatem abſtinendi a ſanguine & ſuffocato, ad noſtri quoque temporis chriſtianos pertinere, contendit, in *nucleo hiſtor. eccleſiaſt. lib. I. p. 54.* Ex noſtratibus denique THOMAS BARTHOLINVS, vir doctiſſimus, & de re medica non tantum, ſed & litteraria praeclare meritus, in hancce ingreſſus eſt ſententiam, aut, ſi SAMVELI SCHELGVIGIO, *loco* deinceps *citando*, credimus, ab ERASMO VINDINGIO, PAVLI filio, in eam inductus eſt, quam & propugnandam ſuſcepit in *diſſertatione medica de ſanguine vetito*, anno MDCLXXIII. edita. Sed eodem adhuc anno PHILIPPVS LVDOVICVS HANNEKENIVS Giſſae ei oppoſuit diſſertationem *de licentia ſanguinis eſcarii*; quemadmodum & anno MDCLXXV. GEORGIVS WITZLEBIVS, in diſſertatione quadam

dam inaugurali, iam antea tamen a IOANNE WANDALINO conſcripta, eum impugnauit. BARTHOLINI rurſus defenſionem in ſe ſuſcepit quidam CHRISTIANVS THEOPHILVS (quo tamen ſub nomine ipſe latitare creditur BARTHOLINVS, vt ex VINCENTII PLACCII *theatro anonymorum & pſeudonymorum p. 176.* conſtat) in *diſquiſitione vberiori pro Thoma Bartholino de ſanguine vetito; acceſſit eiusdem Bartholini de ſanguinis abuſu diſputatio*, Francofurti anno MDCLXXVI. 8. Pro IOANNE WANDALINO autem in aciem prodiit filius eius, eiusdem cum patre nominis, in lucem emiſſis *vindiciis libertatis chriſtianae circa ſanguinem eſcarium, recentiorum quorundam ſuperſtitioſis nouitatibus, praecipue vero Chriſtiani cuiusdam Theophili diſquiſitioni vberiori, oppoſitis*, Wittebergae MDCLXXVIII. 8. De re ipſa aliquid addere, neceſſe non eſt: cum ex ratione decreti apoſtolici, de qua fuſe ſatis egimus, longe ſit manifeſtiſſimum, illud neutiquam perpetuum eſſe debuiſſe, ſed tam diu ſolum obſeruandum, quamdiu conuerſi ex Iudaeis per idolothytorum, ſanguinisque & ſuffocati eſum, offendi, aut nondum conuerſorum acceſſio ad eccleſiam chriſtianam hoc pacto impediri poterat. Haec vero cum iam pridem ceſſauerit cauſſa: decreti quoque iſtius nullam hodie amplius obligandi vim eſſe, adparet. Scortationis autem aliam eſſe rationem;

cum eius prohibitio lege diuina eaque naturali nitatur; nemo non intelligit. A decreto autem hocce apoſtolico ſi diſcedas; nihil omnino, quod momentum trahat, adferri poteſt, quo probetur, ſanguinis & ſuffocati eſum illicitum eſſe: cum plurimae contra ſint rationes, quae, eum omnino licitum eſſe, euincunt. Id vero cum iam ab aliis luculenter demonſtratum ſit, resque omni difficultate careat: hiſce diutius immorari, ſuperuacaneum foret. Praeter IO. HENRICVM HEIDEGGERVM, aliosque, iam laudatos, qui ſanguinis & ſuffocati eſum hodie licitum eſſe, euicerunt, legendus NATALIS ALEXANDER, qui eamdem ſententiam tuetur, *hiſtor. eccleſ. ſaec. I. diſſert. X. p. 131. ſeqq.* & ex noſtratibus SAMVEL SCHELGVIGIVS, copioſe admodum hanc quaeſtionem tractans in *exercitat. de concilio Hieroſolymitano cap. XLV.* qui & *cap. XLIV.* propugnatores & oppugnatores ſententiae de eſu ſanguinis & ſuffocati recenſet; de quibus etiam conferendus IOAN. CHRISTOPHORVS WOLFIVS in *curis philologicis &c.* ad *act. XV. 20. p. 1220. & 1227.*

Claudunt tandem apoſtoli ceterique epiſtolam ſynodicam hiſce verbis: ἐξ ὧν διατηροῦντες ἑαυτοὺς, εὖ πράξετε· Ἔῤῥωσθε, *a quibus ſi vos continebitis, recte facietis. Valete.* Qua in clauſula nonnulli aliquid ſibi inueniſſe viſi ſunt, quod cum dignitate & auctoritate viro-

virorum θεοπνεύςων & infallibilitatis praeſidio inſtructorum, non ſatis conueniat, quacum rectius conſentiat formula prophetarum veteris teſtamenti : *haec ſugienda ſunt, ita enim iubet dominus.* Hoc ſibi perſuaſerunt auctores, qui ſub *theologorum quorumdam Batauorum* nomine *iudicia de Richardi Simonis hiſtoria critica veteris teſtamenti* ediderunt *epiſt. XII. p. 253.* Enimuero iſti nodum hic in ſcirpo quaeſiuerunt. Meminiſſe eos oportebat, apoſtolos non legumlatores, ſed doctores eccleſiae fuiſſe, nec aliter in hocce negotio ſe geſſiſſe. Dignitati autem & auctoritati doctoris, etiam dono infallibilitatis inſtructi, haecce formula optime reſpondet. Quod ſi prophetae veteris teſtamenti, quando hominibus improbis iram Numinis denuntiarunt, aut aliud quid dixerunt, cui ex maieſtate legislatoris vim ac pondus addere neceſſe erat, ita loquuti ſunt : non ſtatim apoſtolos, in hominibus infirmis erudiendis, aut errantibus in rectam viam reducendis occupatos, eadem loquendi ratio decebat. Recte quoque obſeruat HERMANNVS WITSIVS, *oeconomiae noui teſtamenti conueniens eſſe, vt non eo ſemper rigore loquantur apoſtoli, quo prophetae veteres*; item *ſpecialem fuiſſe rationem, cur ita concluderetur epiſtola; quippe in qua nonnulla fuerint, continentia magis conſilium prudentiae ad tempus obſeruandum, quam praeceptum vniuerſale*; in *meletemat. Leid. de*

vita & rebus geſtis Pauli ſect. IV. §. XI. p. 64. Nec contemnenda illorum obſeruatio, qui, εὖ πράξετε non tam per *bene facietis*, quam potius per *felices*, *beati eritis*, σωθήσεσθε, explicandum, cenſent; vt adeo haec formula opponatur aſſertioni pſeudapoſtolorum, de illis, qui legem Moſaicam non eſſent obſeruaturi, pronuntiantium: ὀ δύνασθε σωθῆναι; ac ſi dicere voluiſſent apoſtoli, poteſtis omnino, absque legis Moſaicae obſeruantia, ſeruari, modo hiſce, quae conſtituimus, quaeue charitas & prudentia, pro hocce rerum ſtatu, poſtulat, morem geſſeritis. Ita IACOBVS ELSNERVS, in *obſeruationibus ſacris in noui foederis libros* ad *h. l. p. 429.* cui & ſuffragatur IO. CHRISTOPHORVS WOLFIVS, in *curis philolog.* ad *h. l. p. 1231.*

§. V.

Cum itaque Iudas ac Silas epiſtolam illam ſynodicam Antiochiam pertuliſſent; pax & tranquillitas eccleſiae, quae ibi erat, non ſine inſigni illius gaudio reſtituta fuit. * Et quamuis non omnes decreto iſti concilii Hieroſolymitani morem gererent: ad commoda tamen eccleſiae promouenda, plurimum contulit. **

* Cum

* Cum Iudas atque Silas, vna cum Paulo ac Barnaba Antiochiam veniſſent : *coacta multitudine tradiderunt epiſtolam.* Sollemne erat in veteri eccleſia, vt publice tractarentur, quae omnium ſcire intererat. Resque ipſa iſtud hic poſtulabat. Tota enim eccleſia Antiochena per controuerſiam iſtam turbata erat. Omnes itaque etiam, quid apoſtoli cum eccleſia Hieroſolymitana de ea ſtatuiſſent, condocendi erant. Nec quisquam erat, qui aliquid contra iſtud decretum moueret, aut ei contradiceret: vnde non poterat non pax atque tranquillitas eccleſiae conſequi. Immo lecta epiſtola illa ἐχάρησαν ἐπὶ τῇ παρακλήσει. Vox παράκλησις equidem & *exhortationem* ſignificat; ſed hic rectius de *conſolatione* accipitur. Conſolatio enim potius, quam exhortatio, gaudium excitare poterat. Argumentum porro epiſtolae non tam ad exhortationem, quam ad conſolationem comparatum erat; idque non tantum ob libertatem a iugo legali, praeſertim onere circumciſionis, ſed cumprimis ob *gratiam euangelicam*, quae fons eſt omnis conſolationis. Fundamentum enim deciſionis apoſtolicae, quod conuerſis ex gentilibus nullum iugum imponendum eſſet, non aliud erat, quam quod Petrus indicauerat, *nos ſeruari per gratiam domini noſtri Ieſu Chriſti*, *verſ.* 11. Quod licet diſerte in epiſtola concilii non commemoretur: dubium tamen non eſt, quin Iudas &

Silas iſtud demonſtrauerint, explicauerintque luculenter. Idque inde adparet, quod de iis dicitur: *& Iudas & Silas, qui & ipſi prophetae* (hoc eſt doctores eccleſiae, vt ſupra obſeruauimus) *erant, multis verbis fratres conſolati ſunt* (euangelicam iſtam doctrinam explicando) *atque confirmauerunt; verſ. 32.*

** Certamina, quae deinceps Paulo apoſtolo cum pſeudapoſtolis ſubeunda fuerunt, & de quibus ſupra dictum, ſatis ſuperque docent, non omnes in decreto iſto concilii Hieroſolymitani acquieuiſſe. Immo cum nonnulli ex eo tempore eo vehementius neceſſitatem legis Moſaicae vrgerent, & magna animi contentione Paulo ſe opponerent: pſeudapoſtolos illos ortos eſſe, ſupra itidem ſignificauimus. Cumque iſti homines tam parum decretum iſtud apoſtolicum curarent: veroſimile admodum, nonnullos ex ethnicis, qui chriſtiana ſacra amplexi erant, hoc exemplo inductos exiſtimaſſe, nec ſibi vitio verti poſſe, ſi ab eo diſcederent. Certe fuiſſe inter eos, qui idolothytis veſci, ſibi religioni non ducerent, conſtat, & a nobis itidem iam obſeruatum eſt. Sed haec omnia tamen non obſtabant, quo minus decretum iſtud eccleſiae chriſtianae prodeſſet egregie. Quin enim eorum, qui tum ex Iudaeis, tum ex ethnicis conuerſi erant, arctior coniunctio, immo & Iudaeorum quorumdam a fide in Chriſtum alienorum conuerſio, promota ſit hac ratio-

ratione plurimum, dubitare non licet. Idemque & Lucas confirmat. De itinere enim a Paulo & Sila, poſt concilium Hieroſolymitanum, ad reuiſendas eccleſias a Paulo inter ethnicos plantatas verba faciens, cum narraſſet, quo pacto Derbam & Lyſtram veniſſent, & quod Paulus Timotheum circumcidiſſet; haec addit: *obeundis autem vrbibus tradebant eis ſeruanda* τὰ δόγματα τὰ κεκριμένα ὑπὸ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν πρεσβυτέρων τῶν ἐν Ἱερουσαλὴμ, *dogmata, quae ab apoſtolis & presbyteris, qui erant Hieroſolymae, decreta fuerant.* Per δόγματα, *decreta* intelliguntur. Nec enim inſolens, vt vox haec ita ſumatur. Haec itaque, quae ab apoſtolis, ceterisque in concilio Hieroſolymitano ſancita erant, tradebant iis, qui conuerſi erant atque chriſtianorum nomen profitebantur, vt illi, quorum animis forte dubium adhuc de obſeruantia legis Moſaicae inhaerebat, inde rectius informarentur, ceterique in vera ſententia confirmarentur, tum &, vt ſimul pſeudapoſtolorum molitionibus tempeſtiue obuiam irent. Magna vero inde in eccleſiam redundaſſe commoda, idem ſcriptor ſacer teſtatur, cum ſtatim addit: *ita fiebat, vt eccleſiae fide confirmarentur, & numero creſcerent quotidie.*

CAPVT QVINTVM

DE

ALIIS HAERETICIS QVIBVSCVM ECCLESIAE APOSTOLICAE CONFLICTANDVM FVIT.

Σύνοψις.

Praeter pſeudapoſtolos & alii haeretici eccleſiam apoſtolicam turbarunt; quorum quidam in ſcriptura ſacra nominantur, reliquorum autem tantum perſtringuntur dogmata; §. *I.*

Ad priorem claſſem referuntur Hymenaeus & Philetus; quibus a nonnullis Alexander, Hermogenes, Phygellus & Diotrephes adduntur; §. *II.*

Simonis magi mentio equidem in ſcriptura ſacra iniicitur; dogmata tamen diſerte non indicantur: quamuis vero ſimile ſit, ad ea hinc inde reſpici; §. *III.*

Quo loco habendi ſint Nicolaitae? §. *IV.*

Inter eos, qui in ſcriptura ſacra non nominantur, quorum tamen perſtringuntur dogmata, eminent Cerinthiani; §. *V.*

Referendi tamen huc etiam ſunt Ebionitae: qua occaſione etiam agitur de Nazaraeis; §. *VI.*

de Docetis; §. *VII.*

de Gnoſticis; §. *VIII.*

§. I.

§. I.

Praeter pſeudapoſtolos alii quoque exſtiterunt, qui falſis dogmatibus erroribusque, quos diſſeminarunt, grauiſſimis eccleſiam apoſtolicam turbarunt, quiue adeo merito in haereticorum referuntur numerum. * Horum alii diſerte in ſcriptura ſacra nominantur, alii ex dogmatibus, quae in ſcriptis apoſtolicis hinc inde perſtringuntur, dignoſci poſſunt.

* Tum ab apoſtolis ipſis, a quibus atro notantur lapillo, tum a veteris eccleſiae doctoribus, IVSTINO martyre, IRENAEO, TERTVLLIANO, & deinceps EPIPHANIO, aliisque, qui aut ex inſtituto de haereſibus ſcripſerunt, aut velut aliud agendo eas attigerunt. Nos de iis aeui apoſtolici haereticis, qui prae reliquis obſeruatu digni ſunt, nonnulla in medium adferemus; ſed vt ea praecipue delibemus, ex quibus lux quaedam nonnullis ſcripturae ſacrae locis adfundi queat.

§. II.

Inter eos, qui in ſcriptura ſacra diſerte commemorantur, eminent Hymenaeus & Philetus * quibus a nonnullis

Alexander ** Hermogenes, & Phygellus, *** Demas, * & Diotrephes ** adduntur.

* De Hymenaeo atque Phileto Paulus apoſtolus *II. Tim. II. 18.* adſerit, quod *a veritate aberrauerint, dicentes reſurrectionem iam fuiſſe, & nonnullorum fidem euerterint.* Capitalem itaque maximeque fundamentalem iſti homines fouerunt errorem, dum reſurrectionem mortuorum in dubium vocarunt. Eosque & alios in iſtam pertraxiſſe ſententiam, apoſtolus ſignificat, quando dicit, *quod nonnullorum fidem euerterint.* Immo huncce ita comparatum eſſe errorem, vt eodem facillime homines irretiri queant, hiſce, quae praecedunt, haud obſcure innuit verbis: *profanas autem verborum futilitates euitato; nam ad multam ſerpent impietatem, eorumque ſermo gangraenae ritu corrodet, quorum eſt Hymenaeus & Philetus.* Nec a vero illorum abhorret ſententia, qui, ab hiſce auctoribus, aut certe qui ex illorum grege fuerint, quosdam in eccleſia Corinthiaca ſeductos, & eodem errore imbutos fuiſſe, contendunt. Certe fuiſſe apud Corinthios, qui mortuorum itidem negarent reſurrectionem, Paulus nos dubitare non ſinit. *Quod ſi Chriſtus*, inquit, *ex mortuis ſurrexiſſe praedicatur; qui fit, vt quidam apud vos mortuorum reſurrectionem fore negent? I. Cor. XV. 12.* Sed & in ſequentibus idem apoſtolus

lus in errore hocce profligando, & Corinthiorum animis eximendo, omne ſtudium diligentiamque collocat. Paulo accuratius autem qui cuncta conſiderauerit, haud difficulter perſpiciet, homines iſtos, contra quos apoſtolus ibi disputat, non tantum reſurrectionem mortuorum, ſed & generatim omnem futurae gloriae & beatitudinis, tam anima quam corpore percipiendae, ſpem prorſus negaſſe. Haud obſcure hoc ex iis, quas apoſtolus ex illorum hominum ſententia deriuat, concluſionibus intelligitur, cuiusmodi eſt, quod, *qui in domino mortui ſunt*, *perierint*, hoc eſt, omni ſpe, praemium aliquod fidei ac laboris conſequendi, orbati ſint, *verſ. 18.* itemque, quod *qui in Chriſtum credunt*, *omnium mortalium ſint miſerrimi*, ſcilicet, quod admiſſa hac ſententia, nihil omnino praeter calamitates & adflictiones maximas, quae eos in hac vita manent, iis ſperandum ſit, *verſ. 19.* porro, nihil aliud, ſi vera ſit iſta ſententia, ſupereſſe, quam vt ſtrenue indulgeamus genio: *edamus & bibamus, cras enim morituri ſumus*; cum negato omni poſt hanc vitam praemio, ſimulque adeo & omni poena, nulla praeſto ſit ratio, quae obſtet, quo minus vitam hancce ſuauiter & iucunde transigere adnitamur; *verſ. 32.* Haec & alia eiusdem generis vti prono alueo ex illorum hypotheſi fluunt, qui nulla poſt hanc vitam praemia, nullasue poenas ſtatuunt: ita illis neutiquam

tiquam tribui poſſunt, qui, etiamſi mortuorum negent reſurrectionem, animam tamen ſupereſſe poſt hanc vitam, arbitrantur, recte factorum praemia, peccatorum autem poenas percepturam. Quod ſi ergo qui ex Corinthiis ita cenſuerunt, ab Hymenaeo atque Phileto ſeducti ſunt; & horum hinc recte aeſtimare licet ſententiam.

Quidquid eius ſit; reſurrectionem mortuorum eos negaſſe, certum eſt; quod Paulus *l. c.* ita refert, vt ſimul innuat, quid reſponderint ad loca ſcripturae ſacrae, veteris ſcilicet teſtamenti, τὴν ἀνάστασιν ἤδη γεγονέναι, *reſurrectionem iam factam eſſe.* Ipſa itaque ſcripturae teſtimonia in dubium non vocabant, ſed ea interpretabantur, ac ſi iam facta eſſet. Quo ſenſu hoc intellexerint, non adeo expeditum eſt. Veterum quorumdam ſententias, ſed parum veroſimiles, refert THOMAS ITTIGIVS, *de haereſiarchis aeui apoſtolici &c. ſect. I. cap. VIII.* §. *II. p. 85.* Proxime ad verum accedere videntur, qui, eos de reſurrectione ſiue *ſpirituali*, aut ſi mauis *morali*, hoc eſt meliori orbis ſub regno Meſſiae, ab erroribus ac vitiis grauioribus liberandi, cuius iam tum per euangelii inter gentiles adnuntiationem illuſtria conſpiciebant ſpecimina, facie, ſiue *politica*, hoc eſt reipublicae iudaicae poſt captiuitatem Babylonicam, aut poſt adflictionem iſtam, quam ſub Antiocho illo Epiphane per-

perpeſſi ſunt, reſtitutione loquutos, contendunt. Prius HVGONI GROTIO placet ad *h. l.* poſterius autem ceu vero ſimillimum amplectitur CAMPEGIVS VITRINGA, *ſacrar. obſeruation. lib. IV. cap. IX. §. VII. p. 955.* Verum cum eo tempore res publica Iudaeorum ſub iugo Romanorum fuerit; quod excutiendi nulla prorſus ſpes adfulgebat: de politica reſuſcitatione Hymenaeum atque Philetum cogitaſſe, credibile non eſt. Nec liberatio ex captiuitate Babylonica, aut a vexatione Antiochi, apud eos in cenſum venire poterat: quippe quae parum Iudaeis, ſub Romanorum iugo gementibus, proderat, nec intuitu illorum, qui eo tempore viuebant, pro reſuſcitatione quadam poterat reputari. Magis itaque ſententia GROTII placet, eos ſpiritualem quamdam, aut potius moralem, reſurrectionem intellexiſſe. Obiicit equidem VITRINGA, homines iſtos malae vitae fuiſſe, atque conſcientiae; quos de ſpirituali quadam reſurrectione, aut vitae emendatione cogitaſſe, a vero abhorreat. Fateor, ſi vere ſpiritualis reſurrectio, veraque & ſeria vitae emendatio intelligatur. At vel Gnoſticorum exemplo conſtat, fuiſſe eo tempore, qui meliorem orbis faciem in nuda cognitione collocarent, & quidem tali, quacum vitia longe grauiſſima poſſint conſiſtere. Quid obſtat, quo minus & hiſce hominibus eiusmodi quid in mentem

mentem venerit, vt orbis reſtitutionem melioremque eius faciem in quauis alia potius, quam in vera mentis emendatione, & quae hanc ſequi debet, vitae ſanctitate, collocarent.

Sed quinam auctores iſtius dogmatis Hymenaeus & Philetus (quibus nonnulli Alexandrum, vt deinceps dicemus, addunt) fuerint, num ex Iudaeis, an ex gentilibus? quaeri ſolet. Ex gnosticorum eos fuiſſe grege, contendit SALOMO VAN TILL: ſed vt horum ſimul originem a gentilibus arceſſat. *Eſt & altera*, inquit, *aduerſantium ſpecies, quae inteſtinis motibus turbauit eccleſiam apoſtolicam. Hi fuerunt externe credentes ex gentibus, qui apud Ioannem in apocalypſi Nicolaitae, & in primitiua eccleſia gnoſtici dicebantur, a γνώσει, quam iactabant, nomen accipientes; quam Paulus ψευδώνυμον γνῶσιν appellat, I. Tim. VI. 20. Erant autem illi ex diſciplina Platonica philoſophiae traditiuae ſtudioſi & amantes; atque gloriabantur, ſe cum iſtius philoſophiae principiis & dogmatibus religionem chriſtianam non ſolum poſſe conciliare, ſed etiam ex ea illuſtrare, & per eam confirmare, modo ea pertractetur methodo, quae a communibus dogmatibus more philoſophico pergit ad ſingulares* (haud dubie dicere voluit, *ſingularia*) *eamque ad faciliorem gentium conuerſionem adhibendam eſſe, vel ſaltem, vt gentium animos minus a chri-*

chriſtianismo alienatos reddamus, *vehementer vrgebant*. Tum pergit: *inter horum doctores notat Paulus I. Tim. I. 20. Hymenaeum & Alexandrum*, *quos blaſphemiae reos arguit*, *eosque adſerit circa fidem naufragium paſſos. In altera ad Timotheum epiſtola cap. II. 17. 18. Hymenaeo adiungit Philetum*, *& vtrique attribuit negationem reſurrectionis carnis*, *adſerentes reſurrectionem modo factam eſſe*, *&c.* in *diſſertat. philolog. de primi ſaeculi aduerſariis*, *ſincerioris euangelii hoſtibus &c. commentario* eius *in quatuor Pauli epiſtolas &c.* praemiſſa, *cap. V. p. 15.* HENRICVS HAMMONDVS cum vbique Gnoſticos ſibi inuenire videatur: mirum non eſt, quod, Hymenaeum quoque atque Philetum ex illa turba fuiſſe, contendit. Verba namque apoſtoli *II. Tim. II. 18.* ita παραφράζει: *Hi nuper delapſi ſunt in periculoſiſſimum errorem*, *& allegoricis interpretationibus ſcripturae ſibi*, *aliisque nonnulli perſuaſerunt*, *nullam fore corporum reſurrectionem*, *nec futuram poſt hanc*, *vitam exſpectandam*, *ſed omnia loca*, *quibus illa videatur doceri*, *aliter eſſe intelligenda*, *gnoſtico nempe & kabbaliſtico more.* Dum dicit: *kabbaliſtico more:* haud obſcure ſignificat, eos quantumuis Gnoſticos, ex gente iudaica fuiſſe. Et in hanc quoque ingreſſus eſt ſententiam CAMPEGIVS VITRINGA, qui, iudaicae originis iſtos homines fuiſſe, inde praecipue euincit,

quia

quia exceptionem pro vindiciis ſuae ſententiae paratam habuerint ad loca teſtamenti veteris, ex quibus reſuſcitatio mortuorum adſtruitur; cuius teſtamenti veteris auctoritatem reprobare potuiſſent, & reprobaſſent haud dubie, ſi tamquam philloſophi ethicam doctrinae chriſtianae tantum recepiſſent, cum generalibus quibusdam dogmatibus theoreticis. Non tantum autem Iudaeos gente, ſed & ſpeciatim ex Sadducaeorum ſecta, iſtos homines fuiſſe, inde putat confici poſſe, quod Sadducaei doctrinam de reſurrectione mortuorum olim ex eodem principio oppugnauerint, & errorem ſuum eadem exceptione defenderint, qua Hymenaeus & Philetus apud Paulum; id quod producto ISAACI ABARBANELIS teſtimonio comprobat. Ex nominibus *Hymenaeus*, *Philetus*, *Alexander* demonſtrari equidem non poſſe, eos fuiſſe Iudaeos; nec tamen inde recte colligi, eos fuiſſe gentiles, cum eo tempore recepti moris fuerit, vt Iudaei nominibus vterentur graecis. Haec omnia copioſius, nec ſine magna veroſimilitudinis ſpecie, ediſſerit *ſacrar. obſeruat. lib. IV. cap. IX. §. VIII. ſeqq. p. 955.* Interim idem vir doctiſſimus haud abnuit, Hymenaeum & Philetum, & qui cum iis fecerunt, ex Gnoſticorum grege fuiſſe. Vnde ſi cuncta rite ponderemus, diſſenſus inter SALOMONEM VAN TIL, & HENRICVM HAMMONDVM, quocum hactenus VITRINGA conſentit, quod,

Hyme-

Hymenaeus & Philetus ex Iudaeis fuerint, eo redibit, num Gnoſtici gentilibus, an vero Iudaeis, originem ſuam debeant? Qua de re in ſequentibus, vbi ex inſtituto de Gnoſticis agemus, erit dicendi locus. Qua ratione autem fieri potuerit, vt qui chriſtiani videri voluerint, nomenque chriſtianum profeſſi ſint, in eam tamen prolaberentur opinionem, qua praecipuum aliquod, maximique momenti chriſtianae doctrinae caput, ab ipſo ſeruatore noſtro in diſputatione aduerſus Sadducaeos tam luculenter adſtructum, euertitur, mirari merito aliquis poſſet, niſi conſtaret, exſtitiſſe deinceps Marcionem, qui teſte TERTVLLIANO, *lib. V. adu. Marcionem cap. X. p. m. 594.* itidem carnis reſurrectionem negauit, quantumuis a Paulo, cuius auctoritatem Marcion non repudiauit, tam valide adſertam & confirmatam, vt ad eam extra omnem dubitationem ponendam nihil amplius addi queat. Recte hoc quoque obſeruauit CAMPEGIVS VITRINGA, qui & addit, ſe dubitare, an eo iam tempore euangelia ab apoſtolis aut euangeliſtis conſcripta in manibus verſata fuerint credentium? vnde fieri potuerit, vt forte homines iſti ſermones ſeruatoris noſtri, quibus tam diſerte Sadducaeorum errores profligauit, ignorauerint; *loc. cit. §. XIV. XV. p. 958.* Sed vt ea res nos magnopere ſollicitos teneat, neceſſe non eſt: cum experientia teſte haud inſolens ſit, vt chriſtiani videri

V velint,

velint, qui ipſa chriſtianiſmi fundamenta concutiunt ac labefactant.

** Alexandrum huncce Paulus iungit Hymenaeo, & vtrumque blasphemiae reum agit, vtrumque etiam *fidei naufragium feciſſe*, dicit, *I. Tim. I. 19. 20.* Hinc itaque videtur colligi poſſe, eum in eadem cum Hymenaeo & Phileto fuiſſe haereſi, & aeque ac hos reſurrectionem mortuorum negaſſe. Quod autem *II. Tim. II. 17. 18.* vbi de hiſce apoſtolus illud adſerit, nullam Alexandri fecerit mentionem, id SALOMO VAN TIL inde forte factum, exiſtimat, quod iam interea deceſſiſſet, aut in alias ſe contuliſſet oras, *diſſert. de primi ſaeculi aduerſariis &c. cap. V.* §. *II. p. 16.* Poſterius tamen omnino potius, quam prius, dicendum, vt eidem viro docto recte obſeruatum, ſi Alexander hicce idem ſit, de quo in eadem epiſtola *cap. IV. 14.* loquitur: *Alexander faber ferrarius multis me malis adfecit: reddat ei dominus digna eius factis praemia.* Potuit tamen & alia cauſſa, nobis non perſpecta, eſſe, cur apoſtolus *II. Tim. II. 17. 18.* nullam eius mentionem faceret: etiamſi eumdem cum Hymenaeo & Phileto foueret errorem. Quod ſi itaque hicce, de quo loquimur, Alexander, faber ille ferrarius fuit, a quo multis ſe adfectum malis Paulus conqueritur: a vero non abhorret, eum etiam Epheſinum iſtum fuiſſe, qui a Luca *act. XIX. 33.* commemoratur.

tur. Tumultu nimirum Epheſi a Demetrio excitato, Alexander quidam productus eſt, propellentibus eum Iudaeis, qui ſilentio manu poſtulato, defenſionem Iudaeorum apud populum inſtituere voluit. Non enim iſtum a Pauli & chriſtianorum ſtetiſſe partibus, vt nonnulli volunt, ſed pertinaciſſimum potius & audaciſſimum Pauli & veritatis fuiſſe hoſtem, vel inde conſtat, quod a Iudaeis propulſus fuerit, tamquam idoneus Pauli accuſator, ſimulque Iudaeorum defenſor. Suntque etiam, qui exiſtimant, eum vel eo nomine idoneum Iudaeis viſum Pauli accuſatorem, quod ab eodem deſciuiſſet, Paulique & chriſtianorum perſpecta exploratoque haberet dogmata. Hoc autem cum vix aliter intelligi queat, quam quod ad Iudaeos iterum deſciuerit; ceteroquin enim Iudaei, vt credere par eſt, eius non fuiſſent vſuri opera: dubium inde oritur, quod ex eo tempore inter illos, qui chriſtianorum nomen profitebantur, non potuerit referri, quod tamen Alexandrum illum, qui Hymenaeo iungitur, itemque illum, de quo Paulus *II. Tim. IV. 14.* conqueritur, feciſſe, certum eſt. Ad quod & aliud quid, vt ego quidem exiſtimo, reſponderi nequit, quam, eum poſtea ad chriſtianos iterum tranſiiſſe, ſed vt Pauli ſimul hoſtibus ſe adiungeret, aut Iudaeos, qui eius opera Epheſi vſi ſunt, non curaſſe, quod chriſtianus eſſet, cum illis ſatis fuerit, quod, eum

iuratum Pauli eſſe hoſtem, noſſent. Interim CAMPEGIVS VITRINGA, ceu veroſimile adſumens, Alexandrum, quem Paulus Hymenaeo iungit,eumdem illum Epheſinum eſſe,cum vterque nobis vt Pauli aduerſarius deſcribatur,& in vtroque loco innuatur, fuiſſe hominem ſcientiarum & dicendi peritum, & rite inſtructum ad dolum atque fallaciam nectendam Paulo & veritati euangelicae; fabrum quoque iſtum ferrarium *II. Tim. IV. 14.* commemoratum, non alium, quam hunc ipſum Alexandrum fuiſſe, cenſens; argumentum hinc depromit, quo ſuam confirmet ſententiam, Hymenaeum & Philetum ex gente fuiſſe iudaica, cum Alexandrum huncce ex eadem fuiſſe ex *act. XIX. 33.* aperte ſatis conſtet. Sed in hiſce pleraque ad veroſimilitudinem quamdam redire, nec deeſſe, quae moueri queant, dubia, & res ipſa docet, & ex iis, quae huc vsque diſſeruimus, patet.

*** De Hermogene & Phygello nihil aliud Paulus dicit, quam quod cum reliquis ex Aſia a ſe auerſi ſint, *ἀπεςράφησάν με*, *II. Tim. I. 15.* EPIPHANIVS tamen Hermogenem inter eos refert, qui cum Ebione & Cerintho, Chriſtum nudum fuiſſe hominem, adſeruerunt; *haereſi LI. num. VI. p. 427.* De hocce enim Hermogene, cuius Paulus mentionem fecit, eum loqui, vel inde conſtat, quod eum cum Dema coniungat, addatque haecce verba: *qui dilexerunt hoc ſaeculum, & viam veritatis reliq*ue-

liquerunt. TERTVLLIANVS quoque, contra alium quemdam Hermogenem diſputans, *nec ipſe*, inquit, *apoſtolicus Hermogenes in regula* (fidei) *perſeuerauit ; aduerſus Hermog. cap. I. p. m. 265.* Ad quem quidem locum NICOL. RIGALTIVS obſeruat, Hermogenem iſtum, de quo Paulus loquitur, initio ex comitibus fuiſſe Pauli, *poſtea deſertorem Pauli, atque inde Chriſti ;* additque : *Ideoque Septimius Hermogeni haeretico apoſtolici Hermogenis nomen incutit, vt apoſtatam ſignificet, quia nec ipſe in fidei regula perſeuerauit, ſicuti nec ille Paulinus in fide, p. 76.* At ex verbis apoſtoli, Hermogenem a fide aut ab ipſo Chriſto defeciſſe, certo euinci nequit. Immo minime hoc eſt veroſimile : cum non tantum de Hermogene & Phygello, ſed & de omnibus, qui ex Aſia ibi praeſto fuerunt (ita enim verba πάντες οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ, praeeunte THEOPHYLACTO, conſentientibus quoque aliis, explicanda cenſeo) dicat, quod a ſe auerſi ſint. Non dicit, quod ab euangelio, aut a Chriſto, ſed a ſe, hoc eſt, a Paulo apoſtolo, auerſi ſint, eumque deſeruerint. Alibi quoque idem TERTVLLIANVS, Hermogenem atque Phygellum non ipſum Chriſtum, ſed apoſtolum eius deſeruiſſe, dicit. *Auolent*, inquit, *quantum volent paleae leuis fidei, quocumque adflatu tentationum, eo purior maſſa frumenti in horrea domini reponetur. Nonne ab ipſo domino quidam*

dam diſcentium ſcandalizati diuerterunt? Nec tamen propterea ceteri quoque diſcedendum a veſtigiis eius putauerunt. Sed qui ſcierunt, illum vitae eſſe verbum, & a Deo veniſſe, perſeuerarunt in comitatu eius vsque ad finem; cum illis, ſi vellent & ipſi diſcedere, placide obtuliſſet. Minus eſt ſi & apoſtolum eius aliqui, Phygellus & Hermogenes, Philetus & Hymenaeus reliquerunt; ipſe traditor Chriſti de apoſtolis fuit; de praeſcript. contra haeretic. cap. III. p. m. 231. Quamuis autem TERTVLLIANVS Hermogenem & Phygellum cum Hymenaeo & Phileto coniungat, omnesque in vna claſſe collocet: non alio tamen intuitu hoc feciſſe videtur, quam quod omnes iſti ab apoſtolo auerſi ſint; neutiquam autem ac ſi omnes eodem loco habendi, & Hermogenes atque Phygellus non minus inter haereticos referendi ſint, quam Hymenaeus & Philetus. Quicquid eius ſit, cum apoſtolus de iis nihil aliud dicat, quam quod a ſe auerſi ſint: vt eos in haereticorum referamus numerum, nec TERTVLLIANI, nec EPIPHANII, & huius quidem multo minus, nobis perſuadebit auctoritas.

* Demam inter eos, qui, cum Cerintho & Ebione, Chriſtum nudum eſſe hominem, adſeruerunt, ab EPIPHANIO *haereſi LI. num. VI. p. 427.* referri, iam antea obſeruauimus. At Paulus apoſtolus de eo ita loquitur: Δημᾶς γάρ με ἐγκατέλιπεν ἀγαπήσας τὸν νῦν αἰῶνα,

II. Tim.

II. Tim. IV. 10. Quibus verbis id innuere videtur, Demam, repudiata prorſus, quam agnouerat, euangelii veritate, ad priſtinos, quicumque fuerint, rediiſſe errores, vt calamitates, quae Chriſti nomen profeſſos manebant, effugeret, mundique deliciis frueretur. Apoſtatam equidem eum factum, hinc intelligas; at Chriſtum eum pro nudo habuiſſe homine, nec ex hiſce Pauli verbis elicias, nec quisquam veterum alius, ante EPIPHANIVM, dixit. Auctor, qui ſub nomine DOROTHEI *ſynopſin de vita ac morte prophetarum & apoſtolorum* ſcripſit, Demam cum Phygello ac Hermogene coniungit, eumque ſimulacrorum ſacerdotem Theſſalonicae factum, refert. *De iſto quoque*, inquit, *ſimiliter Paulus ſcribit, quod defecerit. Nam de his tribus in poſteriore ad Timotheum ſignificat, quod Phygellus & Hermogenes alieno inducto dogmate doctrinae ſuae reſtiterint, Demas vero praeſens hoc ſaeculum amore complexus, ſermonem euangelicum reliquerit. Is & poſtea ſimulacrorum ſacerdos Theſſalicae factus eſt. De his & Ioannes apoſtolus ſcripſit: exierunt, inquit, ex nobis, ſed non erant ex nobis;* in *bibliotheca maxima patrum, tom. III. p. 429.* aut ex editione IOANNIS ALBERTI FABRICII cum GILBERTI GAVLMINI *vita Moſis p. 478.* Verum quam exigua, aut nulla potius, pſeudo-DOROTHEI huius ſit auctoritas, inter omnes conſtat. Praeterea quod ſcribit, a Paulo in poſteriori ad Timotheum epiſtola ſignifica-

tum, Phygellum & Hermogenem *alieno inducto dogmate doctrinae ſuae reſtitiſſe*, aperte falſum eſt. Nec commentis nobis opus eſt, vt oſtendamus, Demam apoſtatam factum: quippe quod ex verbis apoſtoli antea recitatis haud obſcure intelligitur. Non tamen deſunt, qui mitius de Dema ſentiunt, eumque apoſtatis adnumerandum, negant. Praeter CAESAREM BARONIVM in *annalib. ad an. LIX. num. XI.* in hanc ſententiam ingreſſi ſunt HVGO GROTIVS & IOANNES COCCEIVS, vterque ad *II. Tim. IV. 10.* praeterea HENRICVS HAMMONDVS, ad *eumdem locum*, & HERMANNVS WITSIVS, in *meletemat. Leidenſib. de vita & rebus geſtis Pauli ſect. XII. §. XXXI. p. 207.* Et COCCEIVS quidem, *nihil*, inquit, *cogimur amplius intelligere, quam quod & ipſis apoſtolis accidit, qui, cum Chriſtus comprehenderetur, fugerunt. Non ſemper* (ita pergit) *eadem eſt animi praeſentia & conſtantia in fidelibus. Quis noſtrum recte ſe aeſtimans non mauult diuina vti longanimitate in hoc ſaeculo, quam ad iudicium ire.* Sunt &, qui, Demam reſipuiſſe, exiſtimant, quod HVGO GROTIVS inde liquere putat, quod *Philem. verſ. 24.* & *Coloſſ. IV. 14.* honorifica eius a Paulo fiat mentio. Cui ſententiae & THEODORVS BEZA adſtipulatur, ad *II. Tim. IV. 10.* Verum apoſtatis non ſine ratione adnumerari Demam, ipſa

ipſa apoſtoli haud obſcure docent verba. Cauſſam enim, cur a Dema derelictus ſit, hanc indicat, quod is huius ſaeculi amore fuerit captus. Id vero eiusmodi eſt, vt cum vera fide, & qui ex fide fluit, amore Dei, conſiſtere nequeat. Fugerunt vtique apoſtoli, cum Chriſtus comprehendebatur: nec tamen, huius ſaeculi aut huius mundi amore eos captos fuiſſe, quisquam dixerit. Amorem Dei in eo non eſſe, quem huius ſaeculi amor irretitum tenet, diſerte Ioannes pronuntiat, *I. epiſt. II. 15.* Pari ratione & Iacobus, Dei amicum eſſe, negat, qui mundi amicus eſſe cupit, *epiſt. IV. 4.* Reſipuiſſe Demam, & ad meliorem mentem rediiſſe, itidem nondum poſitum eſt extra controuerſiam. Quod enim vrgent, honorificam eius fieri mentionem *Philem. verſ. 24. Coloſſ. IV. 14.* magnum momentum traheret, ſi iam euictum eſſet ac demonſtratum, non alium, ſed hunc ipſum Demam eſſe, de quo ibi Paulus loquitur, aut ſi hoc conſtaret, haſce epiſtolas poſt alteram illam, quam ad Timotheum Paulus dedit, ſcriptas eſſe. Nimirum, ad vltimum hocce momentum quod attinet, in eo plerique conſentiunt, Paulum bis Romae ſub Nerone conſtrictum fuiſſe vinculis, primaque vice libertati reſtitutum, at altera vice iuſſu Neronis capite truncatum. Id etiam certum, alteram hanc ad Timotheum epiſtolam Romae eum ex vinculis dediſſe. Sitne vero hoc de

V 5 priori,

priori, an poſteriori captiuitate intelligendum; de eo viri docti inter ſe non conueniunt, ſed in diuerſas prorſus abeunt ſententias. Hinc autem omnino diiudicandum, an ex epiſtolarum *ad Philemonem* & *ad Coloſſenſes locis citatis* colligi queat, Demam ad meliorem mentem rediiſſe. Si enim ad poſteriora vincula altera haecce ad Timotheum epiſtola referatur, quae eſt ſententia IO. PEARSONII, in *annalib. Paulinis p. m. 25.* & IACOBI VSSERII, in *annalib. vet. & noui teſtament. p. m. 687.* argumentum iſtud ſponte ſua corruit: cum inde ſequeretur, eam poſt illas ad Philemonem & Coloſſenſes ſcriptam eſſe. Sed accuratius iſta diſcutere, huius loci non eſt. Plura ea de re, vt & de ipſo Dema, dixi in *commentatione theologica*, quam inſcripſi: *Demas ſiue de apoſtaſia*, quaeue recuſa proſtat in *altero diſſertationum aliarumque commentation. theologicar. ſyntagmate p. 283. ſeqq.*

** Quis Diotrephes hicce fuerit, Ioannes hunc in modum nos condocet: *ſcripſi eccleſiae: ſed ὁ φιλοπρωτεύων αὐτῶν, qui vult eorum eſſe primarius, Diotrephes non admittit nos; itaque ſi venero, commemorabo, qualia patret facinora, qui in nos verbis improbis garriat; nec his contentus, nec ipſe fratres admittat, & volentes prohibeat, exque eccleſia eiiciat; epiſt. III. verſ. 9. 10.* HVGO GROTIVS, Diotrephem huncce aliquem ex presbyteris

teris eius eccleſiae fuiſſe, putat, in qua erat Caius, ex gentili factum chriſtianum, & epiſcopatum tunc vacantem ambientem. Eumdem porro ex illo hominum genere fuiſſe, contendit, qui Iudaeos, quamquam Chriſtum profeſſos, ſi legis ritus obſeruabant, ad ſuos coetus non admittebant, ad *h. l.* Quod ſi verum eſſet, ex illorum numero eum fuiſſe, oportet, qui chriſtianis iudaizantibus, quos inter pſeudapoſtoli primum praecipuumque locum tenebant, ſe vel maxime opponebant. At contrarium prorſus placuit BARTHOLOMAEO PETRI, cuius verba ABRAHAMVS CALOVIVS ad *h. l.* refert, Diotrephem huncce fuiſſe ex grege chriſtianorum iudaizantium, quorum magiſtri Paulo *pſeudapoſtoli* audiant. BEDAM ſi audire velimus, Diotrephes *haereſiarcha fuit illius temporis ſuperbus & inſolens, malens noua docendo primatum ſibi vſurpare ſcientiae, quam antiquis ſanctae eccleſiae, quae Ioannes praedicabat, humiliter auſcultare mandatis*; ad *epiſt. III. Ioan. tom. V. operum p. 1050.* quae eius verba etiam refert THOMAS ITTIGIVS, *de haereſiarchis aeui apoſtolic. &c. ſect. I. cap. VIII. p. 86.* At omnia iſta ſine vllo fundamento dicuntur, nec in verbis Ioannis praeſidium aliquod inueniunt. Tria enim ſolum apoſtolus hicce ſanctiſſimus in Diotrephe notat vitia, *ambitionem*, *maledicentiam*, & *inhoſpitalitatem.* Sunt, qui ex voce φιλο-

πρω-

πρωτεύων colligunt, Diotrephen epiſcopatum ambiiſſe: quod tamen ab aliis vel hoc nomine reiicitur, quod eo tempore epiſcopatus in eccleſia nondum fuerit introductus. Nihil tamen obſtat, quo minus iam ea aetate, vbi plures erant presbyteri, aliquis ex eorum numero prae reliquis ſibi ἐξοχὴν quamdam vindicaret; quod & Diotrephen feciſſe, admodum eſt veroſimile; immo inde colligitur, quod Ioannes dicit, eum volentes fratres recipere, *ex eccleſia reiicere*; ſiquidem hiſce verbis, eum poteſtatem alios excommunicandi ſibi arrogaſſe, ſignificat. Eo magis itaque Diotrephes ambitionem ſuam prodebat, eoque iuſtiorem incurrebat reprehenſionem, quod cum epiſcopatus conſenſu eccleſiae nondum introductus eſſet, ipſemet tamen proprio auſu epiſcopalem quamdam ἐξοχὴν ſibi vindicaret. Et hactenus quidem haud inepte locus hicce illis, qui pro epiſcopatu tam ſtrenue pugnant, opponitur; ſimulque haud difficulter, ſi iſta obſeruentur, reſpondebitur ad ea, quae in contrarium diſputat HENRICVS HAMMONDVS, qui ſimul, Diotrephen ex Gnoſticorum grege fuiſſe, innuit, in *diſſertationibus quatuor quibus iura epiſcopatus &c. adſtruuntur, diſſert. I. cap. XIII. p. 44.*

§. III.

§. III.

Simonis magi, qui primus principsque haereticorum noui teſtamenti vulgo fertur, * mentio equidem in ſcriptura ſacra iniicitur; ** dogmata tamen eius non indicantur, *** quamuis veroſimile admodum ſit, quibusdam in locis ad ea reſpici.*

*Notum hoc ſatis eſt, & vel IRENAEI teſtimonio comprobari poteſt, vtpote cui Simon hicce *pater omnium haereticorum* audit, *lib. III. prooem. p. 198.* edit. IO. ERNESTI GRABII, itemque EVSEBII, a quo πάσης αἱρέσεως ἀρχηγὸς vocatur, *lib. II. hiſt. eccleſ. cap. XIII. p. 51.* vt & CYRILLI Hieroſolymitani, a quo πάσης αἱρέσεως εὑρετὴς adpellatur, *catecheſi VI. p. m. 87.* Solet quidem a quibusdam ante Simonem Doſitheus collocari, cuius & HEGESIPPVS mentionem facit, apud EVSEBIVM *hiſt. eccleſ. lib. IV. cap. XXII.* qui etiam Simonis magi praeceptor fuiſſe, ſed a diſcipulo principatu deiectus dicitur: cum vero pauca admodum de eo nobis innotuerint, nullaque eius in ſcriptura ſacra fiat mentio, aut ad dogmata eius reſpiciatur: vt de eo valde ſolliciti ſimus neceſſe non eſt, nec inſtituti noſtri hoc permittit ratio. Legenda interim, quae de eo diligenter collegit THOMAS ITTIGIVS, *de haereſiarchis aeui apoſtol. &c.*

ſtol. &c. ſect. I. cap. I. p. 21. ſeqq. Ceterum, licet ex primi & ſecundi ſaeculi haereticis haud pauci in quibusdam dogmatibus cum Simone mago conſentirent: cum tamen de omnibus hoc dici nequeat; qui etiam in quibusdam conſenſerunt, in aliis rurſus ab eo diſceſſerint: patet, cum *pater & auctor omnium haereticorum* dicitur, non aliter hoc intelligendum eſſe, quam quod reliqui haeretici exemplum eius ſequuti ſint. Parum hoc penſi habent, qui ita hoc accipiunt, ac ſi reliqui haeretici omnes iuſta quadam doctrinae ſucceſſione a Simone mago fuerint propagati: quod tamen ipſemet ſignificat IRENAEVS, quando, *nunc autem*, inquit, *neceſſario meminimus eius, vt ſcires, quoniam omnes, qui quoquo modo adulterant veritatem, & praeconium eccleſiae laedunt, Simonis Samaritani magi diſcipuli & ſucceſſores ſunt. Quamuis non confiteantur nomen magiſtri ſui ad ſeductionem reliquorum; attamen illius ſententiam docent; Chriſti quidem Ieſu nomen tamquam irritamentum praeferentes, Simonis autem impietatem varie introducentes &c. lib. I. cap. XXX. p. 105.*

** Quae Lucas de Simone iſto mago refert *actor. VIII. 9. ſeqq.* ſatis nota ſunt, nec neceſſe eſt ea repetere. Addenda tamen, quae ſupra diximus, *cap. I.* ad §. *V. p. 48.* Simonem vero huncce magum eumdem illum eſſe, quem IRENAEVS aliique veteris eccleſiae doctores

ctores ceu haereſiarcham, immo omnium haereticorum principem deſcripſerunt, magno conſenſu hucusque viri docti cenſuerunt. In aliam tamen ingreſſus eſt ſententiam CAMPEGIVS VITRINGA, atque haereſiarcham illum veteribus memoratum a Simone illo mago, cuius Lucas meminit, diuerſum eſſe, pronuntiauit. *Simonem enim illum*, inquit, *Samaritanum, eumdemque magum, a Petro valida & acri oratione repreſſum, & hac infamiae nota in ipſa Lucae hiſtoria inſignitum, fidem potuiſſe inuenire apud chriſtianae profeſſionis homines, & ſectam inter eos facere, a probabili ratione videtur abludere. Mihi igitur haec cogitationibus meis verſanti ſubinde inter alia occurrit, annon forte alius quidam Simon, gente Iudaeus, qui ſub Domitiani floruerit imperio, Pythagoricae philoſophiae deditus, & ob hanc rationem a ſimplicioris ingenii hominibus magus dictus, illius ſectae Gnoſticorum celebris doctor olim fuerit, idemque per errorem cum Simone mago, cuius in apoſtolica hiſtoria mentio, confuſus & permutatus ſit; obſeruation. ſacrar. lib. V. cap. XII. p. 159. 160.* Verum, cum iſtius ſententiae nullum in antiquitate eccleſiaſtica adpareat veſtigium; omnes contra, qui de Simone haereſiarcha loquuntur, eum eumdem illum Simonem magum faciant: ſubſcribere ei nequeo. Nec ratio, a viro illo doctiſſimo adlata, vt aliter ſentiam, efficit. Quantumuis enim Simon ille magus nihil

nihil minus quam chriſtianus eſſet: conſultum tamen haud dubie duxit, nomen illud cum quibusdam chriſtianorum placitis adſumere; eo quod exiſtimaret, ſe inter chriſtianos plurimos nacturum ſectatores. Et quamuis a Petro reprehenſus & reiectus eſſet: fieri tamen potuit, vt non omnibus illud innoteſceret; nec deerant homini callidiſſimo rationes, factum illud ita interpretandi, vt nulla inde in ſe redundaret ignominia. Meminiſſe porro oportet, quod ſupra iam obſeruauimus, fuiſſe Simonem iſtum philoſophum, qui magnam eruditionis, ſapientiae, virtutis apud multos ſibi comparauerat opinionem; id quod Lucas innuit, ſcribens: *λέγων εἶναί τινα ἑαυτὸν μέγαν quemdam magnum ſe eſſe dicens.* Quam quidem cum variis artibus atque fallaciis augeret opinionem: mirum non eſt, quod nonnullos deceperit, & inter chriſtianos ſectam facere potuerit.

Vt autem, quae de philoſophia Simonis huius diximus, quaeue de eius, vt & aliorum haereticorum, dogmatibus porro dicturi ſumus, rectius intelligantur: tenendum, quod & a nemine harum rerum perito negabitur, tempore Chriſti & apoſtolorum in Syria, Palaeſtina, aliisque orientis regionibus, genus aliquod philoſophiae, ex Chaldaeorum, Perſarum, Aegyptiorumque placitis conflatum floruiſſe, quod merito *orientale* dixeris. Illud qui ſequebantur, multa de orbis, rerumque omnium, quae in eo conſpi-

conſpiciuntur, mali cumprimis, tum phyſici, tum moralis, origine, certis porro deorum geniorumque, & aliarum rerum, ordinibus, claſſibusque tradebant, mala cumprimis a materia, certe alio quodam principio, quod bono Deo oppoſitum erat, deriuabant, & alia quaedam, quae eiusdem erant generis, docebant. Ex hocce fonte Simonis, vt & reliquorum Gnoſticorum (de qua voce deinceps plura dicemus) qui primo & ſecundo ſaeculo eccleſiam turbarunt, theologia fluxit. Praecipuum eius caput, in quo omnes conſenſerint, CAMPEGIVS VITRINGA hoc eſſe exiſtimat: *duo eſſe principia συναΐδια coaeterna, Deum & materiam, illum quidem boni omnis fontem, hanc fomitem & cauſſam mali. Ex Deo per varias emanationes eſſe angelos (vel angelum demiurgum, opificem) qui hunc condiderint mundum; e quorum numero angelorum fuerit quoque Deus ille Iudaeorum, qui veterem inſtituit oeconomiam, quem Marcion Deum iuſtum appellauit & ſeuerum, a Deo bono Chriſti patre, & a deo ſiue genio malo, qui materiam obſidet, diſtinctum. Qui angeli cum mundum hunc ex placito Dei ſummi, boni verique fontis, qui pater Chriſti eſt, non adminiſtrarent, ſed homines detinerent in errore, concupiſcentia & vitiis; ſaltem inepti eſſent ad homines perducendos ad communionem illius ſummi & veri Dei, quem ne ipſi quidem recte cognoſcebant;*

X *Deum*

Deum ſummum humani generis miſertum, eidem miſiſſe Chriſtum ſoterem, qui fuerit ex primis ſummi Dei emanationibus, coeleſtis ſubſtantiae, corpore induendum, vt hominibus patrem ſuum, hactenus mundo non notum, primam omnium rerum omnisque veri & boni cauſſam, detegeret, eosque, qui ſe ipſius committerent diſciplinae, & exuuiis terreſtrium & carnalium rerum exuti ſe defixos detinerent in contemplatione huius pulcherrimi entis, olim transferret in pleroma & arctiſſimam communionem perfectiſſimi illius entis, patris ſui, vbi a carne & malo liberati beatam agerent aeternitatem, absque quo vlla (aut potius *nulla*) *carnis huius, qua nos induti ſumus mortales, exſpectanda ſit reſuſcitatio; obſeruation. ſacrar. lib. V. §. II. p. 150.* Sed an omnibus, qui ex iſto grege fuerunt, & eadem quidem ratione illa tribui queant, valde dubito; licet nonnullorum haec fuerit ſententia, apud alios etiam quaedam iſtius ſyſtematis veſtigia occurrant. Cuiusmodi cum & in dogmatibus Simonis magi deprehendantur: hactenus eum auctorem iſtius pſeudo-theologiae gnoſticae recte haberi, dici poteſt. Ceterum cum Pythagoras & Plato multa ab Aegyptiis & Chaldaeis acceperint; eorumque adeo philoſophia in nonnullis cum orientali iſta, de qua diximus, conueniat: mirum non eſt, quosdam Gnoſticorum iſta commenta ab Aegyptiis, quosdam a Pythagora, alios rurſus a Pla-

a Platone deriuare voluiſſe. Reuera enim illi non diſſentiunt, ſed facile inter ſe conciliari poſſunt. Immo cum & inter Gnoſticos exſtiterint, qui ex Iudaeis prognati iſta orientalis philoſophiae dogmata cum gentis ſuae placitis coniungerent, hinc & kabbalae, ſed corruptae ac impurae, in qua plurima orientalis iſtius philoſophiae veſtigia deprehenduntur, originem dederint: nec iſti errant, aut a prioribus, in eo, quod caput cauſſae eſt, diſſentiunt, qui Gnoſticorum placita a kabbala Iudaeorum deriuant; immo quaedam ita comparata ſunt, vt non aliunde rectius, immediate quidem, deriuari queant. Spectant huc, quae dixi in *diſſertat. de haereſi Valentiniana*, *introductioni ad hiſtoriam philoſophiae Ebraeor.* ſubnexa, in *adnotationib.* ad §. *XV.* *p. 619. ſeqq.* Atque haec quidem monenda fuerunt, vt qualis Simonis magi philoſophia, ex qua praecipua eius dogmata fluxerunt, fuerit, intelligeretur.

*** Dogmata Simonis in ſcriptura ſacra diſerte non commemorari, notum eſt. Ex IRENAEO itaque aliisque ſcriptoribus eccleſiaſticis ſunt cognoſcenda. Libros equidem quosdam compoſuiſſe Simonem, conſtat, ad errores eius aliis propinandos propagandosque comparatos. Id in *conſtitutionibus*, quae vocantur, *apoſtolicis*, adſeritur: οἴδαμεν, ὅτι οἱ περὶ Σίμωνα καὶ Κλεόβιον,

 ἰώδη

ἰώδη συντάξαντες βιβλία ἐπ᾽ ὀνόματι χριστοῦ καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, περιφέρουσιν εἰς ἀπάτην ὑμῶν τῶν πεφιληκότων χριστὸν, καὶ ἡμᾶς τοὺς αὐτοῦ δούλους. *Scimus Simonem & Cleobium, quique ipſis adhaerent, venenatos libros, nomine Chriſti ac diſcipulorum eius compoſuiſſe atque circumferre, ad decipiendos vos, qui Chriſtum nosque ſeruos eius dilexiſtis; lib. VI. cap. XVI.* Vnde ſimul condiſcimus, impoſtores hoſce ſub Chriſti atque apoſtolorum nomine, ad fallendos incautos, libros ſuos edidiſſe; cauſſamque, cur tanta librorum ſuppoſititiorum ſaeculo primo & ſecundo effloruerit ſeges, inde perſpicimus. Sed nihil ex iſtis libris ad nos peruenit praeter fragmenta quaedam, quae IOAN. ERNESTVS GRABIVS exhibet in *ſpicilegio patrum vt & haereticor. &c. tom. I. p. 305.* Ex hiſce tamen fragmentis, vt & ex argumento librorum eius, quod in *conſtitutionib. apoſtolic. l. c.* refertur, quaedam eius dogmata vtcumque intelligere licet. Quae ſcriptores eccleſiaſtici de Simone eiusque dogmatibus commemorant, ita comparata ſunt, vt, vera falſis admixta eſſe, haud difficulter appareat: quae vt diſcernamus & genuinum eius ſyſtema, quantum fieri poteſt, eruamus, nauabimus operam.

Statim autem a dogmatibus, quae genuinum eius ſyſtema conſtituunt, diſtinguenda ſunt apertiſſima craſſiſſimaque mendacia, quibus nebu-

nebulonum peſſimus auctoritatem quamdam ſingularem diuinitatisque opinionem, apud ſimpliciores quosdam rerumque imperitos, ſibi conciliare voluit. Huiusmodi illud eſt, quod teſte IRENAEO docuit, *ſemet ipſum eſſe, qui inter Iudaeos quidem quaſi filius apparuerit, in Samaria autem quaſi pater deſcenderit, in reliquis vero gentibus quaſi ſpiritus ſanctus aduentauerit; eſſe autem ſe ſublimiſſimam virtutem, hoc eſt eum, qui ſit ſuper omnia pater, & ſuſtinere vocari ſe quodcumque eum vocant homines; lib. I. cap. XX. p. 94.* Eiusdem commatis eſt, quod AVGVSTINVS refert, eum dixiſſe, *ſe in monte Sinai legem Moyſi in patris perſona dediſſe Iudaeis; tempore Tiberii in filii perſona putatiue apparuiſſe; poſtea ſe in linguis igneis ſpiritum ſanctum ſuper apoſtolos veniſſe; de haereſib. cap. I.* SAMVELEM equidem BASNAGIVM iſtam IRENAEI aliorumque relationem, quod Simon iſte ſe pro Deo venditauerit, in dubium vocare, repugnante tamen THOMA ITTIGIO, ſupra iam obſeruauimus, *cap. I.* ad §. *V. p. 48.* Nec temere hic IRENAEI vellicanda videtur auctoritas. Serio autem Simonem eiusmodi quid ſibi perſuaſiſſe, credibile non eſt; niſi ſimul admittere velis, eum inſanum prorſus fuiſſe atque furioſum. Relinquitur igitur, eum craſſo eiusmodi & inſulſo mendacio aliis fucum facere voluiſſe. Probe enim eum ſibi

conſcium fuiſſe, ſe neutiquam tamquam filium apparuiſſe inter Iudaeos, & tamquam patrem deſcendiſſe in Samaria, & in reliquis gentibus tamquam ſpiritum ſanctum aduentaſſe, quis dubitet? Sunt quidem viri docti, qui ex hocce Simonis magi commento originem Sabellianiſmi deriuare voluerunt. Quod rectius, ni fallor, facerent, ſi Simon ipſe eiusmodi quid credidiſſet. Accedit, quod error Sabellianus cum ſyſtemate theologiae gnoſticae, cuius ſummam antea *exhibuimus*, non ſatis conueniat. Interim in iſto Simonis mendacio ſpeciem quamdam ſeu imaginem Sabellianiſmi inueniri, non nego. Legenda, quae erudite hac de re commentatur CHRISTIANVS WORMIVS, in *hiſtor. Sabelliana cap. II.* §. *II. p. 54.* Recte quoque idem vir doctiſſimus obſeruat, cum EPIPHANIVS de Simone dicit: *mulieri quidem ſuae nomen dedit, ſibimet ipſi vero nullum omnino; haereſi I. p. 59.* ita hoc intelligendum, Simonem nullo ſe appellari nomine voluiſſe, vt eo citius, Deum ſe eſſe, Iudaeis & gentilibus perſuaderet: ſiquidem Iudaei nullum Deo nomen dari aut poſſe aut debere docuerint; quod & chriſtianos profeſſos, MINVTII FELICIS teſtimonio comprobat.

Miſſis autem aliis eiusdem generis mendaciis ad ipſa eius dogmata accedo, inter quae

pri-

primum praecipuumque fuiſſe haud immerito cenſetur, quod duplex principium coaeternum & independens, ſeu duplicem Deum, bonum alterum, alterum malum, ſtatuit. Simoni autem recte hanc ſententiam tribui, vel inde conſtat, quod, Cerdonem eam a Simone accepiſſe, diſerte teſtatur IRENAEVS *lib. I. cap. XXVIII. p. 103.* Confirmat idem EPIPHANIVS, quando, Cerdonem a Simone & Saturnilo erroris ſui accepiſſe initia, pronuntiat; *haereſi XLI. p. 299.* De ipſo quoque Simone verba faciens, inter dogmata eius refert, *εἶναι τε τὸν αἰῶνα τοῦτον ἀπὸ ἀρχῶν καὶ ἐξουσιῶν τῆς κακίας ἐν ελαττώματι κατεσκευασμένον*, *noſtrum hoc porro ſaeculum ab nequitiae principatibus & poteſtatibus cum defectu conditum*, *haereſi XXI. p. 58.* Quibus verbis haud obſcure originem huius mundi ad principium illud mali, ſeu Deum malum, refert. GREGORIVS quoque Nazianzenus Simonem inter eos haereticos primo loco collocat, qui rerum omnium auctorem ſecuerunt, bellumque pro bono Deo aduerſus creatorem & opificem (quem pro malo Deo venditarunt) nefario auſu geſſerunt; *orat. in laudem Heron. p. 414.* Hinc inter recentiores exſtiterunt viri doctiſſimi, qui capitalem hunc Simonis magi de duplici principio independenti fuiſſe errorem, eumdemque plurium aliorum, quos idem haereſiarcha defendit, fontem, agnouerunt, vt

IACOBVS THOMASIVS, in *ſchediaſmate hiſtorico de definit. philoſophiae &c.* §. *XXXIV. p. 22. ſeqq.* cuius veſtigia preſſit, qui reliqua Simonis dogmata ex hocce principio deriuauit HENRICVS HORBIVS, in *diſquiſitione de vltima origine haereſeos Simonis magi*, quae recuſa proſtat in IOANNIS VOGTII *bibliotheca hiſtoriae haereſiolog. tom. I. faſcic. III. p. 511. ſeqq.* Conferendus & IOAN. CHRISTOPHORVS WOLFIVS, in *Manichaeiſmo ante Manichaeos, ſect. II.* §. *XL. p. 175. ſeqq.* qui & per integram iſtam *ſectionem ſecundam*, quam late per omnium philoſophorum, veteriſque eccleſiae haereticorum campos error iſte ſeſe diffuderit, demonſtrat. Et e gentilium quidem, ſed inprimis tamen e principis magorum Zoroaſtris ſchola, quin Simon, ipſe magus, duos iſtos ſibi aduerſantes deos acceperit, non dubitat IAC. THOMASIVS; & dubitari fere nequit. Veteres equidem Perſas, ipſumque Zoroaſtrem, ab errore hocce liberare adnititur THOMAS HYDEVS, in *hiſtor. rel. veter. Perſar. cap. IX. p. 161. ſeqq.* item *cap. XXII. p. 294. ſeqq.* renitente tamen PETRO BAELIO, in *dictionario hiſt. & crit. voc. Zoroaſtres p. 3079.* quamuis iterum non deſint, quae pro HYDEI ſententia vrgeri poſſint. Quidquid eius ſit; fuiſſe inter Perſas, qui errore iſto de duplici principio coaeterno imbuti eſſent, negari

gari nequit, nec ipſemet negat, immo potius confirmat HYDEVS *l. c. p. 164.* Addenda, quae hac de re dixi in *hiſt. eccleſ. vet. teſtament. tom. I. per. II. ſect. VI.* ad §. *XIII. p. 1054.*

Referri autem porro inter Simonis dogmata ſolet, quod Deum peccati omnisque mali ſtatuerit eſſe cauſſam. VINCENTIVS certe Lerinenſis hanc illi ſententiam tribuit. *Quis,* inquit, *ante magum Simonem apoſtolica diſtrictione percuſſum, a quo vetus ille turpitudinum gurges vsque in nouiſſimum Priſcillianum continua & occulta ſucceſſione manauit, auctorem malorum, id eſt, ſcelerum, impietatum, flagitiorumque noſtrorum, auſus eſt dicere creatorem Deum. Quippe quem adſerit talem hominum manibus ipſum ſuis creare naturam, quae proprio quodam motu, & neceſſariae cuiusdam voluntatis impulſu, nihil aliud poſſit, nihil aliud velit, niſi peccare, eo quod furiis omnium vitiorum exagitata & inflammata, in omnia turpitudinum barathra inexhauſta cupiditate rapiatur; commonitor. cap. XXXIV. p. m. 253.* Enim vero cum iſta ſententia de Deo, ſcilicet bono, omnis mali auctore, cum errore de duplici principio coaeterno, bono altero, altero malo, non conſentiat: erraſſe hic VINCENTIVS, mentemque Simonis non recte aut percepiſſe, aut propoſuiſſe videtur. Cum enim duplicis principii defenſores, Deo illi

malo peccata quaeuis & flagitia tribuant: bonum illum, quem ſtatuunt, Deum horum auctorem eſſe, admittere nequeunt. Fundamentum equidem vtriusque ſententiae vnum idemque eſt, abſoluta peccandi neceſſitas; quam recte in Simone notauit VINCENTIVS. In errorem autem inductus videtur, quod non perpenderet, non minus hinc ſententiam de duplici principio independente, quam alteram de Deo auctore peccati, fluere; cumque priorem Simoni tribuere debuiſſet, poſterior illi in mentem venit. Eo minus autem VINCENTII hic quemquam mouere poteſt auctoritas, quod nemo veterum eiusmodi quid de Simone adſeruit. Conferendus & IAC. THOMASIVS, in *ſchediasmate hiſtor. &c. not.* ad §. *XXXIV. p. 24.*

Ad ea, quae de Helena, quam ex loco publicae libidinis redemtam, impuritatis ſuae ſociam, ſecum circumduxit, tradidit, quod attinet; ſumma eorum, prout IRENAEVS *lib. I. cap. XX. p. 94.* illa refert, huc redit; eſſe eam (Helenam) primam mentis ſuae conceptionem (ἔννοιαν) matrem omnium, per quam facti ſint angeli & archangeli, ab his huncce factum eſſe mundum; eosdemque angelos & archangelos illam ἔννοιαν detinuiſſe propter inuidiam, quod videri noluerint alterius eſſe progenies, eamque omni contumelia ab iis eſſe adfectam; ſe autem in mundum veniſſe, vt eam liberaret a vinculis, hominibus vero ſalutem

tem praeſtaret per ſuam agnitionem, & cum angeli mundum peſſime adminiſtrarent, veniſſe, vt eos poteſtate ſua priuaret. His & alia eiusdem generis addidit, quae apud IRENAEVM, *l. c.* TERTVLLIANVM, *de anima cap. XXXIV. p. 337.* & EPIPHANIVM, *haereſi XXI. p. 56.* legi poſſunt. Vix equidem dubitare licet, quin impoſtor callidiſſimus talia ad ſua cum Helena commercia pallianda, fucumque aliis faciendum, excogitauerit: ſimul tamen admodum veroſimile, eum ſub hocce ſchemate quaedam doctrinae ſuae capita proponere voluiſſe. Idque cum & aliis obſeruatum ſit: quaenam tamen hic lateant myſteria, inter omnes non conuenit. Sunt enim, qui, eum ſub iſta imagine materiam primam deſcribere voluiſſe, putant, vt HENRICVS HORBIVS, in *disquiſit. de vltima origine haereſeos Simonis magi cap. I. §. IV. p. 523.* Quid IACOBVS BOLDVCIVS, in *tract. de eccleſia poſt legem cap. V.* hic excogitauerit, refert THOMAS ITTIGIVS, in *adpend. ad diſſertation. de haereſiarchis aeui apoſtol. &c. p. 5. & 6.* Nec neceſſe eſt, vt ineptias iſtas repetamus. Magnam veroſimilitudinis ſpeciem habent, quae hac de re commentatur CAMPEGIVS VITRINGA, vtpote qui myſteria iſta, quae Simon indicare voluerit, hunc in modum explicat: *in ſummo Deo neceſſario exiſtente, cauſſa rerum omnium, ineſſe cogitationem, ſiue rationem aut ſapientiam,*

quam

quam gnoſtici Achamoth (חכמה) *Graeci* ἔννοιαν *vocant; quod attributum, cum in primo ente neceſſario concipi debeat, eſſe quaſi illius coniugem. Per hanc ſapientiam, ſiue rationem, Deum creaſſe archangelos & angelos; illos eſſe auctores huius mundi; ab illis a Deo deficientibus, & humano generi male volentibus eſſe malum in mundo; illos feciſſe vt ſuppreſſa & captiua quaſi in hominibus detenta ſit* ἔννοια, *ratio; immo feciſſe, vt male excepti, & iniuriis ac contumeliis adfecti ſint, qui dogmata ſanae rationi conformia traderent; ſe igitur in hunc mundum veniſſe doctorem, vt homines de hac magni momenti re edoceret; immo ſe cum vxore ſua, foemina prudente, eſſe quoddam emblema, coniugii naturalis entis neceſſario exiſtentis cum* τῇ ἐννόιᾳ; *ſacrar. obſeruation. lib. I. cap. II. p. 131.* Satis quidem ingenioſe haec ſunt excogitata: an autem menti Simonis conformia, non dixerim. Immo haud leue inde oritur dubium, quod, ab *archangelis & angelis a Deo deficientibus malum in mundo eſſe*, dicitur. Etenim, ſi malum ab angelis, qui a Deo defecerunt, ortum eſt: principium aliquod mali independens locum non inuenit. Certe, quo pacto haec ſecum conſiſtere queant, non video. Simonem autem duplex principium independens admiſiſſe, non tantum huc vsque probauimus, ſed ipſemet quoque hoc agnoſcit

VITRIN-

VITRINGA, dum, vt antea obſeruauimus, inter praecipua theologiae gnoſticae capita hoc primo loco ponit: *duo eſſe principia συναΐδια, Deum & materiam, illum quidem boni omnis fontem, hanc fomitem, & cauſſam mali.* Vbi quidem, alterum illud principium materiam eſſe, adſerit: ſed cum eidem mali originem tribuat; nondum adhuc video, quo pacto tum archangeli & angeli, qui a Deo defecerunt, mali auctores vocari queant; niſi forte dicere velis, angelos iſtos vna cum materia ad malum introducendum concurriſſe; quamquam ne ſic quidem dubium omne tollatur. Solet etiam ſententia Simonis alias ita accipi, vt per principium mali independens non materia, certe non ſola, ſed principium aliquod actiuum intelligatur; quod iterum in alias malignas poteſtates diſtribuerit, a quibus mundus hicce ſit conditus; vid. THOMAS ITTIGIVS, *de haereſiarchis aeui apoſtol. ſect. I. cap. II. §. XII. p. 34.* IACOBVS THOMASIVS, in *ſchediaſm. hiſtor. &c. §. XXXIV. p. 22. 23.* & IO. CHRISTOPHORVS WOLFIVS, in *Manichaeiſmo ante Manichaeos ſect. II. §. XL. p. 175.* Sed ad Helenam Simonis vt reuertamur, vt de myſteriis ſub ea latitantibus multum ſimus ſolliciti, neceſſe non eſt, nec operae fuerit pretium. Id tamen dubio caret, eum certas ex eſſentia diuina emanationes indicare voluiſſe; qua in re deinceps alii ex Gnoſticorum grege exemplum eius ſequuti ſunt; quamquam

quam in Helena hacce fingenda atque pingenda, mirifice tum a Simone, tum a ſe inuicem, diuerſos gradus modosque emanationum ſtatuentes, diſſenſerint. Quod THEODORETVS, *haeretic. fab. lib. I. cap. I. tom. IV. operum p. 192.* adſerit, Simonem infinitam quamdam potentiam ſtatuiſſe, quam & *vniuerſorum radicem* adpellauerit, eamque *ignem* eſſe, dixiſſe, cuius *duplex* eſſet *operatio*, vna, quae cerni queat, altera, quae lateat; mundum vero genitum eſſe, genitumque ex operatione ignis, quae cernatur; ex hac autem productas *tres coniugationes* (συζυγίας) quas etiam *radices* nominauerit; ac primam quidem adpellaſſe νοῦν καὶ ἐπίνοιαν, *mentem & mentis conprehenſionem*, ſecundam φωνὴν καὶ ἔννοιαν *vocem & intelligentiam*, tertiam λογισμὸν καὶ ἐνθύμησιν *rationem & cogitationem*; non immerito quidem ab aliis reiicitur; aeque ac illud, quod GREGORIVS Nazianzenus refert, octo aeones a Simonianis cultos, eamque ob cauſſam octonarium numerum ab iis magno in pretio habitum; *orat. XLIV. p. 719.* confirmari tamen inde poteſt, Simonem certas quasdam emanationes ex eſſentia diuina ſtatuiſſe, quantumuis non ea id fecerit ratione, qua reliqui Gnoſtici.

Ex iis, quae Simon porro de Helena ſua commentus eſt, ἔννοιαν *fuiſſe in illa Helena, propter quam Troianum contractum eſt bellum &c. transmigrantem autem eam de corpore in corpus, ex eo & ſemper contumeliam ſuſtinentem,*

nentem, in nouiſſimo etiam fornice proſtitiſſe; & hanc eſſe perditam ouem; qua propter & ipſum veniſſe vti eam adſumeret primam &c. vt IRENAEVS auctor eſt *lib. I. cap. XX. p. 95.* haud obſcure intelligitur, eum etiam μετεμψύχωσιν ſeu transmigrationem animarum ſtatuiſſe. Diſerte hoc confirmat TERTVLLIANVS. Cum enim eamdem de Helena fabulam retuliſſet, addit: *ſed non tibi ſoli metempſychoſis hanc fabulam inſtruxit, inde etiam Carpocrates vtitur pariter magus, pariter fornicarius; etſi Helena minus &c. de anima cap. XXXV. p. m. 338.* Nec abludit EPIPHANIVS, *haereſi XXI. p. 57.* Addenda quae hac de re diſſerit HENRICVS HORBIVS, in *diſquiſ. de vltima origine haereſeos Simonis magi cap. II. §. IV. p. 546.* Quemadmodum autem nullum eſt dubium, quin ex philoſophia illa, quam ſupra orientalem vocauimus, Aegyptiorum praeſertim, error iſte fluxerit, a quibus ad Pythagoram aliosque eum propagatum fuiſſe conſtat; ita & cum ſententia de duplici principio coaeterno, aliisque Simonis placitis, conſiſtere poteſt; vnde & eum illi probatum fuiſſe eo minus dubitare licet. Metempſychoſin antem iſtam ad animarum purificationem ex mente Simonis comparatam fuiſſe, tradit EPIPHANIVS: Φθορὰν δὲ ὑφηγεῖται σαρκὸς καὶ ἀπώλειαν μόνον, ψυχῶν δὲ κάθαρσιν, καὶ ταύτην εἰ διὰ τῆς ἑαυτῦ πεπλανημένης

μένης γνώσεως ἐν μυςαγωγίᾳ καταςαῖεν. Sed & carnis duntaxat vnius corruptionem atque interitum, animarum vero expiationem (ſiue purificationem) *adſtruit, ita tamen ſi mendaciſſimae cognitionis ſuae myſteriis initiatae fuerint; haereſi XXI. p. 58.* Dum EPIPHANIVS dicit, Simonem *carnis corruptionem & interitum* adſeruiſſe, innuere videtur quod mortuorum negauerit reſurrectionem, quod & diſerte AVGVSTINVS, *de haereſib. cap. I. p. 1.* IOANNES DAMASCENVS, *de haereſibus cap. XXI. tom. I. operum p. 80.* editionis MICH. LEQVIEN aliique tradunt. Haec vero vt ſibi conſtent, & tum inter ſe, tum cum reliquis Simonis dogmatibus rite connectantur, HENRICVS quidem HORBIVS ita incedit, vt contendat, mentem eius fuiſſe, animas hominum per transmigrationem in varia corpora purgandas eſſe, donec iterum cum corporibus vnitae, ſummis in regno millenario voluptatibus frui queant; non enim Cerinthum, ſed Simonem magum ſententiae iſtius de regno millenario, eoque in ſenſu craſſiori accepto, fuiſſe auctorem; iſto autem regno finito, omnes in vniuerſum animas vna cum corporibus in nihilum absque vlla ſpe reſtitutionis redigendas eſſe; nullamque adeo exſpectandam reſurrectionem; in *diſquiſ. de vltima origine haereſ. Sim. magi cap. II. §. IV. p. 557.* Cui viri iſtius docti adſerto cum obſtare videatur, quod ipſomet faten-

fatente, nemo veterum a Simone mago regnum aliquod millenarium creditum memoret, rem tamen iſtam dubio carere exiſtimat, quoniam ceteroquin intelligi nequeat, quo pacto Simon animarum ſtatuere potuerit κάθαρσιν. Quae an ſufficiat ratio, aliis nunc diiudicandum relinquo. Cum praecipua Simonis aliorumque Gnoſticorum hypotheſi de duplici principio coaeterno & independente, error iſte, qui reſurrectionem mortuorum negat, ſatis conuenit, facilique negotio conciliari poteſt. Cum enim corpus a principio malo deriuare ſoleant; coniunctio animae cum corpore in reſurrectione mortuorum homines iterum miſeros reddet; adeoque reſurrectio mortuorum cum ſtatu beatitudinis conſiſtere nequit. Obſeruatum id quoque IACOBO THOMASIO in *ſchediasmate hiſtor. &c.* in *notis* ad §. *XXXV. p. 27.*

Ex eodem etiam fonte nefandum Simonis atque execrabile de omnium actionum ἀδιαφορίᾳ profluxiſſe dogma, perſpicere licet. Ipſum hac de re audire iuuabit IRENAEVM: *Prophetas autem a mundi fabricatoribus angelis inſpiratos dixiſſe prophetias; quapropter nec vlterius curarent eos hi, qui in eum & Helenam eius ſpem habeant, & vt liberos agere quae velint: ſecundum enim ipſius gratiam ſaluari homines, ſed non ſecundum operas iuſtas. Nec enim eſſe naturaliter operationes iuſtas, ſed ex accidenti, quemadmodum poſuerunt,*

runt, qui mundum fecerunt angeli, per huiuſmodi praecepta in ſeruitutem deducentes homines; lib. I. cap. XX. p. 95. Ex quibus cum intelligamus verbis, impoſtorem nequiſſimum rationem conſequendi ſalutem *fidei*, ſcilicet in ſe & Helenam ſuam, adeoque vtriusque gratiae, non autem operibus tribuere; dubitari fere nequit, quin ad doctrinam Pauli reſpiciat, ſed ita vt eamdem ſceleſtiſſimo auſu peruertat, & quae apoſtolus de fide in Chriſtum atque gratia Dei dixit, ad ſe & Helenam ſuam trahat. Sed cum Paulus bonorum operum ſtudium nihiloſecius ſerio vrgeat, impoſtor hicce illud prorſus reiicit, & eousque impudentiae progreditur, vt, *nullas actiones naturaliter iuſtas eſſe*, adſerat, ſed tantum ex *accidenti*. A lege nimirum, at non diuina, ſed angelorum, eorumdemque malorum, moralitatem actionum deriuauit. Per angelos enim, qui mundum condiderunt, eum ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας τῆς κακίας, *principatus & poteſtates nequitiae* intelligere, ſupra iam ex EPIPHANIO, *haereſi XXI. p. 58.* obſeruauimus. Vnde conſequitur, eum leges, omnemque iuſtitiam, vt & opera bona, principio ſiue deo malo tribuiſſe, ea quidem ratione, quod per iſtas leges, quae iuſtitiam & opera bona exigunt, homines libertate ſua priuentur. IACOBVS THOMASIVS, vir doctiſſimus, vlterius progreditur, & Simonem eiusque adſeclas operibus malis ſeu pecca-

peccatis vitiisque non *liciti* modo, quod ex hactenus dictis fluit, ſed omnino *iuſti* opinionem, ex hypotheſi illa de duplici principio independenti conciliaſſe, contendit, cum dicerent, *hac ratione mundanis principibus, hoc eſt, malis geniis debitum quaſi ſuum exſoluendum eſſe*; in *ſchediasm. hiſt. &c.* §. *XXVIII. p. 32.* Sane Gnoſticos quosdam talia docuiſſe, non abnuo, idque teſtimonia a viro doctiſſimo *p. 35.* adlata, euincunt. An ipſi Simoni iſtud recte tribuatur, dubito. Certe ex iis, quae IRENAEVS de eo refert, hoc colligere non licet. Quicquid eius ſit, ſi vel maxime Simon tantum docuit, non eſſe nefas ea omnia agere, quae lege diuina prohibita ſunt, hoc tamen ſatis fuit, vt ipſe pariter ac adſeclae eius cupiditatibus quibusuis frena laxarent, & in omne ſe darent libidinum, turpitudinum & vitiorum genus. Idque eos feciſſe IRENAEVS, *l. c.* EVSEBIVS, *hiſt. eccleſ. lib. II. cap. XIII. p. 51.* EPIPHANIVS, *haereſi XXI. p. 58.* AVGVSTINVS, *de haereſib. cap. I. p. 2.* IOANN. DAMASCENVS, *de haereſibus cap. XXI. tom. I. operum p. 80.* THEODORETVS, *haeretic. fabular. lib. I. cap. I. tom. IV. operum p. 193.* aliique magno conſenſu teſtantur.

Ceterum angelorum cum hic facta ſit mentio, a quibus, teſte IRENAEO, *l. c.* ſuffragantibus quoque EPIPHANIO aliisque, & legem hominibus datam, ipſum quoque mundum conditum, qui & eumdem regant ac adminiſtrent, a quibus &

prophetae ſint inſpirati, Simon adſeruit; nunc illud addendum, eum etiam docuiſſe, angelos religioſo cultu proſequendos eſſe. TERTVLLIANVS vtique id indicare videtur, quando *Simonianae autem*, inquit, *magiae diſciplina angelis ſeruiens vtique & ipſa inter idololatrias deputabatur, & a Petro apoſtolo in ipſo Simone damnabatur; de praeſcript. contra haeretic. cap. XXXIII. p. 244.* Id autem, ſi verum eſt, non aliter quam de malis angelis hoc eum intellexiſſe oportet. Iſti enim ſunt, a quibus mundum conditum, legem datam, prophetas inſpiratos, adfirmat, vt ex antea dictis patet. Confirmat id EPIPHANIVS. Cum enim de abominandis foediſſimisque Simonianorum myſteriis loquutus eſſet; inter alia haec ſubiicit: *μὴ ἄλλως δὲ δύνασθαι σώζεσθαί τινα, εἰ μή τι ἂν μάθοι ταύτην τὴν μυσαγωγίαν, καὶ τὰς τοιαύτας θυσίας τῷ πατρὶ τῶν ὅλων διὰ τῶν ἀρχῶν τούτων καὶ ἐξουσιῶν προσφέρειν. Negat inſuper ſalutem conſequi vllum hominem aliter poſſe, quam ſi eiusmodi myſteria didicerit, & vniuerſitatis parenti ea ſacrificia per illos, quos diximus, principatus & poteſtates obtulerit; haereſi XXI. p. 58.* Quae quidem EPIPHANII verba de cultu angelorum intelligenda, recte obſeruat DIONYSIVS PETAVIVS, in *animaduerſionib.* ad *h. l. p. 40.* Num autem bonorum? Non puto. Certe his ea myſteria & ſacrificia, de quibus EPIPHANIVS loquitur, non conueniunt. Quare

& an

& an Paulus *Coloſſ. II. 18.* ad Simonianos reſpiciat, non ſine ratione dubitatur. Sed hac de re in ſequentibus erit dicendi locus. Atque hinc etiam, ſi ita res ſe habeat, colligere licet, qualis ille cultus fuerit, quem angelis iſtis praeſtandum Simoniani cenſuerint.

Erroribus Simonis hucusque expoſitis addi adhuc ille poteſt, quem AVGVSTINVS commemorat, *Chriſtum nec veniſſe, nec a Iudaeis quidquam pertuliſſe; de haereſibus cap. I. p. 2.* Senſus nimirum eſt, Chriſtum non veniſſe in carnem, hoc eſt, non fuiſſe verum hominem, adeoque & a Iudaeis nihil perpeſſum eſſe, aut pati potuiſſe. Idemque confirmat EPIPHANIVS. De Baſilide enim verba faciens, τὰ ἀληθῆ δὲ εἰπεῖν, inquit, οὐκ ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ ἐννοίας ἐναρξάμενος ἡμῖν τὰ δεινά τε καὶ ὀλετήρια, ἀλλὰ προφάσεις λαβὼν ἐκ τοῦ Σατορνίλου καὶ Σίμωνος τοῦ προεληλεγμένου. *Sed vt quod res eſt dicam, non ille per ſeſe, ac ſuopte ingenio dira illa ac peſtifera dogmata primus excogitauit, ſed a Saturnilo ac Simone mago, quem ſupra refutauimus, erroris argumenta mutuatus eſt.* Inter praecipua autem Baſilidis dogmata, teſte eodem EPIPHANIO, fuit, quod de Chriſto adſeruit, ὡς δοκήσει πεφηνότος *ſpecietenus duntaxat mortalibus adparuiſſe*; & porro: εἶναι αὐτὸν φαντασίαν ἐν τῷ φαίνεσθαι, μὴ εἶναι δὲ ἄνθρωπον, μηδὲ σάρκα εἰληφέναι, *quippe quod in*

eo cernebatur, nihil praeter imaginem fuiſſe; neque vero aut hominem exſtitiſſe, aut carnem induiſſe; haereſi XXIV. p. 69. & 70. Cum dogmate etiam de duplici principio independenti error iſte arctiſſimo vinculo eſt coniunctus; hinc & qui illud adſeruerunt, ab hoc neutiquam fuere alieni. Nimirum cum corpus a principio malo eſſe exiſtimarent; Chriſto illud tribuere religioni ſibi duxerunt. Tempore autem apoſtolorum iam exſtitiſſe, qui eiusmodi quid docerent, ex *I. Ioan. I. 1.* & *IV. 2.* euidentiſſime conſtat. Sed plura hac de re in ſequentibus dicemus. Ceterum quae de Simone mago Romae inter deos relato, ſtatuaque ibidem illi erecta; de variis porro eius cum Petro apoſtolo congreſſibus conflictibusque, deque volatu eius magico, & hunc ſequuto praecipiti lapſu, vulgo tradi ſolent, iure meritoque inter fabulas referuntur. Legenda, quae de hiſce omnibus obſeruauit THOMAS ITTIGIVS, *de haereſiarchis aeui apoſtolici &c. ſect. I. cap. I.* §. *VI. ſeqq. p. 27. ſeqq.* De ſtatua, quam IVSTINVS martyr, IRENAEVS, TERTVLLIANVS, aliique, Simoni Romae erectam perhibent, cumprimis conferendus ANTONIVS VAN DALE, in *diſſertationib. duabus de oraculis veterum ethnicorum, diſſert. II. p. 586. ſeqq.* Nos miſſis hiſce ad ſcripturae ſacrae dicta, quae ad dogmata quaedam Simonis reſpicere videntur, conſideranda progredimur.

Inter

Inter haec primo ſe nobis offert loco illud Pauli, qui Timotheum ſuum admonet, vt τὰς βεβήλυς κενοφωνίας καὶ ἀντιθέσεις ψευδωνύμυ γνώσεως fugiat atque euitet *I. Tim. VI. 20.* Quae quidem ita comparata ſunt verba, vt de quibusuis dogmatibus, *cognitioni veritatis, quae eſt ſecundum pietatem*, vt Paulus *Tit. I. 1.* loquitur, repugnantibus, capi queant. Eam enim γνῶσιν ſiue cognitionem, quae a veritate diſſidet, aut circa vana & inania occupatur, ad pietatem autem vitaeque ſanctae ſtudium nihil facit, indignam prorſus γνώσεως ſeu cognitionis nomine eſſe, meritoque ψευδώνυμον dici, ecquis dubitet? Eaque cum cognitioni verae, genuinae, ac ſalutari, ſeu vt Paulus *I. Tim. VI. 3.* loquitur τῇ διδασκαλίᾳ κατ' εὐσέβειαν opponatur; omnino ἀντίθεσις quaedam in ea deprehenditur. Verum qui cuncta paullo accuratius conſiderauerit, facile deprehendet, apoſtolum neutiquam generatim de falſa quadam, & quae cum cognitione veritatis, quae eſt ſecundum pietatem, pugnat, doctrina loqui, ſed ſpecialiori quadam ratione quosdam deſignare, qui ea aetate hocce morbo laborarunt, eoque inficere alios potuerunt; quos vt fugeret & euitaret, admonere Timotheum, ſuarum duxit eſſe partium. Sed quinam iſti fuerint? de eo viri docti inter ſe non conſentiunt. Gnoſticos Paulum notare hiſce verbis voluiſſe, exiſtimant IO. CHRYSOSTOMVS,

 qui

qui tamen trepide hoc facit, IOACHIMVS CAMERARIVS, ANTONIVS FAYVS, HVGO GROTIVS, aliique laudati IACOBO THOMASIO, in *ſchediasm. hiſtor. de definit. philoſophiae &c.* §. XXXII. p. 19. ſeqq. Cumprimis magno conatu hoc agit HENRICVS HAMMONDVS, non tantum in *diſſertat. prooemiali*, praemiſſa *diſſertationibus quatuor de iure epiſcopatus*, IAC. THOMASIO *l. c.* iam laudata, ſed & in *annotationibus* ad *h. l.* Praeter alios autem hancce HAMMONDI ſententiam ceu incertam reiicit atque refellit IO. CLERICVS, cum nondum euictum ſit, exſtitiſſe ea aetate ſingularem quamdam ſectam ethnicorum, qui ſe religionem chriſtianam amplexos finxerint, quaeue a Simone mago initium duxerit, cuiue Gnoſticorum tributum ſit nomen, quemadmodum poſtea factum ſit. Ipſe contra exiſtimat, Gnoſticos apoſtolorum tempore fuiſſe Iudaeos aut natalibus aut religione, qui eo quod verſarentur inter Graecos, multa ex illorum philoſophia admiſcuerant iudaicae theologiae, atque ex illa hybrida doctrina ſcripturam & religionem interpretabantur. Clarius deinceps mentem explicat, myſticae & allegoricae ſcripturae ſacrae interpretationis abuſum ψευδωνύμου γνώσεως nomine ab apoſtolo deſignari, innuens, in *adnotationib. ad Hammondum l. c.* Quemadmodum autem facile conceſſerim, Gnoſticorum nomen, prout cer-

tae

tae cuidam ſectae proprium fuit, poſt apoſtolorum tempora ortum eſſe; ita non video, quid obſtet, quo minus eodem, in ſenſu generaliori accepto, omnes illi deſignentur, qui etiam tempore apoſtolorum erroribus ſuis prauisque dogmatibus ſingularem quamdam eximiamque γνῶσιν obtenderunt. Certe Simonem magum hoc feciſſe, ex iis, quae huc vsque diximus conſtat; cuius haud dubie & alii ſequuti ſunt exemplum. Atque in iſta ſignificatione generaliori vocem hanc ſumſiſſe videtur HAMMONDVS. Gnoſticos tempore apoſtolorum fuiſſe Iudaeos quosdam, qui ex ethnicorum philoſophia quaedam theologiae iudaicae admiſcuerunt, hactenus lubens largior, ſi ita capiatur, exſtitiſſe eiusmodi homines, qui hoc fecerunt, eosque Gnoſticos poſſe dici, quamuis forte eo tempore ita dicti non ſint. Nec tamen rurſus negandum, eodem tempore quosdam exſtitiſſe, qui ex ſchola Simonis prodierunt, & ethnicam philoſophiam cum chriſtianae religionis dogmatibus coniunxerunt, Gnoſticique itidem dici poſſint, etiamſi eo tempore ita adpellati non ſint. Certe ipſum Simonem ſua iam tempore apoſtolorum diſſeminaſſe placita, conſtat, nec dubitare quisquam poteſt, quin ſub ſingulari quadam id fecerit γνώσεως ſpecie. Quantumuis autem hoc pacto temporum rationes non obſtent, quo minus in iſto, de quo diſputauimus, Pauli loco Gnoſtici intelligi que-

 ant:

ant: cum tamen Gnoſticorum, generatim ita dictorum, varia fuerint dogmata, nec in omnibus inter ſe conſenſerint; Paulus etiam, vt ipſa eius verba docent, ſpeciatim nonnullos deſignet, quos fugere Timotheus debeat: rem neutiquam, mea quidem opinione, acu tangunt, qui, de Gnoſticis eum loqui, contendunt. Alii itaque Nicolaitas, quorum & Ioannes *apoc. II. 6. & 15.* meminit, hic inueniſſe ſibi viſi ſunt; vt THEOPHYLACTVS, ad *h. l.* qui de Gnoſticis, qui a Nicolao originem trahunt, verba apoſtoli interpretatur. Nec procul hinc abit CHRISTOPHORVS SANDIVS, eo quod IGNATIVS Nicolaitas paſſim ψευδωνύμους adpellitet, iisdemque ab IRENAEO, CLEMENTE Alexandrino, aliisque *falſi nominis ſcientia*, vel ψευδωνύμου γνώσεως *haereſis* tribuatur; in *nucleo hiſtor. eccleſ. lib. I. p. 60.* Verum etiamſi non negem, & Nicolaitarum doctrinam ψευδωνύμου γνώσεως nomine deſignari poſſe: ea tamen, quae illis propria fuerunt, dogmata ab apoſtolo hic non commemorantur, talia contra indicantur, quae longe rectius in alios, quam in Nicolaitas, quadrant. Patebit hoc ex iis, quae mox de Nicolaitis dicemus. Omnibus autem, quae hic in cenſum venire poſſunt, probe conſideratis, illorum maxime veroſimilem mihi videri ſententiam, diffiteri nequeo, qui apoſtolum Simonianos, hoc eſt, eos, qui prae reliquis dogmata Simonis amplectebantur, iisque inhaerebant,

bant, verbis hiſce ferire voluiſſe, arbitrantur. Impoſtorem iſtum placita ſua, ceteraque βδελύγματα, ſub ſpecie quadam ſingularis γνώσεως aliis propinaſſe, ſuaque ex philoſophorum fontibus deriuaſſe, ipſumque philoſophum videri voluiſſe, ex iis, quae copioſe huc vsque diſputauimus, nemini obſcurum eſſe poteſt. Eam vero, quam ſibi vindicauit, γνῶσιν rectiſſime ψευδώνυμον dici, quis dubitet? Id vero cum & de aliis intelligi queat; quod ſpeciatim ad Simonis ſcholam apoſtolus digitum intendat, inde patet, quod βεβήλους κενοφωνίας & ἀντιθέσεις ψευδωνύμου γνώσεως commemorat. Et ad ἀντιθέσεις quidem iſtas quod attinet; non nego, pugnaſſe & inter ſe Gnoſticos, & in diuerſas abiiſſe ſententias, quas illorum ἀντιθέσεις hic notari, nonnulli contendunt; quos inter & HVGO GROTIVS eſt, ad *h. l.* Sed nec oppoſitos verae doctrinae errores ἀντιθέσεων nomine venire poſſe, quae aliorum eſt ſententia, abnuo. Vtrumque autem vt cum reliquis haereticis commune fuit Simonianis: ita hic in cenſum venire nequit; cum apoſtolus proprium aliquod & peculiare, ex quo, velut charactere quodam, quos euitare deberet, Timotheus intelligere poterat, ſignificet. Eiusmodi quid autem erat dogma illud de duplici principio independenti ſibi oppoſito, ſiue de bono & malo Deo, vnde & aliarum rerum oppoſitio ſequebatur, prout quaedam a bono, aliae

aliae autem a malo originem trahebant; quae omnia apoſtolus τῶν ἀντιθέσεων nomine aptiſſime complectitur. Fuerunt equidem deinceps inter haereticos quam plurimi, qui eumdem amplexi ſunt errorem; cum tamen Simon primus inter haereticos fuerit, qui iſtud dogma ex philoſophorum ſcholis acceptum introduxit, & in ſuo ſyſtemate velut fundamenti loco poſuit; hactenus illud velut proprium illi & peculiare ſpectari poteſt. Prorſus etiam huc quadrant βέβηλοι κενοφωνίαι. Vocabulis enim mirificis, barbariſque & peregrinis Simoniana reſonabat ſchola. EPIPHANIVS auctor eſt, nomina quaedam principatuum ac poteſtatum impoſtorem huncce commentum eſſe, caeleſteſque globos varios, atque in firmamento caeloque quolibet intelligentias certas collocaſſe, quibus ὀνόματα βαρβαρικὰ, *barbaras adpellationes* adfinxerit; *haereſi XXI. p. 58.* Magorum nimirum hac in re diſciplinam, ipſemet magus, ſequi voluit. Ita namque in *oraculis* ZOROASTRIS legitur: ὀνόματα βάρβαρα μήποτ' ἀλλάξῃς, ἔςι γὰρ ὀνόματα παρ' ἑκάςοις θεόσδοτα, δύναμιν ἐν τελεταῖς ἄῤῥητον ἔχοντα. *Nomina barbara numquam mutaueris; ſunt enim nomina apud ſingulos a Deo data, vim in ſacris arcanam habentia; p. 1190.* ex edit. THOMAE STANLEII. Vocabula autem iſta ad lubitum ficta, aut ad metum terroremque aliis incutiendum excogitata, quamtumuis neſcio quam

quam vim & efficaciam illis tribuerent, reuera tamen nihil aliud erant,quam κενοφωνίαι, inanes voces,vi omni & efficacia deſtitutae, immo erant βέβηλοι, cum ſuperſtitione inepta ſummaque impietate coniunctae. Vulgatus interpres, dum *profanas vocum nouitates* vertit, καινοφωνίας legiſſe videtur, cui & nonnulli ex veteribus adſtipulantur. Quod ſi admittamus, noſtrae id non repugnabit ſententiae; cum, & nouitatem dogmatum pariter ac vocum barbaricarum Paulo tam deteſtabilem viſam, exiſtimare liceat, vt ſuarum merito duxerit eſſe partium, admonere Timotheum vt eam fugeret ac euitaret. Atque haec cum ita ſeſe habeant; nondum me poenitet,quod iam olim eam propugnauerim ſententiam, ad Simonianos iſta, de quibus diſquiritur, Pauli ſpectare verba, in *proluſione* quadam *academica* περὶ τῆς γνώσεως ψευδωνύμου, quae exſtat in *ſyntagmate primo diſſertation. theologicar. &c. p. 653. ſeqq.* in qua & praeeuntes mihi habui IACOBVM THOMASIVM, in *ſchediaſm. hiſtor. de definit. philoſoph. &c.* §. *XXVIII. ſeqq. p. 16. ſeqq.* atque THOMAM ITTIGIVM, *de haereſiarchis aeui apoſtol. ſect. I. cap. II.* §. *XVII. p. 38.* Aliter tamen cenſet vir eruditiſſimus IOAN. CHRISTOPHORVS WOLFIVS, hac maxime ratione inductus, quod EPIPHANIVS quidem, Simonem magum myſteria ſua pro perfecta γνώσει ſiue ſcientia vendidiſſe, referat, & IRENAEVS Simonianis Gno-

Gnoſticorum multitudinem adnumeret, & ab iisdem ψευδωνύμȣ γνώσεως repetat initia; neuter tamen Gnoſticorum nomen apoſtolicis temporibus familiare fuiſſe adſeueret; hinc, quod recentiores quidam verba apoſtoli *I. Tim. VI. 20.* de Gnoſticis accipiant, id male intellectis patrum nonnullorum locis tribuendum eſſe, cenſet, qui apoſtoli verba non quidem ſpeciatim ad haereticos, Gnoſticorum nomine poſtea adpellandos, ſpectare exiſtimauerint, ſed tamen ad illius nominis ſectarios recte accommodarint; in *Manichaeiſmo ante Manichaeos ſect. II. §. XLI. p. 179.* Verum etiamſi Gnoſticorum nomen tempore apoſtolorum familiare non fuerit, praeſertim ita, vt certae cuidam ſectae proprium eſſet: ad noſtram tamen ſententiam tuendam ſatis eſt, quod exſtiterint eo tempore, qui commenta ſua ſub ſingularis cuiusdam γνώσεως ſpecie aliis propinarent: qua de re & eo minus dubitare licet, quo luculentius ipſemet apoſtolus hoc ſignificat. Cumque, Simonianos hoc feciſſe, conſtet, nec ipſe vir doctiſſimus hoc abnuat; cumque etiam reliqui, quos apoſtolus ibi ponit, characteres in eosdem prorſus quadrent: rectiſſime eos intelligi, longe eſt euidentiſſimum. Quod de patrum quorumdam locis, non recte intellectis, monet, noſtrae non obſtat ſententiae; vtpote quae non tam patrum iſtorum auctoritate, quam conuenientia exacta characterum, quibus certos quosdam pſeudo-docto-

res

res Paulus deſignat, cum Simonianis, eorumque dogmatibus, nititur.

Vt autem ad alia progrediamur; offerunt ſe nobis verba apoſtoli: *videte, ne quis ſit, qui vos philoſophia, fallaciaque vana praedetur, ex hominum inſtitutione, mundique rudimentis, non ex Chriſto; Coloſſ. II. 8.* Sunt enim, qui, per τὰ ϛοιχεῖα τȣ̃ κόσμȣ bina illa principia, a Simone mago introducta, & ab aliis propugnata, deſignari, contendunt, vt ABRAHAMVS HINCKELMANNVS, in *detectione fundamenti Böhmiani p. 116.* Sed non ſine ratione ſententia haecce diſplicet IO. CHRISTOPHORO WOLFIO, qui & recte obſeruat, vocem ϛοίχειον apud Graecos non de principio, ſeu cauſſa quadam efficiente, cuiusmodi tamen Simon magus intellexerit, ſed de materialibus potius cauſſis, vſurpari; in *Manichaeiſmo ante Manichaeos ſect. II. §. XLII. p. 181.* Accedit, quod ex tota apoſtoli tractatione adpareat, eum de eiusmodi hominibus loqui, qui cum philoſophia quadam ritus & caerimonias iudaicas coniungebant, quiue haud dubie gente & origine Iudaei erant. Simonis autem eiusque ſectatorum doctrina mere ethnica erat, nihilque cum iudaismo habebat commune. Hinc & alii, ad Iudaeorum doctrinam Paulum hic reſpicere, exiſtimant, quos inter & IOANNES BRAVNIVS eſt, qui, *habebant*, inquit, *ſane & ipſi Iudaei ſuam philoſophiam, omnino talem, qualis hic deſcribitur, quae conſiſtebat*

ſiſtebat in traditione hominum, ſecundum elementa mundi. Scribas & Phariſaeos Iudaeorum fuiſſe philoſophos, eorumque doctrinam, quam docuerunt de patrum traditionibus, ſophismata & argumentatiunculas, quibus plebem corrumpebant, ac in ſuam naſſam diſcipulos allicere ſtudebant, ſatis clare docet Ioſephus &c. Hinc ad locum huncce apoſtoli propius accedens, ita pergit: *verba, quibus apoſtolus vanam hanc philoſophiam, quam & ipſe ad pedes Gamalielis didicerat, deſcribit, manifeſto docent, Phariſaeorum, nunc talmudicorum, eſſe intelligendam; eſt enim* κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὰ ϛοιχεῖα τȣ̃ κόσμȣ. *Quis ignorat* παράδοσιν *eſſe ipſiſſimam* קבלה *kabbalam, id eſt, traditionem, quam, fabulantur, Moſen accepiſſe in monte Sinai, ac dogma patrum? Tamen eſt* παράδοσις ἀνθρώπων, *traditio hominum &c. Addit,* κατὰ τὰ ϛοιχεῖα τȣ̃ κόσμȣ, *ſecundum elementa mundi, quae nihil aliud ſunt, quam praecepta carnalia legis caerimonialis, quam Iudaei obſeruabant, non gentiles &c.* in *ſelect. ſacris lib. I. cap. VIII.* §. *CII. & CIII. p. 93. & 94.* Verum haec nondum ita comparata ſunt, vt rem omnem extra dubium ponant. Quantum Iudaei traditionibus dederint, nemini ignotum eſt, ipſaque vox קבלה abunde hoc teſtatur. At ethnicorum quoque orientalium philoſophia maximam partem traditionibus nitebatur. Recte

cte id quoque ad *h. l.* obſeruauit SALOMO VAN TIL. *Corruperunt*, inquit, *veteres philoſophiam veram, per philoſophiam quamdam traditionariam, de theogeniis, aliisque myſteriis. Quae philoſophi Graeci videri volebant didiciſſe a Zoroaſtre, aliisque Perſarum magis, nec non Chaldaeis, Aegyptiis, aliisque ſapientiae fama inclytis nationibus &c.* Ad τὰ ςοιχεῖα τȣ̃ κόσμȣ quod attinet, alibi equidem, vt *Gal. IV. 3.* per ea leges Iudaeorum caerimoniales denotari, lubens fateor. Cum autem alias κόσμȣ nomine non ſolum Iudaei, ſed & ethnici veniant; cur per ςοιχεῖα τȣ̃ κόσμȣ interdum non aliud quid, quam leges Iudaeorum caerimoniales intelligatur, nulla apparet ratio. Legenda, quae hac de re monet HENRICVS HAMMONDVS, ad *Coloſſ. II. 8.* Quidquid eius ſit, quo minus ad Iudaeorum doctrinam, in ſe ſpectatam, referri queant, quae in hacce epiſtola *ad Coloſſenſes* Paulus diſputat, vel inde liquet, quod *cap. II. 18.* illos perſtringit, qui angelos cultu religioſo proſequuti ſunt, quod vtique de Iudaeis dici nequit: vt taceam quod *cap. I. 16.* ad illos reſpicere videatur, qui mundum, ſcilicet materialem, ab angelis conditum, tradiderunt. Mea itaque ſic fert opinio, haereticos iſtius aetatis, qui ſub ſingulari γνώσεως ſpecie ſomnia ſua venditauerunt, duplicis fuiſſe generis, alios ex ethnicis, ex Iudaeis alios;

illi ethnicorum philoſophorum placita cum chriſtiana religione coniungebant, quod Simonem magum, & qui ex eius diſciplina prodierunt, vt & alios quosdam, feciſſe, conſtat; hi autem philoſophiae quoddam genus ex iudaismo & philoſophia orientali mixtum conſectabantur; & licet chriſtianam religionem profiterentur, rituum tamen & caerimoniarum iudaicarum erant tenaciſſimi; quales quidem ſpeciatim Cerinthianos fuiſſe conſtat. Et cum hiſce Paulo apoſtolo in epiſtola *ad Coloſſenſes* rem fuiſſe, dubitari nequit. Et hactenus admitti poteſt, quod HENRICVS HAMMONDVS adſeruit: *conſtat Gnoſticorum theologiam, quae per totum hoc caput* (ſecundum epiſtolae ad Coloſſenſes) *notatur, miſtam fuiſſe iudaiſmo atque ethniciſmo*; in *adnotationib.* ad *h. l.* Vnde eos, qui, ad Simonianos hic apoſtolum reſpicere, putant, falli, conſequitur; ad quos & illud, quod de angelorum cultu *v. 18.* dicitur, referri non poſſe, ſupra iam obſeruauimus. Sed copioſius haec omnia ediſſeremus, cum de Cerinthianis itemque Gnoſticis ex inſtituto acturi ſumus. Nunc id ſolum moneo, eos, qui, apoſtolo cum Iudaeis, qui philoſophiam Platonicam ſequebantur, hic rem fuiſſe, contendunt, reuera a nobis non diſſentire; cum Plato pariter ac Pythagoras ex philoſophiae orientalis fontibus ſua irrigauerint arua. Hoc & ſupra iam nobis obſeruatum eſt. Iudaeos autem Pla-

Platonicae philoſophiae addictos hic intelligi, adſerit IOAN. GEORG. WALCHIVS, in *obſeruationibus in noui foederis libros ex hiſtoria philoſophica, obſeruat. XIV. p. 99.* Per ςοιχεῖα itaque τȣ̃ κόσμȣ, vt ad ea nunc reuertamur, elementa ſiue principia doctrinae, quam iſti homines, qui mixtum ſequebantur philoſophiae genus, profitebantur, recte intelliguntur: cum tamen iidem, vti dictum, legum quoque caerimonialium fuerint obſeruantiſſimi; nihil obſtat, quo minus dicamus, Paulum ad eas ſimul reſpexiſſe; praeſertim cum illi ſollemne fuerit, eas hac ratione adpellare.

Non praetermittenda quoque nobis eſt epiſtola Iacobi, vtpote in qua itidem nonnulla occurrunt, quae ad Simonianam hancce ſpectare videntur haereſin. Etenim, ſi nonnullos ex Romanae eccleſiae addictis audias, quae Iacobus contra eos diſputat, qui fidem quamdam bonorum operum ſterilem fingebant, Simonianis fuere oppoſita, quorum huncce fuiſſe errorem, contendunt, quod homo ſola iuſtificetur fide. Atque horum etiam hac in re HVGONEM GROTIVM premere veſtigia, iam ſupra *cap. III.* ad *§. V. p. 176.* obſeruauimus, eumque hoc etiam caſtigauimus nomine. Id namque iſti homines agunt, vt incautis, harumque rerum imperitis, perſuadeant, Simonis magi eiusque adſeclarum eamdem fuiſſe doctrinam, ac ea eſt, quam in noſtra profite-

ſitemur eccleſia. Qua in re aut falluntur ipſimet, aut alios fallunt turpiter: cum Simon non tantum opera a iuſtificatione remouerit, ſed omnino nulla opera bona admiſerit, *ἀδιαφορίαν* omnium actionum adſerens, & moralitatem ab angelorum, eorumdemque malorum, conſtitutione, arceſſens; gratiae autem dum ſalutem hominum tribuit, non gratiam Chriſti, ſed ſuam & Helenae intellexit; vt diſerte IRENAEVS tradit *lib. I. cap. XX. p. 95.* Interim admodum veroſimile, vt deteſtandum illud dogma ſuum, nulla ab hominibus requiri bona opera, a quo ipſa ratio abhorret, eo facilius aliis perſuaderet, eum doctrinam ſententiamque Pauli, de iuſtificatione per ſolam fidem, excluſis bonis operibus, perperam intellectam, & inſtituto ſuo accommodatam, obtentui ſumſiſſe; aut ſi ipſemet hoc non fecit, certe eius hoc feciſſe adſeclas, pariterque ad ſua *βδελύγματα* pallianda, & occultanda, adſeruiſſe, fidem ad ſalutem ſufficere, bonorumque operum minime requiri ſtudium. Et hoc pacto non tantum admitti poteſt, ſed & a vero non abhorret, Simonianis, quae hac de re Iacobus diſputat, oppoſita eſſe. Nec obſtat, quod nonnulli obuertunt, *Iacobum non fidem heterodoxam, qualis Simonis erat, ſed tantum hypocriticam, & bonis operibus vacuam, impugnare.* Eos enim reprehendit, qui non tantum eiuſmodi fidem hypocriticam habebant, ſed eam etiam pro vera fide venditabant, docebantque

que, veram fidem ſine operibus eſſe poſſe; hinc & errorem in doctrina, eumque longe grauiſſimum, fouebant. Qua quidem ratione rectiſſime dicitur, quod & fidem heterodoxam impugnauerit. Ceterum cum eo tempore & alii exſtiterint, qui a fide bonorum operum, vitaeque ſanctae, ſeiungerent ſtudium, ſimulque, aeque ac Simoniani, ſingularem ſibi vindicarent γνῶσιν, quiue inde aeque ac illi Gnoſtici vocari queant: de hiſce itidem dici poſſe, quod Iacobus ad eos reſpiciat, ſupra iam obſeruatum eſt *cap. III.* ad §. *V. p. 177.* Enimuero, qui chriſtiani videri volebant, non poterant non fidem, aut eius certe ſpeciem quamdam, qualiscumque demum eſſet, prae ſe ferre: dumque prauis ſimul cupiditatibus ſuis frena laxabant, recte in eorum referebantur numerum, qui fidem fingebant ſine operibus bonis, contra quos Iacobus diſputat.

Non tantum autem apoſtolus hic eos refellit, qui fidem ſeparabant a bonis operibus, aut falſa fidei ſpecie ſe aliosque fallebant; ſed in initio huius epiſtolae illorum quoque profligat errorem, qui Deum ipſum peccati, malique adeo omnis, faciebant auctorem. Hoc enim innuit, quando *nemo*, inquit, *dum tentatur, dicat, a Deo tentari ſe; Deus enim nec malis vmquam tentatur, nec tentat ipſe quemquam, ſed a ſua quisque cupiditate allectus ac ineſcatus, tentatur, cap. I. 13. 14.* Atque haec

 itidem

itidem ad Simonem magum a nonnullis referuntur; immo referri poſſent, ſi verum eſſet, quod VINCENTIVS Lerinenſis tradit, Simonem iſtum Deum omnium peccatorum ſcelerumque ſtatuiſſe auctorem; *commonit. cap. XXXIV. p. m. 253.* Verum nullam VINCENTIVM hac in re promereri fidem, antea iam obſeruauimus; cum haec ſententia cum errore Simonis capitali, de duplici principio independenti, altero bono, altero malo, conſiſtere nequeat. Paullo aliter equidem incedit, & ſententiam iſtam, quod Iacobus ad Simonianam hic reſpiciat haereſin, veroſimilem reddere adnititur vir clariſſimus MICHAEL GOTTLIEB HANSCHIVS, dum ita hac de re verba facit: *Eamdem lucem foenerantur hactenus dicta loco Iacobi, cui foeda & horrenda Simonis magi dogmata, quae in Samaria diſſeminabat, loco ſcilicet ab vrbe Hieroſolymitana, cuius eccleſiae praefuit Iacobus, non longe diſſito, occaſionem dederunt epiſtolam concinnandi catholicam, in qua abſurdam inter alia Simonis de origine mali ſententiam reiicit, qua Deum ex materia ſibi coaeterna angelos produxiſſe malos ſtatuit, qui deinceps mundum imperfectum condiderunt, omnisque malitiae cauſſa exiſtunt; Deumque, cum ſit ἀπείραστος, hoc eſt, nullis malis ob ſummam perfectionem adficiatur, neminem etiam ad malum, ſiue mediate, ſiue immediate fiat, incitare poſſe, docet*; in *diatriba de enthuſiaſmo*

mo Platonico, *ſect. IV. §. XIII. p*, *60*. Certe ſi hoc iam ſatis euictum eſſet, Simonem ſtatuiſſe, Deum angelos ex materia ſibi coexiſtente produxiſſe, qui malorum deinceps omnium fuerint auctores: magna iſta ſe commendaret ſententia veroſimilitudinis ſpecie. Praeterquam vero, quod nullum vir doctiſſimus adferat veteris cuiusdam ſcriptoris teſtimonium, quo id probari queat; cum hypotheſi quoque Simonis, de duplici principio, ſcilicet actiuo, ſiue Deo bono & deo malo, ſententia de angelorum, qui malorum auctores exſtiterint, ex materia creatione, conciliari nequit. Si enim iſtud de duplici principio independenti dogma ſibi conſtare debet: neceſſe eſt, vt omnia mala ad principium mali, neutiquam autem ad Deum bonum, aut mediate aut immediate, referantur. Vtriusque autem principii etiam eum ſtatuiſſe principatus & poteſtates ſubordinatas, conſtat, & recte quoque obſeruat IAC. THOMASIVS, in *ſchediaſm. hiſtor. &c. §. XXXIV. p. 23.* Hinc quod de angelis malis mundi conditoribus Simon dixit; non de angelis bonis a Deo creatis, ſed poteſtatibus malignis, principio malo ſubordinatis, eſt intelligendum. Nec aliter, quam de duplici principio independenti actiuo, capio, quando ipſe vir doctiſſimus de Simone mago dicit, quod *peſtilentiſſimum de duobus contrariis rerum principiis errorem tamquam fundamentum futuri ſyncre-*

tiſmi primus in eccleſiam introduxerit ; *l. c.* §. *XII. p. 58.* Certe Simonem principium aliquod mali actiuum ſtatuiſſe, vel ex iis, quae viri docti de origine iſtius dogmatis ex magorum, qui apud Perſas fuerunt, ſchola, repetenda tradunt, vt alia taceam, liquet. Ad Iacobum vt reuertamur, GEORGIVS BVLLVS quidem, non ad Simonianos, ſed Phariſaeos potius, quae vir diuinus diſputat, ſpectare, contendit. Phariſaeos enim & malas ſuas actiones malo fato imputaſſe, docet, & quicquid in bonis actibus libero hominis arbitrio detraxerunt, non gratiae diuinae, ſed fatali aſtrorum virtuti & efficaciae tribuiſſe. Atque ad fatum quidem iſtud malum reſpicere Iacobum, putat, cum dicit, *nemo, cum tentatur, dicat a Deo tentari ſe.* Ex iſta enim hominum illorum doctrina non poſſe non conſequi, Deum peccati auctorem eſſe. *Si enim,* inquit, *nihil fiat, niſi iuuante fato,* (*quod dicebant Phariſaei*) *ſequitur, nihil mali ab homine fieri, ad quod fatum, adeoque Deus auctor fati non contribuat, & neminem recte agere poſſe fato contranitente.* Dum vero Iacobus porro dicit: *Nolite errare, mei fratres chariſſimi, omne bonum donum, omneque perfectum munus, ſuperne eſt, deſcendens a patre luminum, apud quem nulla eſt mutatio, aut vlla conuerſionis vmbra*: ad alterum illum Phariſaeorum eum reſpicere errorem, BVLLVS

LVS exiſtimat, quo actiones hominum bonas non gratiae diuinae, ſed aſtrorum virtuti & efficaciae, tribuebant. Senſum itaque verborum Iacobi hunc eſſe: *vera & perfecta virtus, hoc eſt, quam ſalus comitatur (quippe imperfectas quasdam ad virtutem diſpoſitiones ab ipſa natiuitate hominibus contingere, non negat) e caelo & aſtris non defluit, ſed ἄνωθεν a ſuperiore fonte, ab eo, qui aſtris ſublimior eſt, ἀπὸ τοῦ πατρὸς τῶν φώτων, ab eo, qui pater eſt, hoc eſt, creator luminum, ſiue ſtellarum; harmonia apoſtolica diſſertat. II. cap. XV. §. XX. p. 101.* Quae quidem inſigni quadam ſpecie non carent. Nec tamen deſunt, quae impedire aliquem poſſunt, quo minus ſuo iſta ſtatim adprobet calculo. Fuiſſe eo tempore, qui errorem, quem Iacobus refellit, aliis obtrudere adlaborauerint, tum res ipſa docet, tum ex verbis *μὴ πλανᾶσθε*, haud inepte colligitur. Hanc enim formulam vſurpari, vbi falſas opiniones, quae aut irrepſere in quorumdam animos, aut irrepere poſſent, amoliri volumus, praeeunte HVGONE GROTIO, ipſemet BVLLVS obſeruat. Egiſſe autem hoc eo tempore Phariſaeos, vt iſtum diſſeminarent errorem, cum chriſtianae religionis incrementum, vt ad longe alia curas cogitationesque ſuas conuerterent, iuberet, aut chriſtianis adeo ingens ab iſto Phariſaeorum errore imminuiſſe periculum, hactenus mihi perſuadere nequeo.

Cum autem tota res ad coniecturas hic redeat; forte non errauerit, qui exiſtimet, cum Simoniani in iſta ſua de duplici principio ſententia fundamenti loco abſolutam & fatalem neceſſitatem ponerent, exſtitiſſe nonnullos, qui equidem ab errore illo de duplici principio abhorrerent, circa fatalem tamen iſtam neceſſitatem haererent, praeſertim cum magnam, & naturae viribus inſuperabilem, ad mala quaeuis propenſionem in ſe deprehenderent, tandemque in eam ingreſſos ſententiam, ac ſi ineuitabilis illa peccandi neceſſitas a Deo ipſo proueniret. Huic vt obuiam eat errori Iacobus, primo quidem omnem culpam a Deo remouet. *Nemo*, inquit, *dum tentatur*, *dicat a Deo tentari ſe; Deus enim* ἀπείραστός ἐστι κακῶν, *nullis malis adſici poteſt*, ſeu vt bene quoque SEBASTIANVS CASTELLIO vertit, *nec malis vmquam tentatur*; vocem namque ἀπείραστος hic in patiendi ſignificatione accipiendam eſſe, DESID. ERASMVS Roterodamenſis, THEOD. BEZA, HVGO GROTIVS, aliique recte obſeruarunt; *nec tentat ipſe quemquam*, adeoque auctor & cauſſa peccati non eſt; *ſed a ſua quisque cupiditate allectus ac ineſcatus tentatur*, cauſſaque adeo & principium peccatorum in ipſo homine, eiusque prauis cupiditatibus, quaerenda, quibus dum non reſiſtit, ſuamet culpa in varia, eaque grauiora, peccata incidit. Ne quis autem ex iſto hominum, contra quos apo-

apoſtolus diſputat, genere obuerteret, ſi penes ipſos homines ſtet, peccatis prauisque cupiditatibus reſiſtere, ipſum quoque virtutis ſanctitatisque ſtudium in illorum viribus poſitum eſſe: & huncce profligat errorem, gratiaeque diuinae neceſſitatem inculcat, *omne bonum donum, omneque perfectum munus ſuperne eſſe*, docens, *deſcendens a patre luminum, apud quem nulla eſt mutatio, aut vlla conuerſionis vmbra*, hoc eſt, qui cum tantum bonus ſit, omnisque mutationis expers, nullius mali, ſed tantum omnis boni auctor ſit atque cauſſa. Cum vero vlterius aliquis regerere potuiſſet, non omnes tamen iſtorum bonorum a Deo fieri participes; tantam contra prauarum cupiditatum vim eſſe, vt homines iis aut plane non, aut difficulter admodum, reſiſtere queant: vt hocce quoque dubium eximat apoſtolus, addit: βουληθεὶς ἀπεκύησεν ἡμᾶς λόγω ἀληθείας, *is conſulto nos genuit verbo veritatis*; vt oſtendat, eos, qui a Deo regeniti ſunt per verbum veritatis, donorum iſtorum omnino fieri participes, viresque nanciſci, quibus prauis iſtis reſiſtere queant cupiditatibus. Non negat itaque, naturam hominis per peccatum originale corruptam, quin potius, ad prauas cupiditates eum propenſiſſimum, fatetur; a Deo autem ipſo hoc eſſe, recte negat; ſimulque neceſſitatem peccandi, quam iſti homines fingebant, explodit; cum omnino peccatis per gra-

tiam

tiam Numinis, cuius ſimul neceſſitatem adſtruit, ne quis ad alterum extremum prolaberetur, reſiſtere queant, quam Deus etiam nemini deneget, ſed cuius omnes potius per regenerationem ex verbo veritatis participes fiant.

Dictis ſcripturae, de quibus differendi Simoniana haereſis occaſionem nobis praebuit, addi adhuc poſſet locus *II. Theſſ. II. 8. ſeqq.* Ibi enim per illum ἄνομον, quem Paulus mendacibus praeſtigiis multos ſeducturum, & ſpiritu oris Chriſti interficiendum, pronuntiat, Simonem magum intelligi, HVGO GROTIVS pariter ac HENRICVS HAMMONDVS, quamuis non in omnibus inter ſe conſentiant, contendunt. Verum cum copioſe hac de re iam verba fecerit, & vtriusque ſententiam & recenſuerit, & reiecerit THOMAS ITTIGIVS, *de haereſibus aeui apoſtol. ſect. I. cap. II. §. VIII. ſeqq. p. 29. ſeqq.* aliquid addere, neceſſe non eſt. Rectiſſime autem vir ille doctiſſimus obſeruat, tum HAMMONDO, tum GROTIO obſtare, quod Simonis magi impietas iam reuelata fuerit, antequam Paulus chriſtianam fidem amplecteretur, nedum ſecundam ad Theſſalonicenſes epiſtolam ſcriberet; abſurdum autem eſſe, Paulum praeterita praedixiſſe. De hiſtoria litteraria controuerſiae, quae HVGONI GROTIO hac ſuper re cum SAMVELE MARESIO intercеſſit, legenda, quae PETRVS ZOR-

ZORNIVS obſeruauit, in *opuſculis ſacris tom. I. p. 619.*

§. IV.

Nicolaitarum diſerte non tantum ſcriptura ſacra meminit, ſed vbi non meminit, ad dogmata pariter ac flagitia illorum reſpicere videtur; & quamuis non deſint, qui, illud Nicolaitarum nomen non proprium, ſed myſticum & aenigmaticum eſſe, contendentes, ex haereticorum numero eos expungendos cenſeant; neutiquam tamen eiusmodi rationibus pugnant, quae rem conficiant, aut extra omnem ponant dubitationem. *

* Vt ordine hic proficiamus, primum quae ſcriptura ſacra, veteriſque eccleſiae doctores de Nicolaitis tradiderunt, referemus, deinde diuerſas doctorum virorum de iis conſiderabimus ſententias. Et Ioannes quidem vir diuinus bis iſtorum hominum mentionem facit; primum in epiſtola ad eccleſiam Epheſinam: *quamquam id habes, quod Nicolaitarum facta odiſti, quae ego quoque odi; apoc. II. 6.* & iterum in epiſtola ad eccleſiam Pergamenam: *ſed habeo contra te pauca, quod habes iſtic, qui Balaami doctrinam teneant, qui propter Balacum docebat Iſraelitis detri-*

detrimentum adferre, quo immolata deaſtris veſcerentur, ac ſcortarentur; item habes tu idem qui Nicolaitarum doctrinam teneant, id quod ego odi; ib. v. 14. 15. Ex quibus haud obſcure colligere licet verbis, docuiſſe Nicolaitas, fas eſſe veſci idolothytis, & ſcortari. Ad ſcriptores eccleſiaſticos quod attinet, verba quaedam ex IGNATII *epiſtola ad Trallianos, cap. XI.* vt & *epiſtola ad Philadelphenos cap. VI.* produci ſolent, in quibus Nicolaitarum iniicitur mentio; ſed cum ea in veris ac genuinis ſeu non interpolatis IGNATII epiſtolis non legantur, illorum nulla merito habetur ratio. In *conſtitutionibus*, vt vocantur, *apoſtolicis*, haec leguntur verba: ὁι δὲ ἀναίδην ἐκπορνεύουσιν, ὁῖοι ὁι νῦν ψευδώνυμοι Νικολαῖται *quidam vero impudenter fornicantur, quales qui nunc falſo nomine dicti Nicolaitae; lib. VI. cap. VIII. p. 336.* edit. IO. BAPTISTAE COTELERII. Quibus auctor innuere videtur, ac ſi perperam iſtorum hominum origo ad Nicolaum referatur; quamquam & hic ſenſus eſſe queat, quod ipſi Nicolao eiusmodi vitae ratio probata non fuerit, etſi praeter mentem intentionemque ſuam denominationi huic originem dederit, vt ex dicendis patebit. Quicquid eius ſit; non multum iſtud teſtimonium alicui faceſſet negotii; cum, quantum *conſtitutionibus* iſtis *apoſtolicis* tribuendum ſit, neminem fugiat. Prodeat itaque IRENAEVS,

cuius

cuius hic vel maxime ſtandum eſt auctoritate. Hic ita de iis loquitur : *Nicolaitae magiſtrum quidem habent Nicolaum , vnum ex ſeptem , qui primi ad diaconium ab apoſtolis ordinati ſunt ; qui indiſcrete viuunt. Pleniſſime autem per Ioannis apocalypſin manifeſtantur qui ſint , nullam differentiam eſſe docentes in moechando & idolothyton edere. Quapropter dicit & de iis ſermo : ſed hoc habes quod odiſti opera Nicolaitarum, quae & ego odi ; lib. II. cap. XXVII. p. 103.* edit. IO. ERNESTI GRABII. In ſequentibus eorumdem Nicolaitarum mentionem faciens IRENAEVS idem de Deo & Chriſto illos docuiſſe refert, quae poſtea profeſſus ſit Cerinthus, ſimulque addit : *qui ſunt vulſio* (ἀπόσπασμα, vt recte monet IO. PEARSONIVS, *vindic. epiſtol. Ignatii part. II. cap. VI.* & ex eo IO. ERN. GRABIVS ad *h. l.*) *eius quae falſo cognominatur ſcientiae ; lib. III. cap. XI. p. 218.* IRENAEO iungimus CLEMENTEM Alexandrinum, qui τοιοῦτοι δὲ, inquit, καὶ οἱ φάσκοντες ἑαυτοὺς Νικολάῳ ἕπεσθαι, ἀπομνημόνευμά τι τἀνδρὸς φέροντες ἐκ παρατροπῆς, τὸ δεῖν παραχρῆσθαι τῇ σαρκί· ἀλλ᾽ ὁ μὲν γενναῖος κολούειν δεῖν ἐδήλου τάς τε ἡδονὰς, τάς τε ἐπιθυμίας· καὶ τῇ ἀσκήσει ταύτῃ καταμαραίνειν τὰς τῆς σαρκὸς ὁρμάς τε καὶ ἐπιθέσεις. *Tales autem ſunt etiam , qui dicunt ſe ſequi Nicolaum, adducentes*

centes quoddam eius viri adagium, ſed ab eis detortum, nempe oportere carne abuti. Sed ille quidem vir praeclarus ſignificabat, oportere voluptates arcere & cupiditates, & hac ex- excitatione marcidas flaccidasque reddere carnis appetitiones & inſultus; ſtromat. lib. II. p. 490. & 491. edit. IOAN. POTTERI. Alibi idem Alexandrinus CLEMENS adhuc, quamuis ex aliorum relatione, addit, cum formoſam Nicolaus haberet vxorem, eique ab apoſtolis exprobrata fuiſſet zelotypia, in medium adducta muliere; permiſiſſe cui vellet eam nubere, atque dixiſſe, *quod carne abuti oporteat*; hoc autem dictum atque factum nonnullos ita accepiſſe, ac ſi promiſcuos concubitus adprobaret; *l. c. lib. III. p. 522. & 523.* Licet itaque CLEMENS quaedam referat IRENAEO non memorata, in eo tamen quod caput cauſſae eſt, conſentiunt, Nicolaum, qui vnus ex ſeptem iſtis diaconis Hieroſolymitanis fuit, Nicolaitarum ſectae, quamuis vt CLEMENS quidem auctor eſt, praeter mentem ſententiamque ſuam, originem dediſſe. Interim CLEMENTEM ſequuntur, immo eadem fere quae hac de re dixerat, repetunt EVSEBIVS, *hiſtor. eccleſ. lib. III. cap. XXIX. p. 101.* THEODORETVS, *haeretic. fab. lib. III. cap. I. tom. IV. operum. p. 226.* & AVGVSTINVS, *de haereſib. cap. V. p. m. 15.* & hic quidem dubitanter loquitur: *Nicolai-*

tae

tae a Nicolao nominati ſunt, vno, vt perhibetur, ex illis ſeptem &c. tumque addit : *Narrant etiam Nicolaitae quaedam fabuloſa de mundo, neſcio quae barbara principum nomina miſcentes diſputationibus ſuis, quibus terreant auditores, quae prudentibus riſum potius faciunt quam timorem. Intelliguntur autem etiam iſti, non Deo tribuere creaturam, ſed quibusdam poteſtatibus, quas mirabili vel fingunt vanitate, vel credunt.*

Atque hi quidem Nicolaiticae haereſeos originem ita ad Nicolaum referunt, vt eum ſimul a crimine & haereſi liberent. Sunt autem alii, qui ipſum Nicolaum ita ſectae iſtius auctorem faciunt, vt eum quoque exemplum impuritatis, immo & prauae doctrinae, ſuis praebuiſſe contendant adſeclis. Hinc HIERONYMVS *Nicolaum*, inquit, *reſpice, quem dominus in apocalypſi, ſua damnat ſententia. Qui tam turpia & nefanda commentus eſt, vt Nicolaitarum haereſis ex illa radice naſcatur; epiſt. V. ad Heliodorum monachum, tom. IV. operum part. II. p. 10.* edit. IOAN. MARTIANAEI. Et alibi: *Nicolaus Antiochenus omnium immunditiarum repertor, choros duxit femineos; epiſt. XLIII. ad Cteſiphontem aduerſus Pelagianos, p. 478.* Pari ratione & PHILASTRIVS, cum memoraſſet, qua ratione Nicolaus ab apoſtolis diaconus conſtitutus eſſet, *poſtea*, inquit, *recedens ab iis, atque a*

ſana doctrina, diuerſis erroribus & fallaciis peſſundatus eſt; deinde & Gnoſticorum originem ad Nicolaum huncce refert; *de haereſibus cap. XXXIII. p. 70.* edit. IO. ALB. FABRICII. Conſentit & IOANNES DAMASCENVS, *de haereſib. cap. XXV. tom. I. operum p. 81.* edit. MICHAELIS LEQVIEN. Conſentiunt & alii, quos omnes recenſere neceſſe non eſt. Praecipuus autem, qui in hac ſententia verſatur, auctor eſt EPIPHANIVS, qui &, qua ratione Nicolaus in haereſin prolapſus ſit, exponit. Nicolaum namque, cum forma praeſtantem haberet vxorem, ab ea ſibi aliquamdiu temperauiſſe, auctor eſt, vt eos imitaretur, quos Deo addictos cernebat; poſtea vero, cum intemperantiam ſuam perpetuo coërcere non poſſet, ad priſtinum illum rediiſſe vitae inſtitutum, variaque, quibus libidinem ſuam excuſaret, excogitaſſe, tandemque eousque progreſſum, vt doceret ὅτι εἰ μή τις καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν λαγνεύει, ζωῆς ȣ̓ δύναται μετέχειν τῆς αἰωνίȣ, *niſi quis ſingulis diebus luxuriae vacet, ſempiternam ſalutem neminem poſſe conſequi*; *haereſi XXV. p. 76.* Ex hiſce duabus ſi vna eligenda ſit ſententia, priorem illam, quae CLEMENTIS Alexandrini eſt, poſteriori multum praeferendam eſſe, exiſtimo. Praeterquam enim quod longe maiori ſe commendet veroſimilitudinis ſpecie, CLEMENTIS etiam hac in re longe maior,

quam

quam EPIPHANII, aut HIERONYMI, aut reliquorum omnium eſt auctoritas. Hinc & ex recentioribus FRIDERICO SPANHEMIO, *hiſt. chriſtianae ſaec. I. cap. XIV. tom. I. operum p. 576.* SAMVELI BASNAGIO, in *annalib. politico-eccleſiaſt. ad annum Chriſti LXXXIII. tom. I. p. 792.* aliisque viris doctiſſimis haec maxime probatur ſententia. Sunt equidem rurſus, qui non diaconum iſtum eccleſiae Hieroſolymitanae, ſed alium quemdam Nicolaum, haereſeos iſtius auctorem conſtituunt. Et olim iam nonnullos in ea verſatos fuiſſe opinione; vel ex hiſce IOANNIS CASSIANI condiſcere licet verbis: *ſi vel ſatan inter angelos, vel Iudam inter apoſtolos, vel Nicolaum prauisſimae haereſeos inuentorem inter diaconos reminiſcuntur electos, hoc quod nequiſſimi homines ſanctorum ordini deprehenduntur inſerti, mirum eſſe non poterit. Nam licet hunc Nicolaum quidam adſerant non illum fuiſſe, qui ad opus miniſterii ab apoſtolis eſt electus; nihilominus tamen eum de illo diſcipulorum fuiſſe numero negare non poſſum, quos omnes tales tamque perfectos in tempore illo fuiſſe manifeſtum eſt, quales nunc perpaucos vix in coenobiis inuenimus;* in *collationib. patrum, collat. XVIII. cap. XVI. p. 529.* edit. quae Francofurti, aut potius Lipſiae, anno MDCCXXII. fol. prodiit. Nec adeo alienus eſt ab hac ſententia THOMAS ITTIGIVS, *de*

haereſiarchis aeui apoſtolici &c. ſect. I. cap. IX. §. V. p. 92. & 93. Verum cum nihil obſtet, quo minus de diacono illo Hieroſolymitanae eccleſiae intelligamus, quod de auctore Nicolaitarum haereſeos veteres memoriae prodiderunt, vt ex dicendis patebit; omnes etiam, quorum hac in re fide & auctoritate nobis ſtandum eſt, in eo conſentiant: vt huc nos recipiamus neceſſe non eſt.

Iſta ergo cum veteres de Nicolaitis tradant, ſupereſt, vt quae inter recentiores de iisdem diſputata ſunt, referamus & expendamus. Statim autem hic ſeſe nobis offert IOAN. COCCEIVS, primo vel ideo commemorandus loco, quod alii deinceps eius ductum ſequuti ſint. Hic enim, vocem Νικόλαος reſpondere nomini ebraeo בלעם contendit, cum בלעם idem ſit ac בעל עם *dominus populi*, Νικόλαος autem idem ac νικῶν τὸν λαὸν, *vincens* ſeu *ſuperans populum*, hinc & dominium, ſiue potius imperium in eum ſibi vindicans. Nullos itaque Nicolaitas a Nicolao quodam nomen ſortitos vmquam exſtitiſſe, exiſtimat, ſed hoc nomine a Ioanne eos indicari, qui auctoritatem humanam potius quam diuinam ſequantur, quod cum omnes fecerint haeretici, praecipua tamen quadam ratione in Romanae eccleſiae addictos hoc quadrare, qui Petri magis quam Chriſti eſſe velint, & quorum caput a victoria populo-

pulorum optimo iure Nicolai nomine inſigniatur; in *cogitat. in apocal. II. 6. p. 15.* Conſentientem hactenus COCCEIVS ſecum habet CAMPEGIVM VITRINGAM, quod Nicolaitarum nomen non proprie, ſed *αἰνιγματωδῶς* a Ioanne adhibeatur, & quidem cum reſpectu ad ebraeum בלעם *dominus populi*, quod idem ſit ac Νικόλαος *victor populi.* In eo tamen a COCCEIO abit, quod, nomine hocce pſeudo-prophetas illos ſeu pſeudo-didaſcalos, quos Petrus *II. epiſt. II. 1. ſeqq.* & Iudas in *epiſtola* ſua, *verſ. 8. ſeqq.* deſignant, a Ioanne deſcribi, exiſtimat, quorum etiam ad duo capita reuocat dogmata, I) quod impune habuerint omne exercitium voluptatum carnalium; II) quod magiſtratibus gentilibus obedientiam praeſtandam negauerint. Quae autem IRENAEVS, CLEMENS Alexandrinus, aliique veterum de origine & denominatione Nicolaitarum narrant, ſine vlla haeſitatione inter fabulas & commenta refert. *Quare*, inquit, *prorſus nihil curamus, quae Irenaeus, Clemens, Euſebius, Epiphanius, aliique tradiderunt de Nicolaitis haereticis tamquam qui nomen & originem ducerent, a Nicolao proſelyto Antiocheno, qui vnus fuit ſeptem oeconomorum eccleſiae Hieroſolymitanae. Patrum illae traditiones nulla nituntur certa auctoritate, non ſunt conſtantes, ſed ſibi contrariantur &c. ſacrar. obſerua-*

ſeruation. lib. IV. cap. IX. §. XXXIII. p. 969. Idem vir doctiſſimus tam acriter hanc ſententiam tuetur, vt alibi ita hac de re pronuntiare non dubitet: *Quare in tanta luce litterarum vix ferendae ſunt ineptiae illorum hominum, qui ex Irenaeo, Euſebio, Epiphanio, aliisque veterum nobis obtrudere conantur auctorem haereſeos huius Nicolaum, proſelytum Antiochenum &c.* in *anacriſi apocalypſeos Ioannis*, ad *cap. II. verſ. 6. p. 88.* Commemorari vero hic & illi ex reformatae eccleſiae doctoribus poſſent, qui ſenſum epiſtolarum apocalypticarum myſticum defendunt, quos inter & SALOMO VAN TIL eſt, qui ſaltem iis in locis, vbi Nicolaitarum mentio iniicitur, myſticum litterali praeferendum cenſet, in *diſſert. de ſenſu ſeptem epiſtolarum apocalypticarum myſtico, an litterali, operi analytico* ſubiuncta, *cap. II. p. 748.* Sed ad noſtrates potius me conuerto.

Inter hos autem IOACHIMVS LANGIVS, theologus Hallenſis longe celeberrimus, in hanc itidem ingreſſus eſt ſententiam, Nicolaitarum nomen non eſſe proprium a Nicolao aliquo, tamquam ſectae auctore ſic dictum, ſed myſticum ſeu figuratum; interim non negat, in eccleſia Epheſina exſtitiſſe pſeudodidaſcalos; quos & eosdem fuiſſe putat, qui doctrina de perſona aut officio Chriſti partim negata, partim deprauata, iudaiſmum

potius

potius quam chriſtianiſmum profitebantur, & a Paulo *II. Cor. XI.* nec non in iis ad Galatas, ad Philippenſes, ad Coloſſenſes & ad Timotheum notantur, & quos Ioannes in epiſtolis ſuis *antichriſtorum* nomine deſignet; immo cum iſtis opera deteſtanda a Ioanne tribuantur, eosdem quoque homines a Petro & Iuda indicari, exiſtimat; adeo vt illi omnes myſtico Nicolaitarum nomine comprehendantur; in *haereſiologia ſaeculi poſt Chriſtum natum primi & ſecundi, diſſert. II. §. XVIII. & XIX. p. 19. & 20.* Eamdem ſententiam vlterius confirmat *diſſertat. III. artic. II. p. 20. ſeqq.* vbi ex inſtituto de Nicolaitis agit. Accedat nunc etiam theologus Wittebergenſis IOAN. GVILIELMVS IANVS, cuius exſtat de *Nicolaitis ex haereticorum catalogo expungendis commentatio theologica*, Wittebergae anno MDCCXXIII. publicae luci expoſita, eoque conſilio conſcripta, vt illis, qui Nicolaitarum exemplo haereſin, quam vocant, practicam defendere volunt, obuiam iret. Myſtico itaque Nicolaitarum nomine, non haereticos, ſed homines impios & profanos deſignari, contendit, qui licet chriſtianum nomen profiterentur, paganorum tamen mores vitiaque retinebant, hinc & ſcortationibus indulgebant, & idolothytis veſci non ducebant ſibi religioni. De illis itaque, qui *tenere doctrinam Balaami* dicuntur, cum verba feciſſet, *ſed per Nicolai-*

tas quoque, inquit, *nihil aliud quam homines facta Iſraelitarum, Bileami conſilio corruptorum, ſiue imitantes ſiue ſuadentes, indicari, id praeter totam orationis ſeriem, & formulam connectendi,* ὄυτως ἔχεις καὶ σὺ, *eadem vtriusque vocabuli ſignificatio demonſtrat. Nam quod Ebraeis eſt* בלעם *id Graecis eſt* Νικόλαος, *dominus ſiue victor populi. Seruatur nimirum & hic mos, apocalypſi Ioanneae haud infrequens, quo eadem res vel perſona, graeco ſimul & ebraico nomine exprimitur &c.* Pergit deinde : *ſpeciatim vero in duobus Nicolaitae ſiue Balaamitae Pergameni cum Iſraelitis, per doctrinam, hoc eſt, conſilium Bileami corruptis, comparantur, quae ſunt :* Φαγεῖν εἰδωλόθυτα καὶ πορνεῦσαι. *Vtrumque enim aeuo apoſtolico aeque ac Moſaico paganis familiare erat, & hoc non minus ac illud vulgo licitum habebatur, immo etiam in religionis parte cenſebatur. Hinc multi ex gentilibus, praeſertim orientalibus, ad religionem chriſtianam conuerſi, ab inueterata conſuetudine aegre admodum recedebant, & quanto magis haec cupiditatibus carnalibus blandiebatur, tanto ad eam excuſandam proniores erant. Qua de cauſſa tam ſaepe apoſtoli, eiusmodi chriſtianos admonent, hanc vitam alios poſtulare mores, deponendum eſſe veterem hominem, concupiſcentiarum errore corruptum &c. cap. II. §. XVI.*

&

& *XVII. p. 26. & 27.* Rationes autem, quibus vir doctiſſimus probare voluit, Nicolaitas in haereticorum numerum referendos non eſſe, praecipuae ſunt, quod nusquam in apocalypſi, nec vllo alio ſcripturae ſacrae loco, vel Nicolaus aliquis haereticus nominetur, vel Nicolaitis haereſis adſcribatur; quod Nicolaitae in apocalypſi memorati, non alii ſint quam Balaamitae; aut ergo vtrosque, aut neutros, inter aeui apoſtolici haereticos referendos eſſe; quod nec IRENAEVS, nec EPIPHANIVS, nec quisquam alius veterum Balaamitas haereticis accenſuerit; hinc enim ſequi, quod nec Nicolaitae in illorum referendi ſint numerum; quod opera Nicolaitarum non fuerint ἴδιόν τι (quod tamen ad haereſin requiratur) ſed communia paganorum vitia; quod verba εἰδωλόθυτα φαγεῖν καὶ πορνεῦσαι in apocalypſi Ioannis non aliter accipi queant, quam in decreto concilii Hieroſolymitani, ſcilicet non de haereſi quadam, ſed re ad diſciplinam morum ſpectante; quod verba iſta in nulla epiſtola apocalyptica ad cenſuram fidei & doctrinae, ſed vbique ad cenſuram morum pertineant; quod opera Nicolaitarum in iis eccleſiis reprehendantur, quibus ampliſſimum fidei ac doctrinae chriſtianae conſtanter ſeruatae teſtimonium tribuatur; & quae reliquae ſunt eiusdem generis *l. c.* §. *XVIII. p. 31.*

Praetermittendus quoque hic non eſt L. M. ARTEMONIVS, quo ſub nomine SAMVEL CRELLIVS, IOANNIS iſtius CRELLII, cuius inter Socinianos notum ſatis nomen eſt, nepos, latitare voluit; quippe qui cum iis, quos hucusque commemorauimus, in eo conſentit, Nicolaitarum ſectam neutiquam a Nicolao quodam aut nomen ſortitam, aut originem trahere; multa tamen ſimul de Nicolaitis comminiſcitur παράδοξα, quae illi propria ſunt, & peculiaria. In quibusdam enim Nicolaitas cum Cerinthianis conueniſſe, contendit, in quibusdam ab iis diſſenſiſſe; conueniſſe in eo, quod vtrique fabricatorem ſeu creatorem mundi a Deo omnium ſupremo diſtinguerent; ſed in eo iuiſſe in diuerſa, quod Nicolaitae Ieſum hominem virtute fabricatoris mundi, in vtero virginis virum non paſſae, conceptum eſſe ſtatuerint, Cerinthus autem Ieſum pro Ioſephi habuerit filio. In eo etiam conſenſiſſe Nicolaitas & Cerinthum, quod vtrique perſonam illam, quae coelitus in Ieſum hominem deſcenderat, *Chriſtum* cognominarent; quamuis poſtea cum ab apoſtolis vnus idemque ſaluator noſter, etiam poſt motam a Nicolaitis controuerſiam, non tantum *Ieſus*, ſed etiam *Chriſtus* conſtanter vocaretur, omnino Nicolaitae & Cerinthiani, tam Ieſu homini nomen quoque Chriſti, quam Chriſto ſpirituali nomen quoque Ieſu tribuiſſe videan-

videantur; adeo vt etiam dicerent, Ieſum Chriſtum coeleſtem in Ieſum Chriſtum terreſtrem, ſeu hominem deſcendiſſe. Ad originem autem & denominationem Nicolaitarum quod attinet, *apoc. II. 6. 14. 15.* non de doctrina & operibus vnius alicuius Nicolai, ſed Nicolaitarum in plurali, agi, ARTEMONIVS pronuntiat, indeque ſequi putat, a nullo peculiari quodam viro, cui nomen fuiſſet Nicolao, tamquam ſectae auctore & capite, eos exortos fuiſſe; cum enim *apoc. II. 14.* memorentur, qui Balaami tenuerint doctrinam, verſu ſtatim ſequenti memorandos fuiſſe, qui Nicolai tenuerint doctrinam, ſi quidem vnus aliquis Nicolaus haereſin iſtam condidiſſet; hinc & adlatis aliis eiusdem generis rationibus concludit, non vnum aliquem nomine Nicolaum huius ſectae fuiſſe patrem, ſed plures, qui collatis inter ſe capitibus, *ſyſtema illud anti-chriſtianum* conflarint, in vnam haereſin conſpirauerint, & ſeſe Nicolaitas, *victores mundi* (ob rationem deinceps indicandam) vocauerint. Deinde autem addit, cum iſti homines viderint, ſe victoriam, quam ſibi pollicebantur, per vanam ſuam de Chriſto impaſſibili doctrinam non obtinuiſſe; non abſurde aliquem coniicere poſſe, poſtea demum a Nicolao illo ſanctiſſimo ſeptemuiro, facto verbisque eius in malum ſenſum detortis, poſt eius deceſſum, originem nominis ſui repetere coepiſſe; fierique adeo potuiſſe,

potuiſſe, vt primi ſaeculi apoſtolicorumque temporum Nicolaitae, a *mundi* aut *populorum*, quam ſibi pollicebantur, *victoria*; ſecundi ſaeculi a Nicolao illo, nomen ſibi inderent. Atque ita quidem ARTEMONIVS de Nicolaitis diſſerit, in *initio euangelii ſancti Ioannis apoſtoli, ex antiquitate eccleſiaſtica reſtituto, indidemque noua ratione illuſtrato, part. II. cap. X. p. 328. ſeqq.*

Vt vero eo luculentius, quae viri iſtius docti de Nicolaitis ſit ſententia, pateat; reliqua quoque, quae alibi de iisdem diſſerit, addere iuuabit. Dum enim in eo eſt, vt euincat, Cerinthum & Nicolaitas, iam ante ſcriptam a Ioanne epiſtolam primam, apoſtolorum doctrinam de Chriſto & Deo patre corrupiſſe, Ioannem quoque *I. ep. IV. 4. 5.* ad Nicolaitas reſpexiſſe contendit. Et initio quidem adſerit, iſtos homines ſe Nicolaitas, hoc eſt, *victores mundi* adpellaſſe, iſtudque ſibi ipſos dediſſe nomen videri, quaſi noua hac doctrina *de Chriſto impaſſibili*, melius vniuerſo orbi, quam dogma, *de Chriſto crucifixo*, placitura, populos terrarum ſuperaturi, & mundum ſub euangelii ſui noui poteſtatem redacturi eſſent. Tum vero verba Ioannis hunc in modum explicat: *vos ex Deo eſtis & iſtos* (*Nicolaitas, victores populorum pſeudonymos, victores mundi, ſcilicet!*) *viciſtis. Illi ex mundo ſunt* (*ex mundo dependent, & a mundo potius victi, mundo adſentantur, eique grata loquuntur.*)

tur.) *Quis eſt, qui vincit mundum,* (*& verus eſt Nicolaita*) *niſi concedens quod Ieſus ſit ille filius Dei? Deinde, quis,* (*inquit cap. II. 22. 23.*) *eſt mendax, niſi qui negat, quod Ieſus eſt Chriſtus?* (*cum nempe Chriſtum ſeparat a Ieſu.*) *Hic eſt antichriſtus, qui negat non filium tantum, ſed & patrem* (*negans Deum ſummum eſſe creatorem mundi, Ieſu Chriſti patrem.*) Pari ratione cum Ioannes eiusdem epiſtolae *cap. IV. 3.* dicit: *quisquis autem ſpiritus Ieſum Chriſtum in carne veniſſe non confitetur, is a Deo non eſt;* ARTEMONIVS ad Nicolaitas hoc trahit, vtpote qui negauerint, Chriſtum in mundo vera carne humana praeditum apparuiſſe, ſed dixerint, Chriſtum mere ſpiritualem perſonam a Ieſu homine diſtinctam, in hunc Ieſum deſcendiſſe, adeoque non in carne ſua propria in mundum, ſed absque carne in carnem alienam, in carnem alterius veniſſe. Interim non diffitetur, Ioannem hiſce verbis Docetas quoque eiusdem temporis ferire, vtpote qui Ieſum a Chriſto non equidem ſeparauerint, Ieſum Chriſtum tamen in carne veniſſe negauerint, ſiquidem eum δοκήσει putatiue hominem apparuiſſe, reipſa autem ſolummodo ſpiritualem naturam habuiſſe, adfirmauerint. Verba enim iſta Ἰησοῦν χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, ab apoſtolo eſſe poſita, vt pro diuerſa conſtructione, tam ad Nicolaitas & Cerinthum,

thum, quam Docetas referri poſſint. Eiusdem generis & alia addit *l. c. part. II. cap. XV. p. 361.*

Tandem & obſeruatu dignum, quid ARTEMONIVS per *opera* Nicolaitarum intelligat. Cum enim docuiſſet, epiſtolam primam Ioannis a Cerintho quibusdam in locis corruptam fuiſſe, immo Cerinthum eiusque diſcipulos Ioanni, vt in fine apocalypſeos iudicia diuina falſatoribus libri ſui denuntiaret, praecipuam dediſſe occaſionem videri; ita pergit: *Dominus Ieſus quoque in apocalypſi in Nicolaitarum opera inuectus, etiam eiusmodi corruptiones & detorſiones verbi diuini notare videtur. Per opera Nicolaitarum, ipſam eorum operoſam doctrinam, eius excogitationem ſtudioſamque propagationem intelligi debere, apparet ex II. Ioan. verſ. 10. 11.* (vbi Ioannes dicit:) *ſi quis venit ad vos & hanc doctrinam (quod Ieſus, qui in carne in mundum venit, ſit Chriſtus) non adfert, ne recipiatis eum in domum, neque aue ei dicite. Nam qui dicit ei aue, communicat cum operibus eius malis; id eſt, cum propagatione execrandae eius doctrinae. De Nicolaitis hic agere Ioannem in epiſtola, dubium eſſe nequit.* Subiicit deinde alia eiusdem generis, vt euincat, per *opera* interdum in ſcriptura ſacra ipſam doctrinam intelligi, *part. II. cap. XVII. p. 380. not. 25.*

Sed

Sed non ita dimittendus nobis eſt ARTEMONIVS, quin nonnulla ad iſta eius adſerta obſeruemus. Nicolaitas in quibusdam cum Cerintho conueniſſe, negari nequit, cum diſerte hoc tradat IRENAEVS *lib. III. cap. XI. p. 318.* Quousque autem hoc admitti queat, in ſequentibus diſquiremus. Speciatim & in eo conſenſerunt, ſecundum IRENAEVM, quod Chriſtum a Ieſu diſtinxerunt, adſerueruntque, *Chriſtum impaſſibilem perſeueraſſe, deſcendentem in Ieſum filium fabricatoris & iterum reuolaſſe in ſuum pleroma.* Vnde patet, Cerinthianos pariter ac Nicolaitas Chriſtum neutiquam pro vero Deo habuiſſe, quamuis etiam, quod pro nudo eum habuerint homine, dici nequeat. Praeterquam enim quod Nicolaitae, fatente ARTEMONIO, Ieſum hominem virtute fabricatoris mundi, in vtero beatae virginis Mariae conceptum ſtatuerunt; vtrique & Cerinthiani & Nicolaitae, Chriſtum, hoc eſt, naturam quamdam ſeu ſubſtantiam ſpiritualem, eam quidem non talem, quae pro ipſo Deo ſummo haberi queat, at humana tamen longe praeſtantiorem, ſe cum Ieſu homine coniunxiſſe, docuerunt, quamuis non perpetuo ac indiſſolubili nexu. At hoc male habet ARTEMONIVM, qui & Cerinthianis & Nicolaitis longe eſt deterior, dum ſeruatorem noſtrum pro nudo homine venditat, & apoſtolos ſpeciatim Ioannem id egiſſe, aliis perſuadere adnititur, vt contra Cerinthia-

nos

nos Nicolaitasque euinceret, nullam naturam ſuperiorem quocumque modo cum Ieſu fuiſſe coniunctam, vtpote qui nudus fuerit homo. Quae quam procul ab omni veritate remota ſint, & per ſe patet, & deinceps oſtendemus, cum ad Cerinthianos peruenerimus. Ad originem & denominationem Nicolaitarum quod attinet, non video, cur a viro quodam, cui Nicolai nomen fuerit, deriuari nequeat. Certe ARTEMONII rationes, vt ſecus ſentiam, non efficient. Nicolaitarum meminit Ioannes, non Nicolai. Quid tum? Ergo Nicolaitae non potuerunt nomen originemque trahere a Nicolao? At meminit Ioannes eorum, qui ſequebantur doctrinam Balaami; ergo etiam ſtatim meminiſſe debebat eorum, qui Nicolai tenebant doctrinam. Cur vero ita? Quae ratio, cur non Nicolaitas vocare potuerit, qui Nicolai tenebant doctrinam, ſimulque nomen ab eo acceperant? At cauſſam non habuit Ioannes, cur parceret nomini Nicolai. Immo, ſi ipſe Nicolaus innocens fuit, & praeter mentem intentionemque ſectae huic aut eius denominationi originem dedit, quod plurimis placet, cauſſam habuit. Sed eſto: nullam eum habuiſſe; num vero habuit, cur neceſſario ipſius auctoris ſectae mentionem facere debuerit? Ab ARTEMONIO nullam, quae hoc probaret, adlatam vidi rationem. Corruit itaque eius ſententia non

non vnum aliquem Nicolaum ſectae iſtius patrem fuiſſe, ſed plures, qui collatis inter ſe capitibus *ſyſtema* illud *anti-chriſtianum* conflauerint, ſeque Nicolaitas ſeu *victores mundi* adpellitauerint. Sed quodnam eſt *ſyſtema* illud *anti-chriſtianum*? Haud dubie illud, quod Chriſtum non nudum hominem, quamuis & nec verum Deum, dixerint. Non abnuo: recteque illud *anti-chriſtianum* vocari, lubens fateor. Sed nonne merito eodem nomine veniet ſyſtema ARTEMONII, qui ne id quidem admittit, quod Cerinthiani & Nicolaitae docuerunt, Chriſtumque pro nudo homine habet? Nicolaitas ſibi ipſos hoc nomen dediſſe, atque victores mundi videri voluiſſe, adſerit quidem ARTEMONIVS, ſed non probat. Nec, vt puto, a nobis exiget, vt ſine teſte illi credamus. At noua, inquit, doctrina *de Chriſto impaſſibili*, melius vniuerſo orbi placere poterat, quam dogma *de Chriſto crucifixo*. Nimirum, dum Chriſtum a Ieſu diſtinguebant, Chriſtum ceu naturam ſpiritualem pati non potuiſſe adſerebant, immo Chriſtum a Ieſu auolaſſe, ſtatuebant, cum hic ceu nudus homo pateretur. Non itaque negabant, ſeruatorem noſtrum crucifixum; ſed eum vt nudum hominem crucifixum contendebant. Num vero aliud quid ARTEMONIVS docet? Seruatorem & ipſe pro nudo homine habet; ergo & nudum hominem crucifixum eum adſerere

oportet, quod & diſerte & citra ambages adſerit. Amice ergo cum Nicolaitis conſpirat; forte & cum iisdem imperium mundi ſibi pollicetur. Ioannem in prima ſua epiſtola tum ad Cerinthianos, tum & ad Docetas reſpicere, lubens fateor; dicemusque hac de re copioſius in ſequentibus. An *cap. IV. 4. 5.* ad Nicolaitas reſpiciat, ea quidem ratione, qua haec verba ARTEMONIVS παραφράζει, dubitare tantiſper licebit, donec praeter ingenii luſum, aliam, eamdemque ſolidam rationem attulerit. Ad *opera Nicolaitarum* quod attinet, ea non in deprauationibus & detorſionibus verbi diuini, ſed in eo, quod idolothytis veſci, & ſcortationibus indulgere, ſibi religioni non duxerint, conſtitiſſe, diſerte Ioannes indicat. Nec tamen doctrina excludenda, cum hoc nomine vel maxime reprehendantur, quod non tantum talia perpetrauerint, ſed & omnino iſta licita eſſe, & cum nominis chriſtiani profeſſione conſiſtere poſſe, docuerint. Qua de re deinceps plura dicemus.

Sed vt reliqua exſequamur, quae de Nicolaitis commemoranda reſtant, quantumuis, vt ex dictis adparet, viri longe doctiſſimi exiſtiment, nomen Nicolaitarum neutiquam proprie, ſed myſtice & figurate accipiendum eſſe, adeoque & eos a Nicolao quodam originem non trahere; quamobrem &, quidquid IRENAEVS, CLEMENS Alexandrinus, aliique

que veterum hac de re tradunt, explodunt & inter commenta referunt; nondum tamen ita hoc omnibus perſuaderi potuit, vt non exſiſtant, qui aliter ſentiant, veterisque eccleſiae doctorum de origine huius ſectae eiusque denominatione narrationem defendant ac tueantur. Hos inter maxime laudandus eſt vir eruditiſſimus IOAN. LAVRENTIVS MOSHEIMIVS, cuius *demonſtratio ſectae Nicolaitarum aduerſus doctiſſimos eius oppugnatores* exſtat in *bibliotheca hiſtorico-philologico-theologica*, quae Bremae prodiit, *claſſ. I. faſcic. IV. p. 382. ſeqq.* In ea auctor doctiſſimus ex inſtituto hac de re agit, cumprimis autem contra CAMPEGIVM VITRINGAM, cuius ſententiam ſupra exhibuimus, HIERONYMVM DVRERVM, in libello germanico: *Geheimnis des Reichs Ieſu Chriſti, oder gründliche Erklærung der Offenbahrung Ioannis*, inſcripto, & denique contra auctorem, qui editionem operum IRENAEI a RENATO MASSVETO curatam, in *actis erudit. Lipſ. ann. MDCCXII. menſe April. p. 179.* recenſuerat, diſputat. Nihil eorum, quae ad adſerendam veterum, cumprimis IRENAEI, fidem, & ſecus ſentientium labefactandam opinionem pertinent, praetermittit, atque de origine iſtius ſectae ita cenſet: Nicolaum, virum alias optimum, dicto quodam aut facto, citra tamen ſuam culpam, libidinoſis hominibus, vt nomine ſuo abuterentur, occaſionem

praebuiſſe; *p. 423.* Id vero peculiare habet, quod per τὺς κρατῦντας τὴν διδαχὴν τῶν Νικολαιτῶν non ipſos Nicolaitas, ſed eos, qui clam cum Nicolaitis fecerint, intelligendos, exiſtimet. Nimirum cum obſeruaſſet, per iſta verba ſectantes doctrinam Nicolaitarum, & Nicolaitas ipſos ſibi inuicem opponi: mentem ſuam hac ſuper re porro ita explicat: *Non dicit*, (Ioannes) *verſantur in coetu tuo Nicolaitae; ſed: latent in illo, qui licet aliud prae ſe ferant, tacito tamen ſub pectore virus Nicolaitarum condunt. Vel ex his ſole clarius, fuiſſe peculiarem quamdam huius nominis ſectam, quae ſacro licet coetu exturbata, ſuos tamen clam in eo ſectatores habuerit. Quod ex collatione alterius loci comprobatur. Communis loquendi vſus ita fert, vt, qui palam huius vel illius male ſani capitis deliria adoptant, v. c. Mennonis, ab auctore Mennonitae appellentur; illi vero, qui alius membra ſunt ſocietatis, cuius vtuntur ſacris, aliud tamen vultu oſtendunt, aliud animo tegunt, indiciisque quibusdam mentis ſcabiem produnt, participes illius doctrinae v. g. Mennonis, curate dicantur. Transferantur haec ad rem noſtram, & cuiuis diſcrimen illud inter Nicolaitas, & Nicolaitarum in coetu Pergameno ſequaces ob oculos erit poſitum; l. c. p. 438.* Diſplicent iſta ARTEMONIO, qui varia habet, quae regerat. Cum enim

κρατῦν-

κρατȣ̃ντες (*fortiter*) *tenentes τὴν διδαχὴν Βαλαάμ doctrinam Balaam*, apertos eius profeſſores deſignent; non minus tales *κρατȣ̃ντες τὴν διδαχὴν τῶν Νικολαιτῶν qui tenebant doctrinam Nicolaitarum*, dicendos exiſtimat. Nec dominum noſtrum Ieſum angelo huic eccleſiae Pergamenae exprobraturum fuiſſe, putat, tolerantiam hominum in eccleſia latentium; quos cum in ea eſſe neſciret, exturbare inde non poterat, eccleſia de occultis non iudicante. Praeterea, cum dicitur: *ἔχεις καὶ σὺ*, *habes etiam tu*; ad eccleſiam Epheſinam reſpici, obſeruat, ea quidem ratione, vt, quemadmodum Epheſinae eccleſiae angelus laudabatur, quod opera Nicolaitarum odio haberet, ita Pergamenae contra eccleſiae angelus vituperetur, quod eiusmodi homines tolerarct; indeque adeo concludir, in Pergamena non minus, quam in Epheſina eccleſia illos notos fuiſſe, & poſt carecta non latuiſſe; in *initio euangelii ſancti Ioannis &c. part. II. cap. X. p. 330.* Res non magni momenti eſt, & ad id, quod caput cauſſae eſt, ac praecipue in quaeſtionem venit, an Nicolaitae a Nicolao quodam nomen & originem trahant, parum facit. Forte ideo ſeruator optimus iſta loquendi ratione vſus eſt, vt indicaret, iſtos homines, qui in eccleſia Pergamena erant, non moribus ſolum & vitae genere Nicolaitas eſſe, ſed ipſa quoque doctri-

na, quam firmiter teneant, & quauis ratione propugnare adlaborent, vt adeo eo fortius iis obuiam eundum ſit.

Expoſitis ita aliorum de Nicolaitis, eorumque origine, placitis, ſupereſt, vt, quid nobis veroſimile videatur, paucis ediſſeramus. Rebus autem omnibus probe conſideratis, omnino ita exiſtimo: exſtitiſſe in veteri eaque apoſtolica eccleſia haereticos, qui Nicolaitae dicti ſunt a Nicolao illo, eccleſiae Hieroſolymitanae diacono, viro quidem pio & ſancto, ſed qui facto quodam & dicto incaute nec ſatis conſiderate prolato, hominibus ad libidinem ſimiliaque vitia pronis occaſionem praebuit, nomen eius prauis ſuis cupiditatibus, & quibus eas defendebant, dogmatibus obtendendi. Ita vt cenſeam, primum inducor, quod in verbis Ioannis, quibus Nicolaitarum mentionem facit, nihil inueniatur, quod huic ſententiae repugnet. In epiſtola ad angelum eccleſiae Epheſinae dicitur: *ſed hoc habes, quod Nicolaitarum opera odiſti, quae & ego odi; apoc. II. 6.* De Nicolaitis, ceu hominibus iſta aetate ſatis notis, loquitur. Nullum, ne leuiſſimum quidem indicium adeſt, ex quo colligi queat, vocem iſtam hic myſtice aut ſymbolice accipiendam eſſe. Deinde in epiſtola ad angelum eccleſiae Pergamenae comparatio inſtituitur inter eos, qui in veteri teſtamento, auctore Bileamo, idolorum cultui & ſcortationibus litabant,

&

& inter Nicolaitas, qui tempore apoſtolorum non tantum idem faciebant, ſed omnino, talia fieri poſſe aut debere, docebant contendebantque. Senſus namque verborum iſtorum hic eſt : *Sed habeo pauca contra te, quod habes iſtic, qui Balaami doctrinam tenent : quemadmodum enim iſte Balakum docuit, ſiue illi conſilium dedit, quo pacto perdere Iſraelitas poſſet, ſi eos ad idolothyta, & ſcortationem perduceret ; ita habes & tu Nicolaitarum doctrinam tenentes, ſiue Nicolaitas, qui non tantum idolothytis veſcuntur, & ſcortationibus indulgent, ſed idem etiam non eſſe nefas docent, defendunt, inculcant, & hac ratione eccleſiam perdere adnituntur.* Qui quidem iſtorum verborum ſenſus vti planiſſimus eſt; ita quod per Nicolaitas alii, quam qui a Nicolao quodam nomen retulerunt, intelligendi ſint, inde colligi nequit. Dubitoque valde, an ſenſus aeque planus & euidens reſultet, ſi Nicolaitarum vocem aenigmatice accipere velis. Nec eſt, quod regeras, Ioannem in tota apocalypſi ſymbolicum aliquod & aenigmaticum ſequi dicendi genus. Id enim vero quod in epiſtolis illis apocalypticis faciat, nondum euictum eſt ; immo longe veroſimilius, epiſtolas illas proprie, & vt hiſtoricam narrationem decet, intelligendas eſſe; quamuis quae in iis de ſeptem iſtarum eccleſiarum ſtatu referuntur, etiam ceu typus aliquis atque imago

rerum futurarum, ſpectari queant. Eſto vero, aenigmaticum & ſymbolicum in iis obtinere ſenſum; num ſtatim inde colligere licet, nullos eo tempore exſtitiſſe Nicolaitas? aut fieri non potuiſſe, vt a Nicolao quodam nomen & originem trahant? Immo nomina *Tyrus*, *Babel*, aliaque in ſcriptis propheticis ſaepe typice ac myſtice vſurpari, conſtat; quod & de vocibus *Iuda*, *Iſrael*, ſimilibusque notum eſt. Quis autem inde colligat, nullas vmquam exſtitiſſe vrbes *Tyrus* & *Babel* dictas; aut nullum vmquam fuiſſe populum, qui *Iudae* aut *Iſraelis* nomine venerit? Memoratur etiam in eadem Ioannis apocalypſi Ieſabel mulier, quae multos ad ſcortationes & idololatriam ſeduxit. Haec ſi vel maxime vt typus aliquis atque imago conſideretur; quid quaeſo obſtat, quo minus eo tempore reuera eiusmodi mulier hocce nomine gaudens exſtiterit? At, ſignificatio, inquis, vocis *Nicolaus* reſpondet ſignificationi vocis *Bileam*. Eſto. Ergone ſtatim inde ſequitur, vocem *Nicolaus* aenigmatice accipiendam? Ergone fieri poteſt, vt duo nomina eamdem habeant ſignificationem, & nihilo ſecius nomina propria maneant? FRIDERICVS vtique SPANHEMIVS iſtam nominis ebraei & graeci ſimilitudinem *frigidam alluſionem* vocat, *hiſtor. chriſtian. ſaec. I. tom. I. operum p. 576.* Interim non negauerim, comparationem forte inter Bileami ſectatores

tores & Nicolaitas inſtitui, quod conuenientia quaedam ſignificationis detur inter voces *Bileam*, & *Nicolaus*; ſed inde minime ſequitur, vocem *Nicolaitae* hic non poſſe accipi tamquam nomen proprium.

Quemadmodum itaque in verbis ſcriptoris ſacri nihil omnino, quod aut noſtram euertat, aut ſecus exiſtimantium ſtabiliat ſententiam, reperitur: ita IRENAEI, ceterorumque veteris eccleſiae hic neutiquam in minimis ponenda eſt auctoritas. Enim vero ſi illud, quod tot praeſtantium ſcriptorum teſtimoniis confirmatur, ſtatim ceu incertam reiicere *traditionem*, aut omnino inter fabulas ac commenta referre velimus, praeſertim, cum praegnans ſolidaque, quae id ſuadeat, non adſit ratio: ecquid tandem certum erit, ac extra dubium poſitum? Committendum nobis non eſt, vt ita omnem veterum labefactemus fidem; ne veritatis hoſtibus telum ſubminiſtremus, quo aliquando in re maioris momenti contra nos vti queant. Speciatim ad IRENAEVM quod attinet, eum non omnis naeui expertem eſſe, probe ſcio, lubensque fateor: ſed cur in iſta de Nicolaitis narratione fides illi deneganda ſit, non perſpicio. POLYCARPI erat diſcipulus, cui & totum ſe tradiderat: quemadmodum POLYCARPVS ſua ab ipſo Ioanne ſanctiſſimo apocalypſeos auctore acceperat. Huncce itaque virum de Nicolaitis, quae non perſpecta prorſus aut

exploratа illi fuerant, ſcripſiſſe, quis credat? aut quis ſibi perſuadeat, ignoraſſe eum, vocem *Nicolaitae* Ioannem aenigmatice aut in ſenſu myſtico adhibuiſſe? Hodie ſcilicet rectius nouimus, quid iſta voce Ioannes ſibi voluerit, quam POLYCARPVS, Ioannis diſcipulus, quem magiſtrum habuit IRENAEVS. At vero in textu graeco forte IRENAEI, qui hodie non amplius exſtat, verba ita ſe habuerunt, vt IRENAEVS non ex ſua, ſed aliorum, aut ipſorum Nicolaitarum, ſententia hoc diceret. Id ſi probari poſſet, rem fere conficeret. Sed cum ad meram hoc redeat coniecturam; nullum momentum trahit. CLEMENS Alexandrinus equidem *l. c.* ſcribit: τοιῦτοι δὲ καὶ οἱ φάσκοντες ἑαυτὺς Νικολάῳ ἕπεσθαι· *tales autem ſunt etiam, qui dicunt, ſe ſequi Nicolaum &c.* Ipſos nimirum indicat atque perſtringit Nicolaitas, qui perperam iactitent, Nicolaum ipſum libidinis ac impuritatis praeiuiſſe exemplum. Atque iſtud quidem, ceu meram Nicolaitarum iactantiam, reiicit. Dictum autem aliquod Nicolai occaſionem Nicolaitis praebuiſſe, aliis perſuadendi, ac ſi ipſemet Nicolaus talia perpetraſſet, quae ipſi agebant, adeo non negat, aut in dubium vocat, vt potius, illud ab iſtis hominibus non recte intellectum, ſed in prauum detortum ſenſum, contendat. Qui autem paullo accuratius, quae CLEMENS iſte

duo-

duobis in locis de Nicolaitis ſcribit, ponderauerit; facile intelliget, eum de Nicolaitis non dubitaſſe, planeque perſpecta habuiſſe, quae de iis memoriae prodidit. Quemadmodum etiam in eo, quod caput cauſſae eſt, ab IRENAEO non diſſentit: ita quaedam de Nicolaitis refert, IRENAEO non commemorata. Obuiam inde ire poſſumus illorum obiectioni, qui dicunt, vnicum huius rei auctorem eſſe IRENAEVM, ceteros nihil aliud agere, quam vt hunc ducem, veritate non ſatis explorata, ſequantur, eiusque premant veſtigia. Falſiſſimum enim hoc eſſe, vel CLEMENTIS exemplum oſtendit, quem talia commemorare, quae ab IRENAEO non didicit, manifeſtum eſt.

Sunt rurſus, qui, cum hac ratione ſe parum proficere vident, ad diſſenſum veterum prouocant, non recte perpendentes, quod in iis, quae ad caput cauſſae ſpectant, reuera nullus ſit diſſenſus. Quod CLEMENS quaedam narrat, quae IRENAEVS ſilentio praetermiſit, hoc nullum arguit diſſenſum; vt antea iam obſeruauimus. CLEMENTEM ſequuntur EVSEBIVS, AVGVSTINVS, THEODORETVS, qui adeo & ipſi ab IRENAEO non diſſentiunt. HIERONYMVS, EPIPHANIVS, aliique in eo tantum a CLEMENTE abeunt, quod, ipſum Nicolaum impuritatis & prauae doctrinae exemplum ſectatoribus ſuis prae-

praeiuiſſe, contendunt; ſed conſentiunt in eo, ſectae iſtius originem atque nomen a Nicolao iſto, Hieroſolymitanae eccleſiae diacono, repetendum eſſe. Idque eſt, de quo nunc quaeritur. Tandem & ad Lucae ſilentium ſeſe recipere ſolent, qui IRENAEI, CLEMENTIS, ceterorumque fidem in dubium vocant, ſimulque elogium illud inſigne, quo Nicolaus ab eodem ſcriptore ſacro ornatur, *act. VI. 3.* obiiciunt. Verum ad prius quod attinet, ſi dicamus, quod & prorſus ſimile vero eſt, Nicolaitas tum demum dicto iſto Nicolai ad vitia ſua tegenda abuti coepiſſe, cum Lucas iam apoſtolorum acta litteris conſignaſſet: ſilentium iſtius ſcriptoris ſacri, nullum nobis faceſſet negotium. Sed nec elogium illud, quo Nicolaum ornat Lucas, nobis obſtat; immo nec illis obſtat, qui cum HIERONYMO, EPIPHANIO, aliisque, adſerunt, Nicolaum ipſum in vitia iſta prolapſum eſſe, quae Nicolaitis, ab eo dictis, tribuuntur. Fieri enim poſſe, vt vir etiam aliquis pius & ſanctus, niſi caute & circumſpecte incedat, in grauiora peccata ruat praeceps, quis dubitet? Certe res ipſa & experientia hoc docet. Sed nos ne illud quidem adſerimus; immo ſupra iam profeſſi ſumus, veroſimilius nobis videri, rem ita contigiſſe, prout Alexandrinus CLEMENS narrat, Nicolaum, cetera pium atque ſanctum virum, praeter mentem ſententiamque ſuam, facto

cto quodam aut dicto, hominibus ad frena cupiditatibus ſuis prauis laxanda pronis, occaſionem dediſſe, vt eum in vitiorum errorumque ſuorum ſocietatem velut raperent, immo principem atque anteſignanum ſuae factionis conſtituerent. Nec inſolens, vt homines improbi piorum virorum recte & innocenter dictis, ſed in prauum ſenſum detortis, ea ratione abutantur, & in errorum aut haereſeos occaſionem vertant. Nec ſine ratione SAMVEL BASNAGIVS obſeruat, Nicolao hic idem contigiſſe, quod de Antigono memoriae proditum legimus; qui cum diſcipulos ſuos Sadoc & Baithos docuiſſet, *nolite eſſe tamquam ſerui*, liberaliter Deo, nec formidine poenae, aut animo ſeruili, ſeruiendum eſſe, indicans, hos inde collegiſſe, nulla praemia nullasue poenas, hinc & nec reſurrectionem mortuorum, nec extremum iudicium eſſe; in *annalib. politico-eccleſiaſtic. tom. I. ad annum Chriſti LXXXIII. p. 792.*

Et ita quidem cum euictum ſit, exſtitiſſe Nicolaitas, qui a Nicolao iſto, eccleſiae Hieroſolymitanae diacono, nomen ſortiti ſint: ſupereſt, vt oſtendamus, eosdem etiam fuiſſe haereticos. Eſſe enim viros doctos, qui hoc in dubium vocent, &, quidquid in Nicolaitis reprehenditur, ad vitam moresque, ſeu quod vitia paganorum cum chriſtiani nominis profeſſione coniungere adniſi ſint, ſpectare, conten-

tendant, antea iam obſeruauimus. Dubium vero non eſt, quin iſti homines initio veris chriſtianis ſe adſociauerint, talesque omnino videri voluerint. Deinceps vero cum non tantum in vitia grauiſſima ac exſecrabile vitae genus prolapſi fuerint, ſed & dogmata huic defendendo adcommodata adſumſerint, eaque propugnauerint: quis dubitet, eos rectiſſime in haereticorum referri numerum? Nimirum, ſcortatio & idolothytorum eſus ſunt equidem vitia ad mores vitamque ſpectantia: ſed ſi ex hypotheſi iſta, quod talia ἀδιάφορα ſint, & cum chriſtiani nominis profeſſione conſiſtere poſſint, fluant; iam aliter cenſendum: cum ea ratione iam doctrina, aut potius error, isque ordinem ſalutis prorſus euertens, hinc & maxime fundamentalis, cum vitiis iſtis coniunctus ſit. Accedit, remque omnem plane conficit, quod *apocal. II. 14. 15.* diſerte doctrinae Nicolaitarum fiat mentio, dum eccleſiae Pergamenae exprobratur, quod habeat κρατȣ͂ντας τὴν διδαχὴν τῶν Νικολαϊτῶν, *tenentes doctrinam Nicolaitarum.* Nec eſt, quod obuertas, de illis, qui Bileami conſilium ſequuti, aut per illud ſeducti ſunt, itidem dici, quod fuerint κρατȣ͂ντες τὴν διδαχὴν Βαλαὰμ *tenentes doctrinam Bileami*: vnde ſequatur, vocem διδαχὴ *doctrina*, non aliter, quam de conſilio accipi poſſe. Enimuero conſilium, quod praua quadam hypotheſi, ſeu errore, eoque

eoque capitali ac fundamentali, nititur, iam dogma aliquod falſum inuoluit. Hinc & non ſine ratione de ipſis Balaamitis dicitur, quod διδαχὴν *doctrinam* Bileami ſequantur, ſeu errore iſto imbuti fuerint, ſcortationem & idolothytorum eſum inter ἀδιάφορα referendum; & iſtum quoque Nicolaitarum fuiſſe errorem, adſeritur; hoc eſt eorum, qui itidem erant κρατοῦντες, *fortiter tenentes*, acriter defendentes, inculcantes iſtam διδαχὴν ſeu *doctrinam*; id quod vtique haereticorum eſt proprium. Nec praetermittendum, vtpote quod haud contemnendum ſententiae noſtrae robur addit, ex tota orationis, qua Ioannes vtitur, ſerie adparere, tum Epheſi, tum in aliis quibusdam eccleſiis, ad quas epiſtolae apocalypticae ſcriptae ſunt, exſtitiſſe eo tempore, qui falſis dogmatibus alios ſeducendo labem quamdam eccleſiis iſtis adſpergerent; quos inter tamen Nicolaitae eminuerint. Sic de eccleſia Epheſina dicitur: *Noui tua facta, laborem & patientiam, vtque malos ferre nequeas, & eos exploraueris, qui ſe profitentur apoſtolos, nec ſunt, quos tu falſos* (ψευδεῖς *mendaces*) *deprehendiſti; apoc. II. 2.* Vbi quin per eos, *qui ſe profitebantur apoſtolos*, falſi doctores intelligendi ſint, nemo forte dubitauerit; eosdemque & per τοὺς κακοὺς *malignos* deſignari, veroſimile admodum eſt. Immo nihil obſtat, quo minus ad ipſos Nicolaitas haec referantur: quos

quos adeo haereticis recte adnumerari, longe inde erit manifeſtiſſimum. Pari ratione & Smyrnenſis eccleſia per eos turbabatur, *qui, ſe Iudaeos*, hoc eſt veri Dei cultores ac confeſſores eſſe, profitebantur, *nec tamen erant, ſed ſynagoga ſatanae, apoc. II. 9.* Etſi enim non deſint, qui hoc de illis, qui gente pariter ac fidei profeſſione Iudaei fuerunt, & eccleſiae Smyrnenſi grauiſſima attulerunt incommoda, accipiunt; qua de re legenda, quae HERM. WITSIVS in *diatriba de ſenſu epiſtolar. apocalyptic. miſcellaneor. ſacror. part. I. cap. III. §. LXXV. p. 686.* obſeruat: prior tamen mihi praeferenda videtur explicatio; cum haud obſcure tales innuantur, qui alii videri voluerint, quam reuera fuerint; quod de iis, qui & gente & fidei profeſſione Iudaei erant, commode adſeri nequit; quamuis de iis dici poſſit, quod alii fuerint, quam vi nominis eſſe debuerint. De eccleſia Pergamenſi non tantum dicitur, quod habuerit *tenentes doctrinam Nicolaitarum*, ſed &, *quod ibi habitet*, ὅπȣ ὁ ϑρόνος τȣ͂ σατανᾶ, *vbi ſatanae thronus eſt*; & deinceps Antipas, fidus ille teſtis Dei, apud eos interfectus memoratur, *vbi ſatanas habitat.* Hic nonnulli equidem per *thronum ſatanae*, fanum Aeſculapii, in quo cultus ſit diabolus, intelligunt; vid. HERMANNVS WITSIVS *l. c. §. LXXVIII. p. 88.* Alii autem, cathedram pſeudo-doctorum innui, contendunt;

quam

quam & haud inepte *thronum ſatanae* dici poſſe, fatendum eſt. De ipſis tamen Nicolaitis hoc intelligi nequit : cum eccleſia Pergamenſis laudetur, quod throno ſatanae ſe opponat, vel illi ſe non ſubmittat. Poſt verba enim : *noui tua facta*, *& vbi habites*, *vbi ſatanae thronus eſt* ; ſtatim ſequitur : *tenesque meum nomen*, *nec meam fidem negaſti*. Ad Nicolaitas autem quod attinet, reprehenditur eadem eccleſia, quod eos toleret : *ſed habeo contra te pauca*, *quod habes iſtic &c.* De Thyatirenſi eccleſia res dubio caret. Ex iis namque, quae *apoc. II. 20.* dicuntur, cognoſcere licet, vixiſſe eo tempore mulierem quamdam, Ieſabelem dictam, (vt enim, nomen hocce myſticum vel aenigmaticum eſſe, exiſtimemus, nulla nos cogit neceſſitas) quae, ſe vatem eſſe, dixerit, quaeue & docuerit, & hac ratione multos ex ſeruis Chriſti ſeduxerit, vt ſcortarentur, & idolothytis veſcerentur. Haud paucas eiusmodi pſeudo - prophetiſſas in veteri eccleſia exſtitiſſe, hiſtoriarum nos monumenta condocent. Veroſimile admodum, eam aut ob familiae ſplendorem, aut ob diuitias, accedentibus forte & aliis cauſſis, inſignem ſibi conciliaſſe auctoritatem ; cumque Nicolaitarum partes amplexa eſſet, plurimos, vt iisdem ſe addicerent, ſeduxit. Ex Nicolaitarum eam fuiſſe ſecta, aperte ſatis Ioannes indicat, cum dicit, eam ſeduxiſſe alios ad ſcor-

tationem, & ad eſum idolothytorum. Id vero non ſolum exemplo, aut vitae ratione fecit, ſed & doctrina: διδάσκειν καὶ πλανᾶσθαι. Ob doctrinam itaque falſam non minus, quam corruptos mores, cum Ieſabel illa male audiat: quis dubitet, eam vna cum tota Nicolaitarum colluuie recte haereticis adſcribi? In epiſtola ad eccleſiam Philadelphienſem iterum commemorantur, qui ſe pro Iudaeis venditauerint, cum tales non eſſent; *apoc. III. 9.* de quibus iam antea dictum. Cum ergo & in aliis eccleſiis apocalypticis pſeudo-doctores & haeretici exſtiterint; & Nicolaitarum vbi fit mentio, cum vitae impuritate praua illorum doctrina notetur: non errabimus, ſi, haereticorum iis recte augeri numerum, contendamus. Confirmat eamdem ſententiam pluribus vir doctiſſimus IOACHIMVS LANGIVS, in *haereſiologia ſaeculi poſt Chriſtum natum primi & ſecundi diſſertation. III. artic. II. §. XII. ſeqq.*

Ad rationes ſecus ſentientium, quas ſupra propoſuimus, haud difficulter reſpondere licet. Quo iure dicatur, quod nec in apocalypſi, nec vllo alio ſcripturae ſacrae loco, vel Nicolaus aliquis haereticus nominetur, vel Nicolaitis haereſis adſcribatur, ex iis, quae hucusque diſputauimus, diiudicare licet. Enimvero, etſi Nicolaus aliquis haereticus in ſcriptura ſacra non memoretur: memorantur tamen Nicolaitae, & ita deſcribuntur, vt non

tantum

tantum turpiſſimi mores, ſed errores quoque grauiſſimi, & maxime capitales, in iis reprehendantur; eosque a Nicolao quodam originem trahere, vel ipſum illud Nicolaitarum nomen docet. Cum Balaamitis comparantur Nicolaitae: non ergo iidem ſunt: recteque adeo hi inter haereticos referuntur; vt non neceſſe ſit & illos eidem adnumerare coetui. Quod itaque IRENAEVS, EPIPHANIVS, ceterique Balaamitas inter haereticos non commemorauerint, parum ad rem facit. Cum enim, vti dictum, Nicolaitae iidem illi, qui Balaamitae, non fuerint: nullo modo inde colligere licet, nec Nicolaitas inter haereticos referendos eſſe. Opera Nicolaitarum non equidem ἴδιόν τι, ſed communia paganorum, immo & pſeudo-chriſtianorum quorumdam, fuerunt vitia; at, praeter opera iſta etiam Nicolaitarum in ſcriptura ſacra commemorantur dogmata, ex quibus opera iſta fluxerunt. Quae in decreto concilii Hieroſolymitani iniungitur abſtinentia a ſcortatione & idolothytis, ad vitae equidem rationem atque morum diſciplinam ſpectat: ſed cum in Ioannea apocalypſi ſermo de iis ſit, qui docuerunt, atque aliis perſuadere adniſi ſunt, talia licita eſſe, & cum nominis chriſtiani profeſſione conſiſtere poſſe: decreti iſtius in concilio Hieroſolymitano hac de re conditi, & eorum, quae de Nicolaitis in apocalypſi Ioannis dicuntur, vnam eamdemque rationem

non eſſe, nemo non perſpicit. Certe, quae in epiſtolis apocalypticis de Nicolaitis dicuntur, non ad morum ſolum, ſed & ad ipſius doctrinae cenſuram ſpectare, luculenter, ni fallor, hucusque demonſtrauimus. Epheſinae equidem eccleſiae ampliſſimum fidei ac doctrinae chriſtianae conſtanter ſeruatae teſtimonium tribuitur: ſed eam ipſam ob cauſſam, quod Nicolaitis, tamquam pſeudo-doctoribus & haereticis, ſeſe oppoſuerit. Pergamenſis contra eccleſia reprehenditur, quod *tenentes doctrinam Nicolaitarum* tolerauerit; adeoque, quod illi teſtimonium conſtanter ſeruatae fidei ac doctrinae chriſtianae tribuatur, dici nequit. Pari ratione & Thyatirenſis eccleſia redarguitur, quod Iſabeli feminae, quae ex Nicolaitarum grege fuit, non ita, vt decebat, ſeſe oppoſuerit. Quae quidem omnia ſatis clara ſunt & euidentia. Vnicum ſupereſt, quod alicui negotium aliquod videtur faceſſere poſſe. HEGESIPPVS namque apud EVSEBIVM auctor eſt, eccleſiam chriſtianam, quamdiu apoſtoli vixerunt, virginis cuiusdam inſtar, integram, & ab omni haereſeos labe incorruptam manſiſſe: mortuis autem apoſtolis, ceterisque, qui ipſum ſeruatorem viderant atque audiuerant, tunc demum exortam *impii erroris conſpirationem fraude & malitia falſorum doctorum*; *hiſtor. eccleſ. lib. III. cap. XXXII. p.* 104. & *lib. IV. cap. XXII. p.* 142.

p. 142. Hinc, vt & ex aliis quibuſdam veterum dictis, nonnulli colligunt, ante Traiani, aut omnino Hadriani tempora nullas in eccleſia chriſtiana exortas eſſe haereſes. Quos tamen ipſae apoſtolorum epiſtolae conticeſcere iubent, in quibus eos ſubinde contra haereticos diſputare, nemo negabit, niſi qui eas numquam legerit. Ad HEGESIPPI autem teſtimonium quod attinet, primo quidem recte HENRICVS VALESIVS obſeruat, perperam EVSEBIVM toti eccleſiae tribuiſſe, quod ab HEGESIPPO de vnica Hieroſolymorum dictum fuerat eccleſia; in *adnotationib. ad Euſebii l. c. p. 55.* Forte & hoc ſolum ſibi voluit HEGESIPPVS, maiori impudentia erupiſſe ac ſe oſtentaſſe haereticos poſt apoſtolorum tempora. Hoc enim ſi ſibi velit, nullos apoſtolorum aetate fuiſſe haereticos: nihil, quod a veritate magis abhorreat, dici potuit.

Vt vero tandem, quid de Nicolaitis, eorumque origine, mihi videatur, paucis exponam; ita exiſtimo: cum conuerſi quidam ex Iudaeis, praeſertim pſeudapoſtoli, decreto concilii Hieroſolymitani minime ſtarent, ſed Moſaicae legis obſeruantiam vrgerent; exſtiterunt rurſus alii ex conuerſis ethnicis, qui itidem ſe iſto non teneri exiſtimarent decreto, hinc & idolothytis veſci ſibi non ducerent religioni. Idque hactenus, ſi modo in ipſius ido-

 lola-

lolatriae non venirent participationem, nec aliis offenſionem praeberent, facere poterant: vti ſupra, praeeunte Paulo apoſtolo, docuimus. Sed cum iſta, quam ſibi arrogabant, libertas ibi non conſiſteret, vbi coeperat: nonnulli eousque progreſſi ſunt, vt idolothytis ſine diſcrimine veſcerentur; quantumuis idololatriam adprobare hac ratione viderentur, ſimulque ſcortationi, aliisue prauis cupiditatibus, indulgerent. Cumque eodem tempore Nicolaus, Hieroſolymitanae eccleſiae diaconus, facto aut dicto quodam incautius prolato, iſtorum hominum inſtituto fauere viſus eſſet: hancce ambabus arripuerunt manibus πρόφασιν, virumque iſtum auctorem & principem ſectae ſuae iactitarunt. Simul tamen fieri potuit, vt nonnulli ex iis ſingularia quaedam de Deo & Chriſto adſumerent placita, quae cum Cerinthianis illis communia eſſent, hisque omnibus eximiam quamdam γνῶσιν obtenderent, vnde *vulſio* (ἀπόσπασμα) *eius quae falſo cognominatur ſcientiae* IRENAEO audiunt, *lib. III. cap. XI. p. 218.* Licet autem Nicolaitae ab eodem IRENAEO cum Cerinthianis coniungantur: maximum tamen inter vtrosque diſcrimen intercedere exiſtimo. Cerinthianorum enim haereſis ex iudaiſmo prognata fuit; vt in ſequentibus oſtendemus; Nicolaitarum autem ex ethniciſmo. Cum enim, quantopere Iudaei ab idolothytis abhor-

horreant, ſatis conſtet: credibile non eſt, ex iis prognatos homines, qui idolothytis veſci, rem licitam eſſe, contenderent. Cumque & in Epheſina, & Pergamenſi, & Thyatirenſi eccleſia eiusmodi homines fuerint: longe lateque diſſeminatam fuiſſe iſtam haereſin, inde conſtat. Nec a vero prorſus abhorret, Petrum pariter ac Iudam apoſtolos in ſuis epiſtolis praecipue ad iſtam Nicolaitarum reſpexiſſe haereſin: qua de re tamen in ſequentibus plura dicemus. De nominibus barbaris, quibus Nicolaitae vſi dicuntur, *prunicus*, *barbelo*, *kaulaukau*, coniecturas ſuas, ſed admodum incertas, profert SAMVEL BASNAGIVS, in *annalib. politico-eccleſiaſticis ad annum Chriſti LXXXIII. p. 789. & 790.*

§. V.

Inter eos haereticos, quorum nomina in ſcriptura ſacra non commemorantur, dogmata tamen perſtringuntur, eminent Cerinthiani: * quorum vt errores alii, ita maxime capitalis ille, quem de Chriſto ſeruatore fouerunt & diſſeminarunt, quibusdam in locis luculenter & detegitur, & repellitur.

* Cerinthum, ſectae conditorem, principem & anteſignanum illorum fuiſſe, qui Antiochiae controuerſiam de neceſſaria legis Moſaicae obſeruantia excitarunt, ſeque Paulo ac Barnabae oppoſuerunt, EPIPHANIVS equidem & PHILASTRIVS aliique adſerunt: ſed eam ſupra iam reiecimus ſententiam. Interim, ex iudaiſmo eius prognatam fuiſſe haereſin, negari nequit; patebitque illud ex iis, quae in ſequentibus dicemus. Num etiam Cerinthus alio nomine *Merinthus* dictus ſit, an alius, eodem nomine adpellatus, adiutor eius ac ſocius exſtiterit; id quidem *ſoli Deo compertum eſſe*, adſerit EPIPHANIVS, *haereſi XXVIII. p. 115.* Nec certi quid hac de re definiuit AVGVSTINVS, dum, *Cerinthiani*, inquit, *a Cerintho, iidemque Merinthiani a Merintho*; *de haereſibus cap. VIII. p. m. 27.* Pari ratione & IOANNES DAMASCENVS: Κηρινθιανοὶ, οἱ καὶ Μηρινθιανοί· οὗτοι ἀπὸ Κηρίνθου καὶ Μηρίνθου. *Cerinthiani, qui & Merinthiani, a Cerintho & Merintho; de haereſibus, haereſi VIII. tom. I. operum p. 82.* edit. MICHAEL LEQVIEN. Sed recte obſeruatum viris doctis, Cerinthum per ludibrium Μήρινθον, hoc eſt, *laqueum* (forte quod laqueo dignum iudicarent, aut, quod falſa doctrina ſua incautos illaquearet) vocatum eſſe: cum patribus in more poſitum ſit, haereticorum nominibus

ita

ita ludere; conf. PETRVS ZORNIVS, in *opuſculis ſacris p. 607.* add. THOMAS ITTIGIVS, in *ſelectis capitib. hiſtor. eccleſiaſt. ſaec. I. cap. V. §. XXV. p. 286.* Interim IOANNES DAMASCENVS recte addit, Cerinthianos fuiſſe *iudaici generis homines.*

Inter errores Cerinthi eminet, primoque merito a nobis conſideratur loco, quo diuinitatem Chriſti ſeruatoris vocauit in dubium. Atque hoc illi confirmant, qui, Ioannem euangelium ſuum tum aliis eiusdem aetatis haereticis, iisque diuinitatis Chriſti hoſtibus, tum maxime Cerintho oppoſuiſſe, contendunt. Ita IRENAEVS: *hanc fidem annuntians Ioannes domini diſcipulus, volens per euangelii annuntiationem auferre eum, qui a Cerintho inſeminatus erat hominibus, errorem, & multo prius ab his, qui dicuntur Nicolaitae, qui ſunt vulſio eius, quae falſo cognominatur ſcientiae, vt confunderet eos & ſuaderet, quoniam vnus Deus, qui omnia fecit per verbum ſuum, & non quemadmodum illi dicunt &c.* Recitatis hinc Cerinthianorum erroribus, doctrinae Ioannis oppoſitis; ita pergit: *Omnia igitur talia circumſcribere volens diſcipulus domini, & regulam veritatis conſtituere in eccleſia, quia eſt vnus Deus omnipotens, qui per verbum ſuum omnia fecit, & viſibilia & inuiſibilia; ſignificans quoque,*

que, quoniam per verbum, per quod Deus perfecit conditionem (creationem) *in hoc & ſalutem his, qui in conditione ſunt, praeſtitit hominibus, ſic inchoauit in ea, quae eſt ſecundum euangelium, doctrina: in principio erat verbum &c. lib. III. cap. XI. p. 218.* HIERONYMVS non tantum idem confirmat, ſed &, ab Aſiae epiſcopis rogatum Ioannem hunc in ſe ſuſcepiſſe laborem, addit. *Nouiſſimus*, inquit, *omnium ſcripſit euangelium, rogatus ab Aſiae epiſcopis aduerſus Cerinthum, aliosque haereticos, & maxime tunc Ebionitarum dogma conſurgens, qui adſerunt Chriſtum ante Mariam non fuiſſe*; in *catalogo ſcriptor. eccleſiaſtic. cap. IX. p. 31.* Conſentit & EPIPHANIVS, atque obſeruat, iisdem illis in locis, in quibus nudum hominem, & ex vtriusque ſexus coniunctione, ſatum eſſe Chriſtum, Ebion & Cerinthus cum ſuis adſerere auſi ſunt, hoc eſt in Aſia; ibidem ſpiritum ſanctum, illam velut herbam ſanctiſſimam, aut fruticem in orbem extuliſſe, quo & ſerpens abigeretur, & tyrannicus diaboli dominatus euerteretur; illic enim beatum Ioannem effoeta iam aetate praedicare ſancti ſpiritus hortatu iuſſum, & errantes a via reuocare; *haereſi LI. p. 423.* Atque eamdem ſententiam plurimi quoque recentiorum amplectuntur, ex quibus praecipue laudandus GEORGIVS BVLLVS, qui & diſtincte, quae-

nam

nam in exordio euangelii Ioannis verba Cerinthianos, aliosue haereticos, feriant, oſtendit; in *iudicio eccleſiae catholicae trium primorum ſaeculorum de neceſſitate credendi, quod dominus noſter Ieſus Chriſtus ſit verus Deus, &c. cap. II. §. IV. p. 14. ſeqq.*

Nec tamen omnibus haec ſe probauit ſententia; ex quibus illi argumentis, ſpeciem quamdam prae ſe ferentibus, pugnare videntur, qui, temporum rationes obſtare, contendunt, quo minus ad Cerinthianos reſpiciat Ioannes: ſiquidem Cerinthus ſecundo demum ſaeculo vixerit, ſuamque diſſeminauerit haereſin. Et SAMVELEM quidem BASNAGIVM, in *annalib. politico-eccleſiaſticis ad annum Chriſti L. §. XIX. p. 600.* inter alia hanc quoque vrgere rationem, cur Cerinthus illorum, qui Antiochiae Paulo & Barnabae ſe oppoſuerunt, dux & anteſignanus eſſe non potuerit, ſupra iam obſeruauimus. Eamdem ſententiam idem vir doctiſſimus propugnat, in *exercitationib. hiſtorico-crit. ad an. XXI. num. II. p. 358. ſeqq.* Iungendus illi auctor tractatus: *eclairciſſemens ſur la doctrine & ſur l' hiſtoire eccleſiaſtique des deux premiers ſiecles*, quem FACDITIVM abbatem eſſe, ferunt, *cap. V. p. 64. ſeqq.* Cumprimis autem vir eruditiſſimus FRIDERICVS ADOLPHVS LAMPE hic commemorandus eſt, qui omnes ingenii neruos intendit, vt euincat, Ce-

rinthum

rinthum ſaeculo demum ſecundo vixiſſe, fallique adeo eum magnopere, qui, illum, aut eius ſectatores, a Ioanne refutatos, ſibi perſuadeat; in *commentar. analytico-exeget. in Ioannem prolegom. lib. II. cap. III.* §. *XIII. ſeqq. p. 181. ſeqq.* Et recte quidem facit vir ille longe celeberrimus, dum primum rationes leuioris momenti, cuiusmodi ſunt teſtimonium HEGESIPPI, de eccleſia, ante mortem apoſtolorum adhuc virgine, nec haereticorum portentis vitiata & corrupta, de quo antea quoque dictum; teſtimonium CLEMENTIS Alexandrini, quo non omnium haereſium conditores, ſed Baſilidem tantum & Valentinum, ad tempora Hadriani imperatoris refert; ſilentium denique IGNATII reiecit, certe non multum illis tribuendum, cenſet. Sunt enim ita vtique comparatae, vt ſecus ſentientibus non deſint, quae ad eas reſpondere queant. Grauiores itaque firmioresque prolaturus, primo ad conſtantem patrum, Cerinthum poſt Carpocratem collocantium, fidem, prouocat; idque ipſius IRENAEI, cumprimis autem TERTVLLIANI, tum & EPIPHANII ac AVGVSTINI, exemplo comprobat. Carpocratem autem eodem cum Baſilide, Saturnino, & Valentino, innotuiſſe tempore, conſtantem veterum eſſe ſententiam, pronuntiat. Idem porro ipſius IRENAEI conſenſu confirmat, vtpote qui Gnoſticos, Menandri diſcipulos, poſt

tempora

tempora apoſtolica collocet; Cerinthum vero itidem inter Gnoſticos referat. Accedere, ait, quod idem IRENAEVS Cerinthianos Nicolaitis poſteriores faciat; hos autem comparuiſſe, quando Ioannes apocalypſin ſcribebat, fateatur, quod & res ipſa doceat. Addit teſtimonium Pii I. epiſcopi Romani, qui circa medium ſaeculi ſecundi floruit, & in cuius epiſtola ad Iuſtum Viennenſem epiſcopum haec legantur verba: *Saluta fratres, qui tecum viuunt in domino. Cerinthus, primarcha ſatanae, multos auertit a fide.* Cum primis autem ingens cauſſae ſuae praeſidium vir doctiſſimus in teſtimonio CAII apud EVSEBIVM, *lib. III. hiſt. eccleſiaſt. cap. XXVIII. p. 100.* collocat. Verba eius haec ſunt: *ἀλλὰ καὶ Κήρινθος ὁ δι' ἀποκαλύψεων ὡς ὑπὸ ἀποστόλου μεγάλου γεγραμμένων, τερατολογίας ἡμῖν ὡς δι' ἀγγέλων αὐτῷ δεδειγμένας ψευδόμενος, ἐπεισάγει λέγων, μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐπίγειον εἶναι τὸ βασίλειον τοῦ χριστοῦ· καὶ πάλιν ἐπιθυμίαις καὶ ἡδοναῖς ἐν Ἱερουσαλὴμ τὴν σάρκα πολιτευομένην δουλεύειν· καὶ ἐχθρὸς ὑπάρχων ταῖς γραφαῖς τοῦ Θεοῦ, ἀριθμὸν χίλιονταετίας ἐν γάμῳ ἑορτῆς θέλων πλανᾶν λέγει γίνεσθαι·* *Sed & Cerinthus per reuelationes quasdam a ſe, tamquam a magno quodam apoſtolo conſcriptas, portenta quaedam quaſi ab angelis ſibi oſtenſa commentus nobis introducit, adfirmans poſt reſurrectionem regnum Chriſti*

Chriſti in terris futurum, ac rurſus homines Hieroſolymis degentes cupiditatibus & voluptati corporis obnoxios fore. Additque hoſtis ille diuinarum ſcripturarum, mille annorum ſpatium in nuptialibus feſtis transactum iri, quo facilius imperitos homines decipiat. Duo haecce CAII verba doctiſſimo LAMPIO ſuppeditant argumenta, quibus pro ſententia ſua pugnat. Primo enim inde colligit, Cerinthum non tantum poſt ſcriptam a Ioanne apocalypſin, ſed omnino poſt apoſtoli huius mortem, errores ſuos diſſeminaſſe; quoniam ad apocalypſin prouocauit, nec credibile ſit, cum ſub ipſis apoſtoli oculis tam ſtrenue mentiri auſum fuiſſe. Deinde nec id probabile eſſe, putat, Cerinthum, ſi Ioannes iam publice calamum contra eum ſtrinxiſſet, adeo impudentem fuiſſe, vt nihiloſecius apoſtoli huius nomine errores ſuos palliare ſuſtinuerit. Concludit igitur: *Gratulamur itaque merito hic nobis de auctore graui, omnibusque reliquis in hac cauſſa ſcriptoribus praeferendo, ſi ſolum excipias Irenaeum, quem ita contrarium nobis non eſſe, vti hactenus viri docti putarunt, iam oſtendimus.*

Erudite quidem haec omnia a viro clariſſimo diſputantur. Nondum tamen, ne quid diffitear, adlatae ab eo rationes me permouere potuerunt, vt ab illorum ſententia, qui, Ioannem Cerintho praecipue euangelium ſuum oppo-

oppoſuiſſe, ſaltem in eius exordio capitales quosdam eius errores perſtrinxiſſe, exiſtimant, diſcederem. Verba IRENAEI, quibus teſtatur, Ioannem euangelium ſuum Cerintho oppoſuiſſe, quae antea recitauimus, tam clara, tamque aperta ſunt, vt nullam exceptionem admittant. Quid vero ad iſta vir doctiſſimus? *Graeco*, inquit, *eius textu caremus. Quid ſi interpres, quem non admodum felicem nactus eſt, in conſtructione a linea aberrauerit? Annon ſaltem in procliui fuit, vt pro perfecto plusquamperfectum poneret? &c.* Verum ita ſi coniecturis indulgendum eſt, abiiciamus tandem IRENAEVM; cum textus graeci pauciſſima fragmenta ſuperſint, ſemperque adeo de fide interpretis dubitandum ſit. Quotiescumque igitur IRENAEVS aliquid dicit, quod nobis diſplicet, aut noſtrae refragatur ſententiae; in promtu ſtatim erit exceptio: forte errauit interpres. Et ipſe haud dubie vir doctiſſimus, non multum iſta exceptione ſe proficere, animaduertit, dum mox ad aliam ſe conuertit: *Sed largimur, interpretem mentem Irenaei recte expreſſiſſe. Nondum tamen tanta nobis Irenaei, in traditionibus eccleſiaſticis ſaepiuscule vacillantis, eſt auctoritas, vt fortiſſimas in contrarium rationes propter illum ſolum reiiciamus &c.* Fateor, non omnis naeui IRENAEVM eſſe expertem; idque ſupra iam faſſus ſum. Nec tamen etiam temere

&

& ſine grauiſſimis rationibus fidem eius in dubium vocandam, exiſtimo. Vt vero pateat, an rationes iſtae a viro doctiſſimo adlatae, ita comparatae ſint, vt fidem IRENAEI labefactare queant: paucis eas conſiderare iuuabit. IRENAEVS ipſe, inquit, Cerinthum poſt Carpocratem collocauit, idemque faciunt TERTVLLIANVS, EPIPHANIVS, AVGVSTINVS. Sed ad IRENAEVM quod attinet, bene eſt, quod ipſe vir doctiſſimus agnoſcit, temporis ab eo neutiquam accurate obſeruari rationem, eiusque rei cauſſam a IOAN. LAVRENTIO MOSHEMIO expoſitam. Recte nimirum clariſſimus hicce Helmſtadienſium theologus obſeruauit, non ſponte ſua, ſed amici cuiusdam, nobis ignoti, monitu, IRENAEVM opus iſtud ſuum contra haereſes ſuſcepiſſe, cui & illud inſcripſerit; qui quidem, vtpote in eiusmodi rebus minus exercitatus, de prauorum doctorum rationibus, quorum inter omnes verſabantur nomina, quaeſiuerit; iſte vero IRENAEI amicus cum in quaeſtionibus illis nullam temporis rationem obſeruaſſet, ſed, prout in mentem venerant, eas in chartam conieciſſet; IRENAEO tamen placuerit, ad quaeſtiones iſtas, prout propoſitae erant, reſpondere, nec illarum immutare ordinem: factum hinc eſſe, vt opus eius aliqua laboraret confuſione; in *demonſtrat. ſectae Nicolaitarum*, quae exſtat in *bi-*

blio-

bliotheca hiſtorico - theologico - philologica Bremenſi claſſ. I. faſcic. IV. num. I. p. 404. Iam cum reliqui, qui veteris eccleſiae haereſes deſcripſerunt, IRENAEVM fere ſequuti ſint: quid mirum, quod nec EPIPHANIVS, nec AVGVSTINVS, nec reliqui tam accurate temporum ordinem obſeruauerint. Ad TERTVLLIANVM autem quod attinet; *adpendicem* iſtam libri *de praeſcriptionib. adu. haereticos*, ad quam auctor prouocat, ipſi TERTVLLIANO perperam tribui, notum eſt. Nullum porro vir doctiſſimus cauſſae ſuae in eo inuenit praeſidium, quod IRENAEVS Gnoſticos Menandri diſcipulos poſt tempora apoſtolica collocet. Putat enim, eumdem IRENAEVM Cerinthianos inter Gnoſticos referre; cum tamen non de Cerinthianis, ſed Nicolaitis, dicat, quod ſint *vulſio* (ἀπόσπασμα) *eius, quae falſo cognominatur, ſcientiae; lib. III. cap. XI. p. 218.* Atque notat ad *h. l.* IO. ERNESTVS GRABIVS, recte hinc colligere IO. PEARSONIVM, *iam apoſtolica tempora peſte Gnoſticorum infecta fuiſſe.* Et Nicolaitas ſane tempore apoſtolorum turbaſſe eccleſiam, ex iis, quae ſupra de iis diſputauimus, longe eſt manifeſtiſſimum. Quod ſi autem & Cerinthianos inter Gnoſticos referre velit; quod fieri poſſe, non abnuo: noſtrae hoc non obſtabit ſententiae; cum IRENAEVS, iam apoſtolorum tempore Gnoſticos fuiſſe, diſerte

 innuat.

innuat. Accedit, quod idem IRENAEVS etiam Gnoſticorum originem ab ipſo Simone mago deriuet, *lib. II. cap. XX. p. 95.* Quid itaque ad alterum illum locum IRENAEI, vbi, Gnoſticos a Menandro initia accepiſſe, dicit, reſpondendum ſit, ipſemet vir doctiſſimus videat. Nos enim illud telum non ferit; cum idem IRENAEVS, non Cerinthianos, ſed Nicolaitas, Gnoſticis adnumeret; quamquam & non erraſſet, ſi de Cerinthianis idem dixiſſet. Mea opinione, ſi IRENAEVM ſecum committere nolimus, nihil aliud ſupereſt, quam vt dicamus, IRENAEVM hic non generatim de Gnoſticis, & eorum origine, loqui, ſed de iis, qui in certas iterum ſectas abierunt. At plura dicemus de Gnoſticis ſuo loco. Nicolaitas vtique *multo prius*, quam Cerinthum, errores ſuos *inſeminaſſe*, IRENAEVS adfirmat. Sed hoc non obſtat, quo minus & Cerinthus adhuc tempore apoſtolorum errores ſuos ſpargere potuerit. Nec enim illud temporis interuallum, vltra, quam par eſt, extendendum. Pii I. Romani epiſcopi, teſtimonium nullum cauſſae ſuae adferre praeſidium, ipſemet vir doctiſſimus haud obſcure fatetur; dum illorum ſententiae, qui, epiſtolam hanc ſuppoſititiam eſſe, contendunt, refragari non audet. Atque idem de CAII teſtimonio, in quo ſpem omnem victoriam obtinendi collocat, adſerere nullus dubito. Qui enim

enim paullo accuratius illud conſiderauerit, hunc eius deprehendet eſſe ſenſum, Cerinthum per reuelationes quasdam a ſe, tamquam magno quodam apoſtolo, conſcriptas, portenta quaedam quaſi ab angelis ſibi oſtenſa introduxiſſe, adfirmaſſeque, poſt reſurrectionem regnum Chriſti in terris futurum &c. Ita ergo cum Cerinthus ad apocalypſin Ioannis non prouocauerit, immo cum nulla eius hic fiat mentio: ſponte ſua corruunt, quae vir doctiſſimus hinc colligit. Scio equidem, auctorem, praeeunte FACDITIO, verba iſta aliter interpretari, ſed non alium in finem, quam vt inde aliquid eruat, quod ſuae ſententiae faueat. Rationem autem praegnantem, cur ab eo ſenſu, qui longe eſt planiſſimus, diſcedere debeamus, a quoquam nondum vidi adlatam.

CAMPEGIVS VITRINGA, vt nunc ad alia progrediamur, non equidem negat, Cerinthum tempore apoſtolorum vixiſſe, & ſuos diſſeminaſſe errores: euangelium tamen Ioannis, aut eius exordium, illi, vt & Ebioni, ea quidem, qua id vulgo intelligitur, ratione oppoſitum fuiſſe, abnuit. Idque ideo, quod Cerinthus & Ebion, ſiue potius Ebionaei, abſolute non negauerint, *Chriſtum veniſſe in carnem*; ſiquidem veram in Chriſto Ieſu agnouerint humanitatem; deinde, quod Chriſto Ieſu non omnem abnegauerint diuini-

tatem ; quippe qui omnino docuerint, praeſtantiorem quamdam ſubſtantiam ſpiritualem, ſiue potius ſpiritum ſanctum, quem illi Chriſtum vocauerint, ſe Ieſu Mariae filio vniuiſſe, quo tempore munus ſuum publicum inter Iudaeos auſpicaretur ; tantum ſtatuerint, coniunctionem vtriusque illius naturae diuinae & humanae non fuiſſe continuam & ἀδιάλυτον, quia praeſtantior illa natura, quo tempore Ieſus grauiſſimas ſubiret paſſiones, ſuum repetierit pleroma, & humanam naturam dereliquerit. Putat itaque, & ex IRENAEO probare adnititur, Ioannem euangelii ſui prologum inſtruxiſſe aduerſus Gnoſticos, qui in Aſianis eccleſiis circa tempora Ioannis errores ſuos, ex incruſtatis Platonicae & Pythagoricae philoſophiae principiis hauſtos, ſeminauerint, quos inter & referendus ſit Cerinthus: Cerinthum enim, prout ex hiſtoria veteri innotuerit, vere fuiſſe Gnoſticum, & ex diſciplina Gnoſticorum erroris ſui petiiſſe ſubſidia; *obſeruation. ſacrar. lib. V. cap. X.* §. *VII. & IX. p. 137. ſeqq.* Quales autem Gnoſticorum hypotheſes fuerint, ad quas Ioannes in euangelii ſui exordio reſpexerit, exponit *cap. XII. p. 148. ſeqq.* Enimuero licet non diffitear, Cerintho quaedam cum aliis Gnoſticis fuiſſe communia, eumque adeo inter Gnoſticos, ſi vocem hanc in ſenſu generaliori accipias, referri poſſe ; licet etiam non abnuam, Ioannem in exordio euangelii

ſui

ſui errores quosdam, qui Cerintho cum aliis Gnoſticis communes fuerunt, reieciſſe: id tamen dubio carere, exiſtimo, Ioannem praecipua quadam ratione Cerinthum perſtringere voluiſſe. Praeterquam enim, quod IRENAEVS diſerte hoc teſtetur; collatio dogmatum, Cerintho propriorum, cum verbis Ioannis luculenter hoc demonſtrat: qua de re deinceps dicemus. Nec rationes a viro doctiſſimo adlatae, ſecus ſe rem habere, euincunt. Illorum quidem error, qui, *Chriſtum in carnem veniſſe*, negabant, quod Docetas feciſſe, conſtat, nunc in cenſum non venit. Hunc enim non tam in euangelio ſuo, quam in prima epiſtola, Ioannes refutauit. Cerinthianos autem Chriſto *non omnem abnegaſſe diuinitatem*, perperam dicitur. Certe, qui Chriſto non omnem diuinitatem tribuit, illi reuera nullam tribuit. Ergo &, qui quamdam diuinitatem, ſcilicet veram, illi denegat, reipſa omnem denegat. Docuerunt Cerinthiani praeſtantiorem quamdam ſubſtantiam ſpiritualem, quam *Chriſtum* vocabant, ſe Ieſu homini, Mariae filio, iunxiſſe. Iſtam vero praeſtantiorem ac ſpiritualem ſubſtantiam neutiquam ipſum verum ſummumque Deum eſſe, ſtatuebant; cum IRENAEVS, *loco* mox *citando*, eam a *principalitate*, *quae eſt ſuper omnia*, diſtinguat. Nec quod per eam illud, quod nos *ſpiritum ſanctum* vocamus, intellexerint,

dixerim. Cumque praeterea ſubſtantia haec ſpiritualis tantum ad certum tempus ſe cum Ieſu, nudo homine, coniunxerit: rectiſſime vtique dicitur, quod ſeruatori omnem diuinitatem, veram ſcilicet atque ſummam, denegauerint, immo absque ſubſtantiae iſtius ſpiritualis coniunctione, quae tantum temporaria fuit, ſpectatum, pro nudo homine habuerint, in coniunctione autem conſideratum maiorem praeſtantioremque aliis hominibus exiſtimauerint. Atque iſtum quidem illorum errorem cum Ioannes luculenter in exordio euangelii ſui profligauerit, vt ex dicendis patebit: optimo iure dicitur, quod in eo veram ſeruatori diuinitatem contra Cerinthianos vindicauerit.

Ad hoc autem demonſtrandum progreſſuris ſeſe offert L. M. ARTEMONIVS *h. e.* SAMVEL CRELLIVS, qui, Cerinthum equidem tempore apoſtolorum vixiſſe, & ſua ſparſiſſe dogmata, initium quoque euangelii Ioannis illi oppoſitum eſſe, fatetur, ſed ea ratione, vt mentem ſimul ſententiamque euangeliſtae mirum in modum peruertat. Qua de re quae dicenda ſunt, vt eo rectius intelligi queant; vera & genuina Cerinthi de Deo & Chriſto dogmata ex IRENAEO proponere iuuabit. Duobus autem in locis cum de eo agat; in priori quidem ita verba facit: *Et Cerinthus autem quidam in Aſia, non a*

primo

primo Deo factum eſſe mundum, docuit, ſed a virtute quadam valde ſeparata, & diſtante ab ea principalitate, quae eſt ſuper vniuerſa, & ignorante eum, qui eſt ſuper omnia, Deum. Ieſum autem ſubiecit non ex virgine natum (impoſſibile enim hoc ei viſum eſt) fuiſſe autem eum Ioſeph & Mariae filium, ſimiliter vt reliqui omnes homines, & plus potuiſſe iuſtitia, & prudentia & ſapientia ab omnibus. Et poſt baptiſmum deſcendiſſe in eum ab ea principalitate, quae eſt ſuper omnia, Chriſtum figura columbae, & tunc annuntiaſſe incognitum patrem, & virtutes perfeciſſe; in fine autem auolaſſe iterum Chriſtum de Ieſu, & Ieſum paſſum eſſe & reſurrexiſſe: Chriſtum autem impaſſibilem perſeueraſſe, exiſtentem ſpiritalem; lib. I. cap. XXV. p. 102. Ex hiſce itaque adparet, docuiſſe Cerinthianos I) Deum iſtum, qui mundum condidit, a Deo primo, ſeu ſupremo, eſſe diuerſum; II) Ieſum, vtpote nudum hominem, Ioſephi & Mariae fuiſſe filium; III) Chriſtum, ſiue ſubſtantiam quamdam ſpiritalem, primo deſcendiſſe ſuper Ieſum, deinde autem ab eo iterum auolaſſe, & tunc Ieſum, vt nudum hominem, paſſum eſſe & reſurrexiſſe. In poſteriori loco, vbi Cerinthianos cum Nicolaitis coniungit, eos ſtatuiſſe, docet, *non vnum Deum, qui omnia fecit per verbum ſuum, ſed alterum quidem fabricatorem;* (hoc eſt mundi creatorem)

alium autem patrem domini; & alium quidem fabricatoris filium, alterum vero de ſuperioribus Chriſtum, quem & impaſſibilem perſeueraſſe, deſcendentem in Ieſum filium fabricatoris, & iterum reuolaſſe in ſuum pleroma; & initium quidem eſſe monogenem; logon autem verum filium vnigeniti; & eam conditionem (hoc eſt creationem) *quae eſt ſecundum nos, non a primo Deo factam, ſed a virtute quadam valde deorſum ſubiecta, & abſciſſa ab eorum communicatione, quae ſunt inuiſibilia & innominabilia; lib. III. cap. XI. p. 218.*, Haec vt eo rectius intelligantur, & cum prioribus conciliari queant: obſeruare iuuat, non Cerinthianorum modo, ſed ſimul & Nicolaitarum, eum hic recitare placita. Ex horum itaque mente Ieſum vocat fabricatoris ſeu creatoris mundi filium. Cerinthianos enim a Nicolaitis in eo diſſenſiſſe, ſupra docuimus, quod illi Ieſum Ioſephi & Mariae filium dicerent, hi autem, Ieſum hominem virtute fabricatoris mundi in vtero beatae virginis Mariae conceptum, adſererent. Reliqua cum prioribus conſentiunt, ſcilicet quod Cerinthiani mundi frabricatorem a Deo primo diſtinxerint, immo quod mundus hicce viſibilis & materialis *a virtute quadam valde deorſum ſubiecta* creatus ſit; quod Chriſtus, ſiue ſubſtantia quaedam ſuperior & ſpiritualis, adeoque impaſſibilis cum Ieſu nudo homine, ad

certum

certum tempus fuerit coniunctus. Additur autem : *initium quidem eſſe monogenem*, *logon autem verum filium vnigeniti.* Hinc enim intelligitur, Cerinthianos diſcrimen aliquod conſtituiſſe inter μονογενῆ *vnigenitum*, & λόγον *verbum* ; atque docuiſſe, λόγον ſiue *verbum* ab *vnigenito* eſſe prognatum. Idem & Valentiniani docebant. De hiſce enim cum IRENAEVS dixiſſet : τὸν δὲ νῦν τῦτον καὶ μονογενῆ καλῦσι, καὶ πατέρα, καὶ ἀρχὴν τῶν πάντων, *nun autem hunc & vnigenitum vocant*, *& patrem*, *& initium omnium*, deinde addit: αἰσθόμενόν τε τὸν μονογενῆ τῦτον ἐφ᾽ οἷς προεβλήθη, προβαλεῖν καὶ αὐτὸν λόγον καὶ ζωὴν· *ſentientem autem vnigenitum hunc*, *in quae prolatus eſt*, *emiſiſſe & ipſum logon & zoën* (verbum & vitam) *lib. I. cap. I. p. 7. & 8.*

Atque ita quidem cum ſe doctrina Cerinthi habeat : conſiderandum nunc porro, quo pacto ſe illi oppoſuerit Ioannes. Sed audiendus primum eſt ARTEMONIVS; vt eo rectius vera a falſis, lucem a tenebris, diſcernere queamus. Hic itaque vt oſtendat, qua ratione doctrina Ioannis oppoſita fuerit doctrinae Cerinthi : contendit I) Ioannem per eum, qui eſt ſuper omnia, Deum, ſiue per Deum abſolute ſic dictum, intelligere ipſum mundi fabricatorem aut creatorem ; II) eum docere, Chriſtum, ſeu λόγον, ab homine Ieſu mi-

nime eſſe diſtinguendum, ſiquidem diſerte dicat, τὸν λόγον, quem Ieſum Chriſtum poſtea appellitet, *fuiſſe carnem*, id eſt hominem; verba enim σὰρξ ἐγένετο, vertenda eſſe *caro erat*, vt indicetur homo nobis per omnia ſimilis, non perſona mere ſpiritualis; III) hunc ipſum λόγον Ieſum Chriſtum hominem, fuiſſe in initio euangelii apud Deum, adeoque non fuiſſe neceſſe, vt in eodem initio Chriſtus aliquis in Ieſum in terram deſcenderet, Deum nobis patrem per Ieſum hominem adnuntiaturus; IV) ab hoc igitur Chriſto Ieſu, ſeu logo, qui caro erat, adnuntiatum nobis eſſe Deum, Deum nempe ſupremum, non ab aliquo Chriſto, aut logo, mere ſpirituali, qui in hominem Ieſum deſcendiſſe fingebatur; V) verba Ioannis *omnia per ipſum* i. e. λόγον, hominem Ieſum Chriſtum *fiebant*, oppoſita eſſe illi doctrinae Cerinthi, quod Chriſtus coeleſtis, cum in hominem Ieſum deſcendiſſet, *virtutes perfeciſſet*; VI) dictum iſtud: καὶ χωρὶς αὐτοῦ *&* *ſine eo nihil fiebat*, *quod factum eſt in eo*, (ita enim quosdam veteres patres orthodoxos iſta verba optime diſtinguere) oppoſitum eſſe illi doctrinae Cerinthi, ex qua ſequebatur, Ieſum Chriſti ſpiritualis receptaculum tantummodo fuiſſe, Ieſum mere paſſiue ſeſe habuiſſe, nullas virtutes perfeciſſe, & absque eius conſenſu ab illo caeleſti Chriſto, tamquam in corpore,

quod

quod a daemonio obſidetur & poſſidetur, in Ieſu homine, ac per eius membra ac linguam, Ieſu ipſo nihil ad id conferente, omnia facta, inſtituta, & pronuntiata fuiſſe; VII) hominem Ieſum Chriſtum, ſeu λόγον, qui caro erat, ipſiſſimum eſſe Dei filium & vnigenitum, non alium aliquem illum a Cerintho confictum; adeoque Ioannem ſcripſiſſe, & ſcribere debuiſſe, *& Dei*, nempe ſummi Dei, κατ' ἐξοχὴν filius, immediata emiſſio, propago, erat λόγος; in *initio euangelii ſancti Ioannis apoſtoli ex antiquitate eccleſiaſtica reſtituto, indidemque noua ratione illuſtrato, part. II. cap. XI. p. 332.* Quae omnia quorſum tendant, nemini obſcurum eſſe poteſt. Id namque agit, vt omnibus perſuadeat, Ioannem Chriſtum ſeruatorem noſtrum pro mero habuiſſe homine; eiusque doctrinam in eo oppoſitam fuiſſe doctrinae Cerinthi, quod hic, praeter humanam, aliam, eamque praeſtantiorem, in Chriſto naturam, quamquam neutiquam vinculo inſeparabili cum humana coniunctam, agnouerit. Id vero quam infeliciter praeſtiterit, vt paucis oſtendamus, operae erit pretium.

Ioannem inter eum, qui eſt ſuper omnia, Deum, ſiue Deum ſummum, & mundi creatorem, nullum conſtituere diſcrimen, idque Cerinthi commentis oppoſitum eſſe, recte dicitur. Eumdem vero apoſtolum docere, Chriſtum, ſeu λόγον, ab homine Ieſu minime diſtin-

diſtinguendum eſſe, ita quidem, vt λόγον nihil aliud, quam carnem, ſeu hominem eſſe, cenſeat, longe eſt falſiſſimum, & clariſſimis euangeliſtae verbis repugnat. Primum enim τὸν λόγον ceu filium Dei, immo ipſum quoque verum ſummumque Deum deſcribit, *v. 1. ad 14.* Tum vero huncce λόγον, ſeu Dei filium, carnem factum, *verſ. 14.* diſerte docet; adeoque diuinam & humanam naturam diſtinguit, ſimul tamen, quo pacto vtraque per ἐνσάρκωσιν τȣ̃ λόγȣ coniuncta ſit, vt vna perſona θεάνθρωπος inde euaderet, oſtendit. Dum autem ARTEMONIVS verba σὰρξ ἐγένετο vertenda cenſet, *caro erat*, non autem, *caro factum eſt*, ſcilicet verbum; nihil noui nobis narrat. Iampridem enim Sociniani, ex quorum & ipſe grege eſt, eiusmodi quid commenti ſunt. Cum vero FRIDERICI ADOLPHI LAMPII praeſtantiſſimum in Ioannem *commentarium* non ſemel laudauerit, ſaltem eum ſibi non ignotum eſſe demonſtrauerit: diſcere inde potuiſſet, quantopere fallantur, qui verba iſta ita reddunt. Sed ipſum virum doctiſſimum audire hac de re iuuabit. *Praeſidium*, inquit, *ſingulare in eo quaerunt* (Sociniani) *quod* γίνεσθαι *cenſeant vertendum per* eſſe; &c. *Sed recte ex Moſchopulo notauit Cocceius, graecis auribus in proſa id minus eſſe ſuetum. Cui conſonat Phauorinus, poëtis id proprium eſſe, dicens:*

dicens: Γίνομαι ἀντὶ τȣ̃ εἰμὶ παρὰ τοῖς ποιηταῖς. *Interea apud helleniſtas frequentior potuit hic verbi* γίνομαι *vſus eſſe ob conuenientiam cum* היה. *Verum hoc non obſtante exempla huius ſignificatus rariora ſunt, quam putatur; &c. ad Ioan. I. 14. p. 359.* Eo minus autem, vt ab vſitatiori iſta vocis γίνομαι ſignificatione diſcedamus, neceſſe eſt; quo luculentius tota orationis eam poſtulat ſeries. Copioſe hactenus, & verbis diſertiſſimis, Ioannes τὸν λόγον ceu ὑπόστασιν diuinam deſcripſerat: dum ergo de λόγῳ iſto dicit, σὰρξ ἐγένετο; non aliter hoc capi poteſt, quam quod λόγος iſte humanam naturam adſumſerit, adeoque voces iſtae σὰρξ ἐγένετο non vertendae, *caro erat*, ſed (*verbum*) *caro factum.* Scio ARTEMONIO hoc non placere, quod Ioannes τὸν λόγον vt ὑπόστασιν diuinam deſcripſerit: ſed res ipſa, & verba clariſſima, hoc docent, & ex iis, quae in ſequentibus dicentur, vlterius patebit. Falſiſſimum porro eſt, quod ARTEMONIVS adſerit, ſecundum Ioannem λόγον iſtum Ieſum Chriſtum hominem fuiſſe *in initio euangelii apud Deum*, adeoque non neceſſe fuiſſe, vt in eodem initio Chriſtus aliquis in Ieſum in terram deſcenderet, Deum nobis patrem per Ieſum hominem adnuntiaturus. De initio enim euangelii loqui Ioannem, quod & ipſius FAVSTI SOCINI, aliorumque eiusdem gregis,

gis, eſt commentum, nulla ratione probari poteſt, immo ne leuiſſimum quidem eius rei in toto euangeliſtae ſermone exſtat veſtigium. Eodem prorſus modo Ioannes loquitur, ac Moſes: ἐν ἀρχῇ *in initio*, ſiue *in principio*, omnium ſcilicet rerum, hoc eſt, cum nihil adhuc creatum eſſet, ὁ λόγος, *verbum* iſtud iam erat, adeoque ſemper exſtitit. Qua quidem ratione τὸν λόγον ſtatim rerum creatarum numero eximere voluit, atque oſtendere, quod deinceps clarius adhuc eloquutus eſt, eum eſſe ipſum Deum, qui omnia creauerit; vt adeo, fabricatorem quemdam mundi a Deo primo diuerſum cum Cerintho comminiſci, neceſſe non ſit. Pergit ARTEMONIVS fingere, ab hocce Chriſto Ieſu, ſeu λόγῳ, qui caro erat, adnuntiatum nobis eſſe Deum, Deum nempe ſupremum, non ab aliquo Chriſto, aut λόγῳ mere ſpirituali, qui in hominem Ieſum deſcendiſſe dicebatur. Id enimuero Ioanni numquam in mentem venit. Non loquitur de λόγῳ, qui *caro erat*, ſed qui, cum ſemper exſtitiſſet, deinceps caro factus eſt, ſeu humanam naturam adſumſit. Reiicit vtique eiusmodi λόγον ſpiritalem, qualem Cerinthiani fingebant; at de iſto λόγῳ, quem filium Dei vnigenitum vocat, adſerit, quod nobis omnia, quae cognitu ad ſalutem ſunt neceſſaria, reuelauerit. *Vnigenitus filius*, inquit, *qui in ſinu patris eſt* (adeoque ab aeterno ab

eo

eo genitus) *is expoſuit, cap. I. 18.* Verba rurſus, *omnia per ipſum*, id eſt, λόγον, hominem Ieſum Chriſtum, *fiebant*, oppoſita eſſe illi doctrinae Cerinthi, quod Chriſtus coeleſtis, cum in hominem Ieſum deſcendiſſet, *virtutes perfeciſſet*, perperam, & per manifeſtam veri ſenſus euerſionem, dicitur. Non repetam, quod ARTEMONIVS de τῷ λόγῳ ſemper tamquam de nudo homine loquatur. Clariſſimis enim illud repugnare euangeliſtae verbis, nemo non videt. Nec illud me nunc morabitur, quod verba: πάντα δἰ αὐτȣ̃ ἐγένετο reddat: *omnia per ipſum fiebant*, cum res ipſa doceat, ea vertenda eſſe: *omnia per ipſum facta ſunt.* Id tantum moneo, illa ea ratione, quà vult ARTEMONIVS, Cerinthianis oppoſita eſſe, nemini in mentem venire poſſe; niſi eodem praeiudicatarum opinionum morbo laborauerit, quo laborat ARTEMONIVS. Non de miraculis a Chriſto editis, ſed de rerum omnium creatione, loquitur Ioannes, cum dicit: πάντα δἰ αὐτȣ̃ ἐγένετο. Inter Cerinthum autem & Ioannem non de *veteri creatione*, quippe quam Cerinthus neque *Deo* ſuo *primo*, neque eius filio *principio*, neque principii filio *verbo* adſcripſerit, ſed *primum* de virtutibus & miraculis & omnibus rebus, in illo initio euangelii, & poſt deſcenſum iſtius ſpiritus in Ieſum peractis; *ſecundo* de omni voluntate mandatiſque Dei a domi-

domino Ieſu, Deo patri per totam vitam perfecte obediente, impletis exactiſſime, actum fuiſſe, contra omnem fidem ab ARTEMONIO adſeritur. Nec enim vllo veteris cuiusdam auctoris teſtimonio hoc probat, aut probare poteſt; plane ac ſi omnes ARTEMONIO talia comminiſcenti, aut veluti ex tripode pronuntianti, hoc credere debeant. Omnes contra, quotquot Cerinthi meminerunt, in eo conſentiunt, quod de ipſa mundi creatione, ſeu, vt cum ARTEMONIO loquamur, de *creatione veteri* verba faciat, cum eam fabricatori cuidam a Deo primo diſtincto, tribuit. Omnium inſtar ſit IRENAEVS: *Et Cerinthus non a primo Deo factum eſſe mundum docuit, ſed a virtute quadam valde ſeparata; lib. I. cap. XXV. p. 102.* Quis, quaeſo, hoc aliter, quam de ipſa mundi creatione intelligeret? Et alibi: *Et eam conditionem* (creationem) *quae eſt ſecundum nos*, (id eſt, huius mundi) *non a primo Deo factam, ſed a virtute quadam valde deorſum ſubiecta &c. lib. III. cap. XI. p. 218.* Huic Cerinthi commento IRENAEVS ibidem diſerte hanc Ioannis doctrinam: *quia eſt vnus Deus omnipotens, qui per verbum ſuum omnia fecit & viſibilia & inuiſibilia*, opponit. De eo ergo erat quaeſtio, quis mundum huncce, & omnia, quae in eo ſunt, viſibilia & inuiſibilia creaſſet? Cerinthus iſtam creationem non Deo primo,

primo, ſed virtuti cuidam ſeparatae & inferiori, tribuebat: IRENAEVS autem, cum Ioanne, ipſi Deo ſummo eiusque λόγῳ ὑποστατικῷ. Nec praetermittendum, conſentire hic quodammodo Cerinthum cum aliis Gnoſticis, qui itidem mundi, ſaltem materialis, creationem ſummo tribuere Deo nolebant. Gnoſticos vero qui non tam de mundi creatione, quam potius eius per euangelium reſtitutione, loquutos, ſibi perſuaſerit; eum hoſpitem plane ex antiquitate eccleſiaſtica retuliſſe animum oportet. Nec felicius ARTEMONIVS in iſto dicto: *& ſine eo factum eſt nihil, quod factum eſt*, peruertendo, verſatur. Et initio quidem, verba haec aliter diſtinguenda, cenſet, quam vulgo diſtingui ſolent, vt ſcilicet voces: ἐν αὐτῷ, ex verſiculo ſequente huic addantur: *& ſine eo factum eſt nihil, quod factum eſt ἐν αὐτῷ in eo.* Prouocatque hunc in finem ad patres quosdam, qui verba iſta ita diſtinxerint; cumque monuiſſet, FRID. ADOLPHVM LAMPIVM eam lectionem reieciſſe, *eo quod nullum exemplar eam exhibeat*; reſpondet, eam reiiciendam ideo non eſſe, quoniam exemplaria manuſcripta omnium antiquiſſima nullas diſtinctiones praeferant. *Ergo*, inquit, *eas facere licet, vbi ſenſus patitur & requirit.* Atqui hic iſtam diſtinctionem, quam ARTEMONIVS nobis obtrudere adnititur, ſenſus nec patitur nec requirit. Eam ergo hic facere non licet.

Ee Enim-

Enimuero cum Ioannes de creatione mundi agat, atque verbis hiſce oſtendere velit, omnia ſine vlla exceptione, tum viſibilia tum inuiſibilia, a Chriſto ſeruatore, ceu λόγῳ iſto ὑποστατικῷ, condita eſſe: vix per ſomnium alicui in mentem venire potuit, quod nobis perſuadere voluit ARTEMONIVS, oppoſita haec verba eſſe doctrinae Cerinthi, ex qua ſequebatur, Ieſum Chriſti receptaculum tantummodo eſſe. Sed corruunt iſta etiam ſponte ſua, poſtquam diſtinctionem, quam ſine ratione adſumſit, reiecimus. Quod vltimo loco adſerit, hominem Ieſum Chriſtum, ſeu λόγον, qui caro erat, ipſisſimum eſſe Dei filium & vnigenitum, non alium aliquem illum a Cerintho confictum; eiusdem, ac reliqua omnia, eſt commatis. Sane, τὸν λόγον ipſiſſimum, eumdemque vnigenitum Dei filium, non alium aliquem a Cerintho confictum, Ioannes docuit; ſed ita, vt verum Dei filium a patre ab aeterno genitum, eumdemque vna cum patre verum ſummumque Deum, qui tamen & *caro factus ſit*, ſeu humanam naturam adſumſerit, intelligeret. ARTEMONIVS contra, & Ioanni, & toti ſcripturae ſacrae contradicens, Ieſum Chriſtum merum nudumque hominem fuiſſe, perſuadere nobis adnititur, quem equidem *ipſiſſimum Dei filium & vnigenitum*, ſed ad fallendos duntaxat incautos, adpellitat. Vt enim per τὸν λόγον tantum legatum quem-

dam

dam Dei intelligit: ita eum filium Dei non aliam ob cauſſam vocat, quam quod a Deo in filium adoptatus ſit, quo ſenſu omnes homines pii & ſancti filii Dei vocari poſſunt & ſolent. Vnde, ipſo Cerintho longe eum deteriorem eſſe, adparet. Eum vero in finem Ioannis & Cerinthi doctrinam inter ſe comparauit, vt euinceret, *Ioan. I. 1.* non legendum eſſe, *& Deus erat verbum*, ſed: *& Dei erat verbum.* Id enim in toto iſto, quem hac de re conſarcinauit, libro agit. Quemadmodum autem ex iis, quae diximus, iam patet, quam inepte, quamue infeliciter, verba Ioannis detorſerit, vt ſenſum inde eliceret cauſſae ſuae fauentem; ita temeritatem ac impudentiam hominis non mirari nequeo, quod, cum nullum codicem proferat, aut proferre poſſit, in quo pro: *& Deus erat verbum*, legatur: *& Dei erat verbum*, tanto tamen conatu, tantoque, quamuis vaniſſimo, labore, omnibus iſtam ſuam obtrudere conetur lectionem. Longa equidem ſerie CELSVM, Epicureum iſtum philoſophum, ab ORIGENE refutatum, Valentinianos, IRENAEVM, THEOPHILVM Antiochenum, ATHENAGORAM, TERTVLLIANVM, Artemonitas ipſos, NOVATIANVM, & quos non? producit. Cur vero eos producit? Num iſti omnes pro: *& Deus erat verbum*, legerunt: *& Dei erat verbum?* Minime. Cur ergo ad eos prouocat ARTE-

 MONIVS?

MONIVS? Eos ita legiſſe coniicit, atque ex orationis, qua vtuntur, ſerie elicere conatur. O miſerum hominem! Teſtes ſcilicet producit, ſed tales, quos ipſemet dicere cogit, quod eos vult dicere. Egregiam iſtam probationem quis non miretur? Alibi autem iam obſeruaui, vnius EVSEBII teſtimonio omnem iſtum ARTEMONII adparatum conuelli ac labefactari poſſe. Cum enim is *lib. II. de eccleſiaſtica theologia contra Marcellum cap. XII. p. m. 119.* alibique, diligenter inculcet, Ioannem non ſcripſiſſe: *& Dei erat verbum*, ſed: *& Deus erat verbum*: eum vtique longe certiſſimum hac de re fuiſſe, oportet. Iam ſi CELSVS, ſi Valentiniani, ſi IRENAEVS, ſi THEOPHILVS Antiochenus, ſi ATHENAGORAS, ſi reliqui, ita haec verba recitarunt, prout vult ARTEMONIVS: plures exſtitiſſe oportet codices, in quibus ita ſcriptum erat. Eiusmodi autem codices non innotuiſſe EVSEBIO, quis credat? EVSEBIO, inquam, *multae lectionis*, ipſo ARTEMONIO iudice, *homini, antiquitatis eccleſiaſticae indagatori, & in bibliothecis veterum verſato?* Quis credat, fugere EVSEBIVM potuiſſe, aliter haec verba recitari ab IRENAEO, THEOPHILO, ATHENAGORA, aliisque? Quis vero ſibi perſuadeat, omnes non tantum ſacros, ſed & IRENAEI, THEOPHILI, ATHENAGORAE, aliorumque codices iam tum corruptos fuiſſe,

fuiſſe, vt pro: *& Dei erat verbum*, in iis legeretur: *& Deus erat verbum.* Sed hiſce nunc diutius immorari non licet.

Supereſt, vt veram genuinamque rationem, qua Ioannes doctrinam ſuam Cerinthianis erroribus oppoſuit, paucis oſtendamus. Ita enim non tantum, quam inania ſint ARTEMONII commenta, patebit; ſed & confirmabitur ſimul noſtra ſententia, Ioannem in exordio euangelii ſui id praecipue egiſſe, vt Cerinthi impia perſtringeret dogmata. Inter haec vero illud eminebat, Ieſum eſſe nudum hominem, Ioſephi & Mariae filium, quocum ſubſtantia quaedam ſpiritalis, quam Chriſtum vocabat, ad certum tempus ſe coniunxerit. Hoc ipſum vero illud eſt, cui Ioannes vel maxime contradicit; quamquam ſimul alterum eius errorem, de fabricatore mundi, a Deo primo ſeu ſummo, diuerſo, reiiciat. Idque & IRENAEVS nos condocet, quando ſummam illorum, quae Ioannes Cerinthi commentis oppoſuit, hiſce complectitur verbis: *quia eſt vnus Deus omnipotens, qui per verbum ſuum omnia fecit, & viſibilia & inuiſibilia; lib. III. cap. XI. p. 218.* Nimirum, primum Ioannes ex inſtituto docet, quid per τὸν λόγον, ſiue *verbum* intelligat; ipſum ſcilicet Dei filium, eumdemque verum ac ſummum Deum. *In principio*, inquit, *erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum.* Vt ver-

verbum illud ὑποςατιτὸν rerum creatarum numero eximat; illud *in principio fuiſſe* dicit, hoc eſt, ſemper exſtitiſſe, nullumque habuiſſe initium. Vt oſtendat, verbum illud, etſi eiusdem cum patre eſſentiae, nihilominus ceu peculiarem ὑπόςασιν a patre diſtinctum eſſe; illud πρὸς τὸν Θεὸν *apud Deum* fuiſſe, ait. Ne quis autem exiſtimet, verbum illud forte inferioris ordinis ac dignitatis fuiſſe; addit: *& Deus erat verbum*, illud non minus, quam ipſum patrem, verum ſummumque Deum eſſe, ſignificans. Atque iſtud quidem Cerinthi commentis e diametro eſt oppoſitum, quippe qui per τὸν λόγον, ſiue Chriſtum, equidem ſubſtantiam quamdam ſpiritalem, eamque humana natura praeſtantiorem, neutiquam autem ὑπόςασιν quamdam diuinam, quae & ipſa Deus eſſet, intelligebat; vt ex hactenus dictis patet. Non minus vero & illud, quod apud Ioannem ſequitur: *omnia per illud* (verbum) *facta ſunt, & absque eo factum eſt nihil, quod factum eſt*; commentis Cerinthianis eſt oppoſitum. Non enim a fabricatore quodam mundi, a Deo primo diuerſo, ſed a λόγῳ ὑποςατικῷ, qui & ipſe verus ſummusque Deus ſit, mundum huncce, & omnia, quae in eo ſunt, condita eſſe, verbis iſtis docet. Per *fabricatorem* autem *mundi*, a primo Deo diuerſum, Cerinthus angelos indicaſſe videtur. Certe ita THEODORETVS mentem eius exprimit.

primit, quod vnum quidem vniuerſorum docuerit eſſe Deum, non ipſum tamen conditorem eſſe mundi, ἀλλὰ δυνάμεις τινὰς κεχωρισμένας, καὶ παντελῶς αὐτὸν ἀγνοούσας. *ſed ſeparatas quasdam poteſtates, quae illum penitus ignorant; haeretic. fab. lib. II. cap. III. tom. IV. operum p. 219.* Clarius adhuc AVGVSTINVS: *Cerinthiani a Cerintho, mundum ab angelis factum dicentes; de haereſib. cap. VIII. p. m. 27.* Videturque adeo Cerinthus hac in re conſenſiſſe cum Simonianis, aliisque Gnoſticis, qui itidem, mundum huncce ab angelis creatum, contendebant. Simulque inde intelligitur, de mundo materiali hoc eſſe accipiendum. Sed & rationem hinc perſpicere licet, cur Ioannes non tantum dicat, *omnia per illud* (verbum) *facta ſunt;* ſed &, cur addat: *& absque eo factum eſt nihil, quod factum eſt.* Indicare namque voluit, tum mundum huncce materialem, tum ipſos etiam ſpiritus, ſiue angelos, vel, vt IRENAEVS *l. c.* loquitur, *viſibilia & inuiſibilia*, ab eo creata eſſe. Quae ſequuntur, *in illo erat vita, & vita erat lux hominum*, & reliqua, itidem adhuc ad deſcriptionem τοῦ λόγου ſpectant, atque diſcrimen inter illum, & ſubſtantiam iſtam ſpiritalem, quam Cerinthiani Chriſtum vocabant, luculenter oſtendunt. Tandem vero, vt idem euangeliſta ſomnia illa Cerinthianorum, de Chriſto ad certum tantum

tempus cum Ieſu coniuncto, euerteret & profligaret, ita pergit: *& verbum caro factum; & habitauit inter nos.* Dum dicit: *verbum caro factum*; ſignificat, ipſum iſtum λόγον, qui filius Dei, ſimulque verus ac ſummus Deus erat, quemue tam multis deſcripſerat verbis, *carnem factum*, hoc eſt, humanam naturam, non ad certum tempus, ſed perpetuo, indiſſolubili, & inſeparabili nexu adſumſiſſe. Dumque ſtatim addit: *& vidimus gloriam eius, gloriam tamquam vnigeniti a patre:* indicat, eumdem iſtum λόγον, qui caro factus erat, etiam eſſe *vnigenitum patris*, adeoque diſcrimen illud, quod Cerinthiani inter μονογενῆ, ſiue *vnigenitum*, & λόγον, ſiue *verbum*, conſtituebant, explodit.

Non tantum autem in euangelio ſuo, eiusque praecipue exordio; ſed & in epiſtolis ſuis, Ioannes Cerinthianorum errores & commenta perſtringit. Id quod vel ideo obſeruandum, vt iſtarum epiſtolarum locis quibusdam lux inde adfundatur. Duplicis autem generis impoſtores, quos & diſerte anti-chriſtos vocat, Ioannes in epiſtolis iſtis deſignat, eosque ſummo ſtudio fugere atque euitare iubet. Nonnulli enim docebant, *Ieſum Chriſtum non veniſſe in carnem, I. Ioan. IV. 3. II. epiſt. verſ. 7.* Alii autem negabant, *Ieſum eſſe Chriſtum, I. epiſt. II. 22.* Non autem

tem de Iudaeis, ſed eiusmodi hominibus, qui nomen chriſtianum profeſſi ſint, atque chriſtiani videri voluerint, apoſtolum loqui, tum res ipſa docet, tum haecce eius verba: *a nobis profecti ſunt, ſed non erant ex nobis, ſi enim ex nobis fuiſſent, nobiscum manſiſſent &c. I. epiſt. II. 19.* neminem dubitare ſinunt. Ad illos itaque quod attinet, qui, Ieſum Chriſtum in carnem veniſſe, negabant; alii intelligi nequeunt, quam qui, filium Dei verum ex beatae virginis Mariae ſubſtantia adſumſiſſe corpus, inficiabantur: quod Docetas feciſſe conſtat, de quibus in ſequentibus ex inſtituto dicemus. Per illos autem, qui Ieſum eſſe Chriſtum negabant, Cerinthianos indicari, vix dubitabit, qui paullo accuratius cuncta conſiderauerit. Iſtius namque factionis homines Chriſtum a Ieſu ſeparaſſe, dum Chriſtum ſeu ſubſtantiam quamdam ſpiritalem ad certum tantum tempus cum Ieſu homine coniunctum fuiſſe, docuerunt, ex iis, quae hucusque diximus, abunde conſtat. Perinde autem hoc erat, ac ſi, Ieſum eſſe Chriſtum, negaſſent. Nec breuius, ſimulque luculentius, quam hac ratione, Ioannes iſtum errorem exprimere potuit. Recte itaque CAMPEGIVS VITRINGA, cum iſtum Cerinthianorum errorem itidem expoſuiſſet, *nunc*, inquit, *tandem intelligere licet, quid illud ſit apud Ioannem*, negare Ieſum eſſe Chriſtum. *Non enimuero, quod impuro*

ore Iudaei: Ieſum eſſe Meſſiam patribus promiſſum: *ſed quod gnoſticae diſciplinae homines* (hoc nomine & Cerinthianos comprehendit,) *eumdem eſſe Ieſum, qui eſt Chriſtus, ſiue duas in ſeruatore naturas indiuiduo & inſolubili vnionis perſonalis vinculo inter ſe eſſe, & iam fuiſſe coniunctas a primo humanae naturae ortu ex Maria virgine: contra Chriſtum a Ieſu diſtinctum, diuinam docebant eſſe hypoſtaſin*, (ſpiritalem equidem non diuinam, ſeu quae ipſe Deus eſſet, vt ex dictis patet) *quae homini Ieſu adſtiterit, & per ipſum mirabilia operata ſit, quamdiu in munere publico verſatus eſt; fere ad eumdem modum, vt exiſtimem, quo ſpiritus operatus eſt in prophetis. Quam qui tenet ſententiam, is vere negat*, Ieſum eſſe Chriſtum, *Ieſum a Chriſto diuellens & disiungens; quae periculi plena ſententia erat, & chriſtianam fidem ſubuertebat. Vnde iam ſimul patet, quo iure veteres paſſim Cerinthum illius accenſeant ſectae hominibus, qui veram diuinitatem Chriſti ſeruatoris inficiantur; obſeruation. ſacrar. lib. V. cap. XII. §. VIII. p. 158.* Dicendum vero hic adhuc ſpeciatim eſt de verbis Ioannis, quae *I. ep. IV. 3.* exſtant: *omnis ſpiritus, qui non confitetur, Ieſum Chriſtum* ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, *in carnem veniſſe, is a Deo non eſt. Atque hoc eſt illud de anti-Chriſto, quod audiuiſtis, venturum eſſe, qui iam nunc in mundo*

do eſt. Exſtitiſſe enim olim codices, in quibus legebatur: *omnis ſpiritus ὁ λύει, qui ſoluit Ieſum, ex Deo non eſt*, auctor eſt SOCRATES. Neſtorium enim ignoraſſe, ait, in antiquis exemplaribus ſcriptum eſſe: *omnis ſpiritus, qui ſoluit Ieſum, ex Deo non eſt.* Addit, hanc ſententiam e vetuſtis exemplaribus ſublatam ab iis, qui ab hominis diſpenſatione, diuinitatem ſeparare ſtudebant; idque & a priſcis interpretibus obſeruatum, fuiſſe quosdam, qui hanc epiſtolam deprauarint, hominem a Deo ſeiungere cupientes; *hiſt. eccleſiaſt. lib. VII. cap. XXXII. p. 374.* Et huic quidem lectioni praeter vulgatum interpretem fauent IRENAEVS, *lib. III. cap. XVIII.* aliique patres laudati IOANNI MILLIO, ad *h. l.* Cum vero in recepta lectione omnes omnino codices graeci conſentiant, itemque verſiones, ſyriaca, arabica, aethiopica, quidam etiam ex patribus, cumprimis POLYCARPVS, Ioannis diſcipulus, *epiſt. ad Philippenſes* §. *VII.* eam merito retinendam alterique praeferendam viri docti cenſuerunt. Qua quidem ratione verba haecce: *omnis ſpiritus, qui non confitetur, Ieſum Chriſtum in carnem veniſſe*, ad Docetas potius, quam Cerinthianos, ſpectabunt; vt recte quoque DIONYSIVS PETAVIVS exiſtimat, in *dogmat. theolog.* & quidem *lib. I. de incarnat. cap. IV. p. 8.* & nos in ſequentibus copioſius ediſſeremus.

Docetas

Docetas vero non minus, quam Cerinthianos, a Ioanne perſtringi, antea iam obſeruauimus. Interim cum quidam patres vtramque lectionem loci iſtius, de quo nobis ſermo eſt, proferant: minime contemnenda eſt coniectura IOANNIS MILLII, cum apoſtolorum tempore Cerinthus & Ebion Ieſum a Chriſto ſeparaſſent, dicentes: Chriſtum in Ieſum intraſſe ſpecie columbae, cum baptizaretur, rurſusque ab eo, quando pateretur, auolaſſe, ſicque *ſoluiſſent* Ieſum; quemdam, ex odio illius haereſeos, ad marginem adpoſuiſſe: *λύει τὸν Ἰησοῦν*, tamquam interpretamentum *τοῦ μὴ ὁμολογεῖ τὸν Ἰησοῦν χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα*, idque ſcholion cum vſui eſſe videretur ad refellendos haereticos, protinus ſcribas in contextum retuliſſe, vel ita, vt veram ſimul lectionem retinerent, vnde latina AVGVSTINI & TERTVLLIANI fluxerint, vel vt illud in locum verae lectionis ſurrogarent, quod in codice, quo interpres vulgatus vſus ſit, itemque in vetuſtis illis, quorum SOCRATES fecit mentionem, contigerit; ad *h. l.* Licet autem hicce, de quo hucusque diſputauimus, locus, Docetas potius, quam Cerinthianos, feriat: alibi tamen, adſerendo Ieſum eſſe Chriſtum, ſeu, quod perinde eſt, ipſum filium Dei, aperte ſatis Ioannes hos quoque perſtringit. Huc ſane ſpectat, quod *I. epiſt. II.* 22. ſcribit; *Quis eſt mendax, niſi qui*

negat

negat Ieſum eſſe Chriſtum? Is anti-chriſtus eſt, qui & patrem negat & filium. Quisquis filium negat, ne patrem quidem habet. Dum enim Cerinthiani negabant, Ieſum eſſe Chriſtum, per veram ſcilicet perpetuamque vnionem; Chriſtum inſuper filium Dei verum & vnigenitum inficiabantur: perinde hoc erat, ac ſi & patrem & filium negaſſent; cum, vt recte Ioannes dicit, *qui filium negat, nec patrem habeat.* Idem indicat, quando *I. ep. IV.* 15. *quisquis*, inquit, *Ieſum Dei eſſe filium confeſſus fuerit, & in eo Deus, & is in Deo manet.* Namque & hoc Cerinthianis oppoſitum eſſe, longe eſt manifeſtiſſimum. Eo ipſo enim, dum negabant, Ieſum eſſe Chriſtum, nec ipſum quoque Chriſtum pro Dei filio agnoſcebant: non poterant non multo magis negare, Ieſum eſſe filium Dei. Et iterum: *quisquis Ieſum credit eſſe Chriſtum* (hoc non credebant Cerinthiani) *ex Deo natus eſt &c. I. epiſt. V. 1.* Porro: *Quis eſt, qui vincit mundum, niſi qui credit, Ieſum eſſe Dei filium*, id eſt, Chriſtum, *ibid. verſ. 5.* Immo quae deinceps *verſ. 6. 7. & 8.* de tribus teſtibus, in caelo pariter ac in terra, docet, huc praecipue comparata eſſe videntur, vt oſtendat, *Ieſum eſſe filium Dei*, quod Cerinthiani, vt diximus, negabant. Hinc concludit: *Si hominum teſtimonium admittimus; Dei teſtimonium maius eſt.* Quodnam eſt hoc Dei

teſti-

teſtimonium ? reſpondet: *atque hoc eſt, quod Deus de filio ſuo teſtimonium dixit.* Referri huc & reliqua poſſunt, cumprimis quando totam epiſtolam hiſce finit verbis: *ſcimus item, Dei filium veniſſe* (non ſolum Ieſum, qui nudus homo eſſet, vt Cerinthiani ſomniabant, ſed illum Ieſum, qui ſimul Chriſtus, verusque Dei filius eſſet) *& nos eo ingenio donaſſe, vt verum cognoſcamus Deum; ſumusque in vero, in eius filio Ieſu Chriſto. Is verus eſt Deus,* (adeoque neutiquam ſubſtantia a vero Deo diuerſa, vt Cerinthiani ſomniabant) *aeternaque vita.* Ceterum, ARTEMONIO ſi credimus, Ioannes in prima hacce epiſtola nonnulla quidem Cerintho oppoſuit: ſed cum hicce anſam inde arriperet, doctrinam apoſtoli de *principio*, de λόγῳ, de *vnigenito* peruertendi (quam tamen ipſe ARTEMONIVS longe adhuc foedius peruertit) iterum iſtam doctrinam a ſe propoſitam in exordio euangelii ſui ab iſtis Cerinthi corruptelis vindicauit. Hinc & operoſe, quomodo Cerinthus epiſtolam iſtam peruerterit, aut peruertere potuerit, oſtendit, verba apoſtoli mirum in modum detorquens, vt id, quod cupit, inde eliciat; *in initio euangelii Ioannis ex antiquitate eccleſiaſtica reſtituto, &c. part. II. cap. XV. p. 359. & cap. XVII. p. 371. ſeqq.* Sed ſunt iſta omnia ita non tantum ab omni veritate, ſed & veroſimi-

roſimilitudinis ſpecie remota, vt, an vlli mortalium ea perſuaſurus ſit, merito dubitem. Praeter Ioannem etiam Petrum ad huncce Cerinthi errorem, quo Chriſtum a Ieſu ſeparauit, dum, *Chriſtum in carne pro nobis paſſum*, ait, reſpexiſſe, CHRISTIANVS LVPVS exiſtimat, *not. ad Tertullian. de praeſcriptionib. p. 551.* obſeruante id quoque THOMA ITTIGIO, *de haereſiarchis aeui apoſtolici &c. ſect. I. cap. V. §. VI. p. 54.* Hoc enim ſibi velle apoſtolum iſtum, quod Chriſtus a Ieſu patiente non auolauerit, vt Cerinthus autumabat. Sed cum iſtorum Petri verborum ſenſus ſatis ſibi conſtet, etiamſi nemo de Cerintho cogitet; hoc vt admodum incertum in medio relinquimus.

Ad reliqua Cerinthi vt nunc progrediamur dogmata; conſtat, eum regnum aliquod Chriſti poſt reſurrectionem mortuorum in terris, per mille annos continuandum, cuius ciues Hieroſolymis in omni voluptatum carnalium genere victuri eſſent, ſtatuiſſe. Teſtatur hoc CAIVS, cuius verba, quae apud EVSEBIVM exſtant, *lib. III. hiſt. eccleſ. cap. XXVIII. p. 100.* ſupra iam exhibuimus, cum diſputaremus, an Cerinthus tempore apoſtolorum vixerit, ſuosque diſſeminauerit errores. Confirmat idem AVGVSTINVS, quando, de Cerinthianis verba faciens, *mille quoque*, inquit, *annos poſt reſurrectionem in terreno regno*

Chriſti

Chriſti ſecundum carnales ventris & libidinis voluptates futuros fabulantur; vnde etiam chiliaſtae ſunt adpellati; de haereſib. cap. VIII. p. 27. Quod autem IRENAEVS, aliique patres, dum Cerinthi errores recenſent, chiliaſmum eius omittant, id inde factum, THOMAS ITTIGIVS arbitratur, quod ipſi quoque opinioni de regno Chriſti millenario addicti fuerint; quamuis non eadem plane Cerinthi, quae Papiae, aliorumque eccleſiae doctorum, fuerit ſententia; *de haereſiarchis aeui apoſtol. ſect. I. cap. V. §. VII. p. 55.* Alibi tamen idem vir doctiſſimus, cum quaeſtionem propoſuiſſet, num eadem plane fuerit Cerinthi haereſiarchae, ac quorumdam eccleſiae doctorum, de chiliaſmo ſententia? idque a GEORGIO CALIXTO, IO. GERHARDO, CASP. SAGITTARIO, CHRISTIANO KORTHOLTO, aliisque negari, obſeruaſſet, illis tamen ſuffragari non dubitat, qui inter chiliaſmum, quem Cerinthus profeſſus eſt, & illum, quem PAPIAS, IVSTINVS martyr, & alii quidam patres amplexi ſunt, vel nullam, vel exiguam differentiam agnoſcunt. Idque inter alia inde confirmari poſſe, putat, quod IRENAEVS, Cerinthi errores recenſens, chiliaſmi nullam faciat mentionem. Si enim alium is chiliaſmum ſtatuiſſet, quam qualem Cerinthus adſeruit: nullam adparere rationem, cur non iſtum chiliaſmum inter

reliquos

reliquos haereſiarchae illius errores recenſere potuerit. Cumque facile viderit, durum admodum eſſe, eiusmodi chiliaſmum, qualis vulgo Cerinthi fuiſſe dicitur, patribus tribuere: errorem iſtum Cerinthi quouis modo emollire adnititur; exiſtimans, ἡδονὰς ſeu *voluptates*, quas ſecundum CAII teſtimonium Cerinthus ſuos in regno iſto millenario exſpectare iuſſit, de honeſtis voluptatibus intelligi poſſe; & quae alia ſunt eiusdem generis, quae copioſius ediſſerit in *ſelectis capitib. hiſtoriae eccleſiaſt. ſaeculi I. cap. V. §. XXXI. & XXXII. p. 291. ſeqq.* An vero hac ratione chiliaſmo Cerinthi melior quaedam conciliari facies queat, vt inde conſenſus eius cum patribus eliciatur, valde dubito. Verba CAII: καὶ πάλιν ἐπιθυμίαις καὶ ἡδοναῖς ἐν Ἱερουσαλὴμ τὴν σάρκα πολιτευομένην δουλεύειν· *ac rurſus homines Hieroſolymis degentes cupiditatibus & voluptatibus corporis obnoxios fore*, aliud quid ſuadent. *Cupiditatibus & voluptatibus corporis obnoxium eſſe*, ſeu iis δουλεύειν, *ſeruire*, de honeſtis, ni fallor, voluptatibus dici nequit. Accedit teſtimonium DIONYSII Alexandrini apud eumdem EVSEBIVM *l. c.* Diſerte enim dicit, Cerinthum docuiſſe, regnum Chriſti terrenum futurum, & quarum rerum cupiditate ipſe flagrauerit, vtpote voluptatibus corporis obnoxium carnique addictum, in iis regnum Dei ſitum fore, ſomniaſſe, in ven-

Ff tris,

tris, & earum, quae infra ventrem ſunt, partium explenda libidine. Addit equidem DIONYSIVS, Cerinthum, vt honeſtiori vocabulo eiusmodi voluptates velaret, in feſtis & ſacrificiis & hoſtiarum mactationibus, regnum iſtud conſtituiſſe. Sed hoc parum, aut nihil omnino, ad ſententiam eius emolliendam facit. Callide tantum tam craſſum tamque impium errorem eum hoc pacto tegere voluiſſe, inde colligere licet. Nec dubium, quin AVGVSTINO quoque mens ſententiaque Cerinthi ſatis perſpecta fuerit, quando de Cerinthianis ſcribit: *mille annos poſt reſurrectionem in terreno regno Chriſti ſecundum carnales ventris & libidinis voluptates futuros fabulantur*; *loco* antea iam *citato*. Nec moderatius vtique de chiliaſmo Cerinthi ſentit THEODORETVS, ſi modo verba eius recte perpendamus: *τοῦ κυρίου τὴν βασιλείαν ἔφησεν ἐπίγειον ἔσεσθαι· καὶ βρῶσιν, καὶ πόσιν ὠνειροπόλησε, καὶ φιληδονίας ἐφαντάσθη, καὶ γάμους καὶ θυσίας καὶ ἑορτάς, ἐν Ἱερουσαλὴμ τελουμένας, καὶ ταῦτα ἐπὶ χιλίοις ἔτεσι τελεσθήσεσθαι· regnum domini terrenum fore, dixit, eſumque & potum ſomniauit, & voluptates ſibi finxit, & nuptias & ſacrificia, & dies feſtos, qui Hieroſolymis celebrentur; atque haec mille annorum ſpatio complenda; haeretic. fabular. lib. II. cap. III. tom. IV. operum p. 219.* An eo chiliaſmo, qui

qui in eſu, potu, voluptatibus corporis, (iſtae enim ſunt, quae cum eſu & potu coniunctae eſſe ſolent) nuptiis, ceterisque eiusdem generis, conſiſtit, craſſior cogitari queat, valde dubito. Nec fore facile quemquam, exiſtimo, qui talia inter voluptates honeſtas retulerit. Talem itaque ſi & patres ſtatuerunt chiliaſmum; eos omnino, quae regni diuini ſit indoles, ignoraſſe oportet. Planeque ita cenſeo, nihil, quod cum maiori ipſius ſeruatoris ignominia ac dedecore coniunctum ſit, dici poſſe, quam ſi eiusmodi regnum illi tribuatur. Eousque itaque patres, quorum ceteroquin tum doctrinae, tum vitae puritatis ſtudium veneramur, prolapſos eſſe, vt Chriſto placitura crederent, a quibus, qui & inter ethnicos ſaniores erant, abhorrebant, quis ſibi perſuadebit? Ad IRENAEVM quod attinet; verum quidem eſt, quod is chiliaſmum quemdam ſtatuat: at eum non iſtius generis, ac ille eſt, quem impuris ſuis cupiditatibus indulgens ſibi finxit Cerinthus. Luculenter hoc patet ex iis, quae copioſe hac de re diſſerit, *lib. V. cap. XXXII. ſeqq. p. 452. ſeqq.* Vnde hoc non obſtare potuit, quo minus chiliaſmum, craſſum iſtum & impurum, ex Epicuri potius ſchola philoſopho, quam homine chriſtiano dignum, inter Cerinthi errores recenſeret. Quod autem non recenſuerit, haud dubie ob alias cauſſas factum eſt; etſi

nobis non perſpectas. Nec tamen praetermittendum, quod EVSEBIVS, cum & CAII, & DIONYSII Alexandrini de Cerintho, eiusque regno millenario, effata retuliſſet, ſtatim de IRENAEO ſubiungat: ὁ δὲ Εἰρηναῖος ἀποῤῥητοτέρας δή τινας τοῦ αὐτοῦ ψευδοδοξίας ἐν πρώτῳ συγγράμματι τῶν πρὸς τὰς αἱρέσεις προθεὶς κ. τ. λ. *Irenaeus vero in primo aduerſus haereſes libro ſecretiora quaedam eiusdem figmenta commemorat; lib. III. hiſt. eccleſ. cap. XXVIII. p. 100.* Rationem enim hiſce verbis reddere videtur, cur IRENAEVS chiliaſmum Cerinthi non commemoret; quod ſcilicet illi conſtitutum eſſet, non omnia, ſed tantum ἀποῤῥητοτέρας τινὰς ψευδοδοξίας *ſecretiora quaedam figmenta* Cerinthi recenſere; ſomnia autem eius de regno Chriſti millenario, in quo foedis quibusuis voluptatibus locus concedebatur, omnibus nota eſſent. Conferendus etiam hac de re IOACHIMVS LANGIVS, theologus Hallenſis celeberrimus, vtpote qui, chiliaſmum Cerinthi a chiliaſmo patrum quorumdam diuerſum fuiſſe, itidem oſtendit in *haereſiologia ſaeculi poſt Chriſtum natum primi & ſecundi diſſert. III. §. VII. p. 14. ſeqq.*

Referri porro inter Cerinthianorum errores ſolet, quod, angelis cultum religioſum exhibendum, adſeruerint. Certe apoſtolorum aetate exſtitiſſe, qui eiusmodi quid docerent,

Paulus

Paulus nos dubitare non ſinit, dum *Coloſſ. II. 18.* ab iis cauendum monet, qui ἐν ταπεινοφροσύνῃ καὶ θρησκείᾳ τῶν ἀγγέλων *in ea, quae non viderunt*, ἐμβατεύουσι, *ſeſe ingerunt.* Confirmat hoc THEODORETVS, quando, verba haecce explicans, ſcribit: οἱ τῷ νόμῳ συνηγοροῦντες, καὶ τοὺς ἀγγέλους σέβειν αὐτοῖς εἰσηγοῦντο, διὰ τούτων λέγοντες δεδόσθαι τὸν νόμον: *qui legem defendebant, eos etiam ad angelos colendos inducebant, dicentes, legem fuiſſe per eos datam.* Addit, manſiſſe hoc vitium (angelorum cultum) perdiu in Phrygia & Piſidia, adeo, vt in ſynodo Laodicena lege quoque prohibitum ſit, ne precarentur angelos; immo ad ſua vsque tempora oratoria ſancti Michaelis apud illos, eorumque finitimos, conſpici. Obſeruat porro, iſtos homines humilitate ductos, hoc fieri, ſuaſiſſe, dicentes: ὡς ἀόρατος τῶν ὅλων θεὸς, ἀνέφικτός τε καὶ ἀκατάληπτος, καὶ προσήκει διὰ τῶν ἀγγέλων τὴν θείαν εὐμένειαν πραγματεύεσθαι. *vniuerſorum Deum nec cerni, nec attingi, nec comprehendi poſſe; & oportere per angelos diuinam ſibi beneuolentiam conciliare; tom. III. operum p. 355.* Interim non deſunt, qui, Paulum de eiusmodi haereticis, qui, angelis cultum religioſum exhibendum, cenſuerint, loquutum, negant; aut ſi hoc concedant, rurſus, quosnam intellexerit, inter ſe non con-

 ſen-

ſentiunt. CAESAR equidem BARONIVS cardinalis ad Cerinthum iſta Pauli referre verba non dubitat. Cum enim monuiſſet, Cerinthum tam abiecte de Chriſto ſenſiſſe, vt omnem ab eo diuinitatem aufferret, hominemque tantum eſſe confirmaret (quod quousque admittendum, ex hactenus dictis diiudicari licet) adeoque angelos, vtpote per quos mundus creatus eſſet, ſupra eum extolleret: merito Coloſſenſes a Paulo admonitos eſſe, ait, dicente: *nemo vos ſeducat &c.* Porro aduerſus huiusmodi haereſin de angelorum prae Chriſto excellentia, frequenter admodum apoſtolum iacula intorquere viſum, pronuntiat, vt cum *Coloſſ. II. 9.* ſcribit: *in ipſo tota diuinitatis plenitudo corporaliter habitat*; item, *delens, quod aduerſus nos erat chirographum decreti &c. & exſpolians principatus, poteſtates, traduxit confidenter palam, triumphans illos in ſemet ipſo, v. 14.* Immo & in epiſtola ad Ebraeos id agere apoſtolum, exiſtimat, vtpote in cuius exordio excellentiam Chriſti ſuper angelos euincat, *cap. I. 4.* Sed & eiusdem apoſtoli, quae *Galat. I. 8.* exſtant, huc trahit verba: *ſed licet nos aut angelus de caelo euangelizet vobis &c.* Haec, & alia quaedam eiusdem generis, cum attuliſſet, vt probaret, apoſtolum ſubinde ad Cerinthi dogmata reſpicere; vt tamen ſimul telum, quod ex loco *Coloſſ. II. 18.* contra angelorum

rum cultum, in eccleſia Romana receptum, depromi poteſt, declinaret: negat, Cerinthum, aut quemquam alium haereticorum, qui mundi creationem angelis tribuerunt, docuiſſe, eos adorandos eſſe. Immo tantum abeſſe, ait, vt Cerinthus angelum Iudaeorum, quorum ipſe coluerit legem, adorauerit, vt potius, teſte EPIPHANIO, eum malum eſſe, dixerit, ac fuerit deteſtatus. Cum vero animaduertat, THEODORETI ſibi obſtare auctoritatem: eum ſenſum verborum Pauli haud feliciter adſequutum eſſe, citra ambages adſerit; ceteraque omnia ab eo dicta in dubium vocat, ſpeciatim & oratoria, Michaeli archangelo dicata, non ab haereticis, ſed a catholicis excitata, audacter contendit. Haec omnia copioſius ediſſerit in *annalibus* ad *annum Chriſti LX. num. XVIII. ſeqq. p. m. 662. ſeqq.* Verum ad loca illa, in quibus Paulum ad Cerinthi placita reſpicere, BARONIVS exiſtimat, quod attinet; ſi ab eo, de quo nobis nunc ſermo eſt, diſcedas, pleraque ita comparata ſunt, vt ne minimum quidem, ex quo hoc colligi queat, adpareat veſtigium. Certe, verba apoſtoli *Galat. I. 8.* ad Cerinthum ſe referre, ne ſpeciem quidem veri habet, nec vlli vmquam forte in mentem veniſſet, niſi tam foecundus in coniecturis ſuis fuiſſet cardinalis. Reliqua, ab eodem excogitata, vt euincat, Paulum *Coloſſ. II. 18.* non loqui de cultu angelorum, ipſemet

IOANNES GARNERIVS, e ſocietate Ieſu presbyter, refutauit, profligauitque ſolide, in *diſſert. III. de fide Theodoreti, tom. V. operum Theodoreti, p. 491.* Nimirum, ſenſum verborum Pauli BARONIVS hunc eſſe, exiſtimat: *Nemo vos ſeducat, volens placere, in humilitate* (Chriſti videlicet) *cum ob ſcandalum crucis illum eſſe tantum hominem Cerinthus praedicaret, adeo illum humilem reddens, & religione angelorum* (*cum angelos ſcilicet naturae conditores eſſe iactaret*) *quae non vidit &c.* Quae quam coacta, quamue detorta ſint, nemo non videt. Nimirum, *humilitatem* actionem humilem interpretatur, qua Cerinthus Chriſtum depreſſerit; cum vox ταπεινοφροσύνη non depreſſionem ab alio factam, ſed voluntariam potius, quae vt virtus in laude ponitur, ſignificet; vt recte GARNERIVS obſeruat. Humiles namque videri iſti homines volebant, angelorum interceſſionem expetentes; ne audacter nimis, & ſine internuntio, ſummum Deum interpellando, animi elati, & plus, quam decet, ſibi tribuentis, praeberent ſignificationem. Hinc rectiſſime apoſtolus cum ταπεινοφροσύνῃ iſta, quamuis ficta & hypocritica, θρησκείαν coniungit; qua voce cultum Numinis, eumdemque religioſum, denotari nemo dubitabit. Quod autem porro BARONIVS dicit, Cerinthum angelum Iudaeorum, (ſcilicet Michaelem, Iudaeorum praeſidem)

dem) adeo non adoraſſe, vt potius, teſte EPIPHANIO, eum malum eſſe, dixerit, ac fuerit deteſtatus; ad hoc GARNERIVS reſpondet: *id Baronius ſine auctoritate veterum adducit. Confundit enim Cerinthum cum Manete. Nam Cerinthus iudaicis ritibus addictus, quomodo Iudaeorum Deum potuit malum credere? Deinde, vnde ſcitur, a Cerintho Michael princeps Iudaeorum dictus? Quis vero neſcit, ab iis, qui prima duo rerum principia poſuerunt, vtrumque eſſe adoratum? Quid enim eſt, adorare, praeterquam agnoſcere interius eum, quem adores, primum eſſe principium, ſenſumque internum exterioribus ſignis teſtari? l. c. p. 492.* EPIPHANIVS equidem, ad quem BARONIVS prouocat, negaſſe Cerinthum, ait, angelum, a quo lex tradita ſit, bonum eſſe, *haereſi XXVIII. p. 111.* Praeterquam vero, quod IRENAEVS, aliique, quorum longe maior hac in re eſt auctoritas, quam EPIPHANII, illud non referunt; ipſemet quoque EPIPHANIVS, dum obſeruat, Cerinthum, agnoſcendo, legem bonam eſſe, & tamen eam ab angelo malo profectam, adſerendo, ſibimet contradixiſſe; narrationem iſtam ſuſpectam reddit. Atque haec cum ita ſe habeant; BARONIVS ſine ratione reprehendit THEODORETVM, ac ſi mentem ſenſumque apoſtoli non recte perceperit; quod longe rectius de ipſo BARONIO dici poteſt. Reliqua quoque,

quae THEODORETVS refert, recte ſe habere, perperamque adeo a BARONIO perſtringi, aut in dubium vocari, demonſtrari facili negotio poſſet, ſi neceſſe eſſet. Speciatim vero, quod ad oratoria attinet, Michaeli archangelo dicata; THEODORETO potius, narranti, quae ipſemet vidit, quam BARONIO, fidem habendam, quis dubitauerit?

Quemadmodum autem GARNERIVS recte hactenus contra BARONIVM diſputauit: ita parum feliciter ipſemet ſe hinc expedit, quando, apoſtolum non *chriſtianam religionem angelorum*, ſed *impiam idololatriam a Cerintho inuentam*, prohibere, contendit, *qua creati ſpiritus colerentur, veluti mundi conditores mediatoresque, ſi liceat ita loqui, immediati Deum inter & homines ac magicarum artium poteſtates &c. cum iidem ab eccleſia colantur, velut adminiſtratorii ſub Chriſto ſpiritus, velut cuſtodes hominum, quorum preces tamquam odoramenta offerant in conſpectu Dei, vel vt conſerui ſanctorum & adſtantes Deo, non item vt mediatores ἄμεσοι, neque vt magiae patroni; l. c. p. 490.* Hic primo vir ille cetera doctiſſimus, vt Romanae eccleſiae patrocinetur idololatriae, *chriſtianam* quamdam *religionem*, ſeu *cultum chriſtianum angelorum*, fingit; cum tamen cultus religioſus ſoli Deo debeatur, omnisque adeo cultus religioſus, qui rei cuidam creatae exhibetur, non chriſtianus, ſed idolo-

idololatricus ſit. Scriptura praeterea ſacra vnicum nobis tantum oſtendit *μεσίτην Dei & hominum, hominem Chriſtum Ieſum*, *I. Tim. II. 5.* Vnde reliquos mediatores omnes, *mediatos & immediatos*, procul faceſſere iubemus. Verba denique Pauli apoſtoli eiusmodi diſtinctiones non admittunt; cum ἁπλῶς, ſineque vlla exceptione, τὴν θρησκείαν τῶν ἀγγέλων damnet; immo eiusmodi eam eſſe, pronuntiet, per quam quis praemio, ſcilicet vitae aeternae, priuari queat. DIONYSIVS PETAVIVS verba Pauli, de quibus hic ſermo eſt, ad Simonianos refert, in *notis ad Epiphanium* & quidem ad *haereſin XXI. p. 40.* ſcilicet, vt nobis perſuadeat, magorum praeſtigias cultusque ſuperſtitioſos ab apoſtolo tantum perſtringi. Alibi tamen, vbi ex inſtituto de hocce loco diſputat, gentilium philoſophos, aut horum imbutos opinionibus, apoſtolum ferire, contendit. *Itaque damnat*, inquit, *illud apoſtolus, quod in capite primo epiſtolae ad Romanos in gentilibus philoſophis arguit, quos ait ſeruiiſſe creaturae potius, quam creatori.* Et iterum: *Prorſus igitur angelorum cultores iſti, quos notat apoſtolus, aut gentiles erant philoſophi, aut ab his edocti, & eorum opinionibus imbuti, qui Chriſtum aſſerebant maioris eſſe dignationis & faſtigii, quam vt de noſtris rebus adiretur, & ſequeſtris, atque interpellatoris partes ei mandarentur.*

Ideo

Ideo mediatores vnicos adhibendos eſſe angelos, quorum haec eſſet praecipua functio &c. Explicaturus deinceps, qua ratione Romanae eccleſiae de cultu angelorum ſententia multum diſcrepet ab illorum, quos atro notauit lapillo apoſtolus, errore; *nam neque Deos eſſe,* inquit, *angelos dicimus; neque mediatores vnicos aut primarios &c.* Et iterum: *Sic igitur mediatores angeli non niſi per Chriſtum ſunt. Sunt tamen pro modulo ſuo, vt & ſancti omnes; quod veterum patrum conſenſus approbat &c. dogmat. theolog. tom. III. de angelis lib. II. cap. X. p. 81. & 82.* Quemadmodum autem non ſatis ipſemet ſibi conſtat PETAVIVS, dum mox, ad Simonianos, mox ad gentilium philoſophos Paulum reſpicere, adſerit: ita ab his Coloſſenſibus tantum imminuiſſe periculum, vt ad eorum placita fugienda illos adhortandi apoſtolo impoſita fuerit neceſſitas, parum eſt credibile. Haereticos fuiſſe, eosque tales, qui cum iudaiſmo ſcita quaedam philoſophiae orientalis coniunxerint, qui Coloſſenſibus inſidias ſtruxerunt, quiue adeo etiam ad angelorum eos ſeducere voluerunt cultum, attenta totius epiſtolae huius quemlibet facile condocebit lectio. Hinc &, quidquid auctor iſte fundamento huic, quod lubricum admodum, immo plane nullum eſt, ſuperſtruit, ſponte ſua corruit. Admodum quoque infeliciter in ſententia Romanae eccleſiae aut defendenda

aut

aut excuſanda verſatur. Si enim, qui iſti eccleſiae addicti ſunt, angelos deos non eſſe, credunt; cur cultu eos proſequuntur religioſo? Diſcrimen inter mediatores *primarios* & *ſecundarios* ſcriptura ignorat; vtpote quae vnicum tantum nobis commendat μεσίτην *Dei hominumque*, *hominem Chriſtum Ieſum*, *I. Tim. II. 5.* vt antea iam obſeruauimus. Vnde & nemo, aut angelos, aut ſanctos, *mediatores pro modulo ſuo* dixerit; quod inſuper cum genuina Romanae eccleſiae ſententia, quam ipſa praxi teſtatur, non ſatis conuenit. Ex hac enim ſi rem omnem aeſtimes, angeli non *pro modulo ſuo*, ſed omnibus potius modis, pleniſſimaque ratione, mediatores dicendi erunt. Ceterum ad Simonianos verba apoſtoli referenda eſſe, GVILIELMVS BEVEREGIVS quoque cenſet; certe angelorum illos cultores, de quibus Paulum loqui, THEODORETVS *l. c.* docet, ex Simoniana deriuat proſapia, in *pandectis canonum &c.* & quidem in *adnotationib. ad concilii Laodiceni can. XXXV. p. 196.* Suffragantur eidem ſententiae & alii. Perperam vero id fieri, & longe rectius Cerinthianos hic intelligi, vel inde conſtat, quod Simoniani non angelis bonis, ſed malis potius, ſeu malignis poteſtatibus, creationem mundi adſcripſerint: vt ſupra docuimus. Hinc itaque ſi colligere licet, quod angelos adorandos crediderint: non de bonis, ſed malis angelis,

angelis, hoc erit accipiendum. Atque non de horum quoque, ſed illorum cultu, loquitur apoſtolus: qui & Cerinthianis recte tribuitur, cum, quod de mundo ab angelis condito dixerunt, longe rectius de bonis, quam malis, capiatur angelis. Accedit, quod Cerinthiani angelicas reuelationes iactitauerint, teſte CAIO, verbis iſtis, quae non ſemel iam laudauimus, apud EVSEBIVM, *hiſt. eccleſ. lib. III. cap. XXVIII. p. 100.* Idem enim & in illis, quibus angelorum cultum exprobrat, notat apoſtolus: *ἃ μὴ ἑώρακε ἐμβατεύων.* Denique cum & alia in eadem hacce ad Coloſſenſes epiſtola occurrant, quae prorſus in Cerinthianos quadrant, nec de vllis aliis haereticis aptius, quam de his, explicari queant; dubitari nequit, quin & eosdem deſignet, cum de angelorum cultu & iactatis angelicis reuelationibus loquitur.

Id enim vero demonſtrare paullo luculentius, operae fuerit pretium, vt ſimul huic epiſtolae, certe locis quibusdam, prae reliquis obſeruatu dignis, lux vberior adfundatur. Et primo quidem generatim obſeruare iuuabit, duos ab ipſo apoſtolo nobis ſuppeditari characteres, ex quibus homines iſti, qui eccleſiam Coloſſenſem turbarunt, & quibuscum adeo ei res eſt, dignoſci poſſunt. Primus eſt, quod gente Iudaei fuerint, caerimoniarumque iudaicarum tenaciſſimi, quas cum religione chriſtiana

chriſtiana coniungere, & Coloſſenſibus obtrudere, voluerint. Hoc vel ex hiſce apoſtoli verbis: *in quo etiam circumciſi eſtis circumciſione non manu facta, exuto humanorum peccatorum corpore, in Chriſti circumciſione &c. cap. II. 11.* colligere licet. Iis enim, qui circumciſionis vrgebant neceſſitatem, ea oppoſita eſſe, & res ipſa docet, & recte quoque praeter alios ad *h. l.* HVGO GROTIVS obſeruat. Hi autem non alii erant, quam illi ipſi, qui per *philoſophiam fallaciamque vanam*, vt *verſ. 8.* loquitur, ſeducere Coloſſenſes adnitebantur, vt ex orationis ſerie patet; adeoque & iidem, quos & alibi paſſim in hacce epiſtola atro notat lapillo. Idem confirmatur & inde, quod *verſ. 16.* dicit: *Quare nemo vos damnet ob cibum, aut potionem, aut feſtorum diſcrimen, aut nouilunia, aut ſabbatha, quae ſunt futurorum vmbrae, quorum corpus Chriſtus eſt.* Ad iſtiusmodi enim caerimoniarum obſeruationem qui Coloſſenſes perducere volebant, gente Iudaeos fuiſſe, etſi nomen chriſtianum profiterentur, quis dubitet? Mitto reliqua, quibus idem comprobari poſſet; cum de iis in ſequentibus dicendi ſe oblatura ſit occaſio. Alter character, ex quibus pſeudo-doctores illos, quibuscum Paulus in hac epiſtola pugnat, dignoſcere licet, eſt, quod philoſophiam quoque cum iudaiſmo pariter ac religione chriſtiana coniunxerint. Id

vero

vero tum ex dogmatibus quibusdam, ab apoſtolo reiectis, de quibus deinceps dicemus, tum ex commonefactione iſta, qua Coloſſenſes, vt a ſeductione per philoſophiam ſibi caueant, adhortatur, euidentiſſime elucet. *Videte*, inquit, *ne quis vos philoſophia fallaciaque vana praedetur &c. verſ. 8.* Idem vero etiam innuit Paulus, cum dicit: ἅτινά ἐςι λόγον μὲν ἔχοντα σοφίας· *quae quidem ſunt eiusmodi, vt rationem* (ſiue ſpeciem) *habeant ſapientiae, ſeu philoſophiae verſ. 23.* de eiusmodi hominibus ſibi ſermonem eſſe, ſignificans, qui ſub ſpecie quadam ſapientiae ſingularis ac philoſophiae dogmata ſua atque commenta aliis, ceu egregia prorſus atque neceſſaria, inculcare didiciſſent. Iam ergo ſi circumſpiciamus, quibusnam iſti characteres inter aeui apoſtolici haereticos conueniant? non alios, quam Cerinthianos eſſe, in quos aptius quadrent, deprehendemus. Eos *iudaici generis homines fuiſſe*, teſtatur IOAN. DAMASCENVS, *de haereſib. haereſi VIII. tom. I. operum p. 82.* edit. MICH. LEQVIEN, vt ſupra quoque iam obſeruauimus. Cerinthum, ſecundum EPIPHANIVM & PHILASTRIVM, auctorem fuiſſe contentionis, de neceſſaria legis Moſaicae obſeruantia, Antiochiae contra Paulum & Barnabam excitatae, quae & concilio Hieroſolymitano occaſionem dedit, itidem ſupra iam docuimus. Quod licet ſimul

a nobis

a nobis ſit reiectum : id tamen inde perſpicimus, veteres credidiſſe, eum gente Iudaeum fuiſſe, neceſſitatemque, legem ac caerimonias Moſaicas retinendi, propugnaſſe. Idem & confirmat HIERONYMVS, dum Cerinthum legem euangelio miſcuiſſe, docet, *epiſt. LXXXIX.* & pſeudo-HIERONYMVS, referens, eum, circumciſionem non intermittendam, ſabbatha cum diebus feſtis iudaico ritu celebranda, aliasque caerimonias Moſaicas obſeruandas, Chriſti exemplo probare voluiſſe; vterque apud THOMAM ITTIGIVM, *de haereſiarchis aeui apoſtol. ſect. I. cap. V. §. III. p. 51.* Cum iudaiſmo etiam philoſophiam Cerinthum coniunxiſſe, vel ipſa eius dogmata, praeſertim illud de mundi fabricatore a Deo primo diuerſo, itemque de Chriſto a Ieſu diſtinguendo, nos condocent. Diſerte quoque, quod philoſophiae operam dederit, teſtatur THEODORETVS. De eo enim verba faciens, ὗτος, inquit, ἐν Αἰγύπτῳ πλεῖστον διατρίψας χρόνον, καὶ τὰς φιλοσόφους παιδευθεὶς ἐπιστήμας, ὕστερον εἰς τὴν Ἀσίαν ἀφίκετο· *is in Aegypto plurimo tempore verſatus, & in philoſophicis ſcientiis eruditus, venit poſtea in Aſiam &c. haeretic. fabular. lib. II. cap. III. tom. IV. operum p. 219.* Quod ſi quaeras, qualis illa philoſophia fuerit, quam profeſſus ſit Cerinthus? non aliam, quam orientalem illam Chaldaeorum, Perſarumque & Aegyptio-

rum, ex qua varia quoque Pythagoricae & Platonicae capita fluxerunt, fuiſſe, adſero; quippe quae eo tempore vel maxime florebat. Sunt equidem, qui, Paulum per *philoſophiam* Iudaeorum intellexiſſe doctrinam, contendunt; cum addat: *κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων*; ſiquidem apud Iudaeos traditiones vtramque fecerint paginam; quod vel ipſum nomen קבלה teſtetur. At recte a SALOMONE VAN TIL ad *h. l.* obſeruatum eſſe, ſupra iam, cum de Simoniana haereſi verba faceremus, docuimus, etiam orientalem illam philoſophiam *traditionariam* fuiſſe, vt vir ille doctus loquitur, ſeu traditionibus quibusdam ſuperſtructam. Iſtam vero philoſophiam cum Cerinthus cum Iudaeorum doctrina & traditionibus coniunxiſſet: mixtum aliquod & compoſitum philoſophiae genus ex doctrina Iudaeorum & philoſophia orientali hinc ortum eſt. Atque haec demum eſt illa philoſophia, quae vt cum legis ac caerimoniarum Moſaicarum obſeruantia erat coniuncta, hinc & ad fallendos incautos comparara; ita ceu ſeductricem, & vana fallacia (*κενῆς ἀπάτης*) *ſecundum traditionem hominum* ad decipiendos alios aptam, fugere apoſtolus atque euitare ſummo ſtudio iubet. Condiſcere autem hinc licet, iam eo exſtitiſſe tempore, qui Iudaeorum doctrinam & traditiones cum philoſophia illa orientali coniungerent, vnde kabbala iſta

Iudaeo-

Iudaeorum corrupta deinceps exorta eſt, in qua praeter veſtigia quaedam veritatis, tot documenta Pythagoricae, aut potius orientalis iſtius philoſophiae conſpiciuntur. Id quod illos obſeruare oportebat, qui, Valentinianorum dogmata ex kabbala Iudaeorum deriuari poſſe, vel hoc nomine abnuunt, quod kabbala iſta primo & ſecundo poſt Chriſtum natum ſaeculo nondum fuerit nota. Hoc namque praecipue mihi oppoſuit RENATVS MASSVETVS, in *diſſertationib. praeuiis in Irenaeum*, *diſſert. I. §. XXI. p. 20.* Enimuero, iam ſaeculo primo exſtitiſſe, qui doctrinam iudaicam cum philoſophia gentilium coniungerent, non tantum Cerinthi, ſed & PHILONIS Iudaei exemplo comprobari poteſt; dubiumque nullum eſt, quin & alii ex illorum Gnoſticorum genere, qui ex Iudaeis prognati ſunt, idem fecerint. Ex iſta autem doctrinae iudaicae & philoſophiae gentilis coniunctione cum kabbala iſta corrupta exorta ſit: eam primo & ſecundo ſaeculo prorſus ignotam fuiſſe, dici nequit. Sed ex inſtituto iam hac de re diſputaui, & dubiis MASSVETI ſatisfeci, in *adnotationib. ad diſſertationem de haereſi Valentiniana*, *introductioni ad hiſtor. philoſ. Ebraeor.* ſubiunctam, §. *XV. p. 619.*

Atque haec cum ita ſe habeant; haud difficile nunc erit, nonnullla epiſtolae huius

 ad

ad Coloſſenſes loca, ex Cerinthianorum, ad quae reſpiciunt, placitis luce quadam perfundere. Et initio quidem haec ſe nobis offerunt apoſtoli verba: *Qui* (filius Dei) *imago eſt inadſpectabilis Dei*, πρωτότοκος πάσης κτίσεως *primogenitus omnis creaturae; vtpote per quem condita ſunt omnia, tum quae in coelis, tum quae in terra ſunt, tum adſpectabilia, tum inadſpectabilia, & ſolia, & dominatus, & principatus, & poteſtates, omnia & per eum, & propter eum, condita ſunt; & is eſt ante omnia, & per eum conſtant omnia; & is corporis eccleſiae caput eſt; is eſt principium, primogenitus ex mortuis, vt ſit is in omnibus princeps; quoniam in eo viſum eſt patri* πᾶν τὸ πλήρωμα κατοικῆσαι, *omnem plenitudinem inhabitare; cap. I. 15. ad 19.* Haec nimirum qui paullo accuratius conſiderauerit, facile, conuenire ea cum verbis Ioannis *cap. I. 1. 2.* deprehendet. Vix ergo eſt, quod dubitemus, quin iisdem haereticis & Ioannes, & Paulus, obuiam ire voluerint. Dum Paulus Chriſtum vocat πρωτότοκον πάσης κτίσεως; non equidem me fugit, quae de iſta loquendi ratione diſputari ſolent, & quam ſollicite tum Arianae, tum Socinianae factionis homines, hic aliquid quaerant, quod in cauſſae ſuae vertant commodum; quae & alibi commemoraui. Ad vſum vocis πρωτότοκος, & genuinam ſignificationem ſi reſpi-

reſpiciamus ; primum id ea ſignificari, deprehendimus, quod Chriſtus iam fuerit, antequam vlla res creata exſiſteret, per aeternam ſcilicet a patre generationem ; deinde, quod ἐξοχὴ quaedam dignitatis & principatus Chriſto, eam ipſam ob cauſſam, prae rebus creatis omnibus conueniat, quemadmodum in gente ebraea primogeniti prae reliquis fratribus ſingulari velut dignitate & principatu gaudebant. Quo ſenſu & Chriſtus *primogenitus regum* adpellatur, *pſalm. LXXXIX. 28.* Dum ergo, Chriſtum πρωτότοκον πάσης κτίσεως vocando, innuit, eum iam fuiſſe, priusquam vlla res creata exſiſteret ; idem reuera dicit, ac quod Ioannes effatus eſt : ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος· *in principio erat verbum* ; erat iam, priusquam aliquid fieret, adeoque ab omni aeternitate fuit. Hoc autem cum de ſolo vero ſummoque Deo dici poſſit ; recte tum reliquis diuinitatis Chriſti hoſtibus, tum praecipue Cerinthianis, oppoſitum cenſetur. Quantumuis enim hi Chriſtum, quem a Ieſu homine diſtinguebant, pro ſubſtantia quadam ſpiritali haberent : non tamen ipſum eſſe credebant Deum. Quemadmodum porro Ioannes Cerinthianorum de mundo, a fabricatore quodam, qui a Deo primo diuerſus eſſet, condito, errorem profligaturus, *omnia*, inquit, *per illud* (verbum) *facta ſunt, & absque eo factum eſt nihil, quod factum eſt :*

ita etiam Paulus: *vtpote per quem condita ſunt omnia.* Cumque Cerinthiani, aliique ex Gnoſticorum numero, de mundo materiali hoc intelligerent, quod a Deo quodam inferiori, ſeu angelis, creatus eſſet: non tantum Ioannes dixit: *& absque eo factum eſt nihil, quod factum eſt;* ſed & Paulus diſerte, *tum quae in coelis, tum quae in terra ſunt, tum adſpectabilia, tum inadſpectabilia*, per Chriſtum creata eſſe, adſerit.

Neue quis ad errorem Cerinthianorum defendendum quosdam forte maioris dignitatis angelos exciperet: ſtatim addit: *& ſolia & dominatus, & principatus & poteſtates: omnia & per eum & propter eum condita ſunt.* Non deſunt equidem viri docti, qui, haec de variis angelorum ordinibus accipienda eſſe, negant. Immo SALOMO VAN TIL, *ſomnia theologorum* eſſe, dicit, *ex diſciplina Platonica traducta*, *quae hic adferuntur de variis angelorum gradibus & miniſteriis. Non enim*, ita pergit, *hic ſit diuiſio ſtatuum* τῶν ἀοϱάτων τῶν ἐν τοῖς ὀυϱανοῖς, *ſed diuiſio* πάντων, *vt alia munia fuerint eorum, qui in terris, & quaedam eorum etiam, qui in coelis ſunt, hic proponantur. Ita in oeconomia veteris teſtamenti aliqua pars gubernationis populi Dei ad angelos quoque ſpectauit, qui inter dictos Deos etiam fuerunt agnoſcendi; vnde & poteſtatibus includuntur, licet*

licet omnes enumeratae ad illos non ſint referendae. Θρόνοι *manifeſte reſpiciunt regiam dignitatem, qualem in familia Dauidis antehac viderat populus Dei.* Κυριότητας *refero ad ducatus eorum, qui poſt ſubuerſum thronum Dauidis fuerunt* נגידים *vt Zerubabel; aliique poſt captiuitatem babylonicam regibus quaſi minori poteſtate ſuccenturiati.* Ἀρχαὶ *in liberis ciuitatibus erant ſenatores primae auctoritatis & ſupremi fori. Tales inter Iudaeos erant membra ſynedrii magni, cuius ſumma inter ipſos fuit poteſtas.* Ἐξουσίαι *ſunt poteſtates delegatae &c.* in *commentar.* ad *h. l. p. 340.* Verum, cum vir ille doctiſſimus tam audacter ſententiam illorum, qui, Paulum de variis angelorum ordinibus hic loqui, exiſtimant, inter ſomnia referat: quo loco eius habendae ſint coniecturae, certe nonnullae, diſquiri adhuc poſſet. Id ſolum moneo, cum apoſtolus poſt τὰ ἀόρατα ſtatim ſubiungat εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες &c. recte inde colligitur, eum non diuiſionem πάντων, vt vir ille doctiſſimus ſibi perſuadet, ſed omnino τῶν ἀοράτων ἐν τοῖς οὐρανοῖς tradere voluiſſe. De rerum praeterea omnium huius vniuerſi creatione, non de magiſtratuum conſtitutione, hic ſermonem eſſe, ipſa illa diuiſio inter ὁρατὰ & ἀόρατα euidenter docet; quod & propria ac genuina vocis ἐκτίσθη ſignificatio confirmat, a qua vt diſcedamus

(quod quidem Socini vellent adſeclae, de orbis per euangelii doctrinam renouatione hic ſermonem eſſe, contendentes) nulla nos neceſſitas cogit. Accedit, quod nulla adferri ratio queat, cur apoſtolus de magiſtratuum loquutus ſit conſtitutione; cum contra, ſi ponamus, quod & veroſimile admodum, Cerinthianis haec eſſe oppoſita, haud difficulter ratio iſtius τῶν ἀοράτων diuiſionis reddi queat, vt ſcilicet apoſtolus euinceret, Chriſtum ceu verum Deum omnibus cuiuscumque ordinis ac dignitatis angelis eſſe ſuperiorem, cum omnes omnium ordinum angeli, nemine excepto, ab eo & per illum creati ſint. Hinc & iterum ſubiicit: καὶ αὐτός ἐςι πρὸ πάντων, *& is eſt ante omnia*, iam fuit, cum aliquid fieret, ſiue ceu verus Deus ab aeterno exſtitit, & omnia ἐν αὐτῷ *per illum conſtant*; cum ſcilicet omnia creauerit, non autem alius quidam mundi fabricator, vt Cerinthiani ſomniabant; hinc & ab eo & per eum omnia conſeruantur.

Atque ita cum apoſtolus Chriſtum ceu verum Deum, omniumque rerum creatorem, deſcripſiſſet; pergit, & eum quoque caput eccleſiae eſſe docet, vt intelligeremus, qualem habeamus redemtorem, eum videlicet, qui non tantum verus homo, ſed & verus Deus eſt. Hinc *& is*, inquit, *corporis eccleſiae caput eſt* (a quo adeo nemo per cultum angelorum, quod

quod Cerinthiani faciebant, *cap. II. 18. 19.* ſe ſeparare debet,) *is eſt principium, primogenitus ex mortuis* (hoc eſt caput princepsque illorum, qui ad aeternam beatitudinem reſuſcitantur, ſimulque reſuſcitationis iſtius auctor atque cauſſa) ἵνα γένηται ἐν πᾶσιν αὐτὸς πρωτεύων, *vt ſit is in omnibus princeps*, ſiue vt in omnibus, tum intuitu totius mundi rerumque creatarum omnium, tum intuitu eccleſiae, principatum teneat. Quaenam vero iſtius ἐξοχῆς eſt ratio? ὅτι ἐν αὐτῷ εὐδόκησε πᾶν τὸ πλήρωμα κατοικῆσαι· *quoniam placuit*, ſiue *viſum eſt*, ſcilicet patri, *vt omnis plenitudo* (diuinitatis) *in eo habitet.* Quae diſerte Cerinthianis ſunt oppoſita; vtpote ſecundum quos non tota plenitudo diuinitatis, ſed tantum ſubſtantia quaedam ſpiritalis, in Ieſu homine, non perpetuo inhabitabat, ſed tantum ad certum tempus commorabatur. Sed hac de re deinceps plura dicemus. CLEMENS equidem STRESO, haec vt & reliqua, quae apoſtolus contra pſeudo-doctores in hac epiſtola diſputat, ad *philoſophos Iudaeorum* ſpectare, contendit. *Sed & tendunt*, inquit, (verba haecce apoſtoli) *ad ſcopum ſpecialiorem, cum hae vacillantes cogitationes anſam dederint philoſophis Iudaeis, etiam fidem in Chriſtum adſumentibus, per ſua philoſophemata vlterius peruertendi veram cognitionem myſterii Dei*; in

meditationibus in epiſtolam Pauli ad Coloſſenſes ad *h. l. p. 49.* Hactenus non male; cum Cerinthiani reuera philoſophi Iudaei, ſeu Iudaei, qui cum domeſticis placitis gentilium philoſophiam coniunxerunt, fuerint. Pergit tamen ille vir doctus, atque non neceſſe eſſe, putat, *currere ad hiſtoriam eccleſiaſticam de Simonianis, &c.* cum, quae hiſtoria eccleſiaſtica de Simonianis tradit, ſint *ad minimum poſterioris aeui, ſicut omnia illa, quae de Gnoſticis in eadem occurrunt.* Bene tamen eſt, quod ſtatim ſubiungit: *licet facile appareat in epiſtolis apoſtolorum, iam illorum tempore tales prodiiſſe, a quibus etiam abſurdiſſimae illae haereſes, quae in hiſtoria eccleſiaſtica inueniuntur, ſuppullularunt, dum eorum ſermo vt gangraena paſtionem habuit &c.* At vero, ſi viro huic docto placuiſſet, paullo accuratius hiſtoriam eccleſiaſticam ſcrutari; deprehenſurus facile fuiſſet, philoſophos iſtos Iudaeos, quibuscum Paulo in epiſtola ad Coloſſenſes rem eſſe exiſtimat, non quidem Simonianos, ſed non alios, quam ipſos fuiſſe Cerinthianos.

Id autem luculentius adhuc ex iis, quae apoſtolus in eiusdem epiſtolae *capite ſecundo* diſputat, perſpicere licet. In eo ſtatim ab initio teſtatur, nihil magis ſibi curae cordique eſſe, quam vt Coloſſenſium animi confirmentur in charitate, ſimulque vt perueniant

ueniant ad omnem abundantiam certae firmaeque intellectionis, εἰς ἐπίγνωσιν μυςηρίȣ τȣ̃ θεȣ̃, καὶ πατρὸς καὶ χριςȣ̃ *ad cognitionem myſterii Dei*, ſcilicet *patris & Chriſti.* Hoc ipſum autem myſterium Dei, patris & Chriſti, illud ipſum erat, quod maxime impugnabant Cerinthiani, vt ex dictis patet. Hinc de Chriſto pergit: *in quo ſunt omnes theſauri ſapientiae & ſcientiae reconditi.* De ipſo enim Chriſto hoc dicit, non de myſterio Dei, vt praeter alios SALOMO VAN TIL ad *h. l.* contendit. Cognoſcere nimirum hac ratione & recte percipere illud myſterium patris & filii poterant, ſi intelligerent, Chriſtum verum ſimul hominem, verumque Deum, eſſe, & propter vtriusque naturae arctiſſimam vnionem, humanam vt reliquarum perfectionum diuinarum, ita omniſcientiae quoque ac ſapientiae diuinae, factam eſſe participem. Id enim vero erat, quod Cerinthiani, Chriſtum a Ieſu ſeparantes, capere non poterant, aut nolebant. Ad hos enim hic digitum intendere apoſtolum vix dubitabit, qui conſiderauerit, quod ſtatim ſubiungat: *hoc ideo dico* ἵνα μήτις ὑμᾶς παραλογίζηται ἐν πιθανολογίᾳ· *ne quis vobis probabilibus verbis imponat.* Ergo erant, qui Coloſſenſes παραλογίζεσθαι, paralogiſmis & ſophiſmatibus capere volebant, idque ἐν πιθανολογίᾳ, *verborum lenociniis*, dum, quantum-

tumuis Iudaei erant, philoſophiae tamen & ſingularis ſapientiae prae ſe ferebant ſpeciem. Quod vtique prorſus in Cerinthianos, prout eos deſcripſimus, quadrat. Atque cum hiſce etiam in ſequentibus congreditur. Cum enim de ſuo erga Coloſſenſes ſtudio, curaque, vt omnia apud eos rite ſe haberent, quaedam dixiſſet; ad conſtantiam in fide eos adhortatur, tumque porro, *videte*, inquit, *ne quis ſit, qui vos philoſophia, fallaciaque vana praedetur, ſecundum traditionem hominum, & elementa mundi, & non ſecundum Chriſtum.* Vbi quod de philoſophia dicit, rectiſſime de Cerinthianis intelligi, antea probauimus: quemadmodum &, qualis illa Cerinthianorum philoſophia fuerit, iam expoſuimus. Dumque dicit, *ſecundum traditionem hominum*, hoc de philoſophia orientali, vtpote quae traditionibus ſuperſtructa fuerit, dici omnino poſſe, itidem iam obſeruauimus. Per ϛοιχεῖα τȣ̃ κόσμȣ autem ipſa philoſophiae iſtius principia & fundamenta indicantur, ſpeciem quamdam prae ſe ferentia, & ad fallendos incautos apta. Quantumuis enim ϛοιχεῖα τȣ̃ κόσμȣ alibi, vt *Gal. IV. 3.* leges Iudaeorum caerimoniales denotent: non vbique tamen hanc ſignificationem locum inuenire, oſtendimus, cum de haereſi Simoniana verba faceremus. Et licet etiam Cerinthiani rituum ac caerimoniarum Moſaicarum neceſſitatem aliis obtrudere volue-

voluerint : cum tamen apoſtolus hic de philoſophia loquatur ; illae hic in cenſum non veniunt.

Iam de Chriſto, cuius mentionem fecerat, pergit : *in quo tota diuinitatis plenitudo corporaliter habitat.* Hancce doctrinae de Chriſto ſummam, philoſophiae iſti, a qua ſibi cauere volebat Coloſſenſes, diſerte opponit. Non rectius haec verba intelligi poſſunt, quam ſi Cerinthianorum philoſophemata, quae iis perſtringit, conſideremus. Diſtinguebant iſti, vt ſaepe dictum, Chriſtum a Ieſu, & per Chriſtum non ipſam diuinitatem, ſed ſubſtantiam quamdam ſpiritalem, intelligebant. His contradicit apoſtolus, & non tantum diuinitatem, ſed πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος, *omnem plenitudinem diuinitatis*, in Chriſto habitaſſe, adſerit. Vbi quidem, quod ad vocem πλήρωμα attinet, eam in Gnoſticorum, ſpeciatim & Valentinianorum, ſcholis admodum vſitatam fuiſſe, conſtat ; ſolebantque ea complexum quemdam omnium attributorum & emanationum diuinarum denotare. Immo & a Cerinthianis eam vſurpatam fuiſſe, diſerte teſtatur IRENAEVS, dum, eos docuiſſe, auctor eſt, Chriſtum, poſtquam a Ieſu diſceſſit, *iterum reuolaſſe in ſuum pleroma ; lib. III. cap. XI. p. 218.* Suſpicari itaque aliquis poſſet, apoſtolum ipſam Cerinthianorum vocem adhibuiſſe, vt oſtenderet, non

non emanationem quamdam diuinam, ſeu ſubſtantiam quamdam ſpiritalem, quae iterum in pleroma ſuum abiret, ſed ipſum potius *pleroma deitatis*, hoc eſt, ipſam deitatem cum omnium attributorum & perfectionum diuinarum complexu, in humana Chriſti natura habitaſſe. Sunt tamen, qui exiſtimant, haereticos iſtos a Paulo potius vocem πλή-ρωμα accepiſſe, eamque vſurpaſſe, vt eo facilius doctrinam ſuam auribus chriſtianorum attemperarent; cui & ego olim adſtipulatus ſum ſententiae, in *diſſertat. de haereſi Valentiniana* ad §. *XV. p. 624.* conf. & ARTEMONIVS ſiue SAMVEL CRELLIVS, in *initio euangelii ſancti Ioannis ex antiquitate eccleſiaſtica reſtituto part. II. cap. XV.* §. *III. p. 363.* Quicquid ſit de voce iſta; ad ipſum dogma Cerinthianorum antea indicatum hic reſpicere apoſtolum, omni prorſus caret dubio. Idque & inde euincitur, quod dicit, κατοικεῖ *habitat*; vt ſignificet, non ad certum tantum tempus Chriſtum cum Ieſu, vt Cerinthiani fingebant, ſeu potius naturam diuinam cum humana, ſed in perpetuum, nexu perenni & indiſſolubili, coniunctam eſſe; quemadmodum domus cuiusdam poſſeſſor ſemper in ea commoratur, eamque totam ceu propriam ſibi vindicat. Immo, vt omne dubium hic eximat, erroremque iſtum Cerinthianorum eo fortius reprimat; addit: σωματι-

κῶς,

κῶς, *corporaliter.* Quae quidem vox non vna eademque exponitur ratione. Sunt enim, qui cum IOAN. DAMASCENO, *lib. III. de orthodoxa fide cap. VI.* σωματικῶς idem eſſe, putant, ac ἐν σαρκὶ ἀυτȣ̃, *in carne eius*, hoc eſt, in humana natura; alii autem, σωματικῶς idem ac *perſonaliter* eſſe, cenſent, cum Graeci veteres σῶμα quandoque dixerint, quod nos *perſonam* vocamus; rurſus alii τὸ σωματικῶς ita capiunt, vt idem ſit, ac *eum in modum, quo in corpore anima habitat:* immo & cum vox σῶμα *Coloſſ. II. 17.* vmbris & typis veteris teſtamenti opponatur; non deſunt, qui, σωματικῶς idem ac *vere*, *realiter*, ſignificare, exiſtimant. At, quamcumque ex hiſce eligamus ſignificationem, intelligetur tamen inde, eam non tantum oppoſitam eſſe errori Cerinthianorum, ſed hunc etiam per illam penitus euerti ac profligari. Primam tamen hic maxime in cenſum venire, exiſtimo, ſed ita, vt tertia quam rectiſſime cum ea coniungatur, vt ſenſus ſit, totam plenitudinem deitatis habitare in Chriſto σωματικῶς, hoc eſt, in *carne eius*, ſeu *humana* eius *natura*, ea ratione, qua in corpore anima habitat, nexu ſcilicet perpetuo, inſeparabili, inſolubili, ſecus prorſus, ac Cerinthiani ſibi aliisque perſuadebant. Pergit apoſtolus: *& vos in eo perfecti eſtis*, πεπληρωμένοι, quemadmodum nimirum

mirum in Chriſto *πᾶν τὸ πλήρωμα* deitatis habitat, ita & vos per eumdem *omnem plenitudinem gratiae* conſequuti eſtis, in eo, inquam, *qui eſt caput omnis principatus & poteſtatis*, angelorum & archangelorum, adeoque omnibus cuiuscumque ordinis angelis ſuperior, creator quippe eorum ac dominus, cui idcirco etiam ſoli omnis cultus debetur, qui & nullis opus habet mediatoribus.

Ita ergo cum errorem Cerinthianorum de Chriſto apoſtolus profligaſſet; ad alterum eorumdem de neceſſitate rituum Moſaicorum, ſpeciatim circumciſionis, accedit. Namque & hanc eos vrſiſſe, conſtat, & antea docuimus. *In quo* (ſcilicet Chriſto) inquit, *etiam circumciſi eſtis, circumciſione non manu facta &c.* Paucis docet, circumciſione non amplius opus eſſe; cum, quae fideles veteris teſtamenti per eam conſequuti ſunt, in nouo longe rectius per Chriſtum, atque baptiſmum ab eo inſtitutum, qui & quodammodo in locum circumciſionis ſucceſſerit, conſequamur. Hac occaſione cum & de aliis, iisque maximis beneficiis, a Chriſto in nos collatis, diſſeruiſſet; ad errorem iſtum Cerinthianorum, de caerimoniarum Moſaicarum neceſſitate, redit: *Quare nemo vos damnet ob cibum aut potionem, aut feſtorum diſcrimen, aut nouilunia aut ſabbatha; quae ſunt futurorum vmbrae, quorum corpus Chriſtus eſt.*

Ad

Ad ritus enim Moſaicos, quos Cerinthianos retinuiſſe, conſtat, haec ſpectare, nemo dubitauerit. Eos autem non amplius neceſſarios eſſe, ſolidiſſime inde euincit apoſtolus, quod vmbrae fuerint atque rerum futurarum imagines. Cum ergo Chriſtus, quem exhibebant, ceu corpus ipſum adueniſſet: non poterant non euaneſcere vmbrae, vt adeo prorſus inutile & ſuperuacaneum foret, iſtas adhuc obſeruare velle leges. Hunc itaque in modum cum & iſtum Cerinthianorum errorem reieciſſet; ad illum, quem de cultu angelorum fouebant, accedit: *nemo vos ſupplantet* (καταβραβευέτω, τὸ βραβεῖον, *Phil. III. 14.* praemium promeritum, quale eſt ipſa beatitudo aeterna, a Deo ex gratia rite per fidem certantibus promiſſa, eripiat; haec enim vera verbi καταβραβεύειν eſt ſignificatio, qua *brabeo defraudare, praemium abiudicare atque eripere merenti, & in capiendo brabeo aliquem circumuenire*, notat) *in humilitate & angelorum cultu ſibi placens* (θέλων, quod SEB. CASTALIO vertit: *ſibi placens*, ac ſi idem ſit, ac εὐδοκῶν, conf. *Matth. XXVII. 43.* recte omnino, cum haeretici iſti in illa, quam prae ſe ferebant, humilitate ac cultu angelorum mirifice ſibi placerent; nimirum quod Chriſtum ipſum non ἀμέσως, ſed per angelos, ſeu mediatores, adibant, humiles ſibi videbantur; aliis tamen

τὸ θέλων idem eſt, ac ἐθελοντὴς *voluntarius*, qui propria abreptus libidine hanc iudicandi arbitrandique poteſtatem ſibi nullo iure arrogat, vt adeo ἐθελοθρησκεία iſtorum hominum indicetur,) *in iis quae non vidit, ſe iactans* (ἃ μὴ ἑώρακεν ἐμβατεύων, in ea quae non vidit ſe ingerens, cum ἐμβατεύειν idem ſit, ac *pedem ponere, pedem inferre aliquo*, quamuis & eleganter PHAVORINVS ἐμβατεῦσαι explicet per τὰ ἔνδον ἐξερευνῆσαι καὶ σκοπῆσαι, quaſi quis intime vidiſſet, & curioſe rimatus eſſet, quae a vulgi conſpectu remota ſunt, quod in eos, qui reuelationes angelicas iactitant, quod Cerinthianos feciſſe, conſtat, prorſus quadrat,) *fruſtra inflatus a ſenſu carnis ſuae* (dum reuelationes illas angelicas iactitando ſeſe efferebant, itaque ambitione ſenſum ſuum, mentemque carnalem, & quam procul a vera humilitate abeſſent, prodebant) *neque caput tenens &c.* (hoc eſt, a Chriſto, quem caput eccleſiae eſſe antea demonſtrauerat, ſeſe ſeparans, quod illi faciebant, qui angelos colebant, honoremque adeo ſoli Chriſto, tamquam vero Deo capitique eccleſiae, debitum, illis deferebant.

Influxu hinc capitis iſtius in omnia eccleſiae membra eleganter explicato, haec porro ſubiicit: *Quodſi vna cum Chriſto, quod ad mundi rudimenta* (ſiue elementa) *attinet, mortui*

tui eſtis, cur tamquam in mundo viuentes vtimini placitis? ne tetigeris, neue guſtaueris, neue attrectaueris; quorum omnium is vſus eſt, vt vſu pereant &c. Per τὰ ϛοιχεῖα τȣ̃ κόσμȣ interdum quidem leges caerimoniales Iudaeorum; quandoque tamen etiam principia ſeu fundamenta doctrinae cuiusdam ſignificari, antea iam obſeruauimus. Et poſterior quidem hic itidem praecipue in cenſum venit ſignificatio, cum de falſis haereticorum iſtorum Paulus loquatur dogmatibus; quamuis leges caerimoniales Moſaicae non prorſus excludendae ſint, quoniam Cerinthiani & eorum vrgebant neceſſitatem. Hiſce ergo *mundi*, Iudaeorum pariter ac gentilium, omniumque a vera in Chriſtum fide alienorum, *elementis*, ſeu principiis, cum Coloſſenſes *mortui eſſent cum Chriſto*, ſeu cum nuntium illis miſiſſent, eo quod ſola in Chriſtum fides illis ad ſalutem ſufficeret, τί, inquit, ὡς ζῶντες ἐν κόσμῳ δογματίζεσθε; *cur tamquam viuentes in mundo*, ſeu, ac ſi ex illorum numero adhuc eſſetis, qui a vera in Chriſtum fide alieni ſunt, *doceri vos ſinitis*, (ita recte vocem δογματίζεσθε explicat HVGO GROTIVS) ſeu dogmatibus & placitis profanorum eiusmodi hominum ſinitis vos circumagi, *qui dicunt*, (hoc enim ſubintelligendum eſſe res ipſa docet) *ne tetigeris, neue guſtaueris, neue attrectaueris?* Quae quidem

 verba

verba SALAMO VAN TIL ita explicat: *μὴ ἅψῃ ne tangas; videtur reſpicere vſum matrimonii, in quo caſu hoc verbum adhibetur, I. Cor. VII. 1. Subiungit: ne guſtes; quod manifeſto facit ad diſcrimen ciborum. Tandem ſubnectit: ne contrectes; quod ad cetera omnia extendi poteſt, quibus homines in hac vita vti ſolent. Si quis dubitet, an talia locum habuerint; is cogitet, myſterium iniquitatis iam tum operatum fuiſſe II. Theſſ. II. 7. &c.* in *commentar.* ad *h. l. p. 368.* Vnde dogmata iſta fluxerint, auctor iſte non definiuit; ſed tantum addit: *Scilicet Paulus potuit reſpexiſſe dogmatum quorumdam principia, ex quibus alii alia ſuo tempore deriuarent. Saltem Marcionitae, Gnoſticorum ſecta, iam olim matrimonium prohibuerunt vt rem carnis & illicitam &c.* Sunt tamen qui ad leges Moſis caerimoniales, vtpote quarum neceſſitatem Cerinthiani vrſerunt, iſta referunt: ex quibus cum non omnia, quae hic dicuntur, huc quadrent; Eſſaeorum inſtituta in iis inueniſſe ſibi viſus eſt CLEMENS STRESO, in *meditationibus in epiſtolam Pauli ad Coloſſenſes p. 323.* HENRICVS HAMMONDVS hic more ſuo Gnoſticos ſuos in ſcenam producit, ſed vt Pythagoricam ſimul philoſophiam tamquam praecipuum, ex quo iſta fluxerint, fontem adſignet. Sic primum iſtud caput, *μὴ ἅψῃ*, de abſtinentia ab vſu matri-

matrimonii interpretatur, docetque, Gnoſticos vetuiſſe matrimonium, quaſi rem nefandam, διαβάλλοντες γάμον καὶ τεκνογονίαν, *calumniantes matrimonium & liberorum generationem*, vt auctor *conſtitution. apoſtolic. lib. VI. cap. XVI.* loquatur. Id vero a Pythagoraeis eos accepiſſe, contendit, vtpote qui, teſte CLEMENTE Alexandrino, iuſſerint diſcipulos ſuos ἀπέχεσθαι ἀφροδισίων; magis tamen Gnoſticos doctrina iſta abuſos fuiſſe, quam philoſophos iſtos. Eadem fere ratione & de reliquis, μὴ γεύσῃ, μὴ θίγῃς, differit; quamuis tandem fateatur, non tantum a Pythagoraeis, ſed & a Iudaeis quaedam eiusmodi Gnoſticos accipere potuiſſe; in *adnotationib.* ad *h. l.* Praeeuntem quodammodo, vt alias, ita hic quoque HAMMONDVS ſibi habuit HVGONEM GROTIVM, qui cum obſeruaſſet, TERTVLLIANVM negaſſe, haec ad legem Moſis pertinere, addit: *Mihi videtur verbis vſus communibus, quae & Iudaeos & philoſophos, praeſertim Pythagoriſtas comprehenderent*; ad *h. l.* Nec diſſentit a GROTIO ABRAHAMVS CALOVIVS, quin potius ſententiam eius calculo ſuo adprobat. Certe non omnia ad leges Moſaicas referri poſſe manifeſtum eſt, praeſertim ſi τὸ μὴ ἅψῃ de abſtinentia ab vſu matrimonii interpreteris. Nec neceſſe eſt, vt de ſolis legibus Moſaicis cogitemus: cum Cerinthianorum dogmata

ex illis & philoſophiae orientalis, ex qua Pythagoraea magnam partem fluxit, ſcitis fuerint compoſita. Fieri itaque facile potuit, vt ex iſto hominum genere eſſent, qui prae reliquis magnam ſapientiae & ſanctitatis prae ſe ferrent ſpeciem, & ab illis, qui ad eumdem perfectionis gradum contendere vellent, poſtularent, vt & a matrimonio, & a certis ciborum generibus, ſe abſtinerent, immo vt, quaedam attingere etiam, ne hac ratione polluerentur, nefas eſſe, ducerent. Subiungit: ἅ ἐςι πάντα εἰς φθορὰν τῇ ἀποχρήσει; quae quidem verba licet a nonnullis de phyſica illarum rerum corruptione ſeu deſtructione accipiantur; recte tamen CLEMENS STRESO monet, per φθορὰν, ſiue *corruptionem*, *deprauationem animae peccaminoſam* denotari, *per quam homo ſibi interitum attrahit*; *l. c. p. 326.* Senſus itaque eſt, quod iſtarum rerum abuſus animae hominis perniciem atque interitum conciliet; idque eo magis, quod talia nulla lege diuina nitantur, ſed ſint ἐντάλματα καὶ διδασκαλίαι τῶν ἀνθρώπων, *praecepta & doctrinae hominum*, philoſophorum, a quibus Cerinthiani iſta acceperant. Speciem equidem quamdam ſapientiae & ſanctitatis iſta habere; (ita tandem apoſtolus concludit) ſeu, vt graeca ſe habent, ἅτινά ἐςι λόγον μὲν ἔχοντα σοφίας, idque ob ἐθελοθρησκείαν, *cultum electitium*, ταπεινοφροσύνην, *humilitatem*,

tem, & ἀφειδίαν σώματος, id eſt, quod corpori non parcerent, ſed durius illud haberent, οὐκ ἐν τιμῇ τινι, adeo, vt nullum illi ſtatuere pretium viderentur, nec, quae debebant, illi praeſtarent; (ita enim apoſtolus ea complectitur, quibus iſti homines ſingularem ſapientiae ſpeciem apud incautos ſibi conciliabant) cuncta tamen tandem ſpectare ſeu comparata eſſe, πρὸς πλησμονὴν τῆς σαρκὸς *ad expletionem* ſiue *ſatietatem carnis*, hoc eſt, vt ſub iſta ſapientiae & ſanctitatis ſingularis ſpecie ambitioni ſuae vanaeque gloriae ſtudio, ceu cupiditati itidem carnali, indulgerent, aliosque adeo deciperent. Planiſſimus enim hicce iſtorum verborum ſenſus eſſe videtur, quod & SALOMONI VAN TIL ad *h. l.* obſeruatum. Atque haec quidem de Cerinthianis pro noſtri inſtituti ratione ſufficiant. Reliqua, quae de iisdem adhuc obſeruatu digna videri poterant, dabit THOMAS ITTIGIVS, *de haereſiarchis aeui apoſtolici ſect. I. cap. V. p. 50. ſeqq.* & in *ſelectis capitib. hiſtor. eccleſ. ſaeculi I. cap. V.* §. *XXV. ſeqq. p. 246. ſeqq.*

§. VI.

Cum Cerinthianis, tum qua negatam Chriſti ſeruatoris diuinitatem, tum qua caerimoniarum iudaicarum obſeruan-

uantiam, conſenſerunt Ebionitae: licet quoad prius caput vlterius adhuc, quam Cerinthiani, progrederentur: vnde mirum non eſt, ſi ad vtrosque interdum ſcriptores ſacri reſpexerunt: * quemadmodum rurſus cum Ebionitis in quibusdam conuenerunt Nazaraei; poſtquam, qui hoc nomine veniunt, ab antiqua primorum chriſtianorum fide, eiusque puritate deſciuerant. **

* Cum multa de Ebionaeis diſputari in vtramque partem ſoleant, recte faciemus, ſi ab iis ordiamur, quae certa ſunt, nec temere in dubium vocari poſſunt. Huc ea, mea opinione, pertinent, quae de iis commemorat IRENAEVS. *Qui autem dicuntur Ebionaei*, inquit, *conſentiunt quidem, mundum a Deo factum* (ſecus ac Cerinthiani exiſtimabant, quorum antea mentionem fecerat) *ea autem, quae ſunt erga dominum, non ſimiliter* (hic ſecundum nonnullos aut particula negatiua expungenda eſt, vt IO. BAPTISTA COTELERIVS cenſet, in *notis ad lib. VI. conſtitut. apoſtolic. cap. VI.* aut, quod probabilius, pro *non ſimiliter* legendum *conſimiliter*) *vt Cerinthus & Carpocrates opinantur. Solo autem eo, quod eſt ſecundum Matthaeum, euangelio vtuntur, & apoſtolum Paulum recuſant, apoſtatam eum legis dicentes. Quae autem ſunt prophetica curioſius exponere nitun-*

tuntur, & circumciduntur & perſeuerant in his conſuetudinibus, quae ſunt ſecundum legem, & iudaico charactere vitae, vti & Hieroſolymam adorent, quaſi domus ſit Dei ; lib. I. cap. XXVI. p. 102. Vbi quod vltimo loco refert IRENAEVS, *Hieroſolymam eos adorare, quaſi ſit domus Dei :* haud dubie inde ortum, quod Iudaeis in more poſitum eſſet, vbicumque terrarum degerent, facie ad templi ſitum conuerſa preces fundere ; quam conſuetudinem & Ebionaei, vt rituum iudaicorum tenaciſſimi, retinuiſſe videntur. Nec aliud quid voluiſſe IRENAEVM, exiſtimo, licet parum accurate loquutus ſit, quam, quod nonnulli iſtam Ebionaeorum conſuetudinem ita interpretati ſint, ac ſi Hieroſolymam vrbem adorarent. Interim legenda, quae hac de re diſſerit vir doctiſſimus IOAN. LAVRENTIVS MOSHEIMIVS, in *vindiciis antiquae chriſtianorum diſciplinae ſect. I. cap. VII.* §. *I. p. 180.* Ad duo autem, quae de Ebionitis IRENAEVS commemorat, praecipue reuocari capita poſſunt, quorum alterum eſt, quod Chriſtum, aeque ac Cerinthus & Carpocrates, pro nudo homine habuerint; alterum, quod rituum & caerimoniarum Moſaicarum obſeruantiam ac neceſſitatem propugnauerint. Et ad prius quidem quod attinet ; alibi quoque id IRENAEVS confirmat, docetque, quod Ebionitae Chriſtum & Deum, & ex virgine

 natum,

natum, negauerint, *lib. IV. cap. LIX. p. 358.* Idem & repetit, dum *vani autem*, inquit, *& Ebionaei, vnitionem Dei & hominis per fidem non recipientes in ſuam animam, ſed in veteri generationis perſeuerantes fermento, neque intelligere volentes, quoniam ſpiritus ſanctus aduenit in Mariam, & virtus altiſſimi adumbrauit eam &c. lib. V. cap. I. p. 394.* Conſentiunt hac in re cum IRENAEO, atque, Ebionaeos, Chriſtum Deum eſſe, negaſſe, teſtantur TERTVLLIANVS, de *praeſcriptionib. contra haeret. cap. XXXIII. p. m. 530.* AVGVSTINVS, *de haereſib. cap. X. p. 33.* EPIPHANIVS, *haereſi XXX. p. 125.* THEODORETVS, *haeretic. fabular. lib. II. cap. I. tom. IV. operum p. 218.* PHILASTRIVS, *de haereſib. cap. XXXVII. p. 82.* aliique, quos magno numero laudat THOMAS ITTIGIVS, *de haereſiarchis aeui apoſtol. ſect. I. cap. VI. §. II. p. 61.* Hi etiam in eo conueniunt, certe plerique id diſerte tradunt, quod Ebionaei Moſaicorum rituum obſeruantiam cum religione chriſtiana coniunxerint. Hinc & TERTVLLIANVS, quae Paulus in epiſtola ad Galatas contra circumciſionis & legis Moſaicae defenſores diſputat, ad Ebionis haereſin refert *l. c.* In priori autem, ſiue de Chriſto, capite diſſenſum equidem aliquem inter ipſos Ebionaeos interceſſiſſe, ex THEODORETO, *l. c.* condiſcimus, dum nonnulli, Chriſtum ex virgine

virgine natum, adſerebant, alii autem eum Mariae atque Ioſephi contendebant eſſe filium. Idemque iam ante THEODORETVM docuit ORIGENES, *lib. V. contra Celſum p. 272.* In eo tamen conueniebant, Chriſtum non eſſe verum Deum, vel, vt EVSEBIVS loquitur: *οὐ μὴν ἔθ᾽ ὁμοίως καὶ οὗτοι προϋπάρχειν αὐτὸν, θεὸν λόγον ὄντα καὶ σοφίαν ὁμολογοῦντες, τῇ τῶν προτέρων περιετρέποντο δυσσεβείᾳ· ſed iidem nihilominus cum Chriſtum vtpote Deum verbum ac ſapientiam potius ante omnia ſubſtitiſſe minime fateantur, in eamdem cum prioribus impietatem prolapſi ſunt; hiſt. eccleſ. lib. III. cap. XXVII. p. 99.* Atque haec cum magno veteres conſenſu tradant, nec vlla praegnans adſit ratio, cur illorum hic in dubium vocanda fides ſit: id quidem certum exploratumque eſſe, exiſtimo, exſtitiſſe in eccleſia apoſtolica haereticos, qui Ebionaei dicti, adeoque a veris chriſtianis ſeiuncti, immo ab iisdem, ob negatam Chriſti deitatem, aliosque errores, reiecti ſunt.

Atque hoc nobis ſufficere poteſt; ſi vel maxime non conſtet, vnde nomen ſortiti ſint; quae &, ſi dicendum quod res eſt, non magni momenti eſt quaeſtio. Sunt enim viri & eruditione praeſtantes, & numero haud pauci, qui, Ebionem quemdam, a quo dicti ſint Ebionitae, quae aliorum eſt ſententia, vmquam

vmquam exſtitiſſe, negant. Ita praeter FAVSTVM SOCINVM, & quosdam eius adſeclas, CAMPEGIVS VITRINGA, *obſeruation. ſacrar. lib. V. cap. X. §. VIII. p. 137.* qui, Ebionem primum a TERTVLLIANO fictum, putat; IOAN. CLERICVS, *hiſt. eccleſ. duorum primorum a Chriſto nato ſaeculor. ſaec. I. ad annum LXXII. p. 476.* RICHARD SIMON, *hiſtor. crit. noui teſtam. cap. VIII. p. 88.* GOTHOFREDVS ARNOLDVS, *hiſtor. haereſiolog. part. I. lib. I. cap. IV.* §. *XIII. p. 43.* Cumprimis autem hanc cauſſam ſibi ornandam ſumſit IACOBVS RHENFERDIVS, in *diſſertat. de fictis Iudaeorum & iudaizantium haereſibus*, quae in *operibus* eius *philologicis &c.* Traiecti ad Rhenum anno MDCCXXII. 4. editis, exſtat, *p. 125. ſeqq.* Eidem quoque ſententiae adſtipulatur theologus Hallenſis celeberrimus IOACHIMVS LANGIVS, in *haereſiologia ſaeculi poſt Chriſtum natum primi & ſecundi diſſertat. IV. membr. II.* §. *II. p. 18.* Nec deſunt iis rationes, quibus ſpeciem illi concilient. *Ebion* non proprium viri nomen, ſed vocem ebraeam אביון eſſe, aiunt, quae *pauperem* ſignificet, & quibusdam aut ob rerum ad vitam hancce neceſſariarum inopiam, aut ob paupertatem mentis ſiue iudicii defectum, per contemtum ſit impoſita. Atque, Ebionem quemdam ſectae auctorem exſtitiſſe, eo minus credi-

credibile eſſe, contendunt, quod & IRENAEVS, & alii quidam ex antiquis, licet Ebionitas commemorent; Ebionis tamen cuiusdam, a quo nomen & originem traxerint, nullam faciant mentionem. Immo EVSEBIVM diſerte pronuntiare, quod Ebionitae a paupertate nomen ſortiti ſint. Ἐβιωναίους, inquit, τούτους οἰκείως ἐπεφήμιζον οἱ πρῶτοι, πτωχῶς καὶ ταπεινῶς τὰ περὶ τοῦ χριστοῦ δοξάζοντας. *Hi ab antiquis cognominati ſunt Ebionaei, quippe qui humiliter admodum atque abiecte de Chriſto ſentirent; hiſt. eccleſ. lib. III. cap. XXVII. p. 99.* Nimirum πτωχῶς καὶ ταπεινῶς de Chriſto ſentire, cenſebantur, quoniam eum, vt idem addit, *ſimplicem & vulgarem, nec aliud quam hominem* eſſe, ſtatuebant. EVSEBIO iungunt ORIGENEM, qui, contra Celſum, conuerſis ex Iudaeis obiicientem, quod patria inſtituta legesque, a Chriſto decepti, reliquiſſent, diſputans, μηδὲ τοῦτο κατανοήσας, inquit, ὅτι οἱ ἀπὸ Ἰουδαίων εἰς τὸν Ἰησοῦν πιστεύοντες οὐ καταλελοίπασι τὸν πάτριον νόμον· βιοῦσι γὰρ κατ' αὐτὸν, ἐπώνυμοι τῆς κατὰ τὴν ἐκδοχὴν πτωχείας τοῦ νόμου γεγεννημένοι· Ἐβίων τε γὰρ ὁ πτωχὸς παρὰ Ἰουδαίοις καλεῖται, καὶ Ἐβιωναῖοι χρηματίζουσιν οἱ ἀπὸ Ἰουδαίων τὸν Ἰησοῦν, ὡς χριστὸν, παραδεξάμενοι· *ne hoc quidem intellecto, quod Iudaei, qui in Ieſum crediderunt, non deſciuerunt*

runt a patriis legibus ; viuunt enim iuxta eas, paupertati ſuae legis cognomines. Nam Ebion pauper iudaica lingua vocatur, & Ebionaei dicuntur a ceteris Iudaeis, qui Ieſum pro Chriſto receperunt ; lib. II. contra Celſum p. 56. Rem denique extra omnem dubitationem poni, exiſtimant, per ipſorum Ebionitarum, a paupertate denominationis ſuae rationem apud EPIPHANIVM repetentium, teſtimonium. Cum enim EPIPHANIVS monuiſſet, Ebionem iſtum non ſine ratione a paupertate nomen ſortitum, reuera quippe *mente, ſpe, factisque mendicum*, vtpote qui, Chriſtum merum eſſe hominem, exiſtimet ; haec ſubiungit : *ἀυτοὶ δὲ δῆθεν σεμνύνονται, ἑαυτȣ̀ς φάσκοντες πτωχȣ̀ς, διὰ τὸ, φασὶν, ἐν χρόνοις τῶν ἀποςόλων πωλεῖν τὰ ἀυτῶν ὑπάρχοντα, καὶ τιθέναι παρὰ τȣ̀ς πόδας τῶν ἀποςόλων, καὶ εἰς πτωχείαν καὶ ἀποταξίαν μετεληλυθέναι· καὶ διὰ τȣ̃το καλεῖσθαι ὑπὸ πάντων φασὶ πτωχοί. At enim iſti de ea re gloriantur, ſeque mendicos praedicant, quod apoſtolorum, inquiunt, tempore mos eſſet bona ſua diſtrahere, & ad illorum pedes abiicere. Itaque ſe illorum exemplo ad mendicitatem redigi, ac bonis omnibus abdicare, proindeque paſſim mendicos appellari ; haereſi XXX. p. 141.*

Haec, & alia, quae in medium proferri ſolent ab iis, qui, Ebionem quemdam vmquam exſti-

exſtitiſſe, negant, etſi non ſint contemnenda prorſus; neutiquam tamen conſenſum ita omnibus extorquent, vt aliter exiſtimare non liceat. Praeterquam enim, quod, haereticos quosdam, qui Ebionitae dicti ſint, exſtitiſſe, certum plane ſit & exploratum; haeretici etiam a conditore ſeu auctore ſectae nomen ſortiri ſoleant: non tantum AVGVSTINVS, HIERONYMVS, EPIPHANIVS aliique, ſed ipſe quoque TERTVLLIANVS, *de praeſcriptionib. contra haeret. cap. XXXIII. p. m. 530.* item *de carne Chriſti cap. XIV. p. m. 370.* Ebionem quemdam haereſiarcham exſtitiſſe, ſectamque iſtam condidiſſe, teſtantur. Taceo, quod in talmude quoque Hieroſolymitano inter ſectarum auctores Ebion commemoretur, vti IOANNI LIGHTFOOTO obſeruatum, *tom. II. operum p. 148.* Nec deſunt, quae ad rationes diſſentientium reſponderi poſſint. Vox אביון in lingua ebraea pauperem ſignificat. Satis hoc notum eſt. Sed quid tum? Ergone etiam vir aliquis nomine proprio Ebion vocari potuit? Nonne exempla plurima praeſto ſunt eiusmodi nominum, quae certam ſignificandi vim habent, & nihilo ſecius vt nomina propria vſurpantur? Accedit, quod viri illi docti, qui, Ebionitas a paupertate nomen adeptos, contendunt, de ratione huius denominationis inter ſe non ſatis conueniant. Nonnulli namque,

que, a rerum ad hancce vitam neceſſariarum inopia eos ita adpellatos, exiſtimant; atque hi iterum in eo a ſe inuicem differunt, quod alii quidem, hocce nomen omnibus chriſtianis a Iudaeis impoſitum, alii autem ſpeciatim Ebionitis, prout ab aliis chriſtianis diſtinguuntur, illud datum, adſerunt; quidam contra, a mentis & iudicii defectu, aut quod πτωχῶς humiliter & abiecte nimis Ebionitae de Chriſto cenſuerint, eos ita dictos, arbitrantur. Vnde porro adparet, ſecundum nonnullos, a Iudaeis, ſecundum alios, ab ipſis chriſtianis denominationis iſtius originem arceſſendam eſſe. Quae omnia rem iſtam valde dubiam atque ſuſpectam reddunt. Admodum contra probabile, exſtitiſſe omnino Ebionem quemdam, ſectae conditorem; cumque nomen iſtud reſponderet voci ebraeae אביון, quae *pauperem* ſignificat; occaſionem hinc illis, qui Ebionitis non bene cupiebant, ſuppeditatam, per alluſionem ad Ebionis nomen proprium aliquid comminiſcendi, quod iſtos inuiſos redderet, aut aliorum exponeret contemtui. Hoc vel EPIPHANII comprobari exemplo poteſt; qui cum probe ſciret atque contenderet, Ebionem quemdam ſectae auctorem exſtitiſſe; nihiloſecius, cum obſeruaſſet, vocem iſtam ebraicam πτωχὸν *pauperem*, ſiue *mendicum*, ſignificare; addit: πτωχὸς γὰρ ὡς ἀληθῶς καὶ τῇ διανοίᾳ καὶ τῇ

ἐλπίδι,

ἐλπίδι, καὶ τῷ ἔργῳ. *Eſt autem haereticus iſte reuera mente, ſpe, factisque mendicus &c.* Et iterum: ἀλλὰ φύσει τῷ ὄντι Ἐβίων ἐκαλεῖτο, κατὰ προφητείαν οἶμαι ὁ πτωχὸς καὶ τάλας, τὸ ὄνομα ἐκ πατρὸς αὐτοῦ καὶ μητρὸς αὐτοῦ κεκληρωμένος· *Nam Ebioni proprium hoc erat nomen, non ſine vaticinio tamen aliquo, quo mendicus infelixque fore ſignificaretur, cum a parentibus id nominis accepiſſet; l. c. p. 141.* Ad IRENAEVM quod attinet, is quidem, Ebionem quemdam exſtitiſſe, aut ſectae iſtius fuiſſe auctorem, diſerte non dicit; nec tamen illud negat. Cumque reliquae haereſes fere omnes, paucis exceptis, ab auctoribus ſuis denominationem acceperint; adeoque plane inſolens quid fuiſſet, ſi Ebionitae non ab auctore, ſed a paupertate dicti fuiſſent: veroſimile non eſt, IRENAEVM, ſi res ita ſe habuiſſet, id ſilentio praetermiſſurum. Dum autem praetermiſit; dubitare vix licet, vt reliquas haereſes, ita & eam, quae Ebionitarum eſt, ab auctore conditoreque ſectae denominatam. EVSEBII ſi conſideremus verba; diſcimus ſane inde, inter antiquos extitiſſe, qui, Ebionitas ita cognominatos, dicerent, quod πτωχῶς καὶ ταπεινῶς de Chriſto ſentirent. Fuerunt ſcilicet, qui nomen proprium viri hac ratione interpretarentur, vt occaſionem haberent, per iſtum ingenii luſum erro-

res eius illi exprobrandi. Id vero aut non recte intellexit, aut parum adcurate retulit EVSEBIVS, dum ipſius Ebionis, ceu ſectae conditoris, nullam mentionem fecit. Forte & ORIGENEM ſequutus eſt, cuius hic non magni momenti eſſe teſtimonium, fatebitur, qui illud paullo diligentius expenderit. Hoc vero vt paucis oſtendamus; primo id obſeruandum, verba ORIGENIS, Ἐβιωναῖοι χρηματίζουσιν οἱ ἀπὸ Ἰουδαίων τὸν Ἰησοῦν ὡς χριστὸν παραδεξάμενοι, ita vertenda eſſe: *Ebionaei dicuntur, quicumque e Iudaeis Ieſum pro Chriſto receperunt*, vt recte monet GVIL. SPENCERVS, in *adnotationibus* ad *h. l. p. 33.* Senſus itaque erit, omnes Iudaeos, quotquot fidem chriſtianam amplexi ſunt, a reliquis dictos eſſe Ebionaeos. Quod ſi verum ſit; ſequetur, omnes Iudaeos, quotquot ad chriſtianorum ſacra acceſſerunt, a reliquis chriſtianis pro haereticis habitos fuiſſe; cum ipſemet ORIGENES Ebionitas inter haereticos referat, *lib. V.* eiusdem operis *contra Celſum p. 272.* Quod quidem tam ab omni ratione & veritate remotum eſt, quam parum cum eadem & illud conuenit, quod idem adſeruerat, Iudaeos, qui ad Chriſtum conuerſi ſunt, patrias leges ac inſtituta, ſeu ritus & caerimonias Moſaicas, non dimiſiſſe. Atque haec, quantum ORIGENI hic tribuendum ſit, abunde docent. Supereſt ipſorum Ebionitarum de nominis ſui ratione teſtimo-

ſtimonium apud EPIPHANIVM, cuius antea recitauimus verba. Sed recte addit idem EPIPHANIVS: ὐδὲ τῦτο δὲ ἀληθὲς παρ' αὐτοῖς· *Sed hoc ab illis ex ingenio confictum eſt, l. c.* Haud dubie figmento iſto & iactantia homines iſti aliis perſuadere voluerunt, ſe a primis illis verisque chriſtianis, qui rei chriſtianae cauſſa maxima incommoda ſubierint, deſcendere, adeoque non ſine iniuria ab aliis ſe reiici ac damnari; neue argumentum aliquod deeſſet, ſignificationem vocis Ebion in lingua ebraea in rem ſuam verterunt. Sed plura non addo: cum ſolide iam hancce cauſſam egerit IOAN. LAVRENTIVS MOSHEMIVS, in *obſeruationib. ſacris & hiſtorico-crit. lib. I. cap. V. p. 233.* add. IOAN. ALBERTVS FABRICIVS, in *notis* ad *Philaſtrium de haereſib. cap. XXXVII. p. 82.*

Cum ergo nunc conſtet, Ebionitas haereticos fuiſſe, qui ab Ebione ſectae auctore conditoreque nomen ſortiti ſint; illis vtique ſuffragari nequeo, qui, iſto nomine non alios, quam ipſos chriſtianos, veniſſe, exiſtimant, qui a Iudaeis per contemtum *pauperes* adpellati ſint. Scio, IACOBVM RHENFERDIVM, virum cetera doctiſſimum, omnes ingenii neruos intendiſſe, vt Ebionitas ex haereticorum indice expungeret, & orbi perſuaderet, de ipſo Chriſto nihil aliud eos docuiſſe, quam quod veritati prorſus eſſet conſentaneum.

neum. Multa cum hanc in rem verba feciſſet; *en! itaque*, inquit, *chriſtiane lector, praeclaram Ebionitarum & magnificam de Meſſia ſuo, Deo & homine, mortuo item & reſuſcitato, ſententiam. In qua vel ipſa orthodoxia, ſi poſſit, vel haereticae illi prauitatis inquiſitores & cenſores acerrimi, mihi reſpondeant, quid ſit, quod deſiderent amplius?* in *diſſertationib. de fictis Iudaeorum & iudaizantium haereſibus* §. *XLVIII. p. 147.* Ita eſt. Si, neglecto vnanimi fere veterum conſenſu, verba pro lubitu interpretari, aut detorquere licet: haud difficile omnino fuerit, eiusmodi Ebionitis tribuere ſententiam, in qua ipſa nihil deſiderare queat orthodoxia. Sed ſunt alii, qui velut in contrarium currunt, &, cum fateantur, Ebionitas & exſtitiſſe, & ea docuiſſe, quae a veteribus illis tribuuntur; nihiloſecius, eos veros & genuinos chriſtianos fuiſſe, contendunt; in quorum adeo numerum, qui ab illorum dogmatibus diſceſſerunt, hoc eſt, qui Chriſtum non tantum verum hominem, ſed & verum Deum eſſe, profitentur, referendi non ſint. IOANNIS TOLANDI cum tanta impudentia fuerit, vt, Turcas veros & genuinos chriſtianos eſſe, orbi perſuadere auderet: mirum non eſt, quod Nazaraeos & Ebionitas pro vna eademque ſecta venditando (qua de re tamen deinceps dicetur) vtrosque vel hoc nomine veros & genuinos

nuinos chriſtianos fuiſſe, contendat, quod, eos cum Turcis in doctrina de Chriſto conſentire, exiſtimet, vt adeo, & hos tales eſſe, eo facilius euincere queat. Sed deliria & commenta iſtius hominis prorſus inficeta, ſatis profligauit, quem antea iam laudauimus, IOAN. LAVRENTIVS MOSHEMIVS, in *vindiciis antiquae chriſtianorum diſciplinae aduerſus Ioan. Tolandi Nazarenum*, praeſertim *cap. V. ſeqq. p. 86. ſeqq.* Speciatim autem ad Ebionitas quod attinet, idem vir doctiſſimus *cap. VIII. p. 206. ſeqq.* dogmata illorum nec in Hieroſolymitano, nec in Romano, nec in Corinthiaco, nec in Antiocheno, nec in vllo alio coetu obtinuiſſe, euidenter oſtendit; rectiſſimeque inde concludit, vehementer errare TOLANDVM, dum ea verae & apoſtolicae eccleſiae tribuit.

Non procul tamen a TOLANDO hac in re diſcedit ARTEMONIVS, ſiue SAMVEL CRELLIVS. Nazaraeos & Ebionaeos in eo conſenſiſſe, cenſet, quod vtrique Chriſtum pro nudo homine habuerint: diſcrimen autem quod inter eos interceſſerit in eo conſtitiſſe, quod illi, Ieſum hominem virtute altiſſimi in virgine conceptum, hi autem, Ieſum hominem Ioſephi eſſe filium, crediderint; in *initio euangelii Ioannis ex antiquitate eccleſiaſt. reſtituto &c. part. II. cap. X. p. 328.* Ipſemet itaque cum diſerte nomen ſuum inter eos

profiteatur, qui Chriſtum pro nudo homine habent, eumque in finem Artemoniorum reſtaurator videri velit, immo in toto opere hoc ex inſtituto agat: non poteſt non Nazaraeos pariter ac Ebionaeos pro veris & genuinis veteris eccleſiae chriſtianis habere. Cumque diſſimulare nequeat, ſententiam Ebionaeorum, quod Chriſtus ſit Ioſephi filius, veteri eccleſiae probatam non eſſe: id agit, vt euincat, illos tamen in eccleſia apoſtolica toleratos fuiſſe; eo quod error iſte neutiquam ſaluti noxius eſſe videretur. Hinc & licet Lucas, quem primum omnium ſcriptorem euangelicum eſſe, cenſet, talia tradiderit, quae Ebionaeis repugnant: non tamen ideo eum hocce euangelium ſuum edidiſſe, *vt Ebionaei e republica chriſtiana proſcriberentur.* Habuiſſe praeterea Ebionaeos, antequam Lucas euangelium ſuum ederet, euangelium aliquod ebraica lingua, ex publica orali praedicatione Matthaei apoſtoli a quopiam eius auditore minus accurate conſarcinatum, quod *ſecundum Matthaeum* adpellitatum ſit, in quo nulla miraculoſae Chriſti conceptionis fuerit mentio: quod cum euangelio Lucae opponeretur; Matthaeo hinc datam occaſionem, vt ipſemet graeca lingua, in vſum omnium, euangelium, quale nunc habemus, conſcriberet, & Lucae euangelium confirmaret. Marcum autem non aliam euangelii ſui circa illud ipſum tempus,

vt

vt ex fine eius euangelicae hiſtoriae conſtet, conſcribendi habuiſſe cauſſam, niſi vt oſtenderet: *conceptionem illam ex ſpiritu ſancto non fuiſſe partem publicae apoſtolorum & euangeliſtarum praedicationis*, *adeoque nec articulum tunc ad ſalutem creditu abſolute neceſſarium*; tale enim eum conſcripſiſſe euangelium, quale apoſtoli publice, & Petrus in ſpecie praedicauerint. Prouocat hinc ad teſtimonium aliquod IVSTINI martyris, in *dialogo cum Tryphone Iudaeo p. 267.* ex quo conſtet, Ebionaeos etiam poſt apoſtolorum tempora pro chriſtianis in eccleſia tolerandis habitos fuiſſe. Quae cum ediſſeruiſſet, de orthodoxorum poſt IVSTINI martyris fata viuentium *feritate & furore* conqueritur, qui, vtut probe ſciuerint, Ebionaeos in eccleſia apoſtolica, & poſt apoſtolorum deceſſum, *quoad craſſum licet de conceptione Chriſti ex Ioſepho errorem* diu fuiſſe toleratos, ipſos etiam Nazaraeos & Artemonitas, Chriſti conceptionem ex ſpiritu ſancto credentes, ex eccleſia chriſtiana eliminare auſi ſint, &c. *l. c. part. II. cap. XLII. p. 515.* Vt vero pateat, quorſum haec omnia tendant: ad veram & genuinam auctoris mentem recte percipiendam quaedam adhuc addere, iuuabit. Conuerſos nimirum ex Iudaeis chriſtianos, ex quorum numero Nazaraei & Ebionaei fuerint, puritatem doctrinae, praeſertim in capite de Deo & Chriſto maxime conſeruaſſe, contendit,

dit, dum Chriſtum mundi ſeruatorem pro nudo habuerunt homine. Hanc autem doctrinae puritatem corrupiſſe conuerſos ex gentilibus, dum ex philoſophia Platonica λόγον, ceu ſubſtantiam quamdam ſpiritalem, introduxerint, & cum Ieſu homine coniunxerint, quod & prae reliquis deinceps IVSTINVS martyr fecerit. Hinc itaque enatum illum errorem, qui ſequenti aetate Arianiſmus dictus eſt; ex quo tandem homouſianiſmus fuerit prognatus. Conuerſi autem iſti ex Iudaeis, Nazaraei & Ebionaei, doctrinae puritatem conſeruantes, cum initio veram & genuinam Chriſti eccleſiam conſtituerent: factum tamen deinde eſſe, vt a chriſtianis ex gentilibus, qui doctrinam de Chriſto corruperant, eiicerentur & in haereticorum numerum referrentur. Quae diſceſſio ac ſeparatio maxima orbi chriſtiano attulerit incommoda, eo, quod per eam contigerit, vt veritas pro errore, error pro veritate haberetur. *Hunc* λόγον, inquit, *ſecundum Deum, Deo ſummo longe minorem, veteres Platoniſtae chriſtiani cum* λόγῳ *Ioannis euangeliſtae* (qui hac voce tantum ſignificare voluerit Ieſum merum hominem, eſſe legatum ſeu nuntium Dei) *infeliciſſime commiſcuerunt. Hinc illae noſtrae lacrymae! Haec eſt origo Arianiſmi, eumque inſequentis homouſianiſmi. Hinc corruptio exordii euangelii Ioannis. Hinc illa auerſio & ſeceſſio gentilium chriſtianorum, ab*

ab omnibus chriſtianis ex circumciſione, ſemper contra Meſſiam patre Dauide ſeniorem, clamaturis. Hinc remotio candelabri, & tenebrae plus quam aegyptiae; error ex errore, contentio ex contentione &c. l. c. part. II. cap. XIV. §. V. p. 356. Et in *nota* ad *h. l.* haec porro ſubiicit: *Origenes, vt ex libris eius contra Celſum patet, nullos alios ex circumciſione chriſtianos nouerat, praeter vtriusque generis Ebionaeos,* (duplicis enim generis Ebionaeos ORIGENEM ſtatuiſſe, ſupra quoque iam obſeruatum eſt) *vti eos primus ita vocauit. Atque hinc procul dubio, etiam Iuſtinus martyr plures* & meliores, *ex gentibus quam ex circumciſione chriſtianos eſſe, alicubi adſeuerat. Quare vero meliores? Quia gentiles chriſtiani antea polytheiſmo adſueti, facilius ſe a Iuſtino, quam Iudaei chriſtiani, ad λόγον illum anteſecularem Platonicum ſeduci patiebantur. Hoc ergo inuincibile Platonico-chriſtianiſmi, & inde exorientis homouſianiſmi, obſtaculum; etiam melior ille Ebioniſmus, qui Ieſum a ſpiritu ſancto conceptum agnoſcebat, poſtea penitus remoueri, & ex eccleſia Chriſti eliminari debuit. Non melius ſe habebit chriſtianiſmus, non conuertemus infideles, donec eo, vnde primum excidimus, vnde nos infeliciter eiecimus, reuertamur* (id eſt, donec iterum Nazaraei & Ebionaei, qui Chriſtum pro nudo habuerunt homine, fiamus) *donec id, quod ſumma cum abomi-*

natione extruſimus, cum magna charitate reuocemus; Nazaraeos dico, meliores illos Ebionaeos, & Artemonitas. (*Ebionaei ſequiores, iugum legis gentibus imponentes, ſeipſi antea ab eccleſia ſeparauerant.*) *Audiat chriſtianus orbis, ſi velit! Si nunc nolit, tamen audiet aliquando.* De iſta gentilium chriſtianorum, a Iudaeis chriſtianis (Nazaraeis & Ebionaeis, qui puritatem doctrinae conſeruauerint) ſeceſſione, & ingentibus, vt putat, malis, quae toti orbi chriſtiano pepererit, iterum agit *part. II. cap. XLIII. p. 519. ſeqq.* indeque & ignorantiam linguae ebraeae, quae grauium errorum in antiquitate fons & ſcaturigo ſit, inter chriſtianos exortam contendit.

Atque haec cum doctrinae ab ARTEMONIO propoſitae ſumma ſit: nunc paucis quaedam circa eam obſeruare, operae pretium, nec ab hoc loco alienum fuerit. Et primum quidem ad tolerantiam Ebionaeorum, (eorum ſcilicet qui ſeruatorem noſtrum pro Ioſephi filio venditabant,) quod attinet, ea, quae ARTEMONIVS de Luca euangeliſta dicit, me non ſatis capere lubens fateor. Quae diuinus hicce ſcriptor de natiuitate ſeruatoris dixit, Ebionaeorum errori oppoſita eſſe, res ipſa docet. Lucae quoque hoc conſtitutum fuiſſe, non negauero. Eumdem tamen ſimul voluiſſe, vt Ebionaei inter chriſtianos tolerentur, ſeu vt e republica chriſtianorum non proſcribantur; quo pacto aut hinc ſequatur, aut colligi ex

Luca

Luca ipſo, vel aliunde probari queat, non perſpicio. De euangelio Matthaei, num ipſemet ebraice, an graece, illud ſcripſerit, nunc non diſputabo. Erit hac de re in ſequentibus dicendi locus. ARTEMONIVS equidem, ebraicum illud, quo Ebionaei vſi ſint, ex praedicatione Matthaei publica & orali a quodam eius auditore minus accurate conſarcinatum eſſe, exiſtimat. Teſtem, quo hoc probet, non laudat. EPIPHANIVS, Ebionaeos euangelium aliquod Matthaei, quod ebraicum vocauerint, at non integrum, ſed adulteratum ac mutilum, habuiſſe, auctor eſt, *haereſi XXX. p. 137.* Vnde non ſine ratione aliquis ſuſpicari poſſit, ab ipſis Ebionaeis euangelium illud Matthaei corruptum ac deprauatum fuiſſe. Quicquid eius ſit; ſi verum eſt, (quamquam ARTEMONIVS hoc iterum ſine teſte adſerat) Matthaeo hinc occaſionem datam, euangelium ſuum graeca lingua ſcribendi, idque eum in finem vt Lucae euangelium confirmaret; non video, quid hoc ad cauſſam ARTEMONII, aut ad Ebionitarum in eccleſia apoſtolica tolerantiam faciat. Immo, cum Lucas ſuum Euangelium iſti Ebionaeorum errori oppoſuerit; cumque Matthaeus euangelium Lucae confirmauerit, vtrumque fatente ARTEMONIO: colligi non immerito inde poteſt, errorem Ebionitarum viris hiſce ſanctiſſimis maxime capitalem, & ſaluti noxium viſum, (ſecus ac ARTEMONIVS ſibi

perſuadet)

perſuadet) cum in eo refutando & eradicando tantum ſtudium, tantamque collocauerint diligentiam. Marcum autem non aliam euangelii ſui conſcribendi habuiſſe cauſſam, niſi vt oſtenderet, conceptionem Chriſti ex ſpiritu ſancto non fuiſſe partem publicae apoſtolorum & euangeliſtarum praedicationis, adeoque nec articulum tunc ad ſalutem creditu abſolute neceſſarium, fingit quidem ARTEMONIVS, ſed non probat. EPIPHANIVS equidem refert, Cerinthum, Ebionem, & alios eiusdem furfuris homines, quod Marcus conceptionem a ſpiritu ſancto omiſiſſet, in rem ſuam vertiſſe, atque iactitaſſe: ὅτι ἰδοὺ δεύτερον εὐαγγέλιον περὶ χριστοῦ σημαῖνον, καὶ οὐδαμοῦ ἄνωθεν λέγων τὴν γέννησιν· ἀλλά, φησὶν, ἐν τῷ Ἰορδάνῃ κατῆλθε τὸ πνεῦμα ἐπ' αὐτὸν, καὶ φωνὴ, οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, ἐφ' ὃν ηὐδόκησα· *Ecce! tibi nouum de Chriſto proditum eſt euangelium; in quo nulla de coeleſti illa generatione mentio; ſed hoc vnum memorat: in Iordane deſcendit ſpiritus in illum, & vox: hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacui; haereſi LI. p. 428.* Quantumuis autem iſti homines, qua erant malignitate, quod Marcus de conceptione Chriſti a ſpiritu ſancto, ſeu coeleſti eius generatione, nihil dixit, ita interpretati ſint, vt illud in rem ſuam verterent: num inde ſequitur, aut colligere licet, Marco quoque conſtitutum fuiſſe, oſtendere, conceptio-

ceptionem illam ex ſpiritu ſancto, non fuiſſe partem publicae apoſtolorum & euangeliſtarum praedicationis? Dubito, an vlli mortalium, vt Marco eiusmodi quid tribueret, in mentem venerit, aut venire potuerit, quam ARTEMONIO. Nimirum & illi ſoli in mentem venit, vt negaret, doctrinam de conceptione Chriſti a ſpiritu ſancto fuiſſe partem publicae praedicationis apoſtolorum & euangeliſtarum. Enimuero, licet non ſemper ſpeciatim de hocce ſacrae doctrinae capite loquuti ſint, cum ſumma tamen iſta euangelii, quam tantum non vbique & omni tempore inculcabant, tam arcto connexum erat vinculo, vt ab eadem ſeiungi & ſeparari nulla ratione poſſet. Ieſum enim Nazarenum Chriſtum, ſeu Meſſiam eſſe, patribus promiſſum, docebant, eumque talem Meſſiam, qui verus ſimul homo, verusque Deus eſſet, vt tamen vnica tantum eius perſona ſit, ſeu ὑπόστασις; cum vnicus tantum ſit μεσίτης Dei & hominum *I. Tim. II. 5.* Non placebit hoc ARTEMONIO; nec tamen vmquam efficiet, vt aliter ſentiamus, quam luculentiſſima, euidentiſſimaque ſcripturae ſacrae oracula nos ſentire iubent. Iam, ſi Meſſias ille, quem apoſtoli omnibus adnuntiauerunt, verus Deus verusque homo, ſimul tamen vna tantum ὑπόστασις fuit: non aliter hoc fieri potuit, quam per conceptionem quamdam in vtero beatae virginis Mariae,

riae, quae ab ipſo Deo originem trahat; ſeu, vt Lucas nos docuit, per conceptionem a ſpiritu ſancto. Vt ergo veritas maxime fundamentalis, & ad ſalutem conſequendam prorſus neceſſaria eſt, Chriſtum eſſe verum Deum verumque hominem in vna ὑποςάσει: ita doctrina de conceptione Chriſti a ſpiritu ſancto, arctiſſimo quippe vinculo cum illa coniuncta, non minus neceſſaria, eodemque habenda eſt loco. Falſumque adeo eſt, quod ARTEMONIVS adſerit, conceptionem illam ex ſpiritu ſancto non fuiſſe partem publicae praedicationis apoſtolorum; hinc & nec articulum tunc ad ſalutem creditu abſolute neceſſarium. Quod autem Marcus conceptionem iſtam ex ſpiritu ſancto non attigerit, ideo fieri potuit, quod eam ſatis iam a Luca & ipſo Matthaeo adſertam crederet. Quod ſi hoc non placeat; ſatius tamen erit, fateri, cauſſam, cur hoc ab eo factum ſit, nobis non perſpectam eſſe, quam aliquam, quae ab omni veri ſpecie abhorreat, comminiſci. De loco IVSTINI martyris, cuius antea facta eſt mentio, ex quo auctor colligit, Ebionaeos etiam poſt apoſtolorum tempora pro chriſtianis in eccleſia tolerandis habitos fuiſſe, multa diſputari poſſent, ſi noſtri nunc hoc permitteret inſtituti ratio. Iam pridem ad eum prouocarunt remonſtrantes, ſpeciatim SIMON EPISCOPIVS, inde vt euinceret,

ceret, eos, qui de diuinitate Chriſti non recte ſentiunt, in eccleſia chriſtiana tolerari poſſe. Perperam vero illud fieri, luculentiſſime demonſtrauit GEORGIVS BVLLVS, in *iudicio eccleſiae catholicae trium primorum ſaeculorum de neceſſitate credendi, quod dominus noſter Ieſus Chriſtus ſit verus Deus &c. cap. VII. p. 619. ſeqq.* & in *adpendice ad cap. VII. p. 79. ſeqq.* Nec, quae IOAN. CLERICVS, in *hiſtoria eccleſiaſtica duorum primorum a Chriſto nato ſaeculorum* ad *annum CXL. §. IX. & X. p. 635. & 636.* BVLLO oppoſuit, tanti ſunt momenti, vt nihil ad ea reſponderi queat; quemadmodum & STYANVS THIRLBY iam reſpondit; contra quem, quae ſe in medium allaturum minatur ARTEMONIVS, an rem iſtam confectura ſint, dies docebit. Id certe fatendum, verba IVSTINI paullo obſcuriora eſſe, parumque praeſidii aut ARTEMONIVM, aut eos, qui cum illo faciunt, in iis inuenturos, ſi vel maxime euicerint, hunc eorum ſenſum eſſe, illos, qui Chriſtum pro nudo homine habuerunt, eo tempore inter chriſtianos toleratos fuiſſe. Sequetur enim inde, IVSTINVM aliquid adſeruiſſe, quod veritati aperte repugnat. Enim vero quod Ioannes de Cerinthianis, vt ſupra oſtenſum, ſcripſit: *quis eſt mendax, niſi qui negat, Ieſum eſſe Chriſtum? Is anti-Chriſtus eſt, qui & patrem negat, & filium. Quis-*

quis

quis filium negat, ne patrem quidem habet; I. epiſt. II. 2. id de omnibus quoque illis, qui Chriſtum pro nudo homine habuerunt, intelligendum eſſe, nemo dubitauerit. Certe in eo, quod caput cauſſae erat, Cerinthiani & Ebionaei conſentiebant, Chriſtum non eſſe verum Deum; vnde in hos mitiorem Ioannem futurum fuiſſe, quam in illos fuit, nemo ſibi perſuaſerit. Eos itaque, qui apoſtoli iudicio *mendaces*, immo *anti-Chriſti* erant, qui, dum *filium negabant, nec patrem habebant*, a quorum ſeductionibus vt ſibi cauerent, Ioannes omnes admonet, in veteri eccleſia ceu chriſtianos toleratos fuiſſe, quis, quaeſo, crederet? etiamſi omnes ARTEMONII hoc adſererent. Atque hinc facile colligere licet, quo iure idem adfirmet, chriſtianos ex Iudaeis, hoc eſt, Nazaraeos & Ebionaeos veros illos ac genuinos chriſtianos fuiſſe, qui, Chriſtum mundi ſeruatorem pro nudo homine venditando, doctrinae puritatem conſeruauerint, quam contra corruperint chriſtiani ex gentilibus. Hic vero initio monendum, perperam, & ſine vlla ratione, ab auctore adſumi, ac ſi omnes conuerſi ex Iudaeis cum Ebionaeis, (de Nazaraeis deinceps dicemus) Chriſtum pro nudo homine habuerint. Perperam porro, & omni inſuper habita veritate, ab eodem adſeritur, chriſtianos iſtos ex Iudaeis, qui Chriſtum pro nudo habuerunt homine, veros & genuinos

fuiſſe

fuiſſe chriſtianos, doctrinaeque conſeruaſſe puritatem. Vndenam enim illam, quam profeſſi ſunt, doctrinam acceperunt? Certe non ab apoſtolis: quicquid etiam dicat ARTEMONIVS. Horum enim de Chriſto, vero Deo, veroque homine, longe luculentiora ſunt teſtimonia, quam vt innumeri ARTEMONII, aut integrae ARTEMONIORVM cohortes ea obſcurare aut oblitterare queant, quantumuis omnes ingenii neruos intendant, vt lucem conuertant in tenebras. Ab apoſtolis itaque ſi iſtam ſuam doctrinam non acceperunt: pro vera & pura non poteſt reputari, multo minus illi, qui ab apoſtolorum doctrina diſceſſerunt, pro veris & genuinis habendi ſunt chriſtianis; immo tantum abeſt, vt haberi debeant, vt potius, praeeunte Ioanne apoſtolo, in *anti-chriſtorum* numerum ſint referendi. Veri porro & genuini chriſtiani per τὸν λόγον vna cum Ioanne ipſum filium Dei, eumdemque verum ſummumque Deum intellexerunt; vt ex ſupra dictis patet; nihilque cum λόγῳ iſto Platonico illis fuit commercii. Quicquid itaque de vera doctrina hac ratione a chriſtianis ex gentilibus corrupta, de orto hinc Arianiſmo, & ex Arianiſmo homouſianiſmo, de ſeceſſione chriſtianorum ex gentilibus a chriſtianis ex Iudaeis, illis ſcilicet, qui Chriſtum pro nudo homine habuerint, magnisque; quae inde in eccleſiam

 redun-

redundauerint, incommodis, & quae reliqua ſunt eiusdem generis, auctor narrat, iure meritoque inter commenta referimus, eaque vana & inania, indignaque, quibus refutandis immoremur, praeſertim cum & ab aliis reiecta iam ſaepius ſint, ac profligata.

Reliqui errores, qui Ebionaeis tribui ſolent, ex iudaiſmo fluxerunt, quem eos cum chriſtiana fide coniungere voluiſſe, ex IRENAEO, TERTVLLIANO, AVGVSTINO, aliisque ſupra iam docuimus. Huc & ſpeciatim chiliaſmus pertinet, cui eos, aeque ac Cerinthianos, addictos fuiſſe, auctor eſt HIERONYMVS. *Iudaei*, inquit, *& iudaici erroris haeredes Ebionitae, qui pro humilitate ſenſus nomen pauperum ſuſceperunt, omnesque mille annorum delicias praeſtolantes, equos & quadrigas, & rhedas & lecticas, ſiue baſternas, & dormitoria, mulosque & mulas, & carrucas, & diuerſi generis vehicula, ſic intelligunt, vt ſcripta ſunt*; in *commentar. ad Eſaiae cap. LXVI. tom. III. operum p. 511.* editionis IOAN. MARTIANAEI. Idem de eo cenſendum, quod de panibus azymis, quos Ebionitae cum aqua in myſteriis ſuis annuis vſurpauerint, refert EPIPHANIVS, *haereſi XXX. p. 139. & 140.* Quod autem eccleſiae tum orientali tum occidentali occaſionem hinc datam in execrationem Ebionitarum, reiectis azymis, fermentatum panem in ſacrae euchariſtiae ad-

adminiſtratione adhibendi, ſcholaſtici quidam, quibus ipſe THOMAS DE AQVINO exemplum praeiuit, contendunt, id ſine fundamento adſeritur, recteque adeo reiicitur a NATALI ALEXANDRO, *hiſtor. eccleſ. ſaec. XI. & XII. diſſertat. XI. artic. III. p. 868.* itemque a THOMA ITTIGIO, *de haereſiarchis aeui apoſtolici ſect. I. cap. VI. §. VI. p. 65.* Ex eodem etiam fonte immane illud odium fluxit, quo Paulum apoſtolum proſequuti ſunt, eo quod errori illorum, qui Moſaicae legis obſeruantiam, ceu neceſſariam ad ſalutem vrgebant, vnde non poterat non iudaiſmi cum fide chriſtiana coniunctio conſequi, maxime ſe oppoſuit. Quantopere autem apoſtolum huncce auerſati ſint, docent EPIPHANIVS *l. c.* & THEODORETVS, *haereticar. fab. lib. II. cap. I. tom. IV. operum p. 218.* qui &, illum ab iis *apoſtatam* vocatum, auctor eſt. Paulum rurſus in epiſtola ad Galatas, ad Ebionitarum reſpicere haereſin, innuit TERTVLLIANVS. *Et ad Galatas*, inquit, *ſcribens inuehitur in obſeruatores & defenſores circumciſionis & legis: Hebionis haereſis eſt; de praeſcriptionib. contra haeretic. cap. XXXIII. p. m. 531.* Quod, ſi ita capiatur, Paulum in epiſtola iſta ad Galatas dogma iſtud, quod cum aliis erroribus Ebionitae tenuerunt, reiicere, res dubio caret. Ceteroquin enim eum contra pſeudapoſto-

los ibi dimicaſſe, conſtat; qui, licet cum Ebionitis in doctrina de neceſſitate legis Moſaicae, hinc & de iudaiſmo cum fide chriſtiana coniungendo, conuenirent; eos tamen & reliquos illorum, praeſertim de Chriſto, adprobaſſe errores, veroſimile non eſt, nec ex locis, in quibus Paulus contra eos diſputat, colligi poteſt. Sed hac de re iam ſupra dictum. Idem porro TERTVLLIANVS, Ioannem in prima ſua epiſtola per anti-chriſtos Ebionitas quoque deſignare, adſerit. *At in epiſtola*, inquit, de Ioanne loquens, *eos maxime anti-chriſtos vocat, qui Chriſtum negarent in carne veniſſe, & qui non putant Ieſum eſſe filium Dei. Illud Marcion, hoc Hebion vindicauit; l. c.* Nos equidem, Ioannem per eos, qui Ieſum filium Dei eſſe negabant, Cerinthianos intelligere, antea demonſtrauimus. Nihil tamen obſtat, quo minus ſimul iſta ad Ebionitas referantur, qui in eo, quod caput cauſſae erat, cum Cerinthianis conſentiebant; dum vtrique Ieſum verum ſummumque negabant eſſe Deum, Deique ſummi filium. CHRISTIANVS LVPVS, qui TERTVLLIANI librum *de praeſcriptionibus contra haereticos, ſcholiis & notis illuſtratum* edidit, dum de Cerinthi & Ebionis ſententia, qua legis Moſaicae neceſſitatem vrgebant, verba facit, fundamentum erroris inde repetendum putat, quod ORIGENES in *philocalia*

localia cap. I. p. 17. refert, Ebionaeos docuiſſe, *corporeorum Iſraelitarum cauſſa potiſſimum Chriſtum adueniſſe*, iſto ſeruatoris effato: *non ſum miſſus niſi ad oues, quae perierunt domus Iſrael*, abutentes; hinc enim eos porro concluſiſſe, neminem, niſi per circumciſionis viam, capacem eſſe euangelii. Atque huncce errorem Ioannem quoque reſpexiſſe, ac damnaſſe, exiſtimat, quando de Chriſto ſcribit: *ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris; & non pro noſtris tantum, ſed etiam pro totius mundi; I. epiſt. II. 2.* Addit porro: *Quod ipſum in epiſtola ad Romanos ample docet Paulus. Et poſſit etiam hunc errorem reſpexiſſe; forſitan & Romae natum ex Cerintho; p. 536.* Verum Ioannem, quando Chriſtum ἱλασμὸν eſſe dixit *pro peccatis noſtris, & non pro noſtris tantum, ſed etiam pro totius mundi*, ad Ebionitarum iſtam opinionem reſpexiſſe, parum eſt veroſimile. Fundamentum quoque erroris de neceſſitate legis Moſaicae non tam fuit ſententia illa, quod Chriſtus praecipue Iſraelitarum cauſſa in mundum venerit, quam potius perſuaſio de iuſtitia, quae Deo placeat, non per fidem in Chriſtum, ſed per opera legis obtinenda. Ebionitas porro pariter ac Cerinthianos crediddiſſe, Chriſtum eſſe ἱλασμὸν pro peccatis ſuis, adſeri nequit. Certe, qui Chriſtum pro nudo homine habent, quiue inſuper iuſtitiam, quae Deo placeat, atque ſa-

 lutem

lutem per opera legis quaerunt, non poſſunt non ἱλασμὸν ac expiationem peccatorum reiicere atque contemnere. Paulus equidem in epiſtola ad Romanos contra Iudaeos illos diſputat, qui opinionem illam de gentis ſuae prae ethnicis ἐξοχῇ & praerogatiua dimittere non poterant: id autem cum commune velut quoddam conuerſorum ex Iudaeis fuerit vitium, eum ſpeciatim ad Ebionitas aut Cerinthianos reſpexiſſe, dici nequit. Conferenda, quae hac de re ſupra diſputauimus *cap. III.* ad *§. I. p. 117.*

Maioris momenti quaeſtio eſt, an Ioannes euangelium ſuum non tantum Cerinthianis, ſed & Ebionitis, oppoſuerit? Diſerte hoc adfirmat HIERONYMVS: *Scripſit* (Ioannes) *euangelium, rogatus ab Aſiae epiſcopis, aduerſus Cerinthum, aliosque haereticos, & maxime tunc Ebionitarum dogma conſurgens, qui adſerunt, Chriſtum ante Mariam non fuiſſe*; in *catalogo ſcriptor. eccleſiaſticor. cap. IX. p. 31.* EPIPHANIVM *haereſi LI. p. 423.* idem adſerere, ſupra iam obſeruauimus, cum de Cerintho ageremus. Addere his poſſem VICTORINVM Pitabionenſem, ſeu, vt ab aliis vocatur, Petauionenſem epiſcopum, qui circa finem ſaeculi tertii floruiſſe dicitur, in *commentario in apocalypſin*, qui in *bibliotheca maxima patrum* exſtat, *tom. III. p. 418.* niſi alii, commentarium iſtum aut ſuppoſititium, aut certe inter-

interpolatum eſſe, contenderent. De recentioribus nihil dicam; cum, qui Cerintho euangelium Ioannis, ſaltem exordium eius, oppoſitum exiſtimant, eidem & Ebionem ſoleant adiungere. Non deſunt autem viri docti, quibus hoc magnopere diſplicet. Et ARTEMONIVM quidem in hac verſari opinione, mirum non eſt; cum Ebionitae, vt antea oſtendimus, illi non ſint haeretici, ſed veri & genuini chriſtiani; etſi illorum, de Chriſto a Ioſepho genito, non adprobet ſententiam. Interim, quod Ioannes contra Ebionaeos non ſcripſerit, inde probari poſſe, putat, *part. II. cap. XLI. p. 504. ſeqq.* quod conceptionem Meſſiae ex virgine absque viri opera factam non indicet. Plane ac ſi vnicus hic Ebionitarum fuerit error, & non iidem veram Chriſti diuinitatem negauerint, quod & illi facere poſſunt, qui cum ARTEMONIO conceptionem Chriſti a ſpiritu ſancto admittunt. Hanc vero diuinitatem dum magno zelo adſtruit Ioannes, & ſecus ſentientes profligat; nihil obſtat, quo minus ad Ebionitas pariter ac Cerinthianos ea referamus. Falſum praeterea eſt, quod ARTEMONIVS dicit, Ioannem conceptionem Chriſti a ſpiritu ſancto non indicare. Indicat omnino, dum dicit: *& verbum caro factum eſt; cap. I. verſ. 14.* Quae verba quantumuis more ſuo mirum in modum detorqueat atque peruertat ARTEMO-

NIVS; nihil tamen aliud ſignificant, aut ſignificare poſſunt, quam τὸν λόγον, ſeu filium Dei, humanam adſumſiſſe naturam, ita, vt arctiſſima & inſeparabili vnione cum ea coniungeretur. Quod vtique fieri non potuit, niſi ex virgine ſine virili opera natum mundi ſeruatorem dicamus. Quod autem Ioannes conceptionem illam ſeruatoris a ſpiritu ſancto, & natiuitatem ex virgine, non tam plene ac diſtincte deſcripſit, quam paucis attigit, haud dubie ideo factum, quod Lucas atque Matthaeus hoc iam praeſtitiſſent. Quam & cauſſam eſſe potuiſſe, cur eadem deſcriptio a Marco omiſſa ſit, iam antea obſeruauimus. Quae hac occaſione ARTEMONIVS diſputat, vt euincat, Iudaeos tempore Chriſti, & antea, Meſſiae ſuo natiuitatem ex virgine non attribuiſſe, ad nos equidem nunc non ſpectant, ita tamen comparata ſunt, vt ingenium eius ad manifeſtiſſima quaeuis impugnanda aut peruertenda pronum paratumque prodant. Cum Maria virgo dicit: *quomodo fiet iſtud, quoniam virum non cognoui, Luc. I. 34.* ſtatim argumentum ſibi inueniſſe viſus eſt, quo probet, Iudaeos eo tempore natiuitatem Meſſiae ex virgine non credidiſſe. Hinc ſtatim ſubiicit: *quia nempe in eccleſia iudaica nihil aliud vmquam, niſi Meſſiam hominem ex hominibus fore didicerat.* Sed vnde hoc ARTEMONIO innotuit? quis eum hoc condocuit,

cuit,iſtas Mariae fuiſſe cogitationes,aut illam numquam aliud quid didiciſſe, quam Meſſiam hominem ex hominibus fore? Num effatum Eſaiae *cap. VII. 14. ecce virgo concipiet & pariet*, ei plane ignotum fuiſſe credibile eſt? Nonne veroſimilius, in haec eam erupiſſe verba, quod probe ſciret, ſecundum naturae ordinem iſtud contingere non poſſe? Itane pro lubitu, quicquid volumus, fingere licet, vt ſcripturam ſacram ad noſtrum flectamus ſenſum?

Sed miſſis hiſce, ad virum longe doctiſſimum FRIDERICVM ADOLPHVM LAMPIVM accedimus, rationes eius, quibus probare voluit, Ioannem neutiquam ad Ebionitas reſpexiſſe, paucis ponderaturi; at non alium in finem, quam vt ex obſeruationibus eius eruditiſſimis lux quaedam noſtrae tractationi accedat. Quod Ebionaeis euangelium Ioannis oppoſitum dicatur, ex perpetua Cerinthi & Ebionitarum, tum ob temporis propinquitatem, tum ob dogmatum affinitatem, permixtione prognatum exiſtimat. Atque ad tempus quod attinet, cum iſtud aut Cerintho ſubordinetur, aut ab aliis ſuppar habeatur; cum eo quoque tempus ſcripti euangelii ſtare non poſſe, concludit. Secundum *chronicon* nimirum *paſchale* Ebionaeos poſt exceſſum Ioannis euangeliſtae anno Chriſti CV. innotuiſſe. TERTVLLIANVM ex Ebione diſcipulum & ſucceſſorem Cerinthi facere. A PHILASTRIO

Ebionem itidem vocari diſcipulum Cerinthi, ab HIERONYMO eiusdem ſucceſſorem. *Quare*, inquit, *ſi Cerinthi aetas cum ſcripto euangelio noſtro conciliari non poterit, multo minus aetas Ebionaeorum quadrabit.* Idem deinde ex doctrina Ebionitarum euincere adnititur, de qua licet diuerſa admodum priſci haereſium ſcriptores commemorent, ſententiam tamen eorum, qui, Ebionitas ſimpliciter deitatem Chriſti negaſſe, tradunt, aeque incertam eſſe exiſtimat, ac de Cerintho oſtenſum ſit, neque illos, ſaltem in ſua origine, aliter de perſona Chriſti, quam ipſum Cerinthum docuiſſe; hoc autem, ſi euincatur, concidere, quod euangelium Ioannis contra Ebionitas fuerit conſcriptum. Ex IRENAEO nihil certi colligi poſſe fatetur; cum generatim tantum dogmata Ebionitarum referat *lib. I. cap. XXVI.* nec viri docti inter ſe conueniant, num ibi *non ſimiliter*, an *ſimiliter*, an potius, quod ipſemet veroſimillimum iudicat, *conſimiliter*, legendum ſit. HIERONYMVM, quamuis non ſemel Ebionem Photino praeluxiſſe adfirmet, alibi tamen quoad dogmata Cerinthum & Ebionem coniungere. Nec obſtare ſuae ſententiae EPIPHANIVM; etſi ad eum ſecus ſentientes prouocent. Porro, cum Ebionaei Ioannem eiusque ſcripta in pretio habuerint; nouum inde enaſci putat argumentum, Ioannem neutiquam contra eos ſcripſiſſe. Nec

enim

enim tam vecordes eos fuiſſe, cenſet, vt Ioannis vti voluerint patrocinio, ſi hunc contra ipſos euangelium ſuum ſcripſiſſe, communi fama primis temporibus conſtitiſſet. Denique & hoc addit, Ebionem pariter ac Cerinthum, ſecundum HIERONYMVM, chiliaſmo fuiſſe addictum. Huic autem errori cum apocalypſis Ioannis occaſionem dederit; eos, qui illum diſſeminarunt, auerſo plane ab hocce apoſtolo vix eſſe potuiſſe animo; quod tamen de Ebionitis pariter ac Cerinthianis dicendum foret, ſi Ioannes euangelium ſuum contra eos ſcripſiſſet. Atque haec omnia copioſius vir doctiſſimus ediſſerit, in *commentar. analytico-exeget. in Ioan. prolegomen. lib. II. cap. III.* §. *XXXVIII. ſeqq. p. 194. ſeqq.*

Mihi equidem magnopere hac ſuper re cum quoquam contendere, animus non eſt; cum ſupra iam ſatis, vt credo, euictum ſit, Cerinthianis praecipue euangelium Ioannis, ſaltem exordium eius, oppoſitum fuiſſe. Interim nihil tamen obſtare video, quo minus dicere liceat, Ebionitarum ſimul apoſtolum huncce reieciſſe errorem, vtpote qui in eo, quod caput cauſſae erat, cum Cerinthianis conſentiebant. Rationes a viro doctiſſimo in contrarium adlatae minime ſunt contemnendae; nec tamen, vt puto, aegre feret, ſi paucis oſtendam, quid ad eas reſponderi queat. Cerinthum aetate apoſtolorum omnino vixiſſe,

tem-

temporumque adeo non obſtare rationes, quo minus Ioannes euangelium ſuum illi opponere potuerit, ſupra demonſtrauimus. Corruit hinc viri doctiſſimi ratiocinatio: *Si Cerinthi aetas cum ſcripto euangelio noſtro conciliari non poterit, multo minus aetas Ebionaeorum quadrabit.* Vocatur, fateor, Ebion a quibusdam *diſcipulus*, itemque *ſucceſſor* Cerinthi: at non aliter hoc intelligendum, quam quod quaedam a Cerintho acceperit. Quod fieri potuit, etiamſi vno eodemque vterque vixerit tempore, aut certe non adeo magnum inter vtrumque interceſſerit temporis interuallum. Vnius *chronici paſchalis* tanta non eſt auctoritas, vt a noſtra nos dimouere queat ſententia. EPIPHANIVM mitto; cum, fatente auctore, non ſatis ſibi hac in re conſtet. Ad doctrinam quod attinet, vir doctiſſimus in eo totus eſt, vt euincat, Ebionaeos in ea plane conſenſiſſe cum Cerinthianis; idque eum in finem, vt inde concludat, eos deitatem Chriſti non negaſſe; ex quo porro conſequitur, Ioannem illis euangelium ſuum non oppoſuiſſe. At hoc mihi inuertere argumentum, eodemque contra ipſum auctorem pugnare licet. Cum enim ſupra luculenter demonſtratum ſit, Cerinthianos veram Chriſti deitatem omnino negaſſe; ſiquidem per Chriſtum, quem a Ieſu diſtinxerunt, ſubſtantiam equidem quamdam ſpiritalem, neutiquam autem ὑπόςασιν quamdam diuinam

uinam intellexerunt, Chriſtum inſuper tantum ad certum tempus cum Ieſu coniunxerunt: ſequitur, ſi Ebionaei idem plane docuerunt, quod Cerinthiani, illos aeque ac hos deitatem Chriſti negaſſe; recteque adeo dici, vtrisque euangelium Ioannis oppoſitum eſſe. Quod ſi vero etiam concedamus, diſcrimen aliquod inter Cerinthianos & Ebionitas interceſſiſſe; hoc tamen non eiusmodi eſt, vt non in eo vtrique conſentiant, Chriſtum non eſſe verum Deum. Nec enim negauerim, diſcrimen aliquod interceſſiſſe, dum Ebionaei Chriſtum ἁπλῶς pro nudo homine habuiſſe videntur; etſi ipſimet iterum in eo a ſe inuicem diſſenſerint, quod nonnulli, qui quidem haud dubie praecipuam eorum partem conſtituerunt, eum Ioſephi quoque filium eſſe contenderent, alii autem conceptionem eius a ſpiritu ſancto admitterent; Cerinthiani autem Chriſtum, ceu ſubſtantiam quamdam ſpiritalem ad certum tempus cum Ieſu coniungerent, quod tamen eodem redibat, ac ſi eum itidem verum eſſe Deum, negaſſent. Certe, quod Ebionaei itidem Chriſtum a Ieſu diſtinxerint, & illum cum hoc ad certum tempus coniunxerint, probari, mea opinione, nequit. Qui enim de Ebionaeis verba faciunt, hoc ſolum dicunt, quod Chriſtum Deum eſſe negauerint, vel, vt AVGVSTINVS loquitur, quod *eum tantummodo hominem dicant*; *de haereſib. cap. X. p. 33.* Ad locum

IRE-

IRENAEI *lib. I. cap. XXVI.* quem ſupra exhibuimus, quod attinet, illis me ſuffragari, qui, pro *non ſimiliter*, *conſimiliter* legendum eſſe, contendunt, ibidem iam ſignificaui. Sunt tamen viri doctiſſimi, qui cuncta recte ſe habere exiſtimant, ſi lectio recepta, *non ſimiliter*, retineatur, vt RENATVS MASSVETVS, in *notis* ad *h. l. p. 105.* & IO. ALB. FABRICIVS, in *notis ad Philaſtrium de haereſibus cap. XXXVII. p. 82.* Et ſane, ſi dicendum, quod res eſt, parum refert, ſiue *non ſimiliter*, ſiue *conſimiliter*, ſiue *ſimiliter* legas. Cum enim Ebionaei in eo a Cerinthianis diſſenſerint, quod illi Chriſtum ἁπλῶς pro nudo homine haberent, hi autem Chriſtum cum Ieſu coniungerent, quamuis tantum ad certum tempus; diſcrimen vtique inter vtrosque interceſſit, hinc & IRENAEVS *non ſimiliter* dicere potuit. Cum tamen & in eo conſentirent, quod Cerinthiani reuera Chriſtum tantum pro nudo homine haberent, quicquid etiam de Chriſti cum Ieſu coniunctione dicerent; cumprimis & in eo, quod Ebionitae aeque ac Cerinthiani Chriſtum Ioſephi filium perhiberent; recte quoque IRENAEVS *ſimiliter*, ſiue *conſimiliter*, dicere potuit. Etiamſi enim quidam ex Ebionaeis, vt iam obſeruauimus, Chriſti a ſpiritu ſancto conceptionem adſererent; ipſum tamen Ebionem, & primos ac genuinos eius ita cenſuiſſe adſeclas, probari

bari nequit. Atque hinc etiam patet, coniungere HIERONYMVM Cerinthum & Ebionem potuiſſe, etiamſi non crederet, eos in omnibus conſenſiſſe. Non autem eum hoc credidiſſe, vel inde liquet, quod, fatente doctiſſimo LAMPIO, non ſemel Ebionem praeluxiſſe Photino, adfirmet. EPIPHANIVM ſuae obſtare ſententiae, ipſemet vir clariſſimus adeo negare nequit, vt in obiectione hac remouenda, & in ipſo EPIPHANIO ab inſigni contradictionis ſpecie liberando, valde operoſus ſit. Cum vero tandem diffiteri nequeat, locum huncce EPIPHANII, ſi non tam verba, quam rem ipſam ſpectes, admodum obſcurum eſſe; concedemus, eum nihil pro noſtra facere ſententia, ſi modo & ipſe largiatur, ipſius nullum inde ſententiam capere poſſe praeſidium. Haud difficulter enim hocce teſtimonio caremus; quamuis omnino viri doctiſſimi RENATVS MASSVETVS, & IO. ALB. FABRICIVS, *locis antea citatis*, in eo diſcrimen aliquod inter Ebionis & Cerinthi dogmata ſibi inueniſſe viſi ſint. Ioannem eiusque ſcripta Ebionitis in pretio fuiſſe, ex EPIPHANIO vir doctiſſimus colligit, qui de ſcriptis ab Ebionitis confictis, quibus apoſtolorum praefixerint nomina, verba faciens, ἐν ὅις, inquit, ὀνόμασι καὶ τὸ ὄνομα Ἰωάννȣ τȣ͂ ἀποςόλȣ ἐγκαταλέγȣσιν, ἵνα πανταχόθεν φωρατὴ γένηται ἡ αὐτῶν ἄνοια· *inter quae Ioannis etiam apoſtoli*

ſtoli nomen admiſcent, quo eorum vecordia poſſit ex omni parte deprehendi; haereſi XXX. p. 147. Id vero cur fieri non potuerit, ſi e re ſua exiſtimauerint, ſuum erga Ioannem tantisper diſſimulare odium, non video. Cumque Ioannes nec Cerinthianorum nec Ebionitarum nomen expreſſerit; tanta illorum facile potuit eſſe impudentia, vt aliis perſuadere adniterentur, ad ſe non pertinere, quae Ioannes ſcripſit. Qua in re calliditas potius, quam ſtultitia illorum elucet, quam iſtis hominibus haud difficulter quilibet tribuet. Ad chiliaſmum denique Cerinthi & Ebionis quod attinet, cum is a ſancto iſto & ſpirituali chiliaſmo Ioannis toto coelo diuerſus fuerit; non tam apoſtoli huius apocalypſin, quam Iudaeorum potius de regno Meſſiae terreno ſomnia, eidem occaſionem dediſſe, exiſtimauerim. Sed de Ebionitis haec ſufficiant.

** Nazaraeos in omnibus plane cum Ebionaeis conſenſiſſe, ſiue nullum inter eos interceſſiſſe diſcrimen, ea quidem ratione, vt, cum vtrique Chriſtum pro nudo habuerint homine, iidem etiam optimi antiquiſſimique fuerint chriſtiani, magno conatu orbi perſuadere voluit IOANNES TOLANDVS in *Nazareno* ſuo; idque eum in finem, vt Turcas, quos in eo, quod caput cauſſae eſt, cum Nazaraeis conuenire exiſtimat, veros ac genuinos eſſe chriſtianos, euinceret. Quae hominis

minis impii ſomnia dum ſolide & accurate diſſipauit IOAN. LAVRENTIVS MOSHEMIVS; omnino diſcrimen aliquod inter Nazaraeos & Ebionitas interceſſiſſe, contendit, idque tum ex diuerſitate doctrinae, quae melior fuerit apud Nazaraeos, tum ex librorum ſacrorum, quibus vſi ſunt, diſcrimine oſtendit. Atque ad doctrinam quod attinet, ex fragmentis quibusdam euangelii, quo Nazaraei vſi ſunt, praeſertim eo, quod apud ORIGENEM & HIERONYMVM legitur: *modo accepit me mater mea ſpiritus ſanctus vno capillorum meorum, & me in montem magnum Thabor portauit*, colligit, eos, dum Chriſtum filium Dei vocauerunt, nihil aliud indicare voluiſſe, quam *hominem ſeu virum potentia ſpiritus ſancti modo extraordinario editum*. Et hactenus calculo ſuo comprobat illud THEODORETI: *οἱ δὲ Ναζωραῖοι Ἰουδαῖοι εἰσὶ, τὸν χριστὸν τιμῶντες ὡς ἄνθρωπον δίκαιον· Nazaraei vero Iudaei ſunt, Chriſtum honorantes tamquam hominem iuſtum; haeretic. fabul. lib. II. cap. II. tom. IV. operum p. m. 219.* In eo ergo licet cum Ebionitis conſenſerint Nazaraei, quod hi pariter ac illi de Chriſti diuinitate non recte ſenſerint; remanere tamen diſcrimen, quod Nazaraei conceptionem Chriſti a ſpiritu ſancto, ſiue generationem diuinam agnouerint, quam negauerint Ebionaei; in *vindiciis antiquae chri-*

 ſtiano-

ſtianorum diſciplinae ſect. I. cap. V. §. *VII. p. 103. ſeqq.* Non procul a TOLANDO abit ARTEMONIVS, ſiue SAMVEL CRELLIVS. Licet enim diſcrimen aliquod inter Nazaraeos & Ebionitas ſtatuat, quod illi conceptionem ſeruatoris a ſpiritu ſancto admiſerint, quam hi negauerint; vtrosque tamen, praeſertim & Ebionaeos eos melioris commatis, qui cum Nazaraeis in conceptione Chriſti a ſpiritu ſancto conſentiebant, veros ac genuinos antiquiſſimosque chriſtianos, aeque ac TOLANDVS, fuiſſe contendit, qui & non ſine ſumma iniuria maximoque eccleſiae incommodo a conuerſis ex gentilibus, ceu verae puraeque doctrinae corruptoribus, eiecti fuerint, atque expulſi; in *initio euangelii Ioannis ex antiquitate eccleſiaſt. reſtituto &c. part. II. cap. X. p. 328.* & *cap. XLII. p. 515. ſeqq.* alibique. Tantum vero abeſt, vt homines, qui Chriſtum verum eſſe Deum negarunt, pro veris ac genuinis chriſtianis habiti fuerint, vt ne tolerati quidem ſint, iudicio Ioannis apoſtoli in *anti-chriſtorum* numerum referendi. Quod cum antea iam demonſtratum ſit, cum de Ebionitis verba faceremus; vt nunc de Nazaraeis hoc repetamus, neceſſe non eſt.

HVGO GROTIVS Nazaraeos eosdem facit cum Ebionitis illis, qui Chriſti ſeruatoris conceptionem a ſpiritu ſancto agnouerunt,

in

in *praeloquio* ad *Matthaeum p. m. 140*, eumque hac in re ſequitur GERHARDVS IOANNES VOSSIVS, in *diſſertat. de genealogia Ieſu Chriſti cap. II. tom. VI. operum p. 55.* Quod ſi ita capiatur, quod & Nazaraei & Ebionitae iſti nihilo ſecius de Chriſti deitate non recte ſenſerint, admitti quodammodo poteſt. Sin vero ſtatuatur, Nazaraeos in doctrina de Chriſto, eiusque vera deitate, recte ſenſiſſe, quae virorum iſtorum mens eſſe videtur, longe falſiſſimum eſt; cum Ebionaei iſti, qui Chriſti conceptionem ex ſpiritu ſancto agnouerunt, eumdem tamen ſimul pro nudo habuerint homine. Recte itaque haec ſententia refellitur a PETRO DANIELE HVETIO; qui & Nazaraeos ab omni in doctrina de Chriſto errore liberat. Reiecta nimirum & EPIPHANII & THEODORETI hac in re auctoritate, potiorem videri IRENAEI ſententiam, ait, qui inter haereſes Nazaraeorum dogmata non recenſeat, & PHILASTRII, qui nullum iis ſuper generatione Chriſti crimen obiiciat, AVGVSTINI porro & IOANNIS DAMASCENI, qui, Nazaraeos, Chriſtum Dei eſſe filium, fuiſſe confeſſos, ſcribant, in *obſeruationib. & notis ad Origenis commentaria p. 74.* In eamdem quoque ſententiam, Nazaraeos recte de Chriſto ſenſiſſe, ingreſſus eſt SAMVEL BASNAGIVS, in *exercitationib. hiſtorico-crit. ad an. XLI. num. XIX. p. 398.*

Cumprimis autem Nazaraeorum cauſſam ſtrenue agendam ſuſcepit IACOBVS RHENFERDIVS, adeo, vt, cum omnes in eo conſentiant, Nazaraeos legis Moſaicae obſeruantiam, ceu neceſſariam ad ſalutem, defendiſſe, quoad hocce quoque caput nihil eos docuiſſe, contendat, quo euinci queat, iure eos in haereticorum referri numerum. *Quid ergo*, inquit, *in eo non dicam haereſeos, ſed vel erroris fuit, quod homines Abrahamo ſati, & foederis promiſſionumque ipſi factarum haeredes, illo ſigno atque ſigillo vtebantur, quo tot praeclara beneficia olim promiſſa & nunc vere praeſtita, & Abrahamo & poſteris eius confirmata voluerat, quod, inquam, illo ſigillo vtentes ſe quoque foederis illius ſocios & tantorum beneficiorum participes faterentur?* Vtque porro remoueat, quae ſuae ſententiae obſtare videbantur; leges caerimoniales, ſpeciatim circumciſionem, per nouum teſtamentum ſublatam, negat. Hinc cum ipſemet dubium hocce, circumciſionem iam pridem abrogatam eſſe, & cum reliquis veteris teſtamenti caerimoniis ſepultam, propoſuiſſet; reſpondet: *Sic vulgo aiunt, atque vno omnes ore praedicant; ſed ſi quis huius nouae legis tabulas deſideret, ſi vocem praeconis funus illud indicentis requirat, vbi inueniat, quis oſtendat?* Prouocat itaque ad exemplum ipſius Pauli, qui Iacobi & presbyterorum, qui Hieroſolymis

erant,

erant, auctoritate adductus, legibus Moſaicis de purificatione praecipientibus, ſatisfecerit, *actor. XXI. 20. ſeqq.* Nec ante vincula ſua aliter docuiſſe Paulum contendit, quem & in epiſtola ad Galatas *cap. V. 2.* contra circumciſionem diſputando, ad conuerſos ex gentilibus potius, quam ad conuerſos ex Iudaeis reſpicere, atque non his, ſed illis onus legis Moſaicae imponendum non eſſe, docere autumat. Et licet apoſtolus *I. Cor. VII. 19.* & *Gal. V. 6. VI. 15.* dicat, circumciſionem nihil eſſe; eumdem tamen etiam addere, quod praeputium nihil ſit; vt adeo nihil aliud inde ſequatur, quam ethnicos, qui conuertebantur, non magis ad ritus iudaicos ſuſcipiendos cogi poſſe, quam Iudaeos ad ſuſcipiendos ritus ethnicorum. Ex quibus omnibus tandem colligit; quemadmodum Iudaei initio ſe difficiles admodum praebuerint in recipiendis ethnicis, nec alia id facere conditione voluerint, quam vt Moſaicas leges ſimul reciperent; ita deinceps, cum ob numerum & multitudinem conuerſorum ex ethnicis partes potiores eſſent, hos paria retuliſſe paribus, & tolerare illos noluiſſe, qui ritus & leges iudaicas adhuc ſequebantur, indeque factum, vt Nazaraeis haereſeos nota, quamuis immerito, inuſta fuerit. Haec ſumma eſt illorum, quae vir doctiſſimus fuſius ediſſerit in *diſſertation. de fictis Iudaeorum haereſibus*, quae in *operibus* eius *philologicis* exſtat, §. *LXXXII. ſeqq. p. 114. ſeqq.*

 Cun-

Cuncta autem qui paullo accuratius conſiderauerit, plus eum ſuo defendendi Nazaraeos, aut haereticorum numerum imminuendi ſtudio, quam veritatis amori dediſſe, facile deprehendet. Capitalis enim vtique erat error, legis Moſaicae obſeruantiam, ceu neceſſariam ad ſalutem, vrgere, quod non ſemel verbis grauiſſimis Paulus inculcat. *En ego Paulus*, inquit, *vobis dico*, *ſi circumcidamini*, *Chriſtus vobis nihil proderit. Hoc enim confirmo omni homini*, *qui circumciditur*, *eum debere toti parere legi. Nihil rei vobis cum Chriſto eſt*, *qui in lege poſitam habetis iuſtitiam*, *ex beneficio excidiſtis*, *Gal. V. 2. 3. 4.* Talem itaque errorem iſtum de obſeruantia legis Moſaicae ad ſalutem neceſſaria eſſe iudicat, qui cum fide chriſtiana conſiſtere nequeat. Quod & paſſim demonſtrat, quando contra pſeudapoſtolos, eamdem legis obſeruantiam, ceu neceſſariam ad ſalutem, vrgentes, diſputat. Qua de re iam ſupra ſuo loco plura diximus. Nec iſta foederis gratiae oeconomia, quae nouo teſtamento propria eſt, ſibi conſtaret, ſi legibus Moſaicis ſtandum iis eſſet, qui per Chriſtum ab hocce iugo ſunt liberati. Cum autem vna cum veteris teſtamenti oeconomia, legis quoque Moſaicae, ſcilicet caerimonialis, obſeruantia ſenſim abroganda eſſet; mirum non eſt, quod in gratiam infirmorum initio aut fecerint, aut toleraue-

lerauerint apoſtoli, quae, ceſſantibus cauſſis, iſtam tolerantiam aut ſuadentibus aut poſtulantibus, non amplius facienda aut toleranda erant. Rationemque hinc perſpicere licet, cur & Paulus apoſtolus eo tempore interdum legibus Moſaicis ſe attemperauerit. In gratiam infirmorum hoc faciebat, idque rectiſſime ex charitatis pariter & prudentiae lege. Nec tamen id eo ſtatim trahendum, ac ſi illorum quoque probauerit ſententiam, qui non tam tolerantiam quam obſeruantiam legis Moſaicae, tamquam ad ſalutem neceſſariam, hinc & numquam intermittendam, exigebant. Adeo a mente apoſtoli huius hoc alienum eſt, vt nullum ſaepius ac diligentius, quam hunc, refutauerit errorem. Neque tantum dicit, *circumciſionem nihil eſſe, aeque ac praeputium nihil ſit, I. Cor. VII. 19.* itemque, *in Chriſto nec circumciſionem, nec praeputium quidquam valere, Gal. V. 6. VI. 19.* ſed diſerte quoque pronuntiat: *ſi circumcidamini, Chriſtus vobis nihil proderit.* Fruſtra obuertitur, eum talia tantum ad conuerſos ex gentilibus dixiſſe. Nec enim, ex iis ſolis eccleſiam Galaticam conſtitiſſe, probari poteſt. Et licet conuerſi ex Iudaeis iam circumciſi eſſent; erudiendi tamen erant, circumciſionem non amplius eſſe neceſſariam, immo, ſi ex opinione iſta, ac ſi adhuc neceſſaria ſit, ſuſcipiatur, fieri noxiam. Diſerte enim dicit, circumciſionem ob-

ſeruantiamque adeo legis Moſaicae cum fide in Chriſtum conſiſtere non poſſe, ſimulque in errore capitali eos verſari innuit, qui eius neceſſitatem vrgebant, ſiue ex Iudaeis fuerint, ſiue ex gentilibus. Ex eo, quod idem apoſtolus dicit, *circumciſionem nihil eſſe, aeque ac praeputium nihil ſit*, recte quidem colligitur, Iudaeos non magis ad inducendum praeputium adduci debere, quam gentiles ad ſuſcipiendam circumciſionem; non minus tamen & hoc inde ſequitur, in grauiſſimo errore verſatos, qui circumciſionem ad ſalutem neceſſariam eſſe duxerint, aeque ac illos, qui praeputium ad ſalutem neceſſarium exiſtimauerint. Quemadmodum autem illi ex Iudaeis laudandi non ſunt, qui in recipiendis gentilibus ſe nimis difficiles praebuerunt; ita nec recte egerunt conuerſi ex gentilibus, qui alieniori a conuerſis ex Iudaeis fuerunt animo, quod interdum factum eſſe, non nego: at inde non ſequitur, Nazaraeis inique haereſeos notam inuſtam eſſe. Atque id quoque circa ſententiam RHENFERDII iam monui in *diſſertat. de origine, dignitate & vſu nominis chriſtiani* §. *XI. XII.* in *ſyntagmate primo diſſertation. theologicar. p. 402. ſeqq.*

Praetermittendus vero nobis hic non eſt RICHARDVS SIMON, vtpote qui itidem in vera Nazaraeorum origine inueſtiganda ingenii vires periclitari voluit. Hanc vero ad

Iudaeos

Iudaeos refert, qui omnium primum chriſtianam fidem amplexi, & a reliquis Iudaeis per contemtum Nazaraei, Galilaei, itemque Ebionitae, ſeu *pauperes*, vocati ſint. Et hactenus nullum inter Nazaraeos & Ebionitas agnoſcere videtur diſcrimen. Deinceps autem Ebionitas ſurculum quemdam veterum Nazaraeorum vocat, qui ſimplicitatem & puritatem fidei primorum chriſtianorum corruperint, eumque in finem textum originalem Matthaei mutauerint, vt ſententiis ſuis placitisque reſponderet. In quo autem corruptio iſta ac deprauatio ſimplicis & purae Nazaraeorum ſeu primorum chriſtianorum fidei conſtiterit, non exponit. Interim cum porro obſeruaſſet, Nazaraeos omnes veteris teſtamenti libros, qui in canone Iudaeorum exſtant, recepiſſe, Ebionitas contra omnes reiieciſſe prophetas, &, teſte EPIPHANIO, a nominibus Dauidis, Salomonis, Eſaiae, Ieremiae, Danielis & Ezechielis abhorruiſſe, ſolumque admiſiſſe pentateuchum Moſis; immo nec huic adeo magnum ſtatuiſſe pretium; veroſimile eſſe adſerit, Ebionitas prognatos eſſe a Samaritanis, qui ad exemplum Nazaraeorum fidem chriſtianam amplexi ſint. Confirmat hoc ex eo, quod EPIPHANIVS de Ebione dicit: Σαμαρειτῶν μὲν γὰρ ἔχει τὸ βδελυρόν· *Samaritanorum impuram ſuperſtitionem adfectauit*; *haereſi XXX. num. I. p. 125.* Praeterea inter

Nazaraeos & Ebionitas & hocce diſcrimen conſtituit, quod illi euangelium Matthaei integrum ſeruauerint, hi autem illud corruperint & adulterauerint; quamuis non neget, in euangelio Nazaraeorum additiones quasdam inſertas fuiſſe, quae tamen non obſtent, quo minus illud verum euangelium Matthaei cenſeatur. Hinc & authenticum euangelium Matthaei apud Nazaraeos quaerendum ſtatuit, praeſertim cum Matthaeus euangelium ſuum in gratiam Iudaeorum, Hieroſolymis commorantium, dialecto, eo tempore vſitata, ſcripſerit. Hanc viri iſtius docti mentem ſententiamque eſſe, ex *hiſtoria* eius *critica textus noui teſtamenti* intelligere licet, *cap. VII. p. 72. & 79.* item *cap. VIII. p. 88. & 91. ſeqq.* quae & promeretur, vt nonnulla circa eam obſeruemus.

Quousque Nazaraei & Ebionitae inter ſe conueniant, aut a ſe inuicem diſſentiant, patebit ex iis, quae deinceps dicemus, cum noſtram de Nazaraeis aperiemus ſententiam. Conſtabit quoque inde, (quamquam hoc & ex iis, quae de Ebionitis diximus, manifeſtum ſit) falſum eſſe, quod adſerit, primos verosque chriſtianos ex Iudaeis etiam Ebionitas dictos eſſe, cum Ebionitae veram Chriſti diuinitatem negauerint, & numquam inter veros & genuinos chriſtianos locum inuenerint, aut inuenire potuerint. Ebionitas a Samaritanis prognatos eſſe, vt Nazaraeos a Iudaeis, con-

iectura

iectura eſt longe incertiſſima. Prophetas veteris teſtamenti equidem reiecerunt; ſed dum de pentateucho non fere praeclarius ſenſerunt, eo quod, ſi EPIPHANIO credendum, hiſce omnibus, poſtquam Chriſtus aduenißet, ſibi non amplius opus eſſe, cenſerent; nihil inde ſequitur, quo probari queat, eos ex Samaritanis ortos eſſe. Hi enim quantumuis prophetas reiecerint, pentateuchum tamen ſumma amplectebantur religione. Quo pacto vero etiam haec EPIPHANII narratio, cum obſeruantia illa legis Moſaicae, cuius neceſſitatem Ebionaeos defendiſſe, omnes vnanimi conſenſu teſtantur, conciliari queat, me non capere, lubens profiteor. Quod autem idem EPIPHANIVS de Ebione dicit, eum τὸ βδελυρὸν Samaritanorum adfectaſſe, non tantum nihil prorſus ad rem facit, ſed & eo minus cauſſam RICHARDI SIMONIS iuuat, quoniam ipſemet nullum vmquam Ebionem exſtitiſſe contendit, ſed veteres chriſtianos a paupertate Ebionitas dictos exiſtimat. Nec id omnibus perſuaſerit, Nazaraeos & Ebionitas vno eodemque euangelio ebraico Matthaei vſos, hoc ſolum diſcrimine, quod illi iſtud integrum ſeruauerint; hi autem corruperint. Ebionitarum enim euangelium ab euangelio Nazaraeorum prorſus diuerſum fuiſſe, licet vtrique illud Matthaeo tribuerint, & ebraicum vocauerint, recte viris doctis obſeruatum eſt.

Con-

Conferendi, qui hoc docent, GOTTFRIDVS OLEARIVS, in *obſeruationib. ſacris ad euangel. Matthaei*, *obſeruat. X. p. 94.* IOAN. ALBERTVS FABRICIVS, in *cod. apocrypho noui teſtam. part. I. p. 367.* IOAN. LAVRENTIVS MOSHEMIVS, in *vindiciis antiquae chriſtianorum diſciplinae, ſect. I. cap. V.* §. *VIII. p. III.* Non minus & in eo fallitur SIMON, dum, Nazaraeos euangelium Matthaei integrum & incorruptum ſeruaſſe, dicit, innuens adeo, quod inter euangelium iſtud ebraicum Nazaraeorum, & verum ſeu genuinum Matthaei, nullum diſcrimen intercesſerit, immo, authenticum Matthaei euangelium apud Nazaraeos quaerendum, contendens. Omnino enim euangelium illud ebraicum Nazaraeorum diuerſum fuiſſe ab euangelio Matthaei, fragmenta, quae ex illo ſuperſunt, luculenter docent, quae diligenter collecta exhibet IOAN. ALBERTVS FABRICIVS, in *codice apocrypho noui teſtam. part. I. p. 355. ſeqq.* Diffiteri equidem ipſemet RICHARDVS SIMON nequit, Nazaraeos nonnulla textui Matthaei addidiſſe; at dum putat, haec non obſtare, quo minus verum ac genuinum, ſeu authenticum Matthaei manſerit euangelium, magnopere aut fallitur ipſe, aut alios fallere cupit. Cum enim inter iſtas additiones fabulae fuerint ineptiſſimae, & ab omni ſpecie veri abhorrentes, vt vel iſto, quod HIERONYMVS

in

in *catalogo ſcriptor. eccleſiaſt. cap. III.* refert, comprobari poteſt; quis credat, ſaluam fore euangelii iſtius authenticam auctoritatem, ſi talia vel maxime ipſi Matthaeo tribuantur? Mitto reliqua, vtpote iam in medium allata a THOMA ITTIGIO *de haereſiarchis aeui apoſt. ſect. I. cap. VII. §. X. p. 81.* Quaeri autem etiam ſolet, an euangelium, quo Ebionitae vſi ſunt, diuerſum fuerit ab euangelio Matthaei? Quod licet nonnulli adfirment, certe adfirmare videantur; negat tamen vir doctiſſimus IOAN. LAVRENTIVS MOSHEMIVS, illos non errare adſerens, qui euangelium, quo vſi ſunt Ebionaei, a noſtra Matthaei hiſtoria *in illis, quae cum hominum illorum placitis non pugnant, non diſcrepaſſe cenſent*; idque prolato ex IRENAEO exemplo comprobat; *loco* antea *citato cap. V. §. IX. p. 114. ſeqq.* Nec tamen ab iis, qui diuerſum fuiſſe, adfirmant, re ipſa diſſentire videtur; cum non aliter hoc intelligant, quam quod verum Matthaei euangelium ab Ebionitis corruptum fuerit, ac interpolatum. Sic vir itidem eruditiſſimus IO. ALBERT. FABRICIVS ad verba EVSEBII, quibus Ebionitas euangelium, quod *ſecundum Ebraeos* dicitur, amplexos refert, haec adnotauit: *neque tamen illud integrum, ſed paſſim mutilatum & interpolatum, atque adeo a genuino Matthaei & ab euangelio Nazaraeorum diuerſum;*

ſum; in *codice apocrypho noui teſtam. part. I. p. 360.* Ad RICHARDVM SIMONEM vt reuertamur, is, dum, authenticum Matthaei euangelium apud Nazaraeos quaerendum, ſtatuit, ſimul non dubitat, quin Matthaeus euangelium ſuum in gratiam Iudaeorum, Hieroſolymis commorantium, lingua ebraica, hoc eſt, dialecto eo tempore apud Iudaeos iſtos vſitata, ſcripſerit. Cuius equidem ſententiae origo a PAPIA repetenda, quem tradidiſſe, quod *Matthaeus ebraico ſermone diuina ſcripſerit oracula*, auctor eſt EVSEBIVS, *hiſt. eccleſ. lib. III. cap. XXXIX. p. 113.* PAPIAM ſequuti ſunt IRENAEVS, ORIGENES, aliique veteris eccleſiae doctores magno numero; quorum auctoritate adducti plurimi quoque ex recentioribus idem ſibi perſuaſerunt, repugnantibus tamen, & quidem non ſine ratione, aliis, adſerentibusque, graeca, non ebraica lingua Matthaeum euangelium ſuum ſcripſiſſe. Haec vero vt fuſius enarremus, inſtituti noſtri nec patitur, nec requirit ratio; praeſertim cum praecipua, quae hic in cenſum veniunt, momenta iam attigerim in *iſagoge hiſtorico-theologica &c. lib. II. cap. VIII.* ad §. *IV. p. 1494. ſeqq.* Copioſe & erudite cuncta ediſſerit THOMAS ITTIGIVS, *de haereſiarchis aeui apoſtolici &c. ſect. I. cap. VII. §. III. ſeqq. p. 70. ſeqq.* add. & IOAN. ALBERTVS FABRICIVS, in *cod. apocr. noui teſtam. part. I. p. 355.*

Sed

Sed de Nazaraeis adhuc audiendus eſt IOAN. LAVRENTIVS MOSHEMIVS, vir doctiſſimus, qui in eorum origine inueſtiganda ſingularem prae reliquis induſtriam collocauit. Atque initio quidem obſeruat, primum eſſe EPIPHANIVM *hominem leuem & indoctum*, qui Nazaraeorum mentionem fecerit; ante hunc nullam in omnibus, quotquot exſtant, ſcriptoribus eorum memoriam occurrere. IRENAEVM nullos Nazaraeos noſſe. TERTVLLIANO id quidem fuiſſe cognitum, chriſtianos a Iudaeis per ignominiam Nazaraeorum vocabulo traduci; ſectae vero iſtius nominis nullam plane habuiſſe notitiam. ORIGENEM vtique, aliosque, locis quibusdam illud adhibere euangelium, quo Nazaraeos vſos fuiſſe, ex HIERONYMO colligi queat; ex eo autem, quod euangelium illud, quod Nazaraei vſurparunt, ante quartum exſtitiſſe ſaeculum, certum ſit, nullo modo, hanc ipſam iam tum viguiſſe ſectam, effici. Nouas enim ſectas, vt famam ſibi maiorem concilient, antiquos adoptare poſſe libros. Denique nec EVSEBIVM, cuius in perſcrutandis & indagandis antiquis eccleſiae rebus nota ſatis atque perſpecta induſtria ſit, nullam Nazaraeorum facere mentionem. Atque hinc, quid de antiquitate ſectae iſtius cenſendum ſit, ſatis patere exiſtimat. In rationes hinc inquirens, cur veteres ante EPIPHANIVM Nazaraeos

raeos non commemorauerint, nullam veroſimiliorem adferri aut excogitari poſſe, quam hanc, oſtendit, quod nulla eiusmodi ſecta eo tempore exſtiterit. Suam vero de Nazaraeis hunc in modum exponit ſententiam, aut ſi mauis, coniecturam: *Qua propter, quum nulla commodior excogitari queat ratio, quare nusquam veteres Nazaraeorum meminerint, quam eos olim non exſtitiſſe, ſic habendum eſſe puto, repudiandos eſſe omnes, qui origines eorum quarti ſaeculi medio vetuſtiores faciunt. Si quis coniecturis in re praecipue obſcura locus eſſe poteſt, ego quidem Iudaeorum quosdam, quum florentibus chriſtianorum ſub Conſtantino rebus, ſuas fratrumque calamitates, & miſerias augeri animaduerterent, in ſacrorum chriſtianorum veritatem diligentius inquiſiuiſſe, eaque cognita, aut ipſos foedera cum Iudaeis rupiſſe, aut ab iis ſacrorum commercio interdictos fuiſſe, exiſtimarem. Hinc nomen illud Nazaraeorum, ſeu ſeparatorum, quod cum per contumeliam a Iudaeis ipſis impoſitum eſſet, veluti proprium poſtea ſuſceperunt, quo & ab Iudaeis, qui Chriſtum ſpernebant, & a chriſtianis, a quibus veteres ritus a Moſe praeſcripti negligebantur, ſeſe ſeparatos & ſeiunctos eſſe indicarent. Cariora nimirum ſacra ipſis erant a maioribus accepta, quam vt eis nuntium mitterent, ac ita Chriſto obedire volebant, vt Moſi ſimul obtempera-*

perarent. Cui opinioni cum omnes, quos pro diuinis chriſtiani habebant, libros refragari viderent, nil mirum erat, talem ab illis librum deligi, quem ab ea non abhorrere, & antiquiſſimum praeterea eſſe intelligebant. Quod ſententiarum vero ſuarum antiquitatem crepabant, non inſolens videri poteſt; quum id omnibus in more poſitum ſit, qui nouarum rerum cupidi ſunt, & praeterea vltimos chriſtianorum vtramque legem obſeruaſſe, non negandum ſit. Atque inde videtur factum, quod Epiphanius aliique tantam eis vetuſtatem tribuerint. Tandem cum, quae AVGVSTINVS, HIERONYMVS, EPIPHANIVS de Nazaraeis tradunt, ſibi obſtare videat, ea vt remoueat, omnem adhibet diligentiam; in *vindiciis antiquae chriſtianorum diſciplinae ſect. I. cap. VI. §. VIII. IX. X. p. 140. ſeqq.* Quae quidem omnia, quousque, mea opinione, admittenda ſint, ex iis, quae dicentur, patebit.

Nimirum, poſtquam praecipuas doctorum virorum de Nazaraeis recenſuimus ſententias, nihil aliud ſupereſt, quam vt, quid & mihi videatur, paucis aperiam. Res omnis autem cum fere ad coniecturas redeat; eam reliquis ceu veriſimiliorem praeferendam, nemo forte diffitebitur, per quam dubia, quae hic occurrunt, certe praecipua tolli, & diuerſae doctorum virorum facili negotio inter ſe conciliari

ciliari ſententiae poſſunt. Primo itaque id certum poſitumque eſt extra omnem controuerſiam, circa prima rei chriſtianae initia iam notum Nazaraeorum nomen generatimque chriſtianis datum fuiſſe. Patet hoc ex *actor. XXIV. 5.* vbi Tertullus Paulum πρωτοςάτην τῆς τῶν Ναζωραίων αἱρέσεως, *ſectae Nazaraeorum principem* vocat. Nec cauſſa eius rei obſcura cuiquam eſſe poteſt, quoniam ipſe ſeruator tum a loco, in quo parentes eius habitabant, tum ob rationes ſublimiores, etſi hominibus a fide chriſtiana alienis non perſpectas, Nazarenus dictus eſt *Matth. II. 23.* Quemadmodum autem iſta adpellatio a Iudaeis profecta eſt, qui ignominiae cauſſa hocce nomen chriſtianis dederunt; ita nullum plane eſt dubium, quin eos, qui ex ſua gente nomen chriſtianum profeſſi erant, quosue prae reliquis maximo vehementiſſimoque odio perſequebantur, eodem praecipue deſignauerint. Ex iisdem autem Iudaeis cum plurimi admodum proni eſſent ad ritus & inſtituta Moſaica cum fide chriſtiana coniungenda, nec ad maiorum diſciplinam deſerendam animum inducere poſſent; mirum non eſt, quod iidem ſpeciatim Nazaraei dicti ſint. Atque prima haec eſt nominis iſtius mutatio. Cum enim initio omnibus chriſtianis, cumprimis conuerſis ex Iudaeis, tribueretur, deinde ſpeciatim illis datum eſt, qui legem & inſtituta Moſaica cum fide

fide chriſtiana coniungere ſuarum ducebant eſſe partium. Confirmarique hoc inde poteſt, quod omnes fere in eo conſentiant, Nazaraeos dictos, qui cum chriſtiani eſſent, aut videri vellent, Moſaicos tamen ſimul retinuerint ritus ac caerimonias. Sic AVGVSTINVS: *Nazaraei cum Dei filium confiteantur Chriſtum, omnia tamen veteris legis obſeruant, quae chriſtiani per apoſtolicam traditionem non obſeruare carnaliter, ſed ſpiritualiter intelligere didicerunt; de haereſib. cap. IX. p. 29.* Sic & alii, quorum vt adferamus teſtimonia, neceſſe non eſt. Cum itaque Nazaraei hac in re, tum cum aliis, tum Ebionitis conſentirent; fieri vtique potuit, vt tandem in aliis quoque capitibus ad eos accederent, Chriſtumque nudum eſſe hominem adſererent. Ita enim eos cenſuiſſe, antea ex THEODORETO obſeruauimus, qui hoc diſerte docet *haereticar. fabular. lib. II. cap. II. tom. IV. operum p. 219.* Nec tamen hoc obſtabat, quo minus ſeruatoris a ſpiritu ſancto conceptionem admitterent; quo pacto iterum ab illis Ebionitis, qui hanc negarunt, diſſenſerunt. Quae omnia ſi probe obſeruentur, diſſentientes quasdam doctorum virorum pronum fuerit inter ſe componere & conciliare ſententias. Sunt, qui, Nazaraeos primos illos ac genuinos chriſtianos fuiſſe, putant, ſunt contra, qui eos in haereticorum

referunt numerum. Prius recte ſe habet, ſi de prima nominis iſtius origine intelligatur. Nec poſterius falſum eſt, ſi de illis accipiatur, qui primum Moſaicam diſciplinam cum fide chriſtiana coniunxerunt; deinde omnino ad Ebionitas acceſſerunt. Sunt porro, qui eos in eo tantum erraſſe putant, quod inſtituta Moſaica dimittere noluerint, alii autem dogma illud de Chriſto nudo homine addunt. Nimirum, priusquam ad Ebionitas accederent, in priori ſubſtiterunt errore; deinde vlterius prolapſi ſunt. Negant rurſus nonnulli, eos cum Ebionitis conſenſiſſe, quod contra adfirmant alii. Initio non conſenſerunt; deinceps conſenſerunt, cum ad eos acceſſiſſent. Conſenſerunt porro hactenus cum Ebionitis, prout Chriſtum pro nudo habuerunt homine; cum iis autem ex eodem grege, qui Chriſtum quoque a Ioſepho genitum adfirmabant, non conſenſerunt, ſiquidem eum a ſpiritu ſancto conceptum ſtatuerunt. Ex eo autem tempore, quo ad Ebionitarum tranſierunt caſtra, eos ſimul maximam partem ſub hocce nomine comprehenſos fuiſſe, vero eſt longe ſimillimum. Vnde & ratio reddi poteſt, cur IRENAEVS, TERTVLLIANVS, aliique ex veteribus diſerte nullam Nazaraeorum fecerint mentionem. Nec tamen ita eorum oblitteratam memoriam exiſtimo, vt nulla eius ſupereſſent veſtigia, etiam prout ab Ebionitis quodam-

dammodo diſtinguuntur. ORIGENEM euangelium illud, quod Nazaraeorum fuit, vſurpaſſe, viri docti concedunt. Hinc vero cur effici nequeat, peculiarem eo tempore, etſi tantum in reliquiis quibusdam, exſtitiſſe Nazaraeorum ſectam, me non capere, fateor. Quod ſi enim quaeras, quodnam iſtud euangelium fuerit, non vtique dici poteſt, fuiſſe euangelium Ebionitarum, quippe quod ab euangelio Nazaraeorum diuerſum fuiſſe conſtat, & largiuntur, quibuscum hic nobis res eſt; nec genuinum Matthaei euangelium eſſe potuit, quippe quod a Nazaraeis corruptum fuit & interpolatum. Ergo proprium aliquod ſibique peculiare, tempore ORIGENIS, habuerunt euangelium; quod vtique dici non poſſet, ſi peculiarem quamdam ante ſaeculum quartum non conſtituiſſent ſectam. Ex hiſce autem veterum Nazaraeorum reliquiis haud dubie fuerunt illi, qui ſaeculo quarto adhuc exſtiterunt, quorumue AVGVSTINVS & HIERONYMVS fecerunt mentionem. Certe, quae vir eruditiſſimus, nobisque antea laudatus, IO. LAVRENTIVS MOSHEMIVS de iſtorum Nazaraeorum origine tradidit, teſte deſtituuntur; quamquam & ipſemet ea tantum, ceu coniecturam, propoſuerit. Exiſtimo etiam, hac ratione longe plura ex iis, quae EPIPHANIVS, AVGVSTINVS, HIERONYMVS de Nazaraeis ſcripſerunt, inter ſe

& cum veritate conciliari poſſe, vt toties eos erroris arguere neceſſe non ſit. Sed progredimur ad alia.

§. VII.

Nec praetermittendi hic illi ſunt, qui Chriſtum verum fuiſſe hominem negantes, eum vmbram modo ſeu imaginem humanae naturae prae ſe tuliſſe, & ſpecie quadam inani aliorum fefelliſſe oculos, contendebant; & idcirco *Docetae* itemque *Phantaſiaſtae* vocati ſunt. Iſtorum enim cum diſerte quoque in ſcriptura ſacra reiiciatur error; dubium non eſt, quin apoſtolorum aetate extiterint, qui eiusmodi quid docuerunt, etſi ſequenti tempore, cum hinc inde adhuc haereſis iſta ſerperet, peculiari iſto nomine fuerint deſignati. *

* Errorem illorum, qui Chriſtum verum eſſe hominem negarunt, in ſcriptura ſacra reiici, adeoque tempore apoſtolorum exſtitiſſe homines, qui eiusmodi quid docuerunt, vel ex prima Ioannis euidenter patet epiſtola. In hac enim viro ſanctiſſimo cum duplicis generis aduerſariis rem eſſe, nemo dubitabit, qui cuncta paullo accuratius conſiderauerit. Alterum illorum erat, qui negabant, Ieſum eſſe Chriſtum, ſiue filium Dei, quod Cerinthianos feciſſe,

ciſſe, ſupra docuimus. Alterum illorum, qui negabant, *Ieſum Chriſtum in carne veniſſe*, hoc eſt, qui Chriſtum verum eſſe hominem inficiabantur. Hoc enim de Iudaeis, chriſtianam fidem repudiantibus, intelligi non poſſe, manifeſtum eſt; vtpote qui non negabant, Ieſum in carne veniſſe, ſed eum Chriſtum, ſeu Meſſiam eſſe patribus promiſſum, admittere nolebant. Accedit, quod de nouis hominibus, ſeu eiusmodi falſis doctoribus loquatur, qui eo demum tempore prodire coeperunt: *charisſimi, ne cuiuis ſpiritui credite, ſed ſpiritus explorate, an ex Deo ſint; nam multi falſi vates in mundum prodierunt; I. epiſt. IV. 1.* add. CAMPEGIVS VITRINGA, *obſeruation. ſacrar. lib. V. cap. XII. p. 155.* Immo valde veroſimile eſt, illis, qui Chriſtum verum eſſe hominem negabant, praecipua quadam ratione epiſtolam hanc oppoſitam fuiſſe; ſiquidem hiſce eam Ioannes orditur verbis: *Quod fuit a principio, quod audiuimus, quod vidimus oculis noſtris, quod & ſpectauimus*, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν *& manus noſtrae palparunt, de ſermone vitae &c. id annunciamus vobis &c. I. epiſt. I. 1. 2.* Quae vtique verba maximam partem, certe iſta: *& manus noſtrae palparunt*, plane ſuperflua fuiſſent, niſi exſtitiſſent eo tempore, qui Chriſtum verum eſſe hominem negaſſent. Iudaei ſaltem non negabant, Ieſum Nazarenum reuera exſtitiſſe, a

quo apoſtoli ſua acceperant, nec haeretici, qui Chriſtum pro nudo habebant homine, hoc in dubium vocabant. Illis autem, qui eum verum hominem eſſe abnuebant, non rectius obuiam iri poterat, quam ſi apoſtoli teſtarentur, ſe non tantum vidiſſe & audiuiſſe Chriſtum, ceu verum hominem, ſed omnino manibus ſuis eum palpaſſe. Atque hactenus admitti poteſt, quod HENRICVS HAMMONDVS adſerit: *totam epiſtolam* (Ioannis primam) *eo ſpectare, vt animi addantur chriſtianis, confirmeturque eorum conſtantia; quam omni ope*, inquit, *labefactare nitebantur illi impoſtores*, (quos Chriſtus futuros praedixerat) *cum vbique eccleſia ſcinderetur a Gnoſticis, Simonis diſcipulis, qui negabant Chriſtum veniſſe in carne, neque amplius volebant profiteri crucifixum Chriſtum, aut vllum propterea periculum ſubire*; in *praemonit. in primam epiſt. Ioannis p. 401.* Ad eosdem porro Docetas Ioannes citra controuerſiam reſpicit, cum *cap. IV. 1. 2. 3.* ita verba facit: *chariſſimi, ne cuiuis ſpiritui credite, ſed ſpiritus explorate, an ex Deo ſint: nam multi falſi vates in mundum prodierunt. Hinc cognoſcite Dei ſpiritum: quisquis ſpiritus Ieſum Chriſtum in carne veniſſe confitetur, is a Deo eſt. Quisquis autem ſpiritus Ieſum Chriſtum in carne veniſſe non confitetur, is a Deo non eſt. Atque hoc illud eſt de anti-chriſto,*

quod

quod audiuiſtis, venturum eſſe, qui iam nunc in mundo eſt. Sunt equidem, qui in graeco textu legendum putant: πᾶν πνεῦμα ὃ λύει τὸν Ἰησοῦν; quibus & vulgatus interpres fauet, vertens: *omnis ſpiritus, qui Ieſum ſoluit.* Quod ſi admittatur, ad Cerinthianos potius, Chriſtum a Ieſu ſeparantes, dum non niſi temporariam quamdam coniunctionem ſtatuebant, Ioannem reſpicere, dicendum foret. Verum cum in recepta lectione codices graeci, qui hodie exſtant omnes, teſte IO. MILLIO ad *h. l.* conueniant; verſiones quoque, quarum non minor, quam latinae vulgatae eſt auctoritas, eamdem confirment, ne quid de patribus, verba haec eo modo recitantibus, dicam; vt hinc diſcedamus, neceſſe non eſt. Sed hac de re iam ſupra, cum de Cerinthianis verba faceremus, ſatis ſuperque diſputauimus. Dubium itaque non eſt, quin Docetas verbis iſtis Ioannes perſtringat, quae & DIONYSII PETAVII eſt ſententia, *dogmat. theologic. tom. V. de incarnat. lib. I. cap. IV. p. 8.* Iam ſi cogitemus, quanto ſtudio apoſtolus ſanctiſſimus ſuae aetatis chriſtianos admoneat, vt ab iſtis hominibus ſibi cauerent, quanto zelo ſententiam in eos pronuntiet, diſerte negans, a Deo eſſe, qui, Ieſum Chriſtum in carne veniſſe, non cenſeat, immo inter anti-chriſtos eos referens; ſtatim cognoſcemus, haud leue,

ipſomet Ioanne iudice, ab illis eccleſiae chriſtianae imminuiſſe periculum. Ad eosdem vero etiam iſta, quae priora excipiunt, verba pertinent: *vos a Deo eſtis, filioli, & eos viciſtis; quoniam maior eſt, qui in vobis, quam qui in mundo eſt. Illi a mundo ſunt, itaque a mundo loquuntur, eosque mundus audit.* Cum enim iſte error ex peruerſo rationis vſu ortus eſſet; rectiſſime dicit: illos *a mundo eſſe*, & *a mundo loqui*, quoniam rationis ſuae corruptae principia ſequebantur, hinc & *mundus*, ſeu qui eiusdem cum iis erant indolis, eos *audiebant*, ſeu talia ſibi perſuaderi patiebantur. Quod autem diximus, errorem iſtum ex rationis peruerſo vſu ſeu abuſu potius, quorſum ſimul τῆς ψευδωνύμȣ γνώσεως principia refero, ortum eſſe, deinceps pluribus comprobabimus. Nunc id ſolum addimus, quod & in altera ſua epiſtola Ioannes eosdem Docetas perſtringat, dum, *quoniam multi*, inquit, *impoſtores in mundum introierunt*, *qui Ieſum Chriſtum in carne veniſſe non confitentur. Hic ille impoſtor & anti-chriſtus eſt.* Vbi dum iſtos homines πλάνȣς *impoſtores* ſeu *ſeductores*, & iterum ἀντιχρίϛȣς vocat; quam vehementer eos deteſtatus ſit, & quam neceſſarium duxerit, vt omnes ab iis ſibi cauerent, inde patet. Non deſunt quoque, qui exiſtimant, per *hoſtes crucis Chriſti* a Paulo *Philip. III. 18.* commemoratos eosdem intel-

ligi

ligi homines, qui Chriſtum verum fuiſſe hominem, vereque adeo cruci adfixum, vereque mortuum negarunt. Speciatim ad Baſilidianos Paulum ibi reſpicere nonnulli cenſent; quod cum & THOMAS ITTIGIVS obſeruaſſet, recteque ſimul reieciſſet, eo quod Baſilides, cum Paulus iſta ſcriberet, nondum ortus fuiſſet; addit: *Fuit tamen omnino Baſilides quoque hoſtis crucis Chriſti, ſiquidem docuit Chriſtum in phantaſmate veniſſe, & ſine vera carnis ſubſtantia fuiſſe, nec ipſum a Iudaeis vere paſſum, ſed eius loco Simonem Cyrenaeum crucifixum, putantibus Iudaeis, hunc Simonem eſſe Ieſum, qui interim adſumta Simonis figura adſtiterit, & Iudaeos irriſerit, & poſtea ad eum, a quo miſſus fuerat, adſcenderit; de haereſiarchis ſaeculi I. &c. ſect. II. cap. II. §. VI. p. 105.* Verum equidem eſt, omnes eos, qui Chriſtum verum fuiſſe hominem, adeoque & vere crucifixum mortuumque eſſe, negarunt, quos inter & Baſilides cum ſuis haud vltimum locum tenet, hoſtes crucis Chriſti vocari poſſe; Paulus autem *loco* antea *citato* de eiusmodi hominibus non loquitur. De pſeudapoſtolis enim potius illi ſermo eſt, qui, cum id agerent ne Iudaeos offenderent, calamitatesque ac adflictiones, quas veros ac ſinceros nominis Chriſti confeſſores ſubire oportebat, hac ratione euitarent, *hoſtes crucis Chriſti* ab eo adpellitantur. Hoc iam

ſupra

ſupra obſeruatum eſt ad *cap. III.* §. *I. p. 124.*

Luculenta quidem ſatis ſunt, quae hucusque attulimus, inde vt euincatur, tempore apoſtolorum eiusmodi homines exſtitiſſe, qui deinceps Docetae adpellati ſunt. Comprobari tamen id etiam poteſt teſtimonio IGNATII, qui cum diſcipulus Ioannis fuerit, pariterque cum eiusmodi hominibus pugnet; recte inde colligitur, diuerſos ab his non fuiſſe eos, a quibus Ioannes ſuos ſibi cauere tanto ſtudio iuſſit. Ad Smyrnaeos itaque ſcribens IGNATIVS, eos πεπληροφορημένους εἰς τὸν κύριον ἡμῶν *plene perſuaſos in dominum noſtrum*, ait, ἀληθῶς ὄντα ἐκ γένους Δαβὶδ κατὰ σάρκα, υἱὸν θεοῦ κατὰ θέλημα καὶ δύναμιν θεοῦ, γεγεννημένον ἀληθῶς ἐκ παρθένου, βεβαπτισμένον ὑπὸ Ἰωάννου, ἵνα πληρωθῇ πᾶσα δικαιοσύνη ὑπ' αὐτοῦ, ἀληθῶς ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ Ἡρώδου τετράρχου καθηλωμένον ὑπὲρ ἡμῶν ἐν σαρκί· *Vere exiſtentem de genere Dauidis, ſecundum carnem; filium Dei ſecundum voluntatem & potentiam Dei; natum vere ex virgine; baptizatum a Ioanne, vt impleretur ab eo omnis iuſtitia; vere ſub Pontio Pilato & Herode tetrarcha clauis confixum pro nobis in carne &c. epiſt. ad Smyrnaeos §. I. p. 34.* edit. IO. BAPT. COTELERII. Non ſine ratione illud ἀληθῶς toties repetit; ἀληθῶς eum eſſe de genere

nere Dauidis ; ἀληθῶς natum de virgine ; ἀληθῶς ſub Pontio Pilato & Herode tetrarcha clauis confixum. Sed euidentius adhuc, quosnam feriat, & quid ſibi velit, indicat, dum ita pergit : Ταῦτα γὰρ πάντα ἔπαθεν δι' ἡμᾶς, ἵνα σωθῶμεν. καὶ ἀληθῶς ἔπαθεν, ὡς καὶ ἀληθῶς ἀνέστησεν ἑαυτὸν, οὐχ' ὥσπερ ἄπιστοί τινες λέγουσιν, τὸ δοκεῖν αὐτὸν πεπονθέναι, αὐτοὶ τὸ δοκεῖν ὄντες, καὶ καθὼς φρονοῦσιν καὶ συμβήσεται αὐτοῖς, οὖσιν ἀσωμάτοις καὶ δαιμονικοῖς· *Omnia enim haec paſſus eſt propter nos, vt ſalutem conſequamur. Et vere paſſus eſt, ſicut & vere ſe ipſum reſuſcitauit, non vt quidam infideles dicunt, ſecundum opinionem ipſum paſſum eſſe, ipſi ſecundum opinionem exſiſtentes ; & quemadmodum ſapiunt, ſic & continget eis, qui phantaſtici ſunt & daemoniaci.*

Qui itaque talia ſpargebant, aut defendebant dogmata, *Docetarum* veniebant nomine, eo quod Chriſtum, vt hominem, omnia ἐν δοκήσει, *adparenter*, *ex hominum opinione*, feciſſe adſererent. Quo an ante SERAPIONEM apud EVSEBIVM *hiſt. eccleſiaſt. lib. VI. cap. XII. p. 214.* & CLEMENTEM Alexandrinum *lib. VII. ſtrom. p. 900.* edit. IOAN. POTTERI, quisquam vſus ſit, non conſtat. Et CLEMENS quidem, dum eos refert haereticos, qui ἀπὸ δογμάτων ἰδιαζόντων

ζόντων, *ex propriis dogmatibus* adpellati ſunt, δοκητῶν ſiue *Docetarum* diſerte mentionem facit. Hinc vero & THEODORETVS eodem illos deſignat nomine. Eas enim corporis adfectiones, quibus alii homines obnoxii ſunt, quales ſunt eſurire, defatigari, dormire, Chriſtum quoque expertum eſſe dicit: ἵνα μηδεμίαν λάβωσιν ἀφορμὴν οἱ Δοκῖται, κρατῆναι τοῦ ψεύδους τὴν αἵρεσιν· *ne quam haberent occaſionem Docitae, qua haereſis ſuae falſitatem confirmarent; haeret. fabul. lib. V. cap. XII. tom. IV. operum p. 283.* Dicti vero etiam ſunt Φαντασιασταὶ *phantaſiaſtae*, eo quod Chriſtum *quaſi per phantaſiam adparuiſſe, id eſt, velut vmbram humano generi, & non veram carnem hominis habuiſſe*, adfirmarent, vt PHILASTRIVS de Secundo, qui ex illorum grege fuit, loquitur, de *haereſib. cap. XL. p. m. 90.* Marcianitarum autem iis adpellatio a Marciano quodam haeſit, quem in eadem fuiſſe haereſi, & ex apocrypho quodam Petri euangelio errorem illum hauſiſſe, SERAPION itidem auctor eſt apud EVSEBIVM *l. c.*

Originem impii erroris ab ipſo Simone mago nonnulli repetunt, quippe qui *tempore Tiberii in filii perſona putatiue ſe adparuiſſe*, iactitauit, *Chriſtumque nec veniſſe, nec a Iudaeis quidquam pertuliſſe*, docuit, vt AVGVSTINVS auctor eſt, *de haereſib. cap. I. p. 1.*

vel

vel vt TERTVLLIANVS, aut potius auctor *adpendicis* ad TERTVLLIANI librum de *praeſcriptionib. contra haeretic. cap. XLVI. p. m.* 249. loquitur : *ſe in phantaſmate Dei, non paſſum, ſed eſſe quaſi paſſum*, dixit. Sic & EPIPHANIVS de eodem Simone verba faciens: παθόντα δὲ μὴ πεπονθέναι, ἀλλὰ δοκήσει μόνον· *Negabat reuera ſe, aut aliter quam ſpecietenus eſſe paſſum ; haereſi XXI. p. 55.* Pari ratione PHILASTRIVS : *ſceleratam & perniciosam haereſin ſeminauit, dicens, ſe transformatum putatiue, id eſt, quaſi vmbram, & ita ſe paſſum fuiſſe, cum non, inquit, pateretur ; de haereſib. cap. XXIX. p. 56.* Quod itaque Simon iſte de ſemet ipſo, per mendacium impudentiſſimum pro filio Dei ſe venditans, dixit; id alii, exemplum eius ſequuti, de Chriſto adfirmabant. Qui enim ex Saturnini prodierunt ſchola, *Chriſtum vmbratiliter adparuiſſe*, dicebant, *non carnem hominis veram & animam accepiſſe, atque omnem oeconomiam myſtici ſaluatoris ita compleuiſſe*, vt iterum PHILASTRIVS pronuntiat, de *haereſib. cap. XXXI. p. 64.* vel vt auctor *adpendicis* ad TERTVLLIANI librum *de praeſcriptionib. contra haeret. cap. XLVI. p. m.* 249. loquitur : *Chriſtum in ſubſtantia corporis non fuiſſe, & phantaſmate tantum paſſum fuiſſe.* Idem de Saturnino IRENAEVS, EPIPHANIVS, THEODORETVS, aliique teſtan-

ſtantur. Et IRENAEVS quidem, *ſaluatorem autem*, inquit, *innatum demonſtrauit* (Saturninus) *& incorporalem & ſine figura, putatiue autem viſum hominem, lib. I. cap. XXII. p. 97.* Baſilides errorem iſtum ineptum nouo commento auxit, non ipſum ſeruatorem paſſum adſerens, *ſed Simonem quemdam Cyrenaeum angariatum portaſſe crucem eius pro eo; & hunc ſecundum ignorantiam & errorem crucifixum, transfiguratum ab eo, vti putaretur ipſe eſſe Ieſus, & ipſum autem Ieſum Simonis accepiſſe formam & ſtantem irriſiſſe eos.* Ita IRENAEVS *lib. I. cap. XXIII. p. 98.* cui & EPIPHANIVS ſuffragatur, *haereſi XXIV. p. 70.* itemque AVGVSTINVS, *de haereſib. cap. IV. p. 11.* vt & PHILASTRIVS, *de haereſib. cap. XXXII. p. 68.* Nec praetermittendi ſunt Valentiniani, vtpote qui, Chriſtum ex Maria virgine natum, aut ex ea quidquam adſumſiſſe negantes, eum, cum corpus ex coelo ſecum detuliſſet, per illam tantum, ceu aquam per canalem, tranſiiſſe, contenderunt. TERTVLLIANVS, aut potius auctor *adpendicis* ad librum eius *de praeſcriptionib. contra haeretic.* huius rei teſtis eſt. Valentinianos enim docuiſſe refert, Chriſtum *in ſubſtantia corporis noſtri non fuiſſe, ſed ſpiritale neſcio quod corpus de coelo deferentem, quaſi aquam per fiſtulam, ſic per Mariam virginem transmeaſſe, nihil inde vel accipientem vel mutuantem, cap. XLIX.*

XLIX. p. m. 252. Idem & ex IRENAEO, EPIPHANIO, atque PHILASTRIO, ſi opus eſſet, comprobari poſſet. Iungenda autem, quae hac de re dixi in *diſſertat. de haereſi Valentiniana*, ad §. *X. p. 595.* Ex Valentini ſchola Secundus prodiit, qui cum noua figmenta magiſtri deliriis adderet, ſuosque iterum ſectatores ac diſcipulos haberet, *Secundianis* nomen dedit. Vt autem in aliis, ita & in eo Valentini veſtigia preſſit, quod Chriſtum pro vero homine non agnouerit. Hoc enim ex eo, quod Valentinus docuit, Chriſtum corpus e coelo ſecum detuliſſe, non poterat non conſequi, diſerteque teſtatur PHILASTRIVS, *de haereſib. cap. XL. p. 90.* Plura de hocce Secundo dixi in *diſſertat. de haereſi Valentiniana* ad §. *XVIII. p. 652. ſeqq.* Sed & Marcus quidam Valentini fuit diſcipulus, idemque condiſcipulus Colarbaſi, quos ideo coniungit auctor *adpendicis* ad TERTVLLIANI librum *de praeſcript. contra haeretic. cap. L. p. 253.* a quo, qui deſcendunt, Marcitae, itemque Marcoſii vocantur, vt a me obſeruatum *diſſert. cit. p. 661.* Sedulo autem diſtinguendi ſunt a Marcianitis, quorum antea ex EVSEBIO facta eſt mentio. Huncce itaque Marcum itidem adfirmaſſe, *Chriſtum non vere, ſed putatiue paſſum*, AVGVSTINVS nos condocet, *de haereſib. cap. XIV. p. m. 45.* itemque PHILASTRIVS, *de haereſib. cap. XLII.*

Nn *p. 92.*

p. 92. Atque hinc quam longe lateque error iſte de Chriſto, non vero homine, diffuſus fuerit, abunde patet; quod & copioſius adhuc, ſi neceſſe eſſet, aut inſtituti noſtri hoc pateretur ratio, demonſtrari poſſet. Conferenda interim, quae fuſius de eiusmodi haereticis diſſerit DIONYSIVS PETAVIVS, *dogmat. theologic. tom. V. de incarnat. lib. I. cap. IV. p. 8.* add. IOAN. PEARSONIVS, in *expoſit. ſymb. apoſtol. artic. IV. p. 329.*

Tantus itaque cum illorum extiterit numerus, qui errore iſto in transuerſum acti fuerunt, & in eo defendendo ac propagando conſpirarunt; operae pretium fuerit inquirere, quid demum eos, vt tam auide illum amplecterentur, permouerit. Rationem quoque ſtatim ſuppeditare videtur mors ignominioſa, quam ſeruator ſubiit, immo humilis illa, nihilque ſplendidi habens, quae ei, quamdiu inter mortales vixit, tribuitur vitae conditio, qua non poterant non plurimi, qui excelſa & ſublimia conſectabantur, vehementer offendi. Iſtam itaque cum Dei filio plane indignam exiſtimarent eſſe ſortem; fieri facili negotio potuit, vt in eam ingrederentur ſententiam, non reuera, ſed hominum tantum iſta contigiſſe opinione, nec verum corpus habuiſſe ſeruatorem, ſed imaginem eius atque vmbram. Quo ipſo dum aliquid, quod rationi abſonum videtur, euitare voluerunt, in deliria & com-

commenta prolapſi ſunt longe ineptiſſima, redemtoremque ac ſeruatorem ſibi finxerunt, qui nihil minus, quam verus redemtor eſſet, & a quo nulla ad eos redundare poterant commoda. Atque haec licet ita ſe habeant, ex ſublimiori tamen origine, opinione ſcilicet de duplici principio independenti & coaeterno, errorem huncce de Chriſto, non vero homine, deriuandum eſſe, non ſine ratione cenſuerunt alii; hunc inde prono fluere alueo errorem contendentes, ſiue alterum principium illud independens & coaeternum, cui mali origo tribuenda ſit, materiam eſſe ſtatuant, ſiue principium aliquod independens mali actiuum admittant. Atque hoc pacto nonnulli Simonem magum (de cuius ſententia ſupra ex inſtituto dictum) principem atque anteſignanum Docetarum conſtituunt. Ab eodem equidem Simone STEPHANVS quoque LE MOYNE erroris iſtius originem repetit, in *notis ad varia ſacra p. 415.* ſed ita, vt non tam ad dogma iſtud de duplici principio coaeterno, quam ad commentum eius, quo ſe pro patre, filio & ſpiritu ſancto venditauit, reſpiciat, ſimulque argumenta, quae pro palliando errore ſuo Docetae adferre poterant, exhibeat. Eadem ratione & IOANNES PEARSONIVS a Simone Docetas deriuat, in *expoſit. ſymb. apoſtol. artic. IV. p. 329.* Et potuit vtique Simon iſte tum commento ſuo, quo ſe pro

patre, filio & ſpiritu ſancto venditauit, tum & hypotheſi iſta de duplici principio independenti & coaeterno, errori huic & occaſionem & fundamentum praebere. Inter eos, qui poſt Simonem duo rerum principia coaeterna ſtatuerunt, eminent Cerdoniani, qui & ſi non omnia, certe quaedam ex ſchola & diſciplina Simonis acceperunt. At hi inter illos quoque haud vltimum locum tenent, qui Chriſtum verum negarunt eſſe hominem. Duplex quod Cerdon admiſerit principium independens, auctor *adpend.* ad TERTVLLIANI librum *de praeſcript. contra haeret.* teſtatur: *Accedit his Cerdon quidam. Hic introduxit initia duo, id eſt, duos deos, vnum bonum & alterum ſaeuum; bonum ſuperiorem, ſaeuum hunc mundi creatorem &c.* Quae autem de Chriſto eius fuerit ſententia, idem auctor ita porro ediſſerit: *hunc* (Chriſtum) *in ſubſtantia carnis negat, in phantaſmate ſolo fuiſſe, pronuntiat, nec omnino paſſum, nec ex virgine natum, ſed omnino non natum; cap. LI. p. 253.* Idem confirmant EPIPHANIVS, *haereſi XLI. p. 300.* AVGVSTINVS, *de haereſib. cap. XXI p. 59.* aliique. Cerdonis diſcipulus Marcion ille fuit, qui Marcionitis, quorum inter verae doctrinae corruptores haud ignotum eſt nomen, originem dedit, & vtrumque, quem a magiſtro accepit, tum de duplici principio, tum de Chriſto non vero homine

mine, errorem ad ſuos propagauit. Diſerte hoc tradit TERTVLLIANVS, ex inſtituto haereſin iſtam profligans, ſimulque obſeruans, praecurſores Marcionis a Ioanne apoſtolo notari, dum eos, qui, Chriſtum in carne veniſſe, negabant, inter antichriſtos referat; quo ipſo, quod antea hac de re diximus, confirmat. *Euomat*, inquit, *iam hinc proprii ingenii virus, phantaſma vindicans Chriſtum; niſi quod ex iſta ſententia alios habebit auctores, praecoquos & abortiuos quodammodo Marcionitas, quos apoſtolus Ioannes anti-chriſtos pronuntiauit, negantes Chriſtum in carne veniſſe &c. lib. III. aduerſus Marcionem cap. VIII. p. 483.* Addendus & ORIGENES, vel quisquis auctor eſt *dialogi contra Marcionitas*, a IOAN. RVDOLPHO WETSTENIO editi, in quo error iſte, de Chriſto non vero homine, itidem copioſe refutatur; ne quid de THEODORETO atque PHILASTRIO dicam, qui, Marcionitas vtrumque dogma, & de duplici principio independenti, & de Chriſto non vero homine, propugnaſſe, teſtantur; ille quidem *haeretic. fabul. lib. I. cap. XXIV. tom. IV. operum p. 210.* hic autem *de haereſib. cap. XLV. p. 95.* Marcionitas iſtos, ceterosque duplicis principii independentis adſertores, fama & celebritate multum ſuperant Manichaei, adeo vt iſta impietas nomen ab illis acciperet, quo vel maxi-

me orbi innotuit. Horum autem vt de duplici iſto principio nota ſatis eſt ſententia, ita de Chriſto eos docuiſſe, illum *non fuiſſe in carne vera, ſed ſimulatam ſpeciem carnis ludificandis humanis ſenſibus praebuiſſe, vbi non ſolum mortem, verum etiam reſurrectionem ſimiliter mentiretur*, auctor eſt AVGVSTINVS, cui iſtorum hominum perſpecta ſatis atque explorata ſententia fuit, de *haereſib. cap. XLVI. p. 128.* Hinc & VINCENTIVS Lerinenſis, dum iſtum Manichaeorum errorem refellit, eos *phantaſiae praedicatores* vocat, *commonitor. cap. XX. p. 234.* Poſſem pluribus adhuc exemplis demonſtrare, eos, qui duplex aliquod principium independens ſtatuerunt, ſimul negaſſe, Chriſtum verum eſſe hominem, niſi iam aliis idem eſſet obſeruatum. Conferendus praecipue IOAN. CHRISTOPHORVS WOLFIVS, in *Manichaeiſmo ante Manichaeos &c. ſect. II. §. LI. p. 208. ſeqq.* vbi vir ille doctiſſimus pronuntiare non dubitat, *omnes illos, qui nefandum dogma de duobus principiis defenderunt ex chriſtianis, hunc quoque errorem* (de Chriſto non vero homine) *adprobatione ſua non indignum iudicaſſe.*

Nec difficile eſt, nexum vtriusque erroris oſtendere, aut, quo pacto ex hypotheſi de duplici principio independenti opinio de Chriſto, non vero homine, fluat, demonſtrare.

Cum

Cum enim, ex illorum, qui duplex eiuſmodi principium independens defendunt, ſententia, materia aut cauſſa ſit omnis mali, aut effectus principii iſtius actiui, a quo omne malum prouenit; non poſſunt non quodlibet corpus pro malo reputare. Chriſto itaque verum aliquod corpus tribuere noluerunt, ne ſimul aliquid, quod a malo principio eſſet, in illo agnoſcere viderentur. Adeo nec ineptiſſimis maximeque impiis erroribus ſpecies quaedam atque πρόφασις religionis deeſt. Confirmat autem, quod dixi, TERTVLLIANVS, contra Marcionem ita diſputans, vt cauſſam, cur Chriſto carnem tribuere noluerit, hanc indicet, quia carnem mali Dei opus, Chriſtum boni Dei filium crediderit. *Quo magis*, inquit, *anti-chriſtus Marcion ſibi eam rapuit praeſumtionem; aptior ſcilicet ad renuendam corporalem ſubſtantiam Chriſti, qui ipſum Deum eius nec auctorem carnis induxerat, nec reſuſcitatorem: optimum videlicet, & in iſto, diuerſiſſimum a mendaciis & fallaciis creatoris. Et ideo Chriſtus eius ne mentiretur, ne falleret, & hoc modo creatoris forſitan deputaretur, non erat, quod videbatur, & quod erat, mentiebatur; caro nec caro, homo nec homo; proinde Deus Chriſtus nec Deus; loco* antea *citato p. 483.* Idem & auctor *dialogi contra Marcionitas*, qui ſub ORIGENIS nomine exſtat, nos condocet. MARINVS

 enim

enim Bardeſaniſta, quem loquentem introducit, νομίζω, inquit, ὅτι πάνυ ἀτοπώτατον, τοῦτο τῇ ἀκεράντῳ οὐσίᾳ προσάπτειν· *exiſtimo omnino abſurdiſſimum eſſe*, *hoc* (corpus ſcilicet, ſeu carnem, quam Chriſtus ex ſubſtantia noſtra adſumſerit) *immaculatae illi ſubſtantiae attribuere*, *ſect. IV. p. 105.* Sed & FVLGENTIVS, dum contra Manichaeos diſputat, hunc illorum de Chriſto errorem non aliunde, quam ex altero de duplici principio, originem trahere perſpexit, atque hunc in modum profitetur : *Hinc etiam Manichaeus in Deo vero veram carnem formidat credere, cum humanam carnem non vitio culpae, ſed naturali credens proprietate pollutam, naturae mali, quam ſibi mendaciter fingit, tantam virtutem caecus attribuit, vt, ſi crediderit, verum Deum veram carnis adſumſiſſe naturam, diuinitatem, quam fallaci profeſſione dicit incoinquinabilem* (rectius forte legunt alii : *inquinabilem*) *carnis non credat pollutionis expertem; & ideo in Chriſto carnis phantaſiam credere maluit, quam naturam; & dum infirmitatem humanam ab illa* (illo) *ſuſceptam medicinali virtute non vidit, ſemet ipſum miſer a remedio ſalutis excluſit; lib. I. ad Traſimundum Vandalorum regem cap. V. p. 73.*

Fuerunt tamen etiam, qui in eamdem de Chriſto, non vero homine, certe non vere cruci

ci adfixo & mortuo ingrederentur ſententiam, etſi dogma illud de duplici principio independenti calculo ſuo non adprobarent. Quos quidem humilis illa conditio, in qua ſeruator optimus vitam hancce tranſegit, quaue homines, qui rationis ductum ſequuntur, facile offenduntur, ad hoc perducere potuit. Cumprimis ſupplicium iſtud crucis, quod pro nobis mundi redemtor ſubiit, illis, quibus tantum excelſa & ſublimia placent, non poteſt non eiusmodi quid videri, quod Dei filium, eumdemque μεσίτην Dei hominumque plane dedeceat. Veriſſimumque eſt, quod Paulus ſcripſit, *crucis orationem eſſe perituris ſtultitiam*; & iterum, *ſe praedicare Chriſtum crucifixum, Iudaeis offenſionem, Graecis ſtultitiam, I. Cor. I. 18. 23.* Atque id ſane, doctrinam de Chriſto crucifixo ſtultitiam ſibi videri, comprobant, qui ad commenta ſe recipiunt, ne Chriſtum crucifixum fateri cogantur. Huc iſtud Baſilidis ſpectat, quod ſupra commemorauimus, loco Ieſu, ſeruatoris noſtri, Simonem quemdam Cyrenaeum a Iudaeis arreptum, crucique adfixum fuiſſe. Prorſus ſimile quid impoſtorum omnium maximus MOHAMMED confinxit, Ieſum clam in coelum ſubductum, cruci autem adfixum fuiſſe neſcio quodnam eius ſimulacrum: proinde non mortuum Ieſum, ſed deceptos Iudaeorum oculos. Conſtat hoc ex *alcorano*, & quidem *ſura IV. p. 94.* editionis latinae

CHRISTIANI REINECCII, aliisque locis; conf. HVGO GROTIVS, *de veritate religionis chriſtianae lib. VI. §. III. p. m. 280.* add. quae ex ALEXANDRI MORI *diatriba ad Eſ. cap. LIII.* refert THOMAS ITTIGIVS, de *haereſiarchis aeui apoſtolici ſect. II. cap. II. §. VI. p. 105.* Eamdem fabulam recoxit, orbique propinauit alter impoſtor, perditiſſimus nebulo, qui ſub BARNABAE nomine euangelium aliquod conſcripſit, qui & ita commentum hoc inſtruxit, vt illorum impietati, qui Chriſtum verum eſſe Deum negant, cumprimis vero Mohammedi, in cuius caſtris militauit, praeſidium aliquod inde accederet. Idque euangelium iſtud eſt, quod IO. TOLANDVS, ceu verum ac genuinum, orbi obtrudere, ſimulque, Mohammedanos optimo iure chriſtianorum promereri nomen, neſcio, maiorine ſtoliditate an impudentia probare voluit. Quas quidem hominis impii nugas IO. LAVRENTIVS MOSHEMIVS, non ſemel nobis iam laudatus, ſolide profligauit, in *vindiciis antiquae chriſtianorum diſciplinae &c.* vbi & *ſect. I. cap. I. §. IV. p. 33. ſeqq.* fragmenta quaedam atque ſpecimina iſtius pſeudo-euangelii exhibet, ex quibus, quae diximus, conſtant; add. IO. ALB. FABRICIVS, *cod. apocryph. nou. teſtament. part. III. p. 356. ſeqq.* Atque haec de Docetis ſufficiant; de quibus & iam olim me ex inſtituto dixiſſe memini

mini in *commentatione* quadam academica *de Chriſto vere cruci adfixo*, quae inter *meditationes ſacras* exſtat, cura & ſtudio beati IOAN. DAVIDIS LEONHARDI editas, *p. 146. ſeqq.*

§. VIII.

Agmen claudant Gnoſtici, quo nomine omnes illi veniunt, qui ſingularem γνώσεως ſiue ſcientiae ſpeciem erroribus ſuis obtendebant, vt eo facilius & ſe ipſos & alios fallerent. Idque cum iam tempore apoſtolorum haud pauci fecerint, hoc quidem ſenſu iam tum Gnoſticos exſtitiſſe, dubitari nequit; licet nomen ipſum forte poſtea demum ortum ſit. Fieri etiam potuit, vt deinceps certae cuidam ſectae haereret; qua de re tamen alii dubitant. *

* De Gnoſticorum origine non vna eademque virorum doctorum eſt ſententia. Sunt enim, qui eam ab ipſo Simone mago deriuant, certe diſcipulos eius hoc ſibi nomen vindicaſſe tradunt. Sic THEODORETVS: ὁι ἀπὸ Σίμωνος γνωστικοὺς ἑαυτοὺς προσηγόρευσαν· ἃ γὰρ σεσίγηκέ, φασιν, ἡ θεία γραφὴ, ταῦτα ὁ θεὸς αὐτοῖς ἀπεκάλυψεν· *Qui a Simone orti ſunt, Gno-*

Gnoſticos ſe ipſos appellarunt, quaſi ſcientia praeditos. Quae enim diuina ſcriptura tacuit, ea Deum, aiunt, ſibi reuelaſſe; ad *I. Tim. VI. 20. tom. III. operum p. 490.* Nec diſſentit IRENAEVS, quin potius a Simonianis *falſi nominis ſcientiam accepiſſe initia*, diſerte pronuntiat, *lib. I. cap. XX. p. 95.* Et alibi de variis Gnoſticorum generibus, eorumque dogmatibus, ex inſtituto acturus, *ſuper hos autem*, inquit, *ex his, qui praedicti ſunt Simoniani, multitudo Gnoſticorum Barbelo exſurrexit, & velut a terra fungi manifeſtati ſunt, quorum principales apud eos ſententias enarramus*; *cap. XXXIII. p. 106.* Vbi quidem vox *Barbelo* ſenſum paullo obſcuriorem reddit, ſed obſeruat ad *h. l.* IO. ERNEST. GRABIVS, ſi textus IRENAEI non ſit corruptus, ipſi Gnoſticorum multitudini cognomen hoc haeſiſſe. Eo minus autem dubitari poteſt, Simonianos Gnoſticos videri, aut etiam vocari voluiſſe, quoniam ipſemet Simon ſingularem quamdam ac eximiam γνώσεως ſpeciem ſibi vindicauit; id quod ex iis, quae ſupra de eo diſputauimus, nemini obſcurum eſſe poteſt. Idem, quem iam laudauimus, IRENAEVS, cum de recentiori haereſiarcharum & haereſeon origine verba feciſſet, & Valentinum, Cerdonem & Marcionem commemoraſſet; ita pergit: *Reliqui vero, qui vocantur Gnoſtici, a Menandro, Simonis diſcipulo, quemadmodum oſten-*

oſtendimus, accipientes initia, vnusquisque eorum, cuius participatus eſt ſententiae, eius & pater & antiſtes adparuit; lib. III. cap. IV. p. 206. Quibus verbis id indicare videtur, quemadmodum Menander, Simonis diſcipulus, peculiari quadam ratione γνῶσιν ſibi vindicarit, adeoque & auctor caputque illorum Gnoſticorum, qui eius placita ſequuti ſunt, exſtiterit, ita & reliquos, e quibus aliae Gnoſticorum ſectae ortae ſunt, ob ſententias cuique proprias peculiarem quamdam, & prae ceteris eximiam ſibi tribuiſſe γνῶσιν. Qua quidem ratione haud difficulter intelligere licet, quo pacto ab eodem IRENAEO & EPIPHANIO praeter Menandrum, Saturninus & Baſilides, a PHILASTRIO *de haereſib. cap. XXXIII. p. 71.* aliisque Nicolaus quoque, a quo Nicolaitae dicti ſunt, inter auctores conditoresque Gnoſticorum referantur. Vnusquisque enim illorum vt ſua placita, ceu meliora praeſtantioraque aliorum opinionibus praeferebat; ita γνώσεως quoque praecipua quadam ratione ſibi vindicabat laudem, immo ſolus verus & genuinus Gnoſticus & philoſophus videri volebat. Mirum itaque non eſt, quod idem fecerint Valentinus, & qui ex eius ſchola prodierunt, Marcus, a quo Marcoſii, Colarbaſus, Ptolomaeus, Secundus aliique. Eorum enim Gnoſticorum, qui eos praeceſſerunt, commenta cum Valentiniani mirum in modum

dum nouis acceſſionibus auxiſſent, Gnoſticorum quoque nomen titulumque praecipua quadam ratione ſibi deberi, exiſtimare poterant. Ex Gnoſticorum autem iſtos fuiſſe numero, teſtatur EPIPHANIVS: Φημὶ δὲ Οὐαλεντῖνον, καὶ τὴν αὐτȣ̃ διδασκαλίαν, τὴν ἀπὸ τῆς μεγάλης ταύτης γνωςικὴν ἐπαγγελίας ὑπάρχȣσαν, καταγνωςικῆς δὲ ληρωδίας, ὡς τοῖς συνετοῖς καταγινωσκομένη εὑρίσκεται καὶ καταγέλαςος· *Valentinum intelligo, Valentinianaque dogmata, quae ab ſpecioſa illa Gnoſticorum profeſſione prodierunt, quas catagnoſticas potius nugas, hoc eſt, damnatas appellare licet, vti pridem ſapientes eas condemnarunt, ac ludibrio dignas habuerunt; haereſi XXXI. p. 163.* Interim negari nequit, ſpecialiori quadam ratione Gnoſticorum originem a nonnullis ad Carpocratianos referri. Ex huius enim diſciplina Marcellina quaedam prodiit, de qua IRENAEVS: *Vnde & Marcellina, quae Romam ſub Aniceto venit, cum eſſet huius doctrinae, multos exterminauit* (id eſt, ſeduxit.) *Gnoſticos ſe autem vocant &c. lib. I. cap. XXIV. p. 101.* Hoc ex IRENAEO ita repetit EVSEBIVS, vt Carpocratem ἑτέρας αἱρέσεως τῆς τῶν γνωςικῶν ἐπικληθείσης πατέρα· *alterius ſectae, quae Gnoſticorum dicitur, conditorem* adpellitet, *hiſt. eccleſiaſt. lib. IV. cap. VII. p. 120.* Idem & EPIPHANIVS confirmat.

Anice-

Aniceti enim, epiſcopi Romani, tempore, Marcellinam iſtam antea memoratam, Romam veniſſe, ait, & Carpocratianae doctrinae virus euomentem, multos illic errore ſuo deprauatos in exitium impuliſſe; *καὶ ἔνθεν*, inquit, *γέγονεν ἡ ἀρχὴ γνωστικῶν καλȣμένων· indidemque Gnoſticorum ſunt excitata primordia; haereſi XXVII. p. 108.* Non deſunt denique, qui ſectam quamdam Gnoſticorum ab omnibus, hucusque commemoratis, diuerſam ſtatuunt. Et EPIPHANIVS quidem, licet reliquas haereſes omnes enarrauerit, ſeorſim tamen de Gnoſticis agit. Si tamen dicendum, quod res eſt, Nicolaitas hoc nomine deſignare videtur. Cum enim de Gnoſticis, generatim ſic dictis, foedisque illorum tum dogmatibus, tum moribus quaedam praemiſiſſet, *ȣ̃τοι δὲ*, inquit, *οἱ τȣ́τῳ τῷ Νικολάῳ συνεζευγμένοι, πάλιν ἀπ' ἀυτȣ̃ ὡς ἀπὸ ȣ̓ρίȣ ὠȣ̃ ὄφεως σκορπίοι ἢ ἐξ ἀσπίδων γεγεννημένοι, τινὰ ἡμῖν παρεισφέρȣσι κενοφωνίας ὀνόματα, καὶ βίβλȣς πλάττȣσι· Ergo iſti cum Nicolao coniuncti, & ab eo velut ſubuentaneo ſerpentis ouo ſcorpii ſiue aſpidibus prognati, quaedam nobis inaniter ſonantia nomina, libroſque commenti ſunt &c. haereſi XXVI. p. 82.* AVGVSTINVS itidem Gnoſticos ſeorſim commemorat, & a reliquis haereticis diſtinguit. *Gnoſtici*, inquit, *propter excellentiam ſcientiae ſic ſe appellatos eſſe, vel appellari*

lari debuiſſe, gloriantur, cum ſint ſuperioribus omnibus vaniores ac turpiores. Cumque porro monuiſſet, eos diuerſas ſortitos denominationes, a quibusdam etiam *Borboritas* vocatos, *quaſi coenoſos, propter nimiam turpitudinem, quam in ſuis myſteriis exercere dicuntur;* addit: *aliqui eos a Nicolaitis exortos putant, alii a Carpocrate, de quo poſt loquemur; de haereſib. cap. VI. p. 19.* EPIPHANIO & AVGVSTINO THOMAS ITTIGIVS adhuc iungit pſeudo-HIERONYMVM, & auctorem *praedeſtinati*, vtpote qui itidem peculiarem quamdam & a reliquis diſtinctam Gnoſticorum ſectam conſtituant, *de haereſiarchis aeui apoſtol. ſect. II. cap. IX. §. IV. p. 166.*

Atque haec quidem, quae hucusque de Gnoſticis, eorumque origine tradidimus, licet vehementer a ſe inuicem diſſidere videantur, conciliari tamen quodammodo inter ſe poſſunt. Generatim enim ſi vox *Gnoſticus* accipiatur, omnes omnino iſti, qui commentis ſuis atque erroribus ſingularem quamdam γνώσεως ſpeciem obtenderunt, hacce voce deſignari poſſunt. Cumque Simon ille magus primus fuerit, qui eiusmodi quid fecit, quod negari nulla ratione poteſt; hactenus Gnoſticorum ab eo recte deriuatur origo. Certum itaque etiam eſt, iam tempore apoſtolorum exſtitiſſe Gnoſticos, hoc eſt, homines, qui commentis ſuis prauisque dogmatibus ſingularem γνώσεως conci-

conciliare ſibi voluerunt ſpeciem; quiue ideo Gnoſtici vocari poſſunt, etiamſi forte hocce nomen, prout certam quamdam ſectam denotat, deinceps aut ortum ſit, aut magis frequentari coeperit. Qua de re & eo minus dubitandum, quo luculentius hoc conſtat ex verbis Pauli, quibus Timotheum ſuum adhortatur, vt τὰς βεβήλȣς κενοφωνίας, καὶ ἀντιθέσεις τῆς ψευδωνύμȣ γνώσεως fugiat, *I. Tim. VI. 20.* Cum enim iſti homines ἀπὸ τῆς γνώσεως *Gnoſtici* dicti ſint; facile perſpicitur, data opera apoſtolum vocem iſtam adhibuiſſe, vt oſtenderet, γνῶσιν iſtam, quam iactitabant, quamue etiam qua ipſam vocem ſibi tribuebant, nihil minus, quam veri nominis, ſed ψευδώνυμον eſſe. Accedit, quod IRENAEVS a Simonianis *falſi nominis ſcientiam* ſiue ψευδώνυμον γνῶσιν *initia accepiſſe*, diſerte adſerat, *lib. I. cap. XX. p. 95.* quod, cur non minus de voce, quam re ipſa intelligatur, nihil prohibet. Et hactenus quoque admitti poteſt, quod HENRICVS HAMMONDVS contendit, apoſtolos hinc inde in epiſtolis ſuis ad Gnoſticos reſpicere, ſiue Gnoſticorum errores perſtringere, ſi ſcilicet eiusmodi homines intelligantur, qui erroribus ſuis ſingularem γνώσεως ſpeciem obtendere conati ſunt, quiue adeo inde Gnoſtici dici potuerunt, ſiue Simoniani fuerint, ſiue alii; quamuis in eo vir ille doctus erret, quod iis

etiam in locis Gnoſticos inuenire ſibi videtur, vbi nulla illorum adparent veſtigia. Dum autem rurſus aut Menander, aut Saturninus, aut Baſilides, aut alii inter Gnoſticorum auctores conditoresue referuntur; id priori ſententiae, quae illorum originem a Simone mago deriuat, non repugnat. Non aliter enim hoc intelligendum, quam quod iſti peculiarium ſectarum principes ob ſententias quasdam ſibi proprias, praecipua quadam ratione, γνώσεως ſibi vindicauerint laudem, ex iis, quae antea obſeruauimus, conſtat. Baſilides itaque aut Saturninus non generatim omnium Gnoſticorum, ſed illorum, qui Baſilidis aut Saturnini placita ſequuti ſunt, auctor erit; & ita in reliquis ſeſe res habet. Sic & Platonicae philoſophiae originem ad Platonem, & Ariſtotelicae ad Ariſtotelem referre licet; quod illis non repugnat, qui philoſophiae generatim ſpectatae ex alio fonte deriuant natales. Cum autem ex omnibus veteris aeui haereticis Carpocratiani id cumprimis agerent, vt non tam a ſectae conditore, quam a ſapientiae aut cognitionis ſiue γνώσεως profeſſione, nomen ſortiti viderentur, auctoritatem inde quamdam haud dubie, famamque ſibi & placitis ſuis conciliaturi: factum inde, vt & ab iis Gnoſticorum, non vtique omnium, ſed illorum, qui κατ᾽ ἐξοχὴν ita dici voluerunt, quamuis reuera Carpocratiani eſſent, primordia arceſſerentur. Etenim

nim ſi Ariſtotelici contenderent, ſibi ſolis deberi nomen philoſophorum, ſeque non Ariſtotelicos, ſed philoſophos dici velle; ex illorum vtique opinione adſeri poſſet, philoſophorum tum ortum eſſe nomen, cum illud proprium ſibi & peculiare eſſe voluerunt; neutiquam autem inde ſequeretur, nullos alios ante illos exſtitiſſe philoſophos, aut philoſophiae generatim ſpectatae ab iſtis hominibus repetendam eſſe originem. Ad illos denique quod attinet, qui peculiarem quamdam Gnoſticorum ſectam conſtituunt, non deſunt, qui, vmquam eiusmodi ſectam exſtitiſſe, negant; eo quod EPIPHANII ac illorum, qui eum incaute ſequuti ſunt, ad eiusmodi quid nobis perſuadendum non ſufficiat auctoritas; IRENAEVS autem, ceterique, eiusmodi ſectae nullam faciant mentionem. Fieri equidem potuit, vt colluuies quaedam, ex Nicolaitis & Carpocratianis orta, impietateque & ſcelerum turpitudine, commentorumque impudentia reliquos haereticos ſuperans, ſpecialiori quadam ratione Gnoſticorum nomen ſibi tribueret, quod & EPIPHANIVS pariter ac AVGVSTINVS *locis citatis* haud obſcure indicant: cum vero iſti homines tantum velut propago quaedam fuerint reliquorum Gnoſticorum, ſpeciatim Nicolaitarum, aut etiam Carpocratianorum; hactenus illorum ſubſcribo ſententiae, qui, nullam ſectam

quamdam Gnoſticorum ſpecialem, & a reliquis diſtinctam fuiſſe, contendunt.

Cum itaque variae Gnoſticorum, vt ex dictis patet, fuerint ſectae; diuerſa quoque eorum fuiſſe dogmata, manifeſtum eſt. In quibusdam tamen, ſi non omnes, certe plurimi conſenſiſſe videntur. Cuiusmodi ea ex mente ſententiaque CAMPEGII VITRINGAE fuerint, ſupra iam indicauimus, cum de Simonianis verba facere inciperemus, vbi ſummam, quam is conſtituit, theologiae gnoſticae exhibuimus. Ad duo autem praecipue cuncta redeunt capita, in quibus plerique ſaltem conſpiraſſe non ſine ratione cenſentur, quorum alterum eſt de duplici principio independente & coaeterno, alterum de emanationibus diuinis, variisque earum gradibus claſſibusque. Ad prius quod attinet, illud a Simone mago exortum, longe lateque per varias ſectas haereſesque diffuſum propagatumque fuiſſe, ex iis, quae hucusque diſputauimus abunde patet. AVGVSTINVS quidem illud inter eorum Gnoſticorum, qui peculiarem quamdam, & a reliquis diſtinctam ſectam conſtituerint, placita refert: *dicuntur quoque bonum Deum & malum deum in ſuis habere dogmatibus*; *cap. VI. p. 19.* Sed rectius feciſſet, ſi, commune hoc, ſi non omnium, certe plurimorum Gnoſticorum, in varias ſectas diuiſorum, fuiſſe dogma, dixiſſet. Cum autem illi, qui ſententiam illam

lam de duplici principio independenti adoptarunt, in eo fere conſenſerint, Chriſtum non fuiſſe verum hominem, certe hicce error ex priori fluat, & arctiſſimo cum eo coniunctus ſit nexu: non errauerit, qui eumdem quoque inter communia Gnoſticorum plurimorum dogmata retulerit. Idem & de aliis eiusdem generis capitibus, quae ex hypotheſi de duplici principio independenti fluunt, cenſendum. Cum autem Simon magus primus inter haereticos fuerit, qui illud de duplici principio independenti dogma introduxit; illud etiam certa quadam ratione, ceu proprium ſcholae Simonianae ſpectari poteſt; hinc & Paulum Timotheum ſuum adhortando, vt τὰς βεβήλους κενοφωνίας, καὶ ἀντιθέσεις τῆς ψευδωνύμου γνώσεως fugeret, *I. Tim. VI. 20.* ad dogma hocce, ſimulque ſpeciatim ad Simonianos reſpicere, ſupra ex inſtituto oſtendimus. Alterum theologiae gnoſticae caput, quod plurimis commune fuit, illud de emanationibus diuinis eſſe, nemo etiam, harum rerum peritus, facile dubitauerit. Idque iterum a Simone mago equidem originem traxit, vt ex ſupra dictis conſtat; circa numerum tamen, nomina, ordinem, gradus iſtarum emanationum maximopere a ſe inuicem diſſenſerunt, immo in hiſce ineptiis ampliſſimum campum ingenii vires periclitandi ſibi inueniſſe, viſi ſunt, vt vel Valentinianorum

exemplo patet. Specimen autem theologiae iſtius gnoſticae de emanationibus diuinis qui deſiderat, IRENAEVM adeat *lib. I. cap. XXXIII. p. 106. ſeqq.* vbi de Gnoſticis, generatim ſic dictis, agens, nugas illorum atque ineptias de iſtis emanationibus recenſet.

Atque ad haſce quidem Gnoſticorum emanationes Paulum apoſtolum reſpicere, nonnulli exiſtimant, quando ad Timotheum ſuum ſcribit: *Quemadmodum ego te in Macedoniam proficiſcens cohortatus ſum, maneto Epheſi, vt quibusdam denunties, ne aliam ſequantur doctrinam, neue fabulas attendant* καὶ γενεαλογίαις ἀπεϱάντοις *& genealogias numquam finiendas, quae potius quaeſtiones pariunt, quam diuinam in fide inſtructionem &c. I. Tim. I. 3. 4.* Idem etiam ſibi voluiſſe videtur, Titum ita commonefaciens; *ſtultis autem quaeſtionibus*, καὶ γενεαλογίαις *& genealogiis, & litibus pugnisque legalibus ſuperſedeto: ſunt enim inutiles & futiles; Tit. III. 9.* Diſpoſitiones enim iſtae emanationum atque aeonum, vt a quibusdam vocatae ſunt, ſpeciem quamdam genealogiae habent, vnde non inepte ita vocantur; cumque in hiſce commentorum nec finis nec modus eſſet; rectiſſime apoſtolus iſtas genealogias ἀπεϱάντȣς vocare potuit. Gnoſticorum autem emanationes hac voce perſtringere apoſtolum voluiſſe, ipſe iam agnouit IRENAEVS. *Quatenus,*

in-

inquit, *veritatem refutantes quidam inducunt verba falſa, & genealogias infinitas, quae quaeſtiones magis praeſtant, quemadmodum apoſtolus ait, quam aedificationem Dei, quae eſt in fide, & per eam quae eſt ſubdole exercitata veriſimilitudo, transducunt ſenſum eorum, qui ſunt inexpertiores, & in captiuitatem ducunt eos, falſantes verba domini, interpretatores mali eorum, quae bene dicta ſunt, effecti, & multos euertunt, attrahentes eos* προφάσει γνώσεως *ſub occaſione agnitionis ab eo, qui hanc vniuerſitatem conſtituit, & ordinauit; quaſi altius aliquid & maius habentes oſtendere, quam eum, qui coelum & terram, & omnia, quae in eis ſunt, fecit &c.* in *prooemio p. 1.* IRENAEO iungimus TERTVLLIANVM. *Sed qui ex alia,* inquit, *conſcientia venerit fidei, ſi ſtatim inueniat tot nomina aeonum, tot coniugia, tot genimina, tot exitus, tot euentus, felicitates, infelicitates, diſperſae atque conciſae diuinitatis, dubitabitne ibidem pronuntiare, has eſſe fabulas & genealogias indeterminatas, quas apoſtoli ſpiritus, his iam tunc pullulantibus ſeminibus haereticis, damnare praeuenit? adu. Valentinian. cap. III. p. 290.* Recte dicit: *his iam tunc pullulantibus ſeminibus haereticis.* Etſi enim emanationum diuinarum, ſeu aeonum diſciplina ad ſummum ſubtilitatis, aut, ſi mauis, ſtultitiae gradum a

Valentinianis perducta ſit ; tempore tamen apoſtolorum iam exſtitiſſe, qui fundamenta eius iecerint, dubitari nequit, cum, ab ipſo Simone mago originem eius repetendam eſſe, antea obſeruatum ſit. Ex recentioribus HENRICVM HAMMONDVM in eamdem ingreſſum eſſe ſententiam, vt moneam, neceſſe non eſt, cum & alias illi ſollemne ſit, vbique Gnoſticos quaerere. Obſeruat nimirum in *adnotationib.* ad *I. Tim. I. 4.* maximam partem theologiae Gnoſticorum hauſtam ex graecis poëtis, Antiphone, Heſiodo, Philiſtione, aliisque, conſtitiſſe *συζυγίαις* & *γενεαλογίαις*, *copulationibus* & *genealogiis* inde ortis. *Aptabant*, inquit porro, *Orphei & aliorum theologiam, & genealogiam deorum ſuis aeonibus, quo nomine ſignificabant angelos &c.* Verum licet, quae poëtae graeci de genealogia deorum tradunt, cum Gnoſticorum, ſpeciatim Valentinianorum aeonibus quodammodo conuenire videantur ; ex philoſophia tamen orientali potius doctrinae de emanationibus diuinis originem deriuandam eſſe, exiſtimo. Sed hac de re iam ſupra quaedam dicta ſunt. Cum HAMMONDO autem plane hic conſentit ISAACVS VOSSIVS. *Gnoſticos autem*, inquit, *intelligo, non Valentinianos, quos poſterior aetas proprie Gnoſticos appellauit, ſed his antiquiores Simonianos, aliosque, qui vna cum apoſtolis floruerunt ; nam & illi Gnoſticorum nomine*

nomine continentur. De illis, auſim adfirmare, intelligenda eſſe haec apoſtoli verba, I. Tim. I. 4. μηδὲ προσέχειν μύθοις καὶ γενεαλογίαις ἀπεράντοις· *Nugantur enim illi, qui haec de genethliacis aut de genealogiis Iudaeorum interpretantur. Namque quid genethliacis commune cum hoc, aut quid mali in altero? Fabulas autem & genealogias infinitas vocat figmenta illa Heſiodi, Orphei, Antiphonis & aliorum poëtarum, qui generationes deorum ſcripſerunt; quas primi illi Gnoſtici in ſuam haereſin transferebant, eas mox alii haeretici auxerunt. Nicolaus primus in aeones digeſſit, Valentinus nihil niſi formam adiecit &c.* in *epiſt. I. ad Andream Riuetum de Ignatio*, IO. PEARSONII *vindiciis Ignatianis* ſubiecta, in IO. BAPTISTAE COTELERII *operibus patrum apoſtolicorum tom. II. p. 443.* Cum autem non deſint, quae huic ſententiae opponi queant; exſtiterunt rurſus alii, qui neutiquam ad Gnoſticos, ſed ad Iudaeos Paulum hic reſpexiſſe contenderent; quibus exemplum praeiuit ipſe HIERONYMVS in *commentar. in epiſt. ad Titum cap. III. 9. tom. IV. operum part. I. p. 436. ſeqq.* editionis IOAN. MARTIANAEI. Hi tamen rurſus in duplici poſiti ſunt diſcrimine. Alii enim per γενεαλογίας iſtas ἀπεράντους genealogias humanas intelligunt, in quibus inueſtigandis & perſcrutandis Iudaei & iudaizantes chriſtiani mul-

 tum

tum ſtudii & laboris collocauerint, variasque & infinitas ſuper iis mouerint quaeſtiones. Ita ABRAHAMVS CALOVIVS ad *h. l.* ad THEOPHYLACTVM ſimul prouocans, qui tamen fatetur, poſſe etiam de fabulis gentilium & generationibus deorum, quas commemorant, verba apoſtoli intelligi. Eamdem ſententiam, quod apoſtolus de genealogiis humanis loquatur, etiam tuetur, & contra ISAACVM VOSSIVM propugnat PHILIPPVS JACOBVS HARTMANNVS, in *originibus ſocietatis chriſtianae*, ſiue *de rebus geſtis chriſtianorum ſub apoſtolis, cap. XII. p. 292.* Alii autem, cum, quaeſtiones iſtas de genealogiis humanis parum equidem vtilitatis attuliſſe, neutiquam tamen tam noxias fuiſſe, vt magnum inde eccleſiae immineret periculum, cauſſamque adeo Paulo non fuiſſe, cur tanto ſtudio & Timotheum & Titum adhortaretur, vt & ipſimet ab iis ſe abſtinerent, & alios ab iis auerterent, ſecum expenderent; apoſtolum ad diuinas potius, quas tradere ſoleant Iudaei, ſpeciatim kabbaliſtae, genealogias, quas ספירות vocant, digitum intendiſſe, contendunt. Hoc ipſi iam in mentem venit HVGONI GROTIO, *qui* γενεαλογίας, inquit, *vocat, quas Iudaei* ספירות, *ideo quod fingebantur harum alia ex alia emanare, & quaſi gigni &c.* Exhibita hinc tabula ſephirothica, ſatis nota, ſic pergit: *A Platonicis haec deſumta docet nos*

Ter-

Tertullianus in praeſcriptione; quod verum eſt, ſed quibusdam nominibus retentis, quibusdam mutatis. Sed iam olim apud Perſarum magos tales fuiſſe γενεαλογίας docet nos Plutarchus in Iſide. Et meminere earum Platonici, qui περὶ ἀρχῶν ſcripſerunt. Zoroaſtris tamen nomine quae circumferebantur, ea a Gnoſticis, quos hic notat Paulus, eſſe facta deprehendit, & oſtendiſſe ſe ait Porphyrius &c. in *adnotationib.* ad *I. Tim. I. 4.* Eidem quoque ſententiae adſtipulatur CAMPEGIVS VITRINGA, *obſeruat. ſacrar. lib. V. cap. XIII. p. 161.* quam & ex inſtituto excolendam perpoliendamque ſibi ſumſit IOAN. MICHAEL LANGIVS, in *commentario theologico de genealogiis numquam finiendis, & fabulis iudaicis, quarum Paulus apoſtolus paſſim meminit &c.* Noribergae anno MDCXCVI. 4. edito. Summam eorum, quae vir ille doctiſſimus hac de re ſibi dicenda exiſtimauit, ipſemet hunc in modum exprimit: *Fabularum & genealogiarum iudaicarum a Paulo damnatarum rationem genuinam peto ego ex antiqua Iudaeorum γνώσει, hoc eſt, theologia iudaica, ad Platoniſmi indolem iam olim temporibus templi ſecundi reficta, quae hodie inter Iudaeos proſtat ſub titulo kabbalae, quaeue tantae antiquitatis eſt, vt non modo ſit aperte ſatis Gnoſticorum ab Irenaeo deſcriptorum deliriis prior, ſed etiam adeo fundamenti loco iisdem ſubſtrata, vt ne quidem Gnoſtico-*

rum

rum pſeudo-chriſtianorum dogmata ſine kabbala, hoc eſt, Gnoſticiſmo iudaico intelligi queant. Vnde infero, Paulum in ſuis ad Timotheum & Titum epiſtolis ex profeſſo contra kabbalam iudaicam ſiue Iudaeorum theologiam, ex Platone & Pythagora olim refictam huiusque fabulas, & genealogias vere ἀπεϱάντυς diſputare, §. XXIII. p. 18. Atque haec inde maximum praeſidium capere videtur ſententia, quod Paulus in ſuis ad Timotheum pariter ac Titum epiſtolis ſubinde innuat, de iudaicis fabulis atque genealogiis ſibi ſermonem eſſe. Immo diſerte hoc *Tit. I. 14.* profitetur, ſcribens: *Quamobrem argue eos ſeuere, vt ſint in fide ſani, non addicti Ἰυδαϊκοῖς μύθοις iudaicis fabulis, hominumque praeceptis, veritatem auerſantium.* Paullo antea quoque dixerat: *ſtultas quaeſtiones, & genealogias, & contentiones, καὶ μάχας νομικὰς & pugnas legales, deuita; ſunt enim inutiles & futiles; v. 9.* Vbi quin per *μάχας νομικὰς pugnas legales* illae intelligantur, quae Iudaeis ſint propriae, dubitari nequit. Sed & *I. Tim. I.* verbis, quae ex *v. 3. & 4.* iam antea recitauimus, & in quibus de *genealogiis numquam finiendis* loquitur, haec ſubiicit: *atqui praeceptionum finis eſt charitas ex animo puro, bonaque conſcientia, & fide non ficta proficiſcens; a quibus aberrantes quidam in eam orationis vanitatem deflexe-*

flexerunt, *vt velint eſſe* νομοδιδάσκαλοι, *legis doctores*, *cum neſciant*, *quid dicant*, *neque de quibus adfirment*, *verſ.* 5. 6. 7. Νομοδιδάσκαλοι, *legis doctores* vtique non alii eſſe potuerunt, quam Iudaei. Ad hoſce itaque etiam ſpectant, quae antea de *fabulis* & *genealogiis* ἀπεράντοις, ſiue *numquam finiendis*, dixerat. Atque haec ita comparata ſunt, vt illorum ſimul, quam primo loco propoſuimus, opinioni, qui Gnoſticorum, prout a Iudaeis aut iudaizantibus chriſtianis diſtinguuntur, emanationes a Paulo hic perſtringi, exiſtimant, praecipue opponi queant; quemadmodum & opponi ſolent. Quod enim iisdem obiicitur, Gnoſticos eo tempore, quo Paulus haec ſcripſit, nondum exſtitiſſe, nullius plane eſt momenti. Si namque vel maxime Gnoſticorum nomen, prout ſectam quamdam denotat, ea aetate nondum notum fuit; exſtitiſſe tamen, qui ſingularem γνώσεως ſpeciem erroribus ſuis obtenderint, adeoque Gnoſtici reuera fuerint, & ita dici potuerint, abunde antea probauimus. Nec tamen & prior illa nos cogit ratio, vt ab iis prorſus diſcedamus, qui per genealogias ἀπεράντȣς Gnoſticorum emanationes intelligunt. Immo horum cum illa, quam vltimo loco propoſuimus, haud difficulter conciliari ſententia poteſt; idque ſi rite fiat, longe rectius faciliusque ex omnibus, quae hic ſe offerunt, eluctabimur difficultatibus,

bus, quam ſi vna earum ſeorſim eligatur. Nimirum licet omnes illi, qui ſub ſingulari γνώσεως ſpecie errores ſuos prauaque dogmata aliis propinarunt, reuera Gnoſtici fuerint, & ita dici potuerint; hoc tamen inter eos interceſſit diſcriminis, quod quidam ex Iudaeis, alii ex ethnicis fuerint prognati; quod quidem deinceps copioſius luculentiusque explicabimus & confirmabimus. Vtrique de emanationibus diuinis ſua habebant philoſophemata, ſed ita, vt, qui ex Iudaeis erant, domeſtica ſua dogmata cum ſectis philoſophiae orientalis, ex qua Platonici ſua habuerunt, coniungerent. Et hactenus illis lubens accedo, qui per *fabulas iudaicas* & *genealogias* ἀπεϱάντȣς Iudaeorum, aut potius Gnoſticorum, qui ex Iudaeis fuerunt, de emanationibus diuinis doctrinam, cuius in kabbala, ſcriptisque kabbaliſticis proſtant veſtigia & documenta, intelligunt. Non minus tamen & illi Gnoſtici, qui ex Iudaeis non erant, vti Simoniani, & alii, de emanationibus diuinis ſuo modo philoſophabantur, hinc & a prioribus in quibusdam diſſentiebant. Licet itaque Paulus ſpeciatim ad eos Gnoſticos, qui ex Iudaeis erant, cum fabulas iudaicas & genealogias ἀπεϱάντȣς damnat, reſpiciat; cum tamen in eo, quod caput cauſſae erat, illi quoad doctrinam de emanationibus cum Gnoſticis, qui ex ethnicis erant, conſentirent; non errant, qui verba iſta apoſtoli generatim

neratim de Gnoſticorum emanationibus accipiunt, quod IRENAEVM, TERTVLLIANVM, aliosque feciſſe, antea obſeruauimus. Neque tamen omnia apoſtoli effata, quibus in hiſce epiſtolis Gnoſticos perſtringit, ſpeciatim ad Gnoſticos ex Iudaeis retulerim. Interdum enim generatim loquitur, ita vt nulla ratio adſit, quae ſuadeat, vt de Iudaeis, aut Gnoſticis, qui ex his erant, verba eius accipiamus. Interdum etiam omnino de Gnoſticis ex Iudaeis capi nequeunt, vt cum *I. Tim. VI. 20.* τὰς ἀντιθέσεις τῆς ψευδωνύμου γνώσεως memorat. Per has enim duplex illud Simonianorum principium independens & coaeternum intelligi, ſupra euicimus. Hoc autem Iudaeos, aut qui ex his erant Gnoſticos admiſiſſe, nemo ſibi perſuaſerit.

Quod diximus, & alias quoque iam ſignificauimus, duplicis generis fuiſſe Gnoſticos, alios ex Iudaeis, alios ex ethnicis, obſeruatu dignum exiſtimamus; cum ad confuſionem, qua multi ſe inuoluunt, euitandam, & dubia quoque quaedam, quae hic occurrunt, tollenda, faciat plurimum. Nec dubitabit hac de re, qui cuncta paullo accuratius conſiderauerit. Erant enim, qui & ſingularem quamdam prae ſe ferrent γνῶσιν, & ſimul rituum legumque Moſaicarum obſeruantiam, ceu neceſſariam ad ſalutem defendebant. Et eos quidem ex Iudaeis fuiſſe, quis dubitet? Praeter alios

alios ex illorum numero Cerinthianos fuiſſe, ex iis, quae copioſe de illis diſputauimus, liquet. Nimirum illorum, qui ex Iudaeis fidem chriſtianam amplectebantur, non vnum erat genus. Optimi illi erant, qui Chriſto, hominum ſeruatori, ſincere eaque ratione nomen dabant, vt ritibus ſimul & inſtitutis Moſaicis renuntiarent, probe intelligentes, vmbris non amplius opus eſſe, poſtquam corpus aduentauerat. Alii equidem tam ſubito, vt hoc facerent, animum inducere non poterant: cum tamen ex errore quodam ac conſcientiae imbecillitate adhuc inſtituta quaedam Moſaica retinerent; eos tolerandos eſſe apoſtoli, ſpeciatim Paulus cenſebant. Alii autem vlterius progrediebantur, legemque Moſaicam ad ſalutem neceſſariam eſſe, contendebant, eamque ſententiam omnibus obtrudere adnitebantur, vt pſeud-apoſtoli. Ex horum numero iterum alii erant, qui ne hic quidem ſubſiſtebant, ſed cum iſto errore alios adhuc, ſpeciatim & doctrinam de emanationibus diuinis, ex philoſophiae orientalis & Iudaeorum placitis conflatam, coniungebant, vt Cerinthiani, aliique. Atque hi rectiſſime Gnoſticorum nomine veniunt, ſed illorum, qui ex Iudaeis erant; quorum adeo praecipuus character erat legum atque rituum Moſaicorum obſeruantia. Cum autem haud exiguus quoque, immo longe maior illorum eſſet numerus, qui ex ethnicis ad ſacra chriſtiano-

ſtianorum acceſſerant, ex his iterum nonnulli erant, qui vitia ethnicorum difficulter admodum exuerent, ea praecipue, quae inter illos vix pro vitiis reputabantur. Et quamuis in concilio Hieroſolymitano ſancitum eſſet; vt conuerſi ex ethnicis ab idolothytis & ſcortatione abſtinerent; non omnes tamen, vt decreto huic morem gererent, animum inducere poterant; quin potius nonnulli eousque progrediebantur, vt idolothytorum eſum & ſcortationem licitam eſſe, palam contenderent, & profiterentur, quod Nicolaitas feciſſe conſtat. Ex his, qui doctrinam gentilium de emanationibus diuinis adoptabant, aut alia ratione γνῶσιν quamdam ſingularem prae ſe ferebant, itidem recte Gnoſtici vocabantur. Ad hancce claſſem etiam Simonianos referre licet, quorum tamen character ſpecialis erat, dogma de duplici principio coaeterno & independenti, & quod inde porro fluebat, de Chriſto non vero homine; quemadmodum quorumdam ex Iudaeis haereticorum hic character ſpecialis erat; quod Chriſtum nudum hominem, non autem verum Deum eſſe, docerent, quod Ebionitas feciſſe conſtat.

Atque ex hiſce haud difficulter colligere licet, ad quamnam claſſem referendi ſint pſeudodidaſcali illi, quorum Petrus atque Iudas in epiſtolis ſuis mentionem faciunt. Et Iudas quidem de hiſce hominibus ita loquitur: *Irrepſerunt enim homines*

mines quidam, olim ad hoc ipſum ſupplicium deſignati, impii, Dei noſtri beneficium (χάριν *gratiam*) *transferentes in libidinem, & Deum, qui ſolus herus eſt, dominumque noſtrum Ieſum Chriſtum negantes*; v. 4. De eiusmodi itaque hominibus loquitur, qui παρεισέδυσαν *ſubrepſerunt*, ſeu irrepſerunt in eccleſiam chriſtianam, nomen chriſtianorum profitentes, ac prae ſe ferentes, cum tamen nihil minus, quam chriſtiani eſſent. Hi doctrina euangelica de gratia Dei, propitioque Dei patris & Chriſti erga miſeros peccatores fauore, turpiter abuſi ſunt, ac ſi per eam licentia quiduis perpetrandi, ſeque in omne dandi libidinum genus, hominibus concederetur, & hoc ipſo Chriſtum τὸν δεσπότην Θεὸν καὶ κύριον, *qui ſolus eſt herus Deus & dominus* (ita enim verba haec explicanda cenſeo, quamuis alii illa τὸν μόνον δεσπότην Θεὸν ad Deum patrem referant) *negant*; hoc eſt, factis verbisque, ſeu dogmatibus impuriſſimis teſtantur, ſe eum pro hero, qui ſimul verus Deus ſit, & domino non agnoſcere. Hisce itaque cum ſimilem poenam, ac olim immorigeri Iſraëlitae, angelique mali, & Gomorrhae ac Sodomorum incolae experti ſunt, imminere dixiſſet, ita pergit: *ſimiliter hi quoque ſomniantes, corpora habent polluta*, κυριότητα δὲ ἀθετοῦσι, δόξας δὲ βλασφημοῦσι, *& dominatum repudiant, dignitatibusque maledicunt*; v. 8. *Somniantes* ἐνυπνια-

ἐνυπνιαζομένους eos vocat, eo quod dogmata illorum impura, quae & impuris vt imaginationibus, ita & ſomniis non poterant non occaſionem praebere, reuera nihil aliud fuerint, quam ſomnia, hoc eſt, vana, inania & omni fundamento deſtituta, ſimul tamen vehementer noxia, vtpote ex quibus ipſa corporum non potuerit non conſequi pollutio. Ad reliqua quod attinet, non deſunt, qui per κυριότητα, itemque per τὰς δόξας angelos intelligunt; quemadmodum alii *dominatum* Chriſti, *gloriamque*, quae ei ſecundum humanam quoque naturam conueniat, hic ſignificari, contendunt. Vt vero priori ſententiae obſtat, quod apoſtolorum tempore, quantum conſtat, non exſtiterint, qui de angelis, ſcilicet bonis, tam abiecte exiſtimauerint, vt conuiciis eos proſciderint, cum contra notum ſit, non defuiſſe, qui eos cultu religioſo proſequerentur; ita, ad poſteriorem quod attinet, quoniam apoſtolus iam *verſ. 4.* dixerat, quod Chriſtum dominum negarent; non videtur id hic repetere voluiſſe. Praeferenda itaque illorum explicatio mihi videtur, qui ad politicum inter homines ordinem vtramque vocem referunt, vt per κυριότητα intelligatur quiuis magiſtratus, etiam inferioris ordinis, per δόξας ii, qui in ſummis ſunt honoribus; *αἱ ἐξουσίαι αἱ ὑπερέχουσαι, Rom. XIII. 1.* Conferendus HERMANNVS WITSIVS, in *commentario*

in epiſt. Iudae ad *h. l.* in *meletematib. Leidenſib. p. 478.* Reliqua, quae idem apoſtolus *v. 10. ſeqq.* de iſtis pſeudodidaſcalis tradit, eodem collineant, vt eos, ceu homines ſpurciſſimos, petulantiſſimosque, & libidini ſuae ac laſciuiae cupiditatibusque impuriſſimis, foediſſimisque nec modum nec finem ponentes, deſcribat. Conſentiunt plane, quae de iisdem hominibus litteris conſignata reliquit Petrus *II. epiſt. II. 1. ſeqq.* Speciatim tamen vana quadam iactantia & libertatis oſtentatione eos id egiſſe, nos condocet, vt alios ad ſimile vitae inſtitutum ſeducerent. *Nam praetumida*, inquit, *vanaque loquendo, ineſcant libidinoſi corporis cupiditatibus eos, qui propemodum effugerant eos, qui in errore verſantur; libertatem eis pollicentes, ipſi ſerui interitus; ſiquidem, quo quis victus eſt, ei emancipatus eſt; v. 18. 19.* Dum praetumida vanaque loquendo alios ſeduxerunt, ſpeciem quamdam γνώσεως iis non defuiſſe, inde colligere licet. Libertatem autem dum ſectatoribus ſuis polliciti ſunt, id haud dubie de libertatis chriſtianae abuſu intelligendum, cuius falſa quadam fictaque imagine facultatem quiduis pro lubitu perpetrandi tegere voluerunt.

Iam, quinam iſti pſeudo-didaſcali fuerint? quaeritur. Plerique Gnoſticos hic nominant, aut totam Gnoſticorum colluuiem. Sed paullo accuratius & diſtinctius, quam reliqui,

quinam iſti homines fuerint, inquiſiuit CAMPEGIVS VITRINGA, *ſacrar. obſeruation. lib. IV. cap. IX. §. XXII. ſeqq. p. 964 ſeqq.* cuius adeo ſummatim referre atque expendere ſententiam operae pretium fuerit. Errores eorum ad duo reuocat capita, quorum alterum eſt, quod *impune habuerint omne exercitium voluptatum carnalium; ſcortationes, adulteria, inceſtus, & ſi quae alia impuritatum nomina dentur;* alterum, *quod magiſtratibus ciuilibus obedientiam praeſtandam eſſe negauerint.* Praecipua haec doctrinae illorum fuiſſe capita, cum id ex iis, quae Petrus & Iudas de iis tradunt, colligi queat, haud difficulter largior. Cumque ad primum caput comparatio cum Bileamo, qua vterque apoſtolus vtitur, ſpectet; hac occaſione illam copioſius explicat, ſimulque ad Nicolaitas dilabitur, illorum non proprium, ſed allegoricum & myſticum eſſe nomen contendens; quae tamen ſupra iam a nobis diſcuſſa ſunt. Alterum dogma de *libertate credentium a iugo imperiorum mundanorum*, illuſtrari poſſe putat ex eo, quod Petrus & Iudas ad illud refellendum proferunt, exemplo angelorum, qui potentiae gloriam non tantum in ſe mutuo, ſed & in angelis aduerſariis agnoſcant, & reuereantur. Vbi dum ad verba Iudae *verſ. 9.* peruenit: *at Michael archangelus, cum aduerſus diabolum certans diſceptaret de corpore Moſis, non auſus eſt illi impin-*

gere notam maledicti, *ſed dixit* : *increpet te dominus* ; probabile illi videtur, Iudam pro περὶ τȣ̃ Μωσέως σώματος ſcripſiſſe περὶ τȣ̃ Ἰησȣ̃ σώματος, & hodiernam lectionem eſſe a manu imperitioris bibliographi, qui, cum nihil in ſcripturis memorabile legiſſet de corpore Ioſuae, ſed contra ex hiſtoria ſacra intellexiſſet, quid circa corpus Moſis ſingulare accidiſſet, nec interea de loco Zachariae cogitaret, Ioſuae nomen in illud Moſis commutauerit. Verum, vt huc nos recipiamus, nulla nos cogit neceſſitas; cum nondum euictum ſit, quod vir ille doctus ceu certum adſumit, Iudam apoſtolum ad locum *Zachariae III. 2.* reſpexiſſe; vti a me iam obſeruatum in *inſtitutionib. theol. dogmat. lib. II. cap. II.* ad *§. XXXII. p. 531. & 532.* Ceterum per ἀρχὰς, δόξας, κυριότητας, *principes*, *potentes & glorioſos*, quos Petrus & Iudas ab hiſce pſeudonymis chriſtianis contemni, & vituperari, immo blaſphemari queſti ſunt, ipſos Romanos imperatores cum procuratoribus & praefectis prouinciarum, ab iis dependentibus, intelligendos exiſtimat. Πρῶτον autem ψεῦδος, ſiue fundamentum, tam abſurdis dogmatibus ſubſtructum, fuiſſe contendit *praetextum libertatis, credentibus per Chriſtum acquiſitae* ; id quod Petrus aperte indicet : ἐλευθερίαν αὐτοῖς ἐπαγγελλόμενοι, *libertatem iis pollicentes, dum ipſi ſunt ſerui interitus.* Libertatem

nempe

nempe chriſtianam interpretatos eſſe per licentiam quiduis patrandi, quod lubet; vnde ſe vagis dederint libidinibus, & magiſtratuum ſubduxerint imperio. Nec dubitandum, quin iſtam libertatem obtentui ſumſerint: quamuis vltimum forte principium fuerit opinio de ἀδιαφορίᾳ omnium actionum. Hanc enim cum Simonianos ſtatuiſſe ſupra euictum ſit; fieri omnino potuit, vt alii quoque ex ethnicis, chriſtianum nomen prae ſe ferentibus, eamdem eo lubentius amplecterentur, quo magis ea impuris illorum cupiditatibus fauebat. Neue leges humanae flagitiis illorum ſceleribusque obicem ponerent; libertatis chriſtianae obtentu in ipſos inſurgere magiſtratus, eosque conuiciis proſcindere, ſibi neutiquam ducebant religioni. Praeclarum itaque admodum exemplum iis praeiuerunt, qui, vt impia ſua impune diſſeminare dogmata queant, *libertatem philoſophandi*, aut, vt alii loquuntur, *libertatem cogitandi*, id eſt, cogitationes ſuas, quantumuis ineptas & ſtolidas, in lucem proferendi, iactitare non deſinunt. Auctores autem iſtius doctrinae quinam fuerint, licet ex apoſtolorum monumentis non niſi generatim conſtet, dum impietas, luxuria, laſciuia, auaritia, audacia, aliaque in iis notantur vitia, quae non obſtiterint, quo minus ſe *apoſtolos domini* eſſe iactauerint; ex iis tamen, quae non tantum Iudas & Petrus, ſed & Ioannes in apo-

 calypſi

calypſi (per Nicolaitas enim, myſtice & allegorice ſic dictos, eosdem homines intelligi exiſtimat) de iis tradiderunt, colligi poſſe putat: *fuiſſe viros alicuius notae, ſcientia plurium rerum inſtructos, qui Chriſti nomen & miſſionis eius auctoritatem impietati & auaritiae ſuae praetexuerint.* Probat hoc exinde, quod non tantum Petrus illos ψευδοπροφήτας & ψευδοδιδασκάλους vocet, & cum Bileamo magni nominis propheta comparet, *verſ. 14.* iisque adſcribat πλάστους λόγους *perſuaſorios ſermones verſ. 3. 14.* ſed Ioannes quoque in apocalypſi in laudibus eccleſiae Epheſinae ponat, quod explorauerit τοὺς φάσκοντας εἶναι ἀποστόλους καὶ οὐκ εἰσί· *qui ſe praedicabant eſſe apoſtolos* (Chriſti) *nec ſunt tamen*; ſed contra detecti, vt ψευδεῖς *falſi*, hoc nimirum nomen falſo praetexentes. Quae quidem quin recte ſe habeant, non dubito; nec abnuo, pſeudodidaſcalos illos, quibuscum Petro & Iudae res fuit, ex Nicolaitarum, qui tamen & ipſi communi Gnoſticorum nomine comprehenduntur, praecipue grege fuiſſe. Doctrina namque de licentia libidini pro lubitu indulgendi, & impuris cupiditatibus quibusuis frenum laxandi, proprius velut Nicolaitarum character fuit; quamuis & Simoniani ob errorem de ἀδιαφορίᾳ actionum humanarum hinc non ſint prorſus excludendi. Quod vero idem vir doctiſſimus porro dicit, *non improbabile ſibi videri,*

deri, pſeudoprophetas hoſce magnam partem gente & natalibus fuiſſe Iudaeos, qui mixta philoſophia cum dogmatibus religionis iudaicae & chriſtianae, quasuis blaſphemias eructarint; id mihi parum probabile videri, diffiteri nequeo. Character enim praecipuus illorum Gnoſticorum, qui ex Iudaeis fuerunt, obſeruantia legis Moſaicae, hic prorſus deficit. Immo homines Iudaeos, qui magno legis Moſaicae zelo flagrabant, eousque progredi potuiſſe, vt omnia flagitiorum & libidinum genera impune perpetrari poſſe, adſererent, ab omni veritatis prorſus abhorret ſpecie. Accedit, quod ex ſententia viri doctiſſimi iſti homines fuerint Nicolaitae. Hi vero cum & idolothytis veſci fas eſſe docuerint; quis credat eos ex gente fuiſſe iudaica? Adeo enim Iudaei ab idolothytis abhorrebant, vt apoſtoli conſultum ducerent, vt conuerſi ex ethnicis etiam tum ab iis ſe abſtinerent, cum ceteroquin iis veſci potuiſſent, ne offenderent Iudaeos. *At Petro*, inquit, *& Iudae, qui contra illos ſcripſerunt, vt plurimum res fuit cum Iudaeis.* Eſto. Nec tamen ideo eccleſiae curam abiecerunt, cum illi ab haereticis, qui ex ethnicis prodierunt, periculum immineret. Pergit: *Quae de auaritia, ſuperbia, vanitate, aliisque eorum vitiis notantur, nullis commodius applices, quam Iudaeis.* Immo aeque commode ethnicis. Praecipuum iſtorum hominum dogma ipſemet VITRINGA conſtituit,

 quod

quod impune habuerint omne exercitium voluptatum carnalium, ſcortationes &c. Hoc autem longe rectius in ethnicos, quam in Iudaeos quadrat, quippe apud quos ſcortationes adeo inualuerant, vt etiam, qui ex iis ad fidem chriſtianam acceſſerant, decreto apoſtolico commonefaciendi eſſent, vt eas fugerent. Ex IRENAEO aliisque, qui Gnoſticorum fecerunt mentionem, recte equidem colligas, fuiſſe inter Gnoſticos, quibus optime conueniant, quae de pſeudo-didaſcalis illis ac pſeudo-prophetis Iudas atque Petrus tradunt: eosdem autem aut gente Iudaeos, aut diſciplina iudaica imbutos fuiſſe, inde vtique non conficias. Comparatio autem iſtorum pſeudo-didaſcalorum cum Bileamo an eousque extendenda ſit, quod deſtinato conſilio id egerint, vt ſocietatem chriſtianam perderent, valde dubito; etiamſi neutiquam abnuam, id egiſſe iſtos homines, vt impia ſua longe lateque diſſeminando dogmata plurimos ſibi conciliarent ſectatores; qua quidem ratione, quin inſignem eccleſiae chriſtianae intulerint cladem, dubitari nequit. Id vero cur non minus ab iis, qui ex ethnicis ad chriſtianos acceſſerant, quam a Iudaeis, fieri potuerit, non perſpicio. Atque haec quidem mea opinione ita comparata ſunt, vt neminem dubitare ſinant, Gnoſticos quidem fuiſſe iſtos pſeudo-didaſcalos; at non ex Iudaeis, ſed ex ethnicis, ex quorum numero cum & Nicolaitae fue-

fuerint, non repugno, ſi quis, hoſce praecipua quadam ratione in cenſum venire, contendat; praeſertim cum Iudas & Petrus eodem fere modo de hiſce hominibus verba faciant, quo de Nicolaitis in apocalypſi loquitur Ioannes. Num vero pſeudo-didaſcali iſti, & eorum ſectatores, quos Iudas & Petrus perſtringunt, iidem ſint, ac illi, quos Iacobus refellit, quiue fidem quamdam bonorum operum vacuam finxerunt, ſupra iam *cap. III.* ad §. *IV. p. 176.* me quaeſiuiſſe memini. Sed & Simonem magum doctrinam Pauli apoſtoli de iuſtificatione hominis per ſolam fidem commentis ſuis impiis, & à doctrina Pauli toto caelo diſtantibus, obtendiſſe, a vero non abhorrere, ſupra itidem ſignificaui. Vnde & patet, hactenus illorum admitti ſententiam poſſe, immo probabilem eſſe, qui Simonianis, vtpote fidem quamdam ſine operibus ſtatuentibus, immo opera bona prorſus reiicientibus, ſcelerumque omnium ac flagitiorum licentiam & impunitatem, per hypotheſin de actionum omnium ἀδιαφορίᾳ introducentibus, epiſtolam Iacobi oppoſitam eſſe, contendunt. Nec tamen quicquam magnopere obſtat, quo minus iis Gnoſticos illos, quibuscum Petro & Iudae res fuit, adiungamus, vt eiusdem furfuris homines. Tametſi enim non omnia ſcholae Simonianae placita adprobauerint; in ſententia tamen de ἀδιαφορίᾳ actionum omnium cum ea conſenſiſſe videntur, quam & fontem ac radi-

cem

cem nefandae iſtius impuritatis ac libidinis, cui frena laxarunt, procul dubio fuiſſe, antea iam indicaui. Certe bonis operibus virtutumque exercitio nullum eos ſtatuiſſe pretium, manifeſtum eſt; cumque nihilo ſecius chriſtiani videri voluerint, fidem quamdam bonorum operum vacuam & eos finxiſſe, neceſſe eſt. Atque hic eſt ille error, quem Iacobus tanto ſtudio profligandum ſibi ſumſit.

Et ita praecipua, quae de haereticis, quibuscum apoſtolis res fuit, obſeruatu digna ſunt, momenta paucis delibauimus. Commemorantur equidem hinc inde & alii adhuc haeretici, qui tempore apoſtolorum vixerint. Verum cum & obſcuriores iſti ſint, & plerorumque ſola nota ſint nomina; eorum quoque notitia ad loca quaedam ſcripturae illuſtranda nihil conferat, quod tamen nobis praecipue conſtitutum fuit: vt aliquid de iis addamus, neceſſe non eſt. Diligenter inſuper iam, quidquid de iis dici poteſt, collegit vir doctiſſimus, harumque rerum peritiſſimus, beatus THOMAS ITTIGIVS, in eleganti & non ſemel nobis laudata diſſertatione *de haereſiarchis aeui apoſtolici & apoſtolico proximi*, cui varia adhuc in *ſelectis capitibus hiſtoriae eccleſiaſticae ſaeculi primi* addidit.

CAPVT

CAPVT SEXTVM
DE
HIERARCHIA ECCLESIAE APOSTOLICAE.

Σύνοψις.

Eccleſia ſine ordine docentium & auditorum eſſe nequit; nihil tamen in ea eſt, quod ſpeciem imperii habeat; §. *I.*
In hierarchia eccleſiae apoſtolicae rite diiudicanda chariſmata a muneribus, & munera ordinaria ab extraordinariis probe ſunt diſcernenda; §. *II.*
De apoſtolis; itemque de ſeptuaginta diſcipulis Chriſti; vt & de euangeliſtis; §. *III.*
Apoſtoli intuitu dignitatis ac muneris inter ſe fuerunt aequales; nec vllus inter eos exſtitit primatus; §. *IV.*
De preſbyteris & epiſcopis; §. *V.*
De diaconis; §. *VI.*
An alii adhuc in eccleſia apoſtolica fuerint ordines? itemque, an in ea fuerint monachi? §. *VII.*

§. I.

De hierarchia eccleſiae apoſtolicae ad ductum ſcripturae ſacrae expoſituri, * primum id ceu certum exploratumque ponimus, eccleſiam chriſtianam eiusmodi eſſe ſocietatem, quae ſine certo tum docentium, tum auditorum, ſeu eorum, qui ad aeternam ſalutem erudiendi ſunt, ordi-

ordine ſibi non conſtat.** Idque vt vel ex fine huius ſocietatis patet; ita ex eodem, nihil in ea occurrere, aut admitti poſſe, quod imperii cuiusdam proprie ſic dicti, ſpeciem habeat, intelligitur. ***

* Ex ſcriptura enim ſacra, ſpeciatim *actis apoſtolorum*, quae Lucas litterarum monumentis conſignata reliquit, vt & epiſtolis apoſtolorum, qualis eccleſiae chriſtianae ſub apoſtolis fuerit diſpoſitio ac gubernatio, abunde intelligitur. Patrum tamen quoque apoſtolicorum monumenta genuina hic lucem quamdam interdum dare poſſunt. Scripta autem ſuppoſititia, interque ea *canones apoſtolorum*, & *conſtitutiones apoſtolorum* hic in cenſum non veniunt; etſi in iis multa, quae ad hierarchiam eccleſiae ſpectant, occurrunt. *Canones* enim iſtos, aeque ac *conſtitutiones apoſtolorum*, inter ficta ſpuriaque ſcripta referendos eſſe, viri doctiſſimi, harumque rerum peritiſſimi, etiam inter ipſos romanenſes, fatentur. Copioſe hac de re a me dictum in *iſagoge hiſtorico-theologica lib. II. cap. V.* ad §. *III. p. 742. ſeqq.* Traditione autem hic nobis opus non eſt. Ad hanc namque non aliam ob cauſſam, qui Romanae eccleſiae addicti ſunt, ſe recipiunt, quam quod in ſcriptura ſacra & genuinis antiquitatis eccleſiaſticae monumentis nullum aut exiguum ſuae hierarchiae praeſidium inueniunt. Probe hoc perſpectum habuit DIONYSIVS PETAVIVS.

Dum

Dum enim tractationem de hierarchia eccleſiaſtica inchoat, ſtatim in ipſo limine de traditione apoſtolica, eiusque varia diſtinctione agere, conſultum duxit; *dogmat. theologic. tom. IV. de eccleſiaſt. hierarchia lib. I. cap. I. p. 4.*

** Cum ſocietas illa, quae eccleſiae chriſtianae, (quo nomine externam nunc atque viſibilem intelligimus) tribuitur, eo comparata ſit, vt homines rite ad fidem in Chriſtum, & per hanc ad aeternam ſalutem erudiantur, inſtruanturue: neceſſe eſt, vt in illa adſint, qui docentium munere fungantur, & rurſus, qui ab hiſce doceantur inſtituanturue. Vnde duplex ille ordo docentium atque diſcentium, ſiue auditorum, ſponte ſua reſultat. Vt vero docentes iſti finem ſuum conſequi poſſint; diſpiciant quoque neceſſe eſt, an & quousque auditores doctrinam iſtam admittant, & ad eam vitam ſuam moresque componant, quod ſine quadam inſpectione & directione fieri nequit. Vnde &, qui docentium munere fungebantur, ἡγούμενοι *antiſtites*, ſiue *praefecti* vocantur *act. XV. 22. Ebr. XIII. 7. 17. 24.* itemque ἐπίσκοποι *inſpectores*, *act. XX. 28. Philip. I. 1. I. Tim. III. 2.* Hiſce tamen recte adiunguntur, qui alia ratione eccleſiae commoda promouent, & ſpeciatim *miniſtrantium* nomine deſignari poſſunt; quamuis eodem etiam generatim accepto ipſi docentes ſiue ἡγούμενοι veniant, vt ex dicendis patebit. Sollemnis ceteroquin eſt diſtinctio inter *clericos* & *laicos*: de

de qua & an eius ad ipſos apoſtolos referenda ſit origo, quaeri ſolet. Quod quidem nemo temere negauerit, ſi ea nihil aliud, quam diſcrimen aliquod inter docentes, ſiue miniſtros eccleſiae, & auditores innuatur, ſimulque, ſi non tam vocum, quam rei ipſius habeatur ratio. Romanae autem eccleſiae addicti, vt mirum in modum diſtinctione hacce ad ſingularem ordinis eccleſiaſtici ἐξοχὴν inde euincendam abutuntur; ita etiam ipſam clericorum adpellationem in ſcriptura inueniſſe ſibi videntur. Cumprimis CAESAR BARONIVS hoc agit in *annalibus ad annum Chriſti XLIV. num. LXXIV.* itemque PETRVS DE MARCA, in *diſſertat. de diſcrimine clericorum & laicorum ex iure diuino* &c. quae inter *diſſertationes eccleſiaſticas ſelectas*, operi eius de *concordia ſacerdotii & imperii* ſubnexas *nona* eſt, *p. 286. ſeqq.* Vterque autem, tum BARONIVS, tum PETRVS DE MARCA, prouocat ad *act. I. 17.* vbi de Iuda proditore dicitur: ἔλαχε τὸν κλῆρον τῆς διακονίας ταύτης· *ſortitus eſt ſortem miniſterii huius*; BARONIVS vero etiam addit locum *act. VIII. 21.* vbi Petrus de Simone mago: οὐκ ἔστι σοι μερὶς οὐδὲ κλῆρος ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ· *non eſt tibi pars neque ſors in ſermone iſto.* Verum ad prius teſtimonium quod attinet, cum de quolibet miniſterio ſeu officio politico dici queat, quod aliquis iſtud per τὴν κλῆρον ſiue ſorte adeptus ſit; nihil illud ad rem facit. Recteque etiam GEORGIVS

RAPHE-

RAPHELIVS obſeruat, vocem κλῆρος non tantum *ſortem* ſignificare, ſed transferri etiam ad ea, quae cui quocunque modo obtingunt & attribuuntur, in *adnotationib. in nou. teſtam. ex Polybio* &c. *p.* 296. In altero teſtimonio dicitur, Simoni non fore partem neque ſortem ἐν τῷ λόγῳ τȣ́τῳ *in ſermone iſto*, ſcilicet euangelii; hoc eſt, eum promiſſionum euangelicarum de aeterna ſalute per fidem in Chriſtum impetranda non fore participem. Vnde nec hinc cauſſa illorum vllum accipit praeſidium. Addenda, quae de vtroque hocce loco contra BARONIVM disputat CHRISTIANVS KORTHOLTVS, in *diſquiſitionib. anti-Baronianis diſquiſit. V. §. V. p.* 152. Nos contra, quod per τὸν κλῆρον in ſcriptura ſacra non ſacri ordinis viri, ſed potius omnia eccleſiae membra denotentur, ex hocce Petri effato euincimus, quo presbyteros, *ne dominentur cleris*, adhortatur: μηδ' ὡς κατακυριεύοντες τῶν κλήρων· *I. epiſt. V. 3.* Non deſunt equidem, qui τῶν κλήρων nomine ordines ſacros inferiores denotari exiſtimant, argumentum hinc pro ſuprema epiſcoporum poteſtate capientes. Quod tamen quam abſonum ſit, vel inde intelligitur, quod apoſtolus ſtatim addit: ἀλλὰ τύποι γινόμενοι τȣ̃ ποιμνίȣ· *ſed qui exemplo ſitis gregi.* Per κλήρȣς enim eosdem intelligi, quos τȣ̃ ποιμνίȣ nomine deſignat, oppoſitionis ratio docet. Per *gregem* autem non clericos inferioris ordinis, ſed generatim omnes,

qui eccleſiam conſtituunt, ſignificari, vel inde liquet, quod non clericis tantum, ſed omnibus ſine diſcrimine, vitae ſanctae & integrae exemplum praeire epiſcopus debeat, ad quod ſeſe componant. Idque adeo manifeſtum eſt, vt ipſemet fateatur PETRVS de MARCA, κλήρες hoc loco gregem vniuerſum chriſtianorum, non autem ſolum clericorum ordinem denotare, *l. c.* §. *VIII. p. 290.* IOSEPHVS BINGHAMVS, vt antiquitatem huius diſtinctionis (inter *clericos* & *laicos*) contra NIC. RIGALTIVM, CLAVDIVM SALMASIVM & IOANNEM SELDENVM demonſtret, primo quidem teſtimonium aliquod CLEMENTIS Alexandrini profert, indeque concludit, nomen κλῆρος, *clerus*, peculiarem ſemper fuiſſe titulum eorum, qui ad miniſterium & cultum Dei fuerint ſeparati. Deinde, diſtinctionem hanc ab eccleſia iudaica originem ſuam ducere, CLEMENTIS Romani quodam effato comprobat; *origin. ſiue antiquitatum eccleſiaſt. lib. I. cap. V.* §. *II. p. 42.* Quemadmodum autem ex Alexandrini CLEMENTIS verbis nihil aliud colligi poteſt, quam, diſtinctionem hanc iam circa finem ſaeculi ſecundi receptam fuiſſe; quod haud difficulter largior; ita & Romanus ille CLEMENS hoc ſolum dicit, in eccleſia iudaica hocce inter clericos & laicos diſcrimen obtinuiſſe, quod itidem poſitum eſt extra controuerſiam. Iam ea aetate apud chriſtianos diſtinctionem hanc receptam fuiſſe, CLEMENS

ille

ille non dicit, adeoque hocce eius teſtimonio comprobari nequit. Diſcrimen aliquod inter ordinem docentium, quorſum & quosuis eccleſiae miniſtros refero, & diſcentium, ſiue auditorum, iam tempore apoſtolorum fuiſſe, non abnuo. Et hoc quidem ſenſu ſi quis diſtinctionem inter *clericos* & *laicos* adhibeat, non repugno. Sed quando vox *clericus* ita ſumitur, vt ſingularem quamdam ἐξοχὴν, qua in veteri teſtamento & eccleſia iudaica ſacri ordinis viri gauiſi ſunt, quaeue miniſtris eccleſiae in nouo teſtamento non debetur, ad quam illi reſpiciunt, qui diſtinctionis iſtius originem ex eccleſia iudaica repetunt, denotet; tum quidem & diſcrimen iſtud, & voces hoc ſenſu acceptas, iam in eccleſia apoſtolica obtinuiſſe, perperam dicitur, ſolidoque argumento probari nequit. Interim antiquiſſimam hanc eſſe diſtinctionem, etſi poſt apoſtolorum demum aetatem enatam, lubens fateor; nec malo eam introductam conſilio, exiſtimo; etſi deinceps alii, ad imperium aliquod ſacri ordinis adſerendum viris, in eccleſia Romana grauiter ea abuſi ſint. Vnde & factum, vt a nonnullis recentiori aetate diſcrimen hocce, quod inter *clericos* & *laicos* conſtituitur, inter cauſſas referatur, quae imperio poteſtatique papali incrementum dederint. Quod licet ita ſe habeat, non tamen obſtabit, quo minus diſtinctio haec in ſano ſobrioque ſenſu in eccleſiis proteſtantium retinea-

tur, ita, vt ea nihil aliud, quam quod ex ipſo docentium munere oritur, diſcrimen innuatur. Atque hoc ſi ſaluum integrumque maneat; perinde tandem erit, ſiue quis retinere iſtas voces, an reiicere velit. Atque ita iam olim hac de re pronuntiaui, in *praefat.* IOSEPHI BINGHAMI *originibus ſiue antiquitatib. eccleſiaſtic.* & quidem *volumini primo* praemiſſa *p. 7. & 8.* Ceterum & docentes & auditores in eccleſia apoſtolica communi chriſtianorum nomine veniebant; de cuius vocis origine varia obſeruari poſſent, niſi hoc iam a me factum eſſet, in *diſſertat. de origine, dignitate & vſu nominis chriſtiani*, quae exſtat in *ſyntagmate primo diſſertationum theologicar. p. 387. ſeqq.* vbi & de aliis nominibus, quibus chriſtiani olim adpellati ſunt, verba feci; de quibus & conferendus IOSEPHVS BINGHAMVS, *origin. ſiue antiquit. eccleſiaſtic. lib. I. cap. I. §. I. ſeqq. p. 1. ſeqq.*

*** Finis namque ſocietatis iſtius, quam eccleſiam vocamus, non alius eſt, vti iam diximus, quam vt homines in ea per verbum euangelii ad veram fidem, & hinc porro ad aeternam ſalutem perducantur; quorſum & ipſum miniſterium eccleſiaſticum comparatum eſt. Idque Paulus apoſtolus indicat, quando dicit: ὑπὲρ Χριςοῦ οὖν πρεσβεύομεν· *pro Chriſto itaque legatione fungimur, vt Deo per nos adhortante* (quare &) *rogamus pro Chriſto, reconci-*

conciliamini Deo, II. Cor. V. 20. Id namque verbi diuini miniſtri merito ſibi datum credunt, haec ſumma, hic ſcopus officii illorum eſt, vt homines Deo reconcilientur; quod fit, quando vera & non fucata fide meritum Chriſti apprehendunt, qua quidem ratione & ad vitam aeternam perducuntur. Hinc & idem apoſtolus officium illorum διακονίαν τῆς καταλλαγῆς, *miniſterium reconciliationis*, vocat, *verſ. 18.* apoſtolisque, adeoque & reliquis verbi diuini miniſtris, τὸν λόγον τῆς καταλλαγῆς *verbum reconciliationis* a Deo mandatum dicit, *verſ. 19.* Hunc ergo tum eccleſiae, tum miniſterii eccleſiaſtici, ſi conſideremus finem, ad eum obtinendum nihil minus, quam imperium aliquod, proprie ſic dictum, neceſſarium eſſe, eccleſiamque a ſocietate, in qua eiusmodi imperium requiritur, quam longiſſime remotam eſſe, ſtatim intelligimus. Apoſtolis quoque cum ſpecies quaedam iſtiusmòdi imperii in mentem veniſſet, aliter eos ipſe ſeruator ſapere iuſſit: *gentium reges in eas dominantur, quique imperant, gubernatores adpellantur; at vos non ita: quin veſtrum maximus perinde ſit ac minimus; & qui praeeſt, perinde ac qui miniſtrat; Luc. XXII. 25. 26.* Hinc & eius moniti probe memores numquam deinceps, quicquid imperii cuiusdam aut dominationis imaginem iis conciliare poterat, ſibi vindicarunt. Quin potius Paulus omnium apoſtolorum, & multo magis verbi di-

uini miniſtrorum nomine: *ſic de nobis exiſtiment homines, vt de Chriſti miniſtris, & diuinorum myſteriorum diſpenſatoribus*, I. Cor. IV. 1. Sic & Petrus, quod a magiſtro didicerat, aliis iterum inculcat: *paſcite illud ouile Chriſti, id non inuiti, ſed ſponte curantes; non auare, ſed alacriter*; μηδ' ὡς κατακυριεύοντες τῶν κλήρων, *neque vt gregibus imperantes, ſed vt qui ouilis exempla ſitis*, I. epiſt. V. 2. 3. Ad presbyteros dum hoc ſcripſit, ſemet συμπρεσβύτερον illorum vocauit, verſ. 1. vt indicaret, non minus ad ſe ipſum, quam ad alios hoc pertinere. Singulare quid equidem more ſuo hic comminiſcitur HENRICVS DODVVELLVS. Epiſtolam enim hancce Petri *encyclicam* fuiſſe contendit, perque varias eccleſias diſtribuendam, eamque ad presbyteros equidem, at non *vulgares illos atque gregarios*, ſed qui apoſtolorum collegae haberentur, quos ipſe compresbyteros adpellitet, hoc eſt, *presbyteriorum praeſides*, qui in ſingulis ciuitatibus conſtituti fuerint, ſcriptam eſſe. Hiſce itaque non tam dominationem & imperium, quam dominationis & imperii abuſum, a Petro prohiberi exiſtimat; idque, ex diſcrimine vocum κυριεύειν & κατακυριεύειν euincere adnititur. *Notetur*, inquit, *quod prohibetur ab apoſtolo non eſſe* κυριεύειν, *ſed* κατακυριεύειν, *non ipſum dominium, ſed vero iuſti dominii abuſum: erant igitur de iure presbyteri illi* κλήρων κύριοι. Idem etiam nullibi

libi manifeſtiora imperii, ſiue *poteſtatis coërcitionisque* veſtigia, quam in eccleſia apoſtolica ſibi inuenire videtur. Interim tamen τῶν κλήρων nomine non perſonas, ſed bona eccleſiaſtica, ſeu, vt ipſe loquitur, *hereditates eccleſiae dicatas* intelligit; *diſſertat. Cyprianica I.* quae eſt *de voce cleri ſacri ordinis propria*, §. *V. ſeqq. p. 4.* Quae quam inania ſint, & omni fundamento deſtituta, vt demonſtrem, neceſſe non eſt, cum id iam praeſtiterit vir doctiſſimus CHRISTOPHORVS MATTHAEVS PFAFFIVS, in *originib. iuris eccleſiaſtici cap. I.* ad *artic. II. p. 62.* vbi & ad alia argumenta, quae pro imperio eccleſiaſtico adferri ſolent, reſpondet.

Neque vero tantum euidentiſſima illa, quae commemorauimus, ſcripturae effata, quibus & alia adhuc, ſi opus eſſet, addi poſſent, noſtram confirmant ſententiam; ſed ipſa quoque eccleſiae apoſtolicae genuina facies ita comparata eſt, vt in ea nihil omnino, quod imperii cuiusdam, aut ſocietatis, quae ex imperantium ac parentium ordine conſtet, ſpeciem quamdam habeat, occurrat. Apoſtolorum non aliae partes erant, nec alias ſibi ſumebant, quam quae docentium eſſe ſolent. Errare magnopere, qui in iis principes, rerumque dominos ſibi conſpicere videntur, deinceps oſtendemus. Leges eos tuliſſe, aut legislatoriam ſibi vindicaſſe poteſtatem, non legimus. Quo loco decretum iſtud

concilii Hieroſolymitani habendum ſit, ex iis, quae ſuo loco de eo fuſe diſputauimus, patet. Si qui in eccleſia apoſtolica erant, qui ſui officii non obſeruabant rationem, quales fuiſſe, negandum non eſt, eos admonitionibus increpationibusque in rectum reducere tramitem, apoſtoli pariter, ac presbyteri ſuarum ducebant eſſe partium. Quarum non tantum in epiſtolis Pauli exempla quamplurima occurrunt; ſed ipſemet Timotheo & Tito ſuo, idem vt facerent, praecipit, *I. Tim. V. 20. II Tim. II. 25. Tit. I. 9. 13.* Id vero tantum abeſt, vt imperium aliquod indicet, vt potius euidenter inde intelligatur, non vt principes aut imperantes, ſed vt doctores eos ſe geſſiſſe, immo vt patres; quales ſe eſſe ipſimet etiam profeſſi ſunt; conf. *I. Cor. IV. 14. 15.* Gaudebant equidem apoſtoli poteſtate miraculoſa, poenas minus morigeris infligendi, qua &, licet raro admodum, vſi ſunt, *act. V. 5. 10. XIII. 11. I. Cor. V. 3. ſeqq. I. Tim. I. 20.* Ea vero cum ideo neceſſaria fuerit, quoniam imperio humano, facultateque eos, qui grauiora delicta committebant, puniendi deſtituerentur: confirmari inde potius noſtra ſententia poteſt, tantum abeſt, vt labefactetur. Nec ex excommunicatione quidquam, quod nobis aduerſetur, colligi poteſt. Etiamſi enim, eam in eccleſia apoſtolica vſitatam fuiſſe, non negem: cum tamen, ſi recte capiatur, omnisque abuſus abſit, ea nihil minus, quam poena ciuilis

uilis ſit; locum inuenire poteſt, vbi nullum eſt imperium. Haec omnia vero vt eo rectius intelligantur, haud perfunctorie obſeruandum, chriſtianos, ſi generatim ſpectentur, membra eſſe vnius *corporis myſtici*, cuius caput eſt Chriſtus, *Epheſ. I. 22. 23. V. 32.* adeoque non alio, quam vnius fidei & charitatis vinculo, eos inter ſe vniri; *Epheſ. IV. 3. 4.* ad externam etiam vnitatem conſenſum in doctrinae veritate, pront ea fundamentum fidei conſtituit, & legitima ſacramentorum adminiſtratione ſufficere, adeo vt capite quodam externo, vel alio externae vnitatis principio, vel etiam communi quodam eoque externo regimine, opus non ſit. Quae autem in certis locis conſtitutae ſunt eccleſiae, non aliter, quam aliae ſocietates particulares conſiderari poſſunt, quibus iura, quae vocantur, collegialia, recte tribuuntur, vt tamen imperio ſummorum imperantium ſubiectae maneant, etiam in iis, quae ad externam ſacrorum directionem ſpectant, ſi modo imperantes hanc curam in ſe ſuſcipere velint. Id vero cum tempore apoſtolorum non facerent; directio iſta omnino penes ipſas, ſub auſpiciis apoſtolorum, erat eccleſias. Idque cum temporis ratio & neceſſitas poſtularet; neutiquam inde colligi poſſe, ac ſi ſupremum illud ius ſacrorum penes eccleſiam eiusque miniſtros ſit, aut eccleſias poteſtati ſummorum imperantium non eſſe ſubiectas,

ctas, aut omnino eccleſiam reipublicae cuiusdam aut ſocietatis ciuilis, & quidem independentis, habere indolem, longe eſt manifeſtiſſimum.

Atque haec cum ita ſe habeant, maximopere eos falli, neceſſe eſt, qui, eccleſiam inſtar reipublicae concipientes, de forma regiminis, quae in ea olim obtinuerit, aut obtinere debeat, valde ſunt ſolliciti; num monarchica illa ſit, an ariſtocratica, an vero democratica? Hac in re enim, qui Romanae eccleſiae addicti ſunt, & quorum magnopere intereſt, vt omnibus perſuadeant, eccleſiam chriſtianam rempublicam quamdam eſſe, cuius ſupremum caput pontifex Romanus ſit, vehementer a ſe inuicem diſſentiunt. ROBERTVS BELLARMINVS monarchiam quamdam, temperatam ex ariſtocratia & democratia, in qua tamen monarchiae praecipuae partes ſint, ſtatuit, *de Romano pontifice lib. I. cap. I. p. 28.* Conſentiuntque in eo plerique romanenſium, pro monarchica regiminis forma, aut certe tali, in qua monarchia praeponderet, pugnantes; quorum haud paucos laudat DANIEL CHAMIERVS, *panſtrat. cathol. tom. II. lib. IX. cap. II. §. XVI. p. 148.* PETRVS DE MARCA, ſtatum eccleſiae itidem monarchicum, ſed ex ariſtocratico regimine temperatum eſſe, contendit, in *diſſertat. de diſcrimine clericor. & laicorum ex iure diuino, & de forma regiminis a Chriſto inſtituta in eccleſia,* quae

quae inter *diſſertationes* eius *eccleſiaſticas ſele-ctas*, operi *de concordia ſacerdotii & imperii* ſubnexas, *nona* eſt, *cap. III.* §. *IV. p. 299.* EDMVNDVS RICHERIVS, *Petrum numquam egiſſe monarcham*, diſerte adſerit, *ſed omnia negotia communi conſenſu definiuiſſe*; *hiſtor. concilior. general. lib. I. cap. I.* §. *V. p. m. 9.* MARCVS ANTONIVS DE DOMINIS in opere *de republ. eccleſiaſt.* praeſertim *libro primo*, id ex inſtituto agit, vt formam ariſtocraticam non ſine aliqua democratiae admixtione defendat, refutatus ideo a NICOLAO COEFFETEAV, in *libris IV. de monarchia eccleſiae catholicae & Romanae*, MARTINO BECANO, *libris IV. de republica eccleſiaſtica*, aliisque. At potuiſſent viri iſti docti facile & labore hocce & contentione ſuperſedere, ſi modo verba ſeruatoris optimi: *regnum meum huius mundi non eſt, Ioan. XVIII. 36.* ſecum rite perpendere voluiſſent. Hinc enim vt intelligitur, ſeruatori noſtro numquam conſtitutum fuiſſe, imperium aliquod externum, ſiue rempublicam condere, ſiquidem regnum eius mere ſpirituale eſt; ita & in eccleſia reipublicae cuiusdam, cuius aut monarchica, aut ariſtocratica, aut democratica, aut ex hiſce, vel horum quibusdam compoſita forma fuerit, imago fruſtra quaeritur. Principatum aliquem aut imperium vt numquam ipſimet ſibi arrogarunt apoſtoli; ita & magiſtra-

ſtratum quemdam, qui toti & vniuerſae eccleſiae praeeſſet, aut aliud quid, quod eccleſiae vniuerſae ſpeciem quamdam reipublicae conciliaret, eos conſtituiſſe, non legimus, nec vllo idoneo comprobari argumento poteſt. Particulares hinc inde plantarunt eccleſias, fidei & charitatis vinculo inter ſe coniunctas; ſed communi cuidam imperio neutiquam ſubiectas. In iſtis autem eccleſiis particularibus nihil aliud, quam docentium miniſtrantiumque, qui ab ipſis iſtis eccleſiis conſtituebantur, & auditorum ordo conſpiciebatur; adeoque nihil minus, quam imperii cuiusdam, aut reipublicae deprehendebatur ſpecies. Vnde & iſti, qui in particularibus eccleſiis rerum publicarum illas ſe inuenire poſſe formas putant, maximopere falluntur. Non deſunt rurſus viri docti, qui in eccleſiae conſtitutione, aut templi Hieroſolymitani, aut ſynedrii, aut ſynagogae iudaicae quamdam deprehendiſſe imaginem ſibi videntur; quorum ſententias refert CHRISTOPHORVS MATTHAEVS PFAFFIVS, in *originib. iuris eccleſ. cap. II. artic. III. p. 88. ſeqq.* Sed illi, qui in templo Hieroſolymitano, aut potius ſacerdotio veteris teſtamenti, vel etiam ſynedrio, imaginem quamdam hierarchiae eccleſiaſticae noui teſtamenti inueniſſe ſibi viſi ſunt, vt haud obſcure ſignificant, ſe eccleſiam vniuerſam, inſtar reipublicae cuiusdam, concipere; ita mirum non eſt, comparationem

hancce

hancce non tantum nonnullis ex Romanae eccleſiae addictis, ſed & quibusdam hierarchiae eccleſiaſticae in Anglia defenſoribus placuiſſe, ſpeciatim & viro longe doctiſſimo IACOBO VSSERIO, *de origine epiſcoporum & metropolitanor. p. m. 2.* editionis, quae Bremae anno MDCCI. prodiit. Cumque adeo de eccleſia chriſtiana ſecus, quam decebat, exiſtiment; cur haecce illorum merito reiiciatur ſententia, liquet. Accedit, quod templum Hieroſolymitanum & ſacerdotium Leuiticum veteris teſtamenti imaginem rerum mere ſpiritualium exhibeat, in quarum numerum, externum eccleſiae regimen referri nequit. Qui cum ſynagoga iudaica eccleſiam chriſtianam, ſpeciatim apoſtolicam, conferunt, quod poſt HVGONEM GROTIVM, IOAN. SELDENVM, IOAN. LIGHTFOOTVM, aliosque, magno ſtudio CAMPEGIVS VITRINGA fecit, in *tribus de ſynagoga veteri libris*, Franequerae anno MDCXCVI. editis, vt ad particularium eccleſiarum oeconomiam praecipue reſpiciunt; ita & nihil, quod naturae ac indoli earum repugnet, adſerunt, cum & ſynagogae quamdam docentium & auditorum, non autem imperantium & parentium ſocietatem exhibuerint; ne quid de eo dicam, quod veſtigia quaedam rituum iudaicorum in eccleſia apoſtolica obſeruari queant. Si tamen dicendum, quod res eſt, non admodum veroſimile

eſt,

eſt, apoſtolos, aut qui ea aetate eccleſiis praeerant, ſynagogam iudaicam poſtliminio reuocare voluiſſe, quin potius de doctrinae euangelicae propagatione & conſeruatione, fideque per charitatem efficaci vnice ſolliciti, ſi quid in externis conſtituendum erat, non quid ſynagogae ratio, ſed quid neceſſitas, ſalusque & vtilitas eccleſiae poſtularet, ſpectabant.

Ex iis autem, quae hucusque diſputauimus, diiudicare etiam licebit, quid de voce *hierarchia* ſentiendum ſit. Cum enim ea imperium aliquod ſacrum ſignificet; parum apte de iis, qui docentium & miniſtrantium munere in eccleſia funguntur, adhibetur. Idque nonnulli iam in ipſo concilio Tridentino, teſte PETRO SVAVI POLANO, obſeruarunt, qui *hierodiaconiam* potius, aut *hieroduliam*, quam *hierarchiam* in eccleſia ſtatuendam eſſe contenderunt; in *hiſtor. concil. Trid. lib. VIII. p. 1277.* Poteſt tamen retineri, ſi ita capiatur, vt ea nihil aliud, quam ordo docentium & miniſtrantium in eccleſia denotetur; quo quidem ſenſu & a nobis vſurpabitur.

§. II.

In hierarchia itaque eccleſiae apoſtolicae rite diiudicanda, chariſmata primum

mum diſtinguenda ſunt ab *officiis* ſeu *muneribus*, quamuis interdum vtraque coniungi ſoleant. Deinde ad officia ſiue munera quod attinet; *ordinaria* iterum ab *extraordinariis* diſcernenda ſunt, quorum illa ſemper in omnibus eccleſiis locum inueniunt, haec autem eccleſiae apoſtolicae propria fuerunt, & peculiaria. *

* Vt eo rectius hic procedamus, recitabimus primum ſcripturae ſacrae quaedam effata, in quibus hierarchia eccleſiae apoſtolicae ſummatim exhibetur. Inter ea ſtatim ſe iſtud Pauli apoſtoli nobis offert, quod *I. Cor. XII. 28. ſeqq.* exſtat. Verba haec ſunt: *Et alios ſtatuit Deus in eccleſia primum apoſtolos, deinde prophetas, tertio doctores, deinde portenta, deinde ſanationum dotes, adminicula, gubernationes, genera linguarum. Numquid omnes ſunt apoſtoli? numquid omnes prophetae? numquid omnes doctores? numquid omnes portentifici? numquid omnes habent ſanationum dotes? numquid omnes linguis loquuntur? numquid omnes interpretantur? Affectate ſane praeſtantiſſimas quisque dotes &c.* Praeter chariſmata, ſeu eos, qui certis chariſmatibus a Deo inſtructi erant, varia officia commemorat, eaque a Deo ipſo in eccleſia conſtituta eſſe diſerte docet: καὶ οὓς μὲν ἔθετο ὁ Θεὸς &c. Hac enim ratione Deus, ſingu-

ſingulari ſua benignitate permotus, eccleſiae commodis conſulere voluit, ne quid, quod ad eam plantandam, conſeruandam, propagandam pertinet, deeſſet. Ad tres autem omnes illi, quorum opera Deus in eccleſia apoſtolica vti voluit, quorumue apoſtolus hic mentionem facit, reuocari claſſes poſſunt; quarum prima eſt *docentium*, altera *miracula patrantium*, tertia *alia munia adminiſtrantium*. Docentium ideo primo loco meminit, non, quod illorum aliquod in reliquos ſit imperium, aut ciuilis quaedam ἐξοχὴ, ſed quia ipſa illa functio praeſtantiſſima eſt ob vtilitatem, immo prorſus neceſſaria, adeo vt ſine ea eccleſia nec conſeruari nec propagari queat; immo & ſine ea reliquorum tum donorum tum officiorum aut nullus, aut exiguus futurus fuiſſet vſus. Doctores autem iſti eccleſiae vel extraordinarii erant, ad certum tantum tempus a Deo excitati & conſtituti, vel ordinarii, quorum numquam carere eccleſia opera poteſt. Inter illos *apoſtoli* referuntur, atque *prophetae*; quorum illi diuini ſpiritus adflatu, extra erroris periculum conſtituti, totius orbis exſtitere doctores, & eccleſiarum omnium fundamenta iecerunt; meritoque adeo ob muneris praeſtantiam, & vtilitatem, quae inde in eccleſiam vniuerſam redundabat, vnice aeſtimandam, primum in ordine ſacro occupant locum. His adiunguntur *prophetae*; quod tamen non vna

ratione

ratione accipi nomen poteſt. Interdum enim illi eo veniunt, quibus reuelationes quaedam a Deo immediate obtingebant, quales & in eccleſia apoſtolica exſtitiſſe, conſtat. Interdum vero & illi, qui ſingulari dono ſcripturam ſacram interpretandi erant inſtructi, ita adpellitabantur; qua de re deinceps plura dicemus. Licet vero & illorum, quibus Deus ſubinde immediate quaedam reuelabat, magna merito eſſet dignitas; apoſtolis tamen non ſine ratione poſtponebantur, vtpote quorum in conſeruanda & propaganda doctrina ſalutari illuſtrior erat opera, ad quam & amplioribus inſtructi erant donis, iis ſcilicet, quibus vniuerſi orbis doctores gaudere debebant; cum prophetarum iſtae reuelationes tantum ad particularia quaedam ſpectaſſe videantur; conf. *act. XXI. 10. 11.* Doctores hoſce *extraordinarios*, apoſtolos & prophetas, excipiebant διδάσκαλοι, *ordinarii doctores*, qui & alio nomine *paſtores*, *epiſcopi*, & *presbyteri* vocantur. Horum enim praecipuum munus fuiſſe, docere alios & erudire ad pietatem, dubitari nequit, & diſerte apoſtolus teſtatur, quando epiſcopum eſſe vult διδακτικὸν *I. Tim. III. 2.* & ἀντεχόμενον τȢ κατὰ τὴν διδαχὴν πιςȢ̃ λόγȢ *Tit. I. 9.* Simul tamen ea omnia huc referre licet, quae neceſſaria erant, vt doctorum rite fungi officio, & doctrinae etiam in auditoribus ſuis percipere fructus poſſent. Atque

 haec

haec cum fuerit prima claſſis, ſcilicet *docentium*, iam ſequitur altera illorum, qui dono quodam, ſeu charifmate ſingulari, ea agendi, quae naturae vim ſuperant, inſtructi erant. Atque hos primum generatim voce δυνάμεις apoſtolus deſignat, eiusmodi potentiam, quae naturae limitibus non contineatur, ſed Deum ipſum auctorem habeat, innuens. Quod quidem cum in morborum ſanationibus, & vſu linguarum, quas quis non didicerat, ſeſe exſereret; horum quoque chariſmatum ſpeciatim mentionem facit: εἶτα χαρίσματα ἰαμάτων, & rurſus, γένη γλωσσῶν· Enimuero licet haec chariſmata, aliaque, coniunctim ſumta, apoſtolis quoque conceſſa fuerint, vt iis, quando eccleſiae vtilitas hoc poſtularet, vti poſſent; videntur tamen & alii exſtitiſſe, qui non quidem coniunctim omnibus, ſed ſingulatim hoc aut illo chariſmate gauiſi ſint. Dona autem haecce ſiue chariſmata extraordinaria fuiſſe, & apoſtolicae eccleſiae propria, quae & ſucceſſu temporis deſierint, vt moneam, neceſſe non eſt: cum nemini hoc ignotum eſſe queat. In tertia tandem claſſe apoſtolus primum commemorat ἀντιλήψεις, qua voce HVGO quidem GROTIVS ſignificari putat praeſides presbyterii, qui populum officii ſui commonefacere ſoliti fuerint, ideoque παρακαλοῦντες *Rom. XII. 8.* dicantur. Sed ſine ratione; cum, ipſomet fatente, ἀντιλαμβάνεσθαι

νεσθαι nihil aliud ſignificet, quam curam alicuius rei gerere. Rectius itaque intelliguntur qui aegrotis opitulabantur ; quemadmodum & Paulus ad ſeniores eccleſiae Epheſinae dicit, ſe exemplum iis reliquiſſe, quo pacto *ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν ἀσθενούντων*, *adiuuare infirmos vel aegrotos* debeant, *act. XX. 35.* Sequuntur κυβερνήσεις *gubernationes*, ſeu adminiſtrationes ac diſpenſationes rerum temporalium, quae, vt pauperum quoque cura haberetur, in eccleſia erant neceſſariae. Eamque ob cauſſam in eccleſia Hieroſolymitana diaconi ſunt conſtituti, cuius exemplum quin & aliae eccleſiae imitatae ſint, non eſt, quod dubitemus. Nec obſtat quicquam, quo minus ad diaconos iſtos hic reſpicere Paulum exiſtimemus ; immo admodum hoc eſt veroſimile, cum ratio non adpareat, cur nullam illorum facere voluiſſet mentionem. Immo & ad eosdem τὰς ἀντιλήψεις referre licet. Tametſi enim diaconorum fuerit, pauperum curam gerere, eumque in finem bona eccleſiae adminiſtrare; vt tamen aliquando & aegrotis, aliorum auxilio deſtitutis, opitularentur, ab illorum officio neutiquam alienum fuit. Cuncta autem hac ratione longe rectius ſibi conſtant, quam ſi per κυβερνήσεις *presbyteros* intelligamus, *qui non operantur in verbo*, *ſed ſolummodo regimen eccleſiae dirigunt*, quae SALOMONIS VAN TIL eſt ſententia, in *commentar.* ad *h. l. p. 81.*

Multo minus audiendi ſunt, qui ex voce *κυβερνήσεις*, neſcio quos imperantes in eccleſia apoſtolica exſtitiſſe, colligunt, inde vt euincant, eccleſiae ipſi imperium aliquod ſummum, ſeu ius ſupremum circa ſacra, recte tribui, quod deinceps in principes rerumque dominos tranſtulerit. Vehementer enim eos hac in re falli, abunde a me demonſtratum in *inſtitutionib. theolog. dogm. lib. V. cap. IV.* ad §. *XXVI. p. 1757.*

Alterum, quod hic in cenſum venit teſtimonium, & in quo hierarchia eccleſiae apoſtolicae ſummatim deſcribitur, illud eſt, quod *Epheſ. IV. 11.* exſtat: *atque is* (Chriſtus) *partim apoſtolos, partim prophetas, partim euangeliſtas, partim paſtores & doctores dedit.* Plane ſibi conſtat apoſtolus; cumque primarium eccleſiae ordinem, videlicet *docentium*, hic tantum commemoret, rurſus primum *extraordinariorum*, tum *ordinariorum* mentionem iniicit. Ad priorem claſſem itidem refert *apoſtolos* & *prophetas*, quibus hoc loco addit *euangeliſtas*, quos forte in epiſtola ad Corinthios ſub apoſtolorum nomine comprehenderat, eo quod apoſtolorum comites, & quodammodo *συνεργοὶ* eſſent. Non vna equidem doctorum virorum, quinam hic per euangeliſtas intelligantur, eſt ſententia; ſed hac de re deinceps erit dicendi occaſio. Poſteriorem claſſem, *doctorum* ſcilicet *ordinariorum*, conſtituunt

tuunt ποιμένες καὶ διδάσκαλοι. Vbi, quin per *paſtores* presbyteros atque epiſcopos intelligat, nullum prorſus eſt dubium. Dum autem ab iis τοὺς διδασκάλους ſeu *doctores* diſcernit; nonnulli quidem, doctorum nomine eos venire, exiſtimant, qui ſcholis ſeu erudiendae iuuentuti fuerint praefecti; cum paſtorum nomine illi deſignentur, qui ipſi eccleſiae praefuerint. Sed, an ea iam aetate ſcholae apud chriſtianos fuerint, aut doctores erudiendae iuuentuti praefecti, merito dubitatur. Alii rurſus vtroque equidem nomine eos, qui eccleſiae praefuerunt, denotari contendunt: verum cum non omnes ſimul διδάσκαλοι fuerint, Paulum hac voce eos, qui paſtorum nobiliſſimi & praeſtantiſſimi fuerint, indicare voluiſſe. Ita SALOMO VAN TIL, in *commentar.* ad *h. l. p.* 225. Sed obſtare huic opinioni videtur, quod omnes paſtores, ſeu epiſcopi, vt antea probauimus, munere docendi fungi debuerint. Cumque paſtores dicti ſint, quod eorum eſſet paſcere gregem; quo pacto hoc ſine inſtitutione, aut verbi diuini tractatione fieri potuerit, vix capi poteſt. Interim ſi quis hocce inter paſtores & doctores ita explicauerit diſcrimen, quod poſteriori nomine illi paſtores, ſeu epiſcopi indicentur, qui peculiari quodam ad docendum populumue erudiendum dono gauiſi fuerint, me ſibi non repugnantem habebit. Nihil tamen etiam obſtat, quo mi-

nus συνωνυμικῶς has voces a Paulo poſitas dicamus, vt διδασκάλȣς adpellitet, quos ποιμένας vocauerat, praeſertim cum eos ſub vno articulo coniungat: τȣ̀ς δὲ ποιμένας, καὶ διδασκάλȣς; quod & SALOMONI VAN TIL *l. c.* obſeruatum.

Addimus tertium locum *Rom. XII. 4. ſeqq. Vt enim*, inquit ibi apoſtolus, *vno in corpore multa membra habemus, quae membra non omnia idem opus habeant; ſic multi ſumus vnum corpus in Chriſto, inuicem alii aliorum membra; ſed qui dotes pro collato in nos beneficio* (χαρίσματα κατὰ τὴν χάριν τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν) *varias habeamus; ſiue prophetiam, ſecundum analogiam fidei; ſiue miniſterium* (διακονίαν) *ad miniſtrandum* (ἐν διακονίᾳ;) *ſiue quis doceat, ad docendum; ſiue cohortetur, ad cohortandum; ſiue ſit diſtributor, vt ſincere; ſiue praeſit, vt ſedulo; ſiue largiatur, vt hilare faciat.* Hic apoſtolus equidem de chariſmatibus loquitur, quae ab ipſis officiis ſeu muneribus probe ſunt diſtinguenda. Vehementerque falleretur, qui totidem hinc in eccleſia apoſtolica fuiſſe officia colligeret, quot apoſtolus chariſmata commemorat. Dum tamen inter ea quaedam χαρίσματα ſunt, quae certis officiis fuere propria; ad ea ſimul apoſtolus hic reſpicit. Atque huc προφητεία ſpectat, quam, ceu χάρισμα longe nobiliſſimum & eccleſiae vtiliſſimum

liſſimum, primo ſtatim loco commemorat. Per eam vero hic non χάρισμα vaticinandi, ſeu futura praedicendi, aut diuinarum rerum reuelationem, quae immediate a Deo proficiſcitur; ſed donum aliquod ſingulare ſcripturam ſacram interpretandi, vt alias quoque ea vox ſumi ſolet, intelligit. In priori enim ſenſu eam vocem hic accipi non poſſe, vel inde patet, quod prophetis, ex inſtinctu & adflatu diuino loquentibus, regula quaedam atque norma praeſcribi nequeat; quam tamen apoſtolus omnino per τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως indicat. Falliturque adeo HVGO GROTIVS, dum, vocem προφητεία ita accipiens, ſenſum eſſe putat: prout quilibet maiorem vel minorem prophetiae gradum a Deo conſequutus eſt, hac menſura contentus ſit; quorſum & verſio SEBASTIANI CASTALIONIS tendit: *vt diuinationem, pro fidei portione.* Inde vero etiam patet, quod per *fidem* hoc loco ipſa doctrina fidei intelligenda ſit, quippe quae ſola ἀναλογίαν iſtam, ſiue concentum & conſenſum partium fundamentalium admittit, quam apoſtolus hic, ceu normam quamdam ac regulam τῆς προφητείας ſeu interpretationis ſcripturae ſacrae commendat. Ita ergo, ſi verba haec, prout decet, accipiantur; non poteſt non per προφητείαν χάρισμα aliquod intelligi, quod doctoribus eccleſiae apoſtolicae proprium fuit; ad quorum adeo

ſimul officium Paulus hic reſpicit. Non omnes autem doctores hocce chariſmate gaudebant. Vnde ab iis, qui eo inſtructi erant, reliquos diſerte diſtinguit : εἴτε ὁ διδάσκων, ἐν διδασκαλίᾳ. Vnum munus ſeu officium erat, ſed χαρίσματα diuerſa. Eademque ratione intelligendum, quod deinceps dicit ; ὁ προϊστάμενος ἐν σπουδῇ· A doctoribus enim, ſi ipſum munus, ſeu officium, ſpectes, non erant diuerſi οἱ προϊστάμενοι, hoc eſt, epiſcopi & presbyteri ; etſi nonnulli peculiari chariſmate ea, quae ad inſpectionem & directionem eccleſiae ſpectabant, rite adminiſtrandi eſſent inſtructi. Diaconorum denique mentionem facit, dum dicit : εἴτε διακονίαν, ἐν τῇ διακονίᾳ· Quin enim ad eos reſpiciat, qui ſpeciatim in eccleſia apoſtolica diaconi dicti ſunt, vix dubitari poteſt. Iam ſi paullo accuratius, quae in tribus hiſce, quae commemorauimus, locis dicuntur, perpendamus, patebit, ſi a chariſmatibus atque officiis extraordinariis, & eccleſiae apoſtolicae propriis, diſcedamus, vnicum tantum remanere, qui eccleſiae vniuerſae communis, & a Deo ipſo conſtitutus ſit, docentium, ſiue epiſcoporum vel presbyterorum ordinem, quamuis & horum diuerſa chariſmata eſſe queant. De diaconis quid ſentiendum ſit, deinceps dicemus.

Cum

Cum autem inter doctores extraordinarios eccleſiae apoſtolicae, praeter apoſtolos, *prophetas* quoque retulerimus, de his ſpeciatim aliquid addere, operae pretium fuerit. De illis enim in ſequentibus ex inſtituto verba faciemus. Repetendum autem, quod iam antea indicauimus, *prophetarum* nomine in ſenſu ſtrictiori interdum eos venire, quibus reuelationes a Deo immediate obtingunt, adeoque vaticinandi, ac futura praedicendi facultate pollent. Atque tales in eccleſia apoſtolica exſtitiſſe prophetas, vel Agabi exemplo conſtat *act. XI. 28. XXI. 10. 11.* itemque filiarum Philippi, *act. XXI. 9.* confer & *act. XXI. 4.* Referunt huc quoque nonnulli, quod ordinatio Timothei διὰ πϱοφητείας facta dicitur, *I. Tim. IV. 14.* conf. & *I. Tim. I. 18.* Atque hoc ſenſu qui prophetae dicuntur, iure meritoque inter doctores extraordinarios referuntur; quamquam, ſi dicendum, quod res eſt, non tam ordinem quemdam peculiarem conſtituerint, quam ſingulari quodam chariſmate gauiſi ſint. An & quousque apoſtoli, ſecundum hancce ſignificationem, prophetae dici queant? diſquirit HERMANNVS WITSIVS, & cum, in quonam apoſtoli & prophetae conuenerint, & rurſus a ſe inuicem diſtincti fuerint, explicaſſet, recte tandem concludit: *prophetis autem omnibus maiores fuerunt* (apoſtoli) *in eo, quod cum adflatus prophetarum accederent & recederent,*

prout Deo libitum ſuit, lux ea, quae diuinitus in mentes apoſtolorum infuſa eſt, perpetuo eos comitabatur; miſcellan. ſacror. part. I. lib. I. cap. XXI. §. XLV. p. 209. Interdum vero vox προφητεία ita ſumitur, vt donum aliquod ſingulare ſcripturam ſacram interpretandi ſignificet. Quod tamen nonnulli ita accipiunt, vt in eccleſia apoſtolica, eos prophetas dictos, contendant, qui ſingulari ſacrarum litterarum peritia praediti, extraordinario ſpiritus ſancti dono antiquas prophetias interpretabantur, ea, quae facta narrabantur ab apoſtolis & euangeliſtis, conferentes cum priſcis vaticiniis, & ex iis oſtendentes, ita fieri debuiſſe, atque ita ex Moſe & prophetis veritatem euangelii demonſtrantes. Ita HERMANNVS WITSIVS *l. c.* Nec abludit, vt alios taceam, SALOMO VAN TIL, *prophetas* dictos, adſerens, qui *euangelium cum prophetiis conferebant, & per prophetas confirmabant.* Et hinc rationem arceſſit, cur prophetae primo poſt apoſtolos loco ponantur. *Ex prophetiis enim*, inquit, *infideles quam maxime conuincendi erant de diuinitate euangelii;* in *commentar.* ad *I Cor. XII. 28. p. 81.* Et tales quidem prophetas *I. Cor. XII. 28.* & *Epheſ. IV. 11.* intelligi, viri iſti docti, aliique, exiſtimant. Qua ratione prophetae inter doctores eccleſiae, & quidem praecipuos, ſed itidem extraordinarios referendi erunt, cum iſti, donum illud, quo inſtructi fuerint, extraordinarium

rium fuiſſe, exiſtiment. Eiusmodi prophetae illi quoque fuiſſe cenſentur, quorum *act. XIII. 1.* fit mentio, cum Lucas dicit: *Erant Antiochiae in ea, quae* (ibi) *erat eccleſia prophetae & doctores &c.* quamuis non deſint, qui contendunt, tales ibi prophetas intelligi, qui futura praedixerunt. Iudam autem cognomento Barnabam, atque Silam, qui *actor. XV. 32.* laudantur, in illorum prophetarum numerum referendos eſſe, qui ſingulari chariſmate ſcripturam ſacram interpretandi inſtructi fuerunt, ſupra iam obſeruauimus, *cap. IV.* ad *§. IV. p. 249.* Nec aliud quid, quam donum iſtud ſingulare ſcripturam ſacram interpretandi, Paulum apoſtolum *I. Cor. XIV. 1. ſeqq.* vbi donum prophetiae cum dono linguarum confert, intelligere, vix dubitabit, qui cuncta paullo accuratius ponderauerit. In aliam tamen ingreſſus eſt ſententiam ANTONIVS VAN DALE, in *diſſert. de vera & falſa prophetia, part. I. cap. III. p. 201. ſeqq.* vbi ex inſtituto id agit, vt, quid *I. Cor. XIV.* per *prophetas* & *prophetiam* intelligatur, inquirat. Cumprimis illorum reiicit ſententiam, qui prophetiam, de qua ibi apoſtolus loquitur, in pio ſolum motu atque inſtinctu, (non autem extraordinario ſpiritus ſancti, ſeu miraculoſo) loquendi vel docendi, ad aedificationem eccleſiae, conſtitiſſe, arbitrantur. Ipſe contra, de eiusmodi prophetis ibi ſermonem eſſe, adſerit, quibus reuelationes a Deo immediate obti-

obtigerint. Hi itaque licet habuerint facultatem, ea, quae ſibi reuelata eſſent, in conuentibus chriſtianorum proponendi, vt tamen cuncta ordine & ſine confuſione agerentur, voluiſſe apoſtolum, vt, licet duo aut tres prophetae aliquam reuelationem, diuinitus ſibi datam, haberent; tacerent tamen, ſi alii cuidam prophetae eodem tempore praeſenti aliquid maioris momenti reuelatum fuiſſet, aut ſi idem ſimul mandatum proloquendi accepiſſet. Eius rei rationem reddere apoſtolum, quando dicit: *ſpiritus prophetarum prophetis eſſe ſubiectos*, *verſ. 32.* hoc eſt, reuelationes iſtas, quae prophetis obtigerint, ita eſſe comparatas, vt neutiquam prophetae eas ſine vllo temporis aut modi intuitu in publicum proferre coacti fuerint. Quod autem ad *diſcretionem ſpirituum*, ſeu examen prophetarum attinet, illud non ita inſtituendum fuiſſe, exiſtimat, num prophetae aut bene, aut minus bene, aut male (ſiue non ad rem, ſiue non ſecundum ſcientiam) adeoque aut ſecundum, aut contra veram doctrinam; ſed an vere ex impulſu ſpiritus ſancti ea loquerentur, quae in eccleſia proferebant; *l. c. p. 206.* Vt ergo non aliam, quam quae immediate ex ſpiritus ſancti reuelatione profecta fuit, in eccleſia apoſtolica prophetiam admittit; ita eam prophetiam, quae in ſcripturae ſacrae explicatione conſiſtit, tum demum exortam putat, cum nonnulli in veteri eccleſia nomina apoſtolorum tem-

tempore recepta ad ſuae aetatis homines accommodarent. Hinc *prima*, inquit, *initia huius denominationis* (*ratione prophetarum &c.*) *videmus in ſcriptoribus latinae eccleſiae, inter quos ſcriptor ille, qui commentatus in epiſtolas apoſtolicas vulgo pro Ambroſio venit ac circa annum CCCLXXX. ſcripſit, ita loquitur &c. l. c. cap. IV. p. 223.* Verum Paulum apoſtolum per τὴν προφητείαν explicationem quamdam ſcripturarum intelligere, ex comparatione cum dono linguarum luculentius conſtat, quam vt negari aut in dubium vocari queat. Acceſſiſſe quoque donum aliquod extraordinarium, ſeu ſupernaturale, ſaltem interdum aut plerumque, vel inde manifeſtum eſt, quod apoſtolus *verſ. 30.* diſerte reuelationis mentionem facit. Interim vtique non obſtabat, quo minus in prophetia illa, ſeu ſcripturae explicatione, & dogmatum ex ea confirmatione, quando in eccleſia proponenda erat, certus ordo obſeruaretur. Immo in hanc quoque cuncta longe rectius quadrant, quam in alias quasdam reuelationes, praeſertim διάκρισις illa, de qua Paulus loquitur, quando *prophetae*, inquit, *duo treſue loquantur*, (vnus poſt alterum, non autem omnes ſimul, nec etiam plures, ne nimia multitudine auditores obruerentur) *& alii*, (eadem peritia ſcripturam explicandi & in vaticiniis prophetarum Chriſtum quaerendi praediti) *διακρινέτωσαν diiudicent*, an iſta ſcripturae explica-

plicatio recte ſeſe habeat. De ſpirituum enim exploratione, ſeu diiudicatione, num quis verus aut falſus propheta ſit, hic ſermonem eſſe, ex orationis ſerie non colligas. *Quod ſi quid alii*, ita pergit, *ſedenti patefactum fuerit* (ex ſingulari reuelatione) *primus ſileto*, (hoc eſt, illi etiam locum loquendi concedat nec ſibi ſoli diſſerendi facultatem vindicet) *poteſtis enim omnes ſingulatim prophetare*, (ſcripturam explicare, & ex ea euangelii dogmata demonſtrare) *vt omnes diſcant, & omnes confirmentur; & prophetarum ſpiritus ſeſe prophetis ſubmittant*; aut potius: *prophetarum ſpiritus ſubiectus eſt prophetis*; quod quidem tum intuitu ipſius prophetantis intelligi poteſt, vt ſenſus ſit, in poteſtate ipſius prophetantis ſeu ſcripturam explicantis poſitum eſſe, cohibere dicendi, quo fertur, impetum, & quae proponenda erant, in aliud tempus differre, ſi ordinis ratio, & confuſionis euitatio, id ſuadeat; tum intuitu aliorum, quorum erat, vt antea dictum, diiudicare, num ſcripturae explicatio, aut vaticiniorum applicatio, recte ſe haberet; quod & nemo, ne ſolus ſibi ſapere videretur, aegre ferre debebat. Ad linguarum donum quod attinet, cuius non ſemel quoque hic ſit mentio, id quidem initio apoſtolis a Deo fuit conceſſum, qui & ſine eodem munere ſuo apoſtolico fungi non potuiſſent. Deinde tamen Deo & aliis hoc largiri placuit, haud dubie eum in finem, vt eodem itidem ad

alios,

alios, ſi occaſio ita ferret, erudiendos vterentur. Id tamen non omnes ea, qua decet, feciſſe ratione, ex hacce ipſa Pauli vtriusque doni, & linguarum & prophetiae, comparatione, abunde condiſcimus. Lectu digna, quae hac de re obſeruat IOAN. CLERICVS, in *notis ad Hammondum*, & quidem ad *I. Cor. XIV. verſ. 1.*

§. III.

Inter doctores eccleſiae apoſtolicae proprios eminent, primumque merito locum tenent ipſi *apoſtoli*, quorum opera in eccleſia plantanda neceſſaria fuit, qui & eiusmodi donis a Deo fuerunt inſtructi, quibus ad ea omnia, quae muneris illorum ratio ſcopusque requirebat, peragenda & adminiſtranda apti reddebantur. * Hisce autem tum ſeptuaginta iſtos diſcipulos, ab ipſomet Chriſto electos, ceu *apoſtolos ſecundarios*, ** tum & apoſtolorum comites & miniſtros *euangeliſtas* merito adiungimus. ***

* Licet vox ἀπόστολος apud Graecos, eosque ethnicos fuerit vſitata, rectius tamen ſentiunt, qui ſignificationis, quam hic obtinet, originem ab vſu Ebraeorum deriuant, vt adeo vocibus מלאך itemque שלוח vel שליח reſpondeat. Ad vocem equidem מלאך quod attinet, ea plerumque per ἀγγέλους redditur; cum

cum autem ea vox ambigua ſit, variasque ſignificationes admittat, non ſine ratione ἀπόστολοι potius dicti ſunt, vt ab *angelo foederis*, ſeu *angelo domini*, qui eſt ipſe filius Dei, itemque ab huius praecurſore, Ioanne baptiſta, qui itidem ἄγγελος κυρίου vocatur, *Malach. III. 1. Matth. XI. 10.* diſcernerentur; ne quid de eo dicam, quod vox ἀπόστολος melius officium apoſtolorum, quam vox ἄγγελος exprimat. Eminentiſſimo modo Chriſtus ipſe a Paulo ἀπόστολος vocatur, quemadmodum & ea ratione מלאך *angelus* dici ſolet. *Proinde*, inquit, *fratres ſancti coeleſtis vocationis participes, conſiderate* τὸν ἀπόστολον, *apoſtolum & pontificem profeſſionis noſtrae*, *Ebr. III. 1.* Erat vtique Chriſtus *apoſtolus*, ſeu legatus Dei potius, hoc eſt, ab eo miſſus; ſed vt inter illum intuitu & mittentis, & miſſi, & ipſius miſſionis eiusque finis, ac reliquos apoſtolos maximum intercederet diſcrimen. Idque vt indicaret Paulus, eum non tantum ἀπόστολον, ſed & ἀρχιερέα, *pontificem*, ſeu *ſummum ſacerdotem* vocat, ſimulque, vt eum a pontificibus ſummis Iudaeorum diſtingueret, addit: τῆς ὁμολογίας ἡμῶν, *conuentionis*, ſeu *pacti nobiscum*, vel etiam ὃν ὁμολογοῦμεν, *quem confitemur*, ſincera & publica fidei profeſſione. De apoſtolis autem, a Chriſto ipſo conſtitutis, ſi ſermo inſtituatur, iterum obſeruandum, vocem hancce vel in ſtrictiori ſenſu accipi, vel in latiori. In priori duodecim

decim illi, qui *κατ' ἐξοχὴν* ita dicuntur, hocce nomine veniunt, quibus poſtea Paulus, vt deinceps dicemus, acceſſit; quiue adeo apoſtoli *primi ordinis* adpellitari poſſunt. In poſteriori autem interdum & alii quidam ita vocati ſunt, vt ſeptuaginta illi Chriſti diſcipuli. Certe apud patres, tum graecos, tum latinos, haud raro *οἱ ἑβδομήκοντα ἀπόστολοι*, *ſeptuaginta apoſtoli*, commemorantur. Hique adeo erant apoſtoli *ſecundi ordinis*. Atque, in iſta ſignificatione Paulum quoque hacce voce vſum, nonnulli contendunt, quando *Rom. XVI. 7.* de Andronico & Iunia dicit: *οἵτινες εἰσιν ἐπίσημοι ἐν τοῖς ἀποστόλοις*· Hoc enim ita accipiunt, ac ſi fuerint inſignes apoſtoli. Alii tamen haecce verba, praeeunte ſyro interprete, ita intelligunt, quod fuerint *noti inter apoſtolos*; hoc eſt, quod apoſtolis, proprie ſic dictis, inſignia illorum in eccleſiam merita cognita ſatis fuerint, atque perſpecta. Quicquid eius ſit, hoc certum, in latiori ſenſu vocem iſtam accipi, cum Paulus *II. Cor. VIII. 23.* dicit: *Quod ſiue Titus ſpectetur, ſocius meus eſt, & ad nos collega; ſiue fratres noſtri, ἀπόστολοι ἐκκλησιῶν apoſtoli ſunt eccleſiarum*, qui intuitu certarum eccleſiarum munere apoſtolico functi ſunt, *gloria Chriſti*. Eadem ratione & Paulus Epaphroditum Philippenſium *apoſtolum* vocat, *Philipp. II. 25.* Sed de voce *apoſtolus* plura dabit FRIDERICVS SPANHEMIVS, in *diſſertat. de apoſtolis duode-*

 cim

cim & apoſtolatu ſtricte ſic dicto, §. *II. ſeqq.*

Quodnam officium ſeu munus apoſtolorum fuerit, nemini obſcurum eſſe poteſt. Ipſemet hoc nos condocet ſeruator, quando eos ita adloquitur: *euntes docete omnes gentes, baptizantes eas in nomine patris & filii & ſpiritus ſancti; Matth. XXVIII. 19.* Hiſce enim verbis eis officium docendi, & ſacramenta adminiſtrandi ita demandat, vt eos ſimul doctores totius orbis, ſeu vniuerſae eccleſiae, conſtituat: μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη· *docete omnes gentes.* Cum hocce munere vti etiam coniuncta fuit poteſtas remittendi & retinendi peccata; ita, eamdem illis ſpecialiori quadam ratione a Chriſto conceſſam, Ioannes nos condocet, dum, ſeruatorem ad apoſtolos dixiſſe, refert: *quemadmodum miſit me pater, ita ego mitto vos;* cumque eos adflaſſet, ita porro loquutum: *accipite ſpiritum ſanctum; ſi quorum peccata remiſeritis, remiſſa erunt; ſi quorum tenueritis, tenta erunt; Ioan. XX. 21. ſeqq.* Praeterquam autem quod apoſtoli doctores vniuerſae eccleſiae, vti dictum, a Chriſto conſtituti ſint, hoc quoque proprium iis atque peculiare fuit, quod de Chriſto, eiusque vita & morte, cumprimis de reſurrectione eius teſtari debuerint. Hinc ſubinde ſe ipſimet eorum, quae a Chriſto geſta ſunt, ſpeciatim reſurrectionis eius teſtes profitentur. *Hunc Ieſum*, inquit Petrus, *ſuſcitauit Deus, cuius nos omnes ſumus teſtes, act. II. 32.* Et iterum:

rum: *vitae vero auctorem occidiſtis, quem Deus excitauit ex mortuis, cuius nos teſtes ſumus; act. III. 15.* Rurſus alibi: *Et nos teſtes ſumus omnium, quae cum in reliquo Iudaeorum agro, tum Hieroſolymae fecit; quem illi in ligno ſuſpenſum interfecerunt; hunc Deus tertio die ſuſcitauit, & , vt manifeſtus fieret, effecit; non omni vulgo, ſed nobis deſignatis diuinitus teſtibus, qui quidem cum eo comedimus & bibimus, poſtquam a mortuis ſurrexit; act. X. 39. 40. 41.* Atque hoc illorum de Chriſto eiusque reſurrectione teſtimonium baſis veluti erat, atque fundamentum totius religionis chriſtianae, adeoque & doctrinae illius, quam omnibus gentibus adnuntiare debebant. Qui enim reſurrectionem Chriſti a mortuis admittebant, non poterant non & hoc admittere, eum eſſe Meſſiam illum, a Deo promiſſum, hominumque ſeruatorem, qui ideo in mundum veniſſet, vt mortalium peccata ſanguine ſuo expiaret, & ſalutis iis monſtraret viam, quae vtique totius euangelii ſumma erat. Quemadmodum autem cum doctorum in eccleſia officio inſpectio quaedam atque directio, ne fructu doctrina careat, non coniuncta eſſe nequit; ita tantum abeſt, vt apoſtolis eam denegemus, vt concedamus potius quam lubentiſſime. Sed inde neutiquam ſequitur, eos, vt principes, legumlatores, rerumque dominos ſpectandos eſſe, prout illos nobis ſiſtit PHILIPPVS IACOBVS HARTMANNVS, qui &

regalia ſeu *iura*, quae vocantur *maieſtatica*, illis tribuere non dubitat. *Nullum*, inquit, *regale, vti nunc vocant, aut ius maieſtatis nomines, quod non apoſtolos exercuiſſe liquido demonſtrauero*; in *originib. ſocietatis chriſtianae, ſeu de rebus geſtis chriſtianorum ſub apoſtolis, cap. III. p. 63.* Verum rectius forte vir ille doctus de apoſtolis ſenſiſſet, ſi ad ſacrarum potius litterarum ductum, quam philoſophiae Ariſtotelicae ſcita ſocietatem chriſtianam deſcribere, illi placuiſſet. Longe aliter de ſe cenſuiſſe apoſtolos, ſeque non principes aut imperantes, ſed miniſtros tantum Chriſti, myſteriorumque diuinorum diſpenſatores, profeſſos eſſe, ſupra iam docuimus.

Interim, ſingularem quamdam apoſtolorum prae reliquis eiusdem aetatis doctoribus, eccleſiaeque miniſtris fuiſſe ἐξοχὴν, tantum abeſt, vt abnuam, vt lubentiſſime potius fatear. Haec autem, ſi ab iis, quae ipſa apoſtolici muneris ratio poſtulabat, diſcedas, ex donorum praecipue reſultabat praeſtantia, quibus eos inſtructos eſſe oportebat, qui teſtes reſurrectionis Chriſti, ſimulque doctores orbis vniuerſi eſſe, & fundamenta eccleſiae chriſtianae ponere debebant. Hinc *praerogatiuae* illae apoſtolorum, quae & veluti characteres illorum ſunt, & paſſim recenſeri ſolent, cuiusmodi ſunt, I) quod κατ' ἐξοχὴν *apoſtoli*, ſeu *legati* Chriſti, vocentur; II) quod immediate a Chriſto fuerint vocati,

cati, eademque ratione ab eo de iis omnibus, quae hominum generi adnuntiare debebant, inſtructi; qualem quidem & vocationem & inſtructionem Paulo obtigiſſe, deinceps oſtendemus; nec Matthiae denegandam, vel inde intelligitur, quod in eius per ſortem electione diuina voluntas ſpecialiori quadam ratione ſeſe manifeſtauerit; III) adflatus diuinus, ſeu quod participes facti ſint ſpiritus ſancti, qui eos, ſecundum ſeruatoris promiſſionem, duceret εἰς πᾶσαν ἀλήθειαν; vnde infallibilitas illa in docendo orta eſt, de qua deinceps plura dicemus, auctoritasque, qua iure, vt fidem ſibi omnes adhiberent, poſtulare poterant; IV) ſummus in doctrina omnium conſenſus, qui non poterat non ex diuino ſpiritus ſancti adflatu & illuminatione conſequi; vnde & Pauli tanta παῤῥησία, vt eum, qui ſecus, ac ipſe doceret, aut aliud euangelium adnuntiaret, pro pſeudapoſtolo, immo pro anathemate habendum fidenter pronuntiaret; V) viſio ocularis Chriſti, ſeu quod ipſimet Chriſtum oculis ſuis, praeſertim poſtquam a mortuis reſurrexerat, vidiſſent; quoniam praecipua muneris apoſtolici pars erat, de Chriſto, eiusque reſurrectione teſtari; hinc illud Ioannis, *quae vidimus*, *I. Ioan. I. 1.* hinc Petrus ſe factos ἐπόπτας τῆς ἐκείνου μεγαλειότητος *II. Petr. I. 16.* hinc Paulo Chriſtus ὀφθεὶς & in via, & in raptu; vt reliqua mittam; VI) vniuerſalitas muneris apoſtolici: ire namque

iuſſi ſunt apoſtoli εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, *in totum orbem*, *Marc. XVI. 15.* docere πάντα τὰ ἔθνη, *omnes gentes*, *Matth. XXVIII. 19.* teſtesque eſſe debebant de Chriſto, *& Hieroſolymae, & in tota Iudaea, & Samaria*, καὶ ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς, *denique ad vltimas terras*, *act. I. 8.* Vnde & patet, eos vnius cuiusdam eccleſiae nec fuiſſe, nec eſſe potuiſſe epiſcopos; qua de re deinceps plura dicemus; VII) donum miraculorum, eorumdemque prorſus inſignium, quae, quoties iis viſum eſſet, & eccleſiae ſalus, doctrinaeque ab iis propoſitae confirmatio poſtularet, non ſine impulſu quodam & inſtinctu ſpiritus ſancti perpetrabant. Loquebantur linguis ante ignotis, eiiciebant daemonia, ſanabant aegrotos, erigebant claudos, illuminabant caecos, ſuſcitabant mortuos. Et licet etiam aliis donum linguarum, aut aegrotos ſanandi, ſimiliaque, quae naturae vim ſuperant, perpetrandi interdum conceſſa eſſent; apoſtoli tamen coniunctim eiusmodi gaudebant chariſmatibus, quae in aliis ſingulatim conſpiciebantur, ſimulque longe eminentiori modo; adeo vt & vmbra Petri quibusdam ad ſanitatem prodeſſet, *act. V. 15.* VIII) vis quaedam ſingularis, & prorſus diuina ſermonis ad flectenda & emollienda corda hominum, vt vere de iis dici potuerit, quod de Chriſto: *nemo hominum ſic loquutus eſt vmquam*; IX) poteſtas quaedam iudicialis & legislatoria, in ſpirituali eccleſiae regimine, at ſalua

ciuili

ciuili poteſtate, a Chriſto iisdem conceſſa; x) poteſtas ſcribendi ad eccleſias plures, vel ad omnes, τοῖς καθόλȣ πιςοῖς, huiusmodi epiſtolas, quae in canonem referri mererentur, id eſt, quae forent canonicae, vniuerſales & perpetuae in eccleſia auctoritatis. Atque haſce quidem apoſtolorum praerogatiuas conſtituit, easdemque fuſius & erudite ediſſerit, quasdam etiam contra BENEDICTI DE SPINOZA friuolas exceptiones vindicat FRIDERICVS SPANHEMIVS, in *diſſertat. de apoſtolis & apoſtolatu ſtricte dicto, tom. II. operum lib. III. p. 290. ſeqq.*

Quemadmodum autem iſtae praerogatiuae atque characteres apoſtolorum ad pauciora forte capita reuocari potuiſſent; ita quidam ex illis ſpecialem adhuc obſeruationem promerentur. Dum in *nono charactere* SPANHEMIVS apoſtolis quamdam poteſtatem iudicialem & legislatoriam tribuit, id caute & cum grano ſalis accipiendum exiſtimo, ne ex apoſtolis imperantes rerumque dominos faciamus; cum tamen doctores tantum fuerint, miniſtri Chriſti, & myſteriorum diuinorum diſpenſatores. Imperium autem aliquod virum doctiſſimum apoſtolis tribuiſſe, non tantum verba, quibus nonum iſtum characterem expreſſit, teſtantur, ſed & ſequentia, quibus eumdem explicat, luculenter nos condocent: *Vnde ſeſſio illa metaphorica ſuper duodecim thronis, & ligandi praeceptis,*

interdictis, poenis, ſoluendique ab iſtorum obligatione, harum vinculo, ſumma ſub Chriſto & ſingularis poteſtas. Exemplum vtriusque in apoſtolicis & legibus & poenis. Leges condunt apoſtoli, iugum rituum tollunt, ſanguinem & ſuffocatum interdicunt, adiaphora permittunt, epiſcopos conſtituunt, ordinem ac diſciplinam decernunt, modum proceſſus iudiciarii in eccleſia praeſcribunt, &c. Verum haec omnia perperam dici, ex iis, quae iam ſupra contra illos, qui apoſtolis aut aliis eccleſiae doctoribus imperium aliquod tribuunt, diſputauimus, intelligitur. Bene vero ſe habet, quod vir doctiſſimus, ſeſſionem ſuper duodecim thronis metaphoricam eſſe, fatetur: cum hac ratione nihil inde pro imperio apoſtolorum colligi queat; quamquam & ſeſſio illa non ad hanc vitam, ſed ad *παλιγγενεσίαν* iſtam pertineat, *ὅταν καθίσῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ*, *Matth. XIX. 28.* Facultas *ligandi* & *ſoluendi*, hoc eſt, retinendi & remittendi peccata, vti ſolis apoſtolis a Chriſto non eſt conceſſa, ſed eorum quoque in munere eccleſiaſtico ſucceſſoribus; ita, ſi recte, & prout decet, intelligatur, nihil, quod imperii cuiusdam aut poenae indolem habeat, ſecum vehit. Apoſtolos leges proprie dictas condidiſſe, ne vnico quidem exemplo comprobari poteſt. Decretum concilii Hieroſolymitani non apoſtolorum ſolum, ſed ſeniorum quoque, ſeu presbyterorum

rum, immo totius eccleſiae Hieroſolymitanae nomine factum eſt: &, ſi recte conſideretur, non tam legis, quam conſilii, quid charitas pariter, ac prudentia poſtulauerit, rationem habet. Conferenda, quae de eodem copioſe ſupra dicta ſunt, *cap. IV.* ad §. *IV. p. 247. ſeqq.* itemque *p. 291.* Dum, iugum legale ceruicibus diſcipulorum imponendum non eſſe, pronuntiarunt, veram rationem, iuſtitiam, quae Deo placeat, per gratiam ſcilicet domini noſtri Jeſu Chriſti conſequendi, oſtenderunt; quod vtique doctoris, non legislatoris officium eſt. Sanguinem & ſuffocatum interdicunt, conſultum hoc eſſe, ſignificantes, eo, quod charitatis ac prudentiae hoc requireret ratio; adiaphora permittunt, vt doctores demonſtrantes, quaenam pro adiaphoris ſint habenda. Epiſcopos, ſeu presbyteros, non tam ab apoſtolis, quam ex illorum conſilio, ab ipſis eccleſiis electos ac conſtitutos, deinceps probabimus. Interim non negamus, inſpectionem & directionem quamdam eccleſiarum, quae & cum munere docendi coniuncta eſt, apoſtolis recte tribui, quo nomine & quae ad ordinem, in eccleſia obſeruandum, & diſciplinam eccleſiaſticam ſpectant, conſtituere potuerunt; praeſertim cum ſummi imperantes eo tempore ſuo circa eccleſiam munere non fungerentur. Quod denique dicit, apoſtolos *modum proceſſus iudiciarii in eccleſia praeſcripſiſſe*, id ex *I. Tim.*

V. 19. probare adnititur, vbi apoſtolus, *contra ſeniorem*, inquit, *ne admiſeris accuſationem, niſi duo tresue teſtes ſint.* Sed ſi vir erudi-tiſſimus perpendiſſet, quod in eodem *capite verſ. 1.* apoſtolus ſcribit: *ſeniorem ne obiurgato, ſed vt patrem exhortare;* forte de proceſſu quodam iudiciario non cogitaſſet. Exhortatio vero iſta cum non temere inſtituenda eſſet; recte omnino apoſtolus monebat, non admittendam eſſe contra ſeniorem accuſationem, niſi duo tresue teſtes adeſſent. Sed vt ipſa ſenioris exhortatio, aut reprehenſio pro poena quadam, aut imperii documento haberi non poterat; ita & proceſſus quidam iudiciarius hic locum non inueniebat.

Inter reliquas apoſtolorum praerogatiuas, antea commemoratas, eminet infallibilitas in docendo; de qua vel ideo adhuc aliquid addendum, quod ea recentiori aetate vel maxime profanorum hominum telis impugnata fuit. Eam vero dum ita adſerimus, vt, apoſtolos in docendo & ſcribendo tam certa & indeclinabili infallibilis ſancti ſpiritus directione ductos, contendamus, vt doctrina ipſorum numquam a veritate aberrauerit; primum quidem de eo tempore hoc intelligimus, poſtquam per ſpiritus ſancti effuſionem poſt Chriſti in coelum aſcenſionem, die pentecoſtes factam, iis inſtructi ſunt dotibus, quae ad apoſtolici muneris adminiſtrationem neceſ-

ſariae erant, quas inter vel maxime eminebat, infallibilitas in docendo. Praeterea de ipſa doctrina, in ſe ſpectata, quod diximus, accipiendum eſt. Ad applicationem enim eius quod attinet, fieri poterat, vt in ea quodammodo, accedente ex imbecillitate humana adfectu quodam, quamuis conſilio minime malo, errarent, eaque agerent, quae in iſto rerum ſtatu, & ſecundum iſtas περιστάσεις non agenda erant. Cuiusmodi quid Petro contigit, quem ideo a Paulo reprehenſum fuiſſe, nouimus ex *Gal. II. 11. ſeq.* Neque etiam ita ſtatim omnia iis ſimul reuelata ſunt, vt non deinceps quaedam ab eodem ſpiritu ſancto condocendi fuerint, quae temporis ratio exigebat. Quod vel exemplo vocationis gentium, & rituum Moſaicorum abolitionis comprobari poteſt. Denique nec naeui omnis ac imbecillitatis in vitae ratione eos immunes fuiſſe, adfirmamus; quod & ipſimet ſibi numquam tribuerunt; quin potius Ioannem ingenue faſſum, ſcimus: *ſi nos peccati expertes eſſe dicimus, fallimus nos ipſos, nec eſt in nobis veritas*, *I. Ioan. I. 8.* Hoc ergo contendimus, infallibiles fuiſſe apoſtolos, quod omnia, quae ſcire & docere debebant, vt viam ſalutis mortalibus monſtrarent, non ab hominibus, ſed per reuelationem a Deo ipſo acceperint, quae fieri non poteſt, vt vmquam fallat. *Neque enim*, inquit Paulus, *ego ab homine id accepi, neque*

edoctus

edoctus ſum, ſed per reuelationem Ieſu Chriſti Gal. I. 12. Vt etiam a ſpiritu ſancto ad docendum atque ſcribendum impellebantur; ita idem ſpiritus, quae loqui aut ſcribere debebant, iis ſuppeditabat, (non excluſa tamen naturali mentis operatione) vt adeo *non tam ipſi loquerentur, quam ſpiritus patris in iis, Matth. X. 20.* immo loquebantur, *ſicut ſpiritus dabat iis effari, actor. II. 4.* Vnde & conſequitur, cum, ex ſpiritus ſancti dictamine & reuelatione ſe aliquid protuliſſe, profitebantur, fas non fuiſſe, iis denegare fidem, quin potius ſermonem eorum, *non vt ſermonem hominum, ſed vt ſermonem Dei, ſicuti vere eſt*, recipiendum fuiſſe, *I. Theſſal. II. 13.* Sed & illud conſequitur, fieri hac ratione non potuiſſe, vt in errorem inciderent, aut aliquid a veritate alienum, tamquam id verum eſſet, aliis obtruderent. Eaque de re eo minus aliquis dubitare poterat, quo luculentiora illuſtrioraque ſigna illa atque prodigia erant, quibus Deus eorum ſermonem confirmabat. Atque eiusmodi in docendo infallibilitatem apoſtolis recte tribui, ipſa Chriſti, ſeruatoris, effata, quibus eam illis promiſit, nos dubitare non ſinunt; vt, cum *ſed confirmator* (ὁ παράκλητος) inquit, *ſpiritus ſanctus, quem mittit pater meo nomine, is vos omnia docebit, & vobis in memoriam reuocabit, quaecumque ego vobis dixi; Ioann. XIV. 26.* Et iterum: *quum*

quum venerit ille, ſpiritus ille veritatis, dux viae vobis erit in omnem veritatem, cap. XVI. 13. Rurſus: *quum autem ſiſtent vos* (coram principibus regibusque) *nolite curare, quomodo aut quid loquamini; ſuggeretur enim vobis eadem hora, quid loquamini; non enim vos eritis, qui loquemini, ſed patris veſtri ſpiritus in vobis loquens, Matth. X. 19. 20.* Idque omnino muneris apoſtolici ratio requirebat; ſiquidem ſine iſto infallibilitatis dono nec doctores orbis vniuerſi, nec idonei de Chriſto eiusque reſurrectione teſtes eſſe potuiſſent. Multo minus doctrina illorum fundamentum (dogmaticum) totius eccleſiae eſſe potuiſſet, quod tamen teſtatur apoſtolus: *ſuperſtructi ſuper fundamentum apoſtolorum, Epheſ. II. 20.* niſi ab omni errandi periculo quam longiſſime fuiſſent remoti. Quae ſummatim hac de re diximus, copioſius ediſſerit, ſimulque ad dubia, tum a BENEDICTO DE SPINOZA, tum & a IOANNE CLERICO contra hancce apoſtolorum infallibilitatem mota, reſpondet HERMANNVS WITSIVS, *miſcellaneor. ſacr. part. I. lib. I. cap. XXII. p. 324. ſeqq.*

Sed & de vniuerſalitate muneris apoſtolici aliquid addere, operae pretium fuerit. Apoſtolos vniuerſi orbis doctores a Chriſto conſtitutos, dum ire iuſſi ſunt εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, *in totum orbem; Marc. XVI. 15.* docere πάντα τὰ ἔθνη, *omnes gentes Matth. XXVIII. 19.* an-

19. antea iam obſeruauimus. Neque tamen ita hoc eſt intelligendum, ac ſi ſinguli omnes totius orbis populos docere ac erudire debuerint; ſed id illis iunctis operis agendum fuit, vt per orbem vniuerſum doctrina euangelii eiusque fama ſpargeretur, omnibusque adeo, quibus ſalus ſua curae cordique eſſet, occaſio praeberetur, in eam vlterius inquirendi, & hoc pacto ad veritatis perueniendi agnitionem. Qua quidem ratione licet vnus in hac, alius in alia gente euangelium adnuntiaret, munereque ſuo apoſtolico fungeretur: neutiquam tamen vni genti, aut prouinciae, multo minus vni vrbi ita adſtrictus erat, vt non, ſi res ita ferret, ad aliam abire gentem, & eodem apud eam quoque munere fungi poſſet; immo hoc officii apoſtolici vel maxime poſtulabat ratio. Non deſunt equidem, qui, quibus in locis ſinguli apoſtoli euangelium adnuntiauerint, commemorant, vt HIPPOLYTVS, *de duodecim apoſtolis, vbinam quisque eorum praedicauerit, & vbi conſummatus ſit*; pſeudo-DOROTHEVS, *de prophetis, apoſtolis, & ſeptuaginta, Chriſti diſcipulis*; ISIDORVS Hiſpalenſis, *de vita & obitu ſanctorum*; quos tres auctores cum GILBERTI GAVLMINI *libris tribus de vita & morte Moſis* recudi curauit IOAN. ALBERTVS FABRICIVS; porro pſeudo-ABDIAS, in *hiſtoria certaminis apoſtolici*, in eiusdem FABRICII *codice apocrypho noui*

noui teſtamenti, *tom. II. p. 402. ſeqq.* SOPHRONIVS quoque, in *verſione graeca catalogi ſcriptorum eccleſiaſticorum Hieronymiani*, aliique magno numero laudati THOMAE ITTIGIO, in *ſelectis capitibus hiſtor. eccleſiaſt. ſaeculi primi cap. VII. ſect. V. §. V. p. 438.* HIERONYMVS omnino eousque progreditur, vt donum linguarum in feſto pentecoſtes ita diſpenſatum fuiſſe, contendat, vt iam tum cognoſci potuerit, quibus gentibus quilibet apoſtolorum deſtinatus eſſet. *Die autem pentecoſtes*, inquit, *eis amplius repromiſſum eſt, vt baptizarentur ſpiritu ſancto &c. & praedicaturi multis gentibus acciperent genera linguarum; vt iam tunc noſceretur, qui apoſtolorum, quibus deberent gentibus nuntiare. Denique apoſtolus Paulus, qui de Ieruſalem vsque ad Illyricum praedicauit, & inde per Romam ad Hiſpaniam ire feſtinat, gratias agit Deo, quod cunctis apoſtolis magis linguis loquatur. Qui enim multis gentibus annuntiaturus erat, multarum linguarum acceperat gratiam*; in *epiſt. ad Hedibiam, quaeſt. IX. tom. IV. operum part. I. p. 178.* edit. IO. MARTIANAEI. Verum HIERONYMVS primo in eo errat, quod verba apoſtoli, ad quae prouocat, non recte intellexit. Etſi enim *I. Cor. XIV. 18.* Deo gratias agat, quod magis linguis loquatur, quam qui in eccleſia Corinthiaca erant; quod tamen dono linguarum omnes apoſtolos ſuperet, nec hoc

in

in loco nec alibi adſerit. Deinde & in eo errat, quod, in die pentecoſtes quemlibet apoſtolum eius gentis lingua loquutum, ait, in qua euangelium adnuntiare debuerit. Vt enim id Lucas non refert, ita nulla quoque, qua id probari queat, adeſt ratio. Ad reliquos autem, quos antea nominauimus, auctores quod attinet, qui ſingula, in quibus apoſtoli euangelium docuerunt, loca indicant, eo minus fidem promerentur, quo magis a ſe inuicem diſſentiunt; nihilque certius eſt, quam quod nihil certi hac de re dici queat. Quicquid vero demum eius ſit, licet apoſtolus aliquis, aut in hac, aut in alia gente euangelium adnuntiauerit; inde tamen minime colligere licet, eumdem huic genti, aut etiam regioni cuidam, aut prouinciae ita adſtrictum fuiſſe, vt non liberum integrumque illi fuerit, aliis quoque, adeoque & pluribus gentibus, euangelium adnuntiare, ſi, id non ſine fructu fieri poſſe, intelligeret. Simulque inde palam eſt, quodnam inter apoſtolum & epiſcopum interceſſerit diſcrimen. Hic namque cum vna quadam ſemper coniunctus eſt eccleſia, in qua paſtoris doctoriſque munere fungatur, quod de illo, ceu doctore quodam vniuerſali, dici nequit. Vnde porro recte concluditur, ἀσύςατον prorſus eſſe, quando apoſtolus ſimul epiſcopus, proprie & ſtricte ſic dictus, vocatur; idque & Romanae eccleſiae addictis merito opponitur,

quando

quando, Petrum apoſtolum, & ſimul Romanae eccleſiae epiſcopum fuiſſe, nobis perſuadere adnituntur. Perperam quidem. Si enim apoſtolus fuit, non fuit epiſcopus; ſi epiſcopus, non fuit apoſtolus. Certae cuidam & particulari eccleſiae adſtrictum eſſe, quod eſt epiſcopi, & eidem non adſtrictum eſſe, quod eſt apoſtoli, pugnam quamdam & contradictionem inuoluit. Diſcrimen hocce inter apoſtolatum & epiſcopatum, quod hicce loco cuidam adſtrictus, ſeu fixus ſtabilisque ſit, ille autem minime, cum & CLAVDIVS SALMASIVS, quamquam alio fine, vrſiſſet; DIONYSIVS PETAVIVS vt telum hoc declinet, omnem mouet lapidem, *dogmat. theologic. tom. IV. de hierarchia eccleſiaſtic. lib. I. cap. VI. p. 17.* Verum omnia, quae operoſe diſputat, eo fere redeunt, apoſtolos non ſemper huc illucue curſitaſſe, ſi negotii gerendi opportunitas id poſtularet, ſed etiam, ſi magis expedire videretur, vno in loco conſtitiſſe; quemadmodum Paulus triennium Epheſi, ac vicinis in locis haeſiſſe legatur, *actor. XX. 31.* Verum iſta parum ad rem faciunt; potuiſſetque PETAVIVS labore talia congerendi ſuperſedere. Nec enim quisquam temere erit, qui negauerit, apoſtolos interdum ad certum temporis ſpatium vno in loco ſubſtitiſſe; ſicuti & illud dubio caret, epiſcopum facere, quod officii ſibi demandati ratio poſtulat, ſi aliquando ad eccleſias, dioeceſi

ſuae ſubiectas, luſtrandas & inuiſendas iter aliquod ſuſcipiat. Id enim neutiquam illud eſt, quod hic in cenſum venit. Si enim vel maxime epiſcopus ad eccleſias, dioeceſi ſuae ſubiectas, luſtrandas inuiſendasque ex vrbe, in qua ſedem ſuam habet, ad alia loca digreditur; ſemper tamen eccleſiae ſuae adſtrictus manet, vt ad aliam, niſi noua vocatio interceſſerit, vt epiſcopali in ea fungatur munere, tranſire nequeat; cum apoſtolus contra, quantumuis interdum per aliquot annos vno in loco commoratus ſit, vbique tamen locorum, nulla intercedente noua vocatione, vbicumque id conſultum & eccleſiae ſalutare duxerit, munere ſuo potuerit fungi apoſtolico. Recurrit hic controuerſia de Iacobo, Alphaei filio, apoſtolo, eodemque epiſcopo eccleſiae Hieroſolymitanae. Hoc enim vel maxime exemplo pugnare ſolent, qui, apoſtolos etiam epiſcopos eſſe potuiſſe, contendunt. Vnde & in eo haud leue cauſſae ſuae praeſidium collocat DIONYSIVS PETAVIVS, *l. c. cap. VII. 19.* Alii tamen eam ipſam ob cauſſam Iacobum, quem Hieroſolymitanae eccleſiae epiſcopum veteres vocant, a Iacobo apoſtolo diuerſum fuiſſe contendunt, ne concedere cogantur, aliquem apoſtolum fuiſſe & epiſcopum. Verum ſi vel maxime concedatur, apoſtolum certa quadam ratione loci iſtius, in quo per aliquod temporis ſpatium munere ſuo apoſtolico fungitur,

epiſco-

epiſcopum recte vocari; inde tamen nondum conſequitur, epiſcopatum proprie & ſtricte ſic dictum cum apoſtolatu conſiſtere poſſe, vt apoſtolus hoc quoque ſenſu epiſcopus aut eſſe aut dici queat. Secus enim ſe rem habere, ſatis probauimus. Haud difficulter itaque largimur, Iacobum apoſtolum eo, quo diximus, ſenſu eccleſiae Hieroſolymitanae fuiſſe epiſcopum: nec tamen quidquam, quod noſtrae aduerſetur ſententiae, inde colligi poteſt. Sed hac de re iam copioſe ſupra egimus *cap. IV.* ad §. *III. p. 227. ſeqq.*

Vt reliqua, quae de apoſtolis diſputari ſolent, paucis attingamus, offert ſe nobis adhuc quaeſtio de baptiſmo apoſtolorum, ſeu an, & a quonam baptizati ſint? Exſtat ſub SOPHRONII, patriarchae Hieroſolymitani, nomine fragmentum περὶ τοῦ βαπτίσματος τῶν ἀποστόλων *de baptiſmo apoſtolorum*, in quo adſeritur, Petrum ab ipſo ſeruatore noſtro baptizatum eſſe, a Petro Andream, ab Andrea Iacobum & Ioannem, a Ioanne autem & Iacobo reliquos omnes apoſtolos. Legitur fragmentum hocce in PETRI LAMBECII *biblioth. Vindobon. lib. III. p. 53.* vnde illud cum verſione latina LAMBECII & aliis eiusdem generis monumentis, *libris tribus de vita & morte Moſis*, a GILBERTO GAVLMINO illuſtratis, ſubiecit IO. ALB. FABRICIVS *p. 552.* Exhibetur quoque a IOANNE BAP-

TISTA COTELERIO, in *notis* ad HERMAE *paſtor. lib. III. p. 119.* Sub THEODORETI autem nomine illud ſiſtit CAROLVS DV FRESNE, dominus DV CANGE, in *adpendice ad chronicon paſchale p. 438.* Simile quid ex EVODII, qui ſaeculo apoſtolico vixiſſe dicitur, epiſtola, quam Φῶς, ſiue *lumen* inſcripſerit, refert NICEPHORVS CALLISTVS, *hiſtor. eccleſiaſt. lib. II. cap. III. p. 135.* Sed iſta EVODII, ex qua illa NICEPHORVS recitat, epiſtola merito viris doctis ſuſpecta eſt, cum nec EVSEBIVS, nec alius quisquam veterum, eius mentionem fecerit. Recte illud obſeruauit GVIL. CAVE, in *hiſtor. litterar. ſcriptòr. eccleſiaſt. part. II. ſaec. apoſtol. p. 9.* Longe itaque incertiſſima cum ſit iſta de apoſtolis, hac ratione baptizatis, traditio, merito reiicitur. Certe veteri eccleſiae eam incognitam fuiſſe, vel ex TERTVLLIANO conſtat. De baptiſmo enim apoſtolorum, (quem nonnullos eo tempore in dubium vocaſſe, inde ſimul condiſcimus) diſputans, tantum abeſt, vt ad iſtam traditionem prouocet, vt potius, a quonam baptizati ſint, non liquere, haud obſcure ſignificet; quamquam probabile eſſe cenſeat, a Ioanne baptiſta eos baptizatos eſſe. *An credibile*, inquit, *videri poteſt, in his perſonis viam tum domini non praeparatam, id eſt, baptiſmum Ioannis, quae ad viam domini per totum orbem aperiendam deſtina-*

ſtinabantur? Ipſe Dominus nullius poenitentiae debitor tinctus eſt, peccatoribus non fuit neceſſe? Fuiſſe deinceps refert, qui exiſtimauerint, *tunc apoſtolos baptiſmi vicem impleſſe, quum in nauicula fluctibus adſperſi operti ſunt; ipſum quoque Petrum per mare ingredientem ſatis merſum;* quibus tamen recte reſpondet: *Vt opinor autem, aliud eſt adſpergi vel intercipi violentia maris, aliud tingi diſciplina religionis.* Tandem ita concludit, vt dicat, ſiue baptizati ſint apoſtoli, ſiue non baptizati, nefas tamen eſſe, de ſalute illorum dubitare. *Nunc ſiue tincti quoquo modo fuerunt, ſiue inloti perſeuerarunt, vt & illud dictum domini de vno lauacro ſub Petri perſona ad nos tantummodo ſpectet, de ſalute tamen apoſtolorum ſatis temerarium eſt aeſtimare, quia non illis vel primae adlectionis, & exinde indiuiduae familiaritatis praerogatiua compendium baptiſmi conferre poſſet, cum illi, opinor, ſequebantur illum, qui credenti cuique ſalutem pollicebatur; de baptiſmo cap. XII. p. m. 261.* Etſi autem nihil certi de baptiſmo apoſtolorum adfirmari queat; admodum tamen veroſimile, eos baptizatos eſſe; qua de re etiam, quamquam ſola traditione nixus, non dubitat AVGVSTINVS *epiſt. CVIII.* aut ſecundum recentiorem diſpoſitionem *CCLXV. p. m. 680.* A quonam autem baptizati ſint, eiusmodi eſt,

vt ignorare liceat; vnde &, vt de eo ſimus ſolliciti, neceſſe non eſt. Paulum hic eximendum eſſe, res ipſa docet, quippe quem ab Anania baptizatum eſſe, notum eſt ex *actor. IX. 19.* Conferendus CRISTOPHORVS MATTHAEVS PFAFFIVS, in *originibus iuris eccleſiaſtici cap. II.* ad *artic. II. p. 42.* Plures auctores, qui de baptiſmo apoſtolorum egerunt, laudat IO. BAPTISTA COTELERIVS *l. c.*

Diſputari etiam ſolet, an quidam ex apoſtolis in coniugio vixerint? De Petro quidem, quod vxorem duxerit, dubitari nequit, cum diſerte ſocrus eius, quam febricitantem Chriſtus ſanitati reſtituerit, *Matth. VIII. 14.* mentio iniiciatur. Quod cum manifeſtius ſit, quam vt negari queat; CAESAR BARONIVS, ROBERTVS BELLARMINVS, aliique Romanae eccleſiae defenſores eo ſe recipiunt, vt dicant, ſi vel maxime concedatur, Petrum, aut alios quosdam apoſtolos ante vocationem ad apoſtolatum vxores habuiſſe; dubitari tamen non poſſe, quin eas poſt vocationem iſtam dimiſerint. Putant etiam, id exinde euinci poſſe, quod Petrus ſuo & reliquorum apoſtolorum nomine dicat: *En! nos reliquimus omnia, teque ſequuti ſumus, Matth. XIX. 27.* Verum quod iſtud πάντα, *omnia*, ad vxores, quas habuerint, extendendum ſit, perperam & ſine ratione dicitur. Apoſtolos enim

eo

eo etiam tempore, quo iam munere ſuo apoſtolico functi ſunt, vxores ſuas non tantum retinuiſſe, ſed & ſecum circumduxiſſe, Paulus teſtatur: *ſcilicet non liceat nobis ſororem vxorem circumducere, vt & ceteris apoſtolis, & domini fratribus, & Cephae? I. Cor. IX. 5.* Vbi quidem, qui, per ἀδελφὴν γυναῖκα aliud quid, quam vxorem ſignificari, contendunt, verbis apertiſſimis apoſtoli vim inferunt. Recte ANDREAS DVDITHIVS, epiſcopus quondam Quinque-eccleſienſis, & cuius olim inter concilii Tridentini patres haud obſcurum nomen fuit, *quid enim,* inquit, *aliud per ſororem mulierem intelligi poteſt? an alia quaeuis foemina? cur ergo addidit vocem illam mulierem? nugatio enim eſſet, & ad excludendum virum ſatis erat, ſororem nominaſſe. Graecus contextus habet* ἀδελφὴν γυναῖκα. *Primum illud idem valere ſatis apparet, quod ſi* πιςὴν *dixiſſet, hoc eſt, fidelem ſeu chriſtianam &c. Iam illud alterum omnino vxorem ſignificare, certum eſt;* γυνὴ *enim eam vim habet, vt & mulierem ſimpliciter, & vxorem plerumque denotet; quod nec apud latinos quidem auctores infrequens eſt, vt mulieris nomine vxor ſignificetur.* Obſeruat deinde, fuiſſe, qui contra omnium codicum fidem, *mulieres* multitudinis nomine legi, (conf. IO. MILLIVS ad *h. l.*) credique voluerint, mulieres quasdam pias & diuites fuiſſe, quae apoſtolos adſectarentur,

rentur, & de ſuo neceſſaria illis ſubminiſtrarent, vt commodius interim illi euangelii docendi muneri vacare poſſent. Sed recte & hoc reiicit, & vel ex eo falſum eſſe, argui dicit, quod eiusmodi matronae vix dicerentur ab apoſtolis circumduci; cum hoc potius ius mariti in vxorem, & dominae in ancillam videri poſſit. Non ſine ratione denique addit: *niſi illae* (mulieres, de quibus apoſtolus loquitur) *vxores fuiſſent, ſuſpicio oriri potuit, ſcorta ab apoſtolis circumduci; quod ſummo ſtudio illos cauiſſe, veriſimile eſt, ne per ipſorum latus euangelii, quod docebant, auctoritas conuiciis & criminationibus vulneraretur. Decebat autem apoſtolorum domum & familiam, atque vniuerſam ſocietatem, non crimine ſolum, verum etiam omni criminis ſuſpicione vacare;* in *apologia pro coelibatu clericorum*, quae cum reliquis eius commentationibus Offenbachi anno MDCX. 4. prodiit, *p. 56. 57.* Pauli autem eam, quam illi tribuimus, mentem ſententiamque eſſe, eo minus dubitari poteſt, quod & nonnulli ex patribus teſtantur, quosdam ex apoſtolis vxores habuiſſe. Illuſtre cumprimis eſt CLEMENTIS Alexandrini teſtimonium, quo Petrum pariter ac Philippum liberos ex vxoribus ſuis ſuſcepiſſe, adſerit: ἢ καὶ τοὺς ἀποστόλους, inquit, ἀποδοκιμάζουσι; Πέτρος μὲν γὰρ καὶ Φίλιππος ἐπαιδοποιήσαντο· *An etiam reprobant apoſtolos? Petrus*

trus enim & Philippus filios procrearunt ; lib. III. ſtrom. p. 535. edit. IOAN. POTTERI. Sed & Paulum iis, qui in coniugio vixerunt, idem CLEMENS adiungit, de quo tamen variae eaeque grauiſſimae rationes ſecus nos ſentire iubent. Maioris adhuc ponderis ipſius IGNATII eſſet teſtimonium, quo Petrum, & Paulum, & alios apoſtolos in nuptiis verſatos, & non libidinis cauſſa, ſed generis propagandi ergo, matrimonia habuiſſe, ſcribit; ſi modo genuina eſſet, in qua hoc exſtat, non autem interpolata epiſtola, ſcilicet ad *Philadelphenos*, §. *IV. p. 77.* ex edit. IO. BAPT. COTELERII. Mitto reliqua, quae adhuc addi potuiſſent; cum iam ab aliis ex inſtituto ſimulque copioſe & diligenter hocce argumentum pertractatum ſit, cumprimis a IOANNE ANDREA SCHMIDIO, in *diſſertat. de apoſtolis vxoratis* ; cui & iungenda IO. FRID. MAYERI *diſſertatio de Petri apoſtoli coniugio.*

Tandem & de numero apoſtolorum aliquid addere, operae pretium fuerit. Eum enim ex cauſſis longe grauiſſimis a Chriſto determinatum, conſtitutumque eſſe, vt eorum duodecim eſſent, non eſt, quod dubitemus. Hinc diſerte *Marc. III. 14.* dicitur : *conſtituit duodecim, qui ſe comitarentur, & quos ad publice docendum dimitteret.* Graeca verba ita ſe habent: καὶ ἐποίησε δώδεκα, *& fecit duodecim.* Sed ποιεῖν

apud profanos etiam ſcriptores idem eſſe, ac *eligere* , *conſtituere*, docet IACOBVS ELSNERVS, in *obſeruationib. ſacris* ad *h. l. p. 138.* Atque apoſtolis ipſis etiam perſpectum exploratumque fuiſſe, ſeruatori huncce numerum fuiſſe probatum, vel inde conſtat, quod poſt adſcenſionem eius in coelum nihil prius nihilque antiquius habuerint, quam vt in locum Iudae, proditoris, aliquem eligerent, *actor. I. 15. ſeqq.* Idemque iam ab Ezechiele vate ſignificatum, dum myſticae iſtius ciuitatis, quae eccleſiae chriſtianae imaginem exhibuit, duodecim fore portas, docuit, *cap. XLVIII. 31. ſeqq.* conf. & *apocal. XXI. 12.* Occaſio hinc viris doctis ſuppeditata fuit, aut rationes varias, cur hicce numerus Chriſto placuerit, excogitandi, aut typos etiam eius atque imagines iis in rebus, veteris praeſertim teſtamenti, in quibus idem conſpicitur, quaerendi. AVGVSTINI ſubtilior, quam neceſſe erat, mihi videtur ratio, quando de numeri iſtius ita diſſerit myſterio: *Non fruſtra duodecim* (apoſtolos) *habere* (Chriſtus) *voluit; & ita numerus ille ſacratus eſt, vt in locum vnius, qui ceciderat, non poſſet niſi alter ordinari. Quare duodecim apoſtoli? Quia enim quatuor ſunt orbis partes, & totus orbis in euangelio vocabatur, vnde quatuor euangelia conſcripta ſunt, & totus orbis in nomine trinitatis vocatur, vt congregetur eccleſia; quatuor ter dicta, duodecim fiunt; ſerm. III. in pſalm. CIII.*

CIII. tom. IV. operum p. m. 863. Alibi tamen aliter, nec minori ſubtilitate, idem Hipponenſium praeſul hac de re philoſophatur. TERTVLLIANVS ad typos & imagines, quae in veteri teſtamento occurrunt, ſe recipit: *Cur autem duodecim apoſtolos elegit, & non alium quemlibet numerum? Nae! & ex hoc meum Chriſtum interpretari poſſem, non tantum vocibus prophetarum, ſed & argumentis rerum praedicatum. Huius enim numeri figuras apud creatorem deprehendo: duodecim fontes Elim; & duodecim gemmas in tunica ſacerdotali Aaronis; & duodecim lapides ab Ieſu de Iordane electos, & in arcam teſtamenti conditos. Totidem enim apoſtoli portendebantur; proinde vt fontes & amnes, rigaturi aridum retro & deſertum a notitia orbem nationum &c. lib. IV. aduerſus Marcionem cap. XIII. p. m. 519.* IVSTINVS martyr in tintinnabulis, quae pendebant a veſte Aaronis, imaginem duodecim apoſtolorum inueniſſe ſibi viſus eſt: ἀλλὰ καὶ τὸ δώδεκα κώδωνας ἐξῆφθαι τοῦ ποδήρους τοῦ ἀρχιερέως παραδεδόσθαι, τῶν δώδεκα ἀποστόλων τῶν ἐξαφθέντων ἀπὸ τῆς δυνάμεως τοῦ αἰωνίου ἱερέως Χριστοῦ, δι' ὧν τῆς φωνῆς ἡ πᾶσα γῆ τῆς δόξης καὶ χάριτος τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ ἐπληρώθη, σύμβολον ἦν· *Quin illud etiam, quod traditum eſt, duodecim tintinnabula a veſte pontificis talari ſuſpenſa eſſe, duodecim apoſtolorum, a virtute aeterni ſacerdotis Chriſti*

Chriſti dependentium, quorum voce vniuerſa terra gloria & gratia Dei & Chriſti eius repleta eſt, erat ſymbolum; in *dialogo cum Tryphone Iudaeo p. 122.* editionis SAMVELIS IEBBII. Poſſent hiſce a TERTVLLIANO & IVSTINO martyre commemoratis imaginibus facile & aliae addi; cuiusmodi & diligenter collegit FRIDERICVS SPANHEMIVS, in *diſſertat. de apoſtolis duodecim & apoſtolatu*, §. *XXI. tom. II. operum p. 299.* Genuina tamen, certe praecipua ratio, cur ſeruator optimus duodecim apoſtolos conſtituerit, haec fuiſſe videtur, quod ad duodecim tribus populi Iſraelitici, ſimulque adeo ad duodecim patriarchas, ſeu filios Iacobi, ex quibus Iſraelitae originem duxerunt, reſpexerit. Quemadmodum enim populus iſte Iſraeliticus imaginem exhibuit eccleſiae noui teſtamenti, ſeu regni iſtius ſpiritualis, quod Deus per orbem vniuerſum erecturus erat; ita & duodecim apoſtoli reſpondere debebant duodecim patriarchis, vtpote qui non minus conditores, & veluti patres futuri erant Iſraelis ſecundum ſpiritum, vti patriarchae, ſeu filii Iacobi, erant Iſraelis ſecundum carnem. Qua quidem ratione, quo pacto Deus per populum Iſraeliticum, eiusque regnum, ſpirituale illud Meſſiae regnum adumbrauerit, luculentius adhuc patebat. Idque & ſeruator ipſe ſignificat, quando apoſtolos *ſeſſuros* dicit *in duodecim tribunalibus, iudicantes duodecim tribus Iſraelitarum; Matth.*

XIX.

XIX. 28. add. GVILIELMVS CAVE, in *antiquitatib. apoſtolic.* & quidem in *tractat. praelim.* §. *IV. p. 157.*

Quemadmodum autem Chriſtus, duodecim apoſtolos conſtituendo, ſpecialiori quadam ratione ad duodecim tribus populi Iſraelitici reſpexit; ita hoc non obſtabat, quo minus Paulus adhuc, ceu futurus ἐθνῶν ἀπόστολος *Rom. XI. 13.* τοῖς δώδεκα non tam inſereretur, quam adderetur. Gentium autem dum dicitur apoſtolus, hoc non ita intelligendum, ac ſi nulla ratione Iudaeis quoque euangelium adnuntiare debuerit; quemadmodum & Petro, quantumuis *circumciſionis euangelium* ei concreditum eſſet, *Gal. II. 7.* omnino licuit gentibus euangelium adnuntiare, quod multo magis de reliquis apoſtolis dicendum, ſupra iam obſeruauimus, *cap. IV.* ad §. *III. p. 219.* Eumdem vero Paulum, ſtatim ac ad fidem in Chriſtum vocatus eſt, etiam ad apoſtolatum vocatum eſſe, ex *act. IX. 15.* conſtat, vbi Chriſtus ad Ananiam: *vade, nam is mihi ſelectum eſt inſtrumentum, ad profitendum meum nomen tum apud ceteras gentes, atque reges, tum apud Iſraelitas. Nam ei oſtendam ego, quanta ei ſint patienda propter meum nomen;* conf. & *act. XXVI. 16. 17.* Nec vlla in re inferior fuit *vel ſummis apoſtolis*, (τῶν ὑπὲρ λίαν ἀποστόλων,) *II. Cor. XI. 5.* Enimuero & ipſe immediate a Chriſto vocatus eſt. Hinc ſe apoſtolum vocat, *non ab hominibus*

bus , neque per homines, ſed per Ieſum] Chriſtum, & Deum patrem, qui eum excitauit ex mortuis; Gal. I. 1. Quod autem Ananias manus illi impoſuiſſe dicitur, *actor. IX. 17.* non ad ordinationem, multo minus vocationem, ſed ad caecitatis, qua tum laborabat, diuinam depulſionem ſpectabat, ſimulque illuminationis, aliorumque donorum illi conferendorum, ſymbolum erat. Ipſe praeterea Chriſtum oculis ſuis conſpexit, *I. Cor. IX. 1.* non modo reſuſcitatum a mortuis *I. Cor. XV. 8.* ſed in ſumma iam caeleſtique gloria conſtitutum; adeoque non minus, quam reliqui apoſtoli, de reſurrectione eius teſtari poterat. In eo vero praecipuam muneris apoſtolici partem conſtitiſſe, ſupra monuimus. Sed &, quemadmodum reliqui apoſtoli, quae alios docere debebant, immediate a Chriſto acceperant; ita & Paulo idem contigit. *Nec enim*, inquit, *ego id ab homine accepi, aut didici, ſed patefaciente Ieſu Chriſto , Gal. I. 12.* Et iterum: *quemadmodum ego & a domino accepi, & vobis tradidi &c. I. Cor. XI. 22.* Eorumdem praeterea, ac reliqui apoſtoli, vt particeps factus erat donorum ſpiritus ſancti; ita & eadem infallibilitatis inſtructus erat ἐξοχῇ, dicereque poterat, Chriſtum eſſe, qui in ſe loqueretur. *Quandoquidem*, inquit, *experimentum petitis loquentis in me Chriſti, qui erga vos debilis non eſt, ſed pollet in vobis, II. Cor. XIII. 3.*

Hinc

Hinc Theſſalonicenſes laudat, quod ſermonem, quem a ſe audiuerint, admiſerint, *non vt hominum ſermonem, ſed* καθὼς ἐςὶν ἀληθῶς, *vt vere eſt, Dei ſermonem; qui*, inquit, *in vobis fidentibus viget, I. Theſſal. II. 13.* Idem vero etiam, aeque ac reliqui apoſtoli, doctor vniuerſalis totius orbis erat conſtitutus. Ipſius Chriſti, ſeruatoris noſtri, quae antea recitauimus, hoc docent verba, vtpote quibus ſignificat, quod nomen ſuum profiteri debeat, *tum apud ceteras gentes atque reges, tum apud Iſraelitas, act. IX. 15.* Iſta vero in gentiles & Iſraelitas ſeu Iudaeos diſtributione vniuerſum eo tempore comprehendebatur hominum genus. Hinc & ipſemet Paulus, cum de Chriſto dixiſſet, quod *ſe ipſum redemtionis pretium* ὑπὲρ πάντων *pro omnibus dederit*; ſtatim addit: *quam ad rem ſuis temporibus teſtandam ego praeco ſum & apoſtolus conſtitutus &c. I. Tim. II. 6. 7.* Nimirum ut Chriſtus *pro omnibus* ſe ipſum pretium redemtionis dederat; ita & hancce doctrinam, ceu ſummam totius euangelii, omnibus adnuntiare apoſtoli debebant, eamque ad rem ſe quoque praeconem & apoſtolum conſtitutum, Paulus profitetur. Deinceps equidem ſe διδάσκαλον ἐθνῶν ἐν πίςει καὶ ἀληθείᾳ, *doctorem gentium in fide & veritate* vocat: id tamen non ita intelligendum, ac ſi nulla ratione etiam Iudaeis euangelium adnuntiare aut debuerit

aut

aut potuerit, ex iis, quae antea monuimus, patet. Quodſi reliqui apoſtoli dono miracula edendi, ſi hoc conſultum ducerent, fuere inſtructi; nec hac in re quidquam Paulus iis conceſſit. *Prodigia*, inquit Lucas, *non vulgaria faciebat DEus opera Pauli; adeo vt in aegrotantes adferrentur ex eius corpore ſudaria, aut ſemicinctia, atque illi morbis liberarentur, & ex iis immundi ſpiritus exirent; actor. XIX. 11. 12.* Mortuum quoque eum excitaſſe, ex *act. XX. 9.* conſtat. Atque haec quidem aliaque vti Paulo cum reliquis apoſtolis communia fuerunt, ſimulque demonſtrant, eum nulla in re illis minorem aut inferiorem fuiſſe; ita habuit inſuper quaedam, quae illi veluti propria & peculiaria ſunt, & ἐξοχὴν quamdam prae ceteris conciliant. Horum alterum fuit, quod, etſi ſua quidem ipſius aeſtimatione, apoſtolorum omnium minimus eſſet; plus tamen laborauerit, quam reliqui omnes, ſingulatim conſiderati, *I. Cor. XV. 9. 10.* maiorem etiam haud dubie inde retulerit fructum, *act. XXVI. 28. Rom. XV. 17. ſeqq.* alterum, quod, Deo ſic diſpenſante, factum, vt eius epiſtolae maiori numero exſtarent, vnde maxima in eccleſiam, etiam poſt mortem eius, vsque ad hodiernum diem, redundarunt commoda. Conferenda porro de apoſtolatu Pauli HERMANNVS WITSIVS, in *meletematib. Leidenſib. de vita & rebus geſtis*

Pauli

Pauli ſect. II. §. XXI. p. 33. & IOACHIMVS LANGIVS, in *commentatione hiſtorico-hermeneutica de vita & epiſtolis Pauli apoſtoli ſect. I. cap. III. §. XVII.. p. 39.*

Atque ita praecipua de apoſtolis, generatim ſpectatis, deque apoſtolatu, delibauimus momenta; reliqua autem, quae adhuc adferri, aut copioſius edifferi potuiſſent, praeter FRIDERICVM SPANHEMIVM, GVIL. CAVEVM, ceterosque iam laudatos, dabunt FRANCISCVS BVRMANNVS, in *exercit. acad. part. II. p. 104. ſeqq.* THOMAS ITTIGIVS, in *ſelectis capitibus hiſtor. eccleſ. ſaeculi primi cap, VII. ſect. V. p. 432. ſeqq.* aliique. De hiſtoria apoſtolorum tum generatim, tum ſpeciatim eorum, quorum monumenta in ſacro codice exſtant, aliquid addere, operae pretium, nec a noſtro inſtituto prorſus alienum fuiſſet; praeſertim cum ad epiſtolas eorum maiori luce perfundendas illa plurimum valeat. Sed cum ea res ampliorem, quam praeſentis noſtri inſtituti ratio permittit, tractationem requirat; ſatis nunc fuerit, auctores quosdam indicare, aut ad eorum notitiam comparandam viam monſtrare, qui huncce campum ingreſſuris vſui eſſe poſſunt. Principem autem omnino locum hic tenent *acta apoſtolorum*, a Luca ex inſtinctu & inſpiratione diuina litteris conſignata; quamquam ea praecipua quadam ratione ad Paulum apoſtolum ſpectent. Primordia tamen eccle-

ſiae apoſtolicae hinc condiſcere licet. Qui commentariis ſuis *apoſtolica* haecce Lucae *acta* illuſtrarunt, vtramque hic facerent paginam, ſi omnes huncce ſibi conſtitutum haberent ſcopum, aut ſuo quoque recte fungerentur munere. Praecipuos recenſet CASPAR SAGITTARIVS, in *introd. ad hiſtor. eccleſiaſt. cap. I. p. 2. ſeqq.* Prae reliquis tamen huius loci ſunt IOAN. PEARSONII *lectiones in acta apoſtolorum*, quae cum eiusdem *annalibus Paulinis* inter *opera* eius *poſthuma* exſtant, edita Londini anno MDCLXXXVIII. 4. Nec praetermittenda LVDOVICI CAPPELLI *hiſtoria apoſtolica illuſtrata*, ſummo quippe ſtudio ex actis apoſtolorum & epiſtolis Pauli, inter ſe collatis, concinnata, editaque Salmurii anno MDCLXXXIII. 4. quae & in *bibliis criticis* recuſa proſtat. Praeter genuina haecce apoſtolorum acta iam olim *apocrypha* exſtitiſſe, quorum alia ab haereticis conficta, alia inter eccleſiaſtica ſcripta numerata, non tamen in canonem diuinae ſcripturae admiſſa fuerint, ex EPIPHANIO *haereſi XXX.* §. *XVI.* docet IOAN. ERNESTVS GRABIVS, in *ſpicilegio patrum vt & haereticorum &c. tom. I. p. 37.* qui & fragmenta quorumdam eiusmodi actorum apoſtolicorum apocryphorum exhibet. Maiori adhuc in hocce argumento diligentia verſatus eſt IOAN. ALB. FABRICIVS, vtpote qui fragmenta & notitiam actuum apoſtolicorum, ſex & triginta apocryphorum ſuppeditat,

in *codice apocrypho noui teſtamenti part. II. p. 744. ſeqq.* Eminet inter reliquos eius generis ſcriptores, qui ſub ABDIAE nomine latere voluit, & *acta apoſtolorum*, ſeu *hiſtoriam certaminis apoſtolici* reliquit, quae & integra ad nos peruenit, & ab eodem, quem laudauimus, FABRICIO *codici apocrypho noui teſtamenti part. II. p. 388. ſeqq.* cum adnotationibus, inſerta eſt. Alias adhuc notas idem vir doctiſſimus addidit *part. III. codicis apocryphi noui teſtam. p. 568. ſeqq.* Fingit autem iſte pſeudo-ABDIAS, ſe ipſum ſeruatorem in carne vidiſſe, (vnde forte nonnulli collegerunt, eum ex numero ſeptuaginta diſcipulorum fuiſſe) & Simonem ac Iudam Thaddaeum apoſtolos, in Perſida abeuntes, comitatum, primum ab iis conſtitutum Babyloniae epiſcopum. Libri porro eius decem de hiſtoria apoſtolica, ab eo ebraice ſcripti, ab EVTROPIO, diſcipulo, graece conuerſi, & a IVLIO AFRICANO in linguam latinam translati perhibentur. Quae omnia vt ad fallendos incautos conficta ſunt; ita ipſum illud opus tam ineptis, tamque putidis & illepidis fabulis atque commentis ſcatet, vt nemo hodie, quantum mihi conſtat, inter viros doctos, harumque rerum peritos ſit, qui, illud ſpurium ac ſuppoſititium eſſe, non agnoſcat. Inter veteres porro, qui hiſtoriam apoſtolorum tradiderunt, referendi pſeudo-DOROTHEVS, Tyrius, *de vita prophetarum, apoſtolorum, & ſep-*

tuaginta diſcipulorum Chriſti; HIPPOLYTVS, *de duodecim Chriſti apoſtolis;* ISIDORVS Hiſpalenſis, *de vita & obitu ſanctorum*, NICETAS DAVID, Paphlago dictus, in *orationibus encomiaſticis ſummorum primique ordinis apoſtolorum*, quae in FRANCISCI COMBEFISII *auctario nouiſſimo* exſtant *p.327. ſeqq.* &c. de quibus, vt & SOPHRONIO, ARETHA, aliisque legendi IO. ALB. FABRICIVS, in *cod. apocrypho noui teſtam. part. III. p. 599. ſeqq.* item in eiusdem *codicis apocryphi part. II. p.* 757. & 758. IOAN. ANDREAS SCHMIDIVS, in *ſupplementis introductionis Sagittarianae &c. ſect. I. cap. I. §. XIV. p. 43. ſeqq.* THOMAS ITTIGIVS, in *ſelectis capitib. hiſtor. eccleſiaſt. ſaec. primi cap. VII. ſect. V. §. V. p. 438.* Si tamen dicendum, quod res eſt; ex hiſce omnibus ſcriptoribus non multum bonae frugis capias; cum pleraque, quae narrant, aut aperte falſa, aut dubia, ac incerta, aut denique non magni momenti ſint. Inter recentiores IOACHIMVS CAMERARIVS haud indignus eſt, qui locum hic inueniat. Exſtat enim eius *hiſtoriae Ieſu Chriſti ſummatim relatae expoſitio*, *itemque eorum*, *quae de apoſtolis commemorari poſſe vtiliter viſa ſunt;* Lipſiae MDLXXXI. 8. eleganter ſcripta, minimeque contemnenda. Copioſius tamen, maiorique eruditionis adparatu, in hocce argumento verſatus eſt GVIL. CAVE, in *antiquitatibus apoſtolicis*, anglicana lingua

lingua ab eo ſcriptis, ſed in germanicam translatis, editisque Lipſiae anno MDCXCVI. 4. Nec praetermittendum hic puto SEBASTIANVM NANVM TILLEMONTIVM, vtpote qui in *commentariis hiſtoriae eccleſiaſticae ſex primorum ſaeculorum inſeruientibus*, gallice ſcriptis, & quidem in *primi tomi part. II. & III.* res ſingulorum apoſtolorum tanta diligentia proſequutus eſt, vt in minutiis quoque ſummam ἀκρίβειαν demonſtraret; maiori adhuc laude dignus, niſi eccleſiae, cui addictus fuit, placita eum interdum impediuiſſent, quo minus vbique meliorem eligeret ſententiam. THOMAS ITTIGIVS ita de apoſtolis agit, vt, quae de iis maxime obſeruatu digna ſunt, delibet; in *ſelectis capitib. hiſtoriae eccleſiaſt. ſaeculi primi cap. VII. ſect. V. p. 432. ſeqq.* Summatim etiam, ſed eleganter & erudite apoſtolos recenſet IOAN. GEORGIVS PRITIVS, in *introduct. in lectionem noui teſtamenti cap. XVI. p. 178.* Quod ad illos ſpeciatim attinet, quorum epiſtolae in ſacro codice exſtant, (de omnibus enim aliquid dicere huius loci non eſt) eos quidem, qui Petri vitam ex inſtituto deſcripſerunt, aut de rebus ad eum pertinentibus egerunt, diligenter enarrant CASP. SAGITTARIVS, in *introduct. ad hiſtor. eccleſiaſt. cap. XXVI. §. VI. ſeqq. p. 669. ſeqq.* & IO. ANDREAS SCHMIDIVS, in *ſupplementis ſect. I. cap. I. §. XV. p. 46.* Praecipue huc ſpectant *libri* iſti *decem recogni-*

tionum, qui ſub CLEMENTIS Romani nomine exſtant, & a IO. BAPTISTA COTELERIO exhibentur, in *patrum apoſtolicorum operibus*, *tom. I. p. 491. ſeqq.* Hinc & aliquando *Petri periodi & itinerarium*, *Petri actus*, ſcilicet per CLEMENTEM, ſimilique ratione vocantur, vt eidem COTELERIO in *iudicio* hiſce libris praemiſſo *p. 490.* obſeruatum. Sed ſpurios eos eſſe & ſuppoſititios, hodie omnes conſentiunt. Legenda, quae praeter multos alios de iis obſeruat IOAN. ERNESTVS GRABIVS, in *ſpicilegio patrum vt & haereticorum* &c. *tom. I. p. 275. ſeqq.* MARCELLI, qui diſcipulus Petri apoſtoli fuiſſe dicitur, *de mirificis rebus & actibus beatorum Petri & Pauli*, *& de magicis artibus Simonis magi*, ſiue vt alias inſcribitur, *de conflictu Petri & Simonis magi*, ſcriptum, exhibet IOAN. ALBERT. FABRICIVS, in *codice apocrypho noui teſtamenti*, *part. III. p. 633. ſeqq.* Sed vt & iſtud inter ſcripta ſpuria & ſuppoſititia referendum; ita idem cenſendum de *libris duobus de paſſione Petri & Pauli*, qui ſub LINI nomine exſtant; & de quibus conferendus idem FABRICIVS, in *codice apocrypho noui teſtamenti part. II. p. 776. ſeqq.* itemque THOMAS ITTIGIVS, in *ſelectis capitib. hiſtor. eccleſiaſt. ſaeculi primi cap. I. §. XXI. p. 45.* qui & de MARCELLI libro agit ibidem §. *XVIII. p. 43.* de quo & plura dabit FABRICIVS *part. II. codicis apocryphi noui teſtamenti p. 778.* De illo

autem,

autem, qui ſub LINI nomine circumfertur, cumprimis quoque conferendus NICOLAVS LE NOVRRY, in *adparatu ad bibliothecam maximam patrum lib. I. diſſertat. VI. p. 71.* Cum autem Petrus ab iis, qui Romanae eccleſiae addicti ſunt, inter pontifices, ſiue epiſcopos Romanos, quorum quippe primus fuerit, referatur; qui Romanorum pontificum vitam resque geſtas enarrant, de Petro quoque verba facere, cumque ſtatim in primo collocare limine ſolent; conf. FRANCISCVS PAGI, in *breuiario geſtorum pontificum Romanor. ſaec. I. p. 2. ſeqq.* Eos, qui de Pauli apoſtoli vita rebusque geſtis egerunt, praeter IOAN. ANDREAM SCHMIDIVM, *l. c. §. XVI. p. 47. ſeqq.* recenſet IO. ALBERTVS FABRICIVS, in *codice apocrypho noui teſtamenti part. II. p. 793.* & *part. III. p. 631.* Ex Graecis huc ſpectat EVTHALIVS, epiſcopus Sulcenſis, in *prologo in quatuordecim Pauli apoſtoli epiſtolas*, quem integrum primum IO. HENRICVS BOECLERVS in lucem protulit, in noui teſtamenti graeci editione, quae Argentorati anno MDCLX. 12. prodiit. Recuſus deinde ſaepius eſt in variis noui foederis editionibus; etiam in IO. GEORGII PRITII *introductione in lectionem noui teſtamenti*, cum praefatione BOECLERI *cap. XVIII. p. 214.* Deinceps vero LAVRENTIVS ALEXANDER ZACAGNIVS, EVTHALII iſtius *actuum apoſtolorum & quatuordecim ſancti Pauli aliarum-*

que ſeptem catholicarum epiſtolarum editionem ad Athanaſium iuniorem epiſcopum Alexandrinum, ex pluribus Vaticanae bibliothecae ſcriptis codicibus integram nunc primum graece ac latine editam, publicae luci expoſuit, in *collectaneis monumentorum veterum eccleſiae graecae ac latinae*, *p. 401. ſeqq.* vbi & *prologum* huncce graece & latine exhibet *p. 515. ſeqq.* De ipſo quoque EVTHALIO copioſe & erudite diſſerit idem ZACAGNIVS, in *praefatione* §. *XLV. p. 54. ſeqq.* Inter recentiores prae reliquis commendandi FRIDERICVS SPANHEMIVS, in *diſſertat. de conuerſionis Paulinae epocha, deque Pauli hiſtoria & nomine; tomo II. operum* eius, *p. 311. ſeqq.* IOANNES PEARSONIVS, in *annalibus Paulinis*, in *operibus* eius *poſthumis* Londini MDCLXXXVIII. 4. euulgatis; HERMANNVS WITSIVS, in *praelectionibus de vita & rebus geſtis Pauli apoſtoli*, in *meletematibus* eius *Leidenſibus*, Lugduni Batauorum anno MDCCII. 4. editis; & IOACHIMVS LANGIVS, in *commentatione hiſtorico - hermeneutica de vita & epiſtolis apoſtoli Pauli*, Halae Magdeburg. anno MDCCXVIII. 4. Eorum, qui de Ioanne apoſtolo & euangeliſta ex inſtituto egerunt, nonnullos recenſet IO. ANDREAS SCHMIDIVS, in *ſupplementis introduct. Sagittar. ſect. I. cap. I.* §. *XVIII. p. 53.* *Paſſionem ſancti Ioannis euangeliſtae* ſub MELLITI, (quem alii MELITONEM, alii rurſus MILLETVM vocant) epiſco-

epiſcopi Laodiceni nomine edidit FRANCISCVS MARIA FLORENTINIVS, ad *martyrologium Hieronymi p. 130.* quam inde *codici* ſuo *apocrypho noui teſtamenti* inſeruit IO. ALB. FABRICIVS *part. III. p. 604. ſeqq.* qui & de hocce libro verba facit *part. II. p. 788.* Sed inter ſcripta ſpuria & ſuppoſititia hoc quoque referendum conſtat, non minus ac *hiſtoriam de vita, miraculis & adſumtione beati Ioannis apoſtoli*, quae ſub nomine PROCHORI, qui ex numero ſeptem diaconorum eccleſiae Hieroſolymitanae fuit, exſtat, & in *bibliothecis* quibusdam *patrum* legitur. Namque & hanc neutiquam genuinam eſſe, hodie inter omnes conuenit. Praeter IO. ALB. FABRICIVM, *cod. apoc. noui teſtam. part. II. p. 815.* & THOMAM ITTIGIVM, in *ſelect. capit. hiſt. eccleſiaſt. ſaec. I. cap. I. §. XXV. p. 67.* cumprimis conferendus NICOLAVS LE NOVRRY, in *adparatu ad bibliothecam maximam patrum, diſſertat. V. p. 70.* De vtroque etiam hocce ſcriptore fictitio, vt & de reliquis eiusdem generis, immo & de omnibus, qui tum ex veteribus, tum ex recentioribus, vitam resque geſtas Ioannis apoſtoli & euangeliſtae deſcripſerunt, diligenter & exquiſito ſtudio diſſerit FRIDERICVS ADOLPHVS LAMPIVS, qui & ipſe primum praecipuumque locum inter eos, qui de vita rebusque ac ſcriptis apoſtoli huius commentati ſunt, iure merito-

que ſibi vindicat, in ampliſſimis illis omnique eruditionis genere refertis *prolegomenis*, quae *commentario* ſuo *analytico - exegetico euangelii ſecundum Ioannem* praemiſit, *lib. I. cap. I.* ad *§. I. p. 2.* Iacobi dum hic mentionem facimus, eum, qui *Alphaei*, itemque *minor* vocatur, intelligimus. Hunc enim epiſtolae iſtius, quae inter ſeptem canonicas vel catholicas legitur, auctorem eſſe, contra nonnullos, ſecus ſentientes, recte adſerit THOMAS ITTIGIVS, in *ſelect. capitib. hiſt. eccleſiaſt. ſaeculi I. cap. VII. ſect. V. §. XIX. p. 453.* HEGESIPPI de illo, ſpeciatim martyrio eius narrationem exhibet EVSEBIVS, *hiſt. eccleſ. lib. II. cap. XXIII. p. 63. ſeqq.* eamque primo loco in *actis primorum martyrum ſinceris & ſelectis* poſuit THEODORICVS RVINARTVS *p. 1. ſeqq.* Sed non vnam eamdemque virorum doctorum de iſta HEGESIPPI narratione ſententiam eſſe, patet ex iis, quae iam ſupra de ea diſputauimus *cap. IV.* ad §. *III. p. 232. ſeqq.* vbi & celeberrimam iſtam quaeſtionem, an Iacobus hicce epiſcopus quoque fuerit Hieroſolymitanus? attigimus. De eodem hocce Iacobo legendus *commentarius rerum ſancti Iacobi apoſtoli & Dei fratris*, qui exſtat in FRANCISCI COMBEFISII *bibliothecae graecorum patrum auctario nouiſſimo part. I. p. 519. ſeqq.* Qui ex recentioribus ex inſtituto apoſtoli huius vitam deſcripſerit, non ſuccurrit; vnde de eo conferendi, qui generatim

ratim de apoſtolis egerunt, quosue antea lau-dauimus. Idem & de Iuda, cognomento Thad-daeo, cuius in ſacro codice epiſtola exſtat, ob-ſeruandum.

** Septuaginta iſtos diſcipulos a Chriſto con-ſtitutos Lucas nos condocet. *Poſtea*, inquit, *conſtituit dominus etiam alios ſeptuaginta, eos-que binos ante ſe praemiſit in omnes vrbes, & loca, quo ipſe venturus erat.* Deinceps cum reuerſi illi cum laetitia dixiſſent: *domine, etiam daemonia nobis per tuum nomen ſubiiciuntur*; reſpondit ſeruator: *ſpectabam ſatanam fulgu-ris ritu lapſum de coelo. Equidem vobis po-teſtatem do, ſerpentes ſcorpiosque calcandi, & contra omnes hoſtis vires, ita vt nihil vos lae-ſurum ſit; verum eo ne gaudete, quod vobis ſubiiciuntur ſpiritus; ſed eo potius gaudete, quod nomina veſtra ſcripta ſunt in coelis; cap. X. 1. 17. 18. 19.* Non *ſeptuaginta*, ſed *ſeptuaginta duos*, habet verſio vulgata, & ita quoque auctor *recognitionum*, itemque *conſtitu-tionum apoſtolicarum*, vt & TATIANVS, ORI-GENES, aliique: at ſeptuaginta tantum ſecun-dum codices graecos, verſio ſyriaca, EVO-DIVS apud NICEPHORVM, IRENAEVS, CLEMENS Alexandrinus, TERTVLLIANVS, EVSEBIVS, & reliqui, quos magno numero laudat DAVID BLONDELLVS, *loco* dein-ceps *citando*. Ad officium eorum quod atti-net, ex verbis Lucae, antea recitatis, liquet,

eos

eos itidem ad euangelium mortalibus adnuntiandum miſſos, donisque eximiis a Chriſto inſtructos fuiſſe, vt tamen inſignis apoſtolorum prae illis remaneret ἐξοχὴ; vt adeo *apoſtoli* equidem, ſed *ſecundarii* vocari potuerint. Eos quoque apud patres tum graecos, tum latinos ſubinde *apoſtolorum* nomine venire, ſupra iam obſeruauimus. Quemadmodum autem Chriſtus, conſtituendo duodecim apoſtolos, id haud dubie intuitu duodecim tribuum populi Iſraelitici, totidemque patriarcharum fecit; ita veroſimile admodum eſt, eum, conſtituendo ſeptuaginta diſcipulos, ceu apoſtolos ſecundarios, reſpexiſſe ad ſeptuaginta ſeniores, quos Deus Moſi in eiusdem populi Iſraelitici regimine adiunxit; *num. XI. 16. ſeqq.* conf. FRIDERICVS SPANHEMIVS, *diſſert. de apoſtolis & apoſtolatu* §. *XXI. tom. II. operum p. 299.* Non deſunt, qui ſeptuaginta hoſce diſcipulos cum chorepiſcopis comparant, & horum in illis imaginem aut originem inueniſſe ſibi videntur. Eiusmodi quid etiam in concilii Neo-caeſarienſis *canone XIV.* in GVIL. BEVEREGII *pandectis canonum tom. I. p. 413.* innui putant, qui ita ſe habet: οἱ δὲ χωρεπίσκοποι εἰσὶ μὲν εἰς τύπον τῶν ἑβδομήκοντα· ὡς δὲ συλλειτουργοὶ, διὰ τὴν σπουδὴν τὴν εἰς τοὺς πτωχοὺς, προσφέρουσι τιμώμενοι· *Chorepiſcopi autem ſunt quidem imitatione ſeptuaginta. Vt autem comminiſtri, propter ſtudi-*

ſtudium in pauperes, offerunt honorati. Ad quem quidem canonem THEODORVS BALSAMON obſeruat, cum duodecim apoſtoli ad doctrinam euangelii, & reliqua eccleſiae miniſteria non ſufficerent, adſumtos fuiſſe ſeptuaginta viros, qui dicti fuerint *διακονηταὶ καὶ μαθηταὶ τοῦ κυρίου, miniſtri & diſcipuli domini*, eosque non habuiſſe facultatem dimittendi peccata, vt qui nec ſpiritus gratiam accepiſſent; viſum itaque patribus, ad exemplum iſtorum ſeptuaginta diſcipulorum, *chorepiſcopos ab epiſcopis promoueri, vt per eos fieret pauperibus diſtributio, & expenſa dominicarum pecuniarum, & eorum, quae πτωχικὰ, ſeu pauperum bona dicuntur.* Addit, eam ob cauſſam eos nec poſſe presbyteros, vel diaconos ordinare, nec peccata dimittere; quemadmodum nec ſeptuaginta diſcipuli Chriſti id facere potuerint. Similia fere ad eumdem canonem IOANNES ZONARAS habet. Verum hic THEODORVS BALSAMON ſeptuaginta diſcipulos cum diaconis quodammodo confundere, & vocem *chorepiſcopus* aliter, quam fieri ſolet, accipere videtur. Si enim epiſcopi cuiusdam nimis ampla dioeceſis eſſet, vt cuncta ſolus adminiſtrare non poſſet; adiungebantur interdum illi, qui extra vrbem, praeſertim in locis remotioribus, ſed ad dioeceſin tamen iſtam ſpectantibus, vicibus eius fungerentur; ita tamen, vt illi ſubiecti eſſent, &, eo inſcio ac

inuito,

inuito, nihil facerent. Atque hi, quod eſſent τῆς χώρας ἐπίσκοποι, hoc eſt, *ruris epiſcopi*, chorepiſcopi vocabantur. Eosque veros fuiſſe epiſcopos; etiamſi quarumdam epiſcopalium functionum exercitia a canonibus iis denegentur, copioſe probat GVIL. BEVEREGIVS, in *adnotationib.* ad *concilii Ancyrani can. XIII. p. 176.* Eamdem ſententiam praeter alios etiam tuetur IOSEPHVS BINGHAMVS, in *originibus ſiue antiquitatib. eccleſiaſt. lib. II. cap. XIV.* §. *IV. p. 193.* qui & ex canone iſto concilii Neo-caeſarienſis, quem antea recitauimus, dubium ſibi mouet, num chorepiſcopi pro epiſcopis proprie ſic dictis haberi queant, cum tamen in iſto canone in *figura ſeptuaginta conſtituti* dicantur? Ad quod reſpondet, ideo hoc in iſto canone dici, quod chorepiſcopi epiſcopis oppidanis fuerint ſubiecti, ſicut LXX ſeniores Moſi, vel LXX diſcipuli apoſtolis ſubiecti erant. Addit: *Nam quidquid etiam concilium illud per ſeptuaginta intelligat, non tamen inde probari poteſt, quod chorepiſcopi meri presbyteri fuerint; l. c.* §. *V. p. 194.* Chorepiſcopos in veteri eccleſia duplicis fuiſſe generis; alios ſcilicet, qui in paruulis oppidis, maiori cuidam ciuitati ſubiectis, in vicis ac pagis, ſimilibusque locis vicibus epiſcopi functi fuerint; alios autem, qui in vrbibus maioribus, vbi ipſi epiſcopi praeſentes erant, idem interdum praeſtiterint, acriter contendit ANTO-

NIVS

NIVS VAN DALE, & ex *canone VIII.* concilii Nicaeni euincere adnititur, in *diſſert. de vera & falſa prophetia part. I. cap. IV. p. 218.* Quicquid eius ſit, ſi chorepiſcopi epiſcopi fuere; ſeptuaginta diſcipuli Chriſti non magis pro chorepiſcopis, quam apoſtoli pro epiſcopis, proprie & ſtricte ſic dictis, haberi poſſunt. Quod ſi tamen comparatione iſta hoc ſolum ſignificetur, quod ſeptuaginta iſti diſcipuli interdum apoſtolorum vicibus functi ſint, ceu apoſtoli quidam ſecundarii, admitti poteſt. Nomina LXX diſcipulorum Chriſti, & pauca quaedam ad vitam illorum ſpectantia, exhibet pſeudo-DOROTHEVS Tyrius, in libro *de prophetis, apoſtolis & ſeptuaginta Chriſti diſcipulis;* quem *libris tribus de vita & morte Moſis* a GILBERTO GAVLMINO *obſeruationibus illuſtratis* ſubiecit IO. ALB. FABRICIVS *p. 475.* addiditque DAVIDIS BLONDELLI *diſſertationem de LXX. diſcipulis*, in qua praeter alia errores quosdam manifeſtos iſtius pſeudo-DOROTHEI indicat, *p. 496.* vnde, quam exiguam, aut nullam omnino, is promereatur fidem, adparet. Eorumdem quoque LXX Chriſti diſcipulorum nomina, prout THEODORVS PRODROMVS illa recitat, idem vir doctiſſimus, IO. ALB. FABRICIVS ſiſtit, *l. c. p. 507.* quemadmodum, quae ſub HIPPOLYTI nomine de *ſeptuaginta apoſtolis* (ita enim inſcriptio ſe habet) exſtant, refert,

refert, *operum Hippolyti* a ſe editorum *tom. I.* in *adpendice p. 41.* NICEPHORI XANTHOPVLI verſus graecos de ſeptuaginta diſcipulis legere licet in IO. GEORGII PRITII *introductione in lectionem noui teſtam. cap. XX. p. 269.* Ex hiſce omnibus autem parum omnino lucis aut commodi capere licet. Legenda vero & quae de ſeptuaginta hiſce diſcipulis obſeruat THOMAS ITTIGIVS, in *ſelect. capitib. hiſtor. eccleſ. ſaeculi primi, cap. VII. ſect. VI. p. 471.* qui & §. *V. p. 474.* MICHAELIS VRANII de iis libellum, Smalcaldiae anno MDLXXXIX. editum, laudat.

*** Per *euangeliſtas* equidem plerumque quatuor iſti hiſtoriae euangelicae ſcriptores, Matthaeus, Marcus, Lucas, atque Ioannes, quorum duo apoſtoli fuerunt, intelliguntur. Cum tamen etiam Philippus, qui vnus ex ſeptem eccleſiae Hieroſolymitanae diaconis fuit *act. XXI. v. 8. euangeliſta* dicatur; & Timotheum eodem nomine adpellitet Paulus, *II. Tim. IV. 5.* non eſt, quod dubitemus, quin *συνεϱγοὶ* quidam atque comites apoſtolorum eo tempore ita vocati ſint. Eaque ratione etiam vocem iſtam *Epheſ. IV. 11.* ſumi, merito viri docti cenſent, cum apoſtolus a Chriſto *partim apoſtolos, partim prophetas, partim euangeliſtas &c.* datos dicit; diſſentiente quamuis SALOMONE VAN TIL, vtpote qui & hic eos, *qui euangelia conſcripſerunt*, denotari exiſtimat,

ſtimat, in *comment.* ad *h. l. p. 225.* De quatuor autem iſtis hiſtoriae euangelicae conditoribus vt multa dicamus, huius loci non eſt. Conferendi de illis FRIDERICVS SPANHEMIVS, in *adpendice diſſertat. de auctore epiſt. ad Ebraeos, ſeu de hiſtoriae euangelicae ſcriptoribus, tom. II. operum p. 266. ſeqq.* IACOBVS BASNAGIVS, *hiſt. de l' egliſe tom. I. part. II. lib. VIII. cap. I. ſeqq. p. 419. ſeqq.* LVD. ELL. DV PIN, *prolegom. ſur la bible tom. II. cap. II. §. III. ſeqq. p. 22. ſeqq.* RICHARDVS SIMON, *hiſtor. critic. textus noui teſtam. cap. VI. p. 56. ſeqq.* cui tamen iungendus, qui eum corrigit, & aberrantem in rectam viam reducit, IOAN. HENRICVS MAIVS, in *repetito examine hiſtor. critic. noui teſtamenti cap. X. ſeqq.* aliique, quos iam laudaui in *iſagoge hiſtorico-theologica lib. II. cap. VIII.* ad §. *IV. p. 1453.* Ad hiſtoriam porro quatuor euangeliſtarum ſpectant *vitae euangeliſtarum quatuor*, quas ex codice arabico edidit PETRVS KIRSTENIVS, Vratislauienſis, medicinae doctor, anno MDCVIII. fol. Sed & GVIL. CAVE, in *antiquitatibus apoſtolicis*, Matthaei quidem & Ioannis inter apoſtolos, deinde vero etiam Marci & Lucae vitam exhibet. Pauca quidem, ſed obſeruatu digna, de quatuor euangeliis, eorumque ſcriptoribus tradit THOMAS ITTIGIVS, in *diſſertat. de patribus apoſtolicis, bibliothecae patrum*

apoſtolicorum a ſe editae praemiſſa, §. *II. ſeqq. p. 4. ſeqq.* De rationibus quibusdam allegoricis veterum, quare non ſint plura, nec pauciora, quam quatuor euangelia, varia collegit IO. ALB. FABRICIVS, in *cod. apocrypho noui teſtam. part. I. p. 382. ſeqq.* qui & *p. 383.* de inſignibus quatuor euangeliſtarum agit; conf. & quae *part. III. p. 555. ſeqq.* adhuc addidit.

§. IV.

Intuitu dignitatis & officii inter apoſtolos nullum interceſſit diſcrimen; quin potius omnes fuerunt aequales. Qui ergo Petro primatum quemdam tribuunt, vt eumdem in epiſcopos Romanos, quos ſucceſſores eius eſſe fingunt, transferant, vehementer falluntur; & vt omni deſtituuntur fundamento, ita rationibus luculentiſſimis erroris conuinci poſſunt. *

* Chriſtum ſeruatorem noſtrum voluiſſe, vt apoſtoli intuitu muneris & dignitatis inter ſe aequales eſſent, luculentiſſima eius verba nos dubitare non ſinunt. Cum enim contentio inter eos orta eſſet, quis illorum maximus videretur, obiurgauit eos ſeruator, atque dixit: *gentium reges in eas dominantur, quique imperant, gubernatores appellantur; at vos non ita; quin veſtrum*

veſtrum maximus perinde ſit, ac minimus, & qui praeeſt, perinde ac qui miniſtrat, Luc. XXII. 25. 26. Hinc & apoſtolus Paulus hierarchiam, ſi ita loqui licet, eccleſiae apoſtolicae ex inſtituto deſcribens *I. Cor. XII. 28.* & *Epheſ. IV. 11.* inter ipſos apoſtolos nullum, intuitu muneris & dignitatis, diſcrimen agnoſcit. Immo vel ſummis apoſtolis (quales Petrus, Iacobus, & Ioannes erant *Gal. II. 9.*) ſe nihilo inferiorem eſſe, diſerte profitetur, *II. Cor. XI. 5. XII. 11.* Seruator equidem optimus ſingulari quadam ratione amorem ſuum erga Petrum, Iacobum & Ioannem demonſtrauit, dum eos transformationis ſuae in monte teſtes eſſe voluit, *Matth. XVII. 1.* hoſce etiam tres ſecum in domum Iairi adſumſit, cum filiam eius mortuam reſuſcitare vellet *Luc. VIII. 51.* Sed & cum idem hominum ſeruator iam in eo eſſet, vt in horto, qui ad villam Gethſemane erat, grauiſſimos pro noſtra ſalute ſubiret cruciatus, reliquis apoſtolis in limine horti relictis, tres hoſce, Petrum, Iacobum, & Ioannem, propius ad locum orationis adduxit, vt acerbiſſimae paſſionis, duriſſimique certaminis ſpectatores eſſent; *Matth. XXVI. 37.* Quantumuis autem hinc ἐξοχὴ quaedam iſtorum apoſtolorum colligi queat; ad muneris tamen apoſtolici diſcrimen, aut inaequalitatem quamdam ratione dignitatis, ea nihil facit. Accedit, quod ea Petro cum Ioanne atque Iacobo

fuerit communis; immo cum ſingularis tantum Chriſti erga hoſce tres amoris fuerit documentum; Ioannes rurſus habebat, quo ſe reliquis duobus praeferre poterat, vtpote qui *in gremio Ieſu recumbebat, quemue Ieſus amabat*; *Ioan. XIII. 23.* hoc eſt, qui prae reliquis omnibus ſeruatori gratus erat.

Atque haec cum ita ſe habeant, immo in aprico poſita ſint; omni tamen niſu id agunt Romanae eccleſiae addicti, vt nobis perſuadeant, Petro apoſtolo primatum quemdam a Chriſto ſeruatore conceſſum eſſe. Ad loca illa ſcripturae ſacrae, ad quae prouocare ſolent, licet iam centies, immo millies a noſtratibus reſponſum ſit; ea tamen repetere, & denuo in ſcenam producere non deſinunt; quod & noſtra aetate MATTHAEVS PETITDIDIERIVS fecit, in *tractatu theologico de auctoritate & infallibilitate pontificum cap. II. p. 13. ſeqq.* Cumprimis ſcilicet verba Chriſti vrgent: *tu es Petrus, & ſuper hac Petra conſtruam meam eccleſiam, quam inferorum portae non ſuperabunt. Matth. XVI. 18.* Sed cum ab ipſis patribus diuerſa ratione ea explicentur, nonnullis per *petram* Petrum apoſtolum, aliis confeſſionem eius de Chriſto, quibusdam omnes apoſtolos, eorumque doctrinam, aliis rurſus ipſum Chriſtum intelligentibus; quod viri quidam inter romanenſes longe doctiſſimi fatentur, immo IOANNES LAVNOIVS & LVD. ELL. DV

PIN

PIN, productis patrum locis, confirmant; ille quidem *epiſtolarum part. V. epiſt. VII. p. 419. ſeqq.* hic autem *de antiqua eccleſiae diſciplina diſſertat. IV. §. I. p. 304. ſeqq.* praeſidium iſtud, quod hic ſibi inueniſſe videntur, ſponte ſua corruit. MATTHAEVS PETITDIDIERIVS, vt hinc ſe expediat, facile haſce inter ſe conciliari poſſe putat explicationes; cum dici omnino, ſed diuerſa ratione, queat, & ſuper Petrum, & ſuper eius confeſſionem, & ſuper omnes apoſtolos, & denique ſuper ipſum Chriſtum, eccleſiam eſſe fundatam. Quod equidem, ſi rem ipſam ſpectes, verum eſt; ſed cum de ſenſu ac interpretatione verborum Chriſti quaeritur; neceſſe eſt, vt vnam tantum ex his amplectamur ſententiam; quod qui ex patribus faciunt, de iis, quod reliquas calculo ſuo adprobent, adſeri vtique nequit. Eosdem autem patres in eo conſenſiſſe, litteraliter haec verba de Petro capienda, reliquas autem eorum interpretationes ad ſenſum, quem auctor *moralem* vocat, (hoc nomine haud dubie tantum adcommodationem quamdam intelligens) referendas eſſe, perperam dicitur, & diſertis illorum verbis repugnat. Qui rem ipſam, totamque ſermonis ſeriem, paullo accuratius conſiderauerit, facile perſpiciet, per *petram* confeſſionem atque doctrinam Petri, ac reliquorum apoſtolorum (quorum nomine Petrus illuſtrem illam confeſſionem ediderat) ſignificari,

praeſertim cum & Paulus doctrinam apoſtolorum & prophetarum fundamentum (dogmaticum) adpellitet, ſuper quo aedificata ſit eccleſia, *Epheſ. II. 20.* Alter locus, ad quem PETITDIDIERIVS prouocat, ille eſt, qui *Luc. XXII. 31.* exſtat, vbi Chriſtus ad Petrum dicit, *ego rogaui pro te, ne fides tua deficiat.* Hinc enim (quod & aliis ſolemne eſt) infallibilitatem Petri, ſine qua primatus eius ſibi non conſtat, adeoque & ſucceſſorum eius, ſiue Romanorum pontificum, colligit. Sed ad lapſum Petro imminentem, adeoque ad perſonam, non autem ſucceſſores eius, (ſi modo Romani pontifices pro ſucceſſoribus Petri habendi ſint) haec verba ſpectare, adeo euidens eſt, vt caecum prorſus & omni rationis vſu deſtitutum eſſe oporteat, qui ſecus exiſtimauerit. Quare ſi vel maxime PETITDIDIERIVS omnes patres, omnesque theologos (ad quos equidem prouocat, quamuis reuera nullum nominet) contra nos in aciem produceret, parum tamen aut nihil effecturus eſſet. Errat tamen etiam, aut alios fallere cupit, ſi omnes patres ſuae ſuffragari ſententiae contendit. Secus enim ſe rem habere, haud paucis veterum teſtimoniis comprobat IOANNES LAVNOIVS, *lib. V. epiſt. VI. p. 403. ſeqq.* Denique & verba Chriſti, quibus Petrum *paſcere oues ſuas* tribus vicibus iubet, parum eos, qui pro apoſtoli huius primatu pugnant, iuuant.

uant. Iis enim Chriſtum ob trinam Petri abnegationem eum erigere, & in munere apoſtolico confirmare voluiſſe, manifeſtum eſt. Nec *paſcere*, cùm de iis, qui docendi munere funguntur, aut fungi debent, quales apoſtoli erant, ipſeque Petrus, vſurpatur, aliud quid ſignificat, aut ſignificare poteſt, quam erudire populum, & ad cognitionem veritatis, hinc & ad fidem, tandemque ad ſalutem aeternam perducere. Et ita quoque ipſe Petrus hanc vocem interpretatur. *I. ep. V.* 2. Neque etiam ſeruator adſerit, quod *omnes oues* paſcere debeat; ſed tantum generatim dicit: *paſce oues meas*; quod cum & reliqui apoſtoli facere debuerint, nulla inde Petri prae reliquis ἐξοχῇ, nullus primatus, colligi poteſt. Idque ingenue etiam agnoſcit LVD. ELL. DV PIN *l. c. p. 310. ſeqq.* Ceterum dum Petro primatum quemdam recte tribui negamus, de illo, qui cum iurisdictione quadam ac imperio coniunctus eſt, hoc intelligimus; non autem de *primatu*, quem vocant *ordinis*. Hoc enim eum gauiſum, adeo non abnuimus, vt lubenter potius fateamur. Eoque referimus, quando poſt aſcenſionem Chriſti in caelum, auctor ſuaſorque reliquis fuit, vt in locum Iudae proditoris alius apoſtolus eligeretur; *actor. I. 15.* & quae alia ſunt eiusdem generis. Nec audiendus hic eſt HENRICVS DODWELLVS, in collegio apoſtolorum cognatos domini primum habuiſſe lo-

cum; quemadmodum & eccleſiae Hieroſolymitanae, tempore apoſtolorum, reliquae eccleſiae fuerint ſubiectae, contendens, in *paraeneſi ad exteros de nupero ſchiſmate anglicano*, §. *VII. p. 15.* Quae viri iſtius, cetera doctiſſimi, commenta profligaui, in *diſſertat. de origine & poteſtate epiſcoporum* §. *XVII.* in *ſyntagm. diſſertation. theologic. p. 219.*

Quemadmodum itaque primatus ille, quem Romanae eccleſiae addicti Petro tribuunt, omni deſtituitur fundamento; ita variis quoque rationibus, quod perperam illi tribuatur, comprobari poteſt. Talia namque de eo commemorantur, quae cum primatu eiusdem, & ſumma infallibilitate, quae ab eo ſeparari non poteſt, conſiſtere nequeunt. Non vrgebo nunc conſilium iſtud carnale, propter quod a Chriſto tam acriter obiurgatus eſt, vt eum ſatanam vocaret, *Matth. XVI. 23.* nec de trina eius abnegatione aliquid dicam; cum ad haec ſimiliaque reſponderi queat, ea ante ſpiritus ſancti in apoſtolos effuſionem contigiſſe; quamquam ideo non omni prorſus iſta priuentur robore ſuo. Rem plane conficit, quod in concilio Hieroſolymitano non Petrus, ſed Iacobus, ſententiam definitiuam protulit. Id enimuero aperte cum eius primatu pugnat. Qua de re tamen cum ſupra iam *cap. IV.* ad §. *III. p. 216.* dictum ſit, vt hic aliquid addam, non eſt neceſſe. Petrum quoque in iſto concilio praeſidis

ſidis neutiquam functum munere, ibidem demonſtrauimus. Non minoris quoque momenti illud eſt, quod de Petro a Paulo reprehenſo *Gal. II. 9.* legimus. Paulo nimirum cum Sila & Barnaba poſt concilium Hieroſolymitanum, Antiochiae adhuc commorantibus, Petrus apoſtolus, haud dubie occaſione quadam inuitante, etiamſi non ſine ſingulari Numinis directione, itidem Antiochiam venit, ibique initio libere & familiariter cum iis, qui ex gentilibus erant, fidelibus conuerſatus eſt. Cum autem quidam a Iacobo miſſi, qui magno pro lege Moſaica zelo flagrabant, Hieroſolymis aduenisſent; Petrus, eorum offenſionem metuens, credentium ex gentilibus commercium euitare coepit, ſuoque adeo exemplo & reliquos ex Iudaeis chriſtianos, immo & ipſum Barnabam, idem vt facerent, induxit. Itaque *vna cum eo*, inquit apoſtolus, *ſimularunt* (συνυπεκρίθησαν) *etiam reliqui Iudaei, adeo vt Barnabas quoque ad eorum ſimulationem adduceretur.* Paulus itaque, in quantum hac ratione libertas chriſtiana adduceretur periculum, immo, quantum conuerſioni gentilium poneretur obſtaculum, probe perpendens, Petro κατὰ πρόσωπον, *in faciem reſtitit*, & acri ſermone coram omnibus redarguit; ſiquidem nec ipſe, nec, qui eius exemplum ſequebantur, *recte incederent ſecundum veritatem euangelii*, ſeu vt graeca verba ſe habent: ὅτι ὀυκ ὀρθοποδοῦσι

πρὸς τὴν ἀλήθειαν τȣ̃ εὐαγγελίȣ· Nimirum ὀρθοποδεῖν eſt *recto pede ingredi*, *recta via incedere*, quod qui non faciunt, a veritate & recta agendi ratione deflectunt. Ita ipſemet Paulus rem omnem enarrat *Gal. II. 11. ſeqq.* Contigiſſe hoc poſt concilium Hieroſolymitanum, ſecus ac AVGVSTINVS aliique ſentiunt, tum ex orationis Paulinae ſerie, tum inde colligitur, quod Paulus ab hocce tempore ſemel tantum, & quidem in tranſcurſu, ſine Barnaba comite Antiochiam venerit, vt ex hiſtoria vitae eius conſtat. Conſentiunt quoque CAESAR BARONIVS, in *annalib. ad annum Chriſti LI. num. XXXI.* SEB. NANVS TILLEMONTIVS, *commentar. hiſtor. eccleſiaſt. inſeruient. tom. I. part. II.* in *notis ad vitam Petri not. XXXIII. p. 751.* HERM. WITSIVS, in *meletemat. Leidenſib. de geſtis Pauli ſect. IV. §. XII. p. 65.* repugnante tamen, & cenſuram iſtam Petri ante concilium Hieroſolymitanum ponente SAMVELE BASNAGIO, *annal. politico-eccleſiaſtic. tom. I.* ad *annum L. §. V. p. 592.*

Cum ergo hocce ita comparatum ſit negotium, vt infallibilitas atque primatus, quem Romanae eccleſiae addicti Petro tribuunt, per illud mirum in modum labefactetur; non vnam, vt hinc ſe expediant, ingrediuntur viam. Nonnulli namque non de Petro apoſtolo, ſed de alio quodam Cepha, qui vnus fuerit ex ſeptuaginta

ginta diſcipulis Chriſti, hoc intelligendum contendunt. Iam olim exſtitiſſe, qui in hac verſarentur opinione, ex HIERONYMO condiſcimus, in *commentar. ad Gal. II. 9. tom. IV. operum part. II. p. m. 244.* vbi & eamdem ſimul refellit ſententiam. CLEMENTI Alexandrino eiusmodi quid in mentem veniſſe, ex *libro quinto hypotypoſeon* eius refert EVSEBIVS, *hiſt. eccleſiaſt. lib. I. cap XII. p. 30.* Sed & pſeudo-DOROTHEVS ille Tyrius Cepham, quem Antiochiae coarguerit Paulus apoſtolus, inter LXX diſcipulos Chriſti refert, *de prophetis, apoſtolis, & ſeptuaginta Chriſti diſcipulis p. m. 485.* SEB. NANVS TILLEMONTIVS equidem ſe inducere animum non poſſe, ait, vt credat, vllum aut veterum, aut recentiorum reperiri interpretum, qui dubitet, quin de ipſo apoſtolo Petro loquatur Paulus *l. c. p. 752.* ALEXANDRVM tamen CARERIVM in hacce verſatum fuiſſe opinione, teſtatur ABRAHAMVS CALOVIVS, in *bibliis illuſtratis* ad *Gal. II. 11.* CARERIO ALBERTVM PIGHIVM iungit SAMVEL BASNAGIVS *l. c. §. IX. p. 594.* Immo noſtra aetate IOAN. HARDVINVS, vir doctus, ſed ad παράδοξα excogitanda & defendenda natus, omnes ingenii vires in id intendit, vt probaret, Cepham a Paulo reprehenſum non eſſe Petrum, in peculiari *diſſertatione*, quae in *operibus* eius *ſelectis* Amſtelodami MDCCIX. fol.

editis

editis exſtat, *p. 920. ſeqq.* Solide autem iſta eius commenta refutauit, profligauitque SALOMO DEYLINGIVS *obſeruation. ſacrar. part. II. obſeru. XLV. p. 397. ſeqq.* Quantumuis autem in quibusdam codicibus *Gal. II. 11.* & *14.* *Cephas* legatur, non autem *Petrus*; veteres etiam ita legiſſe videantur, cum ceteroquin nulla hac ſuper re oriri potuiſſet controuerſia; vt IOAN. MILLIVS, praeeunte IO. PEARSONIO ad *h. l.* obſeruat; in plurimis tamen codicibus graecis *Petrus* legi, ipſemet non diffitetur HARDVINVS *l. c.* §. *XVIII. p. 932.* Parumque omnino refert, ſiue *Cephas*, ſiue *Petrus* legatur; cum, Petrum quoque Cepham dictum fuiſſe, conſtet; a Paulo autem non alium, quam Petrum apoſtolum intelligi, res ipſa euidentiſſime doceat. Petrum enim iſtum, aut ſi mauis, Cepham Iacobo & Ioanni adiungit, deque tribus hiſce dicit, quod *columnae eccleſiae* viſi ſint. Num de alio, quam Petro apoſtolo hoc intelligi poteſt? aut num aliquis exiſtimet, Cepham quemdam, vnum ex ſeptuaginta Chriſti diſcipulis, hominem ignotum, a Paulo inter columnas eccleſiae relatum? Praeterea, id Paulo maxime in epiſtola ad Galatas conſtitutum fuiſſe, nemo ignorat, vt pſeudo-apoſtolis ad exiſtimationem ſuam imminuendam reliquos apoſtolos ſibi praeferentibus obuiam iret. Hoc ergo vt faceret, id agit, vt oſtendat, ſe ſummis apoſtolis neutiquam

tiquam eſſe inferiorem, quod & diſerte *II. Cor. XI. 5. XII. 11.* profitetur; eumque in finem conflictum illum, qui ipſi cum Petro Antiochiae interceſſerat, refert. Inde enim patebat, adeo illum ſummis apoſtolis inferiorem non eſſe, aut vlla in re iis cedere, vt Petro quoque, non recte ſe gerenti, reſtiterit, eumque acriter reprehenderit. Hoc ergo qui de alio quodam Cepha, quam Petro apoſtolo, intelligere velit; eum, quid ſcribat Paulus, quidue adſerat, parum penſi habere oportet.

Alii itaque ex eidem Romanae eccleſiae addictis, cum videant, ſe hac via parum proficere, ſimulatam fuiſſe hancce Pauli reprehenſionem contendunt. Atque illis, qui ita ſentiunt, exemplum iam praeiuit HIERONYMVS in *commentar. in epiſt. ad Gal. cap. II. 11. tom. IV. operum part. I. p. 243.* edit. IO. MARTIANAEI. Immo defendit eamdem ſententiam contra AVGVSTINVM, qui illi ſe oppoſuerat, &, vel hoc nomine illam admitti non poſſe, docuerat, quod Paulus hoc pacto a mendacii crimine abſolui non poſſet, vtpote qui ita loquatur, vt dubitari nequeat, quin vere & ſerio Petrum reprehenderit. Vtriusque & HIERONYMI & AVGVSTINI hac de re ſcriptae epiſtolae exſtant in operibus HIERONYMI *tom. IV. part. II. p. 601. ſeqq.* editionis antea memoratae, itemque in operibus AVGVSTINI *tom. II. p. 121. ſeqq.* editionis, quae Ant-

Antwerpiae anno MDCC. prodiit. Negari autem nequit, iam ante HIERONYMVM, tum aliis, tum maxime ORIGENI atque IOANNI CHRYSOSTOMO, eamdem placuiſſe ſententiam, ad quos etiam ipſe prouocat HIERONYMVS, qui & cauſſam indicat, cur veterum quidam in eam ingreſſi ſint, vt PORPHYRII hac ratione obuiam ire poſſent calumniis. *Hanc autem explanationem*, inquit, *quam primus Origenes in decimo ſtromatewv libro, vbi epiſtolam Pauli ad Galatas interpretatur, & caeteri deinceps interpretes ſunt ſequuti, illa vel maxime cauſſa ſubintroducunt, vt Porphyrio reſpondeant blaſphemanti, qui Pauli arguit procacitatem, quod principem apoſtolorum Petrum auſus eſt reprehendere, & arguere in faciem; ac ratione conſtringere, quod male fecerit, id eſt, in eo errore fuerit, in quo fuit ipſe, qui alium arguit delinquentem. Quid dicam de Ioanne, qui dudum in pontificali gradu Conſtantinopolitanam rexit eccleſiam, & proprie ſuper hoc capitulo latiſſimum exarauit librum, in quo Origenis & veterum ſententiam eſt ſequutus? Si igitur me reprehendis errantem, patere me quaeſo errare cum talibus &c. epiſt. LXXIV. p. 619.* Acceſſit tamen tandem HIERONYMVS ad ſententiam AVGVSTINI, & Petrum ſerio a Paulo, & quidem iure, reprehenſum agnouit. *Quis eſt*, inquit, *qui non quaſi in pulchro corpore, aut naeuum aut verrucam habeat? Si enim*

ipſe

ipſe apoſtolus dicit de Petro, quod non recto pede inceſſerit, in euangelii veritate, & in tantum reprehenſibilis fuerit, vt & Barnabas adductus ſit in eamdem ſimulationem; quis indignabitur, id ſibi denegari, quod princeps apoſtolorum non habuit? dialogor. aduerſus Pelagianos lib. I. tom. IV. operum part. II. p. 498. Teſtatur idem AVGVSTINVS: *Sed quid hinc diutius? cum de hac quaeſtione inter nos, ego & praedictus venerabilis frater Hieronymus ſatis literis egerimus, & in hoc opere recentiſſimo, quod ſub nomine Critobuli aduerſus Pelagium modo edidit, eamdem de iſta re geſta dictisque apoſtolicis ſententiam tenuit, quam beatiſſimi Cypriani etiam nos ſequuti ſumus; epiſt. CCLX.* aut ſecundum recentiorem diſpoſitionem *CLXXX. tom. II. operum p. 482.* CAESAR equidem BARONIVS, cardinalis, AVGVSTINO non ſatis perſpectam exploratamque HIERONYMI fuiſſe ſententiam, contendit, cum hic neutiquam adſeruerit, Paulum mentitum eſſe; in *annalib.* ad *annum LI. num. XXXVII.* At refellit eum ipſe NATALIS ALEXANDER, *hiſtor. eccleſiaſt. ſaec. I. cap. VII. p. 12.* qui & *diſputat. XI. p. 134.* variis patrum teſtimoniis, *ſanctum Paulum vere & ſincero prorſus animo reprehendiſſe ſanctum Petrum, non ex ſimulatione*, probat. Non minus vero & SAMVEL BASNAGIVS vanam hancce BARONII exceptionem profligat, in *annalib. politico-eccleſiaſticis tom. I.* ad *annum*

L.

L. §. *XVII. p. 598.* Vt autem operoſe oſtendamus, haec ſerio, non autem per ſimulationem quamdam, inter Paulum & Petrum geſta eſſe, neceſſe non eſt; cum res ipſa hoc loquatur. CHRYSOSTOMVS equidem, & qui eum ſequitur, THEOPHYLACTVS verba κατὰ πρόσωπον interpretantur per οὐκ ὄντως, ἀλλὰ κατὰ σχῆμα, id quod *non vere* fit, ſed *in ſpeciem*, hoc eſt, per fictionem quamdam aut ſimulationem. Et ita quoque HIERONYMVS aliique haec verba explicant. At vehementer falluntur. Facere namque aliquid κατὰ πρόσωπον eſt, *palam*, ſine metu, aperto Marte agere, vel ἔμπροσθεν πάντων, vt *verſ. 14.* dicitur. Sic Petrus de Iudaeis adſerit, quod abnegauerint Chriſtum κατὰ πρόσωπον Πιλάτου, *ante Pilati faciem*, ſiue *coram Pilato.* Pari ratione & *actor. XXV. 16.* Feſtus, non eſſe Romanis morem, ait, hominem vllum ad necem condemnandi, πρὶν ἢ ὁ κατηγορούμενος κατὰ πρόσωπον ἔχοι τοὺς κατηγόρους· *priusquam reus praeſentes habuerit accuſatores.* Apud LXX interpretes, & profanos ſcriptores, eamdem horum verborum ſignificationem eſſe, oſtendit IACOBVS ELSNERVS, vir doctiſſimus, in *obſeruationib. ſacris* ad *h. l. tom. II. p. 179.* Praeterea, ſi non ſerio, ſed per ſimulationem quamdam, Petrus a Paulo reprehenſus eſt; falſum erit, quod Paulus dicit, eum vna cum iſtis, qui cum illo faciebant, *non recto pede inceſſiſſe ſecundum veritatem euangelii*; falſa

erunt

erunt & reliqua, quae ibidem Paulus narrat. Adeoque dum illi, qui honori & exiſtimationi Petri conſultum cupiunt, incommodum aliquod euitant; in aliud longe grauius incidunt, Paulum, ſcriptorem θεόπνευστον, talia narraſſe, quae ab omni veritate quam longiſſime fuere remota. Recte quoque SAM. BASNAGIVS pronuntiat: *Simulata reprehenſio Petrum Paulumque mutat in ludiones, fabulam agentes in ſcena; cuius artis ignari erant inſolentesque apoſtoli, grauitate morum & ſinceritate conſpicui; l. c. §. XV. p. 597.* Taceo, quod ſimulata iſta reprehenſio ſcopo, quem Paulus in hac narratione ſibi propoſuit, & de quo ante dictum, e diametro repugnet; taceo reliqua, ab aliis iam, praeſertim ab auctore, quem iam laudauimus, *l. c.* in medium adlata.

Suntque etiam ex ipſis Romanae eccleſiae addictis, quibus, quicquid de ſimulata iſta Petri reprehenſione dicitur, diſplicet; hinc & eo tandem ſe recipiunt, vt lapſum illum Petri valde extenuent, naeuumque equidem, ſed admodum leuem, fuiſſe contendant. CAESAR BARONIVS, Petrum ſubtrahendo ſe commercio cum conuerſis ex gentilibus peccaſſe, omnino negat. *Dicimus*, inquit, *nec ea faciendo, Petrum vel minimum deliquiſſe.* Immo prudentiam Petri, quam in hocce ſuo facinore prodiderit, laude dignam cenſet; in *annalib.* ad

annum LI. num. XXXIX. Eadem fere ratione de iſto Petri facto diſſerit PETRVS DE MARCA. Cum enim dixiſſet: *eſt aliud ſcandali genus, quo delicata ingenia offenduntur, etſi reuera in actione propoſita, aut in conſilio agentis nihil ſit, quod argui poſſit, immo vero res in ſe ſit laudabilis, quamuis non ſit ad ſalutem neceſſaria;* paucis quibusdam interiectis, ita pergit: *huc referri poteſt Petri apoſtolorum principis factum, qui licet ſanam doctrinam ſectaretur, cum Iudaeos & gentiles in fide Chriſti erudiret, eo tamen modo ſe geſſit, vt etſi prudentia eius conſilium non deſtitueretur, in eas anguſtias inciderit, quae imbecilles in fidei periculum adducerent; de concord. ſacerdot. & imp. lib. III. cap. XV. §. VII. p. m. 303.* SEBASTIANVS NANVS TILLEMONTIVS in eo ſubſiſtit, vt humilitatem Petri, qua iſtam Pauli reprehenſionem aequo animo tulerit, mirifice extollat, laudatque AVGVSTINVM, zelum iuſtiſſimum Pauli, & Petri humilitatem ita inter ſe contendentem, vt huic palmam tribuat, cuius quippe longe difficilior ſit imitatio, in *commentar. hiſt. eccleſiaſt. inſeru. tom. I. part. II. in vita Petri artic. XXXII. p. 469. ſeqq.* Ego quidem is non ſum, qui Petri hocce peccatum nimis exaggerandum cenſeam, quippe quod non ex prauo quodam animi conſilio profectum, humanae tantum imbecillitatis erat documentum. Neque tamen etiam tam leue illud fuiſſe putandum

eſt,

eſt, vt nonnullis videtur. Certe non adeo leue erat, quod Paulus illi exprobrat, quod *non recto pede inceſſerit ſecundum veritatem euangelii.* Itane vero in doctore eccleſiae, in apoſtolo, leue quid exiſtimandum, ſi non recto pede ſecundum veritatem euangelii incedat? Cumque Paulus conſultum, immo neceſſarium eſſe duxerit, Petrum palam & coram omnibus hoc nomine reprehendere; iudicio certe illius, Petri lapſum grauiſſimum fuiſſe oportet. Accedit, quod iſto exemplo Petrus Barnabam quoque & reliquos Iudaeos ad eamdem ſimulationem adduxerit, adeoque occaſionem, vt eodem ſe obſtringerent peccato, dederit. Cumprimis autem hic in cenſum venit, quod grauiſſima ex hocce Petri facto in totam eccleſiam chriſtianam redundare potuiſſent incommoda, niſi tam acriter tamque fortiter ei ſe oppoſuiſſet Paulus. Vt enim eccleſiae vel maxime intererat, & conuerſionem gentilium, & horum cum Iudaeis vnionem promoueri; ita vtraque iſta Petri ſimulatione vehementer impediebatur. Mitto reliqua, quibus, haud omnino leue iſtud Petri fuiſſe peccatum, comprobari poteſt, diligenter commemorata a SAMVELE BASNAGIO *l. c.* §. *XIII. p. 596.* Atque iſta quoque ſufficiunt, vt luculenter inde intelligatur, Petrum neutiquam eiusmodi infallibilitate praeditum fuiſſe, qualem Romanae eccleſiae addicti illi tribuunt,& quali etiam praeditum eſſe oportet, qui caput ec-

cleſiae viſibilis eſſe debet. Simul vero & iſta Pauli reprehenſio euidenter oſtendit, apoſtolum huncce non credidiſſe, Petrum eſſe caput eccleſiae, cui contradicere, aut a cuius ſententia ac decretis diſcedere, nefas ſit. Cauendum tamen rurſus, ne in alterum procurrentes extremum, Petro iſtud infallibilitatis donum, quod apoſtolis omnibus commune fuit, denegemus; quod magnopere vellent homines profani, vt hac ratione fundamenta, quibus doctrinae chriſtianae veritas innititur, conuellere eo facilius atque labefactare poſſent. Enimuero, ſi doctrinam ipſam ſpectes, inter Petrum atque Paulum nullus fuit diſſenſus. Nec vllum eſt dubium, quin Petrus aeque ac Paulus exiſtimauerit, fas eſſe homini Iudaeo, familiaritatem colere cum iis, qui ex gentilibus Chriſti nomen profitebantur, quippe quod a Deo edoctus erat, *act. X. 19. 20.* & ipſemet etiam alios docuerat *act. XI. 12. 17.* Nimio itaque Iudaeis placendi ſtudio, aut, ſi mauis, metu quodam intempeſtiuo, ne eos offenderet, abreptus, optimus ſanctiſſimusque apoſtolus non in ipſa doctrina, ſed in eius adplicatione & vſu errauit, praeſertim cum eiusmodi tum Antiochiae eſſet rerum facies, vt ex ſimulatione iſta non poſſent non grauiſſima in eccleſiam chriſtianam redundare incommoda. Sane & ipſum Paulum, quantumuis acerrime contra neceſſitatem legis Moſaicae pugnaret, interdum in gratiam infirmorum, ſe ad opinionem

nem illorum, qui pro legibus Moſaicis ſtabant, conformaſſe, nouimus, *actor. XVI. 3.* Sed cum aliae tum eſſent rerum περιστάσεις, facere id ea ratione potuit, vt nemini offenſionem praeberet, multo minus vt toti eccleſiae inde incommodum aliquod adferretur; quod longe aliter in facto Petri ſe habebat. Vnde & haud difficulter illis reſponderi poteſt, qui Paulum, quod in Petro reprehendit, ipſummet commiſiſſe, adſerunt. Sed praeter auctores hucusque laudatos, praeſertim SALOMONEM DEYLINGIVM, atque SAMVELEM BASNAGIVM, plura hac de re dabunt IO. HENR. HEIDEGGERVS, in *diſſertat. de Petri & Pauli contentione, tom. III. diſſertat. XV.* & THOMAS ITTIGIVS, in *ſelect. capitib. hiſtor. eccleſ. ſaec. I. cap. IV. §. IV. p. 230.*

Quemadmodum autem Petrus primatum non habuit; ita & eumdem ad ſucceſſores, ſi quos habuit, transmittere non potuit. Enimuero, cum omnis Romanae eccleſiae addictorum labor huc tendat, vt pro Petri primatu pugnando pontificum ſimul, immo praecipue, cauſſam agant; parum ad rei ſummam proficient, ſi vel maxime Petri primatum euicerint, niſi ſimul demonſtrauerint, Romanos pontifices veros legitimosque Petri eſſe ſucceſſores, vt adeo primatus a Petro in eos deriuari non tantum potuerit, ſed & debuerit. Hoc vero vt obtineant, non vnum illis ſubeundum eſt certamen. Petrus

apoſtolus fuit. Apoſtolatus vero cum vna cum ipſis apoſtolis deſierit; quod in eo ſucceſſores habuerint, dici nequit. Nec Romani, vt puto, epiſcopi pro apoſtolis ſe venditabunt. At nec hoc ſibi volunt, forte inquis, Romanae eccleſiae addicti, ſed quod Petrus epiſcopus fuerit, & quod in epiſcopatu pontifices Romani eius ſint ſucceſſores. Nimirum, non epiſcopum tantum, ſed & Romanum epiſcopum, Petrum fuiſſe, contendunt; cum, ſi hoc non euicerint, pontifices rurſus Romanos, eius ſucceſſores fuiſſe, dicere nequeant. Vt autem euincant, tria iterum illis demonſtranda ſunt capita: Petrum Romae fuiſſe; eumdemque ibi epiſcopatu functum; eumque etiam ſimul epiſcopum fuiſſe totius eccleſiae oecumenicum. Vltimum hocce, quod tamen praecipuum eſt, maximumque momentum trahit, ad quaeſtionem de primatu Petri redit. Hoc enim ſi apoſtolus iſte gauiſus non eſt; nec epiſcopus oecumenicus fuit, adeoque epiſcopatum quemdam oecumenicum ad alios transmittere non potuit. Iſta autem intuitu epiſcopatus oecumenici ſucceſſio ſi corruat, prout eam omnino hac ratione corruere oportet; de reliquis equidem vt magnopere ſolliciti ſimus, neceſſe non eſt. Paucis tamen ea conſiderabimus. Quodſi omnino Petrus Romae non fuit, ſuperuacaneum foret diſputare, an ibi fuerit epiſcopus. Romae autem numquam fuiſſe Petrum, viri quidam, doctrina & ingenio

ingenio praeſtantes adſerere non dubitarunt, & quidem poſt VLRICVM VELENVM, qui peculiari libro id egit, CLAVDIVS SALMASIVS, in *adparatu ad libros de primatu papae p. 14.* item *p. 45. ſeqq.* & FRIDERICVS SPANHEMIVS, in *diſſertat. de ficta profectione Petri apoſtoli in vrbem Romam*, quae *operum* eius *tomo II.* exſtat *p. 331. ſeqq.* Haec tamen plurimis diſplicuit ſententia, non tantum Romanae eccleſiae defenſoribus, vt ROBERTO BELLARMINO, cardinali, qui contra VELENVM diſputat, *lib. II. de Romano pontifice cap. V. ſeqq.* ſed & aliis, vt IOANNI PEARSONIO, atque GVILIELMO CAVEO, quorum ille ad CLAVDII SALMASII argumenta reſpondet, *diſſert. I. de ſucceſſ. pontif. Rom. cap. VI. ſeqq.* hic autem FRID. SPANHEMIVM refutauit, in *antiquitatib. apoſtolic.* in *adpendice ad vitam Petri p. m. 316. ſeqq.* quod & SALOMO VAN TIL praeſtitit, in *diſſertat. de Petro Romae martyre, non pontifice.* Cumque CLEMENS Romanus, PAPIAS, CAIVS, DIONYSIVS, IRENAEVS, TERTVLLIANVS, aliique veterum magno conſenſu teſtentur, Petrum Romae fuiſſe, ibique martyrium ſubiiſſe; operam oleumque perdidiſſe cenſentur merito, qui illud negare, aut vocare in dubium adnituntur. Neque hoc eſt, quod hic praecipue in cenſum aut in quaeſtionem venit; ſed illud potius, an Petrus, cum eccleſiam Antiochenam fundaſſet, anno

ſecundo Claudii imperatoris, Romam venerit, eccleſiamque ibi primus plantauerit, epiſcopatum ſuſceperit, & per annos viginti quinque adminiſtrauerit? Id enimuero adſerit CAESAR BARONIVS, cardinalis, qui & Petrum anno ſecundo imperatoris Claudii Romam veniſſe, *communem omnium eſſe ſententiam*, pronuntiat, in *annalib.* ad *annum XLIV. num. XXV.* BARONIVM hic ſequuntur ROBERTVS BELLARMINVS, DIONYSIVS PETAVIVS, IO. CABASSVTIVS, NAT. ALEXANDER, aliique. Maximum autem iſti cauſſae ſuae praeſidium collocant in teſtimonio EVSEBII, quod in eius *chronico* exſtat. Diſerte enim ibi dicitur: *Petrus apoſtolus, quum primus Antiochenam eccleſiam fundaſſet, Romam mittitur, vbi euangelium praedicans XXV annis eiusdem vrbis epiſcopus perſeuerat*; in *theſauro temporum* IOSEPHI IVSTI SCALIGERI *p. 160.* Vbi quidem verba iſta, quibus Petrus XXV annis Romanae vrbis epiſcopus perſeueraſſe dicitur, non EVSEBII, ſed HIERONYMI, qui EVSEBII illud chronicon in linguam latinam transtulit, eſſe, docet SCALIGER, in *animaduerſionib. p. 189.* Petrum autem anno Claudii imperatoris ſecundo Romam veniſſe, ibique eccleſiam a ſe fundatam per viginti quinque annos rexiſſe, tam aperte falſum eſt, vt, ſiue EVSEBIVS, ſiue alius quis id dicat, nulla admitti ratione queat. Enimuero Petrum ab Herode Agrippa Hieroſolymis

in

in carcerem coniectum, idque vltimo regni eius anno contigiſſe, ex *actor. XII. 4. & 21.* conſtat. Vltimus autem Agrippae annus cum Claudii imperatoris anno quarto reſpondeat; Petrus anno Claudii ſecundo Romam veniſſe, ibique permanſiſſe, dici nequit. Scio equidem ſecus ſentientes, interque eos SEB. NANVM TILLEMONTIVM, ſibi aliisque perſuadere velle, Petrum iam antea Romae fuiſſe, ibique fundaſſe eccleſiam, cum Simone mago congreſſum, ac Hieroſolymam reuerſum eſſe, quam ab Herode in carcerem coniiceretur, *commentar. hiſtor. eccleſiaſtic. inſeruient. tom. I. part. II. in vita Petri artic. XXVIII. ſeqq. p. 451.* Verum ſine vllo fundamento, ſolidaque ratione iſta dicuntur, aut finguntur potius. Certe in ſcriptura ſacra nullum eius rei adparet veſtigium. Idque rectiſſime etiam agnouit HENRICVS VALESIVS: *Cum anno quarto Claudii mortuus ſit Agrippa, vt inter omnes conuenit; Petrus ante hunc annum Romam proficiſci non potuit;* in *notis ad Euſebii hiſt. eccleſ. lib. II. cap. XVI. p. 30.* Praeterea cum concilium Hieroſolymitanum celebraretur, quod Claudii imperatoris anno IX. adeoque Chriſti XLIX ſecundum IOAN. PEARSONIVM in *annalib. Paulinis p. 8.* aliosque harum rerum peritiſſimos viros contigit, Petrum eidem interfuiſſe conſtat; quemadmodum & anno ſequenti, adeoque Claudii decimo, Antiochiam

profectus, ibique a Paulo, quod recto pede ſecundum veritatem euangelii non incederet, reprehenſus eſt. Interea vero, quod Romam profectus ſit, nulla iterum ratione, nullo fide digno comprobari poteſt teſtimonio. Certum itaque, quod ante Claudii imperatoris annum decimum Petrus Romam non venerit. Immo cum Paulus epiſtolam ſuam ad Romanos ſcriberet, quod anno tertio Neronis factum, euidentiſſimis rationibus probari poteſt, & recte quoque IOAN. PEARSONIVS docet, in *annalib. Paulinis p. 15.* Petrum nondum Romae fuiſſe, ex hac ipſa ad Romanos epiſtola recte colligitur. Si enim eo tempore praeſens Romae fuiſſet, quis credat, Paulum eum inter illos, quos nominatim ſalutat, praetermiſſurum fuiſſe? aut ſi iam antea ibidem fuiſſet, quis credat, nullam Paulum in tota iſta epiſtola eius facturum fuiſſe mentionem? praeſertim cum non vna ſe in illa ei offerret occaſio, & ſuae quoque ad conſtantiam in fide adhortationi haud leue addere potuiſſet pondus, ſi in memoriam Romanis reuocaſſet, a quanto & quam eximio apoſtolo doctrinam euangelii accepiſſent. Cum vero ex eadem etiam epiſtola longe ſit manifeſtiſſimum, iam eo tempore florentiſſimam Romae fuiſſe eccleſiam; conſequitur, eam a Petro plantatam non eſſe; ex quo nouum contra Petri epiſcopatum Romanum, ſimulque contra ἐξοχὴν, quam hoc nomine

nomine Romana eccleſia ſibi vindicat, quod a Petro fundata ſit, exſurgit argumentum. Tandem cum Paulus Romam adductus eſſet *actor. XXVIII. 16. 17.* anno Neronis ſeptimo, atque praecipuos Iudaeorum conuocaſſet; nulla rurſus Petri fit mentio; id quod iterum indicio eſt, eum Romae non fuiſſe. Quae omnia ſatis oſtendunt, quam parum EVSEBII iſti atque HIERONYMI chronologiae, qua Petrus anno ſecundo Claudii Romam veniſſe, & epiſcopatum XXV annis ibi adminiſtraſſe dicitur, tribuendum ſit. Mirum itaque non eſt, quod ex ipſis Romanae eccleſiae addictis, praeter HENRICVM VALESIVM, quem iam laudauimus, ab ea diſcedant ANTONIVS PAGI, in *critica anti-Baroniana* ad *annum Chriſti XLIII.* & STEPHANVS BALVZIVS, in *notis* ad LACTANTIVM *de mortibus perſecutorum cap. II.* Rationibus a nobis adlatis alias adhuc addit, qui copioſe & diligenter hac de re diſſerit, SAMVEL BASNAGIVS, in *annalib. politico-eccleſiaſt.* ad *annum XLII.* §. *IX. ſeqq. p. 522. ſeqq.* Iungendus & IO. IACOBVS RAMBACHIVS, theologus Hallenſis doctiſſimus, in *introduct. hiſtorico-theolog. in epiſt. Pauli ad Romanos* §. *VI. p. 22. ſeqq.*

Quantumuis autem Petrus ad certum temporis ſpatium Romae fuerit; inde tamen neutiquam conſequitur, quod eiusdem vrbis fuerit

rit epiſcopus. Si equidem vocem epiſcopus in latiori ſignificatione accipere velis, prout apoſtoli in omnibus locis, vbi euangelium adnuntiarunt, certa quadam ratione epiſcopali munere functi ſunt; haud difficulter largimur, Petrum epiſcopum Romanum dici poſſe; quo ſenſu etiam a patribus ita adpellatus eſt. Sed hoc pacto Petrus non Romanae modo, ſed aliarum quoque eccleſiarum, quae doctrinam euangelii ab eo acceperunt, dicendus erit epiſcopus. Sin autem vocem epiſcopi proprie accipias, prout omnino in hacce quaeſtione accipi debet; non tantum falſiſſimum eſt, Petrum Romanae eccleſiae fuiſſe epiſcopum, ſed & cum apoſtolatu eius e diametro pugnat. Cum enim epiſcopus certae cuidam eccleſiae ſit adſtrictus, apoſtolus autem, ceu doctor vniuerſalis, nulli; ſine contradictione manifeſta dici nequit, apoſtolum eſſe epiſcopum, aut epiſcopum eſſe apoſtolum. Sed hac de re iam ſupra verba fecimus. Praeterea, ſi ex eo, quod Petrus aliquamdiu Romae commoratus eſt, colligere licet, eum Romanae eccleſiae fuiſſe epiſcopum; idem etiam de Paulo, & quidem multo magis, dicendum erit, vtpote qui non tantum ante Petrum Romae fuit, ſed plus etiam, quam ille, ad eccleſiae Romanae confirmationem ac amplificationem contulit. Atque hac ratione primatus, qui Petro tribuitur, corruit; ſiquidem Paulus non minoris aut dignitatis aut auctoritatis,

tatis, quam ille, fuit. Vnde nec inter ipſos Romanae eccleſiae addictos, defuiſſe conſtat, qui aequalem vtrique apoſtolo, Petro & Paulo, primatum tribuerent. Speciatim ANTONIVM ARNALDVM, cuius inter CORNELII IANSENII ſectatores haud ignotum nomen eſt, id egiſſe conſtat, in libro: *de auctoritate Petri & Pauli, quae in papa apoſtolorum illorum ſucceſſore reſidet*, gallica lingua ſcripto, editoque anno MDCXLV. Haud leuem autem is hac ſuper re in Gallia excitauit litem, cuius quaenam fuerit occaſio, quaeue inde ex vtraque parte edita ſint ſcripta, diligenter enarrat THOMAS ITTIGIVS, in *diſſertat. de origine controuerſiae circa aequalem Petri & Pauli primatum ante quinquaginta annos per celeberrimum Ianſeniſtam Antonium Arnaldum excitatae*, quae in *heptade diſſertationum, adpendici diſſertationis de haereſiarchis aeui apoſtolici* ſubnexa, *quarta* eſt, *p. 401. ſeqq.* Summatim quoque hiſtoriam controuerſiae huius exhibet IOAN. ANDREAS SCHMIDIVS, in *ſupplementis introduction. Sagittarianae ſect. I.* ad *cap. I. §. XVII. p. 49.* Addenda, quae & ipſemet de occaſione huius controuerſiae dixi in *iſagoge hiſtorico-theolog. lib. II. cap. VII.* ad §. *IX. p. 1263.* Nec praetermittendum hic, quod in bullis plumbeis papalibus, vt & imaginibus & ſtatuis antiquis, quae in templis quibusdam conſpiciuntur, dextrum locum

cum Paulus, ſiniſtrum autem Petrus occupat. Hinc enim, quod Paulus non tantum aequalis Petro, ſed eodem omnino ſuperior fuerit, videtur colligi poſſe. Nec leue ea res negotium illis, qui pro primatu Petri pugnant, faceſſiuit; vnde & omnes ingenii intenderunt vires, vt rationem quamdam excogitarent, cur locus ille dexter Paulo datus ſit, vt tamen ſaluus & inconcuſſus maneat primatus Petri. Praecipuas quasdam hac de re ſententias refert LEO ALLATIVS, qui & ipſe dignum hocce argumentum cenſuit, in quo ingenii periclitaretur vires, *de eccleſiae occidentalis & orientalis perpetua conſenſione, lib. I. cap. VI. p. 87. ſeqq.* ANTONIVS PAGI breuiſſimam rationem hinc ſe expediendi eſſe ratus eſt, ſi, locum dextrum in hiſce bullis & imaginibus honoratiorem eſſe, negaret. *Quod enim*, inquit, *latus dextrum videtur, ſi Pauli imago cum Petri imagine comparetur, eſt latus ſiniſtrum, ſi referatur ad inſpicientes; ex qua relatione ſaepe metiendus eſt honoris gradus in conuentibus publicis*; in *critica anti-Baroniana* ad *ann. XLIX. num. III. p. 42.* Sed ſolidiſſime hocce commentum refutauit SAMVEL BASNAGIVS, qui & rectiſſime cenſet, non aliam huius rei eſſe rationem, quam quod Paulus ad Romanorum ſalutem prior laborauerit; in *exercitationib. hiſtorico-criticis &c.* ad *annum XLIV. num. XI. p. 465. ſeqq.* Plura hac

hac de re dabunt THOMAS ITTIGIVS, in *diſſertat. de origine controuerſiae de aequali Petri & Pauli primatu*, §. *XII. ſeqq. p. 408. ſeqq.* & in *ſelectis capitib. hiſtor. eccleſiaſt. ſaec. I. cap. IV.* §. *V. p. 232.* itemque IO. ANDREAS SCHMIDIVS, in *ſupplement. introduct. Sagittar. ſect. I.* ad *cap. I.* §. *XVII. p. 51.*

§. V.

Quemadmodum autem apoſtoli, ceu doctores vniuerſales, eccleſiam plantarunt; ita ne deeſſent, qui ſingularum eccleſiarum curam gererent, *presbyteri* conſtituti ſunt, qui & *epiſcopi* ſunt adpellati; quamuis deinceps hocce nomen illis, qui reliquis presbyteris praeerant, datum ſit. *

* *Presbyterorum* ſiue *ſeniorum* vocem hic non tam aetatem, quam dignitatem aut officium denotare; quamuis initio haud dubie aetatis quoque ratio habita ſit, cum quidam aliis praeficiendi, aut certis negotiis adminiſtrandis admouendi eſſent; notius eſt, quam vt moneri debeat. A Iudaeis quoque hocce nomen in eccleſiam chriſtianam fluxiſſe, non temere quis negauerit; etiamſi ideo non ſtatim de ſynedrio, aut ſynagoga iudaica cogitandum ſit, ac ſi apoſtoli ad eius imaginem eccleſiam quoque

que chriſtianam conformare voluerint. Hoc enim ſine certo fundamento dicitur. Prima presbyterorum mentio fit *act. XI. 30.* vbi eleemoſynae inter pauperes eccleſiae Hieroſolymitanae diſtribuendae ad eiusdem eccleſiae presbyteros per Barnabam & Saulum miſſae dicuntur. Deinde eiusdem eccleſiae Hieroſolymitanae presbyteri non ſemel memorantur, vt *act. XV. 2. 4. 6. 22. 23. XVI. 4. XXI. 18.* Valdeque adeo veroſimile, cum in eccleſia Hieroſolymitana presbyteri conſtituti eſſent, ad huius exemplum id etiam factum eſſe in aliis eccleſiis. Certe de eccleſia Derbenſi, Lyſtrenſi, Iconienſi, & Antiochena, id conſtat ex *actor. XIV. 23.* quemadmodum & Epheſinae eccleſiae presbyterorum mentio *act. XX. 17.* iniicitur. Idem & ex *I. Tim. V. 17. Tit. I. 5. I. Petr. V. 1. Iac. V. 14.* ſi opus eſſet, comprobari poſſet. HENRICVS HAMMONDVS in omnibus iſtis, quae indicauimus, locis per *presbyteros* epiſcopos, prout ſcilicet a presbyteris diſtinguuntur, & iis ſuperiores ſunt, intelligit. Sic presbyteros, ſeu ſeniores, qui *act. XV. 2.* apoſtolis coniunguntur, non ſeniores, ſeu presbyteros eccleſiae Hieroſolymitanae, ſed epiſcopos totius Iudaeae, in concilium Hieroſolymam coactos fuiſſe, contendit. Eadem ratione & verba *act. XIV. 23.* intelligit, Paulum ſcilicet & Barnabam ordinaſſe πρεσβυτέρους κατ' ἐκκλησίαν, hoc eſt, *epiſcopos in vnaquaque*

quaque

quaque eccleſia, vnum Lyſtrae, alterum Iconii, tertium Antiochiae. Porro, cum Titus relictus eſſe dicitur in Creta, ad ordinandos πρεσβυτέρους κατὰ πόλιν, *ſeniores oppidatim, Tit. I. 5.* dubium non eſſe exiſtimat, quin, cum Titus inſulae illius metropolitanus eſſet, in qua centum vrbes fuiſſe dicuntur, quarum Gortyna metropolis, *ſeniores* hi fuerint epiſcopi, in vnaquaque vrbe conſtituti. Nimirum nomen *presbyterorum* eo tempore, quo noui teſtamenti libri litteris ſunt conſignati, praecipue ad epiſcopos (ſpeciatim ſic dictos, prout a presbyteris diſtinguuntur) ſi non ad eos ſolos, pertinuiſſe, contendit. Neque enim vllo monumento conſtare, ait, quemquam tunc ſecundi ordinis ſacerdotem conſtitutum fuiſſe; licet paullo poſt, antequam IGNATIVS epiſtolas ſuas ſcriberet, in omnibus eccleſiis fuerint ordinati; in *adnotationib. ad act. XI. 30. p. m. 328.* Cum vero etiam HAMMONDVS ad ſententiam ſuam confirmandam ad CLEMENTIS Romani & EPIPHANII teſtimonia prouocauerit, inde vt colligeret, tempore apoſtolorum epiſcopos tantum (ſtricte ſic dictos, qui presbyteri adpellati ſint,) & diaconos in eccleſiis fuiſſe: IOSEPHVS BINGHAMVS in omnibus eccleſiis id ita ſe habuiſſe, iſtudque ex teſtimoniis commemoratis confici poſſe, negat. Immo ex EPIPHANIO contrarium elucere adſerit, quod ſcilicet, quemadmodum in quibusdam eccleſiis tantum

epiſcopi & diaconi, ita in aliis tantum presbyteri & diaconi fuerint, & quod in amplis & populoſis eccleſiis apoſtoli epiſcopos, presbyteros & diaconos conſtituerint; in *originib. ſiue antiquitatib. eccleſiaſt. lib. II. cap. XIX. §. III. p. 268.* Verum praua vterque & HAMMONDVS & BINGHAMVS nititur hypotheſi, ac ſi iam tempore apoſtolorum fuerint epiſcopi, a presbyteris diſtincti, iisque ſuperiores. Nullum inter epiſcopos & presbyteros eo tempore fuiſſe diſcrimen, etſi circa finem aeui apoſtolici aliquod introduci coeperit, deinceps demonſtrabimus. Quemadmodum itaque dubitare non licet, quin in omnibus eccleſiis presbyteri fuerint conſtituti, quibus in quibusdam haud dubie diaconi fuere adiuncti; (de omnibus enim hoc non adfirmauerim) ita praeter presbyteros & diaconos ab apoſtolis epiſcopos in quibusdam eccleſiis conſtitutos, perperam & ſine fundamento adſeritur. EPIPHANIVS equidem pariter ac BINGHAMVS ad verba apoſtoli, quibus Timotheum ſuum (quem epiſcopum Epheſinum fuiſſe perhibent) adloquitur, prouocant: *ſeniorem ne obiurgato, ſed vt patrem exhortare; iuniores vt fratres; I. Tim. V. 1.* Hinc enim concludunt, Timotheum ceu epiſcopum presbyteros ſibi ſubiectos habuiſſe; cum tamen Timotheus hic, vt *συνεργὸς* Pauli apoſtoli, & qui eius quodammodo vicibus functus ſit, conſide-

ſiderari queat. Dubitari etiam poſſet, annon vox πρεσβύτερος aetatis potius hic nomen ſit, quam officii, aut dignitatis; cum ei τὰς νεωτέρους *iuniores* opponat. Quod autem HAMMONDVS exiſtimat, per presbyteros in locis illis ſcripturae ſacrae, antea indicatis, epiſcopos, ſpeciatim ſic dictos, & presbyteris ſuperiores intelligi, id pro lubitu fingit, ſineque vlla probatione adſerit. Commentum illud eius, quo presbyteros eccleſiae Hieroſolymitanae in epiſcopos totius Iudaeae mutauit, ſupra iam profligauimus, *cap. IV.* ad §. *IV. p. 250.* Dumque *actor. XIV. 23. presbyteri* ſiue *ſeniores* κατ᾽ ἐκκλησίαν, *in ſingulis eccleſiis* conſtituti dicuntur; ipſa verba docent, plures in vnaquaque eccleſia conſtitutos eſſe presbyteros; ne dicam, quod iterum perperam & ſine vlla probatione adſumatur, quod nullo exemplo probari poteſt, per *presbyteros* hic epiſcopos, ſpeciatim ſic dictos, & a presbyteris diſtinctos, intelligi. Nec rectius Titus ceu metropolitanus Cretae inſulae concipitur, cum vicibus tantum Pauli apoſtoli ibi functus ſit, nihilque propria auctoritate, aut poteſtate, ſed omnia mandato apoſtoli ibi geſſerit. Diſerte enim dicit: *Ego te idcirco in Creta reliqui, vt reliqua componas & oppidatim ſeniores conſtituas* ὡς ἐγώ σοι διεταξάμην, *vt ego tibi praecepi, Tit. I. 5.*

Iam ad officium presbyterorum quod attinet, illud breuius atque diſtinctius exprimi

nequit, quam ſi dicamus, eorum fuiſſe, *paſcere gregem.* Hoc Paulus ipſe docet, quando eccleſiae Epheſinae presbyteros, quos Miletum arceſſiuerat, ita adloquitur: *Quam ob rem cauete & vobis & toti ouili, cui vos ſanctus ſpiritus praepoſuit epiſcopos* ποιμαίνειν τὴν ἐκκλησίαν τȣ̃ θεȣ̃, *vt Dei paſcatis eccleſiam, quam ipſe ſuo ſanguine comparauit; act. XX. 28.* Pari ratione & Petrus ſeniores ſeu presbyteros adhortatur: *paſcite illud ouile Chriſti: id non inuiti, ſed ſponte curantes, non auare, ſed alacriter; I. Petr. V. 2.* Qui autem paſcere oues Chriſti rite cupit, hoc cumprimis agere debet, vt ſalutari eos imbuat doctrina, & in iis omnibus erudiat inſtruatque, quae ad ſalutem aeternam, per fidem in Chriſtum conſequendam, cognitu ſunt neceſſaria. Idque adeo praecipuum presbyterorum munus fuit. Confirmat hoc apoſtolus, quando in eadem ad Epheſinae eccleſiae presbyteros oratione eosdem adhortatur, vt lupis, qui poſt diſceſſum ſuum illos, gregemque inuaſuri eſſent, hoc eſt, falſis doctoribus ſe opponerent, *actor. XX. 29. 30.* quod vtique aliter, quam verae ſacraeque doctrinae expoſitione ac defenſione, fieri non poterat. Idemque docet, quando epiſcopum διδακτικὸν, *aptum ad docendum* eſſe cupit, *I. Tim. III. 2.* immo ἀντεχόμενον τȣ̃ κατὰ τὴν διδαχὴν πιςȣ̃ λόγȣ, *fidi ſermonis, qui in docendo adhibetur, defenſorem, quo poſſit*

&

& ſana doctrina cohortari, & contradicentes refellere, Tit. I. 9. Epiſcopos enim eo tempore a presbyteris non fuiſſe diſtinctos, deinceps demonſtrabimus. Omne autem, ſi quod ſupereſſet, dubium eximit apoſtolus, quando *I. Timoth. V. 17.* ſcribit: *ſeniores, qui recte praeſunt, gemino praemio adficiantur, praeſertim qui in ſermone doctrinaque elaborant.* Vnde ſimul condiſcimus, fuiſſe inter eos, qui ſingulari chariſmate ad docendum praediti fuerint, aut qui prae reliquis hoc ſibi datum crediderint, vt alios erudirent, & ſalutari imbuerent doctrina. Cum munere autem atque officio docendi inſpectionem quamdam eccleſiae, vitaeque ac morum directionem, coniunctam fuiſſe, tantum abeſt, vt negem, vt lubentiſſime potius fatear. Nec ſane docendi officium, in iis praeſertim, quae ad mortalium ſalutem ſpectant, ſine inſpectione quadam, ac vitae directione, quae tamen ab imperio quam longiſſime abeſt, ſibi conſtat. Hinc & Paulus Epheſinae eccleſiae presbyteros προσέχειν, *attendere, cauere* iubet, non modo ſibi, ſed & πάντι τῷ ποιμνίῳ, *toti gregi*, in quo ſpiritus ſanctus eos conſtituerit ἐπισκόπȣς, *inſpectores*, vel vt SEB. CASTALIO vocem vertit, *cuſtodes; act. XX. 28.* Sed & ab eodem apoſtolo οἱ καλῶς προεϛῶτες πρεσβύτεροι, *qui bene praeſunt ſeniores*, gemino praemio digni dicuntur, *I. Tim. V. 17.* Presbyterorum

itaque fuit praeeſſe aliis, curamque adeo gerere, vt ab iis omnia, quae ſalutis illorum ratio poſtulabat, rite fierent. Eamdemque ob cauſſam & interdum ἡγέμενοι adpellati ſunt, vt *Ebr.* XIII. 7. 17. Ea enim voce licet doctores ſignificentur, vti ſupra obſeruauimus *cap.* IV. ad §. IV. *p.* 248. cum doctorum tamen officio inſpectionem quamdam, vitaeque & morum directionem coniunctam eſſe, id vero eſt, quod hic adſerimus. Nullum quoque eſt dubium, quin presbyteri, manuum impoſitione, cum precibus ad Deum fuſis coniuncta, alios in eumdem recipere ordinem potuerint. Cum enim mos apud Iudaeos antiquiſſimus eſſet, orationi, qua aliis ſalutaria quaeuis conferri Deum precabantur, manuum impoſitionem iungere; idem etiam a presbyteris, cum alius presbyter conſtituendus eſſet, factum eſſe, quis dubitet? Certe non ab apoſtolis tantum, ſed & ab aliis manuum impoſitionem factam, vel ex *actor.* IX. 17. & XIII. 3. conſtat. Epiſcopis autem, prout a presbyteris diſtinguuntur, ſolis manuum impoſitio, & per eam in ordinem numerumque presbyterorum receptio, eo minus tribui poteſt, quod ea aetas iſtiusmodi epiſcopos ignorauerit. Sed quid ambagibus opus, cum ex verbis apoſtoli: *noli donum negligere, quod datum tibi eſt per prophetiam* μετὰ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ πρεσβυτερίου, *cum impoſitione manuum presbyterii* ſiue *ſeniorum*, I. *Tim.*

Tim.IV.14. id luculenter conſtet. IOANNES SELDENVS equidem verba haec: μετὰ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ πρεσβυτερίου ita interpretatur: *cum manuum impoſitione, qua factus es presbyter; de ſynedr. lib. I. cap. XIV. p. 395.* quemadmodum alii hunc eorum ſenſum eſſe contendunt: *noli negligere donum, quod in te, & tibi datum eſt per ſapientiam diuinam, & ſeſe exerit in imponendis presbyterii manibus*; ſed vtramque iſtam explicationem recte reiicit CHRISTOPHORVS MATTHAEVS PFAFFIVS, in *originib. iuris eccleſiaſtici cap. II. ad artic. II. p. 51.* Nec obſtat, quod apoſtolus manuum impoſitionis a ſe factae mentionem iniiciat *II. Tim. I. 6.* dum, *quamobrem*, inquit, *ſummoneo te, vt ſuſcites donum illud Dei, quod in te eſt, per impoſitionem manuum mearum.* Fieri namque potuit, vt Paulus vna cum aliis presbyteris manus Timotheo imponeret; vt adeo illa χειροθεσία tum Paulo, tum presbyteris recte tribuatur.

Quodſi nunc porro quaeras, qua ratione, & a quibus presbyteri in eccleſia apoſtolica conſtituti ſint; id quidem diſerte in ſcriptura ſacra traditum non inuenimus. Quando tamen conſideramus, cum in locum Iudae, proditoris, alius apoſtolus eligendus eſſet, totius eccleſiae conſenſu duos hoſce, Ioſephum & Matthiam, conſtitutos eſſe, quorum vnus per ſortem apoſtolatum acciperet, *actor. I. 23.* (quamquam

non deſunt, qui verba *actor. I. 26.* ita interpretantur, vt Matthias non ſorte deſignatus, ſed plurium ſuffragiis electus ſit, vt alibi dictum ;) cumque & diaconi a tota eccleſia electi dicantur, *act. VI. 5.* veroſimile admodum redditur, immo extra dubitationem fere ponitur, presbyteros etiam ab eccleſia, cui praeeſſe debebant, certe non ſine eius conſenſu electos & conſtitutos fuiſſe. Praeterea, quod de Paulo & Barnaba *actor. XIV. 23.* dicitur : χειροτονήσαντες δὲ αὐτοῖς πρεσβυτέρους κατ᾽ ἐκκλησίαν, προσευξάμενοι μετὰ νηστειῶν, παρέθεντο αὐτοὺς τῷ κυρίῳ εἰς ὃν πεπιστεύκεισαν, adeo noſtrae non repugnat ſententiae, vt eamdem potius confirmet. Digna autem verba iſta ſunt, quae paullo accuratius conſideremus; cum rationem conſtituendi presbyteros in eccleſia apoſtolica omnium luculentiſſime inde condiſcere liceat. Diſtincte autem in iis commemorantur χειροτονία, preces, ieiunia, manuum impoſitio. Et ad χειροτονίαν quod attinet, χειροτονεῖν proprie eſt *tendere* ſeu *attollere manum*, & apud Graecos veteres ſignificabat, *eligere*, *ſententiam* vel *ſuffragium dare*, eo quod in populi electionibus, & conſeſſibus iudicum manuum elatione id fieret. Conferendus GEORGIVS RAPHELIVS, in *adnotationib. in nouum teſtament. ex Xenophonte, p. 164.* Sequiori equidem aetate ipſa ordinatio, initiatio, inauguratio & conſecratio

in

in ſacro munere χειροτονία dicta eſt, adeo vt idem ſignificaret, ac χειροθεσία; cuius ſignificationis exempla collegit IOAN. CASPAR SVICERVS, in *theſauro eccleſiaſtico*, *voc.* χειροτονία *p. m. 1515.* Quemadmodum vero, quod iam ea aetate, qua Lucas ſcripſit, iſta vocis illius ſignificatio vſitata fuerit, probari nequit; ita & eo minus hic locum inuenit, quod praeter χειροτονίαν diſerte etiam impoſitio manuum, ſiue χειροθεσία commemoretur. Addenda quae hac de re diſputat NORTONVS KNATCHBVLLIVS, in *animaduerſionib. in libros noui teſtam.* ad *h. l. tom. II. ſupplementor. ad criticos ſacros p. 1859.* De electione itaque cum vox iſta accipienda ſit; nonnulli iterum verba antea adlata ita interpretantur, quod illa non ab apoſtolis, Paulo & Barnaba, ſed ab ipſis eccleſiis, in quibus presbyteri conſtituti ſunt, facta ſit. Atque huc ſpectant, quae praeter alios hac de re diſſerit HERMANNVS WITSIVS; qui &, *ſine dubio*, inquit, *apoſtoli poteſtatem epiſcopos & presbyteros creandi a Chriſto nacti ſunt; ſed prudenter cenſuerunt, non expedire, vt omni iure ſuo ſemper vterentur. Eos potiſſimum eccleſiis praefici cupiebant, qui ciuibus ſuis gratiſſimi probatiſſimique erant; idcirco multum plebis ipſius arbitrio permiſerunt*; in *meletemat. Leidenſib. de geſtis Pauli ſect. III. §. XX. p. 55.* Fauere huic ſententiae videtur ſignificatio vocis

χειροτονεῖν, qua electionem per ſuffragia denotat. Sunt equidem viri docti, vt IO. BOISIVS, HVGO GROTIVS, aliique, quos IOAN. CHRISTOPHORVS WOLFIVS laudat in *curis philologicis & criticis* ad *h. l. p. 1212.* qui χειροτονεῖν electionem quamdam, ſiue conſtitutionem etiam ſine ſuffragiis, denotare contendunt. Vt vero iidem neutiquam negant, aut negare poſſunt, vocem hanc etiam electionem per ſuffragia denotare; ita, cur haec ſignificatio non minus, quam illa, hic admittenda ſit, perſpicere nequeo. Lubens equidem fateor, vocem χειροτονήσαντες ad ipſos apoſtolos, Paulum & Barnabam, referendam eſſe; ſed inde non ſequitur, vt ſine ſingularum eccleſiarum conſenſu & ſuffragiis iſtud fecerint. Immo nec veroſimile eſt: cum antea iam obſeruatum ſit, nec Matthiam apoſtolum, nec diaconos Hieroſolymitanos, ſine eccleſiae ſuffragio conſtitutos fuiſſe. Poſt χειροτονίαν Lucas in loco illo, de quo nobis ſermo eſt, preces & ieiunia commemorat. Nullumque eſt dubium, quin χειροτονία pariter ac χειροθεσία inter preces ardentiſſimas, cum ieiuniis coniunctas, fuerit peracta; conf. *actor. XIII. 3.* Sed & ordinationem per manuum impoſitionem factam hinc condiſcimus; quod & ex *I. Tim. V. 22.* colligitur; quamquam nonnullis incertum adhuc, ac non ſatis euictum videatur, χειροθεσίαν ſemper adhibitam fuiſſe.

Quic-

Quicquid eius ſit, manuum impoſitionem non ex peculiari mandato diuino adhibitam, aut ad presbyteri ſeu miniſtri verbi diuini conſtitutionem prorſus neceſſariam eſſe, facile perſpiciet, qui cuncta paullo accuratius ponderauerit. De ſpeciali quodam mandato diuino nihil legimus; immo nullum eius in ſcriptura ſacra exſtat veſtigium. Antiquiſſimis autem iam temporibus manuum impoſitionem in gente ebraea adhibitam, cum fauſta quaeuis atque proſpera aliis adprecari volebant, vel exemplo Iacobi, patriarchae, comprobari poteſt, *gen. XLVIII. 13. 14.* conf. & *num. XXVII. 18. 23.* & *deuteron. XXXIV. 9.* Mirum itaque non eſt, apoſtolos, veteresque chriſtianos eumdem retinuiſſe morem, cum ſacrum aliquod officium alicui demandandum, aut ſingularis cuiusdam, magnumque momentum trahentis negotii adminiſtratio ſuſcipienda eſſet, vt ſignificarent, ſe Deum orare, vt, quemadmodum manus ſuas capiti eius imponebant, ita ſpiritus ſancti dotes, ad iſtud officium aut negotium neceſſarias, cumulate in illum conferret; id quod & ex locis antea adlatis patet. Interim ab iſta manuum impoſitione, qua munus aliquod, aut negotii cuiusdam adminiſtrationem ſuſcepturis alii fauſta quaeuis adprecabantur, diſtinguenda ea eſt, qua apoſtoli per miraculum ex facultate, a ſeruatore ſibi conceſſa, aegrotos ſanabant, aut extraordinaria ſpiritus ſancti dona conferebant;

Marc.

Marc. XVI. 18. actor. VIII. 17. XIX. 6. Non enim hancce, ſed illam in exemplum, quod imitemur, nobis propoſitam, res ipſa docet. Atque ritus iſte ordinationis per manuum impoſitionem, etſi a Deo non praeceptus, hinc & minime ita neceſſarius eſt, vt omitti prorſus nequeat: cum tamen in eccleſia apoſtolica frequentatus, longe quoque innocentiſſimus ſit, immo ad homines officii ſui commonefaciendos aliquid conferat; iure meritoque hactenus in noſtra quoque eccleſia retinetur. Aliter autem qui de eo ſentiunt, aut qui omnino eum in ſacramentum aliquod ſine vllo ſcripturae teſtimonio conuertunt, errant vehementer, ſeque ipſos & alios turpiter fallunt. Sed haec copioſius ediſſerere, huius loci non eſt. Conferenda quae dixi in *inſtitutionib. theolog. dogmat. lib. V. cap. I.* ad §. *I. p. 1432.* & *cap. IV.* ad §. *X. p. 1717. ſeqq.* Impoſitionem autem iſtam manuum in eccleſia apoſtolica ab aliis etiam presbyteris factam, antea iam obſeruauimus.

Ceterum presbyteri iſti, de quibus hucusque verba fecimus, interdum etiam dicti ſunt *epiſcopi*, eo quod illorum eſſet, totius gregis, qui illis commiſſus erat, curam gerere, vt Paulus docet *actor. XX. 28.* Vnde & conſequitur, nullum ea aetate inter presbyteros & epiſcopos interceſſiſſe diſcrimen, ita quidem, vt epiſcopi presbyteris fuerint ſuperiores; cuiusmodi quid non ſolum Romanae eccleſiae addicti, ſed

&

& hierarchici, vt vocari ſolent, ſeu epiſcopales in Anglia ſibi perſuadent. Enimuero presbyteros etiam epiſcopos dictos, ex *act.* XX. 17. & 28. longe eſt euidentiſſimum. Iidem namque presbyteri, quos Epheſo ad ſe arceſſiuerat Paulus *v.* 17. diſerte ab eo *epiſcopi* adpellantur *v.* 28. Immo & omnia, quae epiſcopalis muneris ratio poſtulat, certe praecipua, qualia ſunt: *attendere gregi*, & *paſcere eccleſiam Chriſti*, illis tribuit, vt adeo, nullum prorſus inter presbyteros & epiſcopos eum agnouiſſe diſcrimen, eo magis inde eluceat. Sic & cum idem apoſtolus iuſſiſſet, vt Titus oppidatim conſtitueret presbyteros idoneos, qui eſſent inculpati, tamquam diſpenſatores rerum diuinarum, non luxu infames, aut contumaces, *Tit.* I. 5. 6. ſtatim rationis loco ſubiicit, quod tales deceat eſſe epiſcopos *v.* 7. Praeterea, cum presbyteri illi eccleſiae Epheſinae, quorum facta eſt mentio, in multitudinis numero *epiſcopi* vocentur, *actor.* XX. 28. plures ſane epiſcopos ſeu presbyteros ibi fuiſſe oportet; cum tamen Romanae eccleſiae addictorum pariter, ac hierarchicorum in Anglia ſit ſententia, vnius vrbis vnicum tantum poſſe eſſe epiſcopum. Non tantum Epheſi, ſed & Philippis plures fuiſſe epiſcopos, qui vtique non alii, quam presbyteri eſſe potuerunt, verba haecce apoſtoli: *Paulus & Timotheus ſerui Ieſu Chriſti, omnibus ſanctis in Chriſto Ieſu, qui ſunt Philippis,*

nec

nec non epiſcopis, ac miniſtris &c. Phil. I. 1. nos dubitare non ſinunt. Confirmat idem quoque Petrus, quando *presbyteros*, inquit, *obſecro ego compresbyter* (συμπρεσβύτερος) *paſcite gregem Dei &c. I. epiſt. V. 1.* Vbi quidem ſi cum Romanae eccleſiae addictis ponamus, Petrum fuiſſe epiſcopum; etiam presbyteros epiſcopos fuiſſe, neceſſe eſt, cum ſe illorum συμπρεσβύτερον adpellitet. Diſerte autem, quod epiſcoporum eſt, *paſcere gregem*, presbyteris tribuit. Non deſunt equidem ſecus ſentientibus, quae hic excipiant; ſed tam leuia ſunt, tamque nullius fere momenti, vt vix refutationem promereantur. Ad locum enim *actor. XX. 28.* regerunt, non Epheſinae ſolum eccleſiae, ſed aliarum ſimul Aſiae vrbium epiſcopos intelligi, quos Paulus Miletum ad ſe vocauerit. Sed eius rei nullum apud Lucam exſtat veſtigium. Idem & ad verba Pauli *Phil. I. 1.* regerere ſolent, ſed eodem fundamento, hoc eſt, nullo. Vt, quod ex *Tit. I. 5. 6. 7.* illis obiicitur, repellant, nonnulli, presbyterorum nomine ea aetate epiſcopos ſpeciatim ſic dictos, & presbyteris ſuperiores ſignificari, contendunt; quod HENRICI quoque HAMMONDI commentum eſt, ſupra iam a nobis exploſum. Paullo aliter hinc ſe expedire adnititur DIONYSIVS PETAVIVS. Cum enim negare nequeat, presbyteros etiam epiſcopos dictos; duplici eos functos munere, & epiſco-

patus

patus & presbyteratus contendit, adeo vt, licet duplex ille ordo in vna fuerit perſona, non tamen inde conſequatur, presbyteratum & epiſcopatum vnum eumdemque fuiſſe ordinem. *Hoc igitur*, inquit, *minime eſt ignorandum: aliud eſſe, ordines aliquos dicere & officio & natura ſua eſſe diuerſos; aliud in plures perſonas eſſe partitos. Poteſt enim vnus idemque diuerſos habere ordines; nec ideo vnus ex ambobus ſit ordo. Quemadmodum etſi Melchiſedec rex idem erat, & ſacerdos altiſſimi; non propterea regia dignitas, & ſacerdotium vnus idemque gradus aut abſolute dici debet, aut etiam in illo ipſo, qui vtrumque habuit. Alioqui non duas habere diceretur functiones, & officia, vel dignitates duas, ſed vnam tantummodo; ſi, vti τȣ ὑποκειμένȣ, id eſt, ſubiecti, nulla differentia eſt, ita graduum eſſet, dignitatumque nulla; dogmat. theologic. tom. IV. de eccleſiaſtica hierarchia lib. I. cap. II. p. 7.* Atque hoc ſubinde & diligenter inculcat, vt adeo ingens cauſſae ſuae in eo collocaſſe videatur praeſidium; cum tamen ſemper hic aliquid, ceu euictum, adſumat, quod tamen nondum eſt probatum, nec probari poteſt, epiſcopatum & presbyteratum diuerſum eſſe, ſeu tempore apoſtolorum aliud epiſcopi, aliud presbyteri fuiſſe officium. Enimuero cum presbyterorum, vt antea demonſtrauimus, fuerit, *attendere gregi*, *paſcere eccle-*

ſiam Chriſti, hoc eſt, doctrina ſalutari alios imbuere, vitae morumque curam gerere, eaque omnia agere, quae ratio ſalutem aeternam conſequendi poſtulat, quorſum omnino & ſacramentorum adminiſtratio pertinet; immo cum eorumdem fuerit, manuum impoſitione alios in numerum presbyterorum recipere: ecquid tandem eſt, quod epiſcopus facere queat, idem vt non facere poſſit presbyter? Nec ſatis hac in re ſibi ipſe conſtat PETAVIVS. Hinc cum ad loca ſcripturae, quibus probauimus, nullum eo tempore inter epiſcopos & presbyteros intercesſiſſe diſcrimen, accedit; aliud idque duplex iterum in medium profert commentum, eum in finem, vt, ſi alterum non procedat, ad alterum ſe recipere queat, *l. c. lib. IV. cap. I. p. 125. ſeqq.* Illud autem cum iam exhibuerit, ſimulque reiecerit CHRISTOPHORVS MATTHAEVS PFAFFIVS, in *originib. iuris eccleſiaſtici cap. II.* ad *artic. II. p. 53.* vt aliquid de eo dicamus, neceſſe non eſt. Idem etiam vir doctiſſimus IOAN. MORINI & EVSEBII RENAVDOTII hac de re placita recitat, & circa ea quaedam obſeruat.

Vnus ergo idemque cum initio eſſet epiſcoporum & presbyterorum ordo; ſucceſſu tamen temporis factum eſt, vt, vbi plures in vna eccleſia eſſent presbyteri, vni ex illis ἐξοχὴ quaedam atque directio reliquorum tribueretur. Cum enim

enim, quando plures in vna eccleſia presbyteri erant, illi veluti ſpeciem quamdam collegii conſtituerent; in collegio autem quodam, vt in omni ſocietate, ordo aliquis negotia tractandi obſeruandus ſit; res ipſa poſtulabat, vt vnus aliquis aetate, aut prudentia, aliisque virtutibus prae reliquis conſpicuus, rerum omnium, ad collegium iſtud, ſimulque adeo ipſam eccleſiam ſpectantium, curam atque directionem in ſe ſuſciperet. Atque hiſce ſpeciatim *epiſcoporum* nomen haeſit; quo cum initio ille tantum, qui in iſto presbyterorum collegio primus eſſet, indicaretur; ſucceſſu tamen temporis non dignitatem modo quamdam ſingularem, ſed poteſtatem etiam, nouis ſubinde incrementis augendam, ſibi vindicabant, qui illo veniebant. Atque hac ratione epiſcopos, ſpeciatim ſic dictos, exortos eſſe, vt admodum veroſimile; ita non multum hinc abeunt, quae hac de re tradidit HIERONYMVS, in *epiſtola ad Euangelum*, ſiue *CI. tom. IV. operum part. II. p. 802.* & *803.* editionis IOAN. MARTIANAEI, cuius verba, quamuis obſeruatu digna, non repetam, cum a me iam recitata ſint in *inſtitutionib. theolog. dogmat. lib. V. cap. IV.* ad §. *XVII. p. 1735.* & *1736.* Colligere autem ex iisdem HIERONYMI verbis licet, initio ſucceſſionis ordinem fuiſſe obſeruatum, vt mortuo illo, qui primum inter presbyteros locum obtinuerat, ſuccederet, qui proximus illi fuiſſet; deinde autem, cum

auctoritas illorum, qui primum locum tenebant, incrementum cepiſſet, nec, qui proximi fuerant primo presbytero, idonei ſtatim iudicarentur, qui omnibus praeeſſent; electionem tandem introductam fuiſſe. Atque tum demum primo illi presbytero nomen epiſcopi datum, idque ſaeculo ſecundo contigiſſe, viri quidam docti exiſtimant. Quae tamen non aliter admitti ſententia poteſt, quam ſi concedatur, iam circa finem aeui apoſtolici fieri potuiſſe, aut interdum factum eſſe, vt primus in ordine presbyterorum ἐξοχὴν quamdam obtineret, immo & ſpeciatim epiſcopus adpellitaretur; etſi ſecundo ſaeculo poſt electionem introductam iſte nominis illius vſus magis inualeſceret. Certe tempore IGNATII, adeoque circa initium ſaeculi ſecundi, iam diſcrimen aliquod inter epiſcopos & reliquos presbyteros interceſſiſſe, ex *epiſtola* eius *ad Trallianos num. II. p. m. 63.* itemque *epiſtola ad Magneſianos num. VI. p. 57.* aliisque locis certius eſt, quam vt negari a quoquam aut vocari in dubium queat. Epiſcoporum enim ita mentionem facit, vt eos diſerte a presbyteris diſtinguat, immo illis ἐξοχὴν quamdam prae his concedat. CLEMENS equidem Romanus, in *priori* ſua *ad Corinthios epiſtola num. XLII. p. m. 170.* nullum prorſus inter epiſcopos & presbyteros agnoſcere videtur diſcrimen, dum vnum ſolum ſupra diaconos ab apoſtolis conſtitutum eſſe ordinem docet, qui eſt epiſcoporum &

pres-

presbyterorum. Hunc enim verborum eius eſſe ſenſum patet; etiamſi IO. BAPTISTA COTELERIVS, in *notis* ad *h. l. p. 170.* GVIL. BEVEREGIVS, in *codice canon. eccleſiae primit. illuſtrato cap. XI.* §. *X.* aliique epiſcopatus defenſores, omnes ingenii, vt aliud quid inde eliciant, neruos intendant. Non autem ideo, vt CLEMENTEM cum IGNATIO committamus, neceſſe eſt; cum haud dubie initio non in omnibus, ſed quibusdam tantum eccleſiis mos iſte primo presbytero cum nomine epiſcopi ἐξοχὴν quamdam tribuendi introductus fuerit, quae adeo apud CLEMENTEM in cenſum non venerint; quemadmodum & tum ipſum illud non magni momenti erat diſcrimen, quod tamen mox auctum, & a pluribus eccleſiis receptum fuit. Interim nec probaſſe CLEMENS Romanus hoc diſcrimen videtur, quemadmodum & deinceps nec IRENAEVS, nec HIERONYMVS, nec THEODORETVS illud probarunt, cum perſpicerent, quae inde in eccleſiam redundarint, aut porro redundare poſſint incommoda; quemadmodum rurſus, cum & diſcrimen hoc ſuis non deſtitueretur commodis, non defuerunt, qui illud calculo ſuo adprobarent; quod praeter IGNATIVM, iam laudatum, CLEMENTEM Alexandrinum, ORIGENEM, TERTVLLIANVM, aliosque feciſſe conſtat. Copioſius haec omnia ediſſerui in *diſſertat. de origine & poteſtate epiſcoporum* §. *VIII.*

 ſeqq.

ſeqq. in *ſyntagm. primo diſſertation. theologic. p. 198. ſeqq.*

Dum autem HIERONYMVS, *loco* antea *citato*, pro aequalitate epiſcoporum & presbyterorum acriter pugnat, iureque diuino ac apoſtolica inſtitutione nullum inter eos interceſſiſſe diſcrimen, contendit, & inter alia, *quid enim facit*, inquit, *excepta ordinatione epiſcopus, quod presbyter non faciat?* haud obſcure ſignificat, ſua adhuc aetate epiſcoporum prae presbyteris, qua poteſtatem dignitatemque muneris, non aliam fuiſſe ἐξοχὴν, quam quod illi iure ordinandi gauderent; quamquam non deſunt, qui haecce eius verba ita capiant, quod epiſcoporum praecipuae ſolum in ordinatione fuerint partes, non autem quod presbyteri ab ea prorſus fuerint excluſi. Certe in hocce quoque capite, tempore apoſtolorum, nullum inter presbyteros & epiſcopos fuiſſe diſcrimen, antea probauimus. Quicquid eius ſit, ſententia illa HIERONYMI, qua presbyterorum & epiſcoporum aequalitatem defendit, nonnullis Romanae eccleſiae addictis adeo diſplicuit, parum vt abeſſet, quin eum in haereticorum numerum referrent. MICHAEL namque MEDINA (de quo legendus NICOLAVS ANTONIVS, in *biblioth. hiſpan. noua. tom. II. p. 111.*) Aëriani eum accuſare erroris non dubitauit, fatente ROBERTO BELLARMINO, *lib. I. de clericis cap. XV. p. m. 75.* Nec tamen Hieronymum tantum iſtius

iſtius erroris reum fecit MEDINA, verum etiam AMBROSIVM, AVGVSTINVM, THEODORETVM, CHRYSOSTOMVM, aliosque; vnde BELLARMINVS ſententiam eius *valde inconſideratam* vocat, eo quod *tot clariſſimis patribus iniuriam faciat &c.* Ipſe itaque cardinalis ita hinc ſe expedire conatur, vt, HIERONYMVM non ſatis hac in re ſibi conſtitiſſe, adſerat; qua quidem ratione vtcumque eccleſiae ſuae commodis, non autem HIERONYMI auctoritati conſuluit. Interim varios HIERONYMVS nactus eſt defenſores, vt FRANCISCVM TVRRIANVM, ad *lib. VIII. conſtitution. Clement. cap. XLVI.* FRANCISCVM A MESSANA, in *difficilium ſancti Hieronymi locorum elucidatione*, CORNELIVM SCVLTINGIVM, in *confeſſione Hieronymiana*, aliosque laudatos THOMAE CRENIO, in *notis ad* IOAN. VORSTII *exercitat. de ſedibus epiſcopalib. faſc. I. exercitation. philologico-hiſtoricar. p. 86. & 87.* Lectuque etiam digna, quae ipſemet VORSTIVS *iſthoc in loco* hac de re diſſerit. Sed vtramque hic facit paginam DAVID BLONDELLVS, in *apologia pro ſententia Hieronymi de epiſcopis & presbyteris*, in qua HIERONYMI ita cauſſam agit, vt, quae de aequalitate epiſcoporum & presbyterorum dixit, veritati conſentanea eſſe, ſolide pariter ac erudite euincat. Nota porro ſatis ſunt, quae pro noſtra ſententia, iure diuino nullum inter presbyteros & epiſcopos interce-

dere diſcrimen, diſputauit CLAVDIVS SALMASIVS, ſub WALONIS MESSALINI nomine latitans, in *tractatu de epiſcopis & presbyteris*; quamquam & in libro *de primatu papae*, itemque *de foenore trapezitico*, quae huius loci ſunt, attingat. Vtrique autem & BLONDELLO & SALMASIO acriter ſe oppoſuit DIONYSIVS PETAVIVS, in *libris quinque de hierarchia eccleſiaſtica*, qui *tomi quarti dogmatum* eius *theologicorum* maximam partem conſtituunt, & in quorum quatuor prioribus cum SALMASIO, in vltimo autem, ſiue quinto cum BLONDELLO congreditur. Subiecit etiam huic operi *diſſertationum eccleſiaſticarum libros duos*, ad SALMASIVM iterum ſpectantes, & antea iam editos, quam iſtos de hierarchia libros, ad illorum quippe defenſionem comparatos, componeret. BLONDELLVM vero praecipue ſibi impugnandum ſumſit HENRICVS HAMMONDVS, in *diſſertationibus quatuor, quibus epiſcopatus iura ex ſacris ſcripturis & primaeua antiquitate adſtruuntur, contra ſententiam D. Blondelli & aliorum*; vtpote quem in eccleſiam anglicanam iniquiorem fuiſſe exiſtimat. De SALMASIO autem in mitiorem pronuntiat partem. Cum enim de BLONDELLO conqueſtus eſſet; haec addit: *quod tamen idem de Cl. Salmaſio nolim a nobis dictum putetur, qui virum eximiae eruditionis non modo vtroque iſto crimine* ἀλλοτριοεπισκοπίας *&* ἀσπλαγχνίας

χνίας palam liberamus (vt qui in prioribus ſcriptis ſuis nullibi, quod ſcimus, in agrum noſtrum falcem ſuam immiſerit, aut in eccleſiam anglicanam calamum ſuum ſtrinxerit) ſed etiam epiſcopis noſtris (quos & neceſſarios & retinendos diſerte pronuntiauit) multo aequiorem & ἰσοβαθμίας eccleſiaſticae propugnatoribus merito infenſiorem, ex ipſius poſt Caroli regis τελείωσιν edito ſcripto, agnoſcimus & gratulamur; in *epiſtola* operi huic praemiſſa, §. *V*. Inter eos, qui poſt SALMASIVM & BLONDELLVM pro adſerenda epiſcoporum & presbyterorum aequalitate ingenii vires periclitati ſunt, dignum, qui adhuc obſeruetur, exiſtimo DAVIDEM CLARCKSONVM, in *tractatibus hiſtoricis de ſtatu primitiuo epiſcopatus & de liturgiis*, qui ex lingua anglicana in gallicam translati Roterodami prodierunt anno MDCCXVI. 8. Breuiter enim equidem, ſed neruoſe & luculenter, quae in hacce quaeſtione in cenſum veniunt, exhibet *tract. I. cap. I. ſeqq.* Mitto reliquos vtriusque ſententiae propugnatores, quorum haud exiguus eſt numerus; cum hiſtoriam certaminis iſtius litterariam condere, non ſit huius loci. HENRICI DODWELLI, more ſuo παράδοξα conſectantis, ſingularem de origine epiſcopatus ſententiam ſub examen ipſemet reuocaui in *diſſertat. de origine & poteſtate epiſcoporum;* in qua & ea, quae BENEDICTVS BACCHINIVS, monachus Benedictino-Caſſinen-

ſinenſis, in *diſſertatione de eccleſiaſticae hierarchiae originibus*, ad epiſcoporum, immo totius hierarchiae eccleſiaſticae originem explicandam, excogitauit, retuli & cum DODWELLI commentis comparaui, §. *III.* in *ſyntagm. primo diſſertation. theologic. p. 187. ſeqq.*

Presbyteros non tantum epiſcopos, ſed *angelos* etiam, ſiue *nuntios* interdum dictos, nonnulli obſeruant. Idque inter alia ex *I. Cor. XI. 10.* colligunt, vbi Paulus dicit, quod mulier habere debeat in capite ἐξȣσίαν, *poteſtatis indicium*, vt recte SEBASTIANVS CASTALIO vertit, (hoc eſt, velamen) διὰ τȣ̀ς ἀγγέλȣς *propter angelos.* Per *angelos* enim ibi epiſcopos ſiue presbyteros intelligendos contendunt; repugnante tamen, & quidem non ſine ratione, IACOBO ELSNERO, viro doctiſſimo, qui ſecundum receptam vetuſtiſſimamque patrum ſententiam de ſpiritibus coeleſtibus vocem hanc accipit; in *obſeruationib. ſacris in noui foederis libros* ad *h. l. tom. II. p. 116.* Cumprimis vero, quod epiſcopi ſeu presbyteri *angeli* vocati ſint, ex *apocalypſeos cap. I.* & *II.* comprobari ſolet, vbi ſeptem eccleſiarum aſiaticarum, Epheſinae, Smyrnenſis, Pergamenae, Thyatirenſis, Sardenſis, Philadelphenſis, & Laodicenae *angeli* commemorantur. ORIGENES equidem hic quoque ſpiritus coeleſtes ſingularum eccleſiarum praeſides ſignificari exiſtimat, *homil. XX. in num. tom. I. p. 251.* Verum, cum angelis iſtis

inſpe-

inſpectio quaedam atque directio eccleſiarum haud obſcure tribuatur, quod de ſpiritibus coeleſtibus dici nequit; non immerito haec ſententia ab aliis reiicitur. Dubium itaque non eſt, quin praefecti quidam ac moderatores eccleſiarum denotentur. Quodſi autem quaeras, quaenam denominationis iſtius ſit ratio? viri quidam docti ad ſynagogam iudaicam ſe recipiunt, vt in illa eam inueniant. CAMPEGIVS VITRINGA, de ſeptem illis eccleſiarum aſiaticarum angelis verba faciens, *phraſis*, inquit, *eſt, a multis interpretibus non intellecta, antequam res Ebraeorum noſtro tempore clariore lumine perfuſae ſunt. Dictio graeca ἄγγελος τῆς ἐκκλησίας reſpondet ebraeae* שליח צבור *legatus ſiue delegatus eccleſiae. Dicebantur autem* שלוחי צבור *legati eccleſiae in ſynagoga exercitati quidam doctique viri, & in his praecipue doctores, qui ſolemniter delegabantur ad preces pro coetu publico fundendas, ſiue in ordinariis ſiue in extraordinariis caſibus; vt adeo per angelos eccleſiae hic intelligi debeant praepoſiti eccleſiae chriſtianae, quorum erat preces publice ad Deum in eccleſia mittere, ſacra curare, & verba facere ad populum. Et cum precandi & docendi officium in eccleſia praecipue incubuerit τῷ πρώτῳ τῶν πρεσβυτέρων, primo presbyterorum, quem aetas recentior epiſcopum vocauit; facile patior, praeſides presbyterorum eccleſiae chriſtianae hic po-*

tiſſimum a domino notari; in *anacriſi apocalypſeos Ioannis apoſtoli*, ad *cap. I. v. 20. p. 34.* Addenda, quae iam antea hac de re differuerat de *ſynagoga vet. lib. III. part. II. cap. III. p. 910. ſeqq.* Verum quantumuis doctorum virorum ſtudium nouum teſtamentum ex ritibus moribusque veterum Iudaeorum illuſtrandi vehementer laudandum ſit; dubito tamen, an ſemper inſignem illam, qua pollent, rerum ebraicarum notitiam tempeſtiue ſatis ingerant. Eccleſiam apoſtolicam ad imaginem ſynagogae iudaicae compoſitam fuiſſe, facilius dicitur, quam probatur. Hinc & veſtigia ac rudera ſynagogae iudaicae in ea fruſtra ſubinde quaeruntur. Potuerunt presbyteri, ſiue epiſcopi *angeli*, hoc eſt, *nuntii*, ſeu *legati* vocari, etiamſi nemo de ſynagoga iudaica cogitaret; ſiquidem illorum omnino erat, voluntatem Numinis de ſalute per fidem in Chriſtum impetranda omnibus adnuntiare. Quem in ſenſum Paulus dicit: ὑπὲρ Χριστοῦ οὖν πρεσβεύομεν, *pro Chriſto igitur legatione fungimur, vt Deo per nos adhortante; quaeſumus pro Chriſto, reconciliamini Deo, II. Cor. V. 20.* Sed & Ioannes baptiſta ea ratione dictus eſt ἄγγελος κυρίου *Mal. III. 1. Matth. XI. 10.* quemadmodum & ipſius Ioannis baptiſtae nuntii ἄγγελοι Ἰωάννου apud Lucam nuncupantur, *Luc. VII. 24.* Qui pro epiſcopatu & diuina eius origine pugnant, haud leue hic cauſſae ſuae inueniſſe praeſidium

ſibi

ſibi videntur; cum per angelos illos eccleſiarum apocalypticarum epiſcopos, prout a presbyteris diſtinguuntur, ſignificari exiſtiment; ſiquidem cuilibet eccleſiae vnicus tantum angelus, ſeu epiſcopus, tribuatur. Speciatim DIONYSIVS PETAVIVS hoc vrget, *diſſertation. eccleſiaſtic. lib. I. cap. II. p. 172.* & de *hierarchia eccleſiaſtica lib. I. cap. II. §. XV. p. 10.* Suntque ex ſecus ſentientibus, qui, vt telum hoc declinent, ex oratione Ioannis colligi poſſe, negant, vnicum tantum angelum, ſeu epiſcopum cuilibet eccleſiae tribuendum eſſe, quia *cap. I. apocalypſ. verſ. 20.* non dicatur, *ſeptem ſtellas eſſe ſeptem angelos ſeptem eccleſiarum Aſiae*, ſed tantum, *eſſe angelos ſeptem eccleſiarum Aſiae*; quod cum indefinite dicatur, hac loquutione aeque plures, quam vnum cuiusque eccleſiae angelum intelligi poſſe, exiſtimant. Confirmari hoc inde putant, quod in eccleſia Epheſina, quae vna ex apocalypticis illis fuit, plures fuiſſe epiſcopi diſerte adferantur, *act. XX. 28.* Hinc cum dicitur: *angelo eccleſiae Epheſinae ſcribe*, de toto collegio paſtorum ſeu presbyterorum hoc intelligendum contendunt. Ita praeter alios THOMAS BRIGHTMANNVS, in *comment. ad apocal. I. 20.* Verum cum diſerte dicatur τῷ ἀγγέλῳ, non autem τοῖς ἀγγέλοις τῆς ἐφεσίνης ἐκκλησίας γράψον; perperam & ſine ratione iſta dici, longe eſt manifeſtiſſimum, quod & re-

cte

ſte obſeruat docetque IACOBVS VSSERIVS, *de origine epiſcoporum & metropolitanor. p. m. 7.* Neque, vt huc nos recipiamus, neceſſe eſt; cum antea iam conceſſerimus, circa finem aeui apoſtolici fieri potuiſſe, aut factum interdum eſſe, vt primus in ordine presbyterorum ἐξοχὴν quamdam, aut directionem totius collegii obtineret. Primum itaque iſtum ſeu praecipuum in ordine presbyterorum, ſi angeli nomine a Ioanne, de ſeptem eccleſiis aſiaticis loquente, deſignari, admittamus, quod & dubio fere caret; nihil omnino inde, quo diſcrimen illud, quod diſſentientes inter epiſcopos & presbyteros conſtituunt, probetur, colligi poteſt. Immo rectius inde, quod iſto tempore primus ille presbyterorum nondum ſpeciatim epiſcopus dictus ſit, conficitur; quoniam Ioannes *angeli*, non autem *epiſcopi* nomine vtitur. Si enim iam tum vſu receptum fuiſſet, primum in ordine presbyterorum *epiſcopum* vocare; nulla adparet ratio, cur non Ioannes hoc potius nomine, quam iſto *angeli*, vti maluerit.

§. VI.

Praeterea in eccleſia Hieroſolymitana conſtituebantur *diaconi*; quorum praecipuum munus eſſet, pauperum curam gerere, bonaque iis alendis deſtinata diſpen-

diſperſare; idque in aliis deinceps eccleſiis, exemplum Hieroſolymitanae ſequentibus, factum eſt; in quibus ſucceſſu temporis aliis quoque admoti ſunt officiis. *

* Vox διακονία in ſcriptura ſacra ſaepius in ſenſu latiori accipitur de quouis miniſterio, praeſertim tamen de miniſterio verbi, quo etiam apoſtoli virique apoſtolici functi ſunt. Sic *act. I. 17.* Petrus de Iuda proditore dicit, quod ſortitus ſit τὸν κλῆρον τῆς διακονίας τάυτης, & deinceps, qui congregati erant, vt alium apoſtolum in locum Iudae ſurrogarent, Deum precabantur, vt oſtenderet, quem ex duobus iſtis, Iuſto & Matthia, deſtinaſſet λαβεῖν τὸν κλῆρον τῆς διακονίας τάυτης, *verſ. 25.* Et eodem quoque ſenſu διακονία τῆς καινῆς διαθήκης intelligitur, de qua Paulus verba facit *II. Cor. III. 6. ſeqq.* Eaque ratione ipſi apoſtoli διάκονοι adpellitabantur. Vnde iterum Paulus: *quis vero eſt Paulus? aut quis Apollos?* ἀλλ' οἱ διάκονοι, *niſi miniſtri, per quos vos crediditis, prout cuique dedit dominus; I. Cor. III. 5.* Mitto reliqua loca, in quibus non tantum voces διακονία & διάκονος, ſed & verbum διακονεῖν in generali iſta ſignificatione adhibentur, diligenter quippe iam indicata a CASPARE ZIEGLERO, *de diaconis & diaconiſſis vet. eccleſiae cap. II. §. II. p. 14.* Subinde tamen vox διάκονος ſpecia-

tim

tim pro iis ſumitur, qui poſt presbyteros alterum velut eumdemque inferiorem in eccleſia conſtituebant ordinem, quiue primum, vt pauperum curam gererent, in eccleſia Hieroſolymitana ſunt introducti, deinceps autem in aliis eccleſiis recepti. Hoc pacto vocem iſtam accipiendam eſſe, cum Paulus *Philip. I. 1.* epiſcopis ſeu presbyteris diaconos iungit, negari nequit. Atque ex iisdem verbis luculenter patet, non in Hieroſolymitana tantum, ſed aliis quoque eccleſiis, certe nonnullis, praeter presbyteros, ſeu epiſcopos, diaconos quoque fuiſſe conſtitutos. Idem etiam ex *I. Tim. III. 8.* longe eſt euidentiſſimum. Cum enim, qualem epiſcopum ſeu presbyterum eſſe deceat, apoſtolus expoſuiſſet *verſ. 3. ſeqq.* ad diaconos deinde accedit, &, quaenam eorum ſint officia docet: *itidem miniſtri* (διάκονοι) *ſint graues, non bilingues &c.* Et iterum: *miniſtri* ſiue *diaconi ſint ſingularum vxorum viri, liberos, domosque ſuas bene regentes &c. verſ. 12.* Tam aperte ab epiſcopis ſeu presbyteris diaconos diſtinguit, de vtrisque autem, tamquam eiusmodi hominibus, loquitur, qui certis in eccleſia fungebantur muneribus, vt, quin diaconos, ſpeciatim ſic dictos, intelligat, dubitari nequeat. Et de hiſce etiam verba apoſtoli: εἴτε διακονίαν, ἐν τῇ διακονίᾳ *Rom. XII. 7.* intelligenda eſſe, ſupra iam monuimus, cum generatim eccleſiae apoſtolicae hierarchiam deſcriberemus.

Quando

Quando vero idem apoſtolus *I. Cor. XII. 28. ſeqq.* officia, eo tempore in eccleſia recepta, recenſet; diſerte equidem diaconorum mentionem non facit; eosdem tamen quod per κυβερνήσεις, itemque per τὰς ἀντιλήψεις deſignet, veroſimile admodum eſſe, itidem ſupra iam obſeruauimus.

Inſtitutionem diaconorum refert Lucas *actor. VI. 1. ſeqq.* cuius hac de re paucis conſiderare verba, operae pretium fuerit. Et occaſionem quidem hunc in modum exponit: *Per eos dies, creſcente diſcipulorum numero, exſtitit graecanicorum aduerſus Ebraeos fremitus, quod eorum viduae in quotidiano miniſterio praetermitterentur.* Dum itaque γογγυσμὸν τῶν ἑλληνιςῶν, tamquam cauſſam iſtius inſtitutionis commemorat; acris ſtatim inter viros doctos oritur contentio, quinam per τὰς ἑλληνιςὰς intelligendi ſint? In varias enim admodum hic abeunt opiniones, quas diligenter recenſent IOAN. ALBERTVS FABRICIVS, *biblioth. graec. lib. IV. cap. V. p. 226.* & IOAN. CHRISTOPHORVS WOLFIVS, in *curis philolog. & critic.* ad *h. l. p. 1085.* Me illis accedere iam olim in *inſtitut. theolog. dogmat. lib. I. cap. II.* ad §. *XI. p. 135.* profeſſus ſum, qui Iudaeos intelligunt, qui graeca vtebantur lingua, eaque ſcripturam ſacram legebant, forte & patriorum rituum minus tenaces erant, quam reliqui. Nec adeo praegnantem

tem hucusque perſpexi rationem, cur ab ea diſcedere debeam ſententia; praeſertim cum & ea vocis ſignificatio huic loco prorſus conueniat. Cum enim Iudaei ἑβραΐζοντες ſe non vna ratione helleniſtis praeferrent, iisque meliores eſſe crederent; fieri facile potuit, vt viduarum, quas helleniſtae reliquerant, non ea, qua decebat, ratione cura gereretur. Idque Lucas indicat, quando dicit: ὅτι παρεθεωροῦντο, *quod praetermitterentur*, ſeu non eo loco haberentur, quo erant viduae & pauperes ex Iudaeis ebraizantibus; & quidem ἐν τῇ διακονίᾳ τῇ καθημερινῇ, *in quotidiano miniſterio.* Per *quotidianum* illud *miniſterium* CAESAR equidem BARONIVS illud intelligit, quo viduae miniſtrabant aliis, quodue adeo *actiuum* vocari poſſet, vt ſenſus ſit, viduas helleniſtarum in officio diſpenſandi eleemoſynas praeteritas fuiſſe; in *annalib.* ad *annum XXXIV. num. CCLXXXIII.* Sed adſumit BARONIVS, quod nondum probatum eſt, iam eo tempore feminas quasdam ſiue viduas in eccleſia Hieroſolymitana fuiſſe, quibus officium pauperibus diſtribuendi, quae ad illorum ſuſtentationem erant neceſſaria, eſſet demandatum. Immo longe hoc eſſe falſiſſimum, vel inde conſtat, quod apoſtoli diſerte ſignificent, ſe hucusque iſto officio functos; vt ex dicendis patebit. Longe itaque rectius *miniſterium*, quod vocatur *paſſiuum* intelligitur, vt adeo indicetur,

bona

bona, in communione collata, non ex aequo viduis helleniſtarum cum reliquis diſtributa eſſe; conf. CASP. ZIEGLERVS, *de diaconis & diaconisſis cap. III. §. IV. p. 25.*

Fremitum & murmurationem τῶν ἑλληνιςῶν vt ſupprimerent & coërcerent apoſtoli, conuocata multitudine, ſic verba fecerunt: *non placet, nos, omiſſo Dei ſermone, miniſtrare menſis.* Quibus ſignificant, ſe non poſſe ſimul & in docendis aliis verſari, & miniſtrare menſis, hoc eſt, pauperum curam gerere; conſtituendos itaque alios, qui vltimum hocce in ſe ſuſciperent officium, ne praecipuam muneris ſui partem negligere cogerentur. Quid ſit *miniſtrare menſis*, nemini obſcurum eſſe poteſt, adeoque de eo quaerere ſuperuacaneum foret; niſi praeter alios Romanae eccleſiae addictos CAESAR BARONIVS ſacramentum eucharistiae hic inueniſſe ſibi viſus eſſet. *Si quis*, inquit, *primitiuae illius naſcentis eccleſiae principia repetat, & diſcat conſuetudinem, quaenam fuerint illae menſae, cognoſcet; nimirum easdem fuiſſe ſacras aeque atque communes. Sicut enim dominus ac redemtor noſter, in vltima illa memorabili coena, vt vidimus, vtramque menſam vna coniunxit, communem & ſacram, in quarum priori agnum ex more comederent, in altera vero mox conſequuta ſacratisſimum ſuum corpus & ſanguinem propinauit; ita etiam temporibus apoſtolorum eadem*

in eccleſia conſuetudo noſcitur conſeruata, vt ſimul vtramque menſam coniungerent &c. l. c. num. CCLXXXIV. Verum fallitur magnopere cardinalis. Nec enim, ſemper easdem fuiſſe ſacras & communes menſas, probari poteſt; licet non negem, haud raro cum agapis coniunctam fuiſſe ſacrae euchariſtiae celebrationem. Interim ipſe refragatur GABRIEL ALBASPINAEVS, certum exploratumque eſſe contendens, euchariſtiam non niſi mane ſumtam fuiſſe, agapas autem chriſtianorum non niſi veſperi celebratas; *obſeruationum de veteribus eccleſiae ritibus lib. I. obſeruat. XVIII. p. m. 87.* Quicquid eius ſit, de ſacra euchariſtia ſermonem non eſſe, cum apoſtoli dicunt, ſe miniſtrare menſis non poſſe, ipſa negotii, de quo agebatur, indoles ſcopusue vnumquemque euidentiſſime condocet. Murmuratio exorta erat τῶν ἑλληνιςῶν non vtique ob ſacrae coenae celebrationem, ſed quod viduae illorum in eleemoſynarum diſtributione praetermitterentur. Huic incommodo vt medelam adferrent apoſtoli, cum ipſimet menſis miniſtrare, hoc eſt, pauperum curam gerere, ob munus docendi non poſſent; alios, qui iſthoc officio fungerentur, conſtitui volebant. Non itaque ſacrae coenae adminiſtrationem, ſed curam pauperum deprecabantur, vtpote quae in munere docendi impedimentum aliquod iis adferre potuiſſet; hinc & non ad ſacrae coenae admi-

niſtra-

niſtrationem, ſed ad bonorum, quae pauperibus deſtinata erant, diſpenſationem alios conſtitui volebant. Aliis adhuc, iisque ſolidiſſimis rationibus hancce BARONII ceterorumque Romanae eccleſiae addictorum ſententiam impugnat SAMVEL BASNAGIVS, in *annalib. politico-eccleſiaſtic.* ad *annum Chriſti XXXV.* §. *X. p. 448.*

Cauſſam ergo, cur conſtituendi eſſent, qui pauperum curam gererent, cum apoſtoli expoſuiſſent; in oratione ſua ad diſcipulorum multitudinem ita pergunt: *Quocirca, fratres, diſpicite homines ex vobis, bene audientes ſeptem, ſancto ſpiritu ſapientiaque plenos, quibus hoc negotium mandabimus.* Nimirum *multitudinem diſcipulorum,* τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν adloquuntur apoſtoli, adeoque vniuerſam chriſtianorum, qui tum praeſentes erant, ſocietatem. Neque *multitudo* illa ex clericis tantum conſtabat, ſed ex omnibus illis, qui Chriſto nomen dederant, quorumue in hocce negotio conſenſus requirebatur. Eos iubent ἐπισκέπτεσθαι ἄνδρας, hoc eſt, recenſere & velut luſtrare viros inter ſe, & diſpicere, vtrum ſint, qui muneri huic praefici poſſint. Talem namque ἐπίσκεψις iſta inſpectionem denotat, quae cum cura aliqua & ſollicitudine fit, ne animus fallatur, neue pro digno habeatur, qui talis non eſt. Eiusmodi igitur ἐπισκέψει inſtituta, elegerunt deinceps Stephanum & reli-

 quos,

quos, eosque in conſpectu apoſtolorum ſtatuerunt, vt muneri iſti praeficerentur. Vnde patet, totam & vniuerſam eccleſiam, quae tum praeſens erat, inquiſiuiſſe primum, num in coetu ſuo tales eſſent, quales deſcripſerant apoſtoli, eosque repertos deinceps elegiſſe, & apoſtolis, vt per manuum impoſitionem eos confirmarent, exhibuiſſe. Qua quidem ratione exemplum hic propoſitum conſpicimus, ad quod merito reliquae eccleſiae, in eligendis quibusuis eccleſiae miniſtris, ſe componerent. Quod etiam non tantum in diaconis, ſed & presbyteris ac epiſcopis conſtituendis tamdiu obſeruatum fuit, donec exſurgerent, qui indignum eſſe rati, vt eccleſiaſtici ordinis viri a ſaecularibus muneri ſuo admouerentur, laicos, quos vocant, omnes iure ſuo priuare, eosque a ſuffragiis ferendis excludere, ſuarum duxerunt eſſe partium. Legenda, quae hac de re diſſerit CASPAR ZIEGLERVS, *de diaconis & diaconiſſis, cap. IV. §. V. & VI. p. 39.* Diiudicanda hinc, quae HENRICVS HAMMONDVS ad *h. l.* diſputat; vtpote qui id agit, vt apoſtolis, adeoque omnibus clericis, ſingularem quamdam in electione eccleſiae miniſtrorum praerogatiuam vindicet. *Electio,* inquit, *diaconorum his* (fratribus) *permittitur, ſed primum ex mandato apoſtolorum.* At cum eccleſia ipſa iure hocce verbi diuini miniſtros eligendi gaudeat; non poteſt dici, hoc ei ab apoſtolis permiſſum fuiſſe. Conſilium equidem

apo-

apoſtolorum hic deprehendimus, neutiquam autem permiſſionem aut mandatum. *Secundo*, inquit, *hiſce limitibus fuerunt ab apoſtolis circumſcripti*; I) *quod definitum ab apoſtolis ſeptenarium numerum excedere non poſſent*; II) *eligendos oportere eſſe μαρτυρȣμένȣς probatae vitae*; III) *dotibus* (*a Luca commemoratis*) *ornatos*, IV) *apoſtolos denique ius ordinandi ſibi reſeruaſſe &c.* At ſi ab ordinatione ſiue manuum impoſitione, quam recte intellectam ſacri ordinis viris tribui poſſe, nemo dubitat, diſcedas, reliqua omnia ab apoſtolis per modum conſilii fuere ſuppeditata; vt adeo iuri, quo eccleſia gaudet, verbi diuini miniſtros conſtituendi, per ea nihil derogetur. Quod autem apoſtoli ſeptem diaconos conſtitui voluerunt; non ideo factum, quod myſterium aliquod in iſto numero latitaret, vt nonnulli ſibi perſuaſerunt; ſed quod eumdem, pro iſtorum temporum ratione, ſufficere crederent. Hinc & omnes orbis eccleſias eidem numero adligatas fuiſſe, dici nequit; quamuis deinceps eumdem, quaſi apoſtolica inſtitutione conſecratum, ſibi retinendum eſſe, eccleſiae florentiſſimae iudicauerint; obſeruante SAMVELE BASNAGIO, in *annalib. politico-eccleſiaſtic.* ad *annum XXXV.* §. *VIII.* *p. 447.* Dotibus praeterea ad iſtud munus recte adminiſtrandum neceſſariis eos voluerunt eſſe inſtructos, ſcilicet *μαρτυρȣμένȣς*, honeſtatis & integritatis laude florentes, & πλήρεις πνεύματ☉ ἁγίȣ,

hoc eſt, ſi HVGONEM GROTIVM audias, *donis eximiis praeditos*, aut potius, qui ſpiritus ſancti donis, adeoque ſapientia pariter ac prudentia, quae & in rerum temporalium recta adminiſtratione, & ad vſum pauperum diſpenſatione ſeſe exerit, copioſe fuerint inſtructi. Atque hiſce, qui ita comparati eſſent, negotium hoc demandandum cenſuerunt apoſtoli, vt ipſi eo maiori diligentia & aſſiduitate, ſineque impedimentis *orationi* & *miniſterio verbi*, vacare poſſent: ἡμεῖς δὲ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ διακονίᾳ τοῦ λόγου προσκαρτερήσομεν. Ita namque praecipua doctorum officia ſummatim complectuntur; inter quae qui preces locum non inuenire exiſtimant, rectiora hinc condoceri poſſunt. Sermo hicce apoſtolorum, de quo hucusque diximus, cum placuiſſet *vniuerſae multitudini*, ἐνώπιον παντὸς τοῦ πλήθους; Stephanus ceterique ab vniuerſa iſta multitudine totaque adeo eccleſia electi, & coram apoſtolis conſtituti ſunt, vt per preces manuumque impoſitionem muneri, cui deſtinati erant, admouerentur: vti iam antea quoque obſeruauimus.

Iam ad officium, ſeu munus diaconorum, quod attinet, id praecipua quadam ratione in eo conſtitiſſe, vt bona, pauperibus deſtinata, adminiſtrarent & rite diſpenſarent, ex iis, quae hucusque diximus, intelligitur. Eos tamen etiam aegrotorum, immo & reliquorum omnium

um, qui cum variis calamitatibus confliƈtabantur, curam geſſiſſe, non eſt, quod dubitemus. Cum enim talia ab iis, qui eccleſiae praeſunt, iure exigantur; ſimul tamen in docendi officio haud raro impedimentum aliquod adferant; eadem ratio, quae iuſſit, vt pauperum cura diaconis demandaretur, ſuaſit quoque, vt illa, & omnia, quae eius generis ſunt, in ſe ſuſciperent. Atque iſta licet praecipuam muneris, diaconis impoſiti, partem abſoluerent; ab omni tamen docendi alioſque erudiendi facultate eos remotos fuiſſe, perſuadere mihi nequeo. Secus enim ſe rem habere, vel Stephani exemplo patet. Si enim vel maxime oratio eius, quam Lucas *aƈt. VII. 1. ſeqq.* exhibet, apologetica, & non tam ad erudiendum populum, quam ad cauſſam ſuam agendam comparata fuerit, quod GISBERTVS VOETIVS obuertit, *polit. eccleſiaſt. part. II. lib. II. traƈt. III. cap. VIII.* quamquam illam ſimul ad Iudaeorum incredulitatem redarguendam ſpeƈtaſſe, negari nequeat; eum tamen docendi etiam munere funƈtum, ex diſputatione eius cum illis, qui erant ex ea ſynagoga, quae Libertinorum appellatur, & Cyrenenſium, & Alexandrinorum, Cilicumque & Aſianorum liquet. Non aliunde enim iſta diſputatio orta eſt, aut oriri potuit, quam quod Ieſum Nazarenum, mundi ſeruatorem verumque Meſſiam, iſtis hominibus propoſuiſ-

ſet. Idque tanta ſermonis virtute & efficacia euicit ac demonſtrauit, vt *non poſſent ſapientiae & ſpiritui, quo loquebatur, reſiſtere.* Qua ratione vtique id, quod praeſtantiſſimi doctoris eſt, praeſtitit. Idem vero etiam exemplo Philippi, qui & ipſe ex numero diaconorum iſtorum fuit, comprobari poteſt; vtpote de quo Lucas teſtatur, quod Samaritanis euangelium adnuntiauerit, *actor. VIII. 5.* De diacono enim hocce, non autem de apoſtolo, qui itidem Philippus vocatus eſt, vt POLYCRATES putauit apud EVSEBIVM, *hiſtor. eccleſ. lib. IV. cap. XXIV.* iſtud intelligendum eſſe, vel inde liquet, quod diſerte apoſtoli Hieroſolymis manſiſſe dicantur, *verſ. 1.* add. GVIL. CAVE, in *antiquitatib. eccleſiaſtic.* in *vita Philippi, p. 102.* Quod autem GISBERTVS VOETIVS *l. c.* exiſtimat, cum Philippus hicce *actor. XXI. 8.* euangeliſta vocetur, eum ex diacono euangeliſtam factum, & ab apoſtolis ad hunc gradum promotum, antequam Hieroſolyma diſcederet, aut omnino extraordinarie per angelum a Deo vocatum eſſe, ad meram coniecturam redit, quae eadem facilitate reiicitur, qua propoſita fuit. Atque ita cum ſe res haberet in eccleſia Hieroſolymitana; multo magis id dicendum de aliis eccleſiis, in quibus ad illius exemplum diaconi conſtituebantur. Cum enim in iis communio bonorum non eſſet introducta, adeoque adminiſtratio & diſpenſatio bono-

bonorum, pauperum vſibus deſtinatorum, tantum temporis, ac in eccleſia Hieroſolymitana, non requireret; praeter pauperum curam alia quoque eo rectius illis demandari poterant officia, cumprimis & illud, quod in docendis ac erudiendis aliis verſatur, praeſertim ſi neceſſitas quaedam id poſtularet. Sunt equidem viri docti, qui duo ſtatuerunt diaconorum genera; alterum primae inſtitutionis, ad curam menſarum communium & pecuniarum ac eleemoſynarum; alterum vero altaris, variisque ſacrarum rerum miniſteriis ſucceſſu temporis ab eccleſia deputatum. Ita beatus IO. GERHARDVS noſter, *loc. de miniſterio num. CCXXXIII.* & MARCVS ANTONIVS DE DOMINIS, *de republ. eccleſiaſtic. lib. II. cap. IV. num. LIV.* quibus & ſuffragatur beatus CASP. ZIEGLERVS, *de diaconis & diaconiſſis cap. III. §. XVI. p. 32.* Quod ſi de ſequentium ſaeculorum diaconis intelligatur, haud difficulter admitti poteſt. De aeui apoſtolici diaconis illud vt adſeramus, neceſſe non eſt: cum vnius eiusdemque fuerint generis; etſi forte in quibusdam eccleſiis ſaepius hiſce, quam aliis officii ſui partibus, prout res ipſa hoc poſtulare videbatur, functi fuerint. Hinc & viro cetera doctiſſimo, CAMPEGIO VITRINGAE prorſus ſuffragari nequeo, diaconos illos, quorum Paulus *I. Tim. III. 8. ſeqq.* mentionem facit, ab illis, qui in eccleſia Hieroſolymitana conſtituti

ſtituti fuerunt, diuerſos eſſe, contendenti; *de ſynagoga veteri lib. III. part. II. cap. V. p. 924.* Epiſcopis enimuero primitiuae eccleſiae pauperum gerere curam incumbebat, quod & ſui antea officii fuiſſe fatebantur apoſtoli; ſed ne in aliis, iisque grauioribus, officii ſui partibus per eam impedirentur, conſtituti fuerunt diaconi. Quod ſi itaque deinceps iterum epiſcopi iſtam ad ſe pertinere voluerunt curam; hoc tamen an aeuo iam apoſtolico factum ſit, iure meritoque dubito. Paulum *l. c.* vbi de diaconis agit, nullam eius officii, quod illis demandatum *actor. VI. 1. ſeqq.* legimus, mentionem facere, fateor; at nec, vt faceret, neceſſe erat. Non enim de munere epiſcoporum & diaconorum, ſed de eorumdem virtutibus, ibi loquitur. Interim, dum τȣ̀ς καλῶς διακονήσαντας *verſ. 13.* memorat; haud dubie eos, qui tum in reliquis, tum & in pauperum cura officio ſuo recte praeerant, intelligit. Quod ſeptemuiri illi in eccleſia Hieroſolymitana pauperum cauſſa conſtituti, ibi diſerte diaconi non vocentur, parum ad rem facit. Non enim de nomine, ſed de re ipſa quaeſtio eſt; quamuis & nominis ipſius originem, dum ἡ διακονία ἡ καθημερινὴ ibi memoratur, itemque dum inter διακονίαν τραπεζῶν & διακονίαν τȣ̃ λόγȣ diſcrimen conſtituitur, inde repetere liceat. Quod tamen non ita accipiendum, ac ſi a miniſterio verbi diaconi plane excluſi fuerint;

rint; ſecus enim ſe rem habere, iam probauimus; ſed quod *διακονία τῶν τραπεζῶν* praecipua quadam ratione iis concredita fuerit. Quare, licet Lucas *περὶ διακονίας τῶν τραπεζῶν*, Paulus *περὶ τῆς διακονίας τῆς ἐκκλησίας* loquatur; nihil tamen obſtat, quo minus interdum diaconi vtroque miniſterio functi ſint.

Diſceptatum porro inter viros doctos eſt, num ordinarium diaconorum munus fuerit, an extraordinarium? Poſterius CAMPEGIO VITRINGAE placuit, qui *διακονίαν τῶν τραπεζῶν* extraordinarium munus, ſolique eccleſiae Hieroſolymitanae proprium fuiſſe contendit, hinc &, vti dictum, diaconos, qui in aliis eccleſiis commemorantur, ab Hieroſolymitanis iſtis plane diuerſos facit, *l. c.* Prior autem ſententia defenſorem nacta eſt IACOBVM RHENFERDIVM, qui diaconatum, prout ab apoſtolis inſtitutus fuit, pro perpetuo aliquo, & vbiuis in eccleſia recepto munere habet, & diaconos illos cum Ebraeorum גבאים aut גבאי צדקה *collectoribus eleemoſynarum*, non autem cum חזנים *cuſtodibus* comparandos cenſet, *diſſertat. I. de decem otioſis ſynagogae* §. *LXXV. ſeqq.* in *operibus* eius *philologicis* iunctim editis *p. 327. ſeqq.* alibique. Verum iſta haud difficulter, ni fallor, componi controuerſia poteſt. Apoſtolis, cum diaconorum conſtitutionem ſuaderent, nihil aliud conſtitu-

tum

tum fuiſſe, quam vt partem laborum, qui in officio docendi ipſos impediebant, a ſe remouerent, narratio Lucae euidentiſſime docet. Normam ergo perpetuam eos praeſcribere voluiſſe, ad quam omnes eccleſiae ſe componere deberent, non dixerim; nec colligere illud inde licet. Et hactenus munus illud extraordinarium fuiſſe fateor. Cum autem inſtitutum iſtud ſua vtilitate ſe commendaret, nec quicquam obſtaret, quo minus in aliis quoque eccleſiis introduceretur; exſtitiſſe paſſim cogitare licet, qui hocce exemplum imitarentur; neue cura pauperum presbyteris, qui docendi munere fungebantur, impedimentum adferret, diaconi illis adiuncti ſunt. Id tamen an ſtatim in omnibus eccleſiis factum ſit, dubito; immo probabilius, in iis tantum hoc contigiſſe, vbi neceſſitas quaedam hoc poſtulare videbatur. Mos autem iſte cum vbique tandem inualuiſſet; acceſſit opinio, ac ſi ab apoſtolis eiusmodi quid conſtitutum omnibusque eccleſiis praeſcriptum eſſet, cum tantum conſilium aliquod, per ſe ad ſolam eccleſiam Hieroſolymitanam ſpectans, hac in re dediſſent. Quaeſtio vero num diaconi cum גבאים an cum חזנים comparandi ſint? plane mihi ſuperuacanea eſſe videtur; perperamque viri iſti docti, ceu euictum, adſumunt, ac ſi eccleſia chriſtiana ad imaginem ſynagogae iudaicae fuerit compoſita; cum tamen credibile non ſit, apoſto-

apoſtolis eiusmodi quid in mentem veniſſe, aut eos de ſynagoga iudaica cogitaſſe. Cauſſam conſtitutionis diaconorum ipſimet diſerte profitentur, non ſane conformationem cum ſynagoga iudaica, ſed hanc potius: *non placet, nos, omiſſo Dei ſermone, miniſtrare menſis.*

Ceterum licet diaconorum munus cum eo, quod presbyterorum erat, in quibusdam conuenerit; inde tamen nondum conſequitur, nullum prorſus inter vtrosque interceſſiſſe diſcrimen, ſeu diaconos ipſos fuiſſe presbyteros. Placuit haec ſententia illuſtri viro IVSTO HENNINGO BOEHMERO, qui eamdem & erudite, rationibusque minime contemnendis, tuetur in *diſſertationib. iuris eccleſiaſtici antiqui* &c. *diſſertat. VI. ſ. XXIII. ſeqq. p. 355. ſeqq.* quamuis iterum non deſint, quae ad eas reponi queant. Epiſcoporum ſeu presbyterorum in eccleſia Hieroſolymitana, fateor, nullibi in actis apoſtolorum memoratur conſtitutio. Id enimuero cur neceſſario fieri debuerit, nondum perſpicio; cum res eo tempore ſatis nota fuerit. Diaconorum vero quod Lucas non praetermiſerit conſtitutionem, haud dubie ideo factum, quod occaſionem ei praebuerit, res geſtas atque facta Stephani proto-martyris deſcribendi, ſimulque quaenam Sauli, qui deinceps Paulus dictus eſt, circa mortem eius fuerint partes, attingendi. Praecipue hoc ſacro huic hiſtorico conſtitutum fuiſſe, facile concedet, qui cuncta paullo accura-

curatius conſiderauerit. Virtutes, quibus apoſtoli ſeptemuiros hoſce inſtructos voluerunt, neutiquam ita presbyteris propriae fuerunt, vt non diaconis quoque, immo his ſpecialiori quadam ratione, conuenirent. Debebant eſſe *μαρτυρέμενοι*, honeſtatis & integritatis laude florere; quod omnino in iis vel maxime ſpectatur, quibus bonorum temporalium, aliorum vſibus deſtinatorum, committenda eſt adminiſtratio ac diſpenſatio. Cumque ſapientia itidem non minus, ac prudentia ad eiusmodi functionem neceſſaria ſit; vtraque autem recte inter dona ſpiritus ſancti referatur: recte quoque apoſtoli exigebant, vt eſſent *πλήρεις πνέυματος ἁγίε*. Presbyterorum equidem omnino fuit, viduarum, pauperum, aliorumque cum variis calamitatum generibus colluctantium, curam gerere; ſi ſcilicet diaconi non adeſſent, in quos curarum iſtarum atque laborum partem, reſeruatis ſibi, quae maioris momenti erant, deuoluere poterant. Sed & ſi diaconi adeſſent, directio rerum omnium, ad eccleſiam pertinentium, vna cum ipſa inſpectione, ad presbyteros ſpectabat. Mirum itaque non eſt, quod eleemoſynae, in vſum pauperum eccleſiae Hieroſolymitanae collectae, per Paulum & Barnabam ad presbyteros, ceu directores iſtius eccleſiae, miſſae ſunt, *act. XI. 30.* Hi enim per diaconos eas diſtribuere inter pauperes pro cuiusque inopia & indigentia poterant. Hinc vt recte quidem ex iſto loco colligitur,

gitur, iam tum in eccleſia Hieroſolymitana presbyteros fuiſſe; ita eosdem illos cum diaconis fuiſſe, inde minime conficitur. In aliis quoque eccleſiis presbyteros interdum pauperum ac viduarum, ſimiliumque hominum curam in ſe ſuſcepiſſe, haud abnuo; ſed, vti iam dixi, ſi diaconi non adeſſent, aut hi munere ſuo non recte fungerentur. Quamquam & de inſpectione illa eccleſiae, presbyteris propria, hoc intelligi queat, quae in eo quoque conſiſtebat, vt in pauperum & viduarum cura diaconi ſuo officio recte fungerentur. Tametſi enim diaconis ſpecialiori quadam ratione hoc officium demandatum eſſet; non tamen ita hoc intelligendum, ac ſi nullo prorſus modo iſta pauperum & viduarum cura ad presbyteros ſpectauerit. Quicquid denique in contrarium diſſeratur; teſtimonia Pauli de diſcrimine epiſcoporum, ſiue presbyterorum, & diaconorum *Philip. I. 1. I. Tim. III. 8. ſeqq.* quae iam antea attulimus, luculentiora ſunt, quam vt hoc negari, aut in dubium vocari queat. Idem & CLEMENS Romanus pariter ac IGNATIVS confirmant; quorum hic neutiquam contemnenda eſt auctoritas. Et CLEMENS quidem κατὰ χώρας οὖν, inquit, καὶ πόλεις κηρύσσοντες καθίστανον τὰς ἀπαρχὰς αὐτῶν, δοκιμάσαντες τῷ πνεύματι, εἰς ἐπισκόπους καὶ διακόνους τῶν μελλόντων πιστεύειν· *Praedicantes igitur per regiones & vrbes, primitias eorum ſpiritu cum probaſſent, in epiſcopos*

pos & diaconos , eorum qui credituri erant, conſtituerunt ; in *priori ad Corinthios epiſtola num. XLII. p. m. 71.* IGNATIVS autem: παραινῶ ἐν ὁμονοίᾳ Θεοῦ σπουδάζετε πάντα πράττειν· προκαθημένου τοῦ ἐπισκόπου εἰς τόπον Θεοῦ, καὶ τῶν πρεσβυτέρων εἰς τόπον συνεδρίου τῶν ἀποστόλων, καὶ τῶν διακόνων, τῶν ἐμοὶ γλυκυτάτων, πεπιστευμένων διακονίαν Ἰησοῦ Χριστοῦ· *hortor, vt ſtudeatis in Dei concordia omnia agere, epiſcopo praeſidente Dei loco, presbyteris loco ſenatus apoſtolici, & diaconis mihi ſuauiſſimis, quibus commiſſum eſt miniſterium Ieſu Chriſti*; in *epiſt. ad Magneſianos num. VI. p. 49.* Quae de diaconis hucusque diſputauimus, de iis, qui ſaeculo apoſtolico fuerunt, intelligenda ſunt. Quae ſequenti tempore illorum aut conditio, aut officia fuerint, vt exponeremus, huius loci non erat. Praeter CASP. ZIEGLERVM in libro, a nobis non ſemel laudato, de hiſce legendus IOSEPHVS BINGHAMVS, in *originib. ſiue antiquitatib. eccleſiaſticis, lib. II. cap. XX. p. 296. ſeqq.*

Praeter diaconos in eccleſia apoſtolica etiam *diaconiſſas* fuiſſe, conſtat. Quarum ſi non ab apoſtolis inſtitutum, certe adprobatum atque confirmatum videtur munus. Comprobari autem id poteſt exemplo Phoebes, quam eccleſiae Cenchreenſis διάκονον, *diaconiſſam* fuiſſe, Paulus teſtatur *Rom. XVI. 1.* Sed & de iisdem diaconiſſis Paulus loquitur, quando *I. Tim. V. 9. 10.* ſcribit:

ſcribit: *Vidua cooptetur non minor annis ſexaginta, quae vnius viri fuerit vxor, a recte factis bene audiens, ſi liberos educauit, ſi hoſpitalitatem exercuit, ſi ſanctorum pedes lauit, ſi ſubuenit adflictis, ſi omnia recte facta perſequuta eſt.* Non enim de vidua, quae eccleſiae eleemoſynis ſuſtentanda, ſed cui officium aliquod demandandum erat, hoc eſſe intelligendum, res ipſa docet. Tametſi autem, quodnam diaconiſſarum munus fuerit, ſcriptura ſacra diſerte non tradat; veroſimile tamen admodum eſt, & ex iis, quae de ſequentis aetatis diaconiſſis litterarum monumentis conſignata inuenimus, colligere licet, eas mulieribus, quae ad ſuſcipiendum baptiſmum aquas ingrediebantur, miniſtraſſe, catechumenas ad fidem inſtituiſſe, aegrotos conſolationibus, pauperes auxilio iuuaſſe. Sed copioſius iſta ediſſerere, noſtri nunc non patitur inſtituti ratio. Conferendi itaque, qui hoc iam praeſtiterunt, CASPAR ZIEGLERVS, *de diaconis & diaconiſſis cap. XIX. p. 347. ſeqq.* SAMVEL BASNAGIVS, in *annalib. politico-eccleſiaſtic.* ad *annum XXXV. §. XIV. ſeqq. p. 450. ſeqq.* IOSEPHVS BINGHAMVS, in *originib. ſiue antiquitatib. eccleſiaſt. lib. II. cap. XXII. p. 341. ſeqq.*

§. VII.

Qui autem, praeter presbyteros ſeu epiſcopos & diaconos, metropolitanos

quoque, * itemque ordines, quos vocant, minores, ** in eccleſia apoſtolica inueniſſe ſibi viſi ſunt, maximopere falluntur. Idem & de illis dicendum, qui in eadem eccleſia monachos, aut vitae monaſticae veſtigia quaerunt. ***

* *Sunt nonnulli*, inquit LVDOVICVS ELLIES DV PIN, *qui metropoliticam & patriarchicam dignitatem velint a Chriſto inſtitutam fuiſſe; alii ab apoſtolis id factum eſſe ſuſpicantur.* Et ad illos quidem, qui prius adſerunt, ab ipſo Chriſto metropoliticam dignitatem inſtitutam eſſe, quod attinet, recte idem vir doctus addit, nihil aliud, quam mera inaniaque eos nobis narrare commenta. *Et primum*, inquit, *metropoliticam & patriarchicam dignitatem a Chriſto inſtitutam fuiſſe, merum commentum eſt, quod ne veriſimilitudinis quidem vmbram habet. Chriſtus enim non extra Iudaeam praedicauit, nec vllas gentilium vrbes, quamdiu vixit, vel per ſe, vel per ſuos ad fidem conuertit; dici ergo non poteſt, eum de facto metropoles & patriarchias inſtituiſſe. Dici quidem poſſet, eum apoſtolis praecepiſſe, vt poſt conuerſionem gentium metropolitanos & patriarchas inſtituerent; ſed hoc gratis fingitur, nec exſtat vllum eiusmodi praeceptum, ſiue in ſacris litteris, ſiue in antiquorum patrum monumentis;*

de

de antiqua eccleſiae diſciplina, *diſſertat. I.* §. *VI. p. 15.* Nec firmiori talo altera nititur ſententia, quae metropolitanorum originem ab apoſtolica inſtitutione repetit; etſi quosdam magni nominis viros defenſores nacta eſt. Ex Romanae enim eccleſiae addictis pro ea militat PETRVS DE MARCA, *de concordia ſacerdotii & imperii lib. VI. cap. I.* §. *III. ſeqq. p. 774. ſeqq.* ex eccleſiae autem anglicanae, & hierarchiae in ea receptae promachis GVIL. BEVEREGIVS, HENRICVS HAMMONDVS & IACOBVS VSSERIVS. Et GVILIELMVM quidem BEVEREGIVM in ipſa concilii Hieroſolymitani epiſtola ſynodica aliquod ſententiae ſuae inuenire fundamentum voluiſſe, in *codice canon. eccleſiae primitiuae vindicato & illuſtrato lib. II. cap. V. p. 232.* ſupra iam obſeruauimus *cap. IV.* ad §. *IV. p. 252.* vbi & hocce eius commentum exploſimus. De HENRICO HAMMONDO, Titum pro metropolitano Cretae inſulae venditante, in *adnotationib. ad act. XI. 30. p. 328.* itidem iam diximus ad huius capitis §. *V.* IACOBI VSSERII, viri cetera doctiſſimi, *duo* exſtant *opuſcula*, alterum *de origine epiſcoporum & metropolitanorum*; alterum *de Aſia proconſulari*, recuſa Bremae anno MDCCI. 8. In eorum priori non tantum epiſcoporum, prout a presbyteris diſtinguuntur, ſed & metropolitanorum cauſſam ita agit, vt tum ho-

rum, tum illorum originem in eccleſia apoſtolica, exemplum autem in ſeptem illis eccleſiis Aſiae, quarum in apocalypſi Ioannis fit mentio, inueniſſe ſibi videatur. Septem enim iſtas eccleſias ideo ibi commemorari exiſtimat, quod *aliquo eminentiae gradu reliquis in Aſia fuerint ſuperiores, ſiue metropoliticae, l. c. p. 21. & 22.* Verum cum iſta omnia infirmo & lubrico innitantur fundamento; iure meritoque diſplicuerunt aliis. Immo ex ipſis Romanae eccleſiae addictis LVDOVICVS ELLIES DV PIN hanc quoque reiicit atque refellit ſententiam. Idem monet, fatendum equidem, apoſtolos in quibusdam locis diutius eſſe commoratos, vel quia ita eccleſiarum illarum, in quibus degebant, poſceret ſtatus, vel quia ſenio confecti multas iam eccleſias fundaſſent; negari quoque non poſſe, quin apoſtoli ceteris, quos conſtituerunt, epiſcopis quodammodo fuerint ſuperiores: ſed de hiſce non eſſe quaeſtionem; quin potius hoc vnum controuerti: *vtrum apoſtoli aliquibus eccleſiis, a ſe fundatis, illorumque epiſcopis peculiaria quaedam iura aut priuilegia prae ceteris & in ceteros conceſſerint, illamque patriarchatuum, exarchatuum & prouinciarum diuiſionem inſtituerint, quae poſtea in vſu fuit, vel aliam certe ſimilem?* Id vero eſt, quod rectiſſime negat, ſimulque ad rationes, a PETRO DE MARCA in contrarium adlatas, ſolide reſpondet;

det; *l. c. diſſertat. I. ʃ. VI. p. 16. ſeqq.* Ex anglicanae hierarchiae defenſoribus IOSEPHVS BINGHAMVS illis itidem ſubſcribere non audet, qui metropolitanorum originem a conſtitutione apoſtolica arceſſunt; immo nec illis, qui eamdem ad aetatem, quae apoſtolis fuit proxima, referunt; quamuis certum & apud omnes in confeſſo eſſe exiſtimet, diu ante concilium Nicaenum iam metropolitanos fuiſſe; in *originib. ſiue antiquitatib. eccleſiaſt. lib. II. cap. XVI.* §. *I. ſeqq. p. 203. ſeqq.* Rationes eorum, qui pro apoſtolica metropolitanorum origine pugnant, vt hic referamus, aut refutemus, neceſſe non eſt; cum exigui aut prorſus nullius ſint momenti; idem praeterea iam accurate & diligenter more ſuo praeſtiterit SAMVEL BASNAGIVS, in *annalib. politico-eccleſiaſtic. ad annum XL.* §. *XXI. ſeqq. p. 504. ſeqq.*

** Notum ſatis eſt, ordines ſacros ab iis, qui Romanae eccleſiae placita ſequuntur, in *maiores* & *minores* diſpeſci. Ad maiores, praeter epiſcopos, referunt presbyteros & diaconos, quibus & ſubdiaconi ſubiungi ſolent. In minorum autem ordinum claſſe, acoluthi, lectores, exorciſtae & oſtiarii ſunt conſtituti. Subdiaconos in eccleſia apoſtolica ignotos fuiſſe, apud omnes in confeſſo eſt. Conferendus CASP. ZIEGLERVS, *de diaconis & diaconiſſis cap. XVIII. p. 342. ſeqq.* add. SAMVEL

BASNAGIVS, in *annalib. politico - eccleſiaſtic. ad annum XXXV.* §. XX. *p. 453.* Idem de archidiaconis cenſendum. Etſi enim non deſunt, qui Stephanum, *protodiaconum*, itemque *archidiaconum* adpellitent; non aliter tamen hoc admitti poteſt, quam quod prae reliquis eccleſiae Hieroſolymitanae diaconis eximiis virtutibus praeditus fuerit. Conferendus iterum CASP. ZIEGLERVS, *l. c. cap. XVII. p. 330. ſeqq.* Et quis quaeſo reliquorum ordinum, quos minores vocant, veſtigia in eccleſia apoſtolica reperiri exiſtimauerit? Eiusmodi quid tamen ſibi aliisque perſuadere voluit CAESAR BARONIVS. *Et licet*, inquit, *in noui inſtrumenti diuinis ſcripturis non niſi de epiſcopis, presbyteris ac diaconis ab apoſtolis ordinatis mentio habeatur; aliorum quoque ordinum ab illis inſtitutos eſſe miniſtros, nullus certe negare poterit, qui Ignatii (vt taceam modo de Dionyſio atque Clemente, quorum ſcripta in controuerſiam adducuntur, de quibus alias pluribus) epiſtolas legerit, quas, nullo prorſus diſſentiente, catholica ſemper ſuſcepit eccleſia &c.* in *annalib. ad annum Chriſti XLIV. num. LXXVII.* At bene eſt, quod fatetur, in noui inſtrumenti diuinis ſcripturis non niſi de epiſcopis (quos perperam a presbyteris diſtinguit) presbyteris ac diaconis, ab apoſtolis ordinatis, mentionem haberi; bene quoque eſt, quod ad pſeudo - DIONYSIVM & pſeudo - CLEMEN-

TEM

TEM prouocare non audet. Ad IGNATIVM autem quod attinet, in *epiſtola* equidem *ad Antiochenos*, quae ſub eius nomine exſtat, *num. XIII. p. m. 316.* haec leguntur verba: ἀσπάζομαι ὑποδιακόνους, ἀναγνώστας, ψάλτας, πυλωροὺς, τοὺς κοπιῶντας, ἐπορκιστὰς, ὁμολογητάς· *ſaluto ſubdiaconos, lectores, cantores, oſtiarios, laborantes, exorciſtas, confeſſores.* Sed hanc ipſam epiſtolam ſpuriam ac ſuppoſititiam eſſe, hodie inter omnes, harum rerum peritos, conſtat. Conferendus NICOLAVS LE NOVRRY, in *adparatu ad bibliothec. maximam patrum lib. I. diſſertat. VII. part. II. cap. II. p. 147.* Refragantes vero etiam hic ſibi habet BARONIVS haud paucos, ex ipſis Romanae eccleſiae addictis; vtpote qui praeter presbyteros & diaconos aliorum ordinum miniſtros ab apoſtolis inſtitutos eſſe, diſerte negant. Ipſius Vrbani II pontificis *can. nullus in epiſcopum, diſt. LX.* haecce recitantur verba: *ſacros ordines diaconatum dicimus & presbyteratum. Hos ſiquidem ſolos primitiua legitur habuiſſe eccleſia.* Similia Innocentii III pontificis, GRATIANI, PETRI LOMBARDI, & BARTHOLOMAEI CARANZAE effata, quibus noſtra de hierarchia eccleſiae apoſtolicae mirifice confirmatur ſententia, in medium profert CHRISTIANVS KORTHOLTVS, in *diſquiſitionib. anti-Baronianis diſquiſit. V. §. VIII. p. 153. ſeqq.* Iungenda, quae contra

eos, qui ordines minores a conſtitutione apoſtolica deriuant, diſputat SAMVEL BASNAGIVS *l. c.*

*** Romanae eccleſiae addictos, monachos in eccleſia apoſtolica quaerere, mirum non eſt; cum eosdem & inter Iudaeos, immo & ethnicos inuenire ſibi videantur. Saltem typos atque adumbrationes apud vtrosque ſe deprehendiſſe exiſtimauit CLAVDIVS DELLE, in *hiſtoria aut antiquitatibus ſtatus monaſtici*, gallicana lingua ſcriptis, editisque Pariſiis MDCXCIX. 12. Hac nimirum ratione apud Iudaeos ſe illi offerunt Nazaraei, Rechabitae, Eſſaei, Phariſaei, aliique, apud ethnicos Pythagoras, eiusque ſectatores, Iſidis ſacerdotes, Socrates, Plato, Antiſthenes, Menedemus, & alii quam plurimi, eiusmodi vitae rationem ineuntes, in qua ſpeciem quamdam ac imaginem diſciplinae monaſticae conſpicere liceat; *lib. III. cap. I. ſeqq.* & *lib. IV. part. I. cap. I. ſeqq.* An autem monachis adeo honorificum ſit, quod, vt alios taceam, Phariſaeos inter maiores ſuos & praecurſores numerari videant, aliis diiudicandum relinquo. Qui in eccleſia apoſtolica monachos quaerunt, cum ex ſcriptura ſacra nullum eius rei documentum, aut teſtimonium proferre queant, ad PHILONEM iudaeum ſe recipiunt, quae ille in libro *de vita contemplatiua p. 893. ſeqq.* de therapeutis tradit, de chriſtianis aeui iſtius monachis interpretantes. At

num

num omnino therapeutae illi PHILONIS chriſtiani fuerint, adhuc ſub iudice lis eſt, diſputantque hac de re viri docti in vtramque partem. Chriſtianos fuiſſe therapeutas illos, quorum inſtituta & vitae rationem tantopere laudat PHILO, EVSEBIVS *hiſt. eccleſ. lib. II. cap. XVI.* & *XVII.* exiſtimat, itemque EPIPHANIVS, *haereſi XXIX.* vt & HIERONYMVS, in *catalogo ſcriptor. eccleſiaſt. cap. VIII.* & *XI.* Sed quantumuis magna iſtorum virorum ſit auctoritas; tanta tamen non eſt, vt oculorum mentisque nobis adimere vſum, atque efficere queat, vt, homines chriſtianos eſſe, credamus, in quibus, quod in chriſtiano praecipuum eſt, non deprehendimus, multa contra, quae nihil minus, quam chriſtianos fuiſſe, euincant. Sequuntur nihilominus hanc ſententiam quamplurimi ex Romanae eccleſiae addictis, vt CAESAR BARONIVS, ROBERTVS BELLARMINVS, NATALIS ALEXANDER, SEBAST. NANVS TILLEMONTIVS, aliique; non aliam vtique ob cauſſam, quam vt ſtatus monaſtici antiquitati inde praeſidium aliquod concilient. Cumprimis & in eadem ornanda ac defendenda ingenii vires demonſtrauit BERNARDVS DE MONTFAVCON, qui libellum PHILONIS de vita contemplatiua in linguam gallicanam conuertit, & cum diſſertationibus, eo ſpectantibus, Pariſiis anno MDCCIX. & MDCCXII. edidit. Sed aliis quoque, qui

a Romanae eccleſiae ſacris alieni ſunt, eadem placuit ſententia, vt THOMAE BRVNONI, canonico Windſorienſi, qui illam contra HENRICVM VALESIVM propugnandam ſuſcepit, in *diſſertat. de therapeutis Philonis*, quam CLEMENTIS Romani *duabus ad Corinthios epiſtolis*, a ſe editis, ſubiecit PAVLVS COLOMESIVS, Londini MDCLXXXVII 8. itemque GVIL. BEVEREGIO, *cod. can. eccleſ. primit. vindic. &c. lib. III. cap. V.* §. *III. IV. p. 369. ſeqq.* vt & ISAACO VOSSIO, *variar. obſeruation. p. 46.* Verum therapeutas illos PHILONIS non chriſtianos, ſed Iudaeos, & quidem Eſſaeos fuiſſe, contendit IOSEPHVS IVSTVS SCALIGER, *de emendat. temp. lib. VI. p. 539.* item, ad *Euſebii chron. p. 14.* & in *tribaereſio cap. XXIX.* HENRICVS VALESIVS in eo quidem a SCALIGERO diſcedit, quod therapeutas iſtos Eſſaeos fuiſſe negat; ſed in eo cum illo conſentit, quod non fuerint chriſtiani, in *notis ad Euſebii hiſtor. eccleſiaſtic. lib. II. cap. XVII. p. 34.* Non deeſſe, quae ad VALESII rationes reſponderi queant, oſtendit IOAN. CLERICVS, in *hiſtor. eccleſ. duorum primor. a Chriſto nato ſaeculor. prolegom. ſect. I. cap. V.* §. *XVI. p. 29.* in eo tamen cum SCALIGERO & VALESIO faciens, quod therapeutae nihil minus fuerint, quam chriſtiani. Qua in re etiam VALESIO ſuffragatur ANTONIVS PAGI, qui & ab Eſ-

ſaeis

ſaeis eos diſtinctos , neutiquam autem aut chriſtianos, aut monachos, proprie ſic dictos, fuiſſe, probat, in *critica hiſtorico - chronologica in annales Baronii* ad *an. Chriſti LXII. tom. I. p. 47.* In eo porro, quod therapeutae iſti non fuerint chriſtiani, cum iis, quos iam laudauimus, conſentiunt DAVID BLONDELLVS, *lib. I. de ſibyllis cap. VII.* GVIL. CAVEVS, in *antiquitatib. apoſtolic.* in *vita Marci euangeliſtae §. III.* IACOBVS BASNAGIVS, *dans l' hiſtoire de la religion des Iuifs lib. II. cap. XIII. p. 558. ſeqq.* & *dans l' hiſtoire des Iuifs reclamée &c.* §. *XXI. p. 315.* vbi ex inſtituto contra MONTFAVCONIVM diſputat, quibus & DAN. CHAMIERVM, IOAN. DALLAEVM, IO. GE. DORSCHEVM, aliosque addit THOMAS ITTIGIVS, in *ſelectis capitibus hiſtor. eccleſiaſt. ſaeculi primi cap. IV.* §. *XVI. p. 240.* Et grauiſſimis vtique pugnant rationibus; quas hic ſummatim exhiberem, niſi hoc iam a me factum eſſet in *diſſertat. de orig. dignitate & vſu nominis chriſtiani*, quae in *ſyntagm. primo diſſertation. theologicar.* exſtat, §. *XV. p. 410.* vbi & alios adhuc, qui pro eadem ſententia militant, laudaui. Si ergo therapeutae illi ne chriſtiani quidem fuerunt; multo minus fuerunt monachi: quamquam ſi & concedatur, chriſtianos fuiſſe, nondum inde ſequatur, eos fuiſſe monachos. Hinc & nonnulli

nulli ex Romanae eccleſiae addictis, etſi eos chriſtianos fuiſſe adfirmant; monachos tamen fuiſſe negant, quod ſpeciatim de DANIELE PAPEBROCHIO obſeruat THOMAS ITTIGIVS, *l. c.* §. *XVI. p.* 241. Qui, therapeutas chriſtianos fuiſſe negant, in eo fere conſentiunt, eos fuiſſe Iudaeos. At non Iudaeos, ſed philoſophos barbaricos iudaizantes hocce nomine tegi, contendit IOAN. IOACHIMVS LANGIVS, vir clariſſimus, in *diſſertat. de therapeutis in Aegypto, e Philone demonſtrante, therapeutas non fuiſſe Iudaeos, multo minus chriſtianos, ſed philoſophos barbaricos iudaizantes;* cui tamen dubia quaedam oppoſuit CHRISTOPHORVS AVGVSTVS HEVMANNVS, vir celeberrimus, qui ſimul & alia ad hancce controuerſiam ſpectantia ſuppeditat, in *actis philoſophorum part. XVI. num. I. p. 503. ſeqq.* item *part. XVII. num. IV. p. 744.* Sed noſtra nunc parum refert, quinam therapeutae iſti fuerint: ſufficit enim, quod nec chriſtiani fuerint, nec monachi.

CAPVT

CAPVT SEPTIMVM
DE
VITA MORIBVSQVE CHRISTIANORVM, ITEMQVE RITIBVS QVIBVSDAM ECCLESIAE APOSTOLICAE.

Σύνοψις.

Eccleſia apoſtolica vitae ſanctae ſtudio maxime enituit; §. *I.*
Naeuorum tamen non fuit expers; quod vel ſchiſmata, in ea exorta, teſtantur; §. *II.*
Quo pacto apoſtoli vitiis, quibus labes eccleſiae adſpergi poterat, obuiam eundum cenſuerint; vbi ſpeciatim de excommunicatione; §. *III.*
Ritus quoque ſuos eccleſia apoſtolica habuit, ſed eos neutiquam ad pompam ac oſtentationem comparatos; §. *IV.*

§. I.

Non tantum doctrinae puritate, ſed & vitae ſanctae, quam vera fides non progignere nequit, ſtudio, eccleſia apoſtolica conſpicua fuit. Vt enim, qui doctorum fungebantur munere, id ſummo ſtudio agebant, vt omnes ad illud ſincere conſectandum excitarent; ita iſtum illorum non irritum fuiſſe laborem, praeclara

clara virtutum exempla, in ſacris quoque litteris obuia, teſtantur. *

* Apoſtolos omni ope id egiſſe, vt eos, qui nomen chriſtianum profitebantur, ad vitae ſanctae & inculpatae ſtudium perducerent, nemo dubitauerit. Et Paulus quidem, quo acrius ſe pſeud-apoſtolis, legis Moſaicae ad ſalutem neceſſitatem vrgentibus, opponebat; eo diligentius vitae ſanctae ſtudium, ceu verae fidei fructum, inculcabat; vtpote cui probe perſpectum erat, eam fidem veram non eſſe, quae hac ratione non demonſtretur, quod & Iacobus apoſtolus contra eos, qui ſecus ſentiebant, ex inſtituto docet. Rotunde & citra ambages, ſumma tamen cum grauitate, Paulus rem omnem effert, quando *ſine ſanctimonia*, inquit, *nemo dominum videbit*, *Ebr. XII. 14.* Sed & reliquos iſtius aeui doctores, ſi muneri ſuo non defuerunt, idem feciſſe, vt credamus, par eſt. Voto autem apoſtolorum, pariter ac reliquorum doctorum, cum in plurimis diſcipulorum, ſeu auditorum, obſequium & promtitudo ea, quae chriſtiani nominis ratio poſtulabat, agendi reſponderet; non poterat non inde optima eccleſiae facies oriri; cuius illuſtre exemplum eccleſia Hieroſolymitana, recens plantata, praebet, in qua quid fides, quid flagrantiſſimus amor ſeruatoris, quid dilectio fratrum poſſit, luculentiſſima ratione patuit, *actor. II. 42. ſeqq. III. 32.* Id quidem pro-

prium

prium huic eccleſiae atque peculiare fuit, quod ſummus ille, quo fratres ſe inuicem proſequebantur, amor ad communionem vsque bonorum proceſſerit; quod licet nec ab apoſtolis praeceptum, nec ita comparatum eſſet, vt aliae eccleſiae hocce Hieroſolymitanae exemplum imitari conſultum ducerent, varia quoque ſecum traheret incommoda; prout tamen ſinceri minimeque fucati amoris documentum erat, non vtique laudari nequit. Antiochenam eccleſiam vt omni donorum, ita & virtutum genere abundaſſe, ex *actor. XIII. 1.* recte colligitur. Idque & inde conſtat, quod maximo, qui in ea erant, flagrauerint deſiderio, vt doctrina euangelii longe lateque ad multorum hominum ſalutem propagaretur. Hanc namque ob cauſſam dum *domino operabantur* (per preces) *& ieiunabant, iusſit ſpiritus ſanctus, vt ſibi Barnabam & Saulum ſegregarent, ad id opus cui deſtinaſſet eos, verſ. 2.* Romanam eccleſiam ipſemet Paulus tot elogiis ornat, vt, eam nulla in re quidquam reliquis conceſſiſſe, facile intelligatur. Immo *fidem* Romanorum *per totum celebrari orbem*, profitetur, *Rom. I. 8.* Magna hinc ſe flagrare cupiditate, ait, eos videndi, *vt diuinum*, inquit, *aliquod beneficium vobis communicem, veſtri confirmandi gratia; hoc eſt, vt vna apud vos recreemur per vtrumque fidem, veſtram & meam verſ. 11. 12.* Gratias idem Deo agit, quod, cum antea ſerui

pec-

peccatorum fuiſſent, nunc autem ἐκ καρδίας, *toto corde obſequium praeſtent ei doctrinae formae, quam illis tradiderat*, *Rom. VI. 17.* Immo, *eos non in carne, ſed in ſpiritu eſſe*, teſtatur; ſiquidem *ſpiritus Dei in iis habitet*, *cap. VIII. 9.* itemque *quod non ſpiritum ſeruitutis acceperint rurſus ad metum; ſed ſpiritum adoptionis, per quem clamamus, abba, pater; verſ. 15.* & quod *ille ſpiritus animis eorum teſtetur, eos eſſe Dei liberos; v. 16.* Denique, hoc de iis ſe perſuaſum habere, adſerit, illos *omnis eſſe bonitatis plenos, omni refertos cognitione, qui alius alium commonefacere poſſint; cap. XV. 14.* Corinthios, etſi naeuorum, vt ex dicendis patebit, non fuerint immunes, laudat tamen apoſtolus, quod non tantum ditati ſint ἐν παντὶ λόγῳ καὶ πάσῃ γνώσει, ſed & quod *teſtimonium eius de Chriſto in illis firmatum ſit, & quod nullo chariſmate careant, patefactionem exſpectantes domini noſtri Ieſu Chriſti; I. Cor. I. 4. 5. 6.* Cumque eosdem reprehendiſſet, quod hominem, qui inceſtu ſe contaminauerat, non eieciſſent; *I. Cor. V. 1. 2.* ob ſincerum ſtudium errata emendandi illos rurſus commendat, *II. Cor. VII. 9. ſeqq. Ecce enim*, inquit, *vel hoc ipſum, quod ſecundum Deum doluiſtis, quantam vobis peperit diligentiam? immo defenſionem? immo indignationem? immo metum? immo deſiderium? immo ſtudium? immo vindictam? Quibus*

omni-

omnibus veſtram in eo facinore innocentiam probaſtis; verſ. 11. Ipſos quoque Galatas, priusquam a pſeudapoſtolis in transuorſum agerentur, animum ſincerum, & ad praeclara quaeuis paratum, ſibique optime cupientem, ceu verae fidei indicem, demonſtraſſe, non ſemel ſignificat. *Adeone*, inquit, *dementes eſtis, vt a ſpiritu exorſi nunc in carnem deſinatis? Tanta paſſi eſtis fruſtra? ſi tamen fruſtra? Gal. III. 3. 4.* Se, quantumuis cum variis infirmitatibus carnis & tentationibus colluctantem, adeo ab iis non repudiatum aut reiectum, ait, vt potius, *ceu Dei angelum, ceu Chriſtum ipſum Ieſum* acceperint; additque: *Quae ergo* (tum) *erat beatitudo veſtra? Teſtor enim, vos, ſi fieri potuiſſet, veſtros oculos effoſſuros, & mihi daturos fuiſſe, Gal. IV. 14. 15.* Eo animo vbi auditores erga tantum doctorem ſunt, quantus Paulus apoſtolus fuit; praeclara vtique quaeuis atque egregia in omni virtutum genere ab iis exſpectari poſſunt. Hinc porro de iisdem Galatis pronuntiat: *currebatis bene, quis vos impediuit, quo minus veritati obtemperaretis? cap. V. 7.* De Epheſiis idem gentium doctor adſerit, quod, *ſalutis ſuae euangelio fidem habendo, conſignati ſint ſancto ſpiritu promiſſionis; Epheſ. I. 13.* Porro ſe non intermittere, gratias Deo agere, teſtatur, Epheſiorum in ſuis precibus mentionem faciens, eo quod au-

 di-

diuerit, *fidem illorum in dominum Ieſum, & amorem erga omnes ſanctos verſ. 15.* Philippenſium eo tempore eximium prorſus fuiſſe virtutis & ſanctitatis ſtudium, inſignia iſta, quibus apoſtolus eos ornat, nos dubitare non ſinunt elogia. Eos namque *laetitiam* ſuam, atque *coronam* adpellitat. *Quamobrem*, inquit, *fratres mei chari & deſiderati, laetitia coronaque mea, ſic ſtate in domino, o! chariſſimi; Philip. IV. 1.* Iam antea dixerat, ſe in precibus ſuis *eorum cum laetitia mentionem facere; cap. I. 4.* ſingularemque ſuum erga eos teſtatus fuerat amorem *verſ. 7. 8.* non aliunde vtique ortum, quam quod fidem ſuam, ſincerumque virtutis ſtudium, certiſſimum verae fidei documentum, illi probaſſent. Coloſſenſibus etſi a ſeductoribus callidiſſimis haud leue periculum immineret, quod & vt ab illis repelleret, in hacce ad eos epiſtola Paulus omnem nauauit operam; *fidem* tamen eorum, *& amorem in omnes ſanctos laudat; Coloſſ. I. 4.* ex Epaphra etiam illorum *in ſpiritu charitatem* ſe didiciſſe, profitetur, *verſ. 8.* Nec pulchrius temere, aut chriſtiano homine dignius elogium cogitari poteſt, quam illud, quo eosdem ornat, quando dicit: *mortui enim eſtis* (cupiditatibus veſtris) *veſtraque vita cum Chriſto latet apud Deum, cap. III. 3.* Non minor autem Theſſalonicenſium laus fuit, vtpote de quibus adfirmat, quod *ipſius pariter ac ſeruatoris*

ris

ris noſtri fuerint imitatores, immo quod *exemplo fuerint omnibus credentibus, in Macedonia & Achaia, I. Theſſal. I. 6. 7.* Nec aliud quid ab iis exſpectandum erat, qui ſumma alacritate ſermonem apoſtoli, non vt hominum, ſed vt Dei verbum receperant; *cap. II. 13.* Atque iſti fidem quoque ſuam conſtantia & patientia in tolerandis adflictionibus declarauerant. *Vos enim*, inquit, *imitatores fuiſtis, fratres, diuinarum eccleſiarum, quae ſunt in Iudaea, quod ad Chriſtum Ieſum attinet; ſiquidem eadem vos quoque paſſi eſtis a veſtris tribulibus, quae nos a Iudaeis; cap. II. 14.* Summam itaque & plane ſingularem ex illo, quod omnibus praebuerunt, fidei ac virtutum exemplo, ſe percepiſſe delectationem animique voluptatem, adeo non diſſimulat apoſtolus, vt verbis potius luculentiſſimis profiteatur: *etenim, quaenam noſtra ſpes eſt, aut laetitia, aut gloriationis corona? nonne vos coram domino noſtro Ieſu Chriſto, in eius aduentu? Vos enim noſtra eſtis gloria atque laetitia; ib. verſ. 19. 20.* Nec praetermittendi ſunt Ebraei, ſiue Iudaei, hinc inde diſperſi, qui fidem chriſtianam amplexi erant, & ad quos Paulus epiſtolam ſuam ſcripſit. Ad conſtantiam in fide eos praecipue adhortatur, cuius tamen praeclarum iam, ipſomet apoſtolo teſte, ediderant ſpecimen. *Recordamini*, inquit, *ſuperiora tempora, in quibus colluſtrati, magnum aduerſorum tentamen ſuſ-*

tinuiſtis: partim dum ipſi per contumelias & calamitates oſtentui fuiſtis; partim dum ſocii fuiſtis eorum, cum quibus ſic actum eſt. Nam & meorum vinculorum vicem doluiſtis, & facultatum veſtrarum direptionem cum laetitia tuliſtis &c. cap. X. 32. 33. Poſſem his plura ex CLEMENTE etiam Romano, atque IGNATIO addere teſtimonia, niſi res iam ſatis extra omnem poſita eſſet dubitationem.

§. II.

Naeuorum tamen eccleſia apoſtolica non fuit expers. Praeterquam enim, quod interdum hypocritae veris & genuinis chriſtianis potuerint eſſe admixti, * in his etiam ſubinde corrigenda quaedam atque emendanda occurrebant.** Schiſmata quoque interdum exorta, non omni ex parte perfectam conſummatamque eam fuiſſe, teſtabantur. ***

* In eccleſia externa & viſibili impios & hypocritas, qui vita moribusque doctrinam, quam ore profitentur, abnegant, veris ac genuinis Chriſti diſcipulis admixtos eſſe, experientia teſtatur. Immo talem eccleſiae conditionem fore, ipſemet nos condocuit ſeruator optimus, dum eam mox cum *agro* comparat, *in quo bonum triticum & zizania creſcunt*

ſcunt, *Matth. XIII.* 24. *ſeqq.* mox cum *ſagena, in qua boni & mali piſces concluduntur, ib. verſ.* 47. *ſeqq.* Inter ipſos apoſtolos fuit Iudas proditor. *Cum ego vos duodecim*, inquit ſeruator, *elegerim, vnus veſtrum diabolus eſt; Ioan. VI.* 70. Quid itaque mirum, ſi & in eccleſia apoſtolica exſtiterint, qui cum chriſtiani videri vellent, tales tamen non eſſent? Ne tamen exſiſterent, omnem nauarunt operam apoſtoli, ſedulo ſuos admonentes, & numquam non inculcantes, vitia, quibus huius ſaeculi homines indulgere ſolent, cum vera fide, & nominis chriſtiani profeſſione, conſiſtere non poſſe. *Ne errate*, inquit Paulus, *nec impudici, nec deaſtricolae, nec adulteri, nec molles, nec cinaedi, nec fures, nec auari, nec ebrioſi, nec conviciatores, nec rapaces diuinum regnum conſequentur; I. Cor. VI.* 10. conf. & *Gal. V.* 19. *ſeqq. Epheſ. IV.* 25. *ſeqq. V.* 3. *ſeqq. Coloſſ. III.* 5. *ſeqq.* Quodſi omnino palam fieret, grauiori aliquem ſe obſtrinxiſſe crimine, eum nulla ratione tolerandum in eccleſia, ſed eiiciendum volebant apoſtoli, donec ſerio reſipuiſſet. Qua de re deinceps plura dicemus.

** Ipſos quoque apoſtolos non omnium naeuorum immunes fuiſſe, vel Petri exemplo conſtat, a Paulo, quod non recto pede ſecundum veritatem euangelii incederet, reprehenſi; *Gal. II.* 14. Qua de re ſupra iam fuſe diſpu-

 taui-

tauimus. Huc & aemulatio illa referenda eſt, quae inter conuerſos ex Iudaeis & conuerſos ex ethnicis intercedebat, dum illi opinionem de gentis ſuae ἐξοχῇ exuere non poterant; hi autem inde irritati, eo quod plurimi Iudaeorum euangelii doctrinam repudiarent, ſibi perſuaderent, populum iſtum a Deo reiectum prorſus ac repudiatum, ſe autem in eius locum adſumtos. Hinc non poterant non contentiones quaedam oriri, quales & in eccleſia Romana fuiſſe, ex *Rom. IX. X. & XI.* condiſcere licet. Conferenda, quae & hac de re iam ſupra dicta ſunt *cap. III.* ad §. *I. p. 117. ſeqq.* Corinthii non vnum humanae infirmitatis imbecillitatisque praebuerunt exemplum. Inceſtum enim, quo aliquis ex illorum numero ſe contaminauerat, reliqui non ita, vt par erat, fuerant deteſtati. Quam illorum lenitatem, nimiam vtique & parum tempeſtiuam, acriter apoſtolus reprehendit, *I. Cor. V. 1. ſeqq.* non quidem ſine inſigni fructu, cum & admiſſorum eos ſtatim poeniteret, ſuumque zelum ſtudiumque in poſterum eiusmodi homines a ſe remouendi apoſtolo mirifice probarent. Lites quoque ob res & cauſſas temporales apud Corinthios fuiſſe, adeo vt nonnulli iudices, qui ethnici erant, non ſine dedecore nominis chriſtiani adirent, ex *I. Cor. VI. 1.* conſtat. Hinc vero vt charitatis quemdam, pariter ac prudentiae defectum colligere

licet;

licet; ita grauiſſima iuſtiſſimaque, eos hoc nomine obiurgandi, Paulo fuit ratio. Libertate porro chriſtiana Corinthios non ita, vt decebat, ſemper vſos, nec circa res licitas, qualis idolothytorum eſus, in ſe ſpectatus, erat, debitam adhibuiſſe circumſpectionem, ſcientiam quoque, qua nonnulli pollebant, charitate non temperaſſe, ea, quae idem apoſtolus *I. Cor. cap. VIII. IX. & X.* diſputat, nos condocent. Nec leuia erant, quae circa ſacrae coenae adminiſtrationem apud eosdem irrepſerant vitia, ab apoſtolo *cap. X.* & *XI.* notata. Galatae incaute nimis pſeudapoſtolis aurem praebuerant, hinc ſeducti ab iſtis hominibus & irretiti, a ſumma prope aberant pernicie, dignique, quos apoſtolus ita adloqueretur: *o! dementes Galatae, quis vos faſcinauit, vt veritati non obtemperetis? cap. III. 1.* Dum etiam in eadem *ad Galatas* epiſtola oſtendit, quo pacto erga eos, qui ex imbecillitate quadam lapſi eſſent, ſe gerere deberent; luculenter, non omnium naeuorum expertes chriſtianos fuiſſe, demonſtrat. *Fratres*, inquit, *ſi quis aliquo delicto anticipatus fuerit, vos eum, qui ſpirituales eſtis, reficite cum animi comitate, adſpicientes vos ipſos, ne vos quoque tentemini, Gal. VI. 1.* Et quid multis hic verbis opus? Commonefactiones, adhortationesque apoſtolorum ad circumſpectionem, in vita recte inſtituenda adhibendam, quae in omnibus illorum tam fre-

quentes ſunt epiſtolis, ſuperuacaneae fuiſſent, niſi labi facile, quamuis ex infirmitate, chriſtiani potuiſſent: labi autem ſi potuerunt, lapſos etiam ſubinde eſſe, non eſt, quod dubitemus. Idque ingenüe profitetur Iacobus: *in multis labimur omnes*, *cap. III. 2.* Nec ob adhaerens omnibus, etiam ſanctiſſimis viris, peccatum, aliter eſſe poterat; conf. *Rom. VII. 18. Ebr. XII. 1. I. Ioan. I. 8.*

*** Inter ſchiſmata eccleſiae apoſtolicae primum occurrit Antiochenum illud, cui controuerſia de legis Moſaicae obſeruantia, an ad ſalutem ſit neceſſaria? occaſionem dedit. De eo autem ſupra iam, quantum ſatis eſt, diximus. In eccleſia deinde Corinthiaca duo memorantur ſchiſmata, quorum alterum Paulus in *priori* ſua *ad Corinthios epiſtola*; alterum CLEMENS Romanus, itidem in ſua *ad Corinthios epiſtola*, commemorat. De priori vt quaedam obſeruemus, operae fuerit pretium, vt lux quaedam inde iis, quae apoſtolus de eodem refert, adfundatur. Ita autem de illo loquitur: *Exhortor autem vos, fratres, per domini noſtri Ieſu Chriſti nomen, vt idem omnes loquamini; neue ſint in vobis diſſidia, ſed ſitis in eadem mente, eademque ſententia compoſiti. Declaratum eſt enim mihi de vobis, mei fratres, a Chloae domeſticis, inter vos eſſe lites. Quod dico, hoc eſt, quod veſtrum alius dicit, ego ſum Pauli; alius, ego Apollo, ego Cephae, ego Chriſti; I. Cor. I. 10. 11. 12.* Vbi quidem non deſunt, qui eiusmodi

di contentiones, vt hic dixerit, ſe *Pauli eſſe*, alius *Cephae*, aut *Apollo*, *Chriſti* alius, vmquam in eccleſia Corinthiaca exſtitiſſe, negant, quin potius apoſtolum nomine *ſuo*, *Apollo*, *Cephae*, & *Chriſti* figurate tantum & tropice vſum exiſtimant, ad exprimendum non hasce, ſed ſimiles contentiones, quae in eccleſia Corinthiaca fuerint, vt alius ab illo, alius ab alio doctore ſe denominaret; quorum tamen doctorum nomina vitandae inuidiae cauſſa exprimere noluerit, hinc ſuum potius, & illa Cephae & Apollo iis ſubſtituerit. Ita IOAN. CHRYSOSTOMVS, THEOPHYLACTVS, ex recentioribus THEODORVS BEZA, aliique. Nec alienus ab hac ſententia videtur SALOMO VAN TIL. *Paulus*, inquit, *nomina humana ſubiungit, quae quidam nominabant, & quidem Pauli, Apollos, Cephae. Non quia nomina proprie ad anſam ſchiſmatis traherentur; verum exempli cauſſa proponuntur, vt ex cap. IV. 6. conſtat, vbi apoſtolus:* μετεσχημάτισα εἰς ἐμαυτὸν καὶ Ἀπολλὼ δι' ὑμας. *Vbi nomina maximae auctoritatis voluit inſtituere, vt eo fortius illorum conſilium confutatum daret; commentar. ad h. l. p. 15.* Verum ipſa verborum ſimplicitas, ſeries & ordo ſermonis, & argumentationis, qua Paulus vtitur, ratio huic ſententiae quam maxime repugnat. Quis vero etiam credat, apoſtolum ipſo ſanctiſſimo nomine Chriſti, ad ſpeciem contentionis in eccle-

ſia Corinthiaca exprimendam, ficto vſurum fuiſſe? Omni porro robore deſtitueretur ratiocinatio Pauli *verſ. 14. 15. 16. 17.* ſi nomina haec proprie non ſint accipienda. Sed mitto reliqua, in medium iam adlata a CAMPEGIO VITRINGA, *ſacrar. obſeruation. lib. III. cap. XXI. §. II. p.* 777. add. HERM. WITSIVS, in *meletematib. Leidenſib. de vita & reb. geſtis Pauli, ſect. VII. §. XX. p. 104.* Nec obſtat, quod Paulus *I. Cor. IV. 6.* dicit: ταῦτα μετεσχημάτισα ἐις ἐμαυτὸν καὶ Ἀπολλὼ δἰ ὑμᾶς. *haec tranſtuli in me & Apollo propter vos.* Non enim in iis, quae praecedunt, de ſchiſmate ſeu diſſidiis eccleſiae Corinthiacae, ſed de ratione miniſterii ſub nouo teſtamento loquutus fuerat. Docuerat porro, ab iis, qui Chriſti miniſtri, & arcanorum diuinorum ſint diſpenſatores, fidelitatem praecipue requiri; ceterum iudicium de iis Deo committendum, perperamque agere homines, qui id ſibi vindicent; *cap. IV. 1. 2. ſeqq.* Ne autem Corinthii exiſtimarent, ac ſi apoſtolus ſe & Apollon communi iſta conditione miniſtrorum euangelii exemtos vellet; addit: *haec ego, fratres, in me & Apollo* μετεσχημάτισα, *tranſtuli* (aut vt SEB. CASTALIO vertit: *deriuaui*) *vt in nobis* (dum non alio loco, quam reliqui habentur euangelii miniſtri, haberi cupimus) *diſcatis, nemini ſupra, quam ſcriptum eſt, arrogare, ne alius de alio contra alterum tumeatis.*

tis, Atque haec cum ita ſe habeant, de cauſſa porro & origine iſtius ſchiſmatis ſiue diſſenſionum in eccleſia Corinthiaca quaeri ſolet. De qua quidem IOAN. LIGHTFOOTVS, qui de ea prae reliquis ſollicitus fuit, ita pronuntiat: *Ad originem huius ſchiſmatis inueſtigandam recurri poteſt ad bipartitionem huius eccleſiae, in Iudaeos conuerſos & gentiles, quae patet ex eius hiſtoria, act. XVIII. Pars gentilitia forte Pauli nomen efferebat, & Apollo; iudaica Cephae & Chriſti. Vtraque iterum bipartita. Quidam de parte gentilitia Paulum aut ſolum, aut certe prae omnibus aliis ſunt reueriti, vt patrem, apoſtolum primum, qui inter eos introduxit euangelium, vtcumque plane, humili ſtilo, & non ſecundum ſapientiam ac artem humanam praedicantem; quidam autem Apollo ei praetulerunt, vt doctorem profundiorem, elegantiorem & magis comtum &c. hor. ebraic. in I. epiſt. ad Corinth. tom. II. operum p. 884.* Atque hancce LIGHTFOOTI ſententiam calculo ſuo adprobat HERMANNVS WITSIVS *l. c.* fuſius autem omnino ediſſerit, pluribusque confirmat CAMPEGIVS VITRINGA itidem *l. c.* §. *V. ſeqq. p. 780. ſeqq.* Obſeruat nimirum, licet Paulus & Apollo vnam eamdemque docuerint veritatem; modo tamen eos id feciſſe diuerſo. Paulum namque, vt gentilium ingenio ſe attemperaret, modum dicendi adhibuiſſe clarum, facilem, ſimplicem,

cem, abſque ambagibus vllis, & vlla circuitione, oratoribus alias familiari. *Sed Apollos,* inquit, *qui poſt Paulum Epheſo Corinthum appulit, vt Corinthios in veritate, iam per fidem recepta, confirmaret, non adeo vrſit prima fidei fundamenta, ſed potius ea ex παραλληλία omnium partium diuini verbi illuſtrauit; neque vſus videtur modo inſtituendi ſimplici, qualis ille erat apoſtoli, ſed oratorio potius aut dialectico; aliis quoque ex diſciplinis ſecundum leges apte ornateque dicendi ea ad veritatis euangelicae demonſtrationem aduocans, quae non tantum ſimplicis & inculti ingenii hominibus, ſed philoſophis quoque, ceterisque humanae ſapientiae artificibus, veritates illas poſſent perſuadere. Hoc vocat apoſtolus* ποτίζειν *irrigare, diſtincte* ἀπὸ τȣ̃ φυτεύειν *plantare; ego plantaui, ait,* Ἀπόλλως ἐπότισεν, *Apollos irrigauit; l. c. p. 783.* Apollon itaque inſigni hac dicendi peritia philoſophis & oratoribus bene multis, qui Corinthi verſabantur, Paulinae orationis & demonſtrationis ſimplicitatem contemnentibus, placuiſſe exiſtimat. Inquirit deinde, quinam philoſophi iſti ac oratores fuerint, quibus tantopere Apollos ſe probauerit, cenſetque eos fuiſſe, qui in libro *Coſri*, & apud MAIMONIDEM מדברים *loquentes*, vocentur, & veteribus διαλεκτικοῖς originem ſuam debeant; de quibus adeo copioſius verba facit. Immo ipſum Apollon cum aliis quibus-

buſdam doctoribus, illum praeferentibus magiſtrum, quos Paulus in epiſtola ſua carpit, hancce ſequutum fuiſſe ſectam, adſerere non dubitat, §. *XI. p. 785.* Cum autem apud Corinthios etiam conuerſi ex Iudaeis fuerint, ſingulari pro gentis ſuae praerogatiua zelo flagrantes; eos ſe cum Petro facere, profeſſos, arbitratur; vtpote quem Iudaeorum patronum, & a gentibus alieniorem, crediderint. Qui denique, ſe Chriſti eſſe, dixerint, omnium fuiſſe ſimpliciſſimos, vtpote qui, ſatis diſtincte de Chriſto non edocti, eum cum doctorum eiusmodi ſectis confuderint. At ſunt in hisce, quae vir doctiſſimus diſſeruit, quaedam, quae forte non omnibus ſe probabunt. Conuerſos ex Iudaeis cum Petro, ex gentilibus cum Paulo feciſſe, haud difficulter crediderim. Ad Apollon quod attinet, is quidem, ceu vir λόγιος, *eloquens*, & δυνατὸς ἐν ταῖς γραφαῖς laudatur *actor. XVIII. 24.* Vnde, eum eximiis dotibus, facundia cumprimis, & dicendi facultate, ſingularique ſacrarum litterarum peritia inſtructum fuiſſe, colligas: iis autem artibus, quas rhetores aut philoſophi, ſpeciatim dialectici, docebant, eum imbutum fuiſſe, inde non ſequitur; quamuis eiusmodi quid etiam ſibi aliisque perſuadere velit IOAN. PRIDEAVX, cuius *duae* exſtant *de Apollo orationes*, ſiue, vt ipſe vocat, *conciones*; altera de eius *inſtitutione*; altera de eius *zelo & praxi*, in *operibus* eius

eius *theologicis p. 466. ſeqq.* Multo adhuc minus admittendum, quod vir doctiſſimus adferit, Apollon iſtam philoſophorum, ſiue dialecticorum ſectam ſequutum fuiſſe, adeoque illum cum aliis quibusdam doctoribus, qui cum eo fecerint, a Paulo perſtringi. Durum namque nimis eſſet, quae Paulus contra huius mundi ſapientiam ſeu philoſophiam diſputat, ad Apollon, praeſtantiſſimum eccleſiae doctorem, referre; ſequeretur etiam inde, inter illos eum ab apoſtolo collocari, quorum *ſapientia a Deo facta ſit ſtultitia, I. Cor. I. 20.* immo, quibus *oratio de Chriſto crucifixo eſt ſtultitia, verſ. 23.* Recte quoque IOANNES CHRISTOPHORVS WOLFIVS, a CAMPEGIO VITRINGA itidem diſſentiens, obſeruat, ſectam illam מדברים ſiue *loquentium*, ea aetate, qua Apollos vixit, apud Iudaeos nondum exſtitiſſe, ab Arabibus quippe demum ortam, cum illi principatum & armis & litteris tenerent; dialecticorum Stoicorum diſciplinam iam tum equidem celebratam, ſed tot ſubtilitatibus & ineptiis circumfuſam & impeditam, vt ipſis quoque Graecis ridiculi viſi fuerint, vt adeo veroſimile non ſit, Apollon huic arti operam nauaſſe; Lucam denique voce λόγιος aut ad מדברים ſiue *loquentes*, qui nondum exſtiterint, aut ad διαλεκτικοὺς Graecorum reſpexiſſe, perperam dici; tutiusque idcirco eos agere, qui non tam partem quam-

quamdam philoſophiae, aut diſputandi facultatem, quam eruditionem ſanctiorem, & inprimis facundiam ſignificari, arbitrentur; in *curis philologicis & criticis* ad *h. l. p. 1283.* Tandem nec in eo, quod de illis, qui ſe Chriſti eſſe dixerunt, VITRINGA pronuntiauit, omnium conſenſum impetrabit. Adeo enim rudes nonnullos in eccleſia Corinthiaca fuiſſe, vt inter Chriſtum, & reliquos doctores nullum intercedere diſcrimen exiſtimauerint, ſed eum cum Petro, Paulo, ceterisque vno eodemque habuerint loco, a vero abhorret. Non igitur ſimpliciſſimi, ſed optimi potius, certe reliquis meliores fuiſſe videntur, qui ſe Chriſti eſſe dicebant; vtpote qui haud dubie ſignificare voluerint, non huic, aut illi apoſtolo, aut doctori, ſed ipſi Chriſto, tamquam eccleſiae capiti, vnice adhaerendum eſſe. Paullo aliter in cauſſa & origine ſchiſmatis iſtius Corinthiaci inueſtiganda & explicanda verſatur vir longe celeberrimus IOAN. LAVRENTIVS MOSHEMIVS, in peculiari *de origine contentionum inter Corinthios diſſertatione.* Adſumit, quod etiam apud omnes in confeſſo eſt, Corinthum omni litterarum & artium genere floruiſſe, philoſophorumque variis ſectis addictorum haud exiguam ibi exſtitiſſe copiam. Cum ergo apoſtoli, ceterique doctores, poſt iacta coeleſtis doctrinae fundamenta, de formandis etiam moribus diſſererent; eos Corinthiis philoſophorum, quibus a teneris

neris erant adſueti, non diſſimiles viſos fuiſſe. Immo ipſam chriſtianam diſciplinam eos genus quoddam duxiſſe philoſophiae eſſe, ceteris quidem praeſtantius & excellentius generibus; ſed eiusdem tamen in vniuerſum naturae. In hanc ergo cum ſemel ingreſſi eſſent ſententiam, facile eos a ſe impetraſſe, vt, quemadmodum Graecorum philoſophia multas in ſectas erat diſtributa; ita ſententiarum familiarumque differentiam ab indole religionis chriſtianae non prorſus abhorrere, cenſerent. Cumque Ariſtotelicorum, Platonicorum, Epicureorum, Socraticorum cognomina non obſtarent, quo minus omnes, qui his inter ſe diſtincti erant nominibus, philoſophi audirent, & vnius ſapientiae patroni & cultores haberentur; nec inferiori propterea loco eſſet Socrates, quod inter diſcipulos eius de ordine, modoque ad ſapientiam perueniendi, dimicationes exortae eſſent: pari ratione grande hos a ſe nefas committi haud putaſſe, neque ipſimet ſeruatori iniuriae aliquid inferri, ſi ex eius familiaribus & diſcipulis vnum praeferrent ceteris, cuius rationes & doctrinae normam ſequerentur. Atque hanc ſuam ex eo potiſſimum vir doctiſſimus confirmat ſententiam, quod Paulus non alia de cauſſa, Corinthios in tam grauem errorem delapſos, doceat, quam quod Chriſti & philoſophorum, quibus abundabant, rationes haud ſeiunxerint; argumentaque contra eos,

verſ.

verſ. 13. 14. adhibita, eo tendere, docet, vt oſtendant, ingens inter philoſophiam & Chriſti ſapientiam diſcrimen intereſſe. Quae quidem omnia, licet ingenioſe ſint excogitata, & eleganter propoſita; ad coniecturas tamen redeunt: quibus etiam, ſi dicendum, quod res eſt, hic locus tantum conceditur; cum monumenta, ex quibus, quae eo tempore in eccleſia Corinthiaca contigerunt, haurire liceat, non adſint. Diuerſa Pauli & Apollo chariſmata quibusdam occaſionem praebuiſſe, vt alterum alteri praeferrent, vix dubitari poteſt; quemadmodum & illud manifeſtum ſatis eſt, Petri maiorem apud conuerſos ex Iudaeis, apud conuerſos ex gentilibus maiorem Pauli fuiſſe auctoritatem. Nimium tamen, quod nonnulli philoſophiae, & quae cum ea interdum coniuncta eſſe ſolet, humanae eloquentiae, ſtatuerunt pretium acceſſiſſe, eosque induxiſſe, vt ad chariſmata potius doctorum, quam ad ipſam euangelii doctrinam reſpicerent; haud obſcure inde colligitur, quod apoſtolus intempeſtiuum illud humanae ſapientiae ſtudium, tamquam ſalutari Chriſti crucifixi cognitioni maxime oppoſitum, acriter perſtringit & reiicit, *verſ. 18. ſeqq.* Hac ratione enim fontem iſtius ſchismatis genuinum, certe apud plurimos, aperire & indicare videtur.

§. III.

Vt autem vitiis iſtis, quibus labes quaedam eccleſiae chriſtianae adſpergi poterat, obuiam irent apoſtoli, non tantum poteſtate illa ſingulari, a Chriſto ſeruatore ſpeciatim ſibi conceſſa, in hominibus flagitioſis, aut qui impedimentum aliquod doctrinae euangelii adferre poterant, caſtigandis vſi ſunt; * ſed remoueri etiam ab eccleſia voluerunt, qui non ſine dedecore in illa tolerari, aut pro membris eius agnoſci poterant. **

* Poteſtate quadam ſingulari homines flagitioſos, qui, ſe chriſtianos eſſe, mentiebantur, aut impedimentum aliquod doctrinae euangelii adferebant, caſtigandi, & adflictionibus quibusdam adficiendi, inſtructos fuiſſe apoſtolos, eaque interdum illos vſos, ex *actor. V. ſ. 10. XIII. 11. I. Cor. V. 3. ſeqq. I. Tim. I. 20.* conſtat. Idque prorſus neceſſarium erat, vt calumniis & obtrectationibus aduerſariorum eo rectius obuiam iri poſſet. Nec enim eccleſiae, eo tempore adhuc plantandae, quidquam temere magis noxium fuiſſet, quam ſi mendaciis ſuis vel minimam veri ſpeciem obtendere, aliisque adeo perſuadere potuiſſent, chriſtianorum ex hominibus flagitioſis, omnique

que ſcelerum genere contaminatis, compoſitam eſſe ſocietatem. Haud obſcure Lucas, diuinus ſcriptor, hoc indicat, atque confirmat. Cum enim narraſſet, quae Ananiae, eiusque vxori Sapphirae, contigerant; ſubiungit: *καὶ ἐγένετο φόβος μέγας ἐφ' ὅλην τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς ἀκούοντας ταῦτα. itaque metus ingens totam eccleſiam, & omnes haec audientes peruaſit, act. V. 11.* Condocendi nimirum hoc exemplo reliqui erant, vt ab eiusmodi hypocriſi, criminibusque ſibi cauerent, ſi chriſtiani eſſe vellent; ne omnium contemtui ac ludibrio eccleſia exponeretur. Tantum vero abeſt, vt hinc colligi queat, apoſtolos, aut alios eccleſiae praefectos imperio quodam ac poteſtate puniendi gauiſos fuiſſe, vt illorum potius, qui hoc negant, inde confirmetur ſententia. Ideo enim poteſtas illa extraordinaria, qua tamen raro admodum vſi ſunt, illis conceſſa fuit, quod imperio humano ac facultate peccata grauiora committentes puniendi deſtituerentur.

** Hoc eſt, quod *excommunicationem* vocare ſolent; quam in eccleſia apoſtolica vſitatam fuiſſe, negari nequit, vt ex dicendis patebit, & viri docti agnoſcunt; conf. IVSTVS HENNINGVS BOEHMERVS, in *diſſertationib. iuris eccleſiaſtici antiqui, diſſertat. III. §. XXXVII. p. 143.* Apud Iudaeos eam itidem olim in vſu fuiſſe, non temere quemquam

 fugit.

fugit. An vero tempore captiuitatis Babylonicae, cum magiſtratibus ordinariis, adeoque facultate delicta puniendi deſtituerentur, originem ceperit, vt adeo ea poenarum loco vſi ſint, quod viris quibusdam doctis, IO. SELDENO, IO. HENRICO HEIDEGGERO, CHRISTIANO THOMASIO, aliisque placuit, incertum eſt, nec ſatis hucusque demonſtratum. Sunt etiam, qui, iam ante captiuitatem Babylonicam excommunicationem in gente ebraea receptam fuiſſe, contendunt. Legenda, quae hac de re diſputat THEODORVS CRVGERVS, in *obſeruationibus ſelectis de origine atque progreſſu excommunicationis ſect. I. §. IX. ſeqq. p. 15. ſeqq.* Quicquid eius ſit, ſi vel maxime in captiuitate Babylonica excommunicatio orta ſit; reſtituta tamen poſt eam republica iudaica, cum iterum facultas poenas, tum ciuiles, tum capitales infligendi penes magiſtratum eſſet; excommunicatio rationem poenae, proprie ſic dictae, habere non potuit; etſi ceteroquin, ob corruptum populi huius ſtatum, vitia quaedam & abuſus inſtituto huic, per ſe innocenti, adhaererent. A Iudaeis ad chriſtianos hunc ritum tranſiiſſe, virorum quorumdam doctiſſimorum eſt ſententia; quibus tamen ab aliis opponitur, quod Chriſtus ipſe diſcipulos ſuos, homines immorigeros, & diſciplinae ſanctioris impatientes, omniumque admonitionum contemtores, a

com-

communione ſua atque conſortio remouere iuſſerit, *Matth. XVIII. 15. ſeqq.* Hoc enim formula iſta: *eſto tibi perinde ac ethnicus & publicanus*, ſignificat. Cumque ipſa ratio omnes condoceat, iure a ſocietate quadam remoueri, qui illius ſtare legibus nolunt, aut omni vitae ſuae ratione ac inſtituto illi nocent; cumque, vt hoc fiat, prudentiae leges ſuadeant: quid quaeſo neceſſe eſt, aut a Iudaeis, aut aliunde excommunicationis apud chriſtianos originem arceſſere? Certe apud ethnicos eiusmodi quid in vſu fuiſſe, vel Druidum exemplo apud Gallos patet, teſte IVL. CAESARE, *lib. VI. de bello gallico cap. XIII.* & ſacerdotum Eumolpidarum apud Athenienſes, vt auctor eſt IVSTINVS, *hiſtor. lib. V. cap. I.* & CORNELIVS NEPOS, in *vita Alcibiadis cap. IV. & VI.* cumprimis Pythagorae, apud IAMBLICHVM, de *vita Pythagorae cap. XVII. p. 60.* add. IO. SCHEFFERVS, *de natura & conſtitutione philoſ. italic. cap. XII.* Quicquid eius ſit, ſi vel maxime chriſtiani morem excommunicandi a Iudaeis acceperunt, (quod non prorſus negauerim, & iam olim me adſeruiſſe, memini in *diſſertat. poſter. de ritibus eccleſiae latinae iudaicis* §. *IV.* in *parergis hiſtorico-theologic. p. 121. ſeqq.*) non tamen inde ſtatim ſequitur, eodem prorſus modo excommunicationem apud illos comparatam fuiſſe, ac apud hos ſe habuit; adeoque & apud

chriſtianos eam poenae cuiusdam ciuilis indolem habuiſſe, inde colligi nequit, ſi vel maxime apud Iudaeos haec illius fuiſſet ratio ; quod tamen nondum eſt euictum. Obtinuiſſe autem in eccleſia apoſtolica excommunicationem, immo apoſtolos voluiſſe, vt ea adhiberetur, vel ex *I. Cor. V. 2.* liquet. Reprehendit enim apoſtolus Corinthios, quod hominem, qui ſe inceſtu obſtrinxerat, a communione ſua non remouiſſent. *Et vos*, inquit, *inflati eſtis, & non potius lugetis*, ἵνα ἐξαρθῇ ἐκ μέσου ὑμῶν ὁ τὸ ἔργον τοῦτο ποιήσας· *vt de medio veſtrum tollatur, qui facinus illud commiſit.* Nihil vtique luculentius dici poterat. Confirmat hoc idem apoſtolus, quando ſuum hac de re ſermonem ita concludit : *igitur auferte* τὸν πονηρὸν, *malum de medio veſtrum ; v. 13.* Nec audiendus hic IOAN. SELDENVS, qui, vt telum hoc declinet, pro τὸν πονηρὸν legendum cenſet τὸ πονηρὸν, vt non tam homo, qui peccauerat, quam ipſum potius eius facinus, ſeu peccatum intelligatur, *de ſynedr. veter. Ebraeor. lib. I. cap. VIII. p. 149.* Quantumuis enim veteres quidam ita legerint ; hodie tamen codices omnes magno conſenſu receptam lectionem τὸν πονηρὸν confirmare, vel ex iis, quae IOAN. MILLIVS ad *h. l.* obſeruauit, conſtat. Quid autem SEB. CASTALIONEM permouerit, vt in multitudinis numero verteret : *auferte malos*, me neſcire, fateor;

teor; quamuis id cauſſae noſtrae non noceat. Senſus enim tum erit, quod apoſtolus docere Corinthios voluerit, quo pacto in poſterum circa homines, in grauiora peccata prolapſos, ſeſe gerere debeant, ſcilicet quod remouendi ſint a communione eccleſiae atque repellendi. Quod autem apoſtolus eumdem hominem, qui ſe inceſtu contaminauerat, ſatanae tradidit, ad perniciem corporis, vt anima ſeruaretur, *v. 3. ſeqq.* id mea opinione ad excommunicationem non ſpectat. Quin potius Paulus hic poteſtate illa extraordinaria, ſibi ceterisque apoſtolis a Chriſto conceſſa, homines flagitioſos adflictionibus corporis caſtigandi, de qua antea verba fecimus, & quae ab excommunicatione ſedulo eſt diſtinguenda, vſus eſt. Recte id obſeruauit, & luculenter quoque demonſtrauit SAMVEL BASNAGIVS, *diſſertationum ad illuſtrand. antiquitatem eccleſiaſticam idonear. prima, tom. II. annal. politico-eccleſiaſt. p. 475.* Licet enim vir ille doctiſſimus in eo errauerit, quod exiſtimauerit, in excommunicatione Iudaica nullas occurrere formulas, quae cum ea, qua apoſtolus vſus eſt, quodammodo conueniant, quod illi a nonnullis exprobratum; hoc parum tamen ad rem facit, cum ex qualicumque iſta conuenientia nondum probari queat, Paulum hic potius ſecundum ritum Iudaicum agere, quam poteſtate extraordinaria, a Chriſto ſibi conceſſa, vti voluiſſe.

 Et

Et poſterius vtique eum feciſſe, & facere voluiſſe, formula: *in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti &c.* neminem, qui cuncta rite ſecum ponderauerit, dubitare ſinet. Ad verba apoſtoli: ὄφελον καὶ ἀποκόψονται οἱ ἀναστατοῦντες ὑμᾶς, *Gal. V. 12.* quod attinet, abſonam prorſusque ineptam illorum ſententiam, qui ea de abſciſſione membrorum genitalium accipiunt, quod ex veteribus AMBROSIVM, HIERONYMVM, AVGVSTINVM, CHRYSOSTOMVM; ex recentioribus HVGONEM GROTIVM, IOAN. SELDENVM, aliosque, praeſertim ex Romanae eccleſiae addictis, feciſſe conſtat, recte reiicit CHRISTOPHORVS MATTHAEVS PFAFFIVS, *de originibus iuris eccleſiaſtici cap. II.* ad *artic. II. p. 73.* An autem rectius ad excommunicationem referantur? valde dubito. Certe de ea ſi apoſtolus loqueretur, non tam voto, quam praecepto aut mandato, ſaltem adhortatione opus fuiſſet. Prorſus autem mihi placet explicatio doctiſſimi viri IACOBI ELSNERI: *vtinam etiam praeciderentur, id eſt, praecideretur illis omnis occaſio, & vos turbandi ſpes & facultas.* Hanc enim verbi ἀποκόπτεσθαι ſignificationem eſſe, graecorum ſcriptorum auctoritate comprobat, in *obſeruationib. ſacris in noui foed. libros* ad *h. l. tom. II. p. 196.* Solent etiam a nonnullis ad excommunicationem referri loca, in quibus anathematis mentio iniicitur, vt *Rom. IX. 3.*

I. Cor.

I. Cor. XVI. 22. Gal. I. 8. 9. Hinc & in iure canonico vox anathema pro excommunicatione, ſaltem maiori, quam vocant, vſurpatur. Diſerte IOANNES PAVLVS LANCELOTTVS: *& haec* (excommunicatio maior) *alio nomine anathema adpellatur*; in *inſtitutionib. iuris canon. lib. IV. tit. XIII. §. I.* Verum anathema ſedulo ab excommunicatione eſſe diſtinguendum, cum haec medicinalis ſit, illud mortale, & deteſtatio rectius ac imprecatio, quam cenſura vocetur, monet MARCVS ANTONIVS DE DOMINIS, *de republ. eccleſ. lib. V. cap. IX. p. 404.* & *407.* CAESAREM quoque BARONIVM, in anathemate excommunicationem quaerentem, copioſe & accurate refellit SAMVEL BASNAGIVS, *diſſertat. cit. §. V. p. 476.* Addenda, quae hac de re tradunt CASP. ZIEGLERVS & CHRISTIANVS THOMASIVS, ad *Lancelotti l. c. p. 2161.* De loco *Rom. IX. 3.* lectu digna, quae diſſerit IAC. ELSNERVS, *l. c. p. 44. ſeqq.*

§. IV.

Cum chriſtiani veteres ſubinde ad ſacra peragenda conuenirent; & vero ipſa poſtularet ratio, vt cuncta ordine & decenter fierent: non poterant non certi inde oriri ritus; in quibus vt nihil, quod

 a ſim-

a ſimplicitate iſtius aeui alienum, deprehenditur; ita, qui caerimonias iſtas ad pompam & oſtentationem comparatas, quas ſequior aetas inuexit, in eccleſia apoſtolica inueniſſe ſibi viſi ſunt, nihil aliud, quam fabulas nobis narrant atque commenta. *

* Conuentus chriſtianorum ad ſacra peragenda in eccleſia apoſtolica ſine ordine inſtitui non potuiſſe, res ipſa docet. Quod vero hic ipſa ratio exigit, id Paulus quoque confirmat, dum omnia κατὰ τάξιν καὶ εὐσχημόνως, *ordine & decenter* fieri iubet *I. Cor. XIV. 40.* Ritus itaque ſuos habuit eccleſia, ſed neceſſarios, ſed ſimplices, & ab omni pompa & oſtentatione alienos, ſed tales, quales res ipſa & conuentuum ſacrorum ratio ſcopusque poſtulabant. Id enimuero facile ex ipſis ſacrarum litterarum monumentis condiſcere licet, vtpote in quibus non alii occurrunt. Qui vero eiusmodi ritus, quos ſequior aetas inuexit, eccleſiae apoſtolicae tribuunt, vt omni fundamento deſtituuntur; ita parum, quid iſtius temporis conditioni conueniat, penſi habent. Exemplum illi praebent, qui adparatum illum miſſaticum, qui apud Romanenſes conſpicitur, iam in eccleſia apoſtolica inueniſſe ſibi videntur. Quod licet ab omni veri ſpecie adhorreat; eiusmodi quid tamen perſuadere nobis, praeter alios, IOAN. BONA, cardinalis, voluit.

Cum

Cum enim adſeruiſſet, primam miſſam Hieroſolymis celebratam fuiſſe, in ipſomet coenaculo, in quo ſpiritum ſanctum acceperant apoſtoli, & quidem non a Iacobo, fratre domini, ſed a Petro; fatetur quidem, incertum eſſe, *quis qualisue fuerit primi huius ſacrificii adparatus*, eoque ipſo cauſſae ſuae infirmitatem prodit; nihiloſecius tamen pergit: *ſuccenſa lumina non defuiſſe credibile eſt; illorum enim vſus in ſacris apud Ebraeos vigebat &c. Adhibitam quoque veſtem, a profana & communi diſtinctam, quamuis negent Hugo Victorinus & Walfridus Strabo, conſentaneum videtur apoſtolicae pietati & reuerentiae erga tantum myſterium, cum praeſertim ante oculos haberent ſacerdotum legalium exemplum immo & gentilium &c. Planetae ſancti Petri ab Antiochia Pariſios delatae, & in templo ſanctae Genouefae collocatae meminit in vita ſancti Hugonis Cluniacenſis, alter Hugo eiusdem monaſterii monachus apud Surium. Sacram item veſtem ſancti Ioannis euangeliſtae Gregorio magno transmiſſam refert Ioannes diaconus in eius vita &c.* Iraſcitur deinde NICOLAO ALEMANNIO, quod in *diſſertat. de parietinis Lateranenſibus cap. IX.* ſacrarum veſtium vſum non ſolum apoſtolis, ſed etiam apoſtolicis viris abnegaſſet, atque *id explodendum eſſe tamquam ridiculum & ab omnibus viris doctis improbari*, dixiſſet. *Nimia*, inquit cardinalis,

dinalis, *audacia. Nemo enim negabit viros doctos fuiſſe Valdenſem, Democharem, Baronium, Stapletonium, Sauſſayum, & alios contrariae ſententiae adſertores ; de rebus liturgicis lib. I. cap. V. §. II. p. 50. ſeqq.* Quibus quidem omnibus vir ille cetera non indoctus, ſatisque candidus, nihil aliud agit, quam vt iudicii infirmitatem mirum in modum prodat. ROBERTVS BELLARMINVS, vt, veſtes ſacerdotales ab ipſis apoſtolis inſtitutas, euincat, prouocat ad πέταλον Ioannis euangeliſtae & apoſtoli, cuius POLYCRATES apud EVSEBIVM *lib. V. hiſtor. eccleſ. cap. XXIV.* mentionem facit, *lib. II. de miſſa cap. XIV.* Verba POLYCRATIS haec ſunt : ἔτι δὲ καὶ Ἰωάννης ὁ ἐπὶ τὸ στῆθος τοῦ κυρίου ἀναπεσών· ὃς ἐγενήθη ἱερεὺς τὸ πέταλον πεφορεκὼς, καὶ μάρτυς καὶ διδάσκαλος· *Praeterea Ioannes, qui in ſinu domini recubuit ; qui etiam ſacerdos fuit, & laminam geſtauit ; martyr denique & doctor exſtitit.* Ex eadem POLYCRATIS epiſtola illud hunc in modum refert HIERONYMVS : *Sed & Ioannes, qui ſuper pectus domini recubuit, & pontifex eius, auream laminam in fronte portans, martyr & doctor in Epheſo dormiuit ;* in *catalogo ſcriptor. eccleſiaſt. cap. XLV. p. m. 58.* In graecis equidem POLYCRATIS verbis non, quod *pontifex*, ſeu *ſummus ſacerdos*, ſed tantum *ſacerdos* fuerit, dicitur ; interim

terim *πέταλον*, ſiue lamina aurea, ad inſignia ſummi ſacerdotis ſpectabat. Quod enim in ebraeo dicitur ציץ, id ſeptuaginta interpretes reddiderunt per *πέταλον*, vulgatus per *laminam*, FLAVIVS IOSEPHVS, *antiquit. iudaic. lib. V. cap. XV.* per *χρυσοῦν ϛέφανον*, *coronam auream*, in cuius formam inquirit IOAN. BRAVNIVS, *de veſtitu ſacerdot. Ebraeor. lib. II. cap. XXII.* Id vero totam iſtam POLYCRATIS narrationem ſuſpectam reddit. Quis enim ſibi perſuaderet, Ioannem ſanctiſſimum virum ſe geſſiſſe pro ſummo inter Iudaeos pontifice, eiusque vſurpaſſe inſignia ? quem vero in finem hoc feciſſet ? vt ſe hac ratione efferret ? vt condoceret alios, ſe ex pontificali genere ortum, & ita natalium ſplendorem oſtentaret? Certe a modeſtia & pietate viri optimi hoc quam longiſſime abfuit. Num vero etiam chriſtiani, num Iudaei hoc tuliſſent? Nonne omnium irriſui & contemtui, forte & Iudaeorum furori ſe expoſuiſſet ? Fidem itaque huic POLYCRATIS narrationi adhibeat, quisquis velit; ego a me, vt id faciam, impetrare nequeo. Nec veriora ea eſſe exiſtimo, quam quae de Iacobo HEGESIPPVS tradit apud EVSEBIVM, *hiſtor. eccleſ. lib. II. cap. XXIII.* eum veſte non lanea, ſed linea vſum, vnde itidem argumentum pro peculiari habitu ſacerdotali apoſtolorum petere ſolent ; aut quae de eodem Iacobo, bractea eum in capite ornatum fuiſſe, CLEMENS Alexandrinus, EVSEBIVS, EPIPHA-

EPIPHANIVS, HIERONYMVS nobis narrant. Miror non tantum ROB. BELLARMINVM, ſed & HENRICVM VALESIVM, ad *Euſebii l. c.* & DIONYSIVM PETAVIVM, ad *Epiphanii haereſ. LXXVIII. p. 333.* perſuadere ſibi ſerio eiusmodi quid potuiſſe, quod Ioannes pontificali lamina vſus ſit. Alii, cum agnoſcant, fidem omnem ſuperare, quae POLYCRATES de lamina pontificali Ioannis narrat; verba eius metaphorice explicanda cenſuerunt, vt iis ſingularis Ioannis prae reliquis apoſtolis ἐξοχὴ indicaretur; quemadmodum ex *aurea lamina* intelligere licuerit, quantopere ſummus pontifex ſupra reliquos ſacerdotes eminuerit. Hoc ergo ſibi voluiſſe POLYCRATEM, ſe non poſſe alia, quam decima quarta luna celebrare paſcha, quod ipſemet Ioannes, qui auream laminam geſtauerit inter chriſtianos, id eſt, qui longe maxima in eccleſia enituerit auctoritate, eo die paſcha celebrare ſolitus fuerit. Atque huc tendunt, quae hac de re diſſerit STEPHANVS LE MOYNE, in *notis ad varia ſacra p. 25. ſeqq.* Vt autem valde coactam hanc eſſe explicationem, nemo non intelligit; ita vt huc nos recipiamus, neceſſe non eſt. Homo fuit POLYCRATES, facileque eiusmodi quid ſibi perſuadere, aut, vt aliis perſuaderet, induci potuit, vndecumque etiam error iſte exortus ſit. POLYCRATEM autem incaute ſequuti ſunt EVSEBIVS, HIERONYMVS, alii. Veteres interdum

terdum facile nimis credidiſſe, & rurſus aliis tradidiſſe, quae non ſine ratione hodie nobis parum credibilia videntur, non negabit, qui illorum cognitum exploratumque habet genium. Sed iam olim iſtam de pontificali lamina Ioannis fabulam me reieciſſe memini, in *praefatione parergis hiſtorico - theologicis* praemiſſa, *p. 34. ſeq.* Conferenda &, quae praeter alios contra eamdem diſputat FRIDERICVS ADOLPHVS LAMPIVS, in *prolegomenis*, *commentario in euangelium Ioannis* praemiſſis, *lib. I. cap. III. §. IV. p. 41.* Atque hinc abunde patet, quam infeliciter Romanae eccleſiae addicti ex lamina iſta pontificali Ioannis originem & inſtitutionem veſtium ſacerdotalium deriuare adnitantur; quamquam ne tum quidem ea inde deriuari poſſit, ſi vel maxime concedatur, vera eſſe, quae POLYCRATES de Ioanne narrauit. Nec felicius in aliis verſantur argumentis, quibus veſtium ſacerdotalium in eccleſia apoſtolica probare vſum volunt. Quis vero credat, in pallio ſiue penula, quam in Troade apud Carpum ſe reliquiſſe Paulus teſtatur *II. Tim. IV. 13.* veſtem quamdam ſacerdotalem inueniri poſſe? Legenda tamen, quae hac de re diſputat IOAN. BONA, *rerum liturgic. lib. I. cap. XXIV. p. 420.* Sed hinc facile, cuiusmodi reliqua ſint, quae ab iſtis excogitantur, qui Romanenſium ritus in eccleſia apoſtolica quaerunt, intelligere licet.

Nos,

Nos, miſſis hiſce, ſummatim potius eccleſiae apoſtolicae ritus delineabimus, inde vt quales fuerint, cognoſci queat. Et a *locis* quidem vt incipiamus, in quibus ſacra publica peragi ſolent; templa aut aedes ſimiles, cultui diuino conſecratas, chriſtianos eo tempore non habuiſſe, ſatis notum eſt. In priuatis itaque aedibus conuenire ſolebant. Cum apoſtoli poſt adſcenſionem Chriſti in coelum Hieroſolymam reuerſi eſſent; εἰς τὸ ὑπερῷον, *in coenaculum*, priuatae ſcilicet cuiusdam domus Hieroſolymitanae, vt precibus ac ſupplicationi ibi vacarent, adſcendiſſe dicuntur; *act. I. 13.* cumque addatur: οὗ ἦσαν καταμένοντες, *vbi ſolebant manere*; dubitare vix licet, quin illo in loco ſaepius ad ſacra peragenda congregati fuerint. A vero etiam non abhorret, reliquos cum apoſtolis diſcipulos ibidem ad Matthiam in Iudae proditoris locum ſurrogandum conueniſſe, *verſ. 18.* Immo eodem in coenaculo eos congregatos fuiſſe, cum ſpiritu ſancto repleti diuerſis linguis loquerentur, probabile eſt, *actor. II. 2. ſeqq.* Similes in aedibus priuatis conuentus memorantur *actor. XII. 12. XX. 7.* Paulus Romam abductus, ἐν ἰδίῳ μισθώματι, *in proprio conducto* manſit, regnumque diuinum omnibus, qui eum adibant, adnuntiauit, *actor. XXVIII. 30. 31.* In magnis vrbibus plures fuiſſe aedes priuatas, conuentibus chriſtianorum deſtinatas, non eſt, quod dubitemus.

temus. Taleſque fuiſſe videntur domus Aquilae & Priſcillae *Rom. XVI. 5. I. Cor. XVI. 19.* Nymphae *Coloſſ. IV. 15.* Philemonis, *Philem. 2.* Quando autem apoſtoli & diſcipuli in loco quodam publico docebant aut precabantur, vt in templo Hieroſolymitano, in ſynagogis, aut areis publicis, hoc praeter ordinem contingebat; conf. IOAN. ANDREAS QVENSTEDIVS, in *antiquitatib. biblic. & eccleſiaſt. cap. VIII. num. I. p. 769.*

Ad *tempus* conuentibus ſacris deſtinatum quod attinet, initio quidem quotidie fere Chriſti ſeruatoris diſcipuli ad preces fundendas, aliaque ſacra peragenda conueniebant; conf. *act. II. 46.* Deinceps tamen ſpeciatim diem primum hebdomadis in memoriam reſurrectionis Chriſti, ſacrum feſtumque celebrare coeperunt, qui & ideo ἡμέρα κυριακὴ, *dies dominica* dictus eſt, *apocal. I. 10.* Idque quin ex voluntate ac mandato apoſtolorum factum ſit, dubitare non licet. Certe tempore apoſtolorum diei dominicae celebrationem iam receptam fuiſſe, longe certiſſimum eſt; idque iam a me demonſtratum in *inſtitutionib. theolog. mor. part. II. cap. III. ſect. II. §. XXXV.* Interim in gratiam infirmorum, eorum nimirum, qui ex Iudaeis conuerſi erant, apoſtoli etiam ſabbathum obſeruabant; eoque die interdum cum Iudaeis in ſynagogis conueniebant, & de rebus diuinis diſſerebant, *act.*

 XIII.

XIII. 14. 42. ſeqq. nemini tamen iſtam ſabbathi iudaici obſeruationem ceu neceſſariam obtrudebant; *Coloſſ. II. 16.* Conſuetudo interim iſta per aliquod temporis ſpatium in eccleſia, praeſertim orientali, permanſit, vt ſabbatho quoque aliquid ſollemnitatis tribueretur; conf. GABRIEL ALBASPINAEVS, *obſeruationum de veteribus eccleſiae ritibus lib. I. obſeruat. XIII. p. 53. ſeqq.* Feſtum porro paſchatos in eccleſia apoſtolica celebratum fuiſſe, notum eſt; idque ex eccleſia iudaica in chriſtianam fuit translatum. An vero ab ipſis apoſtolis fuerit inſtitutum? dubitatur. Negat vtique id SOCRATES, cuius digna mihi videntur, quae hic legantur, verba: οὐδαμοῦ τοίνυν ὁ ἀπόστολος, οὐδὲ τὰ εὐαγγέλια, ζυγὸν δουλείας τοῖς τῷ κυρήγματι προσελθοῦσιν, ἐπέθηκαν· ἀλλὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ πάσχα καὶ τὰς ἄλλας ἑορτὰς τιμᾶν, τῇ εὐγνωμοσύνῃ τῶν εὐεργετηθέντων κατέλιπον· ὅθεν ἐπειδὴ φιλοῦσι τὰς ἑορτὰς οἱ ἄνθρωποι, διὰ τὸ ἀνίεσθαι τῶν πόνων ἐν αὐταῖς, ἕκαστοι κατὰ χώρας ὡς ἐβουλήθησαν, τὴν μνήμην τοῦ σωτηριώδους πάθους ἐξ ἔθους τινὸς ἐπετέλεσαν· οὐ γὰρ νόμῳ τοῦτο παραφυλάττειν ὁ σωτὴρ, ἢ οἱ ἀπόστολοι ἡμῖν παρήγγειλαν· *Certe apoſtolus & euangeliſtae nusquam ſeruitutis iugum illis impoſuerunt, qui ad praedicationem fidei acceſſiſſent; ſed paſchae diem, aliosque dies feſtos, arbitrio aequitatique eorum, qui beneficia illis*

diebus

diebus acceperant, colendos reliquerunt. Proinde quoniam homines feſtos dies amant, propterea quod laborum remiſſionem illis adferunt, ſinguli locatim, prout cuique libitum fuit, ſalutaris paſſionis memoriam ex quadam conſuetudine celebrarunt. Et quibusdam interiectis: μηδένα τῶν ἀποςόλων μηδενὶ νενομοθετηκέναι περὶ αὐτῆς, *nullum ex apoſtolis de illo* (feſto) *quidquam lege ſanciuiſſe*, pronuntiat; *hiſtor. eccleſ. lib. V. cap. XXII. p. 283.* Si autem vel maxime ab ipſis apoſtolis hocce feſtum inſtitutum non fuit; tempore tamen apoſtolorum id celebratum fuiſſe, negari nequit. Certum autem diem ab apoſtolis praeſcriptum non fuiſſe, vel inde liquet, quod orta deinceps hac ſuper re controuerſia, qui in Aſia & orientis eccleſiis hocce feſtum eodem cum Iudaeis die celebrabant, ad exemplum Ioannis apoſtoli prouocarent; cum Romana contra & occidentales eccleſiae, quae ab illis diſſentiebant, ſe Petri atque Pauli ſequi morem, profiterentur. Legenda, quae hac de re diſſerit IOAN. ANDREAS SCHMIDIVS, in *hiſtoria feſtorum & dominicarum p. 123.* Feſtum pentecoſtes iam in eccleſia apoſtolica celebratum fuiſſe, probari nequit. Illud enim, ad cuius celebrationem Paulus Hieroſolymam ſe contuliſſe dicitur, *act. XX. 16.* non chriſtianum, ſed iudaicum fuit; add. IOACHIMVS HILDEBRANDVS, *de diebus feſtis. p. 89.*

 Cultus

Cultus ipſe *diuinus* in ſacris illis conuenientibus ſcripturae ſacrae lectione, concionibus, ſacrae euchariſtiae adminiſtratione, precibus ſeu orationibus, & pſalmorum cantu abſoluebatur. Morem autem ſcripturam ſacram legendi, quin chriſtiani a Iudaeis acceperint, nemo dubitauerit. Apud hos enim eum receptum fuiſſe, conſtat inter omnes, & vel ex *Luc. IV. 16. 17.* notum eſt, licet de prima eius origine viri docti inter ſe non conſentiant; qua de re iam ſupra quaedam diximus *cap. IV.* ad §. *III. p. 245.* Ritum hunc, prout deinceps quoque in eccleſia chriſtiana continuatus fuit, copioſius ediſſerunt WILHELMVS ERNESTVS TENTZELIVS, in *diſſert. de ritu lectionum ſacrarum*, & IOAN. ANDR. SCHMIDIVS, *de lectionariis vtriusque eccleſiae.* Qui autem ſingulari dono ſcripturam ſacram explicandi inſtructi erant, *prophetae* vocabantur, vt ex *I. Cor. XIV. 3. ſeqq.* conſtat, & ſupra quoque iam obſeruauimus. Atque horum ſermones vt pro concionibus haberi poſſunt; ita neutiquam ſemper in ſcriptura ſacra aut eius parte explicanda verſabantur, qui verba ad alios faciebant; ſed dogma, aut argumentum aliquod, ſibi tractandum ſumebant, quod res ipſa, aut temporis aliarumque circumſtantiarum ſuppeditabat ratio. Atque id exempla concionum Chriſti & apoſtolorum, apud *euangeliſtas* & in *actis apoſtolorum*

lorum obuia teſtantur. Vnde maximum inter illorum & noſtras intercedere diſcrimen conciones, palam eſt. Vtebantur autem, qui concionabantur, aut ad populum verba faciebant, lingua vulgari, quae ab omnibus intelligi poſſet. Cumque in eccleſia Corinthiaca exſiſterent, qui dono linguarum, a Deo ſibi conceſſo, in conuentibus ſacris vehementer & ad meram oſtentationem abuterentur; grauiter eos Paulus apoſtolus reprehendit, oſtendens, ſi quis lingua peregrina vtatur apud eos, qui illius ignari ſunt, eum aliquid agere, ex quo nulla ad alios redundare queant commoda; cum tamen cuncta ad aedificationem comparata eſſe debeant, *I. Cor. XIV. 6. ſeqq.* Cum autem dicit: *Quodſi abeſt interpres, taceat* (qui lingua peregrina loqui poteſt) *in concione, ac ſibi loquatur, ac Deo; v. 28.* condiſcimus inde, adfuiſſe interdum, qui, quae lingua peregrina propoſita erant, interpretarentur. Atque eumdem deinceps adhuc aliquamdiu obtinuiſſe morem, conſtat, recteque docet ISAACVS CASAVBONVS, *exercitat. IX. ad annales Baronii p. 204.* Pluribus quoque loquendi fuiſſe facultatem, ſed vt vnus alterum exciperet; ſicut & reliquis, qui aderant, & peritia explicandi ſcripturam ſacram pollebant, conceſſum erat, cuncta diiudicare, & ſi quid non recte ſe habere putarent, id indicare, doctoresque ſuper iis interrogare, ſignificat,

 apoſto-

apoſtolus, quando *prophetae*, inquit, *duo treſue loquantur*, & *alii diiudicent*; *verſ. 29.* Spectant huc & reliqua, quae ibidem tradit; a nobis tamen iam ad §. *II. capitis praecedentis* illuſtrata, cum de prophetis verba faceremus. Quemadmodum autem apoſtolus ſerio voluit, vt haec omnia ordine peragerentur, addita ratione: *non enim eſt turbamenti Deus, ſed pacis, vt ſit in omnibus ſanctorum concionibus*, *verſ. 33.* ita & mulieres in conuentibus iſtis ſacris tacere voluit: *vxores veſtrae in concionibus tacento; non enim conceditur eis loqui, ſed parere, quemadmodum lex dicit; verſ. 34.* Ab hacce autem verbum diuinum in conuentibus ſacris tractandi ratione, non vno in capite, vti & in ipſo concionandi modo, deinceps diſceſſum eſt. Id quod ex auctoribus, qui de concionibus veterum chriſtianorum commentati ſunt, conſtat; cumprimis ex BERNHARDINI FERRARII *de ritu ſacrarum concionum libris tribus*, ſtudio IO. GEORGII GRAEVII anno MDCXCII recuſis, itemque ex IOACHIMI HILDEBRANDI *diſſertatione de veterum concionibus*. Lectu vero etiam dignus eſt MICHAELIS GOTTLIEB HANSCHII libellus, inſcriptus: *Abbildung der Predigten im erſten Chriſtenthum* &c. qui Francofurti anno MDCCXXV. 8. prodiit.

Preces

Preces ad Deum fuſas in conuentibus ſacris vtramque feciſſe paginam, nemini dubium eſſe poteſt, & vel ex *actor. II. 42.* intelligitur. Nec tamen certis vſi ſunt formulis; ſed verbis, quae res ipſa poſtulabat, & adfectus veluti ſuppeditabat, animi ſui exprimebant ſenſum. Exemplum elegantiſſimum legitur *act. IV. 24. ſeqq.* Eo minus autem credibile, certas precum formulas adhibitas fuiſſe, quod nec ſecundo ſaeculo aliquis earum in conuentibus ſacris vſus eſſet, vt vel ex IVSTINI martyris *apologia I.* conſtat *num. LXXXVII. p. 131.* edit. IOAN. ERNESTI GRABII. Immo diu poſt iſta tempora, cum a prima facie multum iam deflexiſſet eccleſia, certas precum formulas praeſcribi coepiſſe, docet HERM. WITSIVS, *exercitat. VI. in orat. domin.* §. *XXX. & XXXI.* Excipienda tamen iſta formula, quam ipſe ſeruator nobis praeſcripſit, ſiue oratio dominica. Licet enim non legamus, apoſtolos eadem vſos; inde tamen, quod eadem vſi non ſint, colligere non licet. Immo cum ſumma in veneratione apud veteres fuerit, vt vel ex TERTVLLIANI libro *de oratione* cognoſcitur; dubium non eſt, quin ab apoſtolis vſum eius acceperint. Sollemnem doxologiae formulam: *gloria ſit patri, & filio, & ſpiritui ſancto*, iam ab apoſtolis traditam fuiſſe, auctor eſt IO. BONA, *de diuina pſalmodia cap. XVI. §. VI. p. 465.*

& rerum liturgicar. lib. II. cap. III. §. *II. p. 578.* Verum totidem verbis hanc doxologiae formulam ab apoſtolis praeſcriptam nusquam legi, etſi fundamentum eius in ſacris litteris inueniatur, obſeruat THOMAS ITTIGIVS, in *ſelectis capitibus hiſtor. eccleſ. ſaec. I. cap. IV.* §. *XXVIII. p. 250.* Cum vero etiam veteribus chriſtianis in more poſitum fuerit, vt in precibus ſuis ad orientem, ſeu orientalem caeli plagam, reſpicerent; hancce etiam ab apoſtolis, immo ipſo Chriſto, eos accepiſſe conſuetudinem, auctor *quaeſtionum & reſponſionum ad orthodoxos*, quae ſub IVSTINI martyris nomine exſtant, itemque ORIGENES, tradiderunt; quod tamen, ceu admodum incertum, reiicitur ab aliis. Legenda hac de re peculiaris IACOBI THOMASII diſſertatio, itemque IOACHIMVS HILDEBRANDVS, in *rituali orantium vel compendio veterum orandi rituum cap. I.* §. *V. p. 5. ſeqq.*

Precibus etiam *cantus* adiungi ſolebat. Apoſtolorum tempore illud in ſacris conuentibus in vſu fuiſſe, dubitare nos non ſinit Paulus, qui non tantum morem iſtum adprobat, ſed & quod ad commodum eccleſiae adhiberi debeat, docet *I. Cor. XIV. 26.* Idem & cantiones ſacras *Epheſ. V. 19.* & *Coloſſ. III. 16.* tribus nominibus diſtinguit: *commonefacite vos inuicem* ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς, *pſalmis, hymnis, & canticis*

ſpi-

ſpiritualibus in gratia cantantes in cordibus veſtris domino. Vbi quidem, qua ratione *pſalmi*, *hymni*, & ᾠδαὶ, ſiue *cantica*, a ſe inuicem differant, non vna doctorum virorum eſt ſententia; qua de re conferendus IOANNES ANDREAS QVENSTEDIVS, in *antiquitatib. bibl. & eccleſiaſt. cap. IV. ſect. IV. num. I. §. VIII. p. 480.* SALOMO VAN TIL haec ita diſtinguit, vt *pſalmos* vocari contendat, quando voci inſtrumenta muſica coniungebantur; *hymnos* & *odas* alta voce fuiſſe cantatas; vt tamen ratione argumenti diſcrimen aliquod interceſſerit, ſi quidem *hymni* ſpectauerint ad laudes Dei, *odae* autem *ſpirituales* monita vtilia continuerint, in vſu vitae obſeruanda; *comment. ad Epheſ. V. 19.* Addenda hic, quae de hymnis, quos chriſtiani decantauerint, erudite commentatur SALOMO DEYLINGIVS, *obſeruation. ſacrar. part. III. num. XLIV. p. 336. ſeqq.* Atque huncce in conuentibus ſacris canendi morem deinceps etiam in eccleſia chriſtiana continuatum eſſe, ſatis omnibus notum eſt. Conferenda, quae ea de re dixi in *iſagoge hiſtorico - theologica lib. I. cap. IV.* ad §. *XII. p. 168.*

De *baptiſmo* id maxime obſeruandum, eum in eccleſia apoſtolica immerſione in aquam peractum fuiſſe. Idque, vt nunc alia taceam, vel inde liquet, quod Paulus apoſtolus in iſta immerſione imaginem mortis ac ſepulturae

 Chriſti,

Chriſti, hinc & veteris hominis enecandi, nouique excitandi quaerit *Rom. VI. 3. 4.* Sunt equidem, qui ſecus ſentiunt, &, adſperſionem iam in eccleſia apoſtolica obtinuiſſe, contendunt, idque vt aliis perſuaderet, IOANNEM LIGHTFOOTVM omnem mouiſſe lapidem conſtat. Sed quid ad rationes eius reſponderi queat, iam oſtenſum in *inſtitutionib. theolog. dogm. tom. II. lib. V. cap. I.* ad §. *V. p. 1443. ſeqq.* Prorſus ſingulare quid baptiſmus ille pro mortuis, ſiue ſupra mortuos fuit, cuius Paulus *I. Cor. XV. 29.* mentionem facit. *Alioquin,* inquit, *quid facient, qui* ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, *pro mortuis*, ſiue *ſupra mortuos baptizantur, ſi omnino mortui non reſurgent? quorſum pro mortuis*, ſiue *ſupra mortuos baptizantur?* Multum negotii haec verba viris doctiſſimis faceſſiuere, adeo vt omnes recenſere ac diiudicare ſententias integri & quidem haud exigui voluminis res foret. Praecipuas exhibent SALOMO DEYLINGIVS, *obſeruation. ſacrar. part. II. obſeruat. XLIV. p. 389. ſeqq.* GOTTFRIEDVS OLEARIVS, in *obſeruationibus philologicis de baptiſmo pro mortuis*, Lipſiæ MDCCIV. CHRISTOPHORVS AVGVSTVS HEVMANNVS, in *exercitat. exegetica de baptizatis* ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, Iſenaci MDCCX. Et DEYLINGIVS quidem IOANNIS HARDVINI, cuius de hoc loco itidem peculiaris exſtat diſſertatio, in *operibus* eius *ſelectis p. 217.* exiſtimantis,

cum

cum eo tempore morbus Corinthios inuaſiſſet, quo plurimi diem ſupremum obibant; mentem Pauli eſſe, *quid faciunt, qui ingruentis leti metu*, τῷ φόβῳ τῶν νεκρῶν, *propter mortuos, ſiue occaſione mortuorum*, ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, *quorum maximus numerus fuit, baptizari cupiunt?* praecipue refutat ſententiam; ipſemet autem ὑπὲρ exponi per ἀντὶ poſſe cenſet, vt ſenſus ſit: *ſi nulla eſſet reſurrectio, quid fieret iis, qui quotidie, tametſi vident chriſtianos propter fidem vexari, fugari, occidi, alacriter tamen baptiſmum ſuſcipiunt, vt in eccleſia chriſtiana locum mortuorum ſuppleant?* Qua in re praeeuntem ſibi habuit IO. CLERICVM, in *adnotationibus*, quas *Hammondianis* adiecit, ad *h. l.* OLEARIVS contra HENRIC. HAMMONDVM, IO. HARDVINVM, IO. CLERICVM, IO. MARCKIVM, SAMVELEM PRZIPCOVIVM, alioſque diſputat, tandemque, cum monuiſſet, per τὰς νεκρὰς Ieſum Chriſtum, pro nobis mortuum, intelligendum eſſe, adeoque βαπτίζεσθαι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, idem eſſe, ac baptizari propter Ieſum Chriſtum; verborum apoſtoli hunc eſſe ſenſum pronuntiat: *quid facient, quotquot baptizantur in nomine Ieſu Chriſti, vel hi ipſi, qui per baptiſmum initiari ſe ſacris religionis noſtrae patiuntur?* HEVMANNVS τὸ ὑπὲρ idem ac *vltra, praeter, poſt*, ſignificare obſeruat, & hinc verba haecce, de quibus nobis ſermo eſt, ita explicat: *cur ſuper*

per (*id eſt, praeter, poſt, vltra*) *eos, qui iam mortui ſunt, alii quoque baptiſmum ſuſcipiunt, & ita initiati religionem chriſtianam profitentur, ſi tamen nulla erit mortuorum reſurrectio, nec melioris vitae praemium expectandum eſt?* IACOBVS ELSNERVS, reiectis reliquorum, praeſertim GOTTF. OLEARII, & IO. CLERICI explicationibus, verba haec ita vertenda putat: *Nam quid faciunt, qui baptizantur, aut cur baptizantur propter mortuos, hoc eſt, vt veniant deſcendantque ad mortuos, ſintque mortui?* in *obſeruationib. ſacris in noui foederis libros* ad *h. l. tom. II. p. 128.* In tanto doctiſſimorum virorum diſſenſu, difficile admodum eſt, certi quid definire; immo ipſa haecce ita comparata ſunt verba, vt facilius ſit, aliorum explicationes reiicere, quam talem excogitare aut proferre, cui nihil obiici queat. Interim, ne quid diffitear, ſemper mihi placuit illorum ſententia, qui βαπτίζεσθαι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν idem eſſe, contendunt, ac baptizari ſuper ſepulcris hominum pie defunctorum, a qua nec beatum MARTINVM LVTHERVM noſtrum alienum fuiſſe, notum eſt. In more enim olim poſitum fuit, vt ad ſpem reſurrectionis a mortuis ſignificandam, homines ſuper mortuorum ſepulcris baptizarentur. Ipſe SALOMO DEYLINGIVS, vir doctiſſimus, explicationem hanc *ſimpliciſſimam eſſe*, fatetur, *nec verbis vim inferre, & vſu etiam*

frequen-

frequenti vocum confirmari, *l. c. p. 390.* Fatetur etiam & recte obſeruat, voce νεκρὸς proprie cadauer hominis ſignificari, & ὑπὲρ cum genitiuo idem valere ac ὑπεράνω, vt exemplis, ex PLATONE, PLVTARCHO, XENOPHONTE & HOMERO petitis, probauerit SALOMO GLASSIVS noſter, *philolog. ſacr. p. 1063.* Quae autem huic ſententiae opponit, haud exigui, quod diffiteri nequeo, ſunt momenti; non tamen eiusmodi omnia, vt nihil ad ea reſponderi queat. Ritum, baptiſmum ſuper martyrum ſepulcris conferendi, poſt aetatem demum apoſtolorum inualuiſſe, ait, nec Pauli tempore in vſu fuiſſe. Sed vt hic ſpeciatim martyrum ſepulcra intelligamus, neceſſe non eſt; cum verba apoſtoli generatim de hominum pie defunctorum ſepulcris accipi queant. Iſtum vero ritum tempore apoſtolorum, & quidem in eccleſia Corinthiaca, vſitatum fuiſſe, fruſtra negatur. Certe, cur in vſu fuiſſe nequeat, nullam rationem video. Quod de ſumma martyrum eo tempore paucitate obiicitur, ſponte ſua corruit: cum non de ſepulcris martyrum, ſed aliorum hominum pie defunctorum ſermo ſit. Quodſi porro vel maxime ſepulcra Iudaeorum & chriſtianorum eo tempore extra vrbem fuerunt; potuit tamen nihilo ſecius baptiſmus interdum ſuper mortuorum ſepulcris ita adminiſtrari, vt non ſtatim publico omnium conſpectui ſacra haecce exponerentur. Neque exiſtimo,

mo, quod ſemper hac ratione baptiſmus ita adminiſtratus fuerit: quod & ex verbis apoſtoli colligi nequit; ſed tantum interdum, ſi res & occaſio ita tulerit, hoc factum arbitror. Atque hinc etiam ad vltimum, quod maximum vtique & grauiſſimum eſt, reſponderi poteſt. Baptiſmum eo tempore non adſperſione, ſed immerſione peractum fuiſſe vtique exiſtimo. Probabile itaque etiam eſt, in fluuiis & ſtagnis, qui hac ratione initiandi erant, baptizatos fuiſſe. Semper autem id factum eſſe, inde non ſequitur. Fierique omnino potuit, ſi ſitus & opportunitas hoc permitteret, vt aqua in vaſis maioribus ad loca transferretur, vbi hominum pie defunctorum ſepulcra erant, ibique baptiſmus per immerſionem perageretur. Multa hic ad coniecturas redeunt; ſed his in re obſcura concedendus locus eſt, donec certiora in medium proferantur. Suffragatur huic ſententiae THOMAS ITTIGIVS, qui et eamdem GERHARDO IOANNI VOSSIO & IO. GEORGIO DORSCHEO probatam obſeruat; quamuis nec eam, quae IO. HARDVINI eſt, prorſus aſpernandam cenſeat, *de haereſiarchis aeui apoſtolici ſect. I. cap. V. §. VIII. p. 57.* Praeter ritus iſtos baptiſmales, quos commemorauimus, alii quoque deinceps introducti ſunt, vt vnctio, manuum impoſitio, diaboli renuntiatio, ceterique eiusdem generis, quorum TERTVLLIANVS in *libro de baptiſmo* mentionem

tionem facit. Sed hoſce iam tempore apoſtolorum vſitatos fuiſſe, probari nequit. Conferendi, qui de ritibus baptiſmalibus veteris eccleſiae ex inſtituto commentati ſunt, vt IOSEPHVS VICECOMES, IOANNES GERHARDVS VOSSIVS, & reliqui laudati IOANNI ALBERTO FABRICIO, in *bibliographia antiquaria cap. XI. §. XXV. p. 384.* Praecipua, quae de iis dici poſſunt, ipſemet delibaui in *inſtitutionib. theolog. dogmat. tom. II. lib. V. cap. I.* ad §. *IX. p. 1467. ſeqq.*

De ritibus, circa *ſacrae coenae* adminiſtrationem in eccleſia apoſtolica vſitatis, vt rite ſtatuamus, iis tantum, quae ſcriptura ſacra de illis tradit, aut quae ex ea colligi poſſunt, inſiſtendum eſt. Liturgias enim, quae ſub apoſtolorum, virorumque apoſtolicorum, Petri, Iacobi, Matthaei, Marci, aliorumque nominibus circumferuntur, perperam viris ſanctis tribui, rationibus tam luculentis euictum eſt, vt doctiſſimi etiam Romanenſium hoc agnoſcant ac fateantur, vt NICOLAVS LE NOVRRY, in *adparatu ad bibliothecam maximam patrum tom. I. diſſertat. II. p. 19. ſeqq.* NATALIS ALEXANDER, *hiſtor. eccleſiaſt. noui teſtamenti ſaec. I. cap. XII. artic. III. p. 39. ſeqq.* LVD. ELLIES DV PIN, *nou. biblioth. ſcriptor. eccleſ. tom. I. p. 8. 9.* Ex inſtituto quoque de iſtis verba feci in *iſagoge hiſtorico-theolog. lib. II.* in *adpend.* ad *cap. V. p. 853. ſeqq.* Idem &

de

de ſcriptis, quae ſub DIONYSII areopagitae nomine exſtant, itemque *canonibus* & *conſtitutionibus apoſtolicis*, ſimilibusque cenſendum, vt alibi iam monuimus. Ipſam vero ſacrae eucharistiae inſtitutionem apoſtolos in exemplum, quod accurate ſequerentur, ſibi conſtituiſſe, dubitari nequit. Cui cum Paulus non interfuiſſet; ab ipſo Chriſto rationem ſacrae huius coenae ſe edoctum fuiſſe, profitetur: *quemadmodum ego & a domino accepi, & vobis tradidi &c. I. Cor. XI. 22.* De conſecratione, eiusque formula, qua apoſtoli vſi ſint, nihil certi definire licet; cum nulla eius rei in illorum ſcriptis adpareant veſtigia. Eamdem illos, qua Chriſtus vſus eſt, adhibuiſſe εὐλογίαν, viri docti ex *I. Cor. X. 16.* colligunt. At non minus, quibus verbis ſeruator optimus in εὐλογίᾳ vſus eſt, ignoramus; cum ab euangeliſtis id litteris conſignatum non ſit. Orationis dominicae vſum in conſecratione ab apoſtolis deriuat GREGORIVS magnus, cuius operae pretium fuerit, hic recitare verba; *orationem vero dominicam idcirco poſt precem* (canonem) *dicimus*, *quia mos apoſtolorum fuit*, *vt ad ipſam ſolummodo orationem oblationis hoſtiam conſecrarent. Et valde mihi inconueniens viſum eſt, vt precem, quam ſcholaſticus compoſuerat, ſuper oblationem diceremus, & ipſam orationem, quam redemtor noſter compoſuit, ſuper eius corpus & ſanguinem taceremus; epi-*

ſtolar.

ſtolar. lib. VII. epiſt. LXIV. ad Ioannem epiſcopum Syracuſarum, aut ſecundum recentiorem diſpoſitionem lib. IX. epiſt. XII. tom. II. operum. p. m. 940. Nec a vero abhorret, orationem dominicam ab apoſtolis in conſecratione euchariſtiae adhibitam eſſe: licet vtique ad hoc probandum GREGORII non ſufficiat auctoritas. Ea tamen ſola conſecrationem peractam, quod GREGORIVS innuit, non ſine ratione nonnullis dubium videtur; vnde & an, & quousque hoc admittendum ſit, viri docti diſputant. Legenda cumprimis, quae hac de re erudite diſſerit CHRISTOPHORVS MATTHAEVS PFAFFIVS, in diſſertat. de conſecratione veterum euchariſtica, eiusdem fragmentis anecdotis IRENAEI addita, §. II. p. 361. ſeqq. Addi autem ſacrae euchariſtiae apud veteres ſolebant conuiuia quaedam, ad mutuum amorem demonſtrandum, quae ἀγάπαι vocabantur. Idque iam in eccleſia apoſtolica in vſu fuiſſe, ex epiſt. Iudae verſ. 12. colligitur, vbi de falſis doctoribus dicitur: ὗτοί εἰσιν ἐν ταῖς ἀγάπαις ὑμῶν σπιλάδες, συνευωχούμενοι, ἀφόβως ἑαυτοὺς ποιμαίνοντες· hi ſunt in agapis (ſeu vt vulgatus interpres vertit, epulis) veſtris labes, irreligioſe conuiuantes, ſeipſos paſcentes &c. Sunt & qui huc referunt verba Petri: ἐντρυφῶντες ἐν ταῖς ἀπάταις αὐτῶν, συνευωχούμενοι ὑμῖν. II. epiſt. II. 13. Nimirum pro ἀπάταις legendum cenſent: ἀγάπαις: quemadmodum & vulgatus

interpres vertit: *in conuiuiis ſuis luxuriantes vobiscum.* Quod & inde videtur confirmari poſſe, quod verba Petri in reliquis cum verbis Iudae prorſus conſentiant. Vnde & lectio iſta HVGONI GROTIO, HENR. HAMMONDO, aliisque probatur. Verum cum plerique, iique praeſtantiſſimi codices graeci in recepta lectione conſentiant; ea merito retinetur, praeſertim cum nulla, vt ab ea diſcedamus, nos cogat ratio. Senſum haud inepte exprimit SEBASTIANVS CASTALIO: *qui de vobis in ſuis erroribus* (vel *deceptionibus*, aut *dolis fraudibusque*, ſeu dum per ſuos errores vos deceperunt) *conuiuantes iocantur*; (aut *inſultant*, *illudunt vobis*.) Erudite hunc locum explicat, & receptam lectionem vindicat IACOBVS ELSNERVS, in *obſeruationib. ſacris in noui foederis libros* ad *h. l. tom. II. p.* 417. Rectius ad agapas iſtas refertur locus *I. Cor. XI. 20. ſeqq.* ex quo & colligere licet, conuiuia eiusmodi eo tempore ante ſacram coenam inſtituta fuiſſe, ſimul vero perſpicitur, morem iſtum laude dignum iam tum quorumdam vitiis corruptum fuiſſe. *Conuenientibus vobis in vnum*, inquit apoſtolus, *hoc non eſt coenam domini comedere*; hoc eſt, illud non agitis, quod eos agere decet, qui coenam domini comedere, ſeu ſacra euchariſtia vti volunt. Sunt quidem ex Romanae eccleſiae addictis, qui per κυριακὸν δεῖπνον ſacram hic intelligi coenam negant;

negant; ſed eos conticeſcere iuſſit ISAACVS CASAVBONVS, in *exercitationib. ad annales Baronii exercit. XVI. p. 450. ſeqq.* Pergit apoſtolus: *cum ſuam quisque coenam ante capiat comedendo, & hic eſuriat, ille ſit ebrius.* Nimirum communes epulas, quae agapae dici ſolent, in ſubſidium pauperum inſtitutas, in particularia & priuata conuiuia conuertebant. Inde porro conſequens erat, vt qui in re lauta eſſent, opipare epularentur, & pauperes interim eſurirent. Id vero erat, quod grauiſſime Paulus reprehendit: *numnam*, inquit, *domos non habetis ad edendum ac bibendum? an diuinam concionem contemnitis, & egenos pudore adficitis? Quid vobis dicam? laudemne vos? in hoc non laudo.* Haec vero, quae in Corinthiis apoſtolus notat, vitia non ad ipſam ſacram coenam, ſed ad commune conuiuium, cum ea coniunctum, ſeu τὰς ἀγάπας ſpectare, res ipſa docet, tamque manifeſtum eſt, vt non credam, aliter quemquam ſentire poſſe; conf. IO. ANDREAS QVENSTEDIVS, in *antiquitatib. bibl. & eccleſiaſt. cap. IV. ſect. III. num. XVI. p. 467.* De agapis, & quae earum deinceps in eccleſia chriſtiana fuerit ratio, plura dabit GABRIEL ALBASPINAEVS, *obſeruationum de veterib. eccleſiae ritib. lib. I. obſeru. XVIII. p. 86. ſeqq.* Addendi & reliqui, qui ex inſtituto de iis commentati ſunt, quos laudat CHRISTOPH. MATTHAEVS PFAFFIVS, in *ori-*

ginib. iuris eccleſ. cap. II. ad *artic. II. p. 68.* An & quousque oblationis euchariſticae origo ad apoſtolos referenda ſit? idem vir doctiſſimus disquirit, in *diſſertat. de oblatione eucharistiae in primitiua eccleſia vſitata*, *fragmentis anecdotis* IRENAEI, a ſe editis, addita, §. *VII. p. 183. ſeqq.*

Denique nec illud praetermittendum, quod *aegrotorum vnctiones* in eccleſia primitiua, eaque apoſtolica, fuerint vſitatae. Hoc ipſe nos docet Iacobus apoſtolus, quando, *ſi aliquis*, inquit, *inter vos ſit infirmus, aduocet presbyteros* (aut, vt nonnullis videtur, vnum ex presbyteris) *qui pro illo orent, & illum vngant oleo in nomine domini; cap. V. 14.* Diaconorum equidem ceteroquin erat, vt pauperum, ita & aegrotorum curam gerere; ſed cum non in omnibus eccleſiis ſtatim diaconi conſtituti ſint; ipſos presbyteros hocce officio functos, non eſt, quod dubitemus, & verba quoque apoſtoli oſtendunt. Presbyterorum reuera ea omnia fuere, quae a diaconis peracta; his autem tum demum impoſita, cum e re eccleſiae eſſet, eos conſtituere, ne illi in grauioribus muneris ſui partibus impedirentur. Sed hac de re ſupra iam diſputauimus. Sunt viri docti, qui propter frequentes aegrotorum in primitiua eccleſia vnctiones, chriſtianos olim *aliptas* dictos exiſtimant, idque ex hiſce Adriani imperatoris in epiſtola apud FL. VOPISCVM

CVM colligunt verbis: *Nemo illic* (in Aegypto) *archiſynagogus Iudaeorum, nemo Samarites, nemo chriſtianorum presbyter, non mathematicus, non aruſpex, non aliptes &c.* in *Saturnino cap. VIII. p. 721.* Ita quidem STEPHANVS LE MOYNE, in *notis ad varia ſacra p. 38.* nec abludunt, quae ISAACVS CASAVBONVS in *notis* ad FL. VOPISCI *Saturninum p. m. 720.* docuit. Verum nihil minus, quam quod viri illi doctiſſimi volunt, ex verbis iſtis Adriani imperatoris colligi poſſe, luculenter oſtendit CLAVDIVS SALMASIVS, itidem in *notis* ad FL. VOPISCVM *p. 721.* Sed hoc a me iam obſeruatum, & copioſius expoſitum in *diſſertat. de origine, dignitate & vſu nominis chriſtiani §. XVI.* in *ſyntagmate primo diſſertationum theologic. p. 413.* Qui autem in verbis Iacobi ſacramentum extremae vnctionis inueniſſe ſibi videntur, maximopere falluntur. De eiusmodi enim officio loquitur apoſtolus, quod aegrotis recuperandae ſanitatis cauſſa praeſtabatur, a quo extrema hominum moribundorum vnctio, in eccleſia Romana vſitata, toto, quod aiunt, differt coelo. Pari quoque ratione de diſcipulis ſeruatoris, qui & facultate miracula perpetrandi inſtructi erant, dicitur: *& multos aegrotos oleo vngebant, & ſanabant, Marc. VI. 13.* Non itaque vt ad mortem praepararent, ſed vt ſanitati reſtituerent, eos vnxerunt. Vnctionem autem dum adhibebant, non tam

huius efficaciae naturali, quam virtuti diuinae ſanitatem, quam aegroti hac recuperabant ratione, tribuebant. Vnde & Iacobus non tantum vnctioni preces iungit, ſed & ſtatim addit: *& precatio fidei* (hoc eſt, ex vera fide profecta) *laborantem ſeruabit, eumque alleuabit dominus, & ſi peccata commiſerit, ignoſcentur ei, verſ. 15.* Conferenda IO. ANDREAE SCHMIDII *diſſertat. de curatione morborum per oleum ſanctum*, quae in eius *decade diſſertationum hiſtorico-theologicar. num. III.* recuſa proſtat. Addendi & reliqui, qui hocce argumentum attigerunt, quos laudat IOAN. CHRISTOPHORVS WOLFIVS, in *curis philologicis* & *criticis* ad *Marc. VI. 13. p. 464.*

Sed haecce nunc de hiſce ſufficiant.

S. D. G.

IENAE
EXCVDEBAT PETRVS FICKELSCHERR.

INDEX

INDEX I. CAPITVM.

CAPVT I.

De methodo apoſtolica demonſtrandi veritatem religionis chriſtianae contra ethnicos. p. 3

CAPVT II.

De methodo apoſtolica demonſtrandi veritatem chriſtianae religionis contra Iudaeos. 54

CAPVT III.

De controuerſiis, quae apoſtolis, cumprimis Paulo, cum conuerſis quibusdam ex Iudaeis, ſpeciatim pſeud-apoſtolis interceſſerunt. 111

CAPVT IV.

De apoſtolica ratione controuerſias theologicas decidendi, ſiue concilio Hieroſolymitano. 185

CAPVT V.

De aliis haereticis, quibuscum eccleſiae apoſtolicae confligandum fuit. 296

CAPVT VI.

De hierarchia eccleſiae apoſtolicae. 605

CAPVT VII.

De vita moribusque chriſtianorum, itemque ritibus quibusdam eccleſiae apoſtolicae. 781

INDEX II. DICTORVM

SCRIPTVRAE,

QVIBVS LVX QVAEDAM ADFVNDITVR.

Cap.	vers.	pag.
	GENESIS.	
IX.	4.	262.
XV.	6.	169.
	DEVTERONOMION.	
XVIII.	18. 19.	71.
	PSALMI.	
CXLIII.	2.	167. ſqq.
	AMOS.	
IX.	11. ſq.	237. ſqq.
	MATTHAEVS.	
XVI.	18.	692. ſqq.
XIX.	27.	662. ſq.
	28.	648. 668.
XXVIII.	19.	642.
	MARCVS.	
III.	14.	665. ſq.
	LVCAS.	
X.	1.	683.
XXII.	31.	694.
	IOANNES.	
I.	1.-14.	425. ſqq. 437. ſqq.
XIII.	23.	692.
XVIII.	36.	619.
XXI.	15. 16. 17.	694. ſq.

Cap.	vers.	pag.
	ACTA.	
I.	13.	816
	17.	608. ſq.
II.	2.	
	22.	78 ſq.
	23.	90. ſq.
	24.	95. ſq.
	32.	98.
	36.	70.
	37. 38.	110.
III.	16.	83. ſq.
	22.	71. ſqq.
IV.	20.	99.
	28.	93. ſq.
	33.	97.
V.	11.	803.
VI.	1. ſqq.	751. ſqq.
VIII.	21.	609.
IX.	17.	670.
X.	4.	25.
	11. ſqq.	221.
	34. ſqq.	25. 80. ſqq.
	39. 40. 41.	100. ſ.
	43.	107.

Cap.

Cap.	vers.	pag.
	ACTA.	
XIII.	1.	635.
	38.39.	107.ſq.
XIV.	15.	19.ſqq.
	23.	728.ſq.
XV.	1.	194.ſqq.
	2.	202.ſqq.
	5.6.	199. 206.ſqq.
	7.	211.ſq. 218.ſq.
	11.	159.165.
	13.ſq.	234. ſqq.
	20.	243.
	21.	244.
	22.	249.ſq.
	23.	251.ſq.
	24.ſq.	253.
	28.29.	253.ſq. 290.
	30.ſq.	293.
	32.	635.
XVI.	4.	295.
XVII.	22.ſq.	26.ſq.
XVIII.	24.	797.ſqq.
	EPISTOLA AD ROMANOS.	
I.	20.	17.ſq.
	32.	146.
II.	12.	150.
	17.ſqq.	67. 135.

Cap.	vers.	pag.
	EPIST. AD ROMANOS.	
III.	1-20.	135. 167.ſq.
	25.	157.
	27.	161.
	28.	150.
IV.	2.3.	169.
IX.		118.
X.		118.
XI.		119.
	13.	669.
XII.	1.	146.ſq.
	4.	630.ſqq.
XIV.	1.ſqq.	114.ſq.
	17.	116.ſq.
XVI.	7.	641.
	17.	121.
	EPISTOLA I. AD CORINTHIOS.	
I.	10.11.12.	792.
	18.	50.ſqq.
V.	13.	806.
VII.	19.	163.
VIII.	10.	272.
IX.	5.	663.ſq.
X.	27.ſq.	273.ſq.
XI.	10.	744.
	20.	834.
XII.	28.ſqq.	623. ſqq.
XIV.	1.ſq.	635.
	18.	637.ſqq.

Cap.	vers.	pag.
XIV.	29.ſq.	637.ſq.
XV.	7.	229.
	18.19.	299.
	29.	826
	32.	299.

EPISTOLA II. AD CORINTHIOS.

Cap.	vers.	pag.
V.	18.19.20.	613.
VIII.	23.	641.
XI.	13.14.	122.ſq.

EPISTOLA AD GALATAS.

Cap.	vers.	pag.
I.	7.	123.
II.	1.	192.ſq.
	9.	697.ſqq.
IV.	17.	123.
V.	6.	163.
	12.	808.
VI.	15.	163.

EPISTOLA AD EPHESIOS.

Cap.	vers.	pag.
II.	1. 2.	13.
IV.	11.	622.ſqq. 688.
	19.	13.ſq.
V.	19.	824.ſq

EPISTOLA AD PHILIPPENSES.

Cap.	vers.	pag.
I.	15.16.	129.
II.	25.	641.
III.	2.	122.ſqq.
	18.	124. 554.ſqq.

Cap.	vers.	pag.
III.	19.	124.

EPISTOLA AD COLOSSENSES.

Cap.	vers.	pag.
I.	15-19.	468.ſq.
II.	2.3.4.	475.ſq.
	8.	351.463. 466.
	9.	477.ſq.
	11.	463.480.
	16.	463.480.
	18.	453.ſqq. 481.ſq.
	20.ſq.	482. ſqq.
	23.	464.
III.	16.	824

EPISTOLA II. AD THESSALONICENSES.

Cap.	vers.	pag.
II.	8.	364.

EPISTOLA I. AD TIMOTHEVM.

Cap.	vers.	pag.
I.	3.4.	582.ſq.
	5.6.7.	589.
II.	6.7.	671.
IV.	14.	727.
V.	1.	722.
	17.	725.
VI.	20.	343.ſq. 577.581.

EPIST. II. AD TIMOTH.

Cap.	vers.	pag.
IV.	10.	311.
	13.	815

EPI-

Cap.	vers.	pag.
EPIST. AD EBRAEOS.		
III.	1.	640.
XIII.	7.17.	726.
EPISTOLA I. PETRI.		
V.	2.	724.
	3.	609.
EPIST. II. PETRI.		
II.	13.	833
III.	16.	172.ſq.
EPISTOLA I. IOANNIS.		
I.	1. 2.	551.
II.	22.	440.ſq.
IV.	1.2.3.	552.ſ.
		380.386.
		442. ſqq.
	4.5.	554.380.
		386.
	15.	445.
V.	1.	445.
	5.ſqq.	445.
EPIST. II. IOANNIS.		
	7.	554.
EPIST. III. IOANNIS.		
	9.10.	314.ſq.

Cap.	vers.	pag.
EPISTOLA IACOBI.		
I.	13.	355.ſq.
		362.
	17.	360.
II.	14.ſq.	179.ſq.
	24.	177.ſq.
V.	24.	836
EPISTOLA IVDAE.		
	4.	593.ſq.
	8.	594.ſq.
		598.ſq.
	9.	597.ſq.
	12.	833
APOCALYPSIS.		
I.		744.
II.		744.
	6.	365.ſq.
	13.	400.
	14.	391.366.
	15.	366.388.
		391.
	20.	401.ſq.
		747.

IN.

INDEX III. AVCTORVM, IN HOC OPERE ADLEGATORVM.

A.

pag.

ABbadie, Iac. 10. 85. 104
Abdias 210. 675
Adami, Cornel. 16. 33. 34. 35. 39
Aelianus 14
Albaſpinaeus, Gabriel 754. 818. 835
Alcoranus 569
Alemannius, Nicol. 811
Alexander, Natalis 196. 290. 515. 703. 712. 777. 831
Allatius, Leo 287. 718
Allixius, Petrus 9. 57
Ambroſius 808
Angelocrator, Dan. 287
Antonius, Nicol. 740
de *Aquino*, Thomas 515
Arnaldus, Anton. 234. 717
Arnobius 11
Arnoldus, Gothofr. 492
Artemonius, L. M. 378. 379. 382. 383. 422.

pag.

446. 478. 501. 519. 530
Athenacus 14
Auguſtinus 127. 174. 175. 285. 325. 336. 339. 341. 368. 408. 439. 447. 450. 490. 525. 547. 558. 560. 561. 564. 566. 575. 580. 661. 666. 701. 703. 808

B.

Bachinius, Bened. 743
Baelius, Pet. 328
Balſamon, Theodor. 286. 685
Baluzius, Steph. 715
Barnabas 570
Baronius, Caeſar. 124. 138. 189. 192. 196. 210. 211. 312. 454. 456. 608. 698. 703. 705. 712. 752. 753. 774. 777
Bartholinus, Thomas 288. 289

Baſna-

Basnagius, Sam. 48. 192. 193. 196. 209. 211. 215. 230. 325. 371. 397. 407. 411. 531. 689. 698. 699. 703. 705. 707. 715. 718. 755. 757. 769. 773. 774. 776. 779. 807. 809
Batani theologi. 291
Becanus, Mart. 619
Becmannus, Chriſtian. 287
Beda. 315
Bellarminus, Robertus 212. 216. 618. 711. 712. 740. 777. 812. 814
Benthemius, Henr. Ludolph. 9
Bertramus, Bonauentura Cornel. 245
Beueregius, Guil. 252. 287. 461. 684. 686. 739. 771. 778.
Beza, Theodor. 19. 78. 91. 125. 203. 207. 264. 312. 362. 793.
Binghamus, Ioſeph. 610. 612. 686. 721. 768. 769. 773.
Blondellus, Dauid 218. 227. 229. 683. 687. 741. 779
Boeclerus, Io. Henr. 679
Boehmerus, Iuſtus Henningius 186. 765. 803
Boiſius, Io. 730
Bolducius, Iacob. 331
Bona, Io. 811. 815. 823
Boſius, Io. Andr. 27
Braunius, Io. 116. 351. 813
Brightmannus, Thom. 747
Bruno, Thom. 778
Bullus, Georg. 166. 178. 360. 361. 410. 511
Burmannus, Franc. 673

C.

Cabaſſutius, Io. 189. 213. 712
Caeſar, Iulius 805
Caius. 711
Calliſtus, Nicephorus 660
Calouius, Abraham 34. 82. 92. 151. 170. 177. 222. 315. 485. 586. 699
Camerarius, Ioach. 206. 344. 676
Canones apoſtolici. 284
Canus, Melch.. 209
Cappellus, Ludou. 194. 664

Caranza, Barthol. 775
Carpzouius, Io. Gottlob 242
Caſaubonus, Iſaac. 188. 215. 821. 835
Caſſianus, Io. 371
Caſtalio, Sebaſt. 19. 168. 211. 362. 481. 631. 725. 744. 794. 806. 834
Caue, Guil. 158. 172. 173. 660. 669. 673. 676. 689. 711. 779
Chamier, Dan. 618. 779
de la *Chapelle*, Armandus 58
Chemnitius, Mart. 129
de *Cherbury*, Eduard Baro Herbert. 12. 140
Chryſoſtomus. 229. 234. 343. 704. 793. 808
Cicero. 22
Clarckſonus, Dauid 743
Cleanthes. 37
Clemens, Alexandrinus 229. 284. 367. 394. 485. 557. 664. 814.
Romanus. 678. 711. 738. 767. 792.
Clericus, Io. 75. 93. 233. 344. 492. 511. 639. 778. 827
Coccеius, Io. 312. 372.
Coeffeteau, Nicol. 619
Colomeſius, Paul. 218. 778.
Combeſiſius, Franc. 222. 315. 485. 586. 699
Conſtitutiones apoſtolicae. 210. 227. 236. 323. 324. 336. 366. 485
Cotelerius, Io. Bapt. 366. 488. 660. 662. 678. 739
Crellius, Sam. 378. 422. 478. 501. 530
Crenius, Thom. 741
Crügerus, Thom. 804
Curcellaeus, Stephan. 277. 287.
Cyprianus. 12. 262
Cyrillus, Hieroſolymitanus 317

D.

van *Dale*, Anton. 342. 635. 687.
Dallaeus, Io. 779
Damaſcenus, Io. 336. 339. 370. 408. 409. 464. 479
Danhauerus, Io. Conr. 65. 231
Dauid, Nicetas, Paphlago dictus 676

Delle, Claud. 776
Deylingius, Salom. 36. 73. 96. 167. 264. 266. 281. 700. 825. 826. 828.
Dilherrus, Io. Mich. 7
Dionyſius, Alexandrinus 449
Dionyſius pſeudo-areopagita 229
Ditton, Humphredus 104
Dodwellus, Henr. 247. 614. 695. 743
de *Dominis*, Marc. Ant. 228. 619. 761. 809
Dorotheus 311
Dorſcheus, Io. Georg. 287. 779
Dudithius, Andr. 663
Durerus, Hieron. 387

E.

Elmenhorſtius, Geuethardus 285
Elsnerus, Iac. 37. 91. 292. 666. 704. 744. 808. 809. 828. 934
Epiphanius 113. 124. 127. 176. 196. 297. 208. 310. 326. 327. 331. 335. 338. 339. 496. 499. 507. 508. 514. 515. 518. 527. 537. 559. 560. 564. 574 575. 674. 777. 814
Epiſcopius, Simon 510
Eraſmus, Deſider. Roterodam. 362
Eſchenbachius, Andr. Chriſtian. 9
Euſebius 176. 228. 232. 284. 317. 339. 368. 404. 413. 436. 447. 449. 452. 462. 491. 493. 542. 557. 558. 574. 682. 699. 712. 760. 777. 812. 813. 814
Euthalius 679

F.

Fabricius, Io. Albert. 8. 10. 27. 37. 76. 86. 104. 210. 228. 233. 311. 499. 526. 527. 540. 541. 542. 570. 654. 659. 674. 675. 676. 678. 679. 680. 687. 690. 751. 831
Facditius 411. 419
Fayus, Anton. 344
Fechtius, Io. 199
Felix, Minutius 11. 282. 283
Ferrarius, Bernh. 822
Florentinius, Franc. Maria 687
du *Fresne*, dominus du Cange. Carol. *660*
Fulgentius 568

Gar-

G.

Garnerius, Io. 456. 457. 458
Gaulmin, Gilbert. 659. 687
Gebhardus, Brandan. Henr. 241
Io. 199
Gerhardus, Io. 761
Glaſſius, Salom. 81. 829
Grabius, Io. Ernſt. 166. 324 367. 417. 572. 674. 678
Graeuius, Io. Georg. 822
Gratianus 775
Gregorius magnus 832
Nazianzenus 327. 334
Grotius, Hugo 16. 31. 35. 52. 68. 76 77. 82. 85. 87. 91. 99. 102. 170. 172. 176. 194. 202. 206. 218. 222. 255. 256. 275. 287. 301. 312. 314. 344. 347. 355. 362. 364. 463. 483. 485. 530. 570. 586. 621. 626. 631. 730. 758. 808. 834
Grynaeus, Iac. 9
Guſſetius, Iac. 178

H.

Halloix, Petrus 232. 233
Hammondus, Henr. 30. 74. 82. 93. 96. 177. 250. 258. 303. 312. 316. 344. 353. 354. 364. 484. 552. 577. 584. 720. 721. 742. 756. 771. 834
Hannekenius, Phil. Lud. 288
Hanſchius, Mich. Gottlob 359. 822
Harduinus, Io. 699. 700. 826
Hartmannus, Phil. Iac. 586. 643
Hegeſippus 229. 232. 317. 404
Heideggerus, Io. Henr. 263. 288. 290. 709. 804
Heinſius, Dan. 207. 219
Heumannus, Chriſtoph. Auguſt. 780. 826. 827
Hieronymus 227. 229 369. 410. 465. 514. 518. 540. 585. 655. 699. 701. 702. 704. 737. 740. 777. 808. 812. 814
Hildebrandus, Ioach. 819. 822. 824

Hinckel-

Hinckelmannus, Abrah. 351
Hippolytus 654. 676. 687
Hobbeſius, Thom. 36
Hoepfnerus, Henr. 184
Horbius, Henr. 328. 331. 335. 336
Houtteuilleus 76. 77. 85. 88. 103
Huetius, Petr. Dan. 56. 62. 73. 76. 85. 104. 531
Hülſemannus, Io. 170. 173. 175
Hydeus, Thom. 328. 329

I.

Iamblichus 140. 805
Ianus, Io. Guil. 375
Ignatius 366. 555. 665. 738. 768. 775
Ionathan 57
Ioſephus, Flauius 60. 215. 813
Irenaeus 48. 124. 176. 263. 264. 297. 317. 318. 323. 324. 327. 330. 331. 335. 337. 339. 342. 356. 366. 383. 406. 409. 418. 422. 425. 432. 437. 439. 443. 451. 477. 488. 489. 526. 560. 572. 574. 577. 582. 711
Iſidorus, Hiſpalenſis. 654. 676
Ittigius, Thom. 48. 176. 229. 231. 233. 300. 315. 317. 325. 331. 333. 342. 349. 364. 371. 409. 447. 448. 465. 487. 490. 515. 541. 542. 555. 570. 576. 604. 655. 673. 676. 677. 678. 681. 682. 688. 689. 709. 717. 719. 779. 780. 824. 830
Iurieu, Petr. 258. 264. 274.
Iuſtinus, 805
martyr. 297. 342. 503. 667. 823. 824

K.

Kippingius, Henr. 12
Kirſtenius, Petrus 689
Knatchbullius, Nortonus 729
Koecherus, Io. Chriſtoph. 77. 103
Kortholtus, Chriſtian. 775. 609
Kromayerus, Hieron. 121

L.

Lactantius 11
Laertius, Diog. 29
Lambecius, Petrus 659
Lampius, Frid. Adolph. 411. 428. 521. 681. 815
Lancellotus, Io. Paul. 809
Langius, Ioach. 374. 402. 452. 492. 673. 680
Io. Ioach. 780
Io. Mich. 587
Launoius, Io. 213. 216. 692. 694
Leideckerus, Melch. 245
Lequien, Mich. 336
Ligthfootus, Io. 245. 495. 621. 795. 826
a *Limborch*, Philip. 9. 153. 164. 178. 222. 225
Linus 678
Lipſius, Iuſtus 22
Lombardus, Petrus 775
Lomeierus, Io. 140. 142
Lotichius, Io. Petr. 37
Lucianus 28. 276
Lupus, Chriſtian. 447. 516
Lutherus, Mart. 108 250. 828

M.

Maius, Io. Henr. 689
de *Marca*, Petrus 608 610. 618. 706. 771
Marcellus 678
Marckius, Io. 245
Marshamus, Io. 30
Maſſuetus, Renatus 467. 526. 527
Maternus, Iulius Firmicus 11
Mayerus, Io. Frid. 665
Mellitus 680
Meſſalinus, Walo 742
a *Meſſana*, Franc. 741
Millius, Io. 203. 264. 277. 443. 444. 553. 663. 700. 806
de *Montfaucon*, Bernard. 777
Mornaeus, Philip. 103
Morus, Alexand. 257. 277. 279. 570
Moshemius, Io. Laurent. 387. 416. 489. 499. 501. 529. 540. 541. 543. 570. 799
le *Moyne*, Steph. 563. 814

N.

Nepos Cornel. 805

Neu-

Neumannus, Io. Ge. 120
Nicephorus, Calliſtus 660
le *Nourry*, Nicol. 679. 681.775.831

O.

Olearius, Gottfr. 27.29. 540.826.827
Onkelos 57
Origenes 275. 491. 493. 498. 517. 565. 567.683.744.824
Oſiander, Lucas 228

P.

Pagi, Anton. 715.718. 778
Franciſc. 679
Papias 711
Pearſonius, Io. 193. 229. 230. 314. 367. 562. 563. 674. 680. 700. 711. 713. 714
Periander 139
Petauius, Dionyſ. 229. 232. 233. 340. 443. 459. 553. 562. 606. 657. 658. 712. 734. 736.742.747.814
Petitdidierius, Matthaeus 692.693.694
Petri, Bartholom. 315
Pezronius, Paul. 239
Pfaffius, Chriſtoph. Matthaeus 615.620. 662. 727. 736. 808. 833.835
Phauorinus 482
Philaſtrius 113.196. 369. 490. 558. 559. 560.561.565.573
Philo 771
Philoſtratus 14
du *Pin*, Ludouic. Ellies 689. 692. 695. 770. 772.831
Placcius, Vincent. 289
Plinius 15
Plutarchus 29
Polanus, Petrus Suauis 622
Polycarpus 443
Prideaux, Io. 797
Pritius, Io. Ge. 677. 679.688
Prochorus 681
Prodromus, Theod. 687
Pſeudo-Abdias 654.675
Pſeudo-Dorotheus 654 687.699
Pythagoras 37

Q.

Quenſtedius, Io. Andr. 817. 825. 835

R.

Rambachius,Io.Iac. 715
Raphelius,Georg. 42. 608.728
Rhenferdius,Iac. 492. 499.532. 763.
Richerius,Edmund. 619
Rigaltius, Nicol. 309
Roſinus, Io. 12
Ruinartus, Theodoricus 233. 682

S.

Sagittarius, Caſpar. 674.677
Salluſtius 15
Salmaſius, Claud. 256. 287.711.742
Sandius, Chriſtoph. 288. 346
Sartorius, Io. 148
Scaliger, Ioſeph. Iuſtus 232.711.778
Scharrockius, Robertus 142. 144
Schefferus, Io. 805
Schelguigius, Sam. 191. 193. 212. 217. 235. 247. 288. 290
Schickardus, VVilhelm. 257
Schmidius, Eraſmus 37. 206. 208.249
Io. Andr. 665.676. 677. 679. 680. 717. 719. 819. 820.838
Sebaſt. 40
Scultingius,Cornel. 741
Seldenus, Io. 194. 198. 261. 263. 264. 621. 726. 804. 806. 808
Seneca 15
tragicus 16
Seuerus, Sulpitius 262
Sigonius, Carol. 245
Simon, Rich. 492. 536. 689
Socinus, Fauſtus 492
Socrates 443. 444. 818
Sophronius 228.655.659
Spanhemius, Frid. 173. 193. 371. 392. 641. 647. 668. 673. 680. 684.689.711
Spencerus, Io. 23. 30. 264. 265. 275. 281. 282.498
de *Spinoza*, Bened. 36. 100
Stanleius, Thom. 348
Stillingfleetus, Eduard. 245
Streſo, Clemens 473. 484. 486
Struuius, Burcard. Gotthelf. 12

Suicerus,

Suicerus, Io. Caſp. 729
Surenhuſius, Guil. 74

T.

Tacitus, Cornel. 15
Tatianus 683
Tentzelius, VVilh. Ern. 820
Tertullianus 262. 283. 297. 305. 309. 331. 335. 340. 342. 417. 490. 495. 515. 516. 559. 560. 561. 564. 565. 567. 582. 660. 667. 711. 823. 830
Theodoretus 124. 262. 334. 438. 339. 368. 450. 453. 461. 465. 490. 515. 529. 547. 558. 565. 571
Theologi Bataui 291
Theophilus, Antiochenus 263
— Chriſtian. 289
Theophylactus 234. 309. 346. 714. 792
Thirlby, Styanus 511
Thomaſius, Chriſtian. 804. 809
— Iacob. 328. 330. 333. 337. 338. 344. 349. 359. 824
van *Till*, Salom. 9. 12. 51. 273. 302. 306. 353. 374. 466. 470. 475. 484. 487. 627. 629. 630. 634. 688. 711. 793. 825
Tillemontius, Sebaſt. Nanus 677. 698. 699. 706. 713. 777
Tolandus, Io. 500. 528
Toſtatus, Alphonſ. 216
Turrianus, Franc. 741

V.

zu *Vach*, Io. Frid. Hombergk. 78
Valeſius, Henr. 228. 232. 405. 713. 715. 778. 814.
Veielius, Elias 65
Velenus, Vlricus 711
Vicecomes, Ioſephus 831
Victorinus, Pitabionenſis 518
Vincentius, Lerinenſis 329. 358. 566
Vindigius, Eraſmus 288
Vitringa, Campegius 126. 132. 136. 137. 156. 170. 241. 245. 301. 303. 305. 319. 321. 331. 333. 373. 419. 441. 492. 551. 587. 597. 621. 745. 761. 763. 794. 795. 798
Voetius, Gisb. 759. 760

Vogtius, Io. 328
Vopiſcus, Flauius 837
Vorſtius, Conr. 8
Io. 741
Voſſius, Gerhard.Io. 12. 37.531.831
Iſaacus 584.778
Vranius, Mich. 688
Vſſerius, Iacob. 314. 621.748.771

W.

Walchius, Io. Georg. 27.355
Wandalinus, Io. 289
Io.fil. 289
Werenfelſius, Sam. 86
Whiſtonus, Guiliel. 74. 239
Witſius, Hermannus 28. 82. 85. 134. 142. 152. 206. 255. 291. 312. 400. 595. 633. 634. 653. 672. 680. 698.729.794.795.823
Witzlebius, Georg. 288
Wolfius, Io. Chriſtoph. 23.27.31.35. 37. 42. 65.74.208. 219. 234. 241. 281. 290. 292. 328. 333. 349. 351. 566. 730. 751. 798. 838
Wormius, Chriſtian. 326

X.

Xanthopulus, Nicephorus 688

Z.

Zacagnius, Laurent. Alex. 679.680
Zieglerus, Caſp. 749. 753. 756. 761. 768. 769.773.774.809
Zonaras, Io. 685
Zornius, Petrus 365. 409
Zoroaſter 348

INDEX

INDEX IV. RERVM NOTABILIVM.

A.

Abdias, ſe Chriſtum in carne vidiſſe, fingit. 675 ſe primum Babyloniae epiſcopum ab apoſtolis conſtitutum eſſe, adſerit. 675

Abrenunciatio diaboli in baptiſmo, quando orta? 830

Abſtinentia ab idolothytis, quid inuoluat? 269. a ſanguine, quid? 274. vtrum hodienum obſeruanda? 283. ſqq. a ſuffocato, quid? 277. ſqq. vtrum hodienum obſeruanda? 283. ſeqq. a ſcortatione, quare in concilio Hieroſolymitano decreta? 279. ſqq.

Ἀδιαφορία *omnium actionum*, a Simone adſerta. 337. ſq. a Simonianis defenſa. 599

Adſperſio baptismalis, vtrum in eccleſia apoſtolica obtinuerit? 826

Aegrotorum vnctio, in eccleſia apoſtolica uſitata. 836

Ἀγάπαι, in eccleſia apoſtolica 833. quando inſtitutae? 834

Αἷμα, quid denotet? 32

Alexander, apoſtolicae eccleſiae haereticus. 306. ſq. quisnam fuerit? 306. ſq.

Aliptae, num Chriſtiani fuerint dicti? 836. ſq.

Ananias, cur Paulo manus impoſuerit? 670

Anathema, vtrum idem ac excommunicatio? 808. ſq.

Angeli, quid illis tribuerit Simon? 339. ſq. eos religioſe colendos eſſe, Simon adſeruit. 740. ſ. Deum eos ex materia ſibi coexiſtente creaſſe, a Simone adſeritur. 358. mali, ex Simonis mente mundi creatores. 358. iis cultum religioſum tribuerunt Cerinthiani. 452. eorum cultus in ſynodo Laodicena interdictus. 453. vtrum mediatores dicendi? 458. ſqq. eorum ordines, vtrum ex Col. I. 16. probari queant? 470. vtrum hoc nomine presbyteri adpellati? 744. ſqq.

Angelicae reuelationes, a Cerinthianis iactatae. 462.

Ἀντιλήψεις, quid Paulo? 626. ſq.

Antiochena eccleſia, omni virtutum genere abundans. 783

Antiocheni, num compromiſerint in eccleſiae Hieroſolymitanae ſententiam? 187

Antiochia, num ibi Cerinthus motus excitauerit? 196. ibi neceſſitas legis adſerta. 199

Antiſthenes, pro monacho habitus. 776

Apocrypha apoſtolorum. 674

Apollo, eius eloquentia. 796. ſq. eius adſeclae. 796

Apoſtoli, eorum controuerſiae cum gentilibus atque iudaeis. 4. ſqq. quomodo a nonnullis digeſtae. 5. vnde argumenta pro veritate religionis chriſtianae deſumſerint? 10. cur ethnicis idololatriam exprobrarint? 11. vnde argumenta contra idololatriam deſumſerint? 17. qua ratione philoſophis obuiam iuerint? 47. ſq. cum illis Iudaei in quibusdam conſenſere. 55. ſq. eorum ſententia de regno Chriſti. 65. quomodo

do veritatem religionis chriſtianae ex vaticiniorum complemento demonſtrauerint? 69. ſqq. quomodo ex miraculis? 77. ſqq. quomodo ex Chriſti reſurrectione 94. ſqq. ex modo ſalutem conſequendi. 104. ſqq. cauſſas mortis Chriſti expoſuerunt. 89. ſqq. teſtes fuerunt reſurrectionis Chriſti. 98. ſqq. vtrum fuerint teſtes fide digni? 101. ſq. eorum doctrina, quem finem habuerit? 104. ſqq. ordinem ſalutis oſtenderunt. 109. ſ. eorum cum Iudaeis conuerſis controuerſiae 111. ſqq. eorum haeſitatio, de gentibus ad euangelii conſortium admittendis. 112. errori, de fide in nuda cognitione conſiſtente, reſiſtunt. 173. ſqq. qua methodo, controuerſias decidendi, vſi ſint? 185. ſqq. num plura Hieroſolymis concilia celebrauerint? 188. ſq. vtrum ſymbolum quoddam condiderint? 190. qua ratione dicantur epiſcopi? 231. ſqq. num reſpectum habuerint ad metropolin cuiusque prouinciae? 252. ſq. num Iudaeis quodammodo ceſſerint in decreto concilii Hieroſolymitani? 268. quare in quibusdam locis diutius commorati? 772. iis perperam liturgiae tribuuntur. 831. quanam conſecrationis formula in S. coena vſi? 832. eorum tempore haereſes ortae? 404. ſqq. vtrum imperium aliquod ſibi arrogarint? 619. ſq. fuerunt doctores eccleſiae extraordinarii. 624. iis fuere charismata conceſſa. 626. vtrum etiam prophetae dici queant? 633. fuerunt doctores eccleſiae apoſtolicae proprii. 639.

Apoſtoli, primi ordinis, quinam ſint? 641. ſecundi ordinis, quinam ſint? 641 eorum officium 642. ſqq. eorum teſtimonium de Chriſto. 643. vtrum praerogatiuam prae aliis doctoribus habuerint? 644. quaenam illa fuerit? 644. ſqq. qua ratione illis poteſtas iudicialis & legislatoria tribui queat? 647. eorum ſeſſio ſuper duodecim thronis. 648. num leges condiderint? 648. vtrum fuerint infallibiles? 645. 650. ſqq. erant doctores vniuerſales. 642. quomodo differant ab epiſcopis? 656. an & a quo baptizati? 659. ſqq. vtrum in coniugio vixerint? 662. ſqq. eorum numerus a Chriſto fuit determinatus. 665. ſqq. cur eorum duodecim a Chriſto electi? 666. vtrum fuerint aequales dignitate & officio? 690. ſqq. eorum nonnullis quae tribuenda praerogatiua? 691. quare diaconi dicti? 749. vtrum metropolitanos inſtituerint? 771. ad vitae ſanctae ſtudium chriſtianos ſerio perduxerunt. 782. ſqq. eorum poteſtas flagitioſos caſtigandi. 802. vtrum veſtes ſacerdotales inſtituerint? 812. quomodo baptiſmum peregerint? 825. qua ratione ſacram coenam adminiſtrauerint? 831. ſqq.

Apoſtolica eccleſia, vtrum in ea fuerint metropolitani? 770. vtrum archidiaconi? 774. an ſubdiaconi? 773. an monachi? 776. vitae ſanctitate fuit conſpicua. 781. vtrum in illa hypocritae? 788. illius ſchismata. 792. ſqq. quinam in ea ritus obſeruati? 809. ſqq.

Apoſtolicae eccleſiae ſtatus, qua ratione conſiderari queat? 4. quid in eo praecipue conſiderandum? 4.

Apoſtolici canones, vtrum ab apoſtolis fuerint confecti? 189. ſq.

Apoſtolicum ſymbolum, vtrum apoſtolis debeat originem? 189. ſq.

Apoſtolus, vnde vocis deriuanda ſignificatio? 639. ſq. eſt nomen officii. 640. hoc nomine Chriſtus a Paulo inſignitur. 640. quinam hoc nomine deſignentur? 640. ſq. vtrum ſimul epiſcopus eſſe queat? 656. ſq.

Ara ignoti dei, Athenienſium. 27. num Athenis fuerit? 27. num vna plures fuerint? 27.

Aratus, num eius verba Paulus adlegauerit? 36.

Archidiaconi, vtrum fuerint in eccleſia apoſtolica? 774

Argumenta pro veritate religionis chriſtianae, vbi in ſcriptura reperiantur? 9. quinam collegerint? 9. ſ.

Athei, quomodo contra illos veritas religionis chriſtianae demonſtranda? 77. quomodo contra illos miraculorum Chriſti veritas euincenda. 87. ſq.

Athenienſes, vtrum Paulus eorum beneuolentiam captare voluerit? 26. qua ratione a Paulo ad Dei cognitionem perducti? 27. vnde ad eos adpellatio ignoti Dei peruenerit? 28. ſq. a Paulo idololatriae conuicti. 38. ſq. vtrum ad eorum mores Paulus reſpexerit? 45. num iis Chriſtus a Paulo ſit adnunciatus? 46

Azymi panes Ebionitarum. 514

Baby-

B.

Babyloniae primus epiſcopus, quisnam fuerit? 675
Baptismus apoſtolorum. 659. ſqq.
Baptismus, qua ratione in eccleſia apoſtolica peractus? 825. pro mortuis quid? 826
Barieſu, eius delineatio. 49. fuit hoſtis chriſtianae religionis. 49.
Baſilides, quid de Chriſto docuerit? 341.555.560
Baſilidiani, vtrum Paulus ad eos reſpexerit? 555
Bileam, cum illo comparantur pſeudo-prophetae. 126
Bona opera, vtrum a fide ſeparanda? 170

C.

Caerimoniae apoſtolicae eccleſiae, quomodo comparatae? 810
Canones apoſtolici, vtrum ab apoſtolis confecti? 189
Cantus, in conuentibus ſacris apoſtolorum tempore adhibiti. 824
Carpocratiani, vtrum ab illis originem traxerint Gnoſtici? 574
Celſus, miracula Chriſti negare non audet. 87
Cerdon, duplex principium adſerit. 564. vnde hunc errorem acceperit? 327
Cerdoniani, duo rerum principia ſtatuerunt. 564 Chriſti humanitatem negarunt. 564
Cerinthiani, quales fuerint? 354 num haeretici? 407. eorum auctor? 408. eorum haereſis. 408.419. vbi excitata? 408. vnde originem traxerit? ibid. etiam dicti Merinthiani. 408. vtrum eis Ioannes euangelium ſuum oppoſuerit? 409.

Cerinthiani, vtrum inter Gnoſticos referendi? 417. ſq. qua ratione Ioannes illis doctrinam ſuam oppoſuerit? 437. ſq. angelis cultum religioſum tribuebant. 452. angelicas reuelationes iactabant. 462. eorum characteres. 462. cum iis in quibusdam conſenſere Ebionitae. 487. ſq.

Cerinthus, qua ratione gentes ad euangelii conſortium admiſerit? 113. neceſſitatem legis Moſaicae propugnauit. 113. 462. vtrum Antiochiae turbas excitauerit? 196. vtrum Merinthus fuerit dictus? 408. eius errores. 409 ſqq. Chriſti diuinitatem in dubium vocauit. 409. ſq. vtrum ei Ioannes euangelium ſuum oppoſuerit? 409. ſqq. 419. ſq. eius dogmata de Deo & Chriſto. 422. ſqq. illius chiliasmus. 447 philoſophiam cum iudaismo coniunxit. 465 qualem philoſophiam ſit profeſſus? 465. ſq.

Characteres pſeud-apoſtolorum. 123. ſqq.

Charismata, probe ſunt diſcernenda ab officiis. 622. qualia fuerint in eccleſia apoſtolica? 626. quinam illis gauiſi ſint? 626. fuere eccleſiae apoſtolicae propria. 626.

χειροτονεῖν, quid deſignet? 728

χειροτονία & χειροθεσία num idem? 729

Chiliasmus, a Cerintho adſertus. 447. ab Ebionitis defenſus. 514. vtrum Patres eum fouerint? 451. qualis ab Irenaeo adſertus? 451.

Chorepiſcopi, vtrum cum LXX. diſcipulis Chriſti comparandi? 684. ſqq. quinam illi ſint? 686

Chorepi-

Chorepiſcopi, num pro epiſcopis habendi? 686. quotuplices in veteri eccleſia fuerint? 686

Chriſtianae religionis veritas, contra quos apoſtolis fuerit demonſtranda? 4. ſqq. quomodo ab apoſtolis fuerit demonſtrata? 8. ſqq. ex vaticiniorum complemento 69. ſqq. quinam hac ratione eam demonſtrauerint? 76. ex miraculis comprobata. 84. ſqq. quinam inde eam probauerint? 85. ſq. ex paſſionis & mortis Chriſti praedictionibus 92. ſqq. ex reſurrectione Chriſti 94. ex modo conſequendi ſalutem. 105

Chriſtiani, illorum quinam fuerint apoſtolorum aduerſarii? 5. num apoſtolorum tempore templa habuerint? 815. ſq. vbi conuentus ſacros inſtituerint? ibid. num aliptae dicti? 836. num Ebionitarum nomine veniant 499. quinam hoc nomine in apoſtolica eccleſia deſignati? 612

Chriſtianismus, vtrum cum iudaismo coniungendus ſit? 5

Chriſtus, num Athenienſibus a Paulo adnuntiatus? 46. illius vnctio quid denotet? 80. ſq. eius miracula hominibus benefica. 82. maior propheta fuit reliquis prophetis. 83. ſq. eius miracula, vtrum negari queant? 86. ſq. eius mors, quomodo contigerit? 89. ſqq. qua ratione Deo adſcribenda? 91. ſqq. quare poſt reſurrectionem ſummis ſacerdotibus non adparuerit? 100. ſq. eum verum hominem fuiſſe, quis negauerit? 341.

Chriſtus,

Chriſtus, de eo quid Baſilides docuerit? 341. eum a Ieſu diſtinxerunt Nicolaitae & Cerinthiani. 367. ſq. eum impaſſibilem Nicolaitae adſerunt. 400. eius diuinitas, a Cerintho in dubium vocata. 409. ſq. item a Crellio negata. 422. ſqq. ab Ebionaeis negata. 489. de ea quid Nazaraei ſenſerint? 529. 531. quid Cerintho denotet? 423. ſqq. 437. eius humanitas, a quibusnam ſit negata? 550. ſqq. 558. ſqq. 564. 565. quare fuerit negata? 562. ſq. eius conceptio ex ſpiritu ſancto, vtrum pars publicae apoſtolorum doctrinae? 503. 508. ſqq. cur duodecim apoſtolos elegerit? 666. ſqq. eius cognati, vtrum in collegio apoſtolorum primum habuerint locum. 695. vtrum metropoliticam dignitatem inſtituerit? 770

Circumciſio, quanti a Iudaeis aeſtimata? 131. illius origo, vnde deriuanda? 198. qua ratione ritus Moſis dicatur? 198. eius neceſſitas a quibusdam adſerta. 199. ſq.

Cleanthes, eius verba num Paulus adlegauerit? 37

Clerici, an apoſtolorum tempore noti? 607. ſq. eorum adpellatio, vtrum in ſcriptura ſacra inuenienda? 608. vtrum ἐξοχὴν quandam denotet? 611

Coena ſacra, quomodo ab apoſtolis adminiſtrata? 831. ſqq.

Cognati Chriſti, vtrum in collegio apoſtolorum primum locum habuerint? 695

Coloſſenſes, eorum idololatriam quis deſcripſerit? 12. ſq. eorum ſtudium virtutis. 786

Conceptio Chriſti ex ſpiritu ſancto, vtrum pars publicae apoſtolorum doctrinae? 503. 508. ſqq.

Concilia,

Concilia, qua ratione inſtituenda? 186. eorum vſus. 186. eorum origo, vnde repetenda? 186. ſq. num per modum imperii agere queant? 187. quot ab euangeliſtis ex Baronii mente deſcribantur? 188. vtrum plura ab apoſtolis Hieroſolymis fuerint celebrata? 188. ſq. quid per illa intelligatur? 189

Concilium, vtrum fuerit ille Mariae, Eliſabethae & Zachariae conuentus? 188

Concilium Hieroſolymitanum, eius occaſio. 113. 194. ſq. quid in illo decretum ſit? 113. ſq. in eius decreto vtrum omnes adquieuerint? 114. 294. ſq. vtrum maior illius ſit auctoritas, quam aliorum? 187. num fuerit primum? 188. quando fuerit celebratum? 191. ſq. vtrum Ioannes eidem interfuerit? 211. vtrum presbyteri illi interfuerint? 208. quis in eo definitiuam ſententiam protulerit? 316. ſq. eius decretum, a quo conditum? 247. ſq. quae illius occaſio? 253. quae ratio? 257. ſqq. quaenam ſint partes? 269. ſqq.

Conciones, qua ratione in prima eccleſia inſtitutae? 820. erant diuerſae a noſtris. 821. ſq.

Coniugium, apoſtolorum. 662

Conſecratio ſacrae coenae, qua ratione ab apoſtolis peracta? 832

Controuerſia, quaenam apoſtolorum aetate primaria? 5 de Ieſu Nazaraeno. 5. de fide in Chriſtum. 5. de iuſtitia & ſalute aeterna. 5. de iudaiſmi cum chriſtianiſmo coniunctione. 5. 7.

Controuerſia, de gentium ad euangelii conſortium admiſſione. 6. de legitimis Abrahami filiis. 6. de reſurrectione mortuorum. 7. de fide bonis operibus vacua 7. de obſeruantia legis moſaicae 194. ſq. cui rei occaſionem dederit? ibid.

Controuerſiae, apoſtolorum aetate erant diuerſae. 4. ſqq. quomodo a nonnullis digeſtae? 5. quot apoſtolorum tempore ortae? 5. ſqq. qua apoſtoli habuerint cum iudaeis conuerſis? 111. ſqq. qua methodo, eas decidendi apoſtoli vſi? 185. ſqq.

Conuentus, Mariae, Eliſabethae & Zachariae num pro concilio habendus? 188 ſacri chriſtianorum tempore apoſtolorum, vbi inſtituti? 816. qua ratione fuerint inſtituti? 810. ſqq.

Conuerſio iudaeorum, vtrum ſperanda? 119

Corinthii, illorum idololatriam quis deſcripſerit? 12. ſq. eorum corrupti mores. 14. eorum nonnulli reſurrectionem mortuorum negant. 298. eorum ſtudium virtutis. 784

Cornelius, num primus ex ethnicis chriſtianam fidem ſit amplexus? 236

Criterium verae religionis. 105

Crucifixio Chriſti, cur Iudaeis in offenſionem ceſſerit? 89. num Deo adſcribenda? 91

Cultus diuinus, qua ratione in eccleſia apoſtolica peractus? 820 *religioſus* angelis a Cerinthianis exhibitus. 452. angelorum a ſynodo Laodicena interdictus. 453

D.

Daemones, ex gentilium opinione ſanguine veſcuntur. 275
Dauidis tabernaculum, act. XV. 16. quid? 237. ſq.
Decretum concilii Hieroſolymitani. 114. vtrum omnes in eo adquieuerint? 114. 294. ſq. a quo fuerit conditum? 247. ſq. vtrum etiam laici illud condiderint? 247. vtrum Maria? 247. quaenam eius fuerit occaſio? 253. quaenam ſit eius ratio. 257. ſqq. num ea ex praeceptis Noachidicis repetenda? 257. quaenam ſit ratio ex Spenceri ſententia. 265. ſq. quaenam verior ſit ratio? 266. ſqq. eius partes ſingulae explicatae. 269. ſqq. vtrum nos hodienum obliget? 283. ſeqq. num lex ſit? 649
Dei ignoti, adpellatio, vnde ad Athenienſes peruenerit? 28. ſq. ara, apud Athenienſes num fuerit? 27. num plures huiusmodi arae fuerint? 27. ſq.
Demas, primae eccleſiae haereticus. 310 quid docuerit? 310. variae de illo ſententiae. 312. apoſtatis adnumerandus. 312. vtrum reſipuerit? 312. ſq.
Demonſtratio veritatis religionis chriſtianae, ab apoſtolis ſuſcepta. 8. ſqq. qua ratione ſuſcepta? vid. chriſtianae religionis veritas.
Deus, illius vnitatem vnde Paulus gentilibus probauerit? 17. eius character. 30. quomodo palpari poſſit? 34. ſqq. qualem Hobbeſius & Spinoza adſeruerint? 36. eius gratia vniuerſalis adſerta. 42. ſq.

Deus

Deus, eum non eſſe peccati auctorem, euincitur. 91. qua ratione ei mors Chriſti adſcribenda? 91. ſq. vtrum a Simone mago pro cauſſa peccati habitus? 329. ſq. 358. ex Simonis magi mente angelos ex materia ſibi coexiſtente creauit. 358. ſq.

Diaboli abrenunciatio, in baptiſmi adminiſtratione quando adhibita? 830.

Diaconi, in eccleſia Hieroſolymitana conſtituti. 748. ſqq. quare inſtituti? 627. eorum officium. 748. 758. ſqq. quinam dicerentur? 749. ſq. eorum inſtitutio. 751. ſq. eorum electio. 755. ſq. cur ſeptem ab apoſtolis conſtituti? 757. vtrum docendi facultas iis fuerit conceſſa? 759. ſq. quotuplices fuerint? 761. vtrum munus illorum ordinarium, an extraordinarium fuerit? 763. vtrum a Presbyteris diſtincti? 765

Diaconiſſae, in eccleſia apoſtolica conſtitutae. 768. earum munus. 769

Dies, eorum diſcrimen a nonnullis conuerſis obſeruatum. 115

Dies Dominica, quare & quando celebrari coepta? 817

Dignitas metropolitica, vtrum a Chriſto inſtituta? 770

Δικαιοσύνη, quid act. XVII. 31. denotet? 41

Δικαιοῦσθαι, quid? 167

Diotrephes, quisnam fuerit? 314. ſqq. vtrum epiſcopatum ambierit? 315. ſq.

Directio eccleſiarum, penes quem fuerit tempore apoſtolorum? 617. vtrum cum officio apoſtolico coniuncta fuerit? 643

Diſcipuli LXX. a Chriſto conſtituti. 683. vtrum eorum plures fuerint? 683. quodnam fuerit illorum officium? 683. fuerunt apoſtoli ſecundarii. 684. ad quid Chriſtus eorum inſtitutione reſpexerit? 684. vtrum cum illis chorepiſcopi comparandi? 684

Diſcrimen, vtrum tempore apoſtolorum fuerit inter epiſcopos & presbyteros? 209. vtrum aliquod fuerit inter apoſtolos? 690. inter presbyteros & epiſcopos, quando ortum? 736. ſqq. vtrum ſit iuris diuini? 736. 741

Diſtinctio inter clericos & laicos, quando orta? 607. ſqq. vtrum apoſtolorum tempore nota? 611. eius abuſus in eccleſia Romana. 611. vtrum in proteſtantium eccleſiis retinenda? 611. ſq.

Diuinitas Chriſti, a Cerintho negatur. 409. a Crellio. 422. ſqq. ab Ebionitis. 489. de ea quid ſenſerint Nazaraei? 529. 531

Docentes, quomodo in eccleſia apoſtolica fuerint adpellati? 607. quaenam iis cura in eccleſia incumbat? 607. vtrum habeant quamdam ἐξοχὴν? 624. illorum vtilitas & neceſſitas. 624.

Docetae, Ieſum in carne veniſſe, negarunt. 381. a Ioanne fuerunt refutati. 444. etiam Phantaſiaſtae ſunt dicti. 550. 558. item Marcianitae. 558 iis ſeſe Ioannes oppoſuit. 550. ſqq. eorum error, vnde ortus? 554. 558. 562. vtrum Paulus ad eos reſpexerit? 554. ſq.

Docetae,

Docetae, quinam ita vocati? 557. humanitatem Chriſti negarunt. 557. ſqq. quis eorum anteſignanus? 563. 558

Doctores eccleſiae, quinam extraordinarii? 624. quinam ordinarii. 625. ſq. quare eos Paulus a Paſtoribus diſcreuerit? 629. vniuerſales vtrum apoſtoli fuerint? 653. ſqq. eorum officia praecipua. 758

Doctrina apoſtolica, ea in conſideratione eccleſiae apoſtolicae potiſſimum eſt attendenda. 4. quodnam illius ſit praecipuum caput? 24. quem habuerit finem? 104. ſqq.

Dominica dies, quare & quando celebrari coepta? 817

Doſitheus haereticus, Simonis magi praeceptor. 317

Doxologiae formula, a quo tradita? 823

E.

Ebion, vtrum exſtiterit? 491. ſqq.

Ebionitae, eorum cum Cerinthianis conſenſus. 488. & ab ipſis diſſenſus. 526. quare Hieroſolymam adorarint? 489. eorum dogmata. 489. vnde nomen ſint ſortiti? 491. ſqq. vtrum illorum nomine Chriſtiani veniant? 499. vtrum fuerint haeretici? 499. ſqq. vtrum pro veris chriſtianis habendi? 500. ſqq. 512. ſqq. vtrum cum Nazaraeis vnam ſectam conſtituant? 500. ſ. eorum error, vtrum in eccleſia apoſtolica fuerit toleratus? 502. ſq. vtrum euangelium ebraeum ſecundum Matthaeum habuerint? 502. 507. vtrum illud corruperint? 537. ſqq vtrum in eccleſia tolerati ſint? 502. 506. ſ. 510. chiliaſmum fouerunt. 514. ſqq. eorum panes azymi. 514. ſq.

Ebionitae, vtrum illis Ioannes euangelium ſuum oppoſuerit? 518. ſqq. prophetas veteris teſtamenti reiecerunt. 537. 539. eorum euangelium, vtrum diuerſum ab euangelio Matthaei? 541

Ebraeae gentis praerogatiua, a conuerſis Iudaeis adſerta. 117. ſq. ab ethnicis male lata fuit. 117. quid Paulus de ea ſenſerit? 118

Ebraeorum ſtudium virtutis. 787

Eccleſia, quotuplex in illa ſit ordo? 607. quis illius finis? 612. vtrum ad illam imperium requiratur? 613. ſqq. ad eius vnitatem externam, quid requiratur? 617. num inſtar rei publicae concipienda? 618. quaenam forma regiminis in ea obtineat? 618. vtrum in eius conſtitutione templi hieroſolymitani, ſynedrii, ſynagogae iudaicae imago conſpiciatur? 620. ſq. chriſtiana, quid? 605. ſq. Hieroſolymitana, qua ratione ſanctitatem excoluerit? 782. ſq. it. Antiochena. 783. it. Corinthiaca. 784. it. Galatica. 785. it. Epheſina. 785. it. Philippenſis. 786. it. Coloſſenſis ſanctitatem colens. 786. it. theſſalonicenſis. 786. it. ebraea. 787

Eccleſia apoſtolica, vtrum in ea metropolitani fuerint? 770. vtrum in ea fuerint archidiaconi? 774. vtrum in ea fuerint ſubdiaconi? 773. vtrum in ea fuerint monachi? 776. ſq. fuit conſpicua vitae ſanctitate. 781. ſqq. eius hierarchia. 505. ſqq. naeuorum non fuit expers. 788

Eccleſiae chriſtianae ſtatus, qua ratione conſiderari queat? 4. quid in eo praecipue ſit conſiderandum? 4

Eccleſiae particulares, quomodo conſiderandae? 617
Eccleſiarum, ad quos Paulus ſcripſit, gentilismus, quare ſcrutandus? 12
Electio diaconorum quomodo ſuſcepta? 755 epiſcoporum, quando introducta? 738
Eleemoſynae, qualis iis vis a Iudaeis tributa? 131
Emanationes diuinae, Gnoſticis vſitatae. 581. ſqq. earum origo vnde deriuanda? 584
Ephcſina eccleſia, eius ſtudium ſanctitatis. 785
Epheſiorum, idololatria, a quo deſcripta? 12. corruptiſſimi mores. 14
Epicuraei, eorum ſententia de prouidentia Dei. 34
Epimenides, quales ipſius iuſſu Athenis arae exſtructae? 29
Epiſcopatus, vtrum cum apoſtolatu conſiſtere queat? 656. ſqq.
Epiſcopi in futuros vſus, vtrum ab apoſtolis fuerint ordinati? 209
Epiſcopi, vtrum apoſtolorum tempore a presbyteris diſtincti? 722. 732. eorum origo. 736. ſq. eorum ſucceſſio. 737. ſq. eorum electio, quando introducta? 738
Epiſcopus, quomodo differat ab apoſtolo? 656. vtrum Petrus Romae fuerit? 712. ſqq.
Epiſtola Iacobi, vtrum Simonianis oppoſita? 176
Epiſtolae Ioannis apocalypticae, quomodo intelligendae? 391. vtrum typus rerum futurarum? 391. ſq.
Error Iudaeorum, de regno Meſſiae. 65. it. de legis neceſſitate ad ſalutem. 66. 113. it. de praerogatiua gentis ebraeae. 117. ſq. hodiernorum capitalis, quisnam ille ſit? 132

Error, de obſeruantia legis,a quibusnam adſertus? 113. 199. 294. 462. ſq. 481. 489. 534. ſq. ab apoſtolis ſaepiſſime fuit refutatus. 535. de duplici principio & negata Chriſti humanitate, quomodo cohaereant. 566. ſq.

Errores, Docetarum. 555. it. Simonis magi 317. ſqq. 558. it. Saturnini 559. it. Valentinianorum. 560. it. Secundianorum. 561. it. Marcitarum. 561. it. Ebionitarum. 489. 514. ſqq. it. Cerinthianorum. 407. it. Nicolaitarum. 365. it. Manichaeorum. 565. ſq. *iudaeorum conuerſorum & ethnicorum*, de iuſtificatione hominis coram Deo. 130. ſqq. a Paulo deſtructi. 134. ſqq.

Errori, de fide in ſola cognitione conſiſtente, apoſtoli ſe oppoſuerunt. 173. ſqq.

Eſſaei, pro monachis habiti. 776

Eſus ſanguinis, interdictus. 261. ſq. 274. ſqq. vtrum hodienum interdictus? 283. ſqq. quinam eum adhuc interdictum cenſeant? 287

Ethnici, nondum conuerſi, apoſtolorum aduerſarii. 5. cur apoſtoli iis idololatriam exprobrarint? 11. ebraeae gentis praerogatiuam male ferunt. 117. ſq. ſe iudaeis praeferunt. 118. num quid de iuſtificatione cognouerint? 138. ſq. eorum errores de iuſtificatione a Paulo refutati. 139. ſq. 144. ſqq. eorum poenitentia, in quo conſtiterit? 140. qualem legem obſeruauerint? 149. ſq.

Euangelia, cur non plura, nec pauciora, quam quatuor? 690

Euangeliſtae, quinam per illos intelligantur? 688. ſqq. quinam fuerint? 688

Euan-

Euangelium, vtrum gentes ad illius conſortium admittendae? 6. qua ratione a nonnullis ad illud ad miſſae? 6.113. num leges in ſe contineat? 160. ſq. Ioannis, cui ſit oppoſitum? 409. ſqq. 419. ſqq. vtrum Ebionitis ſit oppoſitum? 518. ſqq. ſecundum Matthaeum, vtrum habuerint Ebionitae. 502. 507. vtrum Nazaraei habuerint? 537. ſqq. 539. & quidem authenticum? 542. vtrum illud Nazaraeorum euangelium diuerſum fuerit ab euangelio Matthaei? 540. vtrum Ebionitarum euangelium diuerſum fuerit ab euangelio Matthaei? 541. Barnabae. 570

Euchariſtia, qua occaſione in ea panis fermentatus fuerit adhibitus? 514. ſq.

Excommunicatio eccleſiaſtica, vtrum ſit poena ciuilis? 616

Excommunicatio, in eccleſia apoſtolica vſitata. 803. ſqq. vnde habeat originem? 804. ſq. Iudaeorum, quando orta? 803. ſq. apud ethnicos quoque in vſu fuit. 805

Externa eccleſiae vnitas, quid ad eam requiratur? 617

Extremae vnctionis ſacramentum, num Iac. V. 24. inueniendum? 837

F.

Fatalis neceſſitas, a quonam adſerta? 362

Fatum, Phariſaei defendunt. 361

Felicitas poſt hanc vitam, de ea controuerſia orta. 5 qua ratione obtinenda, nonnulli diſputarunt. 5

Fermentatus panis, qua occaſione in euchariſtia adhibitus? 514. ſq.

Feſtum paſchatos, quando celebrari coeptum? 818 *pentecoſtes*, vtrum in eccleſia apoſtolica fuerit celebratum? 819

Fides, in Chriſtum, de ea apoſtolorum tempore controuerſia primaria. 5. quae bonis operibus vacua, de ea controuerſia. 7. quid Paulo denotet? 156. ſqq. 161. ſ. iuſtificans, quid? 157. qualis in iuſtificatione requiratur? 157. ſq. illius lex quid? 161. ſq. vtrum pro doctrina fidei accipiatur? 161. ſqq. vtrum a bonis operibus ſeparanda? 170

Finis doctrinae apoſtolicae, qualis? 104. ſqq.

Forma regiminis, quaenam in eccleſia obtineat? 618

Formula, conſecrationis in ſacra coena, quanam apoſtoli vſi? 832. doxologiae, a quo tradita? 823

Formulae precum, vtrum in eccleſia apoſtolica vſitatae? 823. quando praeſcriptae? 823

G.

Galatarum ſtudium ſanctitatis. 785

Γενεαλογίαι, quid Paulo I. Tim. I. 4. denotent? 582. ſqq.

Gentes, vtrum ad euangelii conſortium admittendae, diſputatum fuit. 6. qua ratione a nonnullis ad illud euangelii conſortium admiſſae? 6. in earum admiſſione haeſitant apoſtoli. 112. vt ſuo more viuerent, qua ratione Deus permiſerit? 21

Gentiles, eorum mores corrupti. 13. ad eos Paulus in epiſtolis reſpicit. 13. vtrum illis poenitentia adnuntiata? 23. eorum luſtrationibus, quantum fuerit tributum? 140. eorum ſacrificia, quanti fuerint aeſtimata. 140. ſq. vnde originem traxerint? 141. eorum ſacrificia humana. 142. qua ratione iuſtificationem quaeſiuerint? 144. quomodo a Paulo confutati ſint? 144. ſqq. *Gen-*

Gentiliſmus eccleſiarum, *ad quas Paulus ſcripſit*, quare ſcrutandus? 12

Gentis ebraeae praerogatiua, a conuerſis iudaeis propugnata. 117. ſq. ab ethnicis male fuit lata. 117. de illa quid Paulus ſenſerit? 118

Γνῶσις ψευδώνυμος, quid denotet? 343. ſqq.

Gnoſtici, vtrum illis Simoniani adnumerandi? 171. eis apoſtoli ſeſe oppoſuerunt. 173. ſqq. vtrum Iacobus ſe iis oppoſuerit? 177. eorum theologia, vnde promanarit? 321. in quo praecipue conſtiterit? 321. eorum placita, num ex kabbala deriuanda? 323. quinam fuerint? 344. ſq. eorum nomen, quando ortum? 344. ſq. 349. ſq. vtrum in eorum numerum Cerinthiani referendi? 417. quinam hoc nomine indigitentur? 571. eorum origo. 571. ſqq. 576. eorum variae ſectae. 577. ſqq. eorum dogmata. 580. ſqq. quotuplices fuerint? 591. ſqq.

Gratia Dei vniuerſalis, adſerta. 43

H.

Haereſes, apoſtolorum tempore, vtrum ortae? 404. ſqq.

Haereſis, Cerdonianorum. 564. ſqq. Cerinthi. 407. ſqq. Docetarum. 550. ſqq. Ebionitarum. 489. ſqq. Gnoſticorum. 321. ſqq. Marcitarum. 561. ſqq. Nicolaitarum. 365. ſeqq. Saturnini. 559. Secundianorum. 561. Simonis & Simonianorum. 317. ſqq. Valentinianorum. 560. cuiusnam Hieronymus a Medina accuſatus? 740

Haeretici, vtrum pſeud-apoſtolorum nomine veniant? 119. ſqq. in ſcriptura ſacra commemorati. 297

Helena, Simonis magi ſocia, quid de ea Simon adſeruerit? 330. ſqq. quid per eam indigitetur? 331. ſqq.

Hermogenes, haereticus, in ſcriptura commemoratus. 308. quid docuerit? 308. vtrum a fide defecerit? 309. vtrum haereticis adnumerandus? 310

Herodes, qua ratione ad mortem Chriſti promouendam inductus? 94

Hierarchia, eccleſiae apoſtolicae. 605. ſqq. Romanae eccleſiae, vtrum praeſidium habeat in ſcriptura? 606. quid ſignificet? 622. vtrum vox haec retinenda? 622

Hieroſolymam adorarunt Ebionaei. 489

Hieroſolymitana eccleſia, eius ſtudium ſanctitatis. 783

Hieroſolymitanum concilium, illius occaſio. 113. 194. quid in illo ſancitum? 113. ſq. in illius decreto non omnes adquieuerunt. 114. vtrum illud omnium primum? 188. eius auctoritas, vtrum maior, quam aliorum conciliorum? 187. quando celebratum? 191.

Homines, qua ratione genus Dei? 38. de eorum origine, ineptas philoſophi fouerunt ſententias. 32

Homo, qua mentem, ſecundum Stoicos, eiusdem cum Deo eſt eſſentiae. 37

Hoſtes chriſtianae religionis praecipui fuere philoſophi? 46. ſ. *crucis Chriſti*, quinam ſint? 124. ſq.

Humanitas Chriſti, eam negarunt Docetae. 550. ſqq. Simon magus. 558. ſq. Saturninus. 559. Valentiniani. 560. ſq. Secundiani. 561. Marcitae ſ. Marcoſii. 561. Cerdoniani. 564. Marcionitae. 564. Manichaei.

chaei. 566. quae huius erroris cauſa. 562. ſqq.
Hymenaeus, haereticus in ſcriptura commemoratus. 297. ſq. qualem errorem fouerit? 298. ſqq. quisnam fuerit? 302
Hypocritae, vtrum in eccleſia apoſtolica fuerint? 788. ſqq.
Hypotheſes iudaeorum conuerſorum de iuſtificatione. 131. ſq.

I.

Iacobi, num tres fuerint? 227. ſq. 231
Iacobus, eius epiſtola, num Simonianis oppoſita? 176. 355. ſqq. vtrum ſe Gnoſticis oppoſuerit? 177. vtrum Paulo contradicat? 177. qua ratione eum cum Paulo conciliare ſtudeant Pontificii in articulo de iuſtificatione? 178. in concilio Hieroſolymitano ſententiam definitiuam protulit. 216. ſq. 242. quisnam ille fuerit? 226. ſqq. Alphaei filius, vtrum fuerit epiſcopus Hieroſolymitanus. 230. ſ. 658. ſ. vtrum inter eum & Petrum ſit pugna? 243. quo veſtimento ſit vſus? 813. ſq.
Idololatria, cur ethnicis exprobrata? 11. eam qui deſcripſerint? 11. 12. quibus argumentis eam apoſtoli confutauerint? 17. 38
Idolothyta, quid per ea deſignetur? 269. eorum varia genera. 269. ab iis cur abſtinere debuerint conuerſi? 269. a quibusnam fuerit abſtinendum? 270. ſq.
Ieiunia, qualis illis vis a iudaeis tributa fuerit? 131. ſq.
Ieſabel, quaenam Apoc. II. 20. commemoretur? 401. qua ratione alios ſeduxerit? 401. ſq.
Ieſus, Nazarenus, de eo tempore apoſtolorum erat controuerſia primaria. 5. gentilibus fuit adnuntiatus. 24. ſq. vtrum Athenienſibus

bus a Paulo fuerit adnuntiatus? 46. eum a Chriſto diſtinxerunt Nicolaitae & Cerinthiani. 383

Ignoti Dei adpellatio, vnde ad Athenienſes peruenerit. 28. ſq. *ara*, num Athenis fuerit. 27. vtrum plures vna fuerint. 27. ſq.

Immerſio baptismalis, in eccleſia apoſtolica fuit vſitata. 825. ſq.

Imperium, vtrum in ſocietate eccleſiae ſit neceſſarium? 613. ſqq. vtrum apoſtoli ſibi arrogarint? 619. ſq.

Impletio legis, qualis ad ſalutem requiratur? 155. ea, quae exacta eſt, ethnicis fuit ignota. 155

Impoſitio manuum, quando in baptismi adminiſtratione ſit adhibita? 830. cui competat? 726. vtrum ex mandato diuino adhibita? 731. vtrum ad miniſtrorum conſtitutionem ſit neceſſaria? 731. quare ab apoſtolis & veteribus chriſtianis ſit retenta? 731. quotuplex illa ſit? 731. ſq. iure in noſtris eccleſiis retinetur. 732

Infallibilitas, vtrum ea apoſtoli in docendo gauiſi ſint? 650. ſ.

Interpretatio ſcripturae, quaenam illius ſit regula? 631

Ioannes, vtrum concilio Hieroſolymitano interfuerit? 211. cui euangelium ſuum oppoſuerit? 409. ſqq. 419. ſq. qua ratione doctrinam ſuam Cerinthianis oppoſuerit? 437. ſeqq. illius euangelium, vtrum Ebionitis oppoſitum ſit? 518. ſqq. eius epiſtola prior, cuinam ſit oppoſita? 551. vtrum pontifex fuerit? 812. ſq.

Irenaeus, qualem chiliasmum adſeruerit? 451

Iſis, vtrum per Deum ignotum deſignata ſit? 29. eius

eius ſtatua. 29. eius ſacerdotes, pro monachis habiti. 776

Iudaei, nondum conuerſi, apoſtolorum fuerunt aduerſarii. 5. conuerſi, apoſtolorum aduerſarii. 5. vtrum iudaismum cum chriſtianismo coniungere debuerint, diſceptatum fuit. 7. in quibusdam cum apoſtolis conſenſerunt. 55. ſq. Meſſiam exſpectarunt. 56. ſqq. alium Meſſiam, quam eſſe debebat, ſibi finxerunt. 64. ſq. officium Meſſiae ſacerdotale omittunt. 64. qualem regem Meſſiam fore crediderint? 65. ex legis obſeruantia ſalutem ſibi pollicentur. 66 eorum corrupti mores. 67. vaticinia de Chriſto ad alios referunt. 72. vtrum miracula Chriſti negare queant? 86. ſq. conuerſi, eorum controuerſiae cum apoſtolis. 112. ſqq. eorum praeiudicia. 112. 117. ſqq. iis ethnici ſe praeferunt. 118. eorum conuerſio vtrum ſperanda? 119. iuſtificationem hominis coram Deo impugnant. 128. ſq. hodierni, eorum error capitalis quisnam ſit? 132. qualem legem obſeruauerint. 149. legis ſenſum ſpiritualem non intelligunt. 131. ſ. 154. eorum Kabbala corrupta, vnde orta? 466. ſ.

Iudaismus, vtrum cum chriſtianismo ſit coniungendus, de eo controuerſia orta. 5

Iulianus, miracula Chriſti negare non audet. 87.

Ius ſacrorum, penes quem ſit? 617

Iuſtificatio, per fidem, num in veteri teſtamento fuerit incognita? 107. ſ. eam iudaei per legem Moſaicam obtinere volunt. 109. hominis coram Deo, a quibusnam impugnata? 128. ſqq. a Paulo vindicata. 128. ſq. 134. ſqq.

ſqq. ex veteri teſtamento cognoſci potuit. 130. ab illa remouentur opera legis. 150. ſq. quid Paulus per eam intelligat? 165. ſqq. in qua ſignificatione in ſcriptura occurrat? 165. ſqq. Pauli de illa doctrina, a nonnullis perperam intellecta. 170. ſqq. vtrum de ea Paulus obſcure loquatur? 172. ſq.

Iuſtitia, de illius conſecutione in eccleſia apoſtolica diſceptatur. 5

K.

Kabbala, Iudaeorum corrupta, vnde orta? 466. ſq.

Καταβραβεύειν, quid? 481

Κλῆρος quid? 609. ſq. 615

L.

Laici, vtrum in concilio Hieroſolymitano vna cum reliquis decretum condiderint? 247. quaenam eorum partes in rebus eccleſiaſticis? 248. vtrum apoſtolorum tempore fuerint noti? 607. ſq.

Lectio Moſis in ſynagogis, quando orta? 245. ſqq. ſcripturae in eccleſia apoſtolica viſitata. 820

Lex, Moſaica, per illam iuſtificationem obtineri, putarunt iudaei. 109. illius neceſſitas a Cerintho & aliis adſerta. 113. 199. 294. 462. ſq. 481. 489. 534. eius ſenſum ſpiritualem iudaei non intelligunt. 131. ſq. 154. eius opera, quid Paulus per ea intelligat. 149. ſqq. ea a iuſtificatione remouentur. 150. ſq. qualem iudaei obſeruauerint? 149. qualem ethnici obſeruauerint? 149. ſq. eius impletio, qualis ad ſalutem requiratur? 155 vtrum eam quisquam implere queat? 155. vtrum euangelium eam in ſe contineat? 160. ſq. quare

re iugum dicatur? 222. ſq. fidei, quid? 161
Libertas, eius abuſus in eccleſia Corinthiaca. 791.
Libri, a Simone ſub Chriſti nomine ſcribuntur. 324
Lites, in eccleſia Corinthiaca ortae. 790
Liturgiae, vtrum apoſtolis, viris apoſtolicis, aliisque tribuendae? 831
Loca, eorum termini a Deo conſtituti. 34. in quibus eccleſia apoſtolica conuentus ſacros inſtituerit? 816
Lotiones, qua ratione a iudaeis ſuſceptae. 133
Luſtratio gentilium, ſanguinis effuſione facta. 140
Luſtrationes, qua ratione a iudaeis ſuſceptae? 133. gentilium, quantum illis tributum ſit? 140. de eis philoſophorum quaenam fuerit ſententia? 143
Lyſtrenſes, a Paulo erroris conuicti. 19

M.

Magia, a philoſophis inter artes licitas fuit relata. 47
Mali principium, a Simone mago adſertum. 360
Manichaei, duplex principium propugnant. 565. ſq. Chriſti humanitatem negant. 566
Manus, cur Paulo ab Anania impoſitae? 670
Manuum impoſitio, in baptismo, quando adhibita ſit? 830. cui competat? 726. vtrum ex mandato diuino fuerit adhibita? 731. vtrum ad miniſtrorum conſtitutionem fuerit neceſſaria? 731. quare ab apoſtolis & veteribus chriſtianis ſit retenta? 731. quotuplex fuerit? 731. ſq. iure in noſtris eccleſiis retinetur. 732
Marcianitae, quinam vocati ſint? 558
Marcion, eius dogmata. 564. mortuorum reſurrectionem negauit. 305

Marcionitae, duplex principium adſerunt. 565. ſq. Chriſti humanitatem negant. 564

Marcitae, etiam Marcoſii ſunt dicti. 561. Chriſti humanitatem negarunt. 561

Marcoſii, humanitatem Chriſti negant. 561. diſtinguendi ſunt a Marcianitis. 561

Marcus, qua occaſione euangelium ſuum ſcripſerit? 502. ſq. 508

Martyrium, vtrum Petrus Romae ſubierit? 711

Matrimonium, quinam prohibuerint? 484. ſq.

Matthaeus, qua occaſione euangelium ſuum ſcripſerit? 502. ſq. 507. illius euangelium, vtrum Nazaraei integrum ſeruarint? 540. vtrum authenticum apud Nazaraeos fuerit? 542. ſq. vtrum diuerſum ab euangelio Ebionitarum? 541

Menedemus, pro monacho fuit habitus. 776

Menſis miniſtrare, quid denotet? 753

Merinthus, vtrum Cerinthus ita fuerit adpellatus? 408

Meſſias, vtrum iudaei eum exſpectarint? 56. ſq. vnde ſpem de eius aduentu hauſerint? 63. quaenam de illo apoſtolis cum iudaeis fuerit controuerſia? 64. eum aliter, quam eſſe debebat, ſibi fingunt iudaei. 64. ſq. eius officium ſacerdotale a iudaeis fuit omiſſum. 64. a iudaeis propheta creditur. 64. eum iudaei vt regem ſibi ſiſtunt. 65

Μετεμψύχωσις, a Simone mago adſerta. 334. ſ.

Methodus apoſtolica, demonſtrandi veritatem religionis chriſtianae. 8. ſqq. ſpeciatim contra iudaeos. 54. ſqq.

Metropolitani, eorum ex Beueregii mente origo. 252. ſq. vtrum in eccleſia apoſtolica fuerint? 770. vtrum a Chriſto inſtituti? ibid. vtrum ab apoſtolis conſtituti? 771

Michael archangelus, ei oratoria fuere dicata. 455. 458
Millenarium regnum, a Cerintho adſertum. 447. vid. Chiliaſmus.
Miracula, quid ex illis cognoſci queat? 79. Chriſti, hominibus benefica. 82. Chriſti, vtrum negari queant a iudaeis & gentilibus? 86. ſq. veritatem religionis chriſtianae probant. 84. quinam ex illis probauerint verit. relig. chriſt. 85. ſq. vtrum ex alia, quam diuina virtute, edi queant? 87
Miſſa, vtrum in eccleſia apoſtolica fuerit vſitata? 810. ſq.
Mohammed, illius figmentum de Ieſu. 569
Monachi, vtrum in eccleſia apoſtolica fuerint? 776. ſq.
Monarchica regiminis eccleſiaſtici forma, a pontificiis defenſa. 618
Mores, Athenienſium, ad eos Paulus reſpexit. 45. Corinthiorum corrupti. 14. Epheſiorum corrupti. 13. ſq. gentilium corrupti. 13. ad eos Paulus in epiſtolis reſpicit. 13. iudaeorum corrupti. 67. Romanorum corrupti. 14. ſqq.
Mors Chriſti, quomodo contigerit? 89. ſq. in quantum Deo adſcribenda? 91. ſqq. qua ratione ab Herode & Pilato promota? 94.
Mortuorum reſurrectio, ab Hymenaeo & Phileto negatur. 298. ſqq. qua ratione ab illis explicetur? 299. ſq. vtrum eam negauerit Simon magus. 336. ſq.
Moſis lectio, in ſynagogis, quando orta? 245. ſq.
Mundus, ex Simonis mente a quo ſit creatus? 358. ſq.
Munera, a charismatibus in hierarchia eccleſiaſtica probe ſunt diſcernenda. 623

N.

Nacui apoſtolorum. 789. ſqq. eccleſiae apoſtolicae. 788. ſqq.

Nazaraei, vtrum cum Ebionitis vnam ſectam conſtituant? 500. 528. vtrum cum Ebionitis conſenſerint? 528. ſqq. vtrum cum Turcis conueniant? 528. ſqq. quid de Chriſti diuinitate ſenſerint? 529. 531. vtrum fuerint veri chriſtiani? 530. eorum origo. 536. ſqq. 543. ſqq. vtrum euangelium Matthaei integrum ſeruauerint? 537. 540. vtrum apud eos fuerit authenticum Matthaei euangelium? 540. ita dicti ſunt primi chriſtiani. 546. qua de cauſſa ita ſint nominati? ibid. quinam praecipue ita dicti? 546. ſ. quid docuerint? 532. 547. vtrum fuerint haeretici? 547. ſqq. eorum euangelium ab Origine fuit vſurpatum. 549. pro monachis fuerunt habiti. 776

Neceſſitas fatalis, a quonam fuerit adſerta? 362. ſ.

Neceſſitas legis Moſaicae, a quibusnam adſerta? 113. 199. 294. 462. ſq. 481. 489. 534

Nicolaitae, vtrum 1. Tim. VI. 20. ſubintelligantur? 346. in ſ. ſcriptura commemorati. 365. eorum origo, vnde deriuanda? 366. ſqq. 405. ſqq. idem, quod Cerinthus, de Deo & Chriſto docuerunt. 367. 383. vtrum exſtiterint? 372. 387. 390. ſqq. eorum nomen, vtrum myſtice adhibeatur? 373. ſqq. 386. ſqq. 390. vtrum in haereticorum numerum referendi? 377. 397. ſqq. 402. ſqq. de iis multa παράδοξα profert Crellius. 378. ſq. eorum opera, quid denotent? 382. 386. quid de Chriſto docuerint? 383. ſqq. vnde nomen acceperint? 384. 390. vtrum ab illis deſcenderint Gnoſtici? 575

Nicolaus, qua ratione, carne eſſe abutendum, dixerit? 368. vtrum auctor ſectae Nicolaitarum? 367. ſqq. eius nomen, quid deſignet? 372. 392

Noachidica praecepta. 258. ſq. eorum ſumma, vtrum in decreto concilii Hieroſolymitani contineatur? 257. ſqq.

Norma interpretationis ſcripturae, quaenam illa ſit? 631

Numerus apoſtolorum duodenarius, a Chriſto fuit determinatus. 665. ſqq. cur Chriſto hicce numerus placuerit? 666. ſqq. vtrum ab Ezechiele fuerit ſignificatus? 666

O.

Oblatio euchariſtica, eius origo. 836

Obſeruantia legis, in eccleſia apoſtolica a quibusnam adſerta? 113. 199. 294. 462. ſq. 481. 489. 534

Obſeſſi, cur a Chriſto liberati? 82

Officia, in hierarchia eccleſiae apoſtolicae probe ſunt diſcernenda a charismatibus. 623. ſq. doctorum eccleſiaſticorum praecipua. 758

Officium apoſtolorum, in quonam conſtiterit? 642 ſqq. *Meſſiae ſacerdotale*, a iudaeis fuit omiſſum. 64

Opera bona, vtrum a fide ſeparanda? 170. a Simone mago negantur. 356

Opera fidem antecedentia, vtrum Paulus ſolum in iuſtificationis negotio remoueat? 151

Opera legis, quid Paulus per ea intelligat? 149. ſqq. a iuſtificatione remouentur. 150. quid per ea intelligat Limborchius? 153. vtrum in iuſtificatione in cenſum veniant? 159. ſqq.

Opera Nicolaitarum, quid denotent? 282. 386

Opinio de Meſſia venturo, vnde originem traxerit? 59.

59. vtrum ambiguo vaticinio nitatur? 60. ſqq.
Opus operatum Iudaeorum. 131
Oratio dominica, quando in ſacrae coenae conſecratione fuerit adhibita? 832
Oratoria, archangelo Michaeli dicata. 455. 458
Ordines angelorum, vtrum ex Col. I. 16. probari queant? 470. ſq.
Ordines ſacri minores, vtrum fuerint in eccleſia apoſtolica? 773. ſqq.
Ordo ſalutis, ab apoſtolis demonſtratus. 109. ſq. in quo conſiſtat? ib. ſq. a quo fuerit praeſcriptus? 110
Orientalis philoſophia. 320. illius dogmata. 321
Origo hominum, de ea ineptas philoſophi fouerunt ſententias. 32.

P.

Panes azymi, Ebionitarum. 514
Panis fermentatus, qua occaſione in euchariſtia adhibitus? 514. ſq.
Παρενοχλεῖν, quid denotet? 242
Παρέχειν πίστιν, quid act. XVII. 31. denotet? 42
Paſchatos feſtum, quando & a quo inſtitutum? 818
Paſtores, quinam hoc nomine a Paulo indigitentur? 629
Patres, vtrum chiliaſmum fouerint? 451
Paulus, illius cum chriſtianis ex iudaeis controuerſiae. 5. ſqq. in epiſtolis ſuis ad corruptos gentilium mores reſpicit. 13. vnde Dei vnitatem gentilibus probauerit? 17. vtrum Athenienſium beneuolentiam captarit? 26. vtrum Arati verba adlegauerit? 36. vtrum Stoicorum adprobauerit ſententiam? 37. ſq. quomodo iudaeorum erroribus de

de iuſtificatione obuiam iuerit? 134. ſqq. qua ratione gentiles refutauerit? 144. ſqq. quid per opera legis intelligat? 149. ſqq. quid per fidem intelligat? 156. ſqq. quid per iuſtificationem intelligat? 165. ſqq. illius doctrina de iuſtificatione a nonnullis perperam intelligitur. 170. ſq. vtrum obſcure de iuſtificatione loquatur? 172. ſq. vtrum illi Iacobus contradicat? 177. ſq. qua ratione pontificii eum cum Iacobo in articulo de iuſtificatione conciliare ſtudeant? 178. quare legationem vna cum Barnaba Hieroſolymam ſuſceperit? 205. duodecim apoſtolis fuit additus. 669. quare gentium dicatur apoſtolus? 669. reliquis apoſtolis haud inferior fuit. 669. ſqq. cur Ananias ei manus impoſuerit? 670. eius praerogatiuae prae ceteris apoſtolis. 672. vtrum ſimularit, dum Petrum reprehenderet? 701. ſqq. vtrum ei primatus tribuendus? 717. ſqq.

Pentecoſtes feſtum, vtrum in eccleſia apoſtolica celebratum? 819

Perſonalis vnio in Chriſto, eius fundamentum? 81

Petrus, quomodo veritatem religionis chriſtianae demonſtrauerit? 69. ſqq. vtrum in concilio Hieroſolymitano fuerit praeſes? 212. ſqq. vtrum inter eum & Iacobum ſit pugna? 243. eius primatus euertitur. 212. ſqq. 216. 247. vtrum a Chriſto ſit baptizatus? 659. vtrum vxorem duxerit? 662. a pontificiis inter pontifices refertur. 679. vtrum illi a Chriſto primatus fuerit conceſſus? 692. ſqq. vtrum Romae fuerit? 710. ſqq. vtrum primus eccleſiam Romae plan-

 ta-

tauerit? 712. vtrum Romae epiſcopus fuerit? 712. ſqq.
Phantaſiaſtae, quinam fuerint? 593. ſqq. 596. ſqq.
Phariſaei, legis obſeruantiam ad ſalutem neceſſariam eſſe, docuerunt. 200. vtrum a Iacobo ſint refutati? 360. ſq. pro monachis ſunt habiti. 776
Philetus, haereticus in ſcriptura commemoratus. 297. ſq. quem errorem fouerit? 298. ſqq. quisnam fuerit? 302
Philippenſes, eorum idololatriam quis deſcripſerit? 12. ſq. eorum ſtudium ſanctitatis. 786
Philoſophi, chriſtianae religionis fuerunt hoſtes praecipui. 46. ſq. 49. quomodo iis apoſtoli obuiam iuerint? 47. ſq. magiam inter artes licitas retulerunt. 47. eorum de luſtrationibus ſententia. 143. ſq.
Philoſophia, orientalis. 320. illius dogmata. 321
Phygellus, haereticus in ſcriptura commemoratus. 308. vtrum haereticus fuerit? 310
Pilatus, qua ratione ad mortem Chriſti promouendam inductus? 94
Πίστις, quid act. XVII. 31. denotet? 41. ſq.
Plato, pro monacho fuit habitus. 776
Πλεονεξία, quid? 14
Πλήρωμα, quid denotet. 477. ſq.
Poenitentia, quomodo gentilibus adnuntiata? 23. ſq. quid iudaeis ſit? 132. quaenam vis ei ab ipſis tributa? 132. ethnicorum, in quo conſtiterit? 140
Pontificii, qua ratione Paulum & Iacobum in articulo de iuſtificatione concilient? 178. plura Hieroſolymis concilia ab apoſtolis celebrata adſerunt. 188. ſq. formam regiminis eccleſiaſtici monarchicam defendunt. 618
Populi, eorum termini a Deo conſtituti. 33

Πορνεία, quid denotet? 281. ſq.
Poteſtas, apoſtolorum flagitioſos caſtigandi. 802. ſqq. legislatoria & iudicialis, qua ratione apoſtolis tribuenda? 647. ſq. miracula edendi diſcipulis conceſſa, eius rei indicium. 83. ſq.
Praecepta Noachidica. 258. ſq. eorum ſumma, vtrum in decreto concilii Hieroſolymitani contineatur? 257. ſqq.
Praeiudicia iudaeorum conuerſorum. 112. 117. ſq.
Praerogatiua apoſtolorum, prae aliis doctoribus, vnde eam habuerint? 644. ſqq. in quo conſtiterit? 644. ſqq.
Praerogatiua gentis ebraeae, a conuerſis iudaeis propugnata. 117. ſq. ab ethnicis male fuit lata. 117. quid Paulus de illa ſenſerit? 118. quanti ab ipſis iudaeis fuerit aeſtimata? 131
Praerogatiua, quae nonnullis apoſtolorum tribuenda? 691
Praeſes concilii Hieroſolymitani, quisnam fuerit? 212. ſqq.
Preces ethnicorum, quaenam vis illis tributa? 140
Preces, in primae eccleſiae conuentibus fuſae. 823. qua ratione fuſae? 824. earum formulae, vtrum in prima eccleſia adhibitae? 823. quando praeſcriptae? ibid.
Presbyteri, quare in concilio Hieroſolymitano praeſentes? 208. vtrum fuerint laici, an clerici? 209. eorum adpellatio, quid denotet? 719. vnde originem duxerit? 719. vbinam conſtituti? 720. vtrum fuerint epiſcopi? 720. ſq. vtrum apoſtolorum tempore ab epiſcopis fuerint diſtincti? 721. ſq. 732. eorum officium. 723. ſqq. vtrum alios in eumdem ordinem recipere potuerint? 726. qua ratione, & a quibus ſint conſtituti? 727. ſqq.

dicti ſunt interdum epiſcopi. 732. ſq. dicti quoque ſunt angeli ſiue nuntii. 744. vtrum a diaconis fuerint diſtincti? 765. ſqq.

Primatus, num a Chriſto Petro conceſſus. 692. ſqq. qualis Petro denegandus? 695. qualis ei tribui queat? 695. a pontificiis Petro perperam tribuitur? 696. ſqq.

Primatus Petri deſtructus. 212. ſqq. 216. 247

Principium duplex, adſeritur a Simone mago. 327. 360. a Cerdone & Cerdonianis. 564. a Marcione & Marcionitis. 564. a Manichaeis. 565

Propheta, Chriſtus maior fuit reliquis. 83. ſq.

Prophetae, eorum vaticinia in Chriſto fuiſſe impleta, ab apoſtolis demonſtratur. 69. veteris teſtamenti ab Ebionitis fuerunt reiecti. 537. 539. fuerunt eccleſiae doctores extraordinarii. 624 ſq. quinam ita vocari ſoleant? 625

Prouidentia Dei, vnde a Paulo demonſtrata ſit? 22. circa imperiorum & rerumpublicarum mutationes verſatur. 33

Pſeud-apoſtoli, eccleſiam apoſtolicam turbarunt. 112. 119. eorum controuerſiae cum Paulo. 112. quinam illi fuerint? 119. auctoritatem Petri & Iacobi obtendunt. 121. quare Paulum contemſerint? 121. vbinam illorum fiat mentio? 121. ſqq. eorum adſerta. 121. ſqq. 125. illorum characteres. 123. ſq. quosnam errores fouerint? 125. fuerunt diuerſi a Simonianis & Cerinthianis, item a Pſeudo-prophetis. 125. 127. ſq. eorum imaginem referunt Nazaraei. 127. iuſtificationem hominis coram Deo impugnant. 128

Pſeudo-didaſcali, illorum deſcriptio. 126. quinam fuerint? 126. 593. ſqq. 596. ſqq.

Pſeudo-prophetae, eorum deſcriptio. 126. quare cum Bileamo comparentur? 126

Ψηλαφάω, quid denotet? 34. ſq.

Pythagoras, pro monacho fuit habitus. 776

R.

Ratio, ex illa Paulus Dei vnitatem demonſtrat. 17. ſq.

Rechabitae, pro monachis ſunt habiti. 776

Regimen eccleſiaſticum, eius forma monarchica a pontificiis defenditur. 618

Regnum Dei, quid Rom. XIV. 17. denotet? 116. ſq.

Regnum millenarium, a Cerintho adſertum. 447

Regula interpretationis ſcripturae, quaenam ſit? 631

Religio, *chriſtiana*, eius veritas, vid. chriſt. relig. verit. 4. ſqq. *gentilium*, quem modum ſalutem conſequendi monſtrauerit? 105. ſq. *iudaeorum*, vtrum modum ſalutem conſequendi ſuppeditauerit? 105. *vera*, eius criterium. 105

Reſurrectio Chriſti, ex illa apoſtoli veritatem religionis chriſtianae demonſtrant. 94. ſqq. praecipua pars erat doctrinae apoſtolicae. 95. 97. illius teſtes fuerunt apoſtoli. 98. ſqq. quinam ex illa veritatem religionis chriſtianae demonſtrarint? 102. ſq *mortuorum*, controuerſia de ea orta. 7. ea ab Hymenaeo & Phileto negatur. 298. ſq. quomodo eam explicauerint? 299. ſq. vtrum a Simone fuerit negata? 336. ſq.

Reuelationes angelicae, a Cerinthianis iactatae. 462.

Ritus, eccleſiae apoſtolicae, quales vſitati fuerint? 809. ſqq. quinam in baptismi adminiſtratione adhibiti? 830. ſ. quinam in ſacrae coenae adminiſtratione? 831. ſqq.

Ritus Moſaici, a Cerinthianis neceſſarii iudicati. 463. ſqq. 480. ſqq.

Romana eccleſia, illius ſtudium ſanctitatis. 783

Romani, aeque ac reliquae gentes idololatrae. 12. eorum corrupti mores. 14. ſqq.

Roma, vtrum ibi Simon magus fuerit inter deos relatus? 342. vtrum ibidem Simoni ſtatua fuerit erecta? 342. vtrum ibi Petrus fuerit? 710. ſqq. vtrum ibi fuerit epiſcopus? 712. ſqq. vtrum ibi martyrium ſubierit? 711.

S.

Sabbathum, in eccleſia apoſtolica adhuc fuit celebratum. 817. eius obſeruatio, vtrum in prima eccleſia fuerit neceſſaria? 818

Sabellianismus, eum nonnulli a Simone mago deriuant. 326

Sacerdotale Meſſiae officium, a iudaeis fuit omiſſum. 64

Sacerdotes Iſidis, pro monachis fuerunt habiti. 776

Sacra gentilium, ab ipſis gentilibus fuerunt irriſa. 147. ſq.

Sacramentum extremae vnctionis, vtrum in Iacobi epiſtola inueniendum? 837

Sacrificia gentilium, quanti fuerint aeſtimata? 140. ſq. vnde originem traxerint? 141. a nonnullis illorum philoſophis improbata. 141. humana. 142

Sacrorum ius, cui competat? 617

Salus aeterna, de eius conſecutione orta controuerſia. 5. illius ordo ab apoſtolis monſtratur. 109. ſq. in quo conſiſtat? 109. ſq. a quo fuerit praeſcriptus? 110. qua ratione ex Simonis mente conſequenda? 338.

San-

Sanctitas vitae, vtrum in iuſtificatione in cenſum veniat? 158. ſqq.

Sanguis, eſus eius vbi interdictus? 261. ſqq. gentibus in deliciis fuit habitus. 275. vtrum hodienum interdictus? 283. ſqq. quinam eum adhuc hodie interdictum cenſeant? 287. ſqq. vt ab eo abſtineant chriſtiani, in concilio Hieroſolymitano decretum eſt. 274. ſqq

Sapientia, a Graecis quaeſita. 52. mundi in ſtultitiam degenerans. 51. ſq.

Satanae thronus, quid apoc. II. 13. denotet? 400. ſq.

Saturninus, Chriſti humanitatem negat. 559

Schisma, eccleſiae Antiochenae. 792

Schismata, eccleſiae apoſtolicae. 792. eccleſiae Corinthiacae. 792. eorum cauſſa & origo. 795. ſqq.

Scortatio, a concilio Hieroſolymitano prohibita. 279. ſqq.

Scriptura, illius contradictio ſoluta. 177. ſqq. 239. ſqq. illius lectio, in primae eccleſiae conuentibus vſitata. 820

Senſus legis ſpiritualis, a iudaeis haud fuit intellectus. 131. ſq. 154

Sephiroth Kabbaliſtarum, vtrum Paulus ad eas reſpexerit? 586

Signa, a Iudaeis quaeſita? 52

Simeon, a Iacobo act. XV. 14. commemoratus, quisnam ſit? 234. ſqq.

Simon magus, vtrum philoſophus fuerit? 47. ſq. vtrum pro Deo ſe venditauerit? 48. 325. vtrum chriſtianus ſit factus. 47. ſq. primus fuit haereticorum noui teſtamenti. 317. qua ratione pater & auctor haereticorum? 318. vtrum praeter hunc alius exſtiterit? 319. eius theologia, vnde promanauerit? 321. eius philoſophia. 321. eius dogmata, vnde cognoſcenda? 323. quaenam fuerint? 327. libros ſub Chriſti nomine compoſuit. 323. ſq. quid de ſua Helena nugatus ſit? 330. ſqq. μετεμψύχωσιν adſeruit. 334. ſq. quid de angelis docuerit? 339. ſq.

Simon magus, Chriſti humanitatem negauit. 344. vtrum Romae inter deos fuerit relatus? 342. vtrum ipſi ibidem ſtatua ſit erecta? 342. quid de illius cum Petro congreſſibus ſentiendum? 342. de eius volatu magico, quid iudicandum? 342. vtrum, Deum peccati eſſe auctorem, adſeruerit? 329. ſq. 358. quid de angelorum creatione docuerit? 358. ſq. vtrum ab eo Docetae originem traxerint? 558. 563. vtrum ab eo Gnoſtici deriuandi? 571. 576

Simoniani, impuris cupiditatibus fuerunt dediti. 171. vtrum iis Iacobus epiſtolam ſuam oppoſuerit? 176. iis apoſtoli ſeſe oppoſuerunt. 173. ſqq.

Sociniani, ſacrificia ex ratione deriuant. 141

Soloeciſmus ſcripturae, profligatus. 249

Statua Iſidis, 29

Status eccleſiae chriſtianae, quid in eo praecipue conſiderandum? 4.

Stephanus, vtrum fuerit archidiaconus. 774

Stoici, hominem, qua mentem, eiusdem eſſe cum Deo eſſentiae, docuerunt? 37

Στοιχεῖα τοῦ κόσμου, quid denotent? 476. 483

Στοιχεῖον, quid deſignet? 351

Studium ſanctitatis, eccleſiae Hieroſolymitanae. 782. ſq. Antiochenae. 783. Romanae. ibid. Corinthiacae. 784. Galaticae. 785. Epheſinae. 785. Philippenſis. 786. Coloſſenſis. 786. Theſſalonicenſis. 786. ſq. Ebraeorum. 787

Subdiaconi, in eccleſia apoſtolica fuerunt ignoti. 773

Succeſſio epiſcoporum. 737. ſq.

Suffocatum, eius eſus in concilio Hieroſolymitano prohibitus. 277. ſqq. quomodo differat a ſanguine? 274. 278. ſq.

Symbolum apoſtolicum, vtrum apoſtolis debeat originem? 189. ſq.

Synagogae iudaicae, quando ortae? 245. vtrum earum imago in eccleſiae conſtitutione conſpiciatur? 620.

Synedrium, eius imago, vtrum in eccleſiae conſtitutione conſpiciatur? 620. ſqq.

T.

Tabernaculum, cur a Deo in gente iſraelitica exſtrui iuſſum? 30. vtrum ad imitationem Aegyptiorum fuerit exſtructum? 31. Dauidis, quid actor. XIV. 16. denotet? 237
Templa, vtrum chriſtiani apoſtolorum tempore habuerint? 816
Templum, cur in gente iſraelitica exſtructum? 30. Hieroſolymitanum, eius imago vtrum in eccleſiae conſtitutione conſpiciatur? 620. ſq.
Tempus, quodnam conuentibus ſacris in eccleſia apoſtolica deſtinatum? 817.
Termini populorum, a Deo conſtituti. 33
Terminus vitae, qualis a Deo hominibus conſtitutus? 33
Teſtes reſurrectionis Chriſti, apoſtoli. 98. ſqq. vtrum fide digni? 101. ſq.
Teſtimonium Ioſephi, examinatur. 60. ſqq.
Textus ebraeus, a iudaeorum corruptione liberatus. 239. ſq.
Θεογνωσία, a Paulo demonſtrata. 19. ſqq.
Theologia Gnoſticorum, vnde promanarit? 321
Θεραπεύειν, quid deſignet? 31
Therapeutae Philonis, quinam fuerint? 777. ſqq.
Theſſalonicenſis eccleſia, illius ſtudium ſanctitatis. 786. ſq.
Thronus ſatanae, quid apoc. II. 13. deſignet? 400. ſq.
Titus, vtrum Cretae metropolitanus? 771
Turcae, ex Tolandi ſententia, veri chriſtiani. 500. ſq.

V.

Valentiniani, Chriſti humanitatem negant. 560
Vaticinia veteris teſtamenti, vtrum de Meſſia agant? 76. vtrum in Ieſum Nazarenum quadrent? 76. vtrum in Chriſto ſint impleta? 69. ſq. 77

Veritas religionis chriſtianae, contra quos apoſtolis fuerit demonſtranda? 4. ſqq. qua ratione fuerit demonſtrata? 8. α.) ex vaticiniorum complemento. 69. ſqq. quinam idem fecerint? 76. β) ex miraculis. 84. quinam eo modo demonſtrauerint eamdem? 85. ſq. γ) ex reſurrectione Chriſti. 94. ſqq. quinam pari ratione id egerint? 102. ſq. δ.) ex modo ſalutem conſequendi. 104. ſqq.

Verſio LXX. in nouo teſtamento adlegata. 240.

Veſtes ſacerdotales, vtrum ab apoſtolis inſtitutae? 812

Virtutis verae ſtudium, vtrum ſine Dei cognitione eſſe poſſit? 145

Viſitatio Dei, quid? 236

Vitae ſanctitas, vtrum in iuſtificatione in cenſum veniat? 158. ſq.

Vita monaſtica, vtrum eius veſtigia in eccleſia apoſtolica inuenienda? 770.

Vita ſancta eccleſiae apoſtolicae. 781. ſqq.

Vnctio aegrotorum, in prima eccleſia vſitata. 836. *baptismalis*, quando introducta? 830. *Chriſti*, quid per illam indigitetur? 80. 81

Vnctionis extremae ſacramentum, vtrum in Iacobi epiſtola ſit inueniendum? 836. ſq.

Vnio perſonalis in Chriſto, eius fundamentum? 81

Vnitas Dei, vnde Paulus eam gentilibus probauerit? 17. *eccleſiae externa*, quid ad eam requiratur? 617.

Vniuerſalis Dei gratia, adſerta. 42. ſq.

Y.

ὑπεριδών, quid denotet? 39. ſqq.

Z.

צרק quid deſignet? 167. ſq.

F I N I S.

IO. IAC. RAMBACHII,

S. S. THEOL. PROF. P. IN REGIA
FRIDERICIANA,

INTRODVCTIO
HISTORICO-THEOLOGICA
IN
EPISTOLAM PAVLI
AD
ROMANOS.

ADIECTA EST
MARTINI LVTHERI
AVREA PRAEFATIO,
VARIIS OBSERVATIONIBVS EXE-
GETICIS ATQVE APOLOGETICIS
ILLVSTRATA.

HALAE
SVMTIBVS ORPHANOTROPHII,
MDCCXXVII.

VIRO SVMME REVERENDO,
GRAVISSIMO ATQVE DOCTISSIMO,

IO. CHRISTOPHORO MEVRERO,

S. S. THEOLOGIAE DOCTORI DIGNISSIMO,

SVPERINTENDENTI ECCLESIARVM ATQVE SCHOLARUM VETERIS MARCHIAE PRIGNITIAEQVE GENERALI, INSPECTORI ET PASTORI STENDALIENSIVM PRIMARIO VIGILANTISSIMO,

FAVTORI ATQVE AMICO SVSPICIENDO,

HANC

INTRODVCTIONEM

HISTORICO-THEOLOGICAM
IN PRAESTANTISSIMAM PAVL
AD ROMANOS EPISTOLAM
GRATA MENTE
ET RECENTIVM BENEFICIORVM MEMOR
DICAT ET OFFERT;
MAIORESQVE INDIES SAPIENTIAE AC
ΠΑΡΡΗΣΙ'ΑΣ
EVANGELICAE PROFECTVS,
VALETVDINIS ROBVR INCONCVSSVM,
SANCTAM ANIMI SERENITATEM,
MVNERVM DENIQVE GRAVISSIMORVM EX-
OPTATISSIMOS SVCCESSVS,
AB OMNIS GRATIAE FONTE
ADPRECATVR

A V C T O R.

BENE-

Beneuolo Lectori

Lucem ac ſapientiam diuinam adprecatur

IO. IACOBVS RAMBACHIVS.

PRæſens tractatio, beneuole lector, exercitationi academicæ, ad diſputandum publice proponendæ, a me deſtinata erat. Quum vero inter manus opuſculum creſceret, ac fere modum diſſertationis exceſſiſſe videretur: mutaui, amicorum ſuaſu, conſilium, quasque in chartam conieceram cogitationes, diligenter recognitas, ea, quam vides, forma in publicum

prodire iuſſi. Adieci auream beati MARTINI LVTHERI præfationem ad hanc epiſtolam, non ſine inſigni fructu a literarum ſacrarum ſtudioſis legendam; quam e vernacula lingua in latinam transfudit, & cum inſcriptione: Præfatio methodica totius ſcripturæ, Wittebergæ anno MDXXIII. vulgauit IVSTVS IONAS, vir de eccleſia Halenſi meritiſſimus, qui in vertendis Lutheri ſcriptis celſum tanti viri ſpiritum eleganter effingere & adcurata imitatione exprimere poterat, quique hic ex abundantia adfectus paullo liberius ſe geſſit, ac Lutheri mentem pluribus ſæpe verbis decore circumſcripſit. Recuſum eſt præſtantiſſimum opuſculum anno ſequenti Argentorati, & ſubiunctum PHILIPPI MELANCHTHONIS enarrationibus in epiſtolas Pauli ad Romanos & Corinthios, quas Lutherus magno in pretio habebat. Eundem beati

beati viri laborem, omnium fere oculis & manibus ſubductum, ex bibliotheca Rudolphina, anno præteriti ſeculi nonageſimo, cum aliis Lutheri præfationibus vir doctus reddidit, hoc titulo ornatum: Succinctus in ſcripturam commentarius, nempe illuſtres beati Lutheri præfationes latinæ in libros veteris teſtamenti, in pſalmos, & in epiſtolam ad Romanos; qui libellus MDCCVIII. rurſus publici iuris Helmſtadii factus eſt. Præfationem in libros veteris teſtamenti, vtilisſimis obſeruationibus inſtructam, anno huius ſeculi nono recudendam curauit venerabilis noſter PAVLVS ANTONIVS, ſub titulo: Spicilegium hiſtorico-eccleſiaſticum ex præfatione Mart. Lutheri in libros veteris teſtamenti. Præfationem in pſalmos hoc ipſo anno in lucem reuocauit venerandus noſter IO. HENR. MICHAELIS. Supererat, vt

præfatio quoque in epiſtolam ad Romanos manibus noſtrorum redderetur. In paragraphos igitur diſtinctam ſelectisſimis locis parallelis, ex Lutheri maxime & Melanchthonis ſcriptis, ſymbolicisque noſtræ eccleſiæ libris inſtruxi, variisque obſeruationibus, quæ ad mentem venerandi patris modo illuſtrandam, modo defendendam faciunt, reddidi auctiorem. Quo labore ſi viam ad diuinam epiſtolam rectius intelligendam parauero, atque nonnullorum animos ad eam ardentius legendam & meditandam accendero, erit, quod ſummo numini gratias agam. Dabam in academia Halenſi, d. xx. Dec. MDCCXXVI.

CONSPECTVS OPVSCVLI.

Introductio in epiſtolam ad Romanos promittitur, §. I. cuius diuini ſcripti explicatur

1. *Auctor*, Paulus, §. II.
2. *Scriptor*, Tertius, §. III.
3. *Genus* ſcribendi *epiſtolicum*, ſapienti conſilio electum, §. IV.
4. *Obiectum*, eccleſia Romana, §. V. vbi.
   a) *Origines* huius eccleſiæ, §. VI.
   b) *Status* eiusdem, §. VII.
      * *Externus*, vbi
         α) Vrbis Romanæ conditio,
         β) Gentis indoles, §. VIII.
         γ) Regiminis ciuilis extrema corruptio,
         δ) Regiminis eccleſiaſtici forma, §. IX.
         ε) Pax externa, ſed minus diuturna, §. X.
      ** *Internus*,
         α) Pulcherrimus;
         β) Maculis tamen ſuis conſperſus, §. XI.
   c) *Rationes diuinæ prouidentiæ*, cur penes hanc eccleſiam tam luculentum chriſtianæ doctrinæ compendium deponi voluerit, §. XII.
5. *Tempus* ſcriptionis, §. XIII.
6. *Locus* ſcriptionis, §. XIV.
7. *Occaſio* quadruplex ad ſcribendum oblata, §. XV.
8. *Scopus* quadruplex, §. XVI.
9. *Argumentum* in ſummam contractum, §. XVII.
10. *Structura* ſapientiſſi-

tiſſima & *analyſis*, §. XVIII.
11. *Stilus* a ſcribente adhibitus, §. XIX.
12. *Lingua* originalis, non Latina, ſed Graeca, §. XX.
13. *Ordo* in ſyſtemate librorum N. T. quo inter reliquas Pauli epiſtolas primum locum occupat, §. XXI.
14. *Auctoritas* & diuinitas epiſtolae, §. XXII.
15. *Commentatores* & interpretes, §. XXIII.
Concluſio introductionis, §. XXIV.

§. I.

INtroductionem in praeſtantiſſimam Pauli ad Romanos epiſtolam meditamur, viam hoc modo ad expeditiorem diuini ſcripti intelligentiam complanaturi. Quamuis enim iam exſtent doctorum virorum eiusdem indolis labores, qui nos ab hoc propoſito auocare poterant: re tamen curatius conſiderata, noſtrum etiam conatum non inutilem fore iudicauimus. *

* Ex iis enim, quae exſtant, introductionibus *alia* quidem non omnia illa momenta hiſtorica & hermeneutica, quorum cognitione lectorem huius epiſtolae inſtructum eſſe neceſſe eſt, comprehendunt, inque pauciſſimorum inſuper manibus verſantur; quorſum pertinet HENRICI HORCHII *adparatus ad demonſtrationem epiſtolae Pauli ad Romanos, Herbornae* MDCXCIV. *editus,*

ditus, in quo vir eruditus id maxime agit, vt definitiones præcipuorum vocabulorum, quibus apoſtolus in hac epiſtola ad res diuinas & myſticas exprimendas vtitur, exhibeat. *Aliæ* ſpuriis ſunt infecta principiis, atque ad genuinam Pauli mentem obſcurandam potius, quam illuſtrandam, comparatæ. In quem cenſum referendus eſt libellus gallica lingua editus: *L' ouverture de l'epitre de St. Paul aux Romains*, *Amſtelodami* MDCLXXXV. *12.* (†) quo Pauli de iuſtificatione ſententia, immixtis illi negotio per modum conditionis operibus, periculoſe peruertitur: vnde B. MAIVS, in *examine hiſtoriæ criticæ Simonianæ de textu noui teſtamenti p. 175.* olim promiſit, ſe hunc libellum rigidiori examini eſſe ſubiecturum; quod tamen an deinceps factum ſit, nobis non conſtat. Deteriores adhuc hypotheſes, Arianiſmi venenum continentes, inſinuare lectoribus ſuis conatur CHRISTIANVS FENDE, in der *gründlichen Einleitung in den Brief des hocherleuchteten Apoſtels Pauli an die Römer*, *mit einiger*

(†) Auctorem huius ſcripti IO. CLAVDIVM, celebrem inter Gallos theologum reformatum, fuiſſe ex IO. CHRISTOPHORI VVENDLERI *prodromo biblioth. biblicæ* p. 73. didicimus, qui tamen quum videret, laborem ſuum celebrioribus Belgii theologis vehementer diſplicere, ſcripta apologia inuidiam a ſe amoliri fruſtra conatus eſt, cuius tit. erat: *Eclairciſſement ſur les ſcandales injuſtement pris d'un livre intitule, L' Ouverture &c. Londini*, 1687.

einiger Erklærung deſſelben, cuius editio tertia nouis additamentis aucta, prodiit *Francofurti ad Mœnum* MDCCXXI. Latentem in herba huius ſcripti anguem detexit & profligauit ſocer venerandus, IOACHIMVS LANGIVS, in appendice ad PHIL. CHRISTOPHORI ZEYSII libellum: *Exegetiche Special-Einleitung in das Euangelium, die Epiſteln und die Offenbarung Johannis*, Halæ MDCCXX. excuſum. Inter *breuiores* in hanc epiſtolam introductiones eminet B. MARTINI LVTHERI *præfatio iſagogica*, e vernacula lingua in latinam a IVSTO IONA verſa, quam variis notis & obſeruationibus inſtructam, noſtræ introductioni ſubiiciendam putauimus. Cum hac Lutheri præfatione noſtri coniungant *enarrationem hiſtorico-paraphraſticam epiſtolæ ad Romanos*, a ſumme venerabili Abbate, IOACHIMO IVSTO BREITHAVPTO, conſcriptam, & venerandi FRANCKII *manuductioni ad lectionem ſcripturæ ſacræ* ſubiunctam, *p. 219.* Commendandus etiam ſuo merito eſt venerandi D. IO. CHRISTOPH. MEVRERI *adparatus in epiſtolam Pauli ad Romanos iſagogicus*, Stendaliæ MDCCV. excuſus, quo præter B. *Lutheri* præfationem, analyſis & oeconomia epiſtolæ ſuccincta, præcipuorumque doctrinæ capitum ſumma continetur.

§. II.

Ad rem igitur ipſam vt ſine ambagibus accedamus, *auctor* ſcripti a nemine ſiue ignoratur, ſiue in dubium voca-

vocatur. PAVLVM enim, * ſanctiſſimum illud IESV CHRISTI inſtrumentum, a Spiritu ſancto adflatum, hanc epiſtolam reliquiſſe, & inſcriptio docet, & totus prodit orationis color, idiomatibus ſtili Paulini ** tam largiter tinctus, ac Pauli ſpiritu ita animatus, vt, niſi oculos claudere velis, Paulum vbique non videre ſolum, ſed palpare etiam poſſis.

* Alienum eſt ab inſtituto noſtro, in hiſtoriam vitæ Pauli, inque rerum ab illo feliciter geſtarum, narrationem excurrere. Haurienda hæc talia ſunt ex iſtis auctoribus, qui vitam diuini huius apoſtoli ex inſtituto conſignauerunt; quod ſingulari induſtria ex reformatis doctoribus HERMANNVS VVITSIVS, in *meletematibus Leidenſibus*, ex noſtris venerandus IOACHIMVS LANGIVS, in *commentatione hiſtorico-hermeneutica de vita & epiſtolis Pauli*, anno MDCCXVIII. edita, præſtiterunt. Addantur *Acta Sanctorum*, ad menſem *Iunii*, *tom.* V. *p. 398. ſeqq.* THOMAS MASSVTIVS, in *vita Pauli*, XV. libris hiſtorice & dogmatice conſcripta, Lugduni Gallorum, MDCXXIII. forma quarta. IO. BRAND in opere Belgice ſcripto *de vita & apoſtolatu Pauli*. GVIL. CAVE, in *antiquitatibus apoſtolicis*, aliique. Nec lectu indigna ſunt, quæ TILLEMONTIVS de rebus Pauli congeſſit in *commentariis, hiſtoriæ eccleſia-*

ſticæ

ſticæ inſeruientibus, *tom. I. part. II. p. 504. ſeqq.* Chronologicas vitæ ipſius rationes expediuerunt IO. PEARSONIVS, in *annalibus Paulinis*, Halæ ſeorſim recuſis, & IANVS BIRCHERODIVS, in *ſerie chronologica actorum Petri & Pauli*, Hafniæ MDCLXV. edita. Iungantur, quæ *de conuerſionis Paulinæ epocha* diſputat FRID. SPANHEMIVS, *tom. II. operum*, *p. 311. ſeqq.* Vt taceamus, quæ de *eruditione* Pauli apoſtoli IO. HENR. SCHRAMMIVS & IO. DAV. STROBACHIVS; de eius *eloquentia* GE. GVIL. KIRCHMAIERVS; de eius *iurisprudentia* IO. SAM. STRYKIVS; de eius *itineribus* CHRISTOPHORVS CELLARIVS & ARNOLDVS MOONEN commentati ſunt.

** De idiomatibus ſtili Paulini legatur MATTHIAS FLACIVS in *gloſſa ad N. T. p. 629.* nec non in *claue ſcripturæ ſacræ*, *part. II. tract. V. p. 508. ſeqq.* & qui eius veſtigia premit SAL. GLASSIVS, in *philol. ſacra*, *lib. I. tract. IV. ſect. IV. p. 341.* ADAMVS RECHENBERGIVS de *ſtilo Pauli epiſtolico*, quæ diſſertatio exſtat in *exercitationibus ad N. T. & hiſtoriam eccleſiaſticam*, *p. 1. ſeqq.* denique ven. IOACHIMVS LANGIVS, in *commentatione de vita & epiſtolis Pauli*, *p. 344. ſeqq.*

§. III.

Non tamen Paulus ipſe manum huic epiſtolæ literis conſignandæ admouit; ſed TERTII cuiusdam opera in ea conſcribenda vſus eſt,* viri pro-

cul dubio ſinceri, & Chriſti cultoribus, qui Romae viuebant, non ignoti. **

* Patet id ex c. XVI, 22. vbi medio ſalutantium agmini ſe immiſcet, ſuamque ſalutationem non, vt reliquorum ſalutes, in tertia perſona, ſed in prima enuntiat: Ἀσπάζομαι ὑμᾶς ἐγὼ Τέρτιος, ὁ γράψας τὴν ἐπιστολὴν ἐν Κυρίῳ· Quod tamen non propria auctoritate feciſſe putandus eſt, ſed Pauli θεοπνεύστου ſiue iuſſu, ſiue permiſſu, non vt ſuperbiret, ſed vt miniſterii nomine innoteſceret, atque a fidelibus amaretur. Eſt vero *Tertius*, perinde vt *Quartus* v. 23. nomen latinum, ab ordine inditum, vnde HVGO GROTIVS colligit, vtrumque fuiſſe ciuem Romanum, ſed Corinthi illo tempore negotiantem. Vtrum ex ore Pauli dictantis hanc epiſtolam calamo exceperit, adeoque primus ſcripſerit, an illam a Paulo literis mandatam nitidius deſcripſerit; id quidem definiri a nobis non poteſt. Ne tamen Romani, ſi epiſtolam acciperent ignota manu exaratam, forte fraudem aliquam ſubeſſe ſuſpicarentur: ſimile vero eſt, Paulum verba commatis 24: ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων ὑμῶν, Ἀμήν. quin & reliqua fortaſſis vsque ad epiſtolæ finem, propria manu adſcripſiſſe. Hoc enim ipſi in more poſitum fuiſſe, ex 2 Theſſ. III, 17. 18. diſcimus, vt hoc modo ex ductibus literarum genuinæ ipſius epiſtolæ a ſpuriis & ſuppoſititiis, ſi quæ circumferrentur, 2 Theſſ. II, 2. diſcerni poſſent. Ceterum verba ſubſcriptionis: πρὸς Ῥωμαίους

μαίους ἐγράφη διὰ φοίβης, ita poſita ſunt, vt verbum ſubordinatum in principali lateat, hoc modo: πρὸς Ῥωμαίους ἐγράφη, hoc eſt, γραφθεῖσα ἀπεστάλη διὰ φοίβης: quam ellipticam & prægnantem conſtructionem, in ſubſcriptionibus etiam epiſtolarum ad Corinthios, Epheſios, Philippenſes, Coloſſenſes, cet. vſitatam, *Syrus* interpres recte ita euoluit: *Scripta eſt Corinthi, & miſſa per Phoeben.* Exarata igitur epiſtola eſt per *Tertium*, Romam transmiſſa per *Phoeben*, eccleſiæ Cenchreenſis miniſtram. Superuacaneum videri poterat iſta monere, niſi obſeruaſſemus, virum doctisſimum, SAM. BASNAGIVM, in *annalibus politico-eccleſiaſticis* hic impegiſſe, qui, p. 677. *Epiſtolam*, inquit, *ad Romanos Tertii manu ſcriptam fuiſſe, conſtat ex c. XVI, 22. Itaque falſa eſt ſubſcriptio hæc*: Scripta fuit per Phoeben &c. *Verius diceretur, miſſa fuit per Phoeben. Scribendi munus feminis imponi non debuit.*

** Sincerum fuiſſe virum & ſine dolo in hoc negotio verſatum, ſatis oſtendunt verba, quibus ſe hanc epiſtolam *in Domino ſcripſiſſe* teſtatur. His enim certos reddere Romanos voluit, ſe iuſſu & voluntate Domini huic miniſterio ſcribendæ epiſtolæ fuiſſe præfectum, inque eo fideliter obeundo a Domino adiutum. Grauis proinde eſt accuſatio, & nullis vnquam teſtibus comprobanda, qua optimo viro moleſtus fuit DIODORVS, (†) epiſcopus Tarſenſis, quarto poſt Chri-

(†) De quo videri poteſt GVIL. CAVE, in *hiſtoria literaria ſcriptorum eccleſiaſticorum*, p. 152. *ſeqq.*

Chriſtum natum ſeculo clarus, qui teſte IO. GERHARDO, in *adnot. poſthumis* ad hanc epiſtolam, *p. 469.* ſtatuit, quod, *quum Tertius hic parum eſſet ſermone peritus, nec ſatis in ſcribendo exercitatus, epiſtolam, propter multitudinem & ſublimitatem quæſtionum præ ceteris Pauli epiſtolis obſcuram, longe reddiderit obſcuriorem: dum ſenſus & cogitationes Pauli elocutionibus interdum confuſis, & inabſolutis ſententiis, ac tranſpoſita nonnunquam ordinis ſerie conatus fuerit explicare.* Sed ſi accuſaſſe ſufficiat, quis innocens erit? Quod idem DIODORVS *Tertium* hunc Tarſenſis poſthac eccleſiæ epiſcopum factum eſſe perhibet, id incertis traditionibus adſcribendum eſt. Eundem martyrio vitam finiuiſſe, martyrologia ad d. XXI. Iunii tradunt.

§. IV.

Placuit autem ſapientisſimo apoſtolo *epiſtolicum* * *ſcribendi genus*, quod ob ſuam familiaritatem oeconomiae noui foederis, quae ſpiritum amoris largius adminiſtrat, conuenientisſimum, & ab omni faſtu & auſteritate remotisſimum eſſe, merito iudicabatur. **

* Ἐπιςολαὶ nomen habent ab ἐπιςέλλειν ſiue *mittendo*, quia ad amicos abſentes per portitores mittebantur, qui & tabellarii vocabantur, quod *ante chartæ & membranarum vſum dedolatis e ligno*

codicillis ſeu tabulis *mutua epiſtolarum colloquia inſcribi ſolebant*; teſte B. HIERONYMO *epiſt. XLII. ad Nitiam, tom. I. p. 140.* LIBANIVS ſophiſta epiſtolam dicit eſſe ὁμιλίαν ἀπόντος πρὸς ἀπόντα, *familiarem ſermonem abſentis ad abſentem.* HESYCHIO ἐπιστολαὶ idem ſunt ac ἐντολαὶ, ἐπιταγαὶ, quod reges ac magiſtratus ſæpius per modum epiſtolarum ad ciues, longius inprimis a ſe remotos, mandata ſua dare ſolebant, vti ex Eſth. III, 12. 13. Ezr. VII, 11. ſeqq. patet. Hoc ſenſu beatus MACARIVS *homil. XXXIX. p. 476.* vniuerſam ſcripturam *epiſtolam ſupremi regis ad homines* ſcite adpellat: τὰς θείας γραφὰς ὥσπερ ἐπιστολὰς ἀπέστειλεν ὁ βασιλεὺς Θεὸς τοῖς ἀνθρώποις.

** Iuuat ea de re adſcribere iudicium STEPHANI LE MOYNE, Theologi olim Leydenſis celeberrimi, in *notis ad Polycarpi epiſtolam, tomo II. variorum ſacrorum, p. 5.* *Aptiſſimæ ſunt epiſtolæ ad ſolatium ingenerandum & doctrinam ingerendam; ideo apoſtoli iſtud docendi genus vſurparunt, vt aliis vtilius prodeſſe poſſent, & dogmata chriſtiana melius inculcare. Apud Iudæos non tali modo doctrinæ ſalutares tradebantur. Nam vel in vaticinia ora ſoluebant prophetæ, obſcuritate ſua veneranda, vel minas intentabant &* משאות *ſiue onera pronuntiabant, vel exprobrationibus & conuiciis Iudæos onerabant, a leni dicendi genere, prout ferebant iſta tempora, ſatis alieni. Sed ſub euangelio, vbi alia diſpenſatio, alius ſpiritus, alia indoles, aſſueſcunt auctores ſacri leni, ſuaui, amicæ dicendi & docendi rationi, & familiarem*

per

per epiſtolas docendi methodum, vt conſiliis Dei, ſcopo ſuo & euangelicæ diſpenſationi magis congruam, frequentes vſurparunt. Addit vir doctus aliam rationem non minus notatu dignam. *Quod eo ſedulius præſtare voluerunt, quod Iudæos feruentes animaduerterent, vt per legatos & epiſtolas, quas ad Iudæos vbique terrarum curabant, curren- ti euangelio intercederent, illiusque propagationem viribus omnibus interuerterent. Quod* IVSTINVS *philoſophus & martyr, genere Samaritanus, ſcriptis conſignauit, vtpote qui Iudæorum artes, fraudes, conſilia, molimina, odia in Chriſtianos habebat exploratа. Quæ quum ita forent, apoſtoli & apoſtolici viri epiſtolis ad Chriſtianos exarandis vigiles incubuerunt, vt Iudæorum conatibus obſiſterent, hæreſes graſſantes coercerent, & eccleſiæ commoda feliciter promouerent. Hinc epiſtolæ apoſtolorum, & Clementis, Ignatii, Polycarpi & aliorum, quarum prima ſecula eccleſiæ feraciſſima fuerunt.* Locum IVSTINI *martyris*, ad quem Auctor digitum intendit, infra dabimus ad §. X.

§. V.

Eſt vero hæc epiſtola non ex genere earum, quæ catholicæ dici conſueuerunt, * quod ad plures eccleſias miſſæ ſunt; ſed ex earum numero, quæ ſunt ad cœtum fidelium ſingularem deſtinatæ. Inſcripta enim eſt

ſanctis IESV CHRISTI cultoribus, qui illo tempore *Romam* incolebant.**

* Non recens eſt iſta adpellatio, ſed ab EVSEBIO dudum frequentata, qui in *hiſt. eccleſ. lib. II. c. XXIII. fin.* poſtquam Iacobi martyrium narrauerat, ita pergit: Τοιαῦτα καὶ τὰ κατὰ τὸν Ἰάκωβον, οὗ ἡ πρώτη τῶν ὀνομαζομένων καθολικῶν ἐπιστολῶν εἶναι λέγεται. *Hæc ſunt, quæ de Iacobo memorantur, cui etiam tribuitur epiſtola prima earum, quæ* catholicæ *dicuntur.* Eandem denominationem in *ſynopſi ſcripturæ*, quæ ATHANASIO adſcribitur, in GREGORII NAZIANZENI *carmine XXXIII. de genuinis diuinæ ſcripturæ libris*, in CYRILLI *Hieroſolymitani catecheſi IV. illuminatorum*, legere licet. Recte vero OECVMENIVS rationem huius nominis explicare videtur *oper. tom. II. p. 439.* ed. Pariſ. MDCXXXI. Καθολικαὶ λέγονται αὗται, οἱονεὶ ἐγκύκλιοι. Οὐ γὰρ ἀφωρισμένως ἔθνει ἑνὶ ἢ πόλει, ὡς ὁ θεῖος Παῦλος οἷον Ῥωμαίοις ἢ Κορινθίοις, προσφωνεῖ ταύτας τὰς ἐπιστολὰς ὁ τῶν τοιούτων τοῦ Κυρίου μαθητῶν θίασος, ἀλλὰ καθόλου τοῖς πιστοῖς, ἤτοι Ἰουδαίοις τοῖς ἐν τῇ διασπορᾷ, ὡς καὶ ὁ Πέτρος, ἢ καὶ πᾶσι τοῖς ὑπὸ τὴν αὐτὴν πίστιν χριστιανοῖς τελοῦσιν. *Catholicæ dicuntur hæ, quaſi circulares dicas. Non enim ſeorſim vnum aliquem populum aut ciuitatem iis horum apoſtolorum cœtus compellat, ſicut diuinus Paulus, exempli gratia,* Romanos *vel Corinthios; ſed communiter fideles, & vel Iudæos paſſim diſperſos, vt Petrus, vel omnes chriſtianos, qui fidem eamdem tenent.*

** Si-

** Siue, vt c. I, 7. legitur: πᾶσι τοῖς οὖσιν ἐν Ῥώμῃ ἀγαπητοῖς Θεοῦ, κλητοῖς ἁγίοις. Non dicit Ῥωμαίοις, quia maxima pars eorum, qui Romæ religionem chriſtianam eo tempore profitebantur, non erant ciues Romani, ſed Romæ tantum publicorum priuatorumue negotiorum cauſſa viuebant. Imitatus hoc eſt CLEMENS Romanus, in limine *epiſtolæ I. ad Corinthios*: Ἡ ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ ἡ παροικοῦσα Ῥώμην, τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τῇ παροικούσῃ Κόρινθον. Sine diſcrimine autem Paulus compellat quosuis Romanæ ciuitatis incolas, qui Chriſto nomen dederant, Græcos & barbaros, Iudæos & gentes, ciues & peregrinos, liberos & ſeruos, diuites & pauperes, viros & mulieres. Voce enim πᾶσι quaſi in vnum faſcem complectitur omnes, & etiam infimæ ſortis homines ſibi curæ eſſe oſtendit; coll. Rom. I, 14. Quibus vero ſcripta erat epiſtola, ab iis etiam erat legenda. Atqui omnibus ſiue doctoribus ſiue auditoribus. Ergo. Nondum enim aliquis eccleſiæ Romanæ epiſcopus brutum illud fulmen vibrauerat, quo ſcripta diuina ex manibus indoctæ plebis excutiuntur.

§. VI.

Quomodo vero in vrbe corruptiſſima effloruerit tam celebris tamque pulchre ordinata eccleſia, quis ſemen euangelii primus ibi ſparſerit, quis irrigauerit; penitus ignoramus. PE-

TRO id plerique vindicant Romanæ curiæ adſentatores, * ſed idoneis rationibus prorſus deſtituti. Rectius alii a nonnullis Petri auditoribus primas fidei chriſtianæ ſcintillulas Romam delatas eſſe coniectant. ** Forte Deus, qui faſtum eccleſiæ Romanæ degeneris praeuidebat, ſapienter voluit, vt primae eius origines in obſcuro laterent, ne locus humanis auctoritatibus ſuperbiendi relinqueretur.

* Omnium loco audiamus CAESAREM BARONIVM, qui in *annal. ad A. C.* XLIV. *num.* XXV. *tom. I. p. 318.* (edit. Antverp. MDCLXX.) *Petrum anno ſecundo imperatoris Claudii veniſſe Romam*, *communem omnium* ait *eſſe ſententiam.* Et *p. 339. Anno Chriſti XLV, durante adhuc anno ſecundo Claudii, 15. Cal. Febr. a Petro Apoſtolorum principe eccleſia Romana inſtituitur, ac in ea ſedes pontificia erigitur.* Prouocat ille ad EVSEBIVM, qui in *chronico*, quod HIERONYMVS latinitate donauit, *Anno*, inquit, *ſecundo Claudii Petrus apoſtolus, quum primus Antiochenam eccleſiam fundaſſet, Romam mittitur, vbi euangelium prædicans viginti quinque annis eiusdem vrbis epiſcopus perſeuerat*; vti hæc verba leguntur in *theſauro temporum* EVSEBII, animaduerſionibus SCALIGERI illuſtrato, *p. 160.* Sed nulla fide dignam eſſe Euſebianam illam chronologiam, quam *Baronius*, *Bellar-*

Bellarminus, *Petavius*, *Cabaſſutius*, *Natalis Alexander*, *Emanuel a Schelſtrate*, aliique cæco impetu ſequuntur, doctiſſimi ex ipſo pontificiorum cœtu viri, HENRICVS VALESIVS, ANTONIVS PAGI, STEPHANVS BALVZIVS, dudum agnouerunt, pluribusque ad oculum demonſtrat SAMVEL BASNAGIVS, in *annalibus politico-eccleſiaſticis p. 522. ſeqq.* Equidem fuere viri eruditi, qui, Petrum omnino vmquam Romæ fuiſſe, pernegarunt. Omnes præclari ingenii neruos, vt id euinceret, intendit FRID. SPANHEMIVS, in peculiari diſſertatione, *de temere credita Petri in vrbem Romam profectione*, quæ exſtat *tom. II. operum pag. 331.* Verum quum vniuerſa antiquitas in eo conſentiat, Petrum martyrii coronam Romæ deportaſſe; quum teſtes minime contemnendi, CLEMENS ROMANVS, PAPIAS, CAIVS, DIONYSIVS, IRENAEVS, TERTVLLIANVS, LACTANTIVS, CYPRIANVS, vno id ore confirment; noluerunt alii in iſtam opinionem concedere, ne ſcepticiſmi hiſtorici crimine ſeſe obſtringerent. Ex inſtituto ſententiam Spanhemianam confutandam adgreſſus eſt SALOMO VAN TILL, in diſſ. *de Petro, Romæ martyre, non pontifice.* At vero, beatum Petrum, *anno Claudii ſecundo* Romam conceſſiſſe, ibique *per XXV.* annos fundatam a ſe eccleſiam ſuprema cum auctoritate rexiſſe, id ita comparatum eſt, vt, ſi EVSEBIVS vel centies dicat, admitti tamen non poſſit, quod hæc traditio neque cum munere Petri apoſtolico, ad vnam vrbem neuti-

quam alligando, neque cum ſacris ſcripturis conciliari poteſt. Nam

I. Contradicit hæc ſententia actibus apoſtolicis. Legimus 1) *c. XII, 4.* Petrum ab Herode Agrippa coniectum eſſe Hieroſolymis in carcerem, idque vltimo eius regni anno, vt ex eiusdem capitis fine conſtat. Quum vero vltimus ille Agrippæ annus, *quarto* Claudii imperantis anno reſpondeat, fieri ſane non potuit, vt anno Claudii *ſecundo* Romam Petrus venerit, ibique permanſerit. Cuius veritatis lux ipſi HENRICO VALESIO, homini pontificio, in *notis ad Euſebii hiſt. eccl. lib. II. c. XVI. p. 30.* hanc confeſſionem extorſit: *Quum anno quarto Claudii mortuus ſit Agrippa, vt inter omnes conuenit, Petrus ante hunc annum Romam proficiſci non potuit.* 2) *Cap. XV, 7.* Petrus legitur ſynodo Hieroſolymitanæ, quæ in annum Claudii IX. incidit, interfuiſſe. Hinc anno Claudii X. Antiochiam profectus, aliquamdiu ibi commoratur, & a Paulo ob defectum εἰλικρινείας reprehenditur Gal. II, 11. ſeqq. 3) *Cap. XXVIII, 16. 17.* Paulus anno Neronis ſeptimo Romam delatus, conuocaſſe dicitur Iudæorum præcipuos; vbi nulla rurſus Petri mentio: qui potius eodem anno epiſtolam ſuam priorem ex Babylonia ad Iudæos per Aſiam diſperſos ſcripſiſſe putatur, 1 Pet. V, 13.

II. Diuturnus ille Petri in vrbe Roma epiſcopatus cum epiſtola Pauli ad Romanos conciliari non poteſt; ex qua potius liquidiſſime conſtat, Petrum ante ſcriptam hanc epiſtolam Romæ nunquam

quam fuiſſe ac docuiſſe. Tota ſane epiſtola eo comparata eſt, vt in orthodoxæ fidei profeſſione conſtanter Romani perſeuerarent. Plurimum autem ponderis hortationi iſti conciliaſſet auctoritas illius, quem primum cæleſtis veritatis doctorem nacti erant; maxime ſi fuiſſet vnus ex præcipuis apoſtolis Domini, cum quo ſuum in doctrina conſenſum tam ſollicite apud Galatas, quamuis nullo arctiore vinculo Petro obſtrictos, Paulus conteſtatus erat. Nonne idem apud Romanos feciſſet, ſi omnia ſua debuiſſent Petro? Timotheo ſuo ſcripſit Paulus 2 Tim. III, 14. *At tu maneto in iis, quæ didiciſti, & quæ tibi concredita ſunt*, εἰδὼς, παρὰ τίνος ἔμαθες, *ſciens, a quo didiceris.* An non idem apud Romanos valuiſſet? An non fere debuiſſet Paulus dicere: Manete in ſana iſta ſanctaque doctrina, in cuius typum ab initio traditi eſtis, ſcientes, a quo didiceritis; non a vulgari aliquo doctore, ſed ab vno illorum, qui ipſum Dominum quotidie audiuerunt docentem, ab eo, qui columnis in apoſtolico ordine accenſitus eſt, ab ipſo denique Petro. Sed ne nomen quidem Petri in tota epiſtola legitur, quamuis inuitaret occaſio, ſuaderet vtilitas, & vrgeret fere neceſſitas. Ita HERM. WITSIVS argumentatur, *in meletem. Leid. p. 146.* Addit SAL. VAN TILL, *diſſ. cit. §. XVII.* ab omni veroſimilitudine eſſe alieniſſimum, Paulum c. XVI. omiſſurum fuiſſe Petri mentionem, ſi tunc eccleſiam Romanam gubernarit, vbi eos omnes nominatim ſalutat, qui illo tem-

pore locum aliquem in illa eccleſia obtinebant. Immo vero, ſi Petrus tum egiſſet Romæ, a ſcribenda epiſtola Paulus omnino ſibi temperaturus fuiſſe videtur. Quid enim opus erat ex Græcia ad Romanos ſcribere, quos ſummus eccleſiæ epiſcopus doctrinæ ſuæ fontibus largiter quotidie irrigabat?

III. *Neque cum aliis Pauli epiſtolis diuturnus ille Petri epiſcopatus in concordiam redigi poteſt.* Ex *Gal. II, 7. 8. 9.* intelligimus, Petro circumciſionis miniſterium, Paulo curam gentium commiſſam fuiſſe. Debuit ergo Petrus in iis locis maxime verſari, vbi maior erat Iudæorum multitudo, nempe in Palæſtina, Babylonia &c. Immemor ſane vir ſanctus fuiſſet officii ſui, & factæ inter ipſum & Paulum conuentionis, ſi, relicta ingenti Iudæorum per orientem diſperſorum copia, Romæ ſedem ſuam fixiſſet, vbi exiguus Iudæorum numerus, ſi cum gentium multitudine comparetur. Quid dicemus de illis Pauli epiſtolis, quas *ex vrbe Romana* ad varias eccleſias ſcripſit, in quibus plurima ſalutantium nomina expreſſit, aliorumque omnium frequentem iniecit mentionem, quos in opere Domini ſocios habebat; de ſolo Petro altum vbique ſilet. Quomodo Paulus e. g. *Col. IV, 10. 11.* dicere poterat, ſe præter Ariſtarchum, Marcum & Iuſtum nullos Romæ habere συνεργὺς εἰς τὴν βασιλείαν τῦ Θεῦ; quomodo ſcribere poterat *2 Tim. IV, 11.* Λυκᾶς ἐςι μόνος μετ' ἐμῦ; ſi Petrus tunc Romæ fuiſſet? Denique quum *Phil. II, 21.* multum que-

ra-

ratur, quod præter Timotheum, quem Romæ ἰσόψυχον habebat, omnes ſua quærant, non quæ IESV CHRISTI ſunt; & 2 *Tim. IV, 16.* quod Romæ ab omnibus derelictus ſit, nullumque habuerit in ſui defenſione παραστάτην: liquidiſſime inde conficitur, Petrum illo tempore aut non fuiſſe Romæ, aut, ſi Romæ fuerit, ſupinum dormitaſſe; quod de tanto apoſtolo nemo ſanæ mentis vel cogitauerit. Conferantur etiam, quæ adverſus chronologiam Euſebianam circa Petri iter Romanum diſputat IAC. BASNAGIVS, *in hiſtoire de l' egliſe, tom. I. lib. VII. c. III. p. 346. ſeqq.*

** Dignæ ſunt ea de re, quæ hic adſcribantur HERM. WITSII coniecturæ *in melet. Leidenſibus p. 146.* In frequenti illa nationum multitudine, quæ apoſtolos, ſancti Spiritus plenitudine imbutos, lætiſſima pentecoſtes die Hieroſolymis concionantes audiuerunt, fuere etiam ἐπιδημοῦντες Ῥωμαῖοι, *aduenæ Romani*, ſiue Iudæi ad tempus Romæ commorantes, Act. II, 10. Ex his credibile eſt, ſermone Petri aliquos ad fidem IESV efficaciter eſſe vocatos. Qui poſtliminio in patriam reuerſi, gratiam ſibi factam maligno ſilentio non occuluerunt, ſed domeſticis, cognatis, vicinis, amicis, ceteriſque ciuibus ſuis, admiranda illa, quæ Hieroſolymis audiuerant, viderant, experti erant, magno cum affectu, vti merebantur, prædicarunt. Quod tuto & cum ſucceſſu potuerunt facere, regnante Tiberio, chriſtianis ſatis æquo. Id aliquas chriſtianæ fidei ſcintillas iniicere animis potuit, mox exarſuras in luculen-

tam

tam flammam. Accedit, quod occaſione afflictionis, ortæ ob Stephanum, multi fidelium ex Iudæa quaquauerſum diſperſi, in iis, ad quas veniebant, regionibus euangelizauerint Dominum IESVM, Act, XI, 19.20. Fieri poteſt, vt inter eos quoque fuerint *Andronicus* & *Iunias*, cognati Pauli, qui ante ipſum fuerunt in Chriſto, qui & Romæ inſignes inter apoſtolos fuerunt, Rom. XVI,7. Qui quando primum Romam appulerint, non conſtat. Hoc conſtat, quando ibi fuerunt, non fuiſſe otioſos, ſed ad amplificandum CHRISTI regnum omnem impendiſſe induſtriam. Præterea *Vrbanum*, quem Paulus adiutorem ſuum in CHRISTO vocat, vti & *Aquilam* cum *Priſcilla*, & *Apellem*, probatum in CHRISTO, ceteroſque plures, quos ſalutat nominatim, credibile eſt, Romanæ eccleſiæ presbyteros fuiſſe; olim fortaſſis cum ceteris Iudæis & Chriſtianis Claudii edicto pulſos, at ſub Nerone reduces, qui diſperſam eccleſiam recollegerunt, auxerunt & in eum ſtatum promouerunt, vt tam inſignia Pauli elogia meruerit. Eandem coniecturam ſuo calculo comprobat ven. IOACH. LANGIVS, in comment. *de vita & epiſtolis Pauli, p. 125.* Similiterque SAM. BASNAGIVS, in *annalibus politico-eccleſiaſticis tom. I. p. 525. Quis nobilis poſitor eccleſiæ fuerit, Deus nouit, nos neſcimus. Num aduenarum aliqui Romanorum, quos conſtat fuiſſe Hieroſolymis, quum illapſus eſt Spiritus ſanctus? Num Andronicus & Iunias, inter Apoſtolos inſignes, qui ante Paulum fuerant in Chriſto? Hoc*

vnum

vnum ſcimus, a Petro iacta non fuiſſe huius eccleſiæ fundamenta.

Non poſſum tamen, quin adſcribam, quæ in *recognitionibus* CLEMENTIS Romani de primis chriſtianæ doctrinæ ſeminibus, in agro Romano ſparſis, narrantur, *lib. I. §. 6. ſqq.* in *patrum apoſtolicorum operibus, a* COTELERIO *editis, tom. I. p. 488.* edit. Antverp. MDCXCVIII. *Quum his ego*, Clemens inquit, ex verſione Ruffini, *cogitationis meæ æſtibus agitarer, fama quædam ſenſim in imperio* TIBERII *Cæſaris, initio ex orientis partibus ſumto, peruenit ad nos* (Romam) *et per ſingula conualeſcens, velut a Deo bonus quidam nuntius miſſus, vniuerſum replebat orbem. Diffundebatur ergo per ſingula loca, adnuntians, quod eſſet quidam in Iudæa, qui ſumto a tempore veris exordio* (putant enim veteres, initium muneris IESV CHRISTI in Calendas Maii incidiſſe) *regnum Dei euangelizaret Iudæis, idque percepturos diceret eos, qui mandatorum ſuorum & doctrinæ inſtituta ſeruaſſent. Vt autem ſermo eius fide dignus ac diuinitatis plenus crederetur, virtutes multas, ac ſigna ac prodigia mira, efficere iuſſione ſola dicebatur: ita vt, tanquam a Deo poteſtatem habens, ſurdos faceret audire, & cæcos videre, claudos erigere; atque omnem infirmitatem, cunctosque dæmones ex hominibus effugaret; ſed & oblatos ſibi mortuos ſuſcitaret; leproſos quoque eminus videns curaret; & nihil omnino eſſet, quod ei impoſſibile videretur. Hæc & horum ſimilia proceſſu temporis, crebris iam non rumoribus, ſed manifeſtis quodammodo aduentantium ex illis*

par-

partibus nuntiis, firmabantur: & ipſa iam per dies ſingulos rei veritas pateſcebat. Denique in vrbe per loca conuentus fieri, & de hoc ſermone tractari atque in admiratione res haberi cœpit, quisnam is eſſet, qui apparuerit, vel quid nuntii a Deo hominibus detuliſſet: donec ſub eodem anno vir quidam adſtans in vrbis loco celeberrimo, proclamaret ad populum, dicens: Audite me, o ciues Romani! Filius Dei in partibus adeſt Iudaeae, promittens omnibus, volentibus audire ſe, vitam æternam: ſi quis tamen ſecundum voluntatem eius, a quo miſſus eſt, Dei patris actus ſuos direxerit. Propter quod conuertimini a malis ad bona, & a temporalibus ad æterna. Agnoſcite, vnum eſſe Deum, cæli terræque rectorem, in cuius iuſtis adſpectibus vos iniuſti mundum habitatis. Sed ſi conuertimini, & ſecundum voluntatem eius agitis, ad futurum ſeculum venientes, & æterni effecti, ineffabilibus eius bonis ac præmiis perfruemini. Erat autem vir iſte, qui hæc loquebatur ad populum, ex orientis partibus, natione Hebræus, nomine BARNABAS, *qui ſe etiam vnum ex eius diſcipulis eſſe diceret, miſſumque ad hoc, vt hæc volentibus indicaret. Quibus ego auditis cum reliqua multitudine ſequi eum cœpi, & audire, quæ diceret. Intelligebam ſane, quod nihil dialecticæ artis eſſet in homine, ſed ſimpliciter & absque vllo dicendi fuco, quæ audiſſet a filio Dei vel vidiſſet, exponeret.* Porro deinde narratur, quomodo Barnabas, cuius ſimplicem ſermonem populus amplecti cœperit, hinc a philoſophis ſyllogiſmorum telis obrutus, (quos tamen ne reſponſione quidem dignos iudicauerit) illinc a vul-

a vulgo deriſus & velut barbarus ac ſanæ mentis haud compos, contemtus, in Iudæam redierit, & quomodo Clemens non diu poſt eum fuerit ſequutus. Hæc ſi vera ſunt, BARNABAS primus fuit Romanorum apoſtolus.

§. VII.

Operæ pretium nobis facturi videmur, ſi in *ſtatum*, in quo eccleſia Romana fuit, quum hanc epiſtolam acciperet, paullo curatius inquiramus. Eius enim rei notitiam plurimum lucis per integras virorum ſacrorum epiſtolas diffundere, exegeſeos ſacræ periti ſatis experiuntur. *

* Pluribus id comprobatum eſt in diſſ. *de ſtatu eccleſiarum apoſtolicarum, earum præcipue, ad quas apoſtolus Paulus epiſtolas ſuas ſcripſit*, quam ſub præſidio venerandi IO. FRANC. BVDDEI anno MDCCXX. Ienæ defendit coniunctiſſimus collega GOTTHILF AVGVSTVS FRANCKIVS, vbi inter alia p. 3. hæc leguntur: *Status illorum, quos ſacri ſcriptores adloquuntur, quum nunquam non menti eorum, vt credere par eſt, obuerſatus fuerit, & ad eumdem ſubinde, quod & prudentiæ ratio poſtulat, reſpiciant; fieri aliter nequit, quin plurima nobis tum demum perſpicua & noua velut luce perfuſa adpareant, ſi iſte a nobis paullo penitius introſpiciatur.*

§. VIII.

§. VIII.

Et ad *externum* * quidem eccleſiæ Romanæ *ſtatum* quod attinet, hoſpitabatur illa in vrbe, & magnis prærogatiuis conſpicua, ** & multis atrociſſimisque vitiis inquinata; *** cuius gremium vti omnibus terrarum populis patebat, ita gentiles non minus, quam Iudæos, complectebatur. ****

* Poſſunt nimirum, vt ven. BVDDEVS in laudata *diſſ. p. 5.* obſeruat, quæ ad ſtatum eccleſiæ alicuius ſpectant, ad duo capita reuocari; quum quædam interna magis ſint, alia externa. Ad *externa* pertinet *loci*, in quo eccleſia habitat, ratio, *gentis* indoles, *imperii ciuilis*, cui eccleſia ſubeſt, *regiminis* denique *eccleſiaſtici* conſtitutio. *Interna* ſunt, quæ ad *fidem* atque *vitam* ſpectant. Paucis hæc omnia in Romanæ eccleſiæ conſideratione perſtringemus.

** Penes Romam illo tempore fuiſſe imperium in cultiores orbis terrarum partes, ipſamque Iudæam, Iehouæ olim ditionem, a nemine ignoratur. Vnde CORNELIVS NEPOS in *Attico c. III.* eam vocat vrbem, *in qua domicilium orbis terrarum eſſet imperii*; & TACITVS *annal. lib. III. c. XLVII.* *vrbem, vnde in omnia regimen.* Hinc POLYBIVS etiam, DIONYSIVS HALYCARNASSENSIS & alii ſcriptores, de Romanorum imperio ita loqui ſolent, ac ſi totum ter-

terrarum orbem complexum fuerit, dum illud πᾶσαν τὴν οἰκουμένην adpellant; quam phraſin Lucas etiam imitatur c. II, 1. Conf. IO. CASP. SVICERI *theſaurum eccl. tom. II. p. 466.* Ex ſtatu humillimo & caſis ſtramine tectis ad ſummum ſplendorem amplitudinemque vrbs illa adſcendit, & inter alias tantum caput extulit vrbes, quantum lenta ſolent inter viburna cupreſſi. ATHENAEVS *lib. I.* ἐπιτομὴν τῆς οἰκουμένης *compendium orbis habitati* vocat; ab aliis *regina vrbium*, *totius terrarum orbis columen*, *orbis domina*, *arx omnium gentium*, *legum parens*, *ſeculi ſummum caput*, cet. ambitioſis nominibus inſignitur. Quin et *Terrarum DEA gentiumque Roma*, a MARTIALI *lib. XI. epigr. VIII.* ſalutatur. Duo autem maxime fuerunt, quibus ad tantum faſtigium Romani nominis maieſtas euecta eſt, & per tot ſecula in eodem immota atque inconcuſſa perſtitit, *armorum* ſcilicet *peritia*, ac *ſtudia literarum.* Et *ſtudia* quidem ſerius in vrbe coli cœperunt, neque ante Punica bella quisquam literis clarus inter Romanos commemoratur. Immo vero aliquando ſenatus conſultum de philoſophis & rhetoribus Latinis factum eſt, *vti Romae ne eſſent*, quod iuuenum ingenia deprauare putarentur; vt SVETONIVS cap. I. *de claris rhetoribus* adnotauit. Inde autem a *Ciceronis* tempore nitidiorem faciem diſciplinarum ſtudia induerunt, fueruntque excellentia ingenia, quae philoſophiam, hiſtoriam, poeſin, ius ciuile, atque inprimis oratoriam artem certatim excoluerunt. Neque deerant *bibliothecae* priuatae multae & illuſtres, quae

C eru-

eruditorum vſui ſine inuidia patebant; inter quas AEMILII PAVLI & L. LVCVLLI adparatus librarius eminebat. ASINIVS POLLIO bibliothecam *publicam* primus dedicaſſe dicitur a PLINIO *hiſt. nat. lib. XXXV. c. 2.* Poſt hunc AVGVSTVS Cæſar duas conſtituiſſe legitur, *Octauiam & Palatinam*, ex libris græcis ac latinis conflatas, quas tamen ignis deinde conſumſit. Sed integrum argumentum *de ſtudiis Romanorum literariis* pluribus explicuit B. CHRISTOPHORVS CELLARIVS, in *diſſ. academicis, p. 341. ſqq.* nec non cel. IO. GEORG. WALCHIVS, in diſſ. *de variis modis literas colendi apud veteres Romanos.*

*** Equidem veterum Romanorum & religio ſimplicior erat, innumeriſque ſuperſtionum generibus nondum onerata, & mores ad honeſtatem magis compoſiti. Vnde VALERIVS MAXIMVS multa conquiſiuit veterum Romanorum exempla, quorum frugalitatem, innocentiam, moderationem animi, liberalitatem, iuſtitiam, gratum animum, pietatem in parentes ac fratres, verecundiam, pudicitiam, concordiam coniugalem cet. ſummis laudibus ornat. Fidem Romanorum erga ſocios atque amicos multis etiam prædicat auctor libri I. Maccab. VIII, I. 12. Ad quem locum HVGO GROTIVS hæc adnotat: *Deſcribitur hic Romana res publica, qualis erat ante Punicum bellum tertium, ad quod vsque tempus magnæ apud Romanos fuere virtutes, vel virtutum imitamenta.* Illam vero morum integritatem ſenatus exemplum, poteſtatis cenſoriæ ſeueritas, rigida adoleſcentum edu-

educatio, paupertas denique & fortunæ mediocritas haud parum adiuuabat; vt pluribus oſtendit CORNELIVS ADAMI, in *exercitationibus exegeticis*, *p. 522. ſeqq.*

At vero priſci illi Romanorum mores peregrinis aduentitiisque vitiis ita poſtea corrupti ac deformati fuerunt, vt nihil illis deprauatius eſſe poſſit. Omnium gentium deuictarum vitia Roma ſola imbibebat. Magiſtratuum ſcelera, hominum peſſimorum, Romam, tanquam in ſentinam confluentium, frequentia, iuuentutis praua & effeminata educatio, opum abundantia, aliæque cauſſæ, patentiſſimam ſceleribus omnibus portam aperiebant; vnde ambitio, profuſiones, ebrietas, luxus, impudicitia, fraudes, rapinæ, aliaque monſtra inualuerunt. Initium corruptionis paullo ante deletam Carthaginem extitiſſe obſeruatur; creuit deinde malum, illa deleta, ſubactaque inſuper Græcia, Syria, Aſia; auctum eſt tempore Sullæ, Cæſaris & Pompeii; ſummum denique velut faſtigium attigit tempore Pauli. Equidem *Auguſtus pronum in omnia mala & in luxuriam fluens ſeculum grauibus ſeuerisque legibus coercere ſtudebat*, teſtante FLORO *lib. IV. c. 12. fin.* Sed quum ipſe, teſte AVRELIO VICTORE, in epitome, *luxuriæ atque libidini vsque ad probrum vulgaris famæ ſeruiret*; parum efficaciæ ad ſiſtendum vitiorum curſum leges illæ habuerunt. Nunquam autem maiore vi erupit in publicum vberrimus vitiorum prouentus, quam circa tempora prædicati euangelii, vbi Roma quaſi obruta inundataque fuit

omnibus flagitiorum & dedecorum probris, Caligula, Claudio, Nerone, monſtris deterrimis, imperii gubernacula tenentibus. SVETONIVS *Caligulam* deſcribens, quædam ſe de illo, *quaſi de principe, reliqua vt de monſtro* tradere teſtatur, *cap. XXII. Claudium* Cæſarem mater Antonia *portentum hominis* dictitabat, *nec abſolutum a natura, ſed tantum inchoatum*; eodem SVETONIO teſte *c. III. Neronis* petulantiam, libidinem, luxuriam, crudelitatem ac deteſtanda facinora, præter SVETONIVN, TACITVM, aliosq; e veteribus, CHRISTOPH. CELLARIVS, in diſſ. *de Neronis Claudii in rempublicam & eccleſiam ſæuitia*, pluribus docere poteſt. Ab his igitur Romani imperii capitibus vitia per vniverſum corpus diffundebantur, proximumque contagium in Romæ incolas redundabat. Quis fuerit morum Romanorum Pauli tempore ſtatus, ex Paulo ipſo cognoſcere licet. Dum enim cap. I, 21-33. imaginem paganiſmi exhibet, tam ſapienter temperat ſtilum, vt ea in primis vitia recenſeat, quibus populus Romanus illo tempore infectus erat. *Eſt in illo ſermone mira* ἔμφασις *& egregius* χαρακτηρισμὸς *illorum temporum, præſertim Romæ*, vt HVGO GROTIVS in adnotationibus ſuis rectiſſime obſeruauit, qui magis hic audiendus eſt, quam HENRICVS HAMMONDVS, qui in ſuis ad illum locum notis impuros *gnoſticorum* mores deſcribi credit, multaque obtorto collo in eos transfert, a IOANNE CLERICO recte ea in re caſtigatus. Vberiorem vero in hunc Pauli locum commentarium, multa eruditione refertum, conſcripſit Cl. CORNELIVS

ADA-

ADAMI, in diſſ. *de malis Romanorum moribus*, quæ exſtat in *exercit.* eius *exegeticis*, Groningæ MDCCXII. editis, *p. 501. ſqq.* ex quibus, qui faciem Romæ paganæ penitius cognoſcere cupit, ſitim affatim reſtinguere poteſt. Vnum modo producemus teſtem ex ipſo Romanorum gremio, Paulo σύγχρονον, qui inſtitutam a Paulo Romanorum gentilium accuſationem prorſus confirmat, SENECAM ſcilicet philoſophum, profligatos Romanorum mores paſſim grauiter taxantem. Ita ille *de ira lib. II. c. 8. Omnia ſceleribus ac vitiis plena ſunt. Plus committitur, quam quod poſſit coercitione ſanari. Certatur ingenti quodam nequitiæ certamine. Maior quotidie peccandi cupiditas, minor verecundia eſt. Expulſo melioris æquiorisque reſpectu, quocumque viſum eſt, libido ſe impingit. Nec furtiua iam ſcelera ſunt, præter oculos eunt, adeoque in publicum miſſa nequitia eſt, & in omnium pectoribus eualuit, vt innocentia non rara, ſed nulla ſit.* Quod iudicium de illius ſeculi corruptione confirmat alter SENECA, poeta tragicus, *Octav. act. II. v. 429. ſqq.*

Collecta vitia tot ætates diu
In nos redundant. Seculo premimur graui,
Quo ſcelera regnant, ſæuit impietas furens.

Addantur, qui de *luxu Romanorum* integros libros compoſuerunt, IO. MEVRSIVS & STANISL. KOBIERZYKIVS, in GRÆVII *theſauro antiqu. Rom. tom. VIII. p. 1214. ſqq.*

Id vnum adiicimus, ipſos etiam Romanorum *philoſophos* a labe grauiſſimorum vitiorum

haud immunes fuiſſe. (†) Communis mor
bus, quo laborabant, arrogantia erat, quam Paulu
etiam ipſis exprobrat Rom. I, 22. φάσκοντες εἶναι σο
φοὶ ἐμωράνθησαν. Publica querela erat, eos optim
docere, peſſime viuere. Teſtis eſt CICERO, ipſ
philoſophus, qui *Tuſcul. quæſt. lib. II.* §. *11. 12*
Quotusquisque, inquit, *philoſophorum inuenitur*
qui ſit ita moratus, ita animo ac vita conſtitutus, v
ratio poſtulat? qui obtemperet ipſe ſibi, & decreti
ſuis pareat? Videre licet alios tanta leuitate & iacta
tione, iis vt fuerit non didiciſſe melius; alios pecuni
cupidos, gloriæ nonnullos, multos libidinum ſeruo.
Idem pronuntiat QVINTILIANVS *inſtit. orat. lib.*
in procemio: Ac veterum quidem ſapientiæ profeſſo
rum multos & honeſta præcepiſſe, & vt præceperun
etiam vixiſſe, facile conceſſerim; noſtris vero tem
poribus ſub hoc nomine MAXIMA *in plerisque* VITIA *la*
tuerunt. Non enim virtute ac ſtudiis vt haberen
tur philoſophi, laborabant; ſed vultum & triſtitiam
& diſſentientem a ceteris habitum PESSIMIS MORIBV
prætendebant. Nihil nunc de M. PORCIO CATONE
LVCRETIO CARO, TVLLIO CICERONE, PLINIO SE
CVNDO, APOLLONIO, PLVTARCHO, aliisque Roma
norum philoſophis minime innocentibus dicam

ſc

(*) *Libri Symbolici p 18.* Philoſophi conati honeſt
viuere, tamen id efficere non potuerunt, ſed conta
minati ſunt multis manifeſtis ſceleribus. Talis e
imbecillitas hominis, quum eſt ſine ſpiritu ſancto,
tantum humanis viribus ſe gubernat.

ſolus nunc ANNÆVS SENECA prodeat, qui a LACTANTIO *inſtit. div. lib. V. c. 9. §. 19. morum vitiorumque publicorum & deſcriptor veriſſimus, & accuſator acerrimus* dicitur; eumdem tamen, præter faſtum Stoicum, multis aliis domeſticis vitiis ſcatuiſſe, veterum monumenta nos dubitare vix ſinunt. Non deerant, qui, ipſo adhuc viuente & in palatio fulgente, publice dictitabant, *eum corrumpere cubicula principum feminarum; Romæ teſtamenta & orbos velut indagine eius capi; Italiam & prouincias immenſo fœnore hauriri*: qui denique ex ipſo diſcere cupiebant: *Qua ſapientia, quibus philoſophorum præceptis, intra quadriennium regiæ amicitiæ, ter millies ſeſtertium parauiſſet*; vti diſſimulare non potuit Senecæ admirator TACITVS *annal. lib. XIII. c. 42.* Accedit, quod PLINIVS *lib. V. epiſt. 3. n. 5.* verſuum laſciuorum ſpurcitiem *Senecæ* exemplo tueatur, qui & ipſe in eis componendis luſerit. Apertius de illo DIO CASSIVS, *hiſtoriæ Rom. lib. LXI. pag. 694. edit. Wechel.* Ἐνεκλήθη δὲ καὶ ὁ Σενέκας ἄλλ' ἄττα, καὶ ὅτι τῇ Ἀγριππίνῃ συνεγίνετο. Οὐ μόνον δὲ καὶ ἐν τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλοις πάντα τὰ ἐναντιώτατα, οἷς ἐφιλοσόφει, ποιῶν ἠλέγχθη. Καὶ γὰρ τυραννίδος κατηγορῶν, τυραννοδιδάσκαλος ἐγίνετο. Καὶ τῶν συνόντων τοῖς δυνάσταις κατατρέχων, οὐκ ἀφίστατο τοῦ παλατίου. Τοὺς δὲ κολακεύοντάς τινα διαβάλλων, αὐτὸς καὶ τὰς βασιλίδας, καὶ τοὺς ἐξελευθέρους ἐθώπευε, καὶ τινῶν καὶ ἐγκώμια συνετίθει. Τοῖς δὲ πλουτοῦσιν ἐγκαλῶν, οὐσίαν ἑπτακισχιλίων καὶ πεντακοσίων μυριάδων ἐκτήσατο. Καὶ τὰς πολυτελείας τῶν ἄλλων αἰτιώμενος, πεντακοσίους τρίποδας κεδρίνου ξύλου ἐλεφαντόπο-

δας ἴσους καὶ ὁμοίους εἶχε, καὶ ἐπ' αὐτῶν εἱστιᾶτο. Τοῦτο γὰρ εἰπὼν καὶ τἄλλα τὰ ἀκόλουθα αὐτῷ δεδήλωκα, τὰς ἀσελγείας, ἃς πράττων, γάμον δὲ ἐπιφανέστατον ἔγημε, καὶ μειρακίοις ἐξώροις ἔχαιρε, καὶ τοῦτο καὶ τὸν Νέρωνα ποιεῖν ἐδίδαξε. *Accuſabatur vero etiam* SENECA *multorum ſcelerum, præſertim quod cum Agrippina* (Neronis matre) *rem haberet. Nec enim in hac re ſolum, ſed in pleriſque aliis contra facere viſus eſt, quam philoſophabatur. Quum enim tyrannidem improbaret, tyranni præceptor erat. Quum inueheretur in eos, qui principum familiaritatem ambirent, ipſe a palatio non diſcedebat. Aſſentatores deteſtabatur, dum ipſe interim reginis atque libertis adularetur, ac laudationes quorumdam componeret. Reprehendebat diuites is, cuius facultates erant ter millies ſeſtertium;* (†) *quique luxum aliorum damnabat, quingentos tripodas habuit de ligno cedrino, pedibus eburneis ſimiles inter ſe & pares, ſuper quibus epulabatur. Ex quibus omnibus ea, quæ his ſunt conſentanea, quæque ipſe libidinoſe fecit, facile intelligi poſſunt. Nuptias enim cum illuſtriſſima femina contraxit, delectabatur exoletis, idque Neronem etiam facere docuerat.* Merito igitur illum philoſophum retuleris inter illos, quos Paulus Rom. II, 1. ita adloquitur: ἐν ᾧ κρίνεις τὸν ἕτερον, σεαυτὸν κατακρίνεις; τὰ γὰρ αὐτὰ πράσσεις, ὁ κρίνων: cui hominum generi

(†) Quæ ex calculo IAC. BASNAGE in *hiſtoire de l' egliſe tom. I. p.* 690. conficiunt 27916666. libras gallicas, ſiue 9305555. imperiales.

generi accenſendi etiam ſunt HORATIVS, PETRONIVS, IVVENALIS, PERSIVS, aliique, qui aliorum vitia ſale ſatyrico perfricabant, ipſi ſceleribus conſpurcati. Vel hinc patet, quo loco habenda ſint, quæ de Senecæ amore erga religionem chriſtianam, deque inſtituto cum Paulo commercio literario narrantur; qua de re videri poteſt AEG. STRAVCHII diſſert. *de chriſtianiſmo Senecæ.* Addatur cl. TOB. EKHARDI obſeruatio in *miſcellan. Lipſ. tom. IX. p. 90. de Seneca in religionem chriſtianam iniurioſo.* Spurias illas Senecæ ad Paulum, & Pauli ad Senecam epiſtolas exhibet vir venerandus IO. GE. PRITIVS, in *introduct. ad lect. N. T. c. XI. §. 7.* & cel. IO. ALB. FABRICIVS, in *codice apocrypho N. T. tom. I. p. 880.*

**** Cœtum chriſtianorum, qui Romæ degebat, ex Iudæis & gentilibus fuiſſe compoſitum, plurima ſunt, quæ euincunt. Multos fuiſſe Romæ ex GENTILIVM numero, qui ſe in Chriſti diſciplinam dederunt, ipſis profanorum auctorum teſtimoniis comprobari poteſt. TACITVS *annal. lib. XV. c. 44.* fuiſſe Romæ dicit, quos vulgus *chriſtianos* adpellabat. *Auctor* (ita pergit) *nominis eius* CHRISTVS, *qui Tiberio imperitante per procuratorem Pontium Pilatum ſupplicio adfectus erat. Repreſſaque in præſens exitiabilis ſuperſtitio* (ita homo profanus chriſtianam religionem vocat) *rurſus erumpebat, non modo per Iudæam, originem eius mali, ſed* PER VRBEM ETIAM. Idem IVVENALIS *ſat. III. VI. XIV.* SVETONIVS in *vita Claudii c. XXV.* aliique teſtantur.

tur. Aperte hos alloquitur Paulus c. XI, 13. Ὑμῖν γὰρ λέγω τοῖς ἔθνεσι. Ad eosdem reſpicit c. I, 13. c. XV, 16. aliisque locis.

IVDAEOS etiam Romæ fuiſſe, nemini mirum & incredibile videbitur, qui non ignorat, temporibus Chriſti & apoſtolorum Italiam, Græciam, Aſiam, Aegyptum Iudæis vbique abundaſſe; vt copioſius docet IO. BRAVNIVS in *ſelectis ſacris lib. I. p. 10. ſeqq.* Quod ſpeciatim *Romæ* etiam fuerint, adparet 1) *Ex Act. II, 10.* vbi Hieroſolymæ viſi fuiſſe dicuntur ἐπιδημοῦντες Ῥωμαῖοι. 2) *Ex Act. XXVIII, 17.* vbi Paulus tertio poſt ſuum in vrbem aduentum die conuocaſſe dicitur τοὺς ὄντας Ἰουδαίων πρώτους, per quos CAMPEG. VITRINGA, *de ſynagoga vetere p. 611. ſynagogæ præfectos* intelligendos putat. *Nam etſi*, inquit, *incertum ſit, an Iudæi eo tempore ſplendidam quandam ædem, nomine & titulo ſynagogæ cognitam, Romæ vel extra Romam habuerint; opinor tamen, Iudæas Romæ degentes, ſpectato, ceu videtur, numero, qualemcunque locum ſacris ſuis more recepto celebrandis, conſecraſſe, in quem diebus ſabbati conuenirent.* 3) Ex *ipſis huius epiſtolæ locis*, ſole clarioribus. Ita c. II, 17. ſeqq. diſertis verbis ſolos Iudæos Paulus adloquitur: Ἴδε, σὺ Ἰουδαῖος ἐπονομάζῃ cet. Ad eosdem c. IV, 1. *Quid*, ait, *dicemus, Abrahamum patrem noſtrum inueniſſe ſecundum carnem?* Cap. VII, 1. ſe loqui dicit γινώσκουσι τὸν νόμον· vt alia multa prætercam, quæ longo ordine recenſet atque illuſtrat IO. BRAVNIVS, in *ſelectis ſacris lib. I. c. 2. §. 35. ſeqq.* 4) Ex *teſtimonio* PHILONIS

LONIS atque IOSEPHI, qui in *antiqu. Iud. lib. XVII. c. 13. p. 783. ed. Hudſonianæ*, tempore Auguſti vrbem incoluiſſe memorat plures quam *octo millia Iudæorum*. Horum pleroſque fuiſſe *libertinos*, (h. e. ſeruos iure belli factos ac deinde manumiſſos, quibus deinceps alii acceſſerunt, vt eodem iure gauderent,) & in Transtiberina vrbis parte habitaſſe, ex PHILONIS *legatione ad Caium* diſcimus. Vide, quæ ad illud Philonis teſtimonium illuſtrandum adfert SAL. TILLIVS, in *opere analytico, tom. II. p. 519.* Equidem Iudæos TIBERIVS Italia excedere iuſſerat, teſte TACITO *annal. lib. II. c. 85.* quod IOSEPHVS *antiquit. lib. XVIII. c. 4. §. 5.* ideo factum eſſe refert, quod Fuluiam, Saturnini Senatoris vxorem, ad Iudaiſmum traductam, argento emunxerint. Et nuper demum CLAVDII anno duodecimo ſimile illi fatum denuo ſubierant, teſte SVETONIO, in *vita Claudii c. XXV.* vbi *Iudæos*, inquit, *impulſore Chreſto aſſidue tumultuantes, Roma expulit.* De quo loco non vna eſt eruditorum ſententia. IAC. VSSERIVS in *annalibus* ad annum Chriſti LIV. *p. 634.* & ANTON VAN DALE *de oraculis pag. 604.* verba iſta non de Chriſto Seruatore noſtro, ſed *de alio homine* ſeditioſo accipienda eſſe contendunt; plurimi *de noſtro Seruatore* Suetonii locum explicandum iudicant, obſeruantque, ſolemne fuiſſe gentilibus, vt ſiue ex ignorantia, ſiue ex malitia, quem nos Chriſtum dicimus, hunc *Chreſtum*, eiusque aſſeclas *Chreſtianos* adpellarint, vt pluribus oſtendit PETRVS DAN. HVETIVS, in

in *demonſtrat. euang. prop. III.* § 20. & CHRISTIANVS KORTHOLDVS, in *pagano obtrectatore, p. 713. ſeqq.* Etiamſi vero Seruator noſter Romæ numquam fuerit, vt ipſo impulſore quisquam tumultuari potuerit: tamen doctrina Chriſti, per eius diſcipulos ibidem diſſeminata, magnarum litium occaſio eſſe potuit, nonnullis Iudæis, qui Romæ commorabantur, magno eam animo recipientibus, aliis veſano ſtudio & præfracta contumacia eidem obnitentibus. Ex quibus contentionibus iſtud Claudii edictum natum videtur HERMANNO WITSIO, in *exercit. ad ſymb. apoſt. exerc. X. p. 139.* Alii Suetonium potius reſpexiſſe putant ad tumultus, in Palæſtina a Iudæis motos, quorum homo paganus Chriſtum, ex Iudæis prognatum, faciat impulſorem, quod Chriſtianos & Iudæos contumaces turpiter confundat. Speciatim illum hic tumultum intelligendum eſſe cenſet IO. PEARSONIVS, in *annal. Paulinis p. 22.* (ed. Hal.) quem TACITVS *annal. lib. XII. c. 54.* exponit; cuius rebellionis cauſis auditis, Claudius Iudæos vrbe expulit, eodem, vt videtur, tempore, *quo de mathematicis Italia pellendis factum ſenatus conſultum atrox & irritum*, vt TACITVS ait *loc. cit. c. 52.* Quod vero illius expulſionis Iudæorum *Tacitus* nusquam meminerit, id inde arceſſit PEARSONIVS, quod illa non ex ſenatus conſulto, ſed tantum ex edicto Cæſaris profecta fuerit. Addatur IACOBI BASNAGE *hiſtoire de l' egliſe, tom. I. p. 649. ſeqq.* An illo Claudii edicto chriſtiani quoque comprehen-

ſi

ſi fuerint, de eo iam olim OROSIVS *lib. VII. c. 6.* dubitauit: *Vtrum contra Chriſtum tumultuantes Iudæos coerceri & comprimi iuſſerit, an etiam Chriſtianos ſimul, velut cognatæ religionis homines, voluerit expelli, nequaquam diſcernitur.* Atenim Chriſtianos, ſaltem qui ex Iudæis orti erant, omnino ſimul eiectos fuiſſe, *Aquilæ* & *Priſcillæ* exilium nos condocere poteſt, qui Act. XVIII, 2. nuper relicta Italia, Corinthi domicilium fixiſſe dicuntur, διὰ τὸ διατεταχέναι Κλαύδιον χωρίζεσθαι πάντας τοὺς Ἰουδαίους ἐκ τῆς Ῥώμης. At inter chriſtianos fuiſſe par illud coniugum, ex Rom. XVI, 3. 4. liquet. Non ergo ad eos pertinuiſſet edictum Claudii, niſi Iudæorum nomine comprehenſi tunc fuiſſent Chriſtiani, quorum religio quibus finibus a Iudæorum ſacris disterminaretur, pagani parum curabant. Sæpius hanc factam eſſe confuſionem, ex Act. XVI, 20. c. XXIV, 5. patet, pluribusque exemplis id comprobat CHRISTIANVS KORTHOLDVS, in *pagano obtrectatore lib. I. c. III. p. 59. ſeqq.*

At vero, ais, vnde tanta tam repente Chriſtianorum Romæ multitudo, ſi Claudii edicto nuper Iudæi & Chriſtiani omnes Roma pulſi fuerunt? Reſpondeo HERM. WITSII verbis, *in meletematibus Leidenſ. p. 142. Sciendum eſt,* 1) *edictum illud Claudii forte ſub ignauo principe ipſo etiamnum viuente paullatim exoleuiſſe; ſaltem ipſius morte vim ſuam prorſus, vt fieri ſolet, amiſiſſe; nouumque principem, damnata anteceſſoris ſeueritate, expulſis redeundi facultatem feciſſe. Id quo-*

que

que 2) *obſeruandum, magnas Romæ fuiſſe illecebras, quibus omnes totius propemodum orbis nationes ad ſe alliceret. Et* 3) *Iudæos, peregrinationibus tunc aſſuetos, mercaturæ admodum deditos, vbique habitantes, Romanis commoditatibus ac deliciis pridem captos, non ſegnius rediiſſe, quam exiuerant, neque ſine adiunctione & comitatu nouorum hoſpitum. Ad quam rem* 4) *multum etiam conferre potuit late audita clementiæ & benignitatis Neronianæ fama. Vulgatum enim omnium ſcriptorum elogiis primum Neronis quinquennium eſt. Redeuntibus itaque Iudæis, pariter Chriſtiani Romam rediere*, vt exemplo Aquilæ & Priſcillæ liquet, qui Claudii edicto pulſi Act XVIII, 2. rurſus Romam remigrauerant, Rom. XVI, 3. Hinc igitur formata illa eccleſia, cui epiſtolam hanc inſcripſit Paulus, ex Iudæis, vt diximus, & gentilibus ad Chriſtum conuerſis conflata.

Stupenda autem ea in re conſpiciebatur euangelii virtus, quippe quod in ipſa arce omnis impietatis, Roma, non modo multorum ciuium Romanorum colla, iugi alioqui impatientiſſima, Chriſti iugo ſubdiderat, ſed duriſſima quoque multorum Iudæorum pectora expugnauerat, quos Stephanus ſemper Spiritui ſancto obniti dicit, Act. VII, 51. Dudum tamen obſeruauit IO. BRAVNIVS, in *ſelectis ſacris, lib. 1. p. 21.* vero ſimile eſſe, Iudæos, qui iſto tempore habitabant inter gentiles, in Aſia, Græcia, Romæ, & alibi, minori difficultate adduci potuiſſe ad credendum euangelio, quam qui Hieroſolymis & in reliquis

Iudææ

Iudææ ciuitatibus ſua habuerunt domicilia: quippe qui ſplendore Hieroſolymorum, forma reipublicæ, vmbra alicuius iurisdictionis magni ſynedrii, & gloria ſacerdotii, quod ante oculos quotidie habebant, maiori faſcino excœcati, difficilius, veteribus relictis, ad Chriſtum conuerti potuerint; maxime quum ſacerdotes, ſcribæ, phariſæi & reliqui principes populi Hieroſolymitani, aliarumque terræ ſanctæ ciuitatum, omnem mouerent lapidem, vt progreſſus veritatis euangelicæ vbique ſufflaminarent, ne, populo ad Chriſtum conuerſo, honores, auctoritatem, reditus atque lucra amitterent, quæ alibi in Aſia, in Italia, in Græcia, inter gentiles, locum non habuerunt, vnde tot ibi impedimenta apoſtoli non inuenerunt.

§. IX.

Hoſpitabatur eccleſia illa in *politia* corruptiſſima, ſuberatque imperio ciuili, grauiſſimis morbis laboranti.* *Eccleſia* autem ipſa nondum quidem eam, quam hodie obtinet, formam ** induerat, ſed optime tamen ordinata, a rectoribus *** ſuis ſapienter adminiſtrabatur.

* Quæ fuerit regiminis politici facies, Claudio ac Nerone imperantibus, ex SVETONII & CORNELII TACITI monumentis non ſine horrore

rore perſpicitur. CLAVDIVM principem fuiſſe, *qui ſe principem eſſe, non grauitate, non actu meminerit; qui alienis neruis ad inſtar ſimulacri lignei duceretur; qui ſeruos pro magiſtris, ſcurras pro amicis, ciues pro mancipiis habuerit, adeoque imperium peſſimorum hominum libidini ſubiecerit*, vere monuit IO. HENR. BOECLERVS, in *diſſert. polit. in Claudio* §. *VIII.* Similiter enim de eo SVETONIVS *c. XXV. fin.* *Totum principatum non tam ſuo, quam vxorum libertorumque arbitrio adminiſtrauit: talis vbique plerumque, qualem eſſe eum aut expediret illis, aut liberet.* Et rurſus *cap. XXIX. Libertis vxoribusque addictus, non principem ſe, ſed miniſtrum egit. Compendio cuiusque horum, vel etiam ſtudio ac libidine, honores, exercitus, impunitates, ſupplicia largitus eſt, & quidem inſciens plerumque & ignarus.* NERONE imperante, quidquid ſacrum & honeſtum erat, peruerſum turbatumque fuit, ac tantum non penitus exſtirpatum. Nondum tamen, quum haec epiſtola ſcriberetur, exactum erat primum Neronis quinquennium, in quo magiſtris, Seneca & Burrho, adiuuantibus, ita ſe laudabiliter geſſit, vt Traianus idemtidem dixerit, teſte AVRELIO VICTORE, *procul differre cunctos principes Neronis quinquennio.* SVETONIO teſte c. X. *ex Auguſti praeſcripto ſe imperaturum profeſſus, neque liberalitatis, neque clementiae, nec comitatis quidem exhibendae vllam tunc occaſionem omiſit. Quum de ſupplicio cuiusdam capite damnati, vt ex more ſubſcriberet, admoneretur; Quam vellem, inquit, neſcire*

neſcire literas! Verum ita deinceps partam clementia laudem omni flagitiorum crudelitatumque genere obliterauit, vt monſtris, non hominibus adnumerandus videatur. Innumera, quibus vſus eſt, perdendæ reipublicæ inſtrumenta longo ordine recenſet SVETONIVS; ab ISAACO tamen CASAVBONO non immerito reprehenſus, quod nimis aperte turpiſſima Neronis facinora, perpetuo ſilentio digna, prodiderit.

** Hodiernam eccleſiæ Romanæ formam ad ideam imperii, quod Roma pagana adminiſtrauit, factam eſſe, pluribus docet IAC. BASNAGE, in *hiſtoire de l'egliſe, part. I. lib. VII. c. 2. p. 344.* ex quo, quum liber non in omnium manibus verſetur, totam comparationis rationem in compendium mittemus.

I. Roma pagana ſedes erat imperii, vnde mater & regina vrbium ſalutabatur. Regibus ipſis imperabat, quibus diademata pro lubitu nunc dabat, nunc auferebat. Sic *eccleſia Romana* mater ac magiſtra eccleſiarum audit. In ea ſedes eſt ſummi epiſcopi, a cuius nutu reliqui epiſcopi omnes, quin ipſi reges, pendere coguntur.

II. Roma erat locus, vbi imperatores eligebantur. Sæpe quidem in caſtris cæſares proclamatos legimus; ſed tumultuariæ illæ electiones per ſuffragia ſenatus Romani confirmari ſolebant. *Eccleſia* hunc morem imitata eſt. Summi pontifices Romæ & eliguntur, & commorantur.

 III. Ro-

III. Roma pagana volebat, vt ad ſuas leges ſuosque mores vniuerſus terrarum orbis componeretur. Vnde a CLAVDIANO *mater & origo legum* vocatur. Hinc certis etiam in locis ſcholæ conſtituebantur, in quibus ius Romanum docebatur. Diſcrimen erat inter leges & conſuetudines. Leges in literas erant relatæ; conſuetudines vero per longum vſum introductæ & venerabiles factæ. Verum & his & illis ab omnibus Romani imperii prouinciis, coloniis ac municipiis obſequium præſtandum erat. Sic *Romana eccleſia* habet ſuum verbum ſcriptum; habet etiam ſuas traditiones, quas pari pietatis adfectu ab omnibus ſuis filiis agnoſci & recipi cupit. Habet & paſſim ſuas ſcholas, iuri canonico docendo deſtinatas.

IV. In eo ſitus erat maximus *Romæ* faſtus, quod pro communi omnium populorum patria haberi vellet. Per ſpem ſummarum dignitatum præſtantiſſimos viros alliciebat, vt gloriæ vrbis amplificandæ ſtuderent; quamuis maximos honores tantum in incolas ſuos conferret. Sic *Roma chriſtiana* habet ſuam purpuram, ſua beneficia, opes, honores, quibus præclariſſima ingenia ſibi deuincit. Pretioſiſſima tamen ſuis incolis reſeruat.

V. Roma pagana a paruis initiis ad ſupremum magnitudinis faſtigium adſcendebat. Septem ſecula labebantur, ante quam Cæſares & Auguſtos, orbis dominos, haberet. Hinc præda fiebat ambitioſorum hominum, & ſummi honores

res non raro plus licitantibus vendebantur. Similiter diœceſis *Romæ chriſtianæ* exigua primum erat, & quibusdam parochiis vrbis Romæ incluſa. Addebantur deinde regiones ſuburbanæ, atque ſic ſenſim, ſub imperatoribus maxime chriſtianis, in altum ſurrexit. Hinc fraudes & artificia eorum, qui ſupremam eccleſiæ dignitatem ambiebant. Hinc Damaſo ad ſummum epiſcopatum ſeculo IV. adſpirante, ſanguis humanus in ipſis templis copioſe effuſus. Hinc pagani: *facite me epiſcopum Romanum, & ſine mora chriſtianum nomen profitebor.* Quam ſæpe deinceps argentum, ſcorta, ferrum, ignis, venenum inſtrumenta & veluti ſcalæ fuerint ad ſedem pontificiam conſcendendam, hiſtoriarum monumenta teſtantur. Reliqua, quæ huc minus quadrant, lubens prætermitto. Vnum addo. *Pontificem maximum* Romæ chriſtianæ multa communia habere cum pontifice maximo Romæ paganæ, facile cognoſcet, qui IO. ANDREAE BOSII conſcriptam *de pontifice maximo Romæ veteris* exercitationem cum cura perlegerit. Subiungimus Cl. CAMPEGII VITRINGA de hac conuenientia Romæ paganæ & chriſtianæ, vel potius antichriſtianæ, iudicium, qui in *comment. ad Apoc. XVII, 8. p. 767.* hæc habet: *Vetus imperium Romanum deſtructum, reſuſcitatum eſt veluti in imperio pontificio, quod omnia ἀξιώματα & proprietates veteris imperii Romani pagani in ſe exhibet, mutata tantum forma. Vt enim Roma olim mundi caput habita, & hac de cauſſa venerabunda fuit*

 gen-

gentibus: ſic nunc eſt. Vt Cæſares olim dominati ſunt Romæ: ſic nunc pontifices. Vt ſuum Roma antiqua habuit ſenatum, quamdiu aliqua Romanis ſupererat libertatis ſpecies: ſic nunc habet ſenatum Cardinalium, quorum in negotio religionis ſumma eſt poſt papas auctoritas. Vt imperatores Romani olim dicti ſunt pontifices maximi: ſic recentioris Romæ præſides hoc ipſo honorantur titulo. Vt imperatores olim & ſacrorum myſtæ apud Romanos purpura & cocco inſignes erant: ſic pariter eundem ſibi vindicarunt habitum, qui hoc tempore Romæ dominantur. Vt vetus Roma, poſt tempora Augu-ſti præcipue, maximam in templis, aris & religionis cultu oſtentauit pompam, ſua habuit feſta, iubilæos ſiue ſæculares annos, idola, imagines: eadem hæc profert Roma recentior. Et quid multa? Conſtat enim, data opera id egiſſe pontifices, vt maieſtas veteris imperii Romani deſtructi in ſuo imperio conſpicienda exhiberetur. Addantur auctores qui pleroſque ritus, conſuetudines & ſuperſtitiones Romanæ eccleſiæ ex paganiſmo deriuatas eſſe demonſtrauerunt, vt MVSSARDVS in libro Gallice ſcripto, & cum animauerſionibus SIGISM. HOSMANNI germanice edito: *Eigentliche Abbildung des nach und nach verfallenen Chriſtenthums*; IO. VALCKENIER, in *Roma paganizante*, aliique quos recenſet cel. IO. ALB. FABRICIVS, in *bibliographia antiquaria c. IV. §. 6.*

*** Eccleſiam Romanam habuiſſe tunc ordinem eccleſiaſticum optime conſtitutum, habuiſſe prophetas, doctores, rectores, diaconos

ex

ex c. XII, 6. 7. 8. ſatis conſtat. Summum vero ei præfuiſſe *epiſcopum*, qui cum ſuprema auctoritate res eccleſiæ ordinauerit, cunctosque in officio ſuo continuerit; eius rei nullum in hac epiſtola veſtigium legitur. Multo minus probari poteſt, *duos* ibi *epiſcopos* fuiſſe, vnum eccleſiæ ex Iudæis collectæ, alterum eccleſiæ ex gentilibus formatæ; quæ ſententia fuit HENR. HAMMONDI, in *not. ad Apoc. XI, 3. p. 476.* vbi: *Duplicem*, inquit, *chriſtianam coloniam ſingulis in vrbibus fuiſſe, antequam Iudæi & gentiles in eosdem cœtus coaleſcerent, ex variis argumentis liquet. Sic* ROMAE Petrus *erat epiſcopus Iudaici cœtus; Clemens eius diaconus*: Paulus *gentilis*; *Linus vero eius diaconus. - - Alter quidem, inſtar Moſis, dabat operam, vt Iudæos ex ſeruitute peccati liberaret; alter vero inuehebatur in idololatriam, ethnicosque ad religionem chriſtianam adducere conobatur.* Sed recte ad illam Hammondi hypotheſin inter alia hæc adnotat IO. CLERICVS, in *animaduerſionibus ad Hammondi N. T. loc. cit. Quod de eccleſia Romana hic habetur, id, vt opinor, commentus eſt Hammondus, ad redigendos in concordiam veteres, diffidentes de primo epiſcopo Romano poſt apoſtolos; ſed in nulla hiſtoria fide digna inuenit, geminos apoſtolos fuiſſe epiſcopos Romanæ eccleſiæ, & habuiſſe quemlibet ſuum diaconum, quem loco ſuo reliquerit. Apoſtoli nullius ſingularis eccleſiæ epiſcopi eſſe potuerunt, & mera ſunt ſomnia, quæ narrantur de diaconatu Lini & Clementis. Quisquis initia illa Romanæ eccleſiæ*

intelligere auebit, *adeat diſſertationem* Pearſonianam & Dodwellianam *de primis vrbis epiſcopis*. Addatur, qui ex inſtituto hanc Hammondi ſententiam deſtructum iuit, Cl. HENRICVS SCHARBAV, in *parergis philologico-theologicis*, *part. III. p. 65. ſeqq.* Confer etiam & ad eccleſiam Romanam adplica, quæ *de regimine*, *diſciplina & ritibus* eccleſiarum primi ſeculi tradit ven. IOACH. LANGIVS, in *hiſtoria eccleſ. N. T. p. 331. ſeqq.* & ven. IO. LAVR. MOSHEMIVS, in *inſtitut. hiſt. eccl. N. T. p. 101. ſeqq.*

§. X.

Interceſſerat hactenus diuina prouidentia, quo minus pulcherrimum illud eccleſiæ Romanæ viridarium diris vexationibus vaſtaretur. Vnde Chriſtiani, qui Romæ degebant, primis Neroniani imperii annis optata quidem, ſed non admodum diuturna, tranquillitate fruebantur.*

* Ante Neronis perſequutionem aliquid grauius in Chriſtianos, Romæ viuentes, ſtatutum fuiſſe, non liquet. Equidem communi eos contemtui tum paganorum, tum Iudæorum carnalium, expoſitos fuiſſe, vix dubitare licet. *Iudæi*, qui Romæ degebant, etſi de fide chriſtiana parum inſtructi erant, id tamen ſe cognitum perſpectumque habere dicebant, *quod iſti hæreſi vbique terrarum contradicatur*, Act. XXVIII, 22.

22. Vniuerſalis autem illa contradictio ex impiis iſtis rumoribus, quos ipſe Iudæorum ſenatus per legatos ac literas vbique diſſeminauerat, coorta erat. Poſtquam enim Ieſum Nazarenum, capitali ſupplicio adfectum, ex mortuis in vitam rediiſſe atque in cælum adſcendiſſe cognouerant, viros delectos Hieroſolymis in omnem terram legabant, qui Iudæis vbique diſperſis renuntiarent, peſſimam hæreſin, Ieſu Nazareno auctore, extitiſſe, angue peius fugiendam; quibus deteſtandis artibus animos Iudæorum aduerſus doctrinam euangelii præoccupabant. Publice id illis exprobrat IVSTINVS *Martyr*, in *dialogo cum Tryphone*, *p. 234.* (ed. Pariſ. MDCXXXVI.) Ἄνδρας ἐκλεκτοὺς ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ ἐκλεξάμενοι τότε, ἐξεπέμψατε εἰς πᾶσαν τὴν γῆν, λέγοντες, αἵρεσιν ἄθεον χριστιανῶν πεφηνέναι, vel vt *p. 335.* habetur, ὅτι αἵρεσίς τις ἄθεος καὶ ἄνομος ἐγήγερται ἀπὸ Ἰησοῦ τινος Γαλιλαίου πλάνου. Addebant: diſcipulos eius noctu eum e monumento ſuſtuliſſe, ac deinde dixiſſe, a mortuis eum ſuſcitatum atque in cælum ſublatum eſſe. conf. Matth. XXVIII, 15.

Quo loco Chriſtiani apud *Romanos paganos* fuerint, ex iis facile conicctari poteſt, quæ Tacitus atque Suetonius ex publica fama de iis iudicarunt. SVETONIVS in *Nerone c. XVI.* eos vocat *genus hominum ſuperſtititionis nouæ ac malefice*: ita enim deorum cultoribus adparebant, qui id, quod per tot ſecula ſacroſanctum a gentibus erat habitum, negabant & irridebant; interpretante CHRISTOPHORO CELLARIO, in *diſſ. acad. p. 616.*

66. TACITVS, cordatus cetera ſcriptor, ſed deorum cultui adſuetus, in *annal. lib. XV. c. 44.* Chriſtianos *per flagitia inuiſos, exitiabilis ſuperſtitionis reos, & odio humani generis conuictos* fuiſſe perhibet. *Inuiſos* fuiſſe paganis, vtique credibile eſt, quia & ritibus diſſentiebant, & grauiſſimorum vitiorum criminationibus expoſiti erant, longa ſerie a *Minucio Felice* recenſitis & confutatis. A flagitiis tamen Chriſtianos abſoluit PLINIVS, æqualis Taciti & amicus, *lib. X. epiſtola XCVII. ad Traianum. Humani* vero *generis odium* in eo fuiſſe inuentum putat ven. MOSHEMIVS, quod chriſtiani cunctos æternis pœnis excruciandos eſſe, qui Deos venerarentur, ſentirent. Qui enim omnes a ſe diſſentientes ſempiternis flammis addicit, adeoque maximam humani generis partem ad inferos amândat, is non immerito odii in genus humanum inſimulari poſſe videbatur; in *inſtit. hiſt. eccl. N. T. p. 47.* Ex his facile coniicere licet, Romæ etiam fuiſſe impletum, quod Chriſtus Matth. XXIV, 9. ſuis futurum prædixerat: ἔσεσθε μισούμενοι ὑπὸ πάντων ἐθνῶν διὰ τὸ ὄνομά μου.

Interim in vrbe chriſtiani hactenus tolerabantur. Dudum enim Romani ab illo rigore aduerſus peregrina ſacra remiſerant, quem antiquæ ipſorum leges poſcebant. CICERO *libro II. de legibus §. 19.* tamquam a veteribus accepta hæc recenſet; *Separatim nemo habeſſit Deos, neue nouos. Sed nec aduenas, niſi publice adſcitos, priuatim colunto.* Immo Mæcenas, conſilia, quibus

bus admiſſis feliciter imperaturus eſſet, Auguſto ſuggerens, apud DIONEM CASSIVM, *lib. LII. p. 490. ed. Wechel.* Τὺς δὴ ξενίζοντάς τι περὶ τὸ θεῖον, καὶ μίσει καὶ κόλαζε. *Peregrinarum religionum auctores odio & & ſuppliciis proſequere.* Verum progreſſu temporis ab hoc inſtituto longiſſime Romani diſceſſerunt, omnesque gentium victarum deos in vrbem ſuam receperunt, vt non immerito TATIANVS *aduerſus Græcos* Romam vocauerit δεισιδαιμονίας ἐπιτομὴν, *compendium ſuperſtitionis.* Quod AVR. PRVDENTIVS Symmacho, in religionis negotio maiorum placita ſequenda eſſe dictanti, eleganter obiicit *lib. II. aduerſus Symmachum v. 346. ſqq.*

Innumeros poſt deinde deos, virtute ſubactis
Vrbibus, ex claris peperit ſibi Roma triumphis.

Et paucis interiectis *v. 356. ſeqq.*

Roma triumphantis quoties ducis inclyta currum
Plauſibus excepit, toties altaria diuum
Addidit, & ſpoliis ſibimet noua numina fecit.

Hoc modo Romani quum magnam deorum multitudinem, certo numero non definitam ſtatuerent, ſummam & in vrbe & in prouinciis *credendi libertatem* permittebant; vti pluribus confirmat cel. CORN. a BYNCKERSHOEK, *de cultu peregrinæ religionis apud Romanos*, in *opuſculis* eius, Lugd. Batav. 1719. editis, *num. IV.* Immo vero a multis eorum, qui res geſtas eccleſiæ a primis fere temporibus conſcripſerunt, & primum quidem a TER-

TVLLIANO, in *apologetico c. V.* memoriæ proditum fuit, *Tiberium* imperatorem, poſtquam a Pontio Pilato, qui ipſo imperante Iudææ præfuerat, de rebus a Ieſu Nazareno geſtis certior factus erat, conſilium coepiſſe, *de Ieſu in numerum deorum adſciſcendo*, a Senatu autem populi Romani, ad quem hoc detulerat, (diuina intercedente prouidentia) repulſam tuliſſe. Sunt equidem viri in republica literaria clariſſimi TANAQVILLVS FABER, SAMVEL BASNAGIVS & ANTONIVS van DALEN, qui totam narrationem fabularum numero adſcribendam putant. Verum eorum obiectiones retundere, remque non contemnendis rationibus confirmare adgreſſus eſt V.Cl. THEODORVS HASÆVS, in diſſ. hiſtorica, *de decreto Tiberii, quo Chriſtum referre voluit in numerum deorum*, Hanouiæ MDCCIX. habita, quam commendat etiam ven. IO. LAVR. MOSHEMIVS, in *inſtit. hiſt. eccl. N. T. p. 40.* remque totam, a Tertulliano narratam, probabiliorem ſibi, quam incertiorem, videri adfirmat. In compendium hanc litem contraxit doct. TOBIAS EKHARTVS in libro, cui titulum inſcripſit: *Non-Chriſtianorum de Chriſto teſtimonia, c. IV. p. 85. ſqq.*

Hactenus igitur, vt diximus, chriſtiana religio Romæ tolerabatur, Tiberio, ſub cuius imperio in vrbem ingreſſa eſt, ſiue fauente, ſiue conniuente. Sunt equidem, qui eum Chriſtianos vrbe ſubmouiſſe exiſtimant, inducti loco SVETONII, c. XXXVI. vbi *Externas*, inquit, *cærimonias, Aegyptios* Iudaicos-

icosque *ritus*, *compeſcuit*, (†) *coactis*, *qui ſuperſtitione ea tenebantur*, *religioſas veſtes cum inſtrumento omni comburere. Iudæorum iuuentutem per ſpeciem ſacramenti in prouincias grauioris cæli diſtribuit*, *reliquos gentis eiusdem*, *vel* SIMILIA SECTANTES, *vrbe ſubmouit*, *ſub pœna perpetuæ ſeruitutis*, *niſi obtemperaſſent.* Scilicet per *ſimilia ſectantes* Chriſtianos illi intelligi putant, cum Iudæis confundi ſolitos, vt ad ſuperiorem paragraphum obſeruauimus. Sed vix credibile eſt, Tiberium Iudæos & Chriſti aſſeclas eodem loco habuiſſe, quum infenſiſſimum Iudæorum aduerſus Chriſtum odium necis eius cauſſa extiterit, vti ex Pilati literis procul dubio didicerat. Non igitur neceſſe eſt, vt putemus, *ſimilia cum Iudæis ſectantes* eſſe Chriſtianos. Potuerunt eo nomine diuerſæ Iudæorum ſectæ, potuerunt Samaritani, potuerunt Chaldæi harioli, potuerunt alii deſignari, qui ritum circumciſionis cum Iudæis communem habuerunt; iudicante THEOD. HASÆO, *in diſſ. cit.* §. *XXI.* Illam vero procellam, quæ anno Claudii XII in Iudæos Romanos irrruebat, eosque vrbem relinquere cogebat, Chriſtianos quoque adflixiſſe, ſupra ad §. VIII. adnotauimus. Sed nec diuturna fuit illa tempeſtas, nec ad alios Chriſtianos, quam qui origine Iudæi erant, ſe extendiſſe videtur; vnde credibile non eſt, totam rem Chriſtianam, quæ Romæ erat, iſto Claudii edicto fuiſſe dis-

(†) Qua id occaſione factum ſit, IOSEPHVS narrat *antiqu. lib. XVIII. c. IV.*

diſiectam & diſturbatam. Ante Neronis in Chriſtianos ſæuitiam nullæ exſtant Romanorum leges, de Chriſtianis puniendis latæ. Paulus certe, quum anno Neronis ſexto apud Agrippam & Feſtum cauſſam diceret, non melius ſe ſuæ ſecuritati conſulere poſſe exiſtimabat, quam ſi peteret ex Romanis legibus iudicari. Vnde ad Cæſaris tribunal prouocabat, Act. XXV, 11. c. XXVI, 32. *Huic prouocationi nullus fuiſſet locus, ſi Chriſtianiſmus imperiali edicto damnatus fuiſſet; qua quum vtatur Paulus, inde apparet, nondum eo tempore quidquam tale factum fuiſſe*; vt recte iudicat HENR. HAMMONDVS, in *notis ad Act. XXVI, 31.* Scimus etiam, Paulum, quum anno Neronis ſeptimo Romam veniſſet, ibi ſatis benigne habitum, per biennium integrum Ieſu Chriſti doctrinam libere propagaſſe, Act. XXVIII, 30. 31. Sunt, qui id tribuunt *Poppææ* conſiliis, quæ, Neroni matrimonio iuncta, fauentem erga Iudæos animum multis occaſionibus oſtendebat; quam proinde IOSEPHVS tamquam *feminam* θεοσεβῆ, *religioſam* laudat, *antiqu. lib. XX. c. 7.* Anno demum Neronis decimo, qui anno æræ chriſtianæ LXIV reſpondet, execrabilis illa chriſtianorum perſecutio, quæ intra Romæ pomœria maxime ſæuiebat, coorta eſt; de qua TACITVS, *annal. lib. XV. c. 44. Abolendo rumori* (quo imperatoris iuſſu vrbs incenſa dicebatur) *Nero ſubdidit reos, & quæſitiſſimis pœnis adfecit, quos per flagitia inuiſos vulgus Chriſtianos adpellabat. Igitur primo correpti, qui* (ſe Chriſtianos) *fatebantur, deinde indicio eorum multitudo ingens, haud perinde in crimine incendii, quam*

odio

odio humani generis conuicti ſunt. Et pereuntibus addita ludibria, vt ferarum tergis contecti, laniatu canum interirent, aut crucibus adfixi, aut flammandi, atque, vbi defeciſſet dies, in vſum nocturni luminis vrerentur. cet. An longius extra vrbem manauerit malum, definiri non poteſt. In prouinciis etiam Chriſtianos tunc fuiſſe ſuppliciis adfectos adfirmat THEODORVS RVINARTVS, in *præf. ad acta martyrum ſelecta*, §. *III.* negat HENRICVS DODWELLVS, *Cyprianica Diſſertatione XI.* §. *XIII.* quia cauſſa ſiue prætextus vexationis intra vrbem ſubſtiterit, vrbis videlicet incendium, deſitque teſtimonium antiquitatis, quo excurſio illius perſecutionis confirmetur. *An vero nec in ſuburbanis regionibus Italiæ idem malum propagari cœperit, adfirmare quidem non poſſumus, neque vero negare; quia morbus capitis ſe latius diffundit, & ab aula & metropoli exemplum petunt ciuitates, quod imitentur; præſertim quia Tacitus dixit, Chriſtianos haud perinde in crimine incendii, quam odio humani generis conuictos eſſe*: iudice B. CHR. CELLARIO in *diſſ. acad. p. 619.* Similiter vener. IO. LAVR. MOSHEMIVS, *in inſtitut. hiſt. eccl. N. T. p. 54.* longe probabiliorem cenſet eorum ſententiam, qui Chriſtianos in prouinciis degentes minime inuiolatos manſiſſe, credunt: idque rationibus haud contemnendis confirmat. Neronis iuſſu *Petrum* etiam atque *Paulum* Romæ vita eſſe priuatos, conſtans eſt veterum traditio. Sic igitur primus fuit ex Romanis principibus Nero, qui igne, ferro, ludibrio in Chriſtianos innocentes ſæuiit: qua de

re

re TERTVLLIANVS in *apologetico c. V. Conſulite*, inquit ad Romanos, *commentarios veſtros: illic reperietis, primum Neronem in hanc ſectam, cum maxime Roma orientem, Cæſariano gladio ferociſſe. Sed tali dedicatore damnationis noſtræ etiam gloriamur. Qui enim ſcit illum, intelligere poteſt, non niſi grande bonum a Nerone damnatum.* Interim quamuis Romana eccleſia tunc optata tranquillitate in primo Neronis quinquennio frueretur, ſapientiſſime tamen eam Paulus aduerſus imminentem malorum turbinem munire, & ad patientiam conſtantiamque formare ſtuduit c. VIII, 17. ſqq. Et v. 36. prope eſſe illud tempus, quo impleretur vaticinium Pſalmi XLIV, 23. *Propter te morti tradimur toto die, reputati ſumus tanquam oues mactationis*, haud obſcure ſignificauit. Adde c. XII, 12. 14.

ſ. XI.

Pergimus ad *ſtatum* eccleſiæ Romanæ *internum*, qui, ipſo Paulo teſte, lætiſſimus florentiſſimusque fuit; * quamuis negari non poſſit, aliquas hinc inde maculas ** in pulchra illa facie obſeruatas fuiſſe.

* Florens ac vegetus ſtatus ſocietatis alicuius chriſtianæ conſiſtit *tum in pura fidei profeſſione, eique conueniente ſacrorum cultu, tum in exacta regiminis & morum diſciplina, cum indefeſſo ſtudio & zelo in omni opere bono & exercitatione qualicumque* lau-

laudabili, ſecundum euangelii præſcriptum compoſita. Vbi per eccleſiam viget purus in Dominum adfectus, vera de ipſo editur confeſſio, nomen Domini puro animo & non pollutis labiis celebratur, virtutes chriſtianæ cuiuscumque generis ſtrenue exercentur, impura a ſacris prudente diſcrimine remouentur, & ad hæc omnia accedit feruidus & conſtans in profeſſione, cultu, charitatis ac ſanctimoniæ officiis zelus: ibi vera illa obtinet vita ſpiritualis, quæ a ſpiritu ſancto in myſtico corpore Chriſti animatur; vti recte iudicat CAMP. VITRINGA, in *anacriſi apocalypſeos ad c. III, 1. p. 118.* Iſtas vero dotes, quæ ſtatum alicuius eccleſiæ lætum ac florentem efficiunt, eccleſiæ Romanæ, ſi ex potiore ſui parte iudicetur, haud defuiſſe, ſatis indicant egregia illa elogia, quibus a Paulo ornatur. Vocat enim Chriſtianos, qui Romæ viuebant, ἀγαπητὺς Θεῦ, homines dilectos & *charos Deo*. Vocat κλητὺς ἁγίυς, qui Deo vocanti obtemperauerant, perque fidem in IESVM CHRISTVM & per ipſius Spiritum *ſanctificati* Deoque conſecrati erant; c. I, 7. Vocat *fratres* c. I, 13. c. XII, 1. Teſtimonium ipſis perhibet, quod fide *iuſtificati pacem habeant cum Deo*, c. V, 1. quod *liberati a peccato, iuſtitiæ fuerint mancipati, fructumque percipiant incrementum ſanctitatis, ad extremum vitam adepturi ſempiternam*, c. VI, 18. 22. quod *peremti legi per Chriſti corpus, in ius alterius tranſierint, eius, qui ex mortuis excitatus eſt, vt fructum ferant DEO*, c. VII, 4. quod *non* ſint *in carne, ſed in ſpiritu, ſiquidem Dei ſpiritus in ipſis habitet*, c. VIII, 9. quod

non

non acceperint ſeruitutis ſpiritum, ſed ſpiritum adoptionis, per quem clamatur, abba, pater, ex cuius teſtimonio diſcant, ipſos eſſe liberos Dei, c. VIII, 15. 16. *Hoc*, inquit, *de vobis perſuaſum habeo, mei fratres, vos omnis eſſe bonitatis plenos, omni refertos cognitione, qui alius alium commonefacere posſitis*, c. XV, 14. quibus verbis eam ſanctitatis, cognitionisque & ſapientiæ menſuram a Deo ipſis tributam eſſe fatetur, vt, vel ipſo non monente, ſui eſſe monitores queant. Iungatur caput poſtremum, vbi v. 1-16. luculiſſima illius eccleſiæ ſidera, additis elogiis præſtantiſſimis, recenſentur.

Talis cum fuerit Chriſtianorum Romanorum ſtatus, mirum ſane non eſt, quod Paulus *ipſorum obedientiam apud omnes increbuiſſe, ipſorumque fidem toto orbe diuulgari* adfirmet c. I, 8. c. XVI, 19. Aſſentiri enim ea in re minime poſſumus viro doctisſimo ERASMO SCHMIDIO, qui in *not. ad N. T. f. 982.* his verbis *hyperbolen rhetoricam* adfingit. Siue enim per κόσμον intelligas *omnes eccleſias conuerſarum gentium*, inter quas Paulus, gentium apoſtolus, vbique audiebat Romanorum fidem prædicari, vti Rom. XI, 12. 15. 1 Petri V, 9. ſiue *omnes* intelligas *mundi habitati partes*, maxime quibus Romani imperabant: nihil a veritate alienum apoſtolus dixit. Quæcunque enim Romæ agebantur, ea velut in publico aliquo theatro, ſpectante ingenti peregrinorum vndique confluentium turba, fiebant, adeoque per famam longe lateque ſpargebantur. Vnde ad h. l. CHRYSO-

SOSTOMVS, *Quid igitur? inquit, num vniuerſæ terræ fides innotuit Romanorum? vniuerſæ; neque id adeo eſt abſurdum. Non enim erat ignobilis Romanorum ciuitas, ſed quaſi in quodam orbis vertice collocata, omnibus vndique terris erat conſpicua.* Nimirum hic quoque implebatur, quod Chriſtus Matth. V, 14. ad diſcipulos ſuos dixerat: *Vos eſtis lux mundi. Non poteſt vrbs latere, in monte* (immo in ſeptem montibus) *ſita.* Maxime quum Chriſtiani & doctrinæ peregrinitate & morum ſanctimonia tum a Romanis gentilibus, ad omnem ſuperſtitionem vitæque impuritatem profligatis, tum a Iudæis, ſanctæ religionis gloriam turpi vita conſpurcantibus, Rom. II, 17. ita ſe diſtinguerent, vt ὡς φωστῆρες ἐν κόσμῳ Phil. II, 15. non potuerint non in omnium oculos incurrere. Iſto igitur tempore Romana eccleſia vere poterat ἀποστόλων φροντιστήριον καὶ τῆς εὐσεβείας μητρόπολις, *apoſtolorum ſchola & pietatis metropolis* adpellari, vti a SOZOMENO *hiſt. eccl. lib. III. c. VIII.* vocatur; à beato etiam IGNATIO in limine *epiſtolæ ad Romanos* egregie laudata.

** Ad *maculas*, quas cacodæmon pulchro eccleſiæ Romanæ corpori adſpergere conabatur, merito refertur

I. Gliſcens apud nonnullos libertatis euangelicæ abuſus, cui Paulus paſſim obicem ponit, vt c. VI, 1. 2. *Quid igitur dicemus? Manebimus in peccato, vt gratia abundet? Nequaquam! Qui peccato mortui ſumus, quomodo adhuc in eodem viuere-*

 mus.

mus? Et v. 15. *Quid tum? Peccabimus, quoniam non ſub lege ſumus, ſed ſub gratia? Abſit!* Et c. VIII, 12. *Quapropter, fratres, debitores ſumus non carni, vt ad carnis libidinem viuamus.* Equidem qui tales conſequentias ex doctrina apoſtolica de gratuita peccatorum condonatione nectebant, maximam partem erant homines a religione chriſtiana alieni, ſiue Iudæi, ſiue Græci; qui talia proferebant, ſiue traducendæ religionis cauſſa, ac ſi flagitioſæ vitæ ſtudium commendaret; ſiue vt ſuis ſceleribus patrocinium inde pararent, quod religio chriſtiana hanc licentiam faceret: in quos Paulus inuehitur c. III, 8. vbi *Quin potius*, inquit, *faciamus mala, vt eueniant bona. Sic enim male de nobis dicitur, & ſic aiunt quidam* (extra cœtum chriſtianum viuentes) *dicere nos; qui merito damnandi ſunt.* Verum non incredibile eſt, ipſi etiam Chriſtianorum cœtui ſe tales ſubinde homines admiſcuiſſe, qui doctrina gratiæ ad procurandam carnis licentiam abutebantur. Ex *Simonis magi* (†) ſchola illos prodiiſſe, vir doctus, qui vbi-

(†) Simonem magum Romæ aliquando fuiſſe, non plane negandum videtur. *Quæ* vero de *Simonis Petri & Simonis magi congreſſu & certamine Romano* necnon de *ſtatua*, *Simoni* tanquam Deo, *Romæ poſita*, narrantur, fabulis accenſenda eſſe oſtendit ven. IOACH. LANGIVS in *diſſ. IV. de hæreſiologia ſeculi I. & II. p. 11. ſqq.* A Chriſtianis Platonicis hæc ſeculo tertio confiсta eſſe iudicat ven. IO. LAVR. MOSHEMIVS, in diſſ. *de turbata per Platonicos eccleſia*, §. *XXX.*

vbique Gnoſticos & Simonianos in epiſtolis apoſtolicis videt, HENRICVS HAMMONDVS, in *præmonitione ad hanc epiſt. p. 6.* facilius dicit, quam probat. Praua ſane illa opinio naturæ noſtræ ingenita eſt, & ſine præceptore addiſcitur. Neque deerant in eccleſia Romana, qui libertate a lege rituali, qua Deus a certis cibis Iudæos abſtinere iuſſerat, inconſideratius vtebantur, & importuna libertatis oſtentatione infirmiorum animos offendebant, quos apoſtolus ſanctiſſimis monitis c. XIV. & XV. ad officium redigere ſtudet. Ex quibus capitibus ſimul diſcimus, Iudæorum conuerſorum alios fuiſſe imbecilliores, alios magis confirmatos. *Imbecilliores* rituum erant tenaciſſimi; *confirmatiores* vero, ſi talia obſeruarent, in nera verſabantur συγκαταβάσει, infirmiorum conſcientiæ, ductu charitatis, conſulturi: quod tamen nonnunquam facere negligebant, atque de imbecillioribus arrogantius iudicabant.

II. Inſidiæ falſorum apoſtolorum, quos Paulus c. XVI, 17. 18 deſcribit tanquam auctores factionum, publicorumque ſcandalorum, & purioris doctrinæ corruptores, qui non Domino Ieſu Chriſto, ſed ſuo ventri ſeruiant, & blanda ſpecioſaque oratione fallant animos incautorum; quos obſeruandos atque vitandos eſſe monet. HVGO GROTIVS eos hic notari cenſet, qui, quum ipſi Iudæi non eſſent, vocatis gentibus imponere volebant legis Moſaicæ iugum, quos *ventri ſeruire* etiam Phil. III, 18. 19. confirmat. *Iſti enim homines*, GROTIO notante: *duo ſpectabant, primum vt ſemet*

& alios Chriſtianos liberarent a cruce; nam Iudæis ab antiquo permiſſa erat per imperium Romanum ſuæ religionis libertas, (†) *non item Chriſtianis. Deinde ea ratione Iudæorum ſibi amicitias & inde vtilitates parabant.* HENR. HAMMONDVS hæc tela apoſtoli rurſus in *Gnoſticos* torqueri putat; neque IO. CLERICVS tales caſtigationes ad eos pertinere negat, hancque illorum deſcriptionem exhibet in *not. ad Hammondi N. T. part. II. p. 72. Erant homines callidi, qui quum viderent, non paucos amplexos eſſe doctrinam Chriſti, eosque in pauperes ex ſuis eſſe munificentisſimos, & libentiſſime eos audire, qui pietatem & eruditionem aliquam præ ſe ferebant: occaſione gnauiter arrepta, ſimpliciores fallebant, vt eorum ſumtibus otioſe viuerent, & clanculum cuticulam curarent.* Sed præferenda videtur HVGONIS GROTII ſententia, cui etiam CAMP. VITRINGA, in *obſeru. ſacris lib. IV. c. IX. p. 994. ſq.* adſentitur, qui obſeruat, Chriſtianos ex Iudæis, qui ſtatutorum legis Moſaicæ feruidi vindices erant, circa initia Neronis eccleſias gentium a Paulo apoſtolo fundatas, vehementer turbaſſe; vt ex ſcripta illo tempore epiſtola ad Galatas pateſcat. Erant illi homines ἐκ περιτομῆς, Iudæi circumciſi, & hac aliisque ſuis prærogatiuis carnalibus turgidi, Paulo autem ob deſertam legis Moſai-

(†) Exhibet IOSEPHVS, *antiqu. iud. lib. XVI, c. 6.* edictum Augusti, quo conceſſerat τοὺς Ἰουδαίους χρῆσθαι τοῖς ἰδίοις θεσμοῖς κατὰ τὸν πάτριον αὐτῶν νόμον.

ſaicæ cauſſam infeſtiſſimi, quos in ep. ad Titum I, 10. vocat ματαιολόγους καὶ φρεναπάτας, quosque 2 Cor. XI, 13. 26. Gal. II, 4. tanquam ψευδαποστόλους & ψευδαδέλφους ſuis coloribus ad viuum depingit. Quantam illi in quibusdam eccleſiis gentium ſtragem ediderint, quot illi ſimplicioris animi homines falſa ratiocinationum ſpecie deceperint, quot alios in curſu fidei fideliter coepto remorati ſint, ex epiſtolis ad Galatas & Corinthios, quin & ad Romanos, Coloſſenſes, Philippenſes, Theſſalonicenſes, ſatis liquere dicit. Conf. quæ de lucta apoſtolorum cum Semiiudaizantibus tradit SALOMO TILLIVS, in diſſ. *de primi ſeculi aduerſariis*, quæ præfixa eſt eius *comment. in 1. ad Corinth. p. 12. ſqq.* Enimuero qualescumque demum illi homines fuerint, quos Paulus loco citato vitandos eſſe monet, inter eccleſiæ Romanæ maculas merito numerantur. Videtur tamen Paulus c. XVI, 20. eccleſiis gentilium illarum turbarum finem breui tempore expectandum polliceri, quum dicit: *DEVS pacis Satanam breui ſub veſtris pedibus conteret.* Quum enim poſt *tredecim* circiter annos templum Hieroſolymitanum a Romanis incenſum conflagraret, adeoque cultus Leuiticus, lege Moſaica præſcriptus, aboleretur: iſta Satanæ inſtrumenta a propoſito ſuo deſiſtere tandem coacta ſunt. Iungantur, quæ LACTANTIVS, in *inſtit. diu. lib. IV. c. XXI.* narrat, de excidio Hieroſolymæ, a Petro & Paulo Romæ prædicto.

III. Diſſenſiones inter fideles ex Iudæis atque gentilibus ad Chriſtum conuerſos; de quibus FRIDERICVS BALDVINVS, *in comment. in epiſtolas Paulinas, p. 7. Accedebant in nobili illa eccleſia ſchiſmata inter Iudæos & gentiles recens ad Chriſtianiſmum conuerſos, quorum illi hos contemnebant, tamquam eos, qui ad peculium Dei natura non pertinerent, quos doctrina euangelii vel prorſus non attingeret, vel non niſi cum obſeruatione cærimoniarum Moſaicarum, cap. II. III. XIV. hi vero illos adſpernabantur, tamquam populum a Deo reiectum, in cuius locum ipſi nunc recepti fuerint, vt ex cap. IX. XI. adparet.* Pertinent etiam ad hanc cauſſam, quæ IO. LOCKIVS, in præfatione ad *paraphraſin & notas in epiſtolam ad Romanos* de origine illius æmulationis obſeruauit. Nimirum natiuitas, vita, miracula, mors, reſurrectio & adſcenſio Ieſu Chriſti erant res in Iudæa geſtæ. Scripta prophetarum, quibus illuſtres iſti euentus prænuntiantur, in Iudæorum manibus erant, qui ipſo Chriſti aduentantis tempore ſoli iſto priuilegio fruebantur, vt populus Dei vocarentur. Hæc talia magnam Iudæis auctoritatem apud gentiles conuerſos conciliabant, quippe qui nihil de doctrina ſalutis ſciebant, niſi quod ex Iudæorum libris didicerant. Hac occaſione vtebantur Iudæi ad ſeſe ſupra gentiles ad Chriſtum conuerſos efferendos. Accedebat, quod illi ipſi, qui euangelium ex Iudæis receperant, tam pertinaciter ritibus a Moſe præſcriptis adhæreſcerent, vt non modo credere non vellent, eos vnquam

eſſe

eſſe abrogandos, ſed ab ipſis etiam gentilibus eorumdem obſeruationem poſcerent, ſi beneficiis regni Meſſiæ frui deſiderarent. Repreſſa quidem iſta opinio erat per decretum apoſtolicum, quo diſcipuli ex gentibus a iugo legis ritualis abſoluebantur, Act. XV, 28. ſed paullo poſt vehementius recrudeſcebat, erantque ζηλωταὶ τοῦ νόμου, qui pro Moſis auctoritate magna contentione decertantes, eccleſias gentilium valde turbabant. Hic igitur fons erat infelicium illarum colliſionum, quas in Romana quoque eccleſia, ex Iudæis & gentibus collecta, obſeruatas fuiſſe, ex quibusdam huius epiſtolæ locis haud obſcure colligitur. Vide c. I, 16. c. II, 10. 11. 25. c. III, 1. ſqq. 9. 22. 29. c. IV, 10. 11. c. IX, 24. c. X, 12. c. XI, 18. c XII, 16. c. XV, 8. 9. 13.

§. XII.

Non autem ſine ſingulari numinis prouidentia factum eſt, vt hæc epiſtola, quæ totius religionis chriſtianæ ſummam ac medullam continet, in vrbe Romana deponeretur. Cuius rei cauſſas * qui æqua animi lance ponderauerit, non poterit non diuinam ſapientiam ſubmiſſo cultu venerari.

* Inter cauſſas huius conſilii diuini præcipuas fuiſſe ſequentes arbitramur.

I. Roma illo tempore erat caput orbis & ſupremum

mum tribunal, ad quod ex omnibus orbis terrarum partibus homines confluebant, ſiue vt munera publica & dignitates ambirent, ſiue vt litibus ſuis ad felicem exitum perducendis operam darent, ſiue vt munerum rationes redderent. Hæc hominum vndique confluentium frequentia ſingularem præbuit opportunitatem, vt tam pretioſum fidei κειμήλιον cum omnibus nationibus communicari, & per hoſpites, in patriam redeuntes, maxime per Italiam, Galliam, Hiſpaniam, Germaniam & Britanniam diſſeminari potuerit. Id quod dudum etiam MATTHIAS FLACIVS obſeruauit, in *gloſſa ad N. T. p. 641.* vbi, *Ideo autem*, inquit, *apoſtolus ad hanc potiſſimum eccleſiam tam accuratam inſtitutionem totius chriſtianiſmi conſcripſit miſitque, quia ſciuit, illam ipſam vrbem non ſolum eſſe longe ampliſſimam, ſed etiam totius imperii ſedem, emittereque in omnes terras ſuos ciues, & viciſſim frequentari ab omnium prouinciarum hominibus: qui inde per eam occaſionem inſtitutionem veræ pietatis & huius ipſius epiſtolæ exemplar petituri & latius propagaturi videbantur, ſicut non raro & alias epiſtolas iubet cum vicinis communicari.*

II. Roma ſimul eo tempore erat thronus draconis atque idolomaniæ patrona. Admiſerant enim Romani intra muros ſuos omnium fere gentium deaſtros; vt proinde gentiliſmus ibi tamquam in ſede ſua debellandus eſſet. Accedebat, quod ab huius ciuitatis rectoribus edicta omnia tum de paganiſmo ſtabiliendo, tum de chriſtianiſmo oppugnando emanarent, adeoque in hac quaſi in-

incude tela omnia, aduerſus rem Chriſtianam emittenda, procuderentur. Conuenientiſſimum igitur erat, vt hoc loco præſtantiſſima illa epiſtola, tamquam publica pro doctrina Ieſu Chriſti apologia, adſeruaretur, quo ſtatim in promtu eſſet, ad Chriſtianos ab iis ſceleribus, quæ iis in Romanorum edictis impingebantur, abſoluendos. Quid enim, vt rem exemplis illuſtremus, efficacius proferri poterat ad CORN. TACITI criminationem proſternendam, qua Chriſtianos, Neronis iuſſu ad necem conquiſitos, *odio humani generis conuictos* fuiſſe ſcribit, *annal. lib. XV. c. 44.* quam quæ Paulus c. XII. huius epiſtolae docet, vbi v. 9. *Charitas*, inquit, *ſimulationis ſit expers.* v. 17. *Nemini malum pro malo reddite: date operam, vt vos apud omnes homines honeſte geratis.* v. 18. *Si fieri poteſt, quantum in vobis eſt, pacem cum omnibus exercete.* v. 20. *Si eſurit inimicus tuus, da ei comedere: ſi ſitit, da bibere.* Ex quo loco recte TERTVLLIANVS in *apologetico cap. XXXVII.* argumentatur: *Si inimicos iubemur diligere, quem habemus odiſſe?* Et cap. XIII, 8. *Nihil*, inquit, *cuiquam debete, niſi vt ametis vos inuicem. Nam qui alios amat, is lege perfunctus eſt.* cet. Nihil porro vulgarius erat, quam vt Chriſtiani a Romanis tanquam *homines ſeditioſi, rebelles & in Cæſarem iniurii* accuſarentur. Sed tota nimirum illa accuſatio eneruatur per ſanctiſſima illa præcepta de officiis ciuium erga principes c. XIII, 1. ſeqq. *Iſta enim vt vrgeret Paulus, ipſi data*

 fuiſſe

fuiſſe videtur occaſio ex ipſo Claudii de expellendis Iudæis ac Chriſtianis edicto, in quo procul dubio his crimen ſeditionis impactum fuit. Quare apoſtolus locum iſtum communem de magiſtratu & ſubditis in epiſtola ex inſtituto tractauit, etiam κατ' ἄνθρωπον declaraturus, chriſtianæ religionis principia a ſeditione eſſe alieniſſima. Neque nullius momenti eſſe videtur hæc obſeruatio, quod Paulus in nulla alia epiſtola materiam iſtam ita ex profeſſo tractet, quia nouerat, penes Romanos eo tempore eſſe ſummam rerum, non ſolum in occidente, ſed etiam in oriente; vti obſeruat ven. IOACH. LANGIVS *de vita & epiſt. Pauli, p. 126.*

III. Roma futura erat ſedes antichriſti & mater apoſtaſiæ, quod Spiritus Sanctus Zach. V, 5-11. & Apoc. XVII, 18. dudum ante, quam id contingebat, prædixerat. Nihil ergo ſapientiæ diuinæ conuenientius erat, quam vt hæc fidei integræ cynoſura in ea vrbe deponeretur, vbi apoſtaſia vim ſuam exſereret; vt populus Dei in poſterum iudicare poſſet, quantum Roma antichriſtiana ab orthodoxa diſtaret, quantumque a fide, quam Paulus ipſi tradiderat, deſciuiſſet; quam defectionem per omnes fidei articulos pluribus oſtendit IO. GVNTHERVS, Theologus olim Lipſienſium meritiſſimus, in *demonſtratione ſolida ex epiſtola ad Romanos, quod eccleſia Lutherana ſit apoſtolica, Romana vero hodierna apoſtatica.* Egregie præſertim SAL. TILLIVS in data huius epiſtolæ analyſi, *in opere analytico, tom. II. p. 532.* obſeruauit, Paulum leges de miniſterio eccleſia-

ſtico

ſtico rite obeundo *c. XII, 3-8.* non ſine ſingulari conſilio huic epiſtolæ ad Romanos inſeruiſſe, *quia in ſpiritu præuidebat, corruptionem ordinis eccleſiaſtici, quam antichriſtus introduceret, inter Romanos initium capturam. Euentus enim docuit, antichriſtum, legendas ſanctorum iuſto euangelii præconio ſubſtituendo*, prophetiam *ſuſtuliſſe*, analogiam fidei *omiſiſſe*, miniſterium *cum imperio mutaſſe, inque eos contuliſſe, qui ſe debitis laboribus ſubducebant.* Largientibus *defuit ſimplicitas, quando collationes diuitiarum factæ ſunt ad quærenda iura patronatus. In* præfectis *diſciplinæ defuit diligentia per ſocordiam in corrigendis vitiis; vnde orta fuit indulgentiarum nundinatio. In* miſericordiæ *exercitio deſiderata fuit lætitia, quando opera miſericordiæ habita ſunt vt meritoria, immo animas e purgatorio liberantia. Hæc ſi Roma attenderet apoſtatica, facile obſeruaret, quantum politia ſua eccleſiaſtica receſſerit a ſimplicitate & legibus, quas Paulus ipſi præſcripſerat.* Et rurſus *p. 533. Dum Paulus*, inquit, *ſubiectionem magiſtratibus debitam c. XIII, 1-7. vrget, quidni proſpexerit, ſedem Romanam fore ſedem antichriſti, cuius ſingularis* χαρακτὴρ *eſt, ſe efferre ſupra omne* σέβασμα, *2 Theſſ. II, 4. Quare inter Romanos voluit exſtare delineationem officii ſubordinationis ſub poteſtatibus mundanis. Quod officium quum dicit omnium animarum eſſe, palam includit eccleſiæ inſpectores; quo aliquando epiſcopus Romanus per epiſtolam ad Romanos reddi poſſit* ἀναπολόγητος. Quod Paulus, dum c. I, 18-32. malos mores

Romæ

Romæ paganæ deſcribit, ſimul per ſpiritum propheticum malos Romæ antichriſtianæ mores delineauerit, per omnia oſtendit CORNELIVS ADAMI, in *exercitationibus exegeticis p. 553. ſeqq.* (vide etiam in indice tit. *Romani hodierni*) indeque *p. 560.* probat, iure ſummo ab eius communione proteſtantes receſſiſſe, neque iugum papatus ſemel excuſſum rurſus eſſe ſuſcipiendum; id quod IOSEPHVS HALL, epiſcopus eccleſiæ Anglicanæ, in tr. *Roma irreconciliabilis*, pluribus demonſtrauit. Neque transmittenda ſilentio eſt B. LVTHERI obſeruatio in fine *præfat.* ad hanc epiſtolam, vbi *Vltimum*, inquit, *caput complectitur ſalutationes, atque his ſubiicit vere apoſtolicam & valde neceſſariam admonitionem, ſcilicet vitandas eſſe tamquam peſtem, tamquam extremam luem fidei, doctrinas & traditiones hominum, quibus præter verbum euangelii pſeudapoſtoli ſeducunt corda ſimplicium. In ſpiritu enim vidit apoſtolus, e Roma & e Romanis, Romaniſtas quosdam (neque enim digni ſunt Romanorum nomine) exorituros, qui per impias & blaſphemas ſuas decretales, & totam hanc humanarum legum & traditionum lernam, non aliter atque per vaſtum quoddam diluuium, non modo hanc epiſtolam, ſed & vniuerſam ſcripturam, omnemque piam doctrinam fidei & ſpiritus ſubmergerent, extinguerent & perderent, vt nihil nobis ſit reliquum, niſi idolum hoc, venter, cuius cultores tum hic, tum Phil. III. eos palam nominat.* Adde, quod Paulus c. XI, 22. excidium eccleſiæ Romanæ haud obſcure prædixerit: *Alioqui ſi non*

per-

permanſeris in gratia, (a qua eccleſia Romana per doctrinam de meritis operum dudum deflexit) *etiam TV exſcinderis.*

§. XIII.

Quo *anno* diuina hæc epiſtola a Paulo ſcripta ſit, de eo non eadem eſt omnium ſententia. Equidem in quam vitæ Paulinæ periodum eius ſcriptio generatim inciderit, criteria epiſtolæ inſita * ſatis produnt. Sed in anno accuratius definiendo nonnihil diſſentitur. **

* Ex ipſa epiſtola diſcimus, ſcriptam eam eſſe,

I. Antequam Paulus Romam veniret, quod factum eſt menſe Februario, anno Neronis ſeptimo, æræ vulgaris LXI, quum Porcius Feſtus Iudææ præeſſet. Nondum enim Paulum, quum hanc epiſtolam ſcriberet, Romam vidiſſe, ex c. I, 10. ſeqq. c. XV, 22. luculenter adparet, quibus locis flagrantiſſimum ſuum deſiderium exponit, Romanos tandem aliquando videndi, qua cupiditate ſe iam a multis inde retro annis teneri ſcribit c. XV, 23. Iamdum enim, quum Epheſi commoraretur, hoc propoſitum ceperat, teſte Luca Act. XVIIII, 21. vbi, *His peractis*, inquit, *ſtatuit cum animo ſuo Paulus, perluſtrata Macedonia & Achaia, Hieroſolymam proficiſci, dicens,*

cens, poſtquam illuc perueniſſet, Romam quoque ſibi eſſe viſendam. Primum vero deſiderium Romanos videndi Paulus concepiſſe videtur, quum A. C. LII. Corinthum veniret, ibique Aquilam & Priſcillam deprehenderet, qui nuper ex Italia venerant, quique procul dubio de florente eccleſiæ Romanæ ſtatu multa ipſi narrauerunt.

II. Antequam Hieroſolymam proficiſceretur cum pecunia pro fratribus pauperibus per Macedoniam & Achaiam collecta; quod tamen iter, quum has literas ſcriberet, iam meditabatur, c. XV, 25. 26. 31. Venit autem Hieroſolymam Actor. XXI, 17. cum pecunia collecta c. XXIV, 17. poſt feſtum pentecoſtes, menſe Iunio, c. XX, 16. Felice iam multis annis Iudæam regente, c. XXIV, 10. id quod ex calculo IO. PEARSONII, in *annal. Paul. p.* 27. anno Neronis quarto, æræ vulgaris LVIII, contigit.

III. Ante omnes epiſtolas in vinculis ſcriptas; inter quas tamen vltimum hæc locum occupat, ſiquidem vincula eum iam tum, quum hæc ſcriberet, Hieroſolymis exſpectabant: Act. XX, 23. c. XXI, 11. vnde & Romanos c. XV, 30. 31. exhortatur, vt apud Deum pro ipſo intercedant, quo a contumacibus, qui ſunt in Iudæa, liberetur. Anteceſſit igitur hæc epiſtola epiſtolas ad *Philippenſes, Epheſios, Coloſſenſes & Philemonem;* ex vinculis Romanis ſcriptas.

IV. Poſt ſcriptam ſecundam ad Corinthios epiſtolam. Ibi enim 2 Cor. VIII, 7. c. IX, 1. 5. Corinthios, Achaiæ incolas, ad colligendam pro

pro pauperibus fratribus in Iudæa pecuniam adhortatur; hic vero Rom. XV, 25. 26. ſe cum collectis per Achaiam pecuniis Hieroſolymam proficiſci ſignificat. Quod igitur futurum erat, quum ſcriberetur poſterior ad Corinthios; illud iam factum erat, quum epiſtola ad Romanos ſcriberetur.

V. Poſt mortem Claudii imperatoris, qui anno æræ vulgaris LIV. deceſſit: quia exules, ſub Claudii imperio exacti, iam in vrbem redierant, vt exemplis Priſcillæ & Aquilæ conſtat, qui nuper Claudii edicto vrbe pulſi, Actor. XVIII, 2. nunc vt Romæ rurſus degentes ſalutantur, Rom. XVI, 3. Claudii edicto cum eius vita vim ſuam amittente. Ex his igitur criteriis, epiſtolæ inſitis, tempus ſcriptionis facili negotio indagari poteſt.

** SAL. TILLIVS in *opere analytico tom. II. p. 25.* ſcriptam iudicat anno æræ vulgaris LV, Neronis I; IO. LIGHTFOOTVS & SAM. BASNAGIVS anno Chriſti LVI, Neronis II; IACOBVS VSSERIVS, in *annalibus veteris ac noui teſt. pag. 638.* A. C. LX. Nos, cum IO. PEARSONIO, *in annal. Paulinis p. 16.* cum LVD. ELLIES DV PIN, in *proleg. ſuper biblia tom. II. p. 48.* cum AVGVSTO VARENIO, in *analyſi & exegeſi ep. ad Romanos p. 7.* cum ven. IOACH. LANGIO, *de vita & epiſt. Pauli pag. 224.* aliisque, ſcriptam exiſtimamus A. C. exeunte LVII, Neronis III, muneris apoſtolici XXI, ante primum Pauli ad Romanos aduentum IV; quo ipſo anno etiam vtraque ad *Corinthios*, nec non epi-

epiſtola ad *Galatas* non diu ante exarata a PEARSONIO *loc. cit.* putatur.

§. XIV.

De *loco*, quo Paulus fuit, quum ad hanc epiſtolam Romanis mittendam diuinitus excitaretur, nulla controuerſia eſt. *Corinthi* enim ſcriptam illam eſſe, quum apoſtolus altera vice * ibi commoraretur, pauci erunt, qui non vnanimi conſenſione fateantur. **

* Bis Paulus Corinthi fuit: 1) Anno Chriſti LII, Claudii XII, quo tempore ex vrbe Athenienſium eo profectus Aquilæ & Priſcillæ hoſpitio vtebatur, Actor. XVIII, 1. 2. Prima eius ibidem cura erat Iudæorum, quos vt Chriſto lucrifaceret, ſancto pii zeli feruore exæſtuabat, v. 5. Illis autem ad blaſphemiæ vsque crimen euangelio obnitentibus, Paulus, veſtibus ſuis excuſſis, ad gentium ſalutem impenſius curandam ſe conuertit, v. 6. ſeqq. Quid porro tunc Corinthi geſtum ſit, pluribus ordine enarrat ven. IOACH. LANGIVS, in *vita Pauli*, *pag. 92. ſeqq.* Illo tempore Paulum multa de chriſtianis Romanis inaudiuiſſe, & ex eo valde concupiuiſſe Romam videre, IO. PEARSONIVS, in *annal. Paulinis p. 23.* coniectat. Denique anno Chriſti LIV ineunte Corinthum rurſus reliquit, poſtquam per annum & dimidium, euangelium ibi & ore prædicaſſet,

dicaſſet, & ſcriptis ad Theſſalonicenſes epiſtolis propagaſſet. Corintho nauigat Epheſum, & inde Cæſaream, ſalutataque eccleſia Hieroſolymitana, proficiſcitur Antiochiam. Hinc, peragrata Galatia & Phrygia, Epheſum redit, ibique per integrum fere triennium ſubſiſtit, ac priorem epiſtolam ad Corinthios, nec non eam ad Galatas ſcribit. Tandem Epheſo per motus a Demetrio excitatos pulſus, venit Troadem, vnde nauigat in Macedoniam, vbi poſteriorem ad Corinthios epiſtolam mittit. Ex Macedonia rurſus in Achaiam profectus, tres ibi menſes exigit, Act. XX, 2. Intra hoc tempus 2) altera vice A. C. LVII. *Corinthum*, Achaiæ metropolin, videt, collectas in Achaia eleemoſynas accepturus, ibique epiſtolam ad Romanos componit. Mox tamen, inſidiis Iudæorum coactus, ex Græcia in Macedoniam redit, &, poſt dies azymorum Philippis transactos, tandem menſe Iunio anni LVIII. Hieroſolymam cum collectis eleemoſynis venit.

** Corinthi ſcriptam eſſe præſtantiſſimam hanc epiſtolam, præter *ſubſcriptionem* inde adparet,

I. Quia commendat Romanis c. XVI, 1. 2. Phœben, διάκονον τῆς ἐκκλησίας τῆς ἐν Κεγχρειαῖς, cui etiam, Romam proficiſcenti, hanc epiſtolam Romanis tradendam commiſit. Erat autem *Cenchrea* oppidum Corintho vicinum atque maritimum, portu inſigne, in quo Paulus, perinde

F ac

ac in ipſa Corintho, eccleſiam plantauerat, cuius miniſterio Phœbe ſe dicarat.

II. Quia inter amicos, qui Romanos, Paulo interprete, ſalutant, comparet etiam 1) *Timotheus* ac 2) *Soſipatros*, (†) Rom. XVI, 21. qui Paulum comitabantur, quum relicta Achaia & Corintho iter Hieroſolymitanum ingrederetur. Act. XX, 2. 4. Comparet inter eosdem 3) *Gaius*, non Macedonicus ille, Act. XIX, 29. neque Derbenſis, c. XX, 4. ſed Corinthienſis, quem Paulus Corinthi ſacro lauacro tinxerat, 1 Cor. I, 14. Hunc Rom. XVI, 23. vocat ξένον, *hoſpitem ſuum*, quod Paulum, altera vice Corinthi commorantem, in ædes ſuas receperat. Comparet denique 4) *Eraſtus*, œconomus vrbis Corinthiacæ, quem, ab hoc munere forte remotum, Paulus inter συνεργοὺς ſuos cooptauerat, eumque cum Timotheo Epheſo præmiſerat in Macedoniam & Achaiam, Act. XIX, 22. & de quo 2 Tim. IV, 20. *Eraſtus*, inquit, *manſit Corinthi*. Erat autem *Corinthus*, vbi hanc epiſtolam ſcriptam eſſe, ex allatis indiciis conſtat, FLORO teſte *lib. II. c. XVI. Achaiæ caput, Græciæ decus, inter duo maria, Ionicum & Aegeum, quaſi ſpectaculo expoſita*, duos habens portus, ſtationibus nauium aptiſſimos, *Cenchreum* ad ortum, qui naues ex Achaia venientes recipiebat, & *Lechæum*, verſus ſolis occaſum; in quem naues ex Italia & Cilicia com-

(†) Qui Act. XX, 4. Σώπατρος dicitur, quamuis alii codices ibidem legant Σωσίπατρος.

commodiſſime adpellebant. Hinc vrbs mercatura per Aſiam & Europam florentiſſima atque opulenta, ſed & luxui dedita erat, deleta quidem a Romanis, Mummio conſule, anno ante æram chriſtianam CXLIV, at, a Iulio Cæſare inſtaurata, mox priſtinum ſplendorem recuperauit, Romanorum facta colonia. Hinc omnes fere incolæ, teſte PAVSANIA in *Corinthiacis*, Romani fuerunt. Hic igitur Paulus, & ipſe ciuis Romanus, libenter verſabatur, commodusque erat hic locus, literas Romam mittendi, quod Corinthiorum cum Romanis perpetuum erat & fere quotidianum commercium. Plura de hac vrbe collegit SAL. TILLIVS, in *commentario poſthumo in quatuor Pauli epiſtolas, priorem ad Corinthios, Epheſios, Philippenſes ac Coloſſenſes, p. 3. ſeqq.*

§. XV.

Quæ *occaſio* Paulo oblata fuerit ad hanc epiſtolam ſcribendam, parum eſſemus curaturi, niſi eius notitia ad ſcopum ſcripti adcuratius definiendum viam pararet. * Grata autem mente agnoſcendum eſt, in ipſa epiſtola paſſim exſtare veſtigia occaſionis, ad eam ſcribendam ſuppeditatæ. **

* Conf. quæ in *inſtitutionibus* noſtris *hermeneuticis* ea de re diximus, *p. 120. 180.*

** Non hic indulgendum eſt incertis coniecturis, ad quas forte non immerito retuleris, quæ FRID. BALDVINVS, de ſtudio ceterum exegetico egregie meritus, in *prolegom.* ad hanc epiſtolam *p. 7.* (edit. in fol.) & MICH. WALTHERVS, *in officina bibl. ſ. 1109.* aliique, *de penuria ſincerorum doctorum* in illa eccleſia, quam Paulus hac epiſtola ſupplere voluerit, commentantur. Hæc enim a doctiſſimis theologis fingi, facile perſpiciet, qui legerit, quæ Rom. XII, 6. ſeqq. cap. XVI, 3. ſeqq. a Paulo ſcribuntur. Certiora, & argumento epiſtolæ magis conſentanea, de occaſione ſcriptionis tradit ven. IOACH. LANGIVS, in *vita Pauli, p. 224.* & SAL. TILLIVS, in *opere analytico, tom. II. p. 520.* ex quorum mente quadruplex ſtatui poteſt occaſio.

I. Fama, inſtar εὐωδίας *gratiſſimæ, iam dudum de eccleſia Romana per orbem ſparſa*, & Paulum incendens *deſiderio* ad eam in itinere, quod meditabatur, Hiſpanico, viſendam; c. I, 8. ſeqq. c. XV, 14. c. XVI, 19. *Cupiebat* enim *videre eos, vt diuinum aliquod beneficium cum illis communicaret, c. I, 11.* Cui deſiderio quum per varia impedimenta, toties totiesque ipſi obiecta, hucusque ſatisfacere non licuiſſet, c. I, 13. ſeque nihilominus ſentiret obſtrictum, vt Romanos quoque (ipſe imperii Romani ciuis & gentium doctor) euangelio imbueret; per literas interim abſens ad ſpiritualem ipſorum profectum aliquid conferre ſtuduit, quum præſens nondum poſſet; maxime quum commoda id exequendi occaſio offer-

offerretur per *profectionem Phœbæ*, ad Romanos euangelii, vt videtur, cauſſa ſuſceptam, ſine literis non dimittendæ, c. XVI, 1. 2.

II. Metus, ne aduentus ipſius, dudum ſperatus, dudumque forte promiſſus, ſed ob grauiſſimas cauſſas hactenus dilatus, in præiudicium euangelii ab aduerſariis raperetur. Fides Romanorum, toto orbe decantata, & a Paulo, qui ſe gentium apoſtolum profitebatur, confirmanda, requirere videbatur, vt Romanos ſine mora adiret, eorumque eccleſiam dudum plantatam, ornaret atque amplificaret. Forte etiam Romanis per fideles, qui Romam ſe adituros apoſtolo ſignificauerant, ſpem fecerat ſui aduentus. Multi enim, quos c. XVI, 6. ſeqq. ſalutat, videntur ipſi in Græcia & Aſia coram innotuiſſe. Cauſſæ igitur dilati hactenus aduentus reddendæ erant, ne falſæ fingerentur, aut fictæ admitterentur. Non deerant enim Paulo, inter Iudæos maxime, aduerſarii, qui, vti omnia eius facta in peſſimam partem interpretabantur, ita moram quoque aduentus ipſius rapere poterant in argumentum calumniæ, quod Paulus cauſſæ ſuæ diffideret, vel *quod eum puderet euangelii* (cap. I, 16.) Romæ prædicandi, vbi flos eſſet omnis eruditionis, verſaretur que inter homines eruditiſſimos, a quibus forte confundi & ad ſilentium adigi poſſet. Hinc c. I, 9. 10. 13. in ipſo epiſtolæ exordio, obteſtatur, propoſiti ſui conſtantiam in ipſo eſſe agnoſcendam, Deumque teſtem inuocat, ſe ſæpius eſſe precatum, vt tandem aliquando

commoditatem adipiſcatur itineris ad Romanos viſendos. Et c. XV, 22-26. impedimenta exponit, quæ illud iter hactenus differre ipſum coegerint, vbi commemorat 1) impedimentum *antiquum* feliciter tunc ſuperatum, v. 22. 23. quod erat ſtudium ſeruiendi gentibus, Chriſtum adhuc prorſus ignorantibus, coll. v. 20. 21. 2) impedimentum *nouum*, quod ex neceſſario in Iudæam itinere oriebatur, cuius cauſſam & rationem v. 25. ſeqq. exponit.

III. Aemulationes quædam ac diſſenſiones tum inter Iudæos ac gentiles ad Chriſtum conuerſos, tum inter ipſos Iudæos Chriſti doctrinam amplexos, quorum alii in praxi libertatis chriſtianæ circa cibos & dies feſtos erant *firmiores*, alii *debiliores*; vbi ſæpe contingebat, vt firmior debiliorem contemneret, debilior firmiorem tanquam hominem profanum condemnaret: c. XIV, 3. 4. ſeqq. quarum diſſenſionum originem ac rationem ad §. XI. num. I. & III. pluribus deſcripſimus.

IV. Periculum falſorum apoſtolorum, qui eccleſiæ florentiſſimæ inſidiabantur, aduerſus quos Romanorum fides, ne concuteretur, munienda erat. Vide rurſus not. ad §. XI num II. Hanc igitur occaſionem fuiſſe putamus, qua Spiritus Sanctus, qui in θεοπνευσίας negotio humanis ſeſe circumſtantiis per admirandam συγκατάβασιν attemperare ſolebat, vſus fuit in Paulo excitando, vt inſignem hanc epiſtolam exararet.

§. XVI.

§. XVI.

Hinc vero, quis epiſtolæ *ſcopus* ſit, facili negotio intelligitur, * quem qui probe cognitum perſpectumque habuerit, tum ad epiſtolam rectius intelligendam inſtructior accedet, tum multas alias inde vtilitates reportabit. **

* B. LVTHERVS, in *præf.* queritur, hanc epiſtolam *ineptis quorumdam commentariis & vanis argutiis obſcuratam, vt eius ſcopum, qui tamen ſimpliciſſimus ſit, a multis ſeculis pauci ſcriptores viderint.* Poteſt vero ſcopus diuini auctoris, ad ductum quadruplicis occaſionis, ſcriptnro oblatæ, quadruplex conſtitui:

I. Vt ſuo Romanos inuiſendi deſiderio, ob impeditum aduentum diutius ſuſpenſo, ſatisfacturus, egregiam Romanorum fidem, vbique celebratam, corroboraret. Non dubium enim eſt, Paulo in hac epiſtola ſcribenda eundem obuerſatum fuiſſe ſcopum, quem ſuo ad Romanos aduentui præfixum eſſe ſignificat c. I, 11. vbi ait: ἐπιποθῶ ἰδεῖν ὑμᾶς, ἵνα τι μεταδῶ χάρισμα ὑμῖν πνευματικὸν, εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς. Non certius autem hunc στηριγμὸν impetrari poſſe ſperabat, quam ſi eos *in doctrina de iuſtificatione*, ex qua ſanctitatis ſtudium ſponte profluit, altius fundaret. Nec ſine prouidentia id factum eſſe putandum eſt. Præuidit enim omniſcius, qui hæc Paulo ſuggeſſit, Spiritus, eccleſiam Romanam in hoc maxi-

me articulo a norma doctrinæ apoſtolicæ turpiter eſſe defecturam. Quid enim magis contrarium doctrinæ apoſtolicæ: λογιζόμεθα, πίστει δικαιοῦσθαι ἄνθρωπον, χωρὶς ἔργων νόμου, Rom. III, 28. dici poterat: quam brutum illud anathema in *Concil. Trid. ſeſſ. VI. can. 9. p. 68.* ed. Hall. vibratum: *Si quis dixerit, ſola fide impium iuſtificari, anathema ſit.* Sed id pluribus demonſtrauit beatus MARTINVS CHEMNITIVS, in *examine concilii Tridentini, p. m. 126. ſqq.* & beatus PHIL. IAC. SPENERVS, in opere præſtantiſſimo, *der Glaubens-Gerechtigkeit.*

II. Vt re ipſa oſtenderet potentiam euangelii in hominum animis conuincendis & ad ſalutem perducendis; adeoque ſuſpicionem omnem excluderet, quaſi ex metu doctiorum aduerſariorum Romam venire cunctaretur. In hac enim epiſtola manifeſtat, qua demonſtratione, Romam delatus, pro cauſſa euangelii aduerſus Iudæos & gentes vteretur; ex quo ſpecimine facile conſtare poterat, nihil eſſe cauſſæ, cur Paulus vel doctiſſimorum aduerſariorum conſpectum & tela reformidaret. Qui enim hac methodo cum infidelibus in arenam deſcendebat, talemque φανέρωσιν τῆς ἀληθείας πρὸς πᾶσαν συνείδησιν τῶν ἀνθρώπων ſecum adferebat, certiſſimum ſibi bonæ cauſſæ triumphum, certiſſimamque aduerſariorum fugam ſpondere poterat. Exprimit hunc ſcopum c. I, 15. 16. *Quod in me eſt, paratus ſum, vos quoque, qui Romæ eſtis euangelio inſtituere. Nec enim me pudet euangelii Chriſti, quippe quod eſt diuina potentia, ſalutaris omni credenti, cum Græco, tum Iudæo.*

III. Vt

III. Vt diſſenſiones tum inter Iudæos ipſos, tum Iudæos inter & gentiles, recens conuerſos, obortas, amice componeret; quarum litium vt imas radices conuelleret, id agit, vt eos conuincat, omnes natura in eodem corruptionis luto hærere, ex quo non niſi per vnicam gratuitæ iuſtificationis viam vtraque pars credentium emerſerit; hinc par eſſe, vt, ſuffocatis litibus omnibus, quæ vnitatem fidei diſſoluant, in id incumbant ſedulo, vt ſe mutuo amore tanquam fratres amplectantur, vt confirmatiores reliquorum infirmitati ſe benigne attemperent, vt denique ſancta conuerſatione doctrinam Chriſti ornent, ac gentilibus reddant amabiliorem. Rectiſſime id etiam ex parte obſeruauit doctor Sorbonicus, LVD. ELLIES DV PIN, in *prolegomenis ſuper biblia*, gallica lingua ſcriptis, *tom. II. p. 48.* vbi *Hæc*, inquit, *epiſtola ſcripta eſt ad eccleſiam Romanam, ex Iudæis & gentibus compoſitam, occaſione litium, quibus inter ſe de prærogatiua contendebant. - - Paulus igitur oſtendit, neutram partem habere, de quo glorietur: non* gentiles, *quia ſapientiſſimi eorum verum Deum, ex lumine naturæ cognitum, non tanquam Deum honorauerint, ſed in denſiſſimas ſuperſtitionis atque impietatis tenebras, ducibus vaniſſimis ratiocinationibus, ingreſſi fuerint; non* Iudæos, *quia non obſeruauerint legem ipſis præſcriptam, & priuilegiis conceſſis non recte vſi ſint. Hinc vtrosque confundit, oſtendendo, quod non iuſtificentur, niſi per fidem in Ieſum Chriſtum, ad quam Deus per miſericordiam ſuam Iudæos æque ac gentes vocauerit, neutra parte id merente.*

Ceterum quum doctrina de *iuſtificatione* præcipuum ſit huius epiſtolæ argumentum, dubium non eſt, vtiliter ad illud profundius intelligendum adhiberi poſſe HERMANNI WITSII quatuor diſſertationes, quarum I. exponit *theologiam gentilium in negotio iuſtificationis*, II. *Theologiam Iudæorum in eodem negotio*, III. *Controuerſias, quæ apoſtolorum ætate in eccleſia chriſtiana circa iuſtificationem ortæ ſunt*, IV. *Mentem Pauli in negotio iuſtificationis*; quæ diſſertationes leguntur in *miſcellaneis ſacris*, *tom. II. p. 668 - 752.* Ex vltima tantum hæc transſcribo, *p. 749. Ex quibus omnibus ſatis euidenter conſtare exiſtimo, Paulum prioribus epiſtolæ ad* Romanos *capitibus capitales illos circa iuſtificationem errores confutare, quos gentiles cum Iudæis fere communes habebant, iisque opponere has tres euangelii veritates.* Primo, *remiſſionem peccatorum & ius vitæ æternæ hominibus donari gratis ex mera Dei gratia, ſine intuitu ad qualiacumque ipſorum opera, ſine vlla, quæ in ipſis exiſtat, cauſſa meritoria reconciliationis aut ſalutis.* Deinde, *ſolam Ieſu Chriſti iuſtitiam meritoriam reconciliationis ac ſalutis eſſe.* Tertio, *eam Chriſti iuſtitiam noſtram fieri, quando vera fide accipitur. Hæc eſt ſumma euangelii ſalutis, anchora noſtræ ſpei, gloria Chriſti, & gloriatio euangelicæ eccleſiæ.* Claudit denique diſſertationem *p. 752.* his verbis; *Atque ita, ni fallor, in liquida luce poſuimus, hunc eſſe Pauli in vtraque epiſtola tam ad* Romanos, *quam ad* Galatas *ſcopum, vt chriſtianos homines, ſiue ex Iudæis illi, ſiue ex Græcis*

eſſent,

eſſent, ab omni propriæ iuſtitiæ præſumtione, qua omnes natura turgemus, ad ſolam Chriſti iuſtitiam, fide apprehendendam, reuocet.

IV. Vt periculum, quod a ſeductoribus florentiſſimæ eccleſiæ imminebat, ab ipſa auerteret. Dum enim docet, euangelium, fide acceptum, vnicum & ſimul efficaciſſimum medium eſſe ad acquiſitionem iuſtitiæ, quæ apud Deum valeat, & quæ χωρὶς ἔργων νόμου in Chriſtum credentibus obtingat: ſimul obicem ponit erroribus, quos falſi quidam fratres & doloſi doctores, vti in eccleſia Galatica, ita etiam Romana diſſeminare cœperant, ingenti contumacia & effreni petulantia, cum vilipendio apoſtolicæ auctoritatis contendentes, omnes, qui Chriſto nomen dederant, ſiue ex Iudæis, ſiue ex gentibus, ad totius ſyſtematis Moſaici obſeruantiam teneri, non modo ex reuerentia quadam, quæ antiquis & a Deo inſtitutis ritibus debeatur, verum etiam ad comparandam inde ſibi iuſtificationem. Contingit igitur huic epiſtolæ, quod aliis etiam ſacri codicis libris frequenter contingit, vt *plures ſcopos* habeat, in vno ſcopo primario velut in centro coeuntes, adeoque ſapienter *ſibi inuicem ſubordinandos*. Conf. *inſtitut.* noſtræ *hermen. p. 181.*

** In deſcribendis vtilitatibus, quæ ex veri ſcopi cognitione redundant, vtemur ven. noſtri AVG. HERM. FRANCKII verbis. Is in *commentatione de ſcopo librorum vet. & noui teſt. p. 119.* hunc eſſe dicit apoſtoli in hac epiſtola ſcopum, *vt iis, qui ex Iudæis & ethnicis Chriſto ſe addixerant, demonſtret,*

ſtret, vniuerſos, tam Iudæos, quam ethnicos, ante Chriſtum cognitum peccato iræque diuinæ ſubiacere, & ſine operibus legis ſola fide iuſtificari. cet. Addit deinde: *Quisquis igitur hunc epiſtolæ ſcopum in lectione epiſtolæ ad Romanos diligenter obſeruauerit, ille (1) eam ipſam in deliciis habebit, ex eaque in fundamento ſalutis ſuæ ſeſe probe fundare adnitetur. (2) Controuerſiam* tunc *temporis Iudæos inter & gentiles agitatam, ab ea, quæ hodie inter proteſtantes & pontificios, vel proteſtantes inter & Socinianos viget, eo liquidius diſtinguet, aut qua in re hodiernæ priſcis illis controuerſiis conueniant, perſpiciet. (3) Inde etiam melius intelliget, quomodo apoſtoli argumentis ad ſe in veritate confirmandum, aduerſarios autem confutandos, ſine vlla veri ſcopi apoſtolici inuerſione, recte vti poſſit. (4) Admirandam totius epiſtolæ connexionem eo liquidius cognoſcet, adeoque egregiam vniuerſæ doctrinæ chriſtianæ harmoniam & conſenſionem percipiet. Denique (5) totum fundamentum & verum ſalutis ordinem, & ex quanam ſcaturigine omnis chriſtiana pietas promanare debeat, & quod vera & ſaluifica fides reſipiſcentiam vitæque ſanctimoniam ſecum ferat, felicius adſequetur.*

§. XVII.

Iuuat etiam totius epiſtolæ ſummam & *argumentum* * exploratum habere, quod non ita tenebris circumfuſum eſt, vt ab attento lectore, qui, vt

par

par eſt, a capite ad calcem integram epiſtolam ſine interruptione perluſtrauerit, ** non facile cognoſci queat.

* Venerandus abbas, IOACH. IVSTVS BREITHAVPT, in *enarratione hiſtorico-paraphraſtica epiſtolæ ad Romanos*, quæ exſtat in ven. FRANCKII *manuductione ad lectionem ſcripturæ ſacræ p. 219.* pluribus verbis huius epiſtolæ argumentum recenſet, eiusque velut nucleum exhiberi dicit verbis c. XI, 32. *Concluſit Deus omnes in infidelitatem, vt miſereatur omnium. In hoc vno* enim, inquit, *vndiquaque totum obſeruamus Paulum occupari, vt homini adimantur cuncta, & Deo tribuantur omnia.* Ven. IOACH. LANGIVS, in comment. *de vita & epiſtolis Pauli p. 225.* his verbis epiſtolæ argumentum, in breuiſſimam ſummam contractum, circumſcribit: *Paulus Romanos in agnita doctrina euangelica & religione chriſtiana confirmat; & ita quidem, vt materiam eius præcipuam de iuſtificatione per fidem in Chriſtum, cum innexis reliquis doctrinis, egregie declaret, cum in ſe, tum ratione fructuum & effectuum, in renouationis ordine conſpicuorum. Præterea oſtenſis iuſtificationis impedimentis, in gente Iudaica deprehenſis, & apud gentiles remotis, horum adſumtionem, & iſtius reiectionem, futura tamen conuerſione terminandam, exponit, & tandem varia iuſtificatorum officia, ſpeciatim confirmatiorum erga imbecilliores ex Iudæis conuerſos, commendat; aduentus promiſſione, variisque ſalutationibus, inter monita alia ſubiunctis.* Addimus delineationem ar-

argumenti pleniorem, quam B. SEB. SCHMIDIVS, in *prælectionibus acad. ad VI priora epiſtolæ ad Rom. capita*, dedit *p. 3. 4. Paulus poſt conſuetam in epiſtolis ſalutationem, & expoſitum veniendi Romam deſiderium, promtitudinemque prædicandi Romanis euangelium, ipſum euangelium ſic illis tradit & proponit, vt doceat primo, ſolum euangelium eſſe virtutem diuinam illam, qua iuſtificentur per fidem & ſaluentur credentes quicumque, ſiue Iudæi, ſiue gentiles; quum extra euangelium omnes homines ſint ſub ira Dei, nec poſſint ſiue per notitiam Dei naturalem, ſiue per legem Moſaicam iuſtificari atque ſaluari: vt adeo homo iuſtificetur ſola fide ſine operibus legis, ſicut & Abraham fide ſola iuſtificatus ſit, factus pater omnium credentium, tum Iudæorum, tum gentilium; vt etiam per omnem vitam noſtram eadem iuſtificandi ratio maneat, nec alia, e. g. per opera bona, (quam pontificii ſecundam vocant) ſuccedat: moneat deinde Romanos, non tamen ex hac doctrina ſequi, quaſi in peccatis manere & impune peccare liceat, ſed contrarium potius, quod Chriſto & iuſtitiæ ſeruire, & non ſecundum carnem, ſed ſecundum ſpiritum viuere debeamus: quam iuſtificationem per fidem ſolam, & vitam ſecundum ſpiritum tranſigendam ſi obſeruemus, per totam vitam vsque ad finem de æterna noſtra ſalute ſecuri eſſe queamus. Neque enim gentiles ſibi imaginari debere, quaſi abſoluto quodam decreto Iudæi reiecti ſint a Chriſto, & gentiles in locum eorum adſumti, ita vt, quemadmodum Iudæi ad gratiam Chriſti redire nequeant, ſic gentiles eam amittere non poſſint; ſed contra hoc*

ſta-

ſtatuere, quod conditionata ſuo modo ſit voluntas Dei, vt Iudæi, ſi in incredulitate ſua non permanſerint, habeant ad gratiam reditum; gentiles vero, ſi ſuperbierint, gratiam amiſſuri ſint. Qua de cauſſa Romani & quicumque gentiles omnino vitæ ſanctæ in fide viua ſtudere, & ſecundum ſpiritum ambulare debeant; quem in finem regulas ſanctæ vitæ prolixe in poſtremis capitibus proponit, & conuenienti epilogo tandem epiſtolam claudit. Videri etiam de argumento huius epiſtolæ poteſt IO. HENRICVS HEIDEGGERVS, in *enchiridio biblico, lib. III. c. VIII. §. 10.* SAL. TILLIVS, in *opere analytico, tom. II. p. 521.* AVG. VARENIVS, in *analyſi & exegeſi epiſtolæ ad Rom.* qui argumentum epiſtolæ *p. 25.* ex mente orthodoxorum, & *p. 28.* ex mente pontificiorum exhibet. Prolixiſſime illud ob oculos ponit B. IO. HENR. MAIVS, in *œconomia temporum N. T. c. XII. p. 236-271.*

** Bene IO. LOCKIVS, in *Eſſai pour entendre St. Paul*, ex recenſione IO. CLERICI, in *biblioth. ſelecta, tom. XIII. n. 2. Diuiſio epiſtolarum Pauli per capita & verſiculos nexum orationis admodum ſæpe turbat, & prudentioribus etiam nonnunquam viris imponit, vt vim orationis, quæ a concatenato cogitationum nexu dependet, non vbique videant. Oculo enim turbato per has ſententias diſtractas, quæ propter diſtinctiones illas fragmenta ſeparata eſſe videntur, ingenium nimis infirmum vix impetrare a ſe poteſt, vt eas tanquam partes eiusdem ſermonis inter ſe connexas intueatur. Non eſt certe laudanda methodus ad recte intelligendam epiſtolam, ſi illa per ſe-*

ſectiones & interualla, mediis ſæpe ratiociniis interiecta, legatur. Si epiſtolæ Ciceronis ita diſcerperentur, multum & claritati & gratiæ illarum detraheretur. Et paucis interiectis: *Facile videbam, quod, ſi quis ad me literas daret, epiſtolæ Pauli ad Romanos ſtilo & amplitudine pares, ego vero illas in decem vel plures partes diſſecarem, ſingulis diebus perlegendas, nunquam futurum ſit, vt eas plene intelligerem. Tota epiſtola a capite ad calcem perlegenda eſt, & attendendum, quodnam præcipuum eius argumentum ſit, & quo tendat, aut num plures in ea ſcopi ſint, quorum nullus ab altero pendeat. Concludebam igitur, neceſſe eſſe, vt vnam epiſtolam apoſtolicam continua ſerie perlegerem, eiusque ſcopum & mentem obſeruarem. Lucem, quam prima lectio accenderat, altera augebat, atque ita perrexi conſtanter totam epiſtolam legere, donec generatim deprehenderem ſcribentis conſilium, methodumque, qua conſilium ſuum exequitur.* Eſt hoc idem illud conſilium, quod dudum etiam WOLFG. FRANZIVS de *modo legendi ſacra biblia*, in tr. *de interpretatione ſcripturæ, p. 6.* ſuppeditauit.

§. XVIII.

Admiranda eſt huius epiſtolæ *ſtructura*,* & ſcrutinio diligentiore digniſſima. Id quidem vnicuique legenti obuium eſt, conſtare illam, vt plerasque reliquas Pauli epiſtolas, exordio, pro-

propoſitione, tractatione & concluſione; ** ſed diuinum illud artificium, quo in tractatione præſertim coagmentanda apoſtolus vſus eſt, non niſi a peritioribus verbi diuini ſcrutatoribus obſeruatur.***

* Rectiſſime HENRICVS HORCHIVS, in *adparatu ad demonſtrationem epiſtolæ Pauli ad Romanos, p. 2. Formam*, inquit, *ſi ſpectes atque ſtructuram epiſtolæ, ea tam concinne, tamque admirabilis comperitur, vt Paulus vere hic ſeſe exhibuerit* σκηνοποιὸν *atque peritum architectum. In toto enim ſcripturarum ſacrarum corpore nullibi magis conſpicua eſt* ἀπόδειξις τῦ πνεύματος καὶ δυνάμεως, *potens demonſtratio ſpiritus, quam in hac ipſa epiſtola; vt non minus Spiritus Dei, quam diuus apoſtolus hoc data opera videantur egiſſe, vt manifeſtatione veritatis ſeſe commendarent ad omnem conſcientiam hominum. Quot enim hic verſiculos vides, tot annulos fere anſulasue aduertis (particulas innuo connexiuas, rationatiuas, illatiuas*, καὶ, γὰρ, νυνὶ, ἄρα, οὖν, διὸ, διότι, *&c.) quibus diuinum hoc ædificium tam apte arcteque cohæret, vt nullibi deprehendatur hiulcum, nulla dehiſcens rima, nullo fatiſcens hiatu; ſed partes ſuas vndique habens tam affabre compactas, vt vere compareat opus artificis, exhibendo ſyſtema veritatum cæleſtium, non minus ſtabile quam artificioſum, mutuis ſeſe commiſſuris tam firmiter ſtringentium, vt contra quosuis aduerſantium impetus perſiſtat immotum.*

** *Exordium* habetur c. I, 1-15. *Propoſi*-*tio* generalis totius epiſtolæ v. 16. 17. legitu *Tractatio* bipartita eſt, & conſtat tum parte *dog*-*matica*, c. I, 18-c. XI. fin. tum practica ſeu *para*-*netica*, c. XII. 1. - c. XV, 13. Denique *concluſi* c. XV, 14. vsque ad finem c. XVI. extenditur.

*** Variis modis periti verbi diuini tracta-tores huius epiſtolæ analyſin & diſpoſitionem ador-nauerunt. Quidam, inter quos IO. BRENTIV eminet, eam diſtribuunt ſecundum tres vir-tutes theologicas, *fidem*, *ſpem*, *charitatem* vt *fides* doceatur primis IV. capitibus, *ſpes* no confundens c. V. ad XI. *charitas* deniqu c. XII. ſqq. Alii analogiam cum artis medic partibus analyſi ſubſternunt, vt in ea oſtendatu 1) *Morbus*, iniuſtitia hominis, c. I. II. III. 2) *Re*-*medium* aduerſus morbum, iuſtitia Chriſti fid adprehendenda, c. III - XI. & denique 3) *Diæta* quam obſeruare debeant tanto malo liberati c. XII, ſqq. quæ diuiſio IO. GERHARDO, theolog artis ſalutaris peritia haud leuiter imbuto, placu in *adnotat. poſthumis ad hanc epiſt.* a filio IO. ERN GERHARDO editis, *p.* 13. 14. Alii epiſtolam com mode diſpeſci poſſe cenſent ſecundum tres parte conuerſionis, vt doceatur 1) *Contritio* ex cogni tione propriæ iniuſtitiæ orta, c. I. II. III. 2) *Fide* quæ amplectitur remiſſionem peccatorum, c. III XI. ac 3) *Noua obedientia*, tanquam conſequen fidei, c. XII. ſqq. Ad hanc ideam MATTHIAS FLA CIVS huius epiſtolæ diſpoſitionem formauit i

glo

gloſſa compend. N. T. p. 644. ſqq. qui etiam *part. II. clauis*, *tract. V. p. 510. Methodi*, inquit, *hic apoſtolus ſolertisſimus fuit artifex*, *ſeduluſque ſectator. Cuius artis primarium caput eſt, vt doctrina recte ſecetur ac preponatur*; *quod ipſe ſumma diligentia facit ad imitationem ſui vnici præceptoris Chriſti: nempe vt primo proponat contritionem aut legis doctrinam; deinde euangelii aut gratiæ:* fides tua ſaluum te fecit; *ac poſtremo nouæ obedientiæ, ſeu* Vale & noli amplius peccare. *Quæ ſane diligentisſime in hac epiſtola ſunt obſeruata.*

Sal. tillivs, vir in analyſi ſcripturæ exercitatiſſimus, in *opere analytico*, *tom. II. p. 525. ſqq.* in tres partes *tractationem* huius epiſtolæ ſecat. Continet enim ex eius mente I. expositionem doctrinæ *de iuſtitia fidei*, vbi demonſtrat 1) *necesſitatem iuſtitiæ imputatæ* ad ſpem ſalutis, ex defectu iuſtitiæ propriæ, ex parte gentium pariter ac Iudæorum, c. I -- III, 19. 2) *veritatem iuſtitiæ fidei*, ex teſtimonio legis & prophetarum, c. III, 20. -- c. IV. fin. 3) *ſufficientiam* ad integram reſtitutionem peccatoris, vbi ita argumentatur: Quæ iuſtitia ſola, quidquid ad reſtaurationem peccatoris requiritur, in ſolidum præſtat, ea demum pro vera agnoſcenda & quærenda eſt. At hæc omnia ſola præſtat iuſtitia fidei. (Liberat enim hominem α) a *reatu*, c. V. β) a *macula* & *dominio* peccati, c. VI. VII. γ) a *pœna* peccati, c. VIII.) Ergo vnice ſectanda eſt. Altera parte II. proponit cavtelam *credentibus ex gentibus obſeruandam*, vbi 1) *Querela* Pauli ſuper Iudæorum reiectione, c. IX.

 2)

2) *Annotatio cauſſæ ſcandali* & offenſionis Iudæorum in Chriſtum, quam docet fuiſſe ingnorantiam iuſtitiæ fidei, c. X. 3) *Commonefactio gentium*, vt ſuam ſubſtitutionem in locum Iudæorum non trahant in argumentum vilipendii gentis Iudaicæ, c. XI. Parte vltima III. addit ADHORTATIONEM *ad fructus iuſtitia fidei dignos ferendos*, vbi præſcribit 1) officia *ſocialia* in conuerſatione tum eccleſiaſtica, c. XII, 1-8. tum vniuerſali, v. 9-13. 2) officia *politica* tum erga magiſtratus, tum erga ciues, c. XIII. 3) officia ἀδιάφορα, in quibus ſuadet tum ſuſceptionem infirmorum, c. XIV, 1-13. tum vitationem ſcandali, c. XIV, 13 -- c. XV, 15. vbi incipit epiſtolæ *epilogus*. Digna etiam eſt, quæ inſpiciatur analyſis, quam ſuppeditat ven. IO. CHRISTOPHORVS MEVRER, in *adparatu ad hanc epiſtolam iſagogico*, *p. 31.* in qua id quam maxime laudandum eſt, quod diuiſionis fundamentum in ipſis apoſtoli verbis ſollicite quæratur. Item analyſis IO. HENR. HEIDEGGERI, in *enchiridio biblico*, & ven. IO. LANGII, de *vita & epiſtolis Pauli*, *p. 230.* qui I. in parte DIDASCALIA agi cenſet de iuſtificationis 1) *ſubiecto*, c. I - - III, 20. 2) *Modo*, c. III, 21 - c. IV. fin. 3) *Effectibus*, vbi iuſtificatorum beneficia, c. V. officia in renouatione, c. VI. VII. & priuilegia c. VIII. recenſentur; 4) *Impedimentis* in gente Iudæorum, ob ἀπιστίαν & præpoſterum iuſtitiæ ſtudium reiecta, ſed aliquando rurſus conuertenda. c. IX. X. XI. In parte II. PÆDEVTICA præſcribi cenſet officia 1) *moralia*, c. XII. 2) *politico-ethica*, c. XIII. 3) *cærimonialia*, c. XIV. XV. Inter refor-

ma-

matæ eccleſiæ doctores præcipuam operam in concinnanda huius epiſtolæ analyſi, eiusque concatenato nexu atque argumentationum filo demonſtrando adhibuit IACOBVS ALTINGIVS, *operum tom. IV. p. 368-388.* vsque ad minutias in ſua analyſi, hinc inde aliquantisper coacta, progreſſus; nec non MARCVS VAN PEENE, in *explicat. epiſtolæ ad Romanos.* Nos libenter relinquimus lectori libertatem eligendi ex his, quas repræſentauimus, dispoſitionibus eam, quæ maxime placeat. Liceat tamen & nobis aliquam exhibere *ideam nexus ſapientisſimi*, quam, doctiſſimorum virorum obſeruationibus adiuti, in hac epiſtola obſeruauimus. Occurrit in ea

א EXORDIVM, duabus partibus con- c. I.
ſtans, quarum *prima* complectitur *Salutationem*: Paulus Romanis optat ſalutem, vbi 1) *Auctor ſcribens*, eiusque character, quo eſt ſeruus Ieſu Chriſti, ſegregatus ad euangelium, v. 1. in cuius laudem ſeſe diffundit, illudque commendat α) *ab antiquitate*, v. 2. β) ab illuſtri ſuo *argumento*, quo agit de Ieſu Chriſti tum *perſona*, v. 3. 4. tnm *beneficiis*, v. 5. 2) *Illi, ad quos ſcribitur*, v. 6. 7. 3) *Votum*; quod complectitur tum bona, quæ optantur, tum illorum bonorum fontem & ſcaturiginem, v. 7. Pars *altera* exordii ſiſtit *adfectus apoſtolici ſignificationem*, quam declarat 1) *Encomio Romanorum* erga Deum euchariſtico, v. 8. 2) Iugi ſua *recordatione*, v. 9. 3) *Deſide-*

ſiderio ipſos videndi, quod tanquam materiam precum ſuarum v. 10. partim *deſcribi* ratione tum ſcopi, v. 11. 12. tum impedimenti, v. 13. partim *declarat* & iuſtificat ex indol officii ſui oecumenici, v. 14. 15. Priore exordii parte ſtudet Romanos reddere attentos & dociles; poſteriore parte id agit, vt eos ſibi beneuolos efficiat.

ב PROPOSITIO, quæ exhibetur v. 16 *Euangelium eſt potentia Dei ad ſalutem omni credenti, Iudæo primum, deinceps Græco.* E declaratur v. 17. *Nam in eo iuſtitia Dei reuelatur, ex fide in fidem, quemadmodum ſcriptum eſt: Iuſtus ex fide, viuet.* Obſeruauit ven IO. GVIL. ZIEROLDVS, in *analogia fidei per exegeſin epiſtolæ ad Romanos demonſtrata*, in ha propoſitione totius partis dogmaticæ prim rudimenta contineri. Nimirum dum euangelium dicitur potentia Dei ad ſalutem excluditur ab efficienda ſalute potentia hominum, quorum ſumma *impotentia* oſtenditu tum in aperte impiis, c. I, 18. ad fin. tum in hypocritis, c. II - III, 20. Huic impotentiæ humanæ medetur euangelium, quod ſe tanquam *Dei potentiam* demonſtrat tum in iuſtificatione, quæ fit ſine legis operibus ex ſol fide, c. III, 21. - ad fin. c. IV. tum in iuſtificationis continuatione, quæ eſt conſeruatio pacis & gratiæ per Ieſum Chriſtum, vera fide apprehenſum, c. V. tum in ſanctificatione

c. VI

c. VI. vbi per potentiam Dei dominium peccati infringitur, quamuis non ſine lucta carnis & ſpiritus, c. VII. quae tandem deſinit in *ſalutarem* victoriam potentiae Dei ſupra impotentiam hominis. c. VIII. Verba, *Iudaeo primum, deinceps Graeco*, c. IX. X. XI. declarantur, vbi viae Dei in reiiciendis Iudaeis, & adſumendis Graecis ſeu gentilibus, exponuntur, oſtenditurque, *Iudaeos* reiectos eſſe ob neglectam potentiam Dei ad ſalutem, & vanam perſuaſionem potentiae propriae carnalis; *gentiles* autem, infirmitatem ſuam ſentientes, per agnitam potentiam Chriſti perueniſſe ad ſalutem. cet.

ꝛ TRACTATIONIS pars DOGMATICA, qua doctrina de iuſtitia fidei, in euangelio reuelata, pertractatur, vbi

I. Subiectum iuſtificationis, ſeu homines iuſtificandi, qui ſunt

1) *Gentiles*, tum *craſſiores*, lumine naturae in poenam turpiſſime abuſi, vbi α) lumen naturae, v. 19. 20. coll. c. II, 14. 15. β) abuſus, v. 21. 22. 23. 25. γ) poena, traditio in peccata plura & foediora aduerſus ſe, v. 24. 26. 27. 28. & aduerſus alios, v. 29. ſqq. tum *honeſtiores*, quos α) accuſat, c. II, 1. β) accu- c. II.
ſationem confirmat, v. 1. 2. γ) obiectiones remouet, vbi dicere poterant, nullum ipſis inſtare iudicium condemnatorium, v. 3-11. vel, ſi tale iudicium in ipſos exerceatur, illud eſſe iniuſtum, v. 12-16.

 2) *Iu-*

2) *Iudæi*, quos α) de defectu veræ iuſtitiæ conuincit, & quidem tum doctos & excellentiores, v. 17 - 24. tum viliores & idiotas qui omnem fiduciam in circumciſione ponebant, v. 25. fin. β) obiectiones eorum re-
c.III. mouet, c. III, 1 - 8. γ) nodum conuictionis arctius conſtringit, vbi oſtendit, partim Iudæos in foro diuino nulla prærogatiua gaudere, partim grauiſſimo illos reatu conſtrictos teneri. v. 9 - 19. Quum igitur tum Græci tum Iudæi ſub reatu hæreant, propria iuſtitia deſtituti, concluditur v. 20. *per opera neminem iuſtificari*, vnde porro conficitur *neceſſitas iuſtitiæ imputatæ*. Iuſtificandus enim in forum diuinum adferre debet ſiue iuſtitiam propriam, ſiue alienam, ipſi imputatam. Atqui propria omnes deſtituuntur. Ergo opus eſt iuſtitia aliena, nobis imputanda.

II. *Modus* iuſtificationis per fidem, vbi vera ſententia 1) *proponitur*, c. III, 21-26. 2) *vindicatur* ab obiectionibus Iudæorum, & decla-
c.IV. ratur, v. 27 - fin. 3) *illuſtratur* exemplo *Abrahami*, cuius exemplo comprobat, α) iuſtificationem ſola fide fieri ſine operibus legis; id quod probat ex *modo*, quo Abrahamus iuſtificatus fuit, c IV, 1 - 8. β) Iudæos pariter ac gentiles eadem ratione iuſtificari; id quod probat ex *ſtatu*, in quo Abrahamus iuſtitiæ teſtimonium reportauit, v. 9 - ad fin.

III. *Effectus* iuſtificationis euangelicæ, qui ſunt

1) *Li-*

1) *Liberatio a culpa & reatu.* Efficit enim iuſtitia Chriſti, fide adprehenſa, pacem cum Deo, c. V, 1. liberum apud Deum aditum, v. 2. & gloriationem ſeu profeſſionem gaudii, ex ſenſu ingentis boni orti. Gloriantur enim iuſtificati α) de ſpe gloriæ, v. 2. β) de adflictione, v. 3-10. γ) de DEO, eiusque fruitione; cuius fundamentum eſt reconciliatio per Ieſum Chriſtum facta, cuius amplitudinem & perfectionem Paulus commonſtrat inſtituta *comparatione inter Adamum primum*, reatus & mortis auctorem, & *Adamum ſecundum*, reconciliationis auctorem, quod argumentum 1) *proponitur*, oſtenſa partim *ſimilitudine* oppoſitorum, dum vterque aliquid in alios propagauit, Adamus reatum & mortem, Chriſtus iuſtitiam & vitam, v. 12. 13. 14. partim *diſſimilitudine*, vbi oſtenditur excellentia boni per Chriſtum parti ſupra malum, ab Adamo introductum, v. 15. 16. 17. 2) *vberius declaratur*, v. 18-ad fin. c. V.

2) *Liberatio a macula & dominio peccati*, vbi docetur, iuſtitiam fidei etiam producere iuſtitiam vitæ, adeoque nullam peccatis portam aperire, ſed ſanctitatis ſtudium promouere, vbi *I. Exercitium ſanctimoniæ adſeritur*, ita vt tum eius *neceſſitas* doceatur, cuius fundamentum, in communione cum morte Chriſti poſitum, proponitur, v. 1. 2, & confirmatur, v. 3-11. tum eius *pra-* c. VI.

xis ſuadeatur, vbi A. *adhortatio ad praxin ſanctitatis* proponitur, v. 12. 13. Viuite non peccato, ſed Deo; B. *gemino argumento*, a conditione tum peccati, tum fidelium ducto, *confirmatur*, v. 14. 15. Vtrumque argumentum pluribus deinde inculcat. *Primum*, quod deſumtum erat *a conditione peccati*, quod fidelibus dominari non poteſt, vrget v. 16. ſeqq. oſtendendo, α) fideles contrariam ſeruitutem ſubiiſſe, v. 16. 17. 18. β) in hac noua ſeruitute Chriſti ipſis manendum eſſe, v. 19-fin. *Secundum* argumentum, quod deſumtum erat *a conditione fidelium*, qui non ſunt ſub lege, ſed ſub gratia,
c.VII. (v. 14.) vrget c. VII. vbi 1) hanc *theſin*: non eſtis ſub lege, ſed ſub gratia, *probat*, v. 1-6. docendo, α) ſtatum Iudæorum ſub lege eſſe terminabilem, v. 1. quod ſimili a ſtatu vxoris ſub marito illuſtratur, v. 2. 3. β) hunc ſtatum reſpectu fidelium vere eſſe finitum, & ſucceſſiſſe ſtatum gratiæ, velut nouum cum nouo marito coniugium, vbi *tum* legitima abolitio prioris coniugii cum lege, v. 4. *tum* legitima ſucceſſio noui coniugii cum Chriſto, v. 4. oſtenditur: quod nouum coniugium vere contractum eſſe inde probatur, quia effectus priſtini ſtatus ſub lege ceſſauerunt, v. 5. & effectus noui ſtatus ſub gratia ſucceſſerunt, v. 6. Theſi ita probata 2) *occupat obiectiones*, hoc modo legem conſtitui cauſſam *peccati*, (quod remouet, v. 7-9.) & cauſſam *mortis*, (quod profligat

v. 10-

v. 10-13.) atque ita ſatis ſe purgat, doctrinam ſuam non eſſe in legem iniuriam, vt Iudæi zelotæ cauillabantur. Poſtquam hoc modo adhortationem ad ſanctitatis praxin (inde a c. VI, 12.) argumentis ſtabiliuit, iam porro C. *remouet ſanctitatis impedimenta*, quæ retardare poterant iuſtificatos, quo minus in hoc ſtudio alacriter pergerent. Remouet autem impedimentum *internum*, quod ex corruptione carnis originem trahit, c. VII, 14-c. VIII, 17. deinde *externum*, quod ex variis adflictionibus oritur, c. VIII, 17-39.

Internum ſanctitatis impedimentum, quod eſt *caro*, ſpiritui reluctans, ita proponitur c. VII, 14. vt oſtendatur ℵ) *grauitas* huius impedimenti, vbi Paulus poſt indicatam eius *originem* (quæ erat naturæ ſuæ quamlibet regenitæ (†) conditio, legi ſpirituali, & omnis prauæ concupiſcentiæ abſentiam requirenti, difformis v. 14.) deſcribit α) *difficillimæ luctæ proceſſum*, idque per duos gradus v. 14. ſtrictim indicatos. Conflictabatur enim (a) *cum carne*, ſeu *naturæ ſuæ corruptione*, vbi *primum* opponit actiones ſuas & ſe ipſum, actionum imperfectionem improbantem, v. 15. *deinde* ſe ipſum,

(†) Vide, quæ ad *præfationem* LVTHERI in hanc epiſtolam de huius pericopæ *ſubiecto* notauimus, *ſect.* II. *ad c.* VII.

pſum, a carne diſſentientem & cum pulchra lege conſentientem, excuſat, & culpam, a ſe remotam, transfert in peccatum inhærens, v. 16. 17 *denique* peccatum accuſat, quod ipſi, ad perfectionem a lege requiſitam tendenti, tot remoras obiiciat, v. 18. 19. 20. Conflictabatur porro (b) *cum corruptionis illius inhærentis ineuitabili neceſſitate*, per primi parentis lapſum introducta, ob quam ſe v. 14. *venditum ſub peccatum* dixerat, quem gradum luctæ primo *proponit*, v. 21. vbi dicit, ſe deprehendere in ſe legem, ſiue principium aliquod cum adfectata auctoritate iubens atque impellens, quod bonum ſine vlla imperfectione facere conanti obnitatur, eique aliquid labis admiſceat. Deinde hunc alterum pugnæ gradum *per partes declarat*, indicando tam *libertatem ſuæ voluntatis* regenitæ, & lege ſpirituali delectantis, v. 22. tum *contrariam legem ſeruitutis*, decreto voluntatis corruptæ cum decretis voluntatis regenitæ velut præliante, & vincula menti intentante, v. 23. Poſt pugnæ proceſſum expoſitum, eiusdem c) *ſucceſſum* deſcribit, ab vna parte *calamitoſiſſimum*, ob vitii naturæ inhærentis tenacitatem, nullo per totam vitam tempore penitus expugnandam, v. 24. ab altera parte *feliciſſimum*, ob opem per Ieſum Chriſtum liberatorem latam, qua fiebat, vt *mente ſeruiret legi Dei*, hoc eſt, vt ex voluntatis regenitæ decreto omnes

ſuos

ſuos motus omnesque actiones ad legis diuinæ normam ſponte componeret; quamuis interim imperioſum naturæ inſtinctum, ad deteriora pronum, non prorſus excutere poterat, ſed illum cum dolore, tamquam crucem quotidianam, ſentire cogebatur, v. 25. 26. Pergit 2) *remedia & ſolatia* aduerſus carnis inſultus exhibere, quæ α) *proponit* c. VIII, 1. vbi docet, ob reliquias c. VIII.
carnis nullum κατάκριμα inhærere iuſtificatis, ſi modo dominio carnis ſe non ſubmittant; β) *confirmat*, partim in ſua perſona, v. 2. 3. 4. partim in perſona omnium fidelium, quos a condemnatione immunes eſſe probat, quia in ipſis deprehendatur tum *nota* huius priuilegii, τὸ ambulare ſecundum ſpiritum, v. 5-8. tum *cauſſa* huius priuilegii, τὸ eſſe in Chriſto. v. 9. 10. 11. γ) *applicat*, partim exhortando, v. 12. partim exhortationem argumentis roborando, vbi hinc ambulationem carnalem *disſuadet*, ab eius damno, ſcilicet morte, v. 13. illinc ambulationem ſpiritualem *ſuadet*, ab eius vtilitatibus & commodis, quæ ſunt vita, v. 13. filiatio Dei, v. 14. 15. 16. & æternæ vitæ hereditas, v. 17.

Externum ſanctitatis impedimentum ſunt variæ *afflictiones*, in vitæ ſanctæ exercitio ab hoſtibus externis tolerandæ. Hic docet, 1) quomodo iuſtificati adflictiones *tolerare* queant, vbi argumenta tolerantiæ ducun-

ducuntur α) *a futura gloria*, cuius tum magnitudo, c. VIII, 18. tum certitudo, v. 19-25. deſcribitur, quæ probatur ex deſiderio huius gloriæ, quod tum uniuerſæ creaturæ, v. 19-22. tum filiis Dei ineſt, v. 23. 24. 25. quod deſiderium Deus non implantaſſet, niſi obiectum illius reuera exiſteret; β) *ab auxilio Spiritus Sancti*, v. 26. 27. γ) *ab ipſarum adflictionum vtilitate*. v. 28. 29. 30. Porro 2) oſtendit, quomodo iuſtificati in ipſis adflictionibus *gloriari & triumphare* queant, vbi gloriatio generatim, v. 31. 32. & ſpeciatim proponitur, v. 33-39. Sic igitur Paulus demonſtrauit, iuſtitiam fidei eſſe perfectiſſimam, & ad peccatoris reſtitutionem ſufficientiſſimam, quia & a *reatu* liberat, & *maculam dominiumque peccati* extinguit, & tum ab omni *condemnatione*, ob carnis reliquias metuenda, immunem præſtat, tum in mediis adflictionibus animum tranquillum & lætum efficit. Vnde quid de potentia euangelii ſtatuendum ſit, haud obſcurum eſſe poteſt.

c. IX. *IV. Impedimentum* iuſtificationis in *Iudæis*, ob præpoſterum iuſtitiæ legalis ſtudium reiectis, ſed aliquando rurſus conuertendis: c. IX. X. XI. vbi.

1. *Reiectio Iudæorum*. Hic, poſt præmiſſum *exordium* de ſui in Iudæos affectus ſinceritate, c. IX, 1-5. oſtendit: per doctrinam de reiectione Iudæorum minime lædi

neque

neque α) *veritatem Dei*, qua promiſit, ſe fore Deum Abrahami ac ſeminis ipſius. Vnde Iudæi argumentabantur: Si Iſraelitæ non ſunt amplius populus Dei, ſequitur, Deum non præſtitiſſe, quæ ipſis promiſit. Atqui blaſphemum & falſum eſt conſequens. Ergo & antecedens. Paulus vero commonſtrat differentiam inter Iſraelitas ſpurios & genuinos, quam proponit v. 6. & declarat a diuerſitate filiorum tum Abrahami, v. 7. 8. 9. tum Iſaaci, v. 10 - 13. In veris igitur Iſraelitis non excidiſſe dicit verbum Dei, quamuis ſpurii Iſraelitæ ex verbo Dei eiusque gratia exciderint. Neque ϐ) *iuſtitiam Dei* hac doctrina lædi contendit, vbi duæ obiectiones diluuntur. Obiect. I. *Hoc modo Deus eſt iniuſtus*, ſi Iudæos, tot meritis & operibus legis conſpicuos, non amplius pro populo ſuo agnoſcere velit. v. 14. Paulus id negat, Deumque iuſtum eſſe aſſerit 1) in exercitio *amoris* gratuiti & varia beneficia temporalia atque eccleſiaſtica diſpenſantis, id quod v. 15. verbis ſcripturæ proponit, ex Exod. XXXIII, 19. deſumtis, vbi Deus tum populo Iſraelitico, tum Moſi ſingularem prorſus et extraordinariam gratiam exhibiturus (dum populo immorigero ductum angeli increati vlterius concedebat, Moſen autem ad gloriam increati illius angeli videndam propius admittebat) monet, vtrumque beneficium non ex debito, ſed

ex

ex liberrima gratia in Moſen populumque Iſraeliticum conferri; ex quo dicto Paulus v. 16. hoc *conſectarium* deducit, ſingularia Dei beneficia non impetrari ſtudiis meritisque humanis, ſed a ſola Dei miſerentis voluntate pendere. (†) Non minus vero Deum iuſtum eſſe aſſerit 2) in exercitio *iræ* vel *ſeueritatis* aduerſus contemtores gratiæ, vbi rurſus v. 17. producit teſtimonium ſcripturæ de Pharaone, quem Deus in grauiſſimis Aegypti plagis ſuperſtitem conſeruauerat, iamque ſæpius veluti humi proſtratum rurſus erexerat, vt in ipſo, tanquam profano homine & patientiæ diuinæ contemtore, potentiam ſuam iratam variisque armatam pœnis oſtenderet, quo omnes gentes agnoſcerent, Deum Iſraelis Pharaone fuiſſe potentiorem. Hinc v. 18. rurſus *conſectarium* deducit, quo continentur vindiciæ libertatis diuinæ tum in *miſericordia* extraordinaria, ſine meritorum humanorum reſpectu diſpenſanda, (*miſeretur, cuius ipſe vult*) tum in *ira*, qua contemtum oblatæ gratiæ Deus vindicat, exercenda, (*& duriter tractat,*

(†) De abuſu huius dicti: *Non eſt volentis vel currentis, ſed miſerentis Dei*, conferatur SPENERI liber *Rettung gemiſsbrauchter Sprüche*, *pag.* 275. *ſqq.*

ctat, (†) *quem vult*. Obiect. II. *Hoc modo homo eſt innocens.* Si enim ex Dei voluntate, abſolutoque quodam decreto reiicimur, inſontes ſumus; v. 19. In refutatione obiectionis apoſtolus agit 1) contra ipſum *obiicientem*, cuius inſolentiam, ipſi Deo inſultantem, reprehendit, v. 20. 2) contra *obiectionem*, ad quam reſpondet primum *indirecte*, vbi loquitur de *iure* Dei, quod nulli ſubiectum eſt vel examini, v. 20. vel reprehenſioni; v. 21. deinde *directe*, vbi loquitur de *facto* Dei, oſtendendo, quomodo ſe gerat tum erga *vaſa iræ*, quæ ſe ipſa ad perniciem diſpoſuerunt, a Deo autem multa longanimitate tolerantur, v. 22. tum erga *vaſa miſericordiæ*, quæ ipſe præparauit & ad gloriam deſtinauit, v. 23. e Iudæis & reliquis gentibus collecta. v. 24-30.

2. *Reiectionis cauſſa*, quæ eſt mercenarium propriæ iuſtitiæ ſtudium, cum contu-

H ma-

(†) Ita enim verbum σκληρύνει hoc loco commodiſſime reddi poteſt, vt docet 1) *oppoſitio verbi* ἐλεεῖν, beneuole ac miſericorditer aliquem tractare. 2) *antecedens v. 17.* vbi indurare eſt exercere potentiam iræ ſuæ in aliquo, coll. v. 22. 3) *exemplum Pharaonis*, qui, cum animum ſuum aduerſus omnes Dei admonitiones obfirmaſſet, a Deo duriter tractabatur. conf. verbum apud LXX. Iob XXXIX, 16. 2 Par. X, 14.

macia erga viam gratiæ & doctrinam de iu
ſtitia fidei coniunctum: vbi docet, a Iudæ
peccatum fuiſſe tum in *omisſione*, faſtidiend
iuſtitiam fidei, v. 31-fin. tum in *commisſi*
ne, ſectando iuſtitiam ex operibus legis, c
c.X. X, 1-3. quod vberius confirmat α) per *de*
clarationem iuſtitiæ tum euangelicæ, v. 4
tum propriæ v. 5. β) per *amplificationem* a
effectu iuſtitiæ euangelicæ, quæ eſt ſecurita
conſcientiæ ex certitudine ſalutis, v. 6. 7. 8
Subiungit breuem delineationem doctrin
& prædicationis euangelicæ, cuius proponi
tum *ſummam*, dictis ſcripturæ confirmatam
v. 9-13. tum *neceſſitatem* ac *vniuerſalitatem*
vbi probat, fidem per ſufficientia media o
mnibus eſſe oblatam, v. 14-18. ſed non ab
omnibus acceptatam, quod illuſtrat indol
contraria *gentilium*, iuſtitiam euangelii am
plectentium, v. 19. 20. & *Iudæorum*, eam
vna cum Chriſto ipſo repudiantium, v. 21.

c.XI. 3. *Reiectionis terminus*, vbi adfirmat
Iudæos tandem per eandem fidei viam ve
ram iuſtitiam eſſe conſecuturos. c. XI. O
ſtendit igitur, 1) ratione *perſonarum* reie-
ctionem non eſſe *vniuerſalem*, quod proba
tum ex ſuo exemplo, v. 1. tum ex numero
Iudæorum ſatis magno ad Chriſtum conuer-
ſorum, quamuis plurimis propria culpa per-
euntibus, v. 2-10. 2) ratione *temporis* vel
durationis illam reiectionem non fore *per-
petuam*, vbi de futura gentis Iudaicæ con-
uerſio-

uerſione agit *α) probabiliter*, v. 11-24. cui tractationi v. 17. ſeqq. immiſcet dehortationem gentilium ab arrogantia & a ſecuritate, nec non a contemtu Iudæorum reiectorum; *ϐ) apodictice*, vbi Iudæorum conuerſio adſeritur, v. 25. 26. & probatur tum teſtimoniis prophetarum, v. 26. 27. tum argumentis, v. 28-32. Huic materiæ totique ſimul parti dogmaticæ imponitur *epilogus*, qui continet patheticam admirationem viarum ac perfectionum diuinarum, v. 33-36.

ך TRACTATIONIS pars PRACTICA vel PARAENETICA: quæ complectitur inſtitutionem vitæ chriſtianæ, c. XII-XV, 14. & quidem *generalem*, v. 1 2. & *ſpecialem*, qua certa iuſtificatorum officia inculcantur, obſeruanda cap. XII.

I. In *eccleſia*, vbi 1) *Præpoſiti* inſtruuntur partim de recto vſu donorum, v. 3-5. partim de fide in diuerſis functionibus, vbi habetur directio tum *functionum*, prophetiæ & miniſterii, v. 6. 7. tum *fungentium*. Prophetia autem funguntur doctores & exhortatores, v. 7. 8. Miniſterio funguntur diſtribuentes, qui diſpenſant bona; regentes, qui diſpenſant conſilia; auxiliantes, qui operam diſpenſant, v. 8. 2) *Omnes, qui ad eccleſiam pertinent*, monentur de officiis ſuis, obſeruandis tum intra eccleſiam, v. 9-13. tum erga extraneos, ipſosque hoſtes. v. 14-21.

cap. XIII. II. In *politia*, vbi oſtenditur, quomodo ſe homo chriſtianus gerere debeat 1) Reſpectu *ſuperiorum*, vbi præceptum generale proponitur, c. XIII, 1. & confirmatur, argumentis ductis α) a Deo, ſupremæ poteſtatis auctore, v. 1. 2. β) a magiſtratibus eorumque officio, v. 3. 4. γ) a ſubditis, v. 5. 6. cui v. 7. præceptum ſpeciale ſubiungitur. 2) Reſpectu *æqualium*, vbi vnicum officium, mutuus amor, proponitur & confirmatur, v. 8. 9. 10. 3) Reſpectu *ſui ipſius*, vbi præſcribitur tum *modus officii*, poſitus in diligentia, quæ omnem moram & dilationem excludit, v. 11. 12. tum *officium* ipſum. v. 12. 13. 14.

cap. XIV. III. In *oeconomia* & *priuata conuerſatione*, maxime reſpectu infirmorum, vbi mandatum generale: Infirmum in fide adſumite; c. XIV, 1. cuius ſequitur declaratio & explicatio, vbi 1) *Inſtructio firmorum & infirmorum*, ne ſe mutuo offendant ob diſſenſum ratione ciborum, v. 2. 3. 4. dierum, v. 5. & vtriusque coniunctim. v. 6-12. 2) *Dehortatio ad firmos directa*, ne infirmioribus ſcandalum præbeant, vbi præceptum, v. 13. 14. & rationes præcepti, ductæ α) ab officio proprio Chriſtianorum, v. 15. β) a contrario facto Chriſti, v. 15. γ) a dignitate chriſtianiſmi, v. 16. δ) a conditione regni Dei, v. 17-19. ε) a dignitate eius, qui offenditur. v. 20. ſeqq. 3) *Repetitio huius inſtitu-*

tutionis, vbi α) Admonitio, c. XV, 1. 2. β) Confirmatio admonitionis, ab *exemplo Chriſti*, qui non placuerit ſibi, v. 3. 4. ſed aliis, v. 5. 6. amice recipiendo tum Iudæos, v. 7. 8. tum gentes v. 9-12. ſubiuncto voto v. 13. cap. XV.

ח CONCLVSIO epiſtolæ c. XV, 14 - ad fin. quæ ingens ſpecimen eſt ſapientiæ Paulinæ. Duo hic apoſtolus agit:

I. Vt ſemet ipſum Romanis reddat amabilem, quod facit excuſando ſuam ad Romanos ſcriptionem; quam excuſationem 1) *proponit*, oſtendendo, tum quales Romanos eſſe credat, v. 14. tum cur ad tales tali modo ſcripſerit, vbi cauſſas ſcribendi exponit & ex parte Romanorum, v. 15. & ex parte Pauli, qui munere ſuo apoſtolico impellebatur, v. 15. 16. 2) *probat*, commonſtrando effectus muneris ſui inter gentes, v. 17-21. 3) *vindicat* aduerſus obiectionem, cur non dudum ipſe ad Romanos venerit, vbi exponit aduentus ſui impedimentum antiquum, v. 22-24. nouum, ex itinere Hieroſolymitano, v. 25 - fin.

II. Vt ſuum erga Romanos amorem teſtetur, cuius quinque ſpecimina cap. XVI. exhibentur: 1) Commendatio Phoebes, v. 1. 2. 2) Salutatio amicorum, qui Romæ degebant, v. 3-16. 3) Admonitio de cauendis ſeductoribus, v. 17-20. 4) Salutationes ab amicis ad Romanos miſſæ, v. 21- cap. XVI.

 24.

24. 5) Δοξολογία ad Deum, vbi & Deum deſcribit & laudem ipſi adſcribit v. 25 - ad fin.

Hic nexus, hoc filum eſt præſtantiſſimæ epiſtolæ. Hæc generalis idea ſapientiſſimi ordinis, qui in ea regnat. Ad ſpecialiora enim deſcendere, & ſingula argumenta cultro quaſi anatomico perrimari, vt interiora eorum pateant, non eſt huius loci vel inſtituti. Interim vel ex hac ſciagraphia patet, vera dixiſſe MATTH. FLACIVM, in *claue ſcript. part. II. p. 508. Videmus, mirabili artificio compactum & connexum eſſe ſermonem Paulinum: vt in quo non tantum conſtructio grammatica membra eius inter ſe connectat ac conglutinet, ſed etiam rerum ipſarum naturalis connexio ac ſocietas, ex ſeſe inuicem pendens aut cohærens, exſiſtat.*

§. XIX.

Tantum rerum ſcitu dignisſimarum adparatum Paulus ſine pompa quidem eloquentiæ humanæ, * at verbis tamen a Spiritu Sancto edoctis & argumento, quod tractatur, conuenientiſſimis ** proponit. *Stilo* vtitur graui, *** maſculo, per particulas, velut quædam orationis vincula, iudicio-

cioſisſime concatenato, * ſuisque ornamentis, vbi res ita poſtulat nequaquam deſtituto, ſanctisſimis denique adfectibus animato: de cuius obſcuritate ** minor futurus eſſet querelarum tumultus, ſi cum lingua Spiritus Sancti, quæ peculiares ſuas voces & loquendi formulas habet, *** maiorem a teneris familiaritatem contraheremus.

* Negat enim 1 Cor. I, 27. ſe ἐν σοφίᾳ λόγου euangelium Dei prædicaſſe, & c. II, 1. ſe ad Corinthios veniſſe dicit οὐ καθ᾽ ὑπεροχὴν λόγου ἢ σοφίας. Recte tamen viri docti obſeruarunt, eum his verbis a ſtilo ſuo tantum remouere humanæ ac fucatæ eloquentiæ phaleras, comtique ſermonis flosculos, quibus Græcorum oratores ſeſe efferre ſolebant. Vnde SAL. GLASSIVS, in *philol. ſacr. lib. I. tract. IV. ſect. 4.* *Caruit quidem*, inquit, *ambitioſa illa, fucata & oſtentatrice loquacitate, inſtar meretricis ſe ſuperflue ornante ac iactance. Verum non caruit iſta graui ac ſeria dicendi facultate, qua res cæleſtes perſpicue ac commode explicare potuit, quæque proprie apoſtolum Chriſti decuit.* Placet ea de re iudicium AVGVSTINI, qui ipſe olim artis rhetoricæ magiſter extitit, qui *de doctrina chriſtiana lib. IV. c. 6.* inter alia multa, quæ huc pertinent, *ſicut*, inquit, *apoſtolum eloquentiæ præcepta ſecutum fuiſſe non*

dicimus, ita, quod eius ſapientiam ſequuta ſit eloquentia, non negamus.

** Egregie rurſus AVGVSTINVS *loc. cit. Audeo dicere, omnes, qui recte intelligunt, quod illi* (ſcriptores ſacri) *loquuntur, ſimul intelligere, non eos aliter loqui debuiſſe. - - Tales res dicuntur, vt verba, quibus dicuntur, non a dicente adhibita, ſed ipſis rebus velut ſponte ſubiuncta videantur.* Addimus SIMONIS EPISCOPII de oratione Pauli iudicinm, *operum tom. II. p. 593. In Paulo auditur oratio* πολυποίκιλος *& multifaria. Quum ſupercilio præciſæ pelliculæ oppoſita eſt*, (vt Rom. II, 17. 25. ſeqq.) *toris, lacertis, muſculis, neruis plena eſt. Quum reducendis ad frugem chriſtianis adhibetur*, (vt Rom. XIV. XV.) *non mollis, ſed maſcula ac ſimul blanda & comis. Quum in improbos fertur*, (vt Rom. II, 1. ſeqq.) *zelo concitata ac cum fragore æſtuans. Quum pro gloria Chriſti, tota ſpiritus copia & torrente exuberans ac redundans fluit. Vbique vero maieſtate & phraſium varietate denſa atque compacta.*

*** Ipſis aduerſariis teſtibus, qui 2 Cor. X, 10. epiſtolas Pauli eſſe βαρείας καὶ ἰσχυρὰς dixere, quos perperam ſenſiſſe, apoſtolus haud arguit. Erant enim βαρεῖαι, ſi robur obiurgationum atque expoſtulationum grauiſſimarum attendis. Erant ἰσχυραὶ, ſi δύναμιν & efficaciam ſermonis perpendas, vt hæc verba ex GLASSIO interpretatur B. ADAMVS RECHENBERGIVS, in *exercit. ad N. T. exerc. I. de ſtilo Pauli epiſtolico, p. 18.* Hinc HIERONYMVS, *Paulum*, inquit, *apoſtolum proferam, quem, quo-*

quotieſcumque lego, videor mihi non verba audire, ſed tonitrua, oper. tom. II. p. 73. H. ed. Francof. MDCLXXXIV. Addatur V. CL. IO. GVIL. BERGERI diſſ. τὸ βάρυ καὶ ἰσχυρὸν *Paulinum.* Bene etiam vir iudicioſiſſimus, STEPH. GAVSSENVS, in *diſſert. theologicis*, cum noſtra præfatione hoc ipſo anno Halæ recuſis, *p. 390. Pauli dictio eſt* ἀποίητος, *non impolita illa quidem penitus, incomta tamen, & nullis inuſta calamiſtris: deinde magnum eſt in ſingulis vocibus pondus, incredibilis* ἀκρίβεια: *denique ea eſt in tota ſententia breuitas, is rerum cumulus, vt* γυμναστικωτέρας *illa* ἀγχίνοια, *& ſubactum ingenium, quod in lectore Ariſtotelis ſimplicius requirit, præcipue in Pauli accurata lectione requiratur.*

* Sunt, qui *ordinem* in ſtilo Pauli deſiderant. Sic ERASMVS ROTERODAMVS, in *argumento epiſtolæ Pauli ad Romanos*, quod paraphraſi huius epiſtolæ præfixit: *Non alibi*, inquit, *ſermonis ordo confuſior, nusquam oratio hyperbatis magis hiulca, nusquam anantapodotis crebrius inabſoluta, quod ſubinde queritur interpres Origenes, in huiusmodi difficultatibus paſſim luctans ac laborans.* Sed enimuero iniuriam fieri ſanctiſſimo viro, fatebuntur omnes, qui ſtilo ipſius familiarius adſueti ſunt. Non is eſt profecto Paulus, in quem hæc accuſatio cadere poſſit, ſi vel naturalem, qua præditus erat, indolem conſideremus. Ex multis nimirum indiciis FRID. QVIRINVS GREGORIVS, in *diſſ. I. de temperamentis ſcriptorum N. T. §. XXI. ſeqq.* euicit, Paulum a natura tempera-

mentum *cholericum* accepiſſe, quod deinde per gratiam non deſtructum, ſed emendatum fuit, & ad cuius conditionem in ſuggerendis verborum conceptibus Spiritus ſanctus in θεοπνευςίας negotio ſeſe attemperauit, non ſecus ac ventus eius, quem in organo ſubit, canalis capacitati adcommodatur. Recte autem inde infert GREGORIVS *ſ.XXIV.* apoſtoli ſtilum *ordinis & connexionis* eſſe *obſeruantiſſimum.* Pollent enim cholerici inſigni iudicandi facultate, ſuasque ideas accurate inter ſe connectunt. Vnde *membrum membro, argumentum argumento in Pauli ſcriptis tam accurate reſpondet, vt eum, qui ſummum hic iudicium agnoſcere nolit, cæcum eſſe oporteat. Si vero vis ac nexus orationis non ſtatim animo ſeſe ingerat, defectui attentionis id adſcribendum erit.*

** Multus eſt ERASMVS ROTERODAMVS, loco ante allegato, in *obſcuritate* huius epiſtolæ exaggeranda, cuius tres cauſſas recenſet: 1) confuſum ſermonis ordinem, hyperbatis & anantapodotis hiulcum; 2) rerum inexplicabilium difficultatem, crebrioribus ſalebris impeditam; 3) frequentem ac ſubitam perſonarum mutationem. Addit HENR. HAMMONDVS 4) Pauli in diſputando methodum. *Quia*, inquit in præmonitione ad hanc epiſtolam, *Iudæorum obiectiones cum ſummatim, tum ſigillatim notiſſimæ erant Paulo, eas non enumerat diſtincte, nec vnicuique ſuam aptat reſponſionem, ſed paulo confuſius & obſcurius eas perſequitur, atque ita, vt minimum orationis filum interrumpat.*

Ean-

ıdem tibiam inflat HVGO GROTIVS, inflant ma-
) niſu *pontificii*, ſcripturas ſacras omni accuſa-
num genere onerantes. Sed recte, COCCEIO
:eunte, IO. HENR. HEIDEGGERVS, in *enchiridio*
. lib. III. c. VIII. §. 12. Periculum, inquit, *nul-*
eſt, ne Paulus non intelligatur ab iis, qui ſe ſpiri-
ſancto dociles præbent, & ſermonis iuſtitiæ non
rſus ſunt imperiti &c. Proin qui de ſtilo huius
rumque epiſtolarum quiritantur, difficultatesque
ggerant, ſuſpectos ſe reddunt negligentiæ ſupinæ,
dque parati ſint pro verbis ſpiritus ſancti ſua,
iora ſcilicet, obtrudere. Adſcribimus HERM.
SII de reprehenſoribus ſtili Paulini iudicium,
meletem. Leidenſ. p. 221. Equidem non ſine in-
ıatione delicatulorum quorundam interpretum
iatulas lego, nunc ratiocinationes apoſtoli, nunc
ım & loquendi modos, temeraria præſumtione ſu-
ıntium, quaſi intelligi & exponi non poſſit, niſi
uenter ei veniam male connexarum argumenta-
um & incommodarum locutionum faciant. Ita
inſtituunt, ſiue illi Græci ſiue Latini, ſiue veteres
recentiores ſint, eos ego non Paulo ſolum, ſed &
ſpiritui ſancto, cuius ductu & argumentatus eſt &
pſit, conuitium dicere, nec veram eius mentem in
quæ criminantur, vmquam adſecutos eſſe, fiden-
adſeuero. Adde vindicias huius epiſtolæ ad-
ſus ORIGENEM ſuſceptas a SAL. TILLIO in *opere*
lytico, tom. II. p. 522.

*** De his CHRISTIANVS CHEMNITIVS in
m. in ep ad Rom. p. 11. Phraſeologia apud Pau-
nonnihil peculiaris eſt, & proinde ſedulo obſer-
uan-

uanda eſt eius lingua. Occurrunt enim hic dilige obſeruandæ 1) voces, *e. g. Natura, Gratia, Fi Opus, Iuſtificare, Imputare, Lex, Lex fidei, V Mors, Spiritus, Litera, Caro, Homo interior, exter Promiſſio, Merces, Donum, Meritum, Concupiſc tia, Corpus peccati, Electio, Induratio* 2) Phraſes, vt *Iuſtificari fide, Imputare ad ſalut Operari iram, Viuere iuſtitiæ, Mori peccato, C ſtum induere, cum Chriſto crucifigi, ſepeliri, re gere* &c. 3) Sententiæ, vt *Factores legis iuſtij buntur, Lex auget peccatum, Lex iram operat Lex eſt ſpiritualis*, cet. Aliquam lucem pr puis vocibus ac phraſibus, quibus Paulus in epiſtola vtitur, accendere ſtuduit B. LVTHERV *præfatione*, MATTH. FLACIVS in *claue ſcripturæ*, t *parte I.* paſſim, tum *part. II. tract. V. p. 508.* HENR. HORCHIVS in *adparatu ad demonſtrat. Pauli ad Romanos.* Add. quæ de forenſi v δικαιοῦν ſignificatione, quæ in hac epiſtola reg erudite diſſerit ven. SALOMO DEYLINGIVS, *obſ ſacr. part. III. p. 457. ſqq.* Iungatur etiam V. TOB. EKHARDTI *technica ſacra, ſiue de origine & verborum atque phraſium, quæ ſenſibus myſtic ſpiritu ſancto & eccleſia adcommodata ſunt.*

§. XX.

Linguam, qua in hac epiſtola c ſcribenda Paulus vſus eſt, *Græcam* fui

is temporibus cunctis fere gentibus ltioribus vſitatam; ſine vllis idoneis tionibus a pontificiis nonnullis, qui m Latinis Latine ſcripſiſſe volunt, in ibium vocatur. *

* Ita e. c. ALPHONSVS SALMERON, e. S. I. in legomenis *ad ſcripturam ſacram*, epiſtolam oriıaliter *Latino* ſermone a Paulo ſcriptam, ac inde in Græcum conuerſam eſſe perhibet, quia eam ſcripſerit Latinis, 2) quia eius amaenſis fuerit *Tertius*, homo, vt nomen prodat, tinus. Quibus ſane argumentis nihil fingi inmius poteſt; vt ipſe CORNELIVS a LAPIDE agnot. Rectius HVGO GROTIVS in prologo ad hanc iſtolam: *Quæri ſolet, cur Romanis ſcribens Pau- Græce potius ſcripſerit, quam Latine. Credo eo factum, quod & ipſe & ſcriba eius, Tertius noine, quamquam forte Latini ſermonis non plane nari, Græce tamen rectius promtiusque ille dictat, hic ſcriberet, quam Latine; & quod Græca gua Romanis omnibus, etiam feminis, vt ex Iunali diſcimus, in vſu fuerit quotidiano, peregrinis ro, Romæ morantibus, notior, quam Romana. ccedebat, quod hæc epiſtola, quamquam Romanis oprie miſſa, ita omnia continebat religionis chriianæ munimenta, vt digniſſima eſſet, cuius exema etiam ad alias eccleſias mitterentur. Græca aum, vt* CICERO *ait pro Archia, leguntur in omnibus rme gentibus, Latina ſuis finibus, exiguis ſane, ntinentur.* Fieri tamen potuit, vt epiſtola dein-

deinceps ab aliquo Græcæ ac Romanæ linguæ riter perito, ex lingua Græca originali in Latin translata fuerit. Proſus autem ridiculus ROB. BELLARMINVS *in appendice* ad libros *de ſum pontifice*, *c. XIII. tom. I. operum*, *p. 523.* qui ra nem dicturus, quare Paulus ad Romanos ſcrib non vſus ſit lingua Romana, hanc adfert, *quia luerit epiſtolam a vulgo legi.* Enimuero ex an dictis conſtat, linguam græcam illo tempore v etiam Romani ore frequentatam fuiſſe.

§. XXI.

Primum locum inter Pauli ſcrip hæc epiſtola ab antiquiſſimis inde te poribus obtinuit. Qui *ordo* vtrum dignitate loci, ad quem data eſt, an argumenti dignitate pendeat, non ſat conſtat.*

* Quatuordecim ſuperſunt Pauli epiſto Quo ſe ordine illæ excipiant, non prorſus liqu Quæ ſit IO. PEARSONII, IAC. VSSERII, & LVD. C PELLI de hoc ordine ſententia, ven. IO. GE. PI TIVS in tabulis exhibet in *introduct. ad lectione N. T. c. XVIII.* Noſtram ea de re mentem e plicuimus in *inſtitut. hermen. p. 222.* Putamus n mirum, eam ordine ſcriptionis fuiſſe *ſextam*, qu ante ſe habeat *ep. 1. & 2. ad Theſſalonicenſes, 1. a Corinthios, ad Galatas, 2. ad Corinthios*; quamqu ſecutæ ſint epiſtolæ ad *Philippenſes, Epheſios, C*

lo

lyſſenſes, *Philemonem*, ad *Ebræos*, *1.* ad *Timotheum*, ad *Titum*, & 2. ad *Timotheum*. Quum igitur epiſtola ad Romanos non prima, ſed ſexta ſit, quæritur, quare primum inter eius literas locum occupet? Communiter pontificii id factum cenſent *ob vrbis & eccleſiæ Romanæ maieſtatem*, qua ſupra reliquas eccleſias omnes emineat. Ex noſtris etiam SCHOMERVS, & alii, propter politicam vrbis, ad cuius incolas data eſt, dignitatem primum ei locum adſignatum putant. Alii *molis rationem* habitam eſſe iudicant. *Præcedunt enim*, inquit HEIDEGGERVS, *epiſtolæ maiores & integris eccleſiis inſcriptæ*, *ſequuntur minores.* Præcipuam tamen eius rei rationem in ipſius epiſtolæ dignitate atque præſtantia quærendam eſſe exiſtimat B MAIVS, in *examine hiſtoriæ criticæ N. T. Rich. Simonii c. XV. p. 175.* idque AVGVSTINI ac THEODORETI teſtimoniis confirmat. *Inprimis*, inquit, *præcipuum chriſtianæ religionis caput* de iuſtificatione *tam prolixe tamque dilucide exponit*, *vt par ei nullus alius Scripturæ liber eſſe queat.* Forte etiam poſtrema commata actuum apoſtolicorum, quibus Romana Pauli negotia exponuntur, collectores epiſtolarum inuitauerunt, vt hanc ad Romanos epiſtolam actibus apoſtolicis ſubiiciendam eſſe decernerent. Addimus doctiſſimi SAL. TILLII coniecturam, ex *opere analytico*, *tom. II. p. 518.* *Ratio diſpoſitionis epiſtolarum hæc videtur*, *quod eccleſia Romana magno ſtudio curauerit ſibi mitti codices*, *ab eccleſiis*, *quibus deſtinatæ erant epiſtolæ*, *repetendos. Quæ itaque prius acceſſerunt ad epiſtolam Romanam*, *proxi-*

xime iunctæ fuerunt. Hinc vtraque ad Corinthios Romanæ adiungitur, quia Corinthus vicinior Romanis vrbs erat & Romanorum colonia, & ita in reliquis. Hinc vtraque ad Theſſalonicenſes, quamquam ſcriptæ ante omnes, nihilominus vltimum fere locum occupant, quando ad manus colligentium poſt reliquas peruenerunt. Epiſtolæ autem ad priuatas perſonas, Timotheum, Titum, Philemonem, coniunctim ſubiiciuntur. Quod autem epiſtola ad Hebræos vltimo collocetur loco, id factum videtur, quia ſerius acceſſit, quippe ab Hebræis repetenda. Vnde etiam, antequam in eius fidem ſufficienter inquiri poterat, de eius auctoritate aliquamdiu dubitatum fuit.

ſ. XXII.

Auctoritas huius epiſtolæ omni tempore maxima & ſacroſancta in cœtu Chriſtianorum fuit, paucis quamlibet hominibus male feriatis fruſtra interdum obgannientibus. * Eſt illa pars Scripturæ ſacræ præſtantiſſima, tum ob auctoris, qui ſua omnia a Ieſu Chriſto ſine interprete accepit, excellentiam, ** tum ob argumenti dignitatem, *** tum ob exactiſſimam, qua ſe commendat, methodi ἀκρίβειαν· * Suæ vero *diuinitatis* ** radios ita legentium conſcientiis ingerit, vt ſoli lampada ac-

accendat, qui illam multis argumentis adſtruere operoſe laboret.

* Ita IRENÆVS *aduerſus hær. lib. I. cap. XXVI.* & EPIPHANIVS *hær. XXX.* referunt *horrendos horribilium reptilium, Cerinthianorum & Ebionæorum, ſuſurros*, quibus Paulinas epiſtolas reiecerint, quaſi a nequiſſimo legis apoſtata profectas. Confirmat idem EVSEBIVS *hiſt. eccl. lib. III. c. 27.* vbi de Ebionitis: τὰς μὲν ἀποστόλου πάσας τὰς ἐπιστολὰς ἀρνητέας ἡγοῦντο εἶναι δεῖν, ἀποστάτην ἀποκαλοῦντες αὐτὸν τοῦ νόμου. HIERONYMVS *in Matth. XII. operum tom. IX. p. 29. Ebionitæ, quum ceteros recipiant apoſtolos, Paulum tamquam legis transgreſſorem repudiant. Marcionem*, veterem hæreticum, vt alias Pauli epiſtolas, ita & eam ad Romanos, truncaſſe & mutilaſſe, traditur. EPIPHANIVS, *hær. XLII. op. tom. I. p. 318. & 368.* octo loca indicat vindicatque, Marcionis proteruiam experta, nimirum c. II, 12. 13. & v. 20. & v. 25. c. V, 6. c. VII, 12. c. VIII, 4. c. X, 4. c. XIII, 8. Quid ex his ipſis hæreticorum tentaminibus pro auctoritate & antiquitate librorum N. T. concludi poſſit, egregie oſtendit illuſtr. HVETIVS, in *demonſtrat. euangel. prop. I. §. XVIII.* Ipſis vero pontificiis hanc epiſtolam ſudem eſſe in oculis, multa exempla confirmant. IO. WOLFIVS *lect. memorab. tom. II. cent. XVI. p. 623.* (in marg.) teſtis eſt, epiſcopum quendam interrogaſſe ſuos: *Scitisne, quid ego cum epiſtolis Pauli agerem, ſi ſolus eas haberem?* & reſpondiſſe; *ſub roſa dictum ſit, in ignem eas coniicerem.* Ibidem narratur, IO. MONTILIVM

I Ro-

Romæ,pontificis iuſſu,exuſtum fuiſſe, quod Bononiæ S. Pauli epiſtolas publice docuerat & explanauerat. Ieſuita aliquis PIETRO Hiſpanus perſuaſiſſe dicitur rectori nouitiorum Landsbergenſium, vt ſub flagelli pœna interdixerit omnibus lectione epiſtolæ Pauli ad Romanos. *Illi enim*, inquit, *ad quos ſcripſit, ſunt dudum mortui. Præterea non agit de legibus moralibus vel pontificiis & Romanæ eccleſiæ traditionibus; ſed tantum agit contra Iudæos, quos cærimoniarum & forenſium legum operibus iuſtificari negat*; vt refert IAC. WELLERVS in *prolegomenis* commentarii ſui in hanc epiſtolam, *p. 3.*

** Tanta eſt Pauli excellentia, vt nullæ eam laudes æquare poſſint. CHRYSOSTOMVS octo homilias eius laudibus decantandis impendit, in quibus omnem vim eloquentiæ ſuæ effudiſſe videtur. Vocatur ab eo paſſim σάλπιγξ τῶν οὐρανῶν, *tuba cælorum*: ὁ κοινὸς πατὴρ καὶ πρόγονος τῶν δούλων τοῦ χριστοῦ, *communis pater & progenitor ſeruorum Chriſti*: οὐρανοπολίτης, ὁ ἐπίγειος ἄγγελος, ὁ οὐράνιος ἄνθρωπος, *ciuis cæli, terreſtris angelus, cæleſtis homo*: ἡ γλῶττα τῆς οἰκουμένης, *orbis terrarum lingua*: ὁ νυμφαγωγὸς τοῦ χριστοῦ, *paranymphus Chriſti*: ναὸς τοῦ χριστοῦ, λύρα τοῦ πνεύματος, *templum Chriſti, lyra Spiritus.* Plura aliorum etiam elogia collegit IO. CASPAR. SVICERVS, in *theſauro eccl. tom. II. p. 649.* HIERONYMVS *epiſt. 61. ad Pammachium* eum adpellat *vas electionis, tubam euangelii, rugitum leonis noſtri, tonitru gentium, flumen eloquentiæ chriſtianæ.* Adde HERM. WITSIVM *de Pauli dotibus* differentem in

me-

meletem. Leidenſibus p.221.ſqq. vbi inter alia : *Quod ad euangelii myſteria attinet, enimuero hic fuit velut aquila in nubibus. Neque meritis cuiusquam laudibus detractum iri exiſtimo, ſi quis arbitretur, in omni prophetarum atque apoſtolorum choro paucos admodum rerum diuinarum ſcientia pares Paulo fuiſſe, ſuperiorem fortaſſe neminem.*

*** De argumento huius epiſtolæ PHIL. MELANCHTHON in *præf. ad enarrationem huius epiſtolæ, Hæc*, inquit, *epiſtola oſtendit & illuſtrat maxime diſcrimen legis & euangelii, id eſt, promiſſionem, quæ de omnibus beneficiis filii Dei, de reconciliatione gratuita, & de reſtitutione iuſtitiæ & vitæ æternæ concionatur. Docet recte agnoſcere Meſſiam, quem Phariſæi putabant occupaturum eſſe imperium mundi, velut Cyrus aut Alexander occupauerat, & partiturum prouincias. Diſcernit iuſtitiam humanam ab ea iuſtitia, qua homo coram Deo iuſtus reputatur agnitione & fiducia filii Dei, & qua fit templum Dei, & hæres æternæ ſalutis. Docet, quæ ſit vera Dei inuocatio, quid peccatum, quæ prima cauſſa ingentium ærumnarum generis humani, quæ vera conſolatio. Deinde, quæ ſit vera eccleſia Dei, illane, quæ ſuperbit hoc titulo propter ſucceſſionem ordinariam, an quæ cuſtos eſt veræ doctrinæ & templum filii Dei. Deinde, quid ſit politicus ordo, & quod Deus ſit cuſtos politici ordinis, & quod diuino vinculo conſcientiæ politico ordini ſint alligatæ. Harum maximarum rerum doctrina, etſi ſparſa eſt per omnium prophetarum & apoſtolorum conciones, tamen*

in hac epiſtola a Paulo vt ab artifice expoſita eſt integra, collatis membris, & quaſi σωματοποιηθεῖσα. Addit, hanc epiſtolam *lumen eſſe aliorum ſcriptorum propheticorum & apoſtolicorum, & methodi vice eſſe poſſe ad alias lectiones illuſtrandas.* Secutus eſt ea in re Melanchthon veſtigia praeceptoris, MART. LVTHERI, qui ſuam in hanc epiſtolam *praefationem* his verbis orditur: *Quum epiſtola haec Pauli ad Romanos vnica totius Scripturae ſit methodus, & abſolutisſima epitome N. T. ſeu euangelii, dignam ſane eam exiſtimo, quae non modo ab omnibus Chriſtianis imbibatur a teneris, ediſcaturque ad verbum, ſed & quae adſidua & perpetua meditatione ceu ruminata & concocta, haud aliter atque probe digeſtus cibus, in intima animi viſcera traiiciatur. Eſt autem haec epiſtola tam diues ſpiritualium opum theſaurus, & ceu opulentisſimum quoddam copiae cornu, vt millies perlegenti ſemper occurrat nouum aliquid, adeo, vt haec lectio omnium longe vtilisſima, quod in eruditione rerum ſacrarum, cognitione Chriſti, diſcenda natura fidei, omnium ſpiritualium adfectuum vi cognoſcenda, altius prouehat, ſubinde tibi inter manus creſcat, ſemperque maior, iucundior, pretioſior, opulentior ſe ipſa, fiat.*

* Vide §. XV. & ad eam notata.

** Diuinam & canonicam huius epiſtolae auctoritatem confirmant tum *criteria inſita*, vt ſunt indoles rerum tam ſublimium tamque abſtruſarum, vt manifeſto prodant Deum ſuae originis auctorem; porro ſingularitas ſtili, ex ſimplicitate

&

& maieſtate temperati; exactiſſima cum reliquis V. ac N. T. ſcriptis canonicis conuenientia, & quæ alia adferri poſſent: tum *ſuffragium externum* veteris eccleſiæ (†), tum *internum Spiritus ſancti teſtimonium*, qui inter legendum ſeſe in pectus ſinceri lectoris inſinuat, eundemque conuincit, ea, quæ ex ſuo adflatu ſcripta ſunt, eſſe veritatem.

§. XXIII.

Hæc ipſa epiſtolæ dignitas effecit, vt plurimi ad eam explicandam, quamuis non omnes ſatis recte inſtructi,* operas ſuas contulerint. Fuere, qui ad ſeparatas pulcherrimi operis partes felicius intelligendas viam parauerunt.** Fuere, qui integram epiſtolam commentariis, modo breuioribus, modo vberioribus, illuſtrauerunt. ***

* Quomodo inſtructus eſſe quaue methodo vti debeat lector, & multo magis interpres huius epiſtolæ, exponit PHIL. MELANCHTHON, in *præf. commentarii*, his verbis: *Quum nos oporteat diſcipulos eſſe vocis diuinæ, quid agit fidelis lector, aliis eam proponens? Monſtrabit ordine membra, & iubebit ſingula quaſi euoluta adſpicere, & rurſus con-*

 cin-

(†) Conf. V. Cl. GERHARDI VON MASTRICHT *canon ſcripturæ, ſecundum ſeriem ſeculorum N. T. collectus.*

cinne contexere, & totum ædificium mente contemplari, & in verbis retinere natiuam ſignificationem, iuxta phraſin vſitatam prophetis & apoſtolis: quumque iam cognouerit, quid Paulus dicat, (nam ab ipſo diſcet, quid velit) non affinget peregrinas imaginationes, intuebitur mente vniuerſum corpus doctrinæ propheticæ & apoſtolicæ, in quo quum intelliget conſenſum eſſe perpetuum cum hac Pauli doctrina, nihil dubitabit, hanc eſſe ſententiam Pauli, quam ipſius oratio & continua partium ſeries gignit. Adferet etiam lector mentem non profanam, non amantem ſophiſtices, non furentem ambitione & odio, ſed timentem Dei, amantem veritatis, quærentem veras conſolationes in conuerſione, & volentem Deum recte inuocare, dolentem etiam propter eccleſiæ vulnera, quæ magis magisque lacerantur, ſæpe etiam lectioni miſcentem gemitus, & petentem, vt a Deo doceatur. Talis ſi erit lector, vt dixi, reget eius mentem Deus & hac voce doctrinæ & luce ſua, ne deerret a vera ſententia.

** Ita poſteriorem partem cap. I. ex inſtituto illuſtrauit CORNEL. ADAMI, in *exercit. exegeticis, exerc. V. p. 501. ſeqq.* Ad cap. III, 24. ſqq. rectius intelligendum faciunt, quæ de mente Pauli in negotio iuſtificationis commentatus eſt HERMANN. WITSIVS, *miſcell. ſacr. tom. II. p. 668. ſeqq.* maxime *p. 732.* & CAMPEG. VITRINGA, in *obſerv. ſacr. lib. IV. c. X. XI.* Caput IV. illuſtrat THEODORICVS HACKSPANIVS, in *ſylloge diſſert. philolog. theol. diſſ. X.* IO. COCEII conſideratio cap. V. cum examine parhermeniarum Socini, inſerta legi-

legitur *operibus* eius ἀνεκδότοις. Poſteriori parti lux adfunditur in IO. CHRISTOPH. PFAFFII heptade diſſertationum *de imputatione diuina*; nec non in ſcripto anonymo ſolidiſſimo: *Pauliniſche Pariſication des erſten und andern Adams*, 1715. edito. At vero *cogitationes nouæ de primo & ſecundo Adamo* virus Socinifmi continent. Caput VI. MOSES AMYRALDVS explicat, in *Expoſition des chapitres VI. & VIII. de l' Epitre de St. Paul aux Romains*. Tota vero *ſex priora* epiſtolæ capita SEB. SCHMIDIVS expoſuit. Capitis VII. explicationi inſeruit FRID. SPANHEMII *exercitatio in epiſtolæ ad Romanos caput VII.* & IAC. ARMINII analyſis. De capite VIII. bene meritus eſt MOSES AMYRALDVS, SIMON EPISCOPIVS, *operum tom. I.* IO. GHESTREZAT, qui XXXII concionibus, Charentoni habitis; & FRANC. IVLIVS LVTKENS, qui LXXV concionibus illud explanauit. Speciatim pericopam v. 19-23. de gemitu creaturæ ſingularibus diſſertationibus MEISNERVS, DANHAVERVS, ITTIGIVS, BECHMANNVS, nec non FRID. ADOLPH LAMPIVS in *exercitat. ad Pſ. XLV. p. 567. ſqq.* & ven. SAL. DEYLINGIVS, *obſeru. ſacr. part. I. obſ. LVII.* aliique, illuſtrare ſtuduerunt. Ad cap. IX. conferri poſſunt IO. SCHROEDERI & TREVNERI analyſes, nec non IO. WINCKLERI, PETRI WICHMANNI, & SAM. WALTHERI explicationes, vernacula lingua vulgatæ: ex Arminianis IACOBVS ARMINIVS & PHIL. LIMBORCHIVS. In caput XII. IO. FISCHERVS iuſtum commentarium, ſub tit. *ethicæ chriſtianæ*, reliquit. Vt nihil dicam de auctoribus,

qui difficiliora tantum epiſtolæ commata ſcholiis illuſtrauerunt, vt præter auctores obſeruationum & exercitationum ſacrarum, fecere HVGO GROTIVS, ABRAH. CALOVIVS, tum in *bibliis illuſtratis*, tum in *theologia apoſtolica Romana*, LVD. DE DIEV in critica ſacra, HENR. BENED. STARCKIVS, in *notis ſelectis ad ep. Pauli ad Hebræos & Romanos.* IAC. LAVRENTIVS, cuius exſtat *Paulus* δυσνόητος, cet. Vt tandem taceam auctores, qui *diſſertationibus* exegeticis varias huius epiſtolæ particulas declarauere, quorum indicem dabit IAC. FRID. WILDESHAVSEN, in *bibliotheca diſſertationum in V. & N. T.*

*** Ex *patribus græcis* ſeculo III. ORIGENES, (cuius laborem peſſima fide in latinum ſermonem *Rufinus* vertit) ſec. IV. CHRYSOSTOMVS, ſec. V. THEODORETVS, ſec. X. OECVMENIVS, ſec. XI. THEOPHYLACTVS inter huius epiſtolæ interpretes referendi ſunt. Inter *patres latinos* AVGVSTINVS ingens opus in hanc epiſtolam molitus eſt, quod tamen, eius mole deterritus, vix cœptum reliquit.

Inter *noſtræ* eccleſiæ theologos PHIL. MELANCHTHON duplici commentario de hac epiſtola meritus eſt. Prior ipſo inſcio a Luthero publicatus; poſterior anno 1556. a Melanchthone editus eſt, in quo pura doctrina de iuſtificatione ad mentem Pauli (cuius diſcipulas noſtras eſſe eccleſias dicit) egregie exponitur. IO. BRENTII commentarium, qui Brentii ſcripta exegetica æſtimare didicit, non contemnet. GE. MYLII commentarius 1595. editus ob vim iudicii, ſolidam-

damque ἀπόδειξιν laudatur. AEG. HVNNII & FRIDERICI BALDVINI commentarii ſua ſe perſpicuitate & ſoliditate commendant. IO. GERHARDI *adnotationes*, quamquam *poſthumæ*, non tamen ſpernendæ ſunt. IAC. WELLERVS in commentario 1654. edito, phraſin Paulinam ex græcis ſubinde auctoribus illuſtrat, multaque polemica, vt plurimi veterum faciunt, immiſcet. IO. GVIL. ZIEROLDI *analogia fidei per exegeſin epiſtolæ ad Romanos breuiorem demonſtrata* Stargardiæ 1701. lucem adſpexit. Atque hi fere præcipui erunt. Nihil enim nunc de Caſp. *Crucigero*, Eraſmo *Sarcerio*, Tilem. *Heshuſio*, Io. *Wigando*, Dauide *Rungio*, Ioan. *Winckelmanno*, God. *Cundiſio*, Abramo *Batto*, Mich. *Ragero*, Iuſto *Feuerbornio*, Ioan. *Himmelio*, Auguſto *Varenio*, Paulo *Egardo*; nihil etiam de Eilhardo *Lubino*, Ioan. *Quiſtorpio*, Ge. *Calixto*, Chriſtiano *Chemnitio*, Ge. *Weinrichio*, Iuſto Chriſtoph. *Schomero*, Ge. Mich. *Laurentio*, qui omnes Pauli epiſtolas illuſtrarunt, & ſua ceterum laude non defraudandi ſunt, breuitatis cauſſa dicemus. B. SPENERI paraphraſis germanica, ſed latine etiam ab illuſtri *Seckendorfio* verſa, nucleum exegeſeos exhibet quem lector etiam deprehendet in ven. IOACH. LANGII *paraphraſi* vernacula *in epiſtolas apoſt.* quæ nunc magno ſtudio elaboratur. Catechetice hanc epiſtolam IOAN. CHRISTIAN ENGELSCHALL & AMBROSIVS WIRTH enuclearunt. In publicis concionibus IO. WESENBECKIVS, BALTH. BIEDENBACHIVS, IO. GVNTHERVS & alii eam explicuere.

I 5 Inter

Inter eccleſiæ *reformatæ* theologos, poſt Ioan. *Oecolampadium*, Petrum *Martyrem*, Wolfg. *Muſculum*, Andr. *Hyperium*, Chriſtoph. *Wittichium*, aliosque, eminet IAC. ALTINGIVS, qui ſolidiſſimis concionibus exegetico-practicis hanc epiſtolam pertractauit, quarum maximam partem in latinum ſermonem transtulit & operum Altingianorum tomo III. & IV. inſeruit *Balth. Becker*. STEPHANI DE BRAIS, theologi Salmurienſis, *analyſis paraphraſtica*, cum *notis* recuſa eſt Lipſiæ 1707. Lingua *Belgica* exſtant GERBRANDI VAN LEEVWEN & SERVATII HAZEVOET expoſitiones. Ex eadem lingua in Germanicam transfuſus eſt MARCI VAN PEENE, eccleſiæ Lugduno-Batanæ miniſtri, commentarius, in quo præcipua opera nexui epiſtolæ inueſtigando impenditur. Lingua *Anglicana* IO. LOCKII & DAN. WHITBY paraphraſes habentur. HENR. HAMMONDI in hanc epiſtolam ſcholia *Io. Clericus* in latinum ſermonem conuertit. PHILIPPVS etiam LIMBORCHIVS hic diligentiam ſuam exercuit.

Inter *pontificios* præter DOMINICVM A SOTO, IO. FERVM, HIERON. OSORIVM, (quem Ciceronem Luſitanum eruditi appellant) ADAMVM CONZENIVM, aliosque maxime eminet IAC. SADOLETVS, epiſcopus Carpentoratenſis, inter teſtes veritatis ex parte numerandus, cuius commentarius Lugduni 1535. in fol. ſtilo puriſſimo ſcriptus prodiit; & FRANC. TOLETVS, qui in commentario, Venetiis 1603. edito, apoſtoli ratiocinationes acri indagine rimatur & nectit. Neque

que labores GVIL. ESTII & CORN. A LAPIDE (cuius commentarii in epiſtolas Paulinas inter meliora viri ſcripta numerantur) prorſus contemnendi ſunt. Inter recentiores BARTH. FIBVS in *via veritatis* &c. Colon. 1696. in fol. edita comparet. Neque *Sociniani*, FAVSTVS SOCINVS, IO. CRELLIVS, IONAS SCHLICHTINGIVS & SAM. PRZIPCOVIVS hanc epiſtolam intactam illibatamque reliquerunt. Plures, qui ad hanc epiſtolam explicandam animum adiecerunt, ordine enumerat IO. CHRISTOPH. WENDLERVS, in *prodromo bibliothecæ biblicæ*, Ienæ 1721. excuſo, *c. II. pag. 59-88.*

§. XXIV.

Atque hæc fere erunt præcipua momenta, quorum cognitio ad hanc epiſtolam facilius intelligendam, maiorique cum fructu tractandam, non parum, ni fallimur, conferre poteſt. Nihil nunc ſupereſt, quam vt ſingulis theologiæ cultoribus hanc epiſtolam, quam aliquis perfectiſſimum dixit ſpecimen eorum, quæ diuinus apoſtolus audiuit, raptus in paradiſum, omni ſtudio commendemus. Agite igitur, ſacris literis initiati, conferte vos ad hunc cæleſtis ſapientiæ oceanum, atque ex illo ſacroſancta chriſtianæ doctrinæ myſteria, ex illo ἀπόδειξιν πνεύματος.

ex

ex illo genuinum παιδείας τρόπον auidi haurite. Legite, relegite diuinum opuſculum, in ſuccum illud & ſpiritum, quantum quantum eſt, conuertite, miſcete meditationi preces, precibus meditationem, nihil denique intentatum relinquite, vt in hunc τύπον διδαχῆς totus veſter animus, totus conceptuum theologicorum adparatus tradatur. Tum enim demum aliquam ſpem de veſtro in ſacra ſcientia profectu concipere poteritis, ſi haec vobis epiſtola valde placeat. Gratia autem Ieſu Chriſti ſit nobiscum omnibus, Amen.

BEATI VIRI

D. MARTINI LVTHERI

PRAEFATIO

IN

EPISTOLAM PAVLI

AD

ROMANOS,

SELECTISSIMIS LVTHERI, MELANCHTHONIS, ALIORVMQVE LOCIS PARALLELIS; NEC NON OBSERVATIONIBVS EXEGETICIS ATQVE APOLOGETICIS ILLVSTRATA

PER

IO. IACOB. RAMBACHIVM.

Beneuole Lector.

ACcipe, quam in præfatione introductionis noſtræ promiſimus, B. MARTINI LVTHERI præfationem in epiſtolam ad Romanos, anno MDXXII. vernacula lingua ab ipſo conſcriptam, & anno ſequenti, ipſo conſcio, a IVSTO IONA in atinum ſermonem nitido ſtilo translatam. Quantum ſtudii operæque n ea illuſtranda poſuerimus, ſi vel obiter eam inſpexeris, facile cognoſces. Vix tamen credimus, æquos rerum ſpiritualium iudices hanc operam noſtram tanquam inutilem atque ſuperuacaneam eſſe damnaturos. Quamuis enim tam perſpicua

plera-

pleraque Lutheri cogitata ſint, vt commentario nullo indigeant; ſi ea exceperis, quæ ad caput nonum adnotauit, quippe quæ commodam explicationem præ reliquis requirere videntur: non tamen infructuoſum erit, illuſtres illas veritates, quas hac præfatione vir θεοδίδακτος complexus eſt, ex aliis ipſius ſcriptis erutas ac pluribus verbis declaratas legere. Prudenter autem fecerit lector, qui Lutheri præfationem nondum cognitam habet, ſi prima lectione ipſa præfationis verba, præteritis interim noſtris adnotationibus, vna ſerie perluſtrauerit, interiectis precibus ac ſuſpiriis, inſtitutaque ſeria ſui ipſius exploratione, an ea quæ Lutherus de præclara fidei indole, de impulſu ſpiritus ſancti, de lucta carnis & ſpiritus &c. paſſim tradit, ipſe vnquam expertus ſit? Sic enim iterata lectione noſtras etiam adnotationes ipſi profuturas eſſe non dubitamus. Vale, beneuole lector, & noſtri laboris fructu vberrimo fruere.

SECTIO I.

QVA POTIORA EPISTOLAE VOCABVLA EXPLANANTVR.

Synopſis.

Vera intelligentia huius epiſtolæ præſtantisſimæ pendet a recta intelligentia vocabulorum, quibus Paulus vtitur, §. I. II. III. vnde a Luthero explicatur, quid ex Pauli mente ſit *lex*, §. IV - VIII. quidque ſit facere opus legis §. IX. & legem implere, §. X. XI. quid porro ſit *peccatum*, §. XII. XIII. XIV. quid *gratia* & *donum* §. XV. XVI. quid *fides*, §. XVII - XX. quid vera *iuſtitia* §. XXI. XXII. quid *caro* & *ſpiritus*, §. XXIII. XXIV. XXV.

§. I.

Præſtantisſima Pauli ad Romanos epiſtola diligentisſime tractanda eſt.

CVm epiſtola hæc Pauli ad Romanos, vnica totius ſcripturæ ſit methodus, & abſolutiſſima epi-

tome noui teſtamenti ſeu euangelii quod ipſa certe vel ſola, breuiter & puriſſime tradit; dignam ſane exiſtimo quæ non modo ab omnibus Chriſtianis imbibatur a teneris, ediſcaturque ad verbum, ſed & quæ aſſidua & perpetua meditatione, ceu ruminata & concocta, haud aliter atque probe digeſtus cibus * in intima animi viſcera traiiciatur. Tam diues autem hæc epiſtola eſt ſpiritualium opum theſaurus, & ceu opulentiſſimum quoddam copiæ cornu, vt millies perlegenti ſemper occurrat nouum aliquid: adeo vt hæc lectio longe omnium vtiliſſima, quod in eruditione rerum ſacrarum, cognitione Chriſti, diſcenda natura fidei, omnium ſpiritualium affectuum vi cognoſcenda altius prouehat, ſubinde tibi inter manus creſcat, ſemperque maior, iucundior, precioſior, opulentior ſeipſa fiat.

* Conf. Ier. XV, 16. vbi propheta ait: Simul ac *inuenta* a me *ſunt verba tua*, ſtatim *comedi ea*, velut ſapidiſſimum cibum, quouis melle dulciorem: *& facta ſunt verba tua mihi in gaudium & lætitiam cordis.* Sic verbum Dei etiam *cibo* comparatur, Pſal. XIX, 11. & CXIX, 103. Amos VIII, 11. Ebr. V, 14. cet.

§. II.

§. II.

Vnde via ad eam facilius intelligendam hac præfatione ſternitur.

Proinde videbar mihi operæ pretium facturus, ſi meam quoque qualemcunque operam (pro modo doni, quod accepi a Deo) in eam conferrem, & hac breui præfatiuncula, quo in poſterum inoffenſius & planius poſſet legi ac cognoſci, viam in eam ſternerem. Praeſertim, cum ſcirem, eam, quam ſolam elenchon & vnicam methodum eſſe oportuit, ſic ineptis quorundam commentariis & variis argutiis obſcuratam, vt eius ſcopum, * qui tamen ſimpliciſſimus eſt, itidem a multis ſeculis pauci ſcriptores viderint.

* Vide de *ſcopo* epiſtolæ *introduct*. noſtram, §. *XVI. p. 87.*

§. III.

Ante omnia, vt vocabula Paulina recte intelligantur, opera danda eſt.

Primum natura vocabulorum & ſcopi Apoſtoli nobis diligenter ſcrutandi & cognoſcendi ſunt. Ante omnia

mnia, quid ſibi Paulus his & id gen vocabulis velit: Lex, Peccatum, Gr tia, Fides, Iuſtitia, Caro, Spirit Alias, quantumuis legas diligente operam omnem luſeris.*

* Lib. ſymb. p. 60. *Aduerſarii, quum que quid remiſſio peccatorum, neque quid fides, que quid gratia, neque quid iuſtitia ſit, intellig miſere contaminant hunc locum, & obſcurant gl am & beneficia Chriſti, & eripiunt piis conſcien propoſitas in Chriſto conſolationes.* Conf. PH MELANCHTHON in comment. ad hanc epiſt. *Wi bergæ* 1557. in 8. edito, p. 11. *Nos ſermonem P li ſequimur incorruptum, agnoſcimus nos diſci los diuinæ vocis eſſe debere, ac τὸ ῥητὸν dextre & retinere, non adferre ad Paulum διάνοιαν in ph ſophia natam, quæ pugnat cum Paulo & ſeriem ſputationis eius corrumpit.*

§. IV.

Vocabulum Legis quomodo accipiendum ſit?

Vocabulum *Legis* * hic non eſt cipiendum iuxta morem philoſoph rum aut rationis, vt ſit doctrina pr cipiens quid faciendum omittendu ue ſit. Humanæ enim leges imple tur externis operibus, etiamſi inui corde fiant. Deus vero cum ſit καρ

γνω

ώσεις, iudicat ſecundum internos mo-
us cordis. ** Proinde & lex Dei re-
uirit cor & adfectus, neque impletur
xternis operibus, niſi hilari corde &
oto affectu fiant, adeo vt nihil tam ve-
ementer arguat, atque opera illa ſpe-
ioſa & ſimulata, id eſt, hypocriſin,
nendacium & dolum illum cordis.
Iinc propheta Pſal. CXVI, 11. dicit, *o-
nnis homo mendax.* Quare & natura
ion poteſt implere legem. Omnes e-
iim homines natura propenſi ſunt ad
nalum, oderuntque legem. Vbicun-
ue autem non eſt hilaris & propenſa
oluntas erga Deum & legem, ibi eſt
eccatum, & ira Dei, quantumuis o-
erum externorum per talem hypocri-
in facias.

* PHIL. MELANCHTHON in *comment. ad hanc
piſt. p. 16. Lex Dei eſt doctrina conſentiens cum
terna & immota norma mentis diuinæ, præcipiens,
uales nos eſſe & quæ facere atque omittere opor-
eat, & damnans omnes, qui non præſtant integram
bedientiam voluntati Dei.* Adde p. 116. it. *Libr.
ſymb. p. 713. fin.* edit. Rechenbergii.

** PHIL. MELANCHTHON, ibid. *Humano
iudicio exiſtimatur ſatisfactum eſſe legi diuinæ,
quando externa obedientia præſtatur. Sed iudici-
um Dei & legis diuinæ aliud eſt, videlicet vt ordo*

non ſolum in externis factis, ſed in tota homin natura congruat cum mente & voluntate diuina.

ſ. V.

Huic legi non poteſt externis operibus ſatisfieri.

Ex his nunc infert Paulus Cap. II Omnes Iudæos, quantumuis externi operibus ſimulent legem, peccatore & legis præuaricatores eſſe. *Non enim auditores legis*, inquit, *iuſti ſunt apud Deum, ſed factores legis* * *iuſti habebuntur* Quo vult, neminem operibus externi poſſe implere legem. Dicit enim ad eos: *tu dicis, non adulterandum, & adulterium committis: Hoc ipſo quod iudicas alterum, te ipſum condemnas: eadem enim faci tu, quæ iudicas.* Ac ſi dicat: Tu quidem ſpecioſa quadam hypocriſi in externis operibus legis ** ambulas, & alios iudicas, qui non ſic ambulant. Alios quidem doces, & vides feſtucam in oculo proximi: trabem autem in oculo tuo non vides.

* LVTHERVS *tom. IV. Ien. lat. f. 82. a. edit. ann 1583* Si proprie ac diſerte definias, quid ſit *facere legem*, nihil aliud eſt, quam credere in Ieſum Chriſtum & accepto per fidem in Chriſtum Spiritu Sancto ope-

operari ea, quæ ſunt in lege. Itaque neminem in toto mundo dabis, cui hic titulus *Factor legis* conueniat, extra promiſſionem euangelii. Ita vt verus legis factor is ſit, qui accepto Spiritu Sancto, per fidem Chriſti, incipit diligere Deum, & benefacere proximo. Vt facere includat ſimul fidem, quæ facit arborem; qua facta, fiunt fructus. Oportet primum eſſe arborem, poſtea fructus. Poma enim non faciunt arborem, ſed arbor poma facit. Sic fides primum perſonam facit, quæ poſtea facit opera. Itaque facere legem absque fide, eſt facere poma ſine arbore, ex ligno & luto, quod non eſt facere poma, ſed mera phantaſmata. Contra, poſita arbore, hoc eſt, perſona ſeu factore, qui fit per fidem in Chriſtum, ſequuntur opera. Oportet enim factorem eſſe ante facta, non facta ante factorem. cet.

** Eleganter LVTHERVS *in priori comm. in ep. ad Gal. c. II, 16. tom. I. Ienenſ. Lat. edit. ann. 1564. f. 385. b.* quatuor ordines operum conſtituit. *Opera peccati*, quæ dominante concupiſcentia fiunt. *Opera legis*, quæ foris coercita concupiſcentia fiunt, tamen intus eo magis feruente & legem odiente, id eſt, quæ ſunt bona in ſpecie, mala in corde. *Opera gratiæ*, quæ repugnante concupiſcentia, victore tamen ſpiritu gratiæ fiunt. *Opera pacis*, & perfectæ ſanitatis, quæ extincta concupiſcentia, pleniſſima facilitate & ſuauitate fiunt, quod in futura vita erit, hic incipitur. De *operibus legis* ita ibi plu-

ribus differit: *Opera legis vere legis ſunt, non n ſtra, quum non fiant voluntate noſtra operante, ſ lege per minas ea extorquente, vel per promiſſa e ciente. Quod autem noſtra voluntate libere non f ſed alio exigente, iam non noſtrum, ſed exact ris potius opus eſt. Eius enim ſunt opera, quo im perante fiunt. Sed fiunt imperante lege, non i bente voluntate. Quod ſatis patet, ſi cui liberu eſt ſine lege viuere, nunquam ſua ſponte faceret pera legis.*

ſ. VI.

Quia animus hominis legem odio habet & auerſatur.

Quanquam enim metu pœnæ au amore tui, legem externis operibus ſi mules: tamen hæc omnia, animo in uito, corde difficili, absque amore & affectu erga legem & Deum facis, mal lesque legem & legislatorem non eſſe tuasque cupiditates ſic non coerceri Proinde licet factis ſimules legem, re ipſa tamen legem odis & auerſaris. Sic loquitur Apoſtolus; Quid eſt, inquit, tua iuſtitia, ſi alios docens non furari, re ipſa in corde ad furtum adſpiras, affectu haud dubie in opus erupturo, niſi pœnam metueres? Nam, vt plerumque, externum opus, etiamſi aliquan-

do

do diſſimuletur, tandem erumpere & ſequi ſolet in eiuscemodi *hypocritis*.* Quare vt dicit, qui alium doces, te ipſum non doces, hoc eſt, ipſemet ignoras, quid doces, quandoquidem quid lex ſibi velit & quomodo non niſi affectu impleatur, ipſemet non ſatis tenes.

* LVTHERVS, *tom. I. Ien. lat. f. 505. b.* Neceſſe eſt, vel intellecta lege deſperare, ignorata gratia Dei; vel non intellecta lege, de ſe ipſo præſumere, contemta ira Dei. Jlla facit deſperabundum Dauid, qui dicit: *Peccaui, abiectus ſum a facie oculorum tuorum.* Iſta facit ſecurum *hypocritam* & ſuperbum Phariſæum, qui dicit: *Non ſum ſicut ceteri hominum iniuſti &c.* Hic venit medius Chriſtus, dicens: Nec tibi damnatio, nec tibi (o Phariſæe) ſalus, ſed mihi ſoli gloria. Tu non morieris, Dauid, quia transtuli peccatum tuum in me. Nec tu, Phariſæe, viues, quia iuſtitia tua eſt ſine me.

§. VII.

Quia multa corruptæ naturæ repugnantia exigit.

Tantum autem abeſt, ut lex externis operibus impleatur aut iuſtificet, vt etiam peccatum augeat, * quemadmodum dicit cap. V, 20. Quare quo penitius legem intelligis, eo minus a-

mas legem, quod adeo multa tuis affe-
ctibus, hoc eſt, naturæ pugnantia exi-
gat & poſtulet.

* LVTHERVS *tom. I. Ien. lat. p. 505. a.* Vis & potentia legis eſt occidere, ſeu peccatum æterna morte damnandum oſtendere. Vbi vero cœperit homo, arguente ſpiritu, hanc vim ſentire & intelligere, mox deſperat de Dei miſericordia. Deſperatio autem de miſericordia Dei eſt ſummum peccatum. Iſta ſunt ſumma illa opera, quæ homo ſecundum legem Dei moralem facit. Hoc eſt, quod dicit Paulus, *per legem fieri peccatum ſupra modum peccans.* Et, *per legem peccatum me occidit,* &, *lex iram operatur.* Nunquam peccat homo horribilius, quam in eo articulo, quo incipit legem ſentire ſeu intelligere. *Ibid. p. 531. a.* Ratio vere legem ſentiens, vel intelligere incipiens, fugit Deum & ruit in deſperationem. Nihilo tamen minus legis adminiſtratio, comminatio, increpatio eſt neceſſaria, vt peccatum agnoſcatur.

§. VIII.

Eſt enim lex ſpiritualis.

Proinde dicit cap. VII, 14. *Lex ſpiritualis eſt.* Ac ſi dicat: ſi lex eſſet carnalis, aut moralis doctrina tantum: operibus externis impleretur. Nam cum ſpiritualis ſit, id eſt, requirens affectum & ſpiritum*: tum nemo implet

plet eam, niſi hilari corde & ardore quodam mentis & toto affectu, ea quæ lex mandat, faciat. Tale vero cor nouum, & ardentem ac hilarem affectum cordis, non ex tuis vllis viribus aut meritis, ſed ſola operatione & afflatu ſpiritus conſequere. Hic enim ſolus cor nouat, & hominem ſpiritualem facit, ut ſic ſpiritualis amet legem ſpiritualem, jamque non ex metu aut amore commodi, ſed hilari aut voluntario corde impleat, & quodam impetu feratur ad liberaliter & ſponte facienda ea, quæ ſunt legis. Sic intelligendum eſt, lex eſt ſpiritualis, id eſt, lex non impletur niſi ſpiritu & corde per ſpiritum nouato. Ubi ergo ille ſpiritus & renouatio cordis per ſpiritum non eſt: ibi manet illa moleſtia & odium illud legis (quæ per ſeſe juſta, ſancta eſt & bona) tantum abeſt, vt lex impleatur. **

* PHIL. MELANCHTHON, in *comment. p. 140.* Lex diuina eſt ſpiritualis, id eſt, non tantum eſt politica ſapientia, vel diſciplina, frenans facultatem locomotiuam, ſicut leges in imperiis ciuilibus. Nequaquam exiſtiment homines, ſe legi Dei ſatisfacere, etiamſi habent externam diſcipli-

nam

nam inculpatam. Sed lex diuina eſt ſapientia in Deo, & norma iuſtitiæ nobis patefacta, qua vult Deus, vt corda noſtra viuant ſpiritu, id eſt, vt habeant lucem & motus ſpirituales, congruentes cum Deo, firmam aſſenſionem, & ardentem amorem erga Deum.

** LVTHERVS *tom. II. Jen. lat. f. 210. b. edit. 1600.* In hac vita lex operibus & laboribus non impletur, ſed deſperando de operibus & laboribus. Non enim delectare poteſt lex ante ſui impletionem, ſed poſt impletionem. Quum autem operarii id agant operibus ſuis ſtulti, vt eam impleant, & nunquam de ſe deſperent, neceſſario fatigantur & laborant fruſtra. Donec enim apud ſe inueniant, quod exactrici legi perſoluant; operari, & per hoc inquieti eſſe & legem odiſſe non ceſſant. Ita lex eos exhaurit & fatigat, donec conſumat eos in æternum. Qui autem impotentiam ſuam experti, & inſuperabilem legis exactionem confeſſi, de ſe deſperant, & ad Chriſtum vnicum legis impletorem confugiunt, audientes & credentes in eum, vt qui finis eſt legis ad iuſtitiam omni credenti: Quisquis talis eſt, hic ante omnia opera ſua, & ſine vlla lege, gratis hac fide ſua accipit ſpiritum ſanctum, qui non operibus, ſed ſuæ virtutis gratia ſola accendit nouam & dulcem concupiſcentiam charitatis, & odiſſe facit concupiſcentiam lege prohibitam. Quo facto voluntas iam in aliam mutata, intuetur legem Dei, videtque eam id ipſum præcipere & prohibere, quod ipſa, ſpiritu ſuccenſa, & cupit & amat. Ita fit, vt legem

ſibi

ſibi per omnia, ad votum reſpondentem, non poſſit non amare & laudare.

§. IX.

Quid ſit, facere opus legis.

Aſſueſce igitur phraſi huic & charačteri Apoſtoli. Longe enim aliud eſt, *facere opus legis*, & *legem implere*. Namque *opus legis* *eſt, quando ſine gratia, ſine ſpiritu bene incipimus operari, & conamur legem implere ex viribus noſtris, ſeu liberi arbitrii. Nam cum ibi ſemper maneat ſeruilis quidam metus & acerbiſſimum odium legis: tum talia opera haud dubie peccata ** ſunt & flagitia contra legem, & Deo non placent. Sic loquitur Apoſtolus cap. III, 20. *Ex operibus legis non iuſtificabitur omnis caro in conſpectu eius*. Hic ergo licet agnoſcere, quam ſophiſtæ & ſcholaſtici doctores toto cœlo errarint, quam impia & blaſphema docuerint, quando aſſeruerunt, operibus poſſe nos præparare ad gratiam. *** Qui enim præparem me ad gratiam opere, quod corde facio difficili & affectu repugnante? Quinam gratum ſit opus hoc

hoc Deo, quod non ſponte, ſed cum magna moleſtia cordis, magnoque legis odio facio?

* Singularis exſtat diſputatio LVTHERI de *operibus legis & gratiæ, tom. I. Jen. lat. f. 508.* Vbi, opera legis, *inquit*, ſunt, quæ extra fidem fiunt, voluntate humana. Quam voluntatem lex vel cogit minis & pœnis, vel allicit promiſſis & beneficiis. Nunquam tamen eſt vera & recta ea voluntas, ſed ſemper quærens, quæ ſua ſunt: ideo & in ipſis heroicis virtutibus hoc vitio deprauata eſt. Multo minus valet illa quidquam in religione, ſeu iuſtificatione coram Deo, & tamen neceſſaria eſt ad cuſtodiendam externam diſciplinam & pacem. Adde *libr. ſymb. p. 721.*

** Concil. Trid. *p. 67. Si quis dixerit, opera omnia, quæ ante iuſtificationem fiunt, quacumque ratione facta ſunt, vere eſſe peccata, vel odium Dei mereri; aut quanto vehementius quis nititur ſe diſponere ad gratiam, tanto eum grauius peccare, anathema ſit.* Ad quem canonem hæc adſcripſit ven. PAVLVS ANTONIVS: *Si ſpiritualiter iudicare voluiſſent ſpiritualiter dicta, non fuerant ſcripturi anathema innocentibus.* Adde quæ de operibus infidelium diſputat MART. CHEMNITIVS, *in exam. C. Tr. p. 107.* ed. Genev. 1641.

*** Hæc ipſa impia doctrina non nihil incruſtata, in *concil. Trid.* ſub anathematis pœna ad credendum propoſita eſt, *ſeſſ. VI. de iuſtif. can. 4. p. 65. Si quis dixerit, liberum hominis arbitrium, a Deo*

a Deo(quoddicis gratia, & ad fucum faciendum,ad-dunt) *motum & excitatum, nihil cooperari aſſentiendo Deo excitanti atq; vocanti, quo ad obtinendam iuſtifi-cationis gratiam ſe diſponat ac præparet, anathema ſit.* Vide quæ ad illum locum vener. ANTONIVS obſer-uauit, & adde MART. CHEMNITII *examen C. Trid. p. 113. ſeqq.*

§. X.

Quid ſit, implere legem.

Legem autem *implere*, eſt facere ea, quæ lex mandat, corde hilari & erecto & alacri, id eſt, ſponte & vltro Deo vi-uere & bene operari, *etiamſi nulla eſſet lex.** Talis vero alacritas, hilaritas & propen-ſa voluntas ac ardens affectus, non con-tingit cordibus, niſi *per Spiritum* ** viui-ficatorem, & viuum ejus impulſum ac agitationem in corde, ſicut cap. V. di-cit. Spiritus vero donatur per ſolam fidem in Ieſum Chriſtum, quemadmo-dum initio dixit Apoſtolus: Fides eſt per auditum euangelii ſeu verbi Dei, per quod prædicatur Chriſtus pro no-bis mortuus, ſepultus & ſuſcitatus a mortuis, vt cap. III. IV. & X. dicit. To-ta igitur iuſtificatio ex Deo eſt, fides & Spiritus ex Deo ſunt, & non ex nobis.

* LVTHERVS *tom. I. Jen. lat. f. 521. a* *Sine lege* vbique in Paulo intelligi debet, vt Auguſtinus recte exponit, *ſine lege adiuuante*. Nihil enim iuuat lex ad impletionem ſui, ſed requirit impletionem ſui. - Sola vero fides in Chriſto iuſtificat, ſola implet legem, ſola facit opera bona, *ſine lege*. Sola enim accipit remiſſionem peccatorum, & *ſponte* facit opera bona per charitatem. Verum eſt, poſt iuſtificationem *ſponte* ſequi bona opera, *ſine lege*, ſcilicet *iuuante, nec iam extorquente*.

** LVTHERVS *tom. IV. Jen. lat. f. 82. a.* Oportet nos primum accipere *ſpiritum ſanctum*, quo illuminati & renouati incipimus facere legem, h. e. diligere Deum & proximum. Spiritus ſanctus autem non per legem accipitur (nam *qui ſub lege ſunt*, ait Paulus, *ſub maledicto ſunt*) ſed per auditum fidei, h. e. per promiſſionem. Ideo primum omnium audienda eſt promiſſio, quæ Chriſtum proponit, eumque credentibus offert, quo fide apprehenſo, donatur ſpiritus ſanctus propter ipſum. Ibi tum diligitur Deus & proximus, bona opera fiunt, fertur crux. Hoc vere eſt legem facere; alioqui lex manet perpetuo infecta.

§. XI.

Sola fides legem implet.

Hinc & ſola fides iuſtificat, ſolaque legem implet.* Fides enim per meritum Chriſti impetrat Spiritum Sanctum,

ctum. Hic ſpiritus cor nouat, exhilarat, excitat & inflammat, vt ſponte faciat ea, quæ vult lex. Ac tum demum ex fide, ſic in corde efficaciter agente & viuente, ſponte fluunt opera vere bona. Hoc vult Cap. III, 28. 31. Nam cum ibi damnaſſet prorſus opera legis, & potuiſſet videri, legem per fidei doctrinam deſtructurus & aboliturus: per occupationem occurrit. *Legem*, inquit, *non deſtruimus, ſed ſtabilimus*, id eſt, docemus, quomodo lex credendo, ſeu per fidem, vere impleatur.**

* LVTHERVS *tom. I. Jen. lat f. 465.* Quemadmodum ſola fides iuſtificat, ita quoque ſola fides præcepta Dei implet. Aeque enim ſunt impoſſibilia nobis præcepta omnia. Quod vero tibi impoſſibile eſt in vniuerſis operibus legis, facili compendio implebis per fidem: quia Deus pater omnia in fide poſuit, vt quisquis hanc habuerit, omnia habeat; qui non habuerit, nihil habeat. Sic promiſſa Dei hoc donant, quod præcepta exigunt, & implent, quod lex iubet. *Chriſtus eſt legis finis, qui in eum credit, iuſtus eſt.*

** Hactenus de *lege*. Ceterum quum apoſtolus variis modis hac voce vtatur, dabimus ex HENR. HORCHII *adparatu ad epiſt. ad Romanos* potiores definitiones. *Lex* eſt vel *operum* vel *fidei*, c. III, 27. 28. c. IV, 4. 5. c. IX, 31. 32. c. X, 5. 6. *Lex*

operum eſt duplex, *naturæ* & *placiti*. Lex *naturæ* eſt, quæ neceſſario fluit ex Dei hominisque natura vel actu. Lex *placiti* eſt, quæ originem habet ex arbitrio Dei, Eph. II, 15. Col. II, 17. vt lex de diſcrimine ciborum Rom. XIV, 2. ſeqq. *Lex fidei* eſt verbum euangelii, quatenus id obligat ad fidem in Chriſtum c. III, 27. Addimus his alias adpellationes. *Lex mentis* c. VII, 23. eſt decretum voluntatis regenitæ, de obſequio legi Dei præſtando. *Lex peccati*, c. VII, 23. oppoſita legi Dei, eſt vis natiuæ corruptionis, hominem impellens ad praua: quæ & *lex mortis* dicitur, c. VIII, 2. quia facit, vt homo morti fructificet, mortisque æternæ reatum augeat. *Lex in membris* c. VII, 23. eſt decretum voluntatis corruptæ, de obſequio legi peccati præſtando. *Lex ſpiritus vitæ in Chriſto Ieſu* c. VIII, 2 eſt efficacia ſpiritus viuifici, quæ a Ieſu Chriſto proficiſcitur, ſpiritumque ac vitam fidelibus impertitur. *Lex iuſtitiæ* c. IX, 31. eſt doctrina, qua vera iuſtitia reuelatur. Hæc notaſſe, multum in lectione huius epiſtolæ proderit.

§. XII.

Peccati vocabulum quomodo accipiendum ſit.

Reſtat, ut quid vocabulo *Peccati* accipiendum ſit videamus. Peccatum in ſcripturis non ſolum ſignificat opus externum, ſed totam illam vim & natiuam

uam energiam, incredulitatem, ſeu *connatam prauitatem*,* qua ex veteri Adam impellimur & rapimur ad peccandum: nempe cor ipſum prauum, & *totam rationem cum omnibus et optimis et ſummis viribus ſuis*,** quibus nihil aliud poſſumus, quam peccare. Sic vt tum facere peccatum dicamur, quando hac energia, ceu impetu quodam, toti ferimur & impellimur ad malum. Neque vllum peccatum externum fit, niſi primum homo hac natiua vi totus, totoque affectu ceu rotetur & transverſus auferatur ad peccandum.

* Quæ alias *peccatum originis* dicitur, quod PHIL. MELANCHTHON, in *comment. p. 117.* ita deſcribit: *P. O. eſt reatus propter lapſum primorum parentum in omnibus propagatis ſecundum naturam, quæ prauitas eſt multiplex caligo in mente de Deo, & concupiſcentia repugnans legi Dei; & propterea non tantum pœna eſt, ſed vere peccatum, propter quod & rei ſunt æternæ iræ homines naſcentes, niſi renaſcantur per filium Dei.* Add. *libr. ſymb. p. 50. ſqq.*

** Diſplicebunt hæc procul dubio inconſultis rationis humanæ admiratoribus, qui rationem nullo peccati contagio adflatam eſſe, ambitioſe iactitant. Sed vera dixiſſe B. Lutherum multa ſcripturæ dicta ſatis euincunt, vt Gen. VI, 5. vbi *omne figmentum cogitationum* h. e. omnia iudicia & ratio-

cinia, *tantum mala eſſe inde a pueritia* dicuntur; Matth. XV, 19. vbi *e corde exire* dicuntur διαλογισμοὶ πονηροὶ; Rom. VIII, 7. vbi φρόνημα σαρκὸς dicitur eſſe *inimicitia aduerſus Deum* cet. Sed late pro dolor! hodie inter ipſos euangelicos regnat iſta opinio, quam LVTHERVS in *artic. Smalcald. libr. ſymb. p. 321.* pontificiis exprobrat: *De peccato originali non recte ſentiunt, quia aiunt, naturales vires hominis manſiſſe omnino integras & incorruptas, & rationem recte poſſe docere, ac voluntatem poſſe ea, quæ docentur, præſtare, & Deum certo donare ſuam gratiam, quum homo tantum facit, quantum in ſe eſt, ſecundum liberum ſuum arbitrium.* Legatur ven. PAVL. ANTONII diſſ. de *æſtimatione rationis humanæ theologica* maxime *c. II.* & GE. FRID. STIEBERS *gecreuzigte Vernunft.*

§. XIIII.

Incredulitas eſt omnium vitiorum fons & caput.

Hanc prauitatem cordis & propenſionem natiuam, hoc vitium & hanc incredulitatem, ceu fontem & caput omnium peccatorum * reſpicit ſcriptura & Deus, quando de peccato loquitur. Quemadmodum ergo ſola fides iuſtificat, ſolaque impetrat & affert ſpiritum & vim faciendæ legis & faciendi opera vere bona: ſic & ſola incredulitas * facit, peccatum, & excitat ſeu accendit car-

car-

carnem ad peccandum & opera mala, quemadmodum Adæ & Euæ contigit in paradiſo. Gen. III.

* LVTHERVS, *tom. I. Ien. lat. f. 507. b.* Peccatum radicale, capitale & vere mortale eſt incognitum hominibus in vniuerſo mundo. Nullus ex omnibus hominibus cogitare potuit, peccatum mundi eſſe, non credere in Ieſum Chriſtum crucifixum. Hoc eſt peccatum originale poſt lapſum Adæ, nobis ingenitum. Non credere in Chriſtum, eſt incredulum & ignarum & auerſum eſſe a Deo, qui Chriſtum promiſit ſaluatorem. Hæc incredulitas trahit ſecum omnia alia peccata, quum ſit primi præcepti principale peccatum.

** Punguntur hæc verba in *concilio Trid. ſeſſ. VI. de iuſtif. can. XXVII. p. 73. Si quis dixerit, nullum eſſe mortale peccatum, niſi infidelitatis -- anathema ſit.* Sed nihil vitii ineſſe Lutheri verbis, in ſuo contextu conſideratis, cuiuis legenti adparere poteſt. Conf. theologi anglicani, STEPHANI SCHARNOCK, libellum, in germanicam etiam linguam Berolini 1721. transfuſum; *Vom Unglauben der allergröſſeſten Sünde*: Inprimis cum verbis Lutheri: *Sola incredulitas facit peccatum & accendit carnem ad peccandum*, conueniunt, quæ *p. 412.* leguntur. *Der Unglaube erreget alle Sünden im Hertzen. Wie ſich das Evangelium, wenn es glæubig angenommen wird, allen Sünden widerſezt, und uns das ungöttliche Weſen und die weltlichen Lüſte zu verleugnen lehret: ſo widerſtrebet der Unglaube dem*

Euangelio, und liebkoſet allen Sünden. Die Sünde wird dadurch aufgemuntert, und wütet deſto mehr: daher entſtehet gemeiniglich die Wuth und Furie wider das Euangelium, wenn es an einen Ort kommt, da es zuvor nicht war; der Teufel iſt alda geſchæftig: durch des Menſchen Unglauben, alle Kræfte der verdorbenen Natur dawider aufzuwiegeln.

§. XIV.

Vnde Chriſtus incredulitatem inprimis peccatum vocat.

Quare & Chriſtus in euangelio ſolam incredulitatem inprimis peccatum * vocat, Johannis XVI, 9. *Spiritus*, inquit, *mundum arguet de peccato quia non crediderunt in me.* Quamobrem opera vere bona, veluti boni fructus non poſſunt aliunde proficiſci, niſi ex arbore bona, id eſt, ex fide in corde agente & operante. Mala non poſſunt aliunde proficiſci, niſi ex arbore mala id eſt, incredulitate in corde. Proinde & hæc prauitas & incredulitas in corde paſſim in ſcripturis caput ſerpentis & antiqui draconis vocatur, quod per ſemen illud mulieris benedictum, nempe Chriſtum, conterendum ſit. **

* AV

* AVGVSTINVS, ſerm. LXI. de tempore: *Quum præter infidelitatem ſint alia multa peccata, cur de hoc ſolo mundum ſpiritus ſanctus arguit? An quia peccata omnia per infidelitatem tenentur, per fidem dimittuntur? Propterea hoc vnum præ ceteris imputat Deus, per quod ſit, vt cetera non ſoluantur, dum non credit in humilem Deum homo ſuperbus.* Et tract. XCV. in Joannem: *Ponit hoc peccatum infidelitatis ſpecialiter: quia hoc manente, cetera manent, hoc decedente, cetera remittuntur.*

** Notatu etiam digna ſunt *ſynonyma* alia, quibus Paulus in epiſt. ad Romanos vitioſitatem, naturæ humanæ inhærentem, deſignat. Vocat eam ſimpliciter & κατ' ἐξοχὴν *peccatum* c. VI, 12. 14. c. VII, 11. cet. Vocat *peccatum inhabitans*, c. VII, 20. quod non actu tranſit, ſed ſedem ſuam ac domicilium fixit in carne. Vocat τὸ κακὸν *malum*, quod bonis operibus adhæret c. VII, 21. Vocat *legem peccati exiſtentem in membris*, c VII, 23. vbi *lex* dicitur principium aliquod, facienda vel omittenda nobis ſuggerens, & cum quadam auctoritate, immo violentia, præſcribens. Cui legi peccati ſubordinata eſt *lex membrorum*, ibid. hoc eſt decretum voluntatis corruptæ, de obſequio legi peccati præſtando. Vocat *carnem* c. VI, 19. c. VIII, 1. 3. cum quia per generationem carnalem propagatur, cum quia per membra corporis craſſiſſimo ſe modo exſerit. Vocat *corpus peccati* c. VI, 6. quia regimen totius corporis omniumque eius membrorum ſibi vindicat. Vocat *corpus mortis*, c. VII, 24. quia iſta corruptio totum hominem mortis

æternæ reum facit. Vocat *veterem hominem* c.VI 6. *Hominem* adpellat, quia per omnes hominis partes facultatesque longe lateque graſſatur: *Veterem* hominem, quia hæc corruptio ex veneno antiqui ſerpentis orta, & cuiuis homini coæua eſt: & quia tanquam res obſoleta & longo vſu detrita cum faſtidio abiicienda eſt. Vocat c. VII, 7. *concupiſcentiam*, originalem ſcil. vel habitualem, ex qua omnis cupiditatum noſtrarum confuſio oritur. cet.

§. XV.

Quomodo gratia & donum differant.

Ceterum, hæc duo vocabula, *Gratia* & *Donum*, ſic differunt. *Gratia* eſt fauor, miſericordia, gratuita beneuolentia Dei erga nos. *Donum* eſt ipſe Spiritus Sanctus, quem in eorum corda effundit, quorum eſt miſertus & quibus fauet, quemadmodum hoc capite V, 15. 17. apparet, vbi diſtinguit a gratia donum.* Tametſi nunc non contingat nobis plenitudo doni aut ſpiritus in hac vita, ſemper manentibus in nobis reliquiis peccati, quæ pugnant contra ſpiritum, quemadmodnm cap. VII. dicit, & Gal. V, 17. & Geneſ. III, 15. etiam pugnam futuram ait inter ſemen mulieris

&

& ſemen ſerpentis: tamen hoc efficit in nobis gratia, vt quod reliquum eſt peccati, non imputetur, & pro plene iuſtis reputemur coram Deo. Neque gratia aut fauor Dei ſic imperfectus nobis contingit,** quemadmodum de dono diximus: ſed pleno fauore plenaque beneuolentia complectitur nos Deus propter Chriſtum mediatorem noſtrum, & arrabonem & primitias ſpiritus. Quantumuis igitur ſubinde gliſcant & micent in nobis reliquiæ peccati: tamen iuſti nihilo ſecius ſumus coram Deo, & peccatum non imputatur propter fidem, carni aſſiduo rurſus reluctantem.

* PHIL. MELANCHTHON, in comment. p. 121. *Vocabulum* gratiæ *ſignificat gratuitam miſericordiam, remiſſionem peccatorum, & gratuitam acceptationem propter filium Dei.* Donum *per gratiam non tantum ſignificat in hac vita donationem ſpiritus ſancti, ſed integrum beneficium Chriſti, ſcilicet viuificationem & ſanctificationem in hac vita, & deinde vitam æternam.*

** His verbis oppoſita videntur, quæ leguntur in *conc. Trid. ſeſſ. VI. de iuſtif. c. VII. ſ. 2.* vbi dicitur, in iuſtificatione *recipere quemque iuſtitiam, ſecundum ſuam menſuram.* Conf. ed. Hall. *p. 43. 45.* Sed vera tamen dixit Lutherus. Qua

 de

de re mentem ſuam clarius explicat *tom. II. Ien. lat. f.403. a. Ira & gratia ſic ſe habent, vt in totum hominem effundantur, vt qui ſub ira eſt, totus ſub tota ira eſt, qui ſub gratia, totus ſub tota gratia eſt; quia ira & gratia perſonas reſpiciunt. Quem enim Deus in gratiam recipit, totum recipit, & cui fauet, in totum fauet. Non enim partitur hanc gratiam, ſicut dona partitur, nec diligit caput, & odit pedes, nec fauet animæ, & odit corpus.*

§. XVI.

Quia iuſtificatis non contingit plenitudo doni, hinc & iuſti ſunt & peccatores.

Sic ergo nunc intelligis cap. VII. vbi Apoſtolus, tametſi ſpiritu iuſtificatus, adhuc peccatorem ſe agnoſcit, cum tamen cap. VIII, 1. dicat: *Nihil igitur nunc damnationis eſt iis, qui ſunt in Chriſto Ieſu.* Quicunque igitur per fidem & Chriſtum juſtificamur, peccatores ſumus & juſti.* *Peccatores* quidem, propter imperfectam mortificationem carnis, & quia in hac vita, manentibus in nobis reliquiis peccati, non conſequimur plenitudinem ſpiritus. *Juſti*, quia primitias & arrabonem ſpiritus per fidem habemus, & propter Chriſtum & fidem Deus nobis paterne fauens, quod reli-

quum

quum eſt in carne peccati, non imputat neque iudicat, donec per mortem prorſus peccatum frangatur & aboleatur. **

* LVTHERVS *tom. I. Ien. lat. f. 507. a.* Ideo & *peccator* eſt adhuc, quisquis iuſtificatur, & tamen velut plene & perfecte *iuſtus* reputatur, ignoſcente & miſerente Deo. Ignoſcit autem & miſeretur noſtri Deus, intercedente & ſanctificante noſtrum initium iuſtitiæ, Chriſto aduocato & ſacerdote noſtro. Cuius iuſtitia quum ſit ſine vitio, & nobis vmbraculum contra æſtum iræ Dei factum, non ſinit noſtram inceptam iuſtitiam damnari. *It. tom. IV. Ien. f. 75. a.* Donec viuo in carne, vere peccatum eſt in me. Quia vero ſub vmbra alarum Chriſti, velut pullus ſub alis gallinæ, protegor, & ſecurus ago ſub latiſſimo cælo remiſſionis peccatorum, quod ſupra me obductum eſt; tegit & condonat Deus reliquum peccati in me. Sic viuimus ſub velamine carnis Chriſti, qui eſt columna noſtra nubis per diem, & ignis per noctem, ne Deus videat peccatum noſtrum.

** LVTHERVS *tom. I. Ien. lat. f. 509. a.* Interim fouemur in ſinu Dei, tanquam initium creaturæ nouæ, donec perficiamur in reſurrectione a mortuis. Formatur Chriſtus in nobis continue, & nos formamur ad imaginem ipſius, dum hic viuimus.

§. XVII.

Fides, quid non ſit.

Nunc de *Fide* videamus. Fides non

non eſt frigida quædam opinio,* aut vaga humani animi cogitatio, quam quis ſibi, audiens euangelii hiſtoriam, poſſet ipſe ſic comminiſci & ſtulte fingere. Quidam enim, cum multa audiunt prædicari de fide, videntque ſe poſſe multa de fide, de Chriſto diſſerere, & tamen ex ea cognitione aut cogitatione, aut etiam diligenti meditatione, non protinus ſe accendi ad opera, aut ſequi opera bona: eo deueniunt impii erroris, vt negent ſola fide nos iuſtificari,** ſed ſimul requiri opera. Et illi quidem cum audiunt euangelium, fingunt ſibi quandam opinionem, animoque verſant frigidas quaſdam cogitationes de Chriſto, tum putantes, illud ſui animi ſomnium & has cogitationes inanes eſſe fidem. Atque horum nunc hæ præclaræ voces ſunt: Cedo, inquiunt, ſi ſola fides iuſtificat, en, audiui euangelium, teneo hiſtoriam de Chriſto, en credo. Sed quia hoc frigidum eſt commentum & humana cogitatio, quæ cor nihil nouat, nihil afficit: nulla etiam *noua vita*,*** nulla opera fidei ſequantur.

* LV-

* LVTHERVS *tom. Ien. lat. IV. f. 43. b.* Fides chriſtiana non eſt otioſa qualitas, vel vacua ſiliqua in corde, quæ poſſit exiſtere in peccato mortali, donec charitas accedat, & eam viuificet; ſed ſi eſt vera fides, eſt quædam certa fiducia cordis, & firmus aſſenſus, quo Chriſtus adprehenditur. Iuſtificat ergo fides, quia adprehendit & poſſidet illum theſaurum, ſcilicet Chriſtum præſentem.

** Immo non negent ſolum, ſed anathema etiam dicant cum Paulo id credentibus atque docentibus. *Conc. Trid. p. 68. Si quis dixerit, ſola fide impium iuſtificari - - anathema ſit.* Sed recte LVTHERVS, *tom. IV. Ien. lat. f. 46. a.* Victoria peccati & mortis, ſalus & vita æterna non contingunt per legem, non per opera legis, non per vires liberi arbitrii aut noſtram voluntatem, ſed per *ſolum* Ieſum Chriſtum. Ergo *ſola* fides, hæc adprehendens, iuſtificat. Ibi libenter patiemur nos vacari *ſolarios* ab aduerſariis, qui de hac Pauli diſputatione nihil intelligunt.

*** LVTHERVS *tom. IV. Ien. lat. f. 56. b.* Tanta vis eſt fidei, quæ nos viuos facit ex mortuis. Hinc Paulus Gal. II, 20. ait: *quod nunc viuo in carne, in fide filii Dei viuo.* Ex his intelligi poteſt, vnde veniat illa aliena & ſpiritualis vita, quam animalis homo non percipit; neſcit enim, qualis hæc ſit vita - quia illa vita eſt in corde per fidem, vbi extincta carne regnat Chriſtus cum ſuo ſpiritu, qui iam videt, audit, loquitur, operatur, patitur, & ſimpliciter omnia agit in ipſo, etiamſi caro re-

lu-

luctetur. Breuiter, iſta vita non eſt carnis, licet ſit in carne, ſed Chriſti filii Dei, quem fide poſſidet Chriſtianus. Similiter *Libr. ſymb. p. 83.* Fides ad fert ſpiritum ſanctum, & parit nouam vitam in cordibus.

§. XVIII.

Fides quid ſit.

Vera fides autem eſt opus Dei in nobis, quo renaſcimur & renouamur ex Deo & Spiritu Dei, Johannis I, 12. 13. quo vetus Adam occiditur, nosque toti transformati per omnia, vt Apoſtolus inquit, Chriſto, *noua creatura* * effici-mur per fidem, vbi vita & gubernatio cordis fit Spiritus Sanctus. Tam effi-cax autem, viua, ſpirans & potens en-ergia in corde eſt fides,** vt non poſſit otioſa eſſe, & non erumpere in opera. Neque is, qui fidem habet, moratur, an bona opera præcepta ſint, an ſecus: ſed etiamſi nulla eſſet lex, viuo hoc impulſu agitante & trudente in corde, ſponte fertur ad operandum, neque ceſſat vnquam vere pia vereque chriſtiana operari. Qui vero ex tali viuo affectu cordis non facit ſua bona opera, is in incredulitate eſt totus & alie-

alienus a fide, quemadmodum plerique multa de fide & operibus diſputant & in ſcholis decantant, non intelligentes, quid loquantur, neque de quibus adfirment. ***

* LVTHEEVS *tom. I. Ien. lat. f. 507. b.* Fidem comitatur initium *creaturæ nouæ* & pugna contra carnis peccatum; quod eadem fide Chriſti & ignoſcitur & vincitur. It. *ad Gal. VI, 15. tom. IV. lat. Ien. f. 189. b.* Noua *creatura*, qua reparatur imago Dei, non fit ſimulatione vllorum operum externorum, ſed per Chriſtum, imaginem Dei, in iuſtitia & ſanctitate veritatis creatur. Opera quum ſunt, nouam quidem ſpeciem adferunt, ſed non nouam creaturam. Cor enim manet impium, ſicut antea, plenum contemtu Dei, infidelitate &c. Ideo noua creatura eſt opus ſpiritus ſancti, qui fide purificat cor, & efficit timorem Dei, charitatem, caſtitatem &c. ac donat virtutem domandæ carnis, & fugiendæ iuſtitiæ & ſapientiæ mundi. Reuera hic ſenſus alius, & aliud iudicium, nempe ſpirituale, naſcitur, quod ea, quæ prius magnifecit, poſt abominatur. Vbi vero cor nouam lucem, nouum iudicium, & nouos motus per euangelium, concipit, fit vt externi quoque ſenſus innouentur. cet.

** LVTHERVS *in Geneſ. XII, 4.* Eſt fides res viuax, potens, non otioſa cogitatio, nec innatat cordi, ſicut anſer aquæ; ſed ſicut aqua igne calefacta, etſi manet, tamen non amplius frigida, ſed

ca-

calida & prorſus alia aqua eſt: ita fides, ſpiritus ſancti opus, aliam mentem & ſenſus alios fingit, ac prorſus nouum facit hominem. Eſt igitur fides operoſa difficilis & potens res. Mutat enim animos ac ſenſus. Plura egregia de natura fidei ex ſcriptis Lutheri collegit B. IO. HENR. MAIVS, in *theologia Lutheri, loc. XXI. p. 1053. ſeqq.*

*** LVTHERVS *tom. I. lat. f. 528. a.* Sophiſtæ docent *fidem informem* ſtare cum peccato mortali. Sequitur ergo, fidem hanc informem meram eſſe incredulitatem contra Chriſtum. Quin figmentum & idolum vaniſſimum eſt cordis illorum, qui neſciunt, quid loquantur, aut de quibus adfirment. Non eſt opus hominum, ſed ſpiritus donum fides Chriſti. Fides autem informis eſt cogitatio ſeu imaginatio hominis, id eſt, nulla fides. Fruſtra iactatur, fidem informem charitate fieri *formatam*, & ſic iuſtificare. Charitas enim non adprobat, multo minus informat, idolum, mendacium & figmentum hominis, ſed potius deſtruit. Extra ſynagogam pellendæ ſunt iſtæ barbaræ ſophiſtarum voces, *fides informis, formata* cet. Sunt enim deſumtæ ex philoſophia rationis, quæ non poteſt ea capere & tradere, quæ ſunt Chriſti & Spiritus eius. Immo vero ſunt profanæ vocum inanitates, quæ nec a docente nec audiente intelligi poſſunt.

§. XIX.

Vlterior fidei deſcriptio.

Fides ergo eſt *fiducia conſtans miſeri-*

cordiæ Dei erga nos,* in corde viuens & efficaciter agens, qua proiicimus nos toti in Deum, & permittimus nos Deo, qua certo freti *non dubitemus* ** millies mortem oppetere. Et hæc tam animoſa fiducia miſericordiæ Dei cor exhilarat, erigit & excitat, rapitque dulciſſimis quibusdam affectibus erga Deum, animatque ſic cor illud credentis, vt Deo fretus non reformidet, ſe ſolum opponere omnibus creaturis. Hoc ergo pectus heroicum, hos ingentes animos indit cordi Dei Spiritus, qui datur per fidem. Atque hinc conſequimur, tum & hac viua energia in corde impellimur ad bonum.*** Hanc hilarem propenſionem conſequimur, vt ſponte & vltro ardentes & promtiſſimi ſimus, facere, tolerare, & pati omnia in obſequium tam clementis patris & Dei, qui per Chriſtum tanta opulentia gratiæ nos ditauit, & tantis opibus ceu adobruit. Fieri nequit, vt hæc efficacia & vita fidei in vllo ſit, quin aſſiduo operetur, quin Deo fructificet. Haud ſecus atque impoſſibile, rogum aut pyram accendi, quæ non luceat.

* Non certe meruerant hæ & ſimiles deſcriptiones fidei anathemate a patribus *conc. Trid.* perſtringi, *p. 69. Si quis dixerit, fidem iuſtificantem nihil aliud eſſe, quam fiduciam diuinæ miſericordiæ, peccata remittentis propter Chriſtum - anathema ſit.* Vide, quæ ad verba, *nihil aliud eſſe* loco cit. vener. PAVLVS ANTONIVS adnotauit.

** Contraria omnia in *concil. Trid.* traduntur, vbi *p. 69. Si quis dixerit, omni homini ad remiſſionem peccatorum adſequendam neceſſarium eſſe vt credat certo & absque vlla hæſitatione propriæ infirmitatis & indiſpoſitionis, peccata ſibi eſſe remiſſa anathema ſit.* Recte vero LVTHERVS *in Gen. XLII Etiamſi nihil præterea peccatum fuiſſet in doctrina pontificia, quam quod docuerunt, nos debere vagari & & fluctuare ambigentes & dubios de remiſſione peccatorum, gratia & ſalute noſtra; iuſtas tamen haberemus cauſſas, cur ab eccleſia infideli nos ſeiungeremus.* Sed quid myſterii ſubſit iſti doctrinæ pontificiorum, quod nempe omnes reditus pontificiæ nundinationis hoc fundamento nitantur, pluribus docet MART. CHEMNITIVS, in *exam. conc. Trid. p. 165.* ed. Genev. 1641.

*** *Libri ſymb. p. 18.* Quia per fidem accipitur ſpiritus ſanctus, iam corda renouantur, & induunt nouos affectus, vt parere bona opera poſſint. Sic enim ait AMBROSIVS: *Fides bonæ voluntatis & iuſtæ actionis genitrix eſt.* Nam humanæ vires ſine ſpiritu ſancto plenæ ſunt impiis affectibus, & ſunt imbecilliores, quam vt bona opera poſſint efficere coram Deo. Adhæc ſunt in

po-

poteſtate diaboli, qui impellit homines ad varia peccata, ad impias opiniones, ad manifeſta ſcelera. Quemadmodum eſt videre in *philoſophis*, qui & ipſi conati honeſte viuere, tamen id non potuerunt efficere, ſed contaminati ſunt multis manifeſtis ſceleribus. Talis eſt imbecillitas hominis, quum eſt ſine fide, & ſine ſpiritu ſancto, & tantum humanis viribus ſe gubernat.

§. XX.

Conſilium, de fide acquirenda.

Proinde ibi aduigila, ne vanis animi tui cantibus & ſtultis cogitationibus aut ſophiſtarum ineptiis credas. Nihil enim cordis neque cerebri habent ſophiſtæ, animalia ventris ſunt, ſolum ad ſolennes illas ſcholarum epulas nata. Ora tu Deum, qui iuſſit verbo e tenebris lucem ſplendeſcere, vt ille illuceſcat in corde tuo, & fidem in te creet: alias nunquam credas, etiamſi mille annis, talibus cogitationibus fingendis, fidei acquiſitæ aut acquirendæ ſtudeas.

§. XXI.

Fide conſequimur veram iuſtitiam.

Hæc fides nunc eſt vera *iuſtitia*,* quam Apoſtolus c. I, 17. vocat *Dei iuſtitiam*,** id eſt, quæ valet & ſubſiſtit co-

ram Deo, quia donum merum Dei eſt. Atque hæc totum hominem transformat & nouat, & talem facit, vt reddat, iuxta vulgarem illam iuſtitiæ definitionem, vnicuique quod ſuum eſt. Nam cum per eam fidem iuſtificemur, & imbuamur amore legis Dei: tum ſane ſic magnifacientes Deum & legem, gloriam, quæ debetur Deo, ei tribuimus. Deinde cum per eandem fidem credamus, nos gratis reconciliatos Deo, per Chriſtum, qui noſtræ vbique ſaluti ſeruiuit: tum & viciſſim inſeruimus proximo, ac ſic iterum reddimus vnicuique quod ſuum eſt.

* LVTHERVS in ſermone *de triplici iuſtitia*, *tom. I. Jen. lat. f. 168. ſeqq.* triplex eſſe peccatum oſtendit, cui triplex opponatur iuſtitia. Primum *peccatum* vocat *criminale*, quod etiam poteſtas ſecularis punit, vt furtum, homicidium, cet. Cui iuſtitiam contrariam facit illam ſpeciem iuſtitiæ, qua fit, vt coram hominibus bonus vir ſis, & accuſari non poſſis. Hæc facit ſuperbos hypocritas, & temerarios iudices aliorum. Peccato *originali*, alieno, & incurabili viribus humanis, opponit iuſtitiam contrariam, ſimiliter alienam, quæ eſt iuſtitia Chriſti & noſtra fit per fidem. Peccato *actuali* opponit iuſtitiam actualem, fluentem ex fide

fide & iuſtitia eſſentiali. Conf. etiam *tom. IV. Ien. lat. fol. 5.* in argumento epiſtolæ ad Galatas.

** Magni Luthero conſtitit genuina huius locutionis intelligentia. Quum enim ex Ariſtotele & ſcholaſticis doctoribus non niſi conceptus ethicos de iuſtitia imbibiſſet, hoc etiam loco Rom. I, 17. vbi *iuſtitia Dei* in euangelio reuelari dicitur, intelligebat illam Dei virtutem, qua ipſe iuſtus eſt, & damnat pecatores. Vnde hæc verba Pauli non ſine fremitu legebat, quumque ad epiſtolam Pauli ad Romanos fratribus ſuis Erfurti explanandam arcano quodam inſtinctu traheretur, his tamen verbis ſe rurſus a propoſito dimoueri patiebatur. Oderam enim, *inquit*, vocabulum iſtud, iuſtitia Dei, quod vſu & conſuetudine omnium doctorum doctus eram philoſophice intelligere, de iuſtitia, vt vocant, formali, qua Deus eſt iuſtus, & peccatores iniuſtosque punit. Ego autem, qui me, vtcumque tamquam irreprehenſibilis monachus viuebam, ſentirem coram Deo eſſe peccatorem inquietiſſimæ conſcientiæ, nec mea ſatisfactione placatum confidere poſſem Deum, non amabam, immo odiebam iuſtum & punientem peccatores Deum, tacitaque ſi non blaſphemia, certe ingenti murmuratione, indignabar Deo, dicens: Quaſi vero non ſatis ſit miſeros peccatores & æternaliter perditos peccato originali, omni genere calamitatis oppreſſos eſſe per legem decalogi; niſi Deus per euangelium dolorem dolori adderet, & etiam per euangelium iuſtitiam & iram ſuam nobis intentaret. Furebam

bam ita ſæua & perturbata conſcientia, pulſabam tamen importunus eo loco Paulum, ardentiſſime ſitiens ſcire, quid Paulus vellet. Donec miſerente Deo (factum autem id eſt *Bononiæ* in Italia, vbi anno 1510. ægrotus decumbebat, & cum grauiſſimis tentationibus conflictabatur) meditabundus dies & noctes, connexionem verborum attenderem: *Iuſtitia Dei reuelatur in illo, ſicut ſcriptum eſt Iuſtus ex fide viuet.* Vbi iuſtitiam Dei cœpi intelligere eam, qua iuſtus ex dono Dei viuit, nempe ex fide: & eſſe hanc ſententiam; Reuelari per euangelium iuſtitiam Dei, qua nos Deus miſericors iuſtificat per fidem. Hic me prorſus renatum eſſe ſenſi, & apertis portis intraſſe in ipſam paradiſum. Ibi continuo alia mihi facies totius ſcripturæ adparuit. Iam quanto odio vocabulum *iuſtitia Dei*, oderam ante, tanto amore dulciſſimum mihi vocabulum extollebam, ita mihi iſte locus Pauli fuit vere porta paradiſi. Hæc ipſe LVTHERVS de ſe narrat in *præfat.* ad *tom. I. Jen. lat.* Adde IO. HENR. MAII *theol. Lutheri, p. 1000.* & MI BVRGERI *Nachricht von Lutheri Münchs - Stande pag. 178.*

§. XXII.

Propriis viribus nunquam comparandam.

Hanc cordis iuſtitiam nullis conatibus liberi arbitrii, * nullis noſtris viribus aut meritis conſequi poterimus. Nam quemadmodum viuam illam ener-

giam

giam, nempe fidem, cordi indere nemo poteſt, niſi ſolus Deus: ita & malitiam ſeu incredulitatem illam cordis, nemo a ſe depellere poteſt, niſi per gratiam & ſpiritum Dei, tantum abeſt, vt ab vllo peccato ex noſtris viribus liberari queamus. Quantumuis igitur ſpecioſum fucum præferant opera, tamen quicquid non ex fide eſt, hypocriſis & peccatum eſt.

* Liberum arbitrium ERASMVS ita definiuerat: *Eſt vis voluntatis humanæ, qua ſe homo poteſt adplicare ad ea, quæ perducunt ad æternam ſalutem, aut ab iisdem auertere.* Hanc vim ineſſe voluntati ſibi relictæ hominis irregeniti, negat Lutherus, contrariamque ſententiam multis epiſtolæ ad *Romanos* locis fortiter euertit in libro *de ſeruo arbitrio*, *p. 190 - 212.* ed. *Seb. Schmidii.* Vocat ibi *p. 206.* Paulum, *liberi arbitrii vaſtatorem inuictum*, & multa ex epiſtola ad Romanos dicta egregie illuſtrat.

§. XXIII.

Carnis & ſpiritus vocabula explanantur.

Quod præterea ad has voces, *Caro*, *Spiritus*, quæ crebro incidunt in hac epiſtola, attinet, non tantum *carnem* vocabis, more vulgi, deſideria libidinis: neque *ſpiritum* vocabis ea ſolum, quæ ſic

in illis internis cordis receſſibus geruntur.

§. XXIV.

Quid ſit caro.

Carnem * enim vocat Apoſtolus, ſicut & Chriſtus Iohan. III, 6. quicquid ex carne natum eſt, hoc eſt, totum hominem, corpus & animam, totam rationem, cum ſummis & optimis ſuis viribus. Eo quod hæc omnia nihil quam carnem ſapiant, nihil quam carnalia quærant. Carnem igitur vocabis, quicquid ſine ſpiritu Dei, etiam de Deo, fide, de rebus ſpiritualibus cogitamus aut loquimur. Carnem vocabis omnia opera quantumuis bona, quantumuis in ſpeciem ſancta, quæ ſine gratia & agitatione Spiritus Dei in corde fiunt. ** Id quod ſatis patet ad Gal. V, 20. vbi inter fructus carnis hæreſes ſeu ſectas numerat. Et ad Roman. VIII, 3. dicit, legem infirmari per carnem: non autem de libidine duntaxat, *** ſed tota malitia & prauitate, breuiter incredulitate, quæ occultiſſimum & præcipuum peccatum eſt, hoc accipi debet.

* Du-

* Duplex maxime acceptio huius vocis in ſcriptis Paulinis regnat. Adhibetur enim *carnis* vocabulum I. de *labe peccati*, ſiue de intima *corruptione*, quæ totum hominem, ipſasque nobiliſſimas eius facultates inuaſit, vt c. VII, 5. 18. 25. c. VIII, 1. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 13. 14. Gal. V, 13. 16. 17. 19. 24. cet. II. De *circumciſione*, aliisque externis & *iudaicis prærogatiuis*, Rom. IV, 1. 2 Cor. V, 16. Phil. III, 3. 4. quo etiam pertinent opera externa, ad præſcriptum legis ritualis facta, Ebr. IX, 10. 13. Gal. VI, 12. cet. Sæpe etiam in Pauli epiſtolis *caro ſpiritui* diuerſa ſignificatione opponitur. Nam I. Caro notat *corruptionem*, ſpiritus *renouationem* Rom. VIII, 1. II. Caro notat *corpus*, ſpiritus *animam*, c. II, 28. 29. III. Caro notat *humanam naturam*; ſpiritus *diuinam*, c. I, 3. 4. c. IX, 5.

** LVTHERVS, *tom. IV. Ien. lat. f. 46. b.* Caro ſignificat Paulo ſummam iuſtitiam, ſapientiam, cultum, religionem, intellectum, voluntatem, quanta poteſt eſſe in homine animali.

*** LVTHERVS, *comm. in Gal. V, 16. tom. Ien. Lat. IV. f. 167. b. Sophiſtæ concupiſcentiam carnis interpretantur libidinem. - Non nego, concupiſcentiam carnis complecti libidinem, ſed non ſolam. Quia omnes vitioſos adfectus complectitur, quibus pii etiam laborant, alii magis, alii minus, vt ſunt ſuperbia, odium, impatientia, auaritia cet. Conſtat igitur, illum loqui de vniuerſa politia peccati, quæ luctatur in piis, qui primitias ſpiritus acceperunt, aduerſus politiam ſpiritus.* Quare vero

praua concupiſcentia ad *carnem* referatur, eius rei aliquot rationes ediſſerit CAMP. VITRINGA in *obſerv. ſacr. lib. III. c. X. p. 640.*

§. XXV.

Quid ſit ſpiritus.

Et contra, *ſpiritum* * vocabis res ſpirituales, etiam externa opera, quæ ab homine ſpirituali, ſeu ex corde Spiritu Sancto innouato, proficiſcuntur. Spiritus erat lotio pedum, quam Chriſtus exhibebat diſcipulis, quantumuis opus externum. Spiritus erat piſcatio Petri, ad quam rediit iam ſpiritu iuſtificatus Caro igitur eſt, quicquid homo facit, quærens & ſapiens carnalia. Spiritus eſt, quicquid intus aut foris fit, quo homo fidem & charitatem exercens, quærit ſpiritualia. Niſi in eum modum accipias hæc vocabula, neque epiſtolam hanc Pauli, neque vllos alios libros diuinæ ſcripturæ intelliges. Proinde ſiue Hieronymus ſit, ſiue Auguſtinus, ſiue Ambroſius, ſiue Origenes, ** breuiter, quicunque tandem ſint ſcriptores, qui has voces aliter vſurpant, nihil te moueat auctoritas hominum, ſed tanquam peſtem

fuge

fuge omnes. Nunc ad epiſtolam ipſam accingamur.

* Diuerſas huius vocis ſignificationes longo ordine recenſet MATTH. FLACIVS, in *claue ſcripturæ, part. I. p. 1186. ſeqq.* ex quibus maxime huc pertinet illa, I. qua ſpiritus *carni* ſeu naturæ vitioſitati opponitur, vbi notat voluntatem regenitam & Spiritu Sancto agitatam, vt c. VIII, 1, 10. II. Qua ſpiritus *literæ* h. e. externæ legis doctrinæ opponitur, vbi notat efficaciam euangelii & ſpiritualem nouæ œconomiæ indolem, vt Rom. VII, 6. 2 Cor. III, 6.

** De ORIGENE præſertim paſſim conqueritur PHIL. MELANCHTHON, in commentario. Vt *p. 62. Origenes & alii multi in dicto :* Iuſtitia Dei reuelata eſt ſine lege, *fecit pernicioſam mutilationem, ſine lege, ſcil. cerimoniali & iudiciali. - - Delabitur deinde ad has hallucinationes, euangelium eſſe nouam legem, & iuſtitiam euangelii eſſe opera, quæ præcipiuntur in dictis legalibus, quæ paſſim recitantur a Chriſto & apoſtolis.* Et rurſus p. 139. ad verba : Scimus, quod lex ſit ſpiritualis. *Hoc dictum inſulſiſſime deprauatum eſt ab* ORIGINE, *& ceteris, qui eum ſecuti ſunt, qui ſomniarunt, tantum hoc dici, lex eſt ſpiritualis, id eſt, allegorica in cerimoniis.* Condonandæ ſunt iſtæ hallucinationes ſummo viro, & de re chriſtianorum egregie merito. De reliquis patribus MELANCHTHON, *p.* 7. *Quamquam ſcriptores interdum improprie de iuſtificatione locuti ſunt, tamen congruere cum hac ſententia multos videmus,*

vt

vt AVGVSTINVM, PROSPERVM, AMBROSIVM, BASILIVM, BERNHARDVM, TAVLERVM *& alios. Adeoque non contemnimus eccleſiæ iudicium ac teſtimonium, vt ad pias mentes toto orbe terrarum, intelligentes exercitia pœnitentiæ, prouocemus.*

SECTIO II.

QVA ARGVMENTA CAPITVM TRADVNTVR.

Synopſis.

Traditur argumentum capitis primi, §. I. ſecundi, §. II. tertii, §. III. quarti, §. IV. V. VI. quinti, §. VII. VIII. ſexti, §§. IX. X. XI. ſeptimi, §. XII. XIII. XIV. octaui, §. XV. noni, decimi, vndecimi, §. XVI. XVII. XVIII. duodecimi, §. XIX. decimi tertii, §. XX. decimi quarti, §. XXI. decimi quinti, §. XXII. XXIII. Laus epiſtolæ, §. XXIV. Summa capitis vltimi & concluſio, §. XXV.

§. I.

Summa capitis primi huius epiſtolæ.

Cum igitur euangeliſtæ officium ſit, primum prædicare *legem*, * & oſtendere, omnes homines citra gratiam & fidem in Chriſtum eſſe filios iræ, eſſe peccatores, nihilque poſſe, quam peccare, vt ſic agnoſcentes ſuam miſeri-

am

am ſuasque ærumnas, humiliati & contriti ſitiant gratiam: Apoſtolus quoque primo capite primum obiurgat incredulitatem & peccata illa craſſiora, quæ palam ſcelera manifeſta erant, vt erant idololatria, & id genus craſſa peccata gentium, hodieque ſunt eorum, qui ſine gratia & ſine ſpiritu ignari Dei in cæcitate viuunt. *Palam ſit*, inquit, per euangelium ** *ira Dei de cælo, aduerſus omnem impietatem & iniuſtitiam hominum, qui veritatem in iniuſtitia detinent.* Nam quanquam Deum eſſe ex creaturis homo cognoſcat: tamen ſine gratia natura tam mala & praua eſt, vt non glorificet neque gratias agat, ſed occæcata ſemper peioribus dedat ſeſe, donec idololatriam & omnia ſcelera non modo patret ipſa, ſed etiam faueat aliis & conſentiat facientibus.

* Pluribus id euincit LVTHERVS in *diſputationibus aduerſus antinomos*, anno 1538. vulgatis, quæ exſtant *tom. I. Ien. lat. f. 517. ſeqq.* Vide etiam not. *ad §. II.*

** Ita & LVTHERVS, *tom. III. Ien. lat. ed. 1603. f. 491. in cap. III. Ioelis: Deus inquit, mittam eis verbum euangelii, vt ſic agnoſcant ſuum errorem, & ſuum peccatum, faciamque mihi amicos, qui antea*

tea ſumme mihi aduerſati ſunt. Similiter PHIL. MELANCHTHON, in comment. ad hanc epiſt. p. 33. *Deus in miniſterio euangelii arguit omnes homines, in hac naturæ infirmitate, & adfirmat, omnes reos eſſe peccati & æternæ pœnæ, nec poſſe liberari a peccato & ab æterna ira per propriam iuſtitiam.* Item *in corp. doctrinæ, cap. de contritione p. 546. Vtendum eſt & voce euangelii, quæ accuſat in mundo contemtum iræ & miſericordiæ, quæ cernitur exhibito filio. Igitur inquit Chriſtus: Spiritus Sanctus arguet mundum de peccato, quod non credunt in me. Iam cogitemus, quam late pateat hæc prædicatio, accuſans & condemnans peccata.* Sed nimirum in his & ſimilibus locis vox euangelii *non ſtricte & proprie* accipitur, prout legi contradiſtinguitur, vbi eſt μαρτύριον χάριτος, Act. XX, 24. ſed *late* pro *toto miniſterio verbi*, vbi & legem ſub ſe complectitur, cuius proprium officium eſt arguere peccata & iram Dei reuelare. Vid. *libr. ſymb. p. 592. 709. 711.* Alii Rom. I, 18. intelligunt reuelationem iræ diuinæ, quæ fit *per effectus*, ſcil. per horrendas *pœnas*, gentilibus, naturæ lumine abuſis, diuinitus inflictas, quæ deinde v. 24. ſeqq. longo ordine recenſentur. In eo enim eſt Paulus, vt primum gentiles, (deinde etiam Iudæos) conuincat, eos vera iuſtitia, quæ Deo placere poſſit, deſtitui. Id vero hoc modo probat: *Contra quos ira Dei reuelatur, eis deeſt vera iuſtitia. Atqui contra gentes reuelatur ira Dei. Ergo eis deeſt vera iuſtitia.* Vbi oſtendit *I. Gentes habuiſſe veritatem de exiſtentia &*

cultu

cultu Dei, v. 19. 20. *II. Detinuiſſe eam in iniuſtitia*, v. 21. 22. 23. *III. Iram Dei ſuper eorum iniuſtitia reuelatam eſſe*, v. 24. ſeqq.

§. II.

Summa capitis ſecundi.

Capite *ſecundo* latius oſtendit, peccatores eſſe etiam *ſanctulos* * illos, & hypocritas ſpecioſos, cuiusmodi erant Iudæi, hodieque ſunt omnes iuſtitiarii operum, qui ſuis viribus conantur implere legem, foris bona opera faciunt, intus tamen moleſtiam illam cordis alentes, legem oderunt. Atque hi, vt ſolent veri hypocritæ, alios facile damnant & iudicant, ſe ſanctos & puros habent, cum ſint pleni malitia & dolo & omni ſpurcitie, vt Matth. XXIII, 28. Atque hi ſunt, qui ſanctos ſe ſimulantes, bonitatem Dei reuera contemnunt, & iuxta duritiem cordis ſui, iram ſibi in die iræ theſauriſant. Paulus ergo vt verus euangeliſta, primum legem prædicans, omnes ex æquo ſub peccato concludit, omnibusque iram Dei denuntiat. ** Tantum igitur abeſt, vt ii, qui ex naturæ viribus aut liberi arbitrii bene operantur

quic-

quicquam, ſint craſſis illis peccatoribus meliores, vt etiam obſtinatos & pœnitentiæ neſcios & alienos Apoſtolus eos vocet.

* *Sanctuli* & *hypocritæ* tanqaam ſynonyma a confeſſoribus noſtris adhibentur. In *libr. ſymb.* *p. 721.* circa fin. hæc eorum deſcriptio legitur: *Homo nondum renatus, qui vtcumque ſecundum legem Dei viuit, & opera legis ideo facit, quia ad eum modum ſunt mandata, eamque obedientiam formidine pœnæ aut ſpe præmii alicuius præſtat: is adhuc ſub lege eſt, tamquam ſeruus, & opera eius proprie a Paulo legis opera vocantur; quia talia opera a lege extorta ſunt; & hi ſunt* cainici ſanctuli, *hoc eſt hypocritæ.* Pag. *325.* deſcribuntur vt homines, *qui violenter ſancti eſſe volunt.* Pag. *392.* lin. vlt. *præſumtuoſi ſancti* vocantur. LVTHERVS *tom. IV. Ien. lat. f. 182. a.* adpellat *tetricos* & *immiſericordes ſanctos* cet. Hæc talia vocabula armare in ſanctitatis euangelicæ ſectatores, magnæ impietatis indicium eſt.

** LVTHERVS *tom. IV. Ien. lat. f. 42. b.* Vera chriſtianiſmi ratio hæc eſt, quod homo primum per legem agnoſcat, ſe eſſe peccatorem, cui impoſſibile ſit, vllum bonum opus facere. Lex enim dicit, tu es arbor mala; ideo omnia, quæ cogitas, loqueris & facis, pugnant contra Deum. Non igitur poteris mereri gratiam operibus tuis. Si vero hoc tentas, facis malum deterius, quia quum mala ſis arbor, non potes

facere

facere niſi malos fructus, hoc eſt, peccata. Quidquid enim ex fide non eſt, peccatum eſt. Quare velle mereri gratiam præcedentibus operibus, eſt velle Deum placare peccatis; quod nihil aliud eſt, quam peccatis addere peccata, ridere Deum, & eius iram prouocare. Quum homo ſic eruditur lege, terretur, ac humiliatur, vereque videt magnitudinem peccati ſui, ac ne micam quidem dilectionis Dei inuenit, iuſtificat Deum in verbo ſuo, & fatetur ſe reum æternæ mortis. Eſt igitur prior chriſtianiſmi pars prædicatio pœnitentiæ & cognitionis ſui ipſius. cet.

§. III.

Summa capitis tertii.

Tertio capite oſtendit, vtrosque, tum Iudæos, tum etiam gentes, ex æquo eſſe peccatores coram Deo: in hoc tamen Iudæos nonnihil præcellere gentes, quia illorum ſint promiſſiones, & commiſſa ſint Iudæis eloquia Dei. Et licet quidam ex eis non crediderint, hoc tamen veritatem Dei non feciſſe inanem aut irritam. Et eo adducit locum Pſalmi LI, 6. *Quemadmodum ſcriptum eſt*, inquit, *vt iuſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas, cum iudicaris.* * Deinde rurſus redit ad cauſam, & oſtendit, o-

mnes ex æquo peccatores eſſe, & *neminem ex operibus legis iuſtificari*, ** ſed per legem ſolum eſſe cognitionem peccati. Poſtremo docet veram viam iuſtitiæ & ſalutis. *Omnes*, inquit, *peccauerunt, & deſtituuntur gloria Dei, iuſtificantur* *** *autem gratis* **** *per illius gratiam, per redemtionem, quæ eſt in Chriſto Ieſu, quem propoſuit Deus reconciliatorem per fidem, interueniente ipſius ſanguine &c.* & paulo ante: *Nunc vero*, inquit, *iuſtitia Dei manifeſtata eſt, dum comprobatur teſtimonio legis ac prophetarum: iuſtitia vero per fidem Ieſu Chriſti, in omnes & ſuper omnes, qui credunt.* Sic lex per fidem ſtabilitur, quantumuis opera & gloriatio in operibus legis per fidem excludatur.

* Confer quæ in hunc verſum commentatus eſt LVTHERVS, in egregia exegeſi Pſalmi LI. *tom. IV. Ien. lat. f. 383. ſeqq.*

** Exſtant in illa Pauli verba Rom. III, 28. *Arbitramur hominem iuſtificari fide absque operibus legis*, quinque LVTHERI *diſputationes*, anno 1536. habitæ, quibus ſingulæ voces Paulini illius dicti diligentiſſime excutiuntur, *tom. I. Ien. lat. fol. 502. ſeqq.*

*** Prorſus cum hac doctrina Paulina conſentit publica eccleſiæ noſtræ confeſſio *Aug. Conf. art. IV. Docent, quod homines non poſſint iuſtifi-*

cari

ari coram Deo propriis viribus, meritis & operibus; ſed gratis iuſtificentur propter Chriſtum per fidem, quum credunt ſe in gratiam recipi, & peccata remitti propter Chriſtum, qui ſua morte pro noſtris peccatis ſatisfecit. Hanc fidem reputat Deus in iuſtitiam coram ipſo, Rom. III. & IV. Add. *libr. ſymb. pag. 60. 335. 583. 682.* Recte igitur dixit PHIL. MELANCHTHON, in dedic. comm. *Fons eſt confeſſionis eccleſiarum noſtrarum Pauli doctrina.* Adde, quæ ex Luthero de doctrina iuſtificationis collegit B. MAIVS, in *theol. Luth. art. XX. p. 991.*

**** PHIL. MELANCHTHON, in *comm. p. 73.* Particula *gratis* excluduntur noſtra merita, non meritum filii Dei. Semper autem in conſpectu ſint hæ quatuor cauſſæ, propter quas neceſſe eſt retineri excluſiuam. *Prima*, quæ eſt principalis, vt debitus honos filio Dei tribuatur, quod ſola ipſius obedientia ſit pretium & meritum pro peccatis hominum, non vllius hominis opera. *Secunda* cauſſa, vt conſcientiæ habeant firmam conſolationem; quia, ſi remiſſio peccatorum penderet ex noſtræ dignitatis conditione, fieret incerta. *Tertia* cauſſa, vt poſſit inuocatio fieri fiducia filii Dei, non fiducia noſtrorum meritorum. Donec enim corda fugiunt Deum, & retinent iram & fremitus aduerſus eum; non fit vera inuocatio. *Quarta* cauſſa, vt ſit conſpectius diſcrimen legis & euangelii. Habet lex ſuas promiſſiones, ſed nequaquam gratuitas, vt dicitur: Qui fecerit ea, viuet in eis. At particula *gra-*

tis propter filium Dei, manifeſte diſcernit euangelium a lege. Hæc ſimpliciſſima elementa doctrinæ in eccleſia neceſſe eſt omnibus familiariſſime nota eſſe.

§. IV.

Summa capitis quarti.

Cum igitur per ſuperiora tria capita docuerit, omnes homines eſſe peccatores; ad hæc oſtenderit, ſolam fidem in Chriſtum viam eſſe iuſtitiæ & modum iuſtificationis:* mox in cap. IV. reſpondet quibusdam obiectionibus. Vt plerumque autem, quando docetur Chriſtus ſeu fides, id eſt, opera noſtra nihil eſſe, ſola fide nos iuſtificari, protinus quidam iuſtitiarii obiiciunt: Cedo, ſi ſola fides iuſtificat, ergo a bonis operibus prorſus ceſſandum, ergo bona opera omittenda ſunt.

* PHIL. MELANCHTHON, in *argumento epiſtolæ, p. 8.* Manifeſtum eſt, hæc tria membra præcipua eſſe Paulinæ diſputationis. *I.* perſpicue & ſine vlla ambiguitate adfirmat, homines non ſatisfacere legi Dei, *nec lege iuſtos eſſe*, ſed omnes reos & ſub peccato eſſe. *II. Recipi homines propter mediatorem gratis*, qui propter hanc ipſam cauſſam miſſus ſit, vt ſit placator, & tollat peccatum & mortem. *III. Oportere fide accipi reconci-*

conciliationem, & fide ſtatuendum eſſe, nos receptos eſſe, & placere Deo propter mediatorem, nec manendum eſſe in dubitatione.

§. V.

Quo fine Paulus Abrahami exemplum proponat.

Proponit ergo exemplum *Abrahæ*. *Quid igitur*, inquit, *dicemus inueniſſe Abraham patrem noſtrum ſecundum carnem?* id eſt, an prorſus nihil meruit ſuis operibus? Concludit autem, Abraham per ſolam fidem, ſine vllis operibus, eſſe iuſtificatum. Adeo vt etiam, antequam circumcideretur, ſcriptura commemoret, fidem ipſi reputatam eſſe ad iuſtitiam, * Geneſ. XV, 6. Si ergo opus circumciſionis, quod Deus ei præceperat, pretioſumque opus obedientiæ erat, nihil profuit Abrahæ ad iuſtitiam: tum certo certius eſt, nullum etiam aliud opus quicquam prodeſſe ad iuſtitiam. Sed quemadmodum Abrahæ circumciſio externum ſignum fuit, ſignaculum iuſtitiæ fidei: ſic bona opera ſolum externa ſigna ſunt, non quæ hominem iuſtificant, ſed quæ hominem intus coram Deo iuſtificatum, & fidem

incorde viuentem &agentem, ceu ſi
gna quædam & fructus, probant.

* LVTHERVS, *tom. IV. Ien. lat. ad Gal. II*
6. f. 74. b fin. Diſcant ſtudioſi ſacrarum liter
rum ex hoc dicto: *Credidit Abraham Deo, & im*
putatum eſt illi ad iuſtitiam, chriſtianam iuſtitia
proprie ac diſerte ſic definire, quod ſit *fiduc*
cordis per Chriſtum in Deum, quæ imputatur a
iuſtitiam propter Chriſtum. Nam iſta duo perſ
ciunt iuſtitiam chriſtianam. Scilicet *fides* in co
de, quæ eſt donum diuinitus datum & formal
ter credit in Chriſtum. Deinde quod Deus *r*
putat iſtam imperfectam fidem ad iuſtitiam pe
fectam propter Chriſtum, in quem cœpi cred
re. Propter hanc fidem in Chriſtum non vid
Deus dubitationem de voluntate eius erga me
diffidentiam, triſtitiam ſpiritus, & alia peccata
quæ adhuc habeo. Adde, quæ LVTHERVS in ho
dictum commentatus eſt in aureo *comment. in G*
neſin ad c. XV, 6.

§. VI.

Reliquum argumentum capitis quarti exhibetur.

Per hoc Apoſtolus, tanquam ex
emplo grauiſſimo, ſuam doctrinam e
ſcripturis de fide cap. III. traditam, co
firmat & adſtruit, & præterea adduc
eo ſimul teſtimonium David Pſ. xxxı
qui idem adſerit, hominem per im
put

putationem iuſtitiæ, plane ſine operibus, iuſtificari; quamquam iam per fidem iuſtificatos opera, vt dictum eſt, ſequantur. Deinde amplificat & dilatat exemplum, contra omnia alia opera legis, & infert, Iudæos non ideo protinus veros eſſe hæredes Abrahæ, quod genus duxerint a circumciſo Abraham, aut quod legem acceperint, niſi veſtigiis ingrediantur fidei, & credentes in Chriſtum imitentur fidem Abrahæ. Præſertim, cum Abraham ante legem, tum Moſis, tum etiam circumciſionis, per ſolam fidem iuſtificatus ſit, & pater multarum gentium, id eſt omnium credentium, vocatus. Poſtremo ſic concludit: Cum lex non poſſit dare illam vim in corda, qua impleatur ſponte & hilariter: tum, manente in corde, & per legem excitato illo fremitu naturæ, indignantis legem ſibi eſſe latam, manente illo odio contra legem & legislatorem Deum: non poſſunt opera legis placere Deo. Imo cum proficiſcantur ex corde auerſante legem & Deum: nihil quam peccata ſunt, ſemperque concitant indignationem Dei. * Proinde ſola fides bene-

dictionem & gratiam Abrahæ promiſſam impetrat. Non enim ſcripta ſunt propter Abraham tantum, ſed etiam propter nos, vt in fine capitis dicit, vt nobis quoque fides imputetur ad iuſtitiam.

* LVTHERVS, in comm. in Gal. III, 21. *tom. IV. Ien. lat. f. 106. b.* Paulus ſignificat his verbis, nullam ſimpliciter legem poſſe viuificare, ſed tantum occidere. Ergo mea opera, quæ (extra ſtatum gratiæ) ſecundum legem Dei facio, non iuſtificant me coram Deo, ſed peccatorem conſtituunt: non placant iram Dei, ſed irritant: non conſequuntur iuſtitiam, ſed tollunt eam: non viuificant, ſed mortificant me. - - Extra cauſſam iuſtificationis nemo poteſt bona opera, a Deo præcepta, ſatis magnifice commendare. Quis enim vnius operis, quod chriſtianus ex fide & in fide facit, vtilitatem & fructum ſatis prædicare poteſt? Eſt enim pretioſius, quam cælum & terra. - Opera vero extra fidem facta, vt maxime in ſpeciem ſancta videntur, ſub peccato & maledicto ſunt. Gal. III, 10. Quare tantum abeſt, vt ea facientes mereantur gratiam, iuſtitiam, & vitam æternam, vt potius peccatum peccato addant.

§. VII.

Priore parte capitis quinti fructus fidei enarrantur.

Capite *quinto* tractat de operibus

&

& fructibus fidei, vt ſunt pax, gaudium conſcientiæ, charitas erga Deum & proximum, virilis & animoſa fiducia, & fortis perſeuerantia in tribulationibus. Nam hi protinus fructus ſequuntur, vbicunque eſt in corde fides. Eminentiſſima illa opulentia gratiæ Dei, exhibita nobis in Chriſto, quem dedit pro nobis in mortem, cum adhuc infirmi eſſemus, adeoque hoſtes Dei, (modo per fidem in corde ſit cognita) non poteſt non accendere nos, & fortes animoſosque reddere, vt lubentiſſime, alacriter & ardenter faciamus omnia, quæ huic clementiſſimo Patri placere ſcimus. * Perſtat ergo ſententia & ſcopus huius epiſtolæ: Sola fide nos ſine vllis operibus iuſtificari, & tamen ideo bona opera non damnari. ** Nam opera vere bona & fructus illi boni fidem comitantur, & vbicunque fides eſt, non poteſt non operari, quemadmodum flamma non poteſt non lucem ſpargere. De illis ergo vere bonis operibus iuſtitiarii illi, qui nihil aliud crepant, quam opera, opera, opera! nihil prorſus norunt; ſed ipſi ſibi frigida quædam opera finxerunt, quæ cum ne

micam quidem habeant fidei, aliena ſunt prorſus ab omnibus affectibus ſpiritualibus, gaudio, pace conſcientiæ fiducia illa animoſa, & plane putris arboris putres ſunt fructus.

* LVTHERVS, in *libello de libert. chriſtiana ſſ. LVI. ſeq.* ed. ven. D. ANTONII. Chriſtianus ita cogitat: En mihi indigno damnatoque homuncioni, citra omne meritum, mera immeritaque miſericordia, dedit Deus meus in Chriſto omnes diuitias iuſtitiæ & ſalutis, vt amplius nulla re prorſus indigeam, niſi fide, quæ credat, hoc ſe ſic habere. Huic ergo tali patri, qui me ſuis his inæſtimabilibus diuitiis obruit, cur non liberaliter, hilariter, toto corde, ſpontaneoque ſtudio omnia faciam, quæcumque ſciuero placita & grata coram illo eſſe? Vide etiam *infra* §. *XIX. XX. & ſupra ſect. I.* §. *X. XVIII. XIX.*

** *Libri ſymb. p. 95.* Sunt facienda opera propter mandatum Dei, item ad exercendam fidem, item propter confeſſionem & gratiarum actionem. Propter has cauſſas neceſſario debent bona opera fieri, quæ quamquam fiunt in carne, nondum prorſus renouata, quæ retardat motus ſpiritus ſancti, & adſpergit aliquid de ſua immunditie; tamen propter fidem ſunt opera ſancta, diuina ſacrificia, & politia Chriſti, regnum ſuum oſtendentis coram hoc mundo. LVTHERVS *tom. IV. Ien. lat. f. 44. b.* Poſtquam fidem in Chriſtum ſic docuimus, docemus etiam bona

bona opera. Quia adprehendiſti fide Chriſtum, per quem iuſtus es, incipe nunc bene operari, dilige Deum & proximum, inuoca, gratias age, prædica, lauda, confitere Deum, benefac & ſerui proximo, fac officium tuum. Hæc vere ſunt bona opera, quæ fluunt ex iſta fide (*vid.* §. *XIX.*) & hilaritate cordis concepta, quod gratis habemus remiſſionem peccatorum per Chriſtum. Quidquid poſtea crucis & paſſionum tolerandum venit, toleratur ſuauiter. Nam iugum, quod Chriſtus imponit, ſuaue, & onus eius leue eſt. Remiſſo enim peccato, & conſcientia liberata ab onere & morſu peccati, Chriſtianus omnia facile ferre poteſt, Quia intus omnia ſunt ſuauia & dulcia, ideo omnia volens facit & patitur.

§. VIII.

Parte poſteriore comparatio Adami primi & ſecundi proponitur.

Sub hæc facit amœnam digreſſionem, & oſtendit, vndenam tam peccatum quam iuſtitia, tum mors tum vita in nos propagentur. Et ibi duos illos comparat, Adam & Chriſtum. * Sic igitur argumentatur: Ideo neceſſe fuit Chriſtum mitti, qui ſuam iuſtitiam noſtram faceret, & in nos transmitteret per nouam regenerationem in

in fide & ſpiritu, quemadmodum vetus in nos propagauit & transmiſit peccatum, per veterem illam generationem ſecundum carnem. Per hoc iterum efficaciter adſtruitur, neminem ſuis viribus poſſe a peccato liberare ſe ipſum aut iuſtificare. Neque enim liberum aut in nobis fuit, ex vetere Adam aut ſecundum carnem naſci vel non naſci, id quod aliis argumentis ſatis clarum eſt. Nam ſi lex Dei, quæ certe (ſi quicquam vsque debebat conducere ad iuſtitiam) non modo non iuſtificat, ſed etiam excitans fremitum naturæ ſtomachantis & indignantis, auget peccatum,** & quo magis premit, eo magis naturæ in vetitum nitentis peccatum excitat: tum ergo quo penitius lex cognoſcitur, eo plus miſeriæ in nobis eſſe videmus, & eo magis opus habere Chriſto.

* Scilicet inter Adamum & Chriſtum eſt
I. PARITAS, quæ in eo conſiſtit,
1. quod vterque verus eſt homo.
2. quod vterque caput fœderale & radix ſuæ ſtirpis.
3. quod vterque multis aliquid confert.
II. DISPARITAS, quæ conſiſtit

1. *In*

1. *In perſona* vtriusque Adami, nam
primus eſt nudus homo v. 12.
ſecundus, Deus & homo, dominus noſter v. 21.

2. *In eo, quod conferunt*:
primus confert peccatum, reatum & mortem, v. 12. 18.
ſecundus, gratiam Dei, iuſtitiam, vitam, v. 15. 16. 17. 18.

3. *In merito*, per quod conferunt:
primus per ſuum παράπτωμα & παρακοὴν, v. 18. 19.
ſecundus per ſuum δικαίωμα & ὑπακοὴν, v. 18. 19.

4. *In ſubiectis*, quibus conferunt:
primus, omnibus hominibus ex ipſo natis, v. 12. 18.
ſecundus, omnibus ex ipſo renatis, ac fide gratiæ donum recipientibus, v. 17.

5. *In modo*, quo conferunt:
primus, per participationem naturalem culpæ & reatus, v. 12. 19.
ſecundus, per χάρισμα & gratuitam donationem, v. 15. 17.

6. *In fine* collationis:
primus confert peccatum εἰς κατάκριμα, v. 16.
ſecundus confert ſuum meritum εἰς δικαίωσιν ζωῆς, v. 18.

** PHIL. MELANCHTHON, in *comment. p.* 123.

Quia

Quia conſcientia accuſata lege fugit Deum, & in illis horrendis doloribus magis iraſcitur Deo, peccatum ſit multo atrocius, & ſit multorum horribilium peccatorum confuſio, qua ruit homo in æternum exitium, vt in Saul & Iuda conſpicitur. Dignæ etiam ſunt, quæ de hac re legantur, poſitiones beati viri, HENRICI A SVDPHEN, in flore ætatis, euangelii prædicati cauſſa, in Dithmarſia anno MDXXIV. monachorum inſtinctu miſerabiliter combuſti. Reuocauit illas in lucem *M. David Ebersbach*, ſub tit. *Das Glaubens-Bekæntniſs des ſeligen Mærtyrers, Henrichs von Sudphen, Evangeliſtens zu Antwerpen, Bremen und Meldorf in Ditmarſchen, Hamburg, 1713,* vbi *p. 28.* inter alia hæc leguntur: *Das Gebot machet ja keine Sünde, es gebietet gantz gute Dinge; die Schuld iſt allein an uns, daſs wir ſo vergiftet ſind, daſs wir das gute nicht kœnnen vollbringen; dadurch muſs denn folgen ein heimlicher Haſs und Neid gegen GOtt und ſeine Gebot. Denn wir wæren ſtets lieber ungezwungen, als gezwungen. Davon haben wir ein Gleichniſs an der Sonne. Die Sonne machet ja keinen Geſtanck, ſondern ſie machet alle Dinge luſtig und anmuthig; aber einem todten Aſſe iſt ſie um ſeiner bœſen Natur willen eine Reitzung zum Stancke. Man kan noch ein ander Gleichniſs vom Waſſer und Kalcke geben. Das Waſſer iſt immer ſo geartet, daſs es alle Hitze kühlet; doch wenn man heiſſen Kalck damit begieſſet, ſo macht es ihn erſt recht raſend und brennend. Und ſo iſt Paulus zu verſtehen, wenn er Rom. 4, 15. ſagt: Das Geſetz richtet*

richtet nur Zorn an; und Rom. 5, 20. Das Gebot iſt neben einkommen, auf daſs die Sünde mæchtiger würde.

§. IX.

Sexto capite præcipuum opus fidei, mortificatio carnis, traditur.

Sexto capite tractat ſummum illud & præcipuum opus fidei, colluctationem carnis & ſpiritus. Semper enim caro pugnat aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem,* quo ſubinde ſupprimantur & occidantur in nobis deſideria carnis & reliquiæ peccati, quæ poſt iuſtificationem in nobis manent. Et hoc capite docet Apoſtolus: Non ſic nos iuſtificari & per fidem a peccato liberari, vt prorſus a nobis abholeatur peccatum: ſed reliquiæ peccati in nobis manent,** ceterum non imputantur propter fidem, ſubinde cum deſideriis carnis colluctantem. Proinde, interim dum in carne viuimus, ea pugna durat in nobis, ſatisque negotii eſt iuſtificatis, ſatisque habent ibi per omnem vitam, vbi ſudent ſatis, vt carnem ſuam doment, deſideria eius coerceant, & ſpiritui ſubiiciant.*** Et per

per eam mortificationem carnis & nouitatem vitæ ſpiritualis exprimimus mortem & reſurrectionem Chriſti, ſignumque illud mortificationis baptiſmi, quod nihil aliud, quam mortificationem hanc continuam carnis & viuificationem ſpiritus ſignificat. Tamdiu enim operatur in nobis baptiſmus, id eſt, hæc mortificatio, donec prorſus per mortem corporis abolito peccato in corpore, cum Chriſto reſurgamus & regnemus.

* Conf. LVTHERI *comm. in Gal. tom. IV. Ien. lat. f. 169. ſeqq.*

** Ita ipſi *patres concilii Trid. ſeſſ. V. de pecc. orig. can. 5. p. 31. ed. Hall. Manere in baptizatis concupiſcentiam vel fomitem, S. Synodus fatetur & ſentit; quæ quum ad agonem relicta ſit, nocere non conſentientibus, ſed viriliter per Ieſu Chriſti gratiam repugnantibus, non valet.* Nihilominus in eodem canone *anathematis* fulmen imprudentiſſime vibrant in eos, *qui aſſerunt per gratiam Ieſu Chriſti, quæ in baptiſmate confertur, non tolli totum id, quod veram & propriam peccati rationem habet*, ſed illud tantum *non imputari*: vti hic LVTHERVS ſcripſit: *reliquiæ peccati in nobis manent, ceterum non imputantur propter fidem*: qua in re præeuntem habuit AVGVSTINVM, qui ait: *Peccatum in baptiſmo remittitur, non, vt non ſit, ſed vt non imputetur.* Sed conf. *libr. ſymb. p. 56.* &

quæ

quæ ad concil. Trid. adnotauit venerandus PAVLVS ANTONIVS, *p. 32. ſeqq.*

*** LVTHERVS *de libert. chriſtiana* §. *XLII.* Interior homo, conformis Deo, & ad imaginem Dei creatus, per fidem & gaudet & iucundatur propter Chriſtum, in quo tanta ſibi collata ſunt bona. Hoc dum agit, ecce in carne propria offendit voluntatem contrariam, quæ mundo ſeruire, & quærere, quæ ſua ſunt, nititur. Id quod ſpiritus fidei ferre non poteſt, neque valet: & adgreditur hilari ſtudio, ad opprimendam & coercendam eam. - Heic iam incipiunt opera, heic non eſt otiandum, heic certe curandum, vt corpus ieiuniis, vigiliis, laboribus, aliisque diſciplinis moderatis exerceatur, & ſpiritui ſubdatur, vt homini interiori & fidei obediat.

§. X.

Cuius rei poſſibilitas oſtenditur.

Atque hoc, nempe vt carnem continuo mortificemus, poſſumus præſtare, quia non ſumus ſub lege, ſed ſub gratia. Quid autem ſit, *non eſſe ſub lege*, exponit. Nam non eſſe ſub lege, non ic intelligendum eſt, quaſi liceat facere quiduis; ſed non eſſe ſub lege, eſt, corda noſtra ſic eſſe nouata ſpiritu per fidem, vt vltro & ſponte ea facere libeat, quæ lex vult, etiamſi nulla eſſet lex.*

O Gra-

Gratia enim imbuit nos amore legis. Proinde iuſtificati non habemus amplius legem contra nos, ſed conſentientem nobis.** *Sub lege* autem *eſſe*, eſt ſine gratia operari, & non poſſe implere legem: vbi non poteſt non eſſe peccatum.

* LVTHERVS in *Gal. V, 23. tom. IV. Ien. lat.* f. *176. b.* Eſt quidem lex, ſed *iuſto non eſt poſita* 1 Tim. 1, 9. Sic enim iuſtus viuit, vt nulla legi opus habeat, quæ eum admoneat, vrgeat & cogat; ſed ſine vlla coactione legis ſponte facit, quæ lex exigit; ideo lex non poteſt accuſare, & reos agere credentes in Chriſtum, nec eorum conſcientias perturbare. Terret quidem & accuſat, ſed Chriſtus fide adprehenſus abigit eam cum ſuis terroribus & minis. Non habet igitur lex ius accuſandi eos; ſponte enim faciunt, quod lex requirit. Fide enim Spiritum Sanctum conceperunt, qui non ſinit eos eſſe otioſos. Si caro reſiſtit; ambulant ſpiritu. cet.

** LVTHERVS in *Gal. V, 18. tom. IV. Ien.* f. *171. a.* Pii non ſunt ſub lege, ſcilicet ſpiritu. Lex enim non poteſt accuſare & ferre ſententiam mortis contra eos, etiamſi ipſi peccatum ſentiant, & fateantur, ſe peccatores eſſe. Quia ius ademtum eſt legi per Chriſtum, qui factus eſt ſub legem, vt eos, qui ſub lege erant, redimeret. Hæc iuſtitia noſtra, Chriſtus, quem fide adprehendimus, irreprehenſibilis eſt, ideo a le-

ge non poteſt accuſari. Donec igitur in illo hæremus, ſpiritu ducimur & a lege liberi ſumus. Adde quæ commentatur in verba Gal. II, 19. *Legi mortuus ſum, vt Deo viuam*; tom. IV. Ien. *f.* 52. *ſeqq.*

§. XI.

Hinc vsque ad finem capitis ſexti de libertate a lege & peccato diſſeritur.

Atque hæc demum eſt vera *libertas a lege & peccato*, de qua Apoſtolus vsque ad finem capitis diſſerit. Eſt vero libertas eiusmodi, vt ſponte ex animo libeat facere bonum, citra vllam exactionem legis. Proinde libertas eſt ſpiritualis, quæ non legem tollit, ſed impertit vim & ſpiritum implendæ legis, nempe cor hilare, & propenſam voluntatem & ardorem bene operandi, quo legi tum ſatisfit, vt non habeat quod exigat aut vrgeat. Haut ſecus atque ſi creditori alicui deberes ingentem vim pecuniæ; huic duplicem in modum poſſes ſatisfacere: primo gratuita remiſſione debiti & abolitione chirographi; ſecundo fideiuſſione alterius, in ſe totum illud æs alienum ſuſcipientis, & chirographum hac fideiuſſione

pro te abolentis. In hunc modum Chri ſtus liberauit nos a lege, tanquam creditore. Proinde libertas illa no eſt carnalis, cui facere liceat quiduis ſed quæ negotioſa plane ſit, & ſpont faciat opera vere bona, vt non opus ſi vlla exactione legis.*

* LVTHERVS, in libello de *libertate chriſtia na*, §. *LXXII.* ed. ven. ANTONII. Non libe ſumus per fidem Chriſti ab operibus, ſed ab o pinionibus operum, i. e. a ſtulta præſumtione iu ſtificationis per opera quæſitæ. Et §. *XVI.* Quo ſi chriſtianus operibus non habet opus ad ſui iu ſtificationem, nec lege opus habet. Si lege no habet opus, certe liber eſt a lege, verumqu eſt: *Iuſto non eſt lex poſita.* Atque hæc eſt chri ſtiana illa libertas, fides noſtra, quæ facit, no vt otioſi ſimus, aut male viuamus, ſed ne cu quam opus ſit lege, aut operibus ad iuſtitia & ſalutem. Sed legi meretur totus ille Luthe libellus, in quo duas haſce propoſitiones tracta *Chriſtianus homo omnium dominus eſt liberrimu nulli ſubiectus.* Et *Chriſtianus homo omnium ſe uus eſt officioſiſſimus, omnibus ſubiectus.*

§. XII.

Quæ res capite ſeptimo ſimilitudine quadam illuſtratur.

Capite *ſeptimo* confirmat hoc ſim litu

litudine quadam coniugum. Nam haud ſecus atque mulier, ſi vir eius moriatur, libera eſt a lege viri, non quidem ſic libera, ne alteri poſſit nubere, imo potius e contrario nunc primum vere libera eſt, *vt poſſit nubere alteri*, * quod, antequam libera eſſet a priori marito, non poterat: Sic & conſcientia noſtra eſt obnoxia legi, viuente in nobis veteri Adamo. Hic quando mortificatur per ſpiritum, vtrinque eſt libertas, haud ſecus atque inter coniuges, vt dixi. At conſcientia non ſic eſt libera, vt nihil prorſus operum nunc faciat, ſed ſic, vt nunc primum adhæreat alteri, nempe Chriſto, & fructificet Deo.

* De hoc coniugio cum Chriſto egregie diſſerit LVTHERVS, de *libert. chriſt.* §. *XXI.* edit. Ien. ANTONII. Tertia fidei gratia incomparabilis hæc eſt, quod animam copulat cum Chriſto, ſicut ſponſam cum ſponſo, quo ſacramento, vt apoſtolus docet, Chriſtus & anima efficiuntur vna caro. Quod ſi vna caro ſunt, verum inter eos matrimonium, immo omnium longe perfectiſſimum conſummatur; (quum humana matrimonia huius vnici figuræ ſint tenues) ſequitur & omnia eorum communia fieri, tam mala, quam bona; vt, quæcumque Chriſtus habet,

 de

de iis tanquam ſuis præſumere & gloriari poſſ
fidelis anima, & quæcumque animæ ſunt, ea ſi
bi arroget Chriſtus tamquam ſua. Conferamu
iſta, & videbimus inæſtimabilia. Chriſtus ple
nus eſt gratia, vita, & ſalute; anima plena eſt pec
catis, morte & damnatione. Intercedat iam *fi
des*, & fiet, vt Chriſti ſint peccata mors & in
fernus; animæ vero gratia, vita & ſalus. Hi
iam dulciſſimum ſpectaculum prodit, non ſolu
communionis, ſed ſalutaris belli & victoriæ. -
Peccatum enim, mors & infernus quum Chri
ſtum abſorbere non poſſent, neceſſario in ipſ
abſorpta ſunt ſtupendo duello. Nam iuſtiti
eius omnium peccatis ſuperior, vita eius omn
morte potentior, ſalus eius omni inferno inui
ctior. Ita fit anima fidelis per arrham fidei ſu
in Chriſto ſponſo ſuo omnibus peccatis libera,
morte ſecura, & ab inferno tuta, donata æter
na inſtitia, vita & ſalute ſponſi ſui Chriſti. -
Iam dicere ſponſa poteſt: ſi ego peccaui, a
Chriſtus meus non peccauit, in quem credo, cu
ius omnia mea ſunt, & omnia mea illius, ce
Adde B. Viri *duas conciones Dom. XX. Trin. i
der Kirchen - Poſtill*, ed. Speneri.

§. XIII.

*Deinde natura peccati & legis latius ex-
plicatur.*

Sub hæc latius explicat naturam
peccati & legis, oſtendens, legem vir
tutem

utem eſſe & potentiam peccati. Nam
vetus Adam ſeu natura, quo magis pre-
nitur lege, quam ex ſuis viribus im-
plere nequit, eo magis fremit & indi-
gnatur contra. * Neque enim aliud
poteſt ex ſeſe quam peccare. Proinde
ex eſt ei pœna & mors. Non quidem,
quod lex mala ſit, ſed vitio naturæ hoc
it, quæ indignatur, bonum, quod im-
plere nequit, a ſe exigi. Haud aliter
tque valetudinarius indignatur, ope-
a & robur a ſe requiri integri & ſani
ut robuſti hominis. Proinde hic in-
ert Paulus: Legem, quo penitius &
xactius cognoſcitur, nihil aliud in no-
is operari, niſi vt peccatum oſtendat
& augeat, per ea occidat, & reos æter-
æ mortis & iræ Dei agat; quemadmo-
um hac de re nemo melius diſſeruit,
quam cuius conſcientia legis terrorem
& quasſationem illam fundamento-
um terræ experta ſit, ** & ali-
quando tumultuantem in corde ſenſe-
it. Opus igitur eſt vi quadam effica-
iore & potentiore in corde, quam lex
it, ad hoc, vt vere iuſtificemur. Qui
ero legem ſic non cognouerunt, hi
prorſus cœci ſunt, & fiducia quadam

periculoſa ambulant, putantes operibus ſe impleturos legem, *** non videntes, eam imperioſe requirere totum cor, totosque affectus. Quare hi in finem legis non vident; ſolum contemplantur tectam faciem Moſis, ſine gratia, perpetuo in vanis ſuis operibus perituri.

* Vide not. *ad* §. *IX.*

** *Libri ſymb. p. 17.* Quamquam hæc doctrina contemnitur ab imperitis, tamen experiuntur piæ ac pauidæ conſcientiæ, plurimum eam conſolationis adferre; quia conſcientiæ non poſſunt reddi tranquillæ per vlla opera, ſed tantum fide, quum certo ſtatuunt, ſe propter Chriſtum habere placatum Deum. Tota hæc doctrina ad illud *certamen perterrefactæ conſcientiæ* referenda eſt, nec ſine illo certamine intelligi poteſt.

*** LVTHERVS, *tom. IV. Ien. lat. fol. 83. a* Maledicta *hypocriſis* non vult benedictione diuina iuſtificari, nec formari a Deo creatore, non vult eſſe materia mere paſſiua, ſed actiue ea operari, quæ ipſa patiendo debebat Deum ſinere operari, & ab eo accipere. Itaque facit ſeipſam creatricem & iuſtificatricem per opera ſua, adſpernans benedictionem promiſſam & datam Abrahæ & filiis eius credentibus. Sic quilibet hypocrita ſimul eſt materia & operator, creatura, & creator. Quare nemo poteſt verbis conſequi, quam horribilis

ribilis & execranda res ſit, quærere iuſtitiam extra benedictionem in lege & operibus.

§. XIV.

Et lucta carnis atque ſpiritus in iuſtificatis deſcribitur.

Sub hæc oſtendit, quomodo caro & ſpiritus in vno & eodem homine inter ſeſe certent & luctentur, & *exhibet nobis exemplum*, quantumuis ſit iuſtificatus, *ſeipſum*,* vt mortificationem hanc reliquiarum peccati diſcamus. Vocat autem vtrumque, tum ſpiritum, tum etiam carnem, legem quandam. *Inuenio*, inquit, *legem in membris meis repugnantem etc.* Nam haud ſecus atque lex Dei vrget, impellit, & exigit a nobis fieri, quæ vult Deus: Sic lex membrorum ſeu carnis impellit contra ſpiritum ad carnalia. Contra, ſpiritus aduerſus carnem potenter nititur; & agit ac impellit ad ſpiritualia. Atque hæc lucta durat, quamdiu ſumus in hac carne, in hoc potentius, in illo remiſſius & languidius, ſecundum quod ſpiritus aut caro in homine eſt fortior; & tamen vnus & idem homo eſt illa caro & ſpiritus, qui ſecum ſic luctatur, dum

prorſus abolito peccato fiat ſpiritualis.

* Non ſatis conuenit inter interpretes, quodnam ſtatuendum ſit *ſubiectum* pericopæ c. VII, 14 - ad fin. Sunt 1) qui Paulum *de irregenitis* loqui exiſtimant, quorum perſonam, quum hæc ſcriberet, honeſta quadam fictione induerit. Ita ſtatuunt SOCINI atque ARMINII aſſeclæ; eidemque ſententiæ olim præter ORIGINEM addictus fuit HIERONYMVS & AVGVSTINVS, qui tamen deinceps, quum hoc caput in certamine cum Pelagio rectius perpendiſſent, non erubuerunt, ſententiam illam retractare. Plerique 2) Paulum de ſe tamquam *regenito* loqui, adeoque in ſua perſona regenitorum imperfectionem & luctam cum inhabitante peccato deſcribere iudicant. Alii denique 3) neque de prorſus irregenitis, neque de prorſus regenitis exponunt, ſed de iis, *qui in lucta pœnitentiæ ſub gratia præparante verſantur*, Paulum loqui cenſent. Ita IVSTVS CHRISTOPHORVS SCHOMERVS, theologus Roſtochienſis doctiſſimus, *in exegeſi epiſtolarum ad Rom. & Cor. p. 33. Itaque* media *quædam* via *eligenda eſt, quam decurſus orationis Paulinæ & datum ῥῆμα diſpoſitionis poſtulat, quod nempe Paulus agat de iis, qui concione legali ad contritionem efficaciter concitantur, non de* pure irregenitis, *qui in diem viuunt, nec de iam* regenitis, *qui Spiritus Sancti euangelico ſolatio fruuntur, ſed* de illis, in quibus Spiritus Sanctus ad conuerſionem incipit operari, *qui, quamdiu ſolam legem audiunt, ad agnitionem quidem peccati, ſuique diſ-*

pli-

plicentiam veniunt , vt cupiant meliores eſſe, non tamen ad emendationem ſui eniti poſſunt, ſed maximis angoribus proſtrati iacent. Meminit eiusdem ſententiæ PHIL. IAC. SPENERVS, *in der Rettung der Sprüche heiliger Schrift, die zur Sicherheit gemiſsbraucht werden, p. 255.* Aliorum tamen examini adcuratiori eam relinquit, & in communi interpretatione adquieſcit.

Atque ad *primam* quidem ſententiam quod attinet, quæ patronis naturæ mirum in modum arridet, merito illa exploditur. Quamuis enim ei fauere videantur verba com. 14. *ego ſum carnalis, venditus ſub peccatum* (quæ de aperte impiis leguntur 1 Reg. XXI, 20. 25. 2 Reg. XVII, 17. 1 Macc. I, 15.) nimis tamen vires naturæ, ad extremam ſane ἀδυναμίαν in rebus ſpiritualibus redactas, extollunt, qui homini irregenito internam delectationem ex lege Dei, niſum ad bonum, naturali corruptioni reluctantem, ſincerum liberationis deſiderium, & ſimiles gratiæ diuinæ effectus, adſcribere haud verentur. *Secunda* & *tertia* ſententia de palma inter ſe certant. *Tertia* id habet commodi, quod eiusmodi ſubiectum conſtituat, cui prædicata omnia facillimo negotio aptari poſſunt, quod beneficium illis, qui hanc hypotheſin amplectuntur, non eſt inuidendum. Secunda tamen, qua Paulus *de ſe ipſo* ſuoque ſtatu præſenti loqui putatur, placuit beato LVTHERO; cui fauet 1) *quod conſtanter verbum primæ perſonæ a Paulo vſurpatur*, εἰμὶ, κατεργάζομαι, ποιῶ, πράσσω. 2) *quod verbo primæ perſonæ frequenter pronomen primæ per-*

perſonæ ἐμφατικῶς *adiicitur* : ἐγὼ σαρκικός εἰμι, v. 14. ἐγὼ κατεργάζομαι, v. 17. ἐγὼ ποιῶ, v. 18. ἐγὼ δουλεύω, v. 25. 3) *quod duo pronomina inſigni & ſingulari cum emphaſi coniunguntur*, v. 25. αὐτὸς ἐγὼ, *idem ego*, qui carne obnoxius ſum legi peccati, mente ſeruio legi Dei. 4) *quod* in hac pericopa Paulus *perpetuo in præſenti tempore loquitur*, huncque ſuum præſentem ſtatum a ſtatu *præterito* v. 7. ſqq. clare diſtinguit. Nimirum quemadmodum Paulus a v. 7-13. Iudæis in ſuo exemplo oſtenderat, quantam vim peccatum in homine, *ſub lege* conſtituto, exſerat; ita a v. 14- ad fin. ſimiliter in ſuo exemplo oſtendit, quantos motus & tumultus peccatum edat in homine *ſub gratia* conſtituto, gratia interim de omnibus peccati inhabitantis motibus triumphante. Paulum vero in hac pericopa *de ſe, tanquam homine regenito* & ſub gratia conſtituto, loqui, id ſequenti argumento confici poſſe videtur. *Quicumque I. bonum vult, malum odit aut inuitus committit, legem vero Dei adprobat, eademque intime delectatur, v. 15. 16. 19. 22. II. ſpiritum atque interiorem hominem ſibi attribuit, atque mente ſe legi Dei ſeruire teſtatur, v. 17. 20. 22. III. luctam carnis & ſpiritus ſentit, v. 23. IV. peccati in ſe habitantis grauitatem deplorat, ſeque ab illo liberari ſerio optat, v. 24. V. gratiarum actionem pro liberatione a dominio peccati inſtituit, v. 25. is vtique homo renatus & ſub gratia conſtitutus eſt. Atqui Paulus hæc omnia de ſe confitetur. Ergo.* Ceterum hanc explicationem nullum prorſus ſubminiſtrare ſecuri-

curitati nutrimentum, pluribus commonſtrauit B. SPENERVS *loc. cit.* p. 256. ſeqq. & in *theolog. deutſchen Bedencken part. I. p. 167. ſeqq.* Quæcumque ſtatui regenerationis parum conuenire videntur, commoda explicatione facile emolliri poſſunt. Vt quando Paulus, ex Deo regenitus, ſe *carnalem* adpellat, id 1) facit *in comparatione cum lege ſpirituali.* Ὁ νόμος, inquit, πνευματικός ἐστιν, h. e. requirit, vt totus homo ſit ſpiritualis, & nulla prorſus corruptionis labe infectus (vid. ſupra ſect. I. §. VIII.) ἐγὼ δὲ σαρκικός εἰμι. Ego vero labe naturalis corruptionis adhuc infectus ſum, & peccatum habeo. 2) *non reſpectu ſui totius*, ſed tantum *reſpectu partis alicuius*, & quidem indignioris. Vnde in ſequentibus aliud quid ſibi tribuit, carni contrarium. Aliud igitur eſt, eſſe ἐν σαρκὶ, h. e. ſub dominio corruptæ naturæ, quod cum ſtatu regenerationis conſiſtere nequit, coll. c. VII, 5. c. VIII, 9. Aliud eſſe σαρκικὸς, h. e. aliquid adhuc carnis & corruptionis habere; id quod omnino cum ſtatu regenerationis conſiſtere poteſt. Regeneratio enim non poſita eſt in abolitione carnis; ſed in productione noui principii, quod carni contrarium eſt; quæ deinde principia perpetuis pugnis inter ſe congrediuntur, & ſe mutuo deſtruere conantur; vbi tamen ſpiritus, ceu principium diuinum, præualet, & carnem ſubiugatam vincit. coll. Gal. V, 16. 17. Quum Paulus porro ſe vocat πεπραμένον ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν, id 1) *non abſolute* intelligendum eſt. Phraſis enim abſolute & in ſumma emphaſi accepta, omnino

peccati

peccati mancipium deſignat. Simile tantum hoc loco a mancipiis ductum eſt, *quæ inuiti ſunt ſub alius poteſtate, mallentque liberi eſſe, quam ſeruire.* Deinde 2) probe notandum eſſe, participium *paſſiuum*, πεπραμένος, a Paulo adhiberi. *Venditum eſſe ſub peccato*, conuenit & regenitis & irregenitis; ſed differentia eſt in vendente. *Sceleratiſſimi* venditi ſunt, non tantum ab alio, ſed etiam a ſemet ipſis. *Regeniti* tantum ab alio; non a ſemet ipſis. Omnibus commune eſt, venditum eſſe ab alio, ſcilicet ab Adamo, qui dum ſe vendidit ſub peccatum & poteſtatem diaboli, omnes poſteros & heredes ſuos in eandem conditionem coniecit; quemadmodum mancipii proles verna eſt. Hæc ergo venditio pios etiam ſubiecit ſeruituti corruptionis, quam tamen agnoſcunt & deplorant, ſuſpirantque ad libertatem. Irregeniti vero inſuper ſemetipſos ad voluntariam ſeruitutem vendunt, vt Achab 1 Reg. XXI, 20. 25. & decem tribus Iſrael 2 Reg. XVII, 17. de quibus in textu ebr. in *Hithpael* dicitur, *quod ſeſe vendiderint ac ſponte mancipauerint ad male agendum.* Venditio igitur *regenitorum* eſt mere paſſiua, & ſeruitus eorum naturalis & calamitoſa, quam veris lacrimis deplorant. Venditio contra *irregenitorum* ſimul eſt actiua, & ſeruitus eorum eſt voluntaria, vnde peccato cum voluptate ſeruiunt, omnesque peccandi occaſiones auide captant. Quis hic non ingens diſcrimen rerum toto cælo diſtantium agnoſcit? Hoc modo ſublata maxima difficultate, quæ Lutheri ſen-

ſententiam premere videbatur, reliquæ facile euaneſcent.

Pluribus vero mentem ſuam de hac Pauli pericopa LVTHERVS declarauit *in refutatione* LATOMI *tom. II. Jen. lat. f. 407. ſeqq.* (ed. 1600.) vbi ſingula commata dextre exponit: quam diſputationem in compendium contraxit IO. HENR. MAIVS, in *theologia Lutheri p. 110. ſqq.* Ibi inter alia: Carnalem *ſe dicit, non quia totus eſt carnalis: ſed mente eſt ſpiritualis, naturæ vitio carnalis; ſicut mente liber a peccato;* carne venundatus ſub peccato. *Vnus eſt homo Paulus, qui vtrumque de ſe confitetur, alio & alio reſpectu. Sub gratia eſt ſpiritualis, ſed ſub lege carnalis. Quum ait:* Condelector legi Dei ſecundum interiorem hominem; video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in legem peccati, quæ eſt in membris meis; *clariſſime ſeſe explicat. Delectari enim in lege Dei, non eſt, niſi pii & iuſti hominis; nec repugnat legi membrorum, qui iuſtus non eſt. Legem autem mentis vocat voluntatem ſpiritus, qui legi Dei condelectatur: cui opponit legem membrorum, quæ condelectatur lege peccati, vt ſit lex membrorum voluntas contraria voluntati ſpiritus. Hanc non ſolum non obedire, ſed* repugnare *dicit, ne parum æſtimes peccatum reliquum baptiſmo. Magnum eſt, & magno dono Dei tollitur, & magna gratia ignoſcitur, propter ſpiritum, qui non repugnat, ſed delectatur lege Dei. Illud vltimum vero atrocius*, quod captiuat. *Vide quæſo, quantis verborum molibus & viribus id peccati exaggeret, quod illi ſic extenuant & tollunt.*

lunt. Non ſolum eſt, non ſolum viuit, non ſolum vult, non ſolum operatur, non ſolum repugnat, ſed etiam furit & captiuat. obſecro hæc leuia ſunt? Et quis non ſentit ita in ſe fieri? Quis non furioſas libidinis, iræ, ſuperbiæ, cet. cogitationes & motus ſenſit vmquam, quantumlibet inuitus & nolens? Indomitus eſt furor eius, immo quod mireris, in impiis non ſic furit, quia non ſuſtinent eius impetum, ſed cedunt & obediunt ei: ideo nunquam experiuntur, quantus labor, quanta moleſtia ſit, peccato reluctari, & ei dominari. Captiuare *autem dicitur, non quod ſpiritualis homo captiuetur, ſed quod ex parte peccati nihil omittitur, quo captiuetur ſpiritualis.* (αἰχμαλωτίζειν enim eſt proprie vincula intentare, idque omni conatu & ſtudio agere, vt alter captiuetur.) De verbis v. 24. *Infelix ego homo, quis liberabit me de corpore mortis huius?* hæc ſcribit: *Hic odioſiſſimo nomine* mortis *adpellat peccatum (vt Pharao locuſtas mortem adpellabat Exod. X, 17.) propter importunos, improbos, inceſſabiles, indomitosque furores eius, per quos nobis in hac vita non permittit pacem habere, ſed continuo in acie ſtare cogit. Hinc Paulus optat liberari ab iſto corpore. Hoc verbum impius non dicit, aut ſi dicit, non hac cauſſa dicit, quod eum peccatum nimis moleſtaret. Vides ergo hunc locum ſanctiſſimis conuenire, eosque pati peccatum indomitum & furioſum, vt diſcamus Dei gratiam non extenuare, extenuatis noſtris malis. - Concludit Paulus conditionem vitæ pii hominis in hoc ſeculo, dicens:* Igitur idem ego mente ſeruio legi Dei; carne autem legi peccati, *ſeu, quod idem valet, ca-*

ro

ro mea ſeruit peccato. At hoc facit caro, dum repugnat, dum captiuat, dum furit. Sed quia ſpiritus non obedit, nec vincitur illis furoribus, ideo peccatum non damnat. Seruitus peccati ſit inanis, omnes eius conatus fruſtrantur. Immo ideo meretur caro crucifigi & occidi, vt deſinat ſic ſeruire. Ex his ſpeciminibus ſatis, opinor, conſtare poterit, quid Lutherus, grauiſſimam hanc pugnam ipſe expertus, de hoc loco Paulino ſenſerit. Conſentit cum eo PHIL. MELANCHTHON, in comm p. 141. In hac narratione deſcribitur certamen, quod eſt in renatis, in quibus filius Dei voce euangelii accendit lucem, & initia fidei, & ſpiritus ſanctus conſolatur cor, vt incipiat lætari in Deo, & habeat motus congruentes cum Deo, ſeu lege Dei. Hæc lux tamen & hi motus diuini impediuntur a noſtra carnali natura, in qua multum caliginis eſt, & contrariorum motuum, ſicut minus conſpici poteſt lumen in laterna obſcuriore. cet. Add. lbr. ſymb. p. 91. 674. 679. 703.

§. XV.

Summa capitis octaui.

Capite *octauo* ſolatur eos, qui ſic cum carne ſua luctantur, & oſtendit, reliquias peccati non poſſe nobis nocere, nihil damnationis eſſe iis, qui ſunt in Chriſto Ieſu, qui non ſecundum carnem ambulant &c.* Præterea latius ibi explicat naturam carnis & ſpiritus, oſtendens, ſpiritum

contingere & dari per ſolum Chriſtum *Qui ſpiritum Chriſti*, inquit, *non habet, hic non eſt eius*, Item: *Qui aguntur ſpiritu Dei ii ſunt filii Dei.* Nam ſpiritus nouat corda & ſpiritualia facit, animatque dulcibus affectibus, & teſtimonium reddit ſpiritui noſtro, qui ſimus filii Dei. Docetque, quantumuis in carne noſtra peccatum æſtuet & ſæuiat, ſi modo aſſiduo per ſpiritum carni reluctemur, nos habere Deum patrem, & eſſe filios Dei. Quandoquidem autem ad mortificandum veterem Adam & carnem nihil eſt conducibilius, quam crux & tribulatio tum ſolatur nos in illis tribulationibus, aſſerens, ipſum ſpiritum intercedere pro nobis gemitibus inenarrabilibus *totamque creaturam mundi*,** ſic vanitati & abuſui ſubiectam, ſimul nobiscum congemiſcere & indoleſcere, donec aboleatur corpus hoc peccati, & reueletur gloria filiorum Dei. Sic videmus hæc tria capita nihil æque vrgere atque hoc vnicum & præcipuum opus fidei, nempe mortificationem veteris Adæ & carnis.

*Digna ſunt, quæ adſcribantur, verba PHIL. MELANCHTHONIS, *ex comm. p. 143.* Quum ante di

dixerit, adhuc hærere peccatum in ſanctis in hac vita, *quæſtio* eſt communis omnium ſanctorum, quomodo ſint iuſti, id eſt, Deo accepti & hæredes vitæ æternæ, quum adhuc ſentiant peccata ſuasque dubitationes, & fateri neceſſe ſit, omnes bonos motus valde languidos eſſe, timorem Dei, dilectionem, fidem, ſpem, & interea multas errantes flammas cupiditatum ſimul eſſe in cordibus. Huic communi quæſtioni omnium ſanctorum *reſpondet* perſpicua adſeueratione: *Nulla nunc condemnatio eſt his, qui in Chriſto Ieſu non ſecundum carnem, ſed ſecundum ſpiritum ambulant.* Et hæc eſt ſententia: Iuſtificati fide placent Deo propter filium mediatorem, & ſunt hæredes vitæ æternæ, etiamſi in eis hærent peccata, videlicet vitioſa concupiſcentia & praui adfectus; ſi tamen ſint in Chriſto Ieſu, & ambulent ſecundum ſpiritum, id eſt, ſi ſit in eis conuerſio ad Deum, & fides conſolans corda agnitione filii Dei, quæ quidem fides eſt motus ſpiritus ſancti, qui poſtea gubernat & ſanctificat renatos, vt repugnent prauis adfectibus. - Non promittit conſolationem his, qui ſunt ſine pœnitentia, qui ſecuri & furentes perſeuerant in ſceleribus contra conſcientiam, de quibus alibi dicitur: *Qui facit peccatum, ex diabolo eſt*; ſed de iis inquit, nulla condemnatio eſt, qui ſunt in Chriſto Jeſu & reguntur ſpiritu ſancto. Nominat duas perſonas: *Chriſtum* mediatorem; quia primum oportet conuerſos agnoſcere Chriſtum fide, & propter hunc propitiatorem accipere remiſſionem & reconcilia-

tionem, & fieri eius membra. Quum autem agnitione mediatoris & fide erīguntur corda, ſimul effunditur *ſpiritus ſanctus* in corda, vt tales motus accendat, qualis eſt ipſe. Ceterum ex Lutheri verbis, quæ hic illuſtramus, ſatis adparet, quomodo intelligenda ſint verba verſionis ipſius Rom. VIII, 1. *So iſt nun nichts verdammliches cet.* Non enim ibi conſiderat peccatum in ſeſe ſpectatum, ſed in relatione ad hominem renatum, in quo propter Chriſtum ſententia condemnatoria non datur executioni. LVTHERVS *in margine* ſe ipſum hoc modo explicat: *Quamuis peccatum hæreat in carne, tamen non condemnat, eo quod ſpiritus iuſtificatus eſt, & contra peccatum pugnat.*

** Quid de creatura gemebunda LVTHERVS ſenſerit, pluribus cognoſci poteſt ex eius concione in hanc pericopam, quæ legitur in *poſtilla eccleſ. dom. IV. poſt Trinitatis.* Conſentit PHIL. MELANCHTHON, *in comm. p. 164.* vbi, Secundum, inquit, argumentum patientiæ ab *exemplo mundi* ſumtum eſt. Vſitatus locus eſt conſolationum, proponere exempla ſimiliter adflictorum, quia æqualitas videtur quædam eſſe iuſtitia, videlicet ne quis adpetat extraordinaria, & velit frui maioribus commodis, quam alii fortaſſis digniores. Ita hic argumentatur Paulus: Ferendæ ſunt communes miſeriæ. Tota enim natura nunc ſubiecta eſt corruptioni & abuſui impiorum, & gemit nobiscum, ſed exſpectat liberationem. Ergo & nos feramus partem communium miſeriarum & exſpectemus li-

liberationem. In hac *proſopopœia* (qualis etiam occurrit *Pſ. LXVIII, 17.* & *XCVI, 12.* & *XCVIII, 8. Eſ. LV, 12.*) conſideremus, quale ſit hoc πάϑος, & quam dulce argumentum contineat, quando ait, *gemere naturam rerum.* Etſi autem cælum & terra ſunt ſine ſenſu, tamen corruptio & horrendi abuſus rerum in mundo, ſunt triſtiſſima ſpectacula, & dolor eſt in ſanctis adſpicientibus hanc deformitatem, & cogitantibus cauſſas. Hunc dolorem transfert ad ipſam rerum naturam in hac proſopopœia. Non dolebant muri, profanato templo Hieroſymæ, ſed dolebant Maccabæi & alii ſancti, videntes hanc tetram deformitatem, contumelias Dei, neces ciuium, matronarum, puerorum & puellarum exilia, & alias calamitates. - Non tamen perpetuus erit hic abuſus. Quia nequaquam exiſtimandum eſt, hoc pulcherrimum mundi opificium tantum ad illas confuſiones in omnem æternitatem conditum eſſe. LVTHERI ſententiam etiam tenent MEISNERVS & DANHAVERVS, in ſingularibus de hoc argumento diſputationibus, nec non ven. IOACH. LANGIVS, in ſcripto: *nodus in ſcirpo*; aliique.

§. XVI.

Quid capite nono, decimo & vndecimo tractetur.

Cap. IX. X. & XI. tractat ſententiam *prædeſtinationis**. Ex ea enim ſola pendent omnia, nempe, qui accepturi

ſint verbum, qui non, *qui credituri*, *qui non*,** qui liberandi a peccato, qui occæcandi, qui damnandi & iuſtificandi ſint. Cum igitur & miſſio euangelizantium & verbum ſit ex Deo: Certe in ſolius Dei manu ſitum eſt, vt iuſtificemur.*** Et hæc certe ſtabilis ſententia & immota prædeſtinationis neceſſitas ſumme neceſſaria eſt. Tam imbecilles enim ſumus, vt, ſi in noſtris manibus ſitum eſſet, pauciſſimi aut nulli ſaluarentur, diabolus enim omnes vinceret.**** Nunc cum hæc ſtabilis & certiſſima dei ſententia mutari non poſſit, nec ab vlla creatura conuelli: tum certe ſpes eſt nobis reliqua, tandem vincendi peccati, quantumuis etiam nunc in carne ſæuiat.

* Ita cum Luthero multi veterum ſenſerunt, tradi ſcilicet his capitibus doctrinam de *prædeſtinatione*, vel de electione & ei oppoſita æterna reprobatione. Abierunt vero ab hac ſententia grauiſſimi noſtræ eccleſiæ theologi, haud contemnendis rationibus moti. GE. MYLIVS, Profeſſor olim Wittebergenſis, in *comment. ad h. l.* has adfert rationes. I. Quia *exemplum Iſmaelis & Iſaaci*, *v. 7. 8. 9.* non agit de prædeſtinatione æterna, ſed tantum de externæ hereditatis & ſucceſſionis negoti-

tio. II. Quia *oraculum illud diuinum v. 12.* ex Gen. XXV, 23. allatum, itidem non de ſalute & prædeſtinatione æterna, ſed de externa & corporali conditione agit. Nec Rebecca & Iſaac iſtud oraculum diuinum vnquam de abſoluto Dei decreto ad ſalutem aut damnationem æternam acceperunt. Ergo eodem ſenſu etiam hic a Paulo adducitur. III. Quia *dictum Malachiæ I, 2.* quod *v. 13.* apoſtolus producit, itidem ne verbulo quidem de prædeſtinationis aut ſalutis negotio agit, ſed de fertilitate terræ Iſraeliticæ & ſterilitate terræ Edomiticæ. IV. Quia ſi locus iſte primo & ſimpliciter de electione & reprobatione æterna accipiendus eſſet, ſequeretur, vtrumque & Iſmaelem & Eſauum cum tota ſua poſteritate æternæ damnationi deſtinatum fuiſſe; quod nullo modo concedi poteſt. Iisdem rationibus contra communem illam ſententiam pugnat AEG. HVNNIVS, in commentario, Paulumque hic agere cenſet de *Iudæorum reiectione* temporali, eorumque excluſione a priuilegiis populi Dei, & *gentilium* contra in eorum locum *vocatione.* Vt *electio* in hoc capite ſit, adoptatio in populum Dei peculiarem; *reprobatio* autem reiectio ab illa gratia temporali, vt Iudæi non ſint amplius peculiaris Dei populus: cuius rei cauſſas Paulus adſignat. Nos, in analyſi, quam in introduct. noſtra dedimus, caput *de impedimentis iuſtificationis in gente Iudaica*, præeuntibus ſummis theologis, optime explicari poſſe iudicauimus: qua ratione multæ difficultates, circa cap. IX, motæ, ſponte exſpirant.

Sed ſalua tamen eſt Lutheri ſententia. Nam 1) Iidem theologi, qui hoc loco doctrinam de electione & reprobatione æterna ex inſtituto tradi negant, nihilominus concedunt, Paulum hic *incidenter* de prædeſtinatione aliquam facere mentionem. Sic GEORG. MYLIVS ſcribit, verba v. 11 *vt ſecundum electionem propoſitum Dei maneret* comparatiue intelligenda eſſe, & apoſtolum hiſce exemplis hiſtoricis digitum quaſi obiter in myſterium iſtud ſublime intendere voluiſſe. 2) Dudum obſeruauit beatus SEB. SCHMIDIVS, in *notis* ad LVTHERI librum *de ſeruo arbitrio*, adnot. gen. II. n. 4. beatum virum *præſcientia* & *prædeſtinatione* tanquam terminis æquipollentibus vti, adeoque vocabulum *prædeſtinationis* in latiore ſignificatione accipere, vt non in ſpecie ſignificet prædeſtinationem ad ſalutem; ſed quoduis Dei decretum, ſiue circa id, quod homini bonum & ſalutare, ſiue circa id, quod ipſi moleſtum eſt, hoc eſt, *quoduis decretum diuinæ prouidentiæ ſiue vniuerſalis ſiue ſpecialis, tam circa malum, quam circa bonum occupatæ*. Et *p. 208*. ad verba Lutheri: *Si enim gratia ex propoſito ſeu prædeſtinatione venit, neceſſitate venit, non ſtudio & conatu noſtro*; hæc SCHMIDIVS adnotat: *Obſeruandus æquipollens terminorum vſus. Vnum idemque hic ſunt beato viro* propoſitum & prædeſtinatio Dei: *quum alioqui in ſcriptura diſtinguantur. Sed ille non ſolus fecit terminos æquipollentes; faciunt multi quoque ex noſtratibus. Obſeruandum & hoc, quod* prædeſtinationis *voce, vt ſuo loco iam monuimus, late vtatur, pro quouis de-*

cre-

creto *diuino æterno. Vnde iam eſt, quod prædeſtinationem quoque facit* gratiæ, *ex qua gratia ad nos veniat. Non mirum vero eſt, quod beatus vir iſthoc modo voce prædeſtinationis vſus ſit, quum diu ante ipſum ſcholaſtici etiam fecerint* prædeſtinationem ad gratiam, *non tantum* ad gloriam.

** Pluribus hic IVSTVS IONAS verba Lutheri germanica circumſcripſit, quæ ita habent: *Im 9. 10. 11. Capitel lehret er von der ewigen Verſehung Gottes, daher es uhrſprünglich flieſſet, wer glauben oder nicht glauben ſoll; von Sünden los, oder nicht los werden kan; damit es ja gar aus unſern Hænden genommen, und in Gottes Hand geſtellet ſey, daſs wir fromm werden.* Dum autem verba: *wer glauben oder nicht glauben ſoll*, IONAS conſcio & adprobante LVTHERO per futurum reddidit: *qui crediturι, qui non*; omnis ſpecies detrahitur ſententiæ eorum, qui Lutherum cum decretis ſynodi Dordracenæ prorſus hic conſentire contendunt. Ita Vir doctus, qui GILBERTI BVRNETI librum *de prædeſtinatione & gratia* ex anglico ſermone in latinum transfudit, *in præf.* §. *XXII. Qui B. Lutheri in epiſtolam ad Romanos præfationem attente, poſitisque præiudiciis legerit, ſyſtema Dordracenum manifeſto inibi deprehendet.* Cui dudum præiuerat DAV. PARÆVS, in miſſo ad ſynodum Dordracenam ſcripto, quo iudicium ſuum de quinque remonſtrantium articulis expoſuerat, vbi ad hæc verba LVTHERI, tamquam ſuæ ſententiæ prorſus conſentanea, prouocat. Vide *acta ſyn. Dordr. part. I. p. 216.* ed. 1620. in fol. Quod ſi vero, vt ex SEB. SCHMIDIO

antea obſeruauimus, Luthero prædeſtinatio, in ſenſu latiori accepta, idem eſt ac certa Dei *præſcientia*, præeunte AVGVSTINO de *bono perſeuentiæ c. XIV.* cui prædeſtinatio ſanctorum nihil aliud eſt, quam *præſcientia & præparatio beneficiorum Dei, quibus certiſſime liberantur, quicunque liberantur*: nihil ſane aliud illis verbis, Iona interprete, dicere voluit Lutherus, quam *Deum ab æterno præuidiſſe atque præſciuiſſe, quinam homines vires ad credendum, ſingulis offerendas,* (†) *accepturi, quinam præfracto animo repudiaturi ſint.* Eos igitur, quos oblatas ad credendum vires acceptaturos & vsque ad finem conſeruaturos eſſe præuidit, decreuit ſaluare; eos contra, quos fidem ſerio oblatam repudiaturos eſſe præſciuit, condemnare decreuit; vt docet Chriſtus, conſiliorum diuinorum certiſſimus interpres: *Quisquis crediderit & baptizatus fuerit, ſaluabitur; quisquis non crediderit*, vel oblatas ad credendum vires non acceptauerit, *is condemnabitur*, Marc. XVI, 16. coll. Ioh. III, 16. 18. 36. Quidquid enim tanquam cauſſa impulſiua externa in tempore Deum mouet, vt quibusdam ſalutem æternam actu conferat; id ipſum etiam ab æterno, tamquam cauſſa impulſiua externa, Deum mouit, vt eis ſalutem conferre decreuerit, vel

(†) Secundum illud Pauli Act. XVII, 31. *πίστιν παρασχὼν πᾶσι.* Fides igitur omnibus offertur, ſed non omnibus confertur. Non ex abſoluto aliquo decreto; ſed quia gratiam ad credendum omnibus oblatam, non omnes acceptant.

vel eos ad ſalutem prædeſtinauerit. Atqui fides, vel meritum Chriſti, finali fide adprehenſum &c. Ergo; vti argumentatur B. FRIDEMANNVS BECHMANNVS in *theol. polem. p. 694.* Ex his, opinor, ſatis conſtat, nihil hic dicere B. LVTHERVM, a publica noſtræ eccleſiæ confeſſione alienum (vid. *libr. ſymb. p. 618. 619. 620. lin. 1. 2. 3.*) nihil, decretis ſynodi Dordracenæ conſonum. Nam 1) nullum hic veſtigium exſtat *decreti* alicuius *abſoluti*, quod in ſynodo Dordracena ſtabilitur. (†) 2) Non dicit, *fidem eſſe electionis effectum*, vt Dordraceni ſtatuunt, ac propterea Deum in electione hominum nullam fidei & meriti Chriſti rationem habuiſſe, ſed pro abſoluto ſuo beneplacito cuncta egiſſe adfirmant. (††) Qui enim dicit, *Deum certo & infallibiliter præuidiſſe* (id enim Luthero eſt prædeſtinare) *qui vires credendi per verbum euangelii oblatas acceptaturi ſint, qui non*: is longe diſtat ab eo, qui docet, *Deum, qui fidem in homine corrupto ne*

(†) Vid. *Acta ſynodi Dordracenæ*, *ed.* 1620. *fol. part. I. p.* 251.

(††) Vid. *Acta*, *part. I. p.* 250. *Electio facta eſt non ex præuiſa fide, ſed ad fidem. Part. II. p.* 5. *Fides eſt fructus & effectus electionis.* Immo *Part. II. p.* 74. *ipſe etiam Chriſtus non electionis cauſſa, ſed effectus eſſe* dicitur. *Non enim ideo,* inquiunt, *elegit nos Deus, quod Chriſtus pro nobis moriturus erat, ſed contra ideo Chriſtus pro nobis mortuus eſt, quia Deus nos elegerat in ipſo.*

ne præuidere quidem potuerit, (*) nulla habita fidei ratione, quosdam ex liberrimo ac per nullas cauſſas determinato beneplacito ex corrupta humani generis maſſa ſelegiſſe, quos per irreſiſtibilem aliquam gratiam ad fidem & ſalutem perducere decreuerit. (**) Cum Lutheri verbis ſtare poteſt effatum Chriſti: *Quisquis crediturus eſt*, is ex irrefragabili Dei decreto *ſaluabitur*. Ceteri inuertunt ſententiam: *Quisquis* ex decreto Dei *ſaluabitur*, *is crediturus eſt*, vel ad fidem certiſſime perducetur.

Si quis tamen fuerit, cui hæc non ſatisfaciant, quique Lutheri verbis non alium ſenſum ineſſe contendat, quam hunc, quod fides (quem noſtri theologi dicunt *cauſſam* electionis *impulſiuam externam*) ſit prædeſtinationis *effectus*: dudum oſtendit BALTH. MEISNERVS, theologus adcuratiſſimus, *in anthropologia diſp. XIV. theſ. 30. p. 149. ſqq.* diuerſo reſpectu fidem & *cauſſam* & *effectum* electionis dici poſſe. Ita vt 1) ſit *cauſſa*, ratione diuini intuitus, qui fuit ab æterno; *effectus*, ratione ipſius actus, qui ſequitur in tempore, coll. Rom. VIII, 30. Act. XIII, 48. 2) Vt *cauſſa* latius ſumatur pro antecedente; *effectum* pro conſequente, & ſit ſenſus: Fides

(*) NICOL. GÜRTLERVS, in *forma ſanorum verborum lib. II. c. 1. §. 39. p. 106. Præſciri aut præuideri fides non potuit in homine corrupto &c. Nec eligimur, quia credimus; ſed credimus, quia electi ſumus.*

(**) Vide *Acta Synodi Dordr. part. I. p.* 250. *part. III. p.* 77. 86. *cet.*

Fides certum & infallibile electionis conſequens eſt. Fides igitur nominatur effectum electionis, non ac ſi electio, adcurate loquendo, fidem in animis hominum gigneret; verum populariter, quoniam illam certo ſemper & infallibiliter fides ſequitur; quem conſecutionis ordinem indicaturus Paulus Rom. VIII, 30. dicit: *Quos prædeſtinauit*, *hos* ad fidem *vocauit & iuſtificauit.* 3) Vt ſit *cauſſa* electionis, quando electio conſideratur vt totum: *effectus* autem, quando electio conſideratur reſpectu partis, quam includit, nempe gratiæ & directionis diuinæ, a qua, ceu primo fonte, emanat omne id, quod noſtræ ſalutis cauſſa in tempore agitur & donatur. Ideo meritum Chriſti & fides electionis effectum dici poſſunt, non ob ipſam electionem totam, ſed ob amorem & gratiam Dei electioni incluſam, vt ſenſus ſit, *miſſionem & paſſionem filii Dei fidemque hominis oriri a dilectione Dei, qua ab æterno electi ſumus.* Hæc MEISNERVS. Salua interim manet eccleſiæ noſtræ doctrina, qua fides vti inter cauſſas ſalutis, ita non minus inter cauſſas & conditiones electionis ad ſalutem referatur. Quod tamen non ita intelligendum, ac ſi in ſe aliquid dignitatis aut meriti habeat, quo Deus ad conferendam credentibus ſalutem excitetur; ſed quod ordo ipſe, perueniendi ad ſalutem, hoc poſtulet, vt meritum Chriſti, quod omnibus offeratur, etiam acceptetur & adplicetur; quod non aliter, niſi per fidem, fieri poteſt. Manet itaque merito Chriſti proprium, quod ſolum illud Deum

per-

permoueat, vt illos, qui vera fide hoc amplectuntur, ad æternam ſalutem perducat, atque adeo quos conſtanter id amplexuros vera fide videt ſaluare ſecum conſtituat decernatue. Nec tamen *gratia* ipſa, ſeu fauor Dei benignus excluditur, quippe qui primum potius principemque hic locum obtinet, quamuis *meritum Chriſti*, ne iuſtitia diuina obſtet, accedere debeat; quæ quidem cauſſæ quum hactenus ſint vniuerſales, per *fidem* demum, qua quisque meritum Chriſti adprehendit, efficitur, vt ſinguli ſalutem obtineant, adeoque & ab æterno, illius intuitu, a Deo ad hanc eligantur; vt monet ven. IO. FRANC. BVDDEVS, in *inſtitut. theol. dogm. lib. V. c. II. §. VII p. 1611.* ed. primæ. Iungatur his, quæ diximus apologia noſtra pro Luthero, quam olim conſcripſimus in *præfatione* ad libellum Ienæ, 1722. editum ſub tit. MARTINI LVTHERI *wahre Meynung von der allgemeinen Gnade Gottes, der allgemeinen Kraft des Verdienſtes Chriſti, der ewigen Verſehung, Verſtockung und andern dahin gehörigen Materien* cet. ex qua illud etiam candide adiicimus 1) Lutherum ante motas de abſoluto prædeſtinationis decreto controuerſias ſecurius ac liberius eſſe loquutum, quam locuturus fuiſſet, ſi poſt lites illas vixiſſet. 2) Luthero, ceu monacho Auguſtiniano, aliquamdiu lectionem Auguſtini frequentem ac familiarem fuiſſe. Vnde non mirum, eum de prædeſtinatione verba facientem, cum Auguſtino ſæpe eſſe locutum, in libro maxime *de ſeruo*

ar-

arbitrio, quo diſputat contra Eraſmum, hominem non plane alienum a Pelagianiſmo, a quo Lutherum penitus abhorruiſſe conſtat; cui proinde, in certaminis æſtu conſtituto, quædam paullo durius dicta excidiſſe plerique noſtræ eccleſiæ theologi fatentur.

** LVTHERVS, de *ſeruo arbitrio* p. 208. ed. SCHMIDII: *Si gratia ex propoſito ſeu prædeſtinatione venit, neceſſitate venit, non ſtudio aut conatu noſtro.* Ad quæ verba SEB. SCHMIDIVS hæc adnotauit: Conſequentia beati viri optima eſt, ideo quod Paulus ſtudium & conatum prædeſtinationi non coniunxerit, ſed potius per prædeſtinationem excluſerit. Non excluſit tamen ordinem, a Deo inſtitutum, ad gratiam per auditum verbi, ſine malitioſa repugnantia; quum iſte ipſe ordo non ſit noſtri ſtudii & conatus, ſed ad decretum & propoſitum diuinum pertineat. Nec Lutherus contra ordinem diuinum diſputat, ſed contra liberum arbitrium.

**** LVTHERVS *de ſeruo arbitrio*, *p. 221. ſeq.* Ego ſane de me confiteor, ſi qua fieri poſſet, nollem mihi dari liberum arbitrium, aut quippiam in manu mea relinqui, quo ad ſalutem conari poſſem: non ſolum ideo, quod in tot aduerſitatibus & periculis, deinde tot impugnantibus dæmonibus ſubſiſtere & retinere illud non valerem, quum vnus dæmon potentior ſit omnibus hominibus; neque vllus hominum ſaluaretur; ſed quod etiam ſi nulla pericula, nullæ aduerſitates, nulli dæmones eſſent, cogerer tamen perpetuo in incertum

la-

laborare & aerem pugnis verberare; neque enim conſcientia mea, ſi in æternum viuerem & operarer, vnquam certa & ſecura fieret, quantum facere deberet, quo ſatis Deo fieret. Quocumque enim opere perfecto reliquus eſſet ſcrupulus, an id Deo placeret, vel an aliquid vltra requireret: ſicut probat experientia omnium iuſtitiariorum, & ego meo magno malo tot annis ſatis didici. *At nunc, quum Deus ſalutem meam extra meum arbitrium tollens, in ſuum receperit, & non meo opere aut curſu, ſed ſua gratia & miſericordia promiſerit me ſeruare, ſecurus & certus ſum, quod ille fidelis ſit, & mihi non mentietur; tam potens porro & magnus, vt nulli dæmones, nullæ aduerſitates eum frangere, aut me illi rapere posſint. Nemo*, inquit, *rapiet eos de manu mea, quia pater, qui dedit, maior omnibus eſt*, Ioh. X, 28. 29. Ita fit, vt ſi non omnes, tamen aliqui & multi ſaluentur, quum per vim liberi arbitrii nullus prorſus ſeruaretur, ſed in vnum omnes perderemur. Tum etiam certi ſumus & ſecuri, Deo nos placere, non merito operis noſtri, ſed fauore miſericordiæ ſuæ nobis promiſſæ, atque ſi minus aut male egerimus, quod nobis non imputet, ſed paterne ignoſcat & emendet. Hæc eſt gloriatio omnium ſanctorum in Deo ſuo.

ſ. XVII.

Cautela circa argumentum illorum capitum obſeruanda.

At hic curioſuli * illi habenis cohi-

hibendi ſunt, qui, antequam Chriſtum & virtutem crucis diſcant, abyſſum illam prædeſtinationis ſcrutantur, & num prædeſtinati ſint nec ne, fruſtra inueſtigant. Nam hi haut dubie in confuſionem conſcientiæ aut deſperationem, ſua hac inepta curioſitate, ducent & præcipitabunt ſe ipſos.

* Vide quæ aduerſus illam temeritatem Lutherus diſputat *tom. Witteb. germ. XI. f. 58.* quem locum exſcripſi in tract. cit. LVTHERI *wahre Meynung von der allgemeinen Gnade.* cet. *num. VI. p. 38.*

§. XVIII.

Conſilium Lutheri de ordine, quo ad tractationem prædeſtinationis progrediendum ſit.

Tu vero in ratione diſcendarum ſacrarum rerum ſequere ſeriem & ordinem hic traditum ab Apoſtolo. * Primum diſce cognitionem Chriſti, vt agnoſcas, omnes vires tuas nihil valere, niſi ad peccandum. Deinde vt per fidem cum carne tua aſſiduo lucteris, quemadmodum I. II. III. IV. V. VI. VII. capite, docuit. Mox cum ad caput VIII. perueneris, hoc eſt, vbi per crucem & tribulationes expertus fueris, hanc mortificationem eſſe ſalutarem & repe-

tendam: tum primum dulceſcet neceſ-
ſitas hæc prædeſtinationis, tum primum
ſenties in capite IX. X. & XI. quam ple-
na conſolationis ſit prædeſtinatio. *
Nam niſi tribulationem expertus ſis,
niſi ad portas inferni aliquando, vt in
Dauide & aliis ſanctis videmus, ductum
te ſenſeris: non poteris hanc prædeſti-
nationis ſententiam ſine periculo &
blasphemo quodam fremitu naturæ
contra Deum tractare. Neceſſe eſt igi-
tur Adam veterem primum eſſe morti-
ficatum, ſenſum carnis detritum, la-
ctentes in Chriſto primum adoleſcere,
antequam meracum hoc bibant. Nam
hic eſt ſua quædam pueritia, cui lacte in-
terim opus eſt, dum ſolido cibo aſſueſcat.

* Eadem hæc via commendatur in *lib.
ſymb. p. 619.* Qui voluntatem Dei reuelatam in-
quirunt, eoque ordine progrediuntur, quem D.
Paulus in epiſtola ad Romanos ſecutus eſt (qui ho-
minem prius deducit ad pœnitentiam, ad agnitio-
nem peccatorum, ad fidem in Chriſtum, ad obe-
dientiam mandatorum Dei, quam de æternæ præ-
deſtinationis myſterio loquatur) iis doctrina de
prædeſtinatione Dei ſalutaris eſt, & maximam con-
ſolationem adfert. Similiter *p. 806.*

** Legatur, B. SPENERI concio in *Glaubens-
Troſt* Dom, Septuag, *von der Gnaden-Wahl.*

§. XIX.

§. XIX.

Summa capitis duodecimi.

Capite XII. ſubjicit paræneſes. Nam hunc modum obſeruare ſolet in mnibus epiſtolis, vt primum doceat hriſtum ſeu fidem, deinde ad bona pera & aſſiduam mortificationem car-is hortatur, docetque ibi vere bona pera & verum cultum Dei, *& facit omnes briſtianos ſacerdotes*,* iubet, vt offerant, on quidem pecuniam aut boues, aut ircos in lege, ſed ſe ipſos, mortifican-s veterem Adam:** & deinde bre-iſſime tradit inſtitutionem & ratio-em Chriſtianorum morum, quomo-docendum, prædicandum, regen-um in eccleſia, quomodo inſeruien-um proximo, ferendæ tribulationes: euiter, quomodo Chriſtianum gere-ſe oporteat erga amicos & inimicos. rque hæc demum ſunt opera vere bo-Chriſtiani hominis, quæ *ex fide fluunt*, o erumpunt.*** Fides enim otioſa n eſt, vt dixi. Opera vero iuſtitia-rum, quæ ſine hac viua flamma in rde fiunt, hypocritarum purpuriſſæ ceruſſæ ſunt, quibus foris ſe pingunt,

cum intus pleni ſint odio, avaritia, ſpurcitie & dolo.

* LVTHERVS, de *libertate chriſtiana* §. *XXXIV.* ed. ven. ANTONII. Nec ſolum reges omnium liberrimi, ſed *ſacerdotes* quoque ſumus in æternum, quod longe regno excellentius. Per ſacerdotium enim digni ſumus coram Deo adparere, pro aliis *orare*, & nos inuicem ea, quæ Dei ſunt, docere: Hæc enim ſacerdotum officia ſunt, quæ prorſus nulli incredulo concedi poſſunt. Ita Chriſtus nobis obtinuit, ſi in eum credimus, vt ſicut cum fratres, cohæredes & conreges, ita & *conſacerdotes* ei ſimus, audentes cum fiducia per ſpiritum fidei coram Deo prodire & clamare, *Abba pater*, & alter pro altero orare, & omnia facere, quæ videmus viſibili & corporali officio ſacerdotum geri & figurari. Et §. *XXXVI.* Vocabulis iſtis, *ſacerdos, clericus, ſpiritualis, eccleſiaſticus*, iniuria facta eſt, dum a reliquis chriſtianis omnibus translata ſunt ad paucos iſtos, qui nunc vſu noxio dicuntur eccleſiaſtici. Addit tamen: *Etſi verum eſt nos omnes æqualiter ſacerdotes eſſe; non tamen poſſumus, nec ſi poſſemus, debemus publice omnes ſeruire & docere.*

** Addimus quæ de *mactatione rationis* tradit LVTHERVS in *comm. ad Gal. T. IV. Ien. f. 74. b.* Ratio eſt fons omnium malorum, quia non timet non diligit Deum, non confidit Deo, ſed ſecure eum contemnit, iudicat, odit &c. Quare primo omnium id agendum eſt, vt per fidem occi-

da

ctamus incredulitatem, contemtum, odium Dei, murmurationem contra iudicium, dicta & facta Dei: tum occidimus rationem. Neque enim alia re poteſt occidi, quam per fidem, quæ credens Deo, tribuit illi gloriam, non obſtante, quod loquatur, quæ rationi ſtulta, abſurda & impoſſibilia videntur. Vide not. *ſupra ſect. I. ſſ. XII.*

** LVTHERVS, *de libertate Chriſt.* §. *LVII.* Ecce ſic fluit ex fide charitas & gaudium in Domino, & ex charitate hilaris, libens, liber animus, ad ſponte ſeruiendum proximo, ita vt nullam rationem habeat gratitudinis, ingratitudinis, laudis ac vituperii, lucri aut damni. Neque enim agit hoc, vt homines ſibi demereatur, nec inter amicos inimicosque diſcernit, nec gratos, nec ingratos ſuſpicit; ſed liberrime, libentiſſime diſpergit ſe et ſua. Sic enim & pater eius facit, omnibus omnia diſtribuens abundanter & liberrime, faciens ſolem ſuum oriri ſuper bonos & malos. Ita filius nihil niſi gratuito gaudio, quo in Deo per Chriſtum delectatur, tantarum rerum largitore, facit et patitur.

§. XX.

Summa capitis decimi tertii.

Capite XIII. docet, obediendum eſſe magiſtratibus mundanis, cum omnis poteſtas ſit a Deo. Nam licet adminiſtratio illa gladii & politicæ leges

nihil faciant ad cordis iuſtitiam: tamen quia conſtituta eſt poteſtas ad conſeruandam pacem reipublicæ, vt animaduerſio ſit in facinoroſos & defenſio bonorum: tum etiam ſanctis & iuſtis, qu ea poteſtate nihil indigent, veneranda eſt & ſuſpicienda.* Tandem omni ſummatim comprehendit in vna charitate: Et cum prius propoſuerit Chriſtum tanquam cauſam & autorem noſtræ iuſtitiæ, ibi altero modo proponi tanquam exemplum, vt ſcilicet ipſum imitantes, ſic inſeruiamus proximo quemadmodum Chriſtus inſeruiuit nobis. **

* *Libr. ſymb. p. 14.* Euangelium tradit iuſtitiam æternam cordis, interim non diſſipat politiam aut œconomiam, ſed maxime poſtulat conſeruare, tamquam ordinationes Dei, & talib ordinationibus exercere charitatem. Egreg etiam PHIL. MELANCHTHON *in comm. p. z* Quamquam euangelium concionatur de reconciliatione cum Deo, & de æterna iuſtitia, nec f leges in ſpecie de ſucceſſionibus, de contractib de forma iudiciorum, cet. Tamen in gen neceſſe eſt, de vſu harum externarum & corpo lium rerum exſtare verbum Dei, ſiue diuinum ſtimonium, propter duas cauſſas. *Primum*, ſciamus, hunc ipſum ordinem eſſe opus Dei,

teſtimonium ſapientiæ & præſentiæ Dei inter homines. *Deinde*, vt ſciamus, vſum conceſſum eſſe piis: quia oportet opera noſtra teſtimonium habere ex verbo Dei.

** LVTHERVS, *de libertate chriſtiana* §. *LVI.* ed. ven. ANTONII. Chriſtianus cum proximo ſuo agit, ſicut videt ſecum actum & agi a Deo per Chriſtum, & hoc ipſum gratis, nulloque reſpectu, niſi diuini placiti, & cogitat: Dabo me quendam Chriſtum proximo meo, quemadmodum Chriſtus ſeſe præbuit mihi, nihil facturus in hac vita, niſi quod videro proximo meo neceſſarium, commodum & ſalutare fore, quandoquidem per fidem omnium bonorum in Chriſto abundans ſum.

§. XXI.

Summa capitis decimi quarti.

Capite XIV. docet imbecilles & infirmos & non ſatis peritos libertatis ex charitate patienter tolerare, vti libertate non ad offendiculum,* ſed ad eruditionem & ædificationem conſcientiæ infirmæ proximi. Niſi enim vitetur diligenter offendiculum infirmorum: ſequuntur diſcordiæ & contemtus euangelii, cum tamen permagni referat, euangelii dignitatem conſeruari. Præſtat igitur, imbecillibus in fide ad

tempus cedere, dum confirmentur, quam prorſus contemni aut ſupprimi euangelium.** Et eſt hoc opus præcipuum Chriſtianæ charitatis, quo & noſtro ſeculo opus eſſet in plerisq;, qui eſu carnium & aliis modis abutentes libertate, infirmas conſcientias lædunt, & ceu in hoſtio impingere faciunt, antequam cognoſcant libertatem Chriſti & viam iuſtitiæ.

* Vide quæ de abuſu libertatis euangelicæ egregie tradit LVTHERVS in libello *de libertate chriſtiana §. LXX. ſeqq.*

** Alibi tamen monet LVTHERVS, id non extendendum eſſe ad euerſores doctrinæ, qui non agnoſcunt ſuum errorem, ſed hoſtiliter defendunt. In tali caſu concordiam charitatis longe poſtponendam eſſe dicit concordiæ fidei. *Nam ſi hanc*, inquit, *amiſeris, Chriſtum amiſiſti. Illo amiſſo, nihil proderit tibi charitas. Contra ſi vnitatem ſpiritus & Chriſtum retines, nihil obeſt, ſi diſſentias ab his, qui verbum corrumpunt, atque per hoc vnitatem ſpiritus ſcindunt. Malo igitur ipſos vna cum toto mundo a me diſcedere, & mihi inimicos eſſe, quam vt ego a Chriſto diſcedam & eum habeam inimicum. Id quod fieret, ſi relicto ipſius ſimplici & manifeſto verbo, vanis illorum ſomniis adhærerem. Vnus Chriſtus mihi maior eſt, quam infinitæ concordiæ charitatis; tom. IV. Ien. lat. f. 179. b.*

§. XXII.

§. XXII.

Summa capitis decimi quinti.

Capite xv. iterum Chriſtum proponit imitandnm, ut eius exemplo, alios quoque quoscunque tandem infirmos toleremus,* qui peccatores, indocti, imperiti, aut alias incommodis moribus ſunt. Hi enim non ſunt protinus contemnendi, ſed tolerandi, donec & ipſi meliores fiant. Nam ſic & Chriſtus, vt in euangelio videmus, noſtra peccata & errata tolerauit, hodieque nos in peccatis, erroribus, imperfectione tolerat, nunquam non porrigens dexteram, nunquam non ſubleuans, miſericordia plane ineffabili.

* LVTHERVS, *tom. IV. Ien. lat. f. 181. b.* Oportet Chriſtianum habere fortes humeros, & robuſta oſſa, quæ poſſint ferre carnem, hoc eſt, infirmitatem fratrum, eorumque onera. Cogitur enim ad multa conniuere, & ea portare. In *eccleſia* vident doctores pii errata & peccata multa, quæ portare coguntur. In *politia* numquam reſpondet obedientia ſubditorum legibus magiſtratus. Ideo niſi norit magiſtratus diſſimulare, non erit idoneus ad remp. gubernandam. In *oeconomia* multa fiunt, quæ diſplicent patri familias. Sed ſi ferre & egregie conuiuere poſſumus ad noſtra

vitia & peccata, quæ quotidie multa committimus, feramus etiam aliorum.

§. XXIII.

Epilogus epiſtolæ.

Deinde imprecatur eis augmentum fidei & pacis, ac gaudium * conſcientiæ, laudansque eos & commendans Deo iterum, commendat ſimul ſuum officium, gloriari ſcilicet ſe poſſe, qui negotium tractet Dei, hæc prædicet & prædicarit per gratiam, quam acceperit a Deo, vocatus etiam diuinitus, non ab vllo homine. Mox, exemplo Macedonum, ceu exordioli vice aut inſinuationis præmiſſo, valde ciuiliter captat occaſionem petendæ eleemoſynæ ** pro pauperibus ſanctis in Hieruſalem. In ſumma, mera charitas, mera opera fidei & ſpiritus ſunt, quicquid illud longe apoſtoliciſſimum pectus facit aut loquitur.

* Pulchra eſt deſcriptio *gaudii* chriſtiani, quam LVTHERVS tradit *tom. IV. Ien. lat. f. 175. b.* Eſt vox ſponſi & ſponſæ, hoc eſt, iucundæ cogitationes de Chriſto, ſalubres exhortationes, lætæ carmina, laudes, gratiarum actiones, quibus ſe mutuo exhortantur, exercent & exhilarant pii.

** Si-

** Similiter ERASMVS ROTERODAMVS, in *argumento epiſtolæ*, paraphraſi ſuæ præmiſſo: *Laudat ſpontaneam Macedonum & Corinthiorum in pauperes ſanctos liberalitatem, tacite ac verecunde Romanos ad æmulandum prouocans.*

§. XXIV.

Laus epiſtolæ.

Sic in hac epiſtola habes abſolutiſſime traditum, quicquid ad Chriſtianam vitam aut iuſtificationem quoquo modo pertinet. Quid potiſſimum Chriſtianis diſcendum ſit, nempe quid ſit lex, euangelium, peccatum, gratia, fides, iuſtitia, Chriſtus, Deus, bona opera, charitas, ſpes: breuiter, qua in re ſumma conſiſtat Chriſtianismi: quomodo oporteat Chriſtianum ſe gerere erga proximos, ſiue boni ſint, ſiue mali, ſiue imbecilles ſint, ſiue firmi, amici aut inimici: deinde & poſtremo erga nosmetipſos. Hæc vero omnia Apoſtolus ſic diligenter communiuit ſcripturis, ſic exemplo ſui & prophetarum confirmauit, vt non poſſis quicquam amplius vel optare. Conſilium enim Apoſtoli fuit in hac epiſtola, ceu ſummatim comprehendere

re & compendio tractare totum euangelium * & quicquid eſt doctrinæ Chriſtianæ, & methodum breuem parare in vninerſam ſcripturam veteris teſtamenti, Moſen ſcilicet & omnes prophetas. Nam qui hanc epiſtolam probe perlectam imo concoctam in animo habuerit, hic certiſſimam methodum habet & in totum vetus Teſtamentum. Proinde vt ſupra monui, hic iterum exhortor: quemadmodum Moſes Deut. XI, 18. vt ponatis hæc in cordibus veſtris, doceatisque filios veſtros, quo continua meditatione modis omnibus vobis familiarisſima fiat.

* MART. CHEMNITIVS, in *exam. conc. Trid. p. 30.* Quum Hieroſolymas, quaſi ad mortem (Act. XX, 22. 23. 25.) proficiſceretur apoſtolus, conſcripſit epiſtolam ad Romanos, vt, ſi quid ipſi accideret, literis conſignatum poſt ſe relinqueret, quomodo adminiſtraſſet euangelium Dei inter gentes. Et propter hanc cauſſam copioſius & adcuratius capita doctrinæ, quæ in aliis epiſtolis tantum recitauerat, ad Romanos iuſta explicatione tractat & declarat, idque pulcherrima methodo. Propter hanc cauſſam epiſtola ad Romanos merito a noſtris commendatur. Complectitur enim *methodum fidei*, quæ fuit & Pauli & Romanorum: continet ſummam euangelii, quod Paulus

lus impleuit, hoc eſt, plene prædicauit, a Ieruſalem ad Illyricum vsque: & hoc ita continet, vt fundamenta, ex quibus doctrina illa munitur & confirmatur, monſtret & explicet. Et quidem tunc ſcripta eſt, quum Paulus ob imminens vitæ diſcrimen, quaſi confeſſionem ſuam fidei & doctrinæ volebat poſt ſe relinquere.

§. XXV.

Summa capitis vltimi.

Vltimum caput complectitur ſalutationes, atque his ſubiicit vere apoſtolicam & valde neceſſariam admonitionem, ſcilicet vitandas eſſe tanquam peſtem, tanquam extremam luem fidei, doctrinas & traditiones hominum, quibus præter euangelium & verbum pſeudapoſtoli ſeducunt corda ſimplicium. In ſpiritu enim vidit Apoſtolus, * e Roma & e Romanis, Romaniſtas quosdam (neque enim digni ſunt Romanorum nomine) exorituros, qui per impias & blaphemas ſuasque bis ſatanicas decretales, & totam hanc humanarum legum & traditionum lernam, non aliter atque per vaſtum diluuium quoddam, non modo hanc epiſtolam, ** ſed & vniuerſam ſcripturam, omnemque

que piam doctrinam fidei & ſpiritus ſubmergerent, extinguerent, & perderent, vt nihil nobis ſit reliquum, niſi idolum hoc, *Venter*, *** cuius cultores, cum hic, tum etiam ad Philip. III, 18. eos palam nominat: *Nam complures ambulant, de quibus ſæpe dixi vobis, nunc autem & flens dico, inimici crucis Chriſti, quorum finis perditio eſt, quorum Deus venter eſt, & gloria in dedecore ipſorum, qui terreſtria curant.* Deus pacis conterat Satanam & regnum eius ſub pedibus noſtris. Amen.

* Vide quæ de *nutibus propheticis* per hanc epiſtolam ſparſis, monuimus in *introd.* noſtra ad §. XII.

** Confer quæ in *introd.* noſtra de odio quorundam Romanenſium aduerſus hanc epiſtolam diximus §. *XXII.*

*** Conf. ſupra *ſect. I.* §. *XX.*

Index auctorum
quorum teſtimoniis vſi ſumus.

A.

Adami, Cornel. p. 35. 37. 76. 134
Altingius, Iacobus 101. 138
Amyraldus, Moſes 135
Antonius, Paulus 158. 159. 164. 178. 209
Arminius, Iac. 135
Auguſtinus 119. 120. 127. 136. 218. 208. 234
Aurelius Victor 35. 48

B.

Balduinus, Frider. 70. 84. 137
Baluzius, Steph. 23
Baronius, Cæſar. 22
Basnagius, Iacob. 27. 40. 44. 49
Basnagius, Samuel. 16. 23. 28. 58. 79
Bechmannus, Frid. 235
Bellarminus, Rob. 126
Berger, Io. Guil. 120
Biedenbach, Balth. 137
Bircherodius, Ianus 14
Bœclerus, Io. Heinr. 48
Boſius, Io. Andr. 51
Brais, Steph. 138
Brand, Ioh. 13
Braunius, Ioh. 42
Breithaupt, Ioach. Iuſtus 12. 93
Brentius, Ioh. 98. 136
Buddeus, Io. Franc. 31. 32. 238
Bürger, Io. Quod Vult Deus 182
Bynckershœck, Cornel. 57

C.

Calouius, Abr. 136
Caſaubonus, Iſaac. 49
Caue, Guil. 13. 16
Cellarius, Chriſtoph. 14. 34. 36. 55. 6
Chemnitius, Martinus 88. 158. 159. 178. 25
Chemnitius, Chriſt. 12
Chryſoſtomus 65. 130. 136
Cicero. 38. 56
Claudius, Ioh. 11
Clemens Romanus 21. 28. 29
Clericus, Ioh. 36. 53. 68. 138
Cocceius, Ioh. 134
Concilium Trident. 88 158. 165. 169. 173. 178. 208
Cornelius Nepos 3

D.

Dalen, Anton. 43. 58
Deylingius, Sal. 124. 13
Dieu, Ludov. 136
Dio Caſſius 39. 56
Diodorus Tarſenſis 16. 1
Dodwellus, Henricus 6
Dordracenæ ſynodi acta. 233. 235. 23

E.

Ekhardtus, Tobias 41. 58. 124
Engelſchall, Ioh. 137
Epiphanius 129
Epiſcopius, Simon 120. 13
Eraſmus Roterodamus 121. 122. 183. 25
Eſtius, Guil. 139
Euſebius. 20. 22. 129

F. *Fa*

F.

Faber, Tanaquil 58
Fabricius, Io. Alb. 41. 52
Fende, Chriſtian. 11
Fibus. Barthol. 139
Fiſcher, Ioh. 135
Flacius, Matthias 14. 72. 98. 118. 124. 187
Florus. 35
Franckius, Aug. Herman 12. 91. 93
Franckius, Gotthilf Auguſtus 31
Franzius, Wolfgang 96

G.

Gauſſenus, Stephanus 121
Gerhardus, Ioh. 17. 98. 137
Gerhardus, Ioh. Erneſtus 98
Gheſtrezat, Ioh. 135
Glaſſius, Salomo 14. 119
Grotius, Hugo 36. 67. 68. 123. 125. 136
Gregorius, Frid. Quirinus 121. 122
Güntherus, Ioh. 74. 137
Gürtlerus, Nicol. 236

H.

Hackſpan, Theodoricus 134
Hall, Ioſeph. 76
Hammondus, Henricus 36. 53. 60. 67. 68. 122. 138
Haſæus, Theodorus 58. 59
Hazevoet, Seruatius 138
Heideggerus, Io. Henr. 95. 100. 123. 127
Heſychius. 18
Hieronymus. 18. 22. 120. 129. 130. 218
Horchius, Henr. 10. 97. 124. 161

Huetius, Petrus Dan. 43. 12[illegible]
Hunnius, Aegidius 137. 2[illegible]

I.

Ignatius 6[illegible]
Ionas, Iuſtus 23[illegible]
Ioſephus, Flauius 43. 60. 6[illegible]
Irenæus 12[illegible]
Iuſtinus Martyr. 19. 5[illegible]

K.

Kirchmaierus, Ge. Guil. 1[illegible]
Kobierzykius, Stanisl. 3[illegible]
Kortbold, Chriſtian. 44. 4[illegible]

L.

Lanctantius 39. 6[illegible]
Lampius, Frid. Adolph. 13[illegible]
Langius, Ioach. 12. 13. 14. 28. 54. 66. 74. 79. 80. 84[illegible]
93. 100. 137. 22[illegible]
a Lapide, Cornelius 13[illegible]
Laurentius, Iac. 13[illegible]
Leevwen, Gerbrandus 13[illegible]
Libri ſymbolici 38. 148. 149. 158. 163. 164. 17[illegible]
178. 190. 192. 194. 202. 208. 216. 225. 242. 24[illegible]
Lightfoot, Ioh. 7[illegible]
Limborchius, Philipp. 135. 1[illegible]
Lockius, Ioh. 70. 95. 1[illegible]
Lütkens, Franc. Iul. 1[illegible]
Lutherus, Martinus *76. 87. 124. 132. 150. 151. 15*[illegible]
156. 158. 160. 161. 164. 165. 170. 171. 173. 175. 17[illegible]
178. 180. 182. 183. 185. 189. 192. 194. 198. 200. 20[illegible]
208. 209. 210. 212. 213. 214. 216. 223. 228. 232. 23[illegible]
239. 241. 244. 245. 246. 249. 2[illegible]

M.

Macarius 18
Maius, Io. Henr. 11. 95. 127. 176. 182. 195. 223
Maſſutius, Thomas 13
Maſtricht, Gerhard. 133
Meisnerus, Balth. 236
Melanchthon, Philippus 131. 133. 136. 148. 149. 155. 163. 169. 187. 190. 195. 196. 205. 225. 226. 228. 246
Meurer, Io. Chriſtophorus 12. 100
Meurſius, Ioh. 37
Moonen, Arnoldus 14
Moshemius, Io. Laurent. 54. 58. 61. 66
e Moyne, Steph. 18
Auſſardus. 52
Iylius, Georg. 136. 230. 232

O.

ecumenius 20. 136
rigenes 136. 187. 218
roſius 45
ſorius, Hieron. 138

P.

agi, Anton. 23
aræus, Dav. 233
eene, Marcus 101. 138
earſonius, Ioh. 14. 44. 78. 79. 80. 126
faſſius, Io. Chriſtoph. 135
hilo 42. 43
inius, Lud. Ellies 74. 89
linius 34
linius ſecundus 33. 56
itius, Io. Georg. 41. 26

Prudentius. 5

Q.

Quintilianus. 3

R.

Rechenbergius, Adamus 14. 1

Ruinartus, Theod.

S.

Sadoletus, Iacob. 1

Salmeron, Alphonſus 1

Scharbau, Henr. 5

Scharnock, Steph. 1

Schmidius, Eraſmus 6

Schmidius, Sebaſt. 94. 135. 232. 2

Schomerus, Iuſtus Chriſtoph. 127. 137. 2

Schrammius, Io. Henr.

Schræder, Ioh. 1

Seneca philoſophus. 37.

Seneca, poeta tragicus.

Sozomenus.

Spanhemius, Frid. 14. 23.

Spenerus, Phil. Iac. 88. 112. 137, 219. 2

Starckius, Henr. Bened.

Stieber, Ge. Frider. 1

Strauchius, Aeg.

Strobachius, Io. Dav.

Stryckius, Io. Sam.

Südphenius, Henr.

Suetonius. 33. 36. 41. 43. 48. 49. 55.

Suicerus, Io. Caſp. 33.

Synodus Dordracena, vid. *Dordr.*

T. T

T.

Tacitus, Cornel. 32. 39. 41. 43. 44. 56. 60. 73
Tertullianus. 58. 62. 73
Theodoretus. 136
Theophylactus. 136
Tillemontius. 13
Tillius, Sal. 23. 25. 43. 69. 74. 79. 83. 84. 95. 99. 123. 127
Toletus, Franc. 138

V.

Valckenier, Ioh. 52
Valerius Maximus. 34
Valeſius, Henr. 23. 24
Varenius, Aug. 79. 95. 137
Vitringa, Campegius 42. 51. 63. 68. 134. 186
Vſſerius, Iacobus 43. 79. 126

W.

Walchius, Io. Georg. 34
Waltherus, Mich. 84
Waltherus, Samuel 135
Weller, Iac. 130. 137
Wendler, Io. Chriſtoph. 11. 139
Weſenbeck, Ioh. 137
Whitby, Daniel 138
Wichman, Petrus 135
Wildeshauſen, Iac. Frid. 136
Winckler, Ioh. 135
Wirth, Ambroſius 137
Witſius, Herm. 13. 25. 27. 44. 45. 90. 123. 130. 134
Wolfius, Ioh. 129

Z.

Zierold, Io. Guil. 102. 137

Index locorum epiſtolæ ad Roma nos, quibus aliqua lux in hac introductione adfuſa eſt.

Analyſin ſingulorum capitum vide p. 101. ſq

Rom. I, 8. 64
- 11. 87
- 16. 85. 88. 102
- 18. 190
III, 20. 104
V, 20. 153
VI, 1. 2. 65
- 6. 168
- 14. 209
VII, 1-6. 106
- 14. ſeqq. 107. 108. 154. 218
- 23. 167
VIII, 1. 227. 228
VIII, 19. 2
- 36.
IX, 14. 111. ſq
- 18.
XI, 22.
- 32.
XII, 3-8.
XIII, 1. ſqq. 73. 74
XVI, 1. 81.
- 3.
- 17. 18.
- 19.
- 20.
- 21.
- 22.

Index rerum præcipuarum.

A.

Abrahami exemplum quo fine a Paulo proponat pag. 1

Adami primi & ſecundi comparatio 204. 2

Amor legis 155. 157. 180.

Analyſes variæ epiſtolæ ad Rom. 98.

Apoſtoli falſi quales fuerint 67. 68. quid docuerint

Aquila & *Priſcilla*

A

Arbitrium liberum a Paulo in epiſt. ad Rom. potenter euertitur 183
Argumentum epiſtolæ ad Rom. 92. a Melanchthone delineatum 131
Auctoritas epiſtolæ ad Rom. 128. 132
AVGVSTVS imperator bibliothecas dedicauit, 34. ſeueras leges tulit 35. luxuriæ & libidini deditus fuit 35

B.

Baptiſmi ſignificatio 208
BARNABAS a Clemente pro primo Romanorum apoſtolo venditatur 29. 30
Bibliothecæ Romanorum 33. 34

C.

CALIGVLA, monſtrum hominis 30
Captiuare quo ſenſu lex in membris dicatur 223. 224
Caro quid ſit, 67. 183. 184. 185. ſpiritui ſæpe opponitur 185. mortificanda eſt 207. per crucem 226
Carnalem quo reſpectu ſe Paulus vocet 221, 223
Catholicæ epiſtolæ quænam & cur dicantur 19
Cenchrea quale oppidum 81. 82
Certamen conſcientiæ 216
CHRESTVS Suetonii an ſit Saluator noſter 43
Chriſtiani Romanis paganis exoſi 55. 56. eorum Tacitus etiam & Suetonius meminit 41. cum Iudæis ſæpius confundebantur 45. tanquam homines ſeditioſi falſo accuſabantur 73. cur eis humani generis odium exprobratum 56. 73. Romæ tolerabantur 56

Chronologicas vitæ Paulinæ rationes quinam expediuerint 14

Circumciſio Abrahæ quomodo conſideranda 197

CLAVDIVS imperator 36. 48. Iudæos Roma expulit 43. an etiam chriſtianos? 44. 45. 59

Concluſio epiſtolæ ad Rom. eſt ſpecimen ſapientiæ Paulinæ 117

Concupiſcentia carnis quid ſit 185

Confeſſio eccleſiæ noſtræ de iuſtificatione ex Paulo deſumta eſt 194. 195

Coniugium animæ cum Chriſto 213

Conſcientia quatenus ſit libera & obnoxia legi 213

Corinthus qualis vrbs 82, 83. quoties Paulus ibi fuerit 80

Corpus ſpiritui ſubiiciendum eſt 209

Creatura gemebunda 226. 228

D.

Deſperatio eſt ſummum opus, quod lex producit 154. 156

Diſſenſiones inter fideles ex Iudæis & gentilibus quales fuerint 70, 86. quomodo eas Paulus componat 89

Dubitationem de ſalute inculcant pontificii 178

E.

Ebionitæ hoſtes Pauli 129

Eccleſiæ chriſtianæ ſtatus florens qua in re conſiſtat 62. ſq.

Eloquentia Pauli 119

Epiſcopi duo an eccleſiæ Romanæ primitiuæ præfuerint 53

Epiſtolæ vnde nomen habeant 18

Epi-

Epiſtolicum ſcribendi genus cur a Paulo electum 17. 18
Epiſtola ad Romanos eſt apologia pro chriſtianiſmo 73. quo anno ſcripta 77.79. quo loco 80. a Luthero laudatur & commendatur 145. 146
Euangeliſtæ officium 188
Euangelium quo ſenſu peccatum arguat & iram Dei reuelet 189. 190
Exordii ep. ad Rom. ſcopus 102

F.

Factor legis quinam dici poſſit 95. 151
Fides ſola accipit ſpiritum ſanctum 159. legem implet 160. 161. bona opera parit 161. 194. legem ſtabilit 161. 194. fides ſola iuſtificat 201. quinam id negent 172. 173. quatenus iuſtificet 173. quo ſenſu & cauſſa & effectus prædeſtinationis dici poſſit 236
Fides quid non ſit 171. quid ſit 174. 176. nouas creaturas efficit 174. nouam vitam producit 173 otioſa eſſe non poteſt 174. 175. 177. 201. Fides informis quid ſit 176, fidei effectus 177. 201. fides precibus adquiritur 179
Fructus fidei 201

G.

Gnoſticos Hammondus in ep. ad Romanos paſſim deprehendit 36. 67. 68
Gratis, cur hæc particula retinenda ſit 195
Gratia & donum quomodo differant 168

Gratiam mereri velle operibus quid ſit 193
Gratia Dei accendit nos ad bona opera 201
Grauitas ſtili Paulini 120. 121

H.

Hypocritæ 191. 192
Hypocriſis legi repugnat 150. 153. eſt execranda res 216

I.

Impedimenta aduentus Pauli ad Romanos 86. impedimenta ſanctitatis 107. ſqq.
Incredulitas eſt caput omnium vitiorum 164. ſola facit peccatum 164. 165. caput ſerpentis vocatur 166. occultiſſimum peccatum 184.
Interpretes epiſtolæ ad Rom. 133. ſqq.
Introductionum in ep. ad Rom. ſcriptores 10.
Iudæi Romani 42. plerique erant libertini 43. Roma pulſi a Tiberio 43. & Claudio 43. mox redierunt 45. 46
Iudæi Romæ conuerſi erant vel imbecilliores vel confirmatiores 67
Iudæi vnde chriſtianis tam infenſi fuerint 55. ſe ſupra gentiles efferebant 70. extra palæſtinam viuentes facilius poterant ad Chriſtum conuerti 46
Iudæi Hieroſolymitani per legatos & epiſtolas euangelio nocebant 19
Iuſtitia vera quid ſit 179. 180. 198. Iuſtitia triplex 180. Iuſtitia Dei olim a Luthero perperam intellecta 181
Iuſtitiarii 191. 196. 201. 243

Iuſtificationis doctrina a Io. Claudio peruerſa 11. ab eccleſia Rom. anti-chriſtiana corrupta 87. præcipuum eſt huius epiſtolæ argumentum 90
Iuſtificati & peccatores ſunt & iuſti 170. 171

L.

Lex quid ſit apud Paulum 148. requirit cor & adfectus 149. 216. damnat hypocriſin externorum operum 149. 150. peccatum oſtendit & auget 153. 204. 215. ſpiritualis eſt 154. non eſt iuſto poſita 210. 212. non poteſt accuſare iuſtos, cur? 210. cum creditore comparatur 211. 212. non poteſt viuificare 199. 200
Legem facere quid ſit 150. 160. quid opus legis facere 157. quid legem implere 159. quid *ſine lege* bona opera facere 160
Legis variæ acceptiones 161. eius vſus 188. 192. eius natura 214. ſq. Quid ſit *non eſſe ſub lege* 209. quid *ſub lege eſſe* 210
Lex membrorum 161. 217
Libertatis euangelicæ abuſui Paulus obicem ponit 65
Libertas a lege quid ſit 211. 212
Liberum arbitrium quid ſit 183
Lingua, qua epiſtola ſcripta, Græca fuit 124. cur non Latina? 125
Lucta carnis & ſpiritus 207. 217. 225
LVTHERVS magnifice commendat ep. ad Rom. 146 eius ſcopum obſcuratum fuiſſe queritur 147 cum Auguſtino ſæpius locutus eſt 238
Luxus Romanorum a quibus deſcriptus 37

M.

Maculæ eccleſiæ Romanæ 65. ſqq.
MARCION epiſtolas Pauli truncauit 129

N.

NERONIS vitia 36. 48. primum quinquennium 46. 48. primus in Chriſtianos ſæuiit 60. ſqq. eius perſecutio an etiam extra vrbem graſſata fuerit 61
Noua creatura quid ſit 175

O.

Obſcuritas epiſtolæ ad Rom. exaggeratur 122
Occaſio ad ſcribendam epiſtolam 82
Odium legis hominibus natura ineſt 152. 155. 157. 158. 215
Odium humani generis chriſtianis exprobratum 56. 73
Opera legis quid ſint 151. 152. 157. 158. non poſſunt placere Deo 199
Operum quatuor ordines Lutherus conſtituit 151. Operibus ſe nemo præparare poteſt ad gratiam 157
Opera bona non omittenda 196. 202. ſunt ſigna fidei 197. ſunt pretioſiora, quam cælum & terra 200 ſunt diuina ſacrificia 202. fluunt ex fide 2032. 43
Operarii quinam 156
Ordo epiſtolæ ad Rom. inter reliquas 126. cur primo loco poſita? 127
Ordinis Paulus obſeruantiſſimus fuit 121
ORIGENES a Melanchthone accuſatur 187

P. PAV-

P.

PAVLVS auctor epiſtolæ ad Rom. 13. eius vitam quinam auctores deſcripſerint 13
quando Romam venerit 77. bis Corinthi fuit 80. fuit temperamenti cholerici 121. vnde ordinis & connexionis obſeruantiſſimus 123. a multis veterum hæreticorum tamquam apoſtata legis reiectus 129. eius excellentia 130
Peccati vocabulum quomodo a Paulo accipiatur 162. eius reliquiæ in iuſtis manent 207.208. ſed eos non damnant 226. ſq.
Peccatum originale quid ſit 163. eius ſynonyma 167. mors adpellatur 224
PETRVM anno Claudii ſecundo Romam non veniſſe, probatur 23. ſqq. ante ſcriptam Pauli ad Rom. epiſtolam Romæ non fuit 25. nec tempore primæ captiuitatis Paulinæ 26. iis in locis maxime verſatus eſt, vbi maior erat Iudæorum multitudo 25
Philoſophi et rhetores olim Roma pulſi 33
Philoſophi Romanorum non innocentes 37.ſqq. arrogantia laborabant 38. optime docebant, peſſime viuebant 38
Phraſeologia Pauli peculiaris 123
Politia Romanorum corruptiſſima 47
Pontifex maximus Romæ paganæ multa communia habuit cum pontif. max. Rom. chriſtianæ 51
Pontificiis epiſtola ad Rom. ſudes eſt in oculis 129
POPPAEA, Neronis coniux, a Ioſepho laudatur 65

Præ-

Prædeſtinationis doctrina an Rom. IX. tractetu
230. ſqq. quid Luthero ſit prædeſtinatio 23
Pugna carnis & ſpiritus. vid. *Lucta*.

R.

Rationis optimæ & ſummæ vires ſunt corruptæ 163
Regeneratio qua in re conſiſtat 221
Religio Romanorum 34
Romani, ad quos Pauli epiſtola data eſt quinam fuerint 21
Roma, in quo ſtatu fuerit tempore Pauli 32. ambitioſis nominibus ſuperbit 33. terrarum Dea vocatur 33. erat ſupremum orbis tribunal 72. erat thronus draconis & patrona idololatriæ 72. ſedes antichriſti & mater apoſtaſiæ 74. oportunus erat locus, ex quo epiſtola ad Rom. cum aliis gentibus communicari poterat 72
Romanorum veterum mores à Valerio Max. laudati 34. quando & quibus gradibus ad vitia declinauerint 35. eorum mores tempore Pauli 36. a Seneca deſcripti 37. eorum politia corruptiſſima 47. olim peregrina ſacra odio habebant 56. poſtea credendi libertatem omnibus permittebant 57
Romanæ eccleſiæ origines incertæ 22. eius plantatio a nonnullis tribuitur Petro 22. ſqq. ab aliis Petri auditoribus 22. 27. ab aliis Barnabæ 29. 30. eius ſtatus externus 32. ſqq. internus 62. ſeqq. Ex Iudæis & gentibus compoſita erat, 41. optime ordinata erat 52. primis Neronis an-

annis tranquillitate fruebatur 54. ſuas maculas habebat 65. ſqq. eius hodierna forma ad formam imperii Romani facta eſt 49. 50. 51

S.

Sanctuli quinam dicantur 191. 192
Satyrici ſcriptores Romanorum ſceleribus ipſi conſpurcati erant 41
Scopus epiſtolæ ad Rom. 87
SENECA profligatos Romanorum mores taxat 37. multis vitiis ipſe ſcatuit 39. eius diuitiæ 40. eius commercium literarium cum Paulo 41
SIMON magus 66
σκληρύνειν quid ſit Rom. IX, 18. 113
Sociniani huius ep. interpretes 139
Sophiſtæ a Luthero deſcripti 179
Spiritus quid ſit 186. literæ nonnunquam opponitur 187
Spiritus ſanctus donatur per ſolam fidem 159. 160. 177
Status eccleſiarum, ad quas apoſtoli ſcripſerunt, cognoſcendus eſt 31. ſtatus eccleſiæ Romanæ externus 32. internus 62
Stilus epiſtolæ 118. Stili Paulini idiomata a quibus deſcripta 14
Structura epiſtolæ artificioſiſſima 96. ſqq.
Studia Romanorum 33. 34
Subſcriptio epiſtolæ illuſtrata 16

T. TER-

T.

TERTIVS, epiſtolæ ad Rom. ſcriptor 14. defe
ditur aduerſus calumnias 16.
TIBERIVS Iudæos Italia excedere iuſſit 43. Ieſu
in numerum Deorum referre voluit 58. an chr
ſtianos vrbe ſubmouerit 58. 5
TILLII analyſis epiſtolæ 99. ſq

V.

Venditus ſub peccatum quo ſenſu Paulus dicatu
221. ſq. Venditio regenitorum & irregenito
rum quomodo differat 22
Verbum Dei cibus animæ 14
Verba Pauli rebus conuenientiſſima 12
Vetus homo 16

IO. IAC. RAMBACHII

S. S. THEOL. PROF. PVBL. ORDIN. IN ACADEMIA FRIDERICIANA

COMMENTATIO HERMENEVTICA DE SENSVS MYSTICI CRITERIIS EX GENVINIS PRINCIPIIS DEDVCTA NECESSARIISQVE CAVTELIS CIRCVMSCRIPTA.

IENAE

EX OFFICINA HARTVNGIANA.

MDCCXXVIII.

LECTORI BENEVOLO
SPIRITVM
Σοφίας καὶ Ἀποκαλύψεως
ADPRECATVR
AVCTOR.

DE ſenſu literarum ſacrarum myſtico varia ſunt hominum iudicia. Multi ſine iudicio, certis principiis nixo, in illo tractando huc illuc feruntur, vagis coniecturis ducti, & viae duce deſtituti. Hi vbi aliquam ſimilitudinis vmbram inter rem veteris ac noui inſtrumenti obſeruant, ſtatim alteram in alterius figuram diuino conſilio ordinatam eſſe, temere praecipitanterque pronuntiant, atque inſtitutis per partes comparationibus, quibus nihil ſaepe coactius, nihil frigidius eſſe poteſt, id tandem efficiunt, vt ſenſum myſticum reliquorum ſiue ludibriis ſiue calumniis exponant. Simulatque enim alii id vident ſeuerioris indolis homines, mox in alterum oppoſitum magno impetu proruentes, apertum interpretationibus myſticis bellum indicunt, ſique ab illis diſceſſeris, quas viri diuinitus adflati nobis tradiderunt, in reliquis omnibus nihil certi ſolidique eſſe, audacter decernunt, ridentque eorum, qui ſecus ſentiunt, ſimplicitatem.

Typis enim, ſymbolis, figuris, & huiusmodi rerum ſignis ita comparatum eſſe exiſtimant, vt in quemcumque ſenſum facile trahi poſſint, &, ad inſtar nubis figuratae, pro vario intuentium captu & ingenio, rei nunc huius, nunc illius imaginem ſuſtinere.

Iſti igitnr, qui circa ſenſum ſacrae ſcripturae myſticum vtrimque committuntur errores, anſam mihi occaſionemque praebuerunt, vt de certis criteriis conſtituendis cogitauerim, ex quorum praeſentia eo probabilitatis gradu, qui demonſtrationi proximus eſſet, colligi queat, has illasue res, verbis expreſſas, ad alias res praeſignificandas a Spiritu ſancto, ſcripturarum auctore, deſtinatas fuiſſe. Quid ea in re poſt aliorum, quos paſſim laudo, labores a me praeſtitum ſit, decernant harum rerum periti. Eorum enim iudicio vti has cogitationes lubens permitto, ita reliquorum cenſuras parum curo. Proferat, cui noſtra non placent, certiora; & magno nos beneficio ſibi obſtringet. Spiritus autem veritatis in omnem nos ducat veritatem. Dabam Halae, a d. I. Novemb. MDCCXXVII.

COM-

COMMENTATIONIS HERMENEVTICAE DE GENVINIS SENSVS MYSTICI CRITERIIS

CONSPECTVS.

Praeter ſenſum ſcripturae literalem datur etiam myſticus, §. *I. non tamen vbique quaerendus*, §. *II. ſed* euitatis *vtrimque* extremis, *§. III. per* vetus *pariter ac* nouum teſtamentum *§. IV. in certis* ſedibus *veluti claſſicis, quarum* duodecim *potiores recenſentur, inueſtigandus, §. V. & ex certis, quae ſe produnt,* indiciis *cognoſcendus, §. VI. Qua tamen in re non opus eſt extraordinario ſpiritus ſancti adflatu, ſi praeter loca, in nouo teſtamento myſtice explicata, in aliis etiam ſenſum realem ſcrutari velimus, §. VII. VIII. Sed potius ex virorum ſacrorum exemplo certa* CRITERIA *formanda ſunt, quorum nonnulla ſunt* INTERNA *§. X. XI. quae haerent* 1*) in* rebus, *earumque indole, vbi* quatuor *criteria indicantur, §. XII.* 2*) in* verbis, *eorumque emphaſi, vbi* duo *ſigna conſtituuntur, §. XIII. alia ſunt* EXTERNA, *§. XIV. vbi myſtici aliquid alicui loco ineſſe ſpiritus ſanctus alibi prodit 1)* explicite, *& verbis diſertis §. XV. 2)* implicite, *vbi* quinque *modi, quibus in cognitionem ſenſus myſtici perueniri poteſt, recenſentur, §. XVI. Subiun-*

guntur criteria, *ex quibus demonſtrari poteſt*, *nos* genuinum *alicuius loci* ſenſum myſticum *eſſe adſecutos*, §. *XVII.* *Tandem totum hoc negotium* nouem cautelis *circumſcribitur*, §. *XVIII* & voto *tractatio finitur*, §. *XVIIII.*

§. I.

PRaeter ſenſum ſcripturarum ſacrarum literalem, qui per ipſam verborum ſignificationem ſiue propriam ſiue metaphoricam lectoribus inſinuatur, dari etiam ſenſum myſticum, per rem, verbis expreſſam, a ſpiritu ſancto intentum: omnes propemodum purioris eccleſiae doctores confitentur, quamuis in modo proponendi qualiscumque inter illos diſſenſus obſeruetur. *

* In eo ſcilicet *conſentiunt* fere omnes, 1) duplicis generis ſigna in ſacris paginis adhiberi, ad mentis diuinae intentionem hominibus patefaciendam; dum primo quidem VERBA ſunt *ſigna rerum*, deinde nonnunquam RES *ſigna* ſunt *aliarum rerum analogarum.* Vnde 2) conſequitur, nonnulla in ſcripturis ſacris oracula reperiri, in quibus res, verbis propoſitae, ad alias res ſignificandas a ſpiritu ſancto deſtinatae ſunt.

In eo *diſſenſus* eſt, vtrum ſignificatio illa myſtica, arcanis rerum analogiis ſubnixa, SENSVS *myſticus* adpellari poſſit. Sunt 1) qui id *adfirmant*, rationibusque non contemnendis probant; vt SAL. GLASSIVS, *in philol. ſacr. lib. II. part. I. tract. I. ſect. I. p. 350. ſeqq.* Sunt 2) qui id *negant*, & non niſi vnicum ſcripturae ſenſum, eumque literalem, admittunt; quandoquidem *ſenſus* vocabulum ſtrictius accipiunt pro illo conceptu,

ceptu, quem ſpiritus ſanctus *per ſola verba* intelligendum exhibet. Hinc ſenſum myſticum, quia non per verba, ſed per *res* exhibetur, malunt adcommodationem ſenſus literalis ad obiecta ſpiritualia adpellare, quam tamen a ſpiritu ſancto cum verborum conceptibus ſimul intentam eſſe concedunt. Sic AVG. PFEIFFERVS, *in theſauro herm. c. III. p. 133.* Sunt denique 3) alii, qui, a ſuſpecto adcommodationis vocabulo abhorrentes, mediam quandam viam eligunt, & in eiusmodi locis, quae myſtica ſignificatione gaudent, vnicum quidem ſenſum ſtatuunt, ſed *compoſitum*, qui duplicem veritatem a ſpiritu ſancto intentam, hiſtoricam ſcilicet & myſticam, complectatur. Sic ven. HENR. MVHLIVS, in *diſcuſſione controuerſiarum de ſenſu ſcripturae myſtico, c. III. p. 49. 55.* Sed rectiſſime ven. IO. FRANC. BVDDEVS obſeruauit in *inſtitut. theol. dogm. lib. I. c. II. §. XXV. p. 102.* litem non rem ipſam, ſed modum loquendi, tangere. *In latiore enim,* inquit, *ſignificatione ſi vox* ſenſus *accipiatur, vt non tantum id, quod per verba ſignificatur, ſed & per res verbis expreſſas, ex intentione loquentis aut ſcribentis, indicatur, denotet: nihil obſtat, quo minus in quibusdam locis duplex ſenſus, literalis & myſticus, admittatur. Pari ratione, ſi* adcommodationis *vox ita accipiatur, vt intentionem loquentis ſeu ſcribentis connotet, & haec adhiberi poteſt. Quod ſi denique aliquis non duplicem ſenſum, ſed compoſitum in iis locis, quae myſtice explicanda ſunt, admittendum cenſeat, nec is me ſibi repugnantem habebit. Si res ipſa ſalua ſit, non eſt, vt de modo loquendi magnopere cum quoquam contendamus.*

§. II.

Senſum illum myſticum non in omni-

bus promiſcue ſacrarum paginarum locis eſſe quaerendum, * apud omnes ſaniores diuini codicis interpretes extra dubitationem poſitum eſt. Non enim placuit ſpiritui diuino, vt ſingulis rebus, in ſcriptura commemoratis, ad alias res analogas ſignificandas vteretur.

* Non tamen confundendus eſt ſenſus myſticus cum *vſu* & adplicatione alicuius loci. Nullus datur ſcripturae locus, qui non ad vſum ſpiritualem, deductis inde per legitimam conſequentiam veritatibus & theoreticis & practicis, iure meritoque transferri & poſſit & debeat. *Neque enim illi excuſandi ſunt, qui in ſenſu literali inueſtigando ſubſiſtunt, nec ad vſum, quem ad fidem confirmandam, aut vitam recte inſtituendam, inde haurire decet, reſpiciunt. Hi enim ſcripturam ſacram non alio loco habere videntur, quam ſcriptores profanos, quorum intellexiſſe mentem ſatis eſt, vt de iis, quae dicunt, ad vſum transferendis, nos minime ſollicitos eſſe neceſſe ſit*; iudice ven. BVDDEO, *in iſagoge ad theol. lib. II. c. VIII. p. 1788.* At enimuero iſtae veritates non ſunt totidem ſenſus myſtici, ſed confectaria ex ſenſu literali deriuata, ſi vel maxime ad interiora rei chriſtianae negotia, adque arcanas Dei vias referantur.

§. III.

Hic vero (vt in more poſitum eſt mortalibus ad extrema propendere) alii *exceſſu*, alii *defectu* peccant: quorum *illi* ſenſus arcanos & myſticos vbique fere locorum acri ſtudio venantur, nimiumque alle-

allegoriis, ſatis ſaepe contortis, indulgent; * *hi* anguſtiſſimis terminis ſenſum myſticum circumſcribunt, inque perpaucis ſcripturae locis eum agnoſcunt; ** prout nimirum quisque vel natura adfectus eſt, vel ſtudiis a prima iuuentute excultus, vel prout magnorum virorum auctoritatibus ducitur.

* Praecipui harum partium ſectatores, qui hoc vitio laborant, ſunt I. *Antiquiſſimi Iudaeorum doctores*, maxime qui ex ſchola Alexandrina prodierunt, vbi morbus ille ſallegoricus quam maxime graſſabatur; ſpeciatim in ſcriptis *Philonis*, inque *Midraſchim* & *Rabboth* veterum Hebraeorum: in quibus ceterum illud laudandum eſt, quod Meſſiam, ſcripturae nucleum, quaeſiuerunt, quamuis loco ſaepe ſatis alieno. Cuius rei ſpecimina dedit IO. IVSTVS LOSIVS, in diſſ. *de veterum Hebraeorum ſtudio, Chriſtum, ſcripturae ſcopum, quaerendi*, quae Halae habita eſt, anno 1709. II. Multi *patres eccleſiae*, maxime qui ORIGENEM ducem in ſcriptura ſacra interpretanda ſectati ſunt, de cuius ſummi viri allegoriis ſingulari diſſertatione ven. BVDDEVS commentatus eſt. III. *Pontificii* interpretes, interque illos praecipue *doctores ſcholaſtici*, quorum vlcus hac etiam in parte tetigit ADAMVS TRIBBECHOVIVS, de *doctoribus ſcholaſticis, & corrupta per eos diuinarum humanarumque rerum ſcientia.* IV. *Myſtici impuriores* & paradoxis ſpeculationibus, arcanae ſapientiae ſpeciem mentientibus, dediti, ex Paracelſi maxime atque Böhmii ſchola. V. Multi IO. COCCEII aſſeclae, luxuriante ingenio in multiplicandis interpretationibus typicis atque allegoricis ab-

repti. VI. Nonnulli ex ipſo philoſophorum recentiorum* ordine, vt THOMAS BVRNETIVS, aliique. Quibus etiam IAC. BROCARDVS, ANTONIVS DRIESSENIVS, HERMANNVS DEVSINGIVS & alii adiici ſolent. Confer, ſi placet, *inſtitutiones* noſtras *hermen. lib. I. c. 3. p. 78. ſeqq.*

** Harum partium ſtudioſos recenſuit ven. MATTH. CHRISTOPH. PFAFFIVS, in diſſ. *de recta theologiae typicae conformatione*, *c. II.* qui I. primo loco ponit *Socinianos*, qui in catechiſmo Racouienſi docent, ſolum ſacrificium anniuerſarium mortem Chriſti praefiguraſſe; II. *Arminianos*, vt GROTIVM, EPISCOPIVM, LIMBORCHIVM, CLERICVM; III. Duumuiros Anglicanos, IO. MARSHAMVM & IO. SPENCERVM, quibus & IV. PETRVM IONCOVRTIVM, & V. PETRVM POIRETVM adiunxit. Ceterum medium inter duas illas extremitates viam hic eſſe eligendam, iam olim GREG. NAZIANZENVS monuit, in *oratione XLII. tom. I. p. 684. Nos tamen media quadam via inter eos, qui craſſiore omnino ingenio ſunt, & eos, qui nimio contemplationis & anagogiae ſtudio ducuntur, incedentes, vt nec prorſus* (ἀργοὶ) *inertes ac torpidi maneamus, nec rurſus* (περιεργότεροι) *curioſiores ſimus, quam par eſt. Alterum enim Iudaicum quodammodo & abiectum, alterum* (ὀνειροκριτικὸν) *ſomniorum coniectore dignum eſt, paremque vtrumque reprehenſionem meretur.*

§. IV.

Senſum myſticum non tantum in *veteris* teſtamenti tabulis, ſed etiam in libris *noui* inſtrumenti, quamquam hic rarius, reperiri putamus. In his enim non ſolum my-

myſtica ſignificatio multarum veteris teſtamenti partium per Chriſtum eiusque apoſtolos detegitur, & arcana ſpiritus inſpirantis intentio in lucem protrahitur*; ſed nonnulla etiam traduntur, quibus myſticum aliquem reſpectum inuolutum eſſe, haud immerito quidam ſuſpicantur. **

* Vide Matth. XII, 40. Ioh. III, 14. c. VI, 32. c. XIX, 36. 1 Cor. X, 4. Gal. IV, 24. Hebr. IV. 8. 9. c. VII, 1. ſeqq. cet. vbi res myſtica indicatur, quae ſub triduana Ionae in ventre piſcis commoratione, ſub ſerpentis aenei erectione, ſub manna, ſub agno paſchali, ſub petra deſerti, ſub coniugio Abrahami, ſub Ioſuae & Melchiſedeci hiſtoria latuit.

** Huc e. g. pertinent I. ſapientiſſimae Ieſu Chriſti *parabolae.* II. *Miracula* filii Dei. III. *Inſigniores euentus Saluatoris noſtri*, de quibus omnibus ad ſequ. §. erit plura dicendi locus. IV. *Singulares ſingularium quorundam caſuum circumſtantiae*, vt quae primam ſpiritus ſancti effuſionem, conuerſionem Pauli, vocationem Petri, ad euangelium gentilibus praedicandum, &c. comitatae ſunt. V. *Epiſtolae apocalypticae* ad ſeptem eccleſias Aſiae, quibus praeter ſenſum literalem myſticos etiam reſpectus ineſſe probatum dedit CAMP. VITRINGA, in *anacriſi apocal. p. 32. ſeqq.* ed. ſecundae. Vt alia taceamus. Ceterum conferri poſſunt, quae *de typis N. T.* diſſerit GVIL. SALDENVS, in *otiis theol. p. 287. ſeqq.*

§. V.

Dantur autem in vtriusque foederis libris certae velut *ſedes claſſicae**, in quibus

bus ſenſus myſticus velut inquilinus & domeſticus eſſe ſolet; quas in hoc exegeſeos ſacrae genere notaſſe, multum adferet vtilitatis.

* Ita ſenſus myſticus plerumque latet

I. *In ritualibus legis Moſaicae inſtitutis*, quae ad Chriſti perſonam, ſtatus, officia ac beneficia adumbranda a ſapientiſſimo auctore, Deo, deſtinata fuere. Patet hoc 1) *Ex clariſſimis ſacrae ſcripturae teſtimoniis*, Rom. X, 4. Hebr. VIII, 5. c. IX, 9. c. X, 1. Col. II, 16. 17. cet. 2) *Ex perſpicua multorum rituum in V. & N. T. explicatione*, ab ipſo ſpiritu ſancto ſuppeditata, qua nobis clauem ad reliqua etiam typici ſanctuarii conclauia reſeranda tradere voluit; quorſum multi pſalmi, atque inprimis aurea ad Hebraeos epiſtola comparata eſt. 3) *Ex natura & indole illarum caerimoniarum*, quae, niſi ad res ſublimiores adumbrandas deſtinatae fuiſſent, pueriles ac ludicrae maximam partem cenſerentur, quippe nec *Deo*, qui ſpiritus eſt, adeoque cultu mere materiali delectari non poteſt, nec *homini*, anima immortali praedito, conuenientes. 4) *Ex admirabili analogia*, quae inter illas vmbras & veritatem N. T. intercedit, quae ſane ab humano ingenio non efficta, ſed tantum obſeruata, a ſpiritu ſancto autem intenta fuiſſe putanda eſt; vt pluribus oſtenderunt, qui cum iudicio rem typologicam tractauerunt, vt ven. IOACH. LANGIVS, in *myſterio Chriſti & Chriſtianiſmi*.

II. *In hiſtoriis perſonarum veteris teſtamenti quam maxime notabilium*, quae inſolitos prorſus, & ad myſticas ſignificationes aptiſſimos caſus complectuntur; inter quas *in regno lucis* eminent Adam, Abel, Henoch, Noa, Melchiſedecus, Sara, Iſaacus, Iacobus, Ioſephus, Iobus, Moſes,

Aaron,

Aaron, Ioſua, Gideon, Simſon, Dauid, Salomo, Elias, Ionas, Eliakimus, Daniel, cet. *in regno tenebrarum* Cainus, Iſmael, Eſauus, Bileamus, Achitophel, Ieſabel, Antiochus Epiphanes, cet. (An nonnullorum etiam *impiorum* perſonae typis accenſeri debeant, pluribus diſputat, atque adfirmat GVIL. SALDENVS, in *otiis theol. p. 283.*) Horum enim hominum caſus, quos hiſtoria ſacra cum cura deſcribit, tam ſunt animaduerſione digni, tamque luculentam cum certis caſibus nouae oeconomiae analogiam continent, vt ingenium hominum, ſpirituali ſenſu praeditorum, vltro prouocent ad cogitandum de myſterio, quod in plerisque tam eſt detectu facile, vt illis, quorum non ſtupet acies mentis, ſtatim occurrat. Ipſe ſpiritus ſanctus in nouo teſtamento nobis in ſingularibus nonnullarum ex iſto catalogo perſonarum geſtis ſublimiora quaedam myſteria detexit; ex quibus ſpeciminibus reliquis etiam talia ſubeſſe, haud immerito ſuſpicamur.

III. *In praecipuis fatis veteris Iſraelis*, quem populum Deus ex numero reliquarum gentium ſapientiſſimo conſilio ſelegit, vt in ſingularibus eius euentibus euentus eccleſiae noui teſtamenti deformarentur. Hinc 1) caſus populi Iſraelitici *aenigmata* dicuntur Pſal. LXXVIII, 2. ob myſticas & arcanas, quas continent, ſignificationes. Hinc 2) de illis, quae populo illi in deſerto euenerunt, 1 Cor. X, 6. dicitur: ταῦτα τύποι ἡμῶν ἐγενήθησαν, & verſ. 11. ταῦτα πάντα τύποι συνέβαινον ἐκείνοις: vnde merito ad alia etiam, quae in Canaan illis euenerunt, argumentamur. Hinc 3) in multis vaticiniis prophetarum atque apocalypſeos de ſtatu eccleſiae noui teſtamenti eiusmodi adhibentur locutiones, quae ex hiſtoria populi Iſraelitici mutuo acceptae ſunt. Vid. Eſa. IV, 5. c. IX, 4. c. XXXV,

XXXV, 6. c. XLIII, 2. c. XLIX, 10. Ier. XXXI, 2. Apoc. XI, 3. 4. c. XVIII, 4. cet. Hinc 4) eccleſia noui teſtamenti in vaticiniis V. T. nunc Iſrael, nunc Iuda, nunc Zion, nunc Ieruſalem &c. dicitur; quae adpellationes analogia quadam typica & antitypica nituntur. Hinc 5.) *Libri ſymb. p. 142. Res geſtae in populo Iſrael ſunt exempla eorum, quae in eccleſia futura fuerunt.* Similiter STEPH. GAVSSENVS in diſſ. *de ratione ſtudii theologici p. 41.* (ed. Hall.) poſtquam ſtudium ſenſus literalis ampliſſimis verbis commendauerat, haec addit: *Ita exiſtimamus, habere totum fere vetus foedus, ſi pauca loca excipias, ſenſum, vt illis temporibus, ſatis commodum, & Iſraelitarum rebus vtcumque adcommodatum: at in eo Dei ἄφατον eminuiſſe ſapientiam, quod illis ſenſum ſublimiorem ſuperinduxerit, quem dum apoſtoli per ſacram ſpiritus ſancti cabalam eruunt, nos rerum tantarum admiratione defixi ſtupemus, & patrem noſtrum, qui eſt in coelis, laudamus, quod ea occultauerit ſapientibus, paruulis autem reuelare dedignatus non fuerit.*

IV. *In praecipuis liberationibus populi Iſraelitici ex manu hoſtium,* quae notabilibus circumſtantiis veſtitae fuerunt; vt ſunt liberationes ex Aegyptiorum, Midianitarum, Iud. VII. Aſſyriorum, Babyloniorum, cet. tyrannide; ad quas paſſim reſpiciunt ſacri vates, quando vindicias eccleſiae noui teſtamenti, ſiue a poteſtate diaboli, ſiue a iugo antichriſti praedicunt. Immo *omnes liberationes eccleſiae, per totum interuallum oeconomiae veteris praeſtitae, inuoluuntur magna illa liberatione & ἀπολυτρώσει, quam filius Dei olim eccleſiae adducturus erat. Sunt typicae omnes, & in hac accipiunt ſuum complementum,* vt praeclare ait CAMP. VITRINGA, in *Eſai. tom. I. p. 260.* Huc

nos

nos ducit *Zacharias*, qui in cantico ſuo: *Prout*, inquit, *locutus eſt per os ſanctorum, qui a ſeculo fuerunt, prophetarum, fore, vt nos ſeruaret ab inimicis noſtris, & a manu omnium eorum, qui nos oderunt.* Et mox: *vt ſine metu, e manu hoſtium noſtrorum liberati, ipſum colamus;* Luc. I, 70. 71. 74.

V. *In inſignioribus iudiciis, quae Deus ſub oeconomia veteri exercuit*, tum in *populum* ſuum degenerem & immorigerum, tum in *hoſtes populi* ſui, Pharaonem, Aegyptios, Midianitas, Philiſtaeos, Senacheribum, reges Babyloniae, Antiochum Epiphanem, crudeliſſimum eccleſiae Iudaicae perſecutorem &c. nec non in alios impios, profligatis moribus ſingularia Dei ſupplicia meritos. Ita *poenas*, quibus tot millia *Iſraelitarum* in deſerto proſtrati fuerunt, eſſe τύποι ἡμῶν, Paulus docet 1 Cor. X, 6. 11. Recte enim ad illum locum THEOPHYLACTVS: ὥσπερ ἐυεργεσίαι τύποι ἦσαν, ὕτω καὶ αἱ κολάσεις. *Quemadmodum beneficia typi fuerunt, ita etiam ſupplicia.* Ita *plagas Aegypti* fuiſſe emblemata plagarum, in regnum antichriſti olim effundendarum, analogia apocalypſeos cum Exod. VII -- XI. abunde commonſtrat; quam ante oculos poſuit ven. IOACH. LANGIVS, in *hiſt. eccl. V. T. p. 143. ſq.* Ita *excidium Sodomae*, ſecundum Iud. verſ. 7. propoſitum eſt tanquam exemplum illius excidii, quod Sodomam ſpiritualem, regnum ſcilicet antichriſti, exſpectat: quod ſecundum Apoc. XI, 8. πνευματικῶς ſeu ſenſu antitypico nunc *Sodoma* dicitur, ob extremam morum corruptionem; nunc *Aegyptus*, ob tyrannidem, qua populum Dei opprimit; nunc *Babel*, ob regnantem ibi idololatriam. Hinc etiam regni antichriſtiani interitus eiusmodi locutionibus paſſim praedicitur, quibus Sodomo-

morum interitus a Moſe deſcriptus eſt, Pſal. XI, 6. Eſa. XXXIV, 9. 10. Apoc. XVIII, 8. c. XIX, 20. Sic alia etiam iudicia in mundum antediluuianum, in ſeditioſam Corachi cohortem, in Ieſabelem, in Babyloniam, in Hieroſolymam, cet. rationem typicam habuerunt; vt per integrum veteris & noui teſtamenti tractum oſtendit B. IO. HENR. MAIVS, in *oeconomia iudiciorum diuinorum*. Sic CL. GODFR. IÜNGST, in diſſ. *de blaſphemi myſterio*, blaſphemum illum, ex Dei ſententia lapidibus obrutum Lev. XXIV, 10. ſeqq. figuram fuiſſet putat *antichriſti*, ex coetu fidelium ob blaſphemias & rixas eiiciendi & exſcindendi.

VI. *In excellentioribus & ſingularibus beneficiis*, quae Deus in eccleſiam veteris teſtamenti contulit, quibus plerumque alia beneficia ſublimiora, oeconomiae nouae propria, tanquam vmbris quibusdam praefigurata fuerunt. Singulari diſſertatione hoc argumentum pertractauit CL. IO. IAC. PFIZERVS, de *beneficiis typicis*, vbi ſectione priore ideam exhibet generalem beneficiorum Dei typicorum, eaque §. IV. deſcribit tanquam *actiones Dei gratioſas, quibus infinita ipſius ſapientia per bonum aliquod externum, hominibus vel ſingulis vel pluribus in veteri teſtamento conceſſum, maius bonum ſpirituale noui teſtamenti, a ſpiritu ſancto expreſſe vel tecte indicatum, repraeſentare voluit.* Sectione poſteriore ſelecta *exempla* beneficiorum typicorum proponit, quibus ab ipſo accenſentur productio lucis ex tenebris, inſtitutio ſabbati, conſeruatio familiae Noachi per aquam diluuii, liberatio Hebraeorum a ſeruitute Aegyptiorum, praeteritio angeli vaſtatoris ante fores Iſraelitarum, ſanguine agni conſperſas, tranſitus per mare, columna nubis & ignis,

man-

manna & aqua petrae, ſanatio ex intuitu ſerpentis aenei, introductio in terram Cananaeam, ſoluta denique Babylonica captiuitas. Iſtum tamen indicem nouis nominibus augeri poſſe, non dubitamus.

VII. *In promiſſionibus bonorum terreſtrium*, quibus varia felicitatum genera foederatis Dei promittuntur; quae plerumque conſiderandae ſunt tamquam ſymbola & emblemata bonorum ſpiritualium, quorum largiorem menſuram regnum Meſſiae exhibiturum erat. Maxime id contingit 1) *In benedictionibus patriarcharum*, quas poſteris ſuis, ſpiritu prophetico colluſtrati, impertiebantur, quarum nucleus eſt Ieſus Chriſtus, cuius beneficia ſub inuolucris beneficiorum temporalium, pro indole illius oeconomiae, adumbrabantur. Vide e. c. Gen. IX, 26. 27. c. XXVII, 27. 28. 29. c. XLIX, 3. --- 27. Deut. XXXIII. 2) *In promiſſionibus de ſtatu populi ex Babylonico exilio reducis*, quibus plerumque inuoluta ſunt beneficia regni Meſſiae, in cuius liberatione liberatio ex captiuitate complementum ſuum acceptura erat; conf. Deut. XXX, 1--7. Eſa. I, 25. 27. c. LII, 1--4. Ier. III, 14--18. c. XXX, 1. ſeqq. c. XXXI, 1. ſeqq. Zach. II, 2. ſeqq. vti bene obſeruauit CAMP. VITRINGA *de templo Ezechielis part. II. c. IV. p. 106. ſeqq.* & in *comment. in Eſaiam tom. I. p. 446.* Conf. etiam CL. ASFELDIVS, auctor libri: *Regles pour l' intelligence des ſaintes Ecritures, reg. V. p. 83. ſeqq.*

VIII. *In multis vaticiniis prophetarum*, maxime de Iuda, Ieruſalem, Babele, Aegypto, Edomo, cet. quibus talia ſaepe immiſcentur praedicata, ex quibus ii, qui exercitatos habent in verbo prophetico ſenſus, facile intelligunt, duplex obiectum ſpiritui ſancto, per prophetas loquen-

ti, obuerſatum fuiſſe, quorum vnum emblema & ἀντίστοιχον eſſet alterius, & vates, a ſpiritu ſancto actos, ita ſermonem temperaſſe, vt de vtroque ſubiecto, & γραμματικῶς & μυστικῶς ſumto, intelligi poſſit. Quem canonem propheticum pluribus confirmat CAMP. VITRINGA, in *typo doctrinae propheticae p. 176.* Adde exempla ex eius *comment. in Eſa. tom. I. p. 579. 648. 824. 884. 947. cet.*

IX. *In plurimis canticis & pſalmis*, quos viri Dei, lumine prophetico perfuſi, cecinerunt; quorum multi directe de Chriſto eiusque beneficiis agunt, vti Pſalmus II. VIII. XXII. XLV. CX. cet. (in quibus duplicem ſenſum confingere, literalem, qui de Dauide agat, & myſticum, qui Chriſti fata, fatis Dauidicis adumbrata, exhibeat, eſt ingenio ſuo abuti,) alii tamen de Chriſto agunt, intercedente typo Dauidis, in quem praedicata ſenſu tenuiore & literali quadrant. Ita perſuaſi ſumus, Pſalmum III. & IV. literaliter de Dauide, myſtice de Chriſto agere, ita vt Dauides ex ſuis euentibus, ſpiritu prophetico impulſus, occaſionem arripuerit, de euentibus Meſſiae analogis vaticinandi. Similia de cantico Moſis Exod. XV. & Deborae Iud. V. obſeruat cel. LAMPIVS, in *exercitationum ſacrarum dodecade, exerc. 1. p. 6.* qui etiam de pſalmis Dauidis *pag. 8.* egregie obſeruat, quod cultui publico fuerint deſtinati, interque ſacrificia cantati. Quum vero in his perpetuae fuerint vmbrae futurorum bonorum, nihil conuenientius fuiſſe, quam, per recitata inter ſacrificandum cantica, populum Iſraeliticum identidem moneri de ſcopo, quo totus ille rituum adparatus, ex arcana legislatoris intentione, collimauerit.

X. *In praecipuis euentibus vitae Ieſu Chriſti*, quorum rationes profunda Dei ſapientia ita dispo-

poſuit atque ordinauit, vt ad res alias ſignificandas apti euaderent. Huc pertinet narratio de Chriſti natiuitate, circumciſione, baptiſmo, tentatione, glorificatione in monte ſancto, vnctione, paſſione, reſurrectione atque aſcenſione in caelum. Habet nimirum retinetque hiſtoria illa ſenſum ſuum literalem, ex arce veritatis atque dignitatis ſuae nullis machinis dimouendum. Nihil enim cum illis nobis eſt commercii, qui, *negata huius hiſtoriae veritate*, haec omnia in meras transformant imagines, nudasque rei in nobis praeſtandae adumbrationes. At praeter ſenſum literalem arcanas etiam ſignificationes iſtis euentibus contineri, quibus alii tum Chriſti, tum corporis ipſius myſtici euentus deſignati fuere: id vero eſt, quod ſine crimine adfirmari poſſe putamus. Varios enim nutus, qui id iubent, in verbis veterum prophetarum, Chriſti & apoſtolorum deprehendimus. 1) In verbis PROPHETARVM, qui ſaepe, quum de fatis eccleſiae vaticinantur, ad fata capitis eccleſiae haud obſcure alludunt. Sic *Hoſeas* c. VI, 2. quum eccleſiam ita loquentem introducit: *Viuificabit nos poſt biduum, tertio die reſurgere faciet nos, vt viuamus coram eo*, aperte ad circumſtantias reſurrectionis dominicae reſpicit; vnde conficitur, inter hanc & myſticam illam eccleſiae reſuſcitationem ſapientiſſimam intercedere analogiam. 2) In verbis CHRISTI, qui myſterium, quod ſingularibus nonnullis vitae ſuae euentibus ſuberat, paſſim recluſit. Ita dum *paſſiones* ſuas βάπτισμα vocat Luc. XII, 50. inſinuare nobis hac adpellatione voluit arcanam baptiſmi ſui ſignificationem. Scilicet *immerſio in aquam* ſignificabat ingreſſum eius in calamitates, morte terminandas, quae Pſ. LXIX, 3. cum profunditati-

bus aquarum comparantur. Breuis *ſub aquis mora* ſepulturam eius denotabat. *Emerſio ex aqua* ſimulacrum quoddam exhibebat glorioſae reſurrectionis, quam deinceps ſequebatur *apertio caeli* redeunti ad patrem facta, *deſcenſus ſpiritus* ſancti in capita apoſtolorum, & *teſtimonium patris de filio dilecto*, per praeconium euangelii vbique diuulgatum. Similiter quid myſterii ſubſit *vnctioni* ſuae, breui ante mortem acceptae, ipſe prodit Matth. XXVI, 12. 3) In verbis APOSTOLORVM. Ita analogiam quandam typicam fuiſſe inter egreſſum Chriſti ex vrbe Hieroſolyma ad locum ſupplicii, & egreſſum eccleſiae chriſtianae ex communione iudaiſmi, diſcimus ex Hebr. XIII, 12. 13. Ita fugam Chriſti in Aegyptum myſticam aliquam eccleſiae fugam in deſertum gentium ſimul adumbraſſe, ex Apoc. XII, 6. 14. quidam colligunt. Singulari ceterum opere analogias inter fata Chriſti & eccleſiae, nec non vniuscuiusque fidelis, excuſſit IO. GE. BELLERSHEIMIVS, in *exercitationibus typico-propheticis*, qui tamen multa immiſcet longe petita & coactiora, quae ſe omnibus adprobare nondum potuerunt. Neque minus ea in re limites excedit HERM. DEVSINGIVS, in *demonſtratione allegoriae hiſtoricae N. T.*

XI. *In parabolis ſcripturae*, illis maxime, quibus ſapientiſſimus ſeruator myſteria regni caelorum inuoluere ſolebat. Has ſub cortice ſenſus literalis ſenſum *moralem* magis reconditum tegere, in confeſſo eſt apud omnes. Multas vero praeter ſenſum moralem, atque omnibus temporibus adcommodatum, etiam ſenſum continere *propheticum*, ad certa fata eccleſiae noui teſtamenti deſignanda aptum, diligentiores verbi diuini ſcrutatores detexerunt. Nonnullas certe parabolas

eſſe

eſſe argumenti prophetici, vt Matth. XIII, 24 -- 30. 37. ſeqq. c. XXI, 33. c. XXII, 1. c. XXV, 1. ne illi quidem negare audebunt, qui propheticas parabolarum Chriſti interpretationes quam maxime auerſantur. Nihil igitur peccat, qui, an reliquis etiam aliquid prophetici ſubſit, modeſte tentat; quum hoc modo ſapientia Ieſu Chriſti, ſummi prophetae, in maiori luce ponatur. Ceterum an ii, qui in prophetico parabolarum ſenſu eruendo laborarunt, COCCEIVS, TILLIVS, GROENEWEGEN, TEELMANNVS, OVTREIN, VITRINGA, PETERSENIVS, rem acu ſemper tetigerint, nunc non disquirimus. Abſit tamen, vt errores ipſorum, quos maxime in implemento ſenſus prophetici determinando hinc inde forte commiſerunt, rei ipſi imputemus.

XII. *In miraculis Seruatoris noſtri.* Equidem plurima etiam Moſis aliorumque virorum ſanctorum veteris teſtamenti prodigia myſticas ſuas ſignificationes habuiſſe, dudum alii obſeruarunt. Id vero multo magis de miraculis Domini, quae paſſim σημεῖα dicuntur, concedet, qui conſiderauerit, 1) Quod hiſtoria Ieſu Chriſti, certo reſpectu, adhuc pertineat ad hiſtoriam veteris teſtamenti, quod typico ſchemate inuolutum fuit. Ante mortem enim Chriſti nouum teſtamentum aperiri non potuit. 2) Quod Chriſto conſuetum fuerit, ſymbolica dicendi agendique ratione vti, atque ita diſcipulos ſuos monere, vt aliquid myſticum & ſublime ſub actionibus ſuis quaererent. In *dictis* frequentiſſimas adhibebat parabolas, maxima regni caelorum arcana complexas. In *factis* ſaepenumero externa ſigna adhibebat, ad auditorum ſuorum attentionem exercendam, vt quando leproſi corpus, muti linguam manu tangebat, digitum ſurdi auribus inſinuabat, caeci

oculos luto vngebat, eumque ad piſcinam Siloam ablegabat, puerulum inter medios diſcipulos ſtatuebat, diſcipulorum pedes lauabat cet. Symbolicas haſce fuiſſe actiones, nemo negabit; iam vero quum ſimilium ſimilis ſit ratio, in aliis quoque Chriſti actionibus, maxime miraculoſis, quid myſtici ſubſit, par eſt, vt indagemus. Recte hac in parte HVGO GROTIVS in *adnot. ad Matth. VIII, 17. Sicut veterum res geſtae rerum Chriſti figuram habuerunt: ita & ipſius Chriſti actiones aliae aliis denotandis inſeruierunt. Nam beneficium corporibus redditae ſanitatis quin figuram remiſſionis peccatorum & ſanatarum mentium tulerit, dubitari non poteſt.* 3) Quod prophetae ſaepe in beneficiis regni Meſſiae deſcribendis eiusmodi adhibeant locutiones, quae a miraculis Domini deſumtae ſunt: vt Eſa. XXXV, 6. 7. *Tunc* (poſtremis noui teſtamenti temporibus) *aperientur oculi caecorum, & aures ſurdorum aperientur* &c. Nimirum *illuſtre illud opus Domini, quo, inter homines verſatus, auribus oculisque captos ſanauit, veluti in typo quodam aut imagine figurauit magnum illud beneficium gratiae, quo homines liberaret ab affectibus caecitatis ac ſurditatis ſpiritualis, h. e. a vitiis ignorantiae atque ineptitudinis, percipiendi ac diſcriminandi res ſpirituales: vt ſane miranda opera omnia, a Chriſto Ieſu edita, ſingularem σχέσιν habuerunt ad oeconomiam gratiae;* vt ait CAMP. VITRINGA ad h. l. *tom. II. comment. p. 348.* 4) Quod Dominus ipſe, optimus actionum ſuarum interpres, nonnunquam ſpiritualem ſenſum miraculorum ſuorum explicuerit; quales explicationes, in ipſa hiſtoria euangelica exſtantes, ad recte iudicandum de myſtico aliorum quoque miraculorum ſenſu, inſignem nobis facem praeferunt. Ita quum Ioh. IX. ei, qui

ex na-

ex natiuitate coecus erat, oculos aperire vellet, hanc velut clauem miraculi ac myſticae eius ſignificationis praemittit v. 5. *Donec in mundo ſum, lux mundi ſum;* & perpetrato miraculo rurſus ſubiungit v. 39. *Ad eiusmodi diſcrimen ego in hunc orbem veni, vt, qui non vident, videant, & qui vident, coeci fiant.* Similiter poſt prodigioſam piſcium capturam, Petro procuratam, Luc. V, 10. Petro ait: *Deinceps homines capies.* Vnde patet, eum hoc miraculum voluiſſe ſpectari tamquam emblema capturae hominum, per rete euangelii in nauem verae eccleſiae transferendorum. Iam vero ſimilium ſimilis eſt ratio. Nulla enim cauſa dici poteſt, cur his ſolis miraculis ſenſus myſticus ſubſit, reliquis excluſis. Conf. de hoc argumento pluribus cel. LAMPII *comment. in Ioannem, tom. I. p. 273. ſeqq.*

Et in eo quidem plurimi conſentient, 1) Morbos & defectus naturales, quos Chriſtus ſanauit, fuiſſe imagines morborum defectuumque ſpiritualium; ita vt *coecitas* & *ſurditas* ſignificarit ignorantiam & ineptitudinem ad veritates ſpirituales percipiendas; *claudicatio* defectum facultatis ſpiritualis, ad praeſcriptum diuinae legis incedendi, cet. 2) Beneficia Chriſti, miſeris iſtis hominibus exhibita, imagines fuiſſe beneficiorum ſpiritualium, quibus morbi noſtri ſpirituales tolluntur. Sed fuerunt, qui longius hic proceſſerunt, & ſenſum ſimul *propheticum*, & quamdam futurorum euentuum indicationem, in plurimis miraculis latitare adſeruerunt; quod ſingulari opere, quamuis poſthumo, demonſtrare aggreſſus eſt CAMP. VITRINGA, cui titulus praefixus legitur: *Meditationes in miracula Ieſu Chriſti.* Ita ex. gr. *c. XII. p. 237.* eleganti comparatione oſtendit, *caſum Petri per aquam incedentis*, quumque iam ſubmergi incipe-

ret, exporrecta Ieſu manu ſeruati, imaginem ac praeludium fuiſſe eius periculi, in quod abnegatione Chriſti patientis deinceps incidebat, periturus, niſi a Chriſto ſeruatus fuiſſet. Coactiora tamen ac longius petita eſſe nonnulla eruditi viri interpretamenta myſtica, non diffitemur. Ex. gr. quando adſerit, *duos illos daemoniacos*, ex monimentis prodeuntes, & tum in obuios quosque, tum in ſemetipſos furioſe ſaeuientes, emblema fuiſſe Diocletiani & Maximiani Herculei, in quibus diabolus horrendum in modum aduerſus Chriſti ſectatores debacchatus fuerit, & cum quorum morte corpus Romani imperii a ſaeuo perſecutionis ſpiritu liberatum fuerit; vt V. CL. exiſtimat *c. VII. p. 139.* Specialiſſimas eiusmodi adplicationes in COCCEIO etiam multi non ſine cauſſa improbauerunt.

§. VI.

Haec fere ſunt ſancta illa latibula, in quibus potiſſimum ſenſus myſticus hoſpitatur, in lucem prudenter ac ſobrie protrahendus. At enimuero quum ex his obſeruationibus non niſi generaliores deſumi indicationes poſſint, merito ab exegeſeos ſacrae candidato disquiritur, *an non ſpecialiora commonſtrari veſtigia queant, ex quibus tuto colligere liceat, ſenſum myſticum in hoc vel illo ſcripturae loco eſſe quaerendum?*

§. VII.

Hic vero impetrare a nobis non poſſumus, vt concedamus in ſententiam eorum

rum, qui parum abeſt, quin θεοπνευςίας donum atque extraordinarium ſpiritus ſancti adflatum, in eo requirant, qui reconditum ſacrarum literarum ſenſum indagare velit; quique proinde nullam prorſus interpretationem myſticam admittendam eſſe ſeuere pronuntiant, quam non Chriſtus ipſe, eiusque apoſtoli, diuinitus inſpirati, tradiderunt.*

* Tribuitur iſta ſententia Socinianis ſcripturae interpretibus. Ita IO. CRELLIVS, in comm. ad Gal. IV, 24. *tom. II. bibliothecae fratrum Polonorum, part. II. p. 420. Ex myſtico ſenſu non poſſumus firmiter argumentari, niſi eum vel Chriſtus, vel ipſius apoſtoli, aut alii homines diuini, ipſis ſimiles, qui ſpiritus ſancti in ſcriptura loquentis mentem perſpectam habebant, nobis aperuerint, vel euentus ipſe eum retexerit;* quae poſtrema verba vis veritatis ipſi extorſiſſe videtur. Similiter VAL. SMALZIVS, in libro *contra Franzium p. 97.* de verbis Gen. XII, 3. pronuntiat: *Quamuis non negetur, in verbis his contineri promiſſionem de Meſſia, firmiter tamen ſtatuendum eſt, illud nobis aliunde non conſtare, quam quod apoſtolus hoc ita nobis explicarit, aeternum ea in re alioqui caligaturis.* Idem profitetur PHIL. LIMBORCHIVS, in *praef.* ad *comment. in acta apoſtolorum. Quum,* inquit p. 2, *in allegoria non tam explicetur ſenſus verborum ſacrae ſcripturae; ſed illa ſit ſenſus literalis extenſio ad aliud quippiam, quod Deus, ſcripturae auctor, ſub euentu per ſenſum literalem expreſſo ac deſignato, tamquam ſub typo adumbrare voluit; ſi ſine erroris periculo hic verſari velimus, non eſt allegoria quaerenda, niſi*

illis in locis, quos N. T. ſcriptores ſenſu myſtico Domino Ieſu adplicuerunt. Conſentit IVSTVS HENR. IVNGMANNVS, in *Daniele reſerato p. 188.* edit. Francof. 1700. *Multa ſcripturae loca duplicem eiusmodi ſenſum habent, quorum vnus eſt literalis, clarus, apertus, euolutus, ac cuiuis proferenti, legenti atque audienti notus; alter vero eſt arcanus, ſiue myſticus, obſcurus, opertus, inuolutus, ac ſoli Deo eiusque miniſtris* θεοπνεύστοις *notus.* Eiusdem ſententiae patronis a nonnullis etiam adiungitur GVIL. SALDENVS, qui tamen ſibi ipſi non conſtat. Mox enim in diſſ. *de typorum veteris teſtamenti vſu & abuſu, in otiis theologicis, p. 251. Ad typum,* inquit, *genuinum conſtituendum neceſſe eſt, vt ipſiſſimum Dei verbum rem vel perſonam, quae typum faciet, ad Chriſtum in nouo teſtamento repraeſentandum ordinatam eſſe dictet.* Vbi etiam prouocat ad conſenſum RIVETI, SPANHEMII, GOMARI, ipſiusque COCCEII. Mox rurſus *p. 264. Typus etiam eſt, quidquid legitima facilique conſequentia demonſtrari poteſt, ad repraeſentandum Chriſtum, vel aliquid Chriſti, ordinatum eſſe, vel referri eo debere. Typica enim procul dubio multa ſunt, de quibus Deus expreſſis verbis non pronuntiauit, quod talia ſint.* Alias etiam Saldenus, praeter apertum N. T. indicium, vias commendat, quibus cognoſci poſſit, rem quandam alterius typum fuiſſe. Vnde illis ſeuerioris ingenii interpretibus accenſeri non poteſt, qui omnes ſenſus myſticos, claro N. T. ſuffragio deſtitutos, prorſus proſcribendos iudicant. Inter noſtrae vero eccleſiae theologos huc referendus videtur VAL. VELTHEMIVS, qui in diſſ. *de ſcripturae ſenſu literali & myſtico, §. IX. p. 10. Nulla,* inquit, *interpretatio ſcripturae ſacrae canonicae pro ſenſu myſtico venditari poteſt,*

niſi

niſi ſpiritus ſanctus hunc ſenſum myſticum eſſe a ſe intentum, in ſcripturis ſacris canonicis expreſſe reuelauerit.

§. VIII.

At enim vti multa veteris inſtrumenti vaticinia de Chriſto eiusque regno agere certum eſt, quae nuſpiam in noui inſtrumenti libris de Chriſto diſerte explicantur: * ita multos etiam in veteri oeconomia Chriſti, rerumque ad Chriſtum pertinentium, typos dari putamus, quos nusquam ſpiritus ſanctus ad eum finem deſtinatos eſſe profeſſus eſt. Sufficit, quod a viris θεοπνεύϛοις clauem acceperimus, qua ad myſticum plurimorum locorum ſenſum recludendum feliciter vti & poſſumus & debemus. **

* Eundem vaticiniorum ac typorum parallelismum vrget HERM. WITSIVS, in *oecon. foed. lib. IV. c. VI. p. 638. Doctoribus etiam non* θεοπνεύϛοις *eandem viam* (quam apoſtoli calcarunt) *inſiſtere, eademque methodo veteris teſtamenti typos exponere, non licet modo, ſed & incumbit. Non enim exiſtimandum eſt, vel infallibili auctoritate ad expoſitionem typorum opus eſſe, vel omnes veteris teſtamenti typos in nouo eſſe expoſitos. Non* prius. *Cur enim magis infallibilis auctoritas in typorum, quam in prophetiarum, aliorumque ſcripturae aenigmatum interpretatione exigitur; quum conſtet, Deum etiam per typos eccleſiam docere voluiſſe, & typorum explicatio ſaepe nunc longe facilior ſit, ob diſtinctam cognitionem antitypi, quam multarum prophetiarum, quae, quo ſpectent, lon-*

ge difficilius determinatu eſt. Non poſterius. *Cur enim malumus credere, omnes typos Chriſti explicatos eſſe, quam omnes prophetias de Chriſto? Praeſertim quum apoſtolus teſtetur, ſe de omnibus ſingulatim non dixiſſe, Ebr. IX, 5.* Enimuero quamuis typi nihil aliud ſint, quam prophetiae reales; fatendum tamen eſt, non abſolute a prophetiis ad typos licere argumentari. Prophetiarum enim interpretatio verborum ſignificatione nititur, quae ex vſu innoteſcit: quod vero res aliqua aliam rem analogam repraeſentet, id vero ex ſola & libera Dei voluntate pendet, quae vel a priori indicari debuit, vel a poſteriori ex certis veſtigiis colligenda eſt. Atque id ipſum eſt, de quo nunc quaeſtio inſtituitur, nimirum ex quibus veſtigiis ſuſpicari liceat, ſenſum myſticum alicubi deliteſcere. Contra LIMBORCHII autem aliorumque hypotheſin, ſuperiore paragrapho notatam, pluribus diſputat CAMP. VITRINGA, in *praefat. ad tom. I. commentarii in Eſaiam, p. 17. ſeqq.* & ex eo ven. HENR. MVHLIVS, in *diſcuſſione controuerſiae inter Limborchium ac Vitringam de ſenſu ſcripturae myſtico agitatae.*

** Recte enim MOSES AMYRALDVS in doctiſſima ad *paraphraſin pſalmorum* praefatione: *Quod in eo genere apoſtoli praeſtiterunt, eſt tanquam exemplar, ad cuius normam omnes alii theologi cogitationes & meditationes ſuas in eo ſtudio conformare debent.* Et HERM. WITSIVS loc. cit. *Tenendum eſt, doctores θεοπνεύστους viam nobis methodumque monſtraſſe, qua in typorum elucidatione procedere debeamus, & clauem tradidiſſe ad abdita illa reſeranda.*

§. IX.

Ex illorum igitur ſcriptis atque exem-

plis

plis certi velut formandi ſunt canones, certaque conſtituenda criteria*, ex quorum praeſentia cognoſci & cum ſumma probabilitate decidi poſſit, in hac vel illa ſcripturae parte ſenſum myſticum, ſapientia diuina dignum, animisque noſtris proficuum, latitare.

* Qui hoc argumentum data opera tractauerit, nobis ſaltem nemo innotuit. Aliquid nuper ea in re tentauit HERMANNVS VENEMA, Profeſſor Theologiae Franequeranus, in *praef.* ad CAMP. VITRINGA *meditationes de miraculis Ieſu Chriſti*, & ante eum HERM. WITSIVS, in *miſcell. ſacr. tom. I. p. 673. ſeqq.* & GVIL. SALDENVS, in *otiis theologicis, lib. II. exerc. III. p. 261.* vbi ſpeciatim de criteriis *typorum* differit, nec non *p. 294.* vbi docte inquirit, qua via fideles veteris teſtamenti veram typorum & antitytyporum rationem cognoſcere potuerint; idque factum eſſe cenſet 1. *prophetarum inſtructione*, 2. *propria eaque attenta typorum conſideratione*, 3. *diuina mentium illuſtratione*, 4. *precum ad Deum indeſinenti profuſione.* Primas huius argumenti lineas ipſi etiam duximus in *inſtitutionibus hermeneuticae ſacrae, lib. I. c. III. p. 74.* quas nunc amplificare atque confirmare pluribus conſtitutum eſt.

§. X.

Iſta vero criteria in duas commode claſſes diſtribui diſpeſcique poſſunt. Sunt enim vel *interna*, ipſisque textus viſceribus inſita; vel *externa*, ſeu aliunde accerſita.

§. XI.

Criteria *interna* partim in *rebus* haerent,

rent, quae in ſacris paginis proponuntur; partim in *verbis*, quae ad res exponendas a ſcriptoribus ſacris adhibentur.

§. XII.

In *rebus* ipſis, quas ſenſus literalis exhibet, expreſſa ſenſus myſtici veſtigia exſtant, ſi quid illae contineant, ſumma Dei ſapientia, perſonisue virorum ſacrorum non ſatis dignum, vel ſi adeo ſingularibus admirandisque, & ad rem aliquam illuſtriorem ſignificandam aptis, conueſtitae ſint circumſtantiis, vt animum lectoris vel inuitum ac reluctantem ad ſublimiora cogitanda trahant. *

* Singula haec criteria ſeorſim proponere, atque tum confirmare rationibus & auctoritatibus, tum exemplis illuſtrare placet. Dicimus igitur, *rerum*, quae proponuntur, *indolem* criteria ſenſus myſtici ſuppeditare,

I. *Si nihil in illis occurrat, diuina ſapientia, reliquisque Dei perfectionibus, magnopere dignum.* Deus nimirum hominibus vti librum naturae, ſic multo magis etiam ſcripturae librum ideo tradidit propoſuitque, vt in eo, tanquam in ſpeculo, ſummas ipſius & adorandas perfectiones, bonitatem, potentiam, ſapientiam, ceteraque illuſtria attributa, intueri ac venerari diſcerent. Quod ſi igitur res, quae ſenſu literali proponitur, ita comparata ſit, vt non modo nihil ad illuſtrationem perfectionum diuinarum conferre, ſed parum etiam honorificas de illis ideas lectorum animis ingerere poſſe videatur: tum lector, qui Deum reueretur, ſe velut neceſſitate compulſum eſſe intelli-

telligit, vt, inſtituto altiori ſcrutinio, in ſenſu myſtico aliquid quaerat, quo haec apparens macula a Dei perfectionibus abſtergatur. Ex. gr. Deus hunc *modum mundationis leproſorum* praeſcripſerat Lev. XIV, 2. ſqq. Certa aquae viuae portio infundenda erat vaſi teſtaceo; ſuper eo necabatur auis munda, eiusque ſanguis in aquam iſtam effundebatur. Quo facto, aue illa enecata, ſacerdos alteram extremitatem ligni cedrini, cui hyſſopus faſciculo coccineo alligata erat, vna cum alterius auis alis ac cauda in extremitate arreptis, ac circa lignum & hyſſopum conuolutis, in aquam ſanguine permixtam intingebat, intinctaque leproſi manum alteram ſepties adſpergebat, atque ſic aue viua e manu in aerem dimiſſa, leproſum mundum pronuntiabat. Quid, quaeſo, ſi in ſenſu literali huius praeſcripti ſubſiſtas, hic reperitur Deo dignum? Num putas, ſapientiſſimum illum ſpiritum delectari ludicris eiusmodi ac puerilibus ſpectaculis, quae rationi ſibi relictae ridendi potius materiam ſuppeditare, ſuperſtitionemque ingenerare populi animis, quam auguſtas de Deo cogitationes excitare queunt? Neque conſulitur ſapientiae diuinae periclitanti, ſi cum IO. SPENCERO dicas, Deum hasce leges attemperaſſe rudis ac puerilis populi ingenio, eiusmodi ſpectaculis inter Aegyptios adſueto. Vides igitur, aut Dei ſapientiam hic eſſe calumniis exponendam, aut agnoſcendum, ſublimiora myſteria cortice ſenſus literalis hic contineri, quae, duce Dauide Pſal. LI, 8. 9. euoluta lege in ven. IOACH. LANGII *myſterio Chriſti, p. 460. ſeqq.* Ex eodem criterio cognoſcitur, *coniugium Hoſeae*, ex Dei iuſſu cum meretrice initum, Hoſ. 1. fuiſſe actionem ſymbolicam, ad repraeſentandam Dei benignitatem erga populum Iſraeliticum, ſpirituali for-

fornicatione pollutum, ſed nouo foedere Deo iungendum, comparatam.

II. *Si quid ſenſus literalis contineat perſonis virorum ſacrorum indignum.* Quando igitur in ſcripturis conſignata legimus eiusmodi virorum ſacrorum facta, a Deo non improbata, quae non conueniunt ideae, quam de ſanctis illorum auctoribus merito habemus, indicium id eſſe debet, ſublimius aliquid ſub verborum putaminibus eſſe quaerendum. Quod ſi enim ſcriptura eiusmodi facta virorum ſanctorum, quae cum lege iuſtitiae vel caritatis pugnare videntur, quaſi res bene geſtas, ſine myſtico aliquo & ſublimiore reſpectu, narraſſet, facile alii ad illa imitanda poterant inuitari. Quod periculum ceſſat, ſi conſtet, myſticas ſubfuiſſe cauſſas, quae iubent, vt aliud iudicium de iſtis factis feratur. Ita quod *Simſon*, a Deo ex femina ſterili ſecundum antegreſſam promiſſionem excitatus, captus fuerit amore virginis Philiſtaeae, eamque duxerit vxorem, indignum videri poterat perſona tanti Saluatoris & Naziraei; vnde & ipſius parentibus, ex lege & more recepto de hoc matrimonio iudicantibus, hic amor valde diſplicebat, Iud. XIV, 1--4. ſed aliam ſententiam feret, qui conſiderauerit, Simſonem ea in re figuraſſe Chriſtum Ieſum, filium promisſionis, ex virgine per Dei potentiam ſuſcitatum, qui dilexit eccleſiam ex gentibus colligendam, & per obſequium fidei atque amoris ſpirituali coniugio ſecum vniendam. Similiter de tragico & paradoxo *Simſonis exitu*, qui ſpeciem praebet αὐτοχειρίας, Iud. XVI, 28. 29. 30. aliter iudicabit, qui perpenderit, eum ea quoque in re Chriſti imaginem geſſiſſe, qui, pro gloria Dei & populi ſui ſalute, vitae prodigus, plus nocuit hoſtibus moriens, quam viuus. Eadem

dem eſt ratio hiſtoriae *Abrahami*, Sarae dilectiſſimae Hagarem ancillam ſuperinducentis, Hagarem deinde & Iſmaelem cum exiguo commeatu in vaſtiſſimum deſertum expellentis, Keturam denique ſeruam, poſt Sarae mortem, in torum coniugale admittentis, eiusque liberos cum muneribus ex domo ſua dimittentis, integra hereditate Iſaaco conſeruata; vt pluribus oſtendit auctor *regularum ad intelligentiam ſacrae ſcripturae* Gallica lingua vulgatarum, *reg. VI. p. 98. ſeqq.* Ingentia enim in Abrahami coniugiis latitare myſteria, Paulus ex parte detexit Gal. IV, 22. ſeqq. Quin generatim *polygamiam* patriarcharum ſchema typicum habuiſſe, & pertinuiſſe ad vmbras, ſub nouo foedere abolendas, ſingulari diſſertatione ven. GVST. GEORG. ZELTNERVS euincere ſtuduit.

III. *Si res narrentur ſub veteri oeconomia geſtae, atque adeo admirandis circumſtantiis conueſtitae, vt animum lectoris penitus percellant, ſublimioresque ipſi cogitationes inſpirent.* Idem ſentit CAMP. VITRINGA, qui in *obſeru. ſacr. lib. VI. c. XXII. p. 507.* *Nobis*, inquit, *vere ita perſuaſum eſt, omnem hiſtoriam oeconomiae veteris inſolentiorem, quam patet data opera a ſcriptoribus ſacris diligenter & exacte cum omnibus circumſtantiis ſuis narrari, maius aliquod inuoluere myſterium; ſiue omnem caſum inſigniorem, qui perſonis ſingularibus ſub oeconomia vetere accidit, circa quas conſtat diuinam prouidentiam extra ordinem verſatam eſſe, habendum eſſe pro myſtico & ἀλληγορεμένῳ.* Ex hoc principio CL. VITRINGA oſtendit *caſum leonis iuuenis a Simſone diſcerpti*, cuius cadauer ipſi poſtmodum *mel* deguſtandum praebuit, Iud. XIV, 5-9. ad aliam rem ſublimiorem figurandam a Deo fuiſſe ordinatum, licet nuſpiam

am illud in N. T. apertis verbis indicetur. *Hiſtoriam hanc,* inquit l. c. p. 506. *eſſe typicam, & ipſum Simſonem alterius cuiusdam perſonae figuram geſſiſſe, nullo, quod ſciam, indicio ex libris N. T. liquet: ac proinde, ſi nos hic componere vellemus ſecundum canonem iudicii illorum ſcripturae interpretum, qui nullos in vetere hiſtoria typos agnoſcunt, niſi qui ab ipſo ſpiritu ſancto vt tales notati & indicati ſint, non liceret nobis hic quidquam audere. Sed etiamſi nimiam in typicis licentiam damnemus, non patimur tamen libertatem noſtram tam arctis cancellis finiri. Sunt nobis rationes, vt opinor, non ſpernendae, quibus hoc facinus Simſonis, & quae illud comitata & conſequuta ſunt alia, figurata eſſe adſtruamus. Primo itaque hic obſeruari velim, rem, quae in hac hiſtoria narratur, vere eſſe notabilem, & non absque ſingulari quodam luſu diuinae prouidentiae geſtam, quae proinde cum debita attentione legi & expendi nequit, vt non lectorem veri amicum ſuſpenſum teneat, eumque inuitet ad arcanam & myſticam illius δήλωσιν inueſtigandam.* cet. Idem ſenſus myſtici criterium inculcat ASFELDIVS, in *regulis* ſupra citatis, *reg. VII. p. 112.* & exempli loco proponit hiſtoriam *Iacobi*, tot ſtupendis euentibus refertam, vt coecus ſit oporteat, qui in ſimplici ſenſu hiſtorico acquieſcere poſſit, de arcana, quam velut fronti inſcriptam gerunt, ſignificatione nihil ſollicitus. Ex eodem hoc criterio myſtici aliquid ineſſe cognoſcitur hiſtoriae de *tranſitu Iſraëlitarum per ſinum Arabicum*, perque *diuiſum Iordanem*, de *deductione populi per deſertum*, de *expugnatione Hierichuntis*, de *Midianitarum a Gideone profligatorum clade*, aliisque ſimilibus euentibus prodigioſis. Alia quaeſtio eſt, an omnes omnino euentus veteris teſtamenti, *extraordinaria* quadam

dam Dei operatione effecti, typicam ſignificationem habuerint; quam negandam eſſe iudicat GVIL. SALDENVS, in *otiis theol. p. 272. ſeqq.*

IV. *Si circumſtantiae veteris alicuius hiſtoriae* [t]*am conſpicuum, tamque euidentem reſpectum ad* [a]*lium noui teſtamenti euentum habeant, vt lector* [a]*ttentus non poſſit non de illo idemtidem inter le*[g]*endum cogitare, niſi oculos, quo minus illum ob*[ſ]*eruet, data opera ſiue claudere, ſiue auertere ve*[l]*it.* Exacta enim illa inter vtrumque euentum [ſ]imilitudo non eſt humani ingenii opus, ſed di[u]ini; neque conficta eſt ab homine, aut caſu for[t]uito obſeruata, ſed a ſpiritu ſancto ordinata, qui [v]oluit, vt nouum teſtamentum in veteri lateret, [v]etus in nouo pateret, quique nobis Chriſtum [c]ertis in locis clariſſime depictum praefiguratum[q]ue oſtendit, vt eum in aliis etiam profundius [d]eliteſcentem eo alacrius quaereremus. Equidem [n]on ignoramus, *nudam* aliquam *inter duos euen*[t]*us ſimilitudinem* non ſufficere, vt vnus in alte[ri]us typum ac figuram diuinitus conſtitutus eſſe [d]icatur, Nam *etiamſi Deus ab aeterno omnium* [o]*perum ſuorum accuratam deformationem in ani*[m]*o habuerit, & quae diuerſis temporibus locisque* [ſi]*milia patrantur, eodem conſilii actu diſpoſuerit,* [ta]*m omnibus, quibus ad ſe mutuo referuntur, re*[ſp]*ectibus: non tamen idcirco omnem rem, quae* [an]*te facta eſt, in conſimilis rei, poſtmodum faci*[en]*dae, typum hominibus propoſuit;* vt recte mo[ne]t HERM. WITSIVS in *miſcell. ſacr. tom. 1. p.* [..]2. Ipſe IO. COCCEIVS, in typis multiplican[di]s iuſto ſaepe liberalior, ad Ieſ. XXII. §. 8. *Si ſcri*[pt]*ura non indicet, debere nos in re vna cernere* [im]*aginem alterius, etiamſi res diuerſae a ſcriptura* [ex]*plicatae ſimilitudinem & conformitatem aliquam* [ha]*beant, non poſſumus tamen aſſerere, hoc illius*

typum & figuram eſſe, niſi quatenus illa conformitas ex ſcripturarum comparatione demonſtratur. Nihil equidem alterius rei typus eſt, niſi quod cum iſta re ſimilitudinem habet, ſine qua relatio typica ne ad momentum quidem conſiſtere poteſt. Typus enim eſt ſignum alterius rei. Quis vero ſignum vmquam concepit, quod nullam ſiue ex natura rei, ſiue ex inſtituto humano vel diuino, cum re ſignificata habuerit conformitatem? Quod ſi vero quaelibet ſimilitudo inter duas res vel perſonas, alteram veteris, alteram noui teſtamenti, ad cudendos typos ſufficeret, quis tandem typorum aut modus eſſet, aut finis? Sic *Dauid*, ex. gr. cum Goliatho congreſſus, *Lutheri* cum Romano pontifice congreſſi imaginem geſſiſſe dici deberet; quia permultum ſimilitudinis inter vtriusque actiones intercedit. Sic *Abſalomus*, filius Dauidis formoſiſſimus, inter *Chriſti* figuras, & *quercus*, a qua ille pependit, inter typos *crucis* Chriſti referri poſſet, vti fecit Ieſuita, GRETSERVS. *Facile eſt,* inquit HERM. WITSIVS, *miſc. ſacr. tom. 1. p. 672. plurimam conuenientiam adſignare, inter Pharaonem, Aegyptiorum, & Philippum ſecundum, Hiſpanorum regem, inter Ioſephum & Danielem, inter Salomonem & Marcum Antoninum imperatorem. Si quis tamen ea, quae de illis in ſacris literis dicuntur, vti typice de his intelligenda interpretaretur; minimo minus aberit, quin ridendum ſeſe ſanis omnibus propinet;* vti fere contigit IACOBO BROCARDO, Italo, qui de bello Hiſpanico, de Antwerpia, de Philippo II. de principe Auriaco, cet. multa veſtigia typica paſſim in hiſtoria patriarcharum mira ſagacitate detexit, in *myſtica & prophetica Geneſeos interpretatione.*

At ſi tamen inter duas res vel perſonas veteris ac noui teſtamenti talis intercedit ſimilitudo, qualis

eſt

eſt inter hominem viuum & inter eius imaginem, a perita pictoris manu in tabella ad viuum expreſſam, quae os vultumque illius hominis in vniuerſa lineamentorum conformatione refert: tum vero parum abeſt a pertinacia, qui hanc admirandam ſimilitudinem fortuito caſui adſcribere, quam fateri malit, eam a ſapientiſſimo rerum omnium arbitro eſſe intentam. Ita vel coecus ſit oportet, vel praeiudicatarum opinionum caligine circumfuſus, qui in admirandis fatis vitae *Ioſephi*, inprimis in profunda eius humiliatione, inopinataque exaltatione, dudum ante ab ipſomet praedicta, expreſſam Ieſu Chriſti imaginem non conſpiciat. *Qui videt* (vtimur hic verbis CAMP. VITRINGA, in *obſeru. ſacr. lib. VI. c. XXI. p.* 191.) *Ioſephum, dilectum patris ſui filium, ſingulari ornamento, tanquam inſigni quodam paterni amoris, a ceteris fratribus diſtinctum, a puero prophetam, hoc nomine fratribus exoſum, ab iis mortis damnatum, in foueam deiectum, gentilibus traditum, & ſecundum parentis & aliorum opinionem a feris occiſum, & violenta morte extinctum; eundemque in Aegypto rediuiuum & veluti reſuſcitatum, ac in ſummam euectum gloriam, atque ab ipſis fratribus ſuis & paterna domo tandem agnitum: an nihil in his ſingulare videt? &, ſi videt, an non ſtupet? an animum non inducit ſuum cogitare de myſterio? Quum deinde intelligat & credat, eosdem hos euentus, eosdem characteres Chriſti Ieſu, veſte variegata donorum ſpiritus ſancti, vt ſingulari argumento amoris in eum paterni, a ceteris fratribus iam a teneris diſtincti, ſ hoc nomine exoſi, mortis damnati, & gentibus traditi, pro mortuo habiti, exaltati poſtea, & ſecundum prophetias ab ipſis quoque fratribus ſuis, Iudaeis, tandem agnoſcendi: an dubitet ille, ſpiritum*

ritum ſanctum in hiſtoria vitae Ioſephi eccleſiae exhibere voluiſſe imaginem Chriſti, eiusque humiliationis & exaltationis; licet hanc ſuam intentionem in libris noui teſtamenti nuſpiam expreſſis verbis prodiderit. Similiter ſe res habet in fatis *Habelis*, *Henochi*, *Aaronis*, *Moſis*, *Dauidis*, *Ionae*, cet. quibus cum certis Chriſti Ieſu euentibus tanta analogia intercedit, vt vix maior eſſe poſſit.

Diſtinguendum igitur putamus inter *qualemcumque ſimilitudinem*, & inter *ſimilitudinem adaequatam & in omnium oculos incurrentem*. Haec habenda eſt pro effectu ſapientiae infinitae, quae perſonam aliquam veteris teſtamenti ſummo ſtudio his, non aliis, vitae rationibus induit, eiusque fata, quum aliter eſſe potuiſſent, ita ordinauit, vt in illa imago excellentioris perſonae noui teſtamenti conſpiceretur. *Quando igitur*, vt HERM. WITSIVS ait *in oecon. foed. p. 638. in antitypo aliquid reperitur, in quo cum typo ſimilitudinem habet, merito aſſeritur, Deum, qui omnia ab initio nouit, typum ita diſpoſuiſſe, vt eam, quae in antitypo eſt, veritatem praeſignificaret. Niſi quis ſtatuere mallet, ſimilitudinem, quae inter artificioſam picturam & rem depictam intercedit, caſu potius, quam ex artificis intentione eſſe: quod ab omni ratione eſt alienum.* Et paullo poſt? *Quando accurate conſideramus prototypum, Dominum Ieſum, qui nunc ſine inuolucris oculis noſtris expoſitus eſt, & inde conuerſa mentis acie ad typum tendimus: quo maiorem, vberiorem, ſpecialiorem vtriusque conuenientiam animaduertimus & indicamus, eo maiorem gloriam tribuimus Dei ſapientiae & veritati, qui typum formauit ei, qui typo figuratus eſt, tam exacte reſpondentem.* Ceterum GVIL. SALDENVS

in *otiis theol. p. 292.* quatuor recenſet genuinae analogiae inter rem ſignificantem & ſignificatam requiſita. Eam ſcilicet tantum ſimilitudinem ſenſus myſtici criterium eſſe dicit, 1. *Quae facili negotio ſe prodit*, & in attenti lectoris oculos velut ſua ſe ſponte ingerit. 2. *Quae* non *ex* ſingularum typi partium conflictu, ſed *totius comparatione luceſcit*. Vti enim non ex digiti extremi vel infimae auriculae inſpectione hominem alias notiſſimum dignoſcere poſſumus, ſed ex integro corporis filio, eaque ſpecie, quae ex omnium partium compage & proportione exſurgit: ita non ex truncatis typi membris faciendum iudicium, ſed tota conſideranda ſeries eſt; quae ſi in Ieſum vel res Ieſu quadret, pateſcet vtique, σχέσιν quandam typicam ſubeſſe. 3. *Quae rei figuratae*, alio expreſſiori modo in verbo Dei vt talis non indicatae, *per excellentiam propria eſt*, hoc eſt, ita ei peculiaris, vt eo modo ac gradu in res alias non cadat. 4. *Quae ad doctrinam tum veritatis, tum pietatis* iuxta ſcripturas illuſtrandam, *confirmandam* & adiuuandam, ſingulariter *comparata eſt.* Idem tamen SALDENVS *p. 276.* monet, non neceſſariam eſſe *perfectam & numeris omnibus abſolutam typi cum antitypo conuenientiam.* Simile enim ſemper alio reſpectu debet eſſe diſſimile; alias ſimile non eſſet, ſed idem. Ita *Ionas* Chriſtum praefigurabat, ſed non in vniuerſa ſua vita, ſed illa tantum eius parte, qua per triduum in piſcis viſceribus delitescebat, viuusque rurſus ex illis prodibat. Non negandum tamen eſt, ea etiam fata, quae hunc Ionae euentum proxime circumſtabant, reſpectus ſuos myſticos habuiſſe. Conf. THOM. TAYLORII *Chriſtum reuelatum, c. XII. p. 92.*

§. XIII.

In *verbis* ipſaque ſtili conformatione veſtigia ſenſus ſublimioris deprehenduntur, ſi praedicata locutionibus adeo amplis atque magnificis exprimantur, vt ſecundum omnem, qua pollent, emphaſin ſubiecto literaliter accepto parum conueniant. * Tum enim de ſubiecto aliquo myſtico cogitandum eſt, in quo illuſtria illa praedicata ſuum accipiant complementum.

* Parum ſcilicet abeſt a demonſtratione, ſenſum myſticum alicubi eſſe quaerendum,

I. *Quando praedicata, ſaltem aliqua, adeo illuſtribus magnificisque concepta ſunt verbis, vt in ſubiectum literaliter acceptum prorſus non quadrent.* Nimirum ſcriptura ſacra auctorem habet ſpiritum fallere neſcium, qui amanuenſes ſuos in omnem duxit veritatem. Quod ſi igitur contingat, vt veraciſſimus ille ſpiritus, quum de re vel perſona aliqua veteris teſtamenti loquitur, eiusmodi immiſceat ſermoni praedicata, quae in eam non quadrant, neque ſuum vmquam in ea acceperunt complementum: tum aut dicendum eſt, ſpiritum veritatis migraſſe limites veritatis, (quod longiſſime abſit!) aut concedendum, aliud ſubiectum, characteribus illis conſpicuum, ſpiritui ſancto ob oculos fuiſſe verſatum, quod myſtice, ob quamdam conuenientiam diuinitus ordinatam, nomen illud ſuſtinere poſſit. Ita quando Dauid paſſim auguſta & ſublimia canit de vrbe aliqua, quam modo *Ieruſalem*, modo *Zion* adpellat, eamque vocat *delicias totius terrae*, *vrbem regis ma-*

magni, in cuius palatiis Deus reſideat, quam firmaturus ſit in aeternum, Pſal. XLVIII, 3. 4. 9. *quam velut locum ſempiternae quietis ſibi elegerit*, Pſal. CXXXII, 14. quis non intelligit, magnificentius haec eſſe dicta, quam vt in Hieroſolymam terreſtrem, monti Zion ſubiectam, conueniant? Atque id ipſum indicio eſſe debet, vrbem aliquam ſpiritualem, quae nomen Zionis & Hieroſolymae κατ᾽ ἀναλογίαν gerere poſſit, hic eſſe intelligendam, ſcilicet τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ, Gal. IV, 26. eccleſiam noui teſtamenti, de qua Paulus ad Hebraeos cap. XII, 22. *Acceſiſtis ad Zionem montem, ad Dei viuentis vrbem, Hieroſolymam caeleſtem;* vti pluribus obſeruationibus confirmat auctor *Regularum ad intelligentiam ſacrae ſcripturae*, Gallice conſcriptarum, *reg. III. p. 69*. Simile exemplum eſt in *Salomone*, cuius nomen Pſalmo LXXII. inſcriptum legitur, de quo talia praenuntiantur, quae in ſolo Salomone myſtico, IESV CHRISTO ſecundum omnem verborum emphaſin inueniuntur.

II. *Quando praedicata tam amplis tamque ſublimibus verbis veſtita ſunt, vt in ſubiecto literaliter accepto non niſi diluto ac tenui ſenſu, qui verborum emphaſin non exhaurit, reperiantur.* Nimirum in ſcripturis nullum verbum otioſum legitur, neque vmquam aliquid tam auguſte dictum eſt, cui veritas rei non exactiſſime aut reſponderit, aut reſponſura ſit. Non enim decet ſpiritum veritatis tenues per ſe res atque humiles ſcribendi artificio ſupra veri fidem extollere, inanibusque ac ſesquipedalibus verbis in re ſeria ludere. Niſi igitur in ſapientiam ſinceritatemque ſummi ſcripturae auctoris iniurii eſſe velimus; cogimur de alio ſubiecto analogo cogitare, cui

praedicata illa in omni ſua, qua gaudent, emphaſi conueniant. Ipſe id concedit PHIL. LIMBORCHIVS, quem in reſtringendo intraque anguſtiſſimos limites coercendo ſenſu myſtico ſedulum fuiſſe, ſupra ad *§. VII.* obſeruauimus. Is enim in *praef. ad acta* p. 2. *In reliquis*, inquit, (quae ſcilicet non diſerte in N. T. allegata ſunt,) *allegoria quaerenda non eſt, niſi verba textus adeo ſint eximia & manifeſta, ac tam apte & plene geſta Domini Ieſu nobis repraeſentent, vt ipſa nos ad ſublimiorem, qui ſub illis latet, ſenſum ducant.* Non igitur aſſentiri poſſumus IO. CLERICO, qui in *arte crit. part. II. ſect. I. c. IV. p. 174.* nimis crude in eos iuehitur, *qui, quidquid in ſacris literis dicitur, pro tota amplitudine ſignificationis vocum intelligendum* putent. Et *p. 170. Si quis*, inquit, *veteres Hebraeorum prophetas legat, omniaque verba & loquendi genera ex tota ſignificationis amplitudine vbique vrgeat; quum plerique dictione elatiore & poeticae ſimili vtantur: vaticinorum implementum etiamnum quaeret, quod iam dudum contigit, ea tantum de cauſſa, quod magnificentiae verborum euentus non ſatis reſpondere videatur.* Enimuero quomodo haec cum honore ſpiritus ſancti, qui vatibus ſacris conceptus & rerum & verborum inſpirauit, conciliari poſſint, non perſpicimus. Hominem ſane, qui ampullas verborum proiicit, qui magnificis promiſſis ſeſe inſolentius iactitat, & pauciſſima praeſtat, non optimo loco habere ſolemus. Et parum profecto a calumnia abeſt, quando idem V. CL. *loc. cit. p. 170.* Ed. Lipſ. 1713. ſcribit: *Eiusmodi eſt prophetia de euerſione Babylonis per Medos, quae exſtat Eſa. XIII. quae tanta verborum*

rum pompa, tamque atrocibus loquendi generibus deſcribitur, ac ſi debuiſſet ſolo aequari, incolaeque trucidari aut captiui abduci; quum tamen nihil incommodi paſſa ſit, niſi quod dominum mutarit, & Cyaxari quidem Medo primum, deinde Cyro Perſae paruerit. Quid vero tandem eſt mendacii & grandiloquentiae vitium impingere ſpiritui ſancto, ſi hoc non eſt? Vaticinium Eſaiae de interitu Babelis ex ſenſu etiam literali *per certos gradus* perfecte fuiſſe impletum, ex veterum hiſtoriarum monumentis commonſtrauit SAM. BOCHARTVS, in *geogr. ſacr. part. I. lib. IV. c. XV.* & CAMP. VITRINGA *comm. in Eſa. tom. I. p. 539. ſeqq.* Hodie ſane teſtibus iis, qui locum oculis luſtrauerunt, florentiſſima illa vrbs adeo penitus & perfecte interiit, vt in meram conuerſa ſit ſolitudinem, locum plane neglectum, incultum, viatoribus infeſtum, & ferarum cauernam; prorſus vt Eſaias praedixerat c. XIII, 20. ſeqq. Quodſi tamen illi prophetiae immixta leguntur *auguſtiora praedicata*, quorum implementum non niſi tenuiore ſenſu in vetere Babylone oſtendi queat; id ipſum prodit, obuerſatum fuiſſe ſpiritui ſancto, dum hanc prophetiam Eſaiae inſpirabat, aliam vrbem, in qua veteris Babylonis characteres eminentiori modo conſpicerentur, cuiusque fata & interitum ſub ſchemate veteris Babylonis ſimul praenuntiare voluit. Eſſe vero illam vrbem *Romam* pſeudochriſtianam, matrem idololatriae & ſuperſtitionis, per orbem chriſtianum diffuſae, ſanctorum perſecutricem, cum admiratione omnium populorum olim exſcindendam; apocalypſis Ioannea nos ignorare non patitur, in quam ſpiritus ſanctus illuſtriſſima, quae de vetere Babylone legimus, praedicata tranſtulit. Adda-

datur

datur 2 Theſſ. II, 4. coll. Eſa. XIV, 13. 14. vbi Paulus faſtum regis Babyloniae in Antichriſto ad ſummum peruenturum eſſe faſtigium praedixit. Similiter res comparata eſt cum vaticiniis Eſaiae c. XXIII. & Ezechielis c. XXVI. XXVII. XXVIII. de excidio *Tyri.* Nam in his etiam ſingularis deprehenditur ſermonis prophetici pompa atque ſublimitas, eaque occurrunt praedicata, quorum veritas in veteri Tyro non niſi diluto admodum ſenſu oſtendi poteſt. Loquitur Eſaias de hoc iudicio Dei in Tyrum, tamquam de ſpecimine inſigni ſapientiae potentiaeque diuinae, ex quo conſiliorum eius magnitudo aeſtimari poſſit, c. XXIII, 9. 11. Immo Ezechiel c. XXVI, 15. ſeqq. populos omnes orbis terrarum introducit cladem huius vrbis amare plangentes. Quae orationis ὑπερβολὴ nimia videri poſſet, niſi ſpiritus ſanctus eam ſic dirigere voluiſſet, vt faciles in hanc ingrederemur ſententiam, exſtituram olim in mundo quamdam ciuitatem, Tyro maiorem, in qua attributa Tyri pleraque multo clarius, quam in ipſa Tyro, conſpici poſſent, in qua euertenda Deus ſummum ederet ſpecimen prouidentiae, iuſtitiae, ſapientiae, cum ſtupore reliquarum gentium. Sunt maxime in prophetia Ezechielis c. XXVIII. quorum non niſi vmbra in Tyro vetere monſtrari poteſt; quae contra in omni ſua emphaſi conſpiciuntur in *Roma* pontificia, ad quam, tanquam ad commune quoddam forum, (ita enim Ezechiel Tyrum pinxit) concurſus eſt gentium culti orbis, vt in ea exerceant nundinationem ſpiritualem, hoc eſt, vt ibidem ambitu, prece, pretio ſibi comparent dignitates, praerogatiuas, honores, munera, diſpenſationes, immunitates, quae ibi diſtribuuntur & venduntur. Qua in cogitatione fir-

firmamur ab ipſo ſpiritu ſancto, qui Apoc. XVIII, 23. Romam, tanquam magnum quoddam orbis chriſtiani emporium deſcripturus, phraſin deſumit ex Eſa. XXIII, 8. quo ipſo nos docere voluit, eſſe analogiam attributorum vtriusque ſubiecti, eamque non precariam & mere accidentalem, ſed *typicam*, fundatam in rationibus ſapientiae diuinae. Conf. quae de *Tyro myſtica* commentatus eſt CAMP. VITRINGA, in *Eſaiam tom. 1. p. 947. ſeqq.* & cel. FRID. ADOLPH. LAMPIVS, in *exercit. ſacris ad Pſal. XLV. p. 431.* Idem hoc criterium ſenſus myſtici applicari etiam poteſt Gen. V, 29. c. XLIX, 8. ſeqq. Deut. XXXIII, 24. Pſal. III, 6. 7. Pſal. VI, 9. 10. 11. Eſa. XVI, 5. c. XXII, 20. ſeqq. vbi legitur vaticinium de *Eliakimo* notatu digniſſimum, quo olim in *inſtit. herm. p. 74.* hunc canonem illuſtrauimus, eique myſticum de Chriſto ſenſum ſubeſſe diximus.

Diſplicuit id VIRO DOCTO, auctori programmatis *de inconſiderata ſenſus ſcripturae myſtici inueſtigatione*; qui nihil ſolidi huic ſenſui myſtico ineſſe putat. *Poſſuntne*, inquit p. 8. 9. *pari iure ac certitudine alii alia in praegnantibus talibus locis quaerere arcana, atque e. g.* Sebnam *&* Eliakimum Papae *atque* Lutheri *typos conſtituere, atque efformare? Queuntne portentoſarum opinionum aduocati, huius libertatis ope, exoptatos ſuis errationibus inducere colores? Euadetne ſic ſcriptura propriae interpretationis?*

Verum enimuero nondum hisce obiectionibus conuinci potuimus, nos in illo loco myſtice interpretando quidquam admiſiſſe cenſura dignum. Nam 1) non temere factum eſt, vt ſub nomine Eliakimi, ad ſummam dignitatem in domo Dauidis

uidis euehendi, Chriſtum ſimul latitare ſuſpicati fuerimus. Suggerit hanc ſuſpicionem vnicuique attento lectori ſpiritus ſanctus, dum ea in os prophetae poſuit verba, quibus in omni ſua, qua pollent, vi atque amplitudine non ſatisfactum fuit, ſi in perſona Eliakimi, ad praefecturam aulae regiae admouendi, ſubſiſtere velimus. Quae enim ei promittitur praerogatiua dignitatis, fore, vt claues gerens domus Dauidis clauderet & aperiret ſolus, & omnis ab eo ſuſpenderetur ſarcina, omne decus domus Dauidis: tam magnifice & ample dictum eſt, vt plus dixiſſe, quam debebat, vates videatur, ſi id in alio aliquo ſubiecto nobiliore, cuius Eliakimus figuram gerere poterat, olim non illuſtrius perfectiusque complementum conſequeretur. Quanti enim, quaeſo, coram Deo aeſtimari putamus illum honorem, ſi quis ſummus aulae regiae praefectus conſtituatur? De hoc igitur ſolo honoris gradu, in quo Eliakimus collocandus erat, ſi tam grandia VIR CL. Eſaiam ceciniſſe credit, videat, quomodo eum liberet a crimine adulationis atque iactantiae, quam homines verbi prophetici irreuerentes ipſi obiicient; illi eum hominum generi accenſendum putantes, qui, de re exigui pretii verba facturi, vt *Prudentius* ait, magnis tubam concentibus inflant, ampullasque, *Horatii* ſtilo, proiiciunt & ſesquipedalia verba. Certum igitur eſt, & ad tuendum Eſaiae totiusque verbi prophetici honorem perneceſſarium, ſenſum myſticum grandiſono huic vaticinio eſſe inuolutum. Neque 2) temere factum eſt, quod Chriſti exaltationem ad ſupremas in eccleſia dignitates, per Eliakimi ad ſupremos regiae curiae honores euectionem, figuratam fuiſſe ſtatuerimus. Fauet enim huic ſententiae analogia tum *ſcripturae*, tum *rei* ipſius.

Fauet

Fauet *a) Analogia rei.* Oſtendat enim v. CL. ſubiectum, in quod praedicata Eſaiae, myſtico ſenſu accepta, maiori cum emphaſi quadrent, ſi a Ieſu Chriſto diſcedere debeamus. Quaerit ille ex nobis, annon pari iure Eliakimus *Lutheri* typus conſtitui posſit? At nos vero quaerimus viciſſim, an, ſi ita comparationem typicam inſtitueremus, a turpiſſimae adulationis crimine abſolui iure poſſemus? Nos certe, vti beatum Lutherum facimus plurimi, eiusque immortalia merita veneramur, ita non poſſumus a nobis impetrare, vt ἀξιώματα, quae hominis conditionem excedunt, ipſi tribuamus. Quis, quaeſo, de Luthero dictum putet: *Imponam clauem domus Dauidis humero ipſius, adeo, vt ſi ipſe aperiat, nemo claudat, & , ſi ipſe claudat, nemo aperiat. Et pangam illum clauum in loco firmo, & erit in ſolium gloriae domui patris ſui. Et ſuſpendent ab ipſo omnem gloriam domus patris ipſius, omniaque vaſa & ſupellectilia,* cet. Auguſtiora ſunt haec attributa, myſtice accepta, quam vt in nudum hominem cadant. At verte oculos in Ieſum Chriſtum, hosque characteres ſine negotio in eo obſeruabis. Is eſt verus *Eliakimus*, a Deo *ſuſcitatus*, & praefectus domui Dei, Hebr. III, 6. ea auctoritate, vt, abolita omni poteſtate vmbratili, in eum *vnum* & *ſolum* omnis poteſtas eccleſiaſtica transferretur, Matth. XXIII, 8. 9. 10. c. XXVIII, 18. omnis *ſarcina*, & ſupellectilia omnia, quae domui Dei ornamento aut vſui eſſe poſſunt, 2 Tim. II, 20. 21. *ab* ipſo tamquam *clauo* ſuſpenderentur, hoc eſt, omne officium, dignitas, praerogatiua, maxima, minima, ab ipſo in eccleſia penderet, omnis lingua ipſum appellaret, omnes preces in eius fierent nomine, omnis vera

ſalus

ſalus ab ipſius obedientia & merito deriuanda & exſpectanda eſſet, atque adeo ipſo *aperiente* nemo *claudere*, ipſo *claudente* nemo *aperire* poſſet, hoc eſt, dona ſpiritus ſancti & diuinae gratiae, ad vitam ſpiritualem & aeternam, aut ad functiones eccleſiaſticas neceſſaria, non niſi ab ipſo, tanquam ſummo oeconomo diſpenſari, & communio regni eius & ius ad vitam, non niſi ab ipſo dari, & ipſo negante a nemine alio impetrari poſſent, & quidem ea ratione, vt ipſe hac ſumma eminentiſſimae dignitatis praerogatiua tamquam *clauus fixus in loco ſolido* aeternum gauderet, dum dignitas omnis alia typica & vmbratilis cum ſubuerſione reipublicae Iudaicae & excidio templi rueret & abſcinderetur; vti attributa Eliakimi in Ieſu noſtro oſtendit CAMP. VITRINGA in *Eſa. tom. i. p. 885.*

Fauet nobis *b*) *Analogia ſcripturae.* In epiſtola enim, quam Dominus ſcribi iuſſit ad eccleſiam Philadelphenam, ipſe ſibi excellentia illa attributa vindicat, quae hic figuratiue Eliakimo tribuuntur: *Haec dicit ſanctus ille & verax, qui habet clauem* domus *Dauidis, qui aperit, & nemo claudit, qui claudit, ac nemo aperit.* Apoc. III, 7. Ecquis vero in tanta hac ſenſus myſtici luce, vbi non incertis luditur coniecturis, ſed vbi facem ipſe praefert ſanctus ille ac verax; ecquis, inquam, ſine ſacrilegio haec attributa maieſtatica, Chriſto erepta, Luthero obtrudat? Quod ſi vero hoc modo deciſa lis eſt, *Eliakimum* non Lutheri, ſed Chriſti typum geſſiſſe, confectum etiam eſt, per *Sebnam*, in cuius locum Eliakimus ſufficiendus erat, non Papam Romanum, ſed proceres & praefectos gentis & eccleſiae Iudaicae, interque illos maxime ſummum pontificem ac ſynedrii praeſidem fuiſſe praefiguratum. Quomodo vero, ſi hac

ſi hac ratione in ſenſu myſtico inueſtigando procedatur, ſique tam firmis & inconcuſſis omnia fundamentis ſuperſtruantur, fieri poſſit, vt *portentoſarum opinionum aduocati exoptatos ſuis erationibus colores inducant*, (vti Vir doctus, ad inuidiam ſenſui myſtico conflandam, ſcribit,) aut *vt ſcriptura propriae* vitioſaeque *interpretationis euadat;* iudicent omnes rei periti. Nos nihil prorſus in hac methodo periculi, commodi vero plurimum peruidemus.

Vnum addimus, ipſum etiam deliberatum ſcripturae *ſilentium* nonnunquam inter ſenſus myſtici criteria eſſe numerandum. Luculentiſſimum exemplum in hiſtoria *Melchiſedeci* habetur. Quod enim Moſes eius nec ortum, nec interitum, nec natales, nec ſucceſſorem in duplici munere commemorat, id Paulus Hebr. VII, 3. factum eſſe docet ad adumbrandam Chriſti aeternitatem, regiique ipſius ſacerdotii, in nullum vnquam ſucceſſorem transferendi, perennitatem. Sed haec de criteriis ſenſus myſtici *inſitis* ſufficiant.

§. XIV.

Superſunt alia ſenſus myſtici criteria, quae, quia extra illam, quae myſticam interpretationem admittit, ſcripturae partem inueniuntur, *externa* vocari poſſunt. Saepe enim contingit, vt ſpiritus ſanctus in alio ſacrarum paginarum loco ſiue patentius & expeditius, ſiue magis tecte atque implicite nos de ſenſu alicuius loci myſtico reddat certiores.

§. XV.

Nonnunquam ſcilicet ſpiritus ſanctus

explanate verbisque diſertis alibi docet, hanc illamue rem vel perſonam in alterius rei vel perſonae figuram diuinitus fuiſſe ordinatam. * Quod irrefragabile teſtimonium omnem tollit penitusque abſcindit dubitationem. **

* Ex. gr. *Melchiſedecum* fuiſſe typum Chriſti, ſummi ſacerdotis ac regis, ex Pſal. CX, 4. & Hebr. VII. ſole clarius adparet, vbi Paulus diſerte dicit, quod fuerit ἀφωμοιωμένος τῷ υἱῷ τȣ̃ Θεȣ̃. *Serpentem aeneum*, a Moſe exaltatum, Chriſtus de ſe ipſo in crucem euecto interpretatur, Ioh. III, 14. 15. *Ionae* in viſceribus piſcis, e quibus viuus prodiit, commoratione, Chriſti ſepulturam ac reſurrectionem adumbratam fuiſſe, ex Chriſti ore diſcimus Matth. XII, 40. *Petram* deſerti, quae percuſſa aquam largiebatur, Chriſtum Iſraelitis repraeſentaſſe, Paulus prodit 1 Cor. X, 4. clariſſimis verbis: ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ χριςός. Sic *Adam*, communis generis humani parens, Rom. V, 14. vocatur τύπος τȣ̃ μέλλοντος. Sic *duabus Abrahami vxoribus*, ſeruae & liberae, ſterili & foecundae, myſterium ſubfuiſſe, Eſa. LIV, 1. & Gal. IV, 22. ſeqq. declaratur, quo poſtremo loco Paulus omnem rationem typicam vtriusque matris diſcusſit. Quod *tabernaculum* Moſaicum rem excellentiorem deſignauerit; quod *ſanctiſſimum tabernaculi conclaue* caelum ſupremum; quod *velum*, illi obiectum, carnem Chriſti denotauerit, conſtat ex Hebr. IX, 9. 11. 24. c. X, 20. *Ingreſſum ſummi ſacerdotis* in ſanctum ſanctorum anniuerſarium cum ſanguine victimarum, vmbram fuiſſe introitus Chriſti ad ſedem gloriae diuinae, cum ſuo ipſius ſanguine, Paulus detexit Hebr. IX, 12. 20. vt alia multa nunc ſilentio praetereamus.

** Ne-

** Nemo ſcilicet a recto tramite deflectere poteſt, qui ipſum ſpiritum ſanctum, quo nemo perfectius mentem Dei nouit, ducem in hoc negotio ſequitur. Vnde *illiusmodi explicationes typicae non minus certae ſunt, quam ſi res ipſa, ſine verborum ambagibus, totidem verbis enuntiata foret;* iudice HERM. WITSIO, in *miſc. ſacr. tom. 1. p. 674.* Nihil enim nobis commercii eſt cum profana RICH. SIMONII & IO. CLERICI ſententia, qui argumentationibus Chriſti & apoſtolorum ex ſenſu myſtico nihil equidem roboris ineſſe cauillantur. Quum tamen Iudaei ſui temporis illum ſenſum admirarentur, & argumenta ex eo producta, quamuis parum apodictica, ſpernere non ſolerent, apoſtolos id ſibi licere exiſtimaſſe, vt illos armis ſui ingenii expugnarent. Sed vide diſſert. noſtram *de ſcriptura ſacra ad erroneos vulgi conceptus adcommodata, ſect. I. §. VII. p. 25.* & adde *inſtitut.* noſtras *hermeneut. p. 156. 791. ſeqq.*

§. XVI.

Nonnunquam *modo magis implicito* ſub ſpiritus ſancti ductu in notitiam ſenſus myſtici peruenitur; vbi quidem non excluditur pia ac ſobria meditatio, cui tamen facem praefert ſcriptura ſacra, variisque nutibus, attentisſime obſeruandis, viam in typicum Dei ſacrarium ingreſſuris commonſtrat. *

* Fit hoc potiſſimum ſequentibus modis:

I. *Quando ſcriptura antitypum proponit ſub his vel illis nominibus figuratis, ex veteri Dei oeconomia deſumtis.* Non enim putandum eſt, ſpiritum ſanctum inanibus ludere nominibus, profa-

norum rhetorum more; ſed dum illuſtri alicui perſonae vel rei noui teſtamenti, nomen perſonae vel rei veteris oeconomiae ſapienti conſilio imponit, eo ipſo ſignificat, in ea quaerendum eſſe, quidquid illa typicum & figuratiuum habuit. Obſeruatio haec tantae viſa fuit euidentiae GVIL. SALDENO, in typorum licentia reſtringenda ſedulo, vt non dubitauerit, eam inter typorum criteria admittere, in *otiis theol. p. 263. Pro* γνησίῳ *veteris teſtamenti typo habendum eſt, quidquid rei vel perſonae alicui ſacrae noui teſtamenti, quacum ſaluationis reſpectu congruam quandam conformitatem habet, nomen ſuum communicat, vtut alias ipſiſſima typi vel figurae notione in ſcriptura non veniat.* Sic licet nuspiam typi nomen *Dauidi* ac *Salomoni* inſcriptum legamus, typi tamen Chriſti fuiſſe intelliguntur, quia Chriſtus nomen eorum gerit Ezech. XXXIV, 23. 24. Hoſ. III, 5. Pſal. LXXII, 1. Cant. III, 9. 11. Ipſi veteres Iudaei in *Midraſch Schir fol. 7. col. 3.* hunc canonem tradiderunt: *Quoties nomen Salomonis in cantico canticorum occurrit, ſemper diuinum & ſanctum eſt, notatque regem, cuius pax eſt propria,* eum ſcilicet, qui Luc. XI, 31. dixit: *Ecce, hic plus eſt Salomone.* Recte CAMP. VITRINGA, in *obſeru. ſacr. lib. VI. p. 482. Chriſtus vbi in oraculis prophetarum vocatur* Iſrael, Dauid, Salomo: *licetne oculos ab his perſonis retrahere, & qualitates, caſus atque euentus inſigniores vitae earum non conſiderare vt typos eorum, quae Chriſto ſeruatori euenirent.* *Agnum paſchalem* typum Chriſti fuiſſe patet, quia Chriſtus tum agnus, tum paſcha noſtrum nuncupatur Ioh. I, 29. 1 Petr. I, 18. 19. 1 Cor. V, 7. Ἱλαστήριον Chriſtum praefiguraſſe, extra dubitationem poſitum eſſe debet, poſtquam hoc ipſum nomen Chriſto impoſuit Paulus Rom.

Rom. III, 25. Sic ſeruator noſter dicitur *arbor vitae*, Apoc. II, 7. *ſecundus Adamus*, 1 Cor. XV, 45. *Zerubbabel*, Hagg. II, 24. Sic nomen *Eliae* Ioanni, Mal. IV, 5. (Hebr. c. III, 23.) Matth. XVII, 10. nomen *paradiſi* ſedibus beatorum, Luc. XXIII, 43. tribuitur. Sic eccleſia noui teſtamenti modo *tabernaculum Dei*, Pſal. XV, 1. modo *mons Zion*, Pſal. II, 6. Hebr. XII, 22. modo *Hieroſolyma* adpellatur. Sic doctores, quorum doctrina aeuo apoſtolico gradum ſtruebat ad carnalem ſecuritatem, libidines, idololatriam & imperium ſpirituale in animas hominum, *Bileam* & *Ieſabel* nominantur Apoc. II, 14. 20. Sic regnum beſtiae modo *Sodoma*, modo *Aegyptus*, modo *Babel* vocatur. Recte tamen obſeruat CAMP. VITRINGA, in *anacriſi apocal. ad c. I, 20. p. 52.* in huiusmodi adpellationibus *non ſemper id requiri, vt vna res alterius typum ſuſtinuerit. Typi enim*, inquit, *ſtrictiore vſu illius vocis, dicuntur res hoc ſolo fine & conſilio a Deo inſtitutae, vt aliam rem nobiliorem & praeſtantiorem futuri temporis per vmbram veluti & imaginem figurent. Sed ſufficit nonnunquam conuenientia attributorum & proprietatum, quae inter duas res intercedit: quae conuenientia eſt verum fundamentum communitatis nominum & adpellationum, quae in emblematicis & hieroglyphicis denominationibus adhibentur.*

II. *Quando ſcriptura manifeſtis verborum alluſionibus alterum ad alterum refert*, vel, vt HERM. WITSIVS, in *miſcell. ſacr. tom. I. p. 674.* rem proponit: *ſi contingat, vt Deus, de re ſpirituali diſſerens, maniſta verborum alluſione ad memoriam nos rei, quae magis corporalis ac materialis eſt, reuocet; quam eo ipſo oſtendit, rei iſtius ſpiritualis ac myſticae ſymbolum quoddam fuiſſe.*

Habet equidem aliqua, quae contra hunc canonem obiiciat, GVIL. SALDENVS, in *otiis theol. p. 260.* ſed quae exigui ſunt momenti, & voces magis, quam rem ipſam, tangunt. Verum exempla addamus. Deus eccleſiae apoſtolicae ſingularem defenſionem aduerſus hoſtes ſuos his verbis promittit Eſa. IV, 5. *Creabit Iehoua ſuper omni habitaculo montis Zion nubem interdiu, & fumum ac fulgur ignis rutilantis de nocte.* Alluditur hiſce phraſibus ad ſignum illud gloriae praeſentiaeque diuinae, quo Deus Iſraelitas ex Aegypto redemtos condecorauit, Exod. XIII, 21. Innuitur hac alluſione 1) analogiam typicam intercedere inter ſtatum eccleſiae apoſtolicae per Chriſtum redemtae, & ſtatum populi Iudaei ex Aegypto educti & diuinae gloriae ſymbolo, quum vndique ab hoſtibus obſideretur, honorati; 2) vſum, quem nubes glorioſa interdiu & noctu Iſraelitis in deſertis Arabiae praeſtabat, praefiguraſſe beneficia & auxilia gratiae, in eccleſiam primaeuam ſub Chriſti tutela conferenda. Aliud ex Eſaia capiamus exemplum. Eſa. IX, 3. dicitur; *Virgam exactoris eius confregiſti, vt in die Midian.* Aperte hic reſpicit propheta ad hiſtoriam admirabilis illius liberationis, quae obtigit populo Hebraeo, duriter preſſo a Midianitis, per Gideonem, Iud. VII. Hanc Eſaias hoc loco docet fuiſſe liberationem myſticam, cui inuolutum fuerit myſterium liberationis eccleſiae per Chriſtum a iugo Satanae ac legis. Vtraque enim 1. procurata eſt ab ipſo Deo, 2. absque armis aut vi bellica, 3. ad ſigna quaedam externa, qualia ibi erant *vrcei* inter ſe colliſi, *faces* & *buccinarum* clangor; hic *ſonus* praedicationis euangelii perſtrepens mundum, & *lumen* doctrinae, ſeu clara demonſtratio veritatis, miraculis iuncta, hoc tempore

ſubito

ſubito producta in publicum, quum hactenus incluſum fuiſſet illud lumen *vrceis fictilibus*, hoc eſt, inſtitutis ritualibus, fictis a Deo, & in eccleſiam introductis, ſed promiſſionem gratiae obſcurantibus, adeoque abolendis. Addimus exemplum, quod CAMP. VITRINGA adfert in *obſeru. ſacr. lib. VI. p. 482. Michas quando de melioribus eccleſiae temporibus ſub Meſſia diſſerens, ait :* Faciam videas mirabilia, quemadmodum illo die, quo egreſſus es ex Aegypto, *c. VII, 15. quis niſi peruicacis ingenii homo inde non colligat*, exitum Iſraelitarum ex Aegypto *vere ſuſtinuiſſe figuram magni beneficii gratiae, quo eductus eſt populus credentium in Chriſtum e ſeruitute tam peccati, quam legis, cum mirabilibus, quae in initio nouae eoconomiae edita ſunt?* Similiter quum Petrus 1 ep. I, 2. commendat ῥαντισμὸν αἵματος Ἰησοῦ Χριστοῦ, reſpicit ad Exod. XII, 7. 22. illaque adſperſione ſanguinis agni ad poſtes aedium, applicationem ſanguinis Chriſti praefiguratam fuiſſe, tacite monet. Conf. etiam 1 Petr. I, 13. cum Exod. XII, 11. 2 Cor. VI, 14. μὴ ἑτεροζυγοῦντες, cum Deut. XXII, 10. Zach. III, 9. cum Lev. XVI, 30. Eſa. LIII, 4. cum Lev. XVI, 22. Mich. VII, 19. cum Exod. XV, 4. Pſal. LI, 9. cum Lev. XIV, 2. 4. 6. Pſal. LXXII, 6. cum Iud. VI, 37. cet. Plus ſane in receſſu habent *alluſiones* ſpiritus ſancti ad haec vel illa veteris oeconomiae, quae ſchemate typico obducta fuit, facta vel inſtituta, quam alluſiones profanorum auctorum. Supponunt enim plerumque certam analogiam, (quamuis non ſemper typicam, myſticam tamen, & a diuina ſapientia inſtitutam,) quae rei, de qua loquuntur, cum illo, ad quem verba alludunt, euentu intercedit. Cautione tamen hic opus eſſe monet CL. IO. CHRISTIANVS KIRCHMEI-

ERVS, in diſſ. *de perpetua Hebraeorum ex aurium perfoſſione ſeruitute, ad ſponſorem noſtrum Ieſum Chriſtum non referenda.* Vbi primum §. I. has alluſiones non contemnendum vſum habere concedit: *Non enim tantum*, inquit, *ad ornatum dictionis & ſublimitatem orationis ſacrae faciunt; ſed & clauem cognitionis aliquando praebent, atque digito quaſi vmbrarum iſtarum veritatem oſtendunt, dum quilibet coniecturam facile capit, eſſe quendam inter res illas, quae iisdem verbis exprimuntur, nexum, atque res iſtas ex Moſis diſciplina ſacras, ritusue & caerimonias, ſpiritualium, quae phraſi, ab illis petita, denominantur, typos & quaſi ſacramenta fuiſſe.* Addit vero deinde §. II. *Cautione tamen opus eſt & diligenti circumſpectione, neque putandum, quamlibet dictionem figuratam, quae ſenſu proprio aliquid ſignificat, quod ritui cuidam Leuitico conueniens eſſe videtur, vel ab illo petitum, ſemper & vbique infallibilem eſſe characterem typi & eius antitypi, ita ſcilicet, vt ſubiectum illud, vel ritus ſeu caerimonia, indubitate agnoſci debeat ex ſpiritus ſancti intentione typus vel figura rei iſtius ſpiritualis, quae ſimili phraſi indicatur. &c.*

III. *Quando Deus in ſcriptura de eo rerum genere, ſub quo haec res tamquam ſpecies continetur, teſtatus eſt, illud rationem typicam vel myſticam habuiſſe.* Species enim eiusdem ſunt cum genere ſuo naturae. Adeoque quidquid de hoc pronuntiatur, de illis etiam ſuo modo adfirmari poteſt. Vnde canon Logicorum: *Quod conuenit generi, conuenit etiam ſpeciei.* Verbi gratia de *caerimoniis Moſaicis* in genere conſtat, eas fuiſſe vmbras rerum futurarum, quarum corpus Chriſtus eſt, teſte Paulo Hebr. VIII, 5. c. X, 1. Col. II, 17. vbi cultus Leuiticus dicitur fuiſſe ὑπόδειγμα καὶ

σκιά

σκιὰ τῶν ἐπουρανίων, σκιὰ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, cet. Quidquid igitur ad iſtos ritus pertinet, etiamſi non reperiamus, ſpeciatim id Chriſto applicatum eſſe, myſtice eſt interpretandum, & conferendum cum illis rebus Chriſti & corporis eius myſtici, quae analogiam habent, caerimoniae iſti pulchre ac ſapienter reſpondentem. *Sufficere ſpiritui ſancto viſum eſt, vt generatim moneret, omnia Moſaica inſtituta eſſe* ἀλληγορούμενα, *idque exemplis quibusdam illuſtraret; quibus viam monſtrauit, qua in ſymbolorum typorumque elucidatione procedendum eſt, & clauem tradidit ad abdita iſta reſeranda. Cetera, quae eiusdem generis & naturae ſunt, humanae diligentiae inueſtiganda commiſit;* vt bene obſeruat HERM. WITSIVS, in *miſc. ſacr. tom. I. p. 674.* Quod ſi igitur ſedulus ſacrarum literarum ſcrutator ex ore Pauli audiat, *legem* habuiſſe vmbram vel adumbrationem futurorum bonorum; mox deſcendit a genere ad ſpecies, ſub hoc rerum genere comprehenſas; ac proinde etiam *perſonas*, quae illam legem ritualem adminiſtrabant, *loca*, in quibus illam adminiſtrabant, *tempora*, quibus ſolenniori modo ille cultus peragebatur, varias denique *actiones*, quibus conſtabat, ſacrificia, luſtrationes, purificationes, cet. adumbrationem habuiſſe futurorum bonorum, iure concludit. Similiter quum illuſtriora & *beneficia* & *iudicia*, quae Iſraelitis in deſerto obuenerunt, σχέσιν typicam atque vmbratilem habuiſſe, ex 1 Cor. X, 6. 11. conſtet, adeoque de *genere* res explorata ſit: parata via eſt ad ſingulas *ſpecies* myſtice interpretandas; vti iam dudum obſeruauit B. LVTHERVS in *poſtilla eccleſ.* in expoſit. pericopae epiſtolicae ex 1 Cor. X. Dom. *Septuageſ.*

IV. *Quando ſcriptura argumentationis ſuae modo ac methodo inuuit, atque tacite ſaltem ſupponit, hanc vel illam veteris teſtamenti perſonam typis eſſe adnumerandam.* Nimirum, vt HERM. WITSIVS monet in *miſcell. ſacr. tom. I. p. 675. quando Apoſtolus ex typis Melchiſedeci, Hagaris, Sarae, cet. aduerſus Iudaeos diſputat, diſputationi iſti hanc hypotheſin, vt vtrisque conceſſam, & Hebraeis ex antiqua catecheſi notam, ſupponit: Deum in memorabilibus veteris inſtrumenti perſonis, quibus notabilia nonnulla extra ordinem acciderunt, picturam elegantem, tantique artificis accuratione dignam, exhibere voluiſſe, qua Chriſtus vna cum corpore ſuo myſtico delinearetur. Huic fundamento inaedificat explicationem ſpecialium quorumdam typorum. Neque enim auctoritate &* ἀξιοπιστίᾳ *ſua apoſtolica eos obruit, ſed rationum euidentia & deductionis facilitate conuincit, non niſi ex conceſſis, vel per ſe claris, argumentans. Ex iſta autem argumentandi methodo merito concluditur, eas quoque memorabiles perſonas, quarum typica ſignificatio nusquam exſerte exponitur, in multis rebus, quae ipſis acciderunt, vel ab iis peractae ſunt, typos Chriſti fuiſſe.* Scilicet hypotheſis apoſtolica, ex mente WITSII, haec eſt: Memorabiles veteris oeconomiae perſonae, quas Deus ſingularibus characteribus ab aliis diſtinxit, Chriſti aliarumue inſignium noui teſtamenti perſonarum typi atque imagines fuerunt. Subſumit Paulus: Atqui *Adamus, Melchiſedecus, Iſaac, Iſmael, Hagar, Sara,* cet. fuerunt eiusmodi perſonae. Ergo. Pari iure & nobis ſubſumere licet: Atqui *Habel, Enoch, Noa, Iacob, Ioſeph, Gideon, Simſon,* &c. inter

ter memorabiles veteris teſtamenti perſonas haud poſtremum locum occuparunt. Ergo &c.

V. *Quando, ſcriptura duce, per legitimam ratiocinationem a toto ad partes, a parte ad totum, a continente ad contentum, a ſimili ad ſimile*, &c. *ſignificationem alicuius rei myſticam cognoſcimus.* Viam ratiocinationis ab indagatione ſenſus myſtici non omnino excludendam eſſe, ipſe etiam GVIL. SALDENVS concedit in *otiis theol. p. 264.* vbi pro γνησίῳ veteris teſtamenti typo habendum eſſe fatetur, *quidquid legitima facilique conſequentia demonſtrari poteſt, ad repraeſentandum Chriſtum, vel aliquid Chriſti, ordinatum eſſe, vel referri eo debere.* Similiter AVG. PFEIFFERVS, in *theſauro herm.* p. 171. *Licet applicatio typi ad antitypum non fiat* κατὰ ῥητὸν, *ſufficit, quod per pronam conſequentiam elici queat.* Age vero, potiores argumentandi modos indicemus, atque exemplis illuſtremus. Argumentari licet

1. *A toto ad partes.* Quae argumentatio nititur notiſſimo illo canone: *Quidquid dicitur de toto, dicitur etiam de partibus*, homogeneis ſcilicet, & eiusdem cum toto naturae. Certum eſt, totam *templi* ſtructuram repraeſentamen fuiſſe *eccleſiae*, quae paſſim *domus Dei* adpellatur, 1 Tim. III, 15. 2 Tim. II, 20. 21. cuiusque membra creſcere dicuntur εἰς ναὸν ἅγιον, in *templum ſanctum* in Domino, in quo etiam gentiles vna aedificati conſtruuntur *in habitaculum Dei* in ſpiritu. Eph. II, 21. 22. Igitur certum etiam eſt, ſingulas templi partes, *atrium* ſcilicet exterius & interius, nec non conclaue *ſanctum* & *ſanctiſſimum* δηλώσεις ſuas myſticas habuiſſe, quas pluribus ob oculos ponit CAMP. VITRINGA, in *introduct. ad* tem-

templum Ezech. part. II. p. 496. ſeqq. 502. ſeqq. Similiter quum integrum *altare*, tum aeneum, tum aureum, Chriſtum figurauerit, qui Hebr. XIII, 10. diſertis verbis θυσιαστήριον noſtrum vocatur; praecipuas etiam *partes* vtriusque altaris ſignificatus typicos habuiſſe colligitur, vt oſtendit ven. IOACH. LANGIVS, in *myſterio Chriſti p. 28. 40. ſeqq.* & IOANNES AB HAMM, in exercitationibus *de ara interiore, eiusque myſterio, part. III. p. 213. ſeqq.*

2. *A parte ad totum.* Dubitari non potet, *operculum arcae* foederis deſignaſſe Chriſtum, quatenus peccata noſtra tegit, & in gratiam nos cum Deo reducit. Is enim Rom. III, 25. ἱλαστήριον noſtrum adpellatur. Quum igitur haec *pars* arcae ad myſterium adumbrandum diuinitus deſtinata ſit; de *tota arcae ſtructura* idem praeſumendum eſt. Partes enim omnes ſunt eiusdem cum toto homogeneo naturae. Et quamuis IO. SPENCERVS, in his myſteriis nimium quantum caecutiens, ſatis praecipitanter pronuntiet, eos, qui arcam ad myſteria quaedam euangelica adumbranda datam eſſe aſſerant, ſententiam ſuam *ne vel vmbra* quidem *rationis* confirmare poſſe; ſolide tamen audax illud & temerarium iudicium refellitur auctoritate diui Pauli, qui Hebr. IV, 14. *Habentes igitur*, inquit, *pontificem magnum, qui tranſiuit caelos, accedamus cum parrheſia ad thronum gratiae.* Hic ſcilicet Ieſus noſter reſpondet *pontifici* Hebraeorum. Tranſitus Ieſu per caelos reſpondet *introitui pontificis* per velum. Acceſſus fidelium, implorantium atque exſpectantium opem Dei, reſpondet *acceſſui Iſraelitarum ad tabernaculum*, in cuius atrio exſpectabant anxie benedictionem, poſtquam pontifex intrauerat in adytum. Cui igitur rei *thronus*

nus gratiae reſpondeat, niſi *arcae foederis*, in intimum ſacrarium collocatae?

3. *A continente ad contentum.* Quum *ſancta pars* tabernaculi & templi adumbrauerit eccleſiam ſub oeconomia gratiae, per quam in regnum gloriae, ſanctiſſimi antitypum, aditus patet ſacerdotibus ſpiritualibus, Dei ſpiritu vnctis: ea etiam, quae in ſancto erant, *altare ſuffitus*, *lychnuchum aureum* & *panes propoſitionis*, typica fuiſſe neceſſe eſt; quippe quibus deſignantur beneficia, iſtis inſtrumentis analoga, quae Chriſtus iis praeſtat, quos in communionem ſanctae eccleſiae ſuae admittit, quos illuminat luce vitae, reficit pane vitae, ſuaque interceſſione apud patrem iuuat. Vid. ven. IOACH. LANGII *myſter. Chriſti p. 39. ſeqq.* Similiter poſtquam euictum eſt, arcam repraeſentaſſe Chriſtum, thronum gratiae; merito etiam illa, quae arca continebantur, reſpectum myſticum habuiſſe pronuntiamus, *tabulas* ſcilicet *legis*, *vrnam auream, Manna repletam*, & *virgam Aaronis frondentem.* Hebr. IX, 4.

4. *A contento ad continens.* Quum *panes propoſitionis* typici fuerint; concedendum etiam eſt, *menſam illam*, in qua coram facie Dei & ſacerdotum miniſtrantium panes exponebantur, typicam fuiſſe. Quum *aqua*, qua ſacerdotes, ad altare holocauſticum acceſſuri, pedes manusue abluebant, aliquid myſtici denotauerit, gratiam ſcilicet ſpiritus ſancti purificantem: Ezech. XXXVI, 25. 27. Tit. III, 5. 6. 1 Ioh. V, 5. merito etiam ingens illud *mare* vel labrum *aeneum*, aquae huius typicae receptaculum, aliquid myſtici denotaſſe creditur, *fontem* ſcilicet *illum apertum* ad purgationem conſcientiarum, Zach. XIII, 1. Ieſum Chriſtum, qui tanquam fons aquae viuae inex-

inexhauſtus ſpiritus ſancti gratiam eum in finem per omnes orbis terrarum populos diffundit, vt omnes, ſpirituales ſacerdotes conſtituti, ad altare accedant, & de fructu cruenti meriti ipſius participent. Coll. Ioh. VIII, 38. Cap. IV, 10. 14. Apoc. XXI, 6.

5 *A ſimili ad ſimile*, ſecundum canonem: *Quidquid dicitur de vno ſimilium, dicitur etiam de altero.* Id GVIL. SALDENVS etiam obſeruat in *otiis theol. p. 271. Quandoque ſpiritus ſanctus ex typo ſimili, in ſcripturis expreſſo, ſignificationem innuit alterius typi ſimilis, vti imagines eiusdem figurae idem ſaepe ſignificant.* Ex. gr. Quum *nouilunia* & *ſabbata* Iudaica Col. II, 16. 17. declarentur pro σκιὰ τῶν μελλόντων, quorum corpus eſt ipſe Chriſtus; conficimus inde, reliqua etiam feſta Iudaeorum, *feſtum* ſcilicet *paſchatos*, *pentecoſtes*, *tabernaculorum*, cet. vmbram habuiſſe rerum futurarum. Quum Paulus 1 Cor. IX, 9. in lege illa Deut. XXV, 4. *Boui trituranti os ne obſtruito*, aliquid figurati atque ſymbolici detexerit, Deumque hic ſub cortice literae ſublimius aliquid intendiſſe aſſeruerit: recte inde argumentamur, alias quoque leges huic ſimiles, vt Deut. XXII, 4. 6. 10. coll. 2 Cor. VI, 14. ſymbolicas fuiſſe. Nam ſimilium ſimilis eſt ratio.

6. *A cauſſa ad effectum.* Si enim de cauſſa conſtet, quod σχέσιν typicam habuerit; merito praeſumitur, effectibus etiam, ab illa cauſſa productis, aliquid typici adhaerere. Nam *qualis cauſſa, talis effectus.* Si cauſſa typicam rationem habuit, effectum etiam ſic comparatum eſſe, ſtatuendum eſt. Sic quum demonſtrari poſſit, *arcam* foederis repraeſentaſſe Chriſtum, quatenus

nus eſt thronus gratiae & mediator inter Deum & homines: demonſtratum etiam eſt, *effectus* illos ſtupendos, quos arca in ſciſſione aquarum Iordanis, in deiectione murorum Hierichuntinorum, confractione Dagonis. Philiſtaeorum idoli, produxit, ſignificationibus myſticis fuiſſe foecundos; quas indicat ven. IOACH. LANGIVS, *in myſterio Chriſti*. p. 74. 75.

7. *Ab effectibus ad cauſſam.* Hac via in myſtica explicatione hiſtoriae Ionae procedendum putat BERNH. SEBAST. CREMER, in *prodromo typico*, p. 6. vbi, *Qua ratione*, inquit, *nobis perſuadebimus, Ionae permanſionem in piſce ſignificare aliquid, & non abiectionem in mare? Aut eius abiectionem in mare aliquid notare, & non mare ipſum, eiusque excandeſcentiam? Aut eius excandeſcentiam, & non procellam, quae eam ſuſcitauit? Quomodo nobis perſuadebimus, Ionam, in mare proiectum, myſterii quid habere, & non homines, qui illum proiecerunt? Aut homines, qui proiecerunt, & non ſtatum, cauſſam, rationem, quare hoc fecerint? Nonne relatorum eſt eadem natura? Si effectus typicus, nonne & cauſſa typica erit? Quomodo cauſſa non typica effectum producere typicum poteſt?* Sic quum effectum manifeſtationis Dei in monte Sinai, horrendam illam *montis ac terrae commotionem*, typicum fuiſſe, ex Hebr. XII, 26. 27. ſciamus; manifeſtationem quoque ipſam, tanquam huius effectus cauſſam, typicam fuiſſe, ratiocinando elicimus; vti pluribus oſtendit CL. FRID. ADOLPH. LAMPIVS, im *Geheimniß des Gnadenbundes*, *part. III. c. XXI. p. 915. ſqq.*

8. *A minori ad maius.* Ex hoc argumentandi

di modo HERM. WITSIVS calculos ducit, in *miſcell. ſacr. tom. I. p. 439. Quando tabernaculum vmbra rerum caeleſtium eſt, ecquis dubitet idem aſſerere de arca foederis, quippe quae ſanctiſſimum fuit totius tabernaculi κειμήλιον, quaeque veluti cor totius religionis Iſraeliticae primum omnium formata eſt, Exod. XXV, 10. & cui ne deeſſet habitationis locus, ipſum tabernaculum, dein & ſuperbum illud templum, conditum fuit. Cuius etiam tanta fuit ſanctitas, vt cetera omnia illius cauſſa ſancta eſſe crederentur. Nam* ſancta ſunt iſta, *inquit Salomon,* in quae ingreſſa eſt arca Iehouae. *2 Chron. VIII, 11. Cetera typica fuerint in tabernaculo, ſuaque habuerint myſteria; hoccine credibile eſt, myſterio caruiſſe, quod omnium erat ſanctiſſimum, & cuius ſanctitate ſanctificabantur reliqua?* Ita quum *dies ſabbatici* ad vmbras rerum futurarum pertinuerint; multo magis par eſt, vt credamus, *annos ſabbaticos* myſterio non caruiſſe. Similiter argumentatur CAMP. VITRINGA, in *obſ. ſacr. lib. IV. c. XV. p. 1104. Quum omne ſacrificium, Dei iuſſu oblatum diebus antiqui foederis, merito habeatur pro vmbra ſacrificii melioris: quis dubitet, quin ſacrificia ab angelo Iehouae ſingularibus cum circumſtantiis oblata, Iud. VI. 18. 19. c. XIII, 19. ſeqq. data ſint in typos rerum praeſtantiorum,* ſcilicet perfecti illius ſacrificii, quod filius Dei, olim inter homines adpariturus, Deo patri ſuo oblaturus erat, ipſe in flamma huius hoſtiae, hoc eſt, virtute ſacrificii ſui adſcenſurus in caelum. Plures addere poſſemus argumentandi methodos; ſed hae ſpeciminis loco ſufficiant.

§. XVII.

§. XVII.

Atque ex iſtis quidem veſtigiis facile erit ad iudicandum, an hae vel illae ſacrarum literarum venae aurum ſenſus myſtici polliceantur. Alia quaeſtio eſt, non minus conſideratione digna, vnde cognoſci demonſtrarique poſſit, hanc, non aliam, rem per hoc illudue ſymbolum ex diuino conſilio fuiſſe deſignatam. *

* Meminit etiam huius quaeſtionis GVIL. SALDENVS, in *otiis theol. p. 292. Diſquiſitu*, inquit, *etiam dignum eſt, quum iam, quid typus ſiue figura ſit, conſtat, vnde, quid genuinus eius* antitypus *ſiue figuratum ſit, dignoſci poſſit? Ex. gr. Conſtat mihi, inquis, limbum aureum, qui arcam foederis olim cinxit, veteris teſtamenti typum extitiſſe, pertinuit enim ad legis caerimonias, quae vmbram rerum futurarum habuerunt; at vnde iam ſciam, quid pro figurae illius figurato ſit habendum, ſiue quid ſingulariter limbo illo ſignificatum voluerit Deus, quid non ſignificatum?* Reſpondet deinde: *I. Typo ſiue figura cognita, omne illud pro figurato & antitypo eius habendum eſt, quod verbum Dei praefiguratum ea eſſe diſertis verbis declarat; vt Matth. XII, 40. 41. Ioh. III, 14. Atque hoc procul dubio antitypi indicium eſt omnium certiſſimum. II. Pateſcere tamen & typus poteſt ex ſimilitudine, quam inter figuram & rem aliquam noui teſtamenti intercedere deprehendimus. Quando in typo (verba ſunt* CL. WITSII*) aliquid reperitur, in quo cum antitypo eximiam ſimilitudinem habet, merito aſſeritur, Deum, qui omnia ab initio nouit, typum ita diſpoſuiſſe, vt eam, quae in antitypo eſt, veritatem praeſignificaret.*

Cardo ſcilicet negotii in eo vertitur, vt *ſubie-*

ctum ſenſus myſtici rite conſtituatur. Quum enim typi ſint prophetiae reales: in illorum explicatione & demonſtratione eadem methodus tenenda eſt, ac in propheriis verbalibus, vt nempe ſedulo inueſtigetur ſubiectum, quod ex praedicatis inter ſe coniunctis innoteſcit, deinde praedicata pro ſubiecti natura explicentur. Namque & hic valent illi canones, qui in ſenſus literalis inueſtigatione adplicantur: *Talia ſunt ſubiecta, qualia requiruntur a ſuis praedicatis.* Et viciſſim: *Talia ſunt praedicata, qualia praeſcribuntur a ſuis ſubiectis.* Ex. gr. *fax* illa *ignea*, nube circumdata, quae Iſraelitis in deſerto Arabico praeluxit, inter *typos* veteris oeconomiae a Paulo refertur 1 Cor. X, 2. 6. Si quaeras, quodnam *ſubiectum antitypicum* illi ſit adſignandum, non aliud certe adſignandum eſſe ratio dictitat, quam tale, a quo eccleſia ſimilis generis commoda excellentiore modo percipiat, ac Iſraelitae ex illa columna perceperunt. Iam luſtranda ſunt ordine *praedicata*, quibus beneficia, per hanc nubem Iſraelitis praeſtita, continentur. Erat ſcil. illud admirandum phoenomenon 1. ſignum diuinae praeſentiae in caſtris Iſraelitarum. 2. Ducebat illos per ſterile deſertum Arabiae in terram Canaan. 3. Deus ex illo voluntatem ſuam Iſraelitis denuntiabat. 4. *Nubes* Iſraelitas muniebat aduerſus aeſtum ſolis. 5. Protegebat eosdem aduerſus hoſtes. 6. *Ignis* noctem illuminabat, hoſtesque 7. conſumebat. Si igitur circumſpicias ſubiectum, quod haec beneficia ſenſu ſpirituali eccleſiae praeſtet; nullum inuenies, niſi IESVM CHRISTVM, lucem mundi, ducemque ac praeſidium populi ſui, in quo, tanquam Immanuele, 1. credentes habent illuſtre ſymbolum praeſentiae diuinae; qui 2. eccleſiam in deſertis huius mundi ob-

oberrantem ducit ad aeternam quietem; per quem 3. Deus voluntatem ſuam nobiscum communicat; qui 4. eccleſiam protegit in aeſtu grauiſſimarum calamitatum, immo aduerſus ipſum irae diuinae feruorem; qui 5. ſe quaſi inter eccleſiam eiusque hoſtes interponit, horumque conatus reprimit; qui 6. in tenebris errorum atque malitiae lucem praebet ſuis, & viam ad veram felicitatem commonſtrat; qui denique 7. pertinaces eccleſiae ſuae aduerſarios velut ignis conſumit. Quum itaque praedicata omnia nubis igneae huic ſubiecto myſtico conueniant, non eſt quod dubites, te verum ſubiectum inueniſſe. Conf. CAMP. VITRINGAE *obſ. ſacr. lib. V. c. XVI. XVII.*

Confirmari vero ſubiectum myſticum poteſt per *analogiam* tum *rei*, tum *ſcripturae*, duce analogia *fidei* in conſilium hic diligenter adhibendam.

I. *Analogia rei* eſt exacta illa *ſimilitudo*, quae inter rem figurantem & figuratam intercedit, de qua videantur, quae in notis ad §. *XII. p. 35. ſeqq.* ſupra diximus. Hic vero, *quo quis plura deprehenderit, ac maiora adſignarit, quae inter tabulam & rem depictam intercedunt, hoc magis diuinam illam ſapientiam, atque arcana numinis conſilia, in aperto ponet. Neque enim caſu fieri poteſt, vt vel minima quaeque picturae iſtius ad rem adumbratam apte adeo decenterque faciant. Quae ſi ſtudioſe ſcrupuloſeque expendantur, ac conferantur penitius: neque figuras iſtas artificioſius conformari, & ad exempla concinnius aptari potuiſſe; neque exempla ipſa a figuris vlla in parte maximopere diſcrepare manifeſtum fiet*, iudice celeb. HENR. MVHLIO, in *apodixi ſcripturaria p. 36.* Atque haec ipſa adcuratiſſima conuenientia inter ſubiectum literale & myſticum, obſeruata magis, quam

quaeſita, certiſſimum eſt criterium, quo interpretationis myſticae ſoliditatem comprobare licet. Exemplum ſupra dedimus §. *XIII. pag. 47. vbi Eliakimum* Chriſti figuram geſſiſſe, ex conſummatiſſima vtriusque perſonae analogia comprobauimus. Conferri etiam poſſunt meditationes noſtrae, lingua vernacula vulgatae, *de myſterio ſerpentis aenei, aſylorumque Iſraeliticorum.* Sed alia nunc exempla ſubiiciamus. *Iſaacum*, diuino iuſſu a parente offerendum, clariſſime adumbraſſe *Chriſtum Ieſum* cruci adfigendum, docet analogia rei, quae in omnium oculos incurrit. Iſaacus ligno impoſitus; Chriſtus eidem adfixus fuit. Ille ligna, quibus impoſitus fuit; hic crucem ipſe portauit. Ille ligatus; huius manus pedesque duris vinculis adſtricti. Ille lignis imponendus a terra fuit eleuatus; hic in cruce exaltatus eſt. Ille rogo impoſitus fuit viuus, in altari demum occidendus; hic viuus cruci adfixus. Ille in monte mortem ſubiturus erat; hic ſimiliter, & quidem in eodem monte, qui oblationi Iſaaci deſtinatus erat. Moria enim dictus olim fuit totus ille tractus montanus, in quo ſiti erant montes Tſion, Acra, Bezetha, Caluaria. Num quaeſo plures circumſtantiae in qualemcumque alium ſimilis generis caſum concurrere potuerunt, quam hic concurriſſe videmus, ad ſimilitudinem inter perſonam figurantem figuratamque efformandam? Similiter *Iſraelitam de ligno ſuſpenſum & maledictum* figuram fuiſſe *Chriſti, in ligno maledictionem ſubituri*, ex analogia, quae vtrumque ſubiectum iungit, demonſtrauimus in meditatione, ea de re vulgata, ad calcem commentarii *in VII. poſtrema Chriſti morientis verba p. 194.* Sic *agnum paſchalem, hircum piacularem, vaccam rufam*, Chriſtum praefiguraſſe, ex inſtituta inter typum & antitypum comparatione pluribus oſtendit ven.

IOACH.

IOACH. LANGIVS, in *myſterio Chriſti & Chriſtianiſmi, pag. 345. 382. 474.* Nimirum CHRISTVS eſt finis legis, & corpus omnium caerimoniarum antiqui foederis, teſte apoſtolo Rom. X, 4. Col. II, 17. In Chriſtum igitur ante omnia intuendum eſt ei, qui in illuſtri aliquo ſymbolo veteris oeconomiae figuram quaerere velit rei excellentioris. *Chriſtus Ieſus eſt ſapientia Dei 1 Cor. I, 24. quia omnium rerum, olim in eccleſia geſtarum & dehinc gerendarum, ratio Deo conſtat in filio ſuo, Chriſto Ieſu. Quare ſi quid forte mirandum & notabile occurrat in verbo Dei, ad Chriſtum, tanquam ad centrum diuinae ſapientiae confugiendum, de ipſo cogitandum eſt;* vti prudenter iudicat CAMP. VITRINGA, in *obſ. ſacr. l. V. c. XVI. p. 196.*

II. *Analogia Scripturae* vberiori ſenſus myſtici confirmationi inſeruit, dum ea continetur irrefragabile ſpiritus ſancti teſtimonium, qui modo apertis conceptisque verbis, modo magis tecte & implicite, in tabulis nunc veteris nunc noui inſtrumenti, declarat, quid myſterii his illisue antiquis inſtitutis ſubfuerit. Vbi rurſus conferenda ſunt, quae ſupra ad §. *XV. XVI.* commentati ſumus. Ex. gr. *Altare holocauſticum* Chriſti fuiſſe repraeſentamen, aperte nos ſpiritus ſanctus docet Hebr. XIII, 10. *Habemus* θυσιαστήριον, *ex quo edendi poteſtatem non habent, qui adhuc tabernaculo ſeruiunt.* Add. Apoc. VI, 9. Speciatim per aram, in quantum portauit ſacrificium, idque in altum tulit, *crucem Chriſti* fuiſſe adumbratam, ex Petri ſermone diſcimus 1 epiſt. II, 24. vbi ait: ὃς τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν αὐτὸς ἀνήνεγκεν ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ ἐπὶ τὸ ξύλον. Vbi Chriſtus ita tuliſſe dicitur noſtra peccata, vt ea ſecum *ſurſum tulerit* in altare, ſeque peccatis noſtris onuſtum obtulerit Deo. Sed in quodnam altare? ἐπὶ τὸ ξύλον, *in lignum*, ait Petrus, hoc eſt

in crucem. Varios tamen fuiſſe arae ad Chriſtum reſpectus myſticos, pluribus ediſſerit CAMP. VITRINGA, in *obſerv. ſacr. lib. II. c. XIII. p. 463.* Quid ille ריח ניחוח *odor acquieſcentiae,* quem ſacrificia rite oblata ſpirabant, ſignificauerit, deciſum legimus Eph. V, 2. vbi Chriſtus ſe tradidiſſe pro nobis dicitur tanquam victimam εἰς ὀσμὴν εὐωδίας, *in odorem fragrantiſſimum* Deoque gratiſſimum. Annum *iubileum* certa beneficia, ſub oeconomia N. T. percipienda, deſignasſe, haud obſcure ex ore Chriſti Eſa. LXI, 1. 2. intelligimus, vbi ſe miſſum dicit a patre, *ad proclamandum captiuis libertatem, vinctis dimiſſionem, ad proclamandum annum beneplaciti Iehouae;* coll. Lev. XXV, 10. Ezech. XLVI, 17. Quae verba quum Chriſtus in ſynagoga Nazarethica recitaſſet, adiecit: *Hodie ſcriptura iſta impleri coepta eſt,* Luc. IV, 21. *Sanguinem, aquam & oleum,* quae in mundatione leproſorum adhibebantur, quid myſtice denotauerint, vel mediocriter in ſacris paginis verſatus detexerit. *Sanguis* ſcilicet ſymbolum erat cruenti meriti Chriſti. *Aqua* figuram habuit baptiſmi. *Oleum* ſpiritus ſancti ſimulacrum fuit, conf. 1 Ioh. V, 6. Pſal. XLV, 8. *Iſmaelis* antitypum fuiſſe carnales Iudaeos, Chriſti & apoſtolorum tempore victuros, patet ex Gal. IV, 23. 28. 29. *Babelis* antitypum eſſe Romam antichriſtianam, vide quomodo ex analogia rei & ſcripturae euincat CAMP. VITRINGA, in *anacriſi apocalypſeos p. 745. ſeqq.*

§. XVIII.

Haec ſunt, quae de criteriis ſenſus myſtici dicenda habuimus. Iam ne quis in eorum adplicatione prudentiae ſobrietatisque limites transgrediatur, haud inutile

utile fore iudicamus, ſi *cautelis* nonnullis vniuerſam ſenſus myſtici tractationem, ne quid inde in eccleſiam damni redundet, circumſcribamus.

I. *Cauendum eſt, ne omnia, quae in medium allata ſunt, criteria eodem loco habenda eſſe putemus.* Negari enim non poteſt, quod non omnia ad eundem certitudinis gradum ſcripturae ſcrutatorem perducant. *Criterio* illo, quod *a diſerto noui foederis ſuffragio* deſumtum eſt, nihil certius eſt firmiusque. Ex iſtiusmodi igitur ſenſu myſtico, qui irrefragabili ſpiritus ſancti teſtimonio munitus atque ſuffultus eſt, fidei etiam dogmata probari, morumque praecepta deriuari poſſunt. Reliqua criteria *interna* & *externa* non temere ſeparanda ſunt, ſiquidem robur illorum ἀποδεικτικὸν in concordia mutuoque conſenſu latet. Speciatim de criteriis, *quae recta ratiocinatione* a toto ad partes, a cauſſa ad effectum, &c. *nituntur*, obſeruandum eſt, 1. Quod omnino pro ſenſu myſtico alicuius loci tamdiu illa militent, donec rationibus ſolidioribus contrarium demonſtrari non poteſt. 2. Quod omnes textus circumſtantiae in conſilium prius adhibendae ſint, quam de ſenſu eius myſtico, per ratiocinia cognito, pronuntietur. 3. Quod ſenſus ille myſticus, ratiocinando elicitus, ad probationes dogmatum fidei non ſatis tuto adhiberi poſſit. 4. Quod vis illarum argumentationum modo augeatur, modo minuatur, prout vel plura, vel pauciora ex reliquorum criteriorum numero iis ſuppetias fuerunt.

II. *Cauendum eſt, ne in demonſtratione ſenſus myſtici certa incertis temere commiſceamus, adfectatosque ingenii humani luſus pro ſpiritus ſan-*

ςti ſenſu audacter venditemus. Duo ſcilicet hoc in negotio extrema diligenter vitanda ſunt, nimia ſcilicet hinc *ſeueritas*, illinc *temeritas.* Ad nimiam *ſeueritatem* propendere obſeruantur homines auſterioris iudicii, qui omnem ſenſum myſticum, qui expreſſo ſpiritus ſancti ſuffragio deſtituitur, cum ſupercilio contemnunt, &c, niſi mathematicas adferri demonſtrationes viderint, nihil ei ſolidi ineſſe fronte in rugas contracta pronuntiant. *Temeritas* in ſenſibus myſticis definiendis eis inſidiari ſolet, qui feliciore ingenio, quam iudicio, gaudent. Hi enim nimis facile indulgent incertis coniecturis, vix vllo ſaepe probabilitatis colore tinctis, dumque eas certioribus hypotheſibus immiſcent, has etiam rigidioribus ingeniis reddunt ſuſpectas. *Dici enim nequit, quantum obſint ſanctiſſimo huic ſtudio quaeſiti adfectatique ingenii luſus, ſpecie ſubtiles, re inanes, quibus certa incertis, vera & demonſtrabilia dubiis, leuia ſolidis commiſcentur; imbecilla mentis homines in hanc inductura cogitationem, in hoc ſtudii genere ex quolibet quodlibet fingi poſſe;* vt recte ait CAMP. VITRINGA, in *praef. ad tom. II. comment. in Eſa. p. 5.* Cadere vero etiam hic error poteſt in eos, qui Chriſtum amant, eiusque proinde imaginem vbique quaerunt, & cum voluptate contemplantur. *Habet enim hoc amor,* teſtante AMBROSIO, *vt quem deſiderat, vbique inuenire ſe credat.* Accidit certe illud non raro, vt idem obſeruat VITRINGA, in *obſerv. ſacr. lib. VI. c. XXI. p. 488. in typis & figuris, quibus Deus Chriſtum Ieſum, eiusque attributa & euentus deformare voluit ſub oeconomia vetere. Homo enim pius & Chriſti amans, aliqua eius attributa in obuio aliquo ſubiecto antiqui temporis detegens, mox ſibi perſuadet, ſe videre omnia; &*

inter-

intcrea ſe paſcit ſuo quodam cogitationis ſuauiludio, & ex ipſo errore fructum percipit, licet non ſolidum & conſtantem, fere vt eſuriens per quietem cum voluptate veſcitur, at euigilans vacuum ſe ſentit & famelicum. Equidem condonandus eſt hic error amoris ardori, tolerabiliusque eum peccare exiſtimamus, qui Chriſtum ſe videre arbitratur, vbi fortaſſe ſe non oſtentat, quam qui eum videre renuit, vbi ſatis clare imaginem ſuam videndam offert. Interim non negligendum eſt prudens HERMANNI WITSII monitum, in *oecon. foed. p. 639. In omnibus caute agendum eſt, μετὰ φόβȣ καὶ τρόμȣ, ne myſteria fingamus ex proprio corde noſtro, horſumue obtorto collo trahamus, quae aliouorſum ſpectant. Iniuria Deo & ipſius verbo fit, quando noſtris inuentis deberi volumus, vt ſapienter aliquid dixiſſe vel feciſſe videatur.* Terreant nos veſtigia quorumdam interpretum pontificiorum, qui, ingenio ſuo abuſi, adeo febriculoſas diuino verbo adfricuerunt allegorias, quae prudentiores non ſine commiſeratione ac faſtidio legunt. Quatenus tamen eiusmodi etiam allegoriae tolerari poſſint, quas a ſpiritu ſancto intentas eſſe, certis indiciis probari nequit, vener. IO. FRANC. BVDDEVS, in *inſtitut. dogmat. tom. I. lib. I. c. II. ad §. XXV. p. 163.* his verbis ediſſerit: Quae ita inſtituitur adcommodatio, vt, ſpiritum ſanctum eam intendiſſe, certis indiciis probari non poſſit, vt valde improprie ſenſus nomine venit, ita ad aliquid probandum nullam vim habet & efficaciam. Non prorſus tamen improbanda iſta interpretandi ſcrpturam ratio, quum plurimum ſubinde ad aedificationem faciat, ſi modo caute & ſobrie inſtituatur, ita ſcilicet, ne ſenſus literalis, qui tum vnicus ſenſus eſt, negligatur, aut poſtponatur, aut omnino

no veritati hiſtoricae quid derogetur: porro, vt *nihil adſeratur, quod analogiae fidei aduerſetur, vel alia quacumque ratione menti ſpiritus ſancti repugnet, aut alio modo in vitio poni queat.* Et paucis interiectis de *typis illatis*, de quorum typica ſignificatione ſpiritus ſanctus nusquam aliquid vel explicite vel implicite monuit, haec addit: *Interim illorum minime reprehendendum eſt ſtudium, qui in hiſtoriis & rebus veteris teſtamenti, imagines eorum, quae in nouo teſtamento nobis reuelata ſunt, quaerunt; modo non eodem, quo typi innati, habeantur loco, & cetera quoque, quae de myſtica interpretatione caute & ſobrie inſtituenda ante monuimus, & hic obſeruentur.* Addi poſſunt, quae de allegoriis tolerabilibus diximus, in *inſtitut.* noſtris *hermen. p. 84.*

III. *Cauendum eſt, ne hoc mel immodice non tam guſtemus, quam ingurgitemus.* Edere enim multum mellis, non eſt bonum; Prov. XXV, 27. Vbi Salomo, iudice VITRINGA, in *obſerv. ſacr. lib.: VI. p. 484.* per *mel*, phraſi myſtica, in ſchola ſanctorum illius temporis recepta, intelligit veritates diuinas theoreticas, ſublimioris & iucundae contemplationis, ad quas etiam pertinent ſignificationes myſticae typorum, figurarum, emblematum, quae Deus ſanctis ſub oeconomia vetere in paradiſo, tabernaculo, templo, terra Canaan, & earum rerum adiunctis, contemplanda obiecerat. De his tamen multum meditando comedere diſſuadet paroemiaſtes, quia mel, quantumuis dulce & vtile, modice ſumtum, facile nauſeam creat largiore vſu. Sic ipſe: *Si mel inueneris, comede quantum ſatis eſt, ne, ſi comederis ad ſatietatem vsque, nauſea te capiat,* cap. XXV, 16. Peccant igitur, qui modum hic nullum

lum ſeruant, ſed luxurianti ingenio habenas libere laxant; qui deinde, dulcedine myſtica capti, a neceſſariis & ſeueris dogmatibus ſacroſanctae religionis facile abhorrent, ſeque auocari patiuntur ad contemplationes huius generis, iucundas equidem, nec inutiles, ſi ſobrie tractentur, ſed tamen non ſemper aeque certas, vtique minus neceſſarias iis, qui adhuc opus habent, vt lacte nutriantur. *Potiori* vtique *ſemper loco habendae ſunt iſtiusmodi Chriſti apoſtolorumque inſtitutiones, tum doctrinales, tum morales, quae aperte & absque inuolucro ſacra nobis myſteria ob oculos ponunt*, vti monet GVIL. SALDENVS, in *otiis theol. p. 291.*

IV. *Cauendum eſt, ne ita hiſce deliciis ineſcemur, vt in faſtidium & contemtum ſenſus literalis incidamus.* Facile enim propter ingenii humani luxuriam arrogantiamque contingit, vt, quod ſponte ſe prodit & cuiuis patet, vileſcat; abſcondita vero & latentia magni aeſtimentur. Quod ſi ad hunc mentis humanae faſtum myſticarum contemplationum ſuauitas accedat, eo facilius fieri poteſt, vt animo, hiſce cupediis ineſcato, ſordeat ſenſus literalis ſimplicitas, qui, niſi prorſus excludatur, vix dignus tamen amplius habetur, vt, qui ad perfectionem tendere velint, multum temporis operaeque in illo inueſtigando ponant. Induxit aliquos in illud ſenſus literalis faſtidium abuſus eruditionis criticae ac philologicae, qua multi in verborum ſcripturae conſideratione ad exceſſum vsque ſeſe iactitarunt. Vnde commentarii plurimi prodierunt magno rerum inanium & ad rem parum facientium adparatu turgidi; intuitu vero rerum ſacrarum, ad quas vel maxime in verbi diuini explicatione attendere decet, ſteriles atque prorſus ieiuni. Quod vitium dum euitare deinceps

ceps voluerunt, alii, in alterum prolapſi extremum, allegoricae ſcripturae interpretationi, poſthabito ſenſu literali, ſe totos mancipauere, quam eo & auidius arripuerunt, & diligentius frequentarunt, quo magis & pietatem alere, & ad paradoxa quaeuis, ſub ſcripturae ſacrae inuolucro proponenda, adcommodata videretur; vti obſeruauit ven. IO. FRANC. BVDDEVS, in *iſagoge ad vniuerſam theologiam*, *lib. II. c. VIII. p. 1788.*

V. *Cauendum tamen etiam eſt, ne ita adhaereſcamus verborum cortici, vt genuinum ſenſum myſticum non contemnamus modo, ſed irrationabili etiam odio proſequamur.* Prius HVGONI GROTIO accidit, qui equidem in locis emphaticis ſcripturae propheticae, praeter ſenſum literalem, alium quendam ſpiritualem ſiue myſticum, de Chriſto agentem, agnoſcit; ſed de illo paſſim frigidiſſime loquitur, & eum ne tanti quidem facit, vt eum cum cura aliqua exponat, vt ex ſcholiis, quibus Salomonis canticum & caput Eſaiae LIII. obſcurauit magis, quam illuſtrauit, abunde patet. Longius progreſſus eſt IO. SPENCERVS, qui myſticam ſcripturae interpretandae rationem palam ridet, & horribili flagello allegorias inſectatur, adeo, vt malit, circa caerimoniarum typicarum rationes ex Aegypto repetendas ſe miſere torquere, & in omnes vertere partes, quam in iis videre & demonſtrare myſterium Chriſti; ab ipſo ſpiritu ſancto in ipſis literis ſacris explanate indicatum, & in ipſis illis caerimoniis viuide pictum. Neque deſunt viri docti, qui has partes ſectantur, quique incertitudinem & abuſum ſtudii allegorici, quem multis modis exaggerare didicerunt, ſuo contemtui praetendunt. Et negandum ſane non eſt, indocti ingenii & leuis iudicii homines plures per pleraque

raque

raque noui teſtamenti ſecula extitiſſe, qui ſub nomine interpretationum ſcripturae allegoricarum protruſerunt in publicum cogitationes crudas, futiles, fatuas, in quibus nihil ineſt ſalis, nihil iudicii & prudentiae ſpiritualis. Sed non decet hominem pium ac ſapientem, vt, propter abuſum, ipſum eitiam rei vſum, ſpiritus ſancti exemplo commendatum, e medio tollat.

VI. *Cauendum eſt, ne quandam velut omniſcientiam in excutiendis apicuibus & minutiis omnibus adfectemus.* Grauiter in hoc vitium inuehitur GVIL. SALDENVS, in *otiis theol. p.* 267. *Vti, huius vel illius typi indicio nobis facto, ſupinae & damnabilis inertiae reos nos facimus, ſi, quaenam inter hunc & antitypum eius conuenientia intercedat, inquirere negligamus: ita e contrario a iactabunda haud longe aberimus temeritate, ſi minutiſſimos quosque caerimoniarum apices rebus quibusuis ſingularibus adcommodare praeſumamus.* Et p. 269. *Neque eſt, quod obtendas, fruſtra videri ſingula illa caerimonialia a Deo inſtituta eſſe, ſi ſigillatim in eorum ſenſum inquirere licitum non ſit. Non enim dicimus nos, plane illicitum id eſſe, neque diligentiae, quae ſtudio illi impenditur, vllo modo infeſti ſumus. Culpandus tantum, noſtro iudicio, eſt conatus ille Phaetontaeus, quo quis, quid ſingulis illis caerimonialibus, ad minimos vsque apices praeſignificatum ſit, non tantum hariolari, vel probabiliter adſerere, ſed velut e tripode dictare & pronuntiare praeſumit* &c.

VII. *Cauendum eſt, ne caeco impetu ad ſenſus myſtici tractationem proruamus, nondum eam, quam decet, habilitatem nacti.* Requiritur nimirum in eo, qui hoc ſtudium cum ſenſus literalis

inue-

inueſtigatione prudenter coniungere & in eccleſiae commodum tractare cupit, non *ingenium* modo, ſingulari ſagacitate praeditum, & ſubacto *iudicio* ſuffultum, ſed *familiare* etiam *cum ſpiritu ſancto commercium*, qui, tanquam πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως, Eph. I, 17. oculos mentis colluſtret, vt σοφίαν ἐν μυστηρίῳ introſpiciant, & ad arcana Dei conſilia, quae non niſi amicis pateſiunt, cognoſcenda propius admittantur. Velamen enim, quod in lectione Moſis cordi incumbit, Paulo teſte, non aufertur, niſi in conuerſione ad Dominum. *Dominus autem eſt ſpiritus*, *vbi* vero *Domini ſpiritus eſt*, *ibi eſt libertas*, *&* ibi *detecta facie gloriam Domini ſpeculamur*, 2 Cor. III, 16. 17. 18. Reuocamus igitur in memoriam theologiae ſtudioſis, quae beatus AVG. HERM. FRANCKIVS olim ſcripſit in *praelect. hermen. p. 26. 27. Volumus*, *vt ii*, *qui de profeſſo tractant ſcripturam*, *eam meditentur quidem*, *& in ſenſum grammaticum & literalem*, *&*, *his rite ſuppoſitis*, *in* myſticum *etiam*, *eumque certum & digito Dei impreſſum*, *diligentiſſime inquirant; verum in hoc ſtudio externo ſcripturae*, *quamlibet adcurato*, *haud acquieſcant*, *ſed ſub ipſum meditationis ſcripturae initium*, *per gratiam Dei*, *cor pulſantem*, *ab amore mundi animum auertant*, *& fide Chriſtum complectantur*, *quo in gratiam Dei recepti*, *& interiori ſpiritus ſancti illuminatione homines ſpirituales euadentes*, *ſenſu quoque ſcripturarum ſpirituali a Deo impertiantur*, *eoque in dies magis magisque imbuantur. Si ſecus fecerint*, *limpidiſſimos Iſraelis fontes & abſconditum Manna haud quaquam deguſtabunt.* Quin ne omnibus quidem in ſchola Chriſti aetatibus penitior ſenſus myſtici tractatio conuenit. Infantes enim, quibus lacte opus eſt, non ſolido cibo, magis neceſſaria habent,

quae

quae tractent. *Adultorum vero eſt ſolidus cibus, qui propter habitum ſenſus habent exercitatos*, vt Paulus ait Hebr. V, 14.

VIII. *Cauendum eſt, ne omnibus promiſcue haec talia proponamus.* Non enim omnium captus ad haec adcommodatus eſt, ſed valent hic monita Domini: *Qui poteſt capere, capiat.* Matth. XIX, 12. Et: *Qui habet aurem, audiat.* Apoc. II, 7. Prohibuit magiſter noſter, ne ſanctum canibus detur, neque margaritae profundantur porcis. Vbi, iudice VITRINGA, in *obſerv. ſacr. lib. VI. p. 485.* per *Sanctum* & *Margaritas* deſignauit Dominus dogmata ſapientiae caeleſtis magis recondita, interiora, ſecretiora, ſublimioris contemplationis, minime adcommodata ad omnium captum; nedum profanorum & carnalium hominum, quibus propoſita riderentur, non crederentur. Vult igitur diſcerni ingenia hominum, quibus haec myſteria, licet veriſſima, inſtar depoſiti committenda ſunt: An modeſti, placidi, ſubacti, prudentis; an vero ſuperbi, arrogantis, δοκησισόφυ, profani ingenii ſint, apud quos diſſertatio de his myſteriis inſtituatur.

IX, *Cauendum denique eſt, ne otioſam ingenii delectationem, ſed animae pabulum in hoc ſtudio quaeramus.* Nucleus ſenſus myſtici CHRISTVS eſt, non otioſe contemplandus, ſed edendus & in pabulum animae vertendus. Adferat igitur ſenſus myſtici tractator animum tenerrimo erga Ieſum Chriſtum affectu imbutum, qui ideo vberiorem optimi ſeruatoris cognitionem, ex ſenſu ſcripturae tum literali, tum myſtico hauriendam, ſitiat, vt eum ardentius amet, arctiusque indies cum ipſo vniatur.

§. XIX.

Tibi vero, ſapientiſſime DEVS, pro innu-

innumeris ſapientiae tuae infinitae veſtigiis, verbo tuo impreſſis, gratias agimus immortales. Inſpira nobis ſanctam eorum venerationem. Retege nobis oculos noſtros, vt videamus mirabilia legis tuae, nosque ad illa indefeſſo ſtudio perſcrutanda modeſte accingamus. Confunde verbi tui obtrectatores, & aut maledicentiam eorum compeſce, aut, ſi gratiam tuam admittere velint, animum ipſorum emenda. Denique quum plurima pars myſteriorum verbi tui tenebris circumfuſa in hac carne verſantibus maneat, transfer nos in academiam caeleſtem, vt theſauros ſapientiae, in myſtico etiam verbi tui ſenſu reconditos, in aeternum admiremur, TEque cum filio tuo, angelo interprete, & ſpiritu ſapientiae, ſine fine adoremus. Amen.

BENEVOLE LECTOR.

Placuit huic commentationi exiguum adiicere meletema, olim in chartam coniectum typisque exſcriptum, nunc autem denuo reuiſum, quo locum illuſtrem Gen. VIII, 21. Chriſto vindicare ſtudui. Lege & iudica.

COGI-

COGITATIONES EXEGETICAE DE HOMINE, CVIVS CAVSSA DEVS NON AMPLIVS EST TERRAE MALEDICTVRVS, *GENES. VIII, 21.*

Synopſis.

Multi Chriſtum ex veteris teſtamenti libris propemodum proſcribunt, §. I. inter quos HVGO GROTIVS *eminet, §. II. Alii, inter quos* IO. COCCEIVS, *in multis V. T. partibus Chriſtum feliciter inueniunt, vbi a paucis quaeritur, §. III. Ad quas etiam refertur locus Gen. VIII, 21. §. IV. vbi per* HOMINEM, *propter quem Deus non amplius terram execraturus eſt,* CHRISTVM *intelligendum eſſe* quinque rationibus *confirmatur, §. V. & quomodo Chriſtus ea in re conſiderandus ſit, explicatur, §. VI. tandemque breuis & ſuccincta loci paraphraſis piumque monitum ſubiungitur. §. VII.*

§. I.

IMpudens vox eſt FAVSTI *Manichaei* *, qua *ſe vlla teſtimonia de* CHRISTO *in prophetis inueniſſe negat, quamuis attentius eos & curioſiſſime legerit.* Sed multi tamen profecto ſunt, qui eadem ſiue caecitate ſiue malitia laborant, atque ex veteris inſtrumenti tabulis Chriſtum propemodum proſcribunt. Si illos audias, prophetae nullibi de Chriſto Ieſu & regno eius diſerte ac proprie vaticinati ſunt; quamuis ſcriptores noui teſtamenti multa V. T. teſtimonia, quae de aliis prorſus perſonis agunt, ad Chriſtum adcommodare ſoleant: ** quidquid interim contra dicat ipſe prophetarum Dominus, qui Moſen & ſanctos illos Ebraeorum vates de ſe ſcripſiſſe adfirmat Luc. XXIV, 27. 44. Ioh. V, 46. quidquid Petrus in contrarium adſerat, qui omnes vates, a Samuele deinceps locutos, tempora Meſſiae eiusque adflictiones & gloriam praenuntiaſſe docet, Act. III, 18. 24. c. X, 43. 1. Petr. I, 10. 11.

§. II.

Inter ieiunos illos atque iniquos interpretes, qui Chriſtum ex antiqui foederis

* Teſte AVGVSTINO *contra Fauſtum, lib. XVI. c. II.*

** Vide, ſi placet, quae in *inſtitutionibus* noſtris *hermeneuticis* contra ficta illas & ſubleſtas adcommodationes rei exegeticae peſtes, diſputauimus. *p. 69. 156. 789.*

ris libris expunctum eunt, facile princeps eſt HVGO GROTIVS *, vir ſua ceterum laude non defraudandus. Is ex integro prophetarum volumine non niſi tria loca Chriſto relinquit, quae tempus aduentus ipſius directe deſcribant: e *Daniele* vnum de ſeptuaginta hebdomadibus; alterum ex *Haggaeo* de templo ſecundo; tertium e *Malachia* de prodromo Meſſiae. Reliqua omnia nihil de Chriſto dicunt, niſi forte ſecundum ſenſum aliquem allegoricum & adcommodatitium. Non mitius vir doctus de libris Moſaicis ſentit, qui omnium vaticiniorum, quae vmquam deinceps de Chriſto prolata ſunt, prima quaſi ſtamina ac lineamenta ambitu ſuo complectuntur. Ex eius enim ſententia in primo euangelio Gen. III, 15. de Chriſto promiſſo altum ſilentium. Quod in Abrahamo benedicendae dicuntur omnes gentes Gen. XVIII, 18. eo nihil aliud ſignificatur, quam quod gentes ab Abrahamo eiusque poſteris diſcent,

* CAMP. VITRINGA, in *praef. ad tom. I. comm. in Eſa. p. 13.* HVGO GROTIVS, *praeclari nominis vir, viam ingreſſus eſt nouam, hactenus a nemine interpretum Chriſtianorum calcatam. Eius* προληψις *haec fuit prophetas praecipue vaticinatos eſſe de fatis populi Iudaei & gentium proximi temporis. De Meſſia, ſiue de Ieſu Chriſto, eiusque euentis & regno, nihil apud eos legi, niſi ex ſenſu myſtico & allegorico. Hanc ego viam nouam voco, quod non putem exemplum eiusmodi interpretationis ante ipſum extitiſſe.* Add. *inſt. herm. p. 151.*

ſcent, vnum eſſe Deum, rerum omnium auctorem. *Angelus*, qui Iacobum redemit ex omni malo, Gen. XLVIII, 16. qui Moſen ex rubo vocauit Exod. III, 4. qui Iſraelitas per ſinum Arabicum duxit, Exod. XIV, 19. 24. eosdemque per deſertum comitatus eſt, Exod. XXIII, 20. ipſi angelus aliquis creatus eſt, Dei vicem gerens, & proinde nomine יהוה hinc inde honoratus. * *Stella ex Iacob*, & virga de Iſrael, Num. XXIV, 17. ſi ipſi credimus, Dauides eſt, inter reges illuſtris. Per *magnum prophetam* Deut. XVIII, 18. abſit, vt Chriſtus intelligatur; quidquid dicat Petrus Act. III, 21. 22. & Stephanus Act. VII, 37. ** Et vt paucis dicam, quod res eſt, nullum Moſis oraculum illuſtris vir Meſſiae relinquit, praeter illud Gen. XLIX, 10. ipſo, vt videtur, Iudaeorum conſenſu (quos caecos duces plerumque ſequitur) deterritus, quo minus & illud in alienum ſenſum detorqueret.

§. III.

Contrariam prorſus viam ingreſſus eſt IO. COCCEIVS, vir doctus, & in ſcripturis ſacris exercitatus (quamuis a ſpuriis hypo-

---

* Vide illud commentum confutatum a ven. IOACHIMO LANGIO, in *cauſſae Dei tom. II. pag. 359. ſeqq.*

** Vide hunc locum Chriſto vindicatum in *libr. cit. p. 676.*

potheſibus non liber) quem eo nomine laudandum eſſe iudicat ABRAHAMVS CALOVIVS,* quod *pleraque oracula V. T. non cum* CALVINO ** *ſuo Chriſtianis eripiat; in multis etiam Chriſtum pio ſtudio quaerat, etſi non inueniat;* & de quo paſſim celebratur illud quorumdam iudicium: GROTIVM *nusquam in ſacris literis inuenire Chriſtum;* COCCEIVM *vbique.**** Quamuis enim iam antea poſt beatum LVTHERVM, IOANNES BVGENHAGIVS, IOANNES DRACONITES, IOANNES BRENTIVS, VALERIVS HERBERGERVS, & alii, laudabili ſtudio Ieſum Chriſtum in ſcripturis ſacris quaeſiuerint: negari tamen non poteſt, COCCEII diligentia plures eſſe incenſos, qui in ſuauiſſimum illum laborem omnes ingenii neruos, quamuis non pari omnes ſucceſſu, intenderunt. Quorum opera factum eſt, vt Chriſtus in multis V. T. locis feliciter detectus & in lucem protractus fuerit, vbi olim non fuit quaeſitus; etſi largum adhuc ſpicilegium poſteris reliquerunt. Atque ita experientia comprobatum fuit, quod iam olim SALOMO GLASSIVS **** ſcripſit,

* In *bibliis illuſtr. tom. I. p. 614.*

** De quo exſtat AEGIDII HVNNII *Caluinus iudaizans.*

*** Conf. ven. IO. FRANC. BVDDEI *iſagogen in theol. lib. II, c. VIII p. 1735.* vbi quid in eo laudandum ſit, quid culpandum, exponit.

**** In *philol. ſacr. lib. II. part. II. ſect. II. p. 501.*

pſit, quod multa ſint V. T. effata, quae prima fronte aliud prae ſe ferre videntur; expenſa autem & in Domini timore conſiderata de ſaluatore noſtro ſiue expreſſe ſiue typice loquantur.

§. IV.

Ad iſtud oraculorum ſacrorum genus etiam referenda putamus verba Dei, quae Gen. VIII, 21. leguntur; *Quum odoraretur Iehoua odorem acquieſcentiae, dixit Iehoua ad cor ſuum: Non addam amplius maledicere terrae propter hominem: alioqui enim* (vel, etſi) *figmentum cordis humani malum eſt inde a pueritia eius.* In aureis hiſce verbis, quibus noſtrae ſecuritati clementiſſime a Deo proſpectum eſt, plurimi nullum plane Chriſti veſtigium, (niſi forte in typo ſacrificii Noachici) conſpexerunt. Nonnulli * Chriſtum hic latere ſubodorati ſunt. Nemo, quantum quidem ſcimus, id data opera demonſtrare adniſus eſt. Conabimur itaque, Chriſto duce, maiorem lucem

* Vt VAL. HERBERGER in *magnal. Dei part. II. c. XIX.* qui & HIERONYMVM, MATTHESIVM & AD. REVSNERVM tamquam ſibi ὁμοψήφους ibi laudat. CONR. KIRCHERVS, de *vſu concordant. biblicarum, vſu IX.* ad Pſal. 8. 5. IO. WINCKLERVS, in tr. germ. *das vollkommene Alles unſrer Seelen, Ieſus Chriſtus der Gecreuzigte, p. 73.* qui & ad AVG. VARENII *decadas Moſaicas in Geneſin, p. 439.* prouocat.

cem huic loco adfundere, eumque optimo noſtro ſeruatori reſtituere ac vindicare.

§. V.

Putamus igitur per *hominem* illum, cuius cauſſa Deus terrae parcere promiſit, non alium hominem eſſe intelligendum, quam qui ex Maria virgine natus eſt, ſacroſanctum illum vnicum mediatorem inter Deum & hominem, ἄνθρωπον Χριστὸν Ἰησοῦν 1 Tim. II, 5. de quo poſtea Dauid Pſalmo VIII, 5. cecinit: *Quid eſt homo, quod memor ſis eius, aut filius hominis quod viſites eum?* * coll. Ebr. II, 6--9. En vero rationes, partim ex viſceribus verborum, partim ex antecedentibus, erutas, quae id non tam ſuadere, quam poſcere atque imperare videntur.

I. *Talis hic intelligitur* HOMO, *in quo Deus aliquid inuenit, quod ipſum permouere poterat, vt terrae non amplius malediceret.* Id verba, ſi ſine praeconceptis opinionibus legantur, palam loquuntur. *Non amplius,* inquit Deus, *terrae maledicam.* Quaeris,

* Ad quae verba CONR. KIRCHERVS *de vſu concord. lit. Qq. 4. Chriſtum ipſum, ſibi promiſſum 1. Par. XVIII, 17. ob oculos ponit, teſte Paulo Heb. II, 6. & quidem in ſtatu humilitatis omnium miſerrimo. Videat Dauides hominem iſtum Gen. VIII, 21, Dixit Dominus : non maledicam amplius terrae propter hominem.*

ris, quid ipſum ad hoc propoſitum commouerit? reſpondet, factum id eſſe בעבור האדם propter illum hominem. Videsigitur, oculum Dei, quum haec promitteret, intentum fuiſſe in hominem aliquem certum, ac prorſus ſingularem, in quo ſufficientiſſimam vidit rationem, vt iuſtam maledictionis ſententiam reuocaret. Talis vero homo inter vniuerſos Adami poſteros, qui ſecundum conſuetas naturae leges prognati ſunt, nusquam reperitur: vtpote in quibus Deus potius aliquid vidit, quod ipſum ad infligendam maledictionem commouere poterat, nempe illud יצר הרע *figmentum malum*, ſeu prauam concupiſcentiam, foecundam plurimorum delictorum matrem: a qua ſolus immunis fuit Dei ac Mariae filius, quem vt τὸ ἅγιον veneramur, Luc. I, 35.

II. *Talis intelligitur* HOMO, *cuius intuitu Deus non modo maledictionis ſententiam reuocare, ſed vniuerſam etiam naturam in gratiam hoſtium ſuorum conſeruare, ſalua iuſtitia ſua, poteſt.* Propter hunc enim hominem Deus non ſolum promittit, ſe non amplius execraturum eſſe terram, v. 21. ſed etiam conſeruaturum ſementis ac meſſis tempora, atque tum anni, tum diei & noctis viciſſitudines, v. 22. Enimuero quum celſiſſima Dei maieſtas ab hominibus, a quibus quam maxime honorari debebat, indeſinenter ad iram prouocetur,

caus-

cauſſam aliquam eſſe oportet, quae Deum inducat, vt in gratiam eorum, a quibus nullo non temporis momento offenditur, naturae tamen ordinem ſemel conſtitutum conſeruet. Quam vero aliam cauſſam oſtendes, praeter Ieſum Chriſtum, * & δωρεὰν ἐν χάριτι τῇ τȣ̃ ἑνὸς ἀνθρώπȣ Ἰησȣ̃ χριςȣ̃, Rom. V, 15. Hic nimirum ſtantis naturae fundamentum, & quaſi lapis ille angularis eſt, cui ingentis huius aedificii compages innititur. Hic eſt Φέρων τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτȣ̃, Ebr. I, 3. Hic eſt, ἐν ᾧ πάντα συνέςηκε, Col. I, 17. *Ita* ** *enim totum mundi ſyſtema conſiſtit, vt in filio Dei conſiſtat, nec alium locum habeat. Per ipſum non tantum fit, vt in nihilum non recidant omnia; ſed etiam vt omnem ſuum ordinem, ſtatum, qualitates, operationes habeant, & peragant.* ***

III. *Ta-*

---

* B. IO. WINCKLER, in tr. germ. ad §. IV. allegato, p. 73. *Hie iſt ein Menſch, der Gott bewegt, Himmel und Erden mit ihren Kræften und Wirckungen zu erhalten. Wer iſt dieſer, ohne der alle Dinge trægt mit ſeinem kræftigen Worte Ebr. I, 3. Jeſus Chriſtus der gecreuzigte. Gewiß weil das Tichten des menſchlichen Herzens, das fürnemlich Gott ehren ſoll, böſe von Jugend auf iſt, und alſo die hohe göttliche Majeſtät unaufhörlich beleidiget: ſo muß eine Urſach ſeyn, welche die beleidigte Majeſtät Gottes bewegt, ſeinen Beleidigern zum beſten die ganze Natur zu erhalten.*

** Sunt aurea verba SEB. SCHMIDII comment. *in ep. ad Coloſſ. p. 58.*

*** Pluribus hoc ar-

III. *Talis intelligitur Adam vel* HOMO, *qui Adamo primo ex aduerſo opponitur.* Haud obſcure enim hac promiſſione reſpicitur ad comminationem illam, quae Gen. III, 17. legitur, vbi Deus ad Adamum: ארורה האדמה בעבורך *maledicta ſit terra propter* TE. Hic vero Deus: לא אסף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם *Non addam amplius maledicere terrae propter hunc hominem.* Vti igitur primus Adamus cauſſa fuit inflictae maledictionis; ita alter ille Adamus cauſſa ſublatae maledictionis fuit. Ille ſua παρακοῇ maledictionis ſententiam meruit; hic ſua ὑπακοῇ eandem obliterauit, ac benedictionis auctor extitit, ut Paulus Rom. V, 12. ſeqq. pluribus docet.

IV. *Talis intelligitur homo, in quo perſpicaciſſimus Dei oculus nullam labem conſpicit, qua reliquorum hominum mentes inde a prima pueritia infectae ſunt.* Id nimirum docet oppoſitio, quæ inſtituitur inter illum hominem, cuius cauſſa Deus non amplius terram maledictionis flagello inſectaturus eſt, & inter reliquos homines, de quibus pronuntiat, quod figmentum cordis ipſorum ſit malum a pueritia. Iam vero ſi a Chriſto diſceſſeris, inter omnes omnino homines nemi-

gumentum perſecutus eſt theologus, dum viueret, celeberrimus, MICHAEL FOERTSCHIVS, in diſſ. *de efficacia meriti Chriſti in regno potentiae.*

neminem reperies, qui reatu & labe peccati careat. Per vnum enim hominem peccatum in mundum, hoc eſt, vniuerſum genus humanum, ingreſſum eſt, Rom. V, 12. Vnde *non eſt iuſtus, ne unus quidem. Omnes deflexerunt, ſimul inutiles facti ſunt*, c. III, 10. 12. Solus Ieſus Chriſtus eſt, cuius figmentum cordis bonum fuit a pueritia; qui ex puriſſimi ſpiritus adflatu conceptus, nulla peccati macula conſperſus fuit; 2. Cor. V, 21.

V. *Talis intelligitur* HOMO, *qui non ſolum purus eſſet & vitii expers: ſed qui ſe etiam Deo tamquam victimam pro peccatis mundi acceptiſſimam ſiſteret.* Id *e nexu* verborum cum v. 20. 21. adparet. Inde enim diſcimus, Deum hæc verba prolocutum eſſe, *quum odoraretur odorem illum gratum*, quem pecudes a Noa mactatæ, & in ara accenſæ, ſpirabant. Iam vero incenſa victimarum caro nidorem potius ingratum, quam ſuauem odorem edebat. Multo minus Deus, quem ſpiritum eſſe nouimus, in illo crematarum carnium & oſſium fumo inuenire potuit ריח נחוח *odorem quietis*, qui ipſum ab ira ſua quieſcere faceret. Aliud igitur quid iſti victimarum cortici ſubfuiſſe neceſſe eſt, quod ita Deum oblectauit, ut ſtatim ſecum conſtituerit, ſe poſthac terræ non amplius eſſe maledicturum. Quid iſtud fuerit, Paulo interprete cognoſcamus, qui Eph. V, 2. *Chriſtus, inquit, amauit nos, & ſemet ipſum tradidit pro nobis oblationem & victi-*

victimam Deo, in odorem bonæ fragrantiæ. Obuerſabatur igitur Deo, quum Noa victimas illas accenderet, ἄνθρωπος Ἰησοῦς Χριστὸς 1. Tim. II, 5. agnus ille Dei portaturus peccata mundi Ioh. I, 29. omnium ſacrificiorum nucleus & antitypus; qui olim conſtituto tempore ſemet ipſum tamquam victimam piacularem, diuinæ iuſtitiæ offere, & cum ſanguine animam in mortem effundere debebat, Eſa. LIII, 10. 12. Hinc igitur Deus, ad miſericordiam iſtius victimæ adſpectu commotus, decernebat: Deſinam maledictione mea premere terram PROPTER ILLUM HOMINEM, qui per ſuauiſſimum odorem victimæ corporis ſui, in mortem ſponte traditi, iuſtitiæ meæ ſatisfacturus, & βδελύγματα mundi expiaturus eſt.

§. VI.

Qua vero id ratione factum ſit, ut propter illum hominem maledictio Dei a terra fuerit remota, docet emphaſis verborum בעבור האדם Deſcendit enim vox a verbo עבר *tranſire* ex vno loco vel ſtatu in alterum, adeoque in locum alicuius *ſuccedere.* Reſpicitur igitur hoc vocabulo ad permutatio-

* CHRISTIANVS KOERBERVS, in *lexico particularum ebr. p. 32.* עבור proprie denotat *tranſitionem*, vel potius *traductionem*, & conſequenter *cauſſam.* Haec enim nihil aliud eſt, quam traductio rei in hunc vel illum effectum.

tionem ac ſubſtitutionem aliquam, in victimis olim vſitatam, quam *homo* ille, de quo ſermo eſt, ſubiturus erat. Nimirum poſtquam primus homo limites mandati diuini transgreſſus * erat, atque ex familia Dei in diaboli conſortium tranſierat; eo ipſo ſe ac vniuerſam ſuam progeniem maledictioni diuinæ ſubiecerat. Neque dabatur ad amicitiam Dei regreſſus, niſi alius ſeſe in eius locum ſubſtitueret, hominumque peccata cum peccatorum poenis tanquam victima vicaria in ſe ſuſciperet. Et ecce aderat υἱὸς εὐλογητȣ̃, filius Dei benedicti, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα, factus pro nobis, vel noſtri loco, maledictio, ut ſuam in nos transfundere poſſet benedictionem. Per hanc igitur admirabilem העבור האדם traductionem vel *ſubſtitutionem hominis* ſanctiſſimi, ac Deo acceptiſſimi, factum eſt, vt Deus terræ eiusque incolis parcere potuerit, quo minus eos maledictione ſua, (quippe in caput ſponſoris patientis effuſa) in perpetuum opprimeret.

§. VII.

Hunc igitur dicti noſtri putamus eſſe ſenſum: „ Non amplius, dicebat Deus, torrentem iræ ac poenarum mearum in „ „ genus

* Conf. Hoſ. VI, 7. כאדם עברו ברית *Ipſi ſicut Adam tranſgrediuntur foedus.* Et Geneſ. III, 17. Maledicta ſit terra בעבורך *propter transgreſſionem tuam.*

„genus humanum, quod in terra habitat, „effundam; quoniam ſuo tempore inter „homines comparebit filius meus vnigenitus, humana carne indutus, qui ſuam „ſanctitatem atque iuſtitiam torrenti iræ „meæ tamquam aggerem opponet, translatisque in ſe hominum peccatis & poenis, „læſæ iuſtitiæ meæ ſanguine ſuo piaculari „ſatis faciet. Nam quod ad reliquos homines, Adami poſteros, attinet, quidquid corde ſuo effingunt, malum eſt a pueritia; vnde, ſi ex ipſorum merito cum illis agere vellem, ſubinde nouis inundationibus ipſis eſſet pereundum. Sed tantum „apud me valebit meritum alterius Adami, „vt terram non amplius percutiam; ſed, „conſeruato naturæ ordine, benedictionem meam in illam effundam„ Beatum igitur hominem, & aduerſus maledictionis tela ſecurum, qui hunc איש את יהוה Gen. IV, 1. hunc האדם ארני יהוה 2. Sam. VII, 19. tamquam clypeum ſuum vera fide amplectitur! Quantacunque enim inundatio aquarum multarum extiterit, ad eum tamen non pertinget, Pſalm. XXXII, 6.

Ne vacua haec pagina
relinquatur,

INDICEM AVCTORVM,

in
hoc opuſculo citatorum
adiicere placuit.

AMYRALDVS, *Moſes.* p.28.
ASFELDIVS. 17. 33. 34.
AVGVSTINVS. 82.
BELLERSHEIMIVS, *Ioh. Georg.* 20.
BOCHARTVS, *Samuel.* 43.
BRENTIVS, *Ioh.* 85.
BROCARDVS, *Iacobus.* 10. 36.
BVDDEVS, *Ioh. Franc.* 7. 8. 9. 73. 76. 85.
BVGENHAGIVS, *Ioh.* 85.
BVRNETIVS, *Thomas.* 10.
CALOVIVS, *Abrah.* 85.
CLERICVS, *Ioh.* 10. 42. 51.
COCCEIVS, *Ioh.* 9. 21. 24. 26. 35. 85.
CRELLIVS, *Ioh.* 25.
CREMER, *Bernh. Seb.* 63.
DEVSINGIVS, *Herm.* 10. 20.
DRACONITES, *Ioh.* 85.
DRIESSENIVS, *Anton.* 10.
ENGELCKE, *Herm. Chriſt.* 45.
EPISCOPIVS, *Simon.* 10.
FOERTSCHIVS, *Mich.* 90.
FRANCKIVS, *Aug. Herm.* 78.
GAVSSENVS, *Steph.* 14.
GLASSIVS, *Salomo.* 6. 85.
GREGORIVS, *Nazianzenus.* 10.
GROENEWEGEN, *Henr.* 21.
GROTIVS, *Hugo.* 10. 22. 76. 83.
HAMMIVS, *Ioh.* 60.
HERBERGER, *Valer.* 85. 86.
HVNNIVS, *Aegid.* 85.
IONCOVRT, *Petr.* 10.
IVNGMANNVS, *Iuſt. Henr.* 26.
IÜNGST, *Godfr.* 16.
KIRCHERVS, *Conr.* 86. 87.
KIRCHMEIERVS, *Io. Chriſt.* 55.
KOERBERVS, *Chriſt.* 92.

LAM-

LAMPE, *Frid. Adolph.* 18. 23. 45. 63.
LANGIVS, *Ioach.* 12. 15. 60. 61. 63. 69. 84.
Libri Symb. 14.
LIMBORCHIVS, *Phil.* 10. 25. 28. 42.
LOSIVS, *Ioh. Iuſtus.* 9.
LVTHERVS, *Mart.* 57. 85.
MAIVS, *Ioh. Henr.* 16.
MARSHAMVS, *Ioh.* 10.
MVHLIVS, *Henr.* 7. 28. 67.
ORIGENES. 9.
OVTREIN, *Ioh.* 21.
PETERSENIVS, *Ioh. Wilh.* 21.
PFAFFIVS, *Matth. Chriſt.* 10.
PFEIFFERVS, *Aug.* 7. 59.
PFITZERVS, *Io. Iac.* 16.
PHILO. 9
POIRET, *Petrus.* 10.
REVSNER, *Adam.* 86.
SALDENVS, *Guil.* 11. 13. 26. 29. 35. 38. 39. 52. 54. 59. 62. 65. 75. 77.
SCHMIDIVS, *Sebaſt.* 89.
SIMON, *Rich.* 51.
SMALZIVS, *Valent.* 25.
SPENCERVS, *Ioh.* 10. 60. 76.
TAYLOR, *Thomas.* 39.
TEELMAN, *Henr.* 21.
THEOPHYLACTVS. 15.
TILLIVS, *Salomo.* 21.
TRIBECHOVIVS, *Adam.* 9.
VARENIVS, *Aug.* 86.
VELTHEMIVS, *Valent.* 26.
VENEMA, *Herm.* 29.
VITRINGA, *Campegius.* 11. 14. 17. 18. 21. 22. 23. 28. 29. 33. 37. 43. 45. 48. 52. 53. 55. 59. 64. 74. 79.
WINCKLER, *Ioh.* 86. 89.
WITSIVS, *Herm.* 27. 28. 29. 35. 36. 38. 51. 53. 57. 58. 64. 73.
ZELTNER, *Guſt. Georg.* 33.